Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/dehistoriassimag00mola

DE HISTORIA SS. IMAGINUM ET PICTURARUM,

PRO VERO EARUM USU CONTRA ABUSUS,

LIBRI QUATUOR;

AUCTORE

JOANNE MOLANO,

REGIO THEOLOGO, ET CIVE LOVANIENSI.

EJUSDEM

ORATIO DE AGNIS DEI,

ET ALIA QUÆDAM.

JOANNES NATALIS PAQUOT

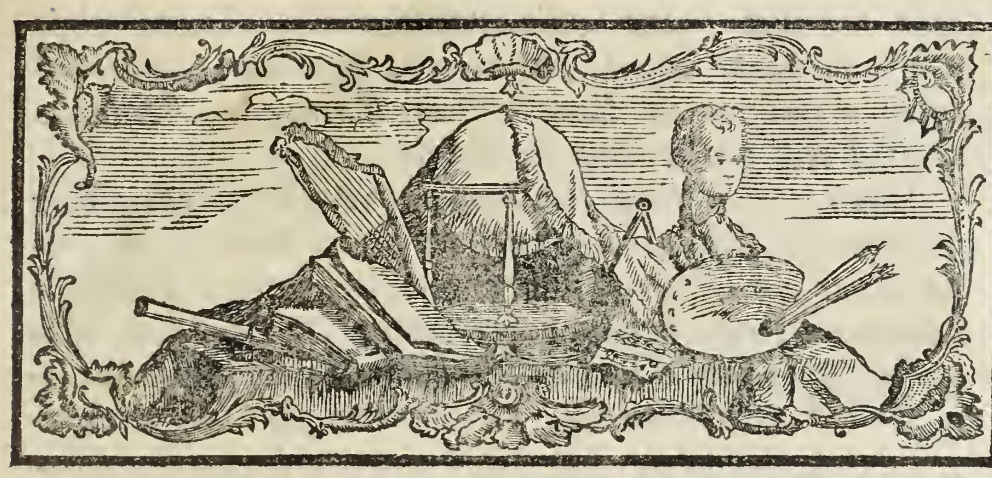
Recenſuit, illuſtravit, ſupplevit.

LOVANII,

TYPIS ACADEMICIS.

M. DCC. LXXI.

3579



JO. NATALIS PAQUOT

LECTORI BENEVOLO.

INTER viros illuſtriores, quos tulit adulto jam ſæculo XVI. florentiſſima Lovanienſium Academia, magnum nomen adeptus eſt Joannes Molanus, patre Batavo, matre Lovanienſi, natus Inſulis Flandrorum : apud Dieſtam Brabantiæ piâ Nicolai Eſchii curâ educatus : in Athenæo deinde noſtro, quod ſibi patrium reputabat, ad altiores evectus diſciplinas, ac ſupremâ ſacræ Theologiæ laureâ donatus; quam etiam hìc in Regio Paſtorum Seminario docuit : ab ejus conditore Philippo ſecundo ſubinde ad Librorum examen deputatus, Apoſtolici ac Regii Cenſoris titulo. Hæc verò munera, & poſtremo junctum Canonici officium, piè diligenterque Molanus exercuit uſque ad nonum anni M. D. LXXXV. *menſem, qui extremus illi fuit, vix ingreſſo vitæ an-*

num tertium ſupra quinquageſimum. Grave viris doctis ac bonis accidit mortis ejus nuncium, deſperantibus ei parem in Eccleſiaſticæ Patriæque Hiſtoriæ notitiâ citò naſciturum in Belgio.

Quare, cùm fato functum inaudiiſſet illuſtriſſimus Cardinalis Baronius, ſolicitum ſeſe oſtendit, ut quæ Molanus ad Uſuardi Martyrologium iterum addenda reliquerat, ea continuò vulgarentur. " Equidem, aïebat (a) *tanti Viri, de Eccleſiâ Dei & veritate Catholicâ optimè meriti, nec brevem ſchedulam deperire æquanimiter patior; cui, dicam ingenuè, iſthæc omnia hac ex parte accepta fero, quòd in denſiſſimam ſilvam primus ipſe ingreſſus, mihi aliiſque aditum patefecit. Quo etiam nòmine cùm ego, tum eruditi omnes, plurimum ei debere, lubenter agnoſcimus & confitemur. " Hæc idoneus in primis rerum earum arbiter.*

Et verò quàm improbo labore, quàm perſpicaci ingenio, quàm ſingulari modeſtiâ, quàm exquiſito judicio verſatus in utrâque illâ palæſtrâ fuerit Molanus, clamant jam appellatæ ad Uſuardi Martyrologium Annotationes, clamat Opus inſigne de Natalibus Sanctorum Belgii, clamat erudita de Canonicis lucubratio, atque, ut cætera prætermittam, iſtud, quod orbi Literario reddimus Opuſculum, ipſâ argumenti naturâ, & rerum ubertate, ac varietate, amœnum: multaque complectens, ad ſacrarum Literarum explicationem, Hæreticorum confutationem, ac præſertim Eccleſiaſticarum Antiquitatum intelligentiam utiliſſima.

Id primùm in lucem exiit hoc titulo : De Picturis

(*a*) Prologo ſecundæ editionis Annotationum ad Eccleſiæ Romanæ Martyrologium, Cap. IX.

& Imaginibus ſacris, Liber unus : tractans de vitandis circa eas abuſibus, & de earum ſignificationibus. Authore Joanne Molano, Lovanienſi, Sacræ Theologiæ Licentiato, & Lovanii ordinario Profeſſore. Ejuſdem Reſponſio Quodlibetica ad tres Quæſtiones, quæ verſâ paginâ indicantur. Lovanii, apud Hieronymum Wellæum. M. D. LXX. Cum Gratiâ & Privilegio Regiæ Majeſt. Subſig. Broecke. *In averſâ pagellâ legitur :* Reſponſionis Quodlibeticæ Quæſtio I. Utrùm ſacrarum Imaginum uſus legitimus ſit & retinendus. II. An liceat orare pro iis, qui nunc Martyres moriuntur. III. An damnato ad mortem liceat negare Euchariſtiam. *Continet hæc editio, (demto Indice rerum & ſententiarum Libri de Picturis ſacris, ad calcem appoſito) geminata foliola* 183., *ſive paginas* 366. *ejus formæ, quam vulgò in* 32. *appellant. Idem Opus, ex ſchedis Auctoris meliori ordine diſpoſitum, & multâ acceſſione locupletatum, ab ejus morte rurſum prodiit operâ Henrici Cuyckii, primùm S. Theologiæ Doctoris Lovanienſis, deinde ſecundi Ruræmundenſium Epiſcopi, ſic mutato titulo :* De Hiſtoriâ SS. Imaginum, pro vero earum uſu contra abuſus, Libri IV. Auctore Joanne Molano, Regio Theologo, & Cive Lovanienſi. Lovanii apud Joannem Bogardum, Typographum juratum, Anno cIↃ. IↃ. XCIIII. *in*-12., *mediocri charactere, foliolis* 202., *ſive paginis* 404., *citra Epiſtolam nuncupatoriam, capitum elenchum, aliaque pauca,* 16. *pagellis comprehenſa. Recuſus eſt iterum Liber hac inſcriptione :* D. Joannis Molani, S. Theologiæ Lovanii Profeſſoris, Pontificii & Regii Librorum Cenſoris, de Hiſtoriâ SS. Imaginum & Picturarum, pro vero earum uſu contra abuſus, Libri IIII. Duaci, apud

Gerardum Pinchon, ſub ſigno Coloniæ, Anno 1617., *pagellis in-12. 456., duodecim in prolegomena adhibitis* (b). *Nihil habet hæc editio ſupra ſecundam, mox indicatam: imò minùs aliquid, videlicet Henrici Cuyckii nuncupatoriam Epiſtolam, quæ Præfationis vicem ſupplebat. Itaque alteram illam ſequendam duxi, nullâ parte à me mutilandam: atque eidem adjicienda putavi, quæ è primâ (rectè an ſecus?) exſecta fuerant, ſed te, Lector, ubicunque ea occurrent, palam admonito.*

Operam autem non ſegnem poſui, ut, quemadmodum integer, ita purus omnis mendi rediret in publicum Auctor celeberrimus. Quare, collatis inter ſe prioribus editionibus, quæcunque offendi orthographiæ, typographiæque, vitia ſuſtuli: nihil immutari, nihil detrahi paſſus ſum: nihil in textum, *ut vocant, intuli, præter voculas aliquot, uncinis* [ ] *incluſas, eaſque vel emendandi, vel explicandi, gratiâ inſertas. Idem feci in librorum citationibus, margini appoſitis; quæ frequentiores, quàm priùs occurrent, multis eò jam ex ipſâ Auctoris oratione à me rejectis, tum ut Lectoris commodo conſulam, tum ut hodiernæ conſuetudini librum accommodem: quâ etiam de cauſsâ, in Capitum titulis, præfixas argumentis voces* Caput I., Caput II., *ego poſtpoſui. Interpungendi rationem, & quæcunque ad Typothetarum artem attinent, ipſe ubique direxi, ac emendavi. Cætera omnia reliqui intacta, ac ne articulorum quidem ſeriem uſquam invertere volui, quanquam eos interdum ordine commodiori diſponi potuiſſe cenſeam.*

(*b*) In fine hujus editionis legitur: *Duaci, ex Typographiâ Petri Avroy, Typographi jurati, ſub Pelicano aureo, anno 1617.*

Porrò quum animadverterem, teſtes factorum haud infrequenter à Molano proferri, vel incertos, vel fabulis reſperſos, vel denique nimiùm recentes, ſed, Veterum nomine, ejus ævo vulgatos, ego Lectores, ſive juniores, ſive in Patrum lectione minùs exercitatos, eâ de re commonendos exiſtimabam. Atque hæc mihi prima cauſſa fuit Annotationum Operi parandarum. Acceſſit altera, quòd accuratum cæteroqui Scriptorem in paucis aliquot locis hallucinatum eſſe, in aliis pluribus hæſiſſe ambiguum, ac judicium ſuſpendiſſe deprehenderem, quando non deerat veritatis eliquandæ modus. Demum res quaſdam, etiam non levis momenti, Molanus interdum uno alterove teſtimonio probabat, quum plura, eaque graviora nonnunquam ſuppeterent, quæ putabam utiliter iri adjunctum. Alia non pauca meditanti ſuccurrerunt, quibus autumavi fieri poſſe, ut & præclaro Operi claritatis aliquid adderem, & juventuti Eccleſiaſticarum hiſtoriarum ac rituum ſtudioſæ gratificarer.

Hæc ut præſtare tolerabili ſaltem ratione poſſem, parum juvabat Theologorum eorum libros evolvere, qui ſacrarum Imaginum uſum ac venerationem ab Heterodoxorum argumentis & cavillis vindicârunt; non enim id præcipuè agitur in Opere Molani, qui eò ferè ſpectavit, ut receptas in Eccleſiâ Catholicâ ſpecialium Imaginum formas tueretur: abuſus, qui in quaſdam irrepſerant, exſtirparet: minùs notarum originem panderet: ac demum quidquid in hujus illiuſve aut Myſterii, aut Sancti, conſuetâ picturâ obſcurum videbatur, ex Hiſtoricis monumentis illuſtraret.

Ergo quærendi mihi fuere, qui propoſitum argumentum eâ ratione tractâſſent. Ac primùm occurrêre

Federici Borromæi, Cardinalis, S. Carolo cognati, ejuſdemque in Pontificatu Mediolanenſi ſucceſſoris, de Picturâ ſacrâ Libri duo, *brevibus ſcholiis ab Antonio Franciſco Gorio, annis abhinc* XVI. *illuſtrati; quo in Opuſculo cùm nonnulla reperirem ad inſtitutum meum facientia, ea continuò excerpſi, ſuiſque locis, adſcripto Auctoris nomine, collocavi.*

Viſus mihi deinde M. Philippi Rohr, Lutherani, Pictor errans in Hiſtoriâ ſacrâ : *ſed pauca, & vulgo nota complexus, ut parum aut nihil ex eo mihi delibandum arbitrarer.*

Nihilo plus attulit ſubſidii ſcriptus Anglicè, ac vulgatus anno M. DCC. XXX. *Libellus, auctore Anglicanæ religionis Presbytero Carolo Lamotte, cui ille titulum fecit :* De Poëſi & Picturâ, Conatus, ad ſacram ac prophanam Hiſtoriam attinens; unà cum Appendice de obſcænitate in pingendo ac ſcribendo (*c*).

Magna mihi pollicebar ab Joannis Interian de Ayala Pictore Chriſtiano, *quem eodem anno prodiiſſe acceperam, & miris in cælum audiebam laudibus efferri. Sed Librum nactus* (d), *pro theſauro, quod aïunt,*

(*c*) An Eſſay upon Poetry and Painting, with relation to the Sacred and Profane Hiſtory; with an Appendix concerning obſcenity in writing and painting. By Charles Lamotte, D. D. F. R. S., Member of the Society of Antiquaries, and Chaplain to his Grace the Duke of Montague. London, printed for F. Fayram.... and J. Leake, 1730. in-12. pagg. 202.

(*d*) Pictor Chriſtianus eruditus; ſive de erroribus, qui paſſim admittuntur circa pingendas, atque effingendas ſacras Imagines, Libri octo cum Appendice. Opus, ſacræ Scripturæ, atque Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ ſtudioſis, non inutile. Authore R. P. M. Fr. Joanne Interian de Ayala, Sacri, Regii, ac Militaris Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum, Salmanticenſis Academiæ Doctore Theologo, atque ibidem Sanctæ Theologiæ cum Sacrarum Linguarum interpreta-

carbones

carbones inveni; nihil enim aliud ab Auctore præſtitum erat, quàm quòd Molani libellum plurimis, quà ſcholaſticis, quà concionatoriis meditationibus auctum, ac pingui oratione conveſtitum, Hiſpanis ſuis exhibuiſſet: critici verò examinis, aut ſacræ, ac Antiquariæ, & Eccleſiaſticæ eruditionis, quam in primis quærebam, nec vola nec veſtigium apparebat, ſi modò ea demeres, quæ ille ex Auctore noſtro in codicem ſuum tranſtulit.

Ex eodem Molano quoddam, ut ita dicam, oſſilegium fecit R. D. Joſephus Mery de la Canorgue, Aptenſis in Provinciâ Gallicâ diœceſeos Presbyter, quum, ante annos quinque vel ſex, Pictoriam *ſuam* Theologiam *(e) ederet. Nam in eam de penu ſuo nihil attulit: ſed Molanum omni diſquiſitione hiſtoricâ ſpoliavit: ac velut ex eleganti corpore abſtractis carnibus, & fuſo humore, jejunum, exſuccum, & cute Gallicâ intectum ſceleton orbi tradidit.*

Spe quoque meâ fruſtratus ſum, poſtquam incidi in Hiſtoriam Univerſalem, Picturæ Sculpturæque

tione Profeſſore jam pridem emerito. Madriti, ex Typographiâ Conventûs præfati Ordinis, M. DCC. XXX. *in-fol. non magno, characteribus grandioribus excuſus, paginis univerſim 415., quæ ſingulæ in duas columnas diviſæ.*

(*e*) La Théologie des Peintres, Sculpteurs, Graveurs, & Deſſinateurs, ou l'on explique les principes, & les véritables règles, pour repréſenter les Myſtères de notre Seigneur; ceux de la Ste. Vierge; les Saints en particulier; les différents traits de leur vie, & les autres ſujets de dévotion. Avec l'indication des meilleurs Tableaux, & des morceaux de Sculpture les plus eſtimés en ce genre, qu'on voit dans les Egliſes de Paris, & dans les Cabinets des particuliers. Par M. l'Abbé Méry D. L. C., Prêtre, & Licencié en Théologie. A Paris, chez H. C. de Hanſy, le jeune, Libraire, rue Saint-Jacques, près les Mathurins, à ſainte Théreſe. *M. DCC. LXV. in-12., grandi charactere, pagg. 267.*

accommodatam, *atque* à D. Michaële Franciſco Dandré Bardon (*f*) *nuperrimè vulgatam. Pervolutis enim Tomis tribus, quibus antiqui Fœderis hiſtoriam Auctor complexus eſt, id unum illi propoſitum comperi, ut Pictores ac Sculptores ex propriis Artis illorum principiis adjuvaret: cæterùm ea, quæ ad Antiquariam doctrinam pertinent, aut inſuper habuit, aut perfunctoriè tantùm attigit.*

Hæc igitur oracula fruſtra ſcitatus, aliò mihi confugiendum intellexi, ac nullo plerumque duce inveſtigandum, unde Molani dicta vel illuſtrarem, vel emendarem, vel ſupplerem. Ad primigenios fontes, Patres, inquam, & Concilia, & priſcos Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores, frequenter eundum erat. Ivi, & ſcholiis meis paſſim inſperſi. Sentiebam hac ratione longiorem me fore, ingratum etiam illis, qui tribus verbis omnia volunt expediri: ſed conſultum iis volebam, quibus adducti à me teſtes ad manum non ſunt: & ſciebam haud aliter ſuam conſtare dicendis fidem. Denique minimè mihi putabam imitandos Voltarios, aut ſimiles Hiſtoriæ peſtes, quibus placuit à teſtimoniis abſtinere, quò ſibi conſuetam tuerentur quidlibet audendi fingendique licentiam.

Eſt, quod huic Operi deeſſe nollem; nimirum adjec-

(*f*) Hiſtoire univerſelle, traitée rélativement aux Arts de peindre & de ſculpter; ou Tableaux de l'Hiſtoire, enrichis de connoiſſances analogues à ces talens. Par M. Dandré Bardon, l'un des Profeſſeurs de l'Academie Royale de Peinture & de Sculpture, Profeſſeur des Elèves protégés par le Roi pour l'Hiſtoire, la Fable, & la Géographie, Membre de l'Acadèmie des Belles-Lettres de Marſeille, Aſſocié aux Acadèmies de Toulouſe & de Rouen, & Directeur perpètuel de celle de Peinture & de Sculpture établie en la ſuſdite ville de Marſeille. *Paris, Merlin, 1769. in-12. pp. 442., 516., & 518.*

tas paſſim figuras, in quibus Imaginum ſacrarum imitanda, & aliquot etiam deinceps non pingendarum exempla videre licéret : optabam pariter ut præcipuarum Iconum, ſive ex Antiquitate ſuperſtitum (g), *ſive ex noſtrâ ætate elegantiſſimarum, ectypa Lectori poſſem exhibere. Ac profectò conſcriptum de ſacris Imaginibus librum hoc ornamento deſtitui non tuliſſem, ſi felicia Sadeleriorum, Hollariorum, Vorſtermannorum tempora viveremus. At ea nunc eſt in Catholico Belgio Chalcographiæ conditio, ut vix in eo duos treſve artis ejus peritos, Lovanii ne unum quidem reperire ſit; quum tamen expediat in hoc negotio præſentem Artificem habere, cujus manum dirigas, ne quâ parte diſcedat ab accuratione ſeu Hiſtoricâ, ſive Theologicâ, in hominibus iſtis haud ita frequenti, ne dicam admodum rarâ.*

Præter hunc (mihi non imputandum) defectum, alios, non dubito, viri oculati deprehendent, quos vel incogitantiæ, vel inſcitiæ meæ jure meritòque tribuant. Quandocunque, Lector, in hujuſmodi loca incurreris, homines eſſe me teque cogita, dandæ veniæ debitores, & petendæ obnoxios. Sicubi verò quippiam in rem tuam inveneris, eo non ingratus utere, & vale. Lovanii, prid. kal. Februarias, M. DCC. LXXI.

(g) *Iis ſcrutandis utilem ac laudabilem operam navârunt Itali nonnulli. Utinam idem foret in aliis regionibus præſtitum! Miror, ac prope indignor, à* CC. *eoque ampliùs annis, in Græciâ profanas Inſcriptiones, & Antiquitates, tantâ ſedulitate, ſacras verò tantâ negligentiâ fuiſſe conquiſitas.*

EPISTOLA NUNCUPATORIA,

PRIMÆ EDITIONI PRÆFIXA.

REVERENDISSIMO

IN CHRISTO PATRI, AC DOMINO,

D. CUNERO PETRI A BROUWERSHAVEN,

Sacræ Theologiæ Profeſſori, & Lewardienſis in Friſiâ Eccleſiæ primo Epiſcopo, S. P.

INTER VARIA præſentis temporis mala, Reverendiſſime Domine, quæ me aliquando cogitabundum, aut etiam precantem contriſtant, non ultimo loco conſtituo, quòd videam per Veſtram, aliorumque celeberrimorum Profeſſorum, ad novas diœceſes evocationem, Scholæ Theologicæ Lovanii non parum incommodi ac damni imminere. Hæc enim plus ſatis damni ſe incurriſſe deplorabat, quando ex eâ ad aliam vitam evocabatur, aut Dominus Cancellarius Ruardus Tapper, aut Regius Profeſſor Joannes Heſſelius, aut jampridem, poſt R. V. diſceſſum, Reverendus Conſervator Judocus Raveſteyn. Quare durum eſt, Deô celeberrimos Profeſſores poſt multos labores ad mercedem vocante, non pauciores, aut minùs gratos, & utiles Auditorio, exinde à Regiâ Majeſtate evocari. Sunt quidem nonnulli, ætate tamen & ſtudio juvenes, qui videntur non inutiliter aliquando ſucceſſuri vobis in Diſputationibus & Prælectionibus: ſed cùm novi Epiſcopatus multos requirant doctos ſubſidiarios, videntur mihi iidem magis aliò propendére: &, relictâ Univerſitatis Scholâ, (quæ tenues & tardos habet proventus: & in quâ qui ſcientiam addit, addit etiam dolorem (1)) malle Deo & Eccleſiæ alio in loco ſervire, ubi per locupletiores proventus magis poſſunt ſuccurrere ſuis & ſuorum neceſſitatibus. Vix enim ullus eſt hoc tempore Theologus, qui, ſi non ſe, ſaltem amicorum aliquos

(1) Eccle. I. 18.

maximâ rerum anguſtiâ premi [non] ſentit. Quare, niſi aliunde Scholæ proſpiciatur, metuendum eſt ne aliquando multùm inclinetur, maximo Belgicarum patriarum incommodo. Quàm fideles enim ſint, qui ex hac Scholâ exeunt, in meſſem Domini operarii, non ſolùm teſtatur paſtoralis eorum diligentia, cum pietate haud vulgari conjuncta: ſed etiam frequentes eorum à multis annis gemitus, eò quòd viderent hæreſeos malum, velut cancrum, latè & latenter ſerpere. Ideoque etiam abhinc annis viginti & amplius, quidam eorum auſi fuerunt optare apertam per Hæreticos rebellionem, ut quò citiùs, eò & meliùs, & faciliùs, uterque Magiſtratus, aliis diſtentus, urgeretur ad hujus peſtis exſtirpationem. Anno vero ſexageſimo ſexto, cùm hujuſmodi rebellio tanto furore pleriſque locis erumperet, quòd ipſe Satanas ſolutus videretur, (2) non ſcio vel unum ex hac Scholâ à Catholicâ fide defeciſſe, vel in eâ nutaſſe, aut etiam eam diſſimulaſſe: ſed permulti in mediis tumultibus barbarorum hominum, velut clara luminaria, fulgentes, ſuis ſacris concionibus, & aliis paſtoralibus functionibus, veros Paſtores ſe eſſe declaraverunt. Quid verò de iis, qui Eccleſiis præerant hæreſi non infectis? Quales erant Lovanienſes, & circumvicinæ: omnes etiam per Arteſiam, per Comitatum Namurcenſem, & per totam ferè Hannoniæ regionem, aliæque permultæ. Iis in locis Paſtor & ſubditi pro afflictis Catholicis preces ad Deum fundebant: & à ſe Iconoclaſtarum rabiem, & omnem hæreſim deprecabantur. Unde, cùm Hæreticorum furor & clamor inſaniret contra Lovanium, ſtudiorum piam matrem, non ſolùm [non] Lovanium, ſed nec ullam circumcirca adjacentem Eccleſiam, attigit violenta illa & Satanica Iconomachorum rabies. Tunc etiam ſingularem Tuum pro fide Catholicâ zelum adjutorium Altiſſimi protexit: qui Te, ex Doctore noſtræ Scholæ, & ex Paſtore noſtræ Eccleſiæ, evocare volebat ad Epiſcopatum Lewardienſem. Quare, ſepoſito communi noſtro ob R. V. diſceſſum dolore, congratulor, & multos annos opto Eidem, in novo iſto, ùt non abs re appellas, onere. Scioque Eandem, ob ſolicitudinem, quæ in Te eſt, omnium Eccleſiarum, (3) Lovanii ſui ſemper memorem fore, ut ex eo Dominus mittat, ſive (ut ſignificantiùs habent antiqua ſcripta exemplaria, quæ & cum Græcâ dictione ἐκβάλῃ conveniunt) (4)

(2) Apoc. XX. 7.

(3) II. Cor. XI. 28.

(4) Matth. IX. 38. Luc. X. 2.

ut ejiciat multos operarios in multam Friſiæ meſſem (quæ perpaucos dicitur habere operarios,) & in reliquas Belgii ditiones. Eximia inſuper miſericordia erga pauperes & afflictos, quam multis his annis in R. V. admirati ſunt ſubditi Tui, eò quòd eam multùm verbis in ſacris concionibus & exhortationibus, plùs tamen rebus, uſque ad Tui frequentem depauperationem, exhibueris, omnino declarat & præſignificat, quòd in Te competet Lectio Eccleſiæ de Pontifice (5): "Ecce „ ſacerdos magnus, qui in diebus ſuis placuit Deo, & inven- „ tus eſt juſtus: & in tempore iracundiæ factus eſt reconcilia- „ tio. Magnificavit eum in conſpectu Regum. „

Sed, tranſeundo ad ea, quæ de Picturis ſacris ſcripſi, cùm in mediis apud Belgas Sectariorum contra Catholicos tumultibus verſabamur, nihil mihi unquam aliud, etiam contra meipſum aliquando diſputanti, in mentem vénit, quàm Dominum Deum non derelicturum plebem ſuam Belgicam: imò nec Antuerpienſem, quantùmcumque eò perditiſſimi homines ad Chriſtianæ Religionis extinctionem confluerent. Sciebam enim, partim ex viſu, partim ex relatu Paſtorum, inibi etiam multam pietatem eſſe in Sacerdotibus, in Monachis, in Sanctimonialibus, denique in innumeris plebeiis. Quare, recordabar aliquando verborum Patris noſtri Abrahæ (6): " Nunquid perdes juſtum cum impio? Si fuerint quinquaginta „ juſti in civitate (Sodomâ), peribunt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta juſtos, ſi fuerint in eo? „ Abſit à te, ut rem hanc facias: & occidas juſtum cum impio: „ fiatque juſtus, ſicut impius; non eſt hoc tuum, qui judicas „ omnem terram. „ Et nunquam aliud in animum induxi, quàm quòd Pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis (7), qui non deſpicit gemitus contritorum, & apud quem melior eſt unus cum timens, quàm mille impii, aliquando poſt tenebras daturus eſſet lucem (8), & conſolaturus nos in omni tribulatione noſtrâ. Itaque in mediis illis anguſtiis, ex Sanctorum hiſtoriis conſolationem quærens, nonnihil, ad eorum gloriam, & Eccleſiæ ædificationem, laborabam circa Uſuardi Martyrologium (9), varias ei apponens ex diverſis Martyrologiis Additiones: adjiciens præterea breves Annotationes, quibus copioſè indicatur, qui probati Authores de Sanctorum vitâ & certaminibus ſcripſerint. In hac occupa-

(5) *Eccli. XLIV. 16. 17.* [& XLV. 3.]

(6) *Geneſ. XVIII. 23. 24. 25.*

(7) *II. Cor. I. 3. 4.*

(8) *Eccleſiaſtici XVI. 3. Job XVII. 12.*

(9) *Martyrologium impreſſum Lovanii anno* [15]*68.*

tione, ſi quid occurrebat de Picturis Sacris annotatione dignum, hoc obſervabam: & poſtmodum plura quærens & animadvertens, prioribus non pauca adjeci: quæ ſuperioribus menſibus in unum redegi librum, cui inſcriptionem feci, de Picturis ſacris. Libenter enim in hoc negotio verſabar, tum propter varias ſacrarum Imaginum utilitates, tum propter authoritatem ſanctæ Synodi Tridentinæ (10), quæ mandat omnibus Epiſcopis, & cæteris docendi munus curamque ſuſtinentibus, ut de legitimo Imaginum uſu fideles diligenter inſtruant: & vehementer cupit, abuſus omnes, ſi qui irrepſerint, prorſus aboleri. (10) Seſſ. XXV.

Cùm autem nonnullis, urgentibus ne libri editionem differrem, acquieverim, fuit mihi deligendus ejus Patronus. Sed de alio cogitare nolui, quàm de Reverendiſſimo Domino meo; quem à puero familiariter novi, cùm primùm, annis ab hinc viginti duobus Lovanium veniens, intraret familiam nobis tunc vicinam D. Heliæ Schori, Mæcenatis ſui, optimæ memoriæ Secretarii Regii: quem præterea, ad annos aliquot non ſolùm Paſtorem habui, ſed & Præſidem meum in Studii Theologici promotione. Quare, ſicut parentes meos, & me, Veſtræ eruditionis diſcipulum, hactenus multo favore proſecutus es: ſic etiam librum hunc, nuper à dignitate Veſtrâ approbatum, quem eidem dicare volui, ut gratitudinem aliquam animi in Te mei teſtarer, Tuâ authoritate defendendum ſuſcipe.

Dominus Deus piam Tuam de Eccleſiâ ſolicitudinem ſuâ gratiâ adjuvet, atque confirmet: diuque Te Friſiæ Tuæ, & nobis, ac toti Eccleſiæ, & Reipublicæ, ſervet incolumem. Lovanii ex ædibus parentum, feriâ quartâ ſanctæ ac majoris hebdomadæ, anno [M. D.] LXX.

T. R. P.

addictiſſimus,

JOAN. MOLANUS.

EPISTOLA NUNCUPATORIA,
SECUNDÆ EDITIONI PRÆFIXA.

REVERENDO

IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,

D. JACOBO DE MARQUAIS,

D. MARTINI Tornaci religioſiſſimo digniſſimoque ABBATI.

SACRARUM Imaginum verum & legitimum uſum, Reverende Domine, quem hoc opuſculo quod proferimus, eximius noſtræ hujus olim Academiæ Theologus, Dominus Joannes Molanus eleganter copiosèque comprobavit; & quo nihil prius, nihil habet antiquius Catholica Chriſti Eccleſia, Græci primùm Imperatores, tertius & quartus Leones, & quintus Conſtantinus in controverſiam vocaverunt: quando, apud Epheſum coactâ Synodo, præſide Photio hæretico, nefarios adverſus venerandas Imagines ab Epiſcopis illius temporis edi Canones juſſerunt. Quam illorum execrandam impietatem D. Joannes Damaſcenus, in ſecundo adversùs Iconomaſtigas libro, inſectatus eſt, in hæc verba ſcribens: "In dogmatibus & diſpoſitionibus Eccleſiaſticis, non eſt Imperatorum ut leges ponant, ſed accipiant: Paſtoribus verò & Doctoribus mandatum eſt, ut Eccleſiaſticæ rei ordinem, non ad Imperatorum arbitrium, ſed ad rectæ fidei normam præſcribant. Idcirco Imperatores illi, qui Paſtoralem, atque adeò Apoſtolicam, functionem invaſerant, Eccleſiæ Catholicæ judicio tamquam prædones & latrones condemnati fuerunt." Et Leo quidem à tertio Gregorio Pontifice Imperio, & communione fidelium, privatus eſt: Conſtantinus autem, Divino judicio, fœdo elephantiæ correptus morbo, periit. Illis è medio ſublatis, cùm Iconomachicum illud bellum pauliſper deſerbuiſſet, Epiſcopi plerique pœnitentes, qui nefando Concilio interfuerant, errorem illum ſuum in poſterioris Nicenæ Synodi actione primâ abjuraſſe deſcribuntur. Sed hos cineres dudum ſepulti erroris noſtræ ætatis Sectarii denuò excitaverunt; qui in Gallias primùm, tum in hoc noſtrum infelix & attritum Belgium, Iconomachiam nuper invexerunt, innumera alia damna ac veluti lernam quandam malorum ſecum trahentem; quia nihil ſceleſtius, nihil à divinarum Scripturarum auctoritate, nihil ab omni Vetuſtate, nihil à ſanæ rectæque Rationis judicio magìs alienum potuit proferri. Quidni enim illorum habeamus imagines, quorum nobis eſt & eſſe ſemper debet ſuavis & perjucunda memoria? Tiberium Cæſarem ſcribit in Apologetico Tertullianus in Lario ſuo Chriſtum habuiſſe, in tabulâ ad vivum expreſſum; quæ illum effigies mirificè ſemper afficiebat. Habuit & Abagarus,

Abagarus, Edeſſæ Rex, ab ipſo Chriſto cum epiſtolâ ſibi tranſmiſſam imaginem; quâ acceptâ (ſicut Volaterranus refert) corporis atque animi incolumitatem mox recuperavit. Et Mulieris illius hæmorrhoïſſæ à Chriſto in Cæſareâ Philippi curatæ (1) quis non probet illam pietatem, quâ, ob receptam divinitus ſanitatem, ex ære fuſam Chriſti ſtatuam pro foribus ſuis figi curavit, habitu viri, ſtolâ comtè circumdati, & porrigentis dextram Mulieri, veluti genibus provolutæ, ac palmas ſuppliciter tendenti? Nam Chriſtus ipſe ſtatuam hanc illuſtri miraculo ita celebrem reddidit, ut ſub ejus baſi ſuccreſcentem herbam, mox ubi fimbriam ærei illius indumenti attigiſſet, ad morborum omnium curationem reddiderit efficacem. Quid referam de Virginis Deiparæ à D. Lucâ depictis, & hactenus religiosè aſſervatis, Imaginibus? Quid, de divorum Petri & Pauli picturis, quas commemorant Euſebius & Auguſtinus (2)? Ipſi Hæretici, qui bellum ſtatuis mutis, & imaginibus indixerunt, Lutheri ſui, Wiclefi, Calvini, & Guſcæ Bohemorum Ducis, qui, ut nomen ſibi compararet, è corio ſuo tympanum fieri præcepit, effigies in pretio habent, & cum ſummâ veneratione aſſervant. Eas igitur imagines, quæ Chriſti beneficia exprimunt, quæ honeſtam amoris erga Divorum memorias habent teſtificationem, & quorum aſpectu atque uſu ad illorum provocamur imitationem, quos veluti Heroës & Principes viros ſuſpicimus, quidni librorum loco habeant & retineant Chriſtiani? E quibus cujuſmodi à nobis vitam exigat Deus, quos mores, quàm ardentem zelum, quàm veracem & vivam fidem, multo efficaciùs, multoque expeditiùs docetur, quàm editis ac ſcriptis libris. Teſtem profero Niſſenum Gregorium, virum clariſſimum, qui in Oratione patheticâ, de picturâ, quæ Iſaaci immolationem exprimebat, ita ſcripſit: Vidi ſæpius inſcriptionis imaginem, & ſine lacrymis tranſire non potui; cùm eam efficaciter rem geſtam ob oculos poneret. Hic igitur verus Imaginum apud Catholicos eſt uſus: & huc pertinuit Molani noſtri indefeſſus labor; quem in conſcribendis primùm, ac non multo ante mortem ſuam in recognoſcendis quatuor hiſce de Picturis & Imaginibus libellis, manu propriâ ſcribendo exanthlavit; ut de unaquâque picturâ quid velit, quid denotet, quem uſum habeat, diſertè exponat. Hos ego, à priori editione uſque adeò diſcrepantes, ut penitus alii ac multo locupletiores ab iis, qui olim editi ſunt, videri debeant, jam tandem prælo ſubjici curavi. Quos etiam Tuæ R^da^ Paternitati inſcribere mihi viſum fuit; non tantùm ut neceſſitudinis illius, quæ à paucis retro annis tecum mihi interceſſit, hoc veluti ſymbolum depromam: ſed ut Molanum, quem coluiſti viventem, in hoc poſthumo fœtu ſuo agnoſcas: & Tuæ præterea eruditionis atque auctoritatis patrocinio tueatur. Quod ſupereſt, R^dam^ Paternitatem Tuam opto in Chriſto bene ſemper valere. Lovanio, Idibus Martiis, Anno 1594.

(1) Euſeb. Libro VII. Hiſt. cap. 14.

(2) Euſeb. Lib. IV. Hiſtor. cap. 14. Aug. de conſenſu Euangel. Lib. I. cap. 10. Æneas Silvius in Hiſtor. Bohemorum.

R[da]. P. T. Studioſiſſimus

HENRICUS CUYCKIUS.

SUMMARIUM LIBRORUM
DE HISTORIA
SS. IMAGINUM.

LIBER primus eſt Oratio contra Iconomachos, dicta Lovanii in Scholis Artium, Anno 1568.

Liber II. eſt Inſtructio quædam Catholicorum, de vitandis abuſibus; ubi ſignificationes etiam obſcuriores explicantur.

Libro III. idem particulatim agitur, diſcurrendo per duodecim anni menſes, & Natales Sanctorum.

Libro IV. quædam notantur circa Feſta mobilia, & Communia Sanctorum.

INDEX CAPITUM
LIBRI PRIMI
DE HISTORIA
SS. IMAGINUM.

I. *PRÆFATIO.* pag. 1
II. *Quam in Oriente apertam originem habuerit, quemque progreſſum, ſacrarum Imaginum devaſtatio.* 3
III. *Quâ diligentiâ à Romanæ Eccleſiæ Pontificibus Iconomachia ſit refutata, ac tandem in Oriente exſtincta.* 10
IV. *Quàm multos habuerit Romana & Catholica Eccleſia filios, qui zelum ſuum pro Catholico dogmate poſteritati plurimùm commendaverunt.* 15
V. *Quàm multa ſint, quæ nos in ſacrarum Imaginum legitimo uſu, hactenus ab Eccleſiâ Catholicâ uſurpato, meritò contineant.* 17
ICONOCLASMI CHRONOLOGIA in Supplementum hactenus dictorum à MOLANO. 23

CAPITA LIBRI II.

I. *PRÆFATIO.* 29
II. *Quod in Libris prohibetur, prohibendum etiam eſſe in Picturis, quæ ſunt idiotarum libri.* 31
III. *Defenduntur & explicantur Imagines ſacroſanctæ Trinitatis.* 32
IV. *Rejiciuntur quædam Imagines ſuperbenedictæ Trinitatis.* 36

V. *Picturæ, quas nobis veneranda Antiquitas commendat, omni honore ſunt ſuſcipiendæ.* 39
VI. *Recenſentur exempla Vetuſtatis de Imaginibus Chriſti.* 40
VII. *Exempla Imaginum S. Crucis.* 43
VIII. *Exempla Antiquitatis, Imaginum Spiritûs Sancti.* 46
IX. *Imagines Deiparæ Virginis Mariæ.* ibid.
X. *Imagines Angelorum, ex Vetuſtate obſervatæ.* 48
XI. *Veteres picturæ Joannis Baptiſtæ.* 49
XII. *Antiquæ Picturæ Patriarcharum, & Prophetarum.* 50
XIII. *Exempla Antiquitatis de Imaginibus Apoſtolorum.* 51
XIV. *Martyrum vetuſtæ aliquot Imagines commendantur.* 53
XV. *De Confeſſorum Picturis.* 56
XVI. *De artificioſiſſimâ picturâ Euphemiæ.* 58
XVII. *Inter antiquas picturas, eas potiſſimùm obſervandas eſſe, quæ nos ad peccatorum deteſtationem ipſo viſu movent.* 60
XVIII. *Eas imagines amplectendas eſſe, quæ ſolidæ innituntur hiſtoriæ.* 61
XIX. *Non eſt reprehendendum, ſi quid convenienter in picturâ exprimatur, quod in hiſtoricâ narratione deeſt.* 63
XX. *Sicut in Parabolis, ſic neque in picturis, omnium quærendam eſſe ſignificationem.* 66
XXI. *In Imaginibus, tametſi ſint idiotarum libri, multa tamen metaphoricè & allegoricè rectè pingi.* 67
XXII. *Dæmonum metaphorica pictura explicatur.* 69
XXIII. *Non eſſe ſtatuendas imagines, quæ periculoſi erroris occaſionem rudibus præbent.* 70

XXIV. *In corrigendis Imaginum abuſibus nihil privatâ auctoritate attentandum, ſed zelus diſcretione condiendus eſt.* 73

XXV. *Nullam periculoſi erroris Imaginem haberi in Eccleſiâ.* 75

XXVI. *De Imagine duodecim Signorum, quæ ante Ephemerides ponitur.* 76

XXVII. *Puerperium B. Virginis decumbentis, & ægrotantis, non eſſe pingendum.* 78

XXVIII. *Circa Imagines, quæ errorem continent non periculoſum, quid tolerandum, cavendumque ſit.* 81

SUPPLEMENTUM de Imaginibus non extendendis, ubi de Sanctis recentioribus, pictis inter Chriſti Myſteria: tum de vulgarium Pictorum lapſibus ex Antiquitatis ignoratione. 85

XXIX. *In Picturis corrigendas aliquando eſſe non picturas ipſas, ſed earum ſignificationes.* 87

XXX. *Multa in Picturis & Imaginibus eſſe toleranda, quæ probabilia ſunt apud doctos quoſdam, aut vulgum.* 90

XXXI. *De eodem argumento.* 92

XXXII. *De eodem argumento.* 93

XXXIII. *Superſtitionem omnem tollendam eſſe in Imaginum ſacrarum circumgeſtatione.* 95

XXXIV. *Imaginum in Supplicationibus circumgeſtatio à Superſtitione contra Hæreticos defenditur.* 97

XXXV. *De Superſtitionibus cavendis, ulteriùs differitur.* 98

XXXVI. *Citra Superſtitionem, unam Sancti imaginem præ aliâ ejuſdem celebriorem eſſe: neque audiendos hìc eſſe Hæreticos.* 100

XXXVII. *Laſciviam omnem vitandam eſſe in ſacris imaginibus.* 102

SUPPLEMENTUM, in quo quæritur, quæ Imagines pro laſcivis habendæ. 105
XXXVIII. *Prophana non eſſe ſacris imaginibus admiſcenda, nec in Templis, nec in Monaſteriis.* 107
XXXIX. *Sanctorum imaginibus non profanè & ethnicè, ſed religiosè, Altaria exornari.* 112
XL. *Imagines Sanctorum rectè auro & argento tegi, & coronis vel pretioſis veſtibus exornari.* 114
XLI. *Quædam, per ſe vilia, fides efficit pretioſa; inter quæ eſt Luminarium uſus.* 116
XLII. *In picturis cavendum eſſe quidquid ad Libidinem provocat.* 119
XLIII. *Imagines à nimiâ vetuſtate, ſitu, ac ſordibus conſervandas eſſe.* 125
XLIV. *In Imaginibus collocandis habendam eſſe rationem loci.* 129
XLV. *De ſacris Imaginibus in Viis publicis, Navibus, Libris, & Poculis.* 131
XLVI. *Non anxiè laborandum eſſe, quo ordine Sanctorum imagines collocentur: & quòd Paulus rectè ponatur à dextris D. Petri.* 134
XLVII. *Novitas omnis diligenter eſt in picturis examinanda, antequam approbetur.* 136
XLVIII. *Quàm latè ſe extendat ſacrarum Imaginum appellatio.* 137
XLIX. *Habendam eſſe rationem eorum, quæ ad ſacras imagines reducuntur.* 138
L. *Donaria & imagines brachiorum, pedum, & ſimilium, in memoriam reſtitutæ ſanitatis, rectè & pervetuſto more in Eccleſiis ſuſpendi.* 139
LI. *De ſtatuâ uxoris Loth, Obſidione Jeruſalem ab*

Ezechiele depictâ, & Peccati imagine, quam Zacharias vidit. 141
LII. *Multitudinem ſacrarum imaginum non eſſe referendam inter abuſus.* 144
LIII. *Nomina utiliter adſcribi in Sanctorum imaginibus minùs notis.* 151
LIV. *Refutantur quædam ab Eraſmo Rotterodamo ſcripta de ſacris imaginibus.* 154
SUPPLEMENTUM de Rituum externorum utilitate, ac neceſſitate. 159
LV. *Contra eundem.* 161
LVI. *Veteres Chriſtum, Deiparam, ac alios Sanctos, depinxiſſe in eâ effigie, quam viventes habuerunt.* 163
LVII. *Quòd Ethnicæ picturæ non debeant Chriſtianis placere.* 170
LVIII. *Hæreticorum effigies non eſſe conſervandas.* 174
LIX. *De falſorum Deorum & Philoſophorum picturis qui ſcripſerint.* 177
LX. *Imagines ethicas, quas Pagani habuerunt, utiliter à nobis conſervari.* 181
LXI. *Eccleſiam non convertiſſe ſchemata Virtutum in fictitios Sanctos.* 187
LXII. *De iis, qui parentum & majorum, vel ſuas etiam imagines, exprimi cupiunt.* 191
LXIII. *De inſcriptione Nummorum.* 195
SUPPLEMENTUM de ſacris Numiſmatibus. 196
LXIV. *De ſtatuis Principum, potiſſimùm Conſtantini Magni.* 197
LXV. *De clementiâ piorum Imperatorum in eos, qui ſtatuas eorum everterunt, aut læſerunt.* 200

LXVI. *Pictura Coronationis Lotharii III. malè intellecta.* 201
LXVII. *Romæ rariores eſſe Sanctorum ſtatuas, quæ apud Belgas ſunt crebriores : quòdque hæc diverſitas non ſit reprehendenda.* 202
LXVIII. *Quòd ſacræ ſtatuæ nec Sculptilia appellandæ ſint, nec Simulacra.* 205
LXIX. *Qui de arte Pictoriâ ſcripſerint.* 209
SUPPLEMENTUM, in quo variorum de Picturâ, & cognatis Artibus, Librorum Indiculus. 212
LXX. *Contra blaſphemas Hæreticorum picturas.* 224
LXXI. *Admonitio ad Pictores de non pingendo diebus ſacris.* 228
SUPPLEMENTUM de Pietate, rerum ſacrarum Pictoribus neceſſariâ. 229

LIBRI III. CAPITA.

Mense Januario.

I. *Nomen JESU rectè pingi in radiis ſolaribus.* 231
SUPPLEMENTUM de Circumciſione Domini, ejuſque Præputio. 235
II. *Pictura S. Genovefæ.* 236
SUPPLEMENTUM de S. Pharaïlde, Virgine. 238
III. *De picturis trium Magorum in Epiphaniâ Domini.* 239
APPENDICULA de S. Virgine Gudulâ. 246
IV. *De buxeâ veſte Paulli, primi Eremitæ.* 247
V. *De picturis D. Anthonii.* 248
VI. *De picturâ Fabiani, Sebaſtiani, & Agnetis.* 255
SUPPLEMENTUM de S. Carolo Magno, Imperatore & Rege Franciæ. 258

MENSE FEBRUARIO.

VII. *De Imagine Ignatii.* 259
APPENDICULA de S. Matthiâ Apoſtolo. 261

MENSE MARTIO.

VIII. *De picturâ Thomæ Aquinatis.* 262
IX. *Explicatio picturarum Gregorii Pontificis.* 263
X. *Patritius cur pingatur Serpentes conculcans.* 265
XI. *Gertrudis quare cum Muribus pingatur.* 266
XII. *De picturis Joſeph.* 269
XIII. *Obſervatio circa hiſtoriam Annunciationis Dominicæ.* 274

MENSE APRILI.

XIV. *De Armaturâ equeſtri B. Georgii.* 277
XV. *Marcus cur cum Leone pingatur.* 280

MENSE MAIO.

XVI. *Jacobum non eſſe pingendum facie Chriſto ſimillimum.* 183
XVII. *De formâ Crucis Dominicæ.* ibid.
XVIII. *Bernardinus cur in manu geſtet Solem cum Nomine JESU.* 287
XIX. *Urbanus Pontifex quare cum Vite pingatur.* 289

MENSE JUNIO.

XX. *Joannis Baptiſtæ picturæ, cum exuviis, & Agno.* 294
SUPPLEMENTUM de Baptiſmo Domini, & Decollatione S. Joannis. 297
XXI. *Picturæ quædam principum Apoſtolorum Petri & Paulli.* 300
XXII. *Annotatio in Crucifixionem Petri, principis Apoſtolorum.* 303

XXIII. *Annotatio ad Decollationem Paulli, Doctoris Gentium.* 306
XXIV. *Paullus quibus de cauſſis à dextris Petri ſæpe pingatur.* 309
MENSE JULIO.
XXV. *Mariam Magdalenam abſque veſtium pompâ pingendam.* 314
XXVI. *De picturâ Jacobi Zebedæi.* 316
XXVII. *Chriſtophori pictura multipliciter diſcutitur.* 317
XXVIII. *De familiâ S. Annæ depictâ.* 325
XXIX. *Martha cur cum Aſpergillo pingatur.* 326
MENSE AUGUSTO.
XXX. *Laurentii imago quàm convenienter Nummis imprimatur.* 328
XXXI. *Pictura Claræ cum S. Euchariſtiâ.* 329
XXXII. *Aſſumtio B. Mariæ ùt pingatur.* 330
XXXIII. *Cur Maria cum Serpente ſub pedibus pingatur.* 333
XXXIV. *De picturâ S. Helenæ.* 335
SUPPLEMENTUM de S. Bernardo, Abbate Claravallenſi. 336
XXXV. *De Imaginibus S. Barptolomæi.* 337
XXXVI. *De picturis S. Auguſtini.* 338
MENSE SEPTEMBRI.
XXXVII. *Pictura B. Ægidii examinatur.* 344
XXXVIII. *Imagines D. Hadriani.* 346
XXXIX. *Imagines S. Michaëlis Archangeli.* 347
XL. *De picturâ Angelorum : & cur ſtatuæ eorum Altaribus apponantur.* 350
XLI. *SS. Angelorum picturæ pleniùs explicantur.* 352
XLII. *De picturis B. Hieronymi.* 358

MENSE OCTOBRI.

XLIII. *De Stigmatibus B. Franciſci.* 363
APPENDIX de S. Brunone, Cartuſiani Ordinis Inſtitutore. 366
XLIV. *Cur Dionyſius Areopagita Caput manu geſtet.* 367
APPENDICULA de S. Lucâ, Euangelii Scriptore 371
XLV. *De picturâ Quinctini, & Wolfgangi.* 372

MENSE NOVEMBRI.

SUPPLEMENTUM de Purgatorio, & annuâ Commemoratione Fidelium Defunctorum. 373
SUPPLEMENTUM ALTERUM de S. Huberto, Epiſcopo Leodienſi. 375
XLVI. *De numero Coronatorum Martyrum.* 376
XLVII. *Pictura B. Martini, veſtem ſuam ſcindentis.* ibid.
XLVIII. *Pictura Eliſabeth cum tribus Coronis.* 378
XLIX. *In Præſentationis B. Mariæ picturam.* ibid.
SUPPLEMENTUM de S. Cæciliâ, Virgine & Martyre. 380
L. *De B. Catharinæ Imagine.* 382
LI. *De Cruce S. Andreæ.* 384

MENSE DECEMBRI.

LII. *De Malleo S. Eligii, & Calice S. Barbaræ.* 386
LIII. *De picturis S. Nicolai.* 387
LIV. *Cur Ambroſius cum Flagello pingatur.* 392
LV. *De picturâ Conceptionis B. Mariæ.* 393
SUPPLEMENTUM de S. Luciâ, Virgine & Martyre. 394
LVI. *De ſitu S. Thomæ inter Apoſtolos.* 395
LVII. *In picturam Nativitatis Chriſti.* 396
LVIII. *De picturis Joannis Euangeliſtæ.* 398
LIX. *De picturâ Sabini, Epiſcopi Spoletini.* 400

LIBRI IV. CAPITA.

I. *De Vultu Chriſti.* 403
II. *De Vultu Chriſti ſancto, qui Romæ aſſervatur.* 406
SUPPLEMENTUM de Jeſu duodenni, inter Doctores invento. 409
III. *Annotatio ad hiſtoriam Chriſti in Horto exiſtentis.* 410
SUPPLEMENTUM de tranſitu Chriſti per Torrentem Cedron, ejuſque Flagellatione. 412
IV. *In picturam Crucifixionis Chriſti.* 416
SUPPLEMENTUM, in quo diſcutitur, num Chriſtus, in Crucem ſublatus, Equuleo inſederit? 424
V. *De formâ Crucis Chriſti.* 428
SUPPLEMENTUM de Titulo Crucis Domini. 434
VI. *De numero Clavorum Chriſti.* 437
VII. *De Coronâ Chriſti in cruce pendentis.* 441
VIII. *De Lapſu B. Virginis ſub cruce.* 443
IX. *Latronem bonum à dextris Chriſti ponendum.* 448
X. *De Clavis Latronum.* 451
XI. *Cur nonnulli pingant ſub cruce Adæ Calvariam.* 452
XII. *In Chriſtum de cruce depoſitum, Obſervationes; ubi de errore Ferentinatum.* 457
XIII. *Annotatio in picturas Reſurrectionis Chriſti.* 460
XIV. *De picturâ Aſcenſionis Chriſti.* 466
XV. *Annotatio in Pentecoſtes, ſeu Spiritûs Sancti, feſtum.* 471
XVI. *De picturâ ſacroſanctæ Trinitatis.* 478
SUPPLEMENTUM de Imagine ſolitariâ Spiritûs Sancti, ſpecie humanâ. 481
XVII. *In feſtum Corporis Chriſti, picturarum Obſervatio.* 490

XVIII. *De Ludis, qui ſpeciem quamdam Imaginum habent.* 495
SUPPLEMENTUM de Piis variarum olim Gentium Spectaculis. 497
XIX. *Annotatio in picturas Fugæ Chriſti in Ægyptum.* 509
XX. *In Nuptiis Canæ, nec Joannem pingendum ſponſum, nec Magdalenam ſponſam.* 510
XXI. *De Diabolo Chriſtum tentante.* 513
XXII. *De Imagine myſteriorum Paſſionis Domini.* 516
XXIII. *In hiſtoriam Lazari & divitis Epulonis depictam, Obſervatio.* 519
XXIV. *De picturâ extremi Judicii.* 522
XXV. *In picturam Moſis, & Decalogi.* 527
De Symboli Apoſtolici Imagine, Scholion. 532
XXVI. *De communi Sanctorum picturâ.* 533
SUPPLEMENTUM de Coronâ, Sanctis appingi ſolitâ. 535
XXVII. *De communi Apoſtolorum picturâ.* 540
SUPPLEMENTUM de priſcorum Chriſtianorum Calceamentis. 544
XXVIII. *Jacobum fratrem Domini non eſſe pingendum extra numerum duodecim Apoſtolorum.* 545
XXIX. *De communi Epiſcoporum picturâ.* 548
SUPPLEMENTUM de communi Presbyterorum picturâ. 564
XXX. *De communi Doctorum & Confeſſorum.* 565
XXXI. *De Coronâ Virginum.* 566
XXXII. *CONCLUSIO OPERIS.* ibid.
ADDENDA. 569
Diſſertation ſur le mot *PRISIO*. 570

INDEX CAPITUM ORATIONIS
DE AGNIS DEI.

I.	*De Maledictionis & Benedictionis efficaciâ.*	579
II.	*De Eulogiis, ſeu Panibus benedictis.*	581
III.	*De efficaciâ Eulogiarum.*	584
IV.	*De benedictionibus Sancti Petri.*	585
V.	*Cur ſummi Pontificis benedictiones dicantur Sancti Petri.*	588
VI.	*De Agnorum-Dei antiquitate.*	589
VII.	*Quo ritu Agni cerei conſecrentur.*	593
VIII.	*De efficaciâ benedictorum Agnorum.*	595
IX.	*De ſignificatione Agnorum-Dei.*	599
X.	*Agnorum-Dei ſecundaria ſignificatio.*	601
XI.	*Forma aliqua pietatis in uſu hujus Amuleti.*	602
XII.	*De Miraculis factis per Amuletum Agni-Dei.*	606
XIII.	*Carmina de Agnis-Dei.*	611
XIV.	*Defenditur qui de Agno-Dei ſcripſit : " Peccatum frangit, ùt Chriſti ſanguis. ,,*	612
XV.	*De blaſphemiâ, quæ contra Agnos-Dei legitur in Apiario Romanæ Eccleſiæ.*	614
XVI.	*An ſexta Synodus Agnorum figuram prohibuerit.*	616

XVII. *De fragmentis Agnorum.* - 620
XVIII. *Gregorii XIII. Conſtitutio, ne Agni-Dei benedicti minio inficiantur, aut venales proponantur.* ibid.

QUÆSTIONES DUÆ QUODLIBETICÆ.

I. *An liceat orare pro iis, qui nunc Martyres moriuntur?* 624
II. *An damnato ad mortem liceat negare Euchariſtiam?* 627

SACRARUM IMAGINUM

UTILITATES.

Utilis eſt Sacrarum Imaginum uſus.

1. Doctrinæ } causâ.
2. Memoriæ } causâ.
3. Confeſſionis fidei causâ.
4. Quia ſigna ſunt charitatis erga Chriſtum.
5. Imitationis } causâ.
6. Invocationis } causâ.
7. Honoris Dei } causâ.
8. Ob Hæreſes ipſo facto reprimendas.
9. Ob Fidelium, dum in templis ſunt Exercitationem.
10. Ob futuræ vitæ repræſentationem.

Has decem utilitates explicat Dominus Sanderus libro I. de honorariâ Imaginum adoratione, cap. 8.

Epiphanius in Actis ſecundæ Synodi Nicenæ.

Non solum Passiones Martyrum nos instituunt: sed et Contextus, et Scriptum de illorum Passionibus: Picturaque idem indicans: simili modo et annua illorum Memoria.

DE HISTORIA

DE HISTORIA SACRARUM IMAGINUM *ET PICTURARUM*, LIBER PRIMUS,

Qui eſt Oratio contra Iconomachos, habita in Scholis Artium Lovanii, Anno M. D. LXVIII. (*)

CAPUT I.

PRÆFATIO.

QUOD olim, ùt Irenæus refert, (1) dicere ſolet S. Martyr Polycarpus : Deus bone, in quæ me tempora reſervaſti ! id, Auditores humaniſſimi, pariterque doctiſſimi, multò juſtiùs nos ad noſtra tempora referamus. Nunc enim multorum charitas refrigeſcit : bonorum morum corruptela viget, & in dies magis magiſque vires accipit : fidei integritas perfidiâ profanatur : imò contra omnia pœnè religionis & fidei noſtræ myſteria,

(1) *Apud. Euſeb. lib. v. cap. 19.*, [ſeu cap.] 20. [verſionis] *Rufini.*

(*) Editio prima addebat : « *A* » *Joanne Molano, ſacræ Theol. Licentiato : Præſide Quæſtionum* » [Quodlibeticarum] *ex Porcenſi* » *Pædagogîo D. Nicolao à Meiden,* » *Buſcoducenſi, ejuſdem ſacræ Theologiæ Licentiato.* »

quantùmcunque manifeſta, à diffectis etiam inter ſeſe Sectariis bellum indicitur. Atqui nonne prædicta Martyris verba juſtiſſimè à nobis repeterentur, etiam ſi vel ſola nos contriſtaret rabida noſtræ ætatis Iconomachorum barbaries? Neque enim audimus tantùm quid in adjacentibus regnis, populoſiſſimiſque ditionibus egerint: ſed eorundem furibundam rabiem nos etiam Belgæ, ſub Catholico potentiſſimoque Principe, in patriis locis ferre coacti ſumus, & intueri, non in ſacras tantùm picturas, venerandaſque Imagines: ſed in Dei quoque Altaria & Monaſteria, in Sanctorum Reliquias & pignora, atque in auguſtiſſimum & tremendum noſtræ Religionis Sacramentum.

Quod autem attinet ad Quæſtionem præſentem, utrùm ſacrarum Imaginum uſus legitimus ſit retinendus, multa in ejus deciſionem adferenda forent, ſi pro amplitudine ſuâ abſolvenda eſſet; complectitur enim duas partes, quarum neutra, ſi quæ dicenda forent adferrentur, unius Orationis ſpatio abſolveretur. Una eſt, contra Iconomachorum perfidiam, de legitimo ſacrarum Imaginum uſu retinendo. Altera verò eſt, contra Catholicorum quorundam imperitiam aut negligentiam, de vitando abuſu, ſive illegitimo uſu, earundem. Utriuſque enim curam diligentem haberi voluit ſacroſancta Synodus Tridentina. (2) Unde, cùm præmiſiſſet decreta de Imaginum debitâ veneratione contra oppugnatores, ſubjecit: " In has ſanctas & ſalutares obſervationes, „ ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit, ita ut nullæ falſi dogmatis Imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes, „ ſtatuantur. „

(2) *Seſſione xxv.*

Cùm itaque contra Iconoclaſtas ſacrarum Imaginum uſum multi doctiſſimi viri abſolutiſſimis ſuis lucubrationibus defenderint: de abuſibus verò, nullius, quod ſciam, exſtet aut liber, aut juſtus tractatus, maluiſſem, pro poſterioris partis dilucidatione, tractare: An Imagines, quæ ſuis prototypis non reſpondent, tollendæ ſint, aut mutandæ? Sed quia libentiùs, & fortaſſis utiliùs, ea audiuntur, quæ præſenti tempori magis ſunt accommodata, putavi me omnium veſtrùm exſpectationi non facturum ſatis, ſi contra præſentium temporum Iconomachiam nihil in medium adferrem. Cùm igi-

tur utriuſque partis tractationem una Oratio non admittat, nos poſteriorem ſeponentes; ut tempori ſerviamus, de priori quædam, conciſè tamen & ſuccinctè, dicturi ſumus. Et primùm quidem: Quam in Oriente apertam habuerit originem, quemque progreſſum, ſacrarum Imaginum devaſtatio, quam Græco, ſed uſitato, vocabulo Iconomachiam dicimus. Deinde, quâ diligentiâ à Romanâ Eccleſiâ eadem ſit refutata, ac tandem in Oriente exſtincta. Tertiò verò ac poſtremò, ex iis quæ dicta aut indicata erunt, colligam quàm multa ſint, quæ nos in ſacrarum Imaginum uſu legitimo, hactenus ab Eccleſiâ Catholicâ uſurpato, continere debeant.

CAPUT II.

Quam in Oriente apertam originem habuerit, quemque progreſſum, ſacrarum Imaginum devaſtatio.

ICONOMACHIA originem ſuam habet ab ampliſſimo & florentiſſimo Orientis Imperio. Id enim, cùm ad ſupremum dignitatis faſtigium deveniſſet, non diu permanſit in eo quem habebat fulgore: ſed ſenſim inclinatum eſt diuturnâ illâ ambitione, quâ ſe contra Romanam Eccleſiam, aliarum omnium matrem, erexit. Voluit enim Patriarcham ſuum Conſtantinopolis (quæ tunc nova quoque Roma dicebatur) univerſalis Patriarchæ titulo inſigniri: voluit novæ Romæ Patriarcham ejuſdem omnino poteſtatis eſſe cum veteris Romæ Pontifice maximo. Quam ob rem cùm moneretur, & doceretur à Leone ter ſancto, Gregorio Magno, aliiſque plurimis clariſſimis urbis Romæ Pontificibus; nec manifeſtiſſimæ veritati cæcum ſuum ſuperbùmque judicium, atque typhum ſubmitteret, ex pertinaciſſimæ ambitionis malo natus eſt error Monothelitarum, quem ſexta Synodus œcumenica refutavit. Atque ex hiſce initiis mox prodiit Iconoclaſtarum furor in ſacras Imagines. Qui non ſolùm fidem Imperii, ſed (quod filii hujus ſæculi majus judicant) ipſum quoque tam vaſtum Imperium, ambitione inclinatum & fractum, non modò perdidit, non modò exſtinxit: ſed etiam ex Chriſti regno quondam Chriſtianiſſimo, regnum fecit Antichriſti, regnum Saracenorum & Turcarum, qui in feritate

ſuâ adverſus Chriſti nomen confidunt, & pro Capite habent capitalem & juratum omnium noſtrûm hôſtem. Quomodo autem Iconomachia Orientem invaſerit, breviter dicamus.

Scribit in Chronicis Sigebertus, Philippicum anno 712. jugulaſſe Juſtinianum Imperatorem (*A*), & Imperium ipſius occupaſſe. Occupatô autem Imperiô, cùm Monothelita eſſet, noluit ſextam Synodum recipere : ſed, ùt habet Paulus Diaconus, ad Conſtantinum Papam pravi dogmatis litteras direxit. Hac quoque occaſione Picturam ſanctarum ſex Synodorum univerſalium, quæ in Urbe regiâ habebatur, juſſit deleri, & Sanctorum Statuas & Imagines ex omnibus templis eradi (*B*). Cyrum, Catholicum Patriarcham, ex urbe ejicit, ſurrogatque ei Joannem, Monothelitam & Iconomachum. Videtis ùt error errorem trahat.

Philippicum, cùm biennio Imperium geſſiſſet, Anaſtaſius, fautor Catholicæ fidei, & ſancti ſexti Concilii prædicator, regno expulit, oculiſque privavit. (*C*) Hic verò, cùm primo Imperii ſui evoluto anno, claſſem in Alexandriam contra Saracenos dirigeret, medio itinere ab exercitu deponitur, & ab eodem Theodoſius in Imperio coactus ſucceſſor confirmatur. Mox verò, ùt regnum accepit, picturam ſex Synodorum à Philippico dejectam, priſtinum in locum erexit. Refert iſta Paulus Warnefridus, Diaconus Aquileïenſis (quem Caroli Magni ætate floruiſſe notum eſt) libro ſexto de geſtis Langobardorum (3), & Beda Angli-Saxo, libro de Temporibus.

(3) *Capp. 10. 11. & 12.*

At non diu duravit reſtituta religio. Octavo enim poſt menſe, Imperium cogitur abdicare : & Leo tertius, qui patriam habuit Iſauriam, dignitatem Imperii, ait Zonaras, præter dignitatem conſequitur. (*D*) Cum Deo enim pugnat, & contra venerandas Imagines inſanit. Terribili rugitu venerandas Imagines invadit (*E*), graviſſimamque perſecutionem excitat,

(*A*) Hujus nominis ſecundum. Ejus necem alii rectiùs aſſignant anno 711.

(*B*) Deletam à Philippico Bardane ſex Synodorum, ſeu veriùs Sextæ Synodi, adversùs Monothelitas indictæ, picturam conſtat ex Agathonis Epilogo (*Tomo VI. Concilior. edit. Labbeanæ p. 1405.*) At eundem Bardanem Sanctorum Imaginibus infenſum fuiſſe non comperi.

(*C*) Pridie Pentecoſtes, an. 714.

(*D*) Anno 717., VIII. kal. april.

(*E*) Ad id ſceleris inductus à duobus Judæis, origine Phœnicibus, qui juveni, ac tenuem mercatum

multos deteſtandæ ſuæ voluntati adverſos punit, & Martyres facit.

Paulus quoque Diaconus (4) dicit, Leonem omnes Conſtantinopoli habitantes compuliſſe, ut Imagines Salvatoris noſtri, ſanctæ Genitricis, & omnium Sanctorum, ubicunque haberentur, deponerent, eaſque, in medio urbis, incendio concremandas adferrent. Et quia plerique tale ſcelus fieri præpediebant, aliquot ex eis capite truncatos, alios aliâ parte corporis multatos eſſe. Nec minora de ejus ſævitie ſcribit Joannes Hieroſolymitanus Patriarcha: (5) "Vir ille, „ inquit, ut ſic dicam, manu fines orbis complectens, adverſùs Imagines & orthodoxæ Eccleſiæ multitudinem, leonem agebat rapientem & rugientem. Et Imagines quidem furibundus exurebat: ipſarum verò cultores, partim rapiens & perdens, tyrannicæ impietatis dentibus miſerabiliter dilacerabat, verè tam animo, quàm corpore leo: partim in diverſa ſuo rugitu fugabat; atque adeò ſæviebat, ut fidelium plerique in ſubterraneis ſpeluncis ſeſe occulerent: nonnulli etiam metu exterriti uſque in extremos orbis terminos procurrebant.„ Addamus his teſtimonium Nicephori, qui, ante annos DCC. ſub Carolo Magno, fuit Catholicus regiæ urbis Patriarcha. Is enim in Annalibus Conſtantinopolitanis, (6) paucis quidem verbis, ſed quorum quodque ſuum pondus habet, eandem perſecutionem Catholicorum exprimit. "Adeò, inquit, ut multi eorum pro veritate punirentur „ membrorum detruncationibus, & flagris, & exſiliis, & rerum jacturis; maximèque illi qui nobilitate ac verbo clari eſſe videbantur: ita ut etiam eruditionum ſcholas, & piam eruditionem, à ſanctæ memoriæ Conſtantino Magno huc uſque ſervatam, exſtingueret.„

(4) *Lib.* VI. *hiſtoriæ Langobardicæ, cap.* 14.

(5) *In Vitâ Joannis Damaſceni, Tomo II. Aloyſii* [Lipomani,]

(6) *Sive rerum Romanarum libro* XXI. *Adjunguntur* [hi Annales] *Eutropio.*

---

agenti, Imperatoriam dignitatem divinando polliciti fuerant. (*Cedrenus*, *Conſtantinus Manaſſes*, *Zonaras*, *Theophanes*, *alii.*) Idem Imperator anno 727., ſuadentibus Conſtantino, Nacoliæ apud Phrygas Antiſtite, & Bezere quodam, à Chriſtianorum ſacris ad Mahumetem tranſgreſſo, palàm in ſacras Imagines invectus eſt: &, qui eas facerent, aut colerent, idololatriæ incuſavit. Pòſt, anno 730., die 7. januarii, eaſdem, coacto Senatu, publicoque decreto, juſſit Imperio toto deleri. (*Theophanes an.* 7. *&* 10., *ult. edit. pp.* 336--340. *S. Nicephorus*, *p.* 37. *Vita S. Stephani junioris*, *capite.* 1., *in Analectis Græcis*, *Tomo I. p.* 412.

Nec reticendum eſt id quod inter alia ſcribit Ivo, Carnotenſis Epiſcopus: " Per illud, ait, tempus, Lipſanus, „ Thracenſium Prætor, ſicubi in totâ ſubditâ ſibi provinciâ „ aliquid ſanctarum comperit Reliquiarum, igni combuſſit. „ Venumdedit etiam omnes ſanctos libros, & omnia ſacra „ vaſa, & eorum pretia Imperatori tranſmiſit. Multos de„ nique Monachorum interfecit, & quorundam Orthodoxo„ rum oculos eruit, & quorundam barbas oleo & cerâ per„ ungens, ad oſtentationem ſuccendit, quoſdam autem ex„ ſilio relegavit. Quod cùm Imperator didiciſſet, ſcripſit „ ei: Inveni te virum ſecundùm cor meum. „ Hæc apud Thomam Waldenſem (7) refert Ivo Carnotenſis in Chronicorum libro; qui, quod ſciam, nondum excuſus eſt, quamvis à Centurionibus Magdeburgenſibus frequenter citetur.

(7) *In Doctrinali Sacramentalium, tit. XIX. cap. 150.*

Advertitis ex allatis teſtimoniis, Chriſtiani Auditores, quorum Patrum Iconoclaſtæ noſtri menſuras adimpleant; & magis quoque adimplerent, niſi Catholicorum ad Dominum gemitus eos impediret.

F Ab iſto Leone, filius Conſtantinus Copronymus, quia paternæ impietatis æmulus erat, Imperii collega aſſumitur (*F*): & cum patre imperat annis viginti & uno: poſt patrem verò, annis triginta quinque. Horum errori Germanus Patriarcha non conſentiens, à propriâ ſede depulſus eſt: & in ejus locum Anaſtaſius Iconomachus intruſus, qui totidem annis ſedit Patriarcha, quot Leo Imperator, hoc eſt, annis viginti quatuor. " Propter peccata enim populi, (diu) regnare „ facit Dominus hypocritas ſuper terram. „ (8) Quis verò ſub hujuſmodi capitibus fuerit plebis ſtatus, facilè colligitur ex eo quod Sapiens ait: (9) " Secundùm Judicem populi, ſic „ & miniſtri ejus. Et qualis Rector civitatis, tales & inha„ bitantes in eâ. Rex inſipiens perdet populum ſuum. „

(8) *Job. XXXIV. 30.*

(9) *Eccleſiaſtici X. 2.*

G Moriente Leone (*G*), Romanum Imperium unâ cum paternâ impietate ignominioſus ejus filius Conſtantinus ſuſcepit; qui Copronymus dictus eſt, quia cùm in ſacroſanctâ aquâ mergeretur, excrevit. Hic patris improbitatem longo intervallo ſuperare ſtuduit. Delectatus eſt enim magicis malefi-

(*F*) Anno 720., ipſo die ſancti Paſchatis, prid. kal. april.

(*G*) Obiit Leo Iſaurus, hydrope ac dyſenteriâ oppreſſus, an. 741. XIV. kal. Quintiles.

ciis, & luxuriis, cruentiſque ſacrificiis, & Dæmonum invocationibus, ſimilibuſque ſceleribus. Nec Imagines tantùm igni tradidit, ſed Sanctorum quoque Reliquias: & Sancti titulum, neque Deiparæ, neque ulli eorum qui Deo placuere, tribui juſſit; ſed dici voluit: Apoſtolus Petrus, Martyr Theodorus, & ſic in cæteris. Anno XIII. Imperii ſui (*H*), contra ſanctas ac venerabiles Imagines Concilium iniquum congregavit (*I*), multis Epiſcopis (*K*) ſibi ſuffragantibus convocatis: & per eos quicquid libuit decrevit, nemine vel ex veteri Româ, vel ex aliis Patriarchis, aut ex Catholicis ſedibus præſente. Eumque concurſum profanorum hominum, Synodum œcumenicam appellare non dubitavit. Suſtulit multa Orthodoxorum millia, præſertim Monachorum, quorum manſiones partim incendit, partim deſtruxit, partim profanavit. Sed & Divis Martyribus, aliiſque Deo gratis, inſultare non deſtitit, quos nihil poſſe aſſerebat, eorumque interceſſiones ficulnum præſidium appellabat. Narrationis hujus authores ſunt Joannes Zonaras (10), & Nicephorus Patriarcha (11). (*L*)

H *I* *K*

(10) *Tom. III.*
(11) *Rerum Romanarum lib. XXII.*

Poſt Conſtantinum (*M*) Imperio potitus eſt filius ejus

L M

(*H*) Chriſti 754.

(*I*) In Palatio Hieriæ trans boſphorum, inchoatum die 10. februarii, abſolutum 8. auguſti.

(*K*) Adfuere trecenti triginta octo.

(*L*) Junge Theophanem, & Vitam S. Stephani Junioris.

(*M*) Conſtantinus Coprònymus in navigio poſtrid. Eid. ſeptembris è vita exceſſit an. 775., cùm ab inchoatâ in Bulgaros expeditione Conſtantinopolim repeteret. Morti proximus, exclamavit: "Vivens „ adhùc igni ſum inexſtinguibili „ traditus: ſanctamque Virginem & „ Dei Genitricem laudari popoſcit, „ cùm ſine fœdere ejus fuiſſet inimicus. „ Ita Theophanes. Cedrenus aliquanto clariùs: "Navigio uſque ad caſtellum Strongylum vectus, ibi animæ & corporis mortem obiit, vociferans, „ atque dicens ſe inexſtinguibili „ igni traditum propter Mariam, „ jubens eam exinde honorari, ac „ celebrari verè Deiparam. Moriens, ſuamque ultimam voluntatem teſtatam faciens, hæc pronuntiavit: Incolume eſto magnum „ templum, divina Sophia: incolumis eſto ædes ſanctiſſimæ Deiparæ in Blachernis: incolumis „ eſto Eccleſia ejuſdem in Chalcoprateiis: incolumis eſto ædes SS. „ Apoſtolorum [quas nempe ſacras ædes præcipuas violârat] incolumis „ eſto urbs & Senatus: incolumis eſto, fili mi Imperator, „ atque tu etiam, ô Theophanes, „ cui magnum meum arcanum credidi. „ Sepultus eſt in dictâ æde

N Leo quartus, eodem impietatis morbo laborans (*N*), quo pater, & avus. Qui, teſte Zonarâ, cùm proceres quoſdam aulicos divinas Imagines adorantes deprehendiſſet, eos crudeliſſimè excruciatos, ignominioſoque ſpectaculo per forum circumductos, cùm priùs pilis nudaſſet, in Prætorium incluſit, ubi eorum quidam animas ſuas in manu Domini depoſuerunt. Hujus quoque horrendum ſacrilegium apud Hiſtoricos celebre eſt; Byzantii enim è Sophiæ templo abſtulit gemmis onuſtam Coronam, à Mauritio Principe olim Deo dicatam: cavillo uſus, Chriſtum, cujus templum illud eſſet, pauperiem, non gemmas, probaſſe.

Si cuipiam iſta de hactenus nominatis Iconomachis non ſufficiant, audiat quid de eiſdem habeat Synodi Nicenæ ſecundæ Actio ſexta: "Continuam crudelitatem & ipſi Principes, Duces, & falſi Epiſcopi, exercuerunt. Sed quænam „lingua calamitatem iſtam poterit exprimere? Nam quot „terrores, perſecutiones per omnes civitates, cuſtodiæ, „Monachorum flagellationes, carceres, multis his annis exſtitere! Taceo pedicas, catenis ligatos pedes, ſacrorum vaſorum ablationem, librorum exuſtionem, ſanctorum Templorum profanationes, ſanctorum Monaſteriorum in mundana hoſpitia & habitacula tranſlationes, quòd ſcilicet in „iis pietatis & religionis ſtudioſi viri habitarent. Poſt raptum ſubſtantiæ & bonorum, tranſmigrationes in barbaras „nationes, exiſtimantium ſe poſſe Apoſtolicè meliorem vitam inter gentes, quàm apud ſuos, ducere. Et, quod omnium graviſſimum eſt, in hunc uſque diem prophanatio „iſta miniſteriorum apud quoſdam adhuc manet. Et pro „ſacris hymnis & voce lætitiæ, in tabernaculis juſtorum cantica meretricia, & Satanicæ melodiæ audiuntur: & geniculationibus ſaltationes theatrales celebrantur. His adjice pericula, turbationes, vexationes, verbera, pœnas, oculorum „extritiones, narium amputationes, linguarum abſciſſiones,

ſanctorum Apoſtolorum Conſtantinopolitanâ, è quâ oſſa ejus (etſi piè fortaſſis defuncti) Michaële & Theodorâ imperantibus, effoſſa, palamque in ejuſdem urbis foro cremata ſunt.

(*N*) Quanquam ipſo Principatûs initio "pius appareret, ſanctæque „Dei Genitricis, & Monachorum „amicus; unde & Monachos, metropolitanos Epiſcopos creans, „in ſummis ſedibus collocavit." (*Theophanes lib. XXIII. init.*)

inhoneſtas

„ inhoneſtas fugas, & exſilia piorum, qui per omnem terram „ diſperſi ſunt: ſanctarum facierum aduſtiones, barbæ vellicationes aduſtioneſque, Virginum, poſtquam Chriſto dedicatæ fuerant, impias & violentas nuptias, &, quod vehementiſſimum eſt malorum, cædes. Hi ſunt fructus horum hominum, qui contra veritatem inſurgunt. „ Hactenus Synodus.

Leone quarto poſt quadriennium moriente (*O*), Catholici nonnihil reſpirârunt ſub viduâ ejus Irene, muliere pientiſſimâ, & filio ejus Conſtantino. Quorum Imperii anno nono (*P*), Niceæ celebrata eſt ſeptima Synodus. Poſt hos, id quod de Imperio in Oriente reliquum fuit, ex ordine rexerunt, paucis orthodoxis intervenientibus, Nicephorus, Stauratius, Leo quintus, Michaël Balbus, & Theophilus, (*Q*) omnes Iconomachi, portenta potiùs quàm Principes (*R*). *O* *P* *Q* *R*

(*O*) Die 8. ſeptembris 780., ætatis 31.

(*P*) Imò octavo vix inchoato.

(*Q*) Migravit è vivis Theophilus 20. jan. 842., relictâ uxore Theodorâ, ſanctiſſimâ muliere, quæ Iconoclaſmum in Oriente exſtinxit, obiitque ineunte anno 867. Lege epiſtolam XIV. Nicolai I. ad Theodoram Auguſtam, datam idibus novemb. 866., quâ præclaras ejus dotes dignis laudibus extollit. Eo ſæculo in Occidentali Eccleſiâ Iconomachiam fovit Felicis Urgelitani diſcipulus, Claudius, Epiſcopus Taurinenſis, natione Hiſpanus, Arrii & Neſtorii erroribus imbutus, quem ſtrenuè confutavit Jonas, Aureliæ Antiſtes, epiſtolâ ad Carolum Calvum, Francorum Regem.

(*R*) Profligatam ubique Iconomachorum hæreſin excitarunt, ineunte ſæculo XII., Paulicianorum, atque adeò Manichæorum, ſoboles, natione Bulgara, Bogomili, ita dicti à Sclavonicâ precatione *Bog miloui*, Græcè *Kyrie eleïſon.* Horum duces Baſilium, alioſque, extremo ſupplicio damnavit Alexius Græcorum Imperator. In Galliâ Petrus Bruſius, & ipſe Manichæus, altarium ædiumque ſacrarum contemtor, ſanctæ Crucis Imaginem nec adorandam, nec colendam affirmavit, ſed pedibus conculcandam & igni tradendam. Cùmque aliquando è confractis Crucibus ſtruem ingentem erexiſſet, in eâ jam accenſâ, carnes torreri juſſit, quibus ipſo Paraſceues die paratis coram omnibus epulatus eſt. Tantam impietatem deteſtati cives oppidi, à S. Ægidio in Occitaniâ nuncupati, nefarium hominem flammis devoverunt. Iconomachiæ poſtulati ſunt aliquando Waldenſes, de quibus adi Piiichdorffium cap. 33.: poſtulatus & Hieronymus Pragenſis, nullo, quantum arbitror, idoneo teſte: denique & Joannes Wiclef, ſed quem conſtat eâ in parte Catholicæ Eccleſiæ conſenſiſſe, perinde ùt Hieronymi Pragenſis Magiſtrum Joannem Hus. Sæculo decimo ſexto, ſacris Imaginibus, ipſo

CAPUT III.

Quâ diligentiâ à Romanæ Eccleſiæ Pontificibus Iconomachia ſit refutata, ac tandem in Oriente exſtincta.

SED NUNC ex Oriente in Occidentem redeuntes, paululùm intueamur, quomodo contra iſtorum barbariem, Romanæ Eccleſiæ firma & ſolida petra fratres ſuos confirmaverit. Philippicô, primô Iconomachô, imperante, Romanæ Eccleſiæ præfuit Conſtantinus, qui pro Imaginibus primam celebravit Synodum Romanam (*S*). Litteras enim, Diacono teſte (12), falſi dogmatis à Philippico directas, Apoſtolicæ Sedis judiciô reſpuit. Picturam quoque ſex Synodorum, quam Philippicus juſſerat deleri, ipſe Romæ in porticu Sancti Petri juſſit fieri. Vetuit poſtremò, Romano populo aſſentiente, hæretici Imperatoris nomen in publicis Miſſæ myſteriis recitari, & in publicâ monetâ excudi, effigiemque ejus de more in Eccleſiam introduci.

S

(12) *Libro VI. hiſt. Langobard., cap.* ::.

Conſtantino Pontifici ſucceſſerunt Gregorius ſecundus junior, & Gregorius tertius (*T*), qui non minora pro ſacris Imaginibus auſi ſunt. "Hâc enim de causâ, ùt Hadrianus Papa Conſtantino Auguſto ſcribit (13), uterque Gregorius, Romani „Pontifices per ea tempora ſanctiſſimi, in magnam tribulatio„nem conjecti ſunt.„ Sæpius etiam, addit, "proavum veſtræ „Serenitatis (Leonem videlicet) admonuerunt, nè ſineret „venerandas Imagines de ſtatu ſuo dejici. Verùm illius ſa„lutiferæ preces nequidquam fuſæ ſunt, animumque illius haud „quidquam commoverunt.„ Idem quoque Hadrianus (14) dicit Dominum Gregorium ſecundum, in Concilio LXXIX. Epiſcopo-

T

(13) *In VII. Synodo, Actione 2.*

(14) *In ſcripto de Imaginibus.*

Luthero refragante, bellum indixit Andreas Carloſtadius, Archidiaconus Wittenbergenſis, conjugatorum Sacerdotum Anteſignanus; hunc porrò ſequuti ſunt, ùt notum eſt, Zuingliani, Calviniſtæ, Sociniani, aliique ævo noſtro ſuperſtites Iconomachi.

(*S*) Non fuit hæc Synodus pro Imaginibus celebrata, ſed adversùs Monothelitarum hæreſin, ſeu eâ infectam Philippici Profeſſionem fidei.

(*T*) Ille anno 715., hic anno 731. Pontifices electi.

rum præſediſſe, ante Confeſſionem B. Petri : & in eorum Concilio, multorum ſanctorum Patrum teſtimoniis allatis, ſancitum eſſe, venerandas & adorandas eſſe ſacras Imagines. Anaſtaſius verò Bibliothecarius ſcribit in Pontificali, Gregorium hunc, cùm Leo profanas ſuas juſſiones in Italiam dirigeret, ſcripſiſſe ubique Chriſtianis, ut exortam impietatem & hæreſim caverent. Præterea, ùt Nicephorus teſtatur (15), ſcripſit ad Leonem, dogmaticâ epiſtolâ, non oportere Imperatorem de fide verbum facere, & novitate violare antiqua dogmata Eccleſiæ Catholicæ, quæ à ſanctis Patribus ſunt tradita. Addit deinde ſanctiſſimum hunc & Apoſtolicum virum, verbo & actu coruſcum, removiſſe Romam & Italiam ab obedientiâ Leonis, & Imperii ſub ipſo conſtituti (*V*). Nec tamen facilis fuit Pontifex ad iſtam exemtionem. Refert enim Zonaras, Gregorium, antequam Imperatorem cum ſequacibus ſynodico anathemate obſtringeret, & vectigalia, quæ ad id uſque tempus Imperio pendebantur, inhiberet, priùs ſæpe dediſſe operam, ut Leonem per litteras ab odio Dei revocaret. "Sed id, ait Zonaras, planè erat Æthiopem „ lavare. „

(15) *Rerum Romanar. lib. XXI.*

V

De Gregorio tertio, quo fidei ardore permotus ſynodico Conſtituto decreverit, & Leoni ac Conſtantino Auguſtis ſæpius comminatoria ſcripta miſerit pro erigendis Imaginibus, habet in Pontificali Anaſtaſius Bibliothecarius. Brevitatis causâ nihil addo de icto per eum cum Francis fœdere. Succeſſores habuit uterque Gregorius, Zachariam, Stephanum, Paulum, & alterum Stephanum : qui, ùt proximus eorum ſucceſſor Hadrianus Conſtantino ſcribit, avum patremque Se-

(*V*) Eadem de S. Gregorii ſecundi à Græci Imperatoris obſequio receſſu memorant Theophanes *ad an. XIII. Leonis Iſauri*, & Cedrenus, quos ſequuti Carolus Sigonius *de Regno Italiæ lib. III. p. 102.*, Baronius *ad an. 730.*, Cœleſtinus Sfondratus *Galliæ vindicatæ Diſſert. II. §. 2. n. 2. p. 399.*, Antonius Sandinus, *Diſput. XVII., de S. Greg. II.* Sed Theophane antiquior Anaſtaſius Bibliothecarius *in Greg. II., edit. 1649. p. 701.* narrat pium hunc Pontificem Romanis ſuis auctorem ac hortatorem fuiſſe " nè deſiſterent „ ab amore, vel fide Romani Imperii. „ Anaſtaſio, neglectis Græcis, adhærent Platina, Natalis Alexander *ſæc. VIII. diſſ. 1.*, Claudius Fleury *Hiſt. Eccl. XLII. 6.*, Honoratus Tournely, *Tomo II. de Eccleſiâ, art. IV.*

renitatis ipſius pro reſtitutione ſanctarum Imaginum ſæpe interpellârunt, &, ùt in ſcripto de Imaginibus aſſerit, pro ſacrarum Imaginum erectione in Spiritu ferventes, rectæ fidei zelum habuerunt. Porrò Stephanus poſtremus (*X*), cum Epiſcopis partium Franciæ & Italiæ, venerabile Concilium prædeceſſoris, ſanctorum Patrum teſtimoniis adhærendo, confirmavit.

Poſt hos Hadrianus primus, qui in tempora novi Conſtantini & novæ Helenæ incidit, ſcripſit binas litteras pro ſanctis Imaginibus, unas Auguſtis, alteras Patriarchæ Tharaſio. Ad quarum lectionem à ſeptimâ totâ Synodo acclamatum eſt (16): "Univerſa ſancta Synodus ſic credit & ſic „docet. Sanctiſſimi Papæ veteris Romæ litteras ſequimur, „recipimus, approbamus.„ Ejuſdem authoritate apud Nyceam, Bithyniæ urbem, celebrata eſt ſecunda Nicena Synodus, quæ fuit anno 789. (*Y*) ſeptima œcumenica, in quâ Catholicum dogma roboratum eſt multis Patrum teſtimoniis, & omnium quæ objiciebantur diſſolutione, atque ſaluberrimâ plenarii Concilii authoritate. Concilii ipſius definitio & concluſio eſt in ſeptimâ Actione: "Fatemur unanimiter nos „Eccleſiaſticas traditiones, ſive ſcripto, ſive conſuetudine „valentes & decretas, retinere velle, quarum de numero eſt „Imaginum effiguratio.„ Et inferiùs: "Regiâ viâ incedentes, „& ſanctorum ac divinorum Patrum doctrinæ inſiſtentes, „& Catholicæ Eccleſiæ, in quâ Spiritus Sanctus inhabitat, „Traditionem obſervantes, definimus omni diligentiâ & cu„râ venerandas & ſanctas Imagines in templis ſanctis Dei „collocandas, habendaſque &c.„ Huic fidei Confeſſioni ſubſcripſerunt Vicarii Romani Pontificis, & Epiſcopi trecenti quinquaginta, qui ex Græciâ, Orientiſque tractu congregati aderant. Poſt ſubſignationem autem ſancta Synodus inter reliqua exclamavit: "Omnes ſic credimus, omnes idem ſa„puimus, omnes approbantes ſubſcripſimus. Hæc eſt fides „Apoſtolorum, hæc eſt fides Patrum, hæc eſt fides Ortho„doxorum, hæc fides orbem terrarum confirmavit. Qui

Margin notes: *X* — (16) *Actione ſeptimâ.* — *Y*

(*X*) Sive tertius, qui Sedem Apoſtolicam rexit ab an. 768. ad 772.

(*Y*) Imò 787., utì ſuperiùs adnotatum.

„ venerandas Imagines Idôla appellant; anáthema. Qui dicunt quòd Imagines Chriſtiani ùt Deos adorent, anáthema. „ Rugienti Conciliabulo contra venerandas Imagines, anáthema. Si quis has non ſalutaverit in nomine Domini & „ Sanctorum ejus, anáthema. Si quis Traditiones Eccleſiæ, „ ſive ſcripto, ſive conſuetudine valentes, non curaverit, „ anáthema. „ Ejuſmodi anathemata in Iconomachos habet quoque finis quintæ Actionis; quibus ibidem ſubjungitur: " Exſtirpatores nuperæ opinionis, Domine, conſerva. Piam „ illis vitam, Domine, tribue. „ Idem Hadrianus, cùm hanc Nicenam Synodum obſcuri quidam homines calumniis potiùs, quàm veris objectionibus, oppugnarent, iis ad ſingula reſpondendo librum conſcripſit, cui titulus eſt: Scriptum de Imaginibus ad Carolum Magnum; qui ab Ivone, Carnotenſi Epiſcopo, frequentiſſimè citatur parte quartâ Decreti (17), & anno ſuperiori typis excuſus eſt Conciliorum tomo tertio (*Z*). Unum porrò ex ſcripti hujus antepenultimo folio reticendum non eſt. " Interrogant illi: Ubi in ſex Synodalibus Conciliis jubeamur Imagines facere, vel factas „ adoráre? Reſpondet Hadrianus: Illi nobis dicere debebant, „ in quali de ipſis ſex Synodalibus Conciliis reprehenſæ „ ſint ſacræ Imagines. Enimverò in primo ſancto Concilio „ ſæpius oſtenſum eſt, quia ſanctus Sylveſter Papa, & Conſtantinus, Chriſtianiſſimus Imperator, venerati ſunt ſacras Imagines, & palàm coram omnibus eas oſtenderunt. Et à tunc

(17) *Capp. 83. 126. 127. 128. 141. & 229.*

Z

(*Z*) Eſt id ſcriptum Epiſtola prolixa, quam exhibent Labbeus *Concilior. Tomo VII. 915.*, Harduinus verò *T. IV. 773.* Eâ refutantur libri, quos Carolinos vocant, eò quòd Caroli Magni juſſu conſcripti fuerint adversùs malè intellectam Synodi Nicenæ II. de ſacrarum Imaginum adoratione ſententiam. Prodiere primùm an. 1549., ab Johanne du Tillet, Meldenſium Epiſcopo, ſub Eli Phili nomine delitefcente, editi hoc titulo: *Caroli Magni, nutu Dei, Regis Francorum, Opus contra Synodum, quæ in partibus Græcia pro adorandis Imaginibus ſtolidè, ſive arroganter, geſta eſt.* Continet hic liber pagellas 646. formâ quam vocant *in-16.* Quidam Carolo ſuppoſitum exiſtimârunt. De eo diſſeruere Bellarminus *lib. II. de Conciliis c. 8.*, & *lib. II. de Imaginibus c. 15.*, Jacobus Gretzerus *Operum ult. edit. Tomo III. p. 77.*, & *VI. 362.*, & *X. 464.* Petavius *Theologicorum dogmatum lib. XV. c. 12.* §. *2--8.*, Carolus Witaſſe, *de Incarnat. Quæſt. ult.*, *edit. Venetæ 1738. pp. 511--520.*, ubi rem accuratè pertractat.

„ uſque hactenus ſanctorum Pontificum, Sylveſtri, Marci, & „ Julii, miræ magnitudinis ſanctæ Eccleſiæ apud nos ſunt A „ depictæ, tam in muſivo (*A*), quàm in cæteris hiſtoriis, cum „ ſacris Imaginibus. „ Refert deinde, quas Eccleſias quibus picturis ornaverint Damaſus, Cœleſtinus, Leo, & Vigilius, quorum auctoritate confirmata ſunt generalia Concilia, ſecundum, tertium, quartum, & quintum. Addit deinde ex ſexto Concilio teſtimonium pro Imaginibus. Anne hoc ſanctiſſimi Pontificis claro teſtimonio docemur, non tantùm ſeptimæ œcumenicæ Synodo, ſed & omnibus eam antecedentibus, placuiſſe Catholicum de ſacris Imaginibus dogma?

Hoc Pontifice moriente, ſedem ejus excepit Leo tertius, qui, ùt Dominus Onuphrius, piæ memoriæ, annotavit (18), anno 800., cùm Imperii Romani majeſtas, Barbaris ſibi omnia vendicantibus, obſoleſceret, nec in fœminâ Eirene, Conſtantinopoli rerum potiente, quamvis altæ indolis, multum præſidii ineſſe videretur, Carolum Francorum & Langobardorum Regem, ob egregia in Chriſtianum nomen & Romanam Sedem merita, Romanorum Imperatorem primus appellavit, inunctumque Auguſtum conſecravit. Subſecutaque mox fuit S. P. Q. R. acclamatio: "Carolo Magno Imperatori Cæſari Auguſto, „ piiſſimo & pacifico, à Deo creato, vita & victoria. „

(18) *In Chronico Eccleſiaſtico.*

Poſt tot autem tantorum Pontificum labores, qui eos ſecuti ſunt, non putaverunt à ſe prædeceſſorum diligentiæ nihil addendum eſſe: ſed ipſi quoque pro ſacris Imaginibus ſtrenuè decertârunt. Nam, ut intermedios omittam, Nicolaus primus, qui nonô locô Leoni ſucceſſit, hanc ob rem laudatur à Leone nono, in epiſtolâ adversùs præſumtiones Michaëlis (19). " Iconomachis, ait, quamvis reſtiterit Ro„ manorum authoritas, præ cunctis tamen ſanctiſſimi Papæ „ Nicolai ubivis laudanda libertas, qui per Legatos ſuos tam „ pro ſacris Imaginibus, quàm pro depoſitione beati Antiſtitis „ Ignatii, & ſubſtitutione Photii neophyti, Eccleſiam hagiæ „ Sophiæ clauſit, donec Sedis Apoſtolicæ acquieſcerent De„ cretis. „ Nicolao in Cathedrâ Romanâ ſucceſſit Hadrianus B ſecundus, qui in octavâ generali Synodo (*B*) pro ſacris

(19) *Cap.* 22.

(*A*) Gallicè *Moſaïque*, opere teſſellato è fragminibus vitreis, colore nunquam deſinente pictis.

(*B*) Inchoatâ anno 869. III. nonas Octobreis, abſolutâ anno ſubſequente prid. kal. Martias.

Imaginibus Canones emiſit, tertium & ſeptimum. Porrò tantum in hac Synodo pro ſacris Imaginibus laboratum eſt, ut ab ejus tempore nullus ex Conſtantinopolitanis Principibus Imagines oppugnaſſe tradatur. Exſtant verò Photii, Pſelli, Metaphraſtæ, Zonaræ, Balſamonis, Euthymii, Niceti, Pachymeri, Nicephori, aliorumque Græcorum ſcripta: è quibus quid illi, quidque reliqui Græci, à temporibus octavæ Synodi de Imaginibus ſenſerint, facilè æſtimabitur. His adde quòd in Florentinâ Synodo (20), Græcis ipſis conſentientibus, iterum approbata & confirmata ſit ſeptima Synodus.

(20) Seſſ. r.

Porrò ad prædicta hæc œcumenica Concilia reſpexerunt Tridentini Patres, dum Decretum ſuum de Imaginibus, Conciliorum, præſertim verò ſecundæ Nicenæ Synodi, Decretis, contra Imaginum oppugnatores, ſancitum eſſe aſſerunt. Et hæc hactenus, quâ potuimus brevitate, perſtrinximus de Romanis Pontificibus, & Conciliis per eoſdem convocatis.

CAPUT IV.

Quàm multos habuerit Romana & Catholica Eccleſia filios, qui zelum ſuum pro Catholico dogmate poſteritati plurimùm commendaverunt.

HABUIT verò eadem Romana Catholica Eccleſia multos filios, qui zelum ſuum pro Catholico dogmate plurimùm poſteritati commendaverunt. Inter quos fuit Joannes Manzur Damaſcenus, qui tempore Leonis tertii contra eum, & alios, qui in Græciâ ſanctas Imagines traducebant & criminabantur, tres ſcripſit Libros, in Arabiâ habitans, inter Saracenos & Barbaros homines. Quos Godefridus Tilmannus anno M. D. LV. in Latinam tranſtulit linguam. Propter hos autem libros in Pſeudoſynodo contra eum clamatum fuit: "Manzuri ignominioſo & Saracenico, anathema: Iconolatræ „& falſigrapho Manzuri, anathema: Doctori impietatis & „perverſo Interpreti divinæ Scripturæ Manzuri, anathema.„ Addit verò Joannes, Patriarcha Hieroſolymitanus, in Dama-

C ſceni Vitâ (*C*), Leonem Iſaurium Imperatorem, quia ægrè ferebat impietatem ſuam traduci per ſcripta Joannis, inventâ Epiſtolâ, quam Joannes manu ſua ſcripſerat, quæſiviſſe Notarios, qui ſcripturæ characterem tam verbis quàm ſententiis imitarentur, ac effinxiſſe litteras quaſi à Joanne miſſas, de Damaſco ſibi per eum prodendâ, eaſque ad Saracenorum Principem, cui Damaſcus ſuberat, tranſmiſiſſe. Receptis litteris, iratus barbarus Rex, nec ullam ferens Damaſceni reſponſionem, dexteram manum ei abſcindi jubet. Itaque abſecatur dextera, quæ inter Orthodoxos ſcriptione ſuâ tantas virtutes eſt operata: & pro atramento, cui priùs intingebatur ſcribendo libros de adorandis Imaginibus, nunc proprio ſanguine tingitur. Hæc verò eadem manus poſtea divinitus ei eſt reſtituta, maximô Saracenorum ſtupore, cùm ante Imaginem Genitricis Dei è profundo pectore oraret, & inter reliqua diceret: Domina & ſanctiſſima Mater, amputata eſt dextera mea ob ſanctas & divinas Imagines.

Zelum quoque ſuum pro Imaginibus declaravit Italus populus: Omnis, inquit Diaconus (21), Ravennenſis exercitus & Venetiarum, Leonis juſſis uno animo reſtitere: & niſi eos Pontifex prohibuiſſet, Imperatorem ſuper ſe conſtituere aggreſſi fuiſſent. "Nunquam, ait Anaſtaſius, ſe Pontificis neci „condeſcendere dicebant, ſed quòd pro ejus defenſione viriliter decertarent.„ Et paulò poſt: "Cognitâ ergo Imperatoris „nequitiâ, omnis Italia conſilium iniit ut ſibi eligerent Im„peratorem, & ducerent Conſtantinopolim: ſed compeſcuit „tale conſilium Pontifex, ſperans converſionem Principis.„

De Gallorum pietate pro ſacris Imaginibus, videre licet Walafridum Strabonem, de rebus Eccleſiaſticis (22) (*D*).

D

(21) *Lib. VI. cap.* 14.

(22) *Cap. octavo.*

(*C*) Arabicè ſcriptâ anno, ùt Papebrochio videtur, 969., id eſt, poſt annos CC. à morte S. Joannis Damaſceni. Miraculi hìc à Molano paucis perſtricti narrationem integram adfert Baronius *ad an.* 728., *nn.* 3--10. Non deſunt qui eam fabulis accenſeant.

(*D*) Cui junge ſuprà laudatum Jonam Aurelianenſem, ejuſque in confutando Claudio Taurinenſi comitem Dungalum, utrumque *Tomo IV. Bibliothecæ PP. ult. edit.* inſertum: tum & Hincmarum, Remenſem Archiepiſcopum, qui, flagitantibus aliis Galliarum Epiſcopis, libro ſpeciali oſtendit *qualiter Imagines Salvatoris noſtri, vel Sanctorum*

Longum

Longum verò eſſet, ſi prædictis adderem eos, qui ſub tot Iconomachis, Tyrannis potiùs quàm Principibus, fortiſſimi Martyres exſtiterunt, aut multa perpetiendo clariſſimi Confeſſores. Quorum ſi quis celebriores ex vetuſtis Scriptoribus ſimul collectos videre velit, legat quintum Domini Alani Copi dialogum, capite xxv. Nos eis Hildebertum, Gandavenſem Abbatem, apponimus, patrium noſtrum Martyrem. Is enim, ùt in Commentariis rerum Flandriæ ſcribit Jacobus Majerus, Baliolanus, Gandavi civili motû excitatô propter Sanctorum Imagines, quas nonnulli ceu idololatriæ inſtrumenta execrabantur, interfectus eſt, quia contra fautores Cæſaris, decretis Pontificum de habendis Statuis adhæſit. Eamque ob rem inter beatos Martyres relatus eſſe dicitur. Commendatur autem Hildeberti Martyrium, quòd inciderit in annum 752., quô nondum ſacræ Imagines œcumenicâ Synodô confirmatæ erant.

CAPUT V.

Quàm multa ſint, quæ nos in ſacrarum Imaginum legitimo uſu, hactenus ab Eccleſiâ Catholicâ uſurpato, meritò contineant.

SED NUNC TEMPUS urget, ut ad tertiam ſive poſtremam Orationis noſtræ partem tranſeuntes, ſummatim, ex iis quæ hactenus dicta ſunt, indicemus, quàm multa nos in ſacrarum Imaginum legitimo uſu, hactenus ab Eccleſiâ Catholicâ uſurpato, continere debeant.

PRIMUM quidem, quòd earum Impugnatores fuerint, ſeclusâ etiam hæreſi, corruptiſſimæ vitæ homines, & humani generis peſtes, ut mirum ſit tam deformatæ vitæ homines, agnoſci potuiſſe Religionis Chriſtianæ reformatores. Iſtud autem à poſterioribus Scriptoribus ex Antiquitatis monumentis non abs re diligenter eſt annotatum, quòd, dum Salvator docet nos (24), attendendum eſſe à falſis Prophetis, ſubjecit : " A (24) *Matth. VII. 15.*

ipſorum venerandæ ſint, ùt narrat Flodoardus, decimi ſæculi ſcriptor, *Libro III. Hiſtoriæ Remenſis, cap. 29.*

„ fructibus eorum cognoſcetis eos.„ Hanc ſanè rationem attendit quoque ſeptima Synodus. Nam & ſextâ Actione valde horrenda Iconoclaſtis attribuuntur, nempe, Monachorum flagellationes, ſacrorum vaſorum ablatio, librorum exuſtio, Monaſteriorum in mundana hoſpitia tranſlationes, raptus ſubſtantiæ & bonorum, pro ſacris hymnis cantica meretricia, pro geniculationibus ſaltationes theatrales. His addit oculorum extritiones, narium amputationes, linguarum abſciſſiones, exſilia piorum, facierum & barbæ aduſtiones, Virginum Chriſto dedicatarum violentas nuptias, & ſimilia. Quibus recenſitis meritò pro epiphonemate ſubjicitur: "Hi „ ſunt fructus horum hominum, qui contra veritatem in- „ ſurgunt.„

Secundo. Omnes Principes, qui vel clàm vel palàm ſacras Imagines afflixerunt, diram horrendamque mortem oppetierunt, ac divinâ ultione correpti ſunt; quod certum ſignum fuit Iconomachiam Deo diſplicere. Non enim iraſcitur Deus, niſi in eos qui ipſius Majeſtatem offendunt. Quali autem ultione Dominus vindicaverit Iconomachiam in Juliano Apoſtatâ, in Philippico, Leone, Conſtantino, altero Leone, & omnibus penè aliis Principibus, qui Iconoclaſtis faverunt, longum foret recenſere. Qui volet, hac de re conſulat viceſimum caput Libri de Imaginum uſu, quem ſuperiori anno emiſit Fredericus Schenckius, Ultrajectenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus. Et ſi cui ea non ſufficiant, addat quæ in eandem rem habet ſeptima Synodus Actionibus IV. & V. (25) His addo multò vetuſtius exemplum Regis Nabuchodonozor; Cyrillus enim, Hieroſolymitanus Epiſcopus (26), inter præcipua peccata, ob quæ Nabuchodonozor regno ejectus eſt, & ſeptem annis inſtar bovis in deſertis herbas voravit, enumerat, quòd Cherubim rapuerit, " non, inquit, intellectilia illa & cœleſtia, „ verùm ea quæ in Templo erant collocata, obumbrantia „ Propitiatorium, è quorum medio Deus loquebatur.„ Quæ verba cùm è Cyrillo legerentur in ſeptimâ Synodo (27), Patriarcha dixit: " Animadvertamus quomodo accuſetur Na- „ buchodonozor, quòd Cherubim ſubverterit, quantùmque „ ob eam rem increpatus ſit, & paſſus fuerit.„ Sancta verò Synodus reſpondit: "Magnum ſanè caſum & condemnationem.„ Quòd ſi qui aut illo ſæculo, aut noſtro, irati Dei vindictâ

(25) *Fol. 137. tertii Tomi Concil.*

(26) *In ſecundâ Catecheſ.*

(27) *Fol. 127.*

non percellantur, non ob hoc ſibi blandiantur; ad eos enim pertinet quod Hieronymus Caſtrutio ſcripſit (28): "Magna ira eſt, quando peccantibus non iraſcitur Deus.„ Item & illud Domini apud Ezechielem, cap. xvi. 42. 43. "Requieſcet „indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te, & quieſcam nec iraſcar amplius, eò quòd non fueris recordata „dierum adoleſcentiæ tuæ, & peccaſti in omnibus his.„

(28) *Lib. I. epiſt. 38.*

Tertio, pro ſacris Imaginibus ſunt apertiſſima ſacræ Scripturæ teſtimonia, de Cherubim Propitiatorium obumbrantibus, Exod. xxv. Numer. vii. Ezech. xli. & ad Hebr. ix. Quæ loca lecta ſunt in Actione quartâ ſeptimæ Synodi. Unde Hadrianus Pontifex in litteris, ab eâdem Synodo approbatis: "Quemadmodum, ait, ſacra Scriptura Imagines in memoriam „venerationis habet: ſic & nos eas habeamus, ſervantes per„petuò fidei noſtræ puritatem.„ Et infrà: "Ad errantium „caſtigationem adjiciendum eſt, non fruſtra Moyſi famulo „ſuo, quemadmodum in libro Numerorum legitur (29), prop„ter peſtem in populum graſſantem Dominum præcepiſſe: „Fac ſerpentem, & pone illum in ſignum: & qui tactus fue„rit, illumque inſpexerit, vivet. O inſaniam infrementium „adversùs cultum ſacrum Chriſtianorum! Si Iſraëliticum po„pulum per inſpectionem æneí Serpentis à ſuâ peſte credi„mus ſervatum, Chriſti Dei & Servatoris noſtri, omniumque „Sanctorum figuras contemplantes & venerantes, dubita„mus nos ſervari? Salomon (30) etiam in eo Templo, quod „Domino ædificavit, Cherubim in gloriam Dei fecit, & di„verſis coloribus illud adornavit.„

(29) *Num. XXI. 8.*

(30) *III. Reg. VI.*

Quarto, multùm nos etiam in ſacrarum Imaginum uſu confirmat Traditio Eccleſiaſtica, & Apoſtolica. Neque enim nos recedimus ab eâ ſententiâ Apoſtoli (31): "Fratres, ſta„te, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, „ſive per epiſtolam noſtram.„ Neque ab eo, quod in eundem locum dixit Joannes Chryſoſtomus: "Traditio eſt, ni„hil quæras ampliùs.„ Eſſe verò traditionem, & Eccleſiæ, & Apoſtolorum, & omnium Doctorum, & Sanctorum, non ſolùm in ſuis Anathematiſmis concluſit Nicenum Concilium: ſed idem quoque clariſſimè probavit & confirmavit per multas prolixiſſimas Actiones. E quibus nonnulla hìc eſſent referenda, quædam etiam eis addenda, niſi temporis ratio aliud poſtularet.

(31) *II. Theſſ. II. 14.*

Quinto. Pro Imaginibus non parum faciunt Romanorum Pontificum decreta. Nos enim, qui Cathedræ Petri communione ſociamur, Prærogativam ejus agnoſcimus, quòd fides ejus non poſſit ſentire defectum (*D*). Unde nec miramur

(*D*) S. Bernardus *epiſt.* CXC. *ad Innocentium II.* " Oportet ad veſ„ trum referri Apoſtolatum pericu„ la quæque, & ſcandala, emer„ gentia in Regno Dei, ea præſer„ tim, quæ de fide contingunt; „ dignum namque arbitror ibi po„ tiſſimùm reſarciri damna fidei, „ ubi non poſſit fides ſentire de„ fectum; hæc quippe hujus Præ„ rogativa Sedis. „ Univerſitas tota Pariſienſis an. 1387. (*apud du Boulay, Hiſt. T. IV. p. 627.*) " Fir„ miſſimè tenemus, & nullatenus „ dubitamus, quòd ſancta Sedes „ Apoſtolica eſt illa Cathedra Petri, „ ſupra quam, ... Hieronymo teſ„ te, fundata eſt Eccleſia ..... De „ quâ Sede, in perſonâ Petri in „ eâ ſedentis, dictum eſt: Petre, „ rogavi pro te, ut non deficiat fi„ des tua. „ Univerſitas tota Lovanienſis in *Axiomatis* XXXII., *ab omnibus ſyncerè de Catholicâ fide ſentientibus firmiter credendis, authoritate Caroli V. Imp. anno* M. D. XLIV. *editis, populoque exponi mandatis, ad Hæreſeôn extirpationem, Axiom.* 23. " Unus eſt Eccleſiæ ſummus „ Paſtor, cui omnes obedire te„ nentur, ad cujus judicium con„ troverſiæ, quæ ſuper fide & re„ ligione exiſtunt, ſunt referen„ dæ. „ Et *Axiom.* 25. " Certâ „ fide tenenda ſunt ..... quæ defi„ nita ſunt ſuper fidei & morum „ negotiis per Cathedram Petri, „ vel per Concilia generalia legiti„ mè congregata. „ Univerſitas tota Duacenſis, an. 1683. *Litteris ad Regem Ludovicum XIV.* " In his „ partibus, non ſecùs ac errores, „ ſemper fuerunt perſtrictæ opinio„ nes illæ, quæ abſolutum ſummi „ Pontificis Primatum, ac Infalli„ bilitatem convellunt, quam tan„ tâ huc uſque veneratione ſuſ„ pexerunt, ut Schiſmaticis ſeſe „ annumerandos credidiſſent, ſi de „ ſupremâ inſtituti à Jeſu Chriſto „ Vicarii authoritate ad definien„ dum quæ ſana ac vera, quæ fal„ ſa ſit & mala doctrina, ullatenus „ dubitaſſent. „ Clerus Gallicanus, *epiſt. ad Innocentium X.* 1651. in Comitiis Epiſcoporum LXXXV. " Ma„ jores cauſas ad Sedem Apoſtoli„ cam referre, ſolemnis Eccleſiæ „ mos eſt, quem fides Petri nun„ quam deficiens perpetuò retineri „ pro jure ſuo poſtulat. „ Idem an. 1653. in Comitiis XXX. Epiſcoporum, *epiſt. ad eund. Pontificem:* " Non ſolùm ex Chriſti Domini „ noſtri pollicitatione Petro factâ, „ ſed etiam ex Actis priorum Pon„ tificum, & ex Anathematiſmis „ adversùs Apollinarium & Mace„ donium, nondum ab ullâ Syno„ do œcumenicâ damnatos, à Da„ maſo paulò anteà jactis, Judicia „ pro ſanciendâ Regulâ fidei, à „ ſummis Pontificibus lata, ſuper „ Epiſcoporum conſultatione (ſive „ ſuam in Actis relationis ſenten„ tiam ponant, ſive omittant, „ prout illis collibuerit) divinâ „ æquè ac ſummâ per univerſam

Oecumenica Concilia hujus Sedis decreta religioſiſſimè ſuſcipere, & venerari.

Quid SEXTO de Conciliis addam? Omnibus Catholicis certiſſimum eſt plenarii Concilii ſententiam, totius Eccleſiæ conſenſionem eſſe, imò ipſius Spiritûs ſancti ipſiſſimam eſſe ſententiam. Atqui non unius tantùm Niceni œcumenici Concilii ſaluberrimâ authoritate ſacrum de Imaginibus dogma roboratum eſt: ſed idem quoque ab aliis generalibus Synodis eſt confirmatum; cùm tamen unius Niceni Concilii authoritas nobis abundè ſufficere deberet; religioſiſſima eſt enim Valentiniani, & Martiniani Auguſtorum ſententia (32): "Verè „ impius eſt atque ſacrilegus, qui poſt tot Sacerdotum ſen„tentiam, opinioni ſuæ tractandum aliquid relinquit. Ex„tremæ quippe dementiæ eſt, in medio & perſpicuo die com„mentitium lumen inquirere. Nam injuriam facit judicio re„ligioſiſſimæ Synodi, ſi quis ſemel judicata ac rectè diſpoſi„ta revolvere, & publicè diſputare contendat.„

(32) *Actione III. Concilii Chalcedon., fol. 133.*

SEPTIMO. Apoſtolicam de Imaginibus traditionem confirmant etiam Martyria & Confeſſiones innumerabilium Sanctorum, quorum permultos, ob ſolam Imaginum defenſionem, conſtat Martyrii & Confeſſionis coronas fortiter ſuſcepiſſe (*E*): omnes verò id de ſacris Imaginibus tenuiſſe, quod

E

„ Eccleſiam auctoritate nituntur, „ cui Chriſtiani omnes, ex officio, „ ipſius quoque mentis obſequium „ præſtare teneantur. Eâ Nos quoque ſententiâ ac fide imbuti, „ &c. „ Lege Epiſtolas ejuſdem Cleri in Comitiis annorum 1656. & 1661. ad Alexandrum VII., utroque anno XL. Epiſcoporum.

(*E*) In his cenſendi S. Germanus Patriarcha: octo viri & duæ mulieres à Leone Iſauro, necati 9. auguſti 730.: Lœcumenicus, Imperatoriæ bibliothecæ Præfectus, & alii XII. bonarum Literarum Profeſſores, ejuſdem mandato exuſti: mox alii multi, quà Clerici vel Monachi, quà Laïci, variis modis torti, mutilati, occiſi, vel in exilium acti. Inter eos verò, qui ſub Copronymo paſſi ſunt, eminent S. Stephanus junior: Anna vidua & monacha: Nobiles Aulici Stephano amici, è quibus truncati capite Conſtantinus & Strategius fratres, ambo Patricii, cæteri verò oculis mulctati, & exilio damnati: Abbates Paulus & Joannes: Monachi XXXVIII. prope Epheſum vivi ſepulti: Petrus in Blachernis recluſus, taurinis nervis enectus: Petrus Stylita: alii CPoli in mare demerſi: quamplurimi in Aſiâ minore & Thraciâ, juſſû Præfectorum Michaëlis Meliſſeni & Michaëlis Lachanodracontis, ac Manis Bucellarianorum Ducis, interfecti. Sub Leone Armeno paſſos, nè longior ſim, omitto.

ubique, quod ſemper, quod non tantùm ab omnibus Catholicis, ſed & ab Hæreticis, integris DCC. annis ante Iconomachorum tempora, creditum eſt. Quare, quod olim Vincentius Lirinenſis ſeptimo capite Libelli ſui tractavit, id ex eo repetimus: "Tot videlicet Confeſſorum & Martyrum fidem „nos denegare non poſſe, quorum victorias prædicamus, & „à quibus non partis, ſed univerſitatis, ſuſcepta eſt defen-
(33) *Lib. III. ad Gratianum, cap. 7.* „ſio.„ "Quomodo, inquit Ambroſius (33), fidem eorum „poſſumus denegare, quorum victorias prædicamus?„ Quæ Ambroſiana ſententia, quia valde acriter pungit omnes fidei noſtræ Adverſarios, contra eoſdem adſertur à Vincentio Lirinis Presbytero, & ab Hadriano urbis Romæ Pontifice.

F Octavo. Accedat tandem dictis Miraculorum fulgor, quorum pauca tantùm in Nicenâ Synodo recenſentur (*F*). Omnia enim, quæ vel ad ſolam Crucem, aut ad B. Virginis Imagines contigerunt, integris voluminibus comprehendi non
(34) *Joan. X. 38.* poſſent. Sicut igitur Chriſtus Judæis dixit (34): "Si mihi „non vultis credere, operibus credite:„ ſic nos Iconomachis dicimus: Si nobis non vultis credere, qui ſacras Imagines honorandas defendimus, Miraculis credite, quæ circa
(35) *Marc. XVI. 17.* eas divinitus exhibentur; "Signa enim (35) eos qui credi„derint ſequuntur,„ hoc eſt, verorum Miraculorum multitudo & fulgor erit in congregatione & Eccleſiâ eorum, qui crediderint: apud eos verò qui non credunt, paucitas eſt, & non fulgor, in exhibendis Miraculis, non veris, ſed men-
G dacibus, inter quæ, Beſtiâ regnante (*G*), maximum erit,
(36) *Apocal. XIII. 13.* quòd faciet ignem deſcendere in terram (36). Multa igitur eſſe advertitis, Auditores humaniſſimi, quæ nos in Catholico dogmate & Eccleſiæ gremio juſtiſſimè contineant. Imò puto me primâ Orationis parte tam clarè Iconomachorum

---

(*F*) Multa, eaque optimâ fide narrata, leges in Actis S. Stephani Junioris, *Tomo I. Analector. Græcor.* Alia nonnulla recitat Molanus *ſequentis libri cap. XIV.*

(*G*) Antichriſtum intelligit Molanus, Veteres ſequutus. At recentiores Boſſuetus, Ludovicus Dupin, Joachimus Trotti de la Chétardie, Calmetus, hôc Apocalypſis locô deſignatum putant Julianum Auguſtum, cognomine Apoſtatam, virum Magicis artibus ſtolidè addictum, & Chriſtianæ Religionis, ſub clementiæ larvâ, hoſtem atrociſſimum.

Hæreſim aperuiſſe, ut in eam meritò competat quod dici ſolet : Hæreſim aperuiſſe, eſt eam refutaſſe.

Nunc reliquum foret prædictis addere, in quo conſiſtat ſacrarum Imaginum legitimus uſus. Reſpondendum quoque eſſet eorum objectionibus, quibus Catholicos veriùs fatigant, quàm oppugnant. Sed quia elapſum tempus Orationis finem poſtulat, hæc ex aliorum doctiſſimis Operibus petantur. Nos iis inhærendo, quæ à Catholicâ Eccleſiâ didicimus, expectemus cum Tobiâ (37) eam vitam, quam daturus eſt Deus his, qui nunquam fidem ſuam mutant. Quam nobis omnibus concedat, qui eſt in ſæcula benedictus. (37) *Tob. II. 18.*

A M E N.

ICONOCLASMI CHRONOLOGIA,

In Supplementum hactenus dictorum à Molano.

Hujus hæreseos Auctores enumerat S. Taraſius, CPolitanus Patriarcha, Actione I. & V. ſecundæ Synodi Nicenæ : *appellatque Ethnicos, Judæos, Samaritanos, Marcionitas, Manichæos, Saracenos, Phantaſiaſtas ſive Theopaſchitas, ſpecialiter verò eos, qui utramque Chriſti naturam confundebant, ùt Petrus Gnapheus, Xenaïas, & Severus, dux Acephalorum. Horum medius*

Anno Christi

485. *Xenaïas, Græcis Philoxenus, natione Perſa, ſectâ Manichæus, conditione ſervus, & quidem fugitivus, necdum baptiſmate initiatus, à Petro Gnapheo, ſeu Fullone, Eutychianorum Theopaſchitarum Anteſignano, Hierapolitanus Epiſcopus creatus eſt. Docuit ille non decere, ut Angeli, qui corporis expertes ſunt, humanâ ſive corporeâ effigie repræſententur : negavit picturâ, arte hominum elaboratâ, eſſe exhibendum Chriſto honorem, qui ſolâ adoratione in ſpiritu & veritate delectetur : puerile factum eſſe addebat, ſi Spiritus ſanctus in Columbæ idolo fingeretur. Atque ut doctrinæ praxim adjungeret "ſæpe Angelorum Imagines afferens, jecit : Imagines autem Chriſtum repræſentantes, omnes in unum locum collocavit."* (Joannes Diacrenomius, lectus Actione V. ſecundæ Nicenæ Synodi, Theodorus Lector, Theophanes anno XVI. Zenonis, &c.)

723. *Giezid, ſeu Yezid, Saracenorum Princeps, à Judæo Sarantapechy deluſus, qui illi* XL. *annorum Imperium ſpondebat, ſacras Imagi-*

ANNO CHRISTI

nes è templis omnibus exturbari jubet, & eodem anno moritur. (Synod. Nic. II., Act. v.)

727. *Leo Iſaurus in ſacras Imagines publicâ Oratione inſurgit, plaudente Conſtantino Nacoliæ Epiſcopo, quem confutat S. Germanus, Patriarcha, ſcriptis ad eum, & Joannem, Synnados Archiepiſcopum, literis. Idem Germanus Thomam, Claudiopolitanum Epiſcopum, refellit, ac de totâ re S. Gregorium II., Romanum Pontificem, certiorem facit, qui pium Germani ſtudium laudat, eique per omnia aſſentitur. In Leonem pro veteri fide rebellant Græci aliquot, Agalliano & Stephano ducibus, & ab exercitu Imperiali profligantur die 18. aprilis.*

729. *S. Germanus Leonem Iſaurum fruſtra reprehendit.*

730. *Die 7. januarii promulgatur Iſauri Decretum adversùs ſacras Imagines. Huic ſubſcribere renuens S. Germanus, CPoli pellitur, & in ejus locum die 22. ejuſdem menſis intruditur Anaſtaſius, Iconomachus, nuper ſancti Patriarchæ Syncellus. Imagines in urbe Regiâ confringuntur, plebe nequicquam reclamante : multi Imperatoris juſſu necantur, maximè Literati. Jugum ejus Itali excutere parant. S. Joannes Damaſcenus Imaginum cultum tribus libris tuetur.*

731. *Moritur S. Gregorius II. Romæ, 13. februarii. Succedit 18. martii S. Gregorius III., natione Syrus, qui duabus Epiſtolis impietatem Leonis Iſauri confutat.*

732. *Idem Pontifex, habito Romæ 93. Epiſcoporum Concilio, Iconomachos ferit anathemate. Imperator irâ percitus antiquiſſima Romanæ Eccleſiæ apud Siculos & Calabros patrimonia redigit in publicum : pergitque Orientales Catholicos vexare.*

741. *Leo Iſaurus moritur 18. junii, ſuccedente filio Conſtantino, qui Copronymus & Caballinus dictus eſt. Moritur eodem anno 28. novembris S. Gregorius III., cujus locum biduo pòſt accipit S. Zacharias, natione Græcus.*

751. *Mors Anaſtaſii, Pſeudo-Patriarchæ CPolitani. Copronymus, proſpero armorum ſuorum in Armenos ſucceſſu tumidus, Iconomachiam inſtaurat.*

752. *Morientem Zachariam prid. idus martii excipit Stephanus II., creatus VII. kal. Apriles.*

754. *Ineunte hoc anno, Copronymus, adversùs Imaginum cultum, Conciliabulum cogit, cui præfuere Gregorius Neo-Cæſareæ, Theodoſius Epheſi, & Siſinnius Perges in Pamphyliâ Epiſcopi. Secuta paſſim in Oriente ſacrarum Imaginum devaſtatio : & in Catholicos exilio, ferro, flammâ, exquiſitiſque ſuppliciis ſævitum. Anaſtaſio in Patriarchatu CPolitano ſufficitur Conſtantinus, Sylæi Epiſcopus.*

757. *Stephanus II., damnato Iconoclaſtarum Conciliabulo, vitam claudit VIII. kal. maii ; cui ſuccedit ejus frater S. Paulus I., conſecratus IV. kal. junii.*

766. *Conſtantinus Patriarcha die 30. auguſti pellitur. Die 16. novembris ei ſubrogatur Nicetas Eunuchus, gente Sclavus.*

Obiit

Anno Christi

767. *Obiit S. Paulus Papa I. exeunte juniô. Conſtaniinus Patriarcha 15. octobris capite truncatur, poſtquam Iconoclaſtarum Concilium, ſpe vitæ ſervandæ, fruſtra laudaſſet. S. Stephanus, cognomento Junior, Abbas montis S. Auxentii, inſignis SS. Imaginum Defenſor, poſt crebra & diuturna tormenta, martyrio coronatur die 28. novembris, pridem vitæ auſteritate, & miraculis clarus.*

768. *Poſt Conſtantinum, Pſeudo-Papam, legitimus Pontifex Romæ creatur Stephanus tertius nonis Auguſti, qui ſubſequente anno,*

769. *Accitis ex Galliâ atque Italiâ Epiſcopis non paucis, Concilium in Urbe celebrat, quo damnatur Pſeudo-Synodus CPolitana, adversùs Imagines habita, & cultus earum aſſeritur.*

772. *Mors Stephani tertii kal. februariis. Succedit Hadrianus I. Romanus nonâ ejuſdem menſis.*

775. *Die 14. ſeptembris moritur Imp. Conſtantinus Copronymus, ſuccedente filio Leone, cognomento Chazaro, qui primùm favere Catholicis videtur: at eos deinde, Patris exemplo, perſequitur, & Iconomachiam renovat.*

780. *Nicetas, Patriarcha CPolitanus, exſtinguitur VII. idus februarii; cui poſt dies XIV. ſufficitur Paulus Lector, vir doctus & pius. Octavâ die ſeptembris mortuum Leonem IV. Imp. excipit Conſtantinus filius, nondum decennis. Imperium regit hujus mater Irene, ſacrarum Imaginum vindex.*

784. *Paulus Lector Patriarchalem dignitatem abdicat prid. kal. ſeptembris, & vitam monaſticam amplexus, Imperatrici auctor eſt, ut œcumenicum Concilium adversùs Iconomachos celebrandum curet. Paulo ſubrogatur S. Taraſius, Imperatori à Secretis, ipſâ die natali Domini.*

787. *Concilium generale ſeptimum, CPoli inchoatum kal. auguſti, ob ſubortos tumultus, Nicæam Bithyniæ transfertur, ubi ſeſſio prima habita 24. ſeptembris in æde S. Sophiæ: ſeptima, eaque ultima, 13. octobris, in quâ definitum « venerabiles & ſanctas Imagines » proponendas..... in ſacris Dei Eccleſiis, & ſacris vaſis & veſtibus, » & in parietibus, ac tabulis, domibus, & viis: tam videlicet » Imaginem Domini, Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, quàm » intemeratæ Dominæ noſtræ ſanctæ Dei Genitricis, honorabiliumque » Angelorum, & omnium Sanctorum, ſimul & almorum Virorum.... » ad primitivorum earum memoriam, & deſiderium, & ad oſculum, » & ad honorariam his adorationem tribuendam: non tamen ad » latrîam, quæ ſecundùm fidem eſt, quæque ſolam naturam divinam » decet, impertiendam; ita ut iſtis, ſicut Figuræ pretioſæ ac vivi- » ficæ Crucis, & ſanctis Euangeliis, & reliquis ſacris monumentis, » incenſorum & luminum oblatio, ad harum honorem conficiendum, » exhibeatur; quemadmodum & antiquæ piæ conſuetudinis erat. »*

790. *Circiter hunc annum Franci Epiſcopi, perperam acceptâ Græcorum ſententiâ, ac ſenſum ſibi imaginati longè alium, quàm qui Nicenorum Patrum fuerat, Caroli Magni juſſu, quem exacerbârat Irenes Im-*

ANNO CHRISTI

peratricis in alio negotio inconſtantia, Carolinos libros adversùs Nicenam Synodum conſcribunt.

794. *Ineunte æſtate, trecenti circiter Epiſcopi ex Italiâ, Germaniâ, Galliâ, Britanniâque, Francofurtum conveniunt, adversùs errores Elipandi, Archiepiſcopi Toletani, & Felicis, Urgelitani Epiſcopi. Antiſtites illi* can. 2. *damnant doctrinam ſecundæ Nicenæ Synodi, in quâ, ſi illos audias, « ſcriptum habebatur, ut qui Imaginibus » Sanctorum, ita ùt Deificæ Trinitati, ſervitium [id eſt latrîam] » aut adorationem non impenderent, anáthema judicarentur. » Quod Nicena Synodus, nec decreverat, neque dixerat. Acta conventûs Francofurtenſis, unà cum libris Carolinis, eâdem mente conſarcinatis, miſſa ſunt ad Hadrianum Papam, qui Francis Epiſcopis epiſtolâ prolixâ & ſolidâ reſpondit.*

795. *Moritur hic Papa 25. januarii, ſuccedente (die 26.) S. Leone hujus nominis tertio.*

797. *Conſtantinus Imp. è vivis abit XIII. kal. ſeptembres, oculis antea, juſſu matris ſuæ, perfoſſis.*

800. *Die natali Domini Leo III. Pontifex Carolum Magnum coronat Romanorum Imperatorem.*

802. *Nicephorus, Patricius, & generalis Logothetes, ſeu Ærarii Præfectus, prid. kal. novemb. Imperii coronam uſurpat CPoli, relegatâ Irene, quæ*

803. *9. auguſti, animi mærore confecta, diem obit ſupremum.*

806. *S. Taraſius Patriarcha 25. febr. moritur, eique ſurrogatur S. Nicephorus, inauguratus die Paſchæ 12. aprilis. Fuerat hic ſuperioribus Imperatoribus à Secretis. Intereà Nicephorus Imp. palàm favet Paulicianis, ſeu Manichæis, per Phrygiam & Lycaoniam ſparſis.*

811. *Nicephorus Imp. infelici adversùs Bulgaros prælio captus, interemtuſque die 25. julii, ſucceſſorem habet filium, nomine Stauracium, jam ex vulnere ſemianimem : tum, bimeſtri elapſo, generum ſuum Michaëlem, cognomento Curopalatam, probè Catholicum, qui Imperator ſalutatur 2. octobris.*

812. *Stauracius, aſſumto Monachi habitu, moritur undecimâ januarii.*

813. *Curopalatâ Imperium dimittente, ac vitam monaſticam ingrediente, Leo Armenus coronatur V. eidus julii.*

814. *Morientem 28. januarii Carolum Magnum excipit filius ejus Ludovicus. Menſe decembri Leo Armenus in Iconomachorum ſententiam totus concedit, obnitente S. Nicephoro, quo proptereà*

815. *In monaſterium amandato, die ſequenti locum ejus invadit Theodotus, Caſſiteras dictus, Imperatoris Spatharius, Iconomachus, homo rudis, levis, impudicus, & adoleſcentium ludibrium. Hoc eodem anno Leo Armenus Iconoclaſtarum Synodum poſt Paſcha celebrat : mox Imagines Sanctorum dejici jubet, & variis modis affligit Catholicos, quorum clariores tum fuere S. Michaël & S. Theophylactus, è Monachis Epiſcopi, hic Nicomedienſis, ille Synnadenſis ;*

Anno Christi

item S. Æmilianus Cyzicenus; & S. Georgius Mitylenus: ex Archimandritarum ordine S. Theodorus Studita, S. Nicetas Medicionis, S. Theophanes Agrii, S. Macarius Peleciri, S. Joannes Catharorum Abbates: è Laïcis, S. Niceta, Patricius.

816. *S. Leo III. Papa migrat è vivis* XI. *die junii: in ejus locum die* XXII. *ejuſdem menſis ordinatur Stephanus IV., cui*

817. *Die 22. januarii defuncto, ſuccedit poſt triduum Paſchalis primus; hic pro Fidei & Orientalium Catholicorum defenſione non pauca præſtitit.*

820. *Leo Armenus in palatio ſuo die 25. decembris occiditur à Conjuratis, quorum dux Michaël, cognomento Balbus, confeſtim ſe jubet Imperatorem coronari, ac primùm favere videtur Catholicis: verùm paullo pòſt eoſdem, Monachos præſertim, acerbiùs inſectatur.*

821. *Morienti Theodoto Caſſiteræ ſubſtituitur Antonius Byrſodepſas, id eſt, Coriarius, aut Cerdo, Iconoclaſtes, Sylæi, ſeu Perges, Metropolita.*

824. *Paſchalis I., Romanus Pontifex, moritur* IV. *idus februarii, ſeu* V. *idus maii, cui ſuccedit Eugenius II. vel* XIV. *kal. martias, vel nonis junii.*

827. *Huic poſt triennium defuncto 27. auguſti, ſubrogatur Valentinus Papa kal. ſeptembris. Hoc ferè tempore Claudius, Taurinenſis Antiſtes, Imagines totâ ſuâ diœceſi disjicit, earumque cultum ſcriptis impugnat.*

828. *Die 2. junii moritur in exſilio ſuo S. Patriarcha Nicephorus, doctrinâ, libris, & virtutibus clarus. Pro Imaginum ſacrarum defenſione ſcribunt Jonas, Epiſcopus Aurelianenſis, & Dungalus monachus, natione Scotus, id eſt, Hibernus, ſed in Galliâ commorans.*

829. *Kal. octobris ad plures abit Michaël Balbus, Imperator, homo impius pariter & inſcius. Succedit ei filius, Theophilus nomine, qui patris exemplo fautor primùm Fidei Catholicæ, deinde Iconoclaſtarum amicum, & piorum perſecutorem ſe exhibet.*

832. *Antonio Byrſodepſæ ſufficitur 21. april. Joannes Lecanomantes, Theophili Auguſti quondam Pædagogus, Iconoclaſtes, & Præſtigiator.*

842. *Theophilus vitam ponit januarii die* XX., *cujus Imperio ſuccedit filius Michaël, non ille quidem Imaginibus infenſus, cæterùm animo perverſus, ac ſacrilegus omnis Religionis deriſor. At mater ejus Theodora, vitæ ſanctiſſimæ femina, hoc eodem anno ſacrarum Imaginum cultum ubique reſtituit, curato in hanc rem Concilio, cujus authoritate S. Methodius, egregius Chriſti Confeſſor, in CPolitanum Patriarcham eligitur, exauctorato Lecanomante.*

846. *S. Methodius, 14. junii moriens, ſucceſſorem habet S. Ignatium, Michaëlis Curopalatæ filium.*

857. *Die Chriſti natali, S. Ignatio in carcerem detruſo, Photius eunuchus, homo laïcus, miræ quidem eruditionis, ſed animi vaferrimi, factione Bardæ Patricii Patriarchalem Sedem uſurpat, auctor deinde Schiſmatis Græcorum.*

Anno Christi

866. *Die 26. maii Michaël Imperii Collegam ſibi adſciſcit Baſilium, gente Macedonem.*

867. *Michaël Imp. 24. ſeptembris ebrius, ùt illi mos erat, Baſilii juſſu perimitur.*

869. *Baſilio, ejuſque filio Conſtantino Imperantibus, Petri Cathedram regente Hadriano II., indicitur octavum Concilium generale, CPoli celebratum à die 5. octobris ad ultimam februarii ſequentis anni. In eo damnatus eſt Photius, & ſeſſione octavâ, 5. novembris habitâ, dictum anathema in Iconomachos, eorumque duces, & Pſeudo-Synodum.*

DE

SACRARUM IMAGINUM HISTORIA,

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

PRÆFATIO.

De sacris Imaginibus atque Picturis duo potiſſimùm tractanda eſſe primo Libro præfati ſumus. Earum enim legitimus uſus contra Iconomachorum, ſive Iconoclaſtarum perfidiam, defendendus eſt & retinendus. Earundem quoque uſus illegitimus, ſive abuſus, contra Catholicorum quorundam negligentiam, vel ignorantiam, corrigendus eſt & vitandus. Utriuſque enim curam diligentem haberi voluit ſacroſancta Synodus Tridentina (1). Quare cùm contra Iconoclaſtas ſacrarum Imaginum uſum, quem primo Libro attigi, multi doctiſſimi viri (2) abſolutiſſimis ſuis lucubrationibus defenderint: de abuſibus verò nullius, quod ſciam, exſtet aut liber, aut juſtus tractatus, priore parte breviter unicô librô explicatâ, conabor, aſſiſtente infirmitati meæ divinæ gratiæ adjutorio, pro poſterioris dilucidatione duos deinceps Libellos conſcribere. Quæcumque verò dicturus ſum, lubens ſubjicio judicio ac correctioni Epiſcoporum, ac omnium, quorum eſt errantes in viam veritatis reducere, in primis verò cenſuræ & judicio S. Sedis Apoſtolicæ. Judicium mihi non arrogo, quod, juxta Concilii Tridentini vigeſimam quintam Seſſionem, ab Epiſcopis, ac potiſſimùm à ſanctiſſimo Romano Pontifice, requirendum eſſe agnoſco. Sed quid mihi videatur, deliberando dicam, & ſcribam. Neque

(1) *Seſſ. XXV.*

(2) *Nicolaus Sanderus, & Alanus Copus, Angli, Lovanii: & alii elibi.*

cupio deliberationem meam majoris fieri, quam ſint ipſa argumenta quæ adfero, aut quæ adferri poſſent; brevitatis autem cauſâ omiſſa ſunt. Spero tamen me nihil dicturum, quod non doctorum & magnorum virorum ſuffragio, & calculo, ſit approbandum. Si qui autem diffuſiùs, aut etiam aliter, eadem iſta tractare velint, non eis reſiſto. Imò meliora, quantumvis diverſa vel adverſa, adferentibus, maximas agam gratias. Non ſum enim contradictionis impatiens, nec in me agnoſco Comicum illud (3) "Veritas odium parit:„ neque poſtremò alios errare volo, ut error meus lateat. Spiritum tamen lenitatis & charitatis tàm in meis, quàm in aliorum contradictionibus, plurimùm opto. Quare, ſicut in omnibus ſcriptis meis, ſic & in hoc libro, non ſolùm pium Lectorem, ſed etiam liberum correctorem deſidero (4). Verumtamen ſicut lectorem meum nolo mihi eſſe deditum, ita correctorem nolo ſibi. Nolo meas litteras ex ejus opinione vel contentione, ſed ex divinâ lectione, vel inconcuſſâ ratione, corrigi. Si quid in eis veri comprehenderit, exiſtendo non eſt meum: at intelligendo & amando, ejus ſit & meum. Si quid autem falſi convicerit, errando fuerit meum: ſed jam cavendo, nec ejus ſit, nec meum (5).

(3) *Terent. in Andriâ, de quo August. epiſt. XIX.*

(4) *Aug. Lib. III. de Trinit. cap. 1., Tomo III.*

(5) *Idem Lib. I. de Trinit. cap. 3.*

Qui verò hæc legens dicit: Intelligo quidem quid dictum ſit, ſed non verè dictum eſt; afferat ſi placet ſententiam ſuam, & redarguat meam, ſi poteſt. Quòd ſi cum charitate & veritate fecerit, mihi etiam, ſi in hac vitâ maneo, cognoſcendum facere curaverit, uberrimum fructum hujus laboris mei cepero. Quòd ſi mihi non potuerit, quibus id potuerit, me volente ac libente, præſtiterit: ego tamen meditationes meas, ne oblivione fugiant, ſtylo alligo, ſperans de miſericordiâ Dei, quòd in omnibus veris, quæ certa mihi ſunt, perſeverantem me faciet (6): ſiquid autem aliter ſapio, id quoque mihi ipſe revelabit, ſive per occultas inſpirationes atque admonitiones, ſive per fraternas ſermocinationes. Utinam autem de omnibus nobis dici poſſit, quod Hieronymus Auguſtino ſcripſit (7): "Te quoque ipſum orare non dubito, ut „inter nos contendentes veritas vincat; non enim tuam quæ„ris gloriam, ſed Chriſti. Cùmque tu viceris, & ego vin„cam, ſi meum errorem intellexero: & è contrario, me vin„cente, tu ſuperas.

(6) *Philip. III. 15.*

(7) *Epiſt. XI, Tomo II. Auguſtini.*

CAPUT II.

Quod in libris prohibetur, prohibendum etiam eſſe in Picturis, quæ ſunt idiotarum libri.

IN HAS SANCTAS igitur & ſalutares obſervationes ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus (8) vehementer cupit: "ita ut nullæ falſi dogmatis Imagines, & „ rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes, ſtatuantur.„ Non eſt autem mirandum, quòd ſanctum Concilium dicat ſe vehementer cupere abuſus iſtos Imaginum prorſus aboleri, præſertim ſi attendimus, quantâ diligentiâ Mater noſtra Eccleſia omnes malos libros è filiorum ſuorum manibus eripere conetur. Quid eſt aliud Pictura, quàm picta ſcriptura, quàm picta hiſtoria? Unde etiam Græcè ζωγραφία, hoc eſt, viva ſcriptura, vocatur, ſicut annotat Beda (9) in libro de Templo Salomonis.

(8) *Tridentina, Seſſ. XXV. in initio.*

(9) *Capite XIX., Tomo VIII.*

Picturæ dicuntur laicorum & idiotarum Libri. Quod doctis ſunt Libri, hoc legere non valentibus ſunt Picturæ. "Quod „ legentibus ſcriptura, hoc idiotis præſtat pictura cernenti„ bus, quia in ipſa etiam ignorantes vident, quod ſequi de„ beant, in ipsâ legunt qui litteras neſciunt (10).„ Quod igitur in Libris prohibetur, in Picturis quoque eſt prohibendum: cùm ea quæ pinguntur, ſæpe non minùs etiam doctos afficiant, quàm ea quæ leguntur. Neque ad ſacras Imagines extendendum eſt, quod gentilis Poëta dixit (11):

——————— "Pictoribus, atque Poëtis,
„ Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.„

(10) *Gregorius Lib. IX. capite 9. regeſti.*

(11) *Horat. initio Artis Poëtica.*

Imò, ne in prophanis quidem Picturis quidlibet audendum eſt à Pictoribus. Quis enim neſciat obſcœnas Imagines jure naturæ perinde prohibitas eſſe, atque libros, ſive hæreticos, ſive obſcœnos? Quare ejuſcemodi Imagines & Sculpturæ, venum propoſitæ, rectiſſimè per ſæcularem Magiſtratum omnes auferuntur & abolentur, dignæ quæ cum libris obſcœnis pereant, de quibus Patres à Synodo Tridentinâ deputati dixerunt (12): "Libri qui res laſcivas, ſeu obſcœnas ex profeſſo „ tractant, narrant, aut docent (cùm non ſolùm fidei, ſed &

(12) *Regulâ VII.*

„ morum, qui hujuſmodi librorum lectione facilè corrumpi „ ſolent, ratio habenda ſit) omnino prohibentur; &, qui eos „ habuerint, ſeverè ab Epiſcopis puniantur. „

Hoc prætereà adjicio, non mihi videri nimium fore diſciplinæ Eccleſiaſticæ rigorem, ſi etiam effigies Hæreſiarcharum, ùt Lutheri, Melanchthonis, ac ſimilium, haberi prohibeantur. Sic enim proximè accederetur ad id, quod deputatio Tridentinæ Synodi habet (13): "Hæreſiarcharum libri, tam „ eorum, qui poſt annum Domini M. D. XV. Hæreſes invenerunt, vel ſuſcitârunt, quàm qui Hæreticorum capita aut „ duces ſunt vel fuerunt, cujuſcunque nominis, tituli, aut argumenti exiſtant, omnino prohibentur. „ Et ad id, quod Dominus mandaverat in Veteri Teſtamento (14): "Sculptilia „ eorum igne combures: non concupiſces argentum & aurum, „ de quibus facta ſunt: neque aſſumes ex eis tibi quidquam, „ nè offendas; propterea quia abominatio eſt Domini Dei tui. „ Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias „ anáthema, ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, „ & velut inquinamentum ac ſordes, abominationi habebis, „ quia anáthema eſt. „

(13) *Regulá II.*

(14) *Deut. VII. 25. 26.*

C A P U T III.

Defenduntur & explicantur Imagines ſacroſanctæ ac ſuperbenedictæ Trinitatis.

PRIUSQUAM VERÒ de Sanctorum ſanctis Imaginibus dicere aggrediar, ad honorem ſacroſanctæ Trinitatis, quod de ejus Imaginibus dicendum eſt, abſolvam: ſequens hac in re Magiſtram ducem, Synodum videlicet Tridentinam, quæ ſic habet (15): " Quòd ſi aliquando hiſtorias & narrationes ſacræ „ Scripturæ, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi & figurari contigerit, doceatur populus non propterea Divinitatem figurari, quaſi corporeis oculis conſpici, vel coloribus „ aut figuris exprimi poſſit, &c. „

E quibus Synodi verbis in primis colligitur, Divinitatem non poſſe figurâ aliquâ, aut Imagine exprimi, juxta illud Domini apud Eſaiam (16): " Cui ſimilem feciſtis Deum, aut „ quam Imaginem ponetis ei? „ Et rurſus iſtud Pauli apud Lucam

(15) *Seſſ. XXV.*

(16) *Eſaia XL. 18.*

cam (17) : “ Non debemus exiſtimare auro, aut argento, aut „ lapidi ſculpturæ artis, & cogitationis hominis, Divinum „ eſſe ſimile (*A*). „

Secundò, ſubinſinuant hæc Synodi verba inter Catholicos doctores diſputari, an rudi populo expediat Dei Patris Imaginem eo modo figurare, quo aliquando apparuit? Danieli (18) enim & Joanni (19) in ſpecie humanâ apparuit Antiquus dierum. Hujus quæſtionis affirmativam partem tuetur Thomas Waldenſis in volumine tertio, quod eſt de Sacramentalibus, titulo XIX. (20) ubi inter cetera ait: “ Quod ſcriptura facit verbis, cur artifex non faciet ſignis? „ An magis peccatum circa hanc rem incurrit penicillus, quàm „ penna? Imago, quàm littera? „ Aliis verò, quorum quidam (21) ab eo recenſentur, quidam verò (22) poſt eum vixerunt, probabilior viſa eſt ſententia diverſa & contraria (ſi modò ſit contraria dicenda;) Concilium enim Tridenti celebratum ſic inter duas has ſententias mediam ingreditur viam, ut utramque ſententiam, ſi non ex toto, ſaltem ex magnâ parte amplectatur. Non enim abſolutè, ſed ſub conditione ait: “ Si, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi & figurari contigerit hiſtorias ſacræ Scripturæ. „ Deinde cùm hiſtoriam apparitionis Dei Patris figurari contingit, ut ruditas omnis auferatur, ſubdit: “ Doceatur populus non propterea Divinita„ tem figurari. „ Non itaque expedit rudi populo proponere talem Imaginem: ſed expedit populum rudem erudire, ut hac in parte rudis eſſe deſinat. Quanquam faciliùs crediderim neminem tam rudem eſſe, ut tali Imagine Divinitatem credat exprimi. Nemo igitur (23) contra Religionem Deique Legem quidquam committi putet, cùm ſanctiſſimæ Trinitatis aliqua Perſona quibuſdam ſignis exprimitur, quæ tam in Veteri quàm in Novo Teſtamento apparuerunt. Sed illis declarari doceat Paſtor proprietates aliquas, aut actiones, quæ Deo tribuuntur; veluti, cùm ex Daniele (24) pingitur Antiquus dierum in throno ſedere, ante quem libri aperti ſunt, Dei æternitas & infinita ſapientia ſignificatur, quâ omnes

(17) *Act. XVII. 29.*

A

(18) *Daniel. VII. 9.*

(19) *Apoc. IV. 2. 3. 9.*

(20) *Cap. 155.*

(21) *Durandus in III. Sentent., diſtinct. IX.*

(22) *Pereſius, lib. II. de Traditionibus. Nauſea, lib. IV. Catechiſmi, & alii.*

(23) *Catechiſmus ad Parochos.*

(24) *Daniel. VII. 9.*

(*A*) Viderunt hoc Ethnicorum prudentiores; Statius :
“ Nulla autem effigies, nulli commiſſa metallo
„ Forma Dei : mentes habitare & pectora gaudet. „

hominum & cogitationes & actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur (*B*). B

Scio Nicephorum Caliſtum, Græcum ſcriptorem, inter Jacobitarum hæreſes numerare(25), quòd Imagines Patris & Spiritûs Sancti effigient: idque perquam abſurdum eſſe aſſerit; "Imagines enim corporum eorum ſunt, ait, quæ videri „& circumſcribi poſſunt.„ Quibus verbis, ſi tantùm damnet eſſentiam Patris & Spiritûs Sancti effigiari, omnes convenímus: ſed ſi non admittat Patrem aut Spiritum Sanctum aliquibus ſignis exprimi, in eo vehementer aberrat: * id non modò damus, ſed inter Jacobitarum hæreſes recenſemus*. Neque verò multum in cauſsâ Religionis Nicephoro

(25) *Lib. XVIII. cap. 53.*

** Senſum turbat hæc phraſis aſteriſcis incluſa; credo hinc tollendam, vel reponendam loco ſuperiorum verborum: *Omnes convenimus.*

(*B*) Non videtur Dei Patris Imago ſub humanâ ſpecie ante x. ſæculum recepta fuiſſe, quo Idololatria in Occidente abolita fuit, demtis partibus ad Boream ſpectantibus. Improbârunt eam Imaginem ſæculo XIII. Lucas Tudenſis *lib. II. contra Albigenſes*, *capp. 9. & 20.* Henricus Gandavenſis *Quodlibeto X. cap. 6.* Durandus *in III. Sententiar., diſt. 9.*: ſæculo XV. Toſtatus, Epiſc. Abulenſis, *ad Deut. IV., quæſt. 3.*: ſæculo XVI. Jodocus Clichtoveus *Commentar. ad S. Joan. Damaſc.*, Joannes Heſſelius *in Explic. primi Præcepti, c. 63.* Quapropter Bellarminus *Controv. lib. II. de Imaginibus SS.*, *cap. 8.* « Non eſt tam » certum, inquit, in Eccleſiâ an » ſint faciendæ Imagines Dei, ſive » Trinitatis, quàm Chriſti, & Sanc» torum. Hoc enim confitentur » omnes Catholici, & ad fidem » pertinet: illud eſt in opinione. » Cæterùm à ſeptem jam ſæculis paſſim Deus Pater auguſti Senis formâ pingi ſolet in locis ſacris, in libris piis, alibi, paucis è Theologorum grege reclamantibus. Nec ampliùs huic Imagini licet obſtrepere, poſtquam Alexandri VIII. decreto confixus eſt an. 1690. hic articulus, ordine viceſimus quintus: « Dei Patris ſi» mulacrum nefas eſt Chriſtiano in » Templo collocare. »

Non exiſtimo autem hujus decreti mentem eſſe, aut morem Eccleſiæ habere, ut Deo Patri *Statua* ponatur, ſic propriè dicta, quæ ſtantem eum ac ſolum exhibeat, nec agentem quidpiam: ſed ſuis tantùm, ùt vocant, attributis diſtinctum; cujuſmodi Statuæ, tum Chriſto Servatori, tum Sanctis poni conſueverunt. Sanè Deus Pater, ubicunque ſeu pictum, ſive ſculptum, ſeu æri lignove inciſum vidi, aut agit aliquid ſuâ majeſtate dignum, aut ſolio inſidens à Beatis mentibus adoratur.

Notabile porrò Lutheranis, ſaltem quibuſdam (ex. g. M. Philippo Rohr *in Pictore errante*, *Tomo II. Theſauri Philol. pag. 862.*) approbari Dei Patris Imaginem, cùm Danieli ſub formâ Senis apparens pingitur. Negat ille quidem fas eſſe Deum hoc modo pingere, dum anterior

eſt tribuendum, quem conſtat, cùm in Præfatione, tum alibi, malè de Capite Catholicæ Eccleſiæ, & de aliis Religionis articulis ſentire, tametſi titulum hactenus verè Catholici Scriptoris à Typographis acceperit.

Porrò ter ſanctæ Trinitatis Imaginem, ſive effigiem, eruditiſſimè tuetur eodem loco Thomas Waldenſis, dum ſubdit: "Ut item fundamento authoritatis non careant, qui ſpeciebus trium hominum Trinitatem effigiant (*C*). Deus enim „Trinitatis viſus creditur Abrahæ, in ſimilitudinem trium „Virorum (26). Unde libro II. de Trinitate cap. 14. (27) „Auguſtinus. Si unus vir apparuiſſet Abrahæ, idemque Dei „Filius crederetur. Cùm verò tres viſi ſunt, nec quiſquam „in eis, vel formâ, vel ætate, major cæteris dictus eſt, cur „non hìc accipiamus viſibiliter inſinuatam, per creaturam „viſibilem, Trinitatis æqualitatem, atque in tribus Perſonis „unam eandemque ſubſtantiam?„

C

(26) *Geneſ. XVIII. 2.*

(27) *In impreſſis, cap. 11., Tomo III.*

Myſticam verò ſignificationem membrorum Dei, aliorumque, quæ ad humanam formam pertinentia Deo in Scripturis ſacris tribuuntur, habet apud Auguſtinum (28) libellus de Eſſentiâ Trinitatis, qui non eſt Auguſtini: ſed duo prima capita libri, quem S. Eucherius, Lugdunenſis Epiſcopus, ſcripſit de Formulis ſpiritualis intelligentiæ, ùt annotavit Dominus Conradus Brunus (29). Scripſit eruditè de Imagine ſanctiſſimæ Trinitatis Dominus Nicolaus Sanderus (30). Conſulatur etiam S. Thomæ commentator Thomas Cajetanus (31).

(28) *Tomo IV. in Appendice.*

(29) *De Imaginibus, capite 4.*

(30) *In lib. I. de honorariâ Imaginum adoratione, capite 4.*

(31) *In tertiæ partis quæſtionem XXV. ſcribens.*

---

aliqua hiſtoria oculis ſubjicitur: ſed inanis eſt ea exceptio; nam quidni Deum, Adamo, vel Moſi, ignotâ nobis formâ, conſpectum, liceat illâ exprimere, quâ ipſe ſe ſpectandum aliàs obtulit?

(*C*) Hujuſmodi effigiem cernere eſt adhuc in variis locis, v. g. apud Annuntiatas Virgines Nanceii. Vidi eam in Breviario Canonicorum Regularium Ordinis S. Auguſtini Lutetiæ Pariſ. edito apud Hieron. de Marnef an. 1589. *Partis æſtivalis folio 111.*: præterea in Breviario Romano nuperæ editionis Plantinianæ *in quarto*, ùt vocant, expreſſæ, ad Officium SS. Trinitatis. Sed eam minimè probabunt, quicumque cum Benedicto XIV. Pont. Max. nolent Spiritum Sanctum aliâ, quàm Columbæ, aut ignearum linguarum figurâ depingi. Ex argumento à Waldenſi prolato non aliud efficies, quàm licere humanam ſpeciem tribuere Angelis Abrahamo viſis, eoſque velut Symbolum Divinæ Trinitatis habere.

Verùm ut concluſionem ex Vetuſtate aliquam ſubjiciam; habuit Nolenſis Eccleſia, ante annos 1000. & ampliùs, ſanctæ Trinitatis Imaginem, cum adſcriptis à S. Paulino verſi-
D bus (*D*):

"Pleno coruſcat Trinitas myſterio,
„Stat Chriſtus amne, Vox Patris cælo tonat,
„Et per columbam Spiritus Sanctus fluit.„

CAPUT IV.

Rejiciuntur quædam Imagines ſacroſanctæ Trinitatis.

INVENIUNTUR VERO & duæ aliæ Trinitatis Imagines, ſed quæ à clariſſimis viris improbatæ ſunt, quia nec ex ſacrâ

(*D*) Inſertis ejuſdem Epiſtolæ XII. ad Severum. Claruit S. Paulinus anno 420.

Stat Chriſtus amne: Alii, quotquot vidi, hìc legunt *Agno:* nec variantis lectionis meminit accurata editio Pariſina anni 1685. Significatur Chriſtum Agni ſpecie à Paulino figuratum, qui mos in Eccleſiâ antiquiſſimus.

Vox Patris cælo tonat. Joſephus Scaliger Nummum Conſtantini (de quo mox) illuſtrandum aggreſſus, exiſtimavit Deum Patrem in Paulini Picturâ deſignatùm eſſe per hæc verba è rutilâ nube erumpentia: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS. Non equidem crediderim humanâ formâ expreſſum, quam necdum ea tempora ferebant. Veriſimillimum, quod Roſweydus autumat *ſcholio ad dictam epiſt.*, Deum Patrem adumbratum fuiſſe per Manum, quæ è ſublimi nube prodiret, & Filium extento digito indicaret. Vide Baronium *ad an. 337. n. 18.*, ubi Nummum adfert, recepti in cælos Conſtantini typum, tali ornatum Manu. Similis Manus cum coronâ ſupra caput Eudoxiæ & Placidiæ apud Gretzerum, *de Cruce lib. I. c. 16.* Et in Gruteri *Theſauro Inſcriptionum, p. 1158. n. 8.* ſancti Martyres Gervaſius & Protaſius aræ, vel templo adſtant, ubi Manus è cælo porrigitur, index fortaſſe revelationis Reliquiarum, quæ D. Ambroſio obtigit. Memorat etiam Roſweydus Manum cum coronâ ſuper Crucem, & cruci fixum Dominum, in abſide Romanæ Eccleſiæ S. Clementis, à Nicolao I., ùt creditur, ornatâ. Inſpice quoque vetuſtam S. Prophetæ Ezechielis Imaginem, præfixam Commentario Cornelii à Lapide ad ejus Vaticinia.

Et per columbam Spiritus ſanctus fluit. Putat Roſweydus Spiritum S., Columbæ ſpecie, Cruci inſediſſe: ritu ſanè antiquo; nam ejuſmodi Columbam Cruci ſupervolantem exhibet Jacobus Boſius, *de Cruce triumphante L. VI. c. 12.* in abſide veteris Eccleſiæ Lateranenſis. Similem quoque Joh. Jacobus Chifletius in vetuſtæ aræ lapide, *Veſontionis ſui pag. 208.*

Scripturâ deſumptæ, nec ſanctis Patribus noſtris notæ fuerunt. Unde earum unam improbat Joannes Gerſon, in Sermone, quem Pariſiis habuit de Nativitate Domini (32): "Cavendum „eſt, ait, ne aliqua falſa pingatur hiſtoria. Hoc dico, partim „propter quandam Imaginem, quæ eſt in Carmelitis, & ſimi-„les, quæ in ventribus earum unam habent Trinitatem, ve-„luti ſi tota Trinitas in Virgine Mariâ carnem aſſumpſiſſet „humanam. Meâ ſententiâ, nulla eſt eis pulchritudo, nec „devotio: & poſſunt eſſe cauſa erroris, & indevotionis: „ Hæc Gerſon. Vidi hujuſmodi Imaginem in Carthuſiâ Diſtenſi, quæ, quantum memini, eò allata dicebatur ex Franciâ tempore bellorum. Quod ideò moneo, quia hujus Imaginis inſpectio multùm juvit me, alioſque juvare poterit, ad plenè intelligendum Gerſonis citata verba.

(32) *Tom. IV. fol. 47. d.*

Altera verò Imaginis ratio paulò notior eſt. Nam Typographi quidam, in Sacramentariis, ſive, ùt nunc uſitatiùs loquimur, in Miſſalibus libris, eam præpoſuerunt Officio de ſanctâ Trinitate: pingentes videlicet Trinitatem, ac ſi eſſet unus homo, ſed tribus capitibus, aut ſaltem tribus faciebus. Quam pingendi rationem in ſuis libris refutârunt celebres Theologi Lovanienſes, pientiſſimæ memoriæ Dominus Jacobus Latomus, Cambronenſis (33), & Joannes Heſſelius, Lovanienſis (34): ante utrumque verò ſanctus Antoninus, Florentinus Archiepiſcopus, in Summâ (35): ubi hujuſmodi Imaginem vocat "Monſtrum in rerum naturâ (*E*)."

(33) *Latomus, de cultu Imaginum.*

(34) *Heſſel. in Decalogum cap. 66.*

(35) *Antonin. Parte III. tit. VIII. cap. 4. §. 11.*

Addo picturam hanc figmentum eſſe Diabolicum. Sic enim ſcribit Robertus, Abbas Montis, qui Chronicon Sigeberti Gemblacenſis ſupplevit: "Anno 1221. in Præmonſtratenſi Ec-„cleſiâ cuidam Fratri, altiùs de ineffabili Trinitate, quæ „Deus eſt, cogitanti, in Matutinis Dæmon aſtitit: & ei tria „capita geſtans apparuit, Trinitatem ſe eſſe conteſtans, & „ob fidei meritum, Trinitatis viſione eum dignum eſſe affir-„mans. Sed Frater, inimici dolum agnoſcens, conviciando „ei, recedere à ſe compulit.„ Hæc Robertus: eademque habet fuſiùs Vita Norberti (36). Legitur quoque apud Damia-

E

(36) *Cap. 3., Tomo III. Surii.*

(*E*) Quam proinde meritò damnavit Urbanus VIII. P. M. tertio Eid. Auguſti 1628.

num à Goës, de Æthiopum moribus ſcribentem, Orator Æthiopiæ referre: “Nos dicimus Patrem, & Filium, & Spiritum
F „ ſanctum, eſſe tres vultus (*F*) in unâ ſimilitudine & divini-
„ tate.„ Porrò Hæretici & Ethnici habuerunt alias quaſdam Dei picturas, ſed quas Eccleſia nunquam agnovit: inter quas
(37) *In XXII. Exodi.* ea eſt, de quâ Rupertus Tuitienſis (37): “Cui ſimilem, in-
„ quit Propheta, feciſtis Deum, aut quam Imaginem ponetis
(38) *Anthropomorphitas.* „ ei? Hoc adversùs (38) Humaniformios valet, qui Deum
„ humanis putant eſſe compactum membris. Nimirum hoc
G „ pacto grande ſibi fingunt ſimulacrum (*G*), quod in cœlo
(39) *Eſai. LXVI. 1.* „ ſedeat, & terram pedibus contingat; docente ipſo (39):
„ Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum
„ meorum.„

Nunquam item Eccleſia approbavit Ægyptiorum morem,
H qui pro Deo pingebant Oculum in Sceptro (*H*): de quo
(40) *Libro IX. contra Julianum, Reſponſ. II.* Cyrillus (40) ſic ait: “Aiunt fuiſſe inter Ægyptios, quoſ-
„ dam Ænigmatum artifices, qui Idolis ſerviebant: & ad hoc
„ magnâ induſtriâ, & gravitate præditos, quos illi nominare
„ ſolent Hieroglyphos: qui volentes ſignificare Deum, hoc
„ eſt, ſummam &, quæ ſuper omnia eſt, Naturam, pinge-
„ bant Oculum, cui baculum ſubſtituebant, ut per hoc intel-
„ ligatur quòd omnia videat, & ſit ei Regia dignitas. Nam
„ Sceptrum ferè ſemper Regis intelligitur ſymbolum; quam-
„ vis etiam per ſtantem baculum, quòd nullo modo Divina
„ natura labefactari poſſit, ſed quaſi ſemper ſtare, & quo-
„ dammodo ſuſtinere, & fundare omnia, diſcatur.„

(*F*) Græcè Τρία Πρόσωπα, quod æquè *tres Perſonas*, ac *tres vultus*, reddere poſſis. Quare ex iis vocibus nihil elicies adversùs fidem Æthiopum.

(*G*) His verbis non ſignificatur talem Dei Imaginem apud Anthropomorphitas aut pictam, aut ſculptam fuiſſe, ſed tantùm mente conceptam.

(*H*) Sed neque ejuſmodi Symbola reprobavit Eccleſia, modò ne ficto Numini tribuantur. Affine eſt Symbolum, quo Oculus in Trigono poſitus Dei Providentiam deſignat: uſitatior eadem Figura triquetra, adſcripto nomine tetragrammato יהוה.

CAPUT V.

Picturæ, quas nobis veneranda Antiquitas commendat, omni honore ſunt ſuſcipiendæ.

NUNC VERO, UT de Sanctorum Imaginibus certo convenientique ordine diſſeratur, primò dicendum eſt, omni honore ſuſcipiendas eſſe eas Imagines, quas veneranda Antiquitas commendat. Ad cujus explicationem non eſt neceſſe multa, præter exempla, adferre. Nam cùm Picturæ in ſeptimâ Synodo ſæpiuſculè dicantur hoc eſſe, quod Scripturæ, par eſt ut de Picturis ſacris, quas Majores noſtri ſtatuerunt, adprobârunt, & honorârunt, hoc ſentiamus, hoc teneamus, quod de eorum ſcriptis ſentimus & tenemus. Quemadmodum itaque ob venerandam Antiquitatem multum tribuitur & defertur Libris, Homiliis, & in univerſum quibuſcunque ſcriptis ſanctorum Patrum, qui prioribus ſæculis ad ædificationem Eccleſiæ dati ſunt: ſic parem quoque authoritatem agnoſcimus & reveremur in eorundem temporum Picturis & Imaginibus, quas iidem Patres approbârunt. Digrediamur itaque nonnihil ad contemplandas priorum ſæculorum venerandas & illuſtres Imagines, quas paucas tantùm allegare poſſemus, niſi Leones aliquot, & eorum filii, ſeu màvis catuli, (41) terribili rugitu venerandas Imagines invaſiſſent, graviſſimamque perſecutionem excitâſſent tam adversùs eas, quàm adversùs orthodoxæ Eccleſiæ multitudinem. Nam Imagines quidem furibundi exurebant: earum verò cultores, partim tyrannicæ impietatis dentibus miſerabiliter dilacerabant, & Martyres faciebant, verè tam animo quàm nomine leones: partim in diverſa ſuo rugitu fugabant; adeò ut fidelium plerique in ſubterraneis ſpeluncis ſeſe occulerent: nonnulli etiam, metu exterriti, uſque in extremos orbis terminos procurrerent. Sed, dum ita inſanitur, intendunt illi quidem ſacras omnes Imagines ad unam uſque in perpetuum delere: verùm Divina Providentia non permittit per ullam hæreſim ullum fidei Catholicæ dogma obſcurari. Quin potiùs, ùt ferrum, dum acuitur, novum accipit fulgorem: ita Eccleſia

(41) *Joan. Patriarcha in Vitâ Damaſc., Zonaras, & alii.*

per ſingulas hæreſes novo fulgore illuſtratur. Quare ad ſingularem Dei providentiam referendum eſt, quòd in Nicenâ ſecundâ Synodo, aliiſque contra Iconomachos ſcriptis, tam multa nobis ſuperſint pro ſanctis Imaginibus Patrum fragmenta, quæ procul dubio (ſicut libri unde deſumpta ſunt) intercidiſſent, niſi Iconomachorum barbaries Catholicorum diligentiam contra ſe excitâſſet. Nunc verò (quod ad fulgorem Eccleſiæ pertinet) ea non modò reſervata ſunt: ſed plenarii quoque & œcumenici ſeptimi Concilii ſaluberrimâ authoritate comprobata. Igitur vetuſtas nonnullas Imagines ob oculos ponamus, ordinem Litaniarum Eccleſiæ ſequentes: Et primùm quidem Chriſti.

C A P U T VI.

Recenſentur exempla Vetuſtatis de Imaginibus Chriſti.

REFERTUR ACTIONE quartâ ſeptimæ Synodi, imò ejuſdem congregationis compunctione ac lacrymis com-
(42) *Athanaſ. Tom. IV.* probatur Sermo Athanaſii Alexandrini (42), quo continetur, Chriſtianum hominem Beryti habuiſſe ex adverſo lectuli Imaginem Jeſu Chriſti Domini noſtri, quæ integram Chriſti proportionem exprimebat, quamque à Nicodemo, qui nocte ad Jeſum veniebat, propriis manibus compoſitam eſſe aſſere-
1 bat (*I*). In hac Imagine iterum Dominus noſter à Judæis conſpuitur, colaphis in faciem cæditur, clavis ferreis crucifigitur, aceto & felle potatur, ac tandem lanceâ latus ejus aperitur. Ex quo emanare cœperunt rivuli aquæ & ſangui-

(*I*) At hic Sermo magni Athanaſii non eſt: neque narratio ipſa ſuſpicione caret, quanquam Romano Martyrologio inſerta Quinto idus novembris. Lege Baronium *ad dictam diem Annotatione ult.*, & *in Annalibus ad an. 787. n. 30.*, tum quæ habent ultimi Editores Athanaſii (*Lutet. Pariſ. 1698. Tomo III. p. 343.*) Non quicquid in Conciliis, etiam œcumenicis, refertur, aut continetur, ad fidem Catholicam pertinere, novit vulgus Theologorum. Minor etiam auctoritas Martyrologiorum & Breviariorum, quæ tamen haud temerè ſolicitanda.

nis,

nis, qui miraculis clariſſimi in ampullis vitreis diſtributi ſunt per Aſiam, Africam, & Europam.

Eâdem actione, ex Antipatro Boſtrorum Epiſcopo, & Euſebio Pamphili (43), dicitur mulier, quæ, ſanguinis fluore laborans, tactâ fimbriâ Salvatoris ſanata eſt, Chriſto Statuam erexiſſe ex ære fuſam, quæ ipſius effigiem repræſentaret: & ex adverſo ex eâdem materiâ Statuam mulieris genibus provolutæ, palmaſque ſuppliciter tendentis: ſub pedibus autem Statuæ Dominicæ herbam excreſcere, quæ omnium morborum curationes exhibet. Hanc Julianus Apoſtata deturbavit, ſuamque in ejus loco poſuit. Quo facto ignis violentus, de cœlo delapſus, Statuam illam Juliani, circiter pectus, perſecuit. Pagani verò id temporis Statuam Chriſti à Juliano dejectam confringebant. At Chriſtiani poſtea ejus fragmenta cùm collegiſſent, in Eccleſiâ poſuerunt, ubi etiam adhuc hodie cuſtoditur, ait Sozomenus (44).

(43) *Euſeb. lib. VII. Cap. 14. Meminit & Theophylactus in Caput IX. Matth.*

(44) *Lib. V. hiſt. Eccl. cap. 20., VI.* [Hiſt.] *Tripart. cap. 41.*

Chryſoſtomus in Liturgiâ, quam Eraſmus Latinam fecit, meminit Imaginis Chriſti, ad quam converſus ſacerdos caput inflectit, portans Euangelium, præcedente Miniſtro cum lucernâ (*K*).

K

Sophronius, Epiſcopus Hieroſolymorum, in Commentario de ſanctis Cyro & Joanne (45): "Ecce Imaginem maximam „& mirificam vidimus, repræſentantem in medio quidem „picturam Domini noſtri Jeſu Chriſti, Chriſti autem Matrem „& Dominam noſtram Deiparam ſemper Virginem Mariam à „ſiniſtris, à dextris verò Baptiſtam Salvatoris noſtri Præ„curſorem: præterea Prophetarum & Apoſtolorum choros „aliquot, & Martyrum cœtus, qui ante Imaginem collocati, „genibus flexis, & capitibus inclinatis, in ſolum ante Do„minum procidebant.„

(45) *Miraculo 306. Tomo III. Concilior., f. 107.*

Imago Chriſti Abagaro (ùt (46) fertur) à Chriſto miſſa (*L*), ingens edidit miraculum, quod narratur à Procopio

(46) *Damaſcen. Lib. IV. c. 17. Euagrius, Lib. IV. cap. 26.*

L

(*K*) Verùm id fortè aſſumentum eſt, recentiore manu adjectum. Obiter obſerva nullam S. Joanni Chryſoſtomo Liturgiam adſcriptam fuiſſe, niſi poſt annos ab ejus obitu penè CCC. Quâ de re videſis Petrum le Brun, *Explic. des Cérémonies de la Meſſe, Tom. II. p. 380. & ſeqq.*

(*L*) Primus hujus Imaginis meminit Euagrius Scholaſticus, qui ſæculo VI. ad finem vergente ſcribebat. De eâ lege Tillemontii Commentarios ad Hiſt. Eccleſ., *edit. Bru-*

& Euagrio, & ex Euagrio, in quintâ Actione Synodi Nicenæ contra Iconoclaſtas; ac ab Hadriano Papâ I. in ſcripto de Imaginibus ad Carolum Magnum (47).

(47) *Fol.* 203.

M

Habuerunt hæretici Carpocritæ (*M*), & Marcellina, ſectæ iſtius ſocia, quæ Romæ degens, perniciem doctrinæ ipſius Carpocræ evomebat, Imagines Jeſu & Pauli (48): quamvis graviſſimè eis abuſi ſint, collocando cum Imaginibus Philoſophorum, Pythagoræ, Platonis, Ariſtotelis, & reliquorum: gentium quoque mores & myſteria circa eas perficiendo. Habebant autem inter iſtas Jeſu Imagines, quaſdam coloribus depictas, quaſdam etiam ex argento & auro, ac reliquâ materiâ: eaſque tam antiquas, ut dicerent ſub Pontio Pilato factas eſſe, quando cum hominibus verſabatur.

(48) *Aug. de Hæreſ.*, c. 7. *Epiphan. Hæreſi* 27.

Salvatoris in ſellâ ſedentis duas Imagines ex argento puriſſimo poſuiſſe Conſtantinum in Eccleſiâ Lateranenſi, teſtis eſt Damaſus Papa (49).

(49) *In Vitâ Sylveſtri.*

Tempore Tertulliani, in ſacris calicibus pingebatur Chriſtus ùt Paſtor, ad ſe vocans peccatores tanquam oves erraticas, ùt ipſe teſtatur in libro de Pudicitiâ (50) (*N*).

(50) *Multò ante medium.*

N

---

xell. in-12. T. I. parte III. p. 944., *& 1116.*, & Claudium Fleury, *Tom. XII. lib. LV. n.* 30.

(*M*) Rectiùs Carpocratitæ, vel Carpocratiani, « dicti à Carpocrate, » qui docebat omnem turpem operationem, omnemque adinventionem peccati. » Auguſtinus, qui & ſubdit: « Sectæ ipſius fuiſſe traditur » quædam Marcellina, quæ colebat » Imagines Jeſu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ, adorando, » incenſumque ponendo. » Plura habet Epiphanius, *pag. 108. editionis Petavianæ*: & utroque vetuſtior Irenæus *lib. I. adv. Hæreſes*, *cap.* 24. (*edit. J. E. Grabe 1702. pp. 101. 102.*) « Marcellina, quæ Romam » ſub Aniceto vénit, cùm eſſet hujus doctrinæ, multos exterminavit (*ſeduxit.*) Gnoſticos ſe autem vocant. Etiam Imagines, » quaſdam quidem depictas, quaſdam autem & de reliquâ materiâ » fabricatas habent: dicentes formam Chriſti factam à Pilato, illo in tempore, quo fuit Jeſus » cum hominibus. Et has coronant, & proponunt eas cum Imaginibus mundi Philoſophorum, » videlicet cum Imagine Pythagoræ, & Platonis, & Ariſtotelis, » & reliquorum: & reliquam obſervationem circa eas, ſimiliter » ùt Gentes, faciunt. »

(*N*) Verba Tertulliani, jam Montaniſtæ, & Catholicos ſugillantis, hæc ſunt, *cap. VII.* « Procedant ipſæ picturæ calicum veſtrorum. » Et *cap. X.* « Si fortè patrocinabitur Paſtor, quem in calice depingitis, proſtitutorem & ipſum

Zacharias Papa (51) fecit veſtem ſuper altare beati Petri Apoſtoli, ex auro textam, habentem Nativitatem Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.

(51) *Ex libro Pontificali.*

Nicolaus primus Apoſtolorum Principi, polique Janitori, obtulit miræ pulchritudinis veſtem, aureo intextam opere, decoreque fulgentem, almam Annunciationis habentem hiſtoriam: & Hypapanten (52): qualiterque ipſe unigenitus Filius Dei, Templum ingreſſus, in Doctorum medio reſidebat.

(52) *Id eſt, Occurſum. Sic Græci vocant Purificationis Feſtum.*

CAPUT VII.

Imaginum S. Crucis exempla.

CETERUM, SICUT CHRISTI Salvatoris, ſic & CRUCIS ejus ſignum atque tropæum ſemper in Eccleſiâ celebre fuit. Quod Alexandriæ, ut habet Rufinus (53), unuſquiſque in poſtibus, in ingreſſibus, in feneſtris, in parietibus, columniſque depingebat.

(53) *Lib. XI. c. 29.*

Sozomenus addit (54), Conſtantini mandatô Crucis figuram Nummis impreſſam eſſe (*O*).

(54) *Lib. I. c. 8.*

Hieronymus ad Lætam: "Vexilla, inquit, militum, Crucis inſignia ſunt: Regum purpuras, atque ardentes diadematum coronas, Patibuli Salvatoris pictura condecorat.„

Crucis ſignum ex lucis fulgore figuratum oranti Conſtantino apparuit, cum inſcriptione: IN HOC VINCES (*P*). Unde ad illius effigiem vexillum ſuum, quod Romani Labarum ap-

» Chriſtiani Sacramenti. » Paſtorem autem illum Chriſtum fuiſſe indicant hæc *ipſo cap. VII.* « Ovis » propriè, Chriſtianus: & Grex » Domini, Eccleſiæ populus: & » Paſtor bonus, Chriſtus. » Euſebius verò *lib. III. de vitâ Conſtantini*, *c. 49.* « Videres, ait, in fontibus, qui ſunt in medio foro » [Byzantino,] Boni Paſtoris Imagines, divinorum oraculorum peritis notiſſimas. »

(*O*) Superſunt hodiedum ærea, argentea, aurea Conſtantini Numiſmata, in quibus expreſſa Chriſti Crux. Lege Baronium *ad an. 325. n. 206.*

(*P*) Preſſiùs: *Vince.* Ἐν τουτῷ νίκα. Viſam Conſtantino Crucem in Galliâ multis adſtruit Tillemontius, *Hiſt. des Empereurs T. IV. in-4°. p. 632., not. 29. ſur Conſtantin.*

Q pellant, fabricari curavit; quâ de re Euſebius in Vitæ Conſtantini libro I. (55) (Q)

(55) *Cap. 22. & ſeq. Lact. lib. I. Inſtit. cap. 11. Hieron de Viris illuſtr. cap. 68.*

Apud Minutium Felicem in eo libro, ſeu Dialogo, qui Octavius inſcribitur apud Veteres (ac proinde falsò eſt in editis libris octavus Arnobii contra Gentes) in eo inquam Dialogo, Catholicis objicitur, quòd ad ſignum Crucis habeant

R S pendentem hominem (*R*). "Nam & ſigna ipſa, & cantabra (*S*), „ & vexilla caſtrorum, quid aliud quàm inauratæ cruces „ ſunt, & ornatæ? Tropæa veſtra victricia, non tantùm ſimplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. „

Ejuſdem ſanctæ Crucis ſignum atramentô in frontibus Tur-

(*Q*) De Labaro Conſtantini fusè doctèque Baronius *ad an. 312., n. 23. & ſeqq.*

(*R*) Errat hoc loco Molanus; Ethnicos enim verbis iſtis urget Minutius, ùt præcedentia legenti patebit. Minutio conſonat Juſtinus Martyr, *Apolog. II. (edit. Colon., ſeu Lipſienſis, 1686. p. 90.)* « Conſiderate namque vobiſcum res in » orbe cunctas, an abſque formâ » iſtâ [Crucis nempe] adminiſtrare » quidquam, aut commercium ali» quod habere homines queant. Ma» re certè quidem non ſcinditur, ni» ſi tropæum hoc, quod antenna ſive » velum vocatur, in navi integrum » maneat. Terra abſque hoc non » aratur. Foſſores autem opus non » faciunt, neque itidem manuarii » artifices, niſi figuram hanc ha» bentibus inſtrumentis...... Quin » & ſigna veſtra figuræ hujus vim » præferunt & declarant; vexillo» rum ſigna dico, aliorumque in» ſignium, & tropæorum, per quæ » progreſſus à vobis in publicum » quovis locorum fiunt, imperii & » poteſtatis indicia in hiſce oſten» dentibus: licèt hoc non intelli» gentes faciatis. » Tertullianus, *Apologetici cap. XVI.* « Victorias » adoratis, cùm in Tropæis Cruces » inteſtina ſint Tropæorum. Omnes » illi Imaginum ſuggeſtus in ſignis, » monilia Crucium ſunt. Sypara » [al. *Siphara*, id eſt, veſtes] ve» xillorum, & cantabrorum, ſtolæ » Crucium ſunt. Laudo diligentiam: » noluiſtis incultas Cruces conſecra» re. » S. Maximus, Epiſc. Taurinenſis, *Homil. XI. de Cruce:* « Grande eſt Crucis Sacramen» tum..... Cùm à nautis ſcinditur » mare, priùs arbor [malus] erigi» tur, velum diſtenditur, ut, Cru» ce Domini factâ, aquarum fluen» ta rumpantur. Sed & bonus agri» cola, cùm parat terræ ſolum ver» tere, non niſi per ſignum Crucis » id facere conatur; dum enim » aratro dentale ſubjicit, affigit au» res, ſtivam inſerit, figuram Cru» cis imitatur. Cœlum quoque ip» ſum hujus ſigni figurâ diſpoſi» tum eſt, &c.

(*S*) Cantabra ſpecies erant vexillorum, quæ & colore militibus erant pro ſigno, & carmine vel nomine aliquo inſcripta, lætum aliquid ac jucundum illis *cantabant*, ſeu ſignificabant.

corum pictum, eos (quantumvis infideles) à peſtis contagio præſervavit, ùt eſt apud Nicephorum Calliſtum (56).

Alcuinus (57) dicit, in die Paraſceues, in omnibus Eccleſiis præparari Crucem ante Altare, & adoratam deoſculari Pontificem; deinde Presbyteros, & Diaconos, cæteroſque per ordinem; inde populum.

(56) *Lib. XVIII. Hiſt. cap.* 20.

(57) *In Libro de divinis Officiis, fol.* 58.

Chryſoſtomus (58) hortatur, ut & in penetralibus, & in parietibus, & in feneſtris, & in fronte quoque ac mente, magno ſtudio Crucem inſeramus.

(58) *Homil. LV. in Matthæum.*

Domino ſupplicabant, Bedâ teſte (59), Auguſtinus & ſocii, more ſuo Crucem pro vexillo ferentes argenteam, & Imaginem Domini Salvatoris in tabulâ depictam: Litaniaſque canentes, pro ſuâ ſimul & eorum, propter quos & ad quos venerant, ſalute æternâ.

(59) *Libro I. Hiſt. c.* 25.

Crucifixi Imaginem in medio Templi poni ſolere indicant Lactantio adſcripta (*T*) Carmina de Paſſione Domini: *T*

"Quiſquis ades, mediique ſubis in limina templi,
„Siſte parum: inſontemque tuo pro crimine paſſum
„Reſpice me, me conde animo, me in pectore ſerva.„

Quò etiam ſpectat quod concionatus eſt Ambroſius (60), veluti malum in navi, Crucem erectam eſſe in Eccleſiâ, quâ inter ſæculi naufragia ſervatur incolumis.

(60) *Serm. LV.*

Solet etiam in Altari poni. Unde, ejus in altari poſitæ adoratione, Probianum à podagræ doloribus liberatum eſſe refert Sozomenus (61).

(61) *Lib. II. cap.* 2., *in I.* [libro] *Tripartitæ* [Hiſt.] *c.* 29.

Conſtat item ex Tertulliano primòs fideles non ſolùm frontem ſignaculo Crucis triviſſe, ùt habet in Libro de Coronâ militis, recenſens hoc inter Traditiones non ſcriptas: ſed etiam, ùt in Apologetico refert, Chriſtianos, dum orarent, manibus expanſis, utique ad ſimilitudinem Crucifixi, in cœlum ſuſpexiſſe: ipſumque habitum orantis ad ſupplicium omne paratum fuiſſe.

Rurſum Chryſoſtomus (62): "Crucem ubique celebrari „videre licet, in domibus, in foro.„ (Et poſt pauca) "in „murorum Picturis, in corporibus brutis malè affectis, in „corporibus à dæmoniis obſeſſis.„ "Tu igitur, ùt habet Cy-

(62) *In Homiliâ, Quòd Chriſtus ſit Deus, Tomo V.*

(*T*) Sed falsò, ùt inter Criticos hodie convenit.

(63) *Catecheſi IV.* „ rillus Hieroſolymitanus (63), manifeſte ſigna te Cruce in „ fronte, ut Dæmones ſignum Regis videntes, trementes pro„cul fugiant.„ Huc pertinent & illa Prudentii in Hymno ante ſomnum (64):

(64) *Cathemerinωn Hymno ſexto.*

“Fac, cùm vocante ſomno
„Caſtum petis cubile,
„Frontem locumque cordis
„Crucis figura ſignet (*V*). V
„Crux pellit omne crimen, &c.

Sed hæc de Crucis Imagine ex multis pauca ſufficiant. Quare, ordine Litaniarum, à Chriſto ad Spiritum ſanctum tranſeamus.

CAPUT VIII.

Exempla antiquitatis Imaginum Spiritûs Sancti.

Columbas aureas & argenteas in formam Spiritus Sancti ſuper divina Lavacra, & Altaria appenſas, Severus Hæreſiarcha ſibi appropriare præſumpſit. Quod Clerici & Monachi Antiochiæ ſcribunt ad V. Synodum Conſtantinopolitanam, & inde repetitur in VII. Synodo contra Iconomachos (65).

In ejuſmodi Columbâ Euchariſtiam aſſervavit Baſilius magnus, teſte Amphilochio (66). Meminit ejuſdem Picturæ ſemel ac iterum S. Paulinus (67).

(65) *Tomo II.* [Concil.] *fol. 436.*
(66) *In Vitâ S. Baſilii.*
(67) *In Carminibus duodecima Epiſtola.*

CAPUT IX.

Imagines Deiparæ Virginis.

Trinitati proxima eſt Deipara Virgo Maria, ſuper omnes Angelos exaltata; cujus Imaginem à Lucâ depic-

(*V*) Alia, de Signo Crucis, Veterum teſtimonia refert Bellarminus *IV. Controverſiâ generali*, *Lib. II. c.* 29., nempe S. Cypriani, S. Cornelii Papæ *apud Euſeb. VI.* 33., Origenis, SS. Athanaſii, Niſſeni, Baſilii, Ambroſii, Hieronymi, Auguſtini, Epiphanii, Ephremi, Martini, &c.

tam eſſe, non à Nicephoro, aut Simeone Metaphraſte, natum: ſed ante mille annos hanc Imaginem à Lucâ effectam eſſe, tradit Theodorus Lector (*X*), dum ait in initio Collectaneorum: "Pulcheriæ Eudocia Imaginem Matris Chriſti, „quam Lucas Apoſtolus pinxerat, Hieroſolymis miſit.„ *X*

Habet Pontificale, Gregorium tertium in Imagine ſanctæ Dei Genitricis diadema aureum, & collare aureum, de gemmis feciſſe: & in Oratorio ſancto, quod ad Præſepe dicitur, feciſſe Imaginem auream Dei Genitricis, amplectentem Salvatorem Dominum noſtrum.

Scribit Germanus, Epiſcopus Conſtantinopolis (68), Imaginem Virginis Matris intemeratæ in Zoſopoli Piſidiæ civitate, ex pictâ manu ſuâ unguentorum ſcaturiginem effundere. (68) *Tom. III. Concilior.*

Narrat Theodorus Æliotes (69), incluſo cuidam dixiſſe Dæmonem: "Imaginem iſtam, ſi noles me tecum luctari, „cave ampliùs adores.„ Habuit autem imago figuram Dominæ noſtræ Deiparæ Virginis Mariæ, geſtantis Jeſum Chriſtum. (69) *Actione V. Synodi VII.*

Gregorius (ſecundus vel tertius (*Y*)) Germano: "Sancta „omnium Dominæ caſtæ Dei Matris Imago, cujus faciem divites populi adorant, ſine dubio magna retribuit.„ *Y*

(*X*) Cum Euagrio aliiſque editus à Valeſio Lutetiæ Pariſ. 1673. Locus iſthic paginâ 551. Verùm an ille, ſæculo VI. ſcribens, rei ante I၁. annos geſtæ idoneus teſtis habendus ſit, alii viderint. Eandem Imaginem Venetus Magiſtratus dudum pòſt à Patriarchâ CPolitano vi abſtulit. Superſtitionis aliquid in illius cultum ſuo tempore irrepſiſſe teſtis eſt Innocentius III., *lib. IX. epiſt. CCXLI.* "Licèt nos, ait Pontifex, opinionem illam, quâ „quidam Græci exiſtimant quòd „ſpiritus Beatæ Virginis in prædictâ Imagine requieſcat (propter „quod ipſam fortè plus debito venerarentur) tanquam ſuperſtitioſam minimè approbemus.„ Haud dubium quin manaverit ab Ethnicis hæc opinio, quam libro ſingulari confutavit Philoponus *apud Photium cod. CCXV.* De eâdem agunt Euſebius *Præparat. Euangelicæ Lib. VIII. c. 6.*, Chryſoſtomus *Homiliâ XX. in I. ad Corinth.*, Auguſtinus *de Civitate Dei*, *VIII.* 23. 24. *X. 10.*, *& alibi*, Germanus, Patriarcha CPolitanus, *Actione IV. ſeptimæ Synodi.* Notum eſt inter ritus Sinenſes, quos tolerari noluit Clemens XI., & hunc fuiſſe, quòd Majorum ſuorum Imaginibus adſcriberent: *Hæc ſedes animæ N.*

(*Y*) Omnino ſecundus. Hanc ejus epiſtolam recitat Baronius *ad an. 726. nn. 15--20.*

CAPUT X.

Imagines Angelorum ex Vetuſtate obſervatæ.

(70) *Fol.* 113. *Actione IV.* [ſeptimæ Synodi,] *& in Metaphraſte.*

SED POST DEIPARAM dicamus de ANGELIS. Martyrium Procopii habet (70), in ſummitate alarum Michaëlis & Gabrielis ſcriptum fuiſſe: MICHAEL ET GABRIEL.

(71) *Actione V. fol.* 133.

Joannes verò, Gabalôn Epiſcopus, in vitam & politiam Severi Hæreſiarchæ (71): "Neque etiam Sanctorum, ait, „ Angelorum honorem illæſum eſſe ſivit. Frequenter enim „ ſermonem, in gradibus ſtans, hac de re habebat: populum- „ que ſæpe perſuadere conabatur, etiam in ipſo templo ſanc- „ tiſſimi Michaëlis, non decere Angelos purpureas veſtes, ſed „ albas: non ignorans ſanctis Poteſtatibus non eſſe curæ, quo „ veſtitu utantur. „

(72) *Ex Oratione, quòd Veteris & Novi Teſtamenti unus ſit Legiſlator.*

(73) *Pſal. LXXII.* 20.

(74) *Initio quartæ Actionis.*

(75) *IV. Reg. XIX.* 35. *Eſaiæ XXXVII.* 36.

Huc adde illud Chryſoſtomi (72): "Ego ex cerâ fuſilem Picturam, pietate plenam, amavi. Vidi enim Angelum in Imagine, Barbarorum nubes propulſantem: vidi Barbarorum „ cohortes conculcatas, & Davidem verè dicentem (73): „ Domine, in civitate tuâ imaginem eorum ad nihilum rediges. „ Quæ verba cùm Niceæ in ſeptimâ Synodo recitarentur, dixit (74) Joannes, locum tenens Orientalium diœceſium: "Quis autem eſt iſte Angelus, niſi de quo ſcriptum „ eſt: (75) Quia Angelus Domini centum octoginta quinque „ millia Aſſyriorum in unâ nocte percuſſit, qui ante Jeruſalem caſtra metati fuerant? „

Z

Conſtantinus Magnus, uti Damaſus teſtatur, in Baſilicâ Conſtantinianâ (quæ hodie Lateranenſis dicitur) poſuit, cum aliis Imaginibus, Angelos quatuor ex argento quinis pedibus, qui appendebant ſinguli libras cv., cum gemmis Alabandenis (*Z*).

(76) *Exodi XXV.* 18-22.

In Lege autem, quis neſcit Deum ipſum juſſiſſe (76) ſanctorum Angelorum Imagines & fieri, & in ipſo Templi Sacrario

(Z) Dictis, opinor, ab Alabandâ, ſeu Alabandis, urbe Cariæ, haud procul à Mæandro flumine.

aſſervari?

aſſervari? "Duos, inquit, Cherubim aureos & productiles „facies ex utrâque parte Oraculi.... reſpiciantque ſe mutuò „verſis vultibus in Propitiatorium.... ac de medio duorum „Cherubim, qui erunt ſuper Arcam teſtimonii, cuncta mandabo per te filiis Iſraël.„ Sed & Salomon poſtea fecit in Oraculo "duos Cherubim de lignis olivarum.... poſuitque Che- „rubim in medio Templi interioris.... texitque eos auro (77).„ (77) III. Reg. VI. 23-28.

CAPUT XI.

Veteres Picturæ Joannis Baptiſtæ.

ANGELIS SUBJUNGENDUS eſt JOANNES, Præcurſor Domini, qui Agnum Dei tollentem peccata noſtra digito monſtravit. Quod & Vetuſtas in ſuis Picturis expreſſit. Epiphanius, in ſeptimâ Synodo (78), refert delicatis & mollibus veſtimentis induto, oſtendi ſolere Imaginem Joannis, pilis camelorum induti, edentis ſylveſtre mel, & digito monſtrantis Chriſtum, qui ſuffert peccata mundi. (78) *In ſine Actionis VI.*

Conſtantinus Auguſtus, teſte Damaſo (79), fontem ſanctum conſtruxit, in quo & baptizatus eſt (*A*): in labio autem fontis Agnum ex auro puriſſimo fundentem aquam, appendentem libras triginta: ad dextram Agni, Salvatorem ex argento puriſſimo: In lævâ Agni, B. Joannem Baptiſtam ex argento, adſcriptô hôc titulô: "Ecce Agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi„ gravem libras centum. (79) *In Sylveſtro.* *A*

Canon octogeſimus ſecundus Synodi in Trullo: "Inter non- „nullas venerabilium Imaginum Picturas, Agnus, qui digito „Præcurſoris monſtratur, depingitur.„

Tharaſius in Confeſſione fidei ſuæ (80): "Sextæ Synodi „omnia, tum rectè & diviné decreta edita, traditoſque „canones, recipio: præcipuè tamen, in quo aſſignatur (80) *Actione III. Synodi VII.*

(*A*) Utrùm Romæ à S. Silveſtro Papâ, an Nicomediæ ab Euſebio, loci Epiſcopo Arriano, baptizatus ſit Conſtantinus, lis eſt inter eruditos, de quâ conſuli poſſunt Baronius, Schelſtratius, Tillemontius *Hiſt. des Empereurs, T. IV. in-4°. p. 659. not. 65. ſur Conſtantin,* alii.

„ quibuſdam in Picturis Agnum, digito Præcurſoris demonſ-„ tratum, feliciter effigiari. „

(81) *Actione II. [ejuſd. Synodi.]* Hadrianus Papa Tharaſio (81): “Invenimus in ſynodicâ „ veſtrâ Epiſtolâ etiam clarè expreſſum, quòd in ſextæ Sy-„ nodi divinè & legaliter prædicatis canonibus recipitur Pic-„ tura illa veneranda, in quâ Agnus, digito Præcurſoris de-„ monſtratus, graphicè eſt inſculptus, qui verum nobis A-„ gnum, nempe Chriſtum Deum, indicat. „

CAPUT XII.

Antiquæ Picturæ Patriarcharum & Prophetarum.

(82) *Lib. V. contra Julianum, cap. 2.* DEPINXERUNT ET MAJORES noſtri ſanctos PATRIARCHAS, & PROPHETAS. Adam & Eva tempore Auguſtini (82) pingebantur. Julianus enim objicit ei, quòd à Pictoribus didicerit Adam & Evam pudenda contexiſſe ficulneorum tegmine foliorum.

(83) *Actione IV. Synodi VII.* Hadrianus Papa in I. Actione ſeptimæ Synodi, aut potiùs B. Stephanus, Boſtrorum Epiſcopus, ab eo citatus (83): Nos verò in memoriam Sanctorum, Imagines facimus. “Quorum „ ais? Abrahæ, Moſis, Eliæ, Eſaiæ, Zachariæ, reliquorum-„ que Prophetarum, Apoſtolorum, & ſanctorum Martyrum.„

(84) *Lib. XXII. contra Fauſtum, cap. 73.* Teſtatur Auguſtinus (84) tot locis pictam fuiſſe immolationem Iſaac, “ ut oculos diſſimulantes feriret. „ “ Ubi, inquit „ Nicolaus Sanderus, aliquantò plus tribuit Imaginibus, quàm „ litteris: eò quòd litteræ non niſi doctorum oculos eis le-„ gendis deditos feriunt, cùm Imagines interim tam rudium, „ quàm doctorum, oculos, etiam diſſimulantes, feriant; hoc „ eſt, quaſi vi quâdam excitent occurrentem ad rei conſide-„ rationem, etiamſi alioqui non magni eam æſtimaret. „ De

(85) *In Oratione de Deitate Filii & Spiritûs.* hac Imagine dicit quoque Gregorius, Niſſæ Epiſcopus (85): “ Vidi ſæpius inſcriptionis Imaginem, & ſine lachrymis tranſi-„ re non potui, cùm tam efficaciter Pictura ob oculos pone-

(86) *In Epiſt. ad Acacium, Epiſcopum, eâdem Actione [IV.] Synodi VII.* „ ret hiſtoriam. „ Laudat verò Cyrillus Alexandrinus (86) eandem hiſtoriam per partes pulcherrimè depictam, ſic ut non fuerit alius atque alius Abraham: ſed Pictura ſæpe viſa, Pictoris artificiô, eandem repræſentaverit facti rationem.

Præterea ſanctus Paulinus Epiſcopus (87) meminit Imaginum SS. Job vulneribus tentati, & Tobiæ lumine orbati, ex unâ parte : ex alterâ verò, Imaginis inclytæ Judith,

(87) *Sub initium Natalis decimi.*

" Quâ ſimul & Regina potens depingitur Eſther.,,

Euſebius dicit (88) videri Conſtantinopoli, apud fontes in medio fori, Danielem cum leonibus ex ære inciſum, aurique laminis ſplendeſcentem.

(88) *In Vitâ Conſtantini Lib. III. cap. 48.*

CAPUT XIII.

Exempla Antiquitatis de Apoſtolorum Picturis.

NEC MINUS CELEBRES fuerunt apud Veteres APOSTOLORUM Picturæ. Damaſus ſcribit (89) Conſtantinum poſuiſſe in Baſilicâ Conſtantinianâ, cum Salvatore ſedente in ſellâ, duodecim Apoſtolos, quorum ſinguli quinos pedes longi, graveſque libras nonaginta, cum coronis ex argento puriſſimo. Idem, Euſebio referente (90), in urbe ei (91) cognomine, Apoſtolorum Templum, ſive Martyrium, ædificavit: & in eo conditorium ſuum, quod utrimque ſeni claudebant Apoſtoli, ut defunctus quoque precationum, quæ ibidem eſſent ad Apoſtolorum gloriam offerendæ, particeps efficeretur.

(89) *In Sylveſtro.*

(90) *Lib. IV. Vitæ Conſtantini c. 60.*

(91) *Conſtantinopoli.*

Gregorius ſecundus (92) Oratorium in Patriarchîo, in nomine Beati Petri Apoſtoli, diverſis ornatum metallis, à novo fecit : & circumquaque Altaris parietes deargentavit, ac depinxit duodecim Apoſtolos, quorum pondus erat librarum centum octoginta.

(92) *Pontificale, Tomo III. Conciliorum.*

De Sergio primo ſcribit Platina, quòd Statuas Apoſtolorum vetuſtate exoletas renovaverit.

Beda in Libro de Locis ſanctis (93) meminit etiam Lintei, cui inerat Pictura vetuſtiſſima duodecim Apoſtolorum, & ipſius Domini.

(93) *Cap. V.*

Paulinus, inter Picturas Baſilicæ ad Dominedium, ponit (94) quòd Crux Chriſti fuerit cincta coronâ Apoſtolorum.

(94) *Epigram. X., Epiſt. XII.*

Petrus & Paulus, Apoſtolorum Principes, ſæpius appa-

(95) *Tomo I. Conciliorum.* ruerunt in eâ ſpecie, quâ pingi ſolent: ùt patet ex Conſtantino, in Edicto (95) Donationis ſuæ (*B*), & Ambroſio, de Inventione Gervaſii & Protaſii.

B

Germanus Patriarcha, in ſeptimâ Synodo, Actione quartâ: "In ſeptimo, ait, Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro (96) ſcripſit „Euſebius, ſe Apoſtolorum Petri & Pauli, item ipſius Domi-„ni nòſtri Jeſu Chriſti, ex coloribus depictas Imagines vidiſſe. „Aſſerit autem eâ ſpecie, quâ putantur fuiſſe.„

(96) *Cap. XIV.*

(97) *Lib. I. de conſenſu Evangeliſtar., cap. 10.* Auguſtinus (97) dicit Petrum & Paulum pluribus locis ſimul cum Chriſto pictos eſſe; quia merita Petri & Pauli, etiam propter eundem paſſionis diem, celebriùs & ſolenniter Roma commendat.

Platina ſcribit (ex Pontificali, ùt opinor) Hadrianum primum Altare ſancti Petri pallio exornaſſe, in quo depicta Hiſtoria inerat, quemadmodum Angelus B. Petrum è vinculis liberavit (98).

(98) *Actor. XII. 1--10.*

(99) *In tertio contra Imaginum Oppugnatores.* Damaſcenus verò (99) dicit: Joanni (Chryſoſtomo) fuiſſe in Imagine effigiem, quæ ipſum Paulum Apoſtolum ſpirantem (100) exprimebat. Metaphraſtes addit, (1) quòd Pauli Imago perpetuò ſtabat ante Joannem, & quòd eam ſoleat perpetuò intueri.

(100) *Actor. IX. 1.*

(1) *Tom. I. Surii, p. 653.*

(2) *Libro VII. epiſt. 53.* Gregorius verò ſic ſcribit Secundino, ſervo Dei incluſo (2): "Dereximus tibi ſurtarias (*C*) duas, Imaginem Dei Salvatoris, „& ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, beatorumque Apoſtolorum „Petri & Pauli continentes, & unàm Crucem: Clavem etiam, „pro benedictione, à ſanctiſſimo Corpore Petri Apoſtolorum „Principis, ut per ipſum à Maligno ſis defenſus, per cujus „ſignum munitum te eſſe credis.„

C

Gregorius tertius dedit, ad ſanctum Petrum, Imaginem, aureum in gemmis, ſancti Andreæ Apoſtoli (3).

(3) *Pontificale.*

(*B*) Sed hæc Donatio pro commentitiâ habetur ab omnibus, præeunte doctiſſimo Baronio.

(*C*) *Scutaria duo* legi vult Cangius *Gloſſarii T. VI. p. 906. edit.* 1736., idemque eſſe, ac *Scuta* in quibus Imagines pingi ſolent. Malim ego: *Sitarcias duas*, tum quòd ita levior fiat in vocibus mutatio, tum maximè quòd ſequatur vox *Continentes;* nec enim appictas Imagines Scuta propriè *continent.* Sunt autem *Sitarciæ* peræ, ſeu ſportellæ quædam, recondendis præſertim alimentis. Lege Iſidorum Etymol. lib. XX. c. 9., & 1. Reg. IX. 7.

Hadrianus primus fecit Imaginem Mariæ, & à dextris ejus Andreæ: à ſiniſtris verò, Euangeliſtæ (*D*). D

CAPUT XIV.

Martyrum vetuſtæ aliquot Imagines commendantur.

HACTENUS DE APOSTOLIS, nunc de Chriſti MARTYRIBUS dicamus. Sancti Stephani, primi Martyris, Imaginis, divinitus allatæ, pulcherrimè meminit Euodius (Uzalenſis Epiſcopus, qui claruit tempore Auguſtini) libro ſecundo de Miraculis ſancti Stephani (4). " Cùm enim immenſæ magni- „ tudinis Draco, in die nundinarum, Uzali è nubibus propen- „ déret (*E*), relictâ omni terrenâ negotiatione, erat magnus E

(4) *Tomo X. Auguſtini* [Editionis Lovanienſium] *in Appendice.*

(*D*) Vide locum Hieronymi *in cap. IV. Jonæ*, infrà allegandum Lib. II. c. 45.

(*E*) Ne cui id fabuloſum videatur, volucrium, ſeu pennatorum Anguium meminere Moſes *Deut. VIII. 15.*, Iſaïas *XIV. 29. & XXX. 6.* Herodotus *Lib. I. c. 75. 76. & III. 197. 198.* Tullius *Lib. I. de naturâ Deor. n. 36.* Fl. Joſephus *Antiq. VII. 5.* Lucano *Pharſal. VI. ſub fin.* memoratur " Arabum volu- „ cer ſerpens. „ Idem, *lib. IX. poſt med.*

" Vos quoque, qui cunctis, innoxia numina, terris
„ Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
„ Peſtiferos ardens facit Africa; ducitis altum
„ Aëra cum pennis, armentaque tota ſecuti,
„ Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
„ Nec tutus ſpatio eſt elephas; datis omnia leto.„

Solinus *cap. 32.* " Arabicæ paludes pennatorum Anguium mittunt examina, quorum tam citum virus eſt, ut morſum antè mors, quàm dolor inſequatur.„ Ammianus Marcellinus *lib. XXII.* " Occurrunt [in Ægypto] Ibides pennatis agminibus Anguium, qui ex Arabiæ emergunt paludibus, &c.„ Hieronymus *in cap. XIII. Iſaiæ* Hebræâ voce תנים ait potiſſimè deſignari « Dracones magnos, qui » cornuti ſunt, & volantes. » Meminit Auguſtinus *in Pſal. CXLVIII.* Draconum, qui " feruntur in aëra.„ Supra opidulum Badonviller in Voſago monte non ſemel volavit ingens Anguis pennatus, toti civitati conſpicuus, anno CIƆ. IƆCC. XLV. [*Vide Mercurium Francicum ad menſ. decembr. ejus anni.*] Plura qui volet, adeat è Recentioribus Cardanum *de varietate rer. Lib. VII. c. 29.*, Scaligerum *Exercit. 182. in Cardanum*, Petrum Belonium, accuratum inprimis Scriptorem, *lib. de*

„ multitudinis concurſus ad gremium Eccleſiæ matris. Ad „ ipſam Amici Dei ſacratam Memoriam in facie proſtrata ja- „ cebat diverſa ætas, diſpar quoque ſexus: donec, Stephani „ prece fusâ, clementia Dei Draconem illum ſubtraheret. Se- „ quenti die negotiator nunquam cognitus, aut veriùs Ange- „ lus, Sennodo, Uzalenſis Eccleſiæ Subdiacono, attulit Velum „ variis pictum coloribus, in quo inerat Pictura hæc: In „ dextrâ Veli parte, ipſe ſanctus Stephanus videbatur aſtare, „ & glorioſam Crucem propriis repoſitam humeris bajulare: „ crucis cuſpide portam Civitatis videbatur pulſare, ex quâ „ profugiens Draco teterrimus cernebatur exire, Amicô Dei „ velut adventante. Verùm ille ſerpens noxius, nec in fugâ „ quidem ipsâ tutus, ſub triumphali pede Martyris Chriſti „ contritus aſpiciebatur & preſſus. Talis itaque Pictura Veli „ à Subdiacono ſuſpenſa eſt ante Memoriam tanti Patroni: „ & omnis ætas omniſque ſexus intueri cœpit, & mirari tan- „ quam grande ſpectaculum, quo ſcilicet authore, quove li- „ beratore, Draco ille extinctus eſt, hoſtiſque devictus. Nam „ reverà Dei fuit ad homines quædam allocutio, in Velo ta- „ citè dicentis: O miſeri mortales, quale heſternâ die Draco- „ nis evaſeritis incendium, vel cujus pro vobis Advocati fue- „ rit acceptum ſuffragium, iſtius Veli figuratione intelligite, „ atque gaudete. Ecce Draconem de veſtrâ civitate cernitis „ fugatum & expulſum. Ecce conterentem caput ejus pri- „ mum Martyrem meum. Ecce Crucis trophæum, per quod „ viciſtis inimicum.„

Gregorius Nyſſenus, laudes Theodori Martyris explicans, optimè declarat (5) quomodo Templa paſſim ornari ſolent apud Græcos, per Fabros, Latomos, & Pictores: & de Theodoro ſubjungit: " Induxit etiam Pictor flores artis in Imagine „ depictos, fortia facta Martyris, repugnantias, cruciatus, „ efferatas & immanes Tyrannorum formas, impetus violen- „ tos, flammeam illam fornacem, beatiſſimam conſummatio-

(5) *Sub initium* [Orationis.]

Serpentibus., Aldrovandum *de Serpentibus & Draconib.*, *c. VI. pp.* 416. *& ſeq.*, Vincentium le Blanc *Peregrin. c.* 29., Bochartum *Hierozoïci lib. III. c.* 14.: & comperiet fruſtra eſſe incredulum illum de Maïllet, qui & Telliamed, (*Deſcript. de l'Egypte, Lett.* 9.) quum videri ſibi ait ejuſmodi Angues, in Ægypto, à nemine unquam conſpectos fuiſſe.

„ nem Athletæ, certaminum Præſidis Chriſti humanæ formæ „ effigiem. Omnia tanquam in libro quodam, qui linguarum „ interpretationes contineat, coloribus artificioſè depingens, „ certamina atque labores Martyris nobis expreſſit: ac, tan- „ quam pratum amœnum & floridum, Templum exornavit. „ Solet enim etiam Pictura tacens in pariete loqui, maximè- „ que prodeſſe: lapillorum item concinnator, per opus quod „ in pavimento pedibus calcatur, idem effecit. „

Fuit & Theodorus, Archimandrita Siceorum, de quo Georgius ejus diſcipulus refert (6), quòd ſanatus ſit per Miraculis illuſtres ſanctos Coſmam & Damianum, qui tales ſe illi obtulerunt, quales Pictura exprimebat. Cui ſimile eſt, quod Actione IV. Niceæ (7) legit Theodoſius ex Libro Miraculorum Coſmæ & Damiani, de uxore Conſtantini Laodicenſis, quæ vidit tremendos & magnos Medicos Coſmam & Damianum, eâ quâ pinguntur figurâ, lecto ſuo aſſiſtentes: ac rurſus, de aliâ muliere, quæ torminibus agitata, omnibus ædium ſuarum parietibus Imagines Coſmæ & Damiani depinxit: & iterum, de viro admodum manſueto, qui fiſtulâ in juncturâ coxæ laboraverat quindecim annis. Hic, in porticu Templi ſanctorum Coſmæ & Damiani, videns Imaginem Servatoris noſtri, cui appicta erat Deipara, beatique Coſmas & Damianus, & quidam ex magnatibus qui Tabulam ſuſpenderat, amarè illachrymans, rogat Sanctos ut voti fiat compos. Digreſſus autem domum, vidit noctu ſanctos Dei viros ad ſe venientes, in medio autem Virginem Matrem dicentem ad illos: “ En hìc eſt, ſuppetias illi quamprimùm ferte. „

(6) Die 22. Aprilis.

(7) Fol. 108. Tomo III. Concilior.

Item ex Miraculis Martyris Anaſtaſii (8): “ Arete mu- „ lier, eminus conſpicata, in ſancti Anaſtaſii templo, Sancti „ Imaginem, cum lachrymis cœpit exclamare: Hic eſt qui „ in ſomno verè à me viſus, inſtruxit me de malis quæ me „ habent. Deinde ſe ipſa in ſolum proſternens, ſanctumque „ orationibus flebilibus Martyrem placans, ſana firmaque „ ſurrexit, quæ paulò ante alienis pedibus incedebat, extre- „ maque patiebatur. „

(8) [Ibid.] Fol. 96.

Beatus Nilus in epiſtolâ ad Heliodorum Silentiarium (9) refert, ad honorem Platonis, patrii ſui Martyris, quòd Galata quidam ſenex, & filius ejus captivi, per præcognitam Imaginem Martyris, ipſum adeo Martyrem præſentem cognoverint, cùm liberarentur.

(9) [Ibid.] Fol. 100.

Eodem modo Georgius, ſicut pictus cernebatur, apparuit Elpidiæ, adoleſcens valde formoſus, ſplendidis veſtimentis ornatus, aureàque fulgens comâ, prout in Theodori hiſtoriâ (10) diſcipulus ejus, Georgius Presbyter, ſcriptum reliquit.

(10) 22. *Aprilis.*

Magnus verò Baſilius, in Oratione de Barlaam (11): "O „ clari, ait, athleticorum rectè factorum Pictores, exſurgi- „ te! obſcuriùs à me coronâ dignum Virum deſcriptum, co- „ loribus artis veſtræ, lucidum & ſplendentem facite. In „ oſtendendis præclaris facinoribus Martyris victrix abeat „ Pictura! Gaudeo in hoc certaminis genere me vobis eſſe „ inferiorem. Videam manûs exactiſſimum opus, quo certamen pingitur! Videam clariorem pictum in veſtrâ Ima- „ gine Pugilem! Lugeant Dæmones, claris Martyris facinori- „ bus per nos oſtenſis attoniti! inſcribatur etiam Tabulæ, „ qui certaminibus præſidet Chriſtus, cui gloria in ſæcula „ ſæculorum. „

(11) *Fol.* 111. *Tomi III. Concilior.*, & *Baſilius, Homiliâ XVIII.*

Apud Damaſcenum (12) dicit Helladius, Baſilii ſucceſſor & diſcipulus, Baſilium fixiùs ſe obtuliſſe perſpiciendæ Imagini Domini noſtri, & Mercurii Martyris.

(12) *Lib. III. de Imaginibus.*

Caſſiani verò & Hippolyti depicta Martyria, & pulchrè & libenter in ſuam Poëſim retulit Aurelius Prudentius (13). Nec mirum; ſimile enim gaudet ſimili; quamobrem Picturis delectatus eſt Poëta, cùm Picturam Poëſim eſſe tacentem dixerint Græci; quemadmodum ſcribit Gregorius junior Romano Patriarchæ (14).

(13) *Peri Stephanôn hymnis IX. XI.*

(14) *In VII. Synodo, Actione IV.*

CAPUT XV.

De Confeſſorum Picturis.

PROPTER TANTAM Picturæ & Poëſis affinitatem, ob quam hæc quidem à Simonide (*F*) dicta eſt Pictura loquens, illa verò Poëſis tacens; ſanctus ille Paulinus, Nolanus Epiſcopus, non fuit contentus ſuâ ſacrâ Poëſi: ſed præterea ſacris Imaginibus

F

(*F*) Celeberrimo Poëtâ Græco, Pauſaniæ æquali & amico. Obiit Syracuſis anno ante Chriſtum CCCCLX., ætatis LXXXIX. Superſunt ejus Carminum Fragmenta aliquot, à Fulvio Urſino edita.

ginibus multùm eſt delectatus. Unde cùm Severus novam Eccleſiam Imagine ſancti Martini (ut ad CONFESSORES tranſeamus) aliiſque Picturis exornaſſet, peteretque de iis per ſuum Victorem Verſus quoſdam à Paulino (15), libenter eos tranſmiſit: imò, urgente Victore, miſit præterea picturas & verſus, quibus ipſe duas Baſilicas exornârat, Nolanam videlicet ſuam, & Fundanam.

(15) *Epiſt. XII.*

Theodorus, Myrorum Epiſcopus, refert (16) Diacono ſuo apparuiſſe Nicolaum facie rubicundâ, capite cano, eodem planè modo, quo Imago ejus circumfertur paſſim expreſſa.

(16) *Tomo III. Concil. fol. 100.*

Diſcipuli Epiphanii ædificaverunt Templum, quod ejus nomine appellaverunt; in quo, cum multis aliis Picturis, illius quoque Imaginem collocârunt; ùt habet Actio ſexta Nicena (17), & Joannes Damaſcenus (18).

(17) *Tom. III.*

(18) *Damaſc. Lib. de Imag.*

Chryſoſtomus in Encomio magni Meletii (19): "In annu„ lis, in poculis, in phialis, in thalami parietibus, & ubique, „ ſanctam illam (Meletii) Imaginem multi pinxerunt, ut „ non tantùm ſanctam illam appellationem audirent: ſed &, „ ubique corporis formam inſpicientes, duplicem haberent „ peregrinationis conſolationem. „

(19) *Chryſoſt. apud Metaphraſten, & VII. Synodum.*

Quod autem ad Annulum attinet, hoc propter Antiquitatem interjicio (quamvis parergῶs) quòd B. Auguſtinus Victorino Epiſcopo epiſtolam (20) miſerit ſignatam Annulo, qui exprimebat faciem hominis attendentis in latus.

(20) *Epiſt. XV., in fine ſecundi Tomi.*

Sabbatius Conſtantinus, cùm vocem amiſiſſet, magni Patris Gregorii Theologi Statuam continenter accedens, loquendi facultatem recipit; ſcribit Zonaras (21).

(21) *In Vitâ Michaëlis Balbi.*

Theodoretus, Epiſcopus Cyri, in Vitâ Simeonis (22) adhuc viventis: "Aiunt, inquit, Simeonem in Româ, maxi„ mâ ſcilicet illâ, tam fuiſſe famâ nobilem, ut in omnibus „ etiam officinarum veſtibulis, exiguas ejus Imagines collo„ cârint, cuſtodiam quandam, & ſecuritatem rebus ſuis il„ linc promittentes. „

(22) *In Hiſtoriâ ſanctâ, cap. XXVI., ante med., & Actione IV. Synodi ſeptimæ.*

Rurſus, Theodoſii Abbæ adhuc viventis Imago illuſtri Miraculo Apaméæ claruit, quod refertur in quintâ Actione ſeptimæ Synodi.

Tempore præterea Petri Archidiaconi, Saturninus Monachus, dextrâ lævâque beati Gregorii, effigies ſanctorum Apoſtolorum, quemadmodum videntur, depinxit; ùt ſcribit Joannes Diaconus (23). H

(23) *Libro quarto Vitæ S. Gregorii, cap. 85.*

CAPUT XVI.

De artificioſiſſimâ Picturâ Euphemiæ.

SED DESCENDAMUS ad VIRGINES. Gregorius tertius (24), ſicuti in Eccleſiâ beati Petri Apoſtoli ab uno latere poſuit effigies Salvatoris & Apoſtolorum, ita ab alio latere expreſſit effigies Dei Genitricis, & ſanctarum Virginum.

Aſterius verò, Amaſiæ Epiſcopus, contemplatus Imaginem paſſionis Euphemiæ Martyris, hiſce encomiis uſus eſt (25): " Pictor quoque ſecundùm vires per artem pius eſt, qui " omnem Hiſtoriam in ſindone pinxit. Habet ſe autem ad " hunc modum ſuavitas artis: In alto throno Judex ſedet, " amarè & horribiliter in Virginem videns (iraſcitur enim " etiam in ipſis inanimatis rebus, cùm vult, Ars:) Satelli- " tes verò Imperii, & multi Milites, [&] Commentarienſes, ta- " bulas & ſtylos manibus geſtantes, adſtant, quorum unus, " manum à cerâ auferens, diligenter ad condemnatam aſpi- " cit, quaſi jubeat clariùs Virginem loqui, nè in ſcribendo " à ſe error committatur. Stat autem Virgo in pullâ tuni- " câ, & pallio Philoſophiam ſignificante, uti Pictori viſum " fuit: vultu verò ſatìs urbano, meô autem judiciô, animo " virtutibus omnibus egregiè ſplendente. Ducunt autem " eam ad Principem milites duo, quorum alter horſum, al- " ter illorſum Virginem trahunt: vultus autem Virginis pu- " dore & conſtantiâ mixtus eſt; annuit enim in terram, ve- " luti virorum erubeſcat aſpectum. Stat autem imperterri- " ta, nihili omnino faciens miſerum certamen. Quemadmo- " dum autem aliquando alios Pictores contemplatus ſum in " picturâ mulierculæ Colchidos (26), quomodo ſit affecta " in jugulatione prolium, dum gladium illis intentat (miſeri- " cordiâ enim & furore vultum habet diviſum; quia alter " oculorum iram exhibet, alter verò maternum affectum, " horrens, & parcenti ſimilis.) Ita quoque hìc mihi contigit; " nam admirationem meam ab illâ cogitatione ad hanc Pic- " turam transtuli. Valde autem miror Pictorem, qui affec-

(24) *Pontificalis liber, Tomo III. Conciliorum.*

(25) *In VII. Synodo, Actione VI. fol. 164.*

(26) *Medéa.*

„ tus naturæ pugnantes, Pudorem ſcilicet & Virilitatem, com-
„ miſcuerit. Imitatione autem Artis procedente ad Hiſto-
„ riam, ecce adſunt duo vulgares homines in tuniculis nu-
„ di, quorum alter caput Virginis arripiens, & in eum flec-
„ tens, ad pœnam alteri commodè exhibere videtur: ille
„ verò adſtans dentes Virginis excutit. Inſtrumenta autem
„ pœnæ, malleus & terebra ſunt. Hìc lachrymas ampliùs
„ continere nequeo, dolorque ſermonem aufert. Nam ita
„ manifeſtè & evidenter ſanguinis guttas Pictor decoloravit,
„ ut juraveris à labiis effluere: & cum fletu diſcedere co-
„ garis. Dehinc carcer: & iterum, in pullis veſtibus, de-
„ center Virgo ad cœlum manus elevans, Deum in malis
„ auxiliatorem invocat. Hac verò ſic precante, apparet à
„ capite Signum illud, quod conſuetudo eſt Chriſtianis ado-
„ rare & depingere; ſymbolum autem arbitror Paſſionis,
„ quam illa ſuſcepit. Statim autem Pictor alibi ignem huc
„ illucque ſe ſpargentem rubro colore depinxit, & hìc quo-
„ que novâ arte flammam faciens corpoream. Stat autem
„ ipſa in illo media, manus ad cælum complicans: dolorem
„ autem nullum vultu præfert, ſed magis gaudenti ſimilis
„ eſt, quòd ad vitam incorpoream & beatam iter faciat. Huc
„ uſque Pictor manum ſuam extendit, & ego Orationem.
„ Tempus autem eſt, ut & tu Picturam perficias, nè nimiùm
„ extra narrationem veniamus. „ Hactenus Aſterius.

Cui etiam ſubjiciendum eſt, quòd Conſtantinus, Tius Epiſcopus, refert, dum Inventionem Reliquiarum Euphemiæ narrat (27): ipſius videlicet ſacram Imaginem ubique habere chartam in manu, eò quòd decretum Chalcedonenſis Synodi, dum Adverſarii quidam Reliquiis Euphemiæ admovere vellent, ut ab eâ dijudicaretur, ipſa, magnô Miraculô, mortuam manum extendit: & receptam chartam, in fidei corroborationem, Miniſtris rectæ fidei reddidit.

(27) [Apud Metaphraſten, & Surium,] *die XI. Julii.*

CAPUT XVII.

Inter antiquas Picturas, eas potiſſimùm obſervandas eſſe, quæ nos ad peccatorum deteſtationem ipſo viſu movent.

HOc insuper ex venerandâ Antiquitate adjicio, tunc temporis frequentes fuiſſe eas Imagines, quæ ſui inſpectione noſtras affectiones à peccatis abſtrahunt : imò Eccleſiam ſolere eas indicare laborantibus avaritiâ, turpi amore, faſtu, aut aliâ peccati ſpecie, ut ex earum jugi contemplatione ſe à peccatis ſuis abſtraherent. Quod & nunc faciendum eſt, dicente Parochorum Catechiſmo : " Sanctorum quoque Imagines in Templis demonſtrabit (Parochus,) ut & colantur : „ & exemplo moniti, ad eorum vitam & mores nos ipſos conformemus. Sunt enim Picturæ vivæ ſcripturæ, quomodo „ Græci nominant : & non tantùm laïcorum & idiotarum „ libri, ſed doctiſſimorum quoque & ſanctiſſimorum Virorum, qui earum inſpectionem fatentur (28) ſibi magnam „ utilitatem, imò & lachrymas peperiſſe. Hac ſanè de cauſâ ſancta Eccleſia ſolet antiquitus ſanctarum hujuſmodi „ Imaginum inſpectionem eis commendare, qui aut in peccata quædam inciderant, aut ab eis impugnabantur. „

(28) *Beda, de Templo Salom., cap. XVIII.*

Quod pulchrè habet ſeptima Synodus ſub finem ſextæ Actionis his ferè verbis : " Sancta & Dei Catholica Eccleſia ad „ pœnitentiam, & cognitionem obſervationis mandatorum „ Dei, omnes noſtros ſenſus trahit : & ad gloriam Dei agnoſcendam ſtudet nos deducere ; non modò per auditum, „ ſed & per viſum, morum correctionem moliri cupiens. „ Quare, cùm ex avaritiâ & habendi ſtudio aliquis rapitur ; „ Matthæum ex Telône Apoſtolum (29) illi indicat, qui relictâ avaritiæ inſaniâ Chriſtum ſecutus eſt. Eodem modo „ Zachæum (30) aſcendentem in ſycomorum arborem, & „ Chriſtum deſiderantem videre, & comparantem ſeſe ut dimidietatem bonorum ſuorum det pauperibus, & (ſi quem „ defraudârit) ut reddat illi quadruplum. Ita Imaginum pictarum jugis contemplatio continuò memoriam exercet, nè

(29) *Matth. IX. 9.*

(30) *Luc. XIX. 2--8.*

„ iterum recurratur ad proprium vomitum. Si quis autem „ amore meretricio detinetur, caſti Joſeph (31) Imaginem „ proponit, qui adulterium execratur, & temperantiâ vicit. „ Atque hoc ipſum factum, in Imagine repræſentatum, ama„ tores hujus virtutis multùm confirmat. Rurſus alibi bea„ tam Suſannam (32) continentiâ exornatam exhibet, ex„ tenſis manibus auxilium ex alto invocantem: Danielemque „ præſidentem Judicem, eruentem eam è manibus impiorum „ ſeniorum. Ipſa autem Pictura ad recordationem tempe„ rantis & continentis vitæ facit. Luxurioſo quoque, mol„ libuſque veſtimentis induto, & non eroganti in pauperes, „ quæ poſſet ab iſtis pretioſis veſtibus ſumere, & à ſuâ de„ licatâ vitâ, exhibet Joannem pilis camelorum indutum (33), „ eum, qui ſuffert peccata mundi, indicantem. His adjun„ git Baſilium magnum, & cum eo Solitariorum, jejunantium„ que, corporibus in terram ſtratis, multitudinem. „ Sed ſatis ſit horum paucorum mentionem feciſſe: reliqua auditoribus inveſtiganda relinquo.

(31) *Geneſ. XXXIX. 6--15.*

(32) *Dan. XIII.* [toto capite.]

(33) *Matth. III. 4. Marci I. 6.*

CAPUT XVIII.

Eas Imagines amplectendas eſſe, quæ ſolidæ innituntur Hiſtoriæ.

Consequenter dicendum eſt, eas quoque Picturas & Imagines, quæ ſolidis Hiſtoriis innituntur, reverenter ab omnibus agnoſcendas eſſe. Quod multâ probatione non eget. Siquidem, ùt Baſilius magnus habet (34): "Ea quæ Hiſtoria „ oratione exprimit, hæc tacens Pictura per imitationem oſ„ tendit. „ Quare ſicut ſanctorum omnium Martyrum agones, & Vitas Patrum ſolidè ſcriptas, omni devotione Eccleſia veneratur: ſic, pari pietate, eadem ipſa picturis expreſſa omni veneratione ſuſcipit.

(34) *Sermone in XL. Martyres, in VII. Synodo, Actione V., & Homil. XX.*

Inter quæ primo loco recenſentur Hiſtoriæ ſacræ Scripturæ, tam Novi quàm Veteris Teſtamenti, quas etiam Vetuſtas accuratiſſimè depinxit. Scribit enim B. Nilus ad Olympiodorum Proconſulem: "Novi & Veteris Teſtamenti Hiſto„ riis hinc inde parietes Templi repleri, doctiſſimi Pictoris „ operâ, velim; quò ſcilicet hi, qui litteras non nôrunt, ne-

„ que ſacram Scripturam legere queunt, contemplatione „ Picturæ in memoriam reducant, quinam germanè vero illi „ Deo per fortia facta ſervierunt. „ Quibus verbis Niceæ in quartà Actione lectis, ſubjecerunt Vicarii Adriani Papæ: “ Tale etiam, qui nunc in Deo quieſcit Joannes, olim fecit. „ Nam cùm Templum Romæ Salvatoris extrueret, in utro- „ que pariete templi Hiſtoriam veteris & novi Teſtamenti „ inſcripſit: hinc quidem Adam exeuntem Paradiſum, illinc „ verò Latronem Paradiſum ingredientem, & reliqua. „

Paulinus quoque in Natali nono, ſancti Felicis, ita canit:

“ Nunc volo picturas fucatis agmine longo
„ Porticibus videas, paulùmque ſupina fatiges
„ Colla, reclinato dum perlegis omnia vultu;
„ Omnia namque tenet ſerie pictura fideli,
„ Quæ ſenior ſcripſit per quinque volumina Moſes:
(35) *Joſue.* „ Quæ geſſit, Domini ſignatus nomine, Jeſus (35). „

Et rurſus, Natali decimo:

———— “ Sanctaſque feramur in aulas:
„ Miremurque ſacras, Veterum monumenta, figuras:
G „ Et tribus in ſpatiis duo Teſtamenta legamus (*G*).

Ad hujuſmodi picturas pertinet, quòd Salvator noſter pingatur manu tenens Orbem terrarum, ſuperpoſitô Crucis ſignô. Ipſi enim competit quod Eſaias ait (36): “ Quis menſus „ eſt pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit? Quis appen- „ dit tribus digitis molem terræ? „ Et illud Pauli (37): “ Per „ eum complacuit reconciliare omnia in ipſum, pacificans per „ ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cæ- „ lis. „ Et alibi (38): “ Salvator noſter omnes homines vult „ ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Unus enim „ Deus, unus Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Je- „ ſus, qui dedit redemtionem ſemetipſum pro omnibus. „

(36) *Eſai. XL. 12.*
(37) *Coloſſ. I. 19. 20.*
(38) *I. Tim. II. 3--6.*

H Huc pertinet Deiparæ Virginis & Dominæ noſtræ Pictura, quâ exprimitur Diabolum habens ſub pedibus (*H*). Quâ

(*G*) Is mos etiamnum obtinet in variis Monaſteriis, ubi in ambitu clauſtri videre eſt picta in feneſtris pleraque Chriſti Domini geſta, adjectis utrimque figuris è Veteri Teſtamento, quæ geſtis illis reſpondent.

(*H*) Sumta ex Geneſ. III. 15., ubi Deus ad Serpentem antiquum: “ Ipſa conteret caput tuum. „ Quod

ſignificatur beatiſſimam Virginem maximâ gloriâ Diabolum viciſſe. Omnem enim vitam ſuam, ſpeciali Dei privilegio, duxit immunem ab omni peccato, non modò mortali, ſed etiam veniali; id quod Eccleſiam ſentire declarat ſacroſancta Synodus Tridentina (39). (39) *Seſſione VI.*, *can.* 23.

Angelos prӕterea in columnis Altarium libenter ſtatuit Eccleſia, ad ſignificandum quòd tremendis illis Miſſæ Sacrificiis Angelici ſpiritus coràm & præſentes aſſiſtant (*I*), juxta illud Ambroſii (40): "Non enim dubites aſſiſtère Angelum, quan„ do Chriſtus aſſiſtit, Chriſtus immolatur. „ Sed hæc poſtmodum (41) commodiùs proſequemur. *I* (40) *In Luca caput I.* (41) *Libro III. cap.* 40.

CAPUT XIX.

Non eſt reprehendendum, ſi quid convenienter Pictura exprimatur, quod in Hiſtoricâ narratione deeſt.

ET ISTA quidem hactenus de Imaginibus, deſumptis ex Hiſtoriis, aut rationibus ſolidis. Quia verò nullis incertis, ac proinde nec falſis, Eccleſia delectatur, nemo arbitretur Pictores in eo reprehendendos eſſe, quòd quædam in Picturis exprimant, quæ in hiſtoriis non habentur. Hoc enim non ſolùm probabiliter & convenienter, ſed & neceſſariò quandoque faciunt: & communi quodam totius Eccleſiæ ſenſu atque conſenſu approbatur.

Exempli gratiâ: In hiſtoriâ INCARNATIONIS Dominicæ, Euangelia (42) non exprimunt quid egerit Beatiſſima Virgo, cùm Archangelus Gabriel intraret, eam ſalutans: ſteteritne, (42) *Lucæ I.* 28.

beatiſſimæ Mariæ ſolet aptari, quanquam Hebræa exemplaria conſulenti, non de muliere, ſed de ſemine mulieris, id eſt Chriſto Domino, dictum appareat. Cæterùm non aliter, quàm in Filio ſuo, ſeu acceptâ ab eo virtute, Maria Satanam pedibus calcaſſe à Catholicis dicitur: nec plus eſt in eâ locutione periculi, quàm in his Apoſtoli verbis: "Deus autem pacis conterat „ Satanam ſub pedibus veſtris ve„ lociter. „ *Rom. XVI.* 20.

(*I*) Quare meritò ſculpuntur Angeli flexo poplite Chriſtum venerantes in arâ, ubi ſacra Hoſtia ſervari, & adoranda proponi conſuevit.

an ſederit: an verò, flexis genibus, meditationibus fuerit intenta. Quia verò aliquid horum, dum hiſtoria pingitur, neceſſariò eſt ſuperaddendum, communi quodam Pictorum conſenſu, & aliorum approbatione, receptum eſt id, quod maximam habet probabilitatem. Probabile verò eſt, quòd, flexis genibus, ſuperbenedicta Virgo eo tempore ſe occupaverit in Redemptionis noſtræ meditatione. Si enim nec Danieli, viro deſideriorum, tempus Natalis Chriſti nuntiatur à Gabriele (43), nec Zachariæ ſacerdoti (44) Præcurſor Meſſiæ, niſi intenſiſſimè orantibus: anne exiſtimandum eſt Gabrielem ad hanc Virginem veniſſe, Deo non intentam?

(43) *Daniel. IX. 22-27.*
(44) *Luc. I. 8--17.*

Rurſum, in FUGA Chriſti AD ÆGYPTUM depingendâ, quod Euangeliſta tacuit (45), Pictor ex probabili conjecturâ ſupplere debuit. Probabile verò eſt quòd tenera Virgo, puerum Jeſum bajulans, vaſtum illud itineris ſpatium ambulando non potuerit abſolvere. Itaque Pictores dant ei jumentum, quo pauperiores uti ſolent: quodque nec ſe, nec ſeſſorem ſuum, aut ſaltando, aut feſtinando, fatigare ſolet. Joſephum autem, qui ex mandato Angeli dux erat itineris, & laboribus fabrilibus aſſuetus, ideo pedeſtrem pingunt, quia magna illa Dei parentum paupertas, quæ nobis in Hiſtoriis Nativitatis & Præſentationis Domini declaratur, non videtur admittere potuiſſe duorum jumentorum ſumtus.

(45) *Matth. II. 14.*

TENTATOR dixit Salvatori noſtro (46): "Si filius Dei es, „ dic ut lapides iſti panes fiant. „ Neſcimus autem an demonſtraverit lapides humi jacentes: an verò, ùt Picturæ ferè exprimunt, lapides quos in manibus habebat. Poſterius videtur probabilius; veriſimile enim eſt, quòd Domino noſtro lapides mutandos porrexerit.

(46) *Matth. IV. 3.*

Uter LATRONUM à dextris Chriſti fuerit crucifixus, nullus Euangeliſtarum (47) expreſſit: in picturis tamen Bonus, ſeu pœnitens, Latro dextero loco collocatur.

(47) *Matth. XXVII. 38. Lucæ XXIII. 33.*

SAULUS adhuc ſpirans minarum, cùm appropinquaret Damaſco, cadit in terram; habet Lucas (48). Pictores addunt ei equum. Non enim veriſimile eſt peditem fuiſſe Saulum (*K*),

(48) *Act. IX. 1--4.*
K

(*K*) Aliis id veri ſimilius videtur, quòd alioqui ſine novo miraculo vitare ex lapſu corporis læſionem vix potuiſſet: quòdque jam lapſum comites ad manus traxerint. Sed res eò incertior eſt, quòd comites ipſi deciderint.

quando

quando commiſſione acceptâ à Principibus Sacerdotum, in Damaſcum iter faciebat, ut ſi quos ibi inveniret Chriſtianæ viæ viros ac mulieres, eos vinctos perduceret in Jeruſalem.

Quid igitur ad hæc & ſimilia multa dicemus? Quòd Eccleſia multa habeat incerta in ſuis Picturis? Abſit. Quantumvis enim admitteretur incertum eſſe, an Maria genibus flexis meditationibus intenta fuerit, cùm Angelus ei Incarnationis myſterium annunciaret: an aſinum habuerit fugiens in Ægyptum: an Diabolus Chriſtum tentans monſtraverit lapides, quos in manu habebat: an à dextro Chriſti latere bonus Latro ſit crucifixus: poſtremò an è caballo in terram ceciderit Paulus; ex his tamen non conſequeretur incertas eſſe ſuperiùs indicatas Picturas. Eæ enim non ſignificant hæc certa eſſe, ſed tantùm ſignificant, etiam Pictorum judiciô, hæc probabiliter dici. Non igitur Picturæ hac in parte incertum aliquid ſignificant, ſed quod certum eſt. Certum eſt enim hæc ſuam probabilitatem habere: atque, ùt dixi, nihil ampliùs ſignificant. De ſitu tamen & ſignificatione Latronum paulò pleniùs poſteà (49) dicendum erit (*L*). (49) *Libro IV. cap. 9.*

L

(*L*) Quæ hoc capite diſſerit Molanus, hac unâ obſervatione firmantur, quòd in omni Picturâ, atque item in Anaglyptis Operibus, quæ Gallis *Bas-Reliefs* audiunt, neceſſe ſit ante omnia parari *Campum*, ſeu fundum figuris adjiciendis congruum, qui in Hiſtoriis plerumque aut ſiletur, aut verbo tantùm indicatur. Sed quædam hac in re Pictoribus cavenda: primùm ne horrenda præcipitia, urbes, flumina, hortos ex longinquo, ſive propinquo, volucreſque, & monſtra, & equos, & canes, abſque cauſsâ rationeque ullâ effingant. Deinde ne pingendæ hiſtoriæ acceſſiones illuſtriori loco ponant: rem verò ipſam & negotii caput aut in angulum retrudant, aut aliis rebus permixtum involvant. Sic nonnulli B. Joannem Baptiſtam in eremo pingunt, humili obſcuroque loco deliteſcentem: campum verò ipſum magnâ arborum, ſtirpium, animantium varietate, præterea mirifico rupium, ſcopulorum, antrorumque, proſpectu diſtinguunt. Sic alii, Deiparæ Virginis exortum pingendo, rem quidem eam divinam raptim ac negligenter adumbrant: domeſticam verò familiæ ejus ſupellectilem oſtentant arte ſummâ, ſi tamen arte verâ præditos arbitremur homines, qui, quod difficillimum erat, omittunt, & conatu ſummo levia elaborant ad imperiti vulgi admirationem. Cæterùm nil peccant Pictores, ſi levia illa, in imâ parte tabellæ, ornamenti gratiâ reponant: aïuntque graviter olim reprehenſum inficetum inſciumque è S. Caroli

CAPUT XX.

Sicut in Parabolis, ſic neque in Picturis, omnium quærendam eſſe ſignificationem.

IMò verò non eſt inquirenda ſignificatio omnium eorum quæ ex Picturâ colligi poſſent; inde enim multa ſequerentur abſurda. Quæ enim Similitudinum & Parabolarum, eadem & Picturarum, quæ ſunt pictæ Similitudines, eſt ratio. Quare ſicut Joannes Chryſoſtomus (50) de Parabolis ſæpius dixit, non ad verbum eas exponendas eſſe, ne multa ſequantur abſurda : itidem & nos de Picturis dicamus, non per ſingula eas exponendas eſſe, ne multa ſequantur abſurda. Et quod idem Doctor alibi præclarè ſcripſit de Parabolis, hoc ad Picturas quoque referamus. "In Parabolis, ait (51), „non oportet nimiâ in ſingulis verbis curâ perangi : ſed „cùm quid per parabolam intendatur didicerimus, inde uti„litate collectâ, nihil ulteriùs anxio eſt conatu inveſtigan„dum.„ Sicut ergo in Parabolis quædam adjiciuntur non ad ſignificationem, ſed tantùm ad ornatum & perfectionem ipſius Parabolæ : ſic in Picturis multa rectiſſimè apponuntur, non ſignificandi quidem causâ, ſed ad complementum & debitum ornatum ipſius Imaginis.

(50) *Homiliâ XLVIII. in Matth.*

(51) *Homiliâ LXV. in Matth.*

Quis enim neſciat quòd Pictores, dum certâ formâ Martyrum facies exprimunt, & ſtaturam, & veſtitum, rariſſimè, imò nunquam (niſi hoc ex hiſtoriâ aut traditione habeant) ſignificare velint hujuſmodi fuiſſe Martyris effigiem, ſtaturam, aut veſtitum : ſed Imago ipſa Martyrem repræſentat; reliqua juxta exigentiam Artis debitè & convenienter appinguntur, neque ſunt anxio conatu per ſingula inveſtiganda.

Borromæi familiâ hominem, qui pictum à Titiano magnâ venuſtate catellum in Epiphaniæ Dominicæ tabulâ deleri juſſerat, atque ita miraculum artis ſuſtulerat. At graviſſimum eſt flagitium eorum, qui Tabulas loco ſacro deſtinatas fœdant, appictâ v. g. in illuſtriore parte laſcivâ aliquâ mulierculâ, cui plurimum allaborant, præter omnem hiſtoriæ neceſſitatem. Hæc ferè ex Federici Borromæi *libro primo de Picturâ ſacrâ, cap. IX.*

Hieronymum Pictores pingunt habitu Cardinalitio, quo nunc utuntur Illuſtriſſimi Domini (*M*) Cardinales, non ad ſignificandum quòd eodem habitu uſus ipſe fuerit (Galerum enim rubrum dedit eis Innocentius quartus Anno 1244. (*N*), reliqua ejus ordinis inſignia poſteriores Pontifices excogitârunt, ùt habet D. Onuphrius (52).) Quare hæc Pictura non plus ſignificat, quàm Hieronymum Presbyterum fuiſſe Cardinalem Romanæ Eccleſiæ. De quo nonnihil poſtmodum dicturi ſumus (*O*). *M* *N* (52) *In Platinam.* *O*

CAPUT XXI.

In Imaginibus, tametſi ſint idiotarum libri, multa tamen metaphoricè & allegoricè rectè depingi.

UT AUTEM DE Picturarum Metaphoris & figuris nonnihil ſubjungamus, ſi quis arbitraretur in Imaginibus nul-

(*M*) Ita nuncupari ſolebant ævo Molani. *Eminentiſſimorum* titulo auxit eos Urbanus VIII. anno 1630.: ſimul vetuit ne ſe aliter appellari, niſi à Regibus, & Senatu Veneto, permitterent. Eodem titulo donavit Archiepiſcopos tres, Electores Imperatoris, Moguntinum videlicet, Colonienſem, & Trevirenſem, item Equitum Melitenſium Principem, ſeu Magnum Magiſtrum.

(*N*) Nicolaus de Curbio, qui æqualis fuit Innocentio IV., *in ejus Vitâ c. XXI., Tomo III. Scriptorum rer. Italic. p. 592.* "Pontifex, ait, „ poſt Concilium [Lugdunenſe primum] anno ſecundo [Chriſti 1247.] Cluniacum ivit, cum „ Rege Franciæ & ipſius fratribus „ locuturus; ubi Domini Cardinales primò Capellos rubeos receperunt, ſicut in ipſo Concilio „ fuerat ordinatum. „ Paulus verò II., qui Sedem Apoſtolicam tenuit ab an. 1464. ad 1471., "Cardinalibus, qui ſacris induti veſtibus [cùm Galeri nullus uſus eſt] „ à Prælatis inferiorum Ordinum, „ præterquàm loco, non noſcebantur, uſum Mitræ ſericeæ Damaſceni operis, rubraque Capitia indulſit, quibus ſoli Antiſtites „ Romani antea utebantur. Subſellia quoque, tam ad ſenatus, „ quàm ad Sacrificiorum conſeſſum, „ altiùs elevavit; „ ùt habet Jacobus Piccolomineus, Cardinalis Papienſis, *Commentarior. libro II. p. 350.* Rubri Bireti uſum Gregorius XIV. anno 1591. extendit ad Cardinales ex Ordinibus Regularium, qui ad id tempus biretis veſti ſuæ concoloribus uſi fuerant. Lege *Conſtitutionem* ejus *nonam in Bullario.* Denique Alexander VII. nigri ac lugubris coloris, poſt conſanguineorum obitum, uſu Cardinalibus interdixit.

(*O*) Infrà Lib. III. cap. 42.

las Metaphoras aut figuras admittendas eſſe, eò quòd rudes, propter quos præcipuè Imagines ponuntur, non perinde eas intelligant, atque eruditi : is mihi venerandæ Vetuſtatis Imagines nunquam obſervaſſe videatur. Ea ſanè tales adhibuit frequenter, ùt Spiritûs ſancti, ſub ſpecie Columbæ : Angelorum, cum Corporibus & Alis : item & eas, quas in Baſilicis Nolæ & Fundis poſitas, ſuis carminibus celebrat Paulinus (53), aliaſque permultas.

(53) *Paulinus, Epiſt. XII.*

Nec vetuſtarum tantùm Imaginum ignorantiâ laborat : ſed & à communi ſenſu atque judicio alieniſſimus, nimium procul dubio in proprio ſenſu abundat. Neque enim tam rudis eſt populus, ut nullas in Picturis Metaphoras & tranſlationes aſſequatur : imò verò multas etiam aſſequitur, quarum tamen ſignificationem à nullo doctore acceperit. Quod ſi quæ ſint, quas non aſſequitur, nec alio etiam docente commodè aſſequi poſſet, de iis ſtatuendum hoc eſt, quod de libris. Libri quidam ſcribuntur pro rudioribus, quidam pro doctioribus. In uno quoque & eodem libro, quædam tantùm doctioribus & capacioribus ſubſerviunt, quædam verò & plebi. Sic & Imagines pleræque ſtatuuntur, ut quod in eis principaliter ſignificatur, facilè rudis populus aut aſſequatur, aut aſſequi poſſit, ita tamen ut multa magis propter doctos & capaciores addantur, quàm propter rudiores. Sunt etiam Imagines, ſed perpaucæ, quarum principalis ſignificatio & repræſentatio à ſolis doctis intelligitur. Inter quas ſunt Revelationes à beato Joanne in Apocalypſi deſcriptæ. Ex iis enim lectis parum intelligit ſimplex plebecula, ac proinde multò minùs ex iis depictis (*P*).

P

(*P*) Ad argumentum Molani pro metaphoricis Imaginibus, adde non pauca legi in ſacrâ Hiſtoriâ, quæ aliâ ratione depingi vix poſſunt, veluti datæ Petro Claves Regni cælorum : idem juſſus oves Chriſti paſcere, & quæ ſimilia.

CAPUT XXII.

Dæmonum metaphorica Pictura explicatur.

CLARUM EST EJUS rei in Picturis DIABOLORUM exemplum; facile cuilibet eſt è depicto cognoſcere Diabolum, tametſi pauci conſiderent quid ſibi velint appoſita cornua, caudæ, ungulæ, & ſimilia.

Doctiores verò per CORNUA ſciunt, phraſi ſacræ Scripturæ, ſignificari poteſtatem regiam ac potentiam; non ignorant cornutum eum pingi, quia "non eſt ſuper terram po„teſtas quæ comparetur ei, qui factus eſt ut nullum timeret:„ quique "omne ſublime videt, & eſt rex ſuper univerſos filios „ſuperbiæ (54).„ (54) *Job XLI. 24. 25.*

CAUDAM autem ſignificare fraudem ſciunt, qui intelligunt illud Job (55): "Ecce Behemoth ſtringit caudam ſuam, qua„ſi cedrum:„ & illa Apocalypſis verba (56): "Habebant „caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum.„ Et pauló poſt (57): "Cauda Draconis magni rufi trahebat „tertiam partem ſtellarum cœli.„ Ac poſtremò illud magni Concilii Lateranenſis: (58) "Condemnantes univerſos, quibuſ„cunque nominibus cenſeantur, facies quidem habentes di„verſas: ſed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate „conveniunt in idipſum.„

(55) *Job XL. 10. 12.*
(56) *Apoc. IX. 10.*
(57) *Apoc. XII. 3. 4.*
(58) *Capite III.*

UNGULAS rapacitatem ſignificare, utcunque notum eſt.

IGNIS, quem ejicit, deſumptus eſt ex XLI. capite Job (59), ubi ſic ait Dominus ad Job: "Sternutatio ejus ſplendor ig„nis, & oculi ejus ùt palpebræ diluculi. De ore ejus lampa„des procedunt, ſicut tedæ ignis accenſæ. De naribus ejus „procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ atque ferventis. Hali„tus ejus prunas ardere facit, & flamma de ore ejus egredi„tur.„ Hæc atque hiſce ſimilia, qui volet, diligentiùs perſcrutetur (*Q*). (59) *Verſibus 9—12.*

(*Q*) Quæ huc adferuntur ex Jobo, & capite IX. Apocal., allegoricè tantùm ad Diabolum pertinent. Qui *Literalem* ſenſum inveſtigârunt, Behemôth Elephantem, Leviathan Balænam interpretantur; quibuſdam

CAPUT XXIII.

Non eſſe ſtatuendas Imagines, quæ periculoſi erroris occaſionem rudibus præbent.

REDEAMUS NUNC ad verba Concilii Tridentini, nonnihil ea obſervantes. "In has, ait (60), ſanctas & ſalutares obſervationes ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit : ita ut nullæ falſi dogmatis Imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes ſtatuantur." Quibus verbis certum eſt prohiberi eas Imagines, quæ rudibus præbent occaſionem errandi, contra definitionem Eccleſiæ, in aliquo dogmate fidei aut morum. Tales enim Picturæ etiam naturali Lege vetantur.

(60) Seſſ. XXV.

Sed quæſtio eſt, An hujuſmodi Picturæ in Eccleſiâ habeantur? Puto omnino ne unam haberi, tametſi quædam tales eſſe videantur, aut ſaltem videri poſſent.

Pingitur enim quibuſdam locis, in hiſtoriâ Annunciationis & Incarnationis Dominicæ, CORPUSCULUM quoddam humanum, inter radios, quos Spiritus ſanctus diffundit, deſcendens ad uterum beatiſſimæ Virginis; quæ Pictura videtur præbere occaſionem erroris, non ſolùm periculoſi, ſed etiam hæretici. Valentinus enim ab antiquo hæreticus eſt habitus

præ Balænâ placet Crocodilus, meâ ſententiâ, minùs probabiliter. Locum Apocalypſis cap. IX. Kerkherderus commodè adaptat Parthis Romanum Imperium infeſtantibus.

Singularem porrò Diabolorum Picturam ſuggerit Joſephus Maria Suareſius, Vaſionenſis in Galliæ Provinciâ Epiſcopus; is *Epiſtolâ ad Franciſcum Nerlium Card.*, & *Archiepiſcopum Florentinum*, ſcribit exſtare in ſacrâ æde Vaticanâ, ſupra portam regiam, pictis è teſſellis, Navim Petri, de quâ Matth. XIV. 32. & ſeqq., cum hac inſcriptione: "Hujus Picturæ exemplar, quod ante annos CCC. à Jotto Florentino, celebri Pictore, opere muſivo, elaboratum eſt, Urbanus VIII. Pont. Max. ex areâ Vaticanâ in Baſilicam Principis Apoſtolorum tranſtulit" [anno 1629.] Ibi ſymbolicè delineatos videas Cacodæmonas, Ventorum ſpecie vehementer flantes, atque Eccleſiam concutientes, quæ Chriſti Navis eſt, ab eoque ad portum ſalutis deducitur.

ab Eccleſiâ, quia docuit Chriſtum corpus de cœlo attuliſſe, & per Mariam tantùm tanquam per fiſtulam tranſiiſſe. Unde ſanctus Antoninus hanc Picturam acriter reprehendit (61). "Reprehenſibiles, inquit, ſunt etiam Pictores, cùm pingunt „ea quæ ſunt contra fidem : cùm faciunt Trinitatis Imagi„nem, unam perſonam cum tribus capitibus; quod mon„ſtrum eſt in rerum naturâ : vel, in Annunciatione Virginis, „parvulum Puerum formatum, ſcilicet Jeſum, mitti in ute„rum Virginis, quaſi non eſſet de ſubſtantiâ Virginis corpus „ejus aſſumptum : vel parvulum Jeſum cum tabulâ litterarum, „cùm non didicerit ab homine (62).„

Item Extremo Judicio aliqui apponunt B. Virginem & Baptiſtam orantes; quæ pingendi ratio videtur ſapere damnatum ab Auguſtino (63) dogma de damnandorum ſalvatione per preces & interceſſionem Sanctorum : & directè repugnare illi, quod ex Hieronymo citare ſe dicit Gratianus (64) : "In „præſenti ſæculo ſcimus orationibus invicem nos poſſe juvari: „cùm autem ante tribunal Chriſti venerimus, nec Job nec „Daniel nec Noë (65) rogare poſſe pro quoquam, ſed „unumquemque portare onus ſuum.„

Rurſus Michaelem Archangelum pingunt nonnulli cum Libra, ponderantem in unâ ſtaterâ Animam, in alterâ verò ejus virtutes. Ad ſtateram in quâ eſt Anima, appingunt Diabolum, qui eam conatur deprimere, quantùm poteſt : In alterâ verò ſtaterâ, Michaël ſigno ſuo crucis impedit conatum Diaboli, & ex merito Paſſionis & Crucis Chriſti videtur aliquid illi ſtateræ ſuperaddere. Ex hac autem Picturâ facilè nonnulli colligerent, quòd ii conſequantur vitam æternam, in quibus bona opera præponderant malis : illi verò Diabolo relinquantur, in quibus mala bonis præponderant. Quale quid habere videtur, apud Auguſtinum, recentioris cujuſdam hominis Sermo, qui eſt primus in Vigiliâ Pentecoſtes. Sic enim habet (66) : "Erit ibi ſine dubio compenſatio „bonorum malorumque, & velut in ſtaterâ poſita utraque „pars : quæ demerſerit, illa ſibi eorum, quò momentum ver„gitur, operarium vendicabit. Si ergo malorum multitudo „ſuperaverit, operarium ſuum pertrahit ad gehennam : ſi „verò majora fuerint opera bonorum, ſummâ vi obſiſtent „& repugnabunt malis, atque operatorem ſuum ad regio-

(61) *III. parte, Tit. VIII. cap. 4. §. 11.*

(62) *Joan. VIII. 38. 40.*

(63) *XXI. de Civit. Dei, cap. 18. & 24.*

(64) *Cauſâ XIII. quæſt. 2., ex Hier. lib. III. in Cap. VI. ad Galat.*

(65) *Ezech. XIV. 20.*

(66) *Cap. XVI. ſub finem.*

„ nem vivorum, ex ipſo etiam gehennæ confinio, convocabunt (*R*). „

R

Præterea pingunt aliqui JOANNEM Euangeliſtam SPONSUM in Canâ Galilææ (67); cùm tamen, ùt Catharinus habet (68), minimè putandum ſit quòd Joannes ſponſus fuerit in eis nuptiis, ad quas vocatus eſt Jeſus; ſic enim Dominus ſolviſſet Nuptias, quas tamen vénit honoratum & comprobatum, ùt ſancti Expoſitores rectè docent. Si autem ſolviſſet, reprobationis Nuptiarum potiùs argumentum dediſſet hæreticis.

(67) *Joan. II. 1.*
(68) *Lib. V. Annot. in Cajetanum.*

Huc etiam referri poteſt, quòd mater Zebedæorum Salôme, cum filiis ſuis JACOBO & JOANNE Apoſtolis (69), accedens ad Chriſtum, ſic pingatur, ac ſi filios ſuos velut PUERULOS ad Chriſtum duceret. Ex hac enim Picturâ videtur bona deſumi argumentatio: Ecce Chriſtus pueros elegit in Apoſtolos; hi enim erant duo Apoſtoli, contra quos decem indignabantur. Quare ergo pueris non liceret dare beneficia?

(69) *Matth. XX. 20. Marci X. 35.*

Ac poſtremò, quòd CAROLUS MARTELLUS, magnus ille

(*R*) Non abſimilia refert Alanus à Rupe de quodam Italo, quem omnes pro Uſurario habebant. " Is „ inter omnia vitia ſua eam ſolam „ habebat virtutem, quòd ſingulis „ diebus recitaret Roſarium D. Virginis Mariæ, prout fuerat edoctus à S. Dominico. Tandem, „ cùm eſſet morti proximus, viſionem habuit, per quam vidit „ S. Michaëlem Archangelum, ponentem unâ parte bilancis omnia „ bona, quæ is homo aliquando „ fecerat: & ex aliâ parte videbat Dæmones, imponentes omnia ejus vitia, quæ infinitè graviora erant, & bilancem in diverſum trahebant. Qui ex eâ „ re cogitabundus & attonitus, mox „ conſpexit & Divam Virginem advenire, quæ propinquans lanci, „ ſeu lebeti, in quâ ejus omnia „ bene-facta erant in altum in aëre ſublevata, illi impoſuit Roſarium unum: & ſubitò lanx „ incepit pondere ſuo apparere, „ & gravitate ſuâ deprimere alteram lancem ex adverſo poſitam. „ Unde miſer is homo è ſomno „ excitatus, curavit omnes ſuas uſuras confiteri, & ablata reſtituere: & deinde Catholicè fuit „ mortuus. „ Ex Antonii d'Averoult libro *Exemplorum*, *Duaci edito 1603.*, *folio 161.*, recitat Michaël Naveus *Chronico Apparitionum & geſtorum S. Michaëlis*, *pp. 285. 286.* Ego non alio intuitu refero, quàm ut illuſtretur origo Imaginis, de quâ Molanus hìc loquitur. De fide autem Alano habendâ conſulat, qui volet, Bibliothecam Ordinis Prædicatorum, à doctis viris Echard & Quétif conſcriptam, *T. I. p. 849. & ſeqq.*, item Bollandiſtas, *Commentario prævio ad acta S. Dominici*, *IV. Aug.*

Brabantiæ

Brabantiæ Dux, Caroli Magni Imperatoris avus, pingatur à ſancto Ægidio manûs impoſitionem, ſive abſolutionem, accipiens : aut, ùt alia habet Pictura, quòd Angelus nunciet Carolo remiſſionem peccati ſui, adjectô carmine :

" Ægidii meritô, Caroli peccata dimitto.„

Iſtud videtur reſpondere hiſtoriæ ſancti Ægidii, in quâ habetur, quòd, Angelo revelante, ad preces S. Ægidii, dimiſſum ſit Regi Francorum (qui quidem non erat Rex Franciæ, ſed Protector tantùm & Tutor: filius autem ejus Pipinus Regium nomen eſt conſecutus) facinus magnum, quod nulli auſus fuerit confiteri, ſi tamen deinceps ab illo deſiſteret. Adjunctumque fuiſſe in fine, quòd, quiſquis ſanctum Ægidium pro quolibet commiſſo invocaret, ſi ab illâ perpetratione ceſſaret, dimiſſum ſibi procul dubio à Domino crederet. Sed cùm hiſtoria hac in parte adverſetur Scripturæ ſacræ, & Traditioni Eccleſiæ, quæ exigunt ſacramentalem abſolutionem, videtur etiam Imago, prædictam hiſtoriæ narrationem exprimens, referenda inter eas, quæ periculoſi erroris occaſionem rudibus præbent (*S*). *S*

CAPUT XXIV.

In corrigendis Imaginum abuſibus nihil privatâ authoritate attentandum : ſed zelus diſcretione eſt condiendus.

SI QUIS AUTEM Parochus, hæc attendendo, Picturas & Imagines prædictas in ſuâ Eccleſiâ abolere vellet, exemplo Ezechiæ Regis, qui Serpentem æneum, quem Moſes fecerat, confregit (70) : is zelum quidem haberet, ſed non ſecundùm ſcientiam (71). Hæc enim privatâ authoritate & illegitimè & periculosè fierent. Nam Inquiſitores fidei metas ſuas tranſiliunt, invadendo Apoſtolicæ Sedis fines, cùm putant ſibi licere de quæſtionibus dubiis & obſcuris judicium ferre, & pronunciare quòd altera pars ad fidei regulam pertineat; ſolius enim Apoſtolicæ Sedis eſt ambigua definire, &

(70) *IV. Reg. XVIII. 4.*

(71) *Rom, X. 2.*

(*S*) Vide infrà Lib. III. cap. XXXVIII.

minùs aperta declarare, & toti Eccleſiæ præſcribere; ſic ut nullus, hæreticus, aut de hæreſi ſuſpectus, pronunciari debeat, niſi ob dogma priùs clarè definitum, non ab Inquiſitoribus, aut doctis Scriptoribus, aut celebribus Univerſitatibus, niſi forſitan Sedi Apoſtolicæ cooperantibus, ſed ab ipsâ Sede Apoſtolicâ. Quanto itaque magis privatus homo alienos limites invaderet, ſi hujuſmodi quid circa Imagines attentaret? Præſertim cùm tam clarè ſcriptum reliquerit Synodus Tridentina (72): "Quòd ſi aliquis dubius aut difficilis abu-
„ ſus exſtirpandus ſit, vel omninò aliqua de iis rebus gravior
„ quæſtio incidat, Epiſcopus, antequam controverſiam diri-
„ mat, Metropolitani & comprovincialium Epiſcoporum in
„ Concilio Provinciali ſententiam expectet : ita tamen, ut
„ nihil, inconſulto ſanctiſſimo Romano Pontifice, novum,
„ aut in Eccleſiâ hactenus inuſitatum, decernatur. „

(72) Seſſ. XXV.

Diligenter etiam animadvertenda eſt Gregorii admonitio, quam ſcripſit Sereno, Epiſcopo Maſſilienſi (73): "Perlatum,
„ ait, ad nos fuerat, quòd inconſiderato zelo ſuccenſus,
„ Sanctorum Imagines, ſub hac quaſi excuſatione ne adorari
„ debuiſſent, confregeris. Et quidem quia eas adorari ve-
„ tuiſſes, omninò laudavimus: fregiſſe verò reprehendimus.
„ Dic, Frater, à quo factum Sacerdote aliquando auditum eſt,
„ quod feciſti? Si non aliud, vel illud te debuit revocare,
„ ne, deſpectis aliis fratribus, ſolum te ſanctum & eſſe cre-
„ deres ſapientem. Magnopere à te, qui inter gentes habitas,
„ attendi debuerat, ne recto zelo incautè ſuccenſus feroci-
„ bus animis ſcandalum generares. Si zelum diſcretione con-
„ diiſſes, ſine dubio & ea quæ intendebas ſalubriter obtinere,
„ & collectum gregem non diſpergere, ſed potiùs diſperſum
„ poteras congregare : ut Paſtoris in te meritum nomen ex-
„ celleret, non culpa diſperſoris incumberet. Hinc autem,
„ dum in hoc animi tui motus incautè nimis exſequeris, ita
„ tuos ſcandalizaſſe filios perhiberis, ut maxima eorum pars
„ à tuâ ſe communione ſuſpenderit. „

(73) Lib. IX. epiſt. 9.

Quòd ſi igitur prædictæ Picturæ in provinciali Synodo examinarentur, puto quòd nulla earum, quantumvis ſint raræ & incelebres, abolenda judicaretur : tametſi in ponendis fortaſſis aliquid caſtigaretur. Omnibus enim modis cavendum eſt ſcandalum puſillorum & infirmorum, quorum infir-

mitas facilè hac abolitione turbaretur & læderetur, præſertim ſi accederet maledicentia hæreticorum, qui cum Judâ vigilant. "Hi enim, ùt Judas habet (74), non Iſcharioth, „ dominationem ſpernunt, majeſtatem & quæcunque ignorant, blaſphemant: Hi ſunt murmuratores, querulosi, & „ noviſſimi temporis illuſores.„

(74) *Judæ Epiſt.*, ✝. 8.

CAPUT XXV.

Nullam perículoſi erroris Imaginem haberi in Eccleſiâ.

ATQUE, UT AD rem propiùs veniam, arbitror nullam prædictarum (75) Imaginum rudibus periculoſi erroris occaſionem præbere. Imò ne unum quidem ex rudi populo ex prædictis Imaginibus occaſionem erroris in fide aut moribus accepiſſe. Et, ùt quàm maximè accepiſſet, nondum conſequeretur Imaginem, eam præbuiſſe: ſed errorem eum ſalutari doctrinâ caſtigandum eſſe. Ceterùm particulatim motas exemplorum difficultates in ſequentibus Libris convenientiori, ùt arbitror, ordine dilucidabimus. Atque ex iis animadverti poterit, quàm aliena ſit Eccleſia à periculoſi erroris Imaginibus. Hoc igitur inculco, quòd putem nullam Imaginem periculoſi erroris in Eccleſiâ haberi: atque ob id Concilium Tridentinum nullam mentionem de Imaginibus quæ jam habentur, feciſſe, ubi de ſtatuendis dicit: "Ita ut nullæ falſi dogmatis Imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem „ præbentes, ſtatuantur.„ Alioqui facilè adjeciſſet: Quæ autem ſtatutæ ſunt, aboleantur.

(75) *Capite XVI.* [imo XXIII.]

Dico autem (in Eccleſiâ) nullam haberi periculoſi erroris Imaginem, quia apud Hæreticos notum eſt multas haberi Imagines Hæreticas, ùt eas, quæ duo aut tria tantùm complectuntur Sacramenta: blaſphemas etiam in Catholicos, ùt ubi Monachos pingunt intrantes in ovile, non per oſtium: & ubi, Romanum Pontificem, orbis Chriſtiani Caput, pic-

T turi, faciunt Meretricem Babylonicam, aut Antichriſtum (*T*). Pagani etiam auſi fuerunt Deum noſtrum pingere auribus aſininis, altero pede ungulatum, librum geſtantem, & togatum,
V cum ſubſcriptione : DEUS CHRISTIANORUM ONONYCHITIS (*V*), ùt refert Tertullianus (76). Sed hæc extra Eccleſiam. Interim ſi quæ periculoſi erroris Imago in Eccleſiâ alicubi haberetur, ad eam pertineret quod præcedit : " In has ſanctas „ & ſalutares obſervationes, ſi qui abuſus irrepſerint, eos „ prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit. „

(76) *In Apologetico, capite XVI.*

CAPUT XXVI.

De Imagine duodecim Signorum, quæ ante Ephemerides ponitur.

PENE EXCIDERAT mihi ea Imago, quam Medici noſtri ponere conſueverunt ante Ephemerides ſuas, quæ vul-

(*T*) Sæculi XVI. Hæreticos, ùt in aliis, ſic in hac parte æmulati temporis noſtri Novatores, Pavonem, ſuperbiæ typum, pinxerunt, appenſis ejus collo Petri Clavibus: Meretricem Apocalypticam, Romano Capitolio inſidentem : affiicta Franciſco Pariſio Miracula, aliaque permulta ſui in Chriſti Vicarios odii monumenta.

(*V*) Quaſi *Aſinus ungulatus.* Hanc calumniam Tertullianus imputat Corn. Tacito, qui de Judæis, Ægypto profectis *Hiſt. V.* 3. 4. : « Iter incipiunt : ſed nihil æque , » quàm inopia aquæ fatigabat : » jamque, haud procul exitio, to» tis campis procubuerant , cùm „ grex aſinorum agreſtium è paſtu „ in rupem nemore opacam con„ ceſſit ; ſecutus Moſes, conjecturâ „ herbidi ſoli, largas aquarum ve„ nas aperit...... Effigiem Animalis, „ quo monſtrante errorem ſitim„ que depulerant, penetrali ſacra„ vere. " Ante Tacitum Apion, Alexandrinus Grammaticus , *apud Fl. Joſephum*, *edit. Genev. 1635. p. 1065.*, finxerat Judæos in ſuo " Sa„ crario.... Aſini Caput collocaſſe..., „ & id colere , ac dignum facere „ tantâ religione : & hoc.... fuiſſe „ depalatum (*vulgatum* ,) dum „ Antiochus Epiphanes & expoliaſ„ ſet Templum , & illud Caput in„ veniſſet ex auro compoſitum , „ multis pecuniis dignum. „ " At„ que ita, inquit Tertullianus *loco* „ *cit.* , inde opinor præſumptum „ nos quoque , ùt Judaïcæ Reli„ gionis propinquos , eidem Simu„ lacro initiari. „ Plura lege apud Gerardum Joann. Voſſium *de Theologiâ Gentili*, *Lib. III. cap. 75.*, *edit. 1642. pp. 1135. 1136.*, & Joannem Seldenum, *de DIs Syris*, *Syntagmate II. cap. 17.*, *edit. Amſtelod. 1680.* *pp. 291--293.*

gò Arabicâ voce Almanack dicuntur, niſi eam ad memoriam revocaſſet generalis illa negatio, quæ eſt in verbis Concilii: "Ita ut nullæ falſi dogmatis & periculoſi erroris ſta„ tuantur." Quare cùm B. Auguſtinus hanc ſuperſtitionis arguere videatur, libenter de ipsâ aliquid dicam, ob honorem quem Medicis (77) debeo, quamvis non ſit de numero ſacrarum Imaginum. Verba itaque B. Auguſtini ſunt hæc (78): " Aſtruunt etiam (Priſcillianiſtæ) fatalibus Stellis homines „ colligatos, ipſumque corpus noſtrum ſecundùm duodecim „ Signa cœli eſſe compoſitum; ſicut hi, qui Mathematici vulgò „ appellantur, conſtituentes in capite Arietem, Taurum in „ cervice, Geminos in humeris, Cancrum in pectore, & „ cætera nominatim ſigna percurrentes, ad plantas uſque „ perveniunt, quas Piſcibus tribuunt, quod ultimum ſig„ num ab Aſtrologis nuncupatur. Hæc & alia fabuloſa, va„ na, ſacrilega, quæ perſequi longum eſt, hæreſis iſta con„ texit." De eodem Priſcillianiſtarum errore ſcribit Leo Magnus ad S. Turibium, Aſtoricenſem in Hiſpaniâ Epiſcopum (79), & Synodus Bracharenſis prima (80).

Sed in iſtorum Patrum verbis notandum eſt, quòd agant contra Mathematicos, qui fatalibus Stellis homines colligatos aſſerunt. Fatum damnant, non autem ſobriam Matheſim, aut illud Manilii (81):

" Ad Lunæ motum variant animalia corpus (*X*)."

Nihil itaque prædicti Patres peccaverunt contra eam ſententiam, quâ, Quinctiliano teſte, Fabius Pictor ait (82): "Fe„ lices futuras artes, ſi ſoli artifices de iis judicarent." Omnes, non dubito, Fabii Pictoris ſententiam multùm approbaverint: ſed aliud eſt judicare de arte Mathematicâ, aut Pictoriâ: aliud verò de iis, quæ aliunde ad has artes adjunguntur. De Fato enim, de Superſtitione, de Hæreſi, & Scandalo morum, non eſt proprium judicium penès Mathematicos, aut Pictores: ſed Theologorum eſt, hujuſmodi abuſibus aut impietatibus, aliunde in bonam alioqui artem accerſitis, reſiſtere,

(77) *Eccleſiaſtici XXXVIII. 1.*

(78) *In libro de Hæreſibus ad Quodvult-Deum, Hæreſi LXX.*

(79) *Epiſt. XCIII. cap. 14.*

(80) *Canone IX. & X.*

(81) *Lib. II. Aſtronomicōn, cap. I.*

X

(82) *Apud Eraſmum, Adagior. Centuriâ VI. cap. 16.*

(*X*) Tamen veteres illi Phyſici Lunæ influxibus nimium tribuerunt. Cæterùm vanis damnatæ Aſtrologiæ placitis favere adhuc plura è vulgaribus Kalendariis, planum eſt. Sed hæc prohiberi non ſolent, eò quòd ab omnibus contemnantur.

ac de eis judicium ferre. Si quis autem, nunquam in Matheſi aut Pingendi arte verſatus, de iis judicare vellet, quæ his artibus propria ſunt & peculiaria, ei meritò objiceretur quod celeberrimus Pictor Apelles Sutori: "Ne ultra crepidam ſu„ tor judicaret.„ Quod ab eo in proverbium veniſſe, ſcribit Plinius Secundus (83).

(83) *In Naturali Hiſtoriâ, libro XXXIX, c. 10.*

CAPUT XXVII.

Puerperium Beatæ Virginis decumbentis, & ægrotantis, non eſſe pingendum.

SED DUM TRANSIRE cupio ad eas Imagines, quæ errorem quidem continent, ſed non periculoſum, impedior nonnihil per Picturam beatiſſimæ Deiparæ in PUERPERIO decumbentis. Dum enim eam exactiùs intueor, parum diſtare videtur à periculoſi erroris Imaginibus. Pallet è doloribus Virgo, ſorbitiunculam puerperæ parant obſtetrices. Ad quid iſta? Cùm Deipara Virgo Maria, ſicut ſine dolore benedictum ſuum Filium peperit, ita nullos ex partu dolores reſervaverit. Et quod ad Obſtetrices attinet, quæ ex apocrypho Libro, de Infantiâ Salvatoris, deſumptæ ſunt: "Nulla, ait „ Hieronymus (84), obſtetrix, nulla muliercularum ſeduli„ tas interceſſit; ipſa & mater & obſtetrix fuit.„ Pannis (inquit Euangeliſta (85),) involvit infantem, & collocavit eum in præſepio. Quare docti etiam viri vehementer hanc improbant Picturam; inter quos Ambroſius Catharinus, & Henricus Luitenius. Catharinus certè ſic ait (86): "Vidi ego „ in nonnullis locis picturam B. Virginis, quà procumbens „ in lecto oſtenditur quaſi puerpera, quæ, paſſa dolores, ex „ ipſo partu invalida & imbecillis reddita, corpus ſuum ſuſti„ nere non queat. At hoc eſt injuria in Chriſtum & Matrem; „ quanquam adversùs hanc Catholicam perſuaſionem Eraſmus „ quæpiam effutiverit (87), de quibus alibi ſcripſimus.„ Henricus verò Luitenius, Mechlinienſis, Homiliâ in Nativitatem Domini, ad illud: "Et reclinavit eum in præſepio.„ "Hoc, „ ait, Mater, non Joſeph præſtitit, ut poſteris Virginem pe-

(84) *Contra Helvidium.*

(85) *Lucas cap. II. ℣. 7.*

(86) *In Libro de cultu Imaginum.*

(87) *De Sanctorum gloriâ, libro ſecundo.*

„ periſſe certum ſit. Quapropter ridendi ſunt, qui Mariam „ virginem, dum ipſius puerperium depingunt, aut ſculpunt, „ lecto decumbentem effingunt, quaſi more ægrotantium puer- „ perarum, quæ cum dolore pariunt, obſtetrice, lecto, cul- „ citris, fomentis, & plurimis ſubſidiis indiguerit. Nam eo „ quid ſtultius? quid delirum magis?„

Verùm admodùm probandæ ſunt illæ picturæ Chriſti Nativitatem repræſentantes, in quibus ipſa beata Virgo Maria, complicatis manibus & flexis genibus, ante Parvulum ſuum filium, quaſi jam in lucem editum, depingitur. Ipſum enim quem genuit, ùt Eccleſia canit (88), adoravit. Inter Græcos quoque Theodorus Balſamon, dum exponit octogeſimum ſecundum canonem ſextæ in Trullo Synodi: "Eos „ inquit, malè facere arbitror, qui arcanam & ſalutarem „ Domini & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti generationem tho- „ ro ſtratam exprimunt.„ Eadem verò ſexta Synodus, Partum Virginis abſque ullo dolore confitens, acri correctioni ſubjicit (89) eos, qui poſtmodum reperirentur in Natalitiis Chriſti coquentes ſimilam, & ſe hac mutuò donantes, prætextù ſcilicet honoris ſecundinarum impollutæ Virginis Matris. Nec docti tantùm hanc Puerperii Imaginem improbant: ſed multis quoque plebeiis ea diſplicet; quos, non unô, ſed pluribus locis, approbare ſcio, quòd Paſtores ſui, Puerperiô iſtô ſublatô, aliam Imaginem pro eâ in Altaribus collocârint.

(88) *In die Purificationis.*

(89) *Canone LXXXIX.*

Et quid dicam de multis illis Pulvinaribus, quæ in celebris cujuſdam civitatis annuâ Supplicatione, capiti ſupponuntur beatiſſimæ Virginis, in Puerperio decumbentis? niſi quòd rude illud & imperitum Spectaculum, quod multis Catholicis riſum excitat, hæreticis verò ad blaſphemandum ora aperit, authoritate Epiſcopi, eò locô nunc reſidentis, ita emendandum ſperem, ut poſteris nullum relinquatur ejus imperitiæ veſtigium.

Quod igitur ad Puerperium iſtud attinet, ubi conſuetudo permittit, intra Natalem Domini & Purificationem B. Mariæ ſabbatô, eſum carnium (*Y*), diligenter docendum eſt Y

(*Y*) An ea conſuetudo ſit legitima, diſquirit Auguſtinus Wichmans, Tongerloenſis Abbas, *cap. XV. Sabbatiſmi Mariani*, anno 1628. editi,

illud permitti ob lætitiam de nato Salvatore, non autem ob partum Virginis, quaſi ea inſtar aliarum ex partu languens delicatioribus indiguerit cibis. Quemadmodum etiam, ſi quando hiſtorias & narrationes ſacræ Scripturæ figurari contigerit, docendus eſt populus non propterea Divinitatem figurari : ſic ubi Puerperium iſtud decumbentis Virginis adhuc relinquitur, inſtruatur populus, quòd hæc Imago non ſignificet B. Virginem ex partu dolores aliquos puerperarum habuiſſe, aut reſervaſſe, cui contrarium doceat Euangelium ſancti Lucæ (91), Iſaiæ Prophetia (92) (*Z*), & pleræque aliæ Picturæ : ſed quòd ſignificet tantùm beatam Virginem, quaſi cum aliis mulieribus ei eſſet in hoc opere ratio ſimilis, diebus deſignatis domi ſe continuiſſe (*A*). Quod pulchrè expreſſum eſt apud Martyrem Cyprianum in Sermone de

(90) Heſſelius, in tertium Præceptum, cap. XV. Synod. Trid., Seſſ. XXV.

Z

(91) Lucæ II. 7.

(92) Iſaiæ XXXV. 2. & LXVI. 7.

A

---

ubi hæc leguntur : " Intellexi nonnullos Belgarum, ſuperioribus annis Romæ agentes, & huic ſuæ conſuetudini, quam domi didicerant, inhærentes, ceu Lutheranos, ſacræ Inquiſitioni delatos, in vincula & Romanos carceres conjectos fuiſſe. Verùm deprehenſi quòd citra dolum malum proceſſiſſent, ægrè licèt, manumiſſi ſunt, & inſontes declarati. Interim dum lite pendente negotium hinc inde diſcutitur, & prædicta conſuetudo, tamquam licita (ſaltem ſub hoc Belgico climate, quo ipſi nati....) à noſtris defenditur, utpote ſcientibus, nec inhibentibus, Superioribus Eccleſiæ; ecce, inter Decreta & Archiva Pontificia, reperta Bulla quædam Hadriani VI., Rom. Pont., Ultrajecto in hoc Belgio oriundi, quâ adprobat prædictam Belgarum conſuetudinem, &, tamquam licitam, ratam habendam decernit : ſicut & illam Bonifacii VIII. Bullam confirmat adprobatque, quâ olim Germanis, tam inferioribus, quàm ſuperioribus, conceſſæ Indulgentiæ, poſt menſalem gratiarum actionem bibentibus..... Utramque prædictam Pontificiam Bullam ſe Romæ vidiſſe & legiſſe teſtatur Joannes Hemelarius, ad Divæ Virginis Antuerpiæ Canonicus, prout ex ore ejus nuper mihi retulit amicus noſter Cl. vir Franciſcus Sweertius. " Addit Wichmannus eam conſuetudinem in diœceſi Sylvæducenſi ab Epiſcopo Maſio prohibitam fuiſſe : contrà, Matthiam Hovium, Archiepiſcopum Mechlinienſem, ut perplexis hac in re ſcrupulum eximeret, Sabbatis, de quibus agitur, carnes in ſuâ familiâ coqui & adponi mandaſſe.

(*Z*) Quanquam indicata Iſaïæ loca aliter exponi poſſint, ac fortè debeant.

(*A*) At quum putida iſta Imago jam pridem exoleverit, ſicubi ſuperſit, meritò à conſpectu Chriſtianæ plebis amovebitur.

Nativitate

Nativitate Domini (93). " Sacra Virgo genitrix eſt, inquit, (93) Capite II. Tomo III. [edit. Pamelii.]
„ & obſtetrix, & devotam dilectæ Soboli exhibet clientelam:
„ attrectat, amplectitur, jungit oſcula, porrigit mammam.
„ Totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla na-
„ turæ contumelia in puerperio. Pediſſequas ſubſtantia fa-
„ miliaris non patitur: mancipiorum obſequia ſumptus tenuis,
„ & inops menſa excludit..... Nec locus ibi erat lavacris, quæ
„ ſolent Puerperis præparari; quippe nec aliqua naturæ in-
„ juria Matrem Domini læſerat; quoniam ſine tormento pe-
„ perit, quæ in conceptione caruit voluptate: & tamen,
„ conſuetudinem ſequens, ut Legi ſatisfaceret, quaſi cum
„ aliis mulieribus eſſet ei in hoc opere ratio ſimilis, diebus
„ deſignatis recubuit:&, depoſiti oneris laſſitudinem profeſſa,
„ oblatæ quieti paruit: & in diebus ſeparationis non ſe à
„ thoro Joſeph, qui eam nunquam tetigit, ſed ab ingreſſu
„ Templi, & cæteris quæ Lex prohibebat, continuit (*B*)."

CAPUT XXVIII.

Circa Imagines & Picturas, quæ errorem continent non periculoſum, quid tolerandum, cavendumque ſit.

ERRORES PORRÒ nonnullos eſſe in Imaginibus, qui tamen periculoſi non ſunt, nec negare poſſum, nec etiam miror. Cùm enim Diabolus intelligat, quantum ipſe perdat per ſacrarum Imaginum utiliſſimam inſpectionem & venerationem, non mirum eſt eum omnibus modis iiſdem inſidiari. Unde per negligentiam, quæ mater eſt, ſeu potiùs noverca, imperitiæ & ignorantiæ, facilè quædam irrepſerunt.

Appinguntur in recentioribus aliquot picturis SALVATORI noſtro, CRUCEM BAJULANTI, ASSERES duo CLAVATI, qui pedes ejus antè & retrò inter procedendum offendunt & vul-

(*B*) Catharinus ad calcem libri de *Imaginibus* meritò indignatur Eraſmo, qui commentans ad Lucæ c. II. ℣. 23., dubitavit an Virgo Mater puerperii dolores experta non fuerit.

nerant. Quod, velut recens figmentum, à doctis omnibus ignoratur (*C*).

Latrones cum Chriſto crucifixos, clavis affixos fuiſſe patibulis ejuſdem omnino formæ cum Salvatoris noſtri patibulo, ex Rufino notum eſt, & aliis qui de ſanctæ Crucis Inventione ſcribunt. Pictores tamen funibus eos in diverſæ formæ patibulis ligant; ſed hoc parum eſt.

Majus verò quòd quidam pingunt Chriſtum apertô Sepulchrô reſurrexiſſe, cùm eô clausô & obſeratô reſurrexerit, ſicut antea clausô Matris uterô in hunc mundum vénerat (*D*).

(*C*) Quibus nec placent armati longis clavis calcei, quos quidam Simoni Cyrenæo dederunt, ùt videre eſt Lovanii in veſtibulo Victorinarum Virginum, quas vulgò Dominas albas appellant.

(*D*) Hac ratione prodiiſſe Chriſtum è Virginis utero docent paſſim Scholaſtici poſt Gregorium Magnum: nec deſunt, qui id neceſſarium fuiſſe exiſtiment, ut ſalva eſſet Matris integritas. Sed hoc alii pernegant, ducibus Auguſtino & Thomâ Aquinate, illo *Lib. XIV. de Civit. Dei*, *c. 26. & de Peccato originis c. 35.*: hôc verò *in I. q. 98. art. 2.*, ubi tradunt, in primo hominis ſtatu, ſi is perduraſſet, mulierem abſque virginitatis detrimento parituram fuiſſe; non doloris gemitu, ſed maturitatis impulſu materna viſcera relaxante. Ex quo « conſequens eſt, inquit Eſtius *in* » *II. Sent. Diſt. XX.* §. 2. beatam » Virginem Deiparam, etiamſi, quod » quidam *opinati* ſunt, non pepe» riſſet utero clauſo.... adhuc ta» men in partu Virginem perman» ſuram fuiſſe. » Sic autem *opinatus* eſt Ratramnus, ſæculi noni Scriptor Catholicus, Opuſculo *de Partu Virginis*, quod Lucas Dacherius edidit *Spicilegii T. I.*, *p. 218.*: ſic & S. Iſidorus Peluſiota, quinto ſæculo, Chryſoſtomi diſcipulorum doctiſſimus; ſcribit enim *Epiſt. ſecundâ Libri I.*: « Quod in ſacrâ Scripturâ » dictum eſt, omne Primogenitum, » adaperiens vulvam, ſanctum eſſe » Domino, id non de omni Pri» mogenito dicitur; non hoc arbi» trentur imperiti: ſed de uno il» lo, qui, cùm pareretur, vul» vám aperuit. Siquidem [aliam] » omnem vulvam viri conſortium » & concubitus aperit: at verò » eam, quæ Dominum noſtrum Je» ſum Chriſtum peperit, ipſemet, » abſque ſemine conceptus, aperuit » prodiens, & rurſus obſignatam » reliquit. » Idem alii Patres dixere, modum nativitatis Chriſti à cæteris eô diſcernentes, quòd conſuetas puerperii vias in aliis pandat matris conatus cum dolore conjunctus: in ſingulari verò Mariæ partu Divinus Infans, citra ullam maternorum viſcerum convulſionem, aut concuſſionem, exitum ipſe ſibi patefecerit. Atque hanc *opinionem* qui ſequuntur, nullum nec in Ambroſio, nec fortaſſis in Origene ac Tertulliano, errorem, B. Mariæ parientis Virginitati infenſum, admittere, neque ad novum *Penetrationis* miraculum confugere coguntur.

Item quòd quidam pingant ſanctam Deiparam Mariam inter eas, quæ ibant ad unguendum Chriſtum.

Erronea item Pictura eſt, & quidem nimis craſsè, quæ exprimit Salvatorem coram Patre ſuo orantem, genibus flexis ſuper patibulum Crucis. Contra quam Gregorius Nazianzenus ait (94): " Paracletus Jeſus non, ſupplicantium ſervorum mo-
„ re, ante pedes Patris pronus volvitur, ejuſque genibus ac-
„ cidit, Apage hanc verè ſervilem, & ſpiritu indignam,
„ cogitationem. Neque enim hoc depoſcere Patris eſt, ne-
„ que Filii in ſe admittere. „ " Orat quidem Chriſtus Pa-
„ trem (95): ſed neque humiliando ſe, neque ſupplicando.
„ Verùm introivit in cœlum, tanquam Pontifex in Sancta
„ ſanctorum, per proprium ſanguinem, ut appareat vultui
„ Dei pro nobis. Ibi ſui corporis oſtenſione flagitat, inter-
„ cedit, interpellat, ſive poſtulat pro nobis. „

(94) *Libro IV. de Theologiâ, ultra medium.*

(95) *Heſſelius, de Invoc. Sanctorum, cap. XV.*

Tres Amici Job, Eliphaz, Baldad, & Sophar, fuerunt Reges, ùt eſt Tobiæ ſecundo, non autem ſcurræ, aut viles aliqui homines, qui, ut dolorem lenirent, inſtrumentis muſicis coram ipſo pſallebant, ùt abſurdè Pictores pingunt. (*E*) Fuerunt viri ſapientiſſimi, ùt ex eorum diſputatione conſtat. *E*

Rurſum aliquæ Picturæ videntur originem ſuam habere ex apocrypho Libro de Infantiâ Salvatoris, qui Proteuangelium ſancti Jacobi inſcribitur, & incipit: " In hiſtoriis duo-
„ decim Tribuum Iſraël, erat Joachim dives valde, offerebat-
„ que Deo munera dupla. „ Habet enim iſtud figmentum, Ruben dixiſſe ad Joachim: " Non licet tibi offerre munus
„ tuum, quia ſemen in Iſraël non feciſti. Et ecce Joachim
„ venit cum gregibus ſuis, & ſtabat Anna in portâ: viditque
„ Joachim venientem cum gregibus ſuis: & accurrens,
„ appenſa eſt collo ejus, dicens: Nunc cognoſco quòd Do-
„ minus Deus benedixit mihi vehementer, quia quæ eram
„ ſterilis, in utero habebo. „ De beatâ quoque Virgine Mariâ habet, quòd triennis abducta ſit in Templum Dei, in

(*E*) Hoc intellige de ætate Molàni; nam nunc exolevit. Res, niſi fallor, in mentem venerat Pictoribus ex conſuetudine ſpectandi circumforaneos Muſicos & Hiſtriones, quos tunc Franci *Meneſtrels*, Germani Hanß-wurſten aut Pickel-heringen vocabant. Horum enim habitum referunt Amici Jobi in vetuſtis quibuſdam Iconibus.

quo acceptâ purpurâ & cocco filavit: quòd dixerit: Depone me ab aſinâ, quia quod in me eſt, urget ut progrediatur. Ad Joſeph verò pertinent iſta: " Joſeph abjectâ ſecuri exiit. „ Et contradixit Joſeph: Filios habeo, & ſum ſenex: ipſa autem eſt juvencula.„ Item: " Perquirebat obſtetricem.„ Similia leguntur in Tractatu de Nativitate B. Mariæ apud Hieronymum. Rurſus in Dialogo de Paſſione Domini, qui titulum Anſelmi habet, quædam leguntur vulgò nota, quæ difficulter ex probatis Authoribus confirmari poſſent. Qualia ſunt: " Jacobus ſimillimus ſibi (Chriſto) erat. Deoſculabatur Maria „ brachium, cùm deponeretur. Exanimis facta fuit. Crux habuit quindecim pedes in longitudine. Petrus currens abſcondit ſe in lapide, qui vocatur Galli-cantus. „

Quid igitur de hujuſmodi Picturis eſt dicendum? An poſthac non ſunt ſtatuendæ, quia erroneæ ſunt? Dixit enim Concilium Tridentinum nullas falſi dogmatis Imagines ſtatuendas: verùm dum non ſimpliciter dixit " falſi dogmatis, „ ſed adjecit, " & periculoſi erroris, „ ſatis clarè indicavit, quid per falſum dogma intelligat: & quòd iis verbis nihil agat de Imaginibus, erroneis quidem, ſed non periculosè erroneis. De quibus tamen nunc aliquid dicendum eſt. Mihi itaque videtur (ſubjicio tamen ſententiam meam aliorum correctioni) quòd hujuſmodi Picturas non expediat tollere aut mutare, ſi quorundam infirmitas inde turbaretur, quamdiu authoritate provincialis Synodi in particulari aliud non ſtatuitur. Propter infirmos quædam toleremus & permittamus, ſicut mater noſtra Eccleſia quædam tolerat & permittit. In libris editis quàm multas opiniones tolerat Eccleſia? Tolerat Vitas Patrum, quas olim cum Concilio Gelaſius (96) reprobavit. Tolerat Legendam auream Jacobi de Voragine (*F*), quam alii (97) plumbeam vocant. " Hanc enim, ait Melchior Canus (98), homo ſcripſit ferrei oris, plumbei cordis, animi „ certè parum ſeveri, & prudentis. „ Quæ verba ſumpſit ex Ludovico Vive (99).

(96) *Diſtinctione XV.* [Decreti Gratiani.]

F

(97) *L. Villavincentio, de Studiis Theologicis.*

(98) *Lib. XI. de Locis,* [Theol.] *cap. 6. ſub finem.*

(99) *Lib. I. de corruptis Diſciplinis.*

Multa tolerat in diverſis hiſtoriis jam edita, quæ ſunt in-

(*F*) De quâ nonnulla dixi in Gallicis Commentariis ad Hiſtoriam Literariam Belgii, quos, ſi lubet, conſule *Articulo : B. Jacobus Lacopius, T. X. p. 355. in-8°. : in-fol. T. II. p. 425.*

certa, fabuloſa, apocrypha, & nullam veri ſimilitudinem habentia : cavens tamen ne ea in Eccleſiis legantur. Damnaverat Romana & univerſalis Inquiſitio, anno M. D. LIX. ſub Paulo III. [IV.], quicquid erat Eraſmi Roterodami : Librum item inſcriptum : Abdiam, de Vitis duodecim Apoſtolorum : Opus Imperfectum in D. Matthæi Euangelium, D. Chryſoſtomo falsò attributum : Nicolai de Tudiſco, Abbatis Panormitani, Tractatum pro Concilio Baſileenſi : Jacobi Almaïn Librum contra Thomam à Vio, & ſimilia quædam. Hæc tamen omnia, exceptis quibuſdam libris Eraſmi, permittit Index à Deputatis Synodi Tridentinæ confectus, & à Pio IV. comprobatus, ubi zelus prior Eccleſiaſticâ diſcretione conditur.

Quare quod Eccleſia tolerat in libris, hoc etiam cum eâ toleremus in Picturis, quæ meritò à Patribus dictæ ſunt ſimplicium Scripturæ. Interim doceantur ſimplices quid ex hujuſmodi Imaginibus ſit diſcendum, quid non diſcendum. Doceantur Pictores & Sculptores, ut ſaltem notabiliores & majoris momenti errores in (G) ſtatuendis evitent. Quod utcunque facile factu eſt, cùm notabiliores errores vix ſint, niſi in Imaginibus utcunque raris. Docti verò & Eccleſiaſtici eas Picturas non extendant, quas ipſi in aliis reprehendunt, aut tolerant. G

(*G*) Fortè hìc inſerendum : Imaginibus poſthac.

SUPPLEMENTUM

AD CAPUT XXVIII. LIB. II.

INTER IMAGINES tolerandas, at non imitandas, neque extendendas, cenſeri poſſunt eæ, in quibus videmus « ſæpe noſtræ Fidei Myſteriis admiſceri varias Sanctorum effigies; quod neſcio, inquit Feder. Borromæus, » an rectè & decòrè fiat. Pinxit aliquis, pergit idem, etiam IN PRÆSEPIO Divum FRANCISCUM, qui, flexis unà cum Deiparâ Virgine genibus, natum Infantem adoraret. Poterat id quidem ad eximiam divini » Patris pietatem referri, qui exemplo ſuo cæteros ſic erudiret : ſed ſanctiſſima » noſtra Fides adeò eſt amica veritati, tantâque curâ fugiendum eſt quidquid » arripere linguæ obtrectatorum poſſunt, ut ego laudarem eos, qui pingerent

» *res ſanctas, ſicuti fuere, nihil ad eas addendo & comminiſcendo.*» *Quo loco recens Borromæi editor Antonius Franc. Gorius obſervat in hunc errorem paſſim Pictores impingere* « *non ſuâ, ſed ejus* [*illorum*] *qui eorum operam* » *ad pingendum conducunt, culpâ, qui inordinato in quoſdam Sanctos af-* » *fectu, ubi nullum eorum Imagines locum habent, ibi maximè Pictores com-* » *pellunt eas adponere. Hoc nullo modo ferendum eſſet, ſubdit Gorius, ni* » *dicas fortaſſe in hac Tabulâ, de quâ loquitur noſter Auctor, depictum fuiſ-* » *ſe S. Franciſcum, Nativitatis Domini Myſterium contemplantem.* » *Ejuſdem commatis eſt Lovanii, Pictura Dominum e cruce pendentem exhibens, ſpectante B. Auguſtino, cum matre Monnicâ, ad aram primariam Oratorii Virginum Anglarum. Si hujus quoque Pictor voluerit hos Sanctos in meditandâ Chriſti morte occupatos exprimere, ſatius fuerat illos collocare ante pictam ejus Myſterii Tabellam.*

Frequentior eſt Pictorum lapſus ex priſcorum, aut peregrinorum, rituum ac morum ignorantiâ. De eâ ſic Claudius Fleury Libro Gallico de Moribus Iſraëlitarum, art. X. « La plupart [des Peintures modernes] ne ſervent » qu'à nous donner de fauſſes idées. Je ne parle pas ſeulement de » ces Peintures gothiques, où tous les perſonnages, de quelque tems » & de quelque pays qu'ils ſoient, ſont habillés comme ceux que le » Peintre avoit accoûtumé de voir, c'eſt-à-dire, comme les François » ou les Allemans étoient il y a deux ou trois cens ans : je parle des » ouvrages des plus grands Peintres, excepté Raphaël, Pouſſin, & » quelque peu d'autres, qui ont bien étudié l'antique & les mœurs de » chaque tems, ou, comme ils diſent, la coûtume. [**]

» Tout le reſte des Peintres n'y ont point d'autre fineſſe, que de » peindre des Levantins tels, qu'ils les voyent à Véniſe, & aux autres » ports d'Italie : & pour les hiſtoires du Nouveau Teſtament, des » Juifs comme ceux de leurs pays. Cependant comme la plupart des » figures de l'Hiſtoire ſainte ſont copiées ſur ces ſortes d'originaux, » nous en avons pris les impreſſions dès l'enfance : & nous ſommes » accoûtumés à nous repréſenter les Patriarches avec des turbans, & » des barbes juſques à la ceinture : & les Phariſiens de l'Evangile » avec des chaperons & des gibecières. Il n'y a pas grand mal à ſe » tromper en tout cela : mais il vaut encore mieux ne s'y point » tromper, s'il eſt poſſible. »

In effingendis Hebræorum veſtibus alia plura peccant ignari Pictores, veluti quum eos, eorumve famulos, induunt femoralibus : quum illorum capita, præſertim iter agentium, integunt galeris : quum eorum tunicas adſtringunt globulis per fiſſuras immiſſis. Peccant item, Scribarum naſo ſpecularia vitra apponentes, ac Judaïcas ædes tectis acuminatis operientes, cùm ea, Dei juſſu, plana fuerint. Præterea, ubi convivas exhibent adſidentes menſæ, non accumbentes : ſebaceas candelas pro lychnis candelabro impoſitis : vitreas feneſtras

[**] *Magis ex uſu nunc à Gallis ipſis Italicâ voce dicitur* il coſtume. *E Belgis Pictoribus hac parte claruerunt olim Hubertus Goltzius, Otho Vænius, Petrus Paulus Rubenius, & natus eo Albertus : nuper etiam Oliverius Pirotte, Leodii, & Ægidius-Joſeph Smeyers, Machliniæ. Hodie cum Antiquitatis notitiâ jacent apud nos Pictura ipſa, & Chalcographia.*

pro cancellis lineâ telâ obductis : caminos, noſtris ſimiles, in coquinâ ſpiraculis inſtructos : cadavera, in ſepulcris ciſtarum inſtar excavatis, non, ùt moris fuit, in exciſarum cavernarum nidulis repoſita : inſculpta domeſticæ ſupellectili, puta ſedilibus, aut citharæ Davidicæ, hominum vel ferarum capita : & ſexcenta hujuſmodi, quibus parem medelam necdum adferre potuit Antiquaria & Critica ſcientia, quæ tamen Hiſtoriam tot ſordibus purgavit.

Obviæ ſunt ubique tolerabiliores Icones, ſed tamen ab Antiquitatis uſu ſemotæ, in quibus priſci Romani Pontifices, Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, Ægyptii Anachoretæ, morem hodiernum in veſtibus referunt.

Ut ad ſpeciales imagines deſcendam, innumera monſtra peperit Pictorum inſcitia, quæ vel ſemi-doctis riſum moveant. Tria memorabo, quæ exſtant Lovanii. 1. *in Bibliothecâ Academicâ, ad exemplar mſ. Rationalis Durandi, Virguncula Maria Templo oblata, habitu hodiernarum Beguinarum : S. Joachimus habitu Alexianorum : Pontifex Hebræus ad aram noſtris altaribus ſimillimam tus offerens, caſulâ noſtrorum Sacerdotum indutus.* 2. *In ædiculâ ad Portam Thenenſem, B. Mariæ Sepultura, corpore latente ſub panno cæruleo candidâ cruce diſtincto : S. Petrus planetâ opertus : alius Apoſtolus inſtructus Mariano Roſario : Chorales pueri cereos deferentes, &c.* 3. *Apud me, vetus Pictura Morientis ejuſdem ſanctiſſimæ Virginis ; adſtat hortator Præſul bene trabeatus, ſacrum illi cereum tradens : juxta lectum, vas aquæ luſtricæ cum aſpergillo : tum Pater Carmelita, flexis genibus, & junctis manibus orans : nolam pulſat frater ejuſdem Ordinis, precatoriâ ſphærularum decade munitus : Joannes Theologus, oculis fletu turgidis, adſidet camino planè Flandrico, Caroli Magni ſtatuâ decorato. Cæterùm « quiſquis » Pictorum noſtrorum ruditatem voluerit corrigere, is profectò otium deſpera» verit omnino; adeò ineruditi ſunt plerique : adeò cognitionem omnem An» tiquitatis turpiter abjecerunt. » Verba hæc Joh. Michaëlis Dilherri, Philoſophiæ Theologiæque Profeſſoris apud Norimbergenſes,* Diſputt. Philologico-Theologicar. T. I. p. 723.

CAPUT XXIX.

In Picturis corrigendas aliquando eſſe non picturas quidem ipſas, ſed earum ſignificationes.

INTERIM DILIGENTER caveant [docti, & Eccleſiaſtici] ne, ex privato ſenſu aut judicio, aliquid erroris arguant, quod non eſt manifeſtè erroneum.

Exemplum eſt in JOSEPHO. Is quòd cum SECURI pingatur, facilè crediderim ſumptum eſſe ex Libro de Infantiâ Salvatoris; ſolent enim Concionatores, ùt ſanctus Vincentius & alii, eum in ſuis ſacris Concionibus citare. Sed habeat ſanè ori-

ginem ſuam ex apocrypho ſcripto, quòd hoc potiùs fabrile inſtrumentum elegerint, quàm aliud, ad ſignificandum Joſephum fuiſſe Fabrum; non tamen inde ſequitur Picturam hanc manifeſtè erroneam eſſe, aut etiam apocrypham. Securis etiam meminit Ambroſius (100), dum explicat, Joſeph Fabrum, fuiſſe typum Patris cœleſtis, qui etiam faber eſt : & quòd non plus hìc ſignificetur, quàm Joſephum fuiſſe Fabrum juxta Euangelium (1), & Fabrum quidem lignarium juxta communiorem ſententiam (*H*).

(100) *Initio tertii Libri in Lucam.*

(1) *Matth. XIII. 55. Marc. VI. 3. Luc. IV. 22.*

H

Aliquando verò in Picturis corrigendæ ſunt non ipſæ picturæ, ſed earum ſignificatio. Sic, quòd idem S. Joſephus pingatur quandoque cum virente Ramusculo in manu, ſumpſerunt Pictores ex Tractatu de Nativitate B. Mariæ, qui eſt in Operibus Hieronymi, ex quo & alia quædam habent. Sed cùm docti ſciant fabuloſum eſſe hunc Tractatum, & Hieronymo indignum, prout Scriptores quidam (2) eruditiſſimè annotârunt, & res ipſa loquitur : dici poteſt per hunc Ramuſculum non eſſe intelligendum id, quod Pictores ex prædictâ fabulâ intenderunt : ſed referendum eum eſſe, ut ſignificet Virginitatem Joſeph; nam, ut ex virginali conjugio virgo Filius naſceretur, etiam ipſum Joſeph ſemper virginem fuiſſe veriſimile eſt. De quo beatiſſimus Hieronymus contra Helvidium. Neque ego unquam aliter intellexi hunc ramum, juxta illud quod de ſanctâ Brigidâ (*I*) ſcribit Beda (3) : "Cùm lignum altaris in teſtimonium vir„ ginitatis tetigiſſet, viride factum eſt.„ Poſtea tamen animadverti ex Tractatu allegato, quòd Pictores aliud intenderint.

(2) *Melch. Canus, Libro XI. cap. VI. reg. 1. Sixtus, lib. II. Bibliothecæ ſanctæ.*

I

(3) [In Martyrologio] *Kalendis Februarii.*

Gerſon Cancellarius, etſi fateatur (4) Senium Joſephi deſumptum eſſe ex apocrypho Libro de Infantiâ Salvatoris, idque multùm improbet : alibi tamen hanc picturam benignè interpretando, aliò refert, dum ait (5):

(4) *Serm. de Nativitate Mariæ.*

(5) *In Joſeph., diſtinct. V.*

(*H*) Qua de re pluribus agetur Lib. III. cap. XII.

(*I*) Virgine & Abbatiſſâ Scotâ, id eſt, Hibernâ, & Hibernarum quidem Virginum Sanctis adſcriptarum celeberrimâ. Ab eâ conditum eſt Kildarienſe monaſterium, Dublinio diſſitum M. P. viginti. Creditur obiiſſe an. IↃ. XXIII.

" Ergo

„ Ergo Joſeph reputaſſe ſenem, fecere ſeniles
„ In ſe virtutes : vel neu carnalis haberet
„ Suſpicio de te quicquam carnale, Maria.„

Non igitur quæcunque Picturæ ex apocryphis libris ſuam habent originem, manifeſtè erroneæ ſunt cenſendæ. Nam quarundam ſignificatio aliò referri poteſt, ùt jam dictum eſt. Nihil autem mirum eſt Gerſonem Senium Joſephi, quem conſtat ante mortem Salvatoris noſtri, aut paullò poſt (*K*) obiiſſe, non ad annos referre, ſed ad mores detorquere, cùm in Natali hujus Confeſſoris ab Eccleſiâ legatur (6): "Senectus venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis (*L*), & ætas ſenectutis, vita immaculata.„ *K* (6) *Sap. IV. 8.* *L*

Neque verò & hoc admirationem habet, ſignificationem picturarum mutari, cùm etiam vocum interpretatio aliquando caſtigetur. Unde cùm Dominicum diem (7) barbaries Solis diem vocitare conſueverat, Chriſtiani Imperatores non omnino refugerunt hanc locutionem. Theodoſius enim & Arcadius inter Ferias nominant (8) Solis dies, quos Majores, Dominicos ritè dixere : ſed Solis diem dicendo, reſpexerunt ad Solem juſtitiæ (*M*). Monuerat enim Conſtantinus Magnus, ſicut eſt apud Euſebium (9), ut diem Dominicam precibus convenientem, & maximè ſalutarem, ab eo nomen duxiſſe exiſtimarent, qui eſt lucis, vitæ, immortalitatis, & omnis boni auctor. Rurſus non eſt neceſſe ſemper ſignificationem mutare; nam quædam, ex apocryphis ſumpta, aliunde habent probabilitatem. (7) *Greg. Turonenſis, Lib. III. Hiſt. cap. 15.* (8) *Codice, de Feriis.* *M* (9) *De laudibus Conſtantini.*

(*K*) Omninò antè videtur obiiſſe: alioquin illi potiùs, quàm Joanni moriens Chriſtus Matrem ſuam commendaſſet. Et nonne ad Nuptias Canæ vocatus fuiſſet, ſi tum egiſſet in vivis?

(*L*) Prudentia hominis, etiam junioris, illi pro Canitie eſt.

(*M*) Voces Ethnicas, Dies Solis, dies Lunæ, & quæ ſequuntur, optabat Auguſtinus à Chriſtianis abjici: « Una ſabbathi, inquit *Præf. in Pſ. XCIII. circa med.*, dies » Dominicus eſt: ſecunda ſabbathi, » ſecunda feria, quem ſæculares » diem Lunæ vocant..... Quarta ergo ſabbathorum, quarta feria, » qui Mercurii dies dicitur à Paganis, & à multis Chriſtianis: » ſed nolumus ut dicant; atque » utinam corrigantur, ut non dicant! » Rectè ille : ſed invaluit mos contrarius, in ipsâ Synodo Tridentinâ *Seſſione primâ*, *verbis extremis*, uſurpatus.

CAPUT XXX.

Multa in Picturis & Imaginibus eſſe toleranda, quæ probabilia ſunt apud doctos quoſdam, aut vulgum.

QUÒD SI ERRORES quidam minùs periculoſi, & minoris momenti, rectè tolerentur in Imaginibus, ſatis ex eo conſtare poteſt non facilè contradicendum eſſe iis picturis, quæ communi quodam conſenſu receptæ ſunt, aut ex populari & ſimplici devotione pinguntur, etiamſi probabiliter tantùm à doctis quibuſdam defendantur, aut à ſimplici populo plauſibiliter acceptatæ ſunt [ſint.]

(10) *De modo Orandi.*

Nimio, enim & planè erroneo impetu, ſcripſit Eraſmus (10): " Nunc in templis videmus tot fabulas, ac nænias „ depictas, ùt, Septem Lapſus Domini Jeſu, ſeptem Gladios „ Virginis, aut ejuſdem tria Vota, aliaque id genus inania „ commenta.„ Ubi turpiter à ſeipſo diſſentit. Alibi enim (11) agens de Picturis, & earum crebritate, ſcribit Jacobo Sadoleto, Epiſcopo Carpentoractenſi, quòd prudenter ab eo admonitus ſit, " nè nimis acriter obſiſteret popularibus ſtudiis „ in his, quæ, licèt non ſint abſolutæ pietatis, tamen non „ ſunt cum impietate conjuncta. „ Sed quod diximus, exemplis declaremus.

(11) *Epiſtolarum Libro XXV.*

Adam, primus omnium parens, qualem FRUCTUM LIGNI comederit, non eſt certum. Iſidorus Peluſiota dicit in Epiſtolâ: " A Majoribus noſtris nobis traditum eſt Arborem tranſgreſſionis Adami, Ficum fuiſſe.„ Idemque putant Gennadius & Theodoretus, ab Aloyſio (12) citati. Verùm cùm alii iſtam traditionem ignorent, malunt, non minori probabilitate, pulchram [pulchrum] Malum appingere Arbori ſcientiæ boni & mali: non quòd aſſerere velint hujuſmodi fuiſſe fructum, de quo comédit Adam: ſed, quia æquè incertum eſt an ficum comederit, ideo malunt appingere fructum & delectabiliorem, & communiorem, ac in genere magis, quàm in ſpecie: ùt nihil aliud ſignificare velint, quàm quòd Adam comederit de

(12) [Lipomano] *in Catenâ ſuper Geneſin.*

fructu ligni, qui, ſecundùm probabiliorem nobis conjecturam, fuit pulchrum & delectabile pomum, vel malum (*N*). *N*

Et, ut à primo Adam ad ſecundum tranſeamus, habet Dominicæ Paſſionis Hiſtoria (13): Impoſuerunt Simoni cuidam Cyrenenſi CRUCEM PORTARE POST JESUM. Non eſt autem omnino certum, an hic ſignificetur Simonem cum Chriſto tuliſſe Crucem retro eundo: an verò ſignificetur, poſt Jeſum fatigatum, ablatam ab humeris ejus Crucem portaſſe. Poſteriorem hanc ſententiam amplexi ſunt Hieronymus (14), Leo (15), & Theophylactus (16). Priorem verò expoſitionem videtur Ambroſius habere (17): & quibuſdam recentioribus magis arridet. Unde inter eos Franciſcus Polygranus ait: " Ne ergo deficeret, hunc hominem adegerunt „ ferre Crucem poſt ipſum; non quòd omnino exonerârint „ ipſum: ſed quia faciliùs duo portant, quod uni fuerat „ grave.„ Neutiquam certè perſuaſum habeo Chriſtum hanc Crucem, cui noſtra adjunxerat crimina, vel unquam depoſuiſſe. Cùm ergo neutra ſententia ſit reprehendenda, utraque verò probabilis, aut vero non abſimilis, conſequitur nec antiquas eas Picturas reprehendendas eſſe, in quibus Chriſtus pingitur Crucem bajulare, antè ferens caudam crucis: nec etiam eas, quæ nunc frequentiores ſunt, ubi Chriſtus inverſo modo Crucem fert, caudam Crucis portante Simone Cyreneo.

(13) *Lucæ XXIII. 26.*

(14) *In caput XXVII. Matthæi.*

(15) *Sermone VIII. de Paſſione.*

(16) *In Euangeliſtas.*

(17) *In caput XXIII. Lucæ.*

(*N*) Inter varias conjecturas, cùm nihil aliud hìc proferri poſſit, ſi & meam adducere liceat, Malum Armeniacum hunc fructum fuiſſe ſuſpicabor. Certè id bonum eſt ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile; quæ de fructu vetito dicuntur Gen. III. 6. Deinde ſi Eva, poſtquam de fructu illo comédit, de eodem, ex parte comeſto, Adamo dederit, ùt pronum eſt locum Geneſeos accipere, pronum quoque eſt, malum Armeniacum intelligere, qui, fructuum omnium facillimè, ſolâ manû in duas partes dividitur. Accedit, Paradiſum aut in Armeniâ fuiſſe, quod Calmeto, Relando, aliiſque videtur: vel certè non procul admodum ab Armeniâ, à quâ, veluti patriâ ſuâ, pomum illud nomen accepit, & in quâ proinde feliciùs, quàm alibi, creſcere, ac ſuavius ad edendum eſſe meritò cenſeas.

CAPUT XXXI.

De eodem argumento.

SED, QUOD NOSTRI eſt inſtituti, pluribus exemplis proſequamur. Imago Chriſti ſuper petram ſedentis, quæ utcunque frequens eſt in Eccleſiis, non habet teſtimonium in Scripturâ ſacrâ : non dubito tamen quin alicunde (18) & piè, & probabiliter ſit deſumpta (*O*).

(18) *Vide Henric. Herpium Sermone LII.*

O

Chriſtus in quibuſdam antiquis Picturis pendet in cruce languidus; languidi ſunt enim morientes; in poſterioribus tamen Imaginibus non minori probabilitate expanſus pingitur, dicente Pſalmiſtâ (19): " Dinumeraverunt omnia oſſa „ mea (*P*). „

(19) *Pſal. XXI. 18.*

P

Imago Deiparæ oſtendentis Filio ſuo ubera, deſumpta eſt ex verbis S. Bernardi, quæ ex Sermonibus ejus frequenter citari ſolent: "O homo, ſecurum habes acceſſum ad Deum, ubi Mater ante Filium, Filius ante Patrem. Mater oſtendit

(*O*) Deſumi potuit ex Matth. V. 1. 2., ubi Dominus legitur aſcendiſſe in montem, ibique ſedens diſcipulos ſuos docuiſſe; Lapis enim iſte, montis, ſeu rupis, cacumen referre poteſt. Romæ in S. Zephyrini cœmeterio picta cernitur imago Chriſti ſub Paſtoris figurâ, qui ſedens in ſaxo, manu tenet fiſtulam, & circumſtantes oviculas alloqui videtur. (*Roma ſotterranea, ult. edit. T. II., tab. LXXVII.*) In eodem Opere delineantur aliæ Imagines Paſtoris Boni : *Tomo I. tab. 26.* epomidem geſtat, quâ paſſim utuntur peregrinantes : atque alterâ manu baculum præfert, alterâ ovem permulcet. *Tomo II. Tab. XXXVIII. & LXXVI.* maſtrucâ, ſeu penulâ paſtorali, indutus, circumfuſis ovibus, quæ intentis oculis eum placidè ac ſuaviter intuentur. *Tomo III. tab. CLXIII.* ter idem exhibetur, primùm baculo innixus, ad cuſtodiam gregis excubans : ſecundò, ſtans, elato in humeros agnello : tertiò, oviculam trahens ad mulctram; quæ trina imago ſumta eſt ex eleganti ſculpturâ in cœmeterio Oſtriano repertâ. Miram Chriſti figuram præferunt ſecundo Tomo *Tabulæ LXIII. & LXXI.*, ſub Orphei formâ ſtantis inter feras; quod fortè arreptum ex Clemente Alexandrino, cui Chriſtus dicitur ſolus omnium difficillimas feras, homines nempe, manſuefeciſſe. (*Admonit. ad Græcos, ed. Colon. ſeu Lipſienſis, 1688. pag. 3.*)

(*P*) Tantâ vi corpus meum diſtenderunt, ut omnia oſſa mea appareant.

Filio pectus & ubera : Filius oſtendit Patri latus & vulnera. Ibi non poteſt eſſe ulla repulſa, ubi tot ſunt charitatis inſignia. Verùm, ſicut figuratè intelligo verba Bernardi, ſic Imaginem, ex eis verbis deſumptam, intelligendam arbitror.

Rurſus de beatâ Virgine Deiparâ, omni laude venerandâ, quædam magis ex populari & ſimplici devotione pinguntur, quàm ex ſolidis vel Scripturis, vel Patrum teſtimoniis : ùt, quòd ceciderit ſub Cruce : quòd Chriſtum conſpiciens bajulantem Crucem, deliquium paſſa ſit : quòd eum de Cruce depoſitum in ſinum & brachia ſuſceperit : quòd ſepulturam ejus diligenter obſervaverit : denique quòd Chriſtus ei primò apparuerit. Sic etiam ex ſimplici & populari devotione pinguntur ſeptem Dolores, & ſeptem Gaudia Mariæ Virginis.

Item Vulnera Chriſti per figuras Pedum, Manuum, & Cordis abſciſſorum (*Q*), non quidem contra Scripturam : Os non comminuetis in eo (20) (nam pictura hæc non ſignificat Chriſto os eſſe comminutum, aut abſciſſum) : ſed popularis, & Deo non ingrata ſimplicitas, ita ſibi proponit ſingularem Meditationem erga quinque benedicta Chriſti Vulnera (*R*).

Q

(20) *Joan. XIX. 36. Exod. XII. 46.*

R

CAPUT XXXII.

De eâdem re.

Sunt praeterea & aliæ Picturæ de beatâ Mariâ, de Joſeph, de Annâ, & Joachim, quæ deſumptæ ſunt ex libro apocrypho, de Ortu Mariæ, aut de Infantiâ Salvatoris : &

(*Q*) Seu potiùs, velut abſtractione metaphyſicâ, ſeorſim exhibitorum.

(*R*) Ingenioſam, piam, & Alexandro VII., Pont. Max., probatam *Coronam*, ſeu Roſarium *ſacratiſſimorum Jeſu Chriſti Vulnerum* excogitavit, & *triginta quinque conſiderationibus, ex S. Scripturâ, ſanctis Patribus, Hiſtoriâ Eccleſiaſticâ, potiſſimùm deſumptis*, illuſtravit Guilielmus de Wael à Vroneſteyn, Soc. Jeſu Presbyter, anno 1659., vitâ defunctus. Libellum ejus quartùm edidit Bruxellæ Franc. Foppens an. 1657. Compendium exhibet Wilh. Nakatenus in Cœleſti Palmeto.

(21) *De Mariâ lib. I. Tract. VIII. & XII. Tomi primi.*

tamen, ùt Dionyſius Carthuſianus annotavit (21), multa ſunt in illo Libello, quæ probabiliter vera cenſentur, quia à viris ſanctis & eruditis, ùt Epiphanio & aliis, recitantur, & vera feruntur.

Sunt item & Hiſtoriæ quædam Sanctorum, quæ potiùs recenſeri debent inter eas, quæ probabilès ſunt, aut vero non abſimiles, quàm inter eas quæ certam, irrefragabilem, aut gravem habent auctoritatem: & tamen, cùm ex eis quædam cum veneratione in Eccleſiâ ubique legantur, ſatis ſuperque manifeſtum eſt eadem etiam in picturis & Imaginibus venerabiliter relinquenda eſſe (*S*).

S

Ac poſtremò quidem non improbabiliter ad Imaginem hominis morientis, alicubi Diabolus appingitur habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet (22). "Nam „ etſi Adverſarius noſter occaſiones per omnem vitam quæ„ rat & captet, ut devorare animas noſtras quoquo modo „ poſſit: nullum tamen tempus eſt, quo vehementiùs ille „ omnes ſuæ verſutiæ nervos intendat ad perdendos nos „ penitùs, & à fiduciâ etiam, ſi poſſit, divinæ miſericordiæ „ deturbandos, quàm cùm impendére nobis exitum vitæ „ proſpicit (23).„ Hinc Gregorius (24): "Ait Chriſtus (25): „ Venit enim Princeps hujus mundi, & in me non habet „ quicquam. Unde curandum nobis eſt, & magnis quoti„ die fletibus cogitandum, quàm rabidus, quàm terribilis, „ ſua in nobis opera requirens, in die noſtri exitûs, Prin„ ceps hujus mundi veniat: ſi etiam ad Deum carne morien„ tem venit, & in illo aliquid quæſivit, in quo ſuum in„ venire nihil potuit.„

(22) *Apoc. XII. 12.*

(23) *Concil. Trident. Seſſ. XIV. de Unctione.*

(24) *Homil. XXXIX. in Euang.*

(25) *Joan. XIV. 30.*

Severus quoque Sulpicius refert de S. Martino, quòd moriens Diabolo dixerit, quem videbat prope aſſiſtere: "Quid hìc aſtas, cruenta Beſtia? Nihil in me funeſtè reperies: Abrahæ me ſinus recipiet.„ Ex quo inferebat S. Severinus, Colonienſis civitatis Epiſcopus: "Quid ergo de no-

(*S*) Obſerva tamen, expuncta poſt Molanum fuiſſe quædam è Breviario Romano, quæ ejus ætate legebantur, v. g. hiſtoria damnati Canonici in actis S. Brunonis: ex aliis verò Breviariis, ùt Cluniacenſi, Pariſienſi, Rotomagenſi, multò plura eraſa eſſe, quæ tolerare potiùs expedit, quàm venerari.

„ bis peccatoribus erit, ſi tantum Sacerdotem voluit pars „ iniqua nocere? „ Lege de his Bernardi ſermonem VII. in Pſalmum XC., & Joannis Chryſoſtomi Homiliam XXV. in Matthæum (*T*). *T*

CAPUT XXXIII.

Superſtitionem omnem tollendam eſſe in ſacrarum Imaginum circumgeſtatione.

PORRÒ SUPERSTITIONEM, ùt omni in re, ſic & in ſacrarum Imaginum uſu vitandam eſſe, nemo negare poteſt. Eſt enim Superſtitio periculoſus error: & clara ſunt verba Synodi Tridentinæ: "Omnis ſuperſtitio in Sanctorum invo„ catione, Reliquiarum veneratione, & Imaginum ſacro uſu, „ tollatur. „ Unde liquet (26) Catholicam Chriſti Eccleſiam legitimum duntaxat Imaginum uſum probare: impium abuſum improbare: non unam ſuperſtitionem, aut immodicum cultum laudare, ſed corrigere: atque, cum D. Auguſtino (27), malos incautoſque filios, hac in parte vel leviſſimè peccantes, reprehendere & caſtigare.

(26) *Dominus Lindanus, Apologetici tomo III. cap. 8.*

(27) *Lib. de Religione.*

Quemadmodum præclarô exemplô Reverendiſſimi Domini & illuſtres Principes, Maximilianus à Bergis, Archiepiſcopus Cameracenſis, & Gerardus à Groesbeeck, Epiſcopus Leodienſis, Theologorum Lovanienſium conſiliô, Peregrinationem illam (& Proceſſionem) D. Virginis ad Waufriam (*V*) inſtaurârunt, ſuperſtitioſiſque reſectis, legitimo ſuo uſui jam dudum vindicârunt. *V*

Sic ante multa ſæcula Collyridianas mulieres damnavit Eccleſia, quæ currum, ſive ſellam quadratam, ornantes, expansô ſuper ipſum linteô, in illuſtri die quâdam anni, pa-

---

(*T*) Quæ de Diabolo iconibus appictô, Molanus hôc & ſuperiore articulo adducit, videntur mihi jure optimo locum ſuum tueri in piis Imaginibus, non tolerandis tantùm, ſed propagandis, ac defendendis.

(*V*) Sive Wavriam, opidulum Brabantiæ Wallonicæ, in finibus diœceſis Namurcenſis.

nem proponebant, & offerebant Mariæ coram ejus Imagine. Contra quod Simulacrificii ſtudium ſcripſit Epiphanius, Conſtantienſis Epiſcopus, in libri ſecundi tomo II. contra Hæreſes (28).

Igitur abolendus eſt abuſus ille ter execrandus, tametſi nondum locis quibuſdam abolitus, ut ſcilicet D. Pauli ac ſancti Urbani Imagines in profluentem conjiciantur, ſi forſan eorum dies feſtivi inciderint in pluvium cœlum, aut fœdam tempeſtatem, maximè ſi in die Converſionis Pauli hoc accidat (29).

Scripſit, in regno Navarræ, Librum de Superſtitionibus, Martinus de Arles, Archidiaconus Pampilonenſis, qui in Oceano Juris & alibi exſtat. Cujus Operis Doctor Navarrus cum laude meminit (30), contra eos qui, tempore ſiccitatis, Imaginem ſancti Petri, aut Corpus ſanctæ Feliciæ (ſive Felicianæ) Labiani, ad oram fluminis, proceſſionaliter ducunt, & ſubmergunt vel ſubmergere attentant, inde ſperantes ſortiri ſuum ſperatum effectum intra viginti quatuor horas.

Et, ne quis pro his objiciat hiſtoriam Euagrii (31), Imaginem quidem Chriſti aquâ aſperſerunt Edeſſeni, ſed ex magnâ fide, procul ab omni ſuperſtitione. Eam enim aquam, contactu ſanctificatam, projiciebant in ſtruem lignorum ab hoſtibus poſitam, ſperantes ita divinitùs liberari. Quod & factum eſt, Deo tunc in ſtruem illam ignem immittente. Simili pietate Patres Monaſterii in Scopulo, cùm puteum in magnam altitudinem effodiſſent, nec aquam invenirent, Imaginem Abbatis Theodoſii in puteum demiſerunt, ut per ipſum Deus aquam daret: & mox aqua dimidium putei implevit. Teſtis eſt Joannes Ebiratus (32).

Eſt & alicubi mos (33), ut agricolæ ſtatis diebus Divorum Imagines, inconditis clamoribus, ruſticoque ſtrepitu, per agros, arva, ſata, prataque, bajulantes & circumferentes, hinc magnum ſibi ſpondeant proventum: credantque ſolum illud maligniùs reſponſurum, quod hujuſmodi non exceperit Divorum geſtationem.

Quos igitur Imagines circumferre juvat, utantur modeſtiâ & religione Chriſtianâ, citra ſuperſtitionis & inſolentiæ notam. Nos enim non dubitamus, quin Deus, inter Sanctos ſuos, habeat peculiares pro pluviâ impetrandâ Patronos.

Qualis

(28) *Hæreſi LXXIX.*

(29) *D. Fred. Schenckius, Archiepiſcopus Ultraj., de Imag. cap. 3.*

(30) *De Oratione & Horis, cap. 6.*

(31) *Lib. IV. cap. 26.*

(32) [Sive Moſchus] *in Prato ſpirituali, cap. XVIII.*

(33) *Freder.* [Schenckius] *Ibidem* [ubi not. 29.]

Qualis eſt Brunduſii S. Theodorus Martyr, cujus aduſtum Corpus, ùt ſcribit Robertus de Licio, Epiſcopus Aquinas (34), cum Proceſſionibus & Litaniis honoratur : & ſæpe eodem die pluvia de cœlo deſcendit. Sed ſi quid admiſceatur falſæ religionis, id Epiſcopi auctoritate corrigendum eſt.

(34) *De Laudib. Sanctorum, Sermone XL.*

CAPUT XXXIV.

Imaginum in Supplicatione circumgeſtatio à ſuperſtitione contra Hæreticos defenditur.

Quòd autem Majores noſtri in Supplicationibus ſuis, omni pietate pleniſſimis, ſacras Imagines circumgeſtaverint, patet ex Bedâ in Hiſtoriâ Gentis ſuæ, qui (35) ſcribit Auguſtinum & ſocios ejus, viros (ùt fertur) fermè quadraginta, veniſſe ad Edilbertum Regem Cantiorum (ſive Cantuariorum,) non Dæmoniacâ, ſed Divinâ virtute prædiditos, Crucem pro vexillo ferentes argenteam, & Imaginem Domini Salvatoris in tabulâ depictam : Litaniaſque canentes pro ſuâ, ſimul & eorum, propter quos & ad quos venerant, ſalute æternâ. Rurſus, ſcribit eos Dorovernenſi (*X*) civitati appropinquantes, more ſuo cum Cruce ſanctâ, & Imagine magni Regis Domini noſtri Jeſu Chriſti, Litaniam conſonâ voce modulatos eſſe. Apparet etiam ex Chryſoſtomo, dum meminit lætiſſimæ apud Antiochenos Proceſſionis, quòd aliqua Martyris memoria circumferebatur, quam omnes in Proceſſione ſequebantur; ſive ea Imago fuerit, ſive Reliquiæ ejus. Dicit enim (36): "In omnem partem civitatis hoc honeſto duce vos circumagente, nos invitos infirmitas domi manere cogebat."

His accedat, quòd in circumgeſtatione Arcæ Dei (ad cujus portationem mirabilia operatus eſt Dominus (37),) circumferebantur etiam Imagines Angelorum : "Surrexit enim

(35) *In Libro I. cap. 25.*

X

(36) *Homil. XIX. ad Antioch., in initio.*

(37) *Joſ. III. VI. I. Reg. IV. V. VI. II. Reg. VI. 2. 5.*

(*X*) Cantiorum metropoli, dictæ deinde Cantuariæ, Anglis *Canterbury*. Acta ſunt hæc anno 597. Nil habet Eccleſiaſtica Hiſtoria pulcrius iſto virorum Apoſtolicorum in Angliam appulſu.

„ David, & abiit, & univerſus populus qui erant cum eo „ de viris Juda, ut adducerent Arcam Dei, ſuper quam invocatum eſt nomen Domini exercituum, ſedentis in Cherubim ſuper eam...... David autem & omnis Iſraël ludebant „ coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, „ & lyris, & tympanis, & ſiſtris, & cymbalis.„

(38) Baruch., cap. VI. ỳ. 25.

Quare deſinant Hæretici nobis objicere ex Baruch (38): "Sine pedibus in humeris portantur :„ cùm id de Idolis, ſive falſis Diis, ab eo dictum ſit.

(39) Tomo I.

De modo agendi Proceſſiones ſcripſit Opuſculum Dionyſius Carthuſianus (39). (Y)

CAPUT XXXV.

De Superſtitionibus cavendis ulteriùs diſſeritur.

(40) In Sexto [Decretalium] de officio Ordinarii, cap. 2.

CETERUM, AIT Gregorius decimus (40), " deteſtabilem „ abuſum horrendæ indevotionis illorum, qui Crucis, „ beatæ Mariæ Virginis, aliorumque Sanctorum Imagines „ ſeu Statuas irreverenti auſu tractantes, eas in aggravationem ceſſationis à divinis, proſternunt in terram, & urticis ſpiniſque ſupponunt (Z), penitus reprobantes : aliquid

(Y) Idem argumentum tractârunt Nicolaus Serarius, & Jacobus Gretzerus, ambo è Societate Jeſu. Item Chriſtianus Lupus, Auguſtinianus, Doctor Lovanienſis, qui & quæſtionem, ſuo tempore animoſiùs agitatam, diſcuſſit : num videlicet Sanctorum Imagines in Supplicatione publicâ cum Venerabili Sacramento Corporis Domini circumferre liceat. Sed & Jacobus Eveillon, Canonicus Andegavenſis, ſcripſit *De Proceſſionibus Eccleſiaſticis, Librum ; in quo earum inſtitutio, ſignificatio, ordo, & ritus ex ſacris Scripturis, Conciliis, & variorum Auctorum ſcriptis, explicantur. Pariſ. apud Matthæum Guillemot, 1641. in-8°. pagg. 319.*

(Z) Id factum eſt Leodii anno 1213. & ſequenti, poſtquam eam urbem ceperat, diripuerat, & Cathedralem B. Lamberti Baſilicam polluerat Henricus Brabantiæ Dux, ejus nominis primus, ob controverſiam cum Hugone Petrapontio, Antiſtite Leodicenſi, qui illi ſacris interdixit, " convocato Hoii Concilio omnium Prælatorum ſuæ „ diœceſis..... Decretumque eſt in „ ipſo Concilio, ut Imago Crucis,

„ tale fieri de cætero diſtrictiùs prohibemus : ſtatuentes ut „ in eos qui contra fecerint, ultrix procedat dura ſententia, „ quæ delinquentes ſic puniat graviter, quòd alios à ſimi- „ lium præſumptione compeſcat.„

Sed omnium ſceleratiſſimè peccant Malefici, venefici & ſagæ, ad incantationes, veneficia, & alia id genus horrenda, ſacris Imaginibus abutentes (41). Sed quæ Legalibus Canoniciſque pœnis fuerint expianda.

Neque minùs peccavit, qui Imaginem (quamvis non ſacram) carbone in tegulâ pictam baptizavit, ſub nomine Puellæ, quam in ſui amorem illicere volebat. Contra quem ſcripſit, ad Officialem Tornacenſem, Ægidius Carlerius (*A*), Decanus Cameracenſis (42).

(41) *Fred. Schenckius, de Imaginibus, cap. 13.*

A

(42) *In Sportâ Fragmentorum.*

„ & Sanctorum Reliquiæ ſpinis „ circumdatæ in omni proſternan- „ tur eccleſiâ, totius Diœceſis or- „ gana ſuſpendantur, feſtiviſque „ diebus fiat Proclamatio pro dicto „ ſcelere.... Primò igitur in majori „ Eccleſiâ Imago Chriſti eſt depo- „ ſita, & ſanctorum Theodardi & „ Maldabertæ Virginis Reliquiæ.... „ ad ejus dexteram ſunt poſitæ : „ ad ſiniſtram verò Petri & An- „ doleti, & ſancti Floriberti Epiſ- „ copi & Confeſſoris..... Sed ne- „ que... per annum & dimidium, „ minùs diebus XI., in majori Ec- „ cleſiâ ſolemnis Divinorum facta „ fuit celebratio. Sed, dictis Horis „ regularibus, intrabat conventus „ beati Ægidii Baſilicam, expleto- „ que illic divino Miſſæ officio, „ & datâ benedictione, indutus ad „ hæc ſacris, complosiſque manibus, „ egrediebatur Presbyter, Clerique „ conventu circumdatus, ibat ſic ad „ templi medium : & omnes co- „ ram prædictis procumbentes Re- „ liquiis, cum multis lacrymoſis „ ſuſpiriis hanc ante faciem Dei „ cum precibus querimoniam de- „ ponebant : Aſpice, Domine, de „ ſede ſanctâ tuâ, & cogita de „ nobis„ aliaque ex Pſalmis LXXIX. LXXXV., & Hierem. XI. XVII. XXII. &c. Sic Auctor Vitæ S. Odiliæ, *Lib. III. cap. 5. & ſeqq.*, & ex eo Ægidius, Abbas Aureæ Vallis, ac Renerus, Leodii Monachus, ipſi quoque rei geſtæ æquales, *Tomo II. Chapeavilli pp. 211. 212.* Porrò relatâ Ducis clade, ſeu Hugonis Victoriâ, quam Leodienſis Eccleſia die 13. octobris, titulo *Triumphi S. Lamberti*, quotannis, ùt miraculo partam celebrat, ſubdit Ægidius *Ibid. pag.* 232. "Dux, Flan- „ drenſi Comite compellente, vénit „ Leodium [anno 1214.,] Præſu- „ lique, & Majorum domûs pro- „ nus veſtigiis, tandem abſolutus „ eſt, omnes manu propriâ præ- „ fatas relevans Reliquias de pul- „ vere pavimenti.„ Eundem morem in Franciâ & Lotharingiâ obtinuiſſe docet Edmundus Martenne, *de antiquis Eccleſiæ Ritibus Libro III. pp. 429. 430.*

(*A*) Vixit ille medio ſæculo XV., adfuitque Concilio Baſileenſi.

N 2

B C Poſtremò, ſicut Synodus Cameracenſis, ſub Maximiliano (*B*) Archiepiſcopo primo celebrata (*C*), abominandam dicit (43) eſſe vanitatem & ſuperſtitionem eorum, qui certò pollicentur non ex hac vitâ migraturos ſine Pœnitentiâ & Sacramentis, qui hunc illumve ex Divis coluerint: ſic etiam vaniſſimæ ſuperſtitionis arguendum eſt, ſi quid tale ſacris Imaginibus alicubi ſubſcriptum habeatur (*D*). Valeant igitur de Chriſtophoro carmina:

(43) *De Sanctis, cap. 6.*

D

" Chriſtophore ſancte, virtutes ſunt tibi tantæ:
„ Qui te manè vident, nocturno tempore rident. „

Et,

" Chriſtophori ſancti ſpeciem quicunque tuetur,
„ Iſtâ nempe die non morte malâ morietur „

Item,

" Chriſtophorum videas: poſtea tutus eas. „

CAPUT XXXVI.

Citra ſuperſtitionem, unam Sancti Imaginem præ aliâ ejuſdem celebriorem eſſe: neque hìc audiendos eſſe Hæreticos.

VERUM QUÒD MEMORIA Sanctorum quibuſdam locis in ſolenniori habeatur honore, quàm alibi, non debuit à Sectariis quibuſdam trahi in argumentum Idololatriæ & ſuperſtitionis, ſed potiùs divinæ beneficentiæ, quæ (ſicut ex-

(*B*) Cognomento de Bergis.

(*C*) Anno 1565.

(*D*) Et in Superſtitionum claſſem referenda mihi videtur recepta olim, ad arcendam Epilepſiam, conſuetudo deferendi ſchedam, in quâ exarati hi verſus:

« Gaſpar fert myrrham, Thus Mel-
» chior, Balthaſar aurum.
» Hæc tria qui ſecum portabit no-
» mina Regum,
» Solvitur à morbo, Chriſti pieta-
» te, caduco. »

Hos refert Fernelius, agens de occultis morborum cauſis: addens auditos à ſe Theologos, qui rem innoxiam cenſerent. An omne Superſtitionis periculum abſit à pervulgatis etiamnum ſchedulis, quibus appinguntur trium, ùt vocant, Regum capita, & eas geſtantibus incolumitas à variis morbis ac faſcinis promittitur, examinari cuperem ab Eccleſiæ Proceribus.

perientia abundè teſtatur) magis uno loco mirabilem ſe oſtendit in Sanctis, quàm alio. Cujus ſi rationem quæras, dico verbis Auguſtini (44): "Ubique quidem Deus eſt, & nullo „ continetur vel includitur loco, qui condidit omnia: & „ eum à veris adoratoribus in ſpiritu & veritate oportet „ adorari (45), ut in occulto exaudiens, in occulto etiam „ juſtificet & coronet. Verumtamen ad iſta, quæ hominibus „ viſibiliter nota ſunt, quis poteſt ejus conſilium perſcrutari, „ quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant?„ Et poſtea: "Non in omnibus Memoriis Sanctorum iſta fieri „ voluit ille, qui dividit propria (46) unicuique prout vult.„ Refert iſtud Auguſtinus ad inſcrutabile Dei judicium, qui ſicut non omnibus Sanctis dedit eandem gratiam, ita non in omnibus locis per eundem Sanctum pariformiter operari decrevit. Sicut, cùm in terris videretur, in Capharnaum multa miracula fecit (47), quæ in Nazareth operari noluit ipſe, qui non propter locum gentem, ſed propter gentem locum (48) elegit. Igitur loca locis præponuntur, "ut ex ipſorum locorum admonitione major affec„ tus exſurgat ad acuendam charitatem (49), & in illos quos „ imitari poſcimus, & in illum quo adjuvante poſſumus (*E*).„ Ut meritò Synodus Gangrenſis (50) dixerit: "Si quis ſuper„ biæ uſus affectû, conventus abominatur, qui ad Confeſ„ ſiones Martyrum celebrantur, & miniſteria quæ in eis fiunt „ ſimul cum eorum Memoriis execratur, anáthema ſit.„ Plura contra impietatem hujus, & ſimilium aſſertionum, afferenda eſſent: ſed dixi in initio libri ſecundi me de Imaginibus non ſcripturum contra Hæreticos (51). Ubi tamen, quòd nec iſta prorſus intacta reliquerint, particularia quædam ab eis notata, in quibus Catholici ſimpliciores facilè decepti laberentur, non præteribo; quòd hæc ſpeciatim ad noſtrum inſtitu-

(44) *Epiſt. CXXXVII.*

(45) *Joan. IV. 24.*

(46) *I. Cor. XII. 11.*

(47) *Lucæ IV. 23.*

(48) *II. Mach. V. 19.*

(49) *Aug.* [Libro] *XX. contra Fauſtum, cap. 21,* *E*

(50) *Canone XX.*

(51) *Lege Apologeticum Lindani, & ſimilia.*

(*E*) Idem *Serm. CCLXXXVI., al. XXXIX., de diverſis, in Natali SS. Gervaſii & Protaſii, n. 5.* « Non » ceſſat Deus atteſtari: & novit quo» modo ipſa miracula ſua debeat » commendare. Novit agere, ut » magnificentur: novit agere, nè » vileſcant. Non omnibus donat » per Martyres ſanitatem: ſed om» nibus promittit imitatoribus Mar» tyrum immortalitatem. Quod non » omnibus det, non quærat, cui » non dat: nec murmuret adver» sùs eum, quia non dat, ut det » quod in fine promiſit. »

tum pertineant. Ceterùm blaſphemias eorum contra omnes ſacras Imagines, earumque multiplicem honorem prætereo; quòd à multis præſentis Eccleſiæ Doctoribus, ut antiquiores prætercam, ſint refutatæ, quòdque jam antè præfatus ſum me de abuſibus & ſignificationibus, non ad hæreticos, ſed rudes Catholicos ſcripturum. Alioquin quis finis foret, ſi nobis contra impura hæreticorum ora clamandum foret, pro legitimo Imaginum uſu? Deinde nimis longa foret iſta tractatio. Nam in permultis nos circa earum uſum ſuperſtitionis & idololatriæ accuſare non verentur: imò verò eò malitia quorundam proceſſit, ut etiam rideant circumgeſtationem ſacroſanctæ Euchariſtiæ, & honorem, quem Catholici tremendo Sacramento impendimus, dum circumfertur. Sic non ſolùm imitantur Michol, quæ Davidem deridebat ſaltantem ante Arcam Dei (52): ſed impietate multum ſuperant. Ipſa enim Davidem linô indutum, & Arcam deducentem cum jubilo & ſaltu, deſpexit in corde ſuo: hi verò etiam ſannis & mendaciis impetunt in ſupplicatione honorantes Dominum Deum ſuum. Sed qui jam nolunt flectere genua Euchariſtiæ, vel inviti ea flectent in die Judicii, juxta Apoſtolum (53): "Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti; ſcriptum eſt enim (54): „Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne „genu.„ Ex his nonnulli, ob vigeſimum caput Exodi, damnant omnem uſum Imaginum (55): at Michol ne in Veteri quidem Lege eas damnavit: ſed ſtatuam cum pilis caprarum ad caput pro Davide in lecto poſuit, ut eum à Saüle ſalvaret.

(52) II. Reg. VI. 20. I. Par. XV. 29.

(53) Rom. XIV. 10.

(54) Eſa. XLV. 24.

(55) I. Reg. XIX. 13.

CAPUT XXXVII.

Laſciviam omnem vitandam eſſe in ſacris Imaginibus.

QUOD AD LASCIVIAM attinet picturarum, ſic de eâ ſtatuit noſtri temporis Œcumenica Synodus (56): "Omnis „denique laſcivia vitetur, ita ut procaci venuſtate Ima„gines non pingantur, nec ornentur. Tanta circa hæc dili„gentia & cura adhibeatur, ut nihil inordinatum, aut præ„poſterè & tumultuariè accommodatum, nihil prophanum

(56) Seſſione XXV.

„ nihilque inhoneſtum appareat; cùm domum Dei deceat „ ſanctitudo (57). „ Ut ergo ſacris Divorum Imaginibus honor & veneratio major impendatur (58), oportet eas ſic depingi, ſculpi, & effigiari, ut quoſdam velut igniculos in hominum pectoribus ſuccendant: omni levitatis, atque laſciviæ, quod contuentium oculos offendere queat, offendiculo ſublato.

(57) Pſal. XCII. 5.

(58) Freder. Schenckius, de Imaginibus, capp. XII. XIII.

Viſæ quandoque ſunt in locis ubi non decuit Divorum Imagines, viventium adhuc hominum ora vultuſque referre, ut hoc umbratico velamento illorum quos amabant effigie paſcerent oculos. Hic fucus eliminari prohiberique debet, velut peſtiferum illecebroſæ cogitationis irritamentum. Nam ad hunc modum Imaginibus abuti nefarium eſt (*F*). Hâc ſanè de causâ etiam gentes irriſit Clemens Alexandrinus (59). "Praxiteles, inquit, ùt declarat Poſidippus in Libro de Cnidio, Veneris Cnidiæ conſtruens imaginem, fecit „ eam formâ ſimilem Cratinæ quam amabat, ut adorarent „ miſeri amicam Praxitelis. Cùm floreret autem Phryne, „ meretrix Theſpiaca, Pictores omnes imitabantur Veneris „ imaginem ad Phrynes pulchritudinem. Sicut rurſus lapicidæ „ quoque Mercurios effingebant Athenis ad Alcibiadem. „ Reſtat nunc tuum adhiberi judicium, ſi velis etiam adorare „ Meretrices? „ Arnobius Afer, qui anno ccc. vixit, (ſcribit enim

F

(59) Orat. ad Gentes.

(*F*) Hunc abuſum contrario facto ſcitè antevertit pius quidam Ariani in regno Neapolitano Epiſcopus, cujus operâ ſtructum eſt B. Mariæ Virginis ſacellum, pars Templi Divi Nazarii in Mergellinâ; Jacobi Sannazarii carminibus aliquoties celebratâ. Viſitur illic Leonardi de Piſtoiâ, celeberrimi Pictoris, opus, Archangelus Michaël Cacodæmonem transfigens: facies autem Cacodæmonis, ita jubente memorato Antiſtite, exprimit faciem nobilis, at nefariæ, matronæ, quæ impuro amore in Præſulem arſerat; nam ille facinus deteſtatus, Imaginem ita confici voluit, ut Diabolo ſit

Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo:
Poſtrema immani corpore priſtis.
(*Æneïd. III.*)

Porrò nullum piaculum ſit, ſi periti Pictores, more apud eos recepto, effigiem ſui poſteris relinquant in figurâ aliquâ, quæ pars (non præcipua) ſit Imaginis ſacræ. Nam id ferendum non eſt in præcipuis figuris Imaginum, viros ſanctos exhibentium, quales in Baſilicâ principe Neapolitanâ ſpectantur, à Georgio Vaſario depictæ, gentemque Farneſiam repræſentantes. Lege Pompeii Sarnelli, Vigilienſis Epiſcopi, *Lettere Eccleſiaſtiche*, *edit. Venet.* *1716. T. III. p. 17.*

libro I. " Trecenti ſunt anni fermè, minùs vel plùs aliquid,
„ ex quo cœpimus eſſe Chriſtiani, & terrarum in orbe cen-
„ ſeri „) is non minori elegantiâ idem annotat : " Quid ego,
„ inquit (60), diis datas falces & fuſcinas rideo? quid cor-
„ nua, malleos, & galeros? cùm ſimulachra quædam ſciam
„ certorum eſſe hominum formas, & infamium lineamenta
„ meretricum. „ Deinde idem proſequitur iiſdem ferè exem-
plis, quibus Clemens Presbyter.

(60) Libro VI. adversùs Gentes.

Dedit autem non immeritò olim laſciviæ ſuæ pœnas Pictor quidam, quòd Salvatorem ad ſimilitudinem Jovis pingere præſumſiſſet. Arefacta eſt enim manus ejus. Quem tamen poſtea peccatum ſuum confeſſum ſanavit Gennadius Patriarcha, ùt refert (61) Nicephorus (G).

G

(61) Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro unico an. 463. Et Theodorus Lector, Lib. I.

Summâ itaque diligentiâ adlaborandum eſt ab iis, qui populo præſunt, nè eâ figurâ, habitu, atque ornatu Imagines oculis ingerantur, ut non ad pietatem homines informent: ſed potiùs ad libidinem, ſuperbiam, curioſitatem, aliaque vitia nos provocent; ſicque calumniæ & blaſphemiæ locus relinquatur Hæreticis, qui undiquaque quærunt calumniæ & blaſphemiæ occaſiones. Pulcrè ſanè ſcribit (62) Quinctinus Heduus (*H*): " Infames & voluptuoſæ Picturæ nullo debent
„ in Chriſtianorum loco videri; qualibus tamen nunc Princi-
„ pum, privatorumque, putant hortos & ædes ornari, ne
„ Templis quidem noſtris ab hac turpitudine liberis. Quod-
„ que deteſtabilius eſt, in figurandis ipſis Divorum Imagini-
„ bus laſcivire non verentur Pictores : ut in ſacerrimâ
„ Θεοτόκῳ Virgine pingendâ, in lugente pœnitente Magdalenâ,
„ ſanctiſque ceteris Mulieribus, aut Virginibus efformandis.
„ Et, quod omnibus eſt execrabilius blaſphemiis, ineffabile

(62) Ad Canonem XX. Synodi Gangrenſis.

H

(*G*) Non ille ſchiſmaticus, & parum accuratus XIV. ſæculi ſcriptor : ſed vir ſanctus, & Patriarcha CPolitanus, de quo ſuprà, pag. 27.

(*H*) Joannes Quintin, Auguſtoduni in Burgundiâ natus 20. jan. 1500., Juris Canonici Profeſſor Lutetiæ Pariſiorum 1536., obiit 9. aprilis 1561., ibidem ſepultus ad S. Joannem Lateranenſem. Eſt inter varia ejus de Jure Eccleſiaſtico Opera, *Synodus Gangrenſis, Euangelicæ Promulgationis anno circiter CCC. congregata, jam tot abiere ſæcula, ſæculi præſentis errores, multaſque multorum ſuperſtitiones & impietates condemnans; explicata Commentariolis.* Edidit Wechelius Lutetiæ Pariſ. 1560. in-4°.

Cœnæ

„ Cœnæ Dominicæ Myſterium graphidè plerumque ſic reddi-
„ tur, ut ab azotorum (*I*) ſympoſio diſtare non videatur.„ *I*
Eadem eſt admonitio Franciſci Horantii (63): "Imagines, ait,
„ Chriſti meminerimus, completæ honeſtatis ac religionis, non
„ perditi luxûs exemplaria eſſe. Quare omni pudore & ve-
„ recundiâ adſperſas eſſe magnopere convenit. Quid commu-
„ ne Virgini ſanctiſſimæ, pudicitiæ numeris omnibus perfectæ
„ atque expletæ, cum ornatu illo penè dixerim meretricio?
„ Quid ſanctis Martyribus, Chriſtique Confeſſoribus, cum
„ pluſquàm profano apparatu (*K*)?„ *K*

(63) *In Locis Catholicis contra Calvinum ſcriptis, Lib. II. cap. 27.*

(*I*) Rectiùs, Aſotorum, id eſt, Prodigorum, luxurioſorum, helluonum.

(*K*) De luxu vitando in Sanctorum iconibus ſermo recurret inferiùs capite XL.: de ludicro iis non admiſcendo, cap. XLII. Hìc monere viſum eſt, abſtinendum quoque à puerilibus, & ignobilibus figmentis, quibus res ſacras dehoneſtari neceſſe eſt: veluti ſi, Hebræis mare rubrum tranſeuntibus, puellus matri lectas è ſiccato fundo conchas offerat: ſi Jeſus puer Joannis Agnellum permulceat: aut huic inſideat, ſpatharium agente Joanne, & fœnum agno porrigente: ſi, Domino cum Mariâ loquente, & Marthâ ſororis miniſterium expoſcente, felis, occaſione uſus, admotam igni carnem aſſandam ſurripiat. Quanquam enim hujuſmodi Picturæ in privatis ædibus tolerari poſſint, minimè tamen eas decet in Templis collocari, ubi nil debet obtutibus fidelium patére, quod pietatem non ſpiret, nihil quod ſanctæ noſtræ Religionis gravitatem ac majeſtatem imminuat.

SUPPLEMENTUM

AD CAPUT XXXVII. LIB. II.

ARCENDAM eſſe à ſacris, & aliis quibuſcunque, Imaginibus omnem laſciviam, probatu facillimum eſt: at non perinde facile, Theoriam hìc figere, ſeu criterium ſtatuere, quo dignoſcatur, quæ Imagines pro laſcivis, aut non laſcivis, habendæ ſint. Ego ſequentia meditatus ſum, quæ doctiorum cenſuræ planè ſubjicio.

1. *Picturæ Laſcivia ſita eſt potiſſimùm in figuris humanorum corporum; nec enim adeo mentem commovent eæ, quibus exprimuntur animantia bruta: hæ verò undiquaque honeſtæ erunt, ſi nec appareant membra ſobolis procreationi deputata, nec animalia ipſa quidquam agere videantur, quod ad gignendi actum pertineat. Contrà lubricæ cenſendæ ſunt illæ, quæ vel coitum beſtiarum, vel*

partes ei deſervientes, præſertim turpiter commotas, deditâ operâ, ſpectandas exhibent. Eædem Brutorum partes, citra affectationem, atque ad ſolam figuræ integritatem, expreſſæ, Imaginem, ùt quidem opinor, laſcivam non facient: malim eas tamen, quantùm fieri poteſt, oculis ſubduci.

II. *Nuditas, in corporis humani figuris, nec omnis laſciva eſt, nec ſola. Non omnis quidem; nam præter faciem & manus, pleraque membra non indecorè viſui poſſunt offerri: alioquin omnes ferè crucifixi Domini Imagines è conſpectu fidelium eſſent auferendæ. Pleraque dixi membra; non autem ea, aut eorum admodum vicina, quæ primi parentes noſtri poſt magnum illud peccatum abdiderunt, & abdenda eſſe naturalis Pudor gentibus omnibus, utcunque politis, perſuaſit.*

III. *Atque his finibus arctatur permiſſa in virili corpore nuditas: neque ſatis caſtæ ſunt icones, quæ impuberum partes naturales oſtendunt: utì nec illæ, quæ partes eaſdem, velut ex quâdam neceſſitate, monſtrant in viro adulto, puta in Patriarchâ Noë, caſu inebriato. Verùm has icones non auſim propriè laſcivas dicere, neque itidem illas, quibus Angeli, puerili formâ, nudi antrorſum exhibentur. Tamen omnes, hoc articulo notatæ, non carent periculo, quod pii quique in poſterum tolli vehementer exoptant.*

IV. *In hanc, non laſcivarum, ſed periculoſarum, Imaginum claſſem referendæ videntur illæ, quæ pudendam quidem nuditatem continent, ſed formâ admodum exiguâ ac imperfectâ, ut minùs oculos feriant. His junge grandiores imagines, ac picturas, cætera nudas, in quibus inhoneſta membra, vel modicâ fronde obducuntur, vel ſimili aliquo artificio diſſimulantur. In his certè nonnulla verecundiæ ratio habita eſt: non tamen offendiculum omne ſublatum; vix tollendum aliter, quàm adjecto latiore panno, ùt factum in Opere Lipſii de Cruce.*

V. *Aut obſcœnæ nuditatis genus eſt, aut quiddam illâ pejus, dum ea, quæ seriò velanda fuerant, pellucidâ telâ veſtiuntur, qualem aliquando Latini ventum textilem appellârunt* [**].

VI. *Major eſt in feminarum, quàm virorum, Imaginibus occaſio ruinæ; tum ob colorem, mollitiem, ac denique pulcritudinem inferiori ſexui propriam: tum quòd Honeſtas jubeat in illis, non obſcœna ſolùm membra, ſed ubera quoque, ſaltem ordinariè, velari.*

VII. *Cæterùm nemo reprehendat, ſi pingatur vel Beata Virgo Filium, vel mulier illa damnatum fame patrem in carcere lactans: modò utrobique decórum ſervetur, & ſufficiens adhibeatur cautela.*

VIII. *Indulgendum aliquid iis, qui figuras Anatomicas delineant, pingunt, ſculpunt, aut quacunque ratione effingunt: perinde ùt aſpectus, tactuſque, alioquin impudici, Chirurgis interdum permittuntur. At his & illis nefas eſt ultra neceſſitatem progredi.*

IX. *Multa Hiſtorici pudicè narrant, quæ Pictoribus turpe ſit arte ſuâ repræſentare; ac primùm quidem ſcelera omnia cum caſtitate pugnantia: deinde & licitas inter conjuges blanditias, quæ, ùt notat Auguſtinus, erubeſcunt*

[**] *Sic indutæ mulieres Senecæ*, CONTROV. XV., *dicuntur* « *paulò obſcæniùs, quàm poſitâ veſte, nudæ.* »

videri, tametſi non erubeſcant ſciri. Atque idem eſto de naturalibus quibuſdam neceſſitatibus judicium.

X. *Non ſolâ Nuditate Laſcivia Picturis inducitur, ſed turpibus etiam geſticulationibus, immodeſto corporum ſitu, procaci vultu, demùm iis omnibus, quæ prurientis ad libidinem, ſeu viri, ſeu feminæ, ſpeciem animis ingerunt.*

XI. *Deteſtanda in primis Artificum illorum nequitia, qui, imagine, etiam in ſpeciem honeſtâ, turpia cogitandi anſam de induſtriâ ſubminiſtrant, operam dantes, ut picta tabella plura ſignificet, quàm contineat.*

XII. *De nudis, ſeu veterum, ſeu recentiorum Artificum Statuis, iis maximè, quæ Artis miracula putantur, quid dicam? Mutilari illas, aut confringi, nunquam ſiverint earum poſſeſſores, in quibus fuere viri pietate inſignes, ex. g. Coſmas Medicæus, Hetruriæ Dux, ejus nominis tertius. Aïunt eaſdem hodiernis Statuariis, ad juſtam artuum proportionem aſſequendam, propè neceſſarias eſſe. Cupio ſaltem, & cupient alii mecum, obtegi in illis quæ nec inſpicere opus, nec fas eſt imitari. Neque dubito, quin piis omnibus probetur factum Ludovici Magni, qui, ad bonam frugem ſeriò converſus, hujuſmodi ſimulacris, olim ſuo juſſu elaboratis, & in Regiâ Verſalienſi collocatis, marmoreas zonas, vitem ſimulantes, circumdari præcepit.*

CAPUT XXXVIII.

Prophana non eſſe ſacris Imaginibus admiſcenda, nec in templis, nec in monaſteriis.

JAM VERÒ ET HOC notatu dignum eſt, quod Tridentina Synodus ſubjungit : " Nihil prophanum, nihilque inho- „ neſtum appareat, cùm domum Dei deceat ſanctitudo (64):„ contra eos qui in Eccleſiis prophana ſacris admiſcent Quorum etiam temerarios auſus retundit Septima Synodus (65), citans beati Patris Nili ad Olympiodorum Proconſulem Epiſtolam, in quâ ſic ſcribitur : " Scribis num decôrum putem, „ cùm in animo habeas fani ædificationem in honorem ſanctorum Martyrum, ejuſque, qui per eorum teſtata certamina, „ labores & ſudores prædicatus eſt, Chriſtus, ut Imagines in „ ſacro loco omnigenarum animantium per parietes undique „ fieri cures: has quidem à dextrâ parte, illas verò à ſiniſtris; „ quò ſpectatores per terram caſſes, apud eoſque lepores & „ capreas, circumcurſantes venatores fugientia animalia velociter cum canibus inſequentes videant: in mari verò emiſ„ ſa retia, omneque genus piſcium captum, in terramque

(64) *Pſal. CXII. 5.*

(65) *Actione IV.*

„ piſcatorum manibus eductum : præterea, ex gypſo om-
„ ne id, quod oculos paſcere poteſt, effectum, idque in
„ domo Dei contemplentur. Nequaquam, ſed in vulgari
„ domo mille cruces figi, quam hiſtorias avium, jumentorum,
„ & ſerpentium, germinumque malim. Ego verò ad ſcripta
„ ſic reſpondeo, puerile planè eſſe & ſtultum, ejuſcemodi re-
„ bus oculos fidelium faſcinare velle. „

Beatiſſimus autem Bernardus vehemens eſt in reprehendendo in Monaſteriis etiam ſumptuoſas & curioſas depictiones. Sic enim habet Apologia ejus ad Guilielmum Abbatem S. Theodorici (66): " Omitto Oratoriorum immenſas altitudines, im-
„ moderatas longitudines, ſupervacuas latitudines, ſumptuo-
„ ſas depolitiones, curioſas depictiones : quæ, dum orantium
„ in ſe retorquent aſpectum, impediunt & affectum : & mihi
„ quôdam modô repræſentant antiquum ritum Judæorum.
„ Sed eſto, fiant hæc ad honorem Dei : illud autem interrogo,
„ Monachus Monachos, quod in gentilibus gentilis argue-
„ bat (67). Dicite, ait ille, Pontifices, in ſancto quid facit au-
„ rum? Ego autem dico : Dicite pauperes (non enim attendo
„ verſum, ſed ſenſum) dicite, inquam, pauperes, ſi tamen pau-
„ peres, in ſancto quid facit aurum? Et quidem alia cauſa eſt
„ Epiſcoporum, alia Monachorum. Scimus namque quòd illi,
„ ſapientibus & inſipientibus debitores cùm ſint (68), carnalis
„ populi devotionem, quia ſpiritualibus non poſſunt, corpora-
„ libus excitant ornamentis. Nos verò, qui jam de populo exi-
„ vimus, qui mundi quæque pretioſa ac ſpecioſa pro Chriſto
„ reliquimus, qui omnia pulcrè lucentia, canorè mulcentia,
„ ſuavè olentia, dulcè ſapientia, tactu placentia, cuncta de-
„ nique oblectamenta corporea arbitrati ſumus ùt ſtercora, ut
„ Chriſtum lucrifaciamus, quorum, quæſo, in his devotionem
„ excitare intendimus? Quem, inquam, ex his fructum re-
„ quirimus, ſtultorum admirationem, an ſimplicium oblecta-
„ tionem? Ponuntur dehinc in Eccleſiâ gemmatæ, non Co-
„ ronæ, ſed Rotæ, circumſeptæ lampadibus, ſed non minùs
„ fulgentes inſertis lapidibus. Cernimus & pro Candelabris
„ Arbores quaſdam erectas, multo æris pondere, miro Ar-
„ tificis opere fabrefactas, nec magis coruſcantes ſuperpoſi-
„ tis lucernis, quàm ſuis gemmis. Quid putas in his om-
„ nibus quæritur, Pœnitentium compunctio, an intuentium

(66) *Sub finem.*

(67) *Perſius, Satyrâ I.*

(68) *Rom. I.* 14., & [Pontificale] *in Conſecratione Epiſcopi.*

„ admiratio? O vanitas vanitatum, ſed non vanior quàm „ inſanior! Fulget Eccleſia in parietibus, & in pauperibus „ eget. Suos lapides induit auro, & ſuos filios nudos deſe„ rit. De ſumptibus egenorum ſervitur oculis divitum. In„ veniunt curioſi quo delectentur, & non inveniunt miſeri „ quo ſuſtententur. Denique quid hæc ad pauperes, ad Mo„ nachos, ad ſpirituales viros? Niſi fortè & hìc adverſùs „ memoratum Poëtæ verſiculum Propheticus ille reſpondea„ tur (69): Domine, dilexi decórem domûs tuæ, & locum „ habitationis gloriæ tuæ. Aſſentio. Patiamur & hæc fieri „ in Eccleſiâ; quia, etſi noxia ſint vanis & avaris, non ta„ men ſimplicibus & devotis. Cæterùm in clauſtris, coram „ lugentibus fratribus, quid facit illa ridiculoſa monſtroſitas, „ mira quædam deformis formoſitas, ac formoſa deformitas? „ Quid ibi immundæ Simiæ? Quid feri Leones? Quid monſ„ troſi Centauri? Quid Semihomines? Quid maculoſæ Ti„ grides? Quid Milites pugnantes? Quid Venatores tubici„ nantes? Videas ſub uno capite corpora multa: & rurſus, „ in uno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadru„ pede cauda ſerpentis, illinc in piſce caput quadrupedis. „ Ibi beſtia præfert equum, capram trahens retrò dimidiam: „ hìc cornutum animal equum geſtat poſteriùs (*L*). Tam „ multa denique, tamque mira diverſarum formarum ubique „ varietas apparet, ut magis legere libeat in marmoribus, „ quàm in codicibus: totumque diem occupare, ſingula iſta „ mirando, quàm in Lege Dei meditando. Prô Deum! ſi non „ pudet ineptiarum, cur vel non piget expenſarum?„ Hac„ tenus Bernardus.

(69) *Pſal. XXV. 8.*

L

Cui conſentiunt in Statutis ſuis Patres Carthuſiani: " Ta„ petia, inquiunt (70), univerſa, & Cuſſini (hoc eſt, pul„ vinaria) picturati, vel aliàs curioſi, in uſu non habeantur: „ ſed & picturæ curioſæ, ubi ſine ſcandalo fieri poterit, de „ noſtris Eccleſiis & domibus eradantur: & novæ de cætero

(70) *Novorum* [Statutorum,] *Parte II. cap. 1.*

(*L*) Talibus monſtris adhuc refertæ ſunt vetuſtæ ſellæ Chorales in variis monaſteriis, & Canonicorum Collegiis, veluti Lovanii in Baſilicâ primariâ S. Petri: & juxta Lovanium in æde Cæleſtinorum Heverleæ. Ut paullatim abirent hæ nugæ, plus valuit Artis incrementum, & guſtus Artificum, quàm omnes piorum querimoniæ.

„ fieri non permittantur. „ Et rurſus in Statutis tertiæ com-
(71) Cap. tertio. pilationis (71): " Picturas & Imagines curioſas, juxta aliàs „ ordinata, in Eccleſiis & domibus Ordinis, ſive in tabulis, „ lapidibus, parietibus, & locis aliis, tanquam derogantes „ & contrarias ſimplicitati, ruſticitati, & humilitati noſtri „ arrepti propoſiti, reprehendimus: & ne de cætero fiant, in- „ hibemus. Jam factas verò, ſi commodè & ſine ſcandalo „ fieri poſſit, tolli & amoveri volumus. „ Adverte autem ad ea Statutorum verba: " Si commodè & ſine ſcandalo „ fieri poſſit. „

Sic etiam ex Bernardi verbis hoc inter alia retinendum eſt, quòd Epiſcopi & ſapientibus & inſipientibus debitores ſint, ideoque propter infirmos tolerare etiam debeant externum aliquem ornatum, ſervatâ tamen honeſtate; cùm externus hujuſmodi ornatus fuerit in Pontificali indumento Aaro-
(72) Exod. XXV. nis (72), & in Tabernaculo (73), ac poſtremò in Templo,
(73) Exod. XXXVI. ac domo Dei, quam Salomon in parietibus & tabulatis per circuitum ſculpſit variis cælaturis & torno, faciendo in eis Cherubin, & palmas, leones & boves, mala granata, aliaſque varias picturas. Quanquam, ſi exactiùs diſcutiatur, veriſimilius ſit in hoc loco ſacro nihil fuiſſe prophanum: ſed & boves, & palmas, imò & lapides, certam utilemque habuiſſe ſignificationem; de quo Sanderus in poſteriori Libro
(74) Cap. III. de Adoratione Imaginum honorariâ (74). Non ſunt itaque prophanæ hiſtoriæ in Eccleſiis pingendæ; qui mos ethnicorum fuit, à Chriſtianis repudiandus, non imitandus. Cujuſmodi
(75) [Lib.] I. Æneidos. ferè eſt, quòd Virgilius (75) Æneam, in templo Carthaginis à Didone condito, totam Troianam hiſtoriam depictam ſpec-
M taſſe narrat (*M*).

(*M*) Verùm hanc Hiſtoriam Ethnici pro ſacrâ habuerunt, in quâ plerorumque Deorum miniſteria credebant interveniſſe. Cæterùm « noſtris temporibus maximè damnanda eſt (inquit Federicus Borromæus, *de Picturâ ſacrâ*, *Libro primo*, *cap. V.*) eorum ſive vanitas, ſive ſuperbia, qui ubi religiosè pièque aliquid faciendum » locavere, primùm omnium Inſignia & Stemmata ſua conſpici, » & ſuſpendi intexique volunt: » neque in angulo, laciniâve aliquâ, ſed in parte maximè conſpicuâ & illuſtri: & fortaſſe plus » auri argentique, quàm in reliquum omne opus, parti huic

Nemo autem arbitretur prophanam eſſe picturam, ſi quis ſe honeſtè & humiliter precantem appingi cupiat in eâ Imagine, quam in ſui memoriam Eccleſiæ relinquit (*N*). Me- N

» inſumunt. Stomachantur ante » omnia pii homines adſpectu tra- » beæ, ſive planetæ alicujus, in » cujus extremâ orâ trophæis, co- » roniſque Stemma involutum ful- „ get; qualia nunquam Veterum „ fornices arcuſve ornamenta, & „ emblemata, præferebant. Mo- „ remque hunc recentem ideo for- „ taſſe non admiſere Patres noſtri, „ quia morem olim fuiſſe Genti- „ lium videbant. Nam etiam apud „ Demoſthenem extat reprehenſa „ vanitas unius, qui ſacrâ togâ „ trabeatus, aureas præferebat lit- „ terarum notas, cum illius nomi- „ ne, qui veſtem eam dicârat. Ac „ diuturno etiam Aulæ uſu excul- „ tus quidam, cùm inſignia iſta „ Armorum paſſim fulgentia per „ ſacras ædes videret, dixerat ho- „ minem ſe eſſe mitis ingenii, nec „ libenter ingredi illuc, ubi tan- „ tum armorum clypeorumque „ eſſet.„ Et ſcimus à bonis Sacerdotibus rejectas eſſe Caſulas, aliaque ſacra ornamenta, ſuæ eccleſiæ uſibus oblata, quòd hiſce vanæ gloriæ tropæis ornata eſſent. Alium longè graviorem abuſum perſtringit idem Borromæus *Libro II. cap. 8.* " Cogimur, ait, Artifices caſtigare „ eos, qui perditæ famæ quoſdam „ eligunt, ut eorum ora, & vultus „ Sanctorum Imaginibus commo- „ dent: idque tam bellè faciunt, ut „ illicò deprehendantur. Quam Ar- „ tificum inſaniam in diſſimili gene- „ re notans Plinius [*Lib. XXXV. cap. 10.*] narrat Pictorem fuiſſe „ unum, qui feminarum ſuarum „ corpora ſub Dearum nominibus „ pingeret. Nec deerunt fortaſſe, „ qui dolores, iraſque ſuas occa- „ ſione ſacrarum rerum ultum eant. „ Nota magni Artificis nequitia, „ qui cùm Proditorem Judam pin- „ geret, eum fecit inimico ſuo ſi- „ milem. Et alius quidam fecit „ Dæmonem vultu & ore, quali „ nonnemo ſibi moleſtus erat. „ Obſervat Gorius notari extremis verbis inſignem illum Pictorem Michaëlem Angelum Buonarotam, qui (referente *in ejus Vitâ* Georgio Vaſari, pag. 747.) Blaſium Cæſenatem, Cæremoniarum Magiſtrum, in Inferno Minois formâ pinxit, ad ultionem ſcommatis ab illo in extremi Judicii picturam impacti. Viſitur hæc in Sacello ſummi Pontificis: eique inſerta eſt Cymba Charontis, quâ miſeræ umbræ trajiciuntur; quod è Poëtæ Dantis *Inferno* hauſtum, à cordatis, & piis omnibus improbatur.

(*N*) Mos fuit ævo Molani, atque etiam aliquamdiu poſt illum, ut paſſim in templorum feneſtris, è latere pictarum tabularum, in nidulis ad parietes excavatis, alibi, repræſentarentur pii homines, viri, ſeu feminæ, flexo poplite orantes, appictis retrò, ſtantibuſque Sanctis, quorum ii nomina gerebant.

mini enim me, cùm vetuſtatis Imagines aliquot recenſerem (76), duas etiam annotaſſe, quæ hanc obſervationem velut antiquiſſimam plurimùm commendant.

(76) *Suprà, capp. VI. & XIV.*

CAPUT XXXIX.

Sanctorum Imaginibus religiosè Altaria ornari.

PROPHANA poſtremò fuit Imago, ſi non hæretica, quam Paulus & Macarius (*O*) dicebantur in Altario poſituri tempore Sacrificii. " Hoc enim cùm acciperent aures (Catholicorum,) perculſæ ſunt, & animi, & lingua uniuſcujuſque commota, „ ùt ſcribit Optatus. (77) Suſpicatur autem Franciſcus Balduinus (78) fuiſſe Laureatam, ſive prophanam, Imaginem Imperatoris, à quo miſſus erat Macarius (*P*).

(77) *In fine tertii Libri de Schiſmate Donatiſtarum.*
(78) *Balduin. in tertium Optati.*

Nemo autem ſuſpicetur Imaginem hanc fortaſſis ſacram alicujus Sancti, quam Catholici in altario habere noluerint

---

(*O*) Viri clariſſimi, à Conſtante Imp. in Africam legati, an. 348., aut ſubſequente, primùm ad ſublevandas eleemoſynis Eccleſias, deinde ad hortandos Donatiſtas, ut in gremium Eccleſiæ redirent.

(*P*) Sed, quidquid mendax fama prædixerit, nulla Imperatoris Imago in altari poſita eſt: nec quidquam ejuſmodi ſtatuere Chriſtiani Impp. ſolebant. S. Joannes Chryſoſtomus nec ad latus templi paſſus eſt Eudoxiæ Auguſtæ ſtatuam collocari; lege Sozomenum *Lib. VIII. cap.* 20. " Si ſacros vultus inhiantibus fortè populis inferimus, „ inquiebat Gratianus *Lege unicâ publ. lætitiæ, Cod. libro XII.*, „ hoc ſine immodico pretio nunciari, excipique ſancimus: actum jubemus eſſe caſtiſſimum: „ indigentibus, non munerariis, „ eſſe præbendum. „ Et Theodoſius *Lege unicâ de Imaginibus Imp., Cod. Theodoſ.* " Siquando „ noſtræ Statuæ, vel Imagines, „ eriguntur, ſeu diebus (ùt aſſolet) feſtis, ſive communibus, „ adſit Judex ſine adorationis ambitioſo faſtigio..... Excedens cultura hominum dignitatem, ſuperno Numini reſervetur., „ Conſtantinus verò, narrante Euſebio, *de Vitâ ejus Lib. IV. capp.* 15. 16., " in ipſis Regiis... erecto ſtatu pingebatur, ſurſum in cœlum „ contemplans, & precantis formâ „ manus ſurſum tollens. Hoc modo cùm in tabellis ſe Deo ſupplicantem repræſentaſſet, Lege „ cavit nè ipſius effigies in Idolorum templis poneretur; nè ipſa „ tabella, vel minimâ lineamentorum parte, propter vetitorum „ Idolorum errorem, labem aliquam contraheret. „

tempore

tempore Sacrificii, eò quòd hoc ſoli Deo offeratur. Tale nihil cogitandum eſt; nam Vetuſtatem, Sanctorum Imaginibus, Altaria exornaſſe, inter alia probari poteſt ex Tharaſii Patriarchæ verbis (79): " Si Vetus, inquit, Scriptura habuit „ Cherubim, obumbrantia Propitiatorium: & nos quoque „ Imagines Jeſu Chriſti, & ſanctæ Dei Genitricis, Sanctorumque, habebimus, obumbrantes Altaria (Q). „ Quod etiam indicant Tabulæ, Veſtes ſacratæ, & pretioſa Repoſitoria, in quibus incruenta Sacrificia Chriſtiani peragebant tempore perſecutionis; " quæ ad noſtra uſque tempora oſtenduntur, inquit Epiphanius (80), durabuntque per ſæcula, „ quantumvis amaritudine & bile hæreticorum linguæ, contra „ Eccleſiam, & ſex Synodos univerſales flagrent. „

(79) *In ſeptimâ Synodo.*

Q

(80) *Actione VI. ſeptimæ Synodi, Tomo I.*

(Q) Nihil moti ſæculi noſtri Novatores hac doctrinâ ſanctiſſimi Patriarchæ, atque ipſius Œcumenicæ Synodi, quæ verbis illius applauſit, Altaria noſtra omni ſacro ornatu ſpoliare aggreſſi ſunt. Nicolaus Petit-pied, Pariſinus, Sorbonæ Doctor ac Profeſſor, ſed Cathedrâ ſuâ deturbatus an. 1703., ex Hollandiâ Lutetiam reverſus anno 1718., in vico *Anières*, urbi proximo, novam inſtituit Liturgiam, novumque Altare tumuli formâ erexit, extra Miſſæ Officium planè nudatum, ùt mos apud nos ultimis diebus majoris hebdomadis: ad Miſſam, ſimplici opertum mappâ: atque, ipſo Sacrificii tempore, neque cereis, neque Cruce inſtructum. Lege illuſtriſſimi D. Joannis Franciſci Lafiteau Hiſtoriam Gallicam Conſtitutionis Unigenitus *Libro quinto*, *edit. Leod. Tomo III. p. 150. & ſeqq.* Pòſt, anno 1736. Jacobus Benignus Boſſuet, magni Boſſueti ex fratre nepos, ac Trecenſium in Campaniâ Epiſcopus, vulgavit recens *Miſſale ſanctæ Eccleſiæ Trecenſis*, typis Petri Michelin editum, in quo decernitur, ut ex Altaribus Faces, Candelabra, Sanctorum Imagines ac Reliquiæ, Crux ipſa, & ſacrum Tabernaculum, denique & Pictura grandior, quam Galli *Rétable* appellant, cum ſuis ornamentis amoveantur: nudaque & ſimplex mappa relinquatur. In hanc Reformationem, quæ Aram Sacrificii noſtri Menſis Calvinianæ Cœnæ deputatis tantùm non æquaſſet, ſtrenuè pariter & modeſtè inſurrexit piiſſimus ac illuſtriſſimus Archiepiſcopus Senonenſis, Joannes Joſephus Languet, edito Paſtorali eximioque Mandato die 20. aprilis, ſeu Sabbato ſancto, an. 1737.

De Imaginibus in altari poſitis quidam interpretantur obſcurum Synodi II. Turonenſis Canonem III., jubentem « ut Corpus Domini in al- » tari, non in imaginario ordine, » ſed ſub Crucis titulo componatur. » At Mabillonius exponit: Non in parietibus, aut ſacriſtiis, ubi erant pictæ aut cœlatæ imagines, ſed ſub Cruce altari appendente in ſupremâ parte Ciborii (Gallicè *de la Coupole.*)

CAPUT XL.

Imagines Sanctorum rectiſſimè auro & argento tegi, & coronis, vel pretioſis veſtibus, ornari.

SED CITATA PAULLÒ ante ſancti Bernardi verba ſuggerunt nobis occaſionem reſpondendi, tam Judæ, qui dicebat (81): " Ut quid perditio hæc? potuit enim iſtud venundari multo, & dari pauperibus: „ quàm pauperibus, qui aliquando in corde ſuo cogitant: " In Templo quid facit „ aurum? „

(81) *Matth. XXVI. 8.*

Reſpondeo itaque, verbis eruditiſſimis Nicolai Sanderi, Angli (82): " Templum Dei figura quædam eſt & imago „ cœlorum. Unde quæ ſunt in Templis Chriſtianorum, debent iis reſpondere, quæ ſunt in cœlis. Nam & Paulus „ Apoſtolus Sancta Sanctorum, in Templo Salomonis, cœleſtium habitaculorum figuram geſſiſſe declaravit (83), cùm „ diceret, ſolum Pontificem ſemel in anno intraſſe in Sancta „ Sanctorum cum ſanguine, quem pro ſuâ & populi ignorantiâ offerret: ſic etiam Chriſtum, Pontificem verum, „ per proprium ſanguinem introiiſſe ſemel in Sancta, non „ illa manufacta, ſed in ipſum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Non poteſt autem fieri ut Chriſtianorum Templa minùs exprimant figuram cœleſtium rerum, „ quàm illud Salomonis expreſſerat. Sed in Templo Salomonis erant Imagines, nimirum Cherubin gloriæ obumbrantia Propitiatorium: Erant etiam Reliquiæ (84), hoc eſt, „ Manna & Virga Aaron quæ frondu erat, & Tabulæ Teſtamenti: multò igitur magis in Chriſtianorum Templis oportet tum Imagines, tum reliquias rerum ſanctarum conſervari; præſertim cùm in ipſo cœlo conſtet non modò Chriſtum ad Patris dexteram ſedere, verùm etiam Apoſtolos „ & Martyres adeſſe; quam rem adumbrare, & quibus modis poſſumus, exprimere in Templis noſtris debemus. Unde „ nemo, dum myſteria celebrantur, intrare permittitur (85) „ qui ſanctus non ſit, quive ullum tale crimen ſciatur admiſiſſe, ob quod, ab eo qui præeſt, excommunicatus fuerit,

(82) *Libro I. de honorariâ Imaginum adoratione, cap. 8.*

(83) *Hebr. IX. 7. 11. 12. 24.*

(84) *Hebr. IX. 4. 5.*

(85) *Dionyſius. Eccleſ. Hierarchiæ cap. 3.*

„ Hinc apparet, non ſine graviſſimâ causâ Eccleſiam adductam eſſe, ut nonnullas Imagines Sanctorum auro & argento tegeret, coronis & pretioſis veſtibus ornaret. Partim enim Imagines Sanctorum repræſentant id, quod olim à Sanctis in hac vitâ geſtum eſt: atque illâ quidem ratione ſufficeret rem ipſam nudè, & velut omni veſte detractâ, proponi: partim verò non ſolùm ratio habetur eorum, quæ jam in cœlis geruntur. Cùm igitur nemo ignoret Sanctos, jam in cœlo agentes, immensâ quadam gloriâ frui: quicquid auri, argenti, gemmarum, cereorum, veſtium, coronarum adhibueris, nec minimam partem ejus gloriæ deſcripſeris, quam Deus iiſdem Sanctis jam in vitâ æternâ largitur. Cogitet ergo Chriſtianus, quando in Templum ingreditur, ſe in cœlum quoddam terreſtre ingredi, ubi Deus impleat totam domum, ita ut appareat gloria Domini omni multitudini (86): & ubi Sancti aſſiſtant participes gloriæ divinæ per gratiam effecti; & nihil ſanè reprehendet eorum, quæ in ſacris Imaginibus deferri videbit.„ Non eſt hìc igitur perditio, quod aſſumebat fur ille Judas Iſcarioth: ſed magnum ſalutis adjumentum.

(86) *Levit. IX. 23.*

Ex his manifeſtum eſt cur maculari debeat Joachimi Vadiani Commentarius in tertium librum Melæ, ubi reprehendit quòd Chriſtum auratum pingamus, qui nunquam auratus inceſſit: quòdque puellæ torquibus onerentur, quæ regnum mundi & omnem ejus ornatum contemſerunt (*R*). Quaſi contra nos torqueri debeat illud Perſii: *R*

“ Dicite, Pontifices, in ſacro [ſancto] quid facit aurum?
„ Nempe hoc, quod Veneri donatæ à virgine puppæ.„

At pauperibus reſpondeo, quòd Paſtores & qui Eccleſiis præſunt, ſi id exigat neceſſitas, memores erunt ejus quod Ambroſius fecit (87): qui confregit vaſa myſtica, ut cap-

(87) [Libro] *II. Officiorum, cap. 28.*

(*R*) Ineptum foret ejuſmodi ornatum ſanctis Virginibus adhibere in Tabulis hiſtoricis, ubi illæ repræſentantur agentes in hac vitâ mortali: ſed aliud eſt, dum velut in cœlum receptæ pinguntur, dumque illis ponuntur Statuæ propriè dictæ, quæ plerumque metaphoricum aliquid habent, & ad Sanctorum in gloriâ cœleſti conditionem referuntur.

tivos redimeret: & ejus quod fecit Auguſtinus, qui, propter captivos, & quamplurimos indigentes, & de vaſis Dominicis quædam frangi & conflari jubebat, & indigentibus diſpenſari, ùt ſcribit in Vitâ ejus (88) Poſſidius, Calamæ Epiſcopus. Memores poſtremò erunt admonitionis, quam ex Bernardo præcedenti capite citavimus: " Propter materiale templum, non permittent interire viva templa (*S*). „

(88) *Capite XXIV.*

CAPUT XLI.

Quædam, per ſe vilia, Fides efficit pretioſa: inter quæ eſt Luminarium uſus.

NEQUE VERÒ EA tantùm pretioſa dicenda ſunt, quæ aurea ſunt vel argentea, pulcra aut pretii alicujus apud quaſcunque gentes. Pulcherrimè enim dictum eſt à D. Leone (89): " Quæ per ſe ſunt vilia, fides efficit pretioſa. „

Quare & Luminarium uſus (ut de eo aliquid ſubjungam) ante Imagines Sanctorum, pretioſus eſt in conſpectu Domini, cujus oculi, ùt Jeremias ait (90), fidem reſpiciunt: fit enim iſtud ex fide humili & devotâ, quâ credimus & proteſtamur Sanctos illos, ante quorum Imagines cereos accendimus, luxiſſe dum viverent in medio nationis perverſæ (91) velut

(89) *Serm. VI. de Quadrageſimâ.*

(90) *Jerem. V. 3.*

(91) *Philip. II. 15.*

(*S*) Pretioſa quæque adornandis Sanctorum Imaginibus piè, rectèque impendi, Molanus hoc Capite diligenter aſſeruit. Cæterùm hac in re judicio utendum eſſe, nemo ſapiens inficiabitur. Et quanquam laudanda ſit eorum pietas, qui argentea Corda, gemmea Roſaria, alia ejuſmodi Dei Matris Imaginibus offerunt: fatendum eſt decôri rationem in ſimilibus frequenter negligi. Fallor, aut Viris cordatis non multùm probatur conſuetudo ſanctiſſimæ Virginis Statuas anteriùs obtegendi triquetro indumento, è quo, velut per foramina, manus prodeant: Divino Puero, ad Matris ſiniſtram, eâdem ratione cooperto. Magìs profectò decet inornata, ſed à perito Artifice elaborata Statua; cui ſi pretioſa ornamenta adjungantur, meliùs infra ſupraque Statuam, quàm in ipsâ collocentur. Sed hæc nimirum ignaræ plebis arbitrio relinquuntur, dum Sacerdotes, qui rem curare debuerant, ſine delectu donaria quælibet admittunt, ipſi ſæpe harum rerum imperiti.

luminaria in hoc mundo: nunc verò ex iſto loco caliginoſo eoſdem perveniſſe ad locum claritatis æternæ, ubi Agnus, qui in medio throni eſt, eos illuminat (92). Unde Germanus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, in eruditiſſimâ illâ epiſtolâ, quæ citatur quartâ Actione ſecundi Concilii Niceni: " Neminem, inquit, offendat, quòd ante Sanctorum Imagines lumina & ſuavè olentia thymiamata accenduntur. Symbolicôs enim iſta fieri in honorem illorum opinandum eſt, quorum cum Chriſto requies, quorum honor ad ipſum recurrit; hoc ipſum teſtante ſapiente Baſilio, quòd erga conſervos bonos honor, erga ipſum Dominum commune benevolentiæ ſignum exhibet. Senſibilia enim lumina ſymbolum ſunt immaterialis illius, & à Deo dati, luminis: Aromatum autem incenſio ſyncerum, & totum, ſancti Spiritûs afflatum, & repletionem, ſignificat (*T*). „

(92) *Apoc. XXI. 23.*

T

Sic ante Germanum, cùm Vigilantius ridendo objiceret Catholicis, quòd plenâ luce cereos accenderent ad Martyrum memorias, piè admodum reſpondit Divus Hieronymus, (93) quòd ſicut Chriſtus non indigebat unguento, quo perfuſus eſt à Mariâ Magdalenâ (94): ita nec Martyres indigent lumine cereorum; tamen Apoſtoli cauſantes ne periret unguentum, Domini voce correpti ſunt, mulieriſque devotio recipitur: " ita, inquit, quicunque cereos accendunt, ſecundùm fidem ſuam habebunt mercedem. „ Quâ D. Hieronymi doctrinâ ſatis redarguitur Hæreticorum noſtri temporis ſuperba præſumtio, qui cùm ſint viri illuſores (95), quos in

(93) *In libro adversùs eundem ſcripto.*

(94) *Joan. XII. 3.*

(95) *II. Petr. III. 3.*

(*T*) Apollinaris Sidonius, Lugdunenſis, Antiſtes Claromontanus, an. 480. defunctus, Eriphio amico ſcribebat *epiſt. 17. libri V.* (*Tomo VI. Biblioth. PP. edit. Lugd. 1677. pag. 1104.*): " Conveneramus ad Sancti Juſti [Lugdunenſis Epiſcopi] ſepulchrum.... Proceſſio fuerat antelucana, ſolemnitas anniverſaria, populus ingens, ſexu ex utroque, quem capaciſſima baſilica non caperet, & quàmlibet cincta diffuſis crypta porticibus. Cultu peracto Vigiliarum, quas alternante mulcedine Monachi Clericique pſalmicines concelebraverant, quiſque in diverſa ſeceſſimus; non procul tamen, utpote ad tertiam præſto futuri, cùm ſacerdotibus res divina facienda. De loci ſanè, turbarumque compreſſu, deque NUMEROSIS LUMINIBUS illatis nimis anheli: ſimul & æſtati nox adhuc proxima tacito clauſos vapore torruerat, etſi jam primo frigore tamen autumnalis auroræ detepeſcebat. „

(96) I. Timoth. IV. 1. noviſſimis iſtis temporibus venturos prædixit Paulus (96),
(97) Coloſſ. II. 18. ita ſenſu carnis inflati ſunt (97), ut ſimplicitatem, quæ eſt
(98) II. Cor. XI. 3. in Chriſto Jeſu (98), hoc eſt, ea quæ, ſecundùm Majorum Traditionem, ex humili fide fiunt in Chriſti Eccleſiâ, rideant & contemnant: cùmque ſint filii tenebrarum, pro viribus obſcurare nituntur lucem Sanctorum, eorum videlicet fidem, & converſationem ſanctam; quibus adhuc hodie omnibus, qui in domo Eccleſiæ ſunt, lucent (*V*). Sciunt enim opera
(99) Joan. III. 20. eorum ab hac luce argui (99). Unde etiam Luminaria omnia, quæ in atriis Domini accenduntur, in illius lucis memoriam, quam ipſi oderunt, cupiunt eſſe exſtincta.

Objiciunt uſum hujuſmodi Luminarium ad Gentilium ritum
(100) Capit. VI. ℣. 18. pertinere, dicente Baruch (100): " Lucernas accendunt illis, ,, & quidem multas, ex quibus nullam videre poſſunt. „ Quibus paucis reſpondeo, quòd ſicut Gentilis, dum per cœlum jurat, cultor eſt Dæmonis: Moſes autem per idem jurans, cultor eſt Dei; ita idololatra, ſuis Sculptilibus lucernas accendens, deteſtandus eſt: Chriſtianus autem, in honorem Sanctorum, ante Imagines eorum, cereos accendens, multùm eſt laudandus. Diſcrepat enim fructus operum ſimilium, ubi idem non eſt affectus operantium. Plura hìc adferri poſſent ex ſexto cap. Levitici: ex XXV. & XXVII. Exodi: ex diverſis Conciliis, ac Patribus. Sed hæc fuſiùs tractare non eſt præſentis inſtituti.

Superadjicio tamen quòd Candelabra, in Templis per modum Coronarum poſita, aut pendentia, non ſint nupera, ſed
(1) Natali tertio. vetuſtiſſimi usùs, dicente Paulino (1):

" Clara coronantur denſis altaria lychnis.....
,, Nocte dieque micant. „

(2) Natali nono. Et alibi (2):

(*V*) In eo genere præcellit hodiernum eorum, qui ſe immani catachreſi *Philoſophos* appellant, Oraculum, Franciſcus Maria Arouet de Voltaire; nam quiſquis iſtius *Poëtæ* Hiſtoriam generalem, animo nullis præjudiciis occupato, perlegerit, fatebitur id illi ante omnia propoſitum fuiſſe, ut, nullâ veritatis habitâ ratione, viros quoſque pios & ſanctos infamet: & ſceleratos quoſlibet, maximè Chriſtianæ Religionis adverſarios, abſolvat, ac, ſi poſſit, horum memoriam venturis ſæculis conſecret.

———————“ Tectoque ſupernè
„ Pendentes lychni, ſpiris retinentur ahenis :
„ Et mediô in vacuô laxis vaga lumina nutant
„ Funibus. „

Fuiſſe autem tunc temporis uſum aureorum Candelabrorum, indicant Præfecti verba ad Martyrem Laurentium (3) :

(3) Prudentius, peri Stephanœn, Hymno II. Vide Socratem Lib. VI. Hiſt. cap. 8.

“ Hunc eſſe veſtris orgiis
„ Moremque & artem proditum eſt,
„ Hanc diſciplinam fœderis,
„ Libent ut auro antiſtites.
„ Argenteis ſcyphis ferunt
„ Fumare ſacrum ſanguinem :
„ Auroque nocturnis ſacris
„ Aſtare fixos cereos. „

Et unde hæc habuit Eccleſia ?

„ Tunc ſumma cura eſt fratribus,
„ Ut ſermo teſtatur loquax,
„ Offerre, fundis venditis,
„ Seſtertiorum millia. „

CAPUT XLII.

In Picturis cavendum eſſe quidquid ad libidinem provocat.

Porrò si in Picturis omnis laſcivia vitari debeat, quanto magis quicquid ad libidinem provocat? Ut meritò hic exclamet Ambroſius Catharinus (4) : “ Quod verò omnium „ eſt teterrimum, hac tempeſtate, in excelſis templis ſacel- „ liſque offendas picturas tantæ laſciviæ, ut, quicquid na- „ tura occuluit turpe noſtrum, ibi liceat contemplari, ad „ excitandam non devotionem, ſed cujuſvis demortuæ carnis „ libidinem. „ “ Quaſi (inquit Olaus, Hiſtoricus Septem- „ trionalis) interior caro non ſufficeret ſibi in dejiciendo ho- „ mine, in mille tentationes fragilitate tandem ſuâ collap- „ ſuro, niſi & externæ augerentur provocationes. „

(4) Cathar., de cultu Imaginum.

Notum eſt Pictores ſæpe Infantem Jesum nudum ſculpere, aut pingere ; ſed ob hoc malè audiunt à multis non exiguæ

pietatis & prudentiæ viris. Quid enim in hac nuditate eſſe poteſt ædificationis? Atque utinam nulla hinc oriretur in parvulis deſtructio, nullum in puſillis ſcandalum. Viderint ergo Pictores, ne ſuo malo diſcant quid ſit, quod Dominus ait (5): " Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis, qui in „ me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in „ collo ejus, & demergatur in profundum maris..... Væ homini „ illi per quem ſcandalum venit. „ Certè ſi antiquas Picturas conſulere velint, facilè advertent in eis Puerum JESUM decenter & honeſtè depictum eſſe: ac ſeſe multùm à Majorum ſimplicitate degeneraſſe.

(5) Matth. XVIII. 6. 7.

His adde, quod Guilielmus Durandus, Mimatenſis Epiſcopus, ſcribit de quibuſdam Græcanicis Eccleſiis in Rationali divinorum Officiorum (6): " Græci, ait, utuntur Imagini- „ bus, pingentes illas, ùt dicitur, ſolùm ab umbilico ſu- „ prà, & non inferiùs, ut omnis ſtultæ cogitationis occaſio „ tollatur (*X*). „

(6) Lib. I. cap. 3.

Prohibet Deputatio Tridentinæ Synodi (7) omnes Libros " qui res laſcivas ſeu obſcœnas ex profeſſo tractant, „ narrant, aut docent; cùm non ſolùm fidei, ſed & morum, „ qui ejuſmodi librorum lectione facilè corrumpi ſolent, ra- „ tio habenda ſit: „ quantò ergo magis prohibendæ ſunt hujuſmodi Picturæ, non tantùm in ſacris Imaginibus, ſed etiam in prophanis (*Y*)? Nam, ùt rectè dixit gentilis Poëta (8):

(7) Regulâ VII.

(8) Horatius in Arte Poeticâ.

(*X*) Cum Græcis hac in parte ſatìs convenire Ruſſos, ſive Moſcovitas, patet ex his, quæ memorat Joannes Dorigny, in Vitâ Antonii Poſſevini, è Societate Jeſu, Gallicè conſcriptâ, editâque Lutetiæ Pariſiorum an. 1712. Nam cùm Poſſevinus à Gregorio XIII. Pontifice Nuncius ad Joannem Baſilium, Ruſſorum Imperatorem, anno 1581., Româ miſſus eſſet cum variis donis Principi iſti offerendis, inter alia attulit pictam Imaginem Beatæ Mariæ Virginis, Filium ſuum ulnis complectentis: *Ce Tableau*, aìt Hiſtoricus *pagg. 283. 284.*, *étoit enchaſſé dans un cadre d'ébène rehauſſé de fleurs d'or: mais parce que le petit Jéſus étoit nud, auſſi bien qu'un S. Jean-Baptiſte, qui adoroit ce divin Enfant, Poſſevin n'oſa le faire paroître, pour ne point ſcandaliſer ces Peuples, dont la pudeur n'eſt point à l'épreuve de ces nuditez.*

(*Y*) Quapropter in *Inſtructione.... Clementis VIII. auctoritate Regulis Indicis adjectâ*, Titulo *de correctione Librorum*, §. *II. in fine*, ſic ſtatui-

" Segniùs

“ Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
„ Quàm quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus, & quæ
„ Ipſe ſibi tradit ſpectator. „

Huc facit & illud Eraſmi, quod ex Inſtitutione Matrimonii Chriſtiani (9), quia ea à Patribus Tridentinis non abs re damnata eſt, citatione meâ conſervare cupio, eò quòd apud multos infirmos Eraſmi authoritas & judicium multum valeat: “ Quemadmodum, inquit, non decet in familiâ audiri „ ſermonem laſcivum, ita nec Tabulas haberi convenit im- „ pudicas. Loquax enim res eſt Pictura tacita, & ſenſim „ irrépit in animos hominum. Turpitudinis deliciis quidam „ ornant ſua conclavia, quaſi juventuti deſint irritamenta „ nequitiæ. Membra, quæ verecundiæ gratiâ celas ne vi- „ deantur, cur in Tabulâ nudas, & nunquam ea pateris abeſſe „ à conſpectu liberorum?

(9) Eraſ. Tomo V.

Nec minùs eleganter idem in Inſtitutione Chriſtiani hominis: Ariſtoteles, ait, adeò putat (10) Picturas Statuaſque „ laſcivas ad morum corruptelam facere, ut hoc velit per „ Magiſtratus publicis legibus caveri, ne quid Imaginum ſit „ in civitate, quod admoneat turpitudinis. Lingua loquitur „ auribus, Pictura loquitur oculis: multòque loquacior eſt „ pictura, quàm oratio, & frequenter altiùs deſcendit in „ pectus hominis. Quid memorem quanta ſit in Signis ac „ Picturis licentia? Pingitur & oculis repræſentatur, quod „ vel nominare ſit turpiſſimum. Hæc argumenta proſtant „ publicitùs, in tabernis, ac foro, & volentium nolentium „ oculis ingeruntur, quibus

(10) Lib. VII. Politicorum cap. 17.

——————— “ incendi jam frigidus ævo
„ Laomedontiades, & Neſtoris hernia poſſit.

„ O Legum & Magiſtratuum oſcitantiam! „

“ Erravit (11) autem graviter Philoſophus, dum, Imaginum „ obſcœnitatem undique profligans, excipit Deos, quibus Le- „ ges attribuunt turpitudinem. Sentit (opinor) de Venere, „ & Cupidinibus nudis, de Cuſtode hortorum, de Satyris, &

(11) Eraſmus ibidem.

tur: “ Et ſi quæ obſcœnæ Imagi- „ nes, prædictis Libris expurgandis „ impreſſæ, aut depictæ extent, „ etiam in litteris grandiuſculis, „ quas initio Librorum, vel capi- „ tum imprimi moris eſt [Galli *Lettres griſes* appellant;] hujus gene- „ ris omnia penitùs obliterentur. „

„ Phallis Bacchi, in quorum feſtis ſolenniter turpia agitaban-
„ tur. O novam Philoſophi religionem! In Diis permittit
„ turpitudinem, ubi maximè conveniebat abeſſe turpitudinem.
„ Quanquam Ariſtoteles ab hujuſmodi ſacris vult arceri tene-
„ ram ætatem.

„ Agamus gratias Deo, quòd noſtra Religio nihil habet
„ non caſtum & pudicum. At tantò graviùs peccant, qui
„ rebus naturâ caſtis invehunt impudicitiam. Quid eſt neceſſe
„ in Templo depingere David contemplantem è feneſtrâ Beth-
„ ſabeam, & ad ſtuprum evocantem (12): aut amplectentem
„ ad ſe delatam Sunamitim (13): Herodiadis filiam ſaltan-
„ tem (14)? Argumenta ſumta ſunt è divinis Libris, ſed
„ in exprimendis fœminis quantum admiſcent artifices ne-
„ quitiæ! „

(12) *II. Reg. XI. 2. 3. 4.*
(13) *III. Reg. I. 4.*
(14) *Matth. XIV. 6.*

Et iterum, ex Chriſtiani Matrimonii inſtitutione: "Artifi-
„ ces quidam, cùm pingunt aliquid ex Euangelicâ hiſtoriâ,
„ aſſingunt impias ineptias. Veluti, cùm exprimunt Dominum
„ apud Martham ac Mariam exceptum convivio, dum Domi-
„ nus loquitur cum Mariâ (15), fingunt Joannem adoleſcen-
„ tem clam in angulo fabulantem cum Marthâ, Petrum ex-
„ ſiccantem cantharum. Rurſum, in convivio, Martham à ter-
„ go aſſiſtentem Joanni, alterâ manu injectâ humeris: alterâ
„ velut irridente Chriſtum, qui nihil horum ſentiat. Item,
„ Petrum jam vino rubicundum, cyathum admovere labris.
„ Et hæc cùm blaſphema ſint & impia, tamen faceta viden-
„ tur (16).

„ De rebus ſacris qualis debet eſſe ſermo, talem decet eſſe
„ picturam. Et quemadmodum blaſphemiæ genus eſt ſa-
„ cras literas ad ineptos & prophanos jocos detorquere (17):
„ ita gravi pœnâ digni ſunt, qui cùm pingunt canonicarum
„ Scripturarum argumenta, de ſuo capite miſcent ridicula
„ quædam, & Sanctis indigna (*Z*). „

(15) *Luc. X. 39.*
(16) *Eraſmus, de amabili Eccleſiæ Concordiâ, Tomo V.*
(17) *Synod. Trident., Seſſione IV.*
Z

Quid verò mirum, ſi obſcœnæ Picturæ tantùm moveant, cùm nonnullos etiam ad libidinem provocaverit Picturæ artificium abſque manifeſtâ obſcœnitate? Unde apud Ezechie-

(*Z*) Ut eſt, præter adducta ab Eraſmo exempla, jactata ſæpius Imago Sacrificii Abrahæ, ubi ſanctus Patriarcha ſclopeto noſtrate pectus Iſaaci petit: Angelus verò ictum cohibet, mingens in eam ſclopeti partem, in quâ nitratus pulvis jam jam erat ignem concepturus.

lem (18) Oholiba (*A*), “ cùm vidiſſet viros (Chaldæos) de- A (18) *Ezech. XXIII.* 14. 15. 16.
„ pictos in pariete,.... accinctos baltheis renes, & tiaras
„ tinctas in capitibus eorum,... formam Ducum omnium, in-
„ ſanivit ſuper eos concupiſcentiâ oculorum ſuorum, & mi-
„ ſit nuncios ad eos in Chaldæam. „ Similiaque legas apud Valerium Maximum, factorum ac dictorum memorabilium Libro octavo (19). (19) *In fine capitis undecimi.*

Libidinoſis verò Picturis meritò adjicitur & ea, ſacrilega ſimul ac fabuloſa, de quâ ſanctus Auguſtinus ſcribit libro ſecundo, de Civitate Dei (20). “Apud Terentium (21), „ inquit, flagitioſus adoleſcens ſpectat (20) *Capite ſeptimo.* (21) *In Eunucho Act. III. ſcenâ V.*

“ Tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc, Jovem
„ Quo pacto Danaë miſiſſe aïunt quondam in gremium
„ imbrem aureum: „

„ atque ab hac tantâ authoritate adhibet patrocinium turpi-
„ tudini ſuæ, cùm in eâ jactat ſe imitari Deum,

“ At quem Deum? qui templa cœli ſumma ſonitu concutit.
„ Ego homuncio non facerem? ego verò illud feci ac lubens. „

Meritò itaque in Confeſſionibus (22) idem Doctor exclamat contra eos, qui ejuſmodi juventuti prælegendo inſtillant. “ O flumen tartareum! jactantur in te filii hominum „ cum mercedibus, ut hæc diſcant. „ (22) [Lib.] *I. Confeſſ. cap. 16. De eâdem Picturâ Aug. epiſt.* 202. [& Lib.] *XVIII. de Civit. Dei, cap.* 13.

Auſcultemus igitur ad Canonem centeſimum ſextæ in Trullo Synodi: “Oculi tui recta aſpiciant, & omni cuſtodiâ ſerva
„ cor tuum, jubet Sapientia (23). Corporis enim ſenſus ſua (23) *Prov. IV.* 23. 25.
„ facilè in animam effundunt. Picturas ergo, quæ oculos
„ perſtringunt, & mentem corrumpunt, & ad turpium vo-
„ luptatum movent incendia, nullo modo deinceps imprimi
„ jubemus: Si quis autem hoc facere aggreſſus fuerit, de-
„ ponatur (*B*). B

(*A*) Parabolicòs deſignans Samariam, ſeu decem Tribus in Idololatriam ruentes.

(*B*) Multæ aliæ Synodi hanc morum perniciem exterminare ſtuduerunt; duas adferam: Mediolanenſis tertia, ſub S. Carolo, anno 1573. *n.* 10. ſic habet: “ In hortis, ædibus, aliiſve Eccleſiarum aut Eccleſiaſticorum hominum locis, ſi „ Signa, Imagines, aut Picturæ „ ſunt, quæ procaces, vel ullo alio „ modo aliquam obſcænitatis, turpitudiniſve ſpeciem præ ſe ferunt; ita reconcinnentur, ut „ offenſionem oculis ne præbere

Et rurſum [auſcultemus] ad verba Clementis, Alexandriæ Presbyteri (24), qui poſt acrem reprehenſionem Paganorum, eò quòd, in cubili decumbentes, Venerem nudam reſpiciunt in tabellis depictis: habeant quoque Paniſcos (*C*), & nudas puellas, & ebrios Satyros, & membrorum erectiones, quæ Picturis nudantur, tandem concludit: " Horum non ſolùm „ usùs, ſed etiam aſpectûs & auditûs, deponendam eſſe me„ moriam vobis annunciamus. Scortatæ ſunt aures veſtræ, „ fornicati ſunt oculi. Et, quod eſt magis novum, ante „ complexum veſtri adulterium admiſerunt aſpectus (*D*). „

(24) *Clemens* [Oratione] *contra Gentes.* [Edit. Lipſient. 1683. pp. 40. 41.]

C

D

» poſſint: aut tollantur, deleanturve ex omni loco ubicumque » exſtant; neque in poſterum ejuſmodi aliquo modo effingantur, » aut pingantur. Et, quoniam » Chriſtianorum hominum mentes » facilè corrumpuntur, peccandi li„ bidine inflammatæ ab rerum tur„ pium atque obſcœnarum imagine, „ ideo illas effingi vetitum eſt Con„ ſtantinopolitanæ Synodi canone. „ Itaque curet Epiſcopus, ut qui„ cumque laïci homines id generis „ imagines habent, vel tabulis, „ vel parietibus expreſſas, pro pie„ tatis Chriſtianæ, cui addicti eſſe „ debent, ſtudio, eas abjiciant, vel „ planè deleant, vel ad honeſtatem „ reconcinnent. „

Et Mechlinienſis prima, anno 1570., præſide, loco Archiepiſcopi Granvellani, Rythovio Iprenſi Epiſcopo, *Tit. de Imaginibus cap. 1.* ſtatuerat " ut è Templis, & locis „ ſacris tollantur Imagines, Sculp„ turæ, Aulæa, quæ Gentilitatem, „ aut mendaces Ethnicorum fabu„ las, Satyrorum, Faunorum, Sy„ renarum, Terminorum, & Nym„ pharum, ac id genus alia repræ„ ſentant. Similiter quæcumque fi„ guræ laſcivæ, procaces, &, ob „ pudendam nuditatem, vel aliàs, „ obſcœnæ, & ſuperſtitioſæ, quæ „ fidelium mentes à religione & „ devotione diſtrahunt, & ſæpius „ graviter offendunt. Neque poſt„ hac ulla Imago aut Statua in Ec„ cleſiam vel locum ſacrum reci„ piatur, niſi ab Epiſcopo admiſſa „ fuerit. Proinde Epiſcopi in viſi„ tationibus curabunt imagines ſu„ pradictas reformari, aut prorſus „ tolli, prout judicaverint expe„ dire. „ Vide Not. *D*, *in fine.*

(*C*) Sylvanos, Faunos, quaſi exiguos Panas.

(*D*) Etiam Romanorum Pictura vetus inſtituerat velari " Corpora; „ tanquam abominata Græcorum „ morem, quibus Nuditas placuit. „ Aurelio ſanè Pictori magnopere „ vitio datum eſt, quòd nudos & „ nudas pingeret ..... Sed quoniam „ placuit tantopere Nuditas iſta non„ nullis [Recentioribus,] cùm ſci„ licet Romanarum Statuarum pul„ cherrimas, nudas utique fuiſſe „ recordarentur, ut ejuſmodi teg„ mina corporibus adhiberent, quæ „ Nudum oſtenderent ſimul: hi ſunt „ admonendi, ne imitationi profa„ narum Imaginum ita velint eſſe „ intenti, ut Chriſtianæ pietatis

Neſcio autem an ad hujuſmodi laſcivias pertineat quod à Joanne Tritthemio, tum alibi, tum præcipuè in Libro de claris Scriptoribus Germaniæ notatum eſt, Joannem de Hildeshem, Carmelitam, Lectorem & Priorem Caſſellenſem, beati Petri, Thomæ Patriarchæ Conſtantinopolitani, antea Generalis Magiſtri, in Avenione auditorem, ſcripſiſſe in quemdam turpia pingentem Librum unum, claruiſſe anno 1370.

CAPUT XLIII.

Imagines à nimiâ vetuſtate, ſitu, ac ſordibus, conſervandas eſſe.

ADDAMUS PORRÒ aliquid de antiquatis (*E*) Imaginibus. Nam & Ambroſius Catharinus annotavit inter abuſus Imaginum, quòd non eâ cuſtodiâ ſerventur, quâ debent, à carie, ſitu, & aliis noxiis. Hæc igitur vitanda ſunt, ut nihil inhoneſtum in ſacris Picturis appareat. Quòd ſi per quorundam negligentiam ſitus & ſqualor quibuſdam locis eas invaſerit, audiant quod Athanaſius ſcripſit (25), de eo quòd Dominus carnem humanam aſſumſit : " Quandoquidem, ait, „ ea quæ in Tabulis picta ſunt, cùm figura per ſordes & „ ſitum deleta fuerit, neceſſarium eſt ut denuò pingatur & „ reficiatur (*), modò talis ſit, ut adhuc renovari in eâdem „ materiâ & tabulis poſſit. Nam per eandem formam & materiam, in quâ depingitur, non deſtruitur : verùm potiùs „ in eo, quod ante fuit, conſentit. „ *E*

(25) *Actione II. Synodi ſeptimæ.*

(*) Vertendum fuerat: " Neceſſarium „ eſt ut idem „ (*Pictor*) reſumat & re„ novet, modò talis ſit „ (*figura*,) „ &c. „

„ obliviſcantur. Abiit enim ætas „ illa, cùm Mars, & Juno, & „ Venus loco Numinum haberentur. Ac, ſi viveret hodie Apelles, non faceret hodie Sanctos „ & Sanctas habitu, quo Deos il„ los inanes facere ſolitus fuit : „ ſed rationem haberet dignitati, & „ decori, conditionique etiam tem„ porum. Noſtrorum autem Arti„ ficum alicui minimè pudori erit, „ Virginem aliquam induiſſe veſte „ ſtrictâ adeò, ut ſingulos artus „ exprimat, perinde ac ſi velamine ſimplici tegeretur. Ad reprehendendam horum impudentiam, „ operæ pretium eſt ſubjici hìc „ verba Concilii [Provincialis Moguntini, cap. 41.] Procaces verò „ Imagines, & nimio artis lenoci„ nio ad mundanæ potiùs vanitatis „ ſpeciem, quàm ad pietatis com„ monitionem effigiatas, in Tem„ plis proponi omninò vetamus. „ Ex Frederici Borromæi Libro primo cap. VI.

(*E*) Sic prima editio; ſecunda vitiosè : antiquitatis.

Hujus rei illuſtre exemplum obſervavi in Eccleſiâ Beghinagii Diſtenſis, quod aliis imitandum propono. Cùm enim ejus loci Venerabili Paſtori Nicolao Eſchio, ſub annum ætatis meæ undecimum, cohabitarem (qui non ſolùm ſorores meas ejuſdem loci alumnas, ſed & me tunc in ſtudio pietatis formabat) ſæpe aſpexi antiquam & venerandam Chriſti crucifixi depictam Imaginem, plenam pietatis & artificii. Quam idem Paſtor ſic renovari & illuſtrari deinde curavit, ut non videretur aliter differre ab antiquâ, quàm ſicut ipſa antiqua Imago differebat à ſe ipsâ, cùm primùm depicta fuerat: niſi quòd anno depictæ Imaginis, qui inter illuſtrandum deprehendebatur 1305., annum renovatæ adjici curavit.

Nec prætereundus eſt ſanctiſſimus ille Paulinus, qui Hieronymi ſæculo idem fecerat; ſic enim ſcribit Natali decimo:

" Cernite culminibus geminâ Felicis in aulâ
„ Quæ fuerint vetera, & nova nunc exſtare videntur,
„ Depoſitoque ſitu reducem ſumſere juventam;
„ Namque & in his duplex ſpectandi gratia fulget,
„ Quâ renovata novis æquali lumine certant
„ Culmina culminibus: tectorum diſſidet ætas,
„ Concordat ſpecies: veterum manus atque recentum
„ Convenit: in facie ſimili decor unus utrumque
„ Ornat opus: coëunt olim fundata novellis.
„ Nec diſcrimen adeſt oculis; nitet una vetuſtas:
„ Fronte juventutis tegitur fucata ſenectus:
„ In pueram faciem veterata refloruit ætas.
„ Hæc eadem ſpecies veterem deponere formam,
F „ Et geſtare novam monet, & retroacta abolere (*F*).„

(*F*) Magna hac in re complurium hujus, & ſuperioris, ac etiam XVI. ſæculi Pontificum Romanorum diligentia fuit. Exemplum ex innumeris unum adferam Benedicti XIV., qui Triclinium Lateranenſe, deceſſoris ſui tempore dirutum, ſacraſque Imagines, quæ in eo conſpiciebantur, inſtauravit, & damna antiquitatis miro reparavit artificio. Cujus facti memoria ut ad poſteros tranſiret, hac inſcriptione cautum eſt:

BENEDICTO XIV. P. M., SACRARUM ANTIQUITATUM VINDICI PROVIDENTISSIMO. QUÒD ORATORIO DIVI NICOLAI PROPE TRICLINIUM, A SUMMIS PONTIFICIBUS CALLIXTO II. ET ANASTASIO IV. EXTRUCTO, AC REPARATO: ATQUE ÆDIBUS FRATRUM FRANCISCANÆ FAMILIÆ, FIDELIUM EXOMOLOGESI

Ad idem faciendum inſtiget nos etiam Paganorum diligentia. Refert enim Plinius (26), M. Junium Prætorem, ſub diem Apollinarium, tergendam mandâſſe Tabulam, in quâ Ariſtides, celeberrimus Pictor, depinxerat Tragœdum, & Puerum Apollinis. Addit autem (quod caveri oportet) ejus Tabulæ gratiam Pictoris inſcitiâ interiiſſe.

(26) *Libro XXXV. cap. 10.*

Ii verò, quorum eſt Eccleſiam & Imagines à ſordibus & ſqualore conſervare, proponant ſibi Nepotianum, in cujus laudem Hieronymus commemorat (27) eum ſolicitum fuiſſe, "ſi nitéret altare, ſi parietes abſque fuligine, ſi pavimen„ ta terſa, ſi janitor creber in portâ, vela ſemper in oſtiis, „ ſi ſacrarium mundum, ſi vaſa luculenta. Et in omnes cæ„ remonias pia ſolicitudo diſpoſita, non minus, non majus „ negligebat officium. Ubicunque eum quæreres, in Eccle„ ſiâ invenires. Baſilicas Eccleſiæ, & Martyrum conciliabula „ diverſis floribus, & arborum comis, vitiumque pampinis „ adumbravit: ut quicquid placebat in Eccleſiâ, tam diſpo„ ſitione quàm viſu, Presbyteri laborem & ſtudium teſtare„ tur.„

(27) *Epiſt. III., ad Heliodorum.*

Circa Imagines autem, quæ magnam habent cum Libris cognationem, utiliter etiam quædam obſervarentur, qualia ferè de Libris ſacris, & Eccleſiarum lignis, veſtibus, ac vaſis, decreta leguntur. Decreta porrò de quibus loquor, ſunt Canon LXVIII. ſextæ Conſtantinopolitanæ Synodi: "Nulli „ omnino licére Veteris & Novi Teſtamenti Librum, nec „ Sanctorum noſtrorum Præconum ac Doctorum, corrumpere „ vel conſcindere: vel librorum cauponatoribus, vel iis qui „ dicuntur Unguentarii, vel alicui alii ex omnibus, ad eum „ delendum tradere, niſi ab aquâ, vel à tineis, vel aliquo

---

DESIGNATORUM, QUARUM AMBITU ORATORIUM IPSUM CONCLUDEBATUR, AD SPATIA AREÆ LAXANDA, SEDENTE CLEMENTE XII. P. M., SOLO ÆQUATIS, SACELLUM, ET VETERES IN EO PICTURAS, TUM CHALCOGRAPHORUM INDUSTRIA, TUM ANTIQUARIORUM LABORE PLURIES DELINEATAS, AC PRIUSQUAM DISJICERENTUR COLORIBUS ELEGANTER EXPRESSAS, AD PRISCUM EXEMPLAR RENOVARI JUSSERIT, ET VETUSTISSIMA CULTUS DECESSORIBUS SUIS JAMDIU EXHIBITI MONIMENTA RELIGIOSÈ SERVARI CURAVERIT ANNO M. DCC. XLVI.

Lege Opus ejus *de Servorum Dei Beatificatione, &c. Romanæ edit. 1747. T. I. 401, 402.*

„ alio modo, redditus fuerit inutilis. Qui autem tale quid „ facere deinceps deprehenſus fuerit, anno uno ſegregetur. „ Similiter & qui libros emit, ſi eos quidem ipſe non ad „ ſuam utilitatem retineat: nec alteri, ad ejus beneficium, „ & ut ii permaneant, vendat: ſed eos corrumpere aggreſ- „ ſus fuerit, ſegregetur (*G*). „

G

H

Decretum etiam eſt Higini (*H*) Papæ apud Gratianum, (28) “ Ligna Eccleſiæ dedicata non debent ad aliud opus jun- „ gi, niſi ad aliam Eccleſiam: vel igni ſunt comburenda, vel „ ad profectum in monaſterio fratribus. In laïcorum verò „ opera non debent admitti. „ Apud eundem, Clementis Decretum (29): “ Altaris palla, canthara (*I*), cathedra, „ candelabrum, & velum, ſi fuerint vetuſtate conſumpta, „ incendio dentur; quia non licet ea, quæ in Sacrario fue- „ rint, malè tractari: ſed incendio univerſa tradantur. Ci- „ neres quoque eorum in Baptiſterio inferantur, ubi nullus „ tranſitum habeat: aut in pariete, aut in foſſis pavimen- „ torum jactentur, ne introëuntium pedibus coinquinen- „ tur (30). „ Ex his ſanè Canonibus, ſive decretis, colli- gi poteſt, quàm reverenter tractandæ ſint ſacræ Imagines, quantùmvis antiquatæ.

(28) *De Conſecratione, Dil. I., & apud Ivonem, Parte III.*

(29) *Epiſtola II.*

I

(30) *Vide D. Peckium, de Eccleſiis reficiendis, cap. 31.*

Moſcovitæ quoque non aliunde, quàm à Chriſtianis & Ca- tholicis,

(*G*) Indignatus eſt vir pius & doctus, Petrus Collet, Sorbonæ Doctor, & Vincentianæ Miſſionis Presbyter, quòd ſacer Miſſæ Canon, cum Gallicâ verſione typis vulgatus, atque è libris uſu corruptis reliquus, haud ſecùs ac aliorum librorum quiſquiliæ, ad vilia quæque miniſteria adhibeatur. Indignor & ego, quoties, ante veteramentarii alicujus ſartoris officinam fortè obambulans, Caſulas, aliave ornamenta, divinis Myſteriis Eccleſiaſtico ritu conſecrata, inter detritas braccas venalia proſtare video: atque hunc abuſum à Reverendiſſimis Epiſcopis noſtris ſeriò tolli in poſterum exopto.

(*H*) Hodie nemo neſcit è genuinis Romanorum Pontificum Decretalibus, quæ quidem ad nos pervenerint, antiquiſſimam eſſe Epiſtolam Siricii ad Himerium, Epiſcopum Tarraconenſem, anno 385., aut ſequenti, conſcriptam. Quæ anteriorum ſupra LX. Pontificum nomine circumferuntur, etſi multa bonæ frugis plena contineant, tamen illorum Pontificum non eſſe, à viris eruditis oſtenſum eſt. Eæ primùm ab Iſidoro Mercatore collectæ ſæculo VIII., & à Riculpho, Moguntinorum Archiepiſcopo, in Franciam ex Hiſpaniâ allatæ ſunt circiter annum 800.

(*I*) Diſci, quibus inſiguntur cerei.

tholicis, habent ſequentem Canonem (31): " Imagines antiquæ, & Tabulæ, ſuper quibus conſecrationes fiunt, non comburantur: ſed in hortis aut alio honorifico loco, nè injuriâ afficiantur aut dedecore, ſepeliantur (K)."

(31) *Apud Sigiſmundum Baronem* [de Herbeſteyn]

K

CAPUT XLIV.

In Imaginibus collocandis habendam eſſe rationem loci (L). L

HONESTAS AUTEM exigit ut & loci ratio in collocandis Imaginibus habeatur. Quare nec in pavimento ſunt hiſtoriæ Sanctorum ſculpendæ, quamvis iſtud videatur quandoque uſitatum fuiſſe in Monaſteriis quibuſdam, juxta illud

(*K*) Inter abuſus huc ſpectantes, meâ quidem opinione, referri poteſt, quòd in Templis proponantur Imagines quædam, Chriſti præſertim in cruce pendentis, ac ſanctiſſimæ ejus Parentis, fuſcâ prorsùs ac propè nigrâ facie: quas etiam rudis plebecula, nemine meliora docente, colorem ejuſmodi (Chriſto & Matre ita volentibus) ſponte adſumſiſſe, multis in locis arbitratur, ac editis quoque prodigiis obſtitiſſe quò minùs decentiores colores allinerentur.

(*L*) « Quod ad ſedem ipſam locumque Imaginum attinet, ait » S. Chryſoſtomus *Homil. in dictum* » *Apoſtoli 1. Cor. XI. Oportet hæreſes eſſe: & in Comment. ejuſdem* » *loci*, primis Eccleſiæ temporibus, » ſolitos epulari Fideles apud ipſa » Templa, ibique ſtratis ordine » menſis accubuiſſe. Quæ cùm ita » ſint, ſcimus etiam Templi parietes hinc inde Imaginibus ornatos » fuiſſe: laudatque morem eum » Epiſtola Nili ad Olympiodorum » Proconſulem (*Septimâ Synodo, Act. IV.*,) ob utilem ad indoctos » quoque diſciplinam. Probabilis » igitur conjectura eſt, in navi » Templi mediâ ſacras Hiſtorias » fuiſſe depictas, ut, qui vetuſto » more in Templo cibum ſumebant, » interea dum reficerentur, defigere illuc oculos poſſent. Sed » aliæ quoque fuere ſedes Imaginum » ſacrarum; in ipſo ſiquidem Ædium aditu collocabantur, prout » Anaſtaſius Bibliothecarius *in Vitâ* » *Sergii Papæ* tradit: aïtque Euſebius *Lib. VII. cap. 14.* Statuam » mulieris, quam ſanguinis profluvio liberavit Salvator, in ipſius » januâ poſitam fuiſſe, ut miraculi » monumentum eſſet. Jam inter » ipſa Tecta, in Carceribus etiam, » & in ſummis Navium partibus » collocabantur; ſicuti Johannes » Moſchus *in Prato ſpirituali*, & » Euagrius *Lib. V. Hiſt. cap. 18.*, » & Paulus Diaconus tradunt. » Hæc ex Fed. Borromæi Libro ſecundo, cap. 12.

(32) *In fine Apologiæ.* Bernardi (32): "Ut quid ſaltem Sanctorum Imagines non
„ reveremur, quibus ipſum utique, quod pedibus conculca-
„ tur, ſcatet pavimentum? ſæpe ſpuitur in ore Angeli, ſæ-
„ pe alicujus Sanctorum facies calcibus tunditur tranſeuntium.
„ Et, ſi non ſacris Imaginibus, cur vel non parcitur pulcris
„ coloribus? Cur decóras quod mox fœdandum eſt? Cur de-
„ pingis quod neceſſe eſt conculcari? Quid ibi valent venuſtæ
„ formæ, ubi pulvere maculantur aſſiduo?„ Hinc Libro pri-
(33) *Tit. XI.* mo Codicis, (33) titulus eſt: "Nemini licére ſignum Salva-
„ toris Chriſti humi, vel in ſilice, vel in marmore, aut inſcul-
„ pere, aut pingere.„ Et ſubjicitur Lex unica Theodoſii &
Valentiniani Auguſtorum: "Cùm ſit nobis cura diligens per
„ omnia ſuperi Numinis religionem tueri, Signum Salvato-
„ ris Chriſti nemini licére, vel in ſolo, vel in ſilice, vel in
„ marmoribus humi poſitis, inſculpere, vel pingere: ſed
„ quodcunque reperitur tolli, graviſſimâ pœnâ mulctando
„ eos, qui contrarium ſtatutis noſtris tentaverint, ſpeciali-
„ ter imperamus.„ Similiaque legas canone LXXIII. Synodi in
Trullo Conſtantinopolis, quæ ſexta dicitur.

Nimiùm autem rigidi ſunt, qui ex hac Auguſtorum Lege inferunt, contra receptam conſuetudinem, non licére in ſepulturis humi poſitis ſignum Crucis imprimere. Nam in Conſecratione Eccleſiæ, quando Epiſcopus benedicit primarium lapidem in fundamento ponendum, acceptô cultrô, ſculpit in eo ſignum Crucis, dicens: "In nomine Patris & Filii &
(34) *Pontificale, fol. 307.* „ Spiritûs ſancti (34).„ Unde hæc Lex eos potiſſimùm notat, qui Imaginem, ſive ſignum Salvatoris Chriſti, in Cruce pendentis, humi ſculpunt, vel pingunt.

Non ſunt etiam Imagines ſacræ eò loci ponendæ, ubi clavi ſunt figendi. Hoc enim docet nos ſeptimæ Synodi Actio quarta, quæ ſic habet: "Alius quidam in civitate, quæ
„ dicitur Citium (**), die decimâ quintâ menſis Auguſti, cùm
„ Feſtum Virginis celebratur, ingreſſus templum ut velis or-
„ naret illud, clavum in parietem malleô adigendo, fron-
„ tem Imaginis D. Petri in pariete depictæ transfódit. Fu-
„ niculô itaque velo alligatô, confeſtim illius caput fron-
„ temque intolerabilis doloris cruciatus invaſit, qui con-

(**) Eſtque in Inſulâ Cypro.

„ ſtanter per duos feſtivitatis illius dies permanſit. Epiſco-
„ pus autem Citii, re cognitâ, hominem increpavit, juſſit-
„ que ut abiens clavum iterum eximeret ex Imagine : quo
„ facto continuò dolor mitigatus eſt. Interrogetur, ſi libet,
„ Epiſcopus; adeſt enim in hac congregatione. Interrogatus
„ autem Epiſcopus Citii, jurejurando affirmavit ita ſe habe-
„ re, in medio Synodi. „

Quòd autem Severus Imperator in ſuo Larario inter falſos Deos poſuerit Statuas Chriſti, & Abraham (35), hoc gentiliter fecit : & ſine dubio correxiſſet, ſi, relictô Paganiſmô, Chriſtianæ religionis myſteriis fuiſſet illuminatus (*M*).

(35) *Lampridius in Severo, & Spartianus.*

M

CAPUT XLV.

De ſacris Imaginibus in Viis publicis, Navibus, Poculis, & Libris.

RECTISSIME autem in VIIS publicis eriguntur Crucis ſigna, & Sanctorum Imagines, juxta definitionem ſecundæ Nicenæ Synodi (36). Nam ſi Pagani Mercurium, ùt eſt apud Clementem (37), viæ viciniæque Præfectum ſtatuebant; quantò magis nobis convenit Sanctorum Imagines in viis poni, ubi eorum patrocinium requirimus? Hinc in foro erigi juſſit Conſtantinus Crucis ſignum; quod, ùt Chryſoſtomus habet (38), ubique celebrari videre licet, in foro, in ſolitudine, in viis, in montibus, in collibus, in vallibus, in mari, in navigiis, & inſulis. Itaque Crux in viâ poſita ad omnes clamat illud Jeremiæ (39) : " O vos omnes qui tran-

(36) *Actione VII.*

(37) *Orat. ad Gentes.*

(38) [Oratione] *Quòd Chriſtus ſit Deus, Tomo V.*

(39) *Thren. I. 12.*

(*M*) Præter illa, quæ de SS. Imaginum ſitu notavit Molanus, ut decórum ſervetur, curandum etiam ut iis locis exponantur, ubi Fidelium aſpectui commodè pateant, utque convenienti ordine inter ſe collocentur. Et, ſi in ſeriem quandam diſponantur, expedit aliquam eſſe inter eas analogiam. Pulcrum ſanè & utile eſt, Sanctorum ejuſdem profeſſionis Imagines bene connexas, vel varia ejuſdem Sancti geſta, vel præcipua Fidei noſtræ Myſteria, ad temporis rationem digeſta, continuis tabellis expreſſa conſpicere. Cavendum quoque, nè diverſæ altitudinis ſint, quæ ita continuo ductu locantur. Denique nulla admittenda, quæ ab imperito Artifice elaborata ſit ; nam tales deſpectum potiùs, quàm venerationem rebus ſanctis conciliant.

„ ſitis per viam, attendite, & videte ſi eſt dolor, ſicut do-
N „ lor meus (*N*). „ Ridet autem Clemens in citatâ Oratione Romanos, qui res maximè & præclarè geſtas Fortunæ tribuebant: eamque maximam eſſe Deam exiſtimantes, ponebant tamen in ſterquilinio. Cujuſmodi ſeceſſum addit fuiſſe dignum Deæ Templum.

In Navigiis verò non ſolam Crucem videre licebat, ſed & Sanctorum Imagines. Nicephorus enim Calliſtus de Navi agens Alexandrinâ, cui erat inſigne Caſtorum (40) (*O*), teſtatur, ùt quondam Gentilium Naves certorum quorumdam Deorum inſignia habebant, ita Chriſtianorum quoque Naves, Patronorum ſuorum Imagines præferre conſueviſſe. “ Quemadmodum, ait, Chriſtianam pietatem colentes Navium gubernatores, Naves ſuas Sanctis quibuſdam dedicant, inſcriptioneque id teſtantur: itidem olim pro eo atque volebant, falsò creditis Diis, picturis eas inſcribebant. „ Unde apud Paullum Diaconum legitur (41): “ Anno ɪↄc. ɪɪ. Heraclius in Africâ Imperator appellatus, vénit cum Navibus caſtellatis, habentibus intra ſe arculas & Imagines Dei Matris, quemadmodum pyxides (*P*). „

(40) *Actor. XXVIII. 11.* O

(41) *Initio Libri XVIII., in Hiſtoriâ miſcellaneâ.* P

(*N*) Quod Imaginibus Domini crucifixi non ſemel inſcriptum vidi. Convenit iis præſertim, quæ in viâ publicâ ſalutandæ proponuntur. Laudabiles admodum ſunt ejuſmodi piæ Inſcriptiones: multis placet hæc Santolii Victorini:

« En celſa Sedes, quâ docuit Deus:
» Vitalis, in quo nos peperit, torus:
» Currus triumphantis: Tribunal,
» Judicis: atque litantis Ara. »

(*O*) Caſtoris & Pollucis, quos in prorâ navium Alexandrini, tam à dextrâ, quàm à ſiniſtrâ parte pingere ſolebant, obſervante S. Cyrillo Alexandrino *in caput XI. Eſaïæ*, ℣. *14*. Habuere & Gentiles in puppibus Sacrarium quoddam, in quo Deos collocabant; Maro *Æneïdos X. 171.*

——« Aurato fulgebat Apolline
» puppis.

Perſius *Satyrâ VI. 29. 30.*

——« Jacet ipſe in litore, & unà
» Ingentes de puppe Dii. »

Horatius *Lib. I. Carm. XIII.* ad Navim, Reip. Romanæ typum:

——« Non tibi ſunt integra lintea:
» Non Dî, quos iterum preſſa vo-
» ces malo. »

Tutelam verò Deorum Nautæ vocabant Παράσημον πλοίου (Inſigne Navigii;) de quo Turnebus *Adverſarior. Libro XIX. cap. 2.*

(*P*) Noſtri ſolent B. Nicolaum invocare: Hiſpani S. Petrum Gonzalem, vulgò Telmum, Dominicani Ordinis lumen, quos videlicet auxilio navigantibus ſæpe fuiſſe credunt. Et quidem de poſterioris nomine Gal-

Porrò antiquitus, ſicut in viis publicis, & navigiis, ita & in LIBRIS erant Imagines. Unde in ſeptimâ Synodo (42) dixit Demetrius, Armarii cuſtos, ſe in Eccleſiâ Conſtantinopolitanâ inveniſſe duos Libros relictos, per Imagines deargentatos. Invénit idem, & Synodo obtulit, Conſtantini Chartophylacis librum, in quo folia, quæ de venerandis Imaginibus tractabant, exciſa erant. De hoc Libro ſubjicit ibidem Leontius, à Secretis: "Eſt & aliud, quod in hoc libro dig-„ num admiratu eſt. Nam, ùt videtis, argenteas Tabulas ha-„ bet, & undique Sanctorum Imaginibus decoratus exiſtit. „ Ipſi verò rem relinquentes, hoc eſt, Imagínes, ea quæ de „ Imaginibus intùs ſcripta ſunt, exciderunt: quod ſanè ex-„ tremæ dementiæ facinus eſt (*Q*).„ *Q*

(42) *Actione quintâ.*

Addatur autem prædictis, non minùs vetuſto more, in VASCULIS & poculis, Sanctorum exprimi Imagines. Quò pertinet illud D. Hieronymi (43): "In ipſis cucurbitis vaſcu-„ lorum, quas vulgò Sauromarias vocant, ſolent Apoſtolo-„ rum Imagines adumbrari.„ Non mirum eſt autem hunc morem tunc inter Chriſtianos fuiſſe uſitatum, qui libenter prophana in ſacra convertere ſolent; conſtat enim ex eodem Hieronymo, Paganos homines Idóla in lancibus ſculpta & cælata habuiſſe; unde eſt illud ejus ad Marcellam (44): "Nun-„ quid in lancibus Idôla cælata deſcripſi (*R*).?„ *R*

(43) *In IV. caput Jonæ*, [Operum] *Tomo V.*

(44) *Epiſt. CII.*

---

licè Hiſpanicèque vocatur ignis ille albus, poſt tempeſtatem interdum conſpicuus, inſidenſque navium armamentis, nec quidquam adurens, quem Ethnici pro ſigno Geminorum habuere.

(*Q*) Singulare eſt, quòd Imago, Libri Miſſalis initio poſita, *Majeſtas* aliquando vocata ſit. Eo ſenſu in *Ordine* quodam *ad celebrandum Miſſam*, è mſ. codice Beccenſis monaſterii, ab Edmundo Martene edito *Lib. I. de antiquis Eccleſiæ ritibus*, *Parte I. pag. 631.*, paullò poſt Confeſſionem & Abſolutionem, Miſſæ principio recitari ſolitas, ponitur hæc Rubrica: "Hìc Libri Majeſtatem „ deoſculetur [Sacerdos.]„

(*R*) Mirum non ſuccurriſſe Molano, ut verbo ſaltem diceret de ſacris Imaginibus in privatis ædibus, & cubiculis collocandis; quod apud pios & Clericos, & Laïcos (de Monachis Religioni ſtrictiùs addictis res nota eſt) in univerſâ Eccleſiâ obtinet. Néc patienter ferendum obſoleſcere pium morem, in Belgio & Germaniâ frequentem, ſanctæ Dei Genitricis Iconem, aliamve, in pariete expoſitam, accenſis luminibus honorandi; qui mos ante annos plus 1300. in Eccleſiâ obtinuit. «Nam, » ùt obſervat ſæpius laudatus Fed. » Borromæus *Lib. II. cap. 12.*, So-

CAPUT XLVI.

Non anxiè laborandum eſſe, quo ordine Sanctorum Imagines collocentur : & quòd Paulus rectè ponatur à dextris ſancti Petri.

QUIA VERÒ LOCI rationem habendam eſſe diximus, nemo propterea multùm anxius ſit, ut in Picturis ſtatuendis

» phronius ait accenſam lampadem » contra Imaginem, in ſolitarii unius » cellâ depictam : & Fortunatus » Poeta, *in Vitâ S. Martini* [*Lib. IV.* » *propefinem*] meminit Imaginis unius, [ſed fortè in Oratorio publico » erectæ,] quæ accensâ lampade il- » luminabatur.„ Juvat hunc audire; loco indicato de urbe Ravennâ agit, & illic poſitâ Imagine S. Martini, quam ſibi ſalubrem fuerat expertus:

“ Eſt ubi Baſilicæ culmen Pauli „ atque Joannis,
„ Hìc paries retinet Sancti ſub Ima- „ gine formam,
„ Amplectenda ipſo dulci pictura „ colore:
„ Sub pedibus Juſti paries habet arte „ [*fortè* , antè] feneſtram:
„ Lychnus adeſt, cujus vitreâ natat „ ignis in urnâ.
„ Huc ego dum propero, valido „ torquente dolore,
„ Diffugiente gemens oculorum luce „ feneſtris,
„ Quô procul, ùt tetigi benedictô „ lumen olivô,
„ Igneus ille vapor marcenti fronte „ receſſit.
„ Et præſens Medicus blando fugat „ unguine morbos.
„ Non oblita mihi mea lumina, mu- „ nera Sancti ;
„ Nam redit ante oculos oculorum „ cura fidelis,
„ Et memor illud ero, dum luce & „ corpore conſto. „

Eſt verò in primis “ laudabilis „ eorum conſuetudo, qui juxta lec- „ tos, in quibus dormiunt, aut „ Servatoris de cruce ſuſpenſi Ima- „ ginem, aut cereos Agnos, Pon- „ tificiâ benedictione conſecratos, „ appendunt, cum vaſculo Aquæ „ luſtralis, & aliis hujuſmodi Chriſ- „ tiano homine dignis ſymbolis, „ & munimentis, quibus multò „ meliùs inſtruunt, contra noctur- „ nos terrores, & Inimici aſſultus, „ ſtratum ſuum, quàm Salomon, „ cujus lectulum, ùt habemus *in* „ *Cantico Canticorum* (*III. 7.*) ſexa- „ ginta fortes ambiebant ex fortiſſi- „ mis Iſraël, omnes tenentes gla- „ dios, & ad bella doctiſſimi, quo- „ rum enſes erant ſuper femur eo- „ rum. Qui etiam, ſi languor ali- „ quis corporis, aut animi ægritu- „ do inciderit, quæ preces funde- „ re ſuaſerit, converſi ad lectuli „ caput, ùt olim Jacob (*Geneſ.* „ *XLVII. 31.*,) ſe Divino Numini

eum ORDINEM obſervet, quem ipſe ſuâ imaginatione concipit eſſe in cœlo. Nimia anxietas eſt hac in re vitanda : & aliquando accidit per juſtam occaſionem, quòd dignioris Imago à ſiniſtris collocetur. Quale quid accidiſſe credo in eâ Crucifixi Imagine, de quâ capite ſexto hujùs Libri ex Libro Miraculorum Cyri & Joannis, ubi Præcurſor Domini à dextris, Deipara autem à ſiniſtris repræſentatur. Sicut ergo non eſt contendendum an Joannes Baptiſta major ſit in cœlo, an Joannes Euangeliſta : utrùm Barbara præcedat in gloriâ cœleſti Catharinam, an contra, ac de ſimilibus, juxta illud quod Aurea Legenda adfert (45), " Bene concordes ſumus (45) *Legendâ* LXXX.
„ in cœlis, de nobis non diſputetis in terris : „ ſic etiam in Picturis non eſt, iſtorum occaſione, unus alteri contentiosè præferendus. Scripſit hac de re Thomas de Kempis eruditiſſimum caput, Libro tertio de Imitatione Chriſti, caput videlicet ſexageſimum tertium, in quo inter cætera ſic ait :
" Noli etiam inquirere, vel diſputare de meritis Sanctorum,
„ quis alio ſanctior, aut quis major fuerit in Regno cœlo-
„ rum. (*S*) Talia generant ſæpe lites, & contentiones inutiles: *S*
„ nutriunt quoque ſuperbiam & vanam gloriam; unde oriun-
„ tur invidiæ & diſſenſiones, dum iſte illum Sanctum, &

„ ſubmittere, & Imaginum ope animum erigere ad Deum poſſint, „ unde illis venit auxilium. Quòd „ ſi olim ſuperſtitione ducti Hæbræi baptiſmata quædam lectorum „ (*Marci VII. 4.*) induxerant, quibus legales quaſdam labes abſtergerent, quas tamen falsò ipſi ſibi fingebant : quanto æquius erit, & „ corpora ſacro luſtralis aquæ perirrhanterio, & ipſos etiam lectos „ aſpergere? „ Hæc Joannes Steph. Menochius *Inſtit. œconomicæ ex SS. Litteris depromptæ Libro I. cap. 28. n. 2.*

Pertinet ad hoc caput locus notabilis ex Leontii, Neapoleos in Cypro Epiſcopi, Libro V. contra Judæos : " Χριςὸν καὶ τὰ Χριςοῦ πάθη „ ἐν ἐκκλησίαις, καὶ οἴκοις, καὶ ἀγοραῖς, „ καὶ ἐν εἰκόσι, καὶ ἐν σινδόνι, καὶ ἐν ταμείοις, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐκτυπῶ καὶ „ διαγράφω. Chriſtum & Chriſti tormenta in eccleſiis, in domibus, „ in foro, in tabellis, in linteo, „ in cellis, & in omni loco repræſento ac depingo. „ Relege pronunciatum ſeptimæ Synodi generalis, ſuprà p. 25.

(*S*) Utì factum memini à Concionatore, cætera non indoctō, cui commiſſum erat S. Andreæ Elogium. Nam in hoc Apoſtolo deprædicaturus amorem Crucis, B. Petrum ab eâ ſemper abhorruiſſe tam multis contendebat, ut videri poſſet non magìs Andream laudare, quàm Petrum vituperare voluiſſe.

„ alius alium conatur ſuperbè præferre. Talia autem velle „ ſcire & inveſtigare, nullum fructum afferunt : ſed magis „ Sanctis diſplicent; quia non eſt Deus diſſenſionis, ſed pa- „ cis (46); quæ pax magis in humilitate verâ, quàm in pro- „ priâ exaltatione, conſiſtit. „

(46) I. Cor. XIV. 33.

Quod autem attinet ad Sigillum Pontificis, nemo illud imperitiæ, aut indecentiæ, arguat, quia in eo, ſicut & in quibuſdam Picturis, ſanctus Paulus à dextris Chriſti ponitur, Petrus verò à ſiniſtris. Inverſa enim iſta & præpoſtera, ùt apparet, locatio non eſt recens, ſed eam quoque Antiquitas nobis variis de cauſſis commendat. Quod poſtea fusè explicabitur (*T*).

T

CAPUT XLVII.

Novitas omnis diligenter eſt in Picturis examinanda, antequam approbetur.

SEQUITUR IN CONCILIO Tridentino : " Hæc ut fideliùs ob- „ ſerventur, ſtatuit ſancta Synodus nemini licére ullo „ in loco, vel Eccleſiâ, etiam quomodolibet exemptâ, ullam „ inſolitam ponere, vel ponendam curare Imaginem, niſi ab „ Epiſcopo approbata fuerit. „ Iſtud autem Synodicum decretum videtur mihi valde peropportunum eſſe, ad refrænandam eorum licentiam, qui aliquando ſuas opiniones proponunt, quaſi eſſent clariſſimæ demonſtrationes : cùm eædem, ſi in diſtrictum examen vocarentur, aliquoties, tanquam minùs probabili fundamento innixæ, non reciperentur:

Exempli gratiâ, ſi quis cupiat Marcum Euangeliſtam abſque dextrô pollice pingere, picturam hanc fortaſſis Epiſcopalis authoritas rejiciet. Quia non tantùm primô Canone Nicæni Concilii prohibitum eſt ſeipſum mutilare, ſed etiam ſacræ Scripturæ authoritate (47). Marcum autem divinâ authoritate ſibi pollicem præcîdiſſe, non tam evidenter probari poteſt, quàm à nonnullis ùt verum aſſeritur. Nam Iſidorus

(47) Exodi XX. in quinto Præcepto.

(*T*) Infrà Lib. III. cap. XXIV.

id non

id non aſſerit, ſed tantùm dixit : " Hic, ne ad ſacerdotium „ promoveretur, abſcidiſſe ſibi pollicem fertur (48). „ Quod deſumſit, credo, ex Præfatione, non Hieronymi, ſed Græci cujuſdam in Marcum, quæ ſic habet : " Amputaſſe autem ſibi „ poſt fidem pollicem Marcus dicitur, ut ſacerdotio reprobus haberetur. „ Apud alium quempiam Veterem ſcriptorem, non facilè id reperias (*V*). Quamquam ſint inter *V* Recentiores auctores, qui factum illud ad revelationem divinam referunt. Excuſandum enim putârunt, quod in citatâ præfatione, vel ab Hieronymo, vel ab Auguſtino, ſcriptum eſſe præſupponebant (*X*). *X*

(48) *Iſidorus, de partibus Teſtamenti, cap. 85.*

CAPUT XLVIII.

Quàm latè ſeſe extendat ſacrarum Imaginum appellatio.

QUAERITUR AUTEM quàm latè ſeſe extendat ſacrarum Imaginum appellatio. Neque enim tunc demum ſacræ cenſendæ ſunt Imagines, quando myſticâ Sacerdotis benedictione ſanctificantur, aut ſacro Chriſmate unguntur : ſed, ut verbis dicam Epiphanii (49), quibus ipſe in ſeptimâ Synodo Iconomachis reſpondit : " Multa quæ inter nos ſacrata „ ſunt, ſacram precationem non accipiunt; cùm à ſeipſo & „ nomine ſuo, plena ſint ſanctificatione & gratiâ. Quapropter & veneranda & ſancta honoramus & amplectimur. „ Ipſe itaque Typus ſalutiferæ Crucis, ſine ſacratâ precatione, „ ſive dedicatione, apud nos honorabilis exiſtit. Satisfacit „ enim nobis figura, quæ tùm ſignificationem accipit, cùm „ à nobis fuerit adorata. Nam ſive in fronte eam tanquam „ ſigillum imprimimus, ſive per vacuum aëra Crucis ſignum facimus, ſperamus & confidimus Dæmones Cruce poſſe fugare. „

(49) *Actione VI., Tomo IV.* [Conciliorum.]

(*V*) Nec apud viros doctos id hodie fidem inveniret.

(*X*) Inſolitas Imagines prudentiſſimè Sancta Synodus Epiſcoporum judicio ſubmiſit, non damnans eas, neque approbans. Ut enim rejiciendæ eſſent illæ, quæ Theologicæ aut Hiſtoricæ veritati adverſarentur : ſic è diverſo laudandæ atque amplectendæ forent, quæ veritatem à Pictoribus ad hanc diem ſive ignoratam, ſive neglectam, aptè exprimerent. Harum exempla adferam, cùm agetur de Peccatrice à Chriſto abſolutâ, de Petro in carcere detento, & aliis quibuſdam.

Nihilominùs Adrianus primus ſcribit ad Carolum Magnum (50): "Fideliter & veraciter dicimus & probamus, „ quia uſus ſanctæ noſtræ Catholicæ & Apoſtolicæ Romanæ „ Eccleſiæ fuit, & eſt, quando ſacræ Imagines vel Hiſtoriæ „ pinguntur, ut priùs ſacro chriſmate ungantur; & tunc à „ fidelibus venerantur: inſtar facientes, ùt locutus eſt Do- „ minus ad Moſem, dicens (51): Facieſque unctionis oleum „ ſanctum unguentum, compoſitum opere unguentarii: & „ ungues ex eo Tabernaculum teſtimonii, & Arcam Teſta- „ menti, Menſamque cum vaſis ſuis, Candelabrum & uten- „ ſilia ejus, Altaria thymiamatis & holocauſti, & univerſam „ ſupellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet: ſanctificabiſque omnia & erunt ſancta ſanctorum: qui tetigerit ea, „ ſanctificabitur. „

Habet Pontificale Benedictionem novæ Crucis, ſive tabulæ in quâ Crucifixus eſt depictus. Benedictionem quoque Imaginis Beatæ Mariæ, & Benedictionem Imaginum aliorum Sanctorum. Quæ etiam ex eo habentur in Sacerdotali (52).

Interim Imagines, etiam abſque omni benedictione, aut unctione, ſacræ ſunt & ſanctæ, quia res ſacras ſignificant; ùt latè contra Centuriones Magdeburgenſes declarat Nicolaus Sanderus, Libro II. de honorariâ Imaginum adoratione (53).

Ad ſacras haſce Picturas refero Synodorum ſex univerſalium picturam, quam Conſtantinus P. P. Romæ fieri juſſit in porticu S. Petri: quamque Philippicus, eò quòd Monothelita eſſet, in regiâ Urbe juſſerat deleri, ùt habet Paulus Diaconus (54). Theodoſius verò Imperator, ùt referunt Beda (55), & Ado Viennenſis (56), mox ùt regnum ſuſcepit, Picturam jam dictam reſtauravit.

(50) *Tomo III. Conciliorum, fol. 209.*

(51) *Exodi XXX. 25-29.*

(52) *Parte II. cap. 7. & 8.*

(53) *Cap. primo.*

(54) *Libro VI. Hiſtoriæ Langobardicæ, capite XI.*

(55) *Lib. de ſex Ætatibus.*

(56) *In Chronico.*

C A P U T XLIX.

Habendam eſſe rationem eorum, quæ ad ſacras Imagines reducuntur.

SUNT RURSUS ET ALIA, quæ etiam obſervanda ſunt, ne malè pingantur; quæ, ſi non inter ſacras Imagines collocentur, ſaltem negari non poteſt, quin medium locum ob-

tineant inter ſacras, & prophanas. Tales ſunt enim Imagines Diaboli, Mortis, Inferni, ac ſimilium (*Y*). *Y*

Hoc autem occaſione Mortis obiter adjicio, quòd ad effigiem Mortis rectiùs adſcriberetur ex Eccleſiaſtici cap. xxxviii. " Mihi heri, & tibi hodie: „ quàm, "Hodie mihi; cras tibi. „ Corvinum enim illud Cras nemo ſibi polliceri poteſt, cùm die & horâ mortis nihil ſit incertius.

Huc etiam pertinent ſigna quædam, quæ Sanctis propter ſignificationem rei ſacræ appinguntur. Qualia ſunt, Vexillum, quod Cruci Chriſti apponitur, ad ſignificandam victoriam ejus: item Aureola, quæ Sanctorum capitibus apponitur: Palmae in manibus Sanctorum: Mitra, ac Baculus pastoralis, quæ Epiſcopis dantur, ac ſimilia, quæ quarto Libro fuſiùs explicabuntur.

CAPUT L.

Donaria, & Imagines Brachiorum, Pedum, & ſimilium, in memoriam reſtitutæ ſanitatis, pervetuſto more in Eccleſiis ſuſpendi.

Huc pertinet quòd in Eccleſiis ad Memorias Sanctorum appendantur Brachia, Pedes, aut ſimilia, ex cerâ, aut argento, aut aliâ materiâ. Cùm enim hæc appendantur in memoriam reſtitutæ divinitus ſanitatis, meritò numerantur inter Imagines, quæ medium locum obtinent inter ſacras & prophanas.

Illuſtre autem pro his Donariis teſtimonium habemus apud Theodoretum, libro viii. de curatione Græcarum affectionum. Cùm enim præmiſiſſet quòd ſepulchra Xerxis, Darii, Alexandri, Auguſti, Veſpaſiani, & ſimilium, aut omnino ignorentur, aut obſcura ſint, ſubjungit: "Martyrum verò Templa „ conſpicua cernuntur, magnitudineque præſtantia, omni

(*Y*) In ſacris Imaginibus poſſunt omninò cenſeri, quæ Quatuor Noviſſima exprimunt: & in locis ſacris abſque ullâ hæſitatione collocari. Cavendum tamen nè, ùt aliquando factum eſt, Inferni, extremique Judicii, picturis admiſceantur aut Satyrica quædam, aut lubrica, aut denique ex Gentilibus Poëtis hauſta.

„ præterea ornatûs genere variata, ſplendoremque quodam-
„ modo pulchritudinis ſuæ latè fundentia. Quicunque ho-
„ mines proſperâ ſunt valetudine, conſervari eam ſibi à Mar-
„ tyribus petunt: qui verò ægritudinem aliquam patiuntur,
„ ſanitatem expoſcunt. Inſuper viri & mulieres dari filios
„ ſibi petunt: qui verò parentes ſunt, integra ſibi & proſ-
„ pera cuſtodiri, quæ conſecuti ſunt dona. Item qui pere-
„ grè aliquò proficiſcuntur, petunt Martyres ſibi comites
„ eſſe in viâ, vel potiùs itineris duces: qui vero jam ſoſpites
„ redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes.
„ Non qui ſe ad Deos accedere arbitrentur, ſed qui orent
„ Dei Martyres, tanquam divinos homines, interceſſoreſque
„ ſibi eos apud Deum advocent ac precentur. Piè verò fi-
„ deliterque precatos ea maximè conſequi quæ deſiderant,
„ teſtantur illa, quæ votorum rei dona perſolvunt, mani-
„ feſta nimirum adeptæ ſanitatis indicia. Nam alii quidem
„ Oculorum, alii verò Pedum, alii porrò Manuum ſimulacra
„ ſuſpendunt, ex argento aurove confecta. Gratiſſimè nam-
„ que accipit eorum Dominus, qualiacumque ſunt, dona:
„ nec exigua, nec vilia, dedignatur; quippe qui ea pro fe-
„ rentis facultate metitur. Hæc itaque omnium ſpectaculo
„ exporrecta teſtantur morborum depulſionem, cujus ipſa
„ certiſſima ſigna ſunt, à ſanitatem conſecutis oblata. Hæc
„ ſepultorum ibi Martyrum quæ ſit virtus, oſtendunt.„ Hac-
tenus Theodoretus.

Alii depictam Tabellam, teſtem Miraculi, relinquunt, ùt habet Vita Theodori Sicei (57). Alii volentes deſcriptam ſuam gratiarum actionem, ex argento illius figuram affinxerunt adſcripto nomine; ùt habet Vita Danielis Stylitæ (58) (Z).

(57) *Apud Metaphraſtem, 22. Aprilis.*

(58) *Apud eundem, undecimâ Decembris.*

Z

(Z) Piam conſuetudinem Templis offerendi ac relinquendi reſtitutæ valetudinis ſigna optimè, more ſuo, Molanus evincit. De abuſibus in eam irrepentibus ſilet. Haud tamen probanda puto, quæcumque hac in re fieri videmus, veluti quòd, inſuper habitis Eccleſiæ decretis, abſque ullo Epiſcoporum aut Parochorum examine, non raró exponantur Tabellæ, quibus ægri miraculo ſanati ſignificantur, poſtquam eos conſtat Medicorum opem adhibuiſſe: quòd cereæ mammarum figuræ non abſque multorum offendiculo proſtent ad Imagines Sanctorum, ægritudinis tempore (interdum haud ita ad men-

CAPUT LI.

De Statuâ uxoris Loth, Obſidione Jeruſalem ab Ezechiele depictâ, & Peccati Imagine, quam Zacharias vidit.

SED DUM DE Imaginibus ſacris, & quæ ad eas referri poſſunt, agitur, non oportet ſilentio præterire Statuam uxoris Loth, aut Obſidionem Jeruſalem, ab Ezechiele in latere deſcriptam, aut denique Peccati imaginem, à Zachariâ viſam. Paululùm igitur iſta conſideremus.

Uxor Loth, reſpiciens poſt ſe ad Sodomam & Gomorrham, verſa eſt in STATUAM SALIS (59). Statua dici ſolet imago fabricata ex ligno, lapide, ebore, metallo, aut ſimili materiâ. Dominus igitur, ut memores eſſemus pœnæ uxoris Loth retroſpicientis (60), fecit ex eâ Statuam ſalis, ex duriſſimâ materiâ, ut non facilè deleri poſſet ejus memoria. Meminit autem Plinius (61) ſalis, qui, lapicidinarum modo, vix etiam ferro cæditur (*A*).

(59) *Geneſ. XIX.*

(60) *Luc. XVII.*

(61) *Lib. XXXI. cap. 7.*

A

tem Eccleſiæ) invocatorum: quòd, ſub primum morbi acceſſum, jam ejuſmodi Donaria Sanctis offerantur, quæ, infirmis aliâ ratione curatis, aut fortè jam exſtinctis, in Templis relinquuntur: verbo, quòd iſta pleraque, Paſtoribus inconſultis, accurentur à mulierculis, aut non ſapientioribus viris.

(*A*) Tale ſal metallicum, ac ſpecularium lapidum more cæduum, è montibus quibuſdam Catalauniæ, Ruſſiæ, Hungariæ, Poloniæ, & è totâ Inſulâ Ormuſiâ effoditur. Ejus, præter Plinium, Aulus Gellius *Noctium Atticar. lib. II. cap.* 22. Solinus *cap.* 30. Iſidorus *Lib. XVI. cap.* 2., & recentiores innumeri meminere. Vox Hebraïca מלח accipitur etiam pro Nitro, ſulphure, ac bitumine, quorum ingens erat in universâ Pentapoli copia; unde adjacens lacus Aſphaltites, ſeu Mare mortuum, ab Hebræis Mare ſalis appellatur. Confer locum Deut. XXIX. 23.

Obſervatum eſt varia ſtirpium genera, ipſaque animalium corpora in Arabiæ nitroſis arenis ſenſim lapideſcere: atque hac ratione durata aſſervant in cimeliis ſuis Phyſici: Tale quid uxori Lothi, ſubito miraculo, accidit.

Nec enim audiendus eſt Joannes Clericus, qui *Diſſertatione V., Commentariis in Geneſin ſubjectâ*, nullum in hac metamorphoſi miraculum agnoſcit. Præiverat Vatablus, cujus hæc expoſitio: "Effecta eſt Statua „ ſalis, vel, in cumulum ſalis, „ hoc eſt, in ſtatuam incorruptibi- „ lem, permanſuram in ſempiter-

(32) *Ezech. IV. 1. 2.*

Ezechieli Prophetæ, ut Hieroſolymitanis non ſolùm verbis, ſed & factô, declararet imminentia mala, mandatum eſt

„ num; q. d. mutata eſt in ſtatuam, „ quæ eſſet perpetuum incredulitatis exemplum, *Sap. X. 7.* Ad „ hunc modum dicitur *Numeror. XXXVIII.* [19.] Pactum ſalis, „ id eſt, incorruptibile, & immortale. „ Addebat quidem aliam expoſitionem Vatablus: " Aut ad „ ſalem metallicum alludit, & efoſſitium..... qui nullo imbre liqueſcit, imò ad ædificandas domos „ eſt idoneus. „ Sed priorem arripuit Clericus, cui ſolenne fuit omnia ſacræ Hiſtoriæ prodigia evertere, & rebus ipſis, in quibus maximè apparebat Dei digitus, cauſſas Phyſicas comminiſci. Nihil eum juvat adductus è Numerorum Libro locus; nam præterquàm quòd abſurdum eſt metaphoricâ rarâque voculæ alicujus acceptione definire, quî ſit aliis in locis accipienda, luce meridianâ clarius eſt Pactum ſalis nullo niſi tropico ſenſu dici potuiſſe: è ſale autem, utique ſolido & foſſili, ſtatuam conſtare poſſe, nemo, niſi ſcientiæ naturalis imperitus, negaverit.

Ubinam verò fuerit Monumentum, de quo agimus, haud ſatìs liquére videtur. Adrichomius, & recentiorum turba inter Engaddi & Mare mortuum id locant. Reclamat Calmetus, cui certum eſt poſitum fuiſſe ab oriente maris iſtius inter Sodoma & Segor. Certè hoc poſtremum in opidis Moabitarum cenſetur Iſaiæ XV. 5. & Jeremiæ LXVIII. 34.: Arabiæ tribuitur ab Joſepho *Belli Judaïci Lib. IV. cap. 27.*

Minùs etiam ſcitur quamdiu extiterit famoſum iſtud Simulacrum. Durabat ætate, quâ vixit Auctor Libri Sapientiæ: " In teſtimonium, „ inquit *cap. X.* ℣. *7.*, nequitiæ „ [Incolarum Pentapolis] fumigabunda conſtat [perſtat] deſerta „ terra..... & incredibilis [incredulæ] animæ memoria ſtans Figmentum ſalis. „ De ſuo tempore idem teſtatur Joſephus *Antiq. I. 12.*, (a) qui & ſibi viſum ait, interprete Calmeto (licèt intelligi poſſit auditu tantùm eam rem percepiſſe.) Clemens quoque Romanus, *Epiſt. ad Corinthios* memorat " Columnam ſalis uſque in hanc diem „ perſeverantem. Quin etiam annis abhinc CL. palàm ſpectatam narrat Quareſmius in *Elucidatione Terræ Sanctæ*, fidem hac parte ſibi derogans, quum hodierni plerique Palæſtinorum Itinerum Scriptores de illo monumento fruſtra quæſierint, cæteri de eodem altum ſileant.

Porrò quum Hebraïcum נציב Græci ςήλην, & Thargum Hieroſolymitanum עמוד, id eſt, Columnam verterint, dubitari poteſt num hi exiſtimaverint mulieri ſervatam à metamorphoſi formam priſtinam, utì factum eſſe Janſenius, Epiſcopus Iprenſis, Jacobus Bonfrerius, aliique contendunt. Pro hac ſententiâ citantur à Calmeto *Sedulius, & Clau-*

(a) Ἡ δὲ Λώτου γυνὴ παρὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὴν πόλιν συνεχῶς ἀναςρεφομένη, καὶ πολυπραγμονοῦσα τὰ περὶ αὐτὴν, ἀπηγορευκότος τοῦ θεοῦ τοῦτο ποιεῖν, εἰς ςήλην ἁλῶν μετέβαλεν. Ἱςόρηκα δ' αὐτὴν, (Id eſt, eam autem perluſtravi; vel : de eâ autem dixi,) ἔτι γὰρ καὶ νῦν διαμένει.

ut in imagine deſcriberet OBSIDIONEM JERUSALEM (*B*). " Hæc B
„ dicit Dominus Deus : Et tu, Fili hominis, ſume tibi la-
„ terem (*C*), & pones eum coram te : & deſcribes in eo C
„ civitatem Jeruſalem. Et ordinabis (*D*) adversùs eam D

---

dius Victor libro 3. in Geneſ. 2., quorum verba recito in imâ paginâ. (*b*).

Rem ſatis ex ſe miram, duplici miraculo auxere S. Irenæus *Lib. IV. cap. 51.*, & Tertullianus, vel quiſquis auctor eſt Carminis *Sodomæ*: alterum eſt, ita permanere Statuæ materiam, ut, ſi qua particula dematur, ea ſponte renaſcatur : alterum, eandem adhuc menſtruo fluxui eſſe obnoxiam. Sic enim illi : " Cùm hæc fierent, inquit Irenæus, „ uxor remanſit in Sodomis, jam „ non caro corruptibilis, ſed Statua „ ſalis, ſemper manens : &, per „ naturalia ea, quæ ſunt conſuetudi„ nis hominis, oſtendens quoniam „ & Eccleſia, quæ eſt ſal terræ, „ ſubrelicta eſt in confinio terræ, „ patiens quæ ſunt humana : &, „ dum ſæpe auferuntur ab eâ mem„ bra integra, perſeverat ſtatua ſa„ lis, quod eſt firmamentum fidei, „ firmans & præmittens filios ad „ Patrem ipſorum. „ In allegato verò Carmine leguntur hi verſus :

" Namque comes conjux, heu me! „ malè tum quoque Legis
„ Femina non patiens, divina ad „ murmura Cœli,
„ Audaces oculos nequicquam ſola „ retorſit :
„ Nec habitura loqui quod viderit ; „ &, ſimul illic
„ In fragilem mutata ſalem, ſtetit, „ ipſa ſepulcrum,
„ Ipſaque Imago ſibi, formam ſine „ corpore ſervans.
„ Durat adhuc etenim nudâ ſtatione „ ſub æthram,
„ Nec pluviis dilapſa ſitu, nec di„ ruta ventis :
„ Quin etiam, ſi quis mutilaverit „ advena formam,
„ Protinus ex ſeſe ſuggeſtu (*c*) vul„ nera complet.
„ Dicitur & vivens alio jam corpo„ re, ſexûs
„ Munificos ſolito diſpungere (*d*) „ ſanguine menſes. „

Sed hæc è populari fabulâ hauſta eſſe credimus.

(*B*) Eam, quæ inchoata eſt anno nono Sedeciæ, abſoluta anno ejuſdem undecimo, quo urbs in Nabuchodonoſoris poteſtatem conceſſit, *IV. Reg. XXV. 1. 2.*

(*C*) Tegulam latam & amplam.

(*D*) Cretâ deſcribes : aut cælo, alio ve inſtrumento, inſculpes tegulæ figuram Obſidionis, munimentorum, &c.

(*b*) Sedulius *Carminum Libro I. ſub initium:*
" Loth Sodomæ fugiente chaos, dum reſpicit uxor,
» In ſtatuam mutata ſalis, ſtupefacta remanſit,
» Ad pœnam converſa ſuam ; quia nemo retrorſum
» (Noxia contempti vitans diſcrimina mundi)
» Reſpiciens, ſalvandus erit, &c. »

Claudius Marius Victor, ſeu Victorinus, Rhetor Maſſilienſis, Theodoſio regnante defunctus, *Lib. III. in Geneſ. paullò ante finem*:

" ——————Sodomam inſpectans ſe ponte [*legerem* » ponè] ruentem,
» Confeſtim pœnas violatâ lege ſubivit
» In Statuam converſa ſalis : ſpoliataque luce,
» Sic animam infelix cum corpore perdidit omni ;
» Ut nullum extaret, formâ remanente, cadaver. »

(*c*) Materiâ de ſe ſuggeſtâ, ſive ſuffectâ.

(*d*) Abſolvere, perferre.

„ obſidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis agge-
E „ rem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes (*E*) in
(63) *Hieron. in IV. & XII.* [capp.] *Ezechielis.* „ gyro (63). „

Zacharias verò Propheta vidit (64) Impietatem ſive Peccatum ſub ſpecie Mulieris, & Angelum mittentem maſſam plumbeam in os ejus. Quem locum tractans Nicetas, Commentator Gregorii Nazianzeni (65), annotat Peccatum ſub mulieris formâ vidiſſe Zachariam, quia è Voluptate maxima vitia ex parte naſcuntur: Plumbum ori Iniquitatis inſediſſe, quia Peccatum aggravat inſtar graviſſimi plumbi: & quia ſcriptum eſt (66): "Omnis iniquitas oppilabit os ſuum (*F*). „

(64) *Zach. V. 5--10.*

(65) *In Orat. de Plagâ grandinis.*

(66) *Pſal. CVI. 42.*

F

Tractat etiam Chryſoſtomus (67) nonnihil de Peccati picturâ: "Quòd ſi quis, inquit, Peccatum effingeret, non ſanè „ mihi videretur errare, ſi in hunc modum id pingeret: Fœ„ minam quandam, in feræ ſimilitudinem, barbaram, ignem „ afflantem, horrendam, nigram, quales externi Poëtæ Scyl„ las effingunt. Innumeris enim manibus noſtris inſidiatur „ cogitationibus, & inopinantes aggreditur: omnia dilacerat „ more canum clanculum mordentium. „

(67) *Homil. in I. Cor. III.*

CAPUT LII.

Multitudinem ſacrarum Imaginum non referendam eſſe in abuſus.

G

Miror verò nonnullos (*G*) multitudinem Imaginum referre inter abuſus, quaſi Majores noſtri paucas tan-

(*E*) Hujuſmodi machinarum, queis urbium muri quatiebantur, ante Ezechielem nullus meminit: videntur in obſidione illâ Ieroſolymitanâ primùm adhibitæ.

(*F*) Commodiùs alii exponunt de Chaldæorum iniquitate & inſolentiâ, ſubinde à Perſis & Græcis repreſsâ.

(*G*) In his fortè numerandus Joannes Gerſon, qui *in Declaratione compendiosâ defectuum virorum Eccleſiaſticorum* (*Novæ Edit. Dupinii T. II. col. 817.*) « Judicate, inquit, » ſi tanta Imaginum & Picturarum » in Eccleſiis varietas expediat, & » an plures ſimplices nonnunquam » ad Idololatriam pervertant. » Sed is ad alia reſpicere potuit, nec mentem ſuam ſatìs explicat. Quamvis autem Molanus hoc capite bene oſtendat non reprehendendam eſſe generatim ſacrarum Imaginum multitudinem, nullus tamen dubito, quin tùm ha-

tùm habuiſſent ſacras Imagines. Fateor quidem (68) quòd Imagines parciùs ab initio fiebant, & raró in Eccleſiis ponebantur, tum quòd Fideles quotidianis perſecutionibus afflicti, de ornamentis & acceſſionibus rituum ſacrorum non magnoperè ſoliciti eſſent: ſed in magno lucro ponebant, ſi vel neceſſaria religionis Chriſtianæ ſacramenta retinere poſſent; tum etiam ne Judæos, ac infirmos Catechumenos offenderent, ſi quamvis hominum Deo chariſſimorum, tamen hominum, Imagines adorandas proponerent. Periculum enim erat, ne (quod Manichæos feciſſe legimus (69)) Chriſtianos non niſi convertiſſe Idóla dicerent, dum pro veteribus Diis Apoſtolos & Martyres colere putarentur. Ob quas cauſas mirandum non eſt, ſi Concilium Eliberrinum (70) (*H*), rebus Chriſtianis nondum in pace & tranquillitate conſtitutis, accommodatè ad illorum temporum & locorum rationes, decrevit (71) "Picturas in Eccleſiâ eſſe non debere, ne, quod „ colitur aut adoratur (*), in parietibus pingeretur.„ Etenim (ut nec illud interim taceatur) ſi picturæ, ſacram hiſtoriam exprimentes, in parietibus Eccleſiarum paſſim poſitæ fuiſſent, cùm illas imminente perſecutione Chriſtiani auferre ſecum, aut occultare, non potuiſſent: partim ſacræ picturæ fuiſſent ludibrio Paganis & Judæis obſtinatis, partim offendiſſent imbecilliores eorum animos, qui priùs erant ad illam adorationem, quæ ſpiritu & mente fit (72), invitandi, quàm ut noſtrum cultum præcipuè in rebus externis verſari ſuſpicarentur (*I*).

(68) *Sanderus de honorariâ Imaginum adoratione Libro II. cap. 4.*

(69) [Apud Auguſtinum] *contra Fauſtum libro XX. cap. 21.*

H

(70) *Eliberri dicitur nunc eſſe Granata.*

(71) *Canone XXXVI.*

(*) Harduinus, aliique legunt: « Et adoratur. »

(72) *Joan. IV. 24.*

I

---

eam in rem incurrant aliqua incommoda. Primùm, quòd ſi nimius illarum numerus in uno Templo ponatur, obrutus ipsâ copiâ ſpectantis animus, ad ſingulas minùs attendat, atque interdum ad eas, è quibus plurimum alioqui fructum fuerat percepturus: deinde quòd, ubi magna eſt Imaginum multitudo, fieri vix poſſit, quin aliquæ proſpectui non ſatìs pateant, ac proinde parum utiles fiant. Quo in genere habendæ parvæ illæ icones, quas, niſi admotis propiùs oculis, aut adhibito teleſcopio, dignoſcere nequeas. Talibus ornari quondam ſolebat frons Ambonum, ſeu Odæorum, quæ Navim Eccleſiæ à Choro diſterminant, ùt adhuc videre eſt Lovanii in Baſilicâ Principis Apoſtolorum.

(*H*) Seu Eliberitanum, non Granatæ, ùt Molano viſum eſt, ſed in opido duabus inde leucis diſſito, ac pridem diruto, celebratum.

(*I*) Quidam è noſtris negant hunc Canonem ad Sanctorum Ima-

Poſtquam verò penitùs ceſſavit infidelium Tyrannorum perſecutio, mox in Eccleſiis poſitæ ſunt non exiguô numerô

gines pertinere, aïuntque ſolummodo vetitas Imagines Dei, temporibus illis minimè congruas. Urgent illi potiſſimè verba iſta: " Quod „ colitur & adoratur. „ Alii urgent voces: "In parietibus: „ exiſtimantque Synodum noluiſſe in iis depingi Sanctorum Imagines, quæ, dejecto gypſo deformatæ, contemtui potiùs, quàm venerationi ſervirent. Mihi vénit in mentem hæc explicatio, cæteris fortè non deterior: Placet ſacros conventus in aulis inornatis haberi, ne, ſi fiant in loco picturatis parietibus, vel appenſis aulæis, inſigni, occurrat ibi depictus ſeu Imperator, ſeu alius quicumque eorum, quos Gentiles ùt Deos venerantur. Obſerva Canone hujus Synodi viceſimo quinto mentionem eorùm fieri, qui Litteras à Confeſſoribus adferebant. Hinc conſtat indictam celebratamque vigente perſecutione, quando Chriſtianis nondum licebat exſtruere templa, vixque reperiebantur aliæ Picturæ, quàm quæ Fidelibus eſſent offendiculo. Verùm etſi demus Eliberitanos Patres omni Imaginum uſu Fidelibus interdixiſſe, atque ab iis neceſſariò abſtinendum ſtatuiſſe; quod à Calvinianis hinc in nos vibratur telum, facilè excipiemus hac præclarâ Steyartii animadverſione: " Hallucinari eum oportere „ in ſanctis Patribus, totâque An„ tiquitate, qui neſcierit, plura illic „ poni tanquam neceſſaria, ſed juxta „ diſciplinam illius temporis; ſic ta„ men ut, ſi verba inſpicias, putes „ neceſſaria eſſe abſolutè, & ex „ Dei vel naturæ inſtituto. Vide„ licet, ùt pergit inſignis ille Theo„ logus, Sancti iſtorum temporum „ ad iſta ſpeculativa parùm aut ni„ hil attenderunt; eſſentne quæ „ dicerent, à Domino inviolabili„ ter ordinata, an verò ab Eccle„ ſiâ pro ratione temporis inſtituta. „ Dicebant quid ſervandum foret: „ quo jure, nec admodum curabant, „ nec omninò diſquirebant. Quid „ quòd & Apoſtoli ipſi hâc methodo „ uterentur? Notum eſt quid in „ Actis ſuis ordinaverint de Im„ molatis, Sanguine, & Suffocatis, „ & denique (quod mirére) For„ nicatione. Omnia iſta Eccleſiæ „ Antiochenæ ac vicinis pariter in„ terdicta voluerunt. Putares eo„ dem jure vetari omnia; cùm „ tamen priora nonniſi jure Eccle„ ſiaſtico ad tempus: poſterius, etiam „ Divino & naturali, adeòque per„ petuo & immutabili, eſſet prohi„ bitum. Eodem ergo pacto SS. „ Patres hìc v. g. Nuptias ſine Sa„ cerdotis benedictione, ceteriſque „ quæ tunc ſervabantur, Scortatio„ nes vocant: ibi Puerorum Com„ munionem ad ſalutem neceſſariam „ acerrimè prædicant: ſine lectione „ Scripturarum nullam fidem, nullam „ ſalutem admittunt: atque, ut pro„ piùs ad rem veniamus, ordinem „ totamque actionem pœnitentiæ „ (per plurimos etiam annos) ſic „ ad remiſſionem peccatorum neceſ„ ſariam affirmare videntur, ut „ nulla ſit ſine omnibus iſtis cum „ Deo reconciliatio. Pauca dico è „ multis. Accedat tamen unum;

Imagines & Statuæ ſacræ. Nam, ùt in Synodicâ ſuâ Epiſtolâ (73) refert Adrianus primus, "Conſtantinus Magnus, „ non immemor accepti beneficii, Eccleſias Dei exædificare „ cœpit: Columnas earum paſſim ſacris Imaginibus, in memoriam Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti, omniumque Sanctorum reverentiam, exornavit.„ Quin etiam citat verba Divi Baſilii, ex Epiſtolâ, quâ in Julianum deſertorem invehitur: " Confiteor Filii incarnatam Œconomiam:

(73) *In ſeptimâ Synodo, Actione ſecundâ.*

„ Circa Imaginum cultum ſic primis „ temporibus loquuntur aliqui, ut „ nefas ſit abſolutè eas habere ac „ colere; tum nimirum, cùm ſaltem „ Eccleſiæ variæ, ob idololatriæ periculum, iis utendum non putarent. „ Ita quod de S. Epiphanio narratur, item quod in Synodo Eliberitanâ dicitur, intelligendum ego exiſtimo. Eodem modo, ſed è converſo, in celebri Iconoclaſtarum „ quæſtione, ſic locuti ſunt Sancti circa Synodum II. Nicænam, ut ſine „ Imaginum cultu nulla eſſet aut „ eſſe poſſet Religio. Quis non „ videat ita locutos omnes, ùt modò dixi? Quid fieret, & modò „ faciendum foret, aſpexerunt: non „ quid abſolutè fieri poſſet. Sic „ igitur Leo I. de ordine Pœnitentiæ, [nempe de Satisfactione præſtandâ ante Abſolutionem:] Sic „ Auguſtinus de Simulacro Dei Patris ſedentis locutus cenſeatur. „ Locutus eſt pro illius temporis „ diſciplinâ Auguſtinus: ſed non „ ideo rectè pro ſuis temporibus „ noſter Heſſelius. Non ergo hunc „ culpamus citantem Auguſtinum: „ ſed quòd dicta ab Auguſtino, pro „ temporibus quoque ſuis ſervanda „ inculcet longè latèque, ut è locis „ ejus citatis [nimirum ex *capp. 65. & 66. Catechiſmi in Decalogum.*] „ videri poteſt. Icones certè & ſtatuæ longè Heſſelio antiquiores indicant, etiam ætate iſtâ, hoc eſt, „ Tridentini, viguiſſe, in facie Eccleſiæ Catholicæ, Simulacra humana Dei Patris.

„ At quid igitur? dicet quis: „ nulla-ne in poſterum ex Antiquitate habebitur firmitas, ad probandum aliquid, vel improbandum, „ quod apud eam probatum aut improbatum legimus? Omnino: ſed „ cum reſpectu ad ſenſum Eccleſiæ, „ cujus eſt per præſidentem ſibi Spiritum judicare, quo ſenſu, quo „ jure, Veteres aliquid juſſum aut „ vetitum dixerint. Si ſola alioqui „ conſulatur Antiquitas, ſpretâ Eccleſiâ hodiernâ, omnia ſurſum „ deorſum verti oportet in Theologiâ. Multa apud Veteres dicta „ non intelliguntur: multa, etiam „ rectè intellecta, jam apud nos „ rectè dici non poſſent. Soli proinde hi ab erroribus magnis ſemper manſerunt & manebunt immunes, qui Eccleſiæ ſui temporis „ indivulsè adhæſerint; quæ, tam „ hodie quàm heri, eſt columna & „ firmamentum veritatis, & erit „ in ſæcula; cuique ideo rurſus nos „ noſtraque ſine exceptione ſubjicimus.„

„ deinde ſanctam Mariam, quæ ſecundùm carnem illum peperit, hanc Deiparam vocans. Suſpicio etiam ſanctos Apoſtolos, Prophetas, & Martyres, qui pro me apud Deum ſupplicant: quò per illorum mediationem propitius mihi ſit Deus noſter benignus, & remiſſionem peccatorum mihi gratis largiatur. Quam ob cauſam & hiſtorias Imaginum illorum honoro, & palam adoro. Hoc enim, nobis traditum à ſanctis Apoſtolis, non eſt prohibendum: ſed in omnibus Eccleſiis noſtris eorum hiſtorias erigimus.„

Nec pigeat audire reſponſionem ejuſdem Hadriani primi in Scripto de Imaginibus (74), ad interrogationem: Ubi in ſex Synodalibus Conciliis jubeatur Imagines facere, aut factas adorare? "Illi, inquit, nobis dicere debebant, in quali de ipſis ſex ſynodalibus Conciliis reprehenſæ ſint ſacræ Imagines. Enimverò in primo ſancto Concilio ſæpius oſtenſum eſt, quia ſanctus Sylveſter Papa, & Conſtantinus Chriſtianiſſimus Imperator, venerati ſunt ſacras Imagines, & cum nomine Chriſtianitatis fideliter atque mirabiliter eas oſtenderunt: & à tunc uſque hactenus ſanctorum Pontificum, videlicet Sylveſtri, Marci, & Julii, miræ magnitudinis ſanctæ eorum Eccleſiæ apud nos ſunt depictæ, tam in muſivo, quàm in cæteris hiſtoriis, cum ſacris Imaginibus ornatis. Item in ſancto ſecundo Concilio, ſanctus Damaſus, elegantiſſimus Papa, propriam ſuam fecit Eccleſiam, cujus ſanctus Gregorius meminit in Dialogis, quæ ex nomine conditoris Damaſi vocatur. Eam ſimiliter à tunc uſque hactenus Hiſtoriis ſacris & Imaginibus pictam habemus. Iterum de ſancto tertio Concilio; ſanctus Cœleſtinus Papa proprium ſuum Cœmeterium picturis decoravit. Magis autem ſucceſſor ejus beatus Sixtus Papa fecit Baſilicam ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, cognomentô Majorem, quæ & Ad Præſepe dicitur. Simili modô & ipſe tàm in metallis aureis, quàm in diverſis hiſtoriis, ſacris decoravit Imaginibus. Sed & ejus rogatû Valentinianus Auguſtus fecit Imaginem auream, cum duodecim portis (75), & Salvatore, gemmis pretioſis ornatam, quam, votô gratiæ, ſuper Confeſſionem beati Petri Apoſtoli poſuit: & à tunc uſque hactenus apud nos ab omnibus fidelibus venerantur. Itemque de ſancto quarto Concilio; egregius atque mirificus Prædicator ſanc-

(74) *Tomo III. Conciliorum, fol. 222., & M. S. Gemblaci, charactére vetuſtiſſimo.*

(75) *Apoc. XXI. 12.*

„ tus Leo Papa & ipſe fecit Eccleſias, quas opere muſivo &
„ diverſis hiſtoriis, ſeu Imaginibus, pingens decoravit. Magìs
„ enim in Baſilicâ beati Pauli Apoſtoli, Arcum ibidem majo-
„ rem faciens, & in muſivo depingens Salvatorem Dominum
„ noſtrum Jeſum Chriſtum, ſeu viginti quatuor Seniores, (76) *Apoc. V. 8.*
„ nomine ſuo, verſibus decoravit : & à tunc uſque hacte-
„ nus fideliter à nobis venerantur. Et de ſancto quinto
„ Concilio; ſanctiſſimus Vigilius Papa, in Lateranenſi Patriar-
„ chîo baſilicam faciens, pulcherrimè eam decoravit picturis,
„ tam in hiſtoriis, quàm in ſacris Imaginibus. Multò am-
„ pliùs verò ejus ſanctiſſimi ſucceſſores Dominus Pelagius,
„ atque Dominus Joannes, miræ magnitudinis Eccleſiam Apoſ-
„ tolorum à ſolo ædificantes, hiſtorias diverſas tam in muſi-
„ vo, quàm in variis coloribus, cum ſacris pingentes Ima-
„ ginibus : & à tunc uſque hactenus à nobis venerantur.
„ Sed & ſanctus Gregorius Papa in Monaſterio ſuo pulchrum
„ fecit Oratorium, & ipſum diverſis hiſtoriis pingi fecit,
„ atque ſacras ibidem erexit Imagines (77). Ubi &, cum (77) [Lib.] *tertio Dialogor., cap. 33.*
„ beato Eleutherio, pro ægritudine ſtomachi ſui, ingreſſus,
„ in oratione pariter exauditi ſunt. Et ille vir ſanctus Eleu-
„ therius, quem dicunt & mortuum ſuſcitaſſe, ante ipſas
„ Imagines ſacras ſe proſternens, divinam exorare clementiam
„ cum ſancto Gregorio non dubitavit : ſed fidem ferentes
„ perfectam, pariter exauditi ſunt : & uſque hactenus apud
„ nos venerantur. Sed & de Eccleſiâ Arianorum, cujus ipſe
„ ſanctus Gregorius in Dialogis ſuis (78) meminit, placuit (78) [Lib.] *III. Dialogor. cap. 30.*
„ eidem ſancto Gregorio, ut in fide catholicâ, introductis
„ illuc beati Sebaſtiani, & ſanctæ Agathæ Martyrum reli-
„ quiis, dedicari debuiſſet; quòd & factum eſt. Et poſt
„ miraculum, quod in eâdem Eccleſiâ factum eſt, diverſis
„ hiſtoriis ipſe beatus Gregorius pingi fecit eam, tam in mu-
„ ſivo quàm in coloribus : & venerandas Imagines ibidem
„ erexit, quæ à tunc uſque hactenus venerantur. Si enim
„ voluerimus enarrare per ordinem, noſtri prædeceſſores
„ Pontifices quantas Eccleſias fecerunt uſque nunc, mirificè
„ in eis ſacras Imagines erigentes, atque diverſas hiſtorias
„ pingentes, nec non & venerantes, Apoſtolicè audemus di- (79) *Heb. XI. 32.*
„ cere (79), deficiet nos tempus enumerandi, atque eo-
„ rum ædificia cum ſacris Imaginibus & hiſtoriis explanandi. „
Hactenus Hadrianus, Pontifex Romanus.

Igitur notum ſatìs eſt, à Conſtantini tempore, frequentem fuiſſe in omnibus Eccleſiis ſacrum Imaginum uſum : eundem quoque fuiſſe, etſi rariorem (*K*), in mediis Tyrannorum per-

K (*K*) Variæ iſtius Imaginum raritatis cauſſæ fuere; primùm enim earum uſus neceſſarius non eſt, cùm res, ex omnium Catholicorum ſententiâ, ad diſciplinam Eccleſiaſticam pertineat, quæ pro diversâ temporum conditione diverſa eſſe poteſt; atqui primos Religionis noſtræ Præcones ſatìs occupabat neceſſariæ doctrinæ traditio, ut poſſent alia prætermittere, ſeu iis relinquere, qui in labores illorum erant ſucceſſuri. Deinde tanta erat plerorumque Fidelium ſub Ethnicâ perſecutione paupertas, ut ditiorum ex illis opes, alendis inopibus vix ſufficerent, atque adeò de Divini cultûs ornatû ac ſplendore cogitandum non eſſet. Præterea oportebat Eccleſiam unam ex Judæis & Gentibus coaleſcere : illi necdum ſatìs Moſem dedocti, ab Imaginibus abhorrebant : hi toti ſimulacris ſuis erant immerſi; exſpectandum ergo erat, donec aliis perſuaſum eſſet nullâ Lege naturali Icones eſſe vetitas, ſed iis ſalubriter uti licére: alii verò intelligerent, quantum inter inanium Deorum ſimulacra, & Sanctorum cum Chriſto regnantium Imagines, ac utrorumque cultum interſit. Quò quamdiu non pervenerant recentes Chriſtiani, res erat periculi plena. Id quod adeò manifeſtum eſt, ut probatione non egeat. Probatum voluit, poſt alios quoſdam, Claudius Fleury *Hiſt. Eccleſ. T. XIII. Lib.* LXXI. *n.* 54., ubi narrat captâ ſub annum cIↄ. c. LXVIII. à Valdemaro Danorum Rege Arconâ, Rugiæ inſulæ urbe præcipuâ, traditum ei Idólum *Swantovitum*, qui ab aliis *Swantovicus*, vel *Wiciſlaus* nuncupatur : hoc porro Idólum, cui & animalia, & homines (ſed Chriſtiani tantùm) à Barbaris immolabantur, non aliud primùm fuiſſe, quàm effigiem S. Viti, cujus memoriam colit Eccleſia XVII. kal. julii. Nimirum, addit ille, qui Chriſtiana ſacra Rugiis intulere, Corbeïenſes Monachi fuerunt, ad quos S. Martyris exuviæ fuerant delatæ. Hi cùm Rugiorum aliquos, Imperante Ludovico Germanico, ad Fidem Chriſti perduxiſſent, ædem ſtruxere, B. Viti nomine Deo dicatam. At Rugii in Idololatriam reverſi, verumque Deum obliti, hujus loco, Martyris Imaginem adorârunt, eamque in Idólum converſam ſuo idiomate *Swantovitum* appellavére. Sed hanc eſſe ſimulacri iſtius originem pernegat Joannes Georgius Stredowskj, Parochus Paulovicenſis, qui *Sacram Moraviæ Hiſtoriam* edidit Soliſbaci an. 1710. (*in*-4°. *pagg.* 628.) Docet enim *Swantovici* cultum longè vetuſtiorem eſſe, quàm Sancti Viti, utpotè à Czecho in Bohemiâ jam anno Iↄc. XLIV. inſtitutum. Subdit Idólum hoc ab Imaginibus S. Viti toto cælo diverſum fuiſſe, quod ipſe Cl. Fleury fatetur. Nam Swantovicus Gigantem exprimebat, quatuor habentem vultus, barbâ comâque carentes : dextrâ ingens cornu præferebat : ſiniſtram arcus armabat : juxta ipſum gladius, tela,

ſecutionibus. Frequentiſſimus enim tunc erat uſus Signi crucis, quô inter alia frontem terebant. Habebant quoque Imagines Chriſti, Deiparæ, & Sanctorum Martyrum, non quidem in parietibus Eccleſiarum, ſed, ùt habet Epiphanius in ſeptimâ Synodo (80), in Tabulis, in Veſtibus ſacratis, & in pretioſis Repoſitoriis, in quibus incruenta ſacrificia peragebant. Et ſanè, ſubdit idem Epiphanius, " hæc ad noſtra uſque „ tempora oſtenduntur, durabuntque per ſæcula, quantùmvis amaritudine & bile Hæreticorum linguæ, contra Eccleſiam & ſex Synodos univerſales, flagrent. „

(80) *Actione ſextâ, in fine Tomi I.*

CAPUT LIII.

Nomina utiliter adſcribi in Sanctorum Imaginibus minùs notis.

PROPTER MULTITUDINEM autem Imaginum, non inutile foret Imaginibus minùs notis Nomina ſubſcribere; quod in Græcanicis Eccleſiis audio uſitatiſſimum eſſe (*L*). Idem & Vetuſtas fecit, juxta illud S. Paulini (81):

L

(81) *Natali X., ſancti Felicis.*

---

frænum, ſella equeſtris, & equus candidus ac formoſus, quem ficti illius numinis Sacerdotes diligenter & pectebant, & alebant. Sacerdotum verò primus ejus cornu ſingulis annis vino opplebat, quod ſi decurſu anni decreſceret, id anno ſequenti ſterilitatem portendere videbatur. Quid hæc ad S. Vitum?

(*L*) Imò Græci nullam prorsùs ullius Sancti, aut Sanctæ Imaginem colunt, niſi nomine adſcripto, quod teſtatur Pompeïus Sarnellus *Lettere Eccleſ. Tomo VI., Lett. XIII.* Idem olim apud Latinos fieri conſueviſſe probant innumerabiles muſivi operis Imagines, quæ hodiedum in vetuſtioribus Italiæ Templis ſuperſunt. Eundem morem, à Græcis acceptum, Rutheni, ſeu Moſcovitæ, retinent, & ejus neglectum Latinis Catholicis exprobrant, ùt liquet ex Reſponſo, quod Antonius Poſſevinus Magno Duci Joanni Baſilio coram dedit, in conſeſſu Procerum, Moſcuæ, die 3. martii 1582. " Quòd „ autem, ait ille, Rutheni tui mi„ rentur nos piis Imaginibus nomi„ na eorum Sanctorum quos repræ„ ſentant, non ſemper (ùt ipſi fa„ ciunt) adſcribere; ſcito, ſi no„ minum illorum adſcriptio ideò „ neceſſaria eſt, ut quos Sanctos „ repræſentent, ex eâ Sancti illi „ agnoſcantur, jam eam haud ne„ ceſſariam eſſe iis, qui illas agnoſ„ cunt: Catholicis autem primo „ aſpectu innoteſcere Chriſtum cru„ cifixum, beatiſſimam Virginem, „ & pleraſque alias Sanctorum Ima-

" Martyribus mediam pictis pia nomina ſignant. „

Imò divinitùs idem factum eſt in Imaginibus Michaëlis & Gabriëlis, ad ſummitatem alarum; ùt habet Martyrium Procopii in ſeptimâ Synodo, Actione quartâ (82).

(82) *Et apud Metaphraſten, 8. Julii.*

Et in Apocalypſi (83) Angelus oſtendit Joanni Civitatem ſanctam Hieruſalem, deſcendentem de cœlo, & habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim: & nomina ſubſcripta, quæ ſunt nomina duodecim Tribuum filiorum Iſraël: habentem etiam murum cum fundamentis duodecim, & in ipſis nomina duodecim Apoſtolorum Agni.

(83) *Apoc. XX. 2. 12. 14.*

Juvat autem nomina adſcribere, quia Michaël, Merſpurgenſis Epiſcopus, inter abuſus ponit (84), quòd Divorum ignotorum collocantur Imagines. " Cujus enim te admone„ bit, inquit, Imago, ſi ignores quem ſignificet? „

(84) *In Catechiſmo.*

Quanquam aliquando nomen non ſufficiat. Hinc memini me ante annos aliquot audiviſſe à quibuſdam Amſtelredamenſibus, tum Theologiæ ſtudioſis, nunc autem Paſtoribus, qui Wormariæ in Hollandiâ fuerant diſcipuli Martini Duncani, in prædicto pago eſſe Imaginem Crucifixi perantiquam & celebrem, quæ in annuâ Supplicatione circumfertur. De eâ Wormarienſes dicebant Duncano Paſtori ſuo, eam Wormariam appuliſſe contra fluxum aquarum, & eſſe Imaginem van Sinte Helper. Qualis autem Martyr fuerit Sinte Helper neſciebant, niſi quòd dicerent eum crucifixum fuiſſe, quod Imago exprimebat. Hâc de causâ doctus ac diligens Paſtor multùm quæſivit in Sanctorum Catalogis & Martyrologiis Martyrem crucifixum, qui Helperus, aut ſimili ferè vocabulo,

---

„ gines, quis dubitet? Præterea „ ſi nominis adſcriptio neceſſaria „ ſit, quid illa faciet Idiotis legere „ neſcientibus, quales plerique om„ nes ſunt Rutheni, cùm potiùs „ ipſæmet Imagines, loco literarum „ & ſcripti, Idiotis adhibeantur? „ Quòd ſi dixeris (ùt mihi tui dixe„ re) in ipsâ nominis adſcriptione „ virtutem aliquam conſiſtere: tu „ ſapiens es, qui intelligas, in notis „ ejuſmodi nullam: in ſenſu, ac „ vivâ fide, ſitam eſſe vim atque „ virtutem. Ac tamen non im„ probamus eorum conſuetudinem, „ qui pietate, non ſuperſtitione, „ adducti, nomen Imaginibus ad„ ſcribunt, ut alii, cùm quod ig„ norant, intelligent, eâ etiam ra„ tione pias à prophanis Imagini„ bus dignoſcant; quod ſanè crebrò „ Latini quoque Catholici faciunt. „ (*Poſſevini Moſcovia, & alia Opera, Coloniæ, 1587. in-fol., pag. 42.*)

bulo, diceretur. Cùm autem nihil tale inveniret, ſed animadverteret Imaginem referre omnino Salvatoris noſtri Crucifixionem, licèt antiquo more, monuit ſubditos ſuos, ut ſepoſitâ ignorantiâ, eam Imaginem poſthac Salvatoris noſtri eſſe agnoſcerent, qui, ſicut Salvator noſter eſt, ſic non ineptè Teutonico vocabulo ab incolis ejus loci dictus eſt Sinte Helper, quod Latinè eſt ſanctus Adjutor (*M*). Hæc de nominum ſubſcriptione. *M*

Porrò Sententiis pulcris, potiſſimùm è ſacrâ Scripturâ deſumtis, exornari Eccleſias, notum eſt (*N*): ſed cui de antiquitate hujuſmodi Picturæ non conſtat, is ex ſexto capite Ambroſii ad Virginem lapſam animadvertat, & Ambroſii ætate talem Picturam in Eccleſiis uſitatam fuiſſe. *N*

(*M*) Coluntur plures Sancti, qui nomen *Adjutoris* geſſerunt. Horum unus Romæ martyrium paſſus eſt die ſecundâ junii: ſed quo ſupplicio ſit peremtus, ignoratur. Vide *Acta SS. ad dictam diem*, *pag.* 209.

(*N*) Utinam minùs notum eſſet eaſdem tam ſæpè fœdari prophanis & inani gloriâ turgidis Epitaphiis, aliiſque inſcriptionibus & figuris, in eundem vanitatis ſcopum tendentibus! Meliorem ſibi finem proponunt, qui ſolennibus diebus Oratoria privata, ſacraſque Baſilicas ornant verſibus ac ſententiis, piis quidem, ſed frequenter ineptis, ùt in Belgio & vicinâ Germaniâ ſunt illa, quæ vocant, *Chronica*, tironum opus, expers plerùmque & elegantiæ, & judicii. Nulla in Templis Inſcriptio admittenda, quæ Domûs Dei decóri, & legentium utilitati non ſubſerviat. Memini foribus Baptiſterii, in quo me Chriſto renaſci, divinô beneficiô, contigit, inſculptum olim iſtud Ezechielis *XXXVI.* 25. « Effundam ſuper vos aquam » mundam, & mundabimini ab » omnibus inquinamentis veſtris. » Hujus generis Inſcriptiones præfero univerſis Poëtarum inventis. Laudandæ tamen aliæ, quæcumque aptæ, & piæ, & ex monimentis Eccleſiaſticis depromtæ ſunt. Nec aliunde ductas aſpernarer, ingenioſæ modò forent, & ad excitandam pietatem idoneæ. Talis hæc, etſi ferè ab Ethnico Scriptore [*Æneïd. VIII.* 362--365.] mutuata:

In Picturam Præſepis Bethleëmitici.

«———Hæc limina quondam
» Rex cœli ſubiit: hæc illum Re-
„ gia cepit.
„ Aude, Hoſpes, contemnere opes:
„ & te quoque dignum
„ Finge Deo, rebuſque veni non
„ aſper egenis. »

CAPUT LIV.

Refutantur quædam, ab Eraſmo Roterodamo ſcripta de ſacris Imaginibus.

AT VERÒ SISTENDUM hìc eſt nonnihil propter ea, quæ Deſiderius Eraſmus, Roterodamus, ſiniſtrô judiciô, ut uno verbo dicam, de ſacris Imaginibus ſcripta reliquit. Quorum quidem non ideo mentionem facio, quòd animus mihi geſtiat ut nævos ejus detegam, Eraſmique nomen oderim. Nihil tale. Sed vanitas illorum redarguenda eſt, qui quibuſvis Eraſmi verbis, etiam leviuſculè dictis, perinde ferè ac divinis oraculis, addicti videntur. Nihil contra eum ago. Regina Veritas omnibus præponenda eſt. Atqui Eraſmi ipſius nomini libenter parcerem: verùm videor mihi, loca ipſius reticendo, obſcurior fore in refutando. Publica quoque, eaque Eccleſiaſtica, cenſura tam graviter Opera ejus ac Libros reprehendit, ut non ſit opus me anxium eſſe in nomine ipſius ſupprimendo (*O*). Scribit Eraſmus (85) Jacobo Sadoleto, Epiſcopo Carpentoractenſi. " Quid nunc

O

(85) *Libro XXV. Epiſtolarum.*

(*O*) Eraſmum, etſi in Catholicâ communione mortuum, in partes Lutheri vehementer inclinaſſe, jam pridem demonſtratum eſt. Ex innumeris Operum ejus locis, palàm hæreſi faventibus, ſatìs erit unum adducere. Inter *Colloquia*, quîs diutiùs quàm ulli ſuo ſcripto inſudavit, unum eſt titulô: *Peregrinatio Religionis ergo:* Ibi Virginem Dei parentem ſic loquentem facit: » Maria, Mater » Jeſu, Glaucopluto. Quòd, Lu» therum ſequutus, ſtrenuè ſuades » ſupervacaneum eſſe invocare Di» vos, à me quidem iſto nomine » bonam magnamque inîſti gratiam, » ſcito. Nam antehac tantùm non » enecabar improbis mortalium op» plorationibus; ab unâ poſtula» bantur omnia, quaſi filius meus » ſemper infans eſſet, quia talis » fingitur, pingiturque in ſinu meo, » ut ex nutu matris adhuc pen» deat, neque quicquam velit ne» gare petenti; videlicet metuens » ne, ſi quid neget roganti, ego » viciſſim ipſi negem mammam » ſitienti. » Siquis objiciat Eraſmum adversùs Lutherum ſcripſiſſe pro libero Arbitrio, ſciat eundem Eraſmum teſtari ſe Romanorum metu feciſſe, nè annui ſtipendii jacturâ mulctaretur: &, indignâ aſſentatione, factum ſuum excuſaſſe apud Lutheranorum proceres Camerarium & Melanchthonem.

„ de illis loquar, qui perinde cum Imaginibus fabulantur, „ quaſi ſenſum habeant? „ Reſpondeo, tales fuiſſe Ethnicos, contra quos Scriptura dicit (86): " Non erubeſcit „ loqui, cum illo qui ſine animâ eſt (*P*). „ Quibus (87) objicit Tertullianus, eos obtuſiores eſſe milvis, & muribus, & araneis. Ab iſtis enim intelligitur nullam Statuis ineſſe vitam. Quod & Scriptura habet: " Supra corpus eorum, „ inquit Baruch (88), & ſupra caput eorum volant noctuæ, „ & hirundines, & aves etiam, ſimiliter & cattæ (*Q*). „

(86) *Sap. XIII. 17.*

(87) *In Apologetico caput, XII.*

(88) *Cap. VI. 21.*

(*P*) Tales ipſis Ethnicorum prudentioribus ludibrium debuere. « Qui ad res animæ expertes accedebant quaſi ad Deos, paria » [judice Heraclito] faciebant, ac » ſi domos alloquerentur. » De iiſdem Lucilius:

« Ut pueri infantes credunt ſigna » omnia ahena
» Vivere, & eſſe homines: & ſic » iſti omnia ficta
» Vera putant; credunt ſignis cor » eſſe in ahenis. »

« At tale non eſt, ait Grotius, » *Voti pro Pace*, *p. 105. edit. 1642.* „ flexu aliquo corporis, ... aut „ alio aliquo ſigno oſtendere, apud „ ſe in honore eſſe eum, cujus ea „ eſt imago. Nam Chriſtianos ve„ teres omnes, apud imagines Im„ peratorum procubuiſſe, ut Im„ peratoribus honorem exhiberent: „ neque ab eo more abſtitiſſe, niſi „ cùm Julianus falſorum deorum „ imagines apud Imperatorum ima„ gines collocâſſet, alibi ex Na„ zianzeno evicimus. Neque verò „ ego detrectarem, pergit Grotius, „ apud Regis imaginem ſignum ali„ quod honoris exhibere, ſi is mos „ his locis ac temporibus receptus „ eſſet. Contrà, qui Imperatorum „ imagines irreverenter tractave„ rant, quantopere crediti ſint deli„ quiſſe, videri poteſt ex diſer„ tiſſimis Chryſoſtomi Sermonibus, „ qui à Statuis nomen habent. Ne„ que aliud voluit Synodus Nicæna „ ſecunda, quàm licitè Apoſtolis „ honoris aliquod externum ſignum „ exhiberi apud ipſorum imagines. „ Nam omnia talia ſigna προςκύνησιν „ dicere, mos eſt Græcis. Quod „ Latinos non intellexiſſe [nempe „ Francos ſub Carolo Magno,] ali„ cubi etiam ſenſum ſibi imaginatos „ longè alium, quàm is, qui Græ„ corum fuerat, ita apertum feci„ mus, ex mendoſâ verſione eo„ rum, quæ dixerat in illâ Synodo „ Conſtantinus, Conſtantiæ Cypri „ Epiſcopus, ut ne in ſpeciem qui„ dem contradici quicquam poſſit. „ Id, quod hac de re Francofurti „ aut Pariſiis conſtituére Germani „ & Galli, non improbo: ſed do„ leo malè ab illis acceptam Græ„ corum ſententiam. „

(*Q*) Seu Feles, cujus animalis, fortaſſis in Palæſtinâ minùs frequentis, hæc unica mentio eſt in ſacris Literis. Cùm autem Baruchi Liber Hebraïcè non exſtet, ſciri non poteſt, quomodo ſit eâ linguâ Felis nuncupandus. Atque hinc patet impia Voltarii temeritas,

Quod autem ad Chriſtianos attinet, nullus inter eos tam eſt obtuſus, ut putet Statuis & Imaginibus ſenſum ineſſe; & proinde falsò aſſumitur, quòd cum Imaginibus loquantur, quaſi eis ſenſus ineſſet. Conſpecta Imago movet eos ut loquantur: ſed cum Sanctis, non cum Imaginibus.

(89) Libro XXII Epiſtolarum.

(90) Catecheſi VI. Tomo V. [Operum edit. Baſileenſis.]

R

Rurſus (89) Joanni Epiſcopo. " Docendus erat populus „ Imagines nihil eſſe, niſi ſigna, idiotarum animis data. „ Meliùs, aut pleniùs alibi (90) idem dixit: " Non inſcitè „ dictum eſt Picturam id eſſe illitteratis, quod eruditis ſunt „ Libri (*R*). „ Imò doctus etiam interdum plus videt in tabulis quàm in litteris, ac vehementiùs afficitur: veluti magis moveremur, ſi conſpiceremus Chriſtum in cruce pendentem, quàm ſi legeremus illum crucifixum.

Subdit citatâ Epiſtolâ: " Perfectius eſſe tollere ſurſum „ animos ad Chriſtum ſine Imaginibus corporeis, quàm per „ Imagines. „ Sic in Expoſitione concionali Pſalmi LXXXV.: " Mira eſt, inquit, in homine Chriſtiano craſſitudo, non „ poſſe contemplari Deum, niſi per Imaginem: ſi tamen Dei

---

qui Salomonis Canticum interpretandum aggreſſus, affirmat Sponſum à Sponsâ, ceu blandâ voce, compellari ſolere nomine à Felis nomine diminuto, quaſi Gallicè diceret: *Mon Chaton.* Notum eſt iis, qui prima linguæ Sanctæ elementa didicere, Sponſam uti conſueviſſe vocabulo, quod Græci, & Latini, & cæteri Interpretes *Dilecte mi*, vel *Amor meus*, accuratiſſimè & certiſſimè reddiderunt, אהבה nempe ab אהב, quod eſt *Amare*, & nihil aliud. At nefarius ille Religionis omnis oſor, etſi nec legere nôrit Hebræa, novum Hebraïco vocabulo ſignificatum affingit, nihili ducens eruditorum judicia, dummodò ſacrum Codicem Incredulorum, ac procacium præſertim ignarorumque juvenum turbæ deridendum propinet.

(*R*) Rei hujus illuſtre exemplum ſubminiſtrat Vita ſanctiſſimi Presbyteri D. le Noblets, ſecundò vulgata, Gallico idiomate, Lutetiæ 1668. in-8°. Nam, cùm vir ille Apoſtolicus, Miſſionarii titulo, remotiſſima quæque minoris Britanniæ loca ſacris concionibus obiret, in varios populos incurrit, tam noſtræ Religionis ignaros, tamque hebeti præditos ingenio, ut præcipua Fidei Myſteria, vitæque Chriſtianæ documenta, eorum animis inſtillare non potuerit, niſi ſymbolicis quibuſdam Picturis adhibitis. Quas ille deinde tradidit venerabili Patri Juliano Maunoir, qui morienti adfuit 3. maii 1652., digniſſimus ab eo Succeſſor in Euangelico munere deſignatus, alterque Aremoricorum Apoſtolus, vitâ functus anno 1683. die 28. januarii.

„ poteſt ulla fingi Imago.„ At verò contra dicendum fuiſſet nullam eſſe in eis craſſitudinem, ſed multum perfectionis ineſſe, dum ex ſacrarum Imaginum utilitate multiplices concipiuntur utilitates. Perfectiùs enim addiſcitur (91), quod ſimul per utrumque ſenſum, quàm quod per alterum ſolum imbibitur : & ex frequenti Imaginum intuitu vehementer confirmatur memoria in iis rebus, quas crebrò pictas aut inſculptas videmus. Nec parum ejuſmodi monumenta conducunt ad bonos mores, dum per Sanctorum Imagines ad Sanctorum imitationem accendimur : & plerùmque ſimiles eorum eſſe cupimus, quorum memoriam non ſine admiratione ſpectamus. Præterea ipſæ Imagines nos admonent ut Sanctos, quorum eæ ſunt Imagines, in præſidium (velut cum Christo regnantes, & ideo gratiam opitulandi adeptos) invocemus. Retrahunt nos quoque à vanis cogitationibus. Ob has aliaſque utilitates ſacra Concilia, ſanctique Patres ſacrarum Imaginum inſpectionem nobis multùm commendant. Valeat itaque Eraſmus, dum nullâ adhibitâ probatione, quam nec veriſimilem ullam adferre potuiſſet, tam audacter aſſerit docendum eſſe populum, perfectius eſſe tollere ſurſum animos ad Chriſtum ſine Imaginibus corporeis, quàm per Imagines: quaſi verò imperfectionem nobis aliquam Eccleſia præſcribat, dum Preces horarias vocaliter legi exigit : & quaſi docendi ſint ſenes quòd perfectius ſit abſque perſpicillo videre, quàm per ocularia.

(91) *Sanderus de Imaginib. Lib. I. cap. 8.*

Sed ad aliud tranſeamus : idem Eraſmus Catecheſi ſextâ : " Uſque ad ætatem Hieronymi erant probatæ religionis viri, „ qui in Templis nullam ferebant Imaginem, nec pictam, nec „ ſculptam, nec textam, ac nè Chriſti quidem, ùt opinor, „ propter Anthropomorphitas. „ Reſpondeo falſum eſſe quod aſſumitur. Reperitur tale quid ſub finem Epiſtolæ Epiphanii (*S*), quam Hieronymus tranſtulit, eòque crediderim

S

(*S*) Ad Joannem Ieroſolymitanum; Latinam fecit Hieronymus, eſtque inter hujus Epiſtolas ſexageſima. In eâ ſic Epiphanius: " Inveni ibi [Anablathæ] velum pendens in foribus ejuſdem Eccleſiæ, „ tinctum, atque depictum, & habens Imaginem quaſi Chriſti, vel „ Sancti cujuſdam; non enim ſatis „ memini, cujus imago fuerit. Cùm „ ergo hoc vidiſſem in Eccleſiâ „ Chriſti, contra auctoritatem Scrip-

Eraſmum reſpexiſſe : ſed permulti docti annotârunt narrationem illam & cenſuram de Imaginibus, ad finem Epiſtolæ Epiphanii, ab Iconomacho quodam aſſutam fuiſſe, ut ſub Epiphanii nomine major hæreſi conciliaretur authoritas; inter quos Dominus Sanderus, in poſteriori Libro de honorariâ Imaginum adoratione (92), ubi tot clariſſimis rationibus (*T*) comprobat falſum eſſe, atque falsò Epiphanio imponi, ut præfractus ſit oportet, ac multùm duræ cervicis, qui hac in parte ei acquieſcere nolit.

(92) Capi- IV.

T

Sequitur in eâdem Catecheſi : " Paulatim autem Imaginum „ abuſus irrepſit in Templa. Nec fortaſſe foret indecórum, „ ſi in his locis, in quibus ſolenniter Deus adoratur, nullæ „ ponerentur Imagines, præter Imaginem Crucifixi. „ Verùm

---

„ turarum, hominis pendére imaginem, ſcidi illud, & magìs dedi „ conſilium cuſtodibus ejuſdem loci, „ ut pauperem mortuum eo obvolverent, & efferrent..... Precor ut „ jubeas Presbyteros ejuſdem loci.... „ deinceps præcipere, in Eccleſiâ „ Chriſti iſtiuſmodi vela, quæ contra Religionem noſtram veniunt, „ non appendi. Decet enim honeſtatem tuam hanc magìs habere „ ſollicitudinem, ut ſcrupuloſitatem „ tollat, quæ indigna eſt Eccleſiâ „ Chriſti, & populis qui tibi crediti ſunt. „ Adferuntur & alia duo loca Epiphanii *Actione ſextâ Concilii ſeptimi*, quibus negabat Imagines in Eccleſiis ac Cœmeteriis eſſe tolerandas : ſed ea verba Catholici plerique exiſtimant S. Epiſcopo ab Iconoclaſtis affiĉta. Et ſanè jam ea tanquam adulterina exploſit Epiphanii Defenſor in illâ ipsâ Actione Synodi ſeptimæ. Tantundem de Epiſtolâ ad Joannem Ieroſolymitanum dixerat S. Joannes Damaſcenus. Lege de his Baronium *ad an. Chriſti 392. à n. 48. ad fin.* : Bellarminum *de Imaginib. Sanctor., cap. IX.* : Carolum Witaſſe, *de Incarnat. Quæſt. XI. art. V. ſect. IV.* (*edit. Venetæ 1738. pp. 488. 489.*) ubi hic Theologus oſtendit, etſi demus legitima eſſe loca omnia indicata, nihil hinc præſidii habituros recentes Imaginum Oppugnatores.

(*T*) Quarum ſummam vide apud Bellarminum loco in ſuperiori Annotatione deſignato. Tamen Witaſſius, aliique, totam Epiſtolam recipiunt: & fatentur Imaginum uſum ab Epiphanio improbatum, partim ob Idololatriæ nondum amotum periculum, partim ex veteris diſciplinæ ſtudio ; quod utrumque noſtro tempore locum non habet. Id quoque Baronius monuerat, *ubi ſup., n. 60.* " Nam, inquit, ex quo demon- „ ſtratum eſt certis exemplis, tum „ in Occidente, tum etiam in Oriente, & ipſis Hieroſolymis, ſive in „ velis, ſive in pariete effigiari con- „ ſueviſſe venerandas Imagines : „ haud potuit, vel debuit unus „ Epiphanius adversùs uſum Catho- „ licæ Eccleſiæ reclamare, &c. „

longè aliter Magnus Gregorius (93): " In locis, inquit, ve-
„ nerabilibus, Sanctorum depingi hiſtorias non ſine ratione
„ Vetuſtas admiſit. „ Facileque foret tam ex diverſis Patribus, quàm ex Œcumenicis Conciliis, declarare Eraſmum hîc aberrare, atque eis diſſentire.

(93) Liv. IX. Regiſtri, cap. 9.

SUPPLEMENTUM

AD CAPUT LIV. LIB. II.

AD CONFUTANDUM Eraſmi ſuprà pagg. 156. 157. *adversùs Imaginum corporearum utilitatem dicterium, quô etiam cæremonias quaſcunque ab Eccleſiâ probatas impugnare viſus eſt, ſufficere poterat accurata & ſolida Molani Reſponſio : ſed, quoniam res ipſa magni eſt momenti, viſum eſt huc adducere locum inſignem è libello Claudii Fleury de Moribus Chriſtianorum, art. XXIX.* " Quoique la Religion Chrêtienne ſoit toute inte-
„ rieure & toute ſpirituelle, les Chrétiens ſont des hommes, qui reſ-
„ ſentent comme les autres les impreſſions des ſens & de l'imagination.
„ On peut dire même que la plûpart n'agiſſent & ne vivent que par-
„ là : car combien peu y en a-t-il qui s'appliquent aux operations pu-
„ rement intellectuelles, & ceux-là même, combien en ſont-ils détour-
„ nez ? Il faut donc aider la pieté par les choſes ſenſibles. Si nous
„ étions des Anges, nous pourrions prier également en tous lieux: au
„ milieu d'un marché, ou d'une rue fort paſſante, dans un corps de
„ garde, dans un cabaret, plein de tumulte & de débauche, dans la
„ cloaque la plus infectée. Pourquoy fuyons-nous tous ces lieux où
„ nous nous trouvons diſſipez & incommodez, ſinon pour aider la foi-
„ bleſſe de nos ſens, & de nôtre imagination? Ce n'eſt pas Dieu qui
„ a beſoin de temples & d'oratoires, c'eſt nous. Il eſt également pré-
„ ſent en tous lieux, & toûjours prêt à nous écouter : mais nous ne
„ ſommes pas toûjours en état de luy parler. Il eſt donc inutile de
„ conſacrer des lieux particuliers à ſon ſervice, ſi on ne les met en
„ état de nous inſpirer la pieté. N'éprouvons-nous pas tous les jours
„ la difficulté qu'il y a de prier dans une Egliſe ſi mal ſituée, que l'on
„ y entend le bruit d'une rue, ou d'une place publique : ſi ſale que
„ l'on ne ſçait où ſe placer, ni où ſe mettre à genoux : où l'on eſt
„ continuellement pouſſé & foulé aux pieds par les paſſans : & conti-
„ nuellement interrompu par des enfans qui crient, des quêteuſes, des
„ aveugles, & d'autres mendians de toutes ſortes. Ajoûtez que les
„ yeux ne ſont frappez que d'une architecture Gothique, & de mauvais
„ ornemens : de tableaux enfumez & poudreux, ou placez à contre-

„ jour : de ſtatues mal faites ou mutilées : de tapiſſeries d'hiſtoires pro-
„ fanes, quelquefois ſcandaleuſes, tendues de ſorte qu'elles rompent
„ toute la ſymmetrie du bâtiment : ſuppoſé encore que pendant l'Office
„ public on diſe pluſieurs Meſſes baſſes de differens côtez, que les uns
„ chantent, les autres prient en particulier, les autres cauſent, quel-
„ ques-uns dorment. Au contraire ſi l'on trouve une Egliſe éloignée
„ du bruit, tranquille & bien arrangée, bien bâtie, bien propre, où
„ un Clergé bien reglé faſſe l'Office avec grande modeſtie, on ſera
„ porté à entendre cet office avec attention, & à prier du cœur en
„ même tems que de la langue.

„ Les ſaints Evêques des premiers ſiecles avoient obſervé tout cela.
„ Ces Saints étoient des Grecs & des Romains, ſouvent grands Phi-
„ loſophes, & toûjours bien inſtruits de toute ſorte de bienſéance. Ils
„ ſçavoient que l'ordre, la grandeur, & la netteté des objets exterieurs,
„ excite naturellement des penſées nobles, pures, & bien reglées, &
„ que les affections ſuivent les penſées : mais qu'il eſt difficile que l'ame
„ s'applique aux bonnes choſes, tandis que le corps ſouffre, & que l'i-
„ magination eſt bleſſée. Ils croyoient la pieté une choſe aſſez impor-
„ tante pour l'aider en toutes manières. Ils vouloient donc que l'Offi-
„ ce public, particulierement le ſaint Sacrifice, fut celebré avec toute
„ la majeſté poſſible, & que le peuple y aſſiſtât avec toute ſorte de
„ commodité : qu'il aimât les lieux d'oraiſon, & y gardât un profond
„ reſpect. Mais ils ſçavoient bien en bannir le faſte ſeculier, le luxe
„ efféminé, & tout ce qui peut amollir & frapper dangereuſement les
„ ſens ; ils ne vouloient pas les flatter, mais s'en aider. „

Notari meretur, quod ad Calviniſtam quemdam ſcribebat Richardus Simo-nius anno 1685. (Lettres choiſies, *ult. editionis T. I. pag. 247.*) " Vous
„ autres Puritains, vous vous mettez peu en peine de ce qui regarde
„ l'Office Eccléſiaſtique. Cependant permettez-moi de vous dire que
„ vos gens ont ſi fort rafiné pour épurer la Religion Chrêtienne, qu'ils
„ en ont fait un ſquelète. Et c'eſt ce que témoignoit autrefois Saumai-
„ ſe à la Peyrère, Auteur des Préadamites. Celui-ci, comme je l'ai
„ appris de lui-même, ayant marqué à Saumaiſe, que dans le livre,
„ qu'il (*Salmaſius*) avoit compoſé touchant la Tranſubſtantiation contre
„ Grotius, il avoit trouvé bien des choſes, qui établiſſoient l'antiquité
„ des Cérèmonies de l'Egliſe Romaine, ou plûtôt de toutes les Egliſes
„ du monde : *Noſtri*, répondit Saumaiſe, *reſecuerunt Religionem uſque ad*
„ *vivum.* „

CAPUT

CAPUT LV.

Contra eundem.

Sed ulterius : " Nam ut Imagines ſint in Templis, nulla „ humana præcipit Conſtitutio. Et, ùt facilius eſt, ita „ tutius quoque eſt omnes Imagines è Templis ſubmovere, „ quàm impetrare, ut nec modus prætereatur, nec admiſceatur ſuperſtitio. „

Tu hîc, Eraſme, quas Eccleſiaſticas dicere debuiſſes, tuo loquendi more humanas appellare maluiſti Conſtitutiones : & ſic loqueris, quaſi nunquam orbis Chriſtianus ſecundò Niceæ conveniſſet ad retinendum ſacrarum Imaginum legitimum in Templis uſum (94). Ubi ex divo Iſidoro Peluſiote venerabiliter lectum eſt : " Templi nulla ratio, quod non ornatur Imagine : „ Ipſa quoque Concilii definitio apertè habet : " Regiam viam incedentes, & ſanctorum ac divinorum Patrum doctrinæ inſiſtentes, & Catholicæ Eccleſiæ, in „ quâ Spiritus ſanctus inhabitat, traditionem obſervantes, „ definimus, cum omni diligentiâ & curâ venerandas & ſanctas Imagines in Templis Sanctis Dei collocandas, habendaſque, &c. „ Huic fidei Confeſſioni ſubſcripſerunt Vicarii Romani Pontificis, & Epiſcopi cccl., qui ex Græciâ, Orientiſque tractu congregati aderant. Magnam deinde notam, & falsò, inurit Eraſmus Chriſtiano populo, dum dicit, tutius eſſe omnes Imagines è Templis ſubmovere, quàm impetrare, ut nec modus prætereatur, nec admiſceatur ſuperſtitio. Sic enim traducit Chriſtianum populum, quaſi multipliciter ſacris Imaginibus abutatur, nec abuſus ſuos corrigere velit : cùm reverà, ùt aliàs dicemus, pauci tantùm ſint, & rarioribus locis, circa Imagines abuſus : omnes quoque, qui ſe Chriſtianos & Catholicos eſſe gaudent, libenter, cum omnibus decretis Concilii Tridentini, recipiant & illud, quod de Imaginum abuſibus decrevit. Nec dubito quin, etiam ante Synodum Tridentinam, Majores noſtri libenter obtemperâſſent, ſi Eccleſiarum Præpoſiti aliquem abuſum corrigi cupiviſſent. Quare non debet tam odiosè ſimplex Chriſtianus populus

(94) *Actione primâ.*

(95) *Actione ſeptimâ.*

traduci, potiſſimùm ab eo, qui inter abuſus nonnulla refert, quæ ad ſacrarum Imaginum uſum legitimum retinendum pertinent.

Rurſus Eraſmus in Modo Orandi. " Eàdem, inquit, ratio-„ ne toleratæ ſunt Imagines, quas veteres Eccleſiæ Proceres „ aliquot vehementer deteſtati ſunt, odiô videlicet Idolola-„ triæ. Gaudebant igitur populum huc profeciſſe, ut pro „ Deorum ſimulachris venerarentur Imagines Jeſu, ac aliorum „ Divorum. „ Reſpondeo : Sæpe invenies ſacrarum Imaginum uſum & inſpectionem à veteribus Patribus multùm commendari : nuſquam verò apud eos legas Imagines ab Eccleſiâ tolerari; multò verò minus quiſquam eorum eas deteſtatus eſt. Deteſtantur aliquoties ſimulachra, hoc eſt, Idóla & Ethnicas Imagines : at Chriſtianas, ſive ſacras Imagines, nullum eorum deteſtatum eſſe ex eo ſatis conſtat, quòd tempore Iconomachiæ undiquaque Iconomachi conquiſierint ex Patribus, quæ pro ſe apparenter adferrent : & tamen quaſcunque Patrum ſententias attulerunt, quibus propriam juſtitiam conabantur aſſerere, omnes perversè intellexerunt, aut mendaciter eis impoſuerunt : ùt patet ex Tomo quinto ſextæ Actionis in ſecundâ Nicenâ Synodo (*V*).

V Et iterum Eraſmus, de amabili Eccleſiæ concordiâ : " In „ Templis, quemadmodum in Aphricano Concilio decretum „ fuit, ne quid recitaretur præter Scripturas canonicas : ita „ conveniret nullam picturam eſſe, niſi cujus argumentum „ in Canonicis Scripturis reperiretur. In periſtiliis, porti-„ cibus, & ambulacris poſſent & alia pingi ex humanis hiſto-„ riis deſumta, modò facerent ad bonos mores. „ Reſpondeo, Concilium Aphricanum, hoc eſt, tertium Carthaginenſe, non abſolutè decreviſſe ne quid præter Scripturas Canonicas in Eccleſiâ legatur : ſed adjecit : " ſub nomine divina-„ rum Scripturarum. „ Et eodem Capite (96) ſubjunxit : " Li-„ ceat etiam legi Paſſiones Martyrum, cùm anniverſarii dies „ eorum celebrantur. „ Quod etiam repetitur in Aphricano Concilio, Cap. XIII. Permiſerunt enim Aphricana Concilia,

(96) Capite 47.

(*V*) Et ſuprà vidimus, etſi detur nonnullos Patres Sanctorum Imaginibus non faviſſe, id factum ab iis pro temporum conditione, quæ jam pridem mutata.

& alia legi in Eccleſiâ, ùt videre licet in Milevitani Concilii Canone XIII., & tertii Carthaginenſis Capite XXIII. Inferendum itaque fuiſſet ex eo Concilio, præter ſacram Scripturam, Paſſiones quoque Martyrum in Eccleſiis depingendas eſſe.

Et hactenus non propter Eraſmum, ſed propter Catholicos quoſdam nimiùm Eraſmianos: Quibus commendo illud Vincentii Lyrinenſis (97): "Ille eſt verus & germanus Ca- (97) *Capite XXV.*
„ tholicus, qui veritatem Dei, qui Eccleſiam, qui Chriſti
„ corpus diligit: qui divinæ Religioni, qui Catholicæ Fidei
„ nihil præponit: non hominis cujuſpiam authoritatem, non
„ amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philoſo-
„ phiam: ſed hæc cuncta deſpiciens, & in fide fixus ac ſta-
„ bilis permanens, quicquid univerſaliter antiquitus Eccleſiam
„ Catholicam tenuiſſe cognoverit, id ſolum ſibi tenendum
„ credendumque decernit. Quicquid veró ab aliquo deinceps
„ uno, præter omnes vel contra omnes Sanctos, novum &
„ inauditum ſubintroduci ſenſerit, id non ad Religionem,
„ ſed ad tentationem potiùs intelligat pertinere. „

CAPUT LVI.

Veteres Chriſtum, Deiparam, ac alios nonnullos Sanctos depinxiſſe in eâ effigie, quam viventes habuerunt.

PORRÒ IN FORMANDIS humanis Imaginibus illud obſervandum eſt, ut Imago ipſa ſtaturam, & lineamentorum colorumque proportionem hominis, cujus imago eſt, quantùm fieri poteſt, referat. Quæ res non videretur tanti facienda eſſe, niſi conſtaret Veteres hac in parte ſolicitos fuiſſe: imò & ipſos Sanctos in eà ſpecie apparére voluiſſe, quâ paſſim pingi ſolent. Certè magnus ille Athanaſius dicit (98) Imaginem Domini (98) *De Paſſione Imaginis Chriſti.*
noſtri Jeſu Chriſti in Beryto ſanè venerandam fuiſſe, quòd integram Chriſti Domini proportionem exprimebat (*X*). *X*

Itaque jucundum eſt vidére, quòd in Picturâ Chriſti, Dei-

(*X*) At jam ſuprà *pag. 40. Scholio I.* diximus vacillare fidem hujus narrationis, nec eam magno Athanaſio adſcribi poſſe.

paræ, & principum Apoſtolorum, ea forma & effigiatio obſervetur, quæ obſervata fuit annis mille quingentis, ſequentibus hac in re Pictoribus Majorum, quam ex picturis didicerunt, traditionem. Quod ſi quæ ex picturis non ſatis commode percipi poſſint, poterunt eadem pauló pleniùs comprehendi, adhibitis quorundam Scriptis (*Y*).

Y

Qualis enim fuerit CHRISTI forma & ſtatura, non ſolùm docent picturæ quædam, ſed idem habet Epiſtola P. Lentulo Proconſuli adſcripta ad Senatum P. Q. R. (99), & Nicephorus Calliſtus lib. I. Hiſtoriæ, cap. ult. (*Z*) Alius quoque Nicephorus Calliſto multò vetuſtior, ait (100): " Sequenti „ anno (1), cum Pictor quidam pingere Salvatorem ſecun„ dùm ſimilitudinem Jovis præſumſiſſet, arefacta eſt manus „ ejus: quem peccatum ſuum confeſſum, ſanavit Gennadius „ (Epiſcopus Conſtantinopolis.) Aiunt enim quidam Hiſtori„ corum, quòd criſpis & raris capillis, ſchema in Salvatore „ magis vernaculum ſit. „

(99) *In Il[illegible]o anima.*

Z

(100) *Hiſtoria Eccleſiaſtica libro unico.*

(1) *Anno CCCCLXIII.*

De DEIPARA verò Virgine ſic ſcribit Nicephorus Calliſtus (2): " Mores autem, formæque & ſtaturæ ejus mo„ dus talis, ùt inquit Epiphanius, fuit: Erat in rebus om„ nibus honeſta & gravis, pauca admodum eaque neceſſaria „ loquens, ad audiendum facilis & perquam affabilis, hono„ rem ſuum & venerationem omnibus exhibens, ſtaturâ me„ diocri; quamvis ſint, qui eam aliquantulùm mediocrem „ longitudinem exceſſiſſe dicant. Decenti dicendi libertate „ adversùs homines uſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & „ ſine iracundiâ maximè. Colore fuit frumentum referente, „ capillo flavo, oculis acribus, ſubflavas & tanquam oleæ „ colore pupillas in eis habens: Supercilia ei erant inflexa „ decenter, nigra: naſus longior: labia florida, & verborum „ ſuavitate plena: facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò „ longior: manus ſimul & digiti longiores. Erat denique „ faſtùs omnis expers, ſimplex, minimèque vultum fingens: „ nihil mollitiei ſecum trahens, ſed humilitatem præcellen„ tem colens: veſtimentis, quæ ipſa geſtavit coloris nativi,

(2) *Lib. II. Hiſt. Eccleſ. cap. 43.*

(*Y*) Sed de his nihil ſupereſt à Veteribus ſcriptum.

(*Z*) Conficta eſt hæc Epiſtola: nec ea Nicephori Calliſti auctoritas, cui tutò credi poſſit.

„ contenta fuit : id quod etiamnum ſanctum capitis ejus „ velamen oſtendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus „ omnibus multa divinitus inerat gratia (*A*). „ *A*

(*A*) Quæ de beatiſſimæ Virginis gravitate, modeſtiâ, aliiſque virtutibus, in facie, geſtu, totoque corporis habitu ſplendentibus, Ethopœâ ſuâ Nicephorus complexus eſt, ambabus ulnis amplector ac veneror, non ejus-auctoritate ductus, quam ipſe Molanus everſum it ſequenti paragrapho, de Paulo Apoſtolo acturus : ſed ſacrarum Literarum, ac univerſæ Eccleſiæ, veteris ac hodiernæ, conſenſu, quem S. Ambroſius egregiè repræſentavit initio *Libri ſecundi de Virginibus*, unde excerpta, quæ ſolemni Feſto Conceptionis legimus in Romano Breviario, ad finem ſecundæ partis Officii Nocturni. At omnia, quæ de corporeâ ejuſdem glorioſiſſimæ Dei Genitricis formâ congerit Nicephorus, nihil probant aliud, quàm quid de eâ Græci illius ætatis ſentirent, & in quibus, eorum opinione, ſita eſſet externa pulcritudo. Aliquantùm aliter eam pinxerat Georgius Cedrenus, XI. ſæculi Scriptor, & ipſe Græcus: "Erat, inquit, [Maria] „ ſtaturâ mediocri, ſubfuſca, fulvo „ crine, oculis fulvis ac mediocribus, magno ſupercilio, naſo mediocri, manibus ac digitis longis: „ veſtes amplexabatur nullo colore „ tinctas. „ Quæ omnia ſubleſtæ ſunt fidei. Refert tamen iſta Georgius Colvenerius, quondam in Academiâ Duacenſi S. Th. Doctor ac Profeſſor, immenſæ lectionis, & vaſtæ eruditionis, ſed non perinde ſubacti judicii vir, *Tomo I. Kalendarii Mariani*, *fol. 176.* ; atque ibidem conſentire omnes affirmat, B. Virginem eximiâ fuiſſe formâ, "qualis fuit & Chriſtus Dominus, de „ quo Propheta Regius *Pſal. XLIV.*: „ Speciosus formâ præ filiis hominum. Solent enim (addit) filii „ parentum effigiem, etiam in lineamentis, referre. Unde in Revelationibus [adſcriptis] S. Birgittæ *Lib. I. cap. 51.* Chriſtus ad „ Matrem ſic loquitur : Membra „ mea conformia fuerunt membris „ tuis in formâ & facie.... Neque mirandum eſt, (pergit Colvenerius,) „ eam fuiſſe tam eximiæ pulchritudinis, cùm habuerit corpus virgineum ab omni morbo, & peccati maculâ alienum, vultum ſerenum, & in ſuperna ſemper intentum. „ Cui aſſentior ego de immunitate à peccato, & iis quæ ſequuntur. Unde autem acceperit B. Mariam omni morbo caruiſſe, neſcio. Quod ſubdit, ex Galatini & Creſpetii ſententiâ, immunem eandem fuiſſe à menſtruorum fluxu: ſibi verò & Abulenſi contrarium verius videri; mallem id totum obvolutum ſilentio. Aliud argumentum pro Deiparæ pulcritudine ducit Colvenerius ex *Cant. I. & V. capitibus*, ubi "pulcherrima mulierum „ vocatur. Sed non cogitavit ille, ex ejuſmodi interpretatione conſequens fore, modeſtiſſimam Virginem, dum viveret, pretioſis veſtibus uſam fuiſſe, cùm & hoc de Sponsâ Canticorum non uno loco prædicetur. Demum in rem ſuam laudat Colvenerius *Litanias B. V.*, auctore

Idem Calliſtus principum Apoſtolorum Petri & Pauli ſtaturam & formam deſcribit Libro ſecundo, capite vigeſimo ſeptimo. Quamquam ego longè plus tribuam traditis nobis Picturis, quam verbis Nicephori. Quale enim eſt (ut reliqua omittam) & quantùm paſſim ab Apoſtoli Pauli Picturâ diſſidet, quòd referat eum fuiſſe corpore parvo, contracto, & quaſi incurvo: & capite modico (*B*)?

B

S. Bonaventurâ: Philippi, Abbatis Bonæ Spei *Libri II. in Cant. caput 1.*: Nazianzeni [veriùs Apollinaris Hæretici] *Tragœdiam de Chriſto patiente:* Richardi à S. Laurentio totum *Librum V. de laudibus B. Mariæ*, qui " agit de ejus pulchritudine per „ omnia membra: „ Raimundi Lulli Eremitæ *Librum de laudibus Beatiſſimæ Virginis:* Alexandri Anglici *Deſtructorium vitiorum*, conſcriptum ſub annum 1430.: *Coronam myſticam B. Mariæ, in primo Lapide:* Bernardini de Buſto *Mariale*, & *Epiſtolam ad Sixtum IV.* Alberti Magni *Mariale, cap. XL.*: S. Antonini *Summam:* Dionyſii Carthuſiani *Præconium, ſeu laudes Mariæ:* Silveſtri Prieratis *Auream Roſam:* Philippi Boskhieri *Aram cœli:* Blaſii Viegas *Commentarium in Apocalypſin:* Henrici Lanceloti *Viticulam Marianam:* Nicolai Caniſii *ſacras Meditationes.* Quibus omnibus etſi trecentos adjungeret Recentiores, in hac quæſtione facti ne unius quidem viri, artis Criticæ periti, ſuffragium obtineret.

Aliquanto ſolidius apparet, quod Colvenerius *Ibid. foliis 177. 178.* ſubjungit ex Cantipratani *Apibus, Lib. II. cap. 29. n. 5.* Mariæ pulcritudine neminem ad libidinem provocatum fuiſſe; nam & Ambroſius dixerat *Lib. de inſtitutione virginis, cap. VIII.* Tantam ejus fuiſſe gratiam, " ut non ſolùm in ſe virginitatis gratiam reſervaret, ſed „ etiam his, quos viſeret, integri„ tatis inſigne conferret. „ Cui gemina Scholæ lumina, BB. Thomas Aquinas & Bonaventura, adſtipulantur, ille *in III. Sent.*, *Diſt. III. q. 1. ad 4.*, hic *eâd. Diſt. part. 1. art. 2. q. 3. in corp.* Tum & Joannes Gerſon, aliique magno numero.

Cæterùm, quando de formâ Divinæ Matris haud ſatìs conſtat, exigit ei debita veneratio, ut nè turpis ei, vel contemtibilis, oris & corporis ſpecies affingatur (quod idem in ignotæ formæ Sanctis exprimendis eſt obſervandum:) ac jure invectus eſt *Lib. II. cap. 9.* Lucas, Tudenſis Epiſcopus, in Albigenſes hæreticos, qui " Imagines B. Vir„ ginis, & Sanctorum, deformes „ & monſtroſas depingebant, ùt B. „ Virginem, monoculam: tum in „ deriſum & opprobrium, tum „ etiam in erroris ſui patrocinium, „ quô dicebant, quòd Chriſtus in „ tantum ſe humiliaverit, ut pro „ ſalute generis humani turpiſſimam „ feminam præelegerit: revera au„ tem, ut mentes ſimplicium hac „ ratione poſſent à devotione ejuſ„ dem glorioſæ Virginis avocare. „

(*B*) Pluſculum fortè veritatis habet, Ethnicus licèt impiuſque,

Capite quadrageſimo tertio habet MARCUM Staturæ & ætatis ſtatæ fuiſſe, atque ſemicanum. Pluraque de hujus effigie habet Hiſtoria ipſius apud Simeonem Metaphraſten.

De S. ANDREA ſcripſit ante annos cccc. Joannes Belethus (3): " Cognoſcere operæ pretium eſt Andream fuiſſe „ colore nigro, barbâ prolixâ, ac ſtaturâ mediocri. Hoc „ ideo à nobis dictum ſit, ut ſciatur qualis in Eccleſiâ pingi debeat (*C*). „ *C*

(3) *Rationalis capite CLXIV.*

Joannes autem Diaconus in Vitâ GREGORII (4), ſcribit eum agnitum eſſe ex picturæ ſimilitudine à Clerico, cui apparens dicebat : " Surge, & dic Comiti, ut ab hoc meo „ monaſterio, in quo diverſorium fieri omnino non licet, „ antequam me ad iracundiam provocet, ſalvus recedat (*D*). *D*

(4) *Lib. IV. cap. 96.*

ſed vetus, ac Paulo forſan æqualis, ſcriptor Dialogi cui titulus : Philopatris. Exſtat ille inter Opera Luciani *edit. Baſileenſis 1619. Tomo IV. pag. 468.* Verba adſcribo : Ἡνίκα δέ μοι Γαλιλαῖος ἐνέτυχεν, ἀναφαλαντίας, ἐπίῤῥινος, ἐς τρίτον οὐρανὸν ἀεροβατήσας, κλ. Hoc eſt : " Cùm autem „ ad me adiit Galilæus ille, recalvaſter, juſto naſo præditus, qui in „ tertium uſque cælum per aërem „ ingreſſus eſt., &c. „

(*C*) Nugæ.

(*D*) Formam porrò Gregorii ſic idem ſanctus Diaconus exprimit *cap. 84.* : " In Abſidiculâ [Gallicè *Alcove*] Gregorius .... in rotâ gypſeâ „ pictus oſtenditur, ſtaturâ juſtâ & „ bene formatâ : facie de paternæ „ faciei longitudine & maternæ rotunditate ita mediè temperatâ, „ ut cum rotunditate quâdam decentiſſimè videatur eſſe deducta : „ barbâ paterno more ſubfulvâ, & „ modicâ : ita calvaſter, ut in mediâ fronte gemellos cincinnos rariuſculos habeat, & dextrorſum „ deflexos : coronâ rotundâ & ſpatioſâ : capillo ſubnigro, & decenter intorto, ſub auriculæ medium pendente : fronte ſpecioſâ : „ elatis & longis, ſed exilibus „ ſuperciliis : oculis pupillas furvis, non quidem magnis, ſed patulis : ſubocularibus plenis : naſo „ à radice vergentium ſuperciliorum ſubtiliter directo, circa medium latiore, deinde paullò recurvo, & in extremo patulis naribus præminente : ore rubro : „ craſſis & ſubdividuis labiis : genis „ compoſitis : mento à confinio „ maxillarum decibiliter prominente. Colore aquilino & vivido, „ nondum, ſicut poſtea ei contigit, cardiaco. Vultu mitis, manibus pulchris, teretibus digitis, „ & habilibus ad ſcribendum. Præterea Planeta ſuper Dalmaticam „ caſtanea, Euangelium in ſiniſtrâ, „ modus Crucis in dextrâ : Pallio „ mediocri, à dextro videlicet humero ſub pectore ſuper ſtomachum circulatim deducto, deinde „ ſurſum per ſiniſtrum humerum „ poſt tergum depoſito ; cujus pars

De Bartholomaeo habet Pſeudo-Abdias verba Dæmonis : " Capilli ejus nigri & criſpi, caro candida, oculi grandes, nares coæquales & directæ, barba prolixa, habens
E „ paucos canos, ſtatura æqualis : collobio (E) albo elevato, „ & purpurâ veſtitur : induitur albo pallio, quod per ſingulos angulos habet gemmas purpureas. „ Sed rectiùs facit, qui in pingendo hæc mendacis Dæmonis verba non attendit. Talis eſt enim ejus authoritas, quòd, etiamſi vera dicat, fides tamen ei non ſit adhibenda. Interim ſatìs apertè hic mentitur, dum dicit Bartholomæum Apoſtolum purpurâ veſtiri, & gemmis : & dum immediatè ſubdit : " Viginti ſex „ anni ſunt, ex quo veſtes & ſandalia ejus nec veteraſcunt, „ nec ſordidantur. Centies flexis genibus per diem orat, & „ centies per noctem : Angeli cum eo ambulant, qui nunquam eum fatigari, nec eſurire permittunt. „

Denique, ut exemplis finem imponam, Cornelii Centurionis Templum, ùt Metaphraſtes refert, totum depingi voluit Philoſtorgius Epiſcopus : & Cornelii effigiem in eo diligenter exprimi. Nempe, ut is etiam ſenex pingeretur, & illi ipſi omninò ſimilis. Pictor Eucratius, quia Sanctum non viderat, rogabat ut ei ſuam revelaret ſpeciem : hincque factum eſt, ut eum talem pingeret, qualem vidit : ipſam planè veritatem arte ſuâ exprimens (F).
F

„ altera ſuper eumdem humerum „ veniens, propriâ rectitudine non „ per medium corporis, ſed ex latere pendet : circa verticem verò, „ tabulæ ſimilitudinem, quod viventis inſigne eſt, præferens, non „ coronam. „

(E) Rectiùs *Colobio :* Erat autem Tunica, nullis, aut brevibus manicis inſtructa, dicta à voce Κολοβὸς, quæ mutilum ſignificat. Hoc veſtis genere uſi ſunt priſci apud Ægyptios Anachoretæ, de quibus Caſſianus *Libro I. cap. 5. :* " Colobiis quoque lineis induti, quæ „ vix ad cubitorum ima pertingunt, „ nudas de reliquo circumferunt „ manus. „ Hujuſmodi tunicas etiam geſtârunt veteres aliquot Monachi Benedictini Ordinis, ùt liquet ex *Libro I. Miraculorum S. Bertini, cap. 2. :* ex *Vitâ S. Auſtrebertæ, n. 10. :* & *S. Gutlaci, n. 26. apud Mabillonium Sæculo III. Benedict.* Lege Edmundi Martene *Commentarium in Regulam S. Bened., pag. 701.*

(F) Optandum foret graviori, quàm Metaphraſtæ, auctoritate firmari id poſſe. Rem non abſimilem ſuppeditat Vita B. Torelli, Anachoretæ, gente Etruſci, patriâ Puppienſis, anno 1282. mortui, in *Actis SS., Martii Tomo II., die 16., pagg. 503. 504.* Sic Auctor : " Quod huic

" Quod huic adjungam, aliquid ,, ſtuporis habebit. Quidam Senen- ,, ſis, Dominus Eſtagius nomine, ,, cùm in contumaciam ſui Comitis ,, veniſſet, relegatus, Puppium ,, miſſus fuit: ubi cùm miracula ,, S. Torelli videret, ſe illi com- ,, mendavit devotè, quòd, ſi in ,, pace ſui Comitis rediret, & in ,, ſuâ urbe commorari poſſet, ſin- ,, gulis annis faceret ejus feſtum: ,, atque ipſum in ſuâ camerâ pingi ,, faceret. Hoc voto ſic facto, non ,, multo tempore pòſt, quod po- ,, poſcit, impetravit. Receptâ igi- ,, tur gratiâ, votum adimplere vo- ,, luit: accerſitoque Pictore, huic ,, dixit: Volo, quòd mihi pingas ,, quemdam S. Torellum de Pup- ,, pio, qui mihi gratiam fecit re- ,, deundi in ſtatum mei Comitis. ,, Tunc Pictor: Habetis mente hiſto- ,, riam? Huic nobilis vir reſpon- ,, dit: Non nimis bene. Mitte ,, ergo, inquit Pictor, pro eâ, ut ,, ſciam effigiem corporis, ac ha- ,, bitûs, & tum pingam. Fecit ,, igitur Litteras Nobilis, cauſsâ mit- ,, tendi pro habitu & figurâ ejus. ,, Illâ verò nocte, cujus ſequenti ,, die Litteræ mittendæ erant, ap- ,, paruit Pictori Torellus in viſio- ,, ne, hôc modo; videlicet, more ,, Fraterculi, indutus tunicâ ſuper ,, carne, chlamyde tectus: pro ,, tegmine autem capitis habebat ca- ,, liendrum, quod hujuſmodi Fra- ,, tres gerunt: cinctus chordulâ: ,, diſcalceatus: inter brachia verò ,, videbatur habere quemdam lu- ,, pum: caput autem erat in hunc ,, modum; capilli inter criſpos & ,, planos, vetuſtate tamen cani: ,, frons lata, calva, & plana, ,, cum paucis rugis: oculi inter ,, parvos & groſſos, erantque in- ,, ter albos & non tralucentes, ,, coloris ætherei & obſcuri: na- ,, ſus neque nimis groſſus, neque ,, nimis exilis: attenuatus tamen ,, versùs os: cilia cum paucis pi- ,, lis, raris & curtis: dentes al- ,, bi, minuti, & denſi: aures par- ,, væ & exiles, cum aliquibus cir- ,, ris: mentum parvum, & recur- ,, vum ad os, in cuſpide habens ,, formulam admodum parvi fora- ,, minis: cutis & color vultûs in- ,, ter albedinem & rubedinem, ,, nec nimis carnoſus, nec nimis ,, macer: loquela verò ejus inter ,, groſſitiem & exilitatem, magìs ,, tamen ad ſubtilitatem, quàm ad ,, groſſitudinem declinabat: latus ,, ſpatulis: corpus longum pedibus ,, quinque: pedes longitudinis unius ,, ſpanæ hominis: inceſſus medio- ,, cris: intuitus inter obſcurum & ,, placidum; & ſtando efficiebatur ,, alacer, amabilis, benignus, & ,, gratioſus: manus longæ, digiti ,, exiles: brachia adeò longa, ,, quòd, quando ſtabat rectus, & ,, illa extendebat, tangebat facilè ,, cum manibus genua. Hac igitur ,, formâ & habitu apparens hic ,, Fraterculus, ad Pictorem ſe con- ,, vertit, & ſic inquit: Fili mi, ,, daret tibi cor pingere unum Fra- ,, trem in hac formâ, in quâ me ,, nunc vides? Pictor reſpondit: ,, Utique, Domine. Iterum Frater ,, dixit: Ita pingas S. Torellum ,, de Puppio; quia ejuſmodi ego ,, ſum formâ & habitu: & ſiſtit. ,, Et his dictis, ſtatim evanuit. Pic- ,, tor autem hac viſione experrec- ,, tus, mox Dominum Eſtaſium ,, adivit. Tum quæ in ſomnis vi- ,, derat, enarravit: ac Picturam, ,, quam promiſerat, gratìs perfe- ,, cit. ,,

C A P U T LVII.

Quòd Ethnicæ Picturæ & Statuæ non debeant Chriſtianis placére.

NIHIL HACTENUS dixi de iis, qui ſicut libenter Ethnicè
G loquuntur (*G*), ſic etiam Ethnicas & Paganas pictu-

(*G*) Hic mos Italorum non paucorum fuit ſub initia ſæculi XVI., renatis bonis Literis. “ Magnos viros, inquit Lipſius *Epiſtolâ LVII. Centuriæ 2*[da] ea ætas ſub magnanimo Leone tulit: ſed quoſdam, qui in puerili illâ hæreſi, ut religio iis eſſet ſcribere, aut dicere aliud, quàm à Cicerone ſcriptum, aut dictum. Inter eos [Petrus] Bembus, [Cardinalis, Venetus, & Venetæ Hiſtoriæ Scriptor.] Itaque, univerſa [ejus] ſcriptio compoſita & formata ad ævum priſcum: & omnia ſic de re Venetâ, quaſi de potenti illâ re Romanâ. Hoc fero. Etiam-ne verba omnia, ex illorum moribus tracta ad hos noſtros? Et, ubi ea non ſunt, neſcio quid plurium ambitu dictum, quod aſſequi debeamus divinando? Hoc, ùt mea quidem mens eſt, damno....... Quid, quòd etiam in divinis rebus hæc ſibi permittit? Et Fides noſtra, nonniſi *Perſuaſio* illi eſt: Excommunicatio, *Aquâ & igni interdictio*: Peccata morituro remittere, *Deos ſuperos, Maneſque illi placare.* Ipſe Deus raro in ſtilo, aut animo: ſed, priſco ritu, *Dii immortales*; idque in ſeriis maximè ſententiis, aut rebus: atque adeò (quod omnem ſtultitiam ſuperet) prudens ille Senatus Venetus ad Julium Pontificem publicè ſcribit *uti fidat Diis immortalibus, quorum vicem gerit in terris.* Felicem te gentis & patriæ, Bembe! quia ſi noſtrûm aliquis trans Alpes ſic ſcripſiſſet, profectò non tuliſſet impunè.” Manavit tamen ea contagio trans, aut potiùs cis, Alpes; non enim defuere Galli, non Germani, non Belgæ, qui pro Cacodæmone *Pollubrum*, pro Angelis *Genios*, pro Presbyteris *Flamines*, pro Virginibus monaſterio incluſis *Veſtales*, pro Pane Euchariſtico *Sanctificum cruſtulum* dicerent. Manavit contagio ad Lipſium ipſum, qui cùm in ſacris Fontibus nomen accepiſſet ſancti cujuſdam Anachoretæ, qui Belgis *Jooſt*, Gallis *Joſſe*, Latinè (ſed ſinè affectatione) ſcribentibus *Judocus*, vel *Jodocus* appellatur, ille ſe *Juſtum* vocari maluit, ut ad veteres Romanos propiùs accederet: quemadmodum alii ſe pro Joanne *Janum*, pro Caſpare vel Gaſpardo *Caſperium*, pro Gerardo *Deſiderium*, pro Gualthero *Valerium*, pro Henrico *Erycium*, pro Jacobo *Luctatium* dixere. His ſeſe Tuldenus noſter adjunxit, *Diodorum* ſe pro Theodoro ſcribens, quaſi mallet *ab Jove*, quàm *A-Deo-datus* parentibus videri.

ras & Statuas revocare gaudent. Quos Catharinus ita redarguit (5): " Peccatur in prophanis Picturis ſive Sculpturis „ non modicum, dum magnâ diligentiâ Idóla gentium exquiruntur, ut, quæ confracta erant, erigantur ad ornandas „ ædes, ſpectaculi & memoriæ Antiquorum gratiâ, & oſtentandi Artificum peritiam. Fertur beatus Gregorius multas „ Urbis Statuas juſſiſſe confringi, eò quòd Peregrini, & qui „ Baſilicas Sanctorum viſitare veniebant, per illarum ſpectacula, à piâ illa operâ diſtrahebantur „

(5) *In Libi de Imaginibus.*

Dominus etiam Iſraëlitis mandavit (6): " Aras eorum ſubvertite, & confringite ſtatuas, lucoſque ſuccidite, & ſculptilia comburite.... Non concupiſces argentum & aurum, de „ quibus facta ſunt: neque aſſumes tibi ex eis quicquam, nè „ offendas; propterea quia abominatio eſt Domini Dei tui: „ nec inferes quippiam ex idólo in domum tuam, ne fias „ anáthema, ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, „ & velut inquinamentum ac ſordes abominationi habebis, „ quia anáthema eſt. „

(6) *Deut. VII. ſ. 25. 26.*

Cùm Chriſtiani à Theodoſio Imperatore poteſtatem accepiſſent Idóla deſtruendi in Idoliis Alexandrinis, tanto zelo id perfecerunt, ſtudio Theophili Epiſcopi, ut multi eorum Martyrii palmam ſint conſecuti (7). Idóla autem conflabantur ad faciendas ollas, & ad Alexandrinæ Eccleſiæ diverſos uſus. cui ab Imperatore donati fuerant Dii ad expenſas egentium. Cùm igitur Theophilus omnes contriviſſet Deos, unum tantummodo reliquit (Simiæ ſimulacrum), jubens id publicè proponi atque ſervari, ne ſequenti tempore Pagani negarent tales ſe adoraſſe Deos (*H*).

(7) *Socrates IX.* [libro Hiſtoriæ] *Tripartitæ, cap. 27: ſuæ Hiſtoriæ lib. V. cap. 16.*

H

(*H*) " Errantes (Ægyptii) colebant mutos Serpentes, & Beſtias „ ſupervacuas, „ ùt eſt *Sap. XI. 16.*, canes, boves, feles, oves, piſces, ſcarabæos, ſimias. Philo, *de Legatione ad Caïum*, *ante med.* " Canes, & Lupos, & Crocodilos, „ aliaſque plures beſtias, tam aquatiles, quàm terreſtres & volucres, in cenſum Deorum referunt, „ quorum aris, fanis, ac templis „ Ægyptus eſt referta. „ Tertullianus *Apologetici cap. 24.* " Ægyptiis permiſſa eſt [à Romanis] „ tam vanæ ſuperſtitionis poteſtas, „ avibus & beſtiis conſecrandis: „ & capite damnandis, qui aliquem „ hujuſmodi deum occiderit. „ Eidem *adv. Marcionem Lib. II. cap. 14. ad fin.* " Ægyptus fœdiſſima ac ſuperſtitioſa „ dicitur: & " Ægyptius „ [populus] Ibim & Crocodilum

Libenter quidem nonnulli pingunt Muſas, & alias Deas ac Deos: ſed B. Auguſtinus retractat (8), quòd in Libro de Ordine Muſas, quaſi aliquas Deas, quamvis jocando, commemoraverit. Si Tonitrua pingant, addunt Jovem: ſi Bellum, appingunt alicubi Martem; quâ in re procul recedunt à pietate Chriſtianâ (*I*); cùm B. Auguſtinus in Tonitruis ſic ſcribat (9): "Si vos Filius liberaverit: Non dixit Filius Dei, „ ſed tantùm dicendo Filius, dat intelligi cujus ſit filius. „ Quam locutionem non recipit niſi excellentia ejus, de quo „ ita loquimur, ut, etiam ſi non eum nominemus, poſſit in„ telligi. Ita enim dicimus: Pluit, ſerenat, tonat, & ſi qua „ ſunt alia: nec addimus quis id faciat, quia omnium men„ tibus ſponte ſeſe offert excellentia facientis. „ Quantum verò ad Martem, Mercurium, &c. rurſus idem (10): "Una

(8) L. 1. Retr. c. 3.

(9) In Pſal. IX.

(10) In Pſal. XCIII.

„ citiùs colens, quàm Deum vi„ vum., Non pauciora de eorum ſuperſtitione memorant ipſi Ethnici, Herodotus, Diodorus Siculus, Ælianus: " Allium, Cæpaſque, inter „ Deos, in jurejurando habet Æ„ gyptus; „ verba Plinii *Lib. XIX. cap. 6.* Notiſſimi verſus Juvenalis, *Satyræ XV. initio:*

" Quis neſcit, Voluſi Bithynice, „ qualia demens
„ Ægyptus portenta colat? Croco„ dilon adorat
„ Pars hæc: illa pavet ſaturam ſer„ pentibus Ibin:
„ Effigies ſacri nitet aurea Cercopi„ theci, [Simiæ caudatæ]
„ Dimidio magicæ reſonant ubi „ Memnone chordæ,
„ Atque vetus Thebæ centum jacet „ obruta portis.
„ Illic Cæruleos, hìc Piſcem flumi„ nis, illic
„ Oppida tota Canem venerantur, „ nemo Dianam.
„ Porrum, & Cepe, nefas violare „ ac frangere morſu.
„ O ſanctas genteis, quibus hæc „ naſcuntur in hortis
„ Numina! „

Rem etiam abſurdiorem de Ægyptiis refert S. Hieronymus *in Iſaiæ cap. XLVI. ℣. 1.* " Pleraque, „ ait, oppida eorum ex beſtiis „ & jumentis habent nomina: ut „ taceam de formidoloſo Cepe, „ & Crepitu ventris inflati, quæ „ Peluſiaca religio eſt. „ Deum Crepitum, Pueri formâ, exprimebant, ùt videre eſt in Bernardi de Montfaucon *Antiquitate explicatâ, T. II. Parte 1., pag. 327.*

(*I*) Eâ parte peccavit clariſſimus Rubenius, quum, ritu Catholico adminiſtratum Henrico IV. & Mariæ Medicéæ, Matrimonii Sacramentum in Regio Fontis Bellaquei palatio depingens, fictum numen Hymenæum, velut actionis Præſidem addidit. Idem alibi Cœnæ Dominicæ miraculum oculis ſubjecturus, Cererem & Bacchum à ſacrâ menſâ aufugientes expreſſit, indignâ tanto Artifice cogitatione.

„ Sabbati dies Dominicus eſt : ſecunda Sabbati, ſecunda „ feria, quam ſeculares diem Lunæ vocant ; quarta ergo „ Sabbatorum, quarta feria : qui Mercurii dies dicitur à Pa- „ ganis, & multis Chriſtianis : ſed nolumus ut dicant. Atque „ utinam corrigantur, ut non dicerent. Meliùs de ore Chriſ- „ tiano ritus loquendi Eccleſiaſticus procedit. „

Vehemens eſt autem hac in re Clemens Alexandrinus (11), nolens vel reſpici ſemel in faciem picti Idóli. Cùm enim in ſuo Pædagógo docuiſſet, quomodo Annulus à viro ſit ferendus, & quomodo ab uxore : quòdque plures Annuli non ſint ferendi : ſubjicit de Sigillo Annuli : " Sint autem nobis Signacu- „ la, Columba, vel Piſcis, vel Navis quæ celeri curſu à vento „ fertur, vel Lyra muſica quâ uſus eſt Polycrates, vel An- „ chora nautica quam inſculpebat Seleucus. Si ſit piſcans „ aliquis, meminerit Apoſtoli, & puerorum qui ex aquâ „ extrahuntur. Neque enim Idólorum ſunt imprimendæ fa- „ cies, quibus vel ſolùm attendere prohibitum eſt (*K*). Sed nec „ Enſis, vel Arcus, iis qui pacem perſequuntur : nec Pocu- „ la iis, qui ſunt moderati ac temperantes (*L*). „

(11) *Lib. III. cap.* 11.

K

L

Interim ſicut in loquendo aliquid toleratur, ſic etiam in picturis nonnihil iſtiuſmodi eſt tolerandum. Nam (12) " qui „ nimiùm emungit, elicit ſanguinem. „ Memores tamen ſi- „ mus divinorum verborum, quæ ſunt apud Zachariam (13): " Et erit in die illâ, dicit Dominus exercituum, diſperdam „ nomina Idólorum de terrâ, & non memorabuntur „ ultrà (*M*). „

(12) *Prov. XXX.* 33.

(13) *Zach. XIII.* 2.

M

(*K*) Poſtquam apud nos exolevit Idololatria, levius periculum imminet à falſorum Numinum ſimulacris ; quin ea ad illuſtrandam ſacram Antiquitatem utiliter à viris doctis adhiberi videmus. Sedulò tamen arcendus impuræ libidinis fomes, obvius in Deorum inhoneſtis, aut non ſat caſtis effigiebus : quales viris piis ac eruditis videntur earum multæ, quas in ſuam *Antiquitatis Explicationem* induxit Bernardus de Montfaucon, etſi cautelâ quâdam uſus, ſed minimè ſufficiente.

(*L*) Quid cenſes, Lector, dicturum fuiſſe Clementem, ſi Chriſtianorum, non digitos, ſed Templa ùt nunc fit in variis locis, ita undiquaque militiæ profanæ ſignis, & nobilitatis gentilitiæ ſcutis, ornata vidiſſet, ut Genealogicis atriis, quàm Divino cultui dicatis ædibus appareant ſimiliora ?

(*M*) Sed his tantùm ſignificatur Idololatriæ abrogatio.

CAPUT LVIII.

Hæreticorum effigies non eſſe conſervandas.

PORRÒ EX B. Chryſoſtomo adjicienda eſt eorum reprehenſio, qui Alexandri Magni effigiem ad pileum gerebant. "Quid verò, inquit (14), diceret aliquis de circum„ ligantibus aurea Alexandri Macedonis numiſmata capiti „ vel pedibus? Dic mihi, hæccine ſunt exſpectationes noſ„ træ, ut, poſt Crucem & mortem Dominicam, in gentilis „ Regis imagine ſpem ſalutis ponamus? Ignoras quanta Crux „ perficit? Mortem diſſolvit, peccatum extinxit, orcum ina„ nem reddidit, Diaboli ſolvit potentiam: & ad corporis „ ſanitatem præſtandam non eſt fide digna? totum orbem „ exſuſcitavit: & tu in ipsâ non confidis?" Hæc Chryſoſtomus.

(14) *Homilia XXI. ad Populum Antioch.*

Quid autem dicturus fuiſſet contra eos, qui nos idololatras dicunt ob Imaginum legitimum uſum, cùm ipſi habeant aliquando penſilem, in pileo aut alibi, imaginem Lutheri, Mennonis, Joannis à Laſco, vel ſimilis, aut Eraſmi, aut denique amicæ ſuæ (*N*)?

N

(*N*) Ita quoque Janſeniſmi Sectatores Heroum ſuorum (ſic eos vocabant) imagines ſollicitè ſibi comparârunt. Lege *Cauſam Queſnellianam*, *edit. 1705. in-8°. pp. 260. 261.*

Quid autem, ejectis Chriſti & Sanctorum Imaginibus, hodie in Templis Angliæ ſpectetur, docet nos Anglicanæ Religionis ſectator D. Town, Libro cui titulus: *The Connoiſſeur*, *Tomo III.*, è quo hæc excerpta in *Ephemeridibus Trivoltianis*, *Maïo menſe 1760.*, pp. 1254. 1255. « *Pour ſe diſtinguer du Vulgaire, les Grands* [d'Angleterre] *n'ont* » *plus que le privilège d'être inhumés* » *dans les Egliſes. Leurs cendres y repoſent ſous des Mauſolées ſuperbes,* » *qu'on charge d'emblèmes & de ſymboles appropriés à leur mérite, à* » *leurs emplois, & à leurs ſervices.* » *L'abus de ces décorations ſymboliques* » *eſt pouſſé ſi loin, que .... ſi Socrate* » *ou quelque autre ancien Philoſophe* » *entroit dans l'Abbaye de Weſtminſter* [nunc Regium eſt Palatium] *il s'imagineroit entrer dans* » *un Panthéon. Dans l'image des* » *vertus Chrétiennes qu'on y repréſente, il ne reconnoîtroit que des* » *traits empruntés de la Fable. Les*

Illud verò ut meliùs intelligas, quod dicit, quoſdam in gentilis Regis Alexandri imagine ſpem ſalutis ponere, ſcribit Trebellius Pollio (15), Macrianæ familiæ viros in auro & argento, mulieres in reticulis, & dextrocheriis (*O*), & in annulis, & in omni ornamentorum genere, Alexandrum Magnum Macedonem expreſſum habere. "Quod idcirco poſui, ait Trebellius, quia dicuntur juvari in omni actu „ ſuo, qui Alexandrum expreſſum vel auro geſtitant, vel „ argento (*P*). „ O P

(15) *Trebellius de Quineto, XIII. Tyranno.*

» *monuments qui ornent ce Temple,* » *ne lui rappelleroient que les objets* » *du culte idolatrique. Mercure, Pallas, Hercule, Neptune, Mars,* » *Vénus avec ſes indécents attributs,* » *y figurent encore, à la honte du* » *Chriſtianiſme : & y prêtent les honneurs de l'apothéoſe aux Héros &* » *aux Héroïnes Angloiſes. On a cenſuré dans le Poëme de Milton ces* » *fréquentes alluſions, où la Théologie Payenne ſemble ſe confondre* » *avec nos dogmes ſacrés. Eſt-il* » *donc permis d'introduire dans le* » *Temple du vrai Dieu les fauſſes* » *Divinités du Paganiſme ?* »

(*O*) Brachii ornamentis aureis, latioris annuli formâ. Ferunt Maximinum Imp. tam amplos habuiſſe pollices, ut dextrocherio uxoris, pro annulo, uteretur.

(*P*) Ad quem locum Caſaubonus : « Alexandrum multi Græcorum, non ſecus ac Deum, ſunt „ venerati. Erat autem moris, Simulacrum alicujus Numinis, à „ quo juvari ſe putarent, circumferre. Sic narrat Ammianus *Libro XXII.* Aſclepiadem Philoſophum, qui temporibus illis vivebat, Deæ cœleſtis argenteum breve Figmentum, quòcunque ibat, „ ſecum ſolitum afferre. Tale aliquid fuiſſe illud videtur, quod „ Apuleïus habuit ſudario linteo involutum ; de quo multa ipſe in „ *Apologiâ.* »

Vix exſtincto Alexandro « Macedones divinos honores negaſſe „ ei pœnitebat : impioſque & ingratos fuiſſe ſe confitebantur, quòd „ aures ejus debitâ [imò impiâ & „ abſurdâ] appellatione fraudaſſent » inquit Curtius *Lib. X. cap. 8.*, legendus etiam *Lib. VIII. cap. 12.* " Delubrum, cùm magnitudine, „ tum ſtructurâ, majeſtate, & gloriâ „ Alexandri dignum illi [Ptolomæus Alexandrinâ in urbe] fecit : „ in quo exſequiarum juſtis, & ſacrificiis heroicis, ludiſque magnificentiſſimis, ſepultum honoravit „ ùt habet Diodorus Siculus *Libro XVIII.* Simulacrum ei poſitum fuit in Gaditanâ urbe Hiſpaniæ, viſum aliquando Julio Cæſari. Auguſtus, cùm Alexandri corpus è penetrali prolatum ſubjeciſſet oculis, coronâ aureâ impoſitâ, ac floribus aſperſis veneratus eſt : conſultuſque num & Ptolomæum inſpicere vellet ? Regem ait ſe voluiſſe videre, non mortuos ; perinde quaſi viveret adhuc Alexander, & ſolus Regio nomine dignus eſſet. [Ex Suetonii *Auguſto*, *cap. 18.*] Idem

Ceterum ſi, ùt Clemens teſtatur, Idolorum non ſunt imprimendæ facies, ad quas vel attendere ſolùm prohibitum ſit: multò magis Hæreticorum effigies ſunt reprobandæ, & à nullo Chriſtiano homine conſervandæ (*Q*). Cùm enim hujuſmodi conſervatio ſit honorifica, magis convenit nos Hæreticorum Imagines deſtruere, quàm conſervare. Dictat enim natura, ut eorum imaginibus ignominiam inferamus, quos ſummopere deteſtamur. Unde Pueri, velut ab ipsâ naturâ edocti, cùm aliorum imagines venerentur, tamen Dæmonem, ſi depictum videant, vel quem alium novêre Religionis Chriſtianæ inimicum (cujuſmodi ſunt qui Chriſtum Sanctoſve ejus interemerunt) vel expungunt, vel conſpuunt, vel ſordibus oblitcrant.

Q

Imperator in Diplomatibus, libellis, & epiſtolis ſignandis, uſus eſt imagine Alexandri Magni. [*Indidem*, *cap. 51.*] Corinthii, teſte Senecâ *Lib. I. de Beneficiis*, nullos invenerunt inter mortales, quibuſcum Alexandrum contenderent; itaque uni parem, vel majorem Herculc cenſuerunt. Beatus Chryſoſtomus *Homiliâ XXVI. in II. ep. ad Corinthios*, illum à Senatu Romano inter Divos relatum affirmat, & tertium-decimum dictum inter Conſentes, Romanorum præcipuos Deos. " Antoninus Caracalla erga Alexandrum ita erat affectus, ut armis, „ poculiſque, ſimilibus iis, quibus „ ille uſus fuerat, uteretur: eique „ complures Statuas in caſtris, atque adeò in Urbe collocavit...... „ quibus rebus minimè contentus, „ ſeſe *Alexandrum Orientalem Auguſtum* appellavit: ſcripſitque aliquando ad Senatum, animum „ Alexandri in corpus Auguſti introiſſe, ut, quoniam illi fuerat „ vita brevis, in hóc viveret diutiùs. „ Verba ſunt Xiphilini, cui conſona memorat Spartianus. Et de animæ Alexandri tranſmigratione, ex Pythagoræorum diſciplinâ, etiam impius Julianus credi voluit Alexandrum in ſe tranſmigraſſe. [Ex Pauli Diaconi *Hiſt. miſcell. Libro XI.*] Denique Alexander Severus Macedonem inter Divos, & optimos, in Larario majore conſecravit, ùt refert Lampridius: addens, & " Alexandri Magni habitu „ numos plurimos figuraſſe, & quidem electreos, ſed plurimos tamen aureos. „

(*Q*) Fortaſſis æquo ſeveriorem hìc ſe præbet Molanus. Non deſunt certè, qui Hæreſin exſecrantes, Hæreſiarcharum effigies, ſic tanquam hiſtorica monimenta, retinent. Adjecta ab Auctore ratio, quòd ejuſmodi conſervatio ſit honorifica, parum eſt efficax. Nam multi Neronis, & Diocletiani numiſmata adſervant, eorumque memoriam abominantur. Aliud foret ſi Hæreticorum imagines ornarent, aut in loco conſpicuo honoris cauſsâ collocarent, quod aliquando vidi fieri, non abſque indignatione.

Et Petrus

Et Petrus Gylſius (16) meminit, pium Theodoſium Conſtantinopoli marmoreas ſtatuas Arii, Macedonii, Sabellii, Eunomii ſculpi curaſſe, deſidentes humi, ad notandum eorum perfidiam, ut à prætereuntibus ſtercore & luto, ac execratione contaminarentur (*).

(16) *Libro II. Topographiæ Conſtantinopolis cap. 23.*

CAPUT LIX.

De falſorum Deorum & Philoſophorum picturis qui ſcripſerint?

QUIA VERÒ IMAGINES, tam falſorum Deorum, quàm mundi iſtius Philoſophorum, ac ſimilium, qui apud Ethnicos Statuas habuerunt, parum aut nihil utilitatis adferre poſſunt Chriſtianis hominibus, ſed plus ſatis curioſitatis & ſimul prolixitatis, ſi per ſingula diſcutiantur (Romæ enim tantam legimus (17) fuiſſe copiam Statuarum, ut alter adeſſe populus lapideus diceretur) ideo in eis deſcribendis nullam operam dabo. Inſcribitur enim hic Liber non de Picturis, ſed de ſacris Picturis. Poſſent tamen, fateor, ex eis nonnulla utiliter obſervari & erui à quibuſdam. Quare loca aliquot, quæ modò occurrunt, ubi ejuſcemodi tractantur, paucis indicabo.

(17) *Cœlius Lib. XXIX. cap. 24.*

Sidonius Apollinaris, Epiſcopus Arvernorum, in epiſtolâ ad Fauſtinum Papam, quæ nona eſt libro IX., ſcribit quòd Ariſtoteles exſertô brachiô pingebatur in gymnaſiis Areopagicis & Prytaneo, Speuſippus cervice curvâ, Aratus pandâ, Zenon fronte contractâ, Epicurus cute diſtentâ, Diogenes barbâ comante, Socrates comâ candente, Xenocrates crure collecto, Heraclitus fletu oculis clauſis, Democritus riſu labris apertis, Chryſippus digitis propter numerorum indicia conſtrictis, Euclides propter menſurarum ſpatia laxatis, Cleanthes propter utrumque corroſis.

De Imaginibus verò FALSORUM DEORUM multa leguntur ſparſim in Patrum opuſculis eorum, qui contra Gentiles ſcripſerunt. De iiſdem Florilegium Græcum: Planciades Ful-

(*) Mos eſt etiam Hæreſiarchas Eccleſiæ pedibus calcatos exprimere.

gentius, in Mythologiarum libro : Albricus, de Imaginibus deorum : Gregorius Gyraldus, de Diis gentium : Alexander ab Alexandro, Genialium dierum libro IV. capite 12. : Ludovicus Cœlius, libro XXVIII. Antiquarum lectionum capite 12., & lib. XXV. capite 17. : Angelus Decembrius, Parte LXVIII.: & Angelus Politianus, Centuriæ primæ capite 65. (*R*)

R De ſimulachro Jovis arietinâ facie, Panos, Æſtatis & Hyemis, Minervæ & Darii, Herodotus Halicarnaſſæus. De Hippocratis imagine, & Niconis ſtatuâ, Suidas. De imagine Ephœbi, Crinitus libro XXIII. cap. 13. De Muſis, Ælianus in Variis, Libro XIV. cap. 37. [&] Libro XII. cap. 2. De Vejove, Agellius, (vel ſi mavis A. Gellius,) libro V. Noctium, cap. 12. De Saturno & Jano, Macrobius libro I. Saturnalium cap. 8. Sed hæc & ſimilia, ùt dixi, extra noſtrum ſunt propoſitum.

Breviter tamen de multis pauca adferam ex Minutii Felicis Octavio (18), ut hujuſmodi Statuarum ridenda vanitas clariùs intelligatur. " Quid, inquit, formæ ipſæ & habitus? „ Nónne arguunt ludibria & dedecora Deorum veſtrorum? „ Vulcanus, claudus Deus & debilis : Apollo tot ætatibus „ lêvis : Æſculapius bene barbatus, etſi ſemper adoleſcentis „ Apollinis filius : Neptunus, glaucis oculis : Minerva, cæ-

S „ ſiis : bubulis, Juno (*S*) : Pedibus Mercurius alatis : Pan, „ ungulatis: Saturnus, compeditis : Janus verò frontes duas „ geſtat, quaſi & averſus incedat : Diana interim eſt altè ſuccincta Venatrix, & Epheſia mammis multis & verubus ex-

(18) *Circa medium. Eſt impreſſus cum Arnobio.*

(*R*) Non difficile eſſet tales alios Libros quamplurimos adducere, ſi id hìc ageretur. Multos complectitur Grævii & Gronovii geminum Syntagma de Antiquitatibus Græcis & Romanis : innumeri ſeorſim prodiere, veluti Franciſci Sweertii *Deorum Dearumque Capita :* Franciſci Pomey *Pantheon Mythicum : Le Imagini de i Dei de gli Antichi, dal* V. Cartari, *in Lione, 1581. in-12. fig. : Les Images des Dieux, contenant leurs pourtraits ; enſemble les Couſtumes & Cérèmonies de la Religion des Payens, Lyon, 1624. in-12.* Satìs, & plus ſatìs, habet eâ de re *Antiquitas Explicata* Bernardi de Montfaucon.

(*S*) Homero ſæpius : Βοῶπις πότνια Ἥρη, " Vaccinis oculis inſtructa, „ veneranda Juno. „ Prius epitheton defendit Nicolaus Boileau *Réflèxion IX. ſur Longin*, tanquam Junonis majeſtatem bene pingat : at illud non ſolus, neque primus aut ultimus, riſit Carolus Perrault.

„ tructa, & Trivia trinis capitibus, & multis manibus hor-
„ rifica. Quid ipſe Juppiter veſter? modò imberbis ſtatui-
„ tur, modò barbatus locatur: & cùm Hammon dicitur,
„ habet cornua: & cùm Capitolinus, tunc gerit fulmina:
„ & cùm Latiaris, cruore perfunditur: & cùm Feretrius,
„ non auditur. Et ne longiùs multos Joves obeam, tot ſunt
„ Jovis monſtra quot nomina. „ Hactenus ex Minutio.

Ut autem intelligatur, ex Deorum falſorum picturis quibuſdam, utiliter erui quædam poſſe, attendamus quàm pulcrè circa poëticam fictionem Bacchi Cornelius Snecanus, Ordinis Prædicatorum Theologus, philoſophetur. Scribit ille (19) Poëtas Bacchum publicè ſic deſcripſiſſe, ut facilè cognoſceretur quàm indecórum eſſet Ebrietatem ſectari. Pingebant namque eum monſtroſum, ætate puerum, facie muliebrem, pectore nudum, capite cornutum, equitantem ſuper tigridem.

(19) *Sermone ſecundo de Ebrietate.*

Ætate Puer fingebatur; quia ſicut fumus aërem obſcurat, ita evaporationes Ebrii intellectum obnubilant, ut omni ſcientiâ & prudentiâ privetur. Unde eſt apud Pſalmiſtam: “ Turbati ſunt, & moti ſunt ſicut ebrius, & omnis ſapien-
„ tia eorum devorata eſt. „ Eſt etiam Ebrioſus, puerorum more, de nullo ſolicitus. Inde Ovidius:

“ Cura fugit, multô diluiturque merô. „

Denique puerorum more ſemper loquitur, numquam tacet: “ Tumultuoſa res, vinum (20). „ “ Et omnia per talenta lo-
„ qui facit (21). „ “ Et non meminerunt, cùm biberunt, ami-
„ citiam, nec fraternitatem: ſed non multum poſt ſumunt
„ gladios. „

(20) *Prov. XX. 1.*
(21) *III. Eſdræ III. 21. 22.*

Secundò pingebatur Bacchus facie muliebri; quia venter mero æſtuans citò deſpumat in libidinem (22). “ Luxurioſa
„ enim res eſt vinum, & contumelioſa ebrietas. „ Hinc & Apoſtolica perſonat tuba: “ Nolite inebriari vino, in quo
„ eſt luxuria (23). „ Depingitur etiam facie muliebri, quia
“ vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes. „

(22) *Prov. XX. 1.*
(23) *Epheſ. V. 18.*

Tertiò depingitur pectore Nudus, quia, ùt B. Auguſtinus dicit: “Ebrioſus, modeſtiæ frænis amiſſis, & inſanâ ebrietate
„ proſtratus, cordis ſui arcana denudat, & amicorum ſibi
„ commiſſorum ſecreta in medium profert. „ “Quemadmo-
„ dum enim dolia, ùt ait Seneca, plùs quàm oportet vino
„ plena, rumpuntur: & omne, quod in imo jacet, vis calo-

„ ris ejectat; ſic, vino æſtuante, quidquid in imo cordi„ jacet, effertur: & ſuum alienumque pariter effundunt „ onerati vino.„ Eſt etiam Bacchus pectore nudus; quia pauperes & nudos cultores ſuos facit. Nam, ùt eſt in ſacris Litteris (24): "Operarius ebrioſus non locupletabitur.„ Nudus quoque pingitur; quia turpitudinem propriam nonnunquam denudat, ut Noë contigiſſe Scriptura commemorat (25).

(24) Eccleſiaſtici XIX. 1.

(25) Geneſ. IX. 20. & ſeqq.

Quartò, CORNUTUS depingitur; per Cornua enim intelligitur poteſtas: Ebrius verò potentiorem omnibus ſeſe exiſtimat. Hinc illud Ovidii:

" Tunc veniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit.„

Quinctò depingitur ſedére in TIGRIDE; quòd minimâ de cauſsâ lites exſuſcitet. Tigris enim miræ virtutis & velocitatis animal eſt, ex cujus nomine Tigris rapidiſſimus fluvius eſt appellatus. Talis eſt Ebrius; abſque deliberatione iraſcitur, &, ſi poteſt mox vindicat, & nonnunquam interficit. " Vinum multum potatum irritationem, & iram, & ruinas „ multas facit (26).„

(26) Eccleſiaſtici XXXI. 38.

Concludit Snecanus: " Ecce qualiter poëtæ riſerunt Deum „ potatorum! Ex quo perpendi poteſt potatores tunc ab „ omnibus fuiſſe ſpretos & deriſos, & non ita honoratos „ ſicuti modò; cùm dicant manè ſervi & ancillæ: O quàm „ lætus fuit heri veſperi Dominus noſter.„

Poſſem eòdem modò exſpatiari in CUPIDINIS imaginem à Poëtis confictam: quam elegantiſſimis aliquot verſibus explicavit, non Æneas de duobus Amantibus ſcribens, ſed Pius ſecundus, juvenilem librum rejiciens. Petrus verò Hæduus integrum ferè Librum in explicandâ Cupidinis imagine, & doctè & piè conſumſit. Quamquam cenſet abjiciendam potiùs eſſe, quòd rudes hujus poëtici figmenti rationem neque ſciant, neque ſuſpicentur: ſed magìs tali adſpectu ad malum inflammentur. Verùm ad alia nobis eſt tranſeundum.

CAPUT LX.

Imagines Ethicas, quas Pagani habuerunt, utiliter à nobis conſervari.

PROPIUS ENIM ad noſtrum inſtitutum accedunt eæ Picturæ, quæ tametſi ab Ethnicis acceptæ, mores tamen formant, atque ad virtutem inſtigant. Hæ enim Ethicæ dici merentur, & medium locum occupant inter prophanas & ſacras. Quare ejuſcemodi obſervare non fuerit inutile.

Quo modo videlicet JUSTITIA depingi ſoleat, de quo Ludovicus Cœlius Lectionum antiquarum Libro XXIX. capite 26., & Agellius Noctium Atticarum Libro XIV. capite 4.

Quæ ſoleat eſſe DISCORDIAE imago, quàm elegantiſſimis verſibus deſcribit Petronius Arbiter: quæ CONCORDIAE, quæ AMORIS, quæ INVIDIAE (*T*), ac ſimilium; quæ etiam Veteres obſervârunt (*V*). Unde Petrus Chryſologus (27): " Frequenter *T* *V*

(27) *Sermone CXLIX.*

(*T*) Vividam prorsùs Invidiæ Imaginem ſi cupis, accipe è ſelectis Carminibus Joannis Baptiſtæ Rouſſeau, quem Galliæ Pindarum rectè dixeris:

" *La main du Temps creuſa les voutes ſombres*
» *D'un antre noir, ſéjour des triſtes ombres:*
» *Où l'Œil du monde eſt ſans ceſſe éclipſé,*
» *Et que les Vents n'ont jamais careſſé.*
» *Là, de ſerpens nourrie & dévorée,*
» *Veillé l'Envie, honteuſe & retirée:*
» *Monſtre ennemi des mortels & du jour,*
» *Qui de ſoi-même eſt l'éternel vautour:*
» *Et qui trainant une vie abbatue,*
» *Ne s'entretient que du fiel qui la tue.*
» *Ses yeux cavés, troubles, & clignotans,*
» *De feux obſcurs ſont chargés en tout tems.*
» *Au lieu de ſang, dans ſes veines circule*
» *Un froid poiſon, qui les gèle & les brule,*
» *Et qui de là porté dans tout ſon corps,*
» *En fait mouvoir les horribles reſſorts.* »

(*V*) Non quærit Molanus utrùm hauſtas è Paganorum libris Imagines ethicas in Templis noſtris proponere liceat. Credo ego licére, ſi modò nihil exprimant, quod Idololatriam, aliamve ſuperſtitionem, aut laſciviam ſapiat. Memini videre ali-

„ ſieri vidimus, ubi Regum vel Fratrum Tabulæ pinguntur, „ ut in utriſque unanimitatis declarentur inſignia. Artifex „ Pictor, fœmineo habitu, poſt tergum utriuſque, Concor„ diam ſtatuit, brachiis ſuis utrumque complectentem; indi„ cans quòd hi, qui corporibus videntur ſeparati, ſenten„ tiis & voluntate conveniant. „

Utilis rurſum etiam & Ethica ſignificatio erui poteſt ex depictâ colluctatione Araneæ cum Muſcâ, Apis cum Fuco, Formicæ cum grano triticeo, ac ſimilium. Quare ejuſcemodi ſuo loco aliquando non malè depinguntur.

Addam aliquid de Calumnia, & credendi facilitate. Graviſſima eſt Bernardi Abbatis ſententia (28): facilitatem credulitatis eſſe callidiſſimam Vulpeculam, cujus Magnorum neminem ſatìs compertum ſit caviſſe verſutias. Unde de nihilo iræ multæ, unde innocentium frequens addictio, unde præjudicia in abſentes.

(28) *De Conſideratione Lib. II. cap. 14.*

Didicit id Apelles, Epheſiorum celeberrimus Pictor, per artis ſuæ æmulum, apud Ptolomæum Regem, conjurationis in Tyro factæ accuſatus. Mox enim perfidum eum Rex clamavit, ingratum, reum violatæ majeſtatis, inſidiatorem, conjuratum: & ſtatim Tyriorum malorum pœnam capite multatus ſolviſſet, niſi quidam è conjurationis ſociis captus, nihil ei commune cum ſeditioſis fuiſſe probaſſet. Tum Ptolomæus, collectô animô, ſententiam mutavit, & Apellem donavit centum talentis, additô in ſervitutem Antiphilô calumniatore. Verùm Apelles calumniam illam ſolâ Imagine puniri voluit, in quâ Calumnia, eximiè comta, manus ad ſuperos tendens, fidem immortalium obteſtatur: & adit quempiam auribus prælongis inſignem, qui manus porrigat procul accedenti Calumniæ. Habet ipſa comites mulierculas, Ignorantiam, Suſpicionem, Inſidias, ac Fallaciam. Anteït eam Livor, vir pallidus, acie oculorum minimè hebeti; ceterum planè iis ſimilis, qui ſontico aliquo morbo contabuerunt. A tergo ſubſequitur Pœnitentia, quæ, capite in ter-

---

quando pictam in æde Leodienſi S. Johannis Baptiſtæ (ubi Sodalitium eſt miſericordiæ in carcere detentos) notiſſimam è Valerio Maximo *Lib. V. cap. IV. §. 13.* effigiem filiæ, patrem ſenem & cuſtodiæ traditum, velut infantem pectori ſuo admotum, alentis.

gum deflexo, cum lachrymis & pudore procul venientem excipit Veritatem. Et hæc apud Lucianum leguntur, hominem alioqui barbarum. Utinam autem Chriſtiani quidam ad calumnias excipiendas, aut ſtruendas nimis proni, ſaltem per hanc Imaginem erudirentur!

Itaque ſicut Ethnicorum dicta & facta memorabilia quædam, ſi legantur, multùm afficiunt Chriſtianos: ſic eadem depicta non inutiliter oculis objiciuntur Chriſtianorum, & urgent nè patiamur nos à Paganis ſuperari. Hi verò quantum utilitatis ex Imaginum inſpectione ceperint, ſcribit Criſpus Salluſtius initiô belli Jugurthini. "Nam ſæpe, inquit, audivi
„ ego Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis noſtræ
„ præclaros viros, ſolitos ita dicere: Cùm Majorum Imagines
„ intuerentur, vehementiſſimè animum ſibi ad virtutem ac-
„ cendi; ſcilicet non ceram illam, neque figuram, tantam vim
„ in ſe habere: ſed memoriâ rerum geſtarum eam flammam
„ egregiis viris in pectore creſcere, neque priùs ſedari, quàm
„ virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit (*X*). „ X

Sunt & aliæ Picturæ, quæ, tametſi non morales, multùm tamen utiles ſunt. Quales ſunt Deſcriptiones urbium & regionum, quibus etiam Veteres uſi ſunt. Nam, ut alia relinquam exempla, ſcribit Platina (29) Carolum Magnum tres habuiſſe menſas argenteas; quarum unam (in quâ urbs Conſtantinopolitana inſculpta erat,) baſilicæ beati Petri, aliam (ubi imago urbis Romæ cernebatur,) Eccleſiæ Ravennati dono dedit, tertiam filiis reliquit, ubi inerat Orbis terrarum deſcriptio. Sic & Zacharias Papa in turri Lateranenſis Patriarchîi, Orbis terrarum deſcriptionem depinxit; ùt habet Pontificalis Liber (30). Neque verò hi primi orbem deſcripſerunt (31); " In veſte enim podéris (*Y*), quam habebat „ (homo ſine

(29) *In Leone III., ex Eginharto ſub finem.*

(30) *Tomo tertio Conciliorum.*

(31) *Sap. XVII. 24.*

Y

(*X*) Actione IV. ſeptimæ Synodi, poſt diuturnam de Imaginum uſu diſputationem, allatum eſt Gregorii Theologi teſtimonium de inhoneſtâ muliere, quam protervus adoleſcens ad ſe acciverat; illa deſtinatum flagitio cubiculum ingreſſa, protinus oculos defixit in imaginem Polemonis, ibi fortè depictam: in quâ cùm Philoſophi iſtius mores & gravitatem mirificè coloribus expreſſam intueretur, eo aſpectu ſic permota, quaſi venerandum illum caſtiſſimumque hominem ante oculos haberet, animum revocavit à conceptâ libidine, retròque, unde venerat, gradum convertit.

(*Y*) Seu Tunicâ Superhumeralis, ùt vocatur Exodi XXVIII. 31., ad pedes uſque pertingente.

querelâ Aaron, proferens pro populis ſervitutis ſuæ ſcutum, orationem; & per incenſum deprecationem allegans) " totus
Z A „ erat orbis terrarum (*Z*): & parentum magnalia (*A*) in „ quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta. „

Porrò apud Chriſtianos multò plures reperiuntur Ethicæ & morales Imagines, quàm apud Paganos, etiam ſepoſitis omnibus ſacris Sanctorum picturis. In Virtutibus enim & Vitiis, eorumque pugnis depingendis plus judicii eſt & luminis apud Chriſtianos, quàm umquam fuerit apud ullos gentiles. Itaque apud Prudentium & alios, plura, ſolidiora, &
B utiliora licet obſervare (*B*). Tertullianus in Oratione, quâ

(*Z*) Lino, è quo contexta erat, Terram ſignificante: colore hyacinthino (Gallicè *Bleu-Céleſte*) Aërem, ſeu cœlum: cocco, Ignem: purpurâ denique, Mare, è cujus conchis illa exprimitur.

(*A*) Illuſtria duodecim Patriarcharum nomina.

(*B*) Fed. Borromæus *Libro II. cap. VII.* " Interdum etiam pii „ noſtri, & antiqui Patres, pro figuris humanis, ſacra Emblemata „ adhibuere, quibus ſententiam, „ corpuſve aliquod ſignificabant: „ ejuſque antiqui inſtituti non fugienda, ſed retinenda potiùs, & „ frequentanda imitatio erit. Scimus Euangeliſtas deſignari ANIMALIUM figuris: & quatuor Animalia, ab Ezechiele viſa, quatuor eſſe Euangeliſtas graviſſimi „ Patrum cenſuere (*a*).

„ Sanctiſſimæ Virginis etiam Myſteria, & aliqua Nominum ejus, „ corporatis figuris ſignificata repe„ riuntur.

„ In Cryptis autem arenariis Romæ COLUMBA expreſſa cernitur, „ ad ſignificandam primorum Fidelium ſimplicitatem (*b*). Ea ramulum ore unum continebat, „ cum myſterio interpretationeque „ hac, fore aliquando, ut Tyrannorum in Eccleſiam ſævitia miteſceret. Figuraque illa in cœmeterio præſertim Oſtriano, viâ Salariâ, cernitur.

„ Pingebant quoque PAVONEM, (*c*) ſcilicet ut Animalis ejus exemplo moniti mortales, diſcerent reſpicere ultimam „ ſui partem cum gemitu & ſuſpirio; quæ quidem figura Pavonis „ in eodem cœmeterio Oſtriano „ ſpectatur.

„ Ibidemque JONAM vidimus, ex „ ore Ceti prodeuntem; ſymbolum „ haud dubiè calamitatum ejus ſæculi. Quodque ad Jonæ ipſius „ figuram attinet, animadvertimus „ nos, cùm primùm Romæ cœmeteria aperirentur, non ſub hede-

(*a*) Hieronymus *in Ezech. cap.* 1., Auguſtinus *Lib. 1. de conſenſu Euangeliſtar. cap. 6.*, Gregorius *Homiliâ III. & IV. in Ezechielem*, Beda *in Apocal. capita IV. & VI.*

(*b*) *De Columbarum ſignificatione, videſis Animadverſiones ad Romæ Subterraneæ Picturas & Sculpturas, Tom. I. pagg. 61. 117. 118., & Tom. II. pagg. 42. 109. 122.* Gorius hic.

(*c*) *Vide dictas Animadv. Tom. II. pp. 25. 30. & 121.*

piis

piis Patientiam commendat, ejus Imaginem ingenioſè depingit: Chryſoſtomus, Amicitiam, Homiliâ xxix. in Matthæum.

„ râ, ſed ſub cucurbitâ fuiſſe Jonam ipſum; paſſim enim ſculpta, & depicta Cucurbita erat, quæ Prophetam tegeret.

„ Ignem etiam (*d*) pro Vitâ æternâ, vel pro Caritate, vel pro Animâ immortali pingebant.

„ Navicula ſpecies Eccleſiæ erat, (*e*) eaque Navicula pingebatur, inter procellas, ad indicandas Chriſti Fidelium calamitates, quæ tum multæ magnæque erant.

„ Vaſculum quoque, Sempervivo (*f*) conſitum, cùm feciſſent, (*g*) ſpem æternam rerum, præcipuèque Reſurrectionis, confirmare volebant.

„ Etiam Noemum in Arcâ, nudumque inter leones Danielem proponendo, (*h*) ſignificabant jacentes inter feras Chriſtianos, calamitatumque proluvionem.

„ Obedientiæ, Fideique Symbola erant Abrahamus, & Babylonici juvenes in camino accenſo, & Moſes aperiens in ſolitudine aquarum venas; (*i*) quæ figuræ, per cœmeteria depictæ, ſpem omnem in Deo collocandam monebant.

„ Symbola porrò & Myſteria, ſive Emblemata hæc, ſi prudenter & piè Pictores adhibuerint, venuſtatem etiam operi ſuo conciliabunt ob varietatem, quæ inde oritur.

„ In Templorum etiam ingreſſu figuræ Leonum collocantur, ut ſacra loca cum horrore veneranda eſſe mortales intelligant. Leoninos dentes Terroris habere ſignificationem, ſcripſit Orus Apollo: beſtiamque eam ad Templorum valvas (*k*) ideo collocari, tanquam cuſtodiæ causâ, cùm eæ beſtiæ vigiles admodum ſint, neque conniveant umquam. In clypeo etiam Agamemnonis inciſum fuiſſe Leonem Pauſanias ait, ut terrori hoſtibus eſſet: iræque Leonum Virgilii & Ovidii Carminibus celebrantur: & pars ejus beſtiæ prior juxta Ægyptios, ſicut apud Macrobium, & Orum Apollinem eſt, ſummi roboris nota habebatur. Sacræ inſuper Litteræ Leonis nomine deſignavere Salvatorem, cujus figurâ & Regium augurium, & robur non ſolùm corporis, ſed magnitudo etiam animi ſignificabatur; ideoque ad Solis currum junxit Leones fabuloſa etiam Antiquitas, ob ſimilitudinem cum celſiſſimo ſidere quandam.

„ Emblematum ſacrorum origo reperitur in ſacris Litteris, jubente ſcilicet Deo [Templi] valvis incidi Palmas, & Mala punica, & Seraphinos; quibus rebus magna myſteria inerant.

(*d*) *Vide Oſſervationi ſopra i Vetri &c. Senatoris Bonaroiæ Tab. VI. n. 1.*

(*e*) *Lege Conſtitutiones Apoſtolicas Lib. II. cap. 57.*

(*f*) Sive Aizoo; ſic vocantur herbæ, hieme & æſtate virides, qualis eſt Jovis-Barba, Gallis *Joubarbe.*

(*g*) *Vide Romam ſubterr., Tab. LXVI.*

(*h*) *Vide paſſim dicti Operis Tabulas, & Parergon Tomi II. p. 26., atque omninò Animadverſiones ad Tabulas ejuſdem Tomi, pp. 154. 161. & 165.*

(*i*) *Vide ibid. Tabulas primi, ſecundi, & tertii Tomi.*

(*k*) *Vide Ciampini Monimenta antiqua, Tomo I.*

Neque omnino infeliciter Robertus Holcot, in libro Morali, talium Virtutum & Vitiorum picturas tractat (*C*).

C Huc pertinent etiam Emblemata recentiorum iſtorum (*), inter quos Andreas Alciatus, Hadrianus Junius, Joannes Sambucus, Heroica Symbola Claudii Paradini (*D*), & ejus generis plurima (*E*).

(*) *Legerem : Recentiorum Scriptorum.*

D E

(*C*) Quod eleganter quoque, pro Hiſpanorum captu, præſtitit Joannes de Palafox, Epiſcopus Oſmenſis, in *Paſtore* ſuo *Natalitiæ noctis*, ſubinde varias in linguas converſo. Utiliter etiam legi poſſunt Urbani Chevreau *Schola viri ſapientis*, Joannis de la Bruyère *Characteres*, *ſeu mores præſentis ævi*, ut alios multos omittam, Gallico præſertim idiomate conſcriptos.

(*D*) Item Jacobi Typotii, Didaci Saavedræ, &c. Nulla elegantior horum collectio, quàm quæ continetur Libro Gallico : *Hiſtoire de Louïs XIV. par Médailles.*

(*E*) Veluti Guil. Heſii *Emblemata*, Sauteli *Luſus allegorici*, *Pia Deſideria* Hermanni Hugonis. Claudius Franciſcus Meneſtrier, Lugdunenſis Jeſuita, mortuus Lutetiæ Pariſiorum anno cIↄ. Iↄcc. v., Librum ſcripſit, cui titulus : *La Philoſophie des Images énigmatiques ; où il eſt traité des Enigmes hiéroglofiques, Oracles, Prophéties, Sorts, Divinations, Lotteries, Taliſmans, Songes, Centuries de Noſtradamus* [ſive Joannis de Noſtre-Dame,] *& de la Baguette* [divinatoire.] *Lyon*, *1694. in-12.*

Revolvamus allata ſuperiùs ex Fed. Borromæo, obſervemuſque ſacra Emblemata Deo ipſi probata fuiſſe, cùm Leonis & Agni nomine Filium ſuum deſignaret : cùm Cherubinos in Arcâ : Seraphinos, & palmas, in Templo effingi : tintinnabula, & mala punica veſti ſummi Sacerdotis adjici, & æneum Serpentem erigi in eremo juberet : denique tot alia ſuis inſtitueret Legibus, & ſacris Vatibus vel oſtenderet, vel præciperet, quæ & moribus emendandis ſervirent, & ſymbola futurorum bonorum eſſent ei populo, cui omnia volebat in typum obtingere. In ipsâ Lege novâ Emblematis accenſeri poſſunt pleræque Chriſti Parabolæ, & tota ferè Joannis Apocalypſis. Quàm uſitata porrò veteribus Chriſtianis hujuſmodi Symbola fuerint, clamat liber Hermæ, ſive Paſtoris : clamant innumerabiles figuræ myſticæ, quæ Romæ ſpectantur hodiedum in cryptis illis arenariis, ubi Martyrum & Fidelium corpora ſepeliri ſolebant. De his adi librum, cui titulus : *Roma Sotterranea, overò Oſſervazioni ſopra le pitture e ſculture degli antichi Cimiteri*, Romæ 1737. duobus voluminibus editum.

CAPUT LXI.

Eccleſiam non convertiſſe ſchemata Virtutum in fictitios Sanctos.

GRAVISSIMA EST AUTEM & intoleranda quorumdam calumnia, quòd in Catholicâ Eccleſiâ ſchemata nonnulla VIRTUTUM converſa aſſerant in fictitios Sanctos. In quâ accuſatione primos puto fuiſſe Judæos quoſdam Rabbinos, qui ſingulare illud exemplar patientiæ, Job, nunquam exſtitiſſe volunt, ſed narrari tantùm fictitium aliquod ejus virtutis ſchema (*F*). Quorum abſurditatem fanatici quidam Anabaptiſtæ ſunt ſecuti, qui argumentum libri Job comicum aſſerunt, & juxta ſcenæ leges confictum. Contra quos multa habet Sixtus Senenſis, Lib. VIII. Bibliothecæ ſanctæ. Ex quo *F*

(*F*) Allegatur è *Thalmudis parte quartâ* quorundam Rabbinorum ſententia de Jobo: " Propheta neutiquam fuit, neque unquam creatus: ſed Parabola eſt. " Fuerit Jobus, an non fuerit, ambigit Maimonides, *Ducis Dubitantium parte tertiâ, cap.* 22., cujus veſtigiis inſiſtit Rabbi Schem Tobh. Jobi nuſquam meminit aut Philo Judæus in genuinis ſcriptis, aut Flavius Joſephus. Junilius, Africanus Epiſcopus, viſus eſt Jobum repudiare *lib. I. de partibus Divinæ Legis*: ſed unà etiam Eſdram & Paralipomena, quâ in re nullum habet ſequacem. Theodorus Mopſueſtenus, etſi vixiſſe Jobum, & præclara virtutum exempla dediſſe fateretur, ejus tamen hiſtoriam traduxit, ùt inani doctrinæ oſtentatione turgidam, & Tragœdiæ more compoſitam. Eundem ferè errorem Bellarminus, *de Verbo Dei Lib. I. cap. 5. circa med.*, elicit ex Lutheri *Sermonibus convivalibus*, quem ſui purgare nituntur. Rectè Caſtalio: " Qui hanc Jobi narrationem & " diſputationem fictam eſſe putant, " id mihi nullâ ratione facere videntur. Nihil enim poteſt eſſe " in verâ Hiſtoriâ, quod non ſit " in hac; ut qui hanc neget, omnes negare poſſit. Quòd ſi putant hoc abſurdum eſſe, quòd " in hoc libro Deus cum homine " colloquitur, cogitent & cum " multis aliis olim collocutum, " cum Noâ, Abrahamo, & cæteris. " Et Grotius: " Res verè " geſta eſt .... ſed Poeticè tractata. " " Neque obſtat Hiſtoriæ " certitudini, quod humano more " refertur de Satanâ, inquit Codurcus; id ipſum enim *1. Reg. XXII.* & *Zach. II.* uſurpatur. "

pauca viſum fuit huc adferre. "Hiſtoriam libri Job, ait, con-
„ fictam eſſe, ipſumque Job nunquam in humanis fuiſſe, hæ-
„ reſis eſt Anabaptiſtarum noſtri temporis, qui librum hunc
„ ridentes, appellant eum Tragico-comœdiam Hebræorum,
„ hoc eſt, Fabulam partim ſecundùm Comœdiæ, partim ſe-
„ cundum Tragœdiæ leges editam : quia principio ipſius
„ hiſtoriæ, cædes filiorum ac filiarum Job, quod in Tragœ-
„ diis uſu venit, referantur : in fine verò, quod Comœdiæ
„ proprium eſt, felices Job eventus ponantur. Atque hunc
„ impium errorem retincti Anabaptiſtæ acceperunt à recu-
„ titis Judæis ex Baba Batra, hoc eſt, tertiâ Parte quarti
„ Ordinis librorum Thalmudicorum. Sed Divinæ Scripturæ
„ omninò contradicunt, quæ non ſolùm Job fuiſſe teſtantur,
„ verum inter viros ſanctitate præcipuos enumerant.„ Nam
„ in Ezechiele inquit Deus (32): Si ſteterint in medio Nohe,
„ Daniel, & Job, ipſi in juſtitiâ ſuâ liberabunt animas ſuas:
„ & Jacobus, in ſuâ Catholicâ (33), admirabilem Job patien-
„ tiam in adverſis imitandam proponens: Sufferentiam, inquit,
„ Job audiſtis, & finem Domini vidiſtis. „

(32) Ezech. XIV. 14.

(33) Jac. V. 11.

Eadem eſt Calviniſtæ cujuſdam ſententia de SAPIENTIA, ejuſque prolibus FIDE, SPE, & CHARITATE. Cùm enim ille hiſtoriam Martyrum apud nullum Veterum legiſſet, (ùt eſt hominum illud genus ad calumniandum Eccleſiam Dei propenſiſſimum) mox intulit Virtutes converſas eſſe in Sanctos, qui nunquam fuerunt. Quam ejus monitionem celebrem quendam Theologum tanti feciſſe ſcio, ut, in Litaniis quibuſdam Eccleſiæ noſtræ Lovanienſis, nomina harum Martyrum deleverit. Tam periculoſa eſt, etiam doctis viris, lectio hæreticorum. Quòd ſi iſti verſati fuiſſent in Eccleſiarum, aut veterum Scriptorum Martyrologiis, Litaniis, & Eccleſiaſticis Lectionibus, ignorare non potuiſſent, quod ad Kal. Auguſti annotatum eſt, Romæ ſanctas Virgines Fidem, Spem & Charitatem, & matrem earum Sapientiam, ſub Hadriano Principe, Martyrii coronam adeptas eſſe. Quarum ſpecialior eſt memoria in Ambroſianâ Eccleſiâ, quòd eas agnoſcat natione Mediolanenſes. Geſta etiam atque Martyria harum Virginum & Matris, ignorata non fuerunt, nec à Latinis, nec à Græcis. Exſtant quippe in Officio Mediolanenſis Eccleſiæ, Tomo ſecundo Legendæ aureæ, qui Coloniæ & Lovanii excuſus eſt

in infantiâ Typographiæ, & apud Græcos in Menſibus Simeonis Metaphraſtis. Et, ut à mulieribus quoque teſtimonium deſumam, Roſuida, ſanctimonialis Gandershemenſis, virgo nobilis in Saxoniâ, eleganti carmine, harum Virginum Martyrium deſcripſit, temporibus Othonis I. vel II. Quare ferendi non ſunt, qui hæc ſanctarum Martyrum nomina, vel malitiosè, vel imprudenter, è Litaniis expungi volunt, contra morem Eccleſiæ à multis ſæculis uſitatum. Leguntur ea in Litaniâ, quæ fuit temporibus Ludovici Pii, quam Francofurti repertam Georgius Wicelius in Exercitamentis veræ pietatis divulgavit. De vetuſtate autem Litaniæ illius ambigi non poteſt, in quâ tam clarè legitur : " Ut Ludovicum Imp., Romanorum Regem, perpetuâ proſperitate „ conſervare digneris. Ut ei vitam & ſanitatem atque victo„ riam dones. Ut Enimam Reginam conſervare digneris. „ Ut nobiliſſimam eorum prolem in ſalutem populi Chriſtia„ ni conſervare digneris (*G*). „ G.

(*G*) Chronicon Orientale, ab Abrahamo Ecchellenſi verſum, editumque Lutetiæ Pariſ. anno 1651., habet *pag.* 111. ſub Eumene, Epiſcopo Alexandrino, qui ſedem eam rexit ab an. 133. ad 153., beatam Sophiam [ſive Sapientiam] cum tribus filiabus ſuis martyrio coronatam fuiſſe. Baronius *ad Martyrol. Rom. die* 1. *Aug. Annot. C.* " De his (ait) item hac die Uſuardus. „ Metaphraſtes harum Acta ex antiquioribus monumentis deſcripſit „ xv. Kalendas octobris, quo die „ etiam Græci de iiſdem agunt in „ Menologio. Eadem Latinè reddita habet Lipomanus *Tomo IV.*, „ Mombritius, *Tomo II.*, & Petrus [de Natalibus] *in Catalogo* „ *Lib. VII. cap.* 7. „ Lege eundem *Annot. ult. ad* 30. *ſeptembris.* Sic verò de iis Antuerpienſes Hagiographi *Tomo I. Auguſti, die* 1., *pag.* 16. " In eo numero ſunt hæ Sanctæ, quantùmvis illuſtres, ut præter Martyrium, receptiſſimumque „ adeò in Eccleſiâ cultum, de ipſis „ nihil quidquam in tam variis earum Legendis traditum ſit, quod „ attentum eruditumque Lectorem „ non remoretur : etiam ipſa nomina, quæ rariſſimo, mihique „ ſaltem non noto exemplo, apud „ Latinos Latinè, apud Græcos „ Græcè, enuntiantur, ut appellativa potiùs quàm propria dicenda videantur ...... An Roma ea „ [Martyrii palæſtra] fuerit ... an „ Nicomedia, non eſt adeo indubitatum. Nec magìs explorata ſunt „ genus ipſarum, & patria; nam „ quidquid earum Encomiaſtæ Joannes Presbyter Mediolanenſis, Metaphraſtes, & alii tam confidenter deſignârint, non videmus adjuncta hæc ſolidiùs comprobari, „ quàm cætera ad eas ſpectantia. „

Quid autem mirum, ſi in regeneratione Mater cum prolibus Virtutum nomina acceperit, cùm etiam nunc inter Chriſtianos Fortunæ, & neſcio quæ ſimilium nominum monſtra,
H baptizandis obtrudantur (*H*). Illud tamen agnoſco, etiam antiquitus Fidei, Spei, & Charitatis Virtutes depictas fuiſſe. Multum enim à nonnullis ob antiquitatem, artem, & religionem, celebratur Tabula altaris, ex fulvo auro compacta, & pretioſis lapidibus reſplendens, quam Theodoricus II., Hollandiæ Comes, in Egmondenſi Monaſterio, Deo, ſanctoque Adalberto obtulit; in quâ Crux viſitur, cum diademate & effigie Salvatoris. In crucis dextro brachio inſcribitur Charitas: in ſiniſtro, Spes: pedi, Fides; cum condecentibus Imaginibus. Sed hæc noſtrâ ætate Geuſica rabies cum toto Monaſterio delevit.

Refutanda hic eſſent quoque, quæ contra Monachos de Chriſtophoro exſtant apud Philippum Melanchthonem. Sed ea ex profeſſo libro ſequenti tractanda reſervamus.

(*H*) Hoc vanitatis genus, apud Nobiles quoſdam uſu receptum, falsè ridet elegans Scriptor, Joannes de la Bruyère, ſic loquentes eos inducens, *Caract. de ce ſiècle, edit. Lugdun. 1767. T. II. p. 11.: C'eſt deja trop d'avoir avec le peuple une même Religion, & un même Dieu. Quel moyen encore de s'appeller* Pierre, Jean, Jacques, *comme le Marchand, ou le Laboureur? Evitons d'avoir rien de commun avec la multitude: affectons au contraire toutes les diſtinctions, qui nous en ſéparent. Qu'elle s'approprie les douze Apôtres, leurs Diſciples, les prémiers Martyrs; telles gens, tels Patrons. Qu'elle voye avec plaiſir révenir toutes les années ce jour particulier; que chacun célèbre comme ſa fête. Pour nous autres Grands, ayons récours aux noms profanes: faiſons nous baptiſer ſous ceux* d'Annibal, *de* Céſar, *& de* Pompée; *c'étoient de grands hommes: ſous celui de* Lucrèce; *c'étoit une illuſtre Romaine: ſous ceux de* Rénaud, *de* Roger, *d'*Olivier, *& de* Tancrède; *c'étoient des Paladins, & le Roman n'a point de héros plus merveilleux: ſous ceux* d'Hector, *d'*Achille, *d'*Hercule, *tous démi-Dieux: ſous ceux-mêmes de* Phœbus *& de* Diane. *Et qui nous empêchera de nous faire nommer* Jupiter, *ou* Mercure, *ou* Vénus, *ou* Adonis?

CAPUT LXII.

De iis qui Parentum & Majorum, vel etiam ſuas Imagines, exprimi cupiunt.

NON EST AUTEM improbandus eorum affectus, qui Parentum ſuorum & Majorum, qui veris virtutibus claruerunt, memoriam per Imagines conſervare cupiunt. Cujus rei illuſtre exemplum habemus quoque in ſanctiſſimo illo Romanæ Sedis Pontifice Gregorio Magno. Is enim artificiosè depingi juſſit duas Icones vetuſtiſſimas, quæ in atrio Gregoriani in Saxoniâ (*I*) Monaſterii uſque hactenus viſuntur, inquit Joannes Diaconus (34). In quarum alterâ beatus Apoſtolus Petrus ſedens, ſtantem Gordianum, Regionarium (*K*), videlicet patrem Gregorii, manu dextrâ per dextram nihilominus ſuſcipit. In alterâ verò mater Gregorii ſedens depicta eſt, duobus dexteræ digitis ſignaculo crucis ſe munire velle prætendens, cum ſubſcriptione: " GREGORIUS SILVIAE MATRI." Imò verò Gregorius ibidem, ejuſdem aurificis magiſteriô, depictus in rotâ gypſeâ oſtenditur (*L*), habens Euangelium in ſiniſtrâ, modum Crucis in dexterâ: circa verticem verò, Tabulæ ſimilitudinem, quæ viventis inſigne eſt, præferens, non Coronam. " Ex quo manifeſtiſſimè declaratur, ait Joannes „ Diaconus ad Joannem ſeptimum (35), quòd Gregorius, „ dum adhuc viveret, ſuam ſimilitudinem depingi ſalubriter

I (34) *Vita Gregorii Libro IV. cap.* 83.

K

L

(35) *Capite LXXXIV.*

(*I*) Quod Regulæ S. Benedicti mancipatum fuiſſe vult Joannes Diaconus.

(*K*) " Regionarius Diaconus ob „ indumenta Eccleſiaſtica videtur „ dictus fuiſſe. Hi Diaconi ſingu„ larum Urbis regionum Diaconiis, „ vel Xenodochiis præerant, vi„ duarum inopiâ laborantium, & „ pupillorum miniſtri. „ Sic Hagiographi Antuerpienſes *Tomo II. Martii, pag.* 296.

(*L*) De iſtâ Gregorii magni effigie librum ſingularem ſcripſit, editque Romæ 1597., Angelus Rocca, Auguſtinianus, Epiſcopus Tagaſtenſis, & Sacrarii Pontificii Præfectus. Similes Imagines Romæ in ædiculâ S. Andreæ expoſitas, atque ex iis ſub finem XIII. ſæculi depictas, idem Rocca ſuo Commentario inſeruit, in Opera S. Gregorii typis edita ſubinde tranſlatas.

„ voluit, in quo poſſet à ſuis Monachis, non pro elationis „ gloriâ, ſed pro cognitæ diſtrictionis cautelâ, frequentiùs „ intueri. „ Qui cupit ſcire expreſſum, & vultum, & veſtitum Gregorii, Gordiani, ac Silviæ in prædictis picturis, inveniet ea diligentiſſimè annotata in citatis ex Vitâ Gregorii capitibus (*M*).

M

Diligenter porrò notandum eſt, quòd Joannes Diaconus dicat Gregorium in eâ picturâ non habuiſſe Coronam, ſed inſigne viventis. Hinc enim diſcimus, quàm vetuſtô more Eccleſiæ, Sanctis, ad verticem capitis, appingatur Scutum rotundum, ſive Corona: & quòd viventibus hujuſmodi Scutum, ſive Corona vitæ, non ſoleat appingi, ſed alterius formæ inſigne. Quod cujuſcemodi fuerit, indicat Guilielmus Durandus, dum (36) ſcribit: " Cùm verò aliquis Prælatus „ aut Sanctus vivens pingitur, non in formam ſcuti rotundi, ſed quadrati, Corona ipſa depingitur, ut quatuor cardinalibus virtutibus vigére monſtretur, prout in Legendâ „ beati Gregorii habetur. „ Sic Severus in loco refectionis (hoc eſt, in Baptiſterio) à ſe extructo, depingi curaverat, cum S. Martino, ſanctiſſimum illum Paulinum, Nolanum Epiſcopum, nummos fundentem. Quod Paulinus intelligens, ægrè tulit (*N*), quamvis pio animo factum eſſe non dubi-

(36) *In Rationali Libro I. cap. 3.*

N

(*M*) De Gregorio retuli ſuprà *pag.* 67., *ſcholio D.*

(*N*) Idem Paulinus *ep. 8. ad Severum*: " Quid tibi de illâ petitione „ reſpondeam, quâ imaginem noſtram pingi, tibique mitti juſſiſti? „ Obſecro itaque te per viſcera caritatis, quæ amoris veri ſolatia „ de inanibus formis petis? Qualem cupis, ut mittamus imaginem tibi, terreni hominis, an „ cœleſtis? „ Quæ viri Sancti verba ſimili occaſione cùm protuliſſet magnus Bellarminus, addidit Terreni, ſeu Veteris, hominis imaginem difformiorem eſſe, quàm ut pingi mereretur: ſed nec pingendam imaginem Novi, quòd à perfectione nimium adhuc diſtaret. Pari ſeſe modeſtiâ commendârunt inſignes viri Franciſcus Suarez, Jacobus Gretſerus, & Ludovicus Bourdaloue, à quibus impetrari nullâ ratione potuit, ut ſe depingi permitterent. Primi vultum in lecto decumbentis, ac leto proximi, latens Pictor expreſſit. Alter, cùm doctrinæ ſuæ famâ Germaniam & Europam univerſam impleſſet, " Aſinum ſe reputabat, talemque dicebat in publico quodam reſponſo civibus ſuis Marckdorffenſibus „ dato; nam cùm iſti effigiem P. „ Gretſeri penicillo expreſſam peterent, atque apud Ordinem „ [ejus] eâ de causâ vehementer

taret:

taret : & duo Epigrammata Severo transmiſit (37), quorum alterum in Baptiſterio poni petebat ; nam in utroque ſuæ Picturæ ſignificationem aliò retorquebat. (37) *Epiſtola XII.*

Cùm verò Salvator noſtèr putetur quibuſdam ſui Imaginem divinitus abſque manu pictam reliquiſſe (ùt Abagaro & Veronicæ, de quo alibi (38):) & Gregorius Magnus hìc legatur ſuis Monachis ſeipſum in effigie reliquiſſe, conſtat manifeſtè non in univerſum (*O*) humano affectu eos laborare, qui ſe in Imaginibus exprimi cupiunt. (38) *Capp. V. & LXXIV.* [nempe in primâ editione : in ſequentibus, Lib. IV. capp. 1. & 2.] *O*

Verùm qui iſtud cupiunt, meminerint illius, quod Ammianus Marcellinus habet (39) : " Quidam, inquit, æternitati ſe commendare poſſe per Statuas æſtimantes, eas ardenter affectant, quaſi plus præmii ex figmentis æreis ſenſibus carentibus adepturi, quàm ex conſcientiâ honeſtè rectèque factorum : eaſque auro curant imbracteari.... Quàm autem ſit pulcrum, exigua hæc ſpernentem & minima, ad aſcenſus veræ gloriæ tendere longos & arduos, ùt memorat Aſcræus (40), Cenſorius Cato monſtravit, qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles Statuam non haberet : Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim, quàm, quod eſt gravius, cur impetraverim muſſitare (*P*). „ (39) *Libro XIV.* [aliquantò poſt initium.] (40) [Id eſt, Heſiodus] *Libro de Oper. & dieb.* *P*

„ inſtarent, affixuri illam in civitatis ſuæ Curiâ ad perpetuum monumentum : P. Jacobus, ubi reſcivit, juſſit renuntiari, tum habituros veram Gretſeri effigiem, ſi Aſinum in tabellâ curarent depingi. „ Eo ſub initium anni 1625. mortuo, " Senatus populuſque Marckdorffenſis ... omnia ... volumina, quotquot ſcripſerat eâ tempeſtate edita, ſerico involucro compacta, cum quâdam ejus Icone & Inſcriptione repoſuit in Curiâ. „ [*Vita Operibus præfixa.*] Burdaluæ facies, ad recèns defuncti cadaver expreſſa clauſis oculis, Meditantis habitu, appoſita eſt fronti Concionum ejus in primâ editione Pariſienſi.

(*O*) [*Non in univerſum*] Quo indicat Molanus ita plerumque contingere, ſuperbiâ ſcilicet huic rei ſe immiſcente, quam Ethnici quoque Sapientes notârunt. Pulcrè Ageſilaüs, ejus nominis ſecundus, Spartanorum Rex, cùm ei Græci Statuas pararent, reſcripſit. " Mei nulla ſit imago neque picta, neque ficta .... Si quod præclarum facinus geſſi, hoc erit monimentum mei. „

(*P*) Clariſſimus ferè quiſque contemſit ſemper honorem hujuſmodi, quem potiùs humiles & obſcuri appetivere, ut nimirum imago ſua picta cerneretur. Ideo Xenophon [*Orat. de Ageſilao Rege*] laudem illi quoque tribuit hanc,

Certe Alexander ille Macedo, ut æternitati ſuam effigiem commendaret, noluit ſe pingi, aut ſculpi, niſi à maximis Artificibus, Apelle, & Lyſippo. Juxta illud Horatii (41):

(41) Lib. II. epiſt. ad C[illegible].

" Edicto cavit ne quis ſe præter Apellem
„ Pingeret: aut alius Lyſippo duceret æra,
„ Fortis Alexandri vultum ſimulantia. .... „

Imò (42), " ut videretur filius Jovis Ammonis, voluit „ cornutus effingi á Statuariis: „ ſed, quàmvis ſibi videretur præclarè agere, tamen quod intendebat, non eſt conſecutus, impediente hoc Dei gubernatione: cujus "vultus (43) ſuper „ facientes mala, ut perdat de terrâ memoriam eorum. „

(42) *Clemens* [*Alexandrinus*] *ad Gentes. Arnobius, Libro VI.*

(43) *Pſal. XXXIII, 17.*

Quidam autem nimium affectibus ſuis indulgentes, hujuſmodi picturis graviſſimè abuſi ſunt. Nam hæc fuit vitæ humanæ deceptio (44). " Acerbo enim luctu dolens pater, citò „ ſibi rapti filii fecit Imaginem: & illum, qui tunc quaſi homo „ mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & „ conſtituit inter ſervos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interveniente tempore, convaleſcente iniquâ conſuetudine, „ hic error tanquam lex cuſtoditus eſt: & Tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et hos, quos in palàm homines honorare non poterant, propter hoc quòd longè eſſent, è longinquo figurâ eorum allatâ, evidentem Imaginem Regis, quem honorare volebant, fecerunt, ut illum „ qui aberat, tanquam præſentem, colerent ſuâ ſolicitudine. „ Provexit autem ad horum culturam & hos, qui ignorabant, „ artificis eximia diligentia. Ille enim volens placere illi qui „ ſe aſſumſit, elaboravit arte ſuâ, ut ſimilitudinem in melius „ figuraret. Multitudo autem hominum abducta per ſpeciem „ operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus „ fuerat, nunc Deum æſtimaverunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio; quoniam, aut affectui, aut Regibus deſervientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & „ lignis impoſuerunt. Et non ſuffecerat erraſſe eos circa

(44) *Sap. XIV. 15--22.*

---

quòd effingi ſeſe noluerit: aitque tam fuiſſe ipſius recuſare, ne id fieret, quàm artificis laborare, ut fieret. Ex Feder. Borromæi *de Picturâ ſacrâ Libro II. cap. 8.*

„ Dei ſcientiam, ſed in magno viventes inſcientiæ bello, tot „ & tam magna mala pacem appellant (*Q*). „ *Q*

CAPUT LXIII.

De inſcriptione Nummorum.

ABsit verò ut quis reprehendat vetuſtiſſimum illum Principum morem, quo imagines, ſive effigies ſuas, Nummis inſcribunt. Salvator enim noſter ſatis approbavit hujuſmodi inſcriptionem, quando ex ea intulit (45), reddenda eſſe Cæſari, quæ ſunt Cæſaris. (45) *Matth. XXII. 21.*

Ceterùm ex primorum Principum Chriſtianorum conſtitutione, ſignum Crucis Nummis inſculpitur. Ponuntur etiam in Nummis effigies Patronorum, non tantùm generalium, ſed & ſpecialium. De quibus multa exempla nuper annotavi, percurrens Libellum Monetarum, à Plantino editum anno 1575.

Hìc animadverti Imagines, Albani Martyris caput ſuum portantis, Aldegundis Abbatiſſæ Malbodienſis, Ambroſii Mediolanenſis cum flagello, Antonini, Benigni Martyris Divionenſis, Bernardi Martyris in ſpecie Militis, Bonifacii Apoſtoli Germanorum, Caroli Magni, Conradi Epiſcopi Conſtantiæ, Conſtantii Militis, Erici Regis Sueciæ, Euaſii Epiſcopi, Geminiani Epiſcopi Mutinæ, Henrici Imperatoris, Huberti venantis, Kiliani Martyris Epiſcopi (*R*), Ladiſlai Regis, *R*

(*Q*) " De Idolorum origine, „ publico ferè conſenſu receptum „ eſt, quod in libro Sapientiæ habetur: primos ſcilicet extitiſſe „ eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, ut ipſorum memoriam ſuperſtitiosè colerent .... Non tamen concedo „ hunc fuiſſe primum mali fontem. „ Ita Calvinus *Inſtit. libro I. cap. XI. n. 8.*, ſacrum Librum obliquè vellicans, cùm adducta in eo exempla non evincant Auctori propoſitum fuiſſe, ut primum Idololatriæ fontem aperiret. Et quanquam id voluiſſet, haud ſatis nota eſt hujus mali origo, ut hinc Sapientiæ ſcriptor erroris argui poſſit.

(*R*) Franconum Apoſtoli, paſſi an. 689. 8. julii in urbe Herbipoli, vulgò Wirtzburg, cujus tamen Epiſcopus non fuit, ſed Regionarius tantùm, pro more illius ævi.

Magni Confeſſoris, Marci facie Leonis in nummis Venetis, Maximiliani, Oſwaldi Regis, Pancratii Martyris, Petronii Epiſcopi Bononiæ, Poſſidonii Epiſcopi, Proſperi IV. Epiſcopi Regienſis, Quiriaci Epiſcopi, Quirini Patroni Nuſſiæ, Ratbodi Epiſcopi, Renoldi Patroni Tremoniæ, Ruperti Epiſcopi Salisburgi, Secundi Aſtenſis, Theodoli Epiſcopi Sedunenſis Patris patriæ, Theodori Cuſtodis in nummo Montis-ferrati, Theoneſti Martyris in nummo Alſatiæ & Pedemontii, Thomæ Apoſtoli in nummo Portugalenſi, cum inſcriptione, INDIA TIBI CESSIT, Victoris Martyris, Viti pueri, Urſi Solodorenſis, Ulrici Epiſcopi Auguſtenſis, Wenceſlai Ducis Bohemiæ, Willehadi Epiſcopi Bremenſis, Wolphangi Epiſcopi (46), Zenonis Epiſcopi Protectoris Veronæ. Facilè qui, volet, plura hiſce ſimilia obſervabit (S).

(46) Ratiſbonenſis.

S

(S) Nec procul arceſſenda; notum enim, in diœceſi Leodienſi, quoties vacat Sedes Epiſcopalis, æneos nummulos, Cathedralis Capituli decreto cudi, B. Lamberti effigie ſignatos.

Non inutile erit hìc obſervare ex Nummis, Chriſtianorum Principum, ac Pontificum juſſu vulgatis, pleraque Religionis noſtræ dogmata, magnamque receptæ in Eccleſiâ diſciplinæ partem, ſolidè probari poſſe. Quare laudabilem operam aſſumeret vir eruditus, qui Numiſmata huc facientia colligeret, eaque congruis Annotationibus explicaret.

SUPPLEMENTUM

AD CAPUT LXIII. LIB. II.

DE SACRIS NUMISMATIBUS.

SACRIS IMAGINIBUS, accenſeri poſſunt ſacra Numiſmata, aliaque Symbola, locis iis cudi, aut diſtribui ſolita, ad quæ fideles religionis ergo peregrinari conſueverunt. Ea etiam vel appenſa collo, vel pileo, pallio, aut ſubuculæ ad pectus affixa geſtantur; quanquam hi mores, refrigeſcente in dies pietate, ferè ad pauperiores ſenſim hodie coarctentur. Talia è Colle aſpero ad Demeram, è Monaſterio S. Huberti in Arduennâ ſylvâ, & aliunde reportari ſolent: talia ex Hallis Hannoniæ, ubi res initium habuit anno CIↃ. IↃ. LXVI., *novorum Iconoclaſtarum ſceleribus famoſo, ùt legere eſt apud Famianum Stradam.*

Omnium celebratiſſima Numiſmata ſacræ Ædis Lauretanæ. Qui temporibus Innocentii III. Rom. Pontificis ad limina Apoſtolorum adibant, eorum iconem plumbeam, vel ſtanneam « in argumentum propriæ devotionis, & teſti- » monium itineris conſummati » ex Urbe referebant; ex earum verò fuſione ingens pecuniæ ſumma colligebatur, quam dictus Pontifex S. Petri Canonicis conceſſit, ut habet ejus Epiſtola 533. Libri I. *Et quando Peregrinationum incidit mentio, ad ſacras etiam Imagines aliquo modo pertinet, quòd Franciſcani aliique, ex itinere Ieroſolymitano reduces, in teſtimonium aditæ Palæſtinæ, brachio ſic impreſſa, nitrato pulvere, referunt inſignia ſanctæ Civitatis, ut ea facilè deleri non poſſint.* " Pluſieurs Pélèrins à Jeruſalem ſe font „ marquer les bras des enſeignes ordinaires de cette ville. Ceux qui „ font ces marques, s'y prénent ainſi. Ils ont des moules de toutes les „ figures, que l'on peut ſouhaiter : ils couvrent ces moules avec de la „ poudre de charbon de bois, & ils les impriment ſur votre bras : „ enſuite ils prénent deux éguilles très-fines, attachées enſemble : ils „ les trempent à diverſes fois dans une encre, compoſée de poudre à „ canon, & de fiel de bœuf : puis ils vous font avec ces éguilles de „ petites piquures le long des lignes, que les moules ont laiſſées ſur „ le bras : & ils lavent enſuite la partie avec du vin. Ils font cela „ avec tant de promptitude & d'adreſſe, qu'à peine le ſent-on. „ *Ex libro, cui titulus:* Voyage d'Alep à Jeruſ. à Pâques en l'année „ 1697., par Henri Maundrell .... traduit de l'Anglois, *edito Trajecti ad* „ *Rhen. 1705. in-12. pagg. 251.* „

Porrò " *Sacrarum ex ære Imaginum pium uſum S. Pius, ex Prædicato-* „ *rum Ordine Pontifex, hujus nominis quintus, vel induxit, vel certè* „ *plurimùm excitavit,* „ *ùt conceptis verbis* in ejus Vitâ *memorat Gabutius,* Lib. VI. cap. 2. *Ex vulgaribus linguis* Medaliæ benedictæ *dicuntur.*

C A P U T LXIV.

De Statuis Principum, potiſſimùm Conſtantini Magni.

MAGNI AUTEM PRINCIPES olim faciebant ſuas Statuas, quibus civiles honores impendebantur. Unde in Codice Juſtiniani (47) titulus eſt : " De Statuis & Imaginibus : „ & apud Ambroſium (48) legimus : " Qui coronat Imaginem „ Imperatoris, utique illum honorat, cujus Imaginem coro- „ navit. „

(47) *Lib. I. tit. 25.*

(48) *In Pſ. XI. Conc. 10.*

Hinc Joannes Chryſoſtomus ferre noluit (49) Auguſtæ Eudoxiæ argenteam Statuam, chlamyde circumamictam, ſuper columnam ex porphyrite factam, propè Eccleſiam, quæ Sa-

(49) *Socrates Libro VI. cap. 16.*

(50) Unitas Sophiæ.

pientia (50) dicebatur: Populares enim ludi & acclamationes turbabant Eccleſiam.

Mittebant etiam Imperatores ſuas Statuas, ſive Imagines, in provincias, in quas ipſi alioqui non proficiſcebantur: eæque Imagines a populis de more propè religiosè excipiebantur (51). Sic Imperator Theodoſius: " Si ſacros, inquit, „ vultus inhiantibus fortè populis inferimus, hos ſine immo„ dico pretio excipi præcipimus. „ Imagines illas vulgò vocabant LAURATA. Unde in Actis ſecundæ Nicenæ Synodi, ubi de ſacris Imaginibus agebatur, legimus (52): " Laura„ ta, & iconas, quæ mittuntur ad civitates vel regiones, „ obvii adeant populi cum cereis & incenſis; non cerâ per„ fuſam tabulam, ſed Imperatorem honorantes. „

(51) *Franc. Balduinus, in tertium Optati.*

(52) *Actione I., interprete* [Christophoro Longolio, Mechlinensi.]

Sed in hujuſmodi Imaginibus & Statuis ſuis quantùm religionem ſuam declarârit Conſtantinus Magnus, indicant libri de ejus Vitâ ab Euſebio, Cæſareæ Epiſcopo, conſcripti (53). Ad Labarum, quod inſtar Crucis fabricaverat, appendebat velamen regalis & magnificæ texturæ, cui inerant, ſub ipſum Crucis inſigne, pii Imperatoris & liberorum ejus effigies, ad pectus uſque concinnè deſcriptæ.

(53) *Euſeb. Libro I. Vitæ, cap. 25.*

Poſt multas victorias in urbem Romam introiens (54), Statuam ſuam in loco Romæ celebri collocari noluit, niſi cum haſtili ad formam Crucis in manu propriæ Imaginis, & cum inſcriptione: "HÔC SALUTARI SIGNO, VERO FORTITUDINIS IN„ DICIO, CIVITATEM VESTRAM TYRANNIDIS JUGO LIBERAVI....„

(54) *Ibidem, cap. 33.*

" Quin etiam in Tabulâ depictâ, quam in ſublimi ante „ Palatii veſtibula ſuſpenderat, ſe omnium oculis contem„ plandum propoſuit: ſalutareque Paſſionis inſigne, ſupra „ caput ipſius locatum, in picturâ exprimendum. Inimicam „ autem illam & hoſtilem BELLUAM, quæ Eccleſiam Dei im„ piorum tyrannide oppugnaſſet, DRACONIS ſpecie & figurâ „ deſcribendam curavit (*T*).... medio ventre transfixam, & „ in profundos maris fluctus præcipitatam, ſubtili & artifi„ cioſà picturâ.... Ita Imperator voces Propheticas adumbra-

(55) *Lib. II.* [imo III.] *cap. 3.*

T

(*T*) Notandus eſt hic Euſebii locus; ex quo patet Apocalypticam illam Belluam, non aliam, ex communi Chriſtianorum, ævo Conſtantini mente, fuiſſe, quàm Imperium Romanum, Idololatriæ favens, & Sanctos, ſeu Chriſti diſcipulos, perſequens.

„ tione quâdam eſt imitatus. „ " In aureis Nummis (56) Imaginem ita inſculpi curavit, ut panſis manibus, inſtar precantis, cœlum contueri videretur.... In Tabellis, quæ ſummis veſtibulorum partibus affixæ erant, erecto ſtatu pingebatur: ſurſum in cœlos contemplans, & precantis formâ manus ſurſum tollens. „ "Ut verò Imperator vitâ functus eſt (57), Senatus populuſque Romanus.... non voce tantùm beatum Imperatorem, Deo acceptum, & verè Imperio dignum, prædicabat: verùm etiam re ipsâ declarabat. „ Nam in Nummis, tanquam in cœlum aſcendentem, ſculpſerunt: &, " cùm cœli effigiem in Tabellâ propriis coloribus expreſſiſſent, depingunt eum ſuper cœleſtes orbes in æthereo cœtu requieſcentem. „ Et hæc de Conſtantino.

(56) Libro IV. cap. 15.

(57) Euſeb. Libro IV. Vitæ, capp. 69. 73.

Porrò aliis etiam, quàm Principibus, ſolére Statuas erigi, indicat citatus ex Codice Titulus, de Statuis & Imaginibus: tum illud apud Auguſtinum (58), quòd Victorinus (*V*), " doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus,.... doctor tot nobilium Senatorum,.... ob inſigne præclari magiſterii, Statuam in Romano foro meruerit, & acceperit (*X*). „ *V* *X*

(58) Libro VIII. Confeſſ. cap. 2.

(*V*) " Victorinus, natione Afer, „ Romæ ſub Conſtantio Principe, „ Rhetoricam docuit: & in extremâ ſenectute, Chriſti ſe tradens „ fidei, ſcripſit adversùs Arium „ [ſeu Arianos] Libros, more dialectico, valde obſcuros, qui niſi „ ab eruditis non intelliguntur: & „ Commentarios in Apoſtolum. „ Hieron. *de viris illuſtr.*, *cap. CI.* " Etiam Statuam in foro Trajani „ [Romæ] meruit. „ Idem *in Chronico ad an. 355.*, qui & *Præf. in Ep. ad Galatas* " C. Marium Victorinum „ appellat. De eodem Auguſtinus *Conf. Lib. VIII. cap.* 2. & 5. Editos habemus *in Bibliothecis PP.* quatuor ejus libros in Candidum Arianum: & Commentarios in Rhetorica Ciceronis, inter Rhetores à Pithœo vulgatos: Libros ejus contra Juſtinum Manichæum, &, de principio Diei, publicos fecit Jac. Sirmondus, à quo diſcimus ejuſdem Commentarios in Epp. ad Galatas & Philippenſes Mſs. deliteſcere in Galliæ monaſterio Herevallenſi.

(*X*) Id honoris etiam poſtrema ſecula nonnullis viris doctrinâ claris exhibuére. At neſcio an eorum cuiquam in Belgio, præterquàm Eraſmo, decretum fuerit. Aliis dicatæ ſunt pictæ Tabellæ, Cenotaphia, Epitaphia, dimidiatæ Statuæ (vulgò Buſta,) ceræ effigies, aliaque: ſed ferè privatorum heredum ſtudio, nec magno delectu.

CAPUT LXV.

De clementiâ piorum Imperatorum in eos, qui Statuas eorum everterunt, aut læſerunt.

ADDAM ALIQUID DE clementiâ, quam religioſi Imperatores exhibuerunt in everſores aut violatores ſuarum Statuarum. "Conſtantinus magnus, Imagine ſuâ quandoque „ lapidatâ, non ſolùm ab omni ultione alienus fuit: ſed aliis „ inſtigantibus ut pœnas exigeret, manu faciem palpans, le„ niter ridendo dixit: Nullum vulnus in fronte factum vi„ deo: ſed ſanum quidem caput: ſana verò & facies tota. „ Hoc autem verbum uſque in præſentem diem canitur: & „ poſteri noſtri, & illorum poſteri, omnes idipſum audient, „ & benedictione proſequentur.„ Hactenus Flavianus, Epiſcopus Antiochenus, in Oratione ſuâ, quam ad Theodoſium habuit pro Antiochenſibus, qui Statuas Theodoſii everterant. Refertur verò à Joanne Antiocheno, cui Chryſoſtomi cognomen eſt, in Homiliâ vigeſimâ ad eundem populum.

(59) *Theodoretus, Libro V. Hiſt. Eccleſiaſticæ, cap. 19., vel 20. in veteri verſione.*

Quando Imperator Theodoſius (59), crebritate bellorum coactus, novum quoddam, & antea inauditum, exactionis genus Civitatibus impoſuit, orta eſt ejus occaſione Seditio in primâ Orientis civitate, Antiochiæ videlicet, quæ ob pietatem dicta eſt etiam Theopolis. Sic eâ civitate, quâ nihil erat venerabilius, nihil factum eſt miſerabilius: dum in eâ à multitudine ſævitum eſt in Statuam Imperatoris, & in Statuam defunctæ Placillæ, religioſiſſimæ Imperatricis. Acta ſunt & alia, quæ multitudo imperita, occaſionem ſeditionis nacta, patrare ſolet. Tunc Flavianus, Pater, hoc eſt, Epiſcopus, pro ſalute ovium profectus eſt ad caſtra Imperatoris (60). Nec eum à profectione retardare potuit ætas ad ultimam ſenectutem provecta, aut corporis imbecillitas, aut anni tempus hiemale, aut Paſchalis celebritatis neceſſitas, aut denique ſoror unica in extremo ſpiritu conſtituta. Quanto autem verborum ac rationum pondere pro Antiochenſibus intercesſerit, & ſe flagellis, & juſtæ indignationi Principis, velut murum oppoſuerit: quantâ item clementiâ religioſus Imperator ſe permi-

(60) *Chryſoſt. Homiliâ III.*

permiſerit à Flaviano ſuperari, omnemque indignationem depoſuerit. Legat iſta, qui volet, apud Joannem Chryſoſtomum in Homiliis, quas ad populum Antiochenum habuit poſt Statuarum ſubverſionem : potiſſimùm tamen Homiliâ XX. (61) Cùm miſſi à Rege, ad commiſſorum inquiſitionem, Antiochiam intraſſent, quâ animi fiduciâ pro reis interceſſerint Monachi, velut Angeli de cœlo profecti, & Sacerdotes Antiocheni : quomodo etiam miſſi Judices ſe frangi permiſerint, & ſeſe pro Antiochenſibus interceſſuros ſpoponderint, refertur ab eodem Chryſoſtomo, Homiliâ XVII. ad eundem populum. (61) *Et tertiâ.*

Sic noſtrâ ætate Pius quartus, Pontificatus initiô (62), quò re ipsâ præſtaret, quæ Pii nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omnium pœnè Cardinalium, ſed præcipuè Carafarum, qui alioqui læſi videbantur, precibus, Populo Romano, omnium eorum veniam condonavit, quæ in Pauli IV. (*Y*) marmoreum ſimulachrum, inſigniaque, & ſanctæ Inquiſitionis contumeliam, ac dedecus, vacante Sede, commiſerat; damna modò ac detrimenta illata, quoad poſſet, ipſe, ſumtibus ſuis, ſanctæ Inquiſitionis Officio ſarciret. (62) *Onuphrius, in Pio IV.* *Y*

CAPUT LXVI.

Pictura Coronationis Lotharii III., malè intellecta.

CETERUM UT IN HIS commendanda eſt Principum clementia : ſic nonnulli, quæ ſyncerô animô depicta fuere, malô ſtomachô acceperunt. Cujus rei memorabile exemplum eſt de Coronatione Lotharii tertii (63) (*Z*). Cùm enim ab Innocentio (*A*) diadema Imperatorium accepiſſet in Laterano, ſeries facti ibidem in pariete depicta fuit, cum carminibus (*B*) : (63) *Sigonius, de Regno Italiæ, Libro XI. & XII.* *Z* *A* *B*

(*Y*) Obierat ille 18. Auguſti 1559.

(*Z*) Romanorum Regis, qui aliis ſecundus.

(*A*) Ejus nominis ſecundo, die IV. Junii an. 1133.

(*B*) Imò Carmine, ſeu verſibus.

“ Rex venit ante fores, jurans priùs Urbis honores:
“ Poſt homo ſit Papæ, ſumit quo dante coronam.„

Quæ perinde à nonnullis interpretata ſunt, ac ſi Lotharius Imperium à Romano Pontifice in beneficium accepiſſet, ſeu
C ſeudum. Crevit autem controverſia, cùm Hadrianus (*C*),
D nihil tale cogitans, ad Fredericum (*D*) ſcripſit : “ Neque „ enim, credo, oblitus es quantum tibi honorem tribuerimus: „ & quanto ſtudio Imperialis Coronæ tibi inſigne contulerimus; cujus nos facti beneficii non pœnitet.„ Hæc enim verba quàm ægrô animô acceperit Fredericus, reſponſum declarat : “ Olim, inquit, Imperium Eccleſiam extulit : nunc Ec„ cleſia Imperium deprimit. Cœptum eſt à picturâ, inde ven„ tum eſt ad ſcripturam. Non patiar. Imò antè Coronam de„ ponam, quàm de Imperii auctoritate detrahi ullâ ratione „ permittam. Pictura deleatur, ſcriptura revocetur, nè in„ ter Regnum & Sacerdotium æterna ſimultatum monumenta „ ſuperſint.„ Verùm Pontifex, his acceptis, benigniſſimâ reſ-
E ponſione animum Imperatoris mitigavit (*E*). Cùm enim ſumma cura debeat eſſe unicuique, nè Magiſtratum aut Principem lædat : ſingulariter tamen iſtud exigitur à Clero.

CAPUT LXVII.

Romæ rariores eſſe Sanctorum Statuas, quæ apud Belgas ſunt crebriores : quòdque hæc diverſitas non ſit reprehendenda.

NON EST AUTEM neceſſe quidquam præterea de famoſis, injuriis, atque impiis, Picturis adjicere : cùm quiſque facilè intelligat, minimè eas eſſe licitas.

Tranſeamus itaque ad varietatem illam : Quòd Roma, atque Italia tota rariores habet Statuas, quas Belgium habet

(*C*) Quartus, die 3. decemb. 1154. electus.

(*D*) Cognomine Ænobarbum, anno 1157.

(*E*) Anno 1158. Haud ita tamen mitigatus eſt Princeps ſuperbus & iracundus, quin alia multa deinceps in hunc, & ſequentes Pontifices, Alexandrum & Urbanum tertios, machinatus ſit.

creberrimas. Ubi notandum eſt, quòd Romana Eccleſia non cupiat ſuas conſuetudines ſolas in aliis Eccleſiis obſervari; ſicuti pulchrè indicat reſponſio Gregorii Papæ ad tertiam interrogationem Auguſtini, Anglorum Epiſcopi (64). His enim verbis ei reſpondet: " Novit Fraternitas tua Romanæ „ Eccleſiæ conſuetudinem, in quâ ſe meminit nutritam. Sed „ mihi placet, ut ſive in Romanâ, ſive in Galliarum, ſeu in „ quâlibet Eccleſiâ, aliquid inveniſti, quod plus omnipotenti „ Deo poſſit placere, ſolicitè eligas: & in Anglorum Eccle- „ ſiâ, quæ adhuc in fide nova eſt, inſtitutione præcipuâ, „ quæ de multis Eccleſiis colligere potuiſti, infundas. Non „ enim pro locis res, ſed pro bonis rebus loca amanda ſunt. „ Ex ſingulis ergo quibuſque Eccleſiis, quæ pia, quæ religio- „ ſa, quæ recta ſunt, elige: & hæc, quaſi in faſciculum col- „ lecta, apud Anglorum mentes in conſuetudinem depone. „

(64) *Apud Bedam Libro primo Hiſt. Eccleſiaſ. cap.* 27., & [Libro] *XII. Regeſti* [Gregoriani.]

Cur autem Romana Eccleſia non habeat tot Sanctorum Statuas, quot aliæ multæ regiones, ſed ſolas ferè depictas eorundem Imagines, difficulter, & non niſi conjecturam faciendo, dicere poſſem. Si autem conjecturam audire non gravéris, eamque tantùm ùt conjecturam recipere velis, ſuſpicor Romam rariores admiſiſſe Sanctorum Statuas, propter multitudinem prophanarum Statuarum, quas etiam in Eccleſiis ad memorias defunctorum habet plurimas. Quare inter tot Statuas difficulter aliquando Sanctorum Statuæ à defunctorum Statuis diſtinguerentur: nec magnum videtur, Sanctis honorem Statuarum deferre, qui tam multis ibi communis eſt; maximè ubi habentur ipſi cineres & Corpora Sanctorum (*F*). *F*

Audio etiam, Antuerpiæ, & alibi, ubi fracta per Sectarios Altaria, iterum, Deô nobis propitiô, erecta ſunt, rariores in Altaribus poni Statuas Sanctorum: crebriores verò depictas Tabulas; idque non aliam ob cauſam, quàm quòd plus artificii dicatur eſſe in illis Picturis, quàm in Statuis (*G*). *G*

(*F*) Creberrimæ nunc in Urbe ſunt Sanctorum Statuæ. Nec alia fortè cauſſa eſt diverſitatis, quæ ævo Molani fuit, quàm Sculptorum in Italiâ paucitas ante tempora Sixti Quinti.

(*G*) Veriùs, quòd rari tum eſſent in Belgio periti Statuarii; quales aliquanto pòſt exoriri cœpére; veluti Franciſcus de Queſnoy, Bruxellenſis: Joannes Warin, Leodius: alii magno numero.

Si quis autem dicere velit rariores eſſe Romæ Sanctorum Statuas, quia Sculptilia ſunt, quæ ſacra Scriptura frequentiſſimè deteſtatur, is totâ viâ, imò & cœlô, aberrare convincitur. Primùm quidem, quòd ſic Romana Eccleſia non
H admitteret rariores Sanctorum Statuas, ſed omninò nullas (*H*).

(*H*) Quidam olim Picturas planas ſolidis, ſive Statuis prætulere, has offendiculo eſſe ſimplicibus poſſe arbitrati: Ado Viennenſis *Chronico, ad an.* IↃCC. LXVII.: " Facta eſt tunc temporis Synodus (Nicena ſecunda) Anno Incarnationis Domini 767.: & quæſtio ventilata eſt inter Græcos & Romanos ..... de Sanctorum Imaginibus: utrumne fingendæ, an pingendæ eſſent in Eccleſiâ." At genuina lectio habet: " Utrùm igne cremandæ, an ponendæ eſſent in Eccleſiis." Græcus quidam Scriptor, à Cruſio *Turco-Græciæ Lib. VII.* adductus, ſacras Statuas ex eo improbabat, quòd in ſacris Litteris vetentur Sculptilia (quod argumentum ſæpe jam confutatum eſt.) Addebat hanc ob cauſſam Græcos abſtinére à ſculptis Imaginibus. Quorum conſuetudini favere videtur S. Patriarcha Germanus *Actione IV. ſeptimæ Synodi.* Scribens enim ad Thomam Claudiopolitanum, cùm ex Euſebio meminiſſet æneæ Statuæ, Chriſto ab Hæmorrhoiſsâ ſanatâ poſitæ, continuò ſubjungit. " Non hoc dicimus nos, ut Statuas æneas facere ſtudeamus: ſed ut inſinuemus, quoniam & illud, ſecundùm Gentilium conſuetudinem factum, non renuente, ſed volente, Domino: ut in ipſo demonſtretur per plurimum tempus ipſius bonitatis Miraculum, quod apud nos venerabilius eſt, qualiter obtinens mos doceat [docet, &] commemorationis ſermo." Gloſſa margini adtexta, in Romanâ ſeptimæ Synodi editione, negat aliud innuere voluiſſe S. Patriarcham, quàm Imagines pictas eſſe opportuniores Statuis ad operiendum altare, pro uſu apud Græcos vigente. " Revera tamen, ait Theophilus Raynaudus *Heteroclitor. ſpiritualium parte II., Tom. XVI. Operum, pag. 353.*, S. Germanus aliud videtur velle. Nam abſolutè & ſimpliciter negat ſe ſuadere confici Statuas: præmiſeratque, miracula, ad Statuam Chriſti Paneade erectam, edita; bonæ fidei mulieris, eam Statuam in Chriſti gratiam machinatæ, adſcribenda eſſe; etiamſi erectio ipſa Statuæ minùs fuerit conſentanea, ſi ſimpliciter ſpectetur. Itaque, adhærentes S. Germano, hodierni Græci Statuas ſacras non probant, ùt refert Franciſcus Richardus, *Libro de Expeditione Sacrâ ad Inſulam S. Irenes, cap. XII.*, addens hac ex cauſsâ Moſcovitas, anno 1656. Lithuaniæ urbe potitos, Statuam ligneam Chriſti de cruce pendentis, quæ in magnâ veneratione erat in Templo Collegii Societatis Jeſu, impactis magno niſu ſecuribus, in fruſta ſecuiſſe. Sunt enim Moſci, tametſi à Græcis in nonnullis capitibus abhorrentes, quoad alia tamen fer-

CAPUT LXVIII.

Quòd ſacræ Statuæ nec Sculptilia appellandæ ſint, nec Simulacra.

DEINDE, QUÒD HUJUSMODI Statuæ Sculptilia non ſint appellandæ. Imò nec Statuæ Principum, aut Majorum,

„ mentati Græcorum erroribus : ac „ præter cæteros iſto de ſacris Statuis non admittendis, eò quòd „ ſint Idóla, & ſculptilia reproba. „ Eaſdem Statuas Sectarii volunt „ eſſe Theraphim Hebræorum, quæ „ liquet ſorduiſſe vitio, nec fuiſſe „ Deo accepta. „ Paria ferè habet Carolus Witaſſe *de Incarnat. Q. XI. Sect. IV. Aſſert. IX.*, ubi & notat poſitum à Stephano, Boſtrorum Epiſcopo, *Actione II. Synodi VII.*, diſcrimen inter Statuas & Imagines. " De ſanctis Imaginibus, „ aïebat ille, confitemur, quòd omne opus, in nomine Dei factum, „ bonum eſt & ſanctum : aliud „ porrò eſt Imago, aliud Statua. „ Tum recitatis S. Germani verbis, monet, ex Judæorum Doctorum ſententiâ, figuras extantes ac prominentes Moſaicâ Lege potiſſimùm eſſe prohibitas, quod verba Hebraïca ſatis ſonant, de quo Moſes Maimonides *Lib. III. de Idololatriâ.* Urget deinde Auguſtinum, pluribus in locis docentem, quanta vis eſſet Statuarum in inclinandis ad Idololatriam animis, ſicque aperientem fontes minoris Chriſtianorum in Statuas propenſionis. *Serm. II. in Pſ. CXV.* " Quodam modo extorquet „ figura illa membrorum, ut animus, vivens in ſenſibus corporis, magìs arbitretur ſentire Corpus, quod ſibi ſimillimum videt, „ quàm ... Solem ...... Contra hunc „ affectum, quo humana & carnalis „ infirmitas facilè capi poteſt, cantat Scriptura .... Simulacra gentium argentum & aurum, & opera manuum hominum; hoc enim „ venerantur, quod ipſi ex auro „ argentoque fecerunt. Sed & nos „ pleraque inſtrumenta & vaſa ex „ ejuſmodi materiâ vel metallo habemus in uſus celebrandorum Sacramentorum ...... Et ſunt profectò etiam iſta inſtrumenta, vel „ vaſa, quid aliud, quàm opera „ manuum hominum? Verumtamen „ numquid os habent, & non loquentur? ..... Illa cauſſa eſt maxima impietatis inſanæ, quòd plùs „ valet in affectibus miſerorum ſimilis vivendi [*fortè*, viventi] forma, „ quæ ſibi efficit ſupplicari, quàm „ quòd eam manifeſtum eſt non eſſe „ viventem, ut debeat à vivente „ contemni. Plus enim valent Simulacra ad curvandam infelicem „ animam, quòd os habent, oculos habent ..... : quàm ad corrigendam, quòd non loquentur, „ non videbunt, &c. „ Et *Epiſt. CII. ad Deo-Gratias, quæſt. III.*

& celebrium virorum, Sculptilia rectè nominantur. Et quidem non diſputo an hujuſmodi Statuæ ſint Sculptilia: ſed ſive talia ſint, ſive non ſint, tamen non ſunt appellandæ Sculptilia. Statua Principis mei ſi ſit lapidea, & ob id eam lapidem vocem, loquor quidem id quod verum eſt, ſed non rectè loquor. Cùm enim ſtatua ea plus ſit quàm lapis, meritò reprehendor, ſi eam demonſtrans ſic loquar: Vide illum pulchrum lapidem. Sic, ſi Statuam, quia ſculpta eſt, aſſerere velis Sculptile, malim id tibi concedere, quàm multùm contradicere. Sed cùm Apoſtolus dicat (65): " Cui honorem, honorem, „ honorificè de Imaginibus loquendum eſt propter eos quos repræſentant: & abſtinendum eſt à genera-

(65) *Rom. XIII. 7.*

" Ipsâ ſimilitudine membrorum atque ſenſuum, quamvis inſenſata & exanima, afficiunt infirmos animos, ut vivere ac ſpirare videantur. „ Demum obſervat Witaſſius Synodum Nicænam [ſecundam] *in Definitione, Actione VII.* fuſiùs Picturæ [quàm Sculpturæ] meminiſſe. Sed nihil ex his omnibus elici poteſt adversùs præſentem noſtram diſciplinam. Vidimus & Chriſto, & Apoſtolis, à Conſtantino, plaudente Eccleſiâ, poſitas fuiſſe Statuas. Non obſcurè probavit eas ſecunda Synodus Nicéna. Ad nudiores potiſſimùm attendit Auguſtinus, quæ ejus ætate frequentes erant apud Ethnicos. A talibus Chriſtiana pietas ſemper abhorruit. Si qua Fidelibus occaſionem peccandi præbere poſſit, hanc procul à Templis eliminari vult Eccleſia Catholica.

Porrò de Græcis, poſtquam ſe ab Eccleſiâ præciderunt, & de Ruthenis eorum ſchiſma ſequutis, ita Poſſevinus ad Joannem Baſilium, magnum Moſcoviæ Ducem, in conſeſſu Procerum an. 1582. " Errant, cùm putant non licére Chriſti Domini Imaginem ſculpi: non intelligentes Sculptilia à Deo fuiſſe prohibita, ut pronos ad Idololatriam Judæorum animos ab eâdem averteret. Verba enim hæc: Non facies tibi Sculptile, ad eos pertinebant, qui Idóla Beelzebub, Dagon, & aliorum Dæmoniorum, ſic adorabant, ut illis etiam immolarent, ac thus offerrent. At verò, exoriente Chriſto, ſic Idololatria depulſa eſt, ut jam liceat veri Dei & hominis Chriſti Jeſu, Sanctorumque ſervorum ſuorum memoriam omnibus piis modis excitare, & ad mentem revocare. Quin verò, ſi illis verbis ſculptas Sanctorum Imagines exiſtimant prohiberi, cur item picturas iſtorum, quales permultas Rutheni venerantur, non putant prohiberi ſequentibus verbis: Neque omnem ſimilitudinem, quæ vel in cœlo deſuper, & quæ in terrâ deorſum? Cur item D. Nicolai ſculptam alicubi habent Imaginem, ſicut ipſi tuâ in Ruſſiâ his oculis vidimus? »

ſioribus vocibus, quæ in ipsâ locutione contemtum aliquem præ ſe ferunt, aut ferre videntur.

Eſt & altera ratio, ob quam hujuſmodi Statuæ Sculptilia non ſunt appellandæ; quòd nuſquam ita nominentur, vel in ſacrâ Scripturâ, vel apud Eccleſiaſticos Scriptores, quantùm quidem ego meminerim: ſed in utriuſque Teſtamenti ſacris libris ſolæ falſorum deorum fictæ & falſæ Statuæ, ſive Idóla, uſitatiſſimè & frequentiſſimè Sculptilia nuncupentur, eò quòd non plus ſint quàm Sculptilia; quamvis eas, qui in magno vivebant inſcientiæ bello (66), Deos ſuos eſſe putabant. Hinc etiam Lapides, & ſimilibus multis vocabulis nominantur, ad majorem deteſtationem vaniſſimæ Idololatriæ. (66) Sap. XIV. 22.

Eſt poſtremò & tertia ratio, ob quam Statuas, potiſſimùm ſacras, Sculptilia nolim appellari; quòd Imaginum ſacrarum oſores, Hæretici noſtræ tempeſtatis, hanc loquendi phraſim ament, & introducant, ut ſic faciliùs ſimpliciores ſuo veneno inficiant (*I*). Dum enim uſitatô & receptô loquendi modô ſacræ Statuæ Sculptilia dicuntur, faciliùs incautis perſuadetur hæc eſſe Sculptilia, toties in ſacrâ Scripturâ reprehenſa. Nec aliam ob cauſam Sectarii libentiùs utuntur Simulacri vocabulô, quàm Imaginis: nempe ut, hac locutione introductâ, majori apparentiâ, nobis objiciant illud dilecti Apoſtoli (67): "Filioli, cuſtodite vos à Simulacris:„ & ſimiles è ſacrâ Scripturâ locos plurimos. *I* (67) I. Joan. V. 21.

Quare non ſolùm docti Interpretis judicium, ſed & fidem boni viri in Xylandro (*K*) deſiderat Sanderus (68), quòd, *K* (68) Lib. I. de Imaginib. cap. 10.

(*I*) Inter Scholia, quibus Hiſtoriam ſacram Sulpitii Severi illuſtrandam aggreſſus eſt Georgius Hornius, legitur iſtud, è Frid. Spanhemio, Leydenſi Theologo, excerptum, *Edit. 1647. pag. 88.*: « Diſcrimen inter *Imaginem* & *Idólum* nullum eſt. Unde vocabula » Εἰκὼν, Εἴδωλον, Imago, Idólum, » Simulacrum, promiſcuo ſignificatu » accipiuntur. Sic Gloſſarium: *Imago*, εἰκὼν, εἴδωλον: & Heſychius: » Εἴδωλον, Ὁμοίωμα, εἰκών. Sic voces: « צלם, דמות, תבנית, פסל, תמונה. Hinc, fateor, efficies, eandem omnibus iſtis vocabulis olim ſignificationem fuiſſe. Sed unde probabis eandem permanſiſſe? Aut, ſi pertendas vocabulorum ſenſum nunquam mutari, conſequens eſt, ut etiamnum Reges optimos, *Tyrannos*: milites æquiſſimos, *Latrones*: Philoſophos quoſcunque, *Sophiſtas* appellare tibi liceat.

(*K*) Guilielmus Xylander, Auguſtæ Vindelicorum natus an. 1532., Græcas Literas Heidelbergæ profeſſus eſt, ibique pauper obiit an. 1576.

Cedreni Compendium è Græco vertens, in Copronymi Vitâ ſcribat, illum exegiſſe juramentum ab omnibus ſuo Imperio ſubjectis, quo confirmarent nulli ſe Simulacro ſupplicaturos. Ita enim Latinè vertit Cedreni verba, tanquam aliud non ſit Εἰκὼν, quàm Simulacrum : aut aliud non ſit προσκυνῆσαι, quàm ſupplicare. Ac (poſtremô omiſsô, quia præſentem Tractationem non concernit) non ſatìs probo, ſubdit Sanderus, quòd Simulacrum dixit, ubi nos Imaginem potiùs dicere ſolemus.

Quamquam enim non me lateat, quoſdam (& in iis Lactantium (69)) à ſimilitudine Simulacrum derivare : atque in eo ſenſu id nomen non malè cohæreat cum re, quâ de agitur; tamen ſcio aliis etiam videri potiùs à Simulatione appellatum, ut Simulacrum ſit, non quævis Imago, verùm ficta & falſa : utpote illa quæ rem mortuam quaſi viventem repræſentare conatur; ſicut apud Clementem (70) Simon Magus de ſeipſo ait : " Statuas animatas reddam, ita ut „ putentur ab iis, qui vident, homines eſſe (*L*). „ Atque in eam ſententiam, Uſus, qui magiſter eſt dicendi, nomen id potiſſimùm accommodavit. Imago autem, ſive ab imitando, quaſi Imitago, ſeu aliunde nominata eſt, certè quidem non tam ſæpe in malam partem ſumitur, quàm Simulacrum, quod, ex D. Hieronymi mente, nihil niſi vanum & falſum cultum ſonat. " Et Rex, inquit (71), & populus operati „ ſunt mendacium, id eſt, idólum. Sicut enim contrarium „ eſt Simulacrum Deo, ita mendacium veritati. „ Ubi Simulacrum, Mendacium, & Idólum pro iiſdem poſuit. Quin imò, quod Septuaginta dixerunt : Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν, Eccleſia ſic verſum habet : " Simulacra gentium : tanquam id Latinè ſit Simulacrum, quod Græcè Idólum, id eſt, vana & ſimulata ſpecies; cùm interim Imago ſæpius veram ſpeciem, quàm vanam, ſignificet (*M*).

(69) *De origine erroris Libro II.*

(70) *Lib. II. Recognitionum.*

(71) *In cap. VII. Oſeæ.*

(*L*) Exigua eſt auctoritas illarum *Recognitionum*, quæ vel Clementis non ſunt, vel ita interpolatæ, ut, quid ejus ſit, ampliùs dignoſci nequeat. Lege Tillemontium *Tomo II., edit. Bruxell. in-12. Parte 1. pagg. 294. & ſeqq.* Cæterùm nihil incredibile profert hoc loco Molanus, quum aliunde conſtet Simonem, ac Simonianos, magicis exercitiis impensè deditos fuiſſe.

(*M*) « Nihil eſt Idólum in mun» do, » ait S. Paulus *I. Cor. VIII. 4.*

Sicut

Sicut ergo Veteres diligentiſſimè caverunt obſcuras & novitias locutionum formulas, quibus Arriani, aut alii hæretici delectabantur : ſic & nos loquendo quàm maximè ab Hæreticorum phraſibus recedere conemur : & eò magìs, quòd hujuſmodi locutiones aliquando ignorantes imbibamus. Quale quid accidiſſe ſcio quibuſdam multùm Catholicis. Nam per inadvertentiam, aut imprudentiam, phraſi Catholicis eo loci antea inuſitatâ, ſed hæreticis, qui ejus authores erant, multùm gratâ, Chriſti in Cruce pendentis Imaginem, Deum appellare cœperunt, dicendo : Dei illius facies artificioſiſſimè ſculpta eſt : Dien Godt iſ wel ghemaect (*N*), & ſimilia. *N*

Intolerabile verò eſt, quòd nonnulli Idólum, Simulacrum, & Imaginem, ùt ſynonyma notent, nullâ adhibitâ diſtinctione, contra præſentes hæreſes, de Eccleſiaſticæ uſurpationis reſtrictione. Quibus in-præſentiarum objicio Nicenum Concilium (72) : « Qui venerandas Imagines Idóla appellant, » anáthema. »

(72) *Nicenum ſecundum, Actione VII.*

C A P U T LXIX.

Qui de Arte Pictoriâ ſcripſerint.

PRAESENTI AUTEM Libro nihil ago de artificio Artis PICTORIAE, aut reliquarum Artium, quæ Picturam comitantur : quales ſunt, Statuaria, & Plaſtica, Fuſoria, & Criptica. STATUARIA, ex lapide, ligno, ebore (*O*), rerum Imagines fabricat : eademque ex glebâ (*P*) fingit PLASTES : Ars autem FUSORIA hæc in proplaſte ex ære aliiſque metallis *O* *P*

Quare Euſtathius *ad Librum* XI. *Odyſſeæ* Idólum exponit, inanem Imaginem : ùt quæ cernitur in umbrâ hominis : ùt phantaſmata, quæ mens ſibi fabricat : denique ùt ſpectra, & mortuorum umbras, quas & Lucianus εἴδωλα vocat *in Dialogis mortuorum :* Virgilius verò *Æneid. VI.* « tenues ſine corpore vitas, cavâ » ſub imagine formæ volitantes. » Lege Bellarminum *de Reliquiis & Imaginibus Sanctorum L. II. cap. V.*, ubi, inter alia, rectè obſervat Imaginis nomen in ſacris Literis nuſquam tribui, niſi rerum verarum ſimilitudini.

(*N*) Gallicè ad verbum : *Ce Dieu eſt bien fait.*

(*O*) Et metallo, non fuſo.

(*P*) Ex argillâ, gypſo, vel ſimili aliquâ materiâ.

Q R exprimit (*Q*). Cripticus verò, lapidibus & gemmis inſculpit (*R*). Scripſit de iſtis ex recentioribus Pomponius Gauricus. Leo Baptiſta de Albertis, Florentinus, ſcripſit de Picturâ libros tres. Albertus Durerus edidit Inſtitutionum Geometricarum libros quatuor, pro Pictoribus, Lapicidis, &c. Inter Veteres, de Picturâ, & claris Pictoribus, & Plaſtice ſcripſit Plinius librum xxxv. Naturalis hiſtoriæ. Ego verò, ut dixi, de artificio nec tractare volo, nec judicare; non enim habeo oculos artis (73) peritos, ut diſcernere poſſim quæ Pictura cui ſit præferenda. Ariſtoteles (74) in Picturis & animadvertit, & laudavit, quòd Mare pingatur cæruleum: Flumen, pallidum: Lacus verò, candidus; ſed in hujuſmodi oculi mei caligant (*S*). S Quare ignorantiæ meæ conſcius, hic ſiſto. Nolo enim mihi objici vulgatum Proverbium: " Cæ-

(73) *Ælianus Lib. XIV. cap. 14. variæ Hiſtoriæ.*

(74) *Probl. ſect. XXIII. quæſt. 6.*

(*Q*) Hæc Molanus exſcripſit ex Henrici Cornelii Agrippæ Libro *de vanitate Scientiarum, cap. XXV.* Fuſoriæ, ſeu Chymices, opus ita exhibet recens Poëta:

" ——*Scrobs tandem grandis apertâ.*
„ Detegitur tellure, locus ſedeſque
„ typorum.
„ Intereà rigidum vaſtâ fornace me-
„ tallum
„ Excoquitur: craſſos eructat ad
„ æthera fumos.
„ Dum loquor, impatiens vinclis
„ & carcere ſolvi,
„ Quà data porta, ruit. Non ſic,
„ fractô objice, torrens
„ Præcipitat. Fluit æs rivis, for-
„ mamque typorum
„ Accipit impreſſam: creſcunt hu-
„ merique manuſque:
„ Aurea luxuriant graciles per col-
„ la capilli:
„ Turget inane caput: digitorum
„ naſcitur ordo:
„ Crura tument: ſurgit cervix: pro-
„ tuberat alvus:
„ Natus homo eſt; mediâ ſpirat re-
„ divivus in urbe
„ Henricus: ſpirat rigido Lodoïcus
„ in ære,
„ Qualis erat, denſos medius cùm
„ nuper in hoſtes
„ Iret, & impavido proſterneret
„ agmina vultu. „

Doiſſin, Carm. de Sculpturâ.

(*R*) Adde *Cælaturam* (Gallicè *la Gravure*,) quæ cavas imagines format in ligno, lapide, aut metallo: *Encauſticen*, quæ ceris pingit, ac picturam inurit: Artem operum *Muſivorum*, è fragminibus vitri aut marmoris, &c. Porrò Pictura olim exercebatur in ligno, ære, marmore, aliiſque rebus: A ſæculo XV., pòſt repertum olei uſum ab Joanne van Eyck, Leodienſi, vulgò Brugenſi dicto, frequentior eſt in telâ: Quæ in vitro, nunc obſoleſcit: in Chartâ, ſeu papyro vulgari, fit variis modis, atramento ſimplici, & Chinenſi, &c.: omnium commodiſſimè, ſtilo, ſubactâ varii coloris maſsâ inſtructo, vulgò *au Paſtel.*

(*S*) Videtur id ita explicari poſſe: Aqua nullius eſt coloris, niſi ab admixtis aut vicinis corporibus accepti.

„ cus de coloribus : „ aut illud : “ Non ſentis te ultra malleum loqui : „ aut poſtremò illud Apellis : “ Nè ſutor ultra crepidam (*T*). „ Nè autem exiſtimes artificium in picturis ſacris Deo minùs gratum eſſe, memineris Beſelëel (75) impletum eſſe “ ſpiritu Dei, ſapientiâ, & intelligentiâ, & „ ſcientiâ in omni opere, ad excogitandum quicquid fabrefieri poteſt ex auro, & argento, & ære, marmore, & gemmis, & diverſitate lignorum : ut ſciret fabrè operari, quæ in uſus Sanctuarii neceſſaria erant, & quæ præceperat Dominus. „ Poſuit etiam Dominus ſapientiam in corde Ooliab, & omnis eruditi, qui ſponte ſe obtulerant ad faciendum opus.

T

(75) *Exodi XXXI. 2-5. XXXVI. 1. 2.*

Mare, cùm latiſſima ſit ejus facies, maximâ ex parte per aërem proſpicitur, qui cærulei coloris eſt; quam ob cauſſam & Montes eminùs viſi, cærulei apparent. Flumina, præſertim majora, colorem referunt, partim aëris, partim alvei ſui, qui plerùmque ſubflavus eſt, ùt & arenæ quas vehunt; hinc Fluminibus color glaucus, ſeu mixtus ex albo, flavo, & cæruleo. Lacus, quorum aqua placidior, vix aliunde colorantur, quàm ex æthere incumbente, ac ſubeunte.

(*T*) “ Id eſt, Ne quis de iis judicare conetur, quæ ſint ab ipſius arte profeſſioneque aliena. Quod quidem Adagium natum eſt ab Apelle, nobiliſſimo Pictore, de quo Plinius *Lib. XXXV. cap. 10.* ſcribit in hunc modum : Idem perfecta opera proponebat in pergulâ tranſeuntibus : atque, poſt ipſam Tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum, diligentiorem judicem, quàm ſe, præferens. Feruntque à Sutore eſſe reprehenſum, quòd in crepidis [*Quidam legunt* : Crepidarum] unâ intus pauciores feciſſet anſas. Eodem, poſtero die, ſuperbo emendatione priſtinæ admonitionis, cavillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem nè ſupra crepidam Sutor judicaret; quod & ipſum in proverbium vénit. Hactenus Plinius. Huic ſimillimum, quod refert Athenæus; Stratonicus Citharœdus Fabro ſecum de Muſicâ contendenti: Non ſentis, inquit, te ultra malleum loqui? Eòdem pertinet, quod hujus nepos *in Epiſtolis* ſcripſit : De Artificio non rectè judicare quenquam, niſi & ipſum Artificem. Quodque *primo Moralium Libro* dixit Ariſtoteles : Earum rerum unumquemque judicem eſſe idoneum, quarum ſit eruditus. Et quod idem ſcripſit *Libro ſecundo Naturalium* : Cæcum diſputare de coloribus. Quæ verba jam inter noſtri temporis Scholaſticos in proverbium abierunt, quoties quiſpiam de rebus ignotis diſputat. Ad eandem ſententiam referendum quod ait Fabius Pictor apud Quintilianum : Felices futuras Artes, ſi ſoli Artifices de iis judicarent. „ (Eraſmus, *Adagiorum Chiliade I. Centur. VI. n. 16.*).

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI II. CAPUT LXIX.,

SEU VARIORUM DE PICTURA, ET COGNATIS ARTIBUS, LIBRORUM *INDICULUS.*

1. ALBERTUS DURERUS, de Symmetriâ partium, in rectis formis humanorum Corporum. Norimbergæ, in ædibus Durerianis, 1532. in-fol. fig. Item *Quatre Livres de la Proportion des parties, & pourtraicts des corps humains; traduicts de Latin par Loys Meigret. Paris, Charles Perier, 1557. in-fol.*

EJUSDEM, de varietate Figurarum, & flexuris partium, ac geſtibus Imaginum, & de Symmetriâ, Libri. Norimb., 1534. in-fol. fig.

2. *LEON-BATTISTA ALBERTI, della Pittura, e delle Statue, &c. Libri tre. 1540. in-fol. fig.*

3. POMPONII GAURICI, de Sculpturâ, & Statuariâ. Antuerpiæ, apud Joannem Graphæum, 1528. in-12. Item — de Sculpturâ: de Symmetriis: de Lineamentis: de Phyſiognomiâ: de Perſpectivâ: de Chymice: de Ectypoſi: de Cælaturâ, ejuſque ſpeciebus: de cæteris ſpeciebus Statuariæ: de Plaſtice: de Proplaſtice: de Paradigmatice: de Tomice: de Colaptice: de claris Sculptoribus, &c. Impreſſum Norimbergæ, apud Joannem Petreium, 1542. in-4°.

4. *Livre artificieux, & très-prouffitable pour Peinctres, Tailleurs des Ymages, & Antiquitez, & pluſieurs autres gens ingénieuſes. En Anvers, 1549. in-4°., fig.*

5. ORI APOLLINIS, de ſacris Notis, & Sculpturis. Pariſ., apud Jac. Kerver, 1551., in-12., fig. It. Gallicè: *Les Peintures, ou Graveures ſacréés de ORUS APOLLO. Ibid., idem, 1553., in-12. fig.*

6. *Trattati dell' Arte & la Pittura; di GIOV. P. LOMAZZO; ne' quali ſi contiene tutta la theorica e la prattica d'eſſa Pittura. In Milano, 1584. in-4°.*

7. *De' veri precetti della Pittura; di M. GIOV. BATTISTA ARMENINI da Faenza; ne' quali, con bell' ordine d'utili & buoni avvertimenti per chi deſidera in eſſa farſi con preſtezza eccellente, ſi dimoſtrano i modi principali del Diſignare, & del Dipingere, & di fare le Pitture, che ſi convengono alle conditioni de' luoghi, & delle perſone. In Ravenna, 1587. in-4°.*

8. *Ragionamenti di GIORGIO VASARI ſopra le Inventioni da lui dipinte in Firenze, nel Palazzo di Loro Altezze Sereniſſime. In Firenze, i Giunti, 1588. in-4°.*

9. *Inſtruction & fondements de bien Pourtraire. Par PHILIPPE GALLE. Anvers, 1589. in-fol., fig.*

10. *Het Leven der oude antycke doorluchtighe Schilders, ſoo wel Egyptenaren, Griecken, als Romeynen; uyt verſcheyden Schryvers by een gebracht, en in druck uytgegheven, tot dienſt, nut, en vermaeck der Schilders, en alle Conſt-beminders; door KA-*

REL VAN MANDER. Alckmaer, Jacob de Meeſter, *1603. in-4°.* It. *Amſterdam, voor Cornelis Lodewyckſz vander Plaſſe, 1617. in-4°. ff. 25.*

Het Leven der moderne, oft deestytſche doorluchtighe Italiaenſche Schilders; beginnende aen de ghene, die d'edel Scilder-conſt in deſe leſte eeuwen weder als van der doot verweckt, oft herbaert, en tot deſen onſen tydt in Italien hebben gheoeffent, en tot meer en meer volcomenheyt gebracht, tot groot nut en vermaeck der Schilders, en Schilders-conſt beminders. Het Leven der doorluchtighe Nederlandtſche en Hooghduytſche Schilders. Door DE SELVE. Adhæret ſuperiori in ſecundâ editione, foliis 213.

Den grondt der edel vry Schilderconſt; waer in haer gheſtalt, aerdt, ende weſen, de leer-luſtighe Jeught, in verſcheyden deelen in Rym-dicht, wort voor-gedraghen. Door DE SELVE. Haerlem, 1604. in-4°. Item *Amſterdam, Jacob Pieterſz Wachter, 1618. in-4°. ff. 22.* Item, ſolutâ oratione, hoc titulo: *Den Leermeeſter der Schilderkonſt, in rym geſtelt door Karel van Mander; weder aen 't ligt gegeven, en ontrymt door W. DE GEEST. Leeuwaarden, 1702. in-12.*

Uytleggingh op den Metamorphoſis Pub. Ovidii Naſonis; alles ſtreckende tot voordering des vroomen en eerlycken borgherlycken wandels. Seer dienſtich den Schilders, Dichters, en Conſtbeminders: oock yeghelyck tot leeringh by een ghebracht en geraemt door K. VAN MANDER. Unà cum præcedente, edit. 1618., ff. 109.

Uytbeeldinghe der Figueren; waer in te ſien is, hoe d'Heydenen hun Goden uytghebeeldt, en onderſcheyden hebben: hoe d'Egyptſche yet beteyckenden met dieren oft anders, en eenighe meeninghen te kennen gaven, met noch meer omſtandicheden. Alles ſeer nut den vernuftighen Schilders, en oock Dichters, hun perſonnagien in Vertooninghen, oft anders toe te maecken. By een ghebracht en gheraemt door K. VAN MANDER. Ad calcem ſuperioris, ff. 109--122.

De Groote Schouburg der Nederlandſe Konſt-Schilders en Schildereſſen; door K. VAN MANDER en ARNOLD HOUBRAKEN. Amſterdam, 1719. in-8°., 3. vol., fig.

11. Pomp. Gaurici Opus, & LUDOVICI DEMONTJOSII, de Veterum Sculpturâ, Cælaturâ, Gemmarumque ſculpturâ & picturâ. Antuerpiæ, 1609. in-4°.

12. JULIUS CÆSAR BULENGERUS, è Societ. Jeſu, de Picturâ, Plaſtice, Statuariâ. Lugduni, 1627. in-12.

13. *Samenſpreeckinghe, betreffende de Architecture, ende Schilderkonſt. Gouda, 1628. in-4°.*

14. FEDERICI CARDINALIS BORROMÆI, Archiep. Mediolani, de Picturâ ſacrâ Libri duo. Mediolani, 1634. in-4°. majori. It. cum Scholiis Ant. Franc. Gorii, in Symbolis Litterariis, Romæ ſumptibus Nic. & Marci Palearini 1754. in-8°. editis, Decadis II. vol. VII., pp. 96.¶

15. *Livre de Pourtraicture. Par Maiſtre JEAN COUSIN. Paris, 1635., in-4°. oblong, fig.*

16. FRANCISCI JUNII, Franciſci Filii, de Picturâ Veterum Libri tres. Amſtelodami, 1637. in-4°. It. Hagæ Comitum, 1669. in-fol. Item tot in locis emendati, & tam multis acceſſionibus aucti, ut planè novi poſſint videri. Accedit Catalogus, adhuc ineditus, Architectorum, Mechanicorum, ſed præcipuè Pictorum, Statuariorum, Cælatorum, Tornatorum, aliorumque Artificum: & Operum quæ fecerunt; ſecundùm

ſeriem litterarum digeſtus. Ibidem, Regnerus Leers, 1694. in-fol., pp. 296. & 236. Item Belgicè : *F. Junii Schilderboeck, behelſende de Schilder-konſt der Oude; begrepen in dry boecken. Middelburgh, 1641. in-4°.* Item *Nu wederom met een bequaem Regiſter vermeerdert. Ibidem, Zacharias Roman, 1659. in-4°. pp.* 382. It. *Ibidem, 1675. in-4°.*

17. *Galleria Giuſtiniana del Marcheſe* VINCENZO GIUSTINIANI. *Romæ, 1640. 2. vol. in-fol.*

18. *Tableau des Paſſions humaines, de leurs cauſes, & de leurs effects. Lyon, 1642. in-12.*

19. *Trattato della Pittura; da F.* BISAGNO. *In Venetia, 1642., in-12.*

20. *Della luce del Dipingere e Diſſegnare; meſſa in luce da* CRISPINO DEL PASSO. *Amſt. 1643. in-fol. fig.* Ibidem editum Francicè, Germanicè, ac Belgicè.

21. *Paraphraſe ſur le Tableau de Michel-Ange, du dernier Jugement. Par le ſieur* BREUCHÉ DE LA CROIX, *Protonotaire du S. Siège Apoſtolique, Conſervateur des Privilèges de l'Ordre de Malthe, Paſteur des deux Flémals, &c. 1644., in-4°. pp. 146.*

22. *De la Manière de graver à l'eau forte & au burin. Et de la Gravure en manière noire : Avec la façon de conſtruire les Preſſes modernes, & d'imprimer en Taille-douce. Par* ABRAHAM BOSSE. *Paris, 1645. item 1745. in-12. fig.*

Repréſentation de diverſes Figures humaines; avec leurs meſures priſes ſur des Antiques à Rome; par LE MÊME. *Paris, in-4°. fig.*

Perſpective pratique; par LE MÊME. *Paris, 1645. in-12. fig.*

Sentimens ſur la diſtinction, & diverſes manières de Peintures, Deſſeins, & Gravûres; par LE MÊME. *Ibid. 1652. in-12. fig.*

Le Peintre converti aux préciſes & univerſelles Règles de ſon art; par LE MÊME. *Paris, 1667. in-8°. fig.*

23. Inſigniores Statuarum Urbis Romæ Icones. Romæ, JOANNES JACOBUS DE RUBEIS, 1645. in-4°.

Imagines Veteris ac Novi Teſtamenti, à Raphaële Sanctio, Urbinate, in Vaticani palatii xyſtis expreſſæ; JOANNIS JACOBI DE RUBEIS curâ delineatæ & inciſæ. Romæ, in-fol. oblongo.

Ejuſdem JOANNIS JAC. DE RUBEIS, admiranda Raphaëlis Urbinatis Monumenta. Ibid. in-4°. oblongo.

Galeriæ Farneſianæ Icones, Romæ in ædibus Sereniſſimi Ducis Parmenſis, ab Annibale Caraccio, ad Veterum æmulationem, poſterorumque admirationem, coloribus expreſſæ; cum ipſarum monocromatibus & ornamentis, à Petro Agulla delineatis, inciſæ. Romæ, JOANNES JAC. DE RUBEIS, in-fol. chartâ Atlanticâ.

24. *Het Teeckenboek van* ABRAHAM BLOEMART, *beſtaende in ſeven deelen; waar achter het aardige Kinderſpel, en andere uitgebeeld door* CORNELIUS HOLSTEYN. *Amſterdam, Nicol. Viſſcher, in-fol.*

Eerſte Beginſelen der Teeckenkonſt, beſtaende in ſeven deelen, en honderd en viertigh platen, geteeckent door ABRAHAM BLOEMART. *Amſt., in-fol.*

25. *Heydenſche Afgoden, Beelden, Tempels, enz.; voor Schilders, &c. Haarlem, 1646. in-12.*

26. *Le Maraviglie dell' Arte, overo le Vite de gli illuſtri Pittori Veneti, e dello Stato; ove ſono raccolte le Opere inſigni, i coſtumi, ed i Ritratti loro. Da* C. RIDOLFI. *In Venetia, 1648. due vol. in-4°. fig.*

27. *Delle Vite de' più eccellenti Pittori, Scultori, ed Architetti di* GIORGIO VASARI, *Pittore ed Architetto, Aretino. In queſta nuova edizione diligentimente reviſte, ricorrette, accreſcinte d'alcuni Ritratti, ed arricchite di poſtille nel margine. In Bologna, Parte I. e II. 1648. Parte terza, in due vol. 1662. 1663. in-4°. fig.* It. Anglicè: *Choiſe Obſervations upon the Art of Painting; together with Vaſari's Lives of the moſt eminent Painters, from Cimabue to the time of Raphaël and Michaël Angelo. London, 1719. in-4°.* Obiit Vaſarius an. 1574. æt. 65.

28. *Metamorphoſis, ofte wonderbaare Veranderìng, ende Leven van den vermaerden Meeſter Quinten Matſys, conſtig Groſsmit, ende Schilder binnen Antwerpen; met verſcheyde Ghedichten van Thomas Morus, ende andere gheleerde mannen. Antwerpen, 1648. in-4°.*

29. *Image de divers hommes d'eſprit ſublime, qui par leur art & ſcience debvroient vivre éternellement, deſquels la louange & renommée faict eſtonner le monde. Mis en lumière par* JEAN MEYSSENS, *Peintre, & vendeur de l'Art. A Anvers, au Cammerſtraet, 1649. in-4°.* fig. numero LXV., quæ & inſertæ libro, infrà *n. 35.* indicando, ſed formâ deteriore.

30. *Trattato della Pittura, di* LEONARDO DA VINCI; *dato in luce, con la Vita dell' iſteſſo Autore da* R. DU FRESNE. *In Parigi, 1651. in-fol.* Item—— *E* LEON BATTISTA ALBERTI, *della Pittura, e della Statua. In Parigi ed in Napoli, 1733--1751. in-fol. fig.* It. Gallicè: *Traité de la Peinture, de* LÉONARD DE VINCI; *traduit en François par* M. DE FRÉART, *&* S. DE CHAMBRAY. *Paris, Langlois, 1651. in-fol. fig. It. Ibid., Giffart, 1716. in-12.* Obiit Vincius in Galliâ anno 1518., ætatis 76.

31. *Trattato della Pittura e Scultura, uſo ed abuſo loro. In Fiorenza, Bonardi, 1652. in-4°.*

32. *Het Broederſchap der Schilderkunſt, ingewydt door Schilders, Beeldhouwers, enz. Amſterdam, 1654. in-fol.*

33. GERARDI JOANNIS VOSSII, de Graphice, ſive Arte pingendi, Tractatus exſtat in ejus Libro de quatuor Artibus popularibus, Amſtelædami edito ab Joanne Blaeu, 1660. in-4°. pp. 61--94., & in Operum ejus Collectione.

34. *Traité de l'origine de la Peinture; par* ANDRÉ FÉLIBIEN. *Paris, 1660.* Vide infrà, *n.* 42.

Des Principes de l'Architecture, de la Sculpture, de la Peinture, & des autres Arts qui en dèpendent. Avec un Dictionaire des termes propres à châcun de ces Arts. Par LE MÊME. *Paris, Coignard, 1676. in-4°. fig.*

35. *Het gulden Cabinet van de edele vrye Schilder-conſt; waer in begrepen is den lof, en het Leven van de vermaerdſte Schilders, Architecten, Beldthouwers, ende Plaetſnyders van deſe eeuw; door* CORNEL. DE BIE, *Notaris tot Lier. Antwerpen, Jan Meyſſens, Konſt-vercooper, 1661. 4°. fig.*

36. *Idée de la perfection de la Peinture, démontrée par les principes de l'Art, & par des exemples conformes, ſur les plus célèbres Tableaux des Peintres anciens & modernes, Léonard de Vinci, Raphaël, Jules Romain, & le Pouſſin. Par* ROLAND FRÉART. *Au Mans, 1662., in-4°.*

37. ERNESTI VENII Tractatus Phyſiologicus de Pulchritudine. Bruxellis, 1662. in-16. fig.

38. *Habiti antichi; overo Raccolta di Figure delineate dal gran Titiano,*

e da Ceſare Veccellio ſuo fratello. In Venetia, i Combi, 1664. in-8°.

39. *Le Minere della Pittura, di M.* BOSCHINI. *In Venezia, 1664., in-12.*

40. *Vite de' Pittori antichi, ſcritte ed illuſtrate da* CARLO DATI. *In Firenze, 1667. in-4°.*

41. *Entretiens ſur la Vie & les Ouvrages des plus excellens Peintres anciens & modernes. Nouvelle édition, corrigée, & augmentée des Conférences de l'Académie Royale de Peinture & de Sculpture Par* ANDRÉ FÉLIBIEN. [Quæ Collationes primùm prodierant Lutetiæ Pariſ., typis Federici Léonard, 1667. in-4°.] *de l'Idée du Peintre parfait : & des Traités des Deſſeins, des Eſtampes, de la connoiſſance des Tableaux, & du Goût des nations. Par* JEAN-FRANÇOIS FÉLIBIEN. *Paris, 1696. in-4°., deux vol.* It. *Amſterdam, 1706. in-12. ſix vol.* Item *Autre édition, à laquelle eſt jointe la Deſcription de l'Hôtel Royal des Invalides. Trévoux, 1725. in-12. ſix vol.*

42. CAROLI ALPHONSI DU FRESNOY, de Arte Graphicâ, Carmen. Lutetiæ Pariſ., 1668., & pòſt aliquoties. It. *L'Art de la Peinture; par* CHARLES-ALPHONSE DU FRESNOY; *traduit en François par Roger de Piles. Avec des Remarques. Paris, Langlois, 1668. & 1684. in-12.* It. Belgicè : *Schilderkonſt door C. A. du Fresnoy. Amſterdam, 1722. in-12.* It. Anglicè, ſolutâ oratione : *Freſnoy's Art of Painting; by John Dryden. London, 1716. in-12.*

43. *Plaidoyé pour Girard van Opſtal, de l'Acadèmie Royale de la Peinture & de la Sculpture. Paris, Cramoiſy, 1668. in-4°.*

44. JOANNES SCHEFFERUS, de Arte Pingendi. Norimbergæ, 1669. in-12.

45. *Iconologia di* CESARI RIPA..... *ne i quali ſi eſprimono varie imagini di Virtu, Vitii, Paſſioni humane, Affetti, Atti, Diſcipline, Humori, Elementi, Corpi celeſti, Provincie d'Italia, Fiumi, ed altre materie infinite, &c. In Venetia, 1669., in-4°. fig.* Item *Iconologie, ou Explication de pluſieurs Images, Emblèmes, & autres figures hièroglyphiques; tirée de Céſar Ripa, par* JEAN BAUDOIN. *Avec figures gravées par Jacques de Bie. Paris, Billaine, 1677. in-4°.* It. Belgicè : *Uytbeeldinge des Verſtandts; door Cæſar Ripa.... Amſterdam, in-12. met 200. kopere plaaten.*

46. *Trattato della Pittura; da F.* LANA. *In Breſcia, 1670. in-12. Manuſcr.*

47. *Viaggio Pittoreſco, da G.* BARRI. *In Venetia, 1671. in-12.*

48. *Le Vite de' Pittori, Scultori, & Architetti moderni, da* PIETRO BELLORI. *In Roma, Maſcardi, 1672. in-4°.*

49. *Studio di Pittura, Scoltura, ed Architettura, nelle chieſe di Roma, del F.* TITI. *In Roma, 1675., in-12.*

50. *Converſations ſur la connoiſſance de la Peinture, & ſur le jugement, qu'on doit faire des Tableaux; où par occaſion il eſt parlé de la Vie de Rubens, & de quelques-uns de ſes plus beaux ouvrages. Par* ROGER DE PILES. *Paris, Langlois, 1677. in-12.*

Diſſertation ſur les Ouvrages des plus fameux Peintres; avec la Deſcription du Cabinet de M. le Duc de Richelieu, & la Vie de Rubens. Par LE MÊME. *Paris, 1681. in-12.*

Les prémiers Elémens de la Peinture pratique; enrichis de figures de Proportions, meſurées ſur l'Antique, deſſinées, & gravées par Jean-Baptiſte Corneille, Peintre de l'Acadèmie Royale. Par LE MÊME. *Paris, 1684. in-12.* It. Anglicè : *Principles of Pain-*

of Painting, by R. de Piles. London, 1743. in-12.

Cours de Peinture par principes. Par LE MÊME. *Paris, Eſtienne, 1708. in-12. It. Ibid., Jombert, 1741., 2. vol. in-4°.*

Abrègé de la Vie des Peintres, avec des Réflexions ſur leurs Ouvrages : & un Traité du Peintre parfait, de la connoiſſance des Deſſeins, & de l'utilité des Eſtampes. Seconde édition, revûe & corrigée par l'Auteur. Avec un Abrégé de ſa vie, & pluſieurs autres additions. Par LE MÊME. *Paris, Eſtienne, 1715. in-12.* It. *Het Leeven der vermaardſte Schilders, en Aanmerkingen over haare Werken. Door R.* DE PILES. *Amſterdam, 1725. in-12.*

Recueil de divers Ouvrages de ROGER DE PILES *ſur la Peinture, & le coloris. Paris, 1755. in-12.*

51. *Inleyding tot de hooge Schoole der Schilderkonſt; anders de zichtbaere Werelt, verdeelt in negen Leerwinkels, yder beſtiert door eene der Zanggodinnen. Door* SAMUEL VAN HOOGSTRAETEN. *Rotterdam, 1678. in-4°. fig.*

52. *La Felſina Pittrice, Vite de' Pittori Bologneſi. Dal Cavaliere* MALVASIA. *In Bologna, 1678. in-4°. fig. quatro vol.*

53. *Oſſervazioni ſopra il Libro della Felſina Pittrice, per diſeſa di Raphaele da Urbino, de i Caracci, e della loro Scuola. Da V.* VITTORIA. *In Roma. In-12.*

54. JOACHIMI SANDRART Admiranda Statuariæ. Norimbergæ, 1680. in-fol. fig.

EJUSDEM Academia Artis Pictoriæ. Ibid. 1683. in-fol. fig.

Romæ antiquæ, & novæ Theatrum; ſive Urbis, juxta varios ejuſdem ſtatus, Delineatio topographica: curante JOACHIMO SANDRART. Ibid. 1684. in-fol. fig.

Præcipuorum aliquot Romæ Templorum, quæ Roma exhibet, Ichnographia; auctore J. J. DE SANDRART. Ibid. 1684. in-fol. fig. Quæ omnia etiam Germanico ſermone prodiere.

55. *F.* BALDINUCCI *Vocabolario Toſcano dell' Arte del Diſegno, nel quale ſi explicano i propri termini e voci, non ſolo della Pittura, Scultura, ed Architettura, ma encora di altre Arti à quelle ſubordinate, e che habbiano per fondamento il Diſegno; con la notizia de' Nomi e qualitati delle Gioie, Metalli, Pietre dure, Marmi, Pietre tenere, Saſſi, Legnami, Colori, Strumenti, ed ogn' altra materia, che ſervir poſſa, tanto alla coſtruzione di Edificii e loro ornato, quanto alla ſteſſa Pittura e Scultura. In Firenze, 1681. in-4°.*

Notizie de' Profeſſori del Diſegno, da Cimabue; per le quali ſi dimoſtra come, e perche le bell' Arti di Pittura, Scultura, ed Architettura, laſciata la rozzezza delle maniere Greca e Gottica, ſi ſiano in queſti ſecoli ridotte all' antica loro perfezione. Dal MEDESIMO. *In Firenze, 1681. in-4°.* ——— *Secolo II. dall' anno 1300. al 1400., diſtinto in Decennali. Ibid., 1686., in-4°.* ——— *Secolo quarto, che contiene tre Decennali dall' anno 1550. al 1580. Ibid., 1688., in-4°.*

Vita del Cavaliere Giov. Lorenzo Bernino, Scultore, Architetto, e Pittore. Dal MEDESIMO. *In Firenze, 1682., in-4°.*

Comminciamento e progreſſo dell' Arte dell' Intagliare in rame; colle Vite di molti de' piu eccellenti Maeſtri della ſteſſa Profeſſione. Dal MEDESIMO. *In Firenze, 1686., in-4°.*

Lettera, nella quale F. BALDINUCCI *riſponde ad alcuni Queſiti in materie di Pittura. In Roma, ed in Firenze, 1687., in-4°.*

Lezione di F. BALDINUCCI *nell' Academia della Cruſca.... In Firenze, 1692. in-4°.*

56. *Académie des Sciences & des Arts, contenant les Vies & les Eloges hiſtoriques des Hommes illuſtres, qui ont excellé en ces profeſſions, dépuis environ quatre ſiècles, parmy diverſes nations de l'Europe. Avec leurs Pourtraits tirez ſur des Originaux au naturel, & pluſieurs Inſcriptions funèbres, exactement recueillies de leurs Tombeaux. Par* ISAAC BULLART, *Chevalier de l'Ordre de S. Michel. Amſterdam, héritiers de Daniel Elzevier* (Brux., Franç. Foppens) *1682. in-fol. deux vol., pp. 421. & 501.*

57. *Les Proportions du Corps humain, meſurées ſur les plus belles figures de l'Antiquité. Par G.* AUDRAN. *Paris, 1683. in-fol.*

58. *Le Pitture di Bologna. In Bologna, 1686. in-12. It. 1732., in-12.*

59. *Ammaëſtramento utile e curioſo di Pittura, Scoltura, ed Architettura. In Roma, 1686. in-12.*

60. *L'Art de Laver, ou la nouvelle Manière de peindre ſur le papier. Par M.* GAUTIER. *Lyon, 1687. in-12. It. Bruxelles, 1708. in-12.*

61. *Explication des Tableaux de la Galerie de Verſailles, & de ſes deux ſalons. Paris, 1687. in-4°.*

62. *Recueil des Deſcriptions de Peintures, & autres Ouvrages faits pour le Roy* (Louïs XIV.) *Paris, 1689. in-12.*

63. Tabellæ ſelectæ, ac explicatæ à CAROLA-CATHARINA PATINA, Pariſinâ. Patavii, 1691. in-fol.

64. *Le Cabinet des Beaux-Arts; ou Recueil des plus belles Eſtampes; avec l'Explication par M^r* PERRAULT. *Paris, 1693. in-fol.*

65. DAVID KLOEKER, *die vornehmſte Schilderyen, welche in denen Pallaſten des Konigreiches Schweden ſu ſehen ſind. Stockholm, 1694. in-fol.*

66. LUDOLPHI SMIDS Pictura loquens; ſive heroïcarum Tabularum Hadriani Schoonebeeck Enarratio & Explicatio. Amſtelædami, 1695. in-12. fig.

67. *Sentimens des plus habiles Peintres ſur la pratique de la Peinture & de la Sculpture. Par* HENRI TESTELIN. *Paris, Cramoiſy, 1696. in-fol. fig.*

68. *Verlichterie-Kunde; door W.* GOEREE. *Amſterdam, 1697. in-12.*

Inleiding tot de pratyck der algemeene Schilderkunſt; door DE SELVE. *Ibid. in-12.*

Natuurlyk en Schilderkunſtig Ontwerp der Menſchkunde; door DE SELVE. *Amſterdam, 1704. in-12. fig.*

Teyken-Verlichterie-en Schilderkunſt; door DE SELVE. *Amſterdam, 1705. in-12.*

69. *Hiſtoire des Arts, qui ont rapport au Deſſein, diviſée en trois livres. Par P.* MONIER, *Peintre du Roi, &c. Paris, 1698. in-12.* Item Anglicè: *Hiſtory of Painting, &c., by P. Monier. London, 1699. in-12.*

70. *Cabinet des ſingularitez d'Architecture, Peinture, Sculpture, & Graveure; ou Introduction à la connoiſſance des plus Beaux-Arts, figurés ſous les Tableaux, les Statues, & les Eſtampes. Par* FLORENT LE COMTE. *Paris, Picart, 1699. in-12. trois vol. It. Bruxelles, 1702. in-12. trois vol., fig.* Item Belgicè

redditum : *Het Konſt-Cabinet der Bouw-Schilder-Beeldhouw-en Graveerkunde. Met Plaaten. Utrecht*, 1745. *in-12.*, *twee deelen.*

71. *Grondlegging van de Teekenkonſt. Door* GERARD DE LAIRESSE. *Amſterdam*, 1701. *in-4°. fig.* It. Gallicè : *Les principes du Deſſein: & Méthode courte & facile pour apprendre cet Art en peu de tems. Par* GÉRARD DE LAIRESSE. *Amſterdam*, 1719. *in-fol. fig.*

Het groot volkoomen Schilderboek. Door GERARD DE LAIRESSE. *Amſterdam*, 1714. *in-4°.* 2. *vol.*, quæ optima operis editio.

72. *Polygraphice*, *or the Arts of Drawing, Engraving, Etching, Limning, Painting, &c. By* W. SALMON. *London*, 1701. *in-12. two vol.*

73. M. PHIL. ROHR Pictor errans in Hiſtoriâ ſacrâ. Exſtat in Theſauri Philologico-Theologici, Amſtelodami 1702. in-fol. editi, Tomo II. pp. 860--871.

74. *Méthode pour apprendre à deſſiner les Paſſions. Par* M. LE BRUN. *Amſterdam*, 1702. *in-12. fig.* Item Anglicè : *Expreſſions of the Paſſions. Engraved at London by* JOHN TINNEY. *In-fol.*, *fig.*

75. *Der wohlerfahrne Scheid-Kunſtler. Nurnberg*, 1708. *in-12. fig.*

76. *Traité de la Peinture en Mignature, pour apprendre aiſément à peindre ſans Maitre. Ouvrage corrigé & augmenté (ſur le plan de l'ancien) de diverſes inſtructions préliminaires ſur la Peinture en général, & de Préceptes ſur le Deſſein pour en faciliter l'étude & la pratique. Auquel on a ajouté un petit Traité de la Peinture au Paſtel, avec la Méthode de compoſer aux Paſtels : la manière de laver proprement toutes ſortes de Plans : le ſecret de faire les plus belles couleurs, l'Or bruni, l'Or en coquille, & le Vernis de la Chine. Avec une Explication par ordre alphabètique de tous les termes propres au Deſſein & à la Peinture. La Haye, Louïs & Henri van Dole*, 1708. *in-12. pp.* 269.

77. ANDREÆ PUTEI Opus de Perſpectivâ Pictorum, atque Architectorum ; quo facillima ac expeditiſſima Methodus omne id, quod ad Architecturam attinet, opticâ ratione delineandi, exhibetur. Auguſtæ Vindelicorum, 1708--1711. 2. vol. in-fol. fig.

78. *Der curiöſe Schreiber, und curiöſe Mahler. Dreſden*, 1712. *in-12.*

79. *Ontſloote Deure der Teekenkonſt; waar in, door natuurlyke voorbeelden, veelerlei ſtant en gebaar van Hoofden en Tronien, als meede de bewegingen van handen en voeten, en volkoome beelden van Mannen en Vrouwen vertoont worden in* LXXXIII. *fraye platen. Door* G. HOET. *Leeuwaarden*, 1713. *in-fol.* Vide infrà *n.* 84.

80. *Deſcription de l'Acadèmie Royale des Arts de Peinture, & de Sculpture. Par* GUÈRIN. *Paris*, 1715. *in-12. fig.* Inſtituit hanc Academiam Ludovicus XIV. anno 1648.

81. *Two Diſcourſes :* 1. *An Eſſay on the whole Art of Criticiſm, as it relates to Painting.* 2. *Diſcourſe on the dignity, certainty, Pleaſure, and advantage of the Science of a Connoiſſeur. By* RICHARDSON. *London*, 1719. *in-12. It. Richardſon on the Statues, Bas-reliefs, Drawings, and Pictures, in Italy, France, &c. London*, 1754. *in-12°.* Item Opus utrumque Gallicè : *Traité de la Peinture & de la Sculpture, contenant*

un Eſſai ſur la théorie, l'Art de critiquer, la deſcription de divers Tableaux, Deſſeins, Statues, Buſtes, Bas-reliefs, qui ſe trouvent en Italie. Par MM. RICHARDSON. *Amſterdam, 1728. in-8°., trois vol.*

82. *Les Règles du Deſſein, & du Lavis. Par M^r^* BOUCHETTE. *Paris, 1721. in-8°. fig.*

83. *Die Diſcourſe der Mahlern. Zurch, 1721--1723. in-12., 4. theilen.*

84. *De voornaemſte Gronden der Teekenkonſt; voorgeſtelt door den konſtrycken Schilder G.* HOET. *Leyden, 1723. in-fol. fig.* It. Gallicè: *L'Art du Deſſein, pour l'uſage des curieux, par G.* HOET; *dans lequel ſont repréſentés plus d'une centaine d'exemples naturels de diverſes ſortes d'Attitudes, & de geſtes, de Têtes & de viſages, de mains & de pieds, &c. gravés par P.* BODART. *Ibid. 1723. in fol.*

85. *Hiſtoire de la Peinture ancienne; extraite de l'Hiſtoire Naturelle de Pline; avec le Texte Latin.... éclairci par des Remarques nouvelles. Par M.* [DAVID] DURAND [Miniſtre à Londres.] *Londres, 1725. in-fol.*

Hiſtoire de la Sculpture; extraite de Pline. Par LE MÊME. *Londres, 1725. in fol.*

86. *Per la prima ſolenne fonzione del Premio alle tre Arti, Pittura, Scultura, Architettura, nell' Academia Clementina del Diſegno. In Bologna, 1727. 4°.*

87. *Cabinet de l'Art de Sculpture. Par* VAN BOSSUYT. *Amſterdam, 1727. in-4°., fig.*

88. *Deſcription des Tableaux du Palais Royal* [de France.] *Avec la Vie des Peintres à la tête de leurs Ouvrages. Par M.* DU BOIS DE S^T^ GÉLAIS. *Paris, 1727. in-12.*

89. *Dell' Arti rappreſentative, capitoli ſei di* LUIGI RICCOBONI. *Londra, 1728. in-12.*

90. Pictor Chriſtianus, eruditus, &c. Auctore JOANNE INTERIAN DE AYALA.... Madriti, 1730. in-fol. De quo relege dicta in Prologo.

91. *The perfect Painter; or a complet Hiſtory of the original, progres, and improvement of Painting. London, 1730. in-12.*

92. *An Eſſay upon Poetry and Painting; with relation to the ſacred and profane Hiſtory. With an Appendix concerning obſcenity in Writing and Painting. By* CHARLES LAMOTTE. *London, 1730. in-12.* De quo in Prologo.

93. *La Vie de Léonard de Vinci; avec le Recueil de têtes de caractères & de charges. Par M.* [PIERRE-JEAN] MARIETTE. *Paris, 1730. in-4°.*

Deſcription ſommaire des Deſſeins des grands Maitres d'Italie, des Pays-Bas, & de France: & des Pierres gravées du Cabinet de M. Crozat. Par LE MÊME. *Paris, 1741. in-8°.*

Deſcription des Tableaux du Cabinet de M. Boyer d'Eguilles, d'Aix en Provence. Paris, 1745. in-fol. 2. vol. Par LE MÊME.

Traité hiſtorique des Pierres gravées; avec l'Hiſtoire des Graveurs, & une Bibliothèque hiſtorique & critique des Ouvrages ſur les Pierres gravées. Par LE MÊME. *1750. in-fol. 2. vol.*

Deſcription ſommaire des Statues, figures, buſtes, vaſes, & autres morceaux de Sculpture, provenants du Cabinet de M. Crozat. Par LE MÊME. *1750. in-8°.*

94. *Ritratti di alcuni celebri Pittori del ſecolo XVII., diſegnati, ed intagliati in rame dal Cavaliere Ottavio*

Lioni; con le Vite de' medeſimi, tratte di varii Autori, accreſciute d'Annotazioni. Si è aggiunta la Vita di Carlo Maratti, ſcritta da GIOV. PIETRO BELLORI *ſin all' anno 1689.; con Diſcorſo del medeſimo ſoprà un quadro della Dafne dello ſteſſo Maratti, dipinto per il Rè Chriſtianiſſimo, &c. In Roma, 1731. in-4°., pp. 472. fig.*

95. *Réflexions critiques ſur la Poëſie & la Peinture. Par M. l'Abbé* DU-BOS. *Utrecht, 1732. in-12. trois vol.*

96. Pictura, Carmen; auctore FRANCISCO - MARIA DE MARSY. Lutetiæ Pariſ., 1736. in-12.

97. *Catalogue raiſonné du Cabinet de M. de la Roque; contenant une collection conſidérable de Tableaux, Deſſeins, Eſtampes, &c. Par E. F.* GERSAINT. *Paris, 1737. in-12.*

Catalogue raiſonné des Tableaux, &c. du Cabinet de M. Godefroy. Par LE MÊME. *Paris, 1748. in-12.*

Catalogue d'une Collection complette des Eſtampes de Rembrandt, avec toutes leurs variations; contenant 655. Eſtampes. Par M. AMADE DE BURGY. *La Haye, 1755. in-12.*

Catalogue and Deſcription of Rembrant's Etchings. London, 1752. in-12.

98. *Le' Arti di Bologna, diſegnate da* ANNIBALE CARACCI. *In Roma, 1740. in-fol. fig.*

99. *Las Vidas de los Pintores, y Eſtatuarios eminentes Eſpañolos, que con ſus heroycas Obras han illuſtrado la Nacion. Por A. P.* VELASCO. *Londres, 1742. in-12.* It. Anglicè : *Account of the Spaniſh Painters, by A. P. Velaſco. London, 1739. in-12.*

100. *Abrègé de la Vie des plus fameux Peintres; avec leurs Portraits gravés en taille-douce, les indications de leurs principaux Ouvrages, quelques réflexions ſur leurs caractères, & la manière de connoitre les Deſſeins des plus grands Maitres. Paris, de Bure l'aîné, 1745-1752., in-4°. fig. trois vol.*, dont le dernier tient 322. pages.

101. *Réflexions ſur la Peinture, & les cauſes de ſon état préſent en France. Par M.* DE LA FONT DE S. YENNE. *Paris, 1746. in-12.*

102. *Dictionaire abrègé de Peinture, & d'Architecture* [rédigé par LE MÊME.] *Paris, 1746. deux vol. in-12.*

103. *Lettre de l'Auteur des Réflexions ſur la Peinture. Ibid. 1747. in-12.*

104. *Lettre de M. l'Abbé* LE BLANC, *ſur les Tableaux expoſés au Louvre en 1747. Paris, 1747. in-14.*

Obſervations ſur les Ouvrages de MM. de l'Académie de Peinture & de Sculpture (de Paris) *expoſés au Salon du Louvre. Paris, 1753. in-12. Par* LE MÊME.

105. *Auſlegung der Monogrammatum der nahmen von der Mahlern, Kuypferſtechers, &c. Durch J. F.* CHRISTEN. *Leipſig, 1747. in-12. fig.* Item Gallicè : *Dictionnaire des Monogrammes, Chiffres, Lettres initiales, Logogryphes, Rébus, &c., ſous leſquels les plus célèbres Peintres, Graveurs, & Deſſinateurs ont déguiſé leurs noms; traduit de l'Allemand de M.* CHRISTEN, *& augmenté de pluſieurs Supplémens par M.* [SEILIUS, de Dantzik] *de l'Académie Impériale, & de la Société Royale de Londres. Paris, 1751. & 1762. in-8°.*

106. *Réflèxions ſur quelques circonſtances préſentes; contenant deux Lettres ſur l'expoſition des Tableaux au Louvre cette année 1748., &c.*

Par M. Baillet de *S. Julien. Paris*, 1748. *in*-12.

Lettres du même, *ſur la Peinture, à un Amateur. Paris*, 1750. *in*-12.

Lettre du même, *ſur les Caractères en Peinture. Paris*, 1753. *in*-12.

La Peinture, Ode de Milord Telliab [Anagr. Baillet.] *Ibid.* 1753. *in*-12. Oratione ſolutâ ſcripta.

La Peinture, Poëme. Paris, 1755. *in*-8°. Eodem auctore.

107. *Voyage Pittoreſque de Paris; ou indication de tout ce qu'il y a de plus beau dans cette grande ville en Peinture, Sculpture, & Architecture. Par M. D.* [Antoine-Nicolas Dezallier d'Argenville.] *Paris*, 1749. *in*-12. It. *Seconde édition, revûe, corrigée, & augmentée des Cabinets de Tableaux des Particuliers. Paris, de Bure l'aîné*, 1752. *in*-12. *d'environ* 500. *pages.*

Voyage Pittoreſque des environs de Paris. Par le même. *Ibid.*, 1755. *in*-12.

108. *Traité de Perſpective pratique, à l'uſage des Artiſtes. Par M.* Jeaurat, *Ingénieur-Géographe du Roi* [T. C.] 1750. *in*-4°.

109. *Catalogue raiſonné de toutes les pièces qui compoſent l'Œuvre de Rembrandt; par M.* Gersaint. *Mis au jour, avec des augmentations, & la Vie de Rembrandt par M.* Helle. *Paris*, 1751. *in*-12.

110. *Eſſai ſur la Peinture, la Sculpture, & l'Architecture. Par M.* [Louïs Petit] de *Bachaumont. Paris*, 1751. *in*-12. Item *Seconde édition, revûe, & augmentée. Ibid.*, 1752. *in*-12., *pages* 152.

111. *Vies des cinq prémiers Peintres du Roi* [T. C.] *dépuis M. le Brun juſqu'à préſent. Paris*, 1751-1752. *in*-12. *deux vol. Par M. le Comte* de *Caylus, M.* Desportes, *M.* Watelet, *&c.*

112. *Obſervations ſur l'Hiſtoire Naturelle, ſur la Phyſique, & ſur la Peinture. Par M.* [Jacques] Gautier, *de l'Académie de Dijon.* 1752. *& ſuiv.*, 4. *vol. in*-4°., *item ſix vol. in*-12.

Obſervations ſur la Peinture, & ſur les Tableaux anciens & modernes. Par le même. 1753. *in*-12.

113. *Réflèxions critiques ſur les différentes Ecoles de Peinture. Paris*, 1752. *in*-12.

114. *Vita di Jacopo Sanſovino, Fiorentino, Scultore, ed Architetto chiariſſimo. Da T.* Ternanza. *In Venezia*, 1752. *in*-4°.

115. Sculptura, Carmen; auctore Ludovico Doissin, Soc. Jeſu. Lutetiæ Pariſ., Thibouſt, 1752. in-12. dicatum Galliæ Delphino. It. *La Gravure; Poëme Latin, avec la Traduction en proſe, dédiée à l'Académie de Peinture & de Sculpture. Paris, le Mercier*, 1753. *in*-12., *pagg.* 166.

116. *Lettre ſur l'expoſition des Tableaux au Louvre. Paris*, 1753. *in*-12. *Par M.* Huquier, *le fils.*

117. *L'Ecole d'Uranie, ou l'Art de peindre, par* du Fresnoy, *traduction de* de Piles, *revûe & corrigée par l'Editeur* [Anne-Gabriël Meuſnier de Kerlon.] *Et la Peinture de l'Abbé* de Marsy, *traduite par l'Editeur : ces deux Poëmes précèdés d'une Diſſertation ſur la Peinture & la Poëſie.* 1753. *in*-12.

118. *Vie des Peintres Flamands, Allemands, & Hollandois. Par M.* Descamps *de l'Académie de Rouen, & Profeſſeur de l'Académie de Deſſein de la même ville. Rouen*, 1753., 2. *vol. in*-8°.

Sentimens ſur quelques Ouvra-

ges de Peinture, Sculpture, &c. Eodem Auctore. *Paris, 1753. in-8°.*

119. *Dictionnaire portatif des Beaux-Arts; ou Abrégé de ce qui concerne l'Architecture, la Sculpture, la Peinture, la Gravûre, la Poëſie, & la Muſique; avec la définition de ces Arts, l'explication des termes, & des choſes, qui leur appartiennent: enſemble les noms, la datte de la naiſſance & de la mort, les circonſtances les plus remarquables de la vie, & le genre particulier de talent des perſonnes qui ſe ſont diſtinguées dans ces différens Arts parmi les Anciens & les Modernes, en France, & dans les Pays étrangers. Par M. L*** Avocat. Paris, Veuve Eſtienne & fils, & Jean-Thomas Hériſſant, 1752. in-8°.* It. *Par Mr.* La Combe. *Nouvelle édition* [ab Auctore emendata & aucta.] *Ibid., J. Th. Hériſſant, & Frères Eſtienne, 1753. in-12. pagg. 760.*

120. *Memorie degli Intagliatori moderni in Pietre dure, Cammei, e Gioie, dal ſecolo XV. ſino al ſecolo XVIII. Dal A. P* Guiglianelli. *In Livorno, 1753. in-4°.*

121. *Lettre d'un Amateur au Marquis de * * * ſur l'expoſition des Tableaux. Paris, 1754. in-12.*

122. *The Art of Drawing and Painting in water-colours. London, 1755. in-12.*

123. *L'Art de la Peinture en fromage, ou en ramequin. Par M.* Rouquet, *de l'Académie de Sculpture & de Peinture* [de Paris.] *Paris, 1755. in-12.*

124. *Traité de la Méthode antique de graver en pierres fines, comparée avec la Méthode moderne, & expliquée en trente-ſept très-belles planches, gravées par* Laurent Natter, *Graveur en pierres fines. A Londres, chez l'Auteur, 1755. in-fol.*

125. *Mémoire ſur la Peinture à l'Encauſtique, & ſur la Peinture à la Cire. Par M. le Comte* de Caylus. *Paris, 1755. in-12. fig.* Cui Operi allaboravit Michael-Josephus Majault, Duacenus, Facultatis Pariſienſis Doctor Medicus.

Nouveaux ſujets de Peinture & de Sculpture. Par le même. *Paris, 1755. in-12.*

126. *Dialogue ſur les Arts, entre un Artiſte Amériquain, & un Amateur François. Paris, 1755. in-12.*

127. *L'Art d'imprimer les Tableaux. Par J. C.* Blon. *Paris, 1756. in-8°. fig.*

128. *Le moyen de dévenir Peintre en trois heures. Paris, 1756. in-12.*

129. *Dictionnaire Iconologique; ou Introduction à la connoiſſance des Peintures, Sculptures, Médailles, Eſtampes, &c. Paris, 1756. in-12.* It. *Gotha, 1758. in-12.*

130. *Recueil de quelques Pièces, concernant les Arts, la Peinture, & la Sculpture. Paris, 1757. in-12.*

131. *Tableaux tirés de l'Iliade, de l'Odyſſée d'Homère, & de l'Enéïde de Virgile. Avec des Obſervations générales ſur le Coſtume. Par M. le Comte* de Caylus. *Paris, 1757. in-8°.*

132. *Dictionnaire portatif de Peinture, Sculpture, & Gravure. Avec un Traité pratique des différentes manières de Peindre. Par Dom* Antoine-Joseph Pernetty, *Réligieux Bénédictin de la Congrégation de S. Maur. Paris, 1757. in-8°.*

133. *Poëmetto al Signor* Giambatista Tiepolo, *Pittore illuſtre, ſopra la Pittura. 1758.*

134. *L'Art de Peindre, Poëme; avec des Réflexions ſur les différentes parties de la Peinture. Par M.* WATELET, *Aſſocié libre de l'Académie de Peinture & de Sculpture. Paris, Guèrin, & de la Tour, 1760., grand in-4°. pp. 160.*

135. *Algarotti on Painting. London, 1764. in-12.*

136. *La Théologie des Peintres, Sculpteurs, Graveurs, & Deſſinateurs ..... par M. L'Abbé* MÉRY *D. L. C. Paris, 1765. in-12.* De hoc Libello dixi in Præfatione.

137. *Recherches ſur les beautés de la Peinture, & ſur le mérite des plus célèbres Peintres anciens & modernes; par M.* DANIEL WEBB. *Ouvrage traduit de l'Anglois par M. B*** Paris, 1765. in-8°.*

138. *Hiſtoire de l'Art chez les Anciens; par Mr J.* WINCKELMANN. *Ouvrage traduit de l'Allemand. Paris, 1766. 2. vol. in-8°.*

139. *Eſſai on Prints, containing Remarks on Picturesque Beauty. London, 1768. in-12.*

140. *Voyage Pittoreſque de la Flandre & du Brabant. Paris, 1769. in-8°. fig. pp. 328.*

CAPUT LXX.

Contra blaſphemas Hæreticorum Picturas.

RESTAT NUNC HUJUS libri Concluſio, quæ bipartita erit. Prima ad eos qui Eccleſiam exiverunt. Poſterior ad Pictores. Quod ad priores attinet, nihil perinde gratum eſt iis, qui ſeſe è ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ gremio ejecerunt, & ad partem Lutheri, Calvini, aut alterius Sectarii tranſierunt, quàm quòd nanciſcantur occaſionem quandam calumniandi, & invehendi in abuſus Catholicorum.

Atque utinam illi perinde omnes abuſus deteſtarentur, quemadmodum eos deteſtatur & damnat ſancta Eccleſia, dolens plurimùm eos in quibuſdam ſuis filiis vigere. Sed phanatica illa contra Catholicos blaſphemia indicat eos eſſe fratres Cham, qui patris ſui verenda nudata eſſe fratribus nunciavit (76). Imò propter tot mendacia, quæ adjungunt, pejores ſunt ipſo Cham; procul à ſpiritu Conſtantini, qui dicebat (77): " Si propriis oculis vidiſſem Sacerdotem Dei, „ aut aliquem eorum, qui monachali habitu circumamicti „ ſunt, peccantem: chlamydem meam exſpoliarem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur: „ procul etiam ab admonitione Nicolai primi: "Si de Domini Sacerdotibus (qui „ jure Patres animarum dicuntur) aliquid contigerit vos audire,

(76) Geneſ. IX. 22.

(77) Diſt. LX.

„ dire, quod confuſionem piis mentibus ingerat: non infru-
„ nitum, ſed pudoratos filios Noë imitantes, paternam de
„ reliquo verecundiam contegatis, ut affluenti (quemadmo-
„ dum & illi) benedictione repleri, moderante Domino,
„ mereamini.„

Quantùm autem hac in parte receſſerit Lutherus (78), non ſolùm inter alia multa teſtatur Scriptum ejus, quod edidit, & inſcripſit: "Contra Pontificatum Romanum, à Sathanâ con-„ ſtitutum:„ ſed & præfixa ibidem Pictura, quâ Romanum Pontificem, auribus aſininis, ſuper ſuem ſedentem, aliiſque ineptiis, traduxit, non tam in Pontificis, quàm ſuum & ſuorum dedecus (*V*). *V*.

(78) *Surius in Hiſtoriâ, Anno 1545.*

(*V*) Sleidanus, Hiſtoricus è Proteſtantium grege, Lutheri temporibus æqualis, rem narrat & approbat *Lib. XVI. de ſtatu Religionis & Reip.*, *edit. Argentinenſ. apud Joan. Rihelium 1561. pagg. 277. 278.*, *ſub an. 1545.* " His ferè diebus „ (inquit) prodiit Liber, popula„ lari linguâ ſcriptus, cui titulus „ eſt: *Adversùs Pontificatum Roma„ num, à Sathanâ conſtitutum* ..... „ Libro picturam præfixit, quæ ſta„ tim indicat argumenti ſummam. „ Sedet in ſublimi cathedrâ Ponti„ fex, junctis & protenſis manibus, „ ornatu ſolemni; ſed aures habet „ aſininas: circà verò ſunt pluri„ mi Cacodæmones, quorum alii „ ſuperimponunt ejus capiti diade„ ma triplex, oleto faſtigiatum: „ alii funibus eum demittunt in „ medium infernum, horribili ſpe„ cie ſubjectum: alii titiones & „ ligna comportant: alii, tanquam „ officioſi, pedes ei ſublevant, ut „ rectà molliterque deſcendat .... „ Alteram quoque tunc emiſit, ri„ diculam quidem, ſed futuri præ„ nunciam picturam. Sui Pontifex „ inſidet ornatus, amplæ & mam„ moſæ, quam calcaribus fodit: „ dextræ digitis duobus, pollici „ proximis, de more protenſis, „ bene precatur iis, qui fortè oc„ currunt: ſiniſtrâ tenet oletum re„ cens atque fumans: ad ejus ni„ dorem porca ſuſpicit, & rictu „ naribuſque prædam captat: ille „ verò, per ludibrium & acerbè „ beſtiam increpans: Ut me ſeſſo„ rem, inquit, habeas, & calca„ ria mea perferas oportet, quan„ tumvis id invita facias: de Con„ cilio mihi ſatìs jam diu moleſtiam „ exhibes, quò me traducas, & li„ berè criminari poſſis: en illud, „ quod tantopere petis, Concilium. „ Per Porcam deſignat Germaniam. „ Hæc illius ludicra plerique taxa„ bant, ùt parum ipſo digna, ne„ que ſatìs verecunda. Sed ſuas „ ipſe rationes habebat, quamobrem „ ita faceret: & longiùs proſpicere „ credebatur: & extant alioquin in „ illius libris paſſim Vaticinia mul„ ta de rebus graviſſimis, quorum „ nonnulla jam comprobavit even„ tus, reliqua ſunt adhuc in manu „ Dei poſita.„ De ſtercoreo illo Prophetâ, ejuſque encomiaſte Slei-

(79) Epiſtol. CXXX. Vidit Æneas Silvius (79) in portâ civitatis Taborenſis, inter Bohemos, duo Scuta. In altero pictura erat Angeli Calicem tenentis, quaſi communionem ſub ſpecie vini ſuaderet populo: in altero Ziſca depictus erat, homo ſenex, & utroque orbatus lumine, quem cæcum ſecuti ſunt ducem. Et

---

dano, juvat audire Clariſſ. Antiſtitem Boſſuetum, *Hiſt. des Variat. Liv. I. n. 31. Luther le prénoit d'un ton de Prophète contre ceux, qui s'oppoſoient à ſa doctrine. Après les avoir avertis de s'y ſoûmettre, à la fin il les menaçoit de prier contre eux.* » *Mes prières, diſoit-il* [Epiſt. ad Georg. Duc. Sax., T. II. fol. 419.] » *ne ſeront pas un foudre de Salmo-* » *née, ni un vain murmure dans* » *l'air. On n'arrête pas ainſi la voix* » *de Luther: & je ſouhaite que V. A.* » *ne l'éprouve pas à ſon dam.* » *C'eſt ainſi qu'il écrivoit à un Prince de la Maiſon de Saxe.* « *Ma prière, pour-* » *ſuivoit-il, eſt un rempart invincible,* » *plus puiſſant que le Diable même.* » *Sans elle, il y a longtems qu'on* » *ne parleroit plus de Luther. Et on* » *ne s'étonnera pas d'un ſi grand* » *miracle!* „ *Lorſqu'il menaçoit quelqu'un des jugemens de Dieu, il ne vouloit pas qu'on crût qu'il le fît comme un homme, qui en avoit ſeulement des vûes générales. Vous euſſiez dit qu'il liſoit dans les décrets éternels. On le voyoit parler ſi certainement de la ruine prochaine de la Papauté, que les ſiens n'en doutoient plus. Sur ſa parole, on tenoit pour aſſuré dans le Parti, qu'il y avoit deux Antechriſts, clairement marqués dans les Ecritures: le Pape & le Turc. Le Turc alloit tomber: & les efforts, qu'il faiſoit alors dans la Hongrie, étoient le dernier acte de la Tragédie. Pour la Papauté, c'en étoit fait: & à peine lui donnoit-il deux ans à vivre; mais ſur-tout qu'on ſe gardât bien d'employer les armes dans ce grand ouvrage. C'eſt ainſi qu'il parla, tant qu'il fut foible: & il défendoit dans la cauſe de ſon Evangile tout autre glaive, que celui de la parole. Le règne Papal devoit tomber tout-à-coup par le ſouffle de J. C., c'étoit à dire par la prédication de Luther. Daniel y étoit exprès: Saint Paul ne permettoit pas d'en douter: & Luther leur interprète l'aſſûroit ainſi. On en revient encore à ces prophèties; le mauvais ſuccès de celles de Luther n'empêche pas les Miniſtres d'en hazarder de ſemblables. On connoit le génie des peuples: & il les faut toûjours faſciner par les mêmes voyes. Ces Prophèties de Luther ſe voyent encore dans ſes écrits, en témoignage éternel contre ceux, qui les ont crues ſi légèrement. Sleidan, ſon hiſtorien, les rapporte d'un air ſérieux: il employe toute l'élègance de ſon ſtile, & toute la pureté de ſon langage poli, à nous repréſenter une Peinture, dont Luther avoit rempli toute l'Allemagne, la plus ſale, la plus baſſe, & la plus honteuſe, qui fut jamais. Cependant, ſi nous en croyons Sleidan, c'étoit* « *une* » *image prophètique: au reſte on* » *voyoit déja l'accompliſſement de beau-* » *coup de prophèties de Luther, &* » *les autres étoient encore entre les* » *mains de Dieu.* »

quamvis Picturas Chriſti & Sanctorum deleant, hujus tamen Imaginem religiosè colunt: & honorem, quem Chriſto negant, obtendunt Ziſcæ.

Vidit etiam Antiſtes Lindanus (80) Lutheri Imaginem, titulo divi Martini prænotatam (*X*). (80) *Libro II. Dubitantii.* *X*

Vidit & Dominus Staphylus per Germaniam Iconoclaſtas, pro Chriſti & Sanctorum Imaginibus, Hæreticorum effigies repoſuiſſe, & uxorum ſuarum, eleganter & amatoriè depictas. " Vidimus, ait ad Borbonium Feuardentius (81), Melanchthonis, Calvini, Beſzæ, & aliorum Apoſtatarum Iconas, à Sectatoribus ambitiosè circumferri, & ingenti pretio comparari: Crucifixi verò, B. Mariæ, & Apoſtolorum, dejici, confringi, & flammis voracibus tradi." Vidimus ipſi Latronum, qui circùm Chriſti Imaginem depingi ſolent, integras & ſalvas effigies; crucifixi verò Jeſu Chriſti figuram pugionibus, gladiolis, & punctionibus, deformatam, confoſſam, & effractam. Eam etiam, quæ divum Archangelum Michaëlem referebat, laceram: Cacodæmonis integrâ ſalvâque manente. (81) *Præfatione ad Irenæum.*

Quare iſtos dracones & blaſphemiæ ejaculatores precor, ut attendant ad ea B. Auguſtini verba, quæ ſcripſit (82) de Picturis agens: " Nunc vos illud admoneo, ut aliquando Ecclesiæ Catholicæ maledicere deſinatis, vituperando mores hominum, & quos ipſa condemnat, & quos quotidie tanquam malos filios corrigere ſtudet." Obteſtor præterea nè præſenti noſtro Libro abutantur. Si enim eum ſincero oculo perlegere velint, facilè animadvertent & raros & paucos eſſe, quibuſdam tantùm locis, circa Imagines abuſus: eoſque etiam à Catholicæ Eccleſiæ Miniſtris reprehendi & emendari, dicente Concilio Tridentino (83): " In has ſanctas & ſalutares obſervationes ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit, ita ut nullæ falſi (82) *Libro I. de Moribus Eccleſiæ, cap. 34. Tomo I.* (83) *Seſſione XXV.*

(*X*) Etiam hodie Lutherani Scriptores Magiſtrum ſuum nominare ſolent *B. Lutherum*, ut *Beatum* ſignificent, ſive Cælitibus additum; quanquam, ùt ludens Richardus Simonius notavit, præfixum illud *B.* aptiùs *Beſtiam* interpretarentur. Alterius generis Imaginem, quâ propriis è ſcriptis, atque adeò genuinis coloribus, depingitur Lutherus, dedit illuſtriſſimus Boſſuetus *Libro primo Hiſtoriæ Variationum*, præſertim *à. n. 18. ad 34.*: non abſimilem vulgavit Clariſſimus Petrus Collet, Sorbonæ Doctor, initio Gallici *Commentarii de Indulgentiis.*

„ dogmatis imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſio-„ nem præbentes ſtatuantur. „ Dicendo : “ Si qui ſint, „ indicat paucitatem; addendo : “ eos prorſus aboleri ſancta Sy-„ nodus vehementer cupit, „ ſignificat abuſus Imaginum à Catholicæ Eccleſiæ Miniſtris reprehendi, & emendari.

CAPUT LXXI.

Admonitio ad pingentes.

Ex eo praeterea, quòd ſæpe in hoc Libro diximus Picturas eſſe ſcripturas & libros : quòdque pingere non aliud videatur eſſe, quàm ſcribere, & lineamenta ducere; nullus Pictorum temerario auſu attentet dies ſacros pingendo prophanare : quaſi ei in die feſto, ùt ſcribere, ſic & pingere liceat (*Y*). Audio enim quoſdam eò temeritatis veniſſe. Sed quia peccatum, dum negligitur, ſuo pondere ad aliud trahit, ſcio illos eoſdem paulò pòſt Catholicæ fidei naufragium perpeſſos eſſe (*Z*), ac ad eos pertranſiiſſe, qui, ùt Optatus loquitur (84), ſtudio criminandi, ad convitium Catholicorum cuncta componunt. Conſuetudo (quæ, ùt habet Innocentius tertius (85), eſt optima Legum interpres) hanc licentiam Pictoribus non admittit : ut iſtis novatoribus meritò objici poſſit, quod eſt apud Eſdram (86) : “ Quæ eſt hæc res, „ mala quam vos facitis, & prophanatis diem ſabbati? Nun-„ quid non hæc fecerunt patres noſtri? Et adduxit ſuper nos „ omnes malum hoc, & ſuper civitatem hanc. Et vos addi-„ tis iracundiam violando Sabbathum (*A*). „

(84) *Libro IV. ſub finem.*

(85) *De Conſuetudine, cap. Dilectus.*

(86) *II. Eſd. XIII. 17. 18.*

(*Y*) Picturam diebus feſtivis exercendam non eſſe, ſatis declarat Meldenſe Concilium, à trium provinciarum, Senonenſis, Remenſis, ac Bituricenſis, Epiſcopis habitum anno 845. die junii decimâ ſeptimâ. Sic enim habet Canone LXXVII.: “ Dies „ quoque octo ſacroſanctæ Paſchalis „ ſolennitatis omnibus Chriſtianis „ feriatos eſſe decernimus ab omni „ opere rurali, fabrili, carpentario, „ gypſaceo, cæmentario, pictorio, „ venatorio, forenſi, mercatorio, „ audientiali, & ſacramentis [id eſt, „ ſolennibus juramentis] exigendis. „

(*Z*) Sentit, opinor, de Huberto Golzio, Pictore Venlonenſi, Brugis anno 1583. 24. martii defuncto, qui venerabilem P. Cornelium Adriani, Franciſcani Ordinis Concionatorem, affictis ei ineptarum Orationum laciniis, & abominandâ mulierum corruptelâ, indigniſſimè calumniatus eſt.

(*A*) Monendi quoque Pictores Imaginum ſacrarum, ne illotis, quod

aiunt, manibus, huic rei ſeſe ingerant : ſed dum Sanctos pingunt, meminerint eos à ſe pingi, qui Judices olim ipſorum ſunt futuri. Monendi pariter, qui Pictorum operam adhibent, ne caſta laſcivis, aut ſancta committant impiis. Certè artis illorum caput eſt, affectus ac mores aptè repræſentare ; quamobrem illa à Calliſtrato *ἠθοποιὸς τέχνη* dicitur, id eſt, mores effingens. Ac diuturno experimento comprobatum eſt, ùt optimæ Sanctorum Vitæ à piis Scriptoribus, ſic optimas eorum effigies à piis quoque Pictoribus exſpectandas eſſe. Sed rem accipe pleniùs aliâ manû deductam.

SUPPLEMENTUM

AD CAPUT ULTIMUM LIBRI II.

EX FEDERICO BORROMÆO, *DE PICTURA SACRA, LIBRI PRIMI CAPITE XI.*

Pietatem Pictori in primis eſſe neceſſariam.

„ COLORES SUNT VERBORUM inſtar, qui percepti oculorum ſenſu,
„ non minùs deſcendunt in animum, quàm ipſæ perceptæ auribus
„ voces : ipſaque rerum pingendarum prima deformatio locum obtinet
„ ferè ſententiarum, & argumentorum. Inde fit, ut hunc Picturæ ſer-
„ monem & alloquium vulgus etiam, & multitudo imperita intelligat :
„ nihilo leviore tamen ob id ipſum auctoritate apud prudentes, ut rectè
„ dixerit Gregorius Nyſſenus [*Orat. in Martyrem Theodorum*] Picturam
„ loqui tacentem, & ejus beneficiô ſacras ædes prata florida fieri. Ac
„ ſicuti ad Oratoris munus plurimi refert, ea, quæ dicuntur, enunciari
„ cum affectu & vigore, qui movere animos poſſit : ita magnum Pictu-
„ ræ opus erit, ſi colores, & lineamenta erunt ejuſmodi, ut inſerant ani-
„ mo pios ſenſus, metumque & dolorem, quotieſcunque res poſtulabit.
„ Atque, ut ad ſimilitudinem eandem cuncta dirigantur, dici poteſt etiam
„ ſtudium illud, ſolertiamque Pictorum, quâ cupiunt imagines ſuas in
„ bono collocari lumine, quò faciliùs præſtantia Artis intelligatur, ſimile
„ quiddam eſſe ei Oratorum artificio, quô tum voce, tum geſtu, tum
„ actione, motuque corporis omni, dictionem ſuam ornare, & admovere
„ ſenſibus audientium conantur. Quin etiam, ſicuti vanus eſt Oratoris
„ conatus ad permovendos aliorum animos, niſi ſuum ipſe animum mo-
„ verit priùs : ita Pictoribus cunctis evenire arbitror, ut, niſi ipſi priùs
„ pium aliquem animi ſui motum excitare conati fuerint, nequeant poſ-
„ tea operibus dare ſuis id, quod ſibi deeſt, pietatem nempe, & lau-
„ dabiles animi ſenſus (**). Atque Veteribus illis, quorum tanta laus

(**) Saxo-ferratus dictus non niſi ſacras pingebat Imagines : ac priùs quàm ad eas pingendas adgrederetur, divinâ ſe Synaxi reficiebat, animumque ad pietatem componebat ſuum. [*Ant. Franc. Gorius hic.*]

„ in affectu fuit, planè eveniſſe arbitror id ipſum, quod prophanis Poëtis
„ accidiſſe pro certo habemus, ut nimirum optima quæque Carmina eo-
„ rum, non ſolùm ab artificio, ſed etiam ab motibus animi manaverint;
„ qui nempe motus elicuere ſenſus eos, quos nunquam diuturna medi-
„ tatio ſtudiumve attuliſſet. Hinc ſcilicet nobilis querela unius expoſtu-
„ lantis, in præcipiti ætate non fluere ſibi verſus eos, quos fundere ſo-
„ litus eſſet, cùm ſanguine meliori turgerent venæ. Poetiſque illis mos
„ fuerat, excitandi affectûs cauſsâ, peragrare nemora, & valles, & mon-
„ tes, & litora, dum iſtos animi impetus quærunt, ac venantur. Ad
„ antra profectò ipſa, ſpecuſque obſcuros, ob eam rem ibant; ſicuti de
„ Tragico Euripide proditum eſt [*Gellius, Lib. XV. cap. 20.*] qui cæ-
„ tera domicilia nimiùm ſibi læta exiſtimans, abdidit ſe in ſpeluncam, ut
„ mœſtitiam ibi, timoreſque varios, & ſolicitudinum formas, & caſus
„ atroces colligeret. At celeberrimi Sculptorum parciſſimo victu, inediâ-
„ que diuturnâ præparabant animum ſuum, quò magis affectibus iſtis im-
„ plerentur. Neque dubitem ego affirmare tres illos Artifices, qui ce-
„ lebratum illum tantopere Laocoonta fecere, ejuſque dolores expreſſere,
„ nullo alio, quàm lupinorum cibatu, ſicuti Tragœdiarum Auctores, eſſe
„ ſuſtentatos; quam duram alimoniam inter magnorum operum inſtru-
„ menta adhibitam fuiſſe Plinius [*Lib. XXXIII. cap. 10.*] refert. Ni-
„ mirum intelligebant, abſtinentiam, & jejunia finitima eſſe lacrymis,
„ & doloribus, ſicuti largæ epulæ ſociæ riſûs eſſent. In octavâ etiam
„ œcumenicâ Synodo [*Actione X. can. 7.*] locus eſt unus, quo loco
„ ſtatuitur, atque decernitur, ne damnati Eccleſiæ auctoritate homines,
„ prohibitique communione ſacrorum, ad pingendas Imagines ſacras ad-
„ hibeantur. Idque decretum cùm facerent Patres, duplici cauſsâ, &
„ ratione fuiſſe adductos, credibile eſt: vel quia contaminati homines
„ non deberent contrectare res divinas, indignique miniſterio tali eſſent:
„ vel quia cooperti vitiis, & inquinati ſordibus, nullo modo poſſe vi-
„ derentur Imaginibus illis adjungere pietatem, & religionem, quam
„ ipſi non haberent. Tulit verò civitas noſtra [*Mediolanenſis*] Artificem
„ unum, tum Artis ſuæ excellentiâ, tum pietate etiam, modeſtiâque
„ animi clarum, & magnopere laudatum. Annibal is fuit Fontana, no-
„ tus homo nobis, taciturnus, & ſolitarius quidem, & manſueti moris,
„ valdeque arti deditus, & intentus: liberalitate, & munificentiâ quâdam
„ ſuæ artis non erga Principes homineſve alios præditus, ſicut interdum
„ aliqui, ſed erga Deum ipſum uti is ſolitus fuit; offerendo ſcilicet ei,
„ velut Artifici ſummo, bonorumque omnium Auctori, tributa, quibus
„ ipſum adoraret. Nam, ubi Statuam aliquam abſolverat, juſtam operis
„ ſui mercedem exigebat, ut ſibi ſimul, & arti, & labori honos eſſet:
„ inde per aliquot dies honeſtè delectatus felicitate ſuâ, præmioque la-
„ boris, & ingenii, bonam aliquam ejus pretii partem, tacitus occul-
„ tuſque, portabat ad aram eandem, unde totum accepiſſet. „

FINIS LIBRI SECUNDI.

D E

SACRARUM IMAGINUM

HISTORIA

LIBER TERTIUS,

PRÆFATIO.

MULTA ſecundo libro generatim de ſacris Imaginibus ſunt dicta. Nunc ad ſpecialia magìs deſcendamus: idque, per duodecim Anni menſes tranſcurrendo; circa Feſta, atque Sanctorum Natales, prout Dominus dabit, quædam annotando.

JANUARIUS.

CAPUT I.

NOMEN JESU rectè in radiis ſolaribus pingi.

EXORDIUM IGITUR SUMENDUM eſt à ſuaviſſimo NOMINE JESU, quod Salvatori noſtro Kalendis Januariis impoſitum eſt. Atque is ipſe ſervi ſui calamum dirigere dignetur.

Videri itaque poſſet inconvenienter NOMEN JESU pingi in radiis ſolaribus; ſanctus enim Antoninus dicit (1) Martinum [Quintum] Pontificem hujuſmodi picturam prohibuiſſe. Ver-

(1) *Parte III. Hiſtoriæ Tit. XXIV. cap. 5. §. 2.*

ba ejus hæc ſunt : “ Cùm ex piâ devotione (ſanctus Bernar-
„ dinus) Tabulam parvulam, in quâ ſcriptum erat Nomen
„ Jesu litteris aureis, circumdatum quaſi radiis ſolaribus,
„ ſed aurô depictis, populo in prædicatione oſtenderet, ut
„ veneraretur illud, ad imprimendum nomen illud melli-
„ fluum, & non minùs ſignificatum ejus, in cordibus audien-
„ tium : Martinus Pontifex, veritus nè ex eâ novitate ali-
„ quid ſuperſtitioſum, aut ſcandaloſum, in Eccleſiâ ſuſcitare-
„ tur, de maturo conſilio ſapientium, viro Dei, ad ſe vo-
„ cato, mandavit talem Tabulam deinceps non oſtendere
„ populo, & ritum illum dimittere. Quod, ùt filius obe-
A „ dientiæ, humiliter implevit (*A*). „

Verùm attendas Martinum in his verbis nihil damnare, præter novitatem privatim introductam, cum periculo ſuperſtitionis & ſcandali. Quæ tria mala nunc ceſſant; ſiquidem Clemens ſeptimus anno 1530., petentibus Minoribus, inſtituit in toto eorum Ordine, & Sororum ſanctæ Claræ, Feſtum duplex majus, & ſolenne, de ſacratiſſimo Nomine Jesu.
B Idemque Feſtum per multas Eccleſias (*B*) celebre eſt, etiam apud plebem; quæ facilè intelligit Feſtum Nominis Jesu non eſſe aliud, quàm Feſtum Jesu; eo locutionis genere, quod in ſacrâ Scripturâ eſt uſitatiſſimum, quô nomen pro nominato

---

(*A*) De hac re iterum infrà, cap. XVIII.

(*B*) Id ab Innocentio XIII. 20. decembris 1721., flagitante Carolo VI. Imp., injunctum eſt omnibus Romano Breviario utentibus, alterâ poſt Epiphaniam Dominicâ celebrandum. Jam olim illud celebrârunt Eccleſia Leodienſis ultimâ januarii : Cameracenſis, die octavâ : Atrebatenſis & Brugenſis, cum Inſulenſibus Canonicis (& his quidem ab anno 1536.) decimâ quintâ (*) : Sariſburienſis die 7. auguſti : Capitulum Duacenſe S. Petri, alterumque S. Amati, Dominicâ primâ poſt Octavam Epiphaniæ ; ſic & Sogniacenſe in Hannoniâ. Ex Monaſticis Ordinibus, præter Franciſcanos, Carmelitæ, & Auguſtiniani tum Eremitæ, tum Canonici. In Bullâ Clementis VII., datâ anno 1530. Officium SS. Nominis Jesu dicitur à Bernardino de Buſtis compoſitum, & à Sixto IV. approbatum. Miſſa de eodem, cujus Introïtus : “ In Nomine Jeſu omne genu flectatur, „ extat in Miſſali Romano, Lutetiæ typis Jacobi Kerver excuſo an. 1565. Altera, incipiens : “ Omnis terra adoret te, „ quæ apud Colonienſes, & Treviros in

(*) Quanquam in Breviario Brugenſi, Lutetiæ Pariſiorum an. 1520. minore formâ edito, Officium proprium SS. Nominis Jesu aſſignetur menſi Auguſto.

ponitur

ponitur (*C*). Sicut etiam Moſes interpretatur in libro Deuteronomii (2), dum ait: "Niſi cuſtodieris & feceris omnia „ verba legis hujus, quæ ſcripta ſunt in hoc volumine: & „ timueris nomen ejus glorioſum & terribile, hoc eſt, Dominum Deum tuum; augebit Dominus plagas tuas, & plagas „ ſeminis tui." Intelligit itaque populus, qui in quotidianâ oratione petit ſanctificationem nominis Dei: per Nomen Jesu, dum ſcribitur, pingitur, & dicitur, non aliud ſignificari, quàm ipſum Jesum. Quod verò ſuperſtitionis periculum plebeii incurrere poſſint ex hujus Nominis picturâ, non video. Sciunt enim ex ſacris Concionibus, & aliunde, in litteris vocis Jesus, non contineri aliquod myſterium (*D*), ſanctitatem, aut virtutem: eas non eſſe majoris virtutis, quàm tuum, aut meum nomen. Sciunt, dum agitur de Nomine Jesu colendo & amando, agi de Redemptore noſtro Jeſu Chriſto, qui nobis per nomen ſuum innoteſcit, ſicut unumquemque per ſuum nomen novimus: qui etiam aliquando per nomen ſuum mirabilia operatur. Cùm enim Antiochia terræ motibus concuteretur (3), unuſquiſque civium Chriſti Nomen præ foribus inſcribens, eo modo terræ motum diſpulit, cùm Deus religioſo cuidam homini hæc verba oraculo inſcribere præcepiſſet: Christus nobiscum: state.

Sed cur inter tot Nomina Salvatoris noſtri iſtud præ reli-

C

(2) *Deut. XXVIII. 58. 59. Apoc. XI. 13. "Occiſa „ ſunt...nomi- „ na hominum „ ſeptem mil- „ lia."*

D

(3) *Nicephorus, Lib. XVII. Hiſtoriæ cap. 3.*

---

uſu eſt, aut ſaltem ſuperiore ſæculo fuit, dicitur approbata ab Innocentio III. Lege Colvenerii *Kalendarium Marianum*, *Tomo I. p. 29. & ſeqq.*, ex quo hauſi pleraque, ad hoc caput attinentia.

(*C*) Hôc modô accipiendum, quod legitur *Pſalm. CXII. 1. 2.* "Laudate nomen Domini: Sit no- „ men Domini benedictum." Et iſtud Lucæ *I. 49.* "Fecit mihi magna „ qui potens eſt, & ſanctum nomen „ ejus," intellige: Qui potentiſſimus eſt & ſanctiſſimus.

(*D*) Vel improbavit Molanus, vel, ùt mihi veriſimilius, non legit quod ſcriptum eſt à Venerabili Bedâ *in cap. II. Lucæ*: "Hujus ſa- „ croſancti Nominis Jesu, non „ tantùm etymologia, ſed & ipſe, „ quem litteris comprehendit, nu- „ merus, perpetuæ noſtræ ſalutis „ myſteria redolet. Sex quippe litte- „ ris apud Græcos ſcribitur ΙΗΣΟΥΣ, „ videlicet Ι & Η & Σ & Ο & Υ & Σ, „ quarum numeri ſunt decem, & „ octo, & ducenta, & ſeptuaginta, „ & quadringenta, & ducenta; qui „ fiunt ſimul DCCCLXXXVIII. „ Qui profectò numerus figuræ Re- „ ſurrectionis adgaudet, &c." Videtur id ex fictis Sibyllarum Oraculis, *Lib. I.*, depromtum.

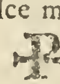
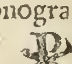
quis ita in honore eſt, non ſolùm in Picturâ, & Feſti inſtitutione, ſed & dum nominatur? Dum enim nominatur Jesus, externum reverentiæ ſignum exhibemus, flectendo genua, aut
E caput aperiendo (*E*): dum verò Deus nominatur, nihil tale ſit. Hujus ratio eſt, quòd Jesus ſit proprium nomen Chriſ-
F ti (*F*), qui ſalutem noſtram, & redemtionem, eſt operatus:

(*E*) " Urbanus IV. quibuſcunque „ Nomen [JESU] in fine Salutationis Angelicæ (*) addentibus, „ pro quâlibet vice, triginta dies „ Indulgentiarum conceſſit, quos „ Joannes XXII., ſucceſſor ejus, „ confirmans, alios xxx. dies ſuperaddidit; ùt patet in Bullâ authenticâ, quæ habetur in Eccleſiâ „ Avenionenſi, ubi præfatus Joannes „ XXII. multis annis ſtetit. „ Michaël Franciſci, de Inſulis, *Quodlib. de Roſario, cap. V.* Mirum, quod refert Jacobus Gretſerus *Rerum variarum Lib. III. cap. X.*, decretum ab Anglis Calviniſtis in Synodo Londonenſi anno 1603., *cap. 18.* " Nomen Jesu venerandum eſſe: „ & nunquam ſine debitâ reverentiâ audiendum, quando pronunciatur. „

(*F*) Adi S. Bernardum *Sermone XV. in Cantica*, & Catechiſmum ad Parochos *Artic. II. Symboli Apoſtolici.* Nomen quidem Jeſu ſub Antiquâ Lege geſſerant Joſue, ſeu Jeſus, filius Nave, *Num. XIII. 6.*: Jeſus, Eliezeris filius, à Davide quartus-decimus in Chriſti Genealogiâ, *Lucæ III. 29.*: Joſue, ſive Jeſus filius Joſedec, *1. Eſdræ III. 2.*: & Jeſus, filius Sirach, *Eccli L. 29.* Geſſit & ſub Novâ Lege Jeſus, cognomento Juſtus, *Coloſſ. IV. 11.* Nemini deinceps id nomen impoſitum eſſe putatur, quemadmodum nec quiſquam Romanorum Pontificum poſt Petrum, Petrus appellatus eſt; quod utrumque reverentiæ cauſsâ ſervatum videtur.

Monet porrò Colvenerius Nomen Jesu " non eſſe pingendum „ partim Græcis, partim Latinis „ litteris: ſed omnibus Græcis. „ Alioqui (pergit) putatur in medio eſſe littera ſeu aſpiratio h, cùm „ ſit η; ex quo indocti Concionatores, cùm in Nomine JESUS „ non ſit hæc littera, ſpeculantur „ eô ſignificari, quòd conceptus ſit „ de Spiritu ſancto. Sic igitur pingendum ΙΗΣ. „ Sed prævaluit apud Latinos uſus contrarius: ſoletque mediæ literæ Crux imponi.

In feneſtrâ quâdam Orphanotrophii Lovanienſis, quod olim Jeſuitarum fuit domicilium, picti ſunt, inter extremas literas I & S, BB. Ignatius & Xaverius, verſis in ſe mutuò faciebus, dextram ſic ambo protendentes, ac jungentes, ut literam H mediam exprimant, & huic infixam Crucem ſuſtentent.

Servatoris noſtri cognomen Christus, ſeu ΧΡΙΣΤΟΣ, hiſce monogrammatis Antiqui pinxere  ; qua de re legendam V. C. Dominici Georgii Diſſertationem monet, laudati ſæpius Borromæi ſcholiaſtes, Antonius Franciſcus Gorius.

(*) Obſerva clauſulam hodiernam: « Sancta » Maria, Mater Dei, &c.» primùm adjectam fuiſſe à S. Vincentio Ferrerio, nec ubivis receptam, niſi adulto jam ſæculo XVI.

qui liberavit nos ab æternâ perditione, & gratiam promeruit perveniendi ad vitam æternam. De illo ergo beneficio, quod longè maximum eſt inter omnia, quæ Deus nobis præſtitit, agimus gratias Deo, quando honoramus NOMEN JESU; quia illud Nomen clarè ob oculos ponit illud beneficium: cùm JESUS non ſit aliud quàm Salvator, ùt Angelus ait (4). Unde etiam Pſalmiſta iſtud nomen frequentiſſimè in ore habuit (5) dicendo, ùt vertit Hieronymus (6): "Converte „ nos, Deus, Jeſus noſter,„ & ſimilia. Annotatur etiam in Commentario Pſalmi XCVII. apud eundem Hieronymum (G), pro eo quod habemus: "Notum fecit Dominus ſalutare „ ſuum, in Hebraico legi:„ "Notum fecit Dominus Jeſum „ ſuum:„ Et, ubicunque Salvator dicitur, in Hebraico JESUS poni.

(4) *Matth. I. 21.*
(5) *Pſal. LXXXIV. 5.*
(6) *In Appendice Tomi octavi.*

Non eſt igitur improbanda prædicta Picturæ ratio: ſed, ſi qui è rudiori plebeculâ, quæ litterarum ignara eſt, hæc non ſatis aſſequantur, cùm Picturæ libri ſint idiotarum, Parochi erit eos inſtruere, aut, ſi ita videbitur, non admittere Picturam Nominis JESU inter radios ſolares, ſed ipſius JESU, qui "in ſole poſuit tabernaculum ſuum (7).„

(7) *Pſal. XVIII. 6.*

(*G*) Nam Commentarius ille Hieronymi non eſt, etſi plerùmque ad ejus mentem adornatus.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI III. CAPUT I.

DE CIRCUMCISIONE DOMINI.

DIE I. JANUARII, quæ annum inchoat (& in Belgio quidem ab anno 1576.) præcipuè colitur Myſterium Circumciſionis Chriſti: idque minimùm à ſexto ſæculo uſu receptum eſſe probat Canon XVII. ſecundæ Synodi Turonenſis, anno 567. celebratæ, quando diem hanc Eccleſia nondum ùt lætam & feſtivam habebat: ſed, indictis jejuniis & litaniis, in mœrore tranſigebat, ut hac ratione longiùs recederet à more Gentilium, qui principium

anni conviviis, choréis, & multiplici ſuperſtitione (*) *fœdabant. Porrò Pictores noſtri Circumciſionem Chriſti repræſentant, velut à ſummo Sacerdote peractam in Templo Ieroſolymitano. De loco, favet iis S. Hilarius, cujus hæc verba* in Pſalmum CXVIII. §. 5. « *Hæc... in Circumciſione Domini ratio ſervata » eſt : &...... cùm ipſe Circumciſione non egéret, oblatus in Templo eſt, ut » in corpore ejus humanæ carnis recíderetur infirmitas.* » *Sed Epiphanio* Hæreſi xx. §. 1., edit. Petavianæ T. I. p. 47., *Chriſtus dicitur* « *Bethleemi in » lucem editus, atque in ſpecu circumciſus.* » *Quod multis apparet ſimilius vero. Sanè domi, non apud aram aliquam, circumciſi ſunt Abrahami liberi ac vernæ* Geneſ. XVII. 23. : *Sephoræ quoque filius in diverſorio* Exodi IV. 25. *Et Joannes Prodromus, præſente matre, cui necdum egredi domo licebat,* Lucæ I. 59. 60. *Adde nec uſitatum, neque commodum fuiſſe, ut infantes, ex universâ Palæſtinâ, ante quadrageſimum ab ortû diem, in Templum deferrentur.*

Officio circumcidendi parentes ipſos defungi conſueviſſe oſtendunt loca mox allegata è veteri Lege, quibus junge Geneſ. XXI. 4., II. Machab. VI. 20., & Act. VII. 8. *Hinc probabile fit Redemtorem noſtrum, aut à Mariâ parente, quod viſum eſt Auctori* Lamentationis B. M. V. inter Opera Bernardi, *aut potiùs à S. Joſepho circumciſum fuiſſe; quod etiam ſenſit B. Ephrem* Oratione de Transfiguratione Domini : « *Si non erat caro, inquit ille, Joſeph quem » circumcídit?* »

Chriſti Præputium in terris adſervari multis perſuaſum fuit ab undecimo ſæculo. Id ſibi vendicârunt Eccleſiæ, Lateranenſis Romæ, S. Mariæ Aquiſgrani, S. Salvatoris Caroſii in Pictonibus, Anicienſis, ſeu de Podio, in Velaunis, ac denique Antuerpienſis B. Mariæ. Pro hac nil vetuſtius profertur, quàm Epiſtola Capituli iſtius Eccleſiæ, data 10. junii 1416., in quâ Canonici aiunt « *conquiſitum antè, & ſufficienti documento probatum, Domini noſtri » Præputium,* » *ad ſe tranſmiſſum eſſe ab Henrico Noeſe, Godefridi Bullonii Hieroſolymorum Regis Capellano,* « *qui dehinc eorumdem Hieroſolymita-*

(*) *Quarto ſæculo mos Chriſtianis quibuſdam in Hiſpaniâ & Galliâ fuit ſeſe Kalendis Januariis in cervorum, aliarumve ferarum habitum commutare. Quod illi* Cervulum, *ſeu* Cervolum facere *vocabant; unde Græcorum recentiorum vox* Κερβούκολος, *& Francorum* Charivari. *Exſtitit olim S. Paciani, Barcinonenſis Epiſcopi, liber, titulo* Cervus., *in has, ùt putatur, ineptias conſcriptus. Meminit hujus libri S. Hieronymus,* de viris illuſtribus, cap. CVI. *Ipſe Pacianus* ſub initium Parænetici : « *Hoc enim, puto, proximè Cer» vulus ille profecit, ut eò diligentior fieret, quò impreſſiùs notabatur : & tota illa repre» henſio dedecoris expreſſi, ac ſæpe repetiti, non compreſſiſſe videatur, ſed erudiiſſe luxu» riam. Me miſerum! Quod ego facinoris admiſi? Puto, neſcierant Cervulum facere, » niſi illis reprehendendo monſtraſſem.* » *S. Auguſtinus* Sermone 215. de Tempore : « *Si adhuc agnoſcatis aliquos illam ſordidiſſimam turpitudinem de Hinnulâ vel Cervulâ » exercere: ita duriſſimè caſtigate, ut eos pœniteat rem ſacrilegam commiſiſſe.* » *S. Maximus* Homil. in Circumciſ. Domini : « *Numquid non univerſa ibi falſa ſunt & inſana, » cùm ſe à Deo formati homines, aut in pecudes, aut in feras, aut in portenta tranſ» formant?* » *Fauſtinus Epiſcopus* Sermone in Kal. Januarii : « *Quis enim ſapiens credere » poterit inveniri aliquos ſanæ mentis, qui Cervulum facientes, in ferarum ſe velint habitus » commutari? Alii veſtiuntur pellibus pecudum : alii aſſumunt capita beſtiarum, &c.* » *Concilium Antiſiodorenſe* Can. I. « *Non licet Kalendis Januarii Vetulâ aut Cervolo facere, » vel ſtrenas Diabolicas obſervare.* » *S. Audoënus* Vitæ S. Eligii Lib. II. cap. 15. « *Nul» lus in Kalendis Januarii neſanda & ridiculoſa, Vetulas, aut Cervulos, aut Jotticos » faciat.* » *Plura pete ex Jacobi Sirmondi* Antirrhetico ſecundo, cap. II., *& Cangii Gloſſariis,* ad voces *Cervula,* & Κερβούκολο,.

» norum factus Epiſcopus, &c.» Hoc poſtremò dictum palàm falſum eſt: de re præcipuâ quæ conquiſitio facta ſit, aut fieri potuerit, non habeo unde divinem.

CAPUT II.

De picturâ S. Genovefæ.

TERTIO DIE JANUARII Natalis eſt S. GENOVEFAE, Virginis Parriſienſis, Galliarum protectricis. Quæ Candelam habet in manu: & ad pedes, Dæmonem ligatum, eò quòd duo cerei in manu ejus ſine ſuccenſione accenſi ſunt: & aliquot obſeſſos à Dæmonio, oratione, & ſignaculô Crucis, emundavit (*H*); ùt habet originalis ejus hiſtoria, cujus ſty- **H**

(*H*) Solet eadem ſancta Virgo ruſticanâ veſte pingi, colum ac fuſum tractans, & Ovium cuſtos; quâ de re Vir Cl. Adrianus Valeſius: *De toutes les Vies manuſcrites de cette Sainte*, inquit, *je n'en ai trouvé que deux, qui pûſſent paſſer pour plus fidèles que les autres: encore y auroit-il eu bien des choſes à retrancher. Mais enfin ces deux ne font pas ſottement, comme les autres, ſainte Géneviève Payſanne, & Gardeuſe de Moutons. Elles ne parlent point des qualitez de ſes père & mère: mais elles diſent ſeulement qu'elle naquit à Nanterre. Or je tiens qu'elle étoit inconteſtablement fille du ſeigneur de ce lieu, ou du moins de quelque Pariſien de diſtinction, qui avoit là une maiſon de campagne. Ce que S. Germain, Evêque d'Auxerre, lui dit en la conſacrant à Dieu, prouve aſſez comme elle n'étoit nullement villageoiſe. Ce grand homme lui recommanda de renoncer à la braverie, & de ne plus porter à l'avenir aucuns joyaux. C'eſt donc marque qu'elle étoit d'une naiſſance à en porter, ſi elle eût voulu: autrement ce ſeroit faire tort à S. Germain, & le faire paſſer pour un homme qui ne ſongeroit pas à ce qu'il dit. Car ne ſeroit-ce pas une choſe tout-à-fait ridicule, d'ordonner à une pauvre payſanne de ne jamais porter ſur elle de bijoux d'or, d'argent, ni de pierreries: puiſque quand même elle auroit eu la volonté de le faire, elle n'en auroit pas eu le moyen? Les Peintres, fondez ſur cette ſottiſe, nous repréſentent cette ſainte en Bergère, avec un bavolet, & une quénouille à la main, gardant un troupeau de brèbis: au lieu de la peindre en dame, comme elle étoit.* (Valeſianor. pagg. 43. 44.) Non deſunt hodie ruſticanæ puellæ, queis liceat pretioſa monilia geſtare: at Genovefa ſæculo V. & VI. vixit ſub Francis, quibus ſubditi populi ſervi omnes & pauperes erant; libertate, præter Clericos & Monachos, ſolis militibus, & Judici-

I lum nonnihil Dominus Surius immutavit (*I*).

bus, ſive Comitibus, Auliciſque, conceſsâ.

Genovefam alteram, eamque Palatinam, ac [neſcio cujus] Brabantiæ Ducis filiam celebrat Molanus *in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem 2. aprilis*, è Commentario Matthiæ Emmich, Carmelitæ conventûs Boppardienſis, an. 1472. conſcripto : ſed fabulæ, quàm Hiſtoriæ longè ſimiliori.

(*I*) Pio, ſed imprudenti, conſilio. Prætextus fuit, ut Sanctorum Vitæ comtiores in lucem prodirent. Sed hôc ipſo Surius auctoritatem detraxit primigeniis Actis. At bene factum, quod ea deinde integrâ fide, nullâ parte mutata, nuſquam aut mutilata, aut interpolata, Antuerpienſes Hagiographi, quantum in ipſis fuit, edere cœperint, ingenti Eccleſiæ, & Reip. Literariæ commodo.

APPENDICULA

De S. Pharailde Virgine.

Quæ apud Brabantos regio nata ſtemmate, ſoror fuit BB. Reinildis & Gudilæ; atque cognata S. Gertrudis, quam habuit virtutis Magiſtram. Guidoni Comiti præter voluntatem ſuam nuptui tradita, à Deo obtinuit, ut is ipſam cogeretur virginem relinquere. Eo defuncto, in caſtâ viduitate perſeveravit ad annum vitæ ſuæ XC., Chriſti circiter IↃCC. XL. Agilfridus, Leodienſium Epiſcopus, cùm idem eſſet S. Bavonis Abbas Gandavi, Virginis exuvias in hanc urbem attulit 7. octobris anno 770., aut uno è proximè ſequentibus. Is quoque de ſanctæ Pharaildis nomine nuncupavit Eccleſiam, quam Gandavi, cum Collegio Canonicorum, erexiſſe à quibuſdam dicitur. Quanquam id alii Balduino Ferreo, Flandriæ Comiti, circa anno 878. vitâ functo: alii hujus filio Balduino, cognomine Calvo, tribuunt: Sanderus adſcribit Arnulpho, qui Calvum excepit an. 919. Quidquid eſt, certum videtur id Collegium exſtitiſſe an. 939., quô profugi à clade Normannicâ Bavoniani monachi Lauduno Gandam repetiere. Nec alia eſt in Flandriâ (ſi Tornacenſem excipias) vetuſtior ædes Canonicorum. Hi, ab initio, Comitum Flandriæ Capellani fuere, ab iiſque inſigni dote locupletati. Quorum Patronæ appingi ad pedem, aut in manu ſolet Anſerculus, quem à morte ad vitam reſtituiſſe fertur. Hunc ephebus, flexo poplite, B. Pharaildi offert in Sigillo anni 1302., cujus formam exhibet J. B. Ludov. de Caſtillion Parte I. ſacræ Belgii Chronologiæ poſt pag. 88. *Anſer porrò inter indigenas Flandriæ volucres cenſeri poteſt. Plinius* Hiſt. Natur. Lib. X. c. 22.: « *Mirum in hac alite, à Morinis uſque Romam pedibus venire.... E Germaniâ .... candidi... verùm minores [adſeruntur, qui] Ganzæ vocantur, [hodieque* Ganzen] » *Colitur S. Pharaildis quartâ die Januarii.*

CAPUT III.

De picturis trium MAGORUM in Epiphaniâ Domini.

SEQUITUR DEINDE ſolennitas Epiphaniæ, ſeu Epiphaniorum (*K*) Domini. Circa quam, ſi Lutherus audiendus foret, multipliciter errant Pictores. Nam Magos Reges fuiſſe negat, & numerum eorum incertum facit. Nos igitur quid veritas habeat, expendamus. *K*

Quod ad Magos attinet: " Fertur, ait Petrus de Natalibus (7), cùm ad Chriſtum venerunt, Gaſpar fuiſſe annorum „ ſexaginta: Baltazar, quadraginta: & Melchior, viginti: „ & ita communiter pingitur. „ Sed nota in his verbis, quòd dicat " fertur. „ Quâ voce ſatìs ſubinſinuat iſtud apud nullum gravem authorem legi; quamvis, neſcio unde, nonnullis è vulgo ita perſuaſum ſit. Non igitur à quoquam Eccleſiæ præfecto malè audiet, qui hanc ætatum conſiderationem in Magorum delineatione negliget (*L*). *L*

(8) *Cata-logiSanctorum Libro II. cap. 48.*

Deinde quidam pingunt unum Magorum NIGRUM, aut potius ſubnigrum, & fuſcum, quales ſunt albiores Mauritani.

(*K*) Id eſt, Manifeſtationis, ſeu Manifeſtationum.

(*L*) Negligi etiam poſſunt nomina *Gaſpar*, *Melchior*, & *Balthazar*, quæ nullus, puto, Magis tribuit ante Petrum Comeſtorem, auctorem *Hiſtoriæ Scholaſticæ*, an. 1179. Lutetiæ defunctum. Hic ea nomina, ceu Latina, refert *Cap. VIII. hiſtoriæ N. T.*, addens eoſdem Magos Græcè dictos fuiſſe *Magalat*, *Galgalat*, *Saracin:* Hebraïcè verò *Apellium*, *Amerum*, & *Damaſcum.* Quæ, niſi ab imperito harum linguarum homine, proficiſci non potuerunt. Non defuit qui Magos appellaret *Ator*, *Sator*, & *Paratoram.* Ficta omnia, ineptaque. Nec meliora legas in *Collectaneis* quæ *Bedæ* tribuuntur, ſed venerabili illo Presbytero indigna. Sic ibi: " Dicitur fuiſſe „ Melchior ſenex, & canus, barbâ prolixâ, & capillis; aurum „ obtulit Regi Domino. Secundus, „ nomine Caſpar, juvenis, imberbis, rubicundus; thure, quaſi „ Deo oblatione dignâ, Deum honorabat. Tertius fuſcus, integrè „ barbatus, Balthaſar nomine; per „ Myrrham filium hominis moriturum profeſſus eſt. „ Cæterùm hinc manifeſtè orta eſt vulgaris ratio pingendæ Adorationis Magorum.

Quod mihi valde recens videtur. Nam in picturis vetuſtioribus ſæpius omnes tres candidos pingi obſervavi. Idemque non infrequenter Reverendiſſimus Lindanus Ruremundæ, & alibi, obſervavit. Unde (9) pulcrè de hac Picturâ ait: "Porrò quod de Magis illis vulgò creditur, unum fuiſſe Æthiopem, eòdem, videlicet ad traditiones medii generis, (de quibus pridem reſpondit Hieronymus (10): Eâdem facilitate hæc contemni, quâ dicuntur) referendum putârim.

(9) *In quarto Libro ſuæ Panopliæ.*

(10) *In [cap.] XXIII. Matthæi.*

Reſtat probandum quod rectè REGES pingantur. Lindadanus ibidem: "Verùm eos fuiſſe Reges, haud ejuſdem opinor generis. Teſtantur enim vetuſtiſſimi ſcriptores fuiſſe Reges (11) (*M*). Chryſoſtomus Reges Perſicos appellat, Nazianzenus quoque in Carmine, quod de Virginitate cecinit, eos dicit Reges, donorum portitores." Melchior verò Canus, Canarienſis Epiſcopus (12): "Magos, ait, qui Chriſtum adoraturi ex Oriente venerunt, Reges fuiſſe, nedum Philoſophos, tradunt Cyprianus, in Sermone de Baptiſmo Chriſti, & manifeſtatione Trinitatis (*N*): Athanaſius, Quæſtione II. ad Regem Antiochum (*O*): Hieronymus, in Pſalmum LXXI. (*P*): Chryſoſtomus, Homiliâ VI. in Matthæum:

(11) *Prudentius in Hymno Epiphan., & Apotheoſi.*

M

(12) *Libro XI. de Locis Theologicis, cap. III., Objectâ quartâ.*

N

O

P

(*M*) Verba Prudentii in margine deſignata:

"En Perſici ex orbis ſinu,
Sol unde ſumit januam,
Cernunt periti Interpretes
Regale vexillum Magi."

Rurſum:

"Eſtne Deus, cujus cunas veneratus Eous
Lancibus auratis Regalia fercula ſupplex,
Virginis ad gremium, pannis puerilibus offert?
Quis tam pennatus, rapidoque ſimillimus Auſtro
Nuntius, Auroræ populos, atque ultima Bactra,
Attigit: illuxiſſe diem, lactantibus horis,
Quâ tener innupto penderet ab ubere Chriſtus.
Vidimus hunc, aiunt, Puerum per ſydera ferri,
Et ſuper antiquos ſignorum ardeſcere tractus:
Diriguit trepidans Chaldæo in vertice pernox
Aſtrologus, ceſſiſſe Anguem, fugiſſe Leonem, &c."

(*N*) Vel quiſquis hujus Sermonis auctor eſt; ejus verba: "Apparuit ſtella Regibus."

(*O*) Qui liber eſt Athanaſio ſuppoſitus.

(*P*) Nec is Commentarius eſt Hieronymi, licèt ex ejus ſcriptis magnam partem compilatus. Quod ex eo profertur, parum ad rem facit, uti & locus ſequens è Chryſoſtomo.

Tertullia-

„ Tertullianus, contra Judæos (*Q*) : Doctor quidam anti- *Q*
„ quus, Chriſtianus nomine, in Caput Matthæi ſecundum :
„ Iſidorus, in Præfatione Miſſæ, quæ vulgò dicitur Mozara-
„ ve (*R*) : D. Thomas, in Matthæi caput ſecundum, & in *R*
„ Joannis undecimum caput : aliique ex junioribus (*S*). „ Et *S*
rurſus (13) : " Nituntur Authores iſti, non hiſtoriæ autho- (13) *In Reſponſione ad quartam objectionem, capite V. Libri XI.*
„ ritate, quam nullam probatam habuere : ſed probabilibus
„ conjecturis, quas porrò habuere nonnullas; qualis eſt,
„ quòd in Magis impletum videtur illud (14) : Reges Thar- (14) *Pſal. LXXI. 10.*
„ ſis & inſulæ munera offerent : Reges Arabum & Saba dona
„ adducent. Item (15) : Ambulabunt.... Reges in ſplendore (15) *Eſaiæ LX. 3. in epiſtolâ Feſti.*
„ ortûs tui, &c. Quæ in Epiphaniâ Domini non hodiernum
„ vulgus, ſed antiquus ſemper Eccleſiæ chorus intonuit. Ac-
„ cedit, quòd, ùt Tertullianus ait, Magos ferè Reges ha-

(*Q*) *Capite nono*, ubi de Chriſto : " Reges Arabum & Saba dona „ afferent illi ; nam & Magos Re- „ ges ferè habuit Oriens. „ Quod iiſdem prope verbis repetit *Lib. III. adv. Marcionem, cap. 13. Je n'examine point*, inquit Calmetus Tomo VII. Commentarior. in SS. Biblia, edit. 1726. pag. LVI., *ce qu'il* (Tertullien) *dit, que les Rois d'Orient étoient Mages pour la plûpart. Ce ſentiment eſt aſſûrément très-conteſtable & très-douteux, pour ne rien dire de plus.* Sed hac ſaltem ratione defendi poteſt Tertullianus, quòd Regum filios, maximè primogenitos, diſciplinis Magicis diligenter inſtitutos fuiſſe conſtet. Lege Platonis *Alcibiadem ſub init.* Non minùs conſtat Magos apud Perſas ſummo in honore fuiſſe, eorumque conſiliô geri conſueviſſe omnia, privata, publica, civilia, & ſacra. Adi Briſſonium *de Regno Perſar. Lib. II., edit. 1595. pag. 178. & ſeqq.*

(*R*) Quâ uſi ſub Maurorum jugo ſunt Hiſpani Chriſtiani. Hos Mauri Mozarabas, ſeu Moſt-Arabes vocabant, quaſi inſititios Arabas, neque ab Iſmaële oriundos. Lege Comitis de Mondexar Librum, cui titulus : *La Predicacion de San Jago in Eſpaña, cab. 24.*

(*S*) Quibus adjungi poſſunt S. Maximus, qui *Sermone I.* " Regiis, inquit, muneribus Chriſtus „ honoratur. „ Druthmarus, qui „ *ad Matth. III.* " Fuerunt iſti tres „ Reges de tribus Regnis de terrâ „ Evilath, ubi effoditur aurum : & „ vicini Perſis : „ S. Paſchaſius Radbertus *in Matth. II.* Haymo : Rupertus *Libro III. de divinis Officiis, cap. XXIV.* : S. Anſelmus *in caput II. Matthæi* : Strabus, ſeu Auctor Gloſſæ ordinariæ : Innocentius III., qui *Sermone de Epiphaniâ* : " Magi Reges fuerunt : „ & Auctor Sermonum *ad fratres in Eremo, Serm. XLIII.* " Audîſtis Reges ſanctiſſimos Dominum quæſiviſſe. „ Sed Scriptor ille non videtur antiquior ſæculo XIV.

„ buit Oriens. Accedit quòd in Reges illud maximè quadrat:
„ Apertis theſauris ſuis. Extat etiam Claudiani Epigram-
T „ ma (*T*), ubi Magos appellat Chaldæos Reges. Quod ſi
„ Claudiani non eſt, certè elegantiſſimi Poëtæ eſt. Hanc opi-
„ nionem, ùt quæ plauſibilis ſit ac popularis, Chriſti fideles
„ jam olim libenter induerunt. Sine ergo plebem probabi-
„ liſſimam opinionem, præſertim quæ penitùs inſedit, atque
„ inveteravit, cum ſuis Majoribus retinere. „

(16) *Homiliâ in Feſto trium Regum.*

Adamus porrò Sasbout (16): " Neque verò Sapientes
„ duntaxat fuere (viri hi,) ſed & potentes, imò Reges; ſic
„ enim habet Traditio: quam probabilem facit, quòd apud
„ Perſas nemo rex eſſe poterat, qui non antè Magorum
„ diſciplinam ſcientiamque percepiſſet, quemadmodum libro
„ primo de Divinatione (17) refert Cicero (*V*). „

(17) *Sub finem.*

V Cornelius denique Janſenius, ante annos aliquot Præceptor
meus in Scholâ Lovanienſi, nunc verò Reverendiſſimus Epiſ-
copus Gandenſis (18): "Magos iſtos Euangeliſta Reges non
„ vocat, vocaturus, ùt apparet, ſi tales fuiſſent; cùm id
„ ad gloriam Chriſti non parùm pertinuiſſet. Sed nec vete-
„ rum Interpretum quiſquam hos Magos Reges vocat. Nam
„ Chryſoſtomus meminit quidem natum Regem, Perſarum ad
„ ſe Regem ſuô ortû triumphante traxiſſe. Verùm apparet
„ Chryſoſtomum ob id aſſerere Perſarum Regem tractum ad
„ Chriſtum, quòd illius conſenſû, aut etiam juſsû, Magi,
„ qui apud Perſarum Reges maximi erant, veniſſent ad ado-
„ randum Chriſtum. Theophylactus tamen ſemel hos Magos
X „ vocat Perſicos Reges. Oportebat, inquit (*X*), gaudere
„ potiùs, quòd Rex ſuus à Perſicis regibus adoraretur. Vi-
„ detur autem recepta hæc opinio de Magis iſtis primùm
„ obtinuiſſe ex his, quæ die Epiphaniarum in Eccleſiaſtico Offi-
„ cio canuntur. Tunc enim ex Pſalmis decantatur illud: Re-
„ ges Tharſis, & inſulæ munera offerent: Reges Arabum,
„ & Saba dona adducent: & ex Iſaiâ in Epiſtolâ: Ambula-
„ bunt gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortûs

(18) *Noto capite Commentariorum in Concordiam Euangelicam.*

(*T*) " Dant tibi Chaldæi prænuntia
„ munera Reges:
„ Myrrham, Homo: Rex, au-
„ rum: ſuſcipe thura, Deus. „

(*V*) " Non poteſt quiſquam Rex
„ eſſe Perſarum, qui non antè Ma-
„ gorum diſciplinam perceperit. „

(*X*) *In caput II. Matthæi.*

„ tui : Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes.
„ Verùm hæc non propriè dicta eſſe de his Magis, ex eo manifeſtum eſt, quòd non venerint ex Sabâ, aut Arabiâ; cùm hæc loca reſpectu Jeruſalem planè ſint in meridie (Y), non in Oriente. Canit verò hæc Eccleſia in die illo feſto, quòd hîs prædicta ſit Gentium vocatio, quarum hi Magi primitiæ fuerunt. Rectè tamen Magi iſti Reges dicuntur, quoniam ſcilicet potentes erant : & quoniam propter ſuam ſapientiam ſoleant ſemper Regibus Perſarum aſtare; ſine quorum conſilio nihil in regno gerebatur, nec ſtatuebatur: imò ex quorum numero ſemper eſſet Perſarum Rex. Siquidem priùs ex Cicerone (19) diximus, neminem Perſarum Regem eſſe potuiſſe, qui non magicam ſcientiam perceperit (Z): &, ut dictum eſt ex Plinio (20), Magia in Oriente imperabat Regibus : &, in Libro Heſter, ſeptem illi ſapientes, qui ex more regio ſemper aderant Regi Perſarum Aſſuero (quorum conſiliò cuncta feciſſe dicitur) ſcientes leges ac jura Majorum, duces Perſarum & Medorum vocantur : quos & ipſos Magos fuiſſe certum eſt. Et Plinius (21) Magos Paſſargadas caſtellum & Ecbatanam oppidum obtinuiſſe teſtatur. Ammianus quoque (22), poſt miranda quædam de Magis enarrata, ſic ſcribit : Ex hoc Magorum ſemine, ſeptem, poſt mortem Cambyſis, regnum iniiſſe Perſidos, antiqui memorant libri : docentes eos Darii factione oppreſſos. Ob has itaque rationes & Theophylactus videtur eos vocare Perſicos Reges. Sic enim & in libro Tobiæ (23), & ab Ambroſio (24), tres Amici Job Reges vocantur, qui

Y

(19) Lib. I. de Divinatione.

Z

(20) Plin. Libro XXX. cap. 1.

(21) Libro VI. cap. 26.

(22) Libro XXIII.

(23) Capite II.

(24) Lib. I., Officiorum, cap. 12.

(Y) Imò ad Euronotum, ſeu inter Orientem & Meridiem. Et quòd ab Oriente venerint Magi, id non tam ſitum regionis reſpectu Ieroſolymorum, quàm nomen ei inditum ſignificare videtur. Arabia autem & Meſopotamia Orientis nomine non ſemel indicantur, veluti Geneſ. XXIX. 1., Num. XXIII. 7., III. Reg. IV. 30., Job I. 3. Sic Ægyptum & Aſiaticam Turcarum ditionem Itali vocant *il Levante* : Galli *le Levant*, eâdem voce uſuri, quum ſignificare vellent has regiones ab iis aditas, quorum reſpectu Auſtrales forent.

(Z) Etiam Philo de Magiâ ſcribit *Libro de ſpecialibus Legibus* : « Non „ ſolùm eam plebeii ſectantur, ſed „ etiam Reges, Regum maximi, „ præſertim Perſici, tam curioſi „ harum Artium, ut regnare non „ liceat, niſi cum Magis verſato fa„ miliariter. „

„ & ipſi Magi videri poſſunt, ſi eorum in diſputando ſcien-
„ tiam quis advertat. „ Hæc Janſſenius.

Adjicio propter antiquitatem, quòd Gemblacum ex collatione S. Bernardi Caſulam habeat, de veteri more undique
A dependentem (*A*) : & ſtolam cum manipulo, in quibus ſunt
B Imagines pulchrè per Phrygionem acupictæ (*B*). Inter eas animadverti tres Magos, dona offerentes, non ſolùm candidos depictos, ſed & reges cum coronis.

Ex prædictis igitur ſatìs conſtat Eccleſiam eos non nominare proprii nominis Reges : quia tamen regia eis competebat auctoritas, ideo non improbat eos Reges vocari, & idem picturis exprimi.

Neſcio verò an ad iſtos etiam reſpexerit Iſidorus Etymologiarum ſcriptor, dum (25) apud quoſdam Sarabara nuncupari ait quædam capitum tegumenta, qualia videmus in ca-
C pitibus Magorum depicta (*C*).

(25) *Lib. XIX. cap. 13.*

(*A*) Eamque bombycinam, & colore flavo, ùt ipſe oculis uſurpavi.

(*B*) Quæ Imagines etiam hodie comparent. Aliam, fortè vetuſtiorem, exhibet Joh. Harduinus *ad Matth. II. pag. 13.*, ubi tres Magi pileati, ac plebeïo amictu induti. Vide & ſimilem *Romæ Subterr. Tomo I. pp. 295. & 327.* Mirum, quod nec Regiam dignitatem Magis adſcribant Proteuangelium Jacobi, & Euangelium Infantiæ *Cod. Fabriciani pp. 113--117. & 173.*

(*C*) En locus integer: “ Quibuſdam „ autem nationibus ſua cuique propria „ veſtis eſt, ùt Parthis Sarabaræ. „ Sarabaræ ſunt fluxa ac ſinuoſa „ veſtimenta, de quibus legitur in „ Daniele : Et ſarabaræ eorum non „ ſunt immutatæ. Et Publius : Ut „ quid ergo in ventre tuo Parthi „ ſarabara ſuſpenderunt. Apud quoſ„ dam autem Sarabara nuncupantur „ capitum quædam tegmina, qualia „ videmus in capite magorum picta.„ Briſſonius, *de Regno Perſarum, edit. 1595. pag. 42.* ait in hujus verbi explicatione nugari Iſidorum. Certè alii plerique Sarabara, ſive Saraballa, Braccas interpretantur. *Danielis III. 21.* de ipſo, & duobus ſociis : “ Confeſtim viri illi vincti „ cum braccis ſuis.....„ Rurſum *eod. cap.* ℣. *94.* “ Et ſarabala eorum „ non fuiſſent immutata. „ Utrobique in Hebraïco, ſeu potiùs Chaldaïco exemplari : סרבליהון *Sarbaléhôn.* Ad priorem locum Hieronymus : “ Pro Braccis, quas Sym„ machus interpretatus eſt ἀναξυρίδας „ [hoc eſt, Braccas,] Aquila & „ Theodotio Sarabala dixerunt, & „ non, ùt corruptè legitur, Sara„ bara, ſicut eſt in Tranſlatione „ Theodoreti. Linguâ autem Chal„ dæorum Sarabala crura hominum „ vocantur & tibiæ: eodemque vo„ cabulo Braccæ, quibus crura te„ guntur & tibiæ, quaſi crurales „ & tibiales, appellatæ ſunt. „ Scholion in Romanâ editione τῶν ό, ad Danielis III. 21. Τινὲς Σαράβα-

Cæterùm probabile eſſet, quod Lutherus aſſerit, incertum eſſe NUMERUM Magorum, niſi Eccleſia Colonienſis trium Magorum corpora religiosè conſervaret (*D*): & à graviſſimo doctore, Leone Magno (26), aliiſque auctoribus (*E*), tres fuiſſe memorarentur (*F*).

D

E F

(26) *Serm.* [I. III. V. & VI.] *de Epiphaniâ.* [Item Epiſt. XVI. cap. 2.]

ρα εἰρήκασι, τὰ μὲν παρὰ τῶν πολλῶν λεγόμενα Μάκια [lege Βράκια·] παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν Ἀναξυρίδες προσαγορευόμενα; id eſt, Sarabara quidam dixere, quæ à pleriſque Braccæ, à Græcis verò Anaxyrides vocantur. Suidas: " Σαράβαρα, ἐσθὴς περσική· ἔνιοι „ δὲ λέγουσι Βράκια. Sarabara, veſtis „ Perſica: quam quidam Braccas „ dicunt. „ Heſychius: " Σαράβαρα, „ τὰ περὶ τὰς κνημίδας [ſeu mavis κνή- „ μας] ἐνδύματα. Sarabara ſunt cru- „ rum indumenta. „ Pollux, *Onomaſtici Libro VII.* " Καὶ Περσῶν μὲν „ ἴδια Κάνδυς, καὶ Ἀναξυρίς. Et Perſis „ quidem propriæ ſunt Candys „ [manicatum amiculum, ex hume- „ ris ſuſpenſum,] & Anaxyris. „ Anaxyridas porrò Heſychius & Suidas " Φημινάλια καὶ Βράκια Feminalia „ & Braccas „ interpretantur. Euſtathius etiam in primum Iliados: " Ἀναξυρὶς τὸ παρὰ Ῥωμαίοις Βράκιον „ δηλοῖ, „ hoc eſt, Anaxyris apud Romanos Braccas ſignificat. Pluribus hæc proſequitur Briſſonius, qui & notat Perſas omnes Braccatos fuiſſe: ac jam ante Herodoti ætatem Braccatos in aciem procedere ſolitos.

(*D*) Ab anno 1162., quo captum die 1. martii, everſumque à Friderico Ænobarbo Imp. Mediolanum. Erat in eâ urbe Templum S. Euſtorgii Epiſcopi, in quo Regum Magorum corpora inventa fuiſſe palàm affirmatum eſt. Ea Fridericus Archiepiſcopo Colonienſi Reinoldo, Cancellario ſuo, tradidit, quæ is unà cum reliquiis SS. Naboris & Felicis Martyrum ad Eccleſiam ſuam tranſmiſit, ubi hæc deportatio celebratur die 23. julii. Ecquando verò, aut quâ ratione Magorum corpora Mediolanum allata ſint, nemo prodidit: nec ulla eorum mentio ante annum ſuperiùs indicatum. Lege *Dacherii Spicilegium*, *Tomo V. pag. 568.*: *Burchardi Epiſtolam in Collectione Freheri*, *pag. 236.*: *Acta SS. Tomo I. Maii*, *in Prolegomenis pag. VIII.*

(*E*) S. Maximo, *Sermone III.* " Uno itinere TRES ſimul adoraturi „ veniunt Magi. „ S. Cæſario Arelatenſi, *Sermone XLIII.*, qui editus à Benedictinis Maurinæ Congregationis in Appendice Tomi V. Operum Auguſtini. S. Hilario Arelatenſi, *de Epiphaniâ*: " In eo, quòd „ à Magis tria offeruntur, Trinitas „ intelligitur: in eo verò, quòd „ TRES uni, & ſinguli ſingula „ offerunt, in Trinitate unitas de- „ claratur. „ Denique Vener. Bedâ, cujus hæc verba ſunt: " Myſticè „ TRES Magi tres partes mundi „ ſignificant, Aſiam, Africam, Eu- „ ropam: ſive humanum genus, „ quod à tribus filiis Noë ſemina- „ rium ſumſit. „ Adde Euſebii Emiſeni, ſeu ejus nomine vulgatum Lutetiæ 1547. *Sermonem IV.*, *pag. 8.*

(*F*) Sunt qui Stellam Dei nati indicem, ducemque Magorum, Eth-

nicis innotuiſſe volunt, huc trahentes iſtud Plinii *Lib. II. cap. XXV.* " Fit & candidus Cometes, argenteo „ crine, ita refulgens, ut vix con- „ contueri liceat, ſpecieque humanâ „ Dei effigiem in ſe oſtendens. „ Verùm, præterquàm quòd extrema hæc verba nonnulli Plinio ſuppoſita exiſtimant, manifeſtum eſt agere hunc Scriptorem, non de eo quod ſemel factum ſit, ſed de eo quod fieri ſoleat. Meliori jure allegatur in eandem rem celebris inter Platonicos Philoſophus, Chalcidius, qui tertio poſt Chriſtum ſæculo vixiſſe creditur. Is *Commentario in Timæum Platonis, folio 36., al. 19.* " Eſt, inquit, alia ſanctior & venerabilior „ hiſtoria, quæ perhibet, ortu Stel- „ læ cujuſdam, non morbos, mor- „ teſque denuntiatas: ſed deſcenſum „ Dei venerabilis, ad humanæ con- „ verſationis (*fortè*, conſervationis) „ rerumque mortalium gratiam. „ Quam ſtellam cùm, nocturno iti- „ nere, ſuſpexiſſent Chaldæorum „ profectò ſapientes viri, & con- „ ſideratione rerum cœleſtium ſatìs „ exercitati, quæſiſſe dicuntur re- „ centem ortum Dei: repertâque „ illâ majeſtate puerili, veneratos „ eſſe: & vota, Deo tanto con- „ venientia, nuncupaſſe. „ Quæ Euangelicæ hiſtoriæ mirè conſonant. Atque hinc fortaſſe contigit, ut Chalcidius à quibuſdam Chriſtianus exiſtimaretur, quum Ethnicum fuiſſe longè ſit veriſimilius.

APPENDICULA

De S. Virgine GUDULA,

SIVE GUDILA, quæ materteram habuit S. Gertrudem, & ejus operâ Nivellis, educata eſt. Eâ mortuâ Hamum *rediit, vicum Bruxellæ ſubjectum, Cæciam versùs. Solebat inde ſingulis noctibus ſe conferre ad Oratorium S. Salvatoris in pago Morſelâ. Cujus religioni inſenſus Cacodæmon, aliquando lumen ab ancillâ prælatum extinxiſſe dicitur, quod ei precanti mox cœlitus reparatum fuit. Hinc mos appingendi S. Virgini Lucernam, quam admoto folle Diabolus extinguit. Obiit Hami Gudula circiter annum IↃCC. XII. Corpus primùm delatum Morſelam: hinc, Normannorum metû, Caprimontium, opidum diœceſis Leodienſis: pòſt Bruxellis in æde S. Gaugerici collocatum: demùm anno 1047. in Baſilicâ S. Michaëlis, auguſtiùs renovatâ, & recenti Canonicorum Collegio* (*) *auctâ, quæ nunc ab ipſâ nominatur, ùt communi urbis cum Archangelo Patronâ. Cæterùm ſacræ ejus Reliquiæ, ſæculo XVI., à Calviniſtis diſſipatæ fuerunt: ſed bona earum pars deinde recuperata.*

(*) *Qui Fundatorem agnoſcunt Lambertum, cognomento Baldricum, primum Comitem Lovanienſem, in prælio Florinenſi miſerè interemtum an. 1015. pridie Eidus Septemb.*

CAPUT IV.

De buxeâ veſte Paulli, primi Eremitæ.

INTRA OCTAVAS Epiphaniæ occurrit, die decimâ menſis, Natalis PAULLI, quem primum vocant Eremitam (*G*). G
Hunc tamen, propter Epiphaniæ officium, Romana Eccleſia in diem decimam quintam tranſponit. Ubi examinandum eſt cur ſanctus Eremita buxeâ veſte indutus pingatur, cùm, Hieronymo auctore in ejus Epitaphio, legatur: "Cibum & „ veſtimentum ei palma præbebat:„ & infra: " Tanti tempo- „ ris ſpatio contextis palmarum foliis veſtiebatur.„

Verùm iſtud Pictores noſtrates faciunt, quia in feſto Palmarum Buxo utuntur pro Palmâ, & quia in vernaculâ linguâ (*H*) multis locis Buxus vocatur Palma. Si autem noſcerent Palmam, & diligenter adverterent ad Paulli hiſtoriam, H
ab Hieronymo deſcriptam, magis puto in picturâ hiſtoriam exprimere conarentur. Rectè enim ab Eraſmo in Eccleſiaſte notatum eſt, errore fieri, quòd noſtri Pictores pro Palmâ pingant Buxum, ac Paullum Eremitam veſte è buxeis ramis contextâ producant: cùm ex Buxo nihil poſſit contexi: è Palmæ ramis aculeatis corbes contexi poſſint. Tegebatur corpus, ſed & pungebatur.

Memorat Athanaſius, crudelitate Sebaſtiani ſceleratiſſimi Ducis, Alexandriæ, quòd Arrianam religionem confiteri nollent, viros quadraginta novâ ratione laceratos eſſe. Virgis enim palmeis, aculeos ſuos retinentibus adhuc, ita terga eorum cecidit, ut alii ſæpius à medicis, ob tenaciùs inhærentes aculeos, fruſtra curati: alii, curationem non ferentes, mortem oppetiverint.

(*G*) Ad montium deſerta confugit, cùm Decii & Valeriani perſecutio pleraſque Ægypti ac Thebaïdos Eccleſias popularetur. Vixit illic annos XC., obiitque anno 341. ætatis 114.

(*H*) Flandrorum ſcilicet, Palmenboom: cùm Palmam, à dactylis quos profert, appellent Dadelboom.

Ex hujuſmodi Palmâ contexta erat Paulli veſtis. "Poſtquam...., „ ait Hieronymus, alia dies illuxit, nequid pius he- „ res (Antonius) ex inteſtati bonis non poſſideret, tuni- „ cam ejus ſibi vindicavit, quam, in ſportarum modum, de „ palmæ foliis ipſe ſibi contexuerat.... Diebuſque ſolennibus „ Paſchæ & Pentecoſtes, ſemper Pauli tunicâ veſtitus „ eſt.... Obſecro, concludit Hieronymus, quicunque hæc le- „ gis, ut Hieronymi peccatoris memineris; cui ſi Dominus „ optionem daret, multò magis eligeret tunicam Pauli, cum
I „ meritis ejus, quàm Regum purpuram, cum pœnis ſuis (*I*).„

CAPUT V.

De Picturâ D. Antonii.

K SED AD SANCTISSIMUM Paulli Collegam magnum ANTONIUM tranſeamus (*K*): cujus picturæ ubique locorum celeberrimæ, majori indigent obſervatione.

Et in primis ſancto Confeſſori IGNIS appingitur, quia datum eſt illi patrocinari ad ignem infernalem. Hanc enim cauſſam aſſignat Thomas Aquinas (27). Eumque ſecutus Scaliger, ſcriptum reliquit:

(27) *In quartum* [Sententiarum] *diſtinct. XLIX.*

"Magne pater, furvum defendas fortior hoſtem,
„ Siſque metus duris ignibus, igne tuo.„

Quibus adjicio ſecundam, & fortaſſis primariam cauſſam, quòd multos liberet ab igne peſtis. Quò ſpectat Collecta multarum Eccleſiarum, quæ habet, quòd Deus concedat, obtentu beati Antonii Confeſſoris ſui, morbidum ignem ex-
L ſtingui (*L*).

(*I*) A B. Paulo Eremitâ nomen habent Monachi, quibus Regulam, ſeu leges aliquas, ſcripſit an. 1263. Paulus, Veſprinienſis apud Hungaros Epiſcopus. Eorum inſtitutum Joannes XXII. confirmavit. Publicum Ordinis ſigillum expreſſam habet S. Pauli effigiem, adjecto hoc lemmate: ECCE ELONGAVI FUGIENS, ET MANSI IN SOLITUDINE.

(*K*) Qui deceſſit è vivis, annos natus CV., die 17. januarii 356.

(*L*) Morbidus ignis, undecimo duodecimoque ſæculo admodum frequens fuit. Is ab aliis Ignis ſacer, ab aliis Herpes, aut Ignis tartareus,

Eandem

Eandem ob cauſſam multis locis in OSTIO domûs appingitur, ut obtinere dignetur à Deo, nè peſtis eam domum invadat.

Itidem PORCUS appingitur, ut plebeii doceantur animalia ſua ejus interceſſione à malo præſervari. Nam, in hujus beneficii implorationem ac proteſtationem, Porcus plerisque locis alitur à communitate, quem nominant ſancti Antonii Porcum. Fieri etiam poteſt, quòd Majores noſtri, dum primum Porcum ei, potiùs quàm aliud animal, appinxerunt, non huc reſpexerint, ſed ad Dæmonum inſultus, quos perpeſſus eſt. Dæmones enim per Porcos convenienter ſignificantur (*M*). Hinc quando Arrianorum Eccleſia Romæ Catho- *M*

que Ignis S. Antonii dictus eſt. Lege Lucretium *Lib. VI.* ℣. *660.* Eo tacta pars corporis, interdum putreſcebat, ac decidebat: frequentiùs verò, veluti ſi ambuſta foret, areſcebat, & nigrum referebat colorem. Juvandis eo morbo afflictis inſtitutus eſt, Urbano II. Pontifice, Ordo S. Antonii, quem Franci vocant *l'Ordre de S. Antoine de S. Viennois.* Hujus ædes primaria eſt Abbatia, ſeu Hoſpitium, aut Noſocomium opidi, quod olim Deſiderii Motha, vulgò *Didier-la-Mothe*, nunc autem Burgum S. Antonii dicitur, in Delphinatu, & diœceſi Viennenſi. Monaſterii iſtius condendi hæ cauſæ fuere: Acceptum ab Imp. Conſtantino Monomacho B. Antonii corpus Joſcelinus, Delphinas, vir nobilis ac locuples, CPoli detulit in patriam anno 1050., depoſuitque in ædiculâ dicti opidi, B. Mariæ Virgini ſacrâ. Poſt annos XL. contigit igne ſacro vexari nobilis alterius in eâdem regione viri, nomine Gaſtonis, filium Guarinum. Ad S. Antonii patrocinium ambo confugére ſpe valetudinis huic reſtituendæ: adjectoque voto, ſi id obtinerent, ſe ſuaque impendendi curationi laborantium eodem morbo, & adventantes peregrinos hoſpitio excipiendi. Voti compotes, ad Burgum S. Antonii ſe conferunt, ac, juxta inchoatum à Joſcelino templum, educto Noſocomio, die 28. junii 1095., Pater cum filio monaſticam inibi veſtem aſſumunt. Non ita multo pòſt,

" Gaſtonis voto ſociatis fratribus octo,
„ Ordo eſt hic cœptus ad pietatis
„ opus.„ (Hæc ex P. Helyot.)

Noſocomium ipſum à Bonifacio VIII. P. M. Abbatiæ titulo inſignitum eſt: Ordo ſubinde diffuſus in varias Franciæ, Italiæ, ac Germaniæ partes. Ejus unum eſt in Belgio hoſpitium, Trajecti ad Moſam in diœceſi Leodienſi.

(*M*) Multis ſolenne eſt ad ejuſmodi rationes myſticas confugere, dum hiſtoricas ignorant. De Symbolis, ſeu (ùt Pictores loquuntur) *attributis* S. Antonii, multi ſcripſerant, omnia ferè ad *moralem* ſenſum detorquentes; cùm Theophilus Raynaudus edidit ſuam *in Symbolicam S. Antonii Magni Imaginem Commentationem;* cujus *Editio poſt Romanam altera, & correctior*

licâ conſecratione dedicabatur, Porcus ex eâ exiit, inviſibilis quidem, ſed qui omnes per quos tranſiit in admirationem commovebat. " Quod idcirco, ait Gregorius (28), divina „ pietas oſtendit, ut cunctis pateſceret, quia de locò eodem „ immundus habitator exiret. „

(28) Libro tertio Dialogorum, cap. XXX.

Porrò ſicut Majores noſtri, Memorias Sanctorum inviſentes, libenter pro ſe conferebant parvam Sancti Imaginem: ſic etiam pro pecoribus ſuis, collo alligandam NOLAM, ex memoriâ ſancti Antonii, conferebant; proteſtantes hac ratione, quòd meritis

---

prodiit Gandavi, ex Typogr. Bern. Kerchovii, 1659. in-4°., pp. 78., unà cum *Chronotaxi Antonianâ* à pag. 63. Nihilo is felicior fuit cæteris. Rem aliquatenus percepiſſe videtur Pompeïus Sarnellus, Vigilienſis Epiſcopus, cùm ſcripſit in more fuiſſe Monachis Antonianis, ut numeroſos porcorum greges alerent, quorum laridi frequens uſus fuit in alendis infirmis, Igne ſacro laborantibus, eorumque curæ commiſſis. Hiſce gregibus conceſſum fuit in variis locis privilegium utendi *paſcuis communibus*: populari pietate cautum, ut porci urbem aut pagum obambulantes, permitterentur ad obvia ſtabula divertere, & cibari cum incluſis ejuſdem generis animantibus: in magno ſcelere habebatur, ſi quis Antoniani gregis porcum læſiſſet, aut rapuiſſet; hinc Italicum adagium de eo, cui inopinata acciderat calamitas: *Ha forſe rubato un porco di San Antonio.* Quædam horum attingit Felix Malleolus, ſeu Hemmerlein, Tigurinus, & Tigurinæ Eccleſiæ Cantor, qui medio ſæculo XV. claruit, *Tractatu de Exorciſmis, Baſileæ an. 1497. edito*, è quo ſequentia recitat Niceron, *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des hommes ill.*, *T. XXVIII. p. 340.* " Videmus per ſingulos dies, „ quòd illi, qui equos, aut aſinos, „ aut porcos caſtrant,..... in nomi- „ ne Domini invocant magnum S. „ Antonium, ut ſuo præſidio præſtet „ illis animalibus ſanitatis auxilia. „ Item ſæpe videtur compertum, „ quòd illi, qui offendunt Porcos, „ S. Antonio donatione fideli pa- „ tenter applicatos, fore punitos. „ Item videmus hujuſmodi porcos, „ campanellâ ſignatos, in domos „ priores numquam revertentes, „ aut reverſuros, prout faciunt alii „ porci, qui fuerant ſui conſoda- „ les. „ Feruntur horum animalium quædam adeò familiaria fuiſſe, ut, canum inſtar, Antonianos fratres, ſuo *Hoſpitali* ſtipem emendicantes, comitarentur. Jam finge tibi Antonïanum *Quæſtorem*, innixum baculo, ſuis veſtibus indutum, cruce ſuâ diſtinctum, porco ſequaci, nolam pulſantem ad eleemoſynam igne ſacro laborantibus impetrandam: & habebis genuinum exemplar, è quo derivatæ ſunt magni Antonii imagines; receptâ pridem conſuetudine Ordinum religioſorum Fundatores, aut qui tales putantur, eo habitu pingendi, quem gerunt, eorum inſtitutum profeſſi, vel ex eorum nomine ſuum ſortiti.

ſancti Confeſſoris petebant, & confidebant animalia ſua præſervatum iri à peſte. Quod indicant carmina Ambroſii Novidii etiam à Romanis obſervari. Agens enim de Porco grunniente, qui Antonio appingitur, ſubdit (29):

———— " Collo mea concutit æra,
„ Noſcere quò poſſis, ne noceatur, ait. „
„ Æſque meum geſtat, baculo quod cernis in iſto,
„ Quodque rogans æger, collaque multa gerunt. „

(29) *Libro primo de Faſtis.*

Propter tanta autem magni Antonii beneficia, cùm dira graſſaretur Geuſiorum Imagines oppugnantium tempeſtas, non ſolùm in ignem dejecta fuit aurata ejus apud Silvam-ducis Statua (30): ſed tam abominandis blaſphemiis impetita, quòd Dei Opt. manus vindex eâ de cauſſâ duos ex illis blaſphemis Geuſiis è veſtigio percuſſerit peſte ſubitaneâ, quam Divi Antonii jam olim appellant Chriſtiani, quòd, illi depellendæ, ſint ejus apud Deum perſæpe patrocinium experti.

(30) *Dominus Lindanus, Apolog. ad Germanos, Tomo II. cap. undecimo.*

Liber in manibus (nam hunc nonnulli appingunt) ſignificat, quòd ſanctus & perfectus vir, Ægyptius Monachus, ſine ullâ ſcientiâ litterarum, Scripturas divinas, & memoriter audiendo tenuiſſe, & prudenter cogitando intellexiſſe prædicetur (*N*).

N

(*N*) Quanquam literas non noſſet, nec iis ætate procedens erudiri voluiſſet (*) puerorum averſatus commercium, dictata tamen diſcipulis reliquit. Sic enim Hieronymus *de Viris illuſtr. cap. 88.*: " Antonius „ Monachus, cujus Vitam Athanaſius, Alexandrinæ urbis Epiſcopus, inſigni volumine proſecutus „ eſt, miſit Ægyptiacè, ad diverſa „ monaſteria, Apoſtolici ſenſûs ſermoniſque Epiſtolas ſeptem, quæ „ in Græcam linguam tranſlatæ ſunt: „ quarum præcipua eſt ad Arſenoitas. „ Eædem, è Græco Latinè redditæ à Valerio Saraſio, exſtant in *Bibliothecis Patrum*: & linguâ Ægyptiacâ, ſive Copticâ ſupereſſe in Monaſteriis Thebaïdos, ex Abulbircato, refert Euſebius Renaudot *Præfat. ad Liturgias Orientales*, *pag. CXIX*. Circumfertur etiam Antonii nomine brevis *Regula* ad Nacalonitas Monachos, articulis XLVIII. diſtincta, quorum extremi XII. aberant ab exemplari cæteros complexo. Fatetur Calmetus *Commentarii Gallici ad Reg. S. Benedicti T.*

(*) Cùm illi aliquando Philoſophi quidam occurriſſent, eumque ludos facere ſenem cogitaſſent, utpotè rudem literarum: Utrum vobis prius videtur, ait Antonius: mens, an literæ: & utra alterius cauſſa, mens literarum, an hæ illius? Quibus reſpondentibus priorem eſſe mentem, ac literarum inventricem. Cui ergo mens ſana, regerit Antonius, ei literæ non ſunt neceſſariæ.

(31) Aug. in Præfatione de Doctrinâ Chriſtianâ.

Appingunt etiam TAU ſignum Crucis (31); nam eô fortiter reſtitit Dæmonum inſultibus; Athanaſius enim refert eum Dæmonibus dixiſſe: " Cur fruſtra nitimini? Signum „ enim Crucis, & fides ad Dominum, inexpugnabilis nobis „ murus eſt (*O*). „ Legitur quoque apud eundem Athana-

O

II. p. 470. id ſcriptum Antonio non eſſe indignum, ſed brevi, energico, ac ſententioſo ſtilo adornatum: prope tamen eſt ut neget illius eſſe; primùm quòd eam Antonio non tribuant Hieronymus, nec Euſebius: deinde quòd Athanaſius doceat *Vitæ S. Antonii cap. XV.* rogatum à diſcipulis S. Abbatem, ut eis vivendi leges traderet, reſpondiſſe ſacras Literas ad omne vitæ genus ſufficere. At minùs accuratè refert iſta Calmetus; nam hæc eſt Athanaſii narratio: *Μιᾷ γοῦν ἡμέρᾳ προελθὼν, καὶ πάντων τῶν μοναχῶν ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν, ἀξιούντωντε παρ' αὐτοῦ ἀκοῦσαι λόγον, ἔλεγεν αὐτοῖς τῇ Αἰγυπτιακῇ φωνῇ ταῦτα· τὰς μὲν Γραφὰς ἱκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν· ἡμᾶς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις, κλ.* Id eſt: " Cùm igitur quodam die progreſſus „ eſſet, ac univerſi monachi ad eum „ veniſſent, rogarentque, ut aliquam ejus orationem audire licéret, hæc iis linguâ Ægyptiacâ „ dixit: Scripturas quidem ad doctrinam ſufficere; pulcrum [ſeu „ bonum] tamen eſſe, ut nos mutuò hortemur in fide, & exerceamus ſermone, &c. „

(*O*) Quæ hactenus ſcripſit Molanus, ferè pertinent ad modum, quo à Statuariis repræſentatur magnus Antonius. At Pictores & Chalcographi libentiùs exprimunt multiplicem, quam à Diabolis expertus eſt, TENTATIONEM, de quâ pluribus locis in ejus Vitâ B. Athanaſius. Apparuit ſancto juveni Spiritus immundus noctu ſub formâ muliebri (id quod interdum haud ſatìs caſtè pingitur:) ſemel, ſpecie nigri puelli. Vicerat has aliaſque Dæmonum artes ſtrenuus Anachoreta, cùm quâdam " nocte ſtrepitus „ ab iis excitatus eſt tantus, ut totus ille locus [in quo dormiebat] „ quaſſari: &, quatuor cellulæ „ ruptis parietibus, per iſtos intrare Dæmones, in beſtias ac ſerpentes mutati, viderentur: eſſetque idem locus ſubitò refertus „ ſpectris leonum, urſarum, leopardorum, taurorum, ſerpentium, „ aſpidum, ſcorpionum, luporum. „ Horum unumquodque formâ ſibi „ propriâ movebatur. Leo frendebat invaſurus, Taurus cornû petere videbatur, Serpens reptabat, „ Lupus cum impetu irruebat: omnium denique ſimul apparentium „ ſibilus formidabilis, ira vehemens...... Annum ætatis XXXV. „ tunc agebat [Antonius.] „ Ad eundem jejunantem aliquando vénit Cacodæmon " habitu Monachi: oblatâque panis formâ: Auctor ſum, „ inquit, ut edas, tamque graviter „ laborare deſinas, &c. „ Non raró plagas illi inflixit. Viſus etiam ſpecie Gigantis: rurſum " formâ humanâ ad femora uſque, crura „ & pedes Aſinus. „ Hæc & plura

ſium pulcherrimus ejus de Cruce Sermo ad Philoſophos, quibus etiam præſentibus, vitali ſigno Crucis, Dæmones expulit. Et, Hieronymo teſte (32), videns hominem equo mixtum (id eſt, Hippocentaurum,) ſalutaris impreſſione Signi armabat frontem (*P*). Sunt etiam ipſius Antonii verba apud Athanaſium: " Cùm videritis Dæmonum fallacias, tam vos, „ quàm domos veſtras, Crucis armate ſignaculo: & con- „ feſtim ſolventur in nihilum; quia metuunt illud Tropæum,

(32) *In Vitâ Paulli.*

P

S. Athanaſius, in quibus exprimendis mirum in modum luſit imaginandi facultas, quâ pollére ſolent eximii Pictores. Dies me deficiat, ſi monſtra omnia, hac occaſione, ſub eorum penicillo nata, velim enumerare. Ludicra multa commenti ſunt Brugelius ſenior, & David Teniers: nonnulla quoque peritus Cælator Raphaël Sadelerius: ſed longè plura Jacobus Callot, Artis Chalcographicæ ſuâ ætate princeps.

(*P*) " Cùm jam CXIII. annos B. „ Paulus vitam cæleſtem ageret in „ terris, & nonagenarius in aliâ „ ſolitudine Antonius moraretur, „ ùt ipſe afferere ſolebat, hæc in „ mentem ejus cogitatio incidit: „ Nullum ultra ſe perfectum mo- „ nachum in eremo conſediſſe. At „ illi per noctem quieſcenti revela- „ tum eſt, eſſe alium ulteriùs mul- „ tò ſe meliorem, ad quem viſen- „ dum deberet proficiſci. Illicò, „ erumpente luce, venerabilis ſe- „ nex, infirmos artus baculo regen- „ te ſuſtentans, cœpit ire velle, „ quò neſciebat. Et jam media „ dies, coquente deſuper ſole, fer- „ vebat: nec tamen à cœpto itine- „ re abducebatur, dicens: Credò „ in Deum meum, quòd olim con- „ ſervum, quem mihi promiſit, oſ- „ tendet. Nec plura his; conſpicit „ hominem equo mixtum, cui opi- „ nio Poëtarum Hippocentauro vo- „ cabulum indidit; quô viſô, ſa- „ lutaris impreſſione ſigni armat „ frontem: &, Heus tu (inquit) „ quânam in parte hic ſervus Dei „ habitat? At ille, barbarum neſ- „ cio quid infrendens, & frangens „ potiùs verba, quàm proloquens, „ inter horrentia ora, ſatìs blandum „ quæſivit alloquium. Et, dexte- „ ræ protenſione manûs, cupitum „ indicat iter: & ſic, patentes „ campos volucri tranſmittens fu- „ gâ, ex oculis mirantis evanuit. „ Verùm hæc utrùm Diabolus ad „ terrendum eum ſimulaverit: an, „ ùt ſolet eremus monſtroſorum „ animalium ferax, iſtam quoque „ gignat beſtiam, incertum habe- „ mus. „ Hæc Hieronymus; cu- „ jus fruſtrà, inquit Baronius *ad* „ *an.* 343. *n.* 2. & 3., & injuriâ „ quidem exigitur fides, qui de his „ dubitans, quidnam fuerit, num „ ſpectrum, an monſtrum, liberaſſe „ voluit fidem ſuam. Cæterùm nec „ inſulſa, vel inanis, fuit ipſius du- „ bitatio...... Nam ſic Plinius [*Lib.* „ *VII. cap.* 3.:] Claudius Cæſar „ ſcribit Hippocentaurum, in Theſ- „ ſaliâ natum, eodem die interiiſſe: „ & nos, Principatû ejus, allatum „ illi ex Ægypto in melle vidi- „ mus. „

„ in quo Salvator, aëreas exſpolians poteſtates, eas fecit oſ-
„ tentui. „

Sed reſtat Quæſtiuncula, cùm aliis Sanctis detur Crux quadrangula, cur Antonio detur Tau triangulare. Quod adeò frequens eſt, ut non ſolùm id manu gerat, ſed penulam quoque eo inſignitam habeat. Unde & Tau vulgò peculiari nomine dicitur Crux S. Antonii (*Q*). Puto verò aut totam, aut præcipuam certè, hujus rei cauſſam eſſe, quòd Antonius fuerit Ægyptius, apud quos conſtat crucem formam habuiſſe litteræ Tau, ſive triangularem (*R*). Verùm hac de re nihil légi: ſed quod probabile videtur, profero (*S*).

(*Q*) Crucem hanc, quam malè *Triangularem* vocat Molanus, *Commiſſam* vocat Lipſius *Lib. I. de Cruce, cap. 8.* cùm ligno erecto brevius alterum ſupernè, & in ipſo capite committitur, ſic ut nihil exſtet. Gallorum Heraldi vocant *une Croix potencée* à ſimilitudine cum ſcipionibus, queis ægrorum & claudorum brachia, ſeu axillæ fulciuntur: & hos ſcipiones Belgæ Cruckèn, quaſi *Cruces* appellant. Lucianus de literâ T ait, hujus ſpeciem imitatos Tyrannos, ligna fabricaſſe, & homines in iis fixiſſe. Tertullianus *Libro III. adverſus Marcionem*, *cap. 10.* "Ipſa enim litera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis." Quod & veterum alii notârunt.

(*R*) Lipſius etiam derivat ab Ægyptiis, "quibus jam olim notum, & inter ſacra hoc ſignum. Certè, pergit ille, in obeliſcis, qui inde Romam vecti, ſculptum ſic vidimus, cum anulo tamen, vel anſulâ ſupernè: nec ſatis ſolidè ſcio ad quam rem aut uſum." Refert deinde ex Suidâ, Ruffino *Lib. II. cap. 29.*, & Sozomeno *Lib. VII. cap. 15.*, cùm fana gentium, imperante Theodoſio magno, diruerentur, inventas in Serapidis Templo Hieroglyphicas literas, Crucis formam habentes; quas earum rerum periti aïebant ſymbolum eſſe *Vitæ venturæ.* At ego ægrè adducor, ut credam Antonianam Crucem ab Ethnicis proficiſci. Exiſtimem potiùs ab Antonianorum veſte ad imagines S. Antonii tranſlatam: primoſque ex illis monachis arbitratos hanc fuiſſe verum ſchema Crucis Domini. Quæ aliis quoque ſédit opinio.

(*S*) Solent jam olim apud Italos apponi S. Antonio Pontificalia ornamenta, poſt annum dumtaxat Chriſti milleſimum Abbatibus concedi cœpta. [*Sarnelli Lettere Eccleſ.*, *Tomo I. Lett. III. pagg. 9. & ſeqq.*] Sed hunc morem, ab Antiquitate abludentem, Pictores ac Sculptores noſtri non immeritò negligunt. Ut autem hi nôrint quâ veſte B. Antonium induere debeant, hæc legant ex Athanaſio *Vitæ pag. 479.*, *edit. Operum Colonienſis*, *ſeu Lipſienſis Tomo II.* "Veſte amiciebatur, inteoriore, Cilicio: exteriore, pelliceâ; quam ad finem uſque [vitæ]

CAPUT VI.

De picturâ Sebaſtiani, Fabiani, & Agnetis.

HACTENUS DE MAGNO ANTONIO. Quæ autem ex hiſtoriis omnibus obvia ſunt, ea inculcare non eſt neceſſe. Qualia ſunt, picturæ SEBASTIANI telis confoſſi, & Fabiani cum columbâ. Quamquam & circa hæc quædam rariora liceat obſervare (33). Quis enim cogitat, quod à Joannne Raulino (*T*) eſt notatum, telis perfoſſum depingi, ut declaretur intercedere pro nobis oſtendendo ſingula ſagittarum vulnera? Sicut enim ulcera omnia infirmi miſericordiam & compaſſionem ad tranſeuntes clamant: ſic multitudo vulnerum & ſagittarum Sebaſtiani clamat ad Deum pro nobis miſericordiam (*V*). Cur autem inter peculiares Patronos contra Peſtem cum Antonio, & Rocho, depingatur, ex Langobardicâ hiſtoriâ, à Paullo Diacono conſcriptâ (34), notum eſt (*X*).

(33) *Serm. de S. Sebaſtiano.*

T

V

(34) *Libr. VI. cap. 5.*

X

„ retinuit, neque corporis ſordes „ abſtergens, neque pedes abluens „ prorſus.... Quin neque exutum „ quis vidit Antonium, neque cor„ pus ipſius nudum, niſi cùm mor„ tuus tumulo mandaretur. „ Scapulare indumentum [*ἐπενδύτην*,] quod aliquando laverit, eidem *citatâ pag.* tribuit Athanaſius; qui & ejus quaſi Teſtamentum ita recitat *p. 503.*“ Veſ„ tes meas ſic diſtribuite: Meloten „ [pellem ovinam] unam date A„ thanaſio Epiſcopo, cum ſtragulâ, „ quam ab ipſo recentem accepi, „ nunc detritam reddo: Serapioni „ Epiſcopo alteram date meloten: „ vobis Cilicium ſervate. „ Non tales porrò veſtes induunt, neque adſcriptam S. Antonio Regulam ſequuntur Monachi, qui ſe Antonianos dicunt, ſeu Græci, ſeu Latini. His nigra eſt veſtis, cum cruce ejus, quam diximus, figuræ: coloris verò cærulei; quam encauſtæ operâ formatam geſtant, priſcorum Equitum ritu.

(*T*) S. Theologiæ Doctore, ac Profeſſore Sorbonico, deinde Cluniacenſi Monacho. Vixit amicus Joanni Standonck: obiit anno 1514., ætatis 72.

(*V*) Huic ſupplicio ſuperſtes fuit Sebaſtianus: ac demum jubente Diocletiano fuſtibus contuſus, animam exhalavit anno, ùt videtur, 304.

(*X*) En verba Pauli: « Subſe» cuta eſt graviſſima peſtis tribus » menſibus, hoc eſt, julio, auguſ» to, & ſeptembrio: tantaque fuit » multitudo morientium, ut etiam » parentes cum filiis, atque fra-

Fabiani porrò pictura ab Euſebio originem habet, qui (35) Libro VI. cap. 21. eum ſcribit (35) divinitus per Columbam in Romanum Pontificem deſignatum eſſe. Ex hoc enim indicio, cùm nemo de eo cogitaſſet, veluti à Spiritu ſancto electus, mox ad (Y) Pontificalem ſedem abreptus eſt (Y). Addit de ſuo ad Euſebium Rufinus (36) Capite 21. [Libri VI.] (36): " Quod alii ſuper hujus, alii ſuper „ Zephyrini nomine geſtum tradunt. „ Non eſt autem improbabile utrumque eâ viâ ad Pontificatum adſcendiſſe. Nam & Ravenna de multis ſuæ ſedis Epiſcopis, hoc modo aſſumtis, gloriatur. Quod & Hiſtoriæ & Picturæ loquuntur.

» tres cum ſororibus, bini per feretra poſiti, apud urbem Romam » ad ſepulchra deducerentur. Pari » etiam modo hæc peſtilentia Ticinum [ſeu Papiam, Gallicè *Pavie*,] depopulata eſt, ita ut, » cunctis civibus per juga montium » ſeu per diverſa loca fugientibus, » in foro & per plateas civitatis » herbæ & fruteta naſcerentur. Tunc » per revelationem cuidam dictum » eſt, quòd peſtis ipſa non priùs » quieſceret, quàm in Baſilicâ B. » Petri, quæ ad Vincula dicitur, Se» baſtiani Martyris altarium pone« retur. Factumque eſt, & delatis » ab urbe Româ B. Sebaſtiani Mar» tyris Reliquiis, mox ùt in jam » dictâ baſilicâ altarium conſtitutum » eſt, peſtis ipſa quievit. »

« Egregium .... ſancti Martyris » monumentum, veneranda ejus » Imago, opere muſivo expreſſa, » atque hactenus integra, extat [Ro» mæ] in Titulo Eudoxiæ ad Vin» cula S. Petri, ſenili aſpectu, & » barbâ. » Sic Baronius *ad Martyrol. Roman.*, 20. *januarii*, *Annot. C.* Idem teſtantur Fed. Borromæus *de Picturâ ſacrâ L. I. cap. 8.*, & *ad eum* Anton. Gorius *pag. 21.*, addentes muſivum hoc opus antiquum eſſe, & rude: grandævum autem oſtendi Sebaſtianum tum canitie, tum promiſsâ barbâ. Malè proinde juvenem Recentiores pingere ſolent. Atque utinam non eum tam eleganti corpore, tamque procaci vultu interdum effingant, ut non ſanctum Martyrem, ſed Adonidem quendam exhibere videantur. *On fut obligé*, ait Scriptor libri, cui titulus: *Eſſai ſur l'éducation de la Nobleſſe*, (*Paris*, *1748. T. II. p. 96.*) *d'ôter de l'Egliſe de ſaint Marc de Florence un tableau de S. Sébaſtien; parce que les Religieux reconnurent qu'il y avoit quelques femmes, que la beauté de cette image avoit touchées d'une autre paſſion, que celle qu'un Martyr doit inſpirer.* Hanc Imaginem pinxerat F. Bartholomæus, ex Ordine Prædicatorum, anno 1517. Florentiæ mortuus: exſtat nunc in cimeliis Regis Franciæ, emta à Ludovico XII., ùt idem Scriptor ex Felibiano recitat.

(*Y*) Die 16. Januarii 238. Romæ ſub Decio martyrium pertulit anno 253. XIII. kalend. Februarii. Creditur baptizaſſe Philippum, quem Hieronymus *de Viris illuſtr. cap. LIV.* « primum de Regibus Roma» nis Chriſtianum » appellat. Quâ de re tamen lege Sandini *Diſputationem VI. ad Vitas Pontificum Roman.*

Sed

Sed tranſeamus ad Agnetem Virgunculam & Marty-
rem (*Z*), cujus vita omnium gentium litteris atque lin- *Z*
guis, ùt Hieronymus ad Demetriadem (*A*) loquitur, in *A*
Eccleſiis laudata eſt, die potiſſimùm vigeſimâ primâ Januarii.
Hæc cum Agno pingitur, & veſte auro intextâ; quia, ùt
habet Ambroſius (37), dum parentes beatiſſimæ Agnetis (37) *Serm. xc.*
aſſiduis pernoctationibus vigilarent ad tumulum ejus, videbant, in medio noctis ſilentio, exercitum Virginum, quæ omnes, auro intextis cycladibus indutæ, cum ingenti lumine præteribant. Inter quas videbant beatiſſimam Agnem ſimili veſte fulgentem, & ad dexteram ejus Agnum nive candidio-
rem (*B*). Hic autem Agnus ſine dubio ſignificabat Agnem, *B*
ſive Agnetem, non tantùm nomine, ſed & re, Agnam, hoc eſt, caſtam fuiſſe. Canit etiam Eccleſia die XXVIII. Januarii: " Stans à dextris ejus Agnus, nive candidior, Chriſtus ſibi „ Sponſam & Martyrem conſecravit. „

(*Z*) Eodem, quo Sebaſtianus obiit, anno circiter 304.

(*A*) Seu quiſquis eſt ejus Epiſtolæ auctor.

(*B*) Hinc mos Romæ, die S. Agnetis, duos Agnellos, eoſque candidiſſimos, antiquo ritu conſecrandi, è quorum deinde lanâ texuntur Pallia, ſeu Omophoria, crucibus diſtincta, quibus & Romanus Pontifex, & Metropolitæ, & demùm Epiſcopi quidam amiciuntur, dum ſacris operantur. Res peragitur hoc modo: Subdiaconi, ſeu Miniſtri Eccleſiaſtici ſummi Pontificis, quinque numero, binos agnos procurant 21. Januarii, binis ciſtellis equo deferendos in Baſilicam S. Agnetis, ſacro virginis corpore inſignitam. His benedicit Pontifex è feneſtrâ Vaticani Palatii, dum illac tranſit equi ductor. Agnos hic deinde tradit Canonicis Regularibus Congregationis S. Salvatoris, qui eos in Miſsâ ſolenni offerunt ſacerdoti, dum canitur à choro: *Agnus Dei*: ac poſtea tradunt duobus Canonicis Baſilicæ Lateranenſis, à quibus Agnorum cura dictis quinque Subdiaconis creditur. Qui eos aliquandiu detinent in paſcuis ſpecialibus: tum detonſorum lanam in fila ducendam committunt ſacris Virginibus, quæ & aliam adjungunt, è quâ ſubinde textâ Pallia conficiuntur, benedicenda ad aram inferiorem S. Petri, hujus Apoſtoli tumulo proximam. Relinquuntur eadem unâ nocte ſuper aram tumulo impoſitam: dein arculâ incluſa imponuntur Cathedræ S. Petri, in quâ primùm Romæ ſediſſe fertur, indeque ſumuntur utenda, aut mittenda. Non fit autem hæc conſecratio ſingulis annis, ſed quoties exigit mittendorum Palliorum neceſſitas. Latè hæc tractat Nicolaus de Bralion, Presbyter Oratorii, *Diſſertatione* ſpeciali *de Pallio*.

SUPPLEMENTUM

De S. CAROLO MAGNO, Imperatore et Rege Franciae.

Cujus Natalem Aquiſgranenſis Eccleſia prima celebravit, quam Colonienſis, Rhemenſis, Rotomagenſis, & aliæ complures, ſummorum Pontificum aſſenſu, ſecutæ ſunt. Admodum veriſimile eſt eum Jupiliæ, haud procul ab urbe Leodienſi, natum: & quanquam, Regnum adeptus, perpetuis itineribus nunc Germaniam, nunc Galliam, nunc Italiam luſtraverit, potiſſima tamen ejus ſedes fuit Aquiſgranum, ubi nobile illud monaſterium S. Mariæ condidit, quod etiam Capella dictum eſt (unde ipſi Civitati Gallicum nomen Aix-la-Chapelle:) *eſtque jam ab octingentis ferè annis ſæcularium Canonicorum octo & viginti Collegium, deſertâ ſub S. Notgero, Antiſtite Leodienſi, vitâ regulari, quam priores Canonici ſuſceperant. In eâ Baſilicâ quieſcit corpus ſancti Imperatoris, cujus anima in cælum migravit anno 814. die 28. januarii, cùm vixiſſet annos unum & ſeptuaginta. Ejus honori dicata eſt elegans Eccleſia arcis Carolomontanæ ad moſam, à ſynonymo Carolo Imp., ejus nominis quinto, conſtructa. De Imagine porrò Caroli Magni hæc accipe è Federici Borromæi* Libro II. de Picturâ ſacrâ, cap. IX. pp. 77. 78. " *Romæ... in Palatio Lateranenſi, in veſtigiis (ùt arbitror) Aulæ Leoninæ, quam Leo tertius extruxerat, vidimus Caroli Magni Imaginem....... Effigies ea ſimillima eſt ſigillo uni, quod Diplomati fortaſſe alicui Cæſaris ejus annexum eſſe debuit: itemque faciei, quam in vetuſtiſſimo Bibliorum codice expreſſam vidimus, indeque cum verſiculis aliquot ductam Bibliotheca Ambroſiana habet: ipſumque Bibliorum codicem Benedictini homines Romæ in S. Pauli monaſterio religioſiſſimè conſervant..... Princeps Apoſtolorum Leoni III. dextrâ manu pallium porrigit, alterâ Carolo Magno vexillum, rubicantibus notis alicubi diſtinctum. Id verò ſit, quia Carolum ipſum in Leonis III. Pontificatu Senatus, Populuſque Romanus Imperatorem appellavit: magnaque Pontifici huic cum Imperatore illo neceſſitudo fuiſſet.... Fuit alia Cæſaris ejuſdem germana huic Imago in S. Suſannæ æde.... cujus ſanè Imaginis forma planè congruit cum deſcriptione, quæ apud Eginhartum eſt: magnumque caput, & rotunda frons, & oculi grandes, & naſus aliquanto major, quàm cæteris eſſe ſoleat. Atque imagines iſtæ, tum habitu, tum facie ipſâ, referunt eaſdem, quæ in Patriarchatu Lateranenſi in aulâ Leoninâ manent. Imago autem, quæ in S. Suſannæ ad Quirinales erat, fuit hujuſmodi: ad dexteram Leo III. manu templum tenet, ſimulacrum ſcilicet ædis ipſius S. Suſannæ, quam ipſe inſtaurârat: ab alterâ Carolus Magnus dexteram explicat, tamquam exponens Pontificem eum operâ ſuâ calumnias effugiſſe, quæ ipſi objiciebantur.* " *Altera Cæſaris Imago extat in Triclinio Leoniano, ex opere Muſivo, ùt notat Gorius. De eodem Imperatore Eginhartus* cap. VII. " *Corpore fuit amplo at-*

„ *que robuſto : ſtaturâ eminenti, quæ tamen juſtum non excederet modum ; nam ſeptem ſuorum pedum proceritatem ejus conſtat habuiſſe menſuram : apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis, naſo paullulùm mediocritatem excedente : canicie pulchrâ, facie lætâ & hilari : unde formæ auctoritas ac dignitas tam ſtanti quàm ſedenti plurima acquirebatur. Quamquam cervix obeſa & brevior, venterque projectior videretur, tamen hæc ceterorum membrorum celabat æqualitas : inceſſu firmo, totâque corporis habitudine virili.... Veſtitu patrio, hoc eſt Francico, utebatur : ad corpus camiſiam lineam, & feminalibus lineis induebatur : deinde tunicam, quæ limbo ſerico ambiebatur, & tibialia : tum faſciolis crura, & pedes calceamentis conſtringebat : & ex pellibus lutrinis thorace confecto humeros ac pectus hieme muniebat : ſago Veneto amictus, & gladio ſemper accinctus, cujus capulus ac baltheus aut aureus, aut argenteus erat : aliquoties & gemmato enſe utebatur ; quod tamen nonniſi in præcipuis feſtivitatibus, vel, ſi quando exterarum gentium Legati veniſſent, faciebat. Peregrina verò indumenta, quamvis pulcherrima, reſpuebat, nec unquam eis indui patiebatur ; excepto quòd Romæ ſemel, Adriano Pontifice petente, & iterum Leone ſucceſſore ejus ſupplicante, longâ tunicâ, & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis induebatur. In ſolennitatibus veſte auro textâ, & calceamentis gemmatis, & fibulâ aureâ ſagum adſtringente, diademate quoque ex auro & gemmis ornatus incedebat : his autem diebus ornatus ejus parum à communi ac plebeio abhorrebat.* „

FEBRUARIUS.

CAPUT VII.

De imagine Ignatii.

KALENDIS FEBRUARII, ſubſequitur glorioſus Epiſcopus & Martyr IGNATIUS, qui cum Leonibus pingitur, quia pro martyrio Chriſti ad hujuſmodi beſtias damnatus eſt (*C*), de quibus pauló ante ad Romanos ſcripſerat (38) : "Frumentum Chriſti ſum : dentibus beſtiarum molar, ut panis mundus inveniar. „ Quam ejus ſententiam citant Irenæus (39), Euſebius (40), Hieronymus (41), & Beda (42).

C

(38) *Epiſt. XII.*

(39) *Lib. V. cap. ult.*

(40) *Lib. III. Hiſtor., cap. 30. (apud Rufinum 36.)*

(41) *De Viris illuſtribus, cap. 16.*

(42) *In XVIII. cap. Apocalypſis.*

(*C*) " Paſſus eſt anno decimo Trajani „ (Hieron.,) ſeu Chriſti centeſimo ſeptimo.

Alicubi etiam in manu ejus Cor vidi, cui litteris aureis inſcriptum erat IħS. Quæ pictura originem ſumſit ex Recentiorum ſcriptis (*D*). Nam Aurea Legenda ſic habet (43): " Legitur quòd beatus Ignatius, inter tot tormentorum genera nunquam ab invocatione Nominis Jeſu Chriſti ceſſabat.„ Quem cùm tortores inquirerent, cur hoc nomen toties replicaret, ait: "Hoc nomen cordi meo inſcriptum habeo, & „ ideo ab ejus invocatione ceſſare non valeo.„ Poſt mortem igitur ejus, illi qui audierant, volentes curioſiùs experiri, cor ejus ab ejus corpore avellunt: & illud ſcindentes per medium, totum cor ejus inſcriptum hoc nomine Jesus Christus litteris aureis inveniunt. Unde ex hoc plurimi crediderunt. Meminerunt ejuſdem Sequentia de Nomine Jeſu: & ſanctus Thomas, licèt paulò aliter, ſuper Orationis Dominicæ primam petitionem: & Vincentius Belvacenſis Libro x. cap. 157.

D

(43) *Legenda XXXVI.*

Ego tamen putârim hanc ſententiam non eſſe ſolidam. Quod ſic colligo: Veteres qui diligentiſſimè citârunt Ignatii verbum: " Frumentum Chriſti ſum, beſtiarum dentibus molar, „ non reticuiſſent, ad unum omnes, tam memorabile factum, quod prædicti de nomine ejus tradunt, ſi id eis cognitum fuiſſet: cùm verò eis incognitum fuerit, veriſimilius eſt, quòd per obſcurum aliquem ſit ſuppoſitum. Videtur autem mihi erroris cauſam præbuiſſe cognomen ejus. Nam tituli Epiſtolarum ejus habent: " Ignatius, qui & Theophorus.„ Et Simeon Metaphraſtes dicit Trajanum dixiſſe: " Tu-ne es, „ qui diceris Deifer? Et quid ſibi vult illud Deifer? Cui „ Martyr: Qui Chriſtum, inquit, circumfert in anima. Imperator autem: Tu ergo, inquit, Chriſtum in te ipſo „ circumfers? Certè inquit. Scriptum eſt enim (44): Habitabo in eis, & inambulabo.„ Intelligo autem eum Theophorum dici, non proprio vocabulo, ſed appellativo. Unde idem (45) ſanctum Timotheum vocat Chriſtophorum, ſive Chriſtiferum Timotheum. Similiter Cyrillus Hieroſolymitanus (46): " Sic Chriſtophori erimus, hoc eſt, Chriſtum „ ferentes, cùm ejus Corpus & Sanguinem in membra noſtra

(44) *II. Cor. VI. 16.* [Vide etiam Lev. XXVI. 12.]

(45) *Epiſtolâ tertiâ.*

(46) *Catecheſi penultimâ.*

(*D*) An id fortè elici poſſit ex ejus ſcito: " Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσαύρωται, „ Amor meus crucifixus eſt, „ diſpiciant Critici.

„ acceperimus : atque ita, ùt beatus Petrus dicit (47), di- (47) II. Pet. I. 4.
„ vinæ naturæ conſortes efficimur.„

Verùm dum fortaſſis nimis exagito dictam ſententiam, nolo damnare picturam Ignatii habentis in corde Nomen Jeſu, cùm ſciam hanc in Templis, ùt Mechliniæ apud Carmelitas, haberi : & ex verbis Ignatii ad Trajanum (*E*), ùt nihil aliud ſit argumenti, tam mihi videatur cum Corde hujuſmodi pingi poſſe, quàm pingitur cum vulnerato Corde Auguſtinus, fortaſſis quia in Confeſſionibus alicubi (48) dicit Chriſto : “ Vul- (48) Lib. IX. cap. 2.
„ neraſti cor meum caritate tuâ. „

(*E*) Paullò antè ex Metaphraſte relatis, quibus quæ fides adhibenda ſit, jam omnes eruditi noverunt.

APPENDICULA

De S. MATTHIA Apostolo.

Cujus Natalem Latini celebrant hujus menſis die viceſimâ quartâ, aut (ſi biſſextilis annus fuerit) viceſimâ quintâ : Græci verò, nonâ Auguſti. Solent ei Sculptores Securim apponere, quaſi ſecuri percuſſus interierit ; quod nullo Veterum teſtimonio firmari potuit adhuc ; id autem legitur in Actis, quæ à neſcio quo Hebraïcè conſcripta, Latinè abs ſe reddita, auctaque, profitetur Anonymus alter, qui XII. ſæculo vixit, Cœnobii S. Matthiæ monachus apud Treviros. Hunc ſecuti ſunt Claudius de Rotâ Equilinus Epiſcopus : Franciſcus Quignonius Cardinalis, in Breviario ſuo : *alii complures è recentioribus. Sed Acta iſta Trevirenſia pro ſuſpectis habet Bollandus : Florentinius eundem illis locum aſſignat cum Pſeudo-Abdiæ commentis ; non meliorem Combefiſius ac Tillemontius.*

MARTIUS.

CAPUT VIII.

De picturâ Thomæ Aquinatis.

MENSE MARTIO primus occurrit Angelicus Doctor THOMAS AQUINAS. Is Calicem in manu habet, & Corpus Dominicum; eò quòd compoſuerit Officium, quo in Feſto Corporis Chriſti utitur Eccleſia.

Cur autem in quibuſdam Imaginibus ſubſcribatur : Bene ſcripſiſti de me, Thoma : ratio obvia eſt ex Lectione Romani Breviarii, quia Neapoli, cùm ad Imaginem Crucifixi vehementiùs oraret, hanc vocem audivit : " Bene ſcripſiſti de
F „ me, Thoma (*F*) : quam ergo mercedem recipies? Cui „ ille : Non aliam, Domine, niſi te ipſum. „ Legitur etiam, in iiſdem Lectionibus, nunquam ſe lectioni aut ſcriptioni dediſſe, niſi poſt orationem : in difficultatibus locorum ſacræ Scripturæ ad orationem jejunium adhibuiſſe : quin etiam ſodali ſuo fratri Reginaldo dicere ſolere, quidquid ſciret, non tam ſtudio aut labore ſuo peperiſſe, quàm divinitus traditum accepiſſe. Quare mirum non eſt eum cerni in picturis radiatum, cum inſpiratrice Columbâ.

(*F*) In ejus Vitâ, quam ſcripſit Guilielmus de Thoco, & repræſentant *Acta Sanctorum*, *Tom. I. Martii*, *p. 675.* refertur id ad Quæſtionem ſcholaſticam « de diꞏ» menſionibus Corporis Jeſu Chriſ» ti, & de Accidentibus exiſtenti» bus ſine ſubjecto in Sacramento » ipſius Corporis & Sanguinis, » compromiſſi formâ, Beato Thomæ propoſitam à Magiſtris Pariſienſibus, pollicitis ſe ejus ſententiæ adhæſuros. Additur ſanctus Doctor *Quaternum*, in quo mentem ſuam ſcripto conſignârat, coram Imagine Domini crucifixi cum oratione obtuliſſe : additur & Chriſtus, ſuper quaterno ſtans, ei dixiſſe : « Bene » de hoc mei Corporis Sacramento » ſcripſiſti : & de quæſtione tibi » propoſitâ bene & veraciter de» terminaſti : ſicut ab homine in » viâ poteſt intelligi, & humani» tus diffiniri. » Hinc facilè colligas, quâ ratione pingenda ſit hæc Viſio.

CAPUT IX.

Explicatio picturarum Gregorii Pontificis.

THOMAM SEQUITUR magnus ille Anglorum Apoſtolus, GREGORIUS, Romanus Pontifex (G), qui non ineptè SACRIFICANS pingitur. Ipſe enim (49) ſicut univerſalis tenet Eccleſia, normam & regulam Officiorum, tam ſuper Sacrificio, quàm ſuper cæteris myſteriis prudenter inſtituit. Hoc eſt, ut idem clarioribus verbis Walafridi repetam (50), "cùm, creſcente religionis cultu, creſceret Ora„ tionum & Officiorum Eccleſiæ compoſitio, multis ex ſum„ mâ ſcientiâ, & ex mediocri, & ex minimâ, quædam adden„ tibus, Gregorius, rationabilia quæque coadunans, ſecluſis „ nimiis, vel inconcinnis, compoſuit librum Sacramentorum, „ ſive Ordinationem Miſſarum (*H*), ſicut & conſecrationum G H

(49) *Innocentius III. Sermone de S. Gregorio, & Vita Gregorii.*

(50) *Cap. 22. de Ordine Miſſæ.*

(*G*) Electus 3. ſeptembris 590., defunctus 12. martii 604. B. Auguſtinum, Monachum, additis comitibus, in Angliam miſerat anno 596.

(*H*) Cave intelligas auctorem Latinæ Liturgiæ eſſe Gregorium. Ejus formam traditione à S. Petro acceptâ didicerunt ac ſervârunt primorum ſæculorum Pontifices Romani. « Ipſius Canonicæ Precis » textum direximus ſubter adjec» tum, quem, Deô propitiô, » ex Apoſtolicâ Traditione ſuſcepi» mus, » inquiebat Vigilius Papa, ſcribens ad Eutherium, ſeu Profuturum, Epiſcopum in Hiſpaniâ. Potiſſima pars, quam *Canonem* vocamus, paulò ante medium ſæculi V. primùm, ùt vult P. le Brun ſcripto fuerat mandata. S. Leo, qui ſedem Apoſtolicam conſcendit an. 440., has ei voces addidit : *Sanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam.* S. Gregorius iſtas : *Dieſque noſtros .... grege numerari.* Verbo, aberat à priſco Canone tota oratio *Hanc igitur*, demtis ipſis his duabus voculis. Idem Gregorius Orationem Dominicam quæ antea poſt diviſam Hoſtiam canebatur, Canoni conjunxit. In cæteris Liturgiæ partibus, quæ eædem quotidie recitantur, ſeu, ùt loquuntur in *Ordine*, vel *Ordinario*, *Miſſæ*, nihil immutaſſe legitur. At in iis, quæ ſpectant ad Ferias, olim *Anni circulum* dictas, & dies Dominicos, & Natalitia Sanctorum, plura ſibi permiſit : multas Orationes è Gelaſiano Sacramentario abſtulit, nonnullas adjecit, & novam Operi formam indidit. Sic enim *in ejus Vitâ* Joannes Diaconus *Libro II. cap. 17.* « Gelaſianum co-

I „ & Cantilenæ diſciplinam (*I*). „ Eſt & altera ratio, ad quam ſolam reſpexiſſe crediderim Pictores, dum eum pingunt ce-
K lebrantem coram Imagine Paſſionis Domini, quæ Pietas (*K*)

» dicem de Miſſarum ſolemniis, » multa ſubtrahens, pauca convertens, nonnulla verò adjiciens, » pro exponendis Euangelicis lectionibus, in unius libri volumine » coarctavit. » Gregorianum Sacramentarium primus edidit Jacobus Pamelius, Brugenſis, Coloniæ anno 1571. *Liturgicorum ſuorum Libro II.* Alias editiones accurârunt Angelus Rocca Romæ, anno 1597., & Hugo Menardus Lutetiæ an. 1642. Has duas, primâ malè omiſsâ, prælo reddidêre Benedictini monachi, qui univerſa S. Gregorii Opera vulgârunt anno 1675. *Le Miſſel Romain*, ait Petrus le Brun (*Explic. des cérèm. de la Meſſe, Tome II. p. 160.*) *tel qu'il eſt aujourd'hui, eſt plus Grégorien, qu'aucun autre Sacramentaire, imprimé ou manuſcrit, que j'aye vû : & l'on peut même dire que le Miſſel Romain eſt le pur Sacramentaire Grégorien, ſi on en ôte les Meſſes nouvelles, qui y ont été insèrées dépuis S. Grégoire.*

(*I*) « Scholam quoque Cantorum, quæ hactenus eiſdem inſtitutionibus in ſanctâ Romanâ Eccleſiâ modulatur, conſtruit. » (Joannes Diac. *Vitæ Gregorii Libro II. cap. 6.*) Nec piguit ſedulum & modeſtum Pontificem, lecto decumbentem, præire Pueris, iiſque canentibus advigilare. « Uſque hodie, inquit Diaconus *eodem cap.*, „ lectum ejus, in quo recubans „ modulabatur : & flagellum ejus, „ quo pueris minabatur, veneratione congruâ, cum authentico „ Antiphonario, reſervatur. »

(*K*) Hic Molanus, obſervante G. Colvenerio, *Kalendarii Mariani T. I. fol. 206.* " Imaginem, Paſſionem Domini exprimentem, vocare videtur *Pietatem*, quia ejuſdem erga nos miſericordiam & „ benignitatem declarat. „ Sed Colvenerius Gallicifmum ſubolet in voce *Pietas*, nec immeritò ; nam Feſtum Dolorum, ſeu Compaſſionis B. Mariæ Virginis, etiam *Feſtum Noſtræ Dominæ de Pietate* dici ſolet. " Hoc poſteriori modo vocat Locrius *Libro VI. Mariæ Auguſtæ* „ in Calendario, die 17. hujus „ menſis [Martii.] Sic etiam appellatur in Miſſali Romano, Lugduni edito 1507. & 1511., ubi „ inter Miſſas votivas B. Mariæ „ habetur *Miſſa noſtræ Dominæ de Pietate.* Similiter in Miſſali Pauli III., inter Miſſas votivas particulares de B. Mariâ, hæ ſunt : „ *B. Mariæ Pietatis*, per Sixtum „ Papam IV. edita : *de Compaſſione B. M. Virginis, celebranda*, inquit, *die ſabbati poſt Dominicam Quaſi modò : de Lamentatione B. Mariæ Virginis*, ... Excuſum eſt „ hoc Miſſale Pariſiis, per Jacobum „ Kerver, 1565. Alii Latiniùs appellant *Compaſſionis B. Mariæ*, „ ùt Colonienſes : communiter autem in Belgio *Septem Dolorum* „ *B. Mariæ* nominatur. Ad nomen „ quod attinet, barbarè videtur „ vocari *Feſtum Noſtræ Dominæ* dici

dici ſolet. Hortulus enim animæ in multis editionibus habet, ante Orationes coram Imagine Pietatis, ipſam beato Gregorio celebranti apparuiſſe: & Romæ, ùt audio, apparitio iſta etiam vulgo notiſſima eſt. Unde magnâ pietate frequentat hanc Imaginem; in quâ etiam Purgatorius ignis ad latus altaris ibidem appingitur. Quod pulcrè convenit cum narratione Gregorii, de juſto monacho, quem, ob occultatos tres aureos, non ſolùm Gregorius punivit, tum morientem, prohibendo fratrum ad eum acceſſum: tum mortuum, dando ei cum prædictis aureis ſepulturam: ſed & divinâ ultione in igne purgationis cruciatus eſt, donec, mandante Gregorio, pro ejus abſolutione, diebus triginta continuis, hoſtia ſalutaris eſt oblata.

Animadverti præterea in Imaginibus ex Urbe allatis, ibidem Gregorium depingi cum COLUMBA in humeris. Cùm enim libros ſuos dictaret, teſtatur Petrus Diaconus, ſe Spiritum ſanctum Columbæ ſpecie in ejus capite ſæpe vidiſſe; ùt habet lectio ſexta Romani Breviarii, quod ex decreto Concilii Tridentini habemus. Idem habet Joannes Diaconus Lib. [IV.] Vitæ Gregorii cap. 69. Imò, quod antiquitatem picturæ commendat, addit ſequenti capite, hinc conſuetudinaliter Spiritum ſanctum depingi, in ſpecie Columbæ, ſuper caput ſcribentis Gregorii.

CAPUT X.

Patritius cur pingatur Serpentes conculcans.

SED A GREGORIO, quem Angli ſuæ gentis Apoſtolum vocant, ad vicinorum Hibernorum Apoſtolum tranſeamus.

„ *Pietatis*, ex Gallico idiomate: „ *Noſtre Dame de pitié*, id eſt, „ Commiſerationis, ſeu Compaſſionis, ùt ego quidem exiſtimo. „ Certè ita vocat *in Calendario Gallico* Fr. Dionyſius de Colomp, Canonicus Regularis S. „ Victoris apud Pariſios, edito Pariſiis an. 1601. Exponens enim „ illam appellationem, dicit Eccleſiam hac feſtivitate commemorare „ compaſſionem, dolores, & anguſtias, quas habuit Virgo, cernens „ dilectiſſimum Filium ſuum tot tormentis & injuriis affici. „ (Idem Colvenerius *foliis 204. & 205.*)

Ejus Natalis eſt die decimâ ſeptimâ Martii. Eſt autem S. PATRITIUS (*L*). Qui cum Serpentibus ad pedes depingitur,
L
eò quòd primus in Hiberniâ Chriſtum euangelizaverit, in quâ Inſulâ " nullum reptile videri ſolet (51), nullus ſerpens
„ vivere valet. Nam ſæpe illò de Britanniâ allati Serpentes, „ mox ùt, proximante terris navigio, odore aeris illius at„ tacti fuerint, interierunt: quin potiùs omnia pœnè, quæ
M
„ de eàdem Inſulâ ſunt, contra venenum valent (*M*). „ Hiberni præterea Catholici non niſi meritis Apoſtoli ſui adſcribunt, quòd Dominus Deus multorum venenatis moribus provocatus, necdum permittat in eorum Inſulâ venenata vivere; quæ tamen eò ſæpe adferuntur ex Angliâ, ab iis, qui hæreſis veneno lethaliter infecti ſunt, & hanc piam opinionem Hibernorum animis libenter eximerent. Legantur Jocelinus,
N
cap. LXX. Vitæ Patritii (*N*): & Giraldus Cambrenſis (*O*),
O
de Mirabilibus Hiberniæ.

(51) *Vide Hiberniæ Lucro l. cap. 1.*

CAPUT XI.

Gertrudis cur cum Muribus pingatur.

P
EODEM DIE concurrit Natalis GERTRUDIS, Belgicæ Virginis celeberrimæ (*P*). Ei Mures appinguntur. Cujus cauſſam

(*L*) Vitâ functus anno CCCCLX.

(*M*) Sed Beda hoc non adſcribit meritis S. Patritii: primus id auſus eſt mox nominandus Jocelinus, Furneſiaui in Lancaſtriâ cœnobii, anno 1128. conditi, Monachus, Ciſtercienſis Ordinis. Dudum ante ortum Patritii ſcripſerat Solinus *Polyhiſtoris cap. XXXV.* " Hybernia ... ita pabuloſa, ut pe„ cuaria, niſi interdum æſtate à „ paſtibus arceantur, in periculum „ agat ſatias. Illic nullus anguis, „ avis rara, &c. „

(*N*) Scriptæ circa annum 1180. Præclarum id opus foret, inquiunt Bollandiſtæ, " ſi majori cum de„ lectu, prudentiâque, collectum „ fuiſſet. „ Prodiit primùm Antverpiæ anno 1514. typis Adriani Berghenſis.

(*O*) Prænomine Silveſter, in Pembrochianâ provinciâ natus circa medium ſæculi XII. Fuit Henrico II. à Secretis, & Joannis ejus filii Præceptor, demum Epiſcopus Menevenſis.

(*P*) Obiit in monaſterio Nivialenſi, hodie Nivellenſi, anno, ùt pleriſque placet, 664., ùt aliis, 656., ætatis ſuæ 33. Vitam & cultum ejus latiſſimè deduxit Joſephus Geldolphus à Ryckel, Lovanii ad S. Gertrudem Abbas, ibidem ſecundò editam anno 1637.

tradit Legendæ Tomus ſecundus, jam olim Coloniæ & Lovanii excuſus. Sic enim habet : " Notandum quòd circa Imaginem ſanctæ Gertrudis ſolent Mures & glires depingi. „ Hoc nihil aliud ſignificat, niſi quòd ſancta Virgo Diabolum, „ qui per tales beſtias, tenebras diligentes, deſignatur, ſuperaverit : & quòd alios, quoſcunque potuit, de tenebris „ ad claritatem æternæ lucis, per ſuam ſanctam vitam & „ doctrinam, revocare laboravit. „ In quibus verbis parùm probo, quòd in Muribus Gertrudis tantùm myſticam admittat ſignificationem ; quam ego quidem, ùt ſecundariam, amplector & veneror. Puto tamen primariam eſſe aliam rationem, quam à Canonicis Nivellenſibus accepi ; illi enim, cùm ab eis peterem cauſſam uſitatæ Picturæ, reſponderunt ſe à ſenioribus confratribus audiviſſe, ex Puteo, qui eſt in cryptâ Eccleſiæ, Majores ſolere aquam adferre, quâ cùm aſpergerent domos ſuas & agros, liberabantur à Muribus. Sed nunc, àddebat unus eorum, refrigeſcente multorum caritate, ſicut alibi, ſic & in noſtrâ Eccleſiâ, ceſſant Miracula.

Sæviiſſe autem ſæpius in agris peſtem Murium omnia corrodentium, etiam ex Miraculis divi Urſmari, à Folquino deſcriptis, & aliunde (*Q*) cognoſci poteſt. Meminit & Pli- *Q*

(*Q*) Ex. gr. ex Libello *de Inventione & Tranſlatione Corporis S. Udalrici*, inter *Opera Marci Velſeri*, *Norimbergæ anno 1687. edita*, *pag. 626.* " Conceſſum [Conceſſa] „ eſt .... huic S. Pontifici, ait Hiſtoricus, & alia quàm maxima à „ Deo prærogativa, contra offenſivos glirium incurſus. In toto „ namque territorio, quod inter „ Vindam & Lycum fluvios ſitum „ eſt, nullum unquam vivum permanere poſſe manifeſtiſſimè comprobatum eſt ; quod meritis glorioſi Pontificis impetratum eſſe „ nulli ſit dubium. Sæpius enim „ à nonnullis curioſis, Sancti potiùs Tentatoribus, experientiâ „ inventum eſt, ut quàm citò ultra [intra] præfatos deportati „ fuere fluvios, illico fuiſſe mortuos ; & hoc in toto communi „ territorio. Eſt verò & alia, „ quaſi miraculoſa, contra prædictos ſubventio glires, in toto „ pœne orbe promulgata. Terra „ namque, quæ Sancti Udalrici dici conſuevit, in quâ ſanctum „ ejus corpus, mediantibus ſacris „ veſtibus (quæ omnes inconſumptæ, omnique ſine læſione, cum „ eo inventæ fuerunt) humatum „ fuit, ſi cui Fidelium donata, ab „ eoque dignè, ùt Sanctorum Dei „ Reliquias decet, venerata fuerit, „ mox omnes, ac ſi peſtem fugientes, habitationem relinquunt, „ & eidem nequaquam deinceps

(52) Libro X. Hiſtoriæ cap. 65. nius (52) è Troade fugatos incolas Murium agreſtium copiâ (*R*). Diodorus quoque (53) in Italiâ Murium ſilveſtrium è terra prodeuntium multitudinem, plures ſolum patrium linquere coëgiſſe (*S*).

R

(53) Lib. III. cap. 5.

S

,, appropinquare audent. Hæc toties ubique terrarum vera eſſe ,, inventa ſunt, ut numerum excedere videantur. Nonnunquam ,, etiam complures proprias relinquere voluerunt habitationes, ,, ſeu igni cremare, propter maximam prædictorum infeſtationem ,, animalium, qui, prænominatâ acquiſitâ terrâ, devotè eam venerantes, auxilium Dei omnipotentis, per meritum ſui Confeſſoris, impetratum ſenſere, adeò ,, ut eorum deinceps nullus approximare audere viſus ſit domibus. Nec non aliquando tanta ,, eorum multitudo mortua eſt inventa, ut te Lectorem, ſi in ,, hôc veritatem proferre conarer, ,, incredulum reddere timerem. ,,

(*R*) Et *Libro VIII. cap. 57.* ex inſulâ Gyaro pulſos à muribus incolas, ex Theophraſto, refert. Macedoniæ Rex " Caſſander (Juſtino ,, teſte *Lib. XV. cap.* 2.) ab Apolloniâ rediens, incidit in Abderitas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto ,, patriæ ſolo, ſedes quærebant. ,, Rutilius Rufus Numatianus, de incolis Coſæ, quæ nunc *Orbitello*, in Etruriâ :

" Dicuntur cives, quondam mi-
,, grare coacti,
,, Muribus infeſtos deſeruiſſe lares.,,

Gemina reperias apud Herodotum, Pauſaniam, Ælianum, Oroſium. Et ne tibi iſta incredibilia videantur, lege quid opido regni Neapolitani Ceretto ſub initium præſentis ſæculi contigerit, apud *Miſſon Voyage d'Italie, Tome III. page* 360.

(*S*) Eandem appictorum S. Gertrudi Murium rationem profert Abbas à Ryckel : exhibetque (*Hiſtoriæ ſuæ p. ante* 529.) B. Gertrudis Imaginem, ubi videas Glires alios ante eam diſcurrentes, alios pedo ejus irrepentes : juxta Cacodæmonem : & ab altero latere Fontem, è quo peregrini aquam hauriunt. Adſcripti hi verſus :

" Sub pedibus Divæ quid furva
,, animalia noctis,
,, Tota quibus dormitur hiems,
,, diſcurrere cernis ?
,, Peſtis agri eſt, quam Diva, ſuâ
,, prece, culta repurgat.
,, Deinde quid hæc Orci fæx, &
,, furialis Erynnis ?
,, Obſeſſæ fatale reſegmen & ex-
,, crementum eſt.
,, Denique Fons medicus, inſigne
,, eſt Virginis hujus. ,,

CAPUT XII.

De picturis Joſeph.

POST BIDUUM OCCURRIT Natale JOSEPHI, Sponſi Deiparæ Virginis: quem Pictores quidam peſſimè pingunt tamquam ſimplicem homuncionem, qui vix quinque numerare poſſit (*T*). Per quorum inſcitiam etiam in vulgi proverbium abiit, quòd hominem parùm cordatum, aut induſtrium in agendis, Joſephum agnominent. Quaſi verò talis præ omnibus aliis à Deo aſſumtus fuiſſet, ut eſſet Cuſtos beatiſſimæ Virginis, & benedicti ejus Filii. *T*

A quibuſdam etiam pingitur, in hiſtoriâ Nativitatis Domini, grandævus ſenex, baculo præ ſenio innitens. Quam ſententiam amplectuntur Nicephorus Calliſtus (54), & in Carminibus ſuis Sannazarius, Scaliger, Novidius, aliique Scriptores recentiores.

(54) *Libro I. hiſt. Eccleſ. cap. 7.*

Quibus Joannes Gerſon inter alia opponit manifeſtam ſcrip-

(*T*) Vidi ſic pictum B. Joſeph in ædibus Expertiſſimi D. Fonſon, Bruxellenſis Medici. Non procul abiit ab inſciorum Pictorum mente Richardus Simonius, illud *Matthæi I. 19.* " Joſeph autem vir ejus, cùm " eſſet juſtus " ita exponens: " *L'Evangèliſte a voulu marquer par-* " *là, que Joſeph étoit un bon mari,* " *& commode.* " In quam interpretationem jure indignatus eſt magnus Boſſuetus *1. Inſtr. ſur le N. T. de Trévoux, Paris, 1702. pag. 144. & ſeqq.* Appellatus à Simonio Chryſoſtomus minimè favet audaci Critico; ſic enim ſanctus Doctor *Homil. IV. in Matthæum, edit. B. de Montfaucon T. VII. p. 52.*: Δίκαιος οὖν ὢν, τουτέστι, χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς ..... ὁ Ἰωσὴφ οὐ μόνον τὸ μεῖζον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον συνεχώρησεν, τὴν αἰσχύνην. Οὐ γὰρ μόνον οὐ κολάσαι, ἀλλ᾽ οὐδὲ παραδειγματίσαι ἐβούλετο. Εἶδες φιλόσοφον ἄνδρα, καὶ πάθους ἐπηλλαγμένον τοῦ τυραννικωτάτου; ἴστε γὰρ ἡλίκον ζηλοτυπία, κλ. " Juſtus ergo cùm eſſet, id eſt, " benignus, ac moderatus ..... Jo- " ſeph non modò ei rei quæ ma- " jor, ſed etiam ei, quæ minor " erat, conſuluit, nempe pudori; " non ſolùm enim non punire, ſed " neque traducere volebat. Vidiſ- " tin' philoſophum virum, & affec- " tu omnium maximè tyrannico ſu- " periorem? Noſtis enim qualis af- " fectus ſit Zelotypia, &c. "

V turam (V): "Habitabit juvenis cum Virgine, & gaudebit „ ſponſus ſuper ſponſam. „

Dominus autem Joannes Heſſelius, Præceptor meus, prælegens viceſimam octavam diſtinctionem quarti [Libri] Sententiarum Magiſtri, ſic eos refutavit: "Epiphanius (55) narrat fa- „ bulam, quòd Joſeph Mariam duxerit, cùm jam annum ſuæ „ viduitatis (X) ageret fortaſſis octogeſimum, & ampliùs (Y). „ Verùm nullo modo conveniſſet virum centenarium, & im- „ becillem ſenem, adhiberi Mariæ Cuſtodem, cui fugiendum „ eſſet in Ægyptum cum Puero & Matre ejus, & inde re- „ deundum. Nec decebat eum aliorum filiorum amore eſſe diſ- „ tractum, qui curam tantæ Virginis, & Prolis, eſſet geſturus. „ Confirmavit fabulam Pictorum carnalitas, qui ex ſuâ libidi- „ ne de Joſeph judicantes, putant non aliter eum ſe contine- „ re potuiſſe à Virgine, niſi ſenex, & per ætatem provectam „ impotens ad commixtionem fuiſſet: plurimùm derogantes „ gratiæ Dei, quæ tam efficax eſſe poteſt in adoleſcentulis „ ipſis, atque in alius ætatis hominibus. Credo igitur con- „ formius eſſe Euangelicis litteris, ſi Joſeph credatur fuiſſe „ juvenis, fortis, & valens, qui potuerit induſtriâ & labore „ ætatis, Virginem defendere (*), & urgente periculo mox Pue- „ rum in Ægyptum deferre, & reducere, ac ſuis laboribus „ nutrire. Certè incontinentiæ ſuſpicione non caruiſſet Ma-

(55) *In hæreſi Antidico-Marianitarum, Hæreſi LXXVIII.*

X Y

(*) Fortè legendum: *Qui potuerit, induſtriâ & labore, teneræ ætatis Virginem defendere.*

(V) Locus eſt Iſaiæ LXII. 5., ubi Propheta loquitur de proſperitate Judæorum, ab exilio Babylonico reverſorum, & nuptias celebrantium. Quòd de Mariæ & Joſephi Conjugio hæc Gerſon interpretetur, accommodando facit: ex ejuſmodi autem interpretationibus hiſtorica non ſunt eruenda.

(X) Imò ſuæ ætatis, ùt patebit ex Annotatione proximâ.

(Y) *Editionis Petavianæ T. I. pp. 1039. 1040.*, ubi Joſeph dicitur Cleophæ frater, & filius Jacobi, cognomento Pantheris: ac primum è tribu Judæ conjugem habuiſſe, è quâ ſex liberos ſuſceperit, quorum primus Jacobus, cognomento Oblias, frater Domini, & primus Epiſcopus [Hieroſolymorum.] Hunc Joſephus genuerit, annos natus plùs minùs XL.: deinde ſenex, & octogenario major, B. Virginem in conjugem acceperit. *Hæreſi* autem *LI.*, quæ eſt Alogorum, hæc habet Epiphanius (*dictæ edit. pag.* 432.) " Joſephus .... illius „ [Mariæ] vir appellatus eſt, quòd „ eam ſenex duxiſſet, anno ætatis „ plùs minùs LXXX., cùm jam li- „ beros ſex è priori conjuge ſuſtu- „ liſſet. „ Hæc videntur è libris apocryphis hauſta.

„ ria, ſi virum centenarium habuiſſet. Et vanus eſt carna-
„ lium timor. Faciliùs continet [ſe] Deum timens juvenis
„ virgo, quàm impotens & libidini aſſuetus ſenex. Quantò
„ magis autem hic Joſeph, qui multò excellentior fuit Joſeph
„ filio Jacob? „

Non pauciores rationes habet Triſtandus de Leſcaigne, Preſbyter, qui in libellis, quos de Mariâ conſcriptos dedicavit Ludovico Borbonio, Cardinali, Archiepiſcopo Senonenſi, Tractatum habet, in quo explicat omnes ferè Pictores delirare, quòd Joſephum ſenem decrepitum pingant. Urget enim divinâ providentiâ datum eſſe Virum Mariæ, ut Nutritius eſſet Pueri, & ut Matri eſſet ſolatio. Ad utrumque autem officium decrepitus ſuiſſet inidoneus. Urget & alias rationes Deſponſationis, à Veteribus aſſignatas: ne gravida apparens infamaretur: ne tamquam adultera à Judæis lapidaretur: ut Chriſti de Virgine nativitas Diabolo occultaretur. Certè nec infamia ceſſaſſet, nec Diabolus ſuſpicione caruiſſet, ſi fuiſſet decrepito, vel ſeni in conjugem tradita. Urget, ex Chryſoſtomo, deſponſatam fuiſſe Fabro, ut laboribus ſuis nuptæ & filio victum ſuppeditare poſſet; quod ſenex facere nequiviſſet.

Pulcerrimè verò Puer Jeſus Joſepho appingitur ad manum. Hoc enim ſignificat, quòd Chriſtus fuerit ſubditus Joſepho Patri ſuo. Patrem enim eum Lucas (56) rectiſſimè appellat propter vinculum conjugii (*Z*), ùt annotatum eſt à beato Auguſtino (57). Pertinuit Chriſtus jure conjugii ad Joſeph (*A*) multò magis, quàm filius viduæ pertinet ad ſecundum maritum. Qui viduam accipit, non contrahit cum eâ, ut proles ejus educet, ſed ut proles ex eâ ſibi acquirat. Joſephi autem conjugium à Deo ordinatum fuit, ut Virgo Maria commodè ex ſeſe ſolâ gigneret Chriſtum, & per utrumque educaretur.

Hoc Conjugium Auguſtinus, contra Julianum ſcribens (58),

(56) *Luc. II. 33.*

Z

A

(57) *Lib. II. de Conſenſu Euangeliſtarum, capite 1., & contra Fauſtum Libro XXIII. cap. 8., & Lib. I. de Nuptiis, cap. 11., & Lib. V. contra Julianum, cap. 9.*

(58) *Lib. V. cap. 9.*

(*Z*) Sunt qui velint Joſephum non conjugem, ſed ſponſum fuiſſe Mariæ, dum hanc ille occultè dimittere parabat. Quidquid eſt, conjugale fœdus inter eos initum fuit, antequam Chriſtus naſceretur. Alioquin eum Patrem Jeſu, nec B. Virgo, nec Lucas appellaſſent.

(*A*) Tanquam fructus in ejus fundo natus.

appellat Conjugium ſecundùm Euangelium. Nos etiam appellare poſſumus, cum Hieronymo, Conjugium Virginale, ſive Virginum; quia ut ex virginali conjugio Filius Virgo naſceretur, etiam ipſum Joſeph ſemper Virginem fuiſſe, contra Helvidium, docet. Quod etiam ſignificari exiſtimo virente ramuſculô, quem in manibus geſtare depingitur: tametſi longè aliam iſtius Picturæ rationem apocryphæ quædam hiſtoriæ
B adferant (*B*).

Significat etiam Puerulus Jeſus, quem Joſephus manu ducit, quòd is tanti Filii Pater fuerit. Quæ res non parvæ dignitatis eſt; quia ex hoc unicæ prolis bono multò magis fuit exaltatus, quam ſi ex Mariâ genuiſſet centum ſanctiſſimos Reges.

Porrò Jeſus, quando Parentibus, ùt divinæ Litteræ prædicant, erat ſubjectus, ſine dubio, in perferendis etiam unà cum ipſis laboribus, morigeram declarabat ſuam obedientiam; ùt habet Baſilius in Conſtitutionibus Monaſticis (59). Hinc apud Marcum (60) Faber vocatur. Erubeſcant ergo ad hanc Picturam filii inobedientes, qui Vitrico nec obediunt, nec eum Patrem vocare dignantur. Erubeſcant etiam qui de vanâ nobilitate gloriantur. Chriſtus enim & Faber, & Fabri filius, eſſe voluit, ut omnem, inquit Auguſtinus (61), typhum carnalis nobilitatis extingueret.

Quamquam enim nonnulli, aut dubitent, aut incertum eſſe dicant, qualis Faber fuerit: Lignarium tamen fuiſſe, omnis penè Scholaſticorum conſeſſus aſſerit. Neque ab hac opi-

(59) *Cap. V.*

(60) *Marc. VI.*

(61) *De Catechiſandis rudibus, cap. 21.*

(*B*) Nempe Proteuangelium Jacobi *nn. 7. 8. & 9.*, & Euangelium de Nativitate Mariæ *nn. 7. & 8.*, *in Joh. Alberti Fabricii Codice Apocrypho Novi Teſtamenti*, *pp. 29--32. & 85--89.* In his narratur Domini Sacerdotes, cùm B. Mariæ dignum ſponſum quærerent, literas, aut nuncios miſiſſe ad univerſos è tribu Judæ juvenes ac viduos, quibus ſinguli ad Templum convocabantur, manu virgam præferentes, ut, cujus virga floreret, & cujus virgæ Spiritus ſanctus, columbæ ſpecie, incumberet, is Mariæ ſponſus daretur. Cùm igitur omnes conveniſſent, floruit virga Joſephi: mox Spiritus ſanctus illius virgæ, deìnde capiti inſedit. Quo miraculo patuit Joſephum in conjugem Mariæ cælitus eſſe deſtinatum. Quædam haud abſimilia narrant, præter laudatum ſuperiùs Epiphanium, Gregorius Nyſſenus *Oratione in Nativitatem Chriſti*, & Euſtathius Antiochenus, ſeu ejus nomine vulgatus ab Allatio Scriptor, *in Hexaemeron.*

nione

nione diſcrepat, ait Sixtus Senenſis (62), vetuſtiſſima Eccleſiaſticæ Picturæ conſuetudo (*C*).

(62) *Lib. VI.* [Bibliothecæ Sanctæ] *annot. 63.*

C

(*C*) De arte, quam exercuit S. Joſephus, hæc Antiqui : Juſtinus Martyr, *Dialogo cum Tryphone, edit. 1686. pag. 316.* : " Ταῦτα γὰρ τὰ „ τεκτονικὰ ἔργα εἰργάζετο ἐν ἀνθρώποις „ ὢν, ἄροτρα καὶ ζυγά. Id eſt : Nam, „ cùm inter homines eſſet [Jeſus,] „ fabrilia hæc opera conficiebat, „ aratra & juga. „ Theophilus Antiochenus, *Libro I. Commentariorum, ſive Allegoriarum in IV. Euangelia, Tomo II. Biblioth. PP. edit. 1677., Parte II. pag. 169. F.* : " Filium Fabri, vel ab obtrectatoribus, ſe Jeſus voluit appellari, quia „ ipſe Conditor mundi Deus in „ principio fecit cœlum & terram. „ Et, quia terrena nos docent quæ „ ſunt cœleſtia, quaſi bonus animæ „ faber, ſpiritualia vitia noſtra circumdolat : citò etiam ſecurim admovens arboribus infœcundis : ſecare doctus exigua, ſublimia ſervare culminibus, rigida mentium „ ſpiritûs igne mollire, &, in varios uſus, omne humanum genus „ diverſâ miniſteriorum qualitate „ formare. „ Ambroſius *Libro III. in Lucam, n. 2., edit. Benedictin. Tomo I. columnis 1313. 1314.* " Hoc „ enim typo Patrem ſibi eſſe demonſtrat [Chriſtus,] qui, Fabricator omnium, condidit mundum..... Nam, etſi humana non „ ſunt comparanda divinis, typus „ tamen integer eſt, quòd Pater „ Chriſti igne operatur & ſpiritu : „ &, tanquam bonus animæ faber, „ ac reliqua, ùt mox adductus Theophilus. Hilarius, *capite XIV. in Matth., edit. Pariſ. 1693. col. 678.* : " Planè Chriſtus Fabri erat filius, „ ferrum igne vincentis, omnem „ ſæculi virtutem judicio decoquentis, maſſamque formantis in omne opus utilitatis humanæ, &c. „ Ubi de Deo Patre loquitur, non de Joſepho : ſed ad hujus artem fabrilem alludens. Petrus Chryſologus *Sermone XLVIII., Biblioth. PP. edit. 1677. Tomo VII. p. 883.* " Chriſtus erat Fabri filius, ſed illius, qui mundi fabricam fecit, „ non malleo, ſed præcepto... : qui „ maſſam ſæculi authoritate, non „ carbone, conflavit : qui ſolem, „ non terreno igne, ſed ſuperno „ calore ſuccendit. „ Auctor Operis imperfecti in Matthæum, *ad Cap. I. ℣. 18. (inter Opera Chryſoſtomi edit. Pariſ. 1636. T. II. p. 13.)* " Maria deſponſata erat Fabro lignario. „ Theodoretus *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. cap. 23.* (non *18.*, ùt citat Calmetus) *edit. Valeſianæ p. 144.* memorat Antiochenum virum quemdam egregium, rogatum eſſe à Libanio (Juliani in Chriſtianos minas revolvente, & vincendos propediem ab eo Perſas ſperante,) quidnam ageret Fabri filius ? " Ille, „ divinâ repletus gratiâ, id, quod „ brevi futurum erat, prædixit : „ Loculum enim, inquit, fabricatur hujus univerſi Conditor, quem „ tu Fabri filium per ludibrium appellas. Nec multis pòſt diebus, „ nuncius de illius [Juliani] morte „ allatus eſt : & ipſe in loculo jacens advectus. Ac minarum quidem inanis apparuit jactantia : „ Deus autem glorificatus eſt. „

Hactenus de Joſepho : quibus adjungantur ea, quæ de ipſo notavimus Libro II. cap. 30. (D)

C A P U T XIII.

Obſervatio circa hiſtoriam Annunciationis Dominicæ.

NUNC AD hiſtoriam ANNUNCIATIONIS DOMINI tranſeamus. In quâ Lilium ſæpe appingitur : non quòd illo anni tempore Lilia haberentur, aut quòd beata Virgo apud ſe Lilium habuerit, aut acu pictum, aut ex cerâ confectum: ſed ad ſignificandum puritatem & perpetuam ſanctæ ac Deiparæ Mariæ Virginitatem, quæ ratione Virginitatis, & puriſſimæ vitæ ſuæ, fuit velut Lilium inter ſpinas. Quò per-

---

Idem omnino refert Sozomenus *Lib. VI. cap. 2.* Beda *ad Marci cap. VI., edit. Colonienſis 1612. Tomo V. pag. 130.*, repetitis ferè, quæ ex Ambroſio attuli : " De ipſo, „ pergit, tanquam de Fabri filio „ Præcurſor ſuus ait : Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni. „ Qui in domo magnâ hujus mun- „ di diverſi generis vaſa fabricat : „ imò vaſa iræ, ſui ſpiritûs igne „ molliendo, in miſericordiæ vaſa „ commutat. „ Proteuangelion Jacobi, opus apocryphum, ſed Tertulliano (ùt liquet ex hujus *Scorpiaci cap. VIII.*) vetuſtius, §. *IX.*, *in Codice apocrypho N. T. Fabriciano*, *pag. 87.* " Joſeph autem, abjectâ „ ſecuri, &c. „ Tum *pag. 89.* " Et „ dixit Joſeph Mariæ : Ecce accepi „ te de Templo Domini : & nunc „ derelinquo te in domo meâ ; abeo „ enim ut ædificem ædificia mea, „ &c. „ Euangelium Infantiæ, itidem apocryphum & vetuſtum, §. *XXXVIII.*, *Ibid. pag. 200.:* " Joſephus autem, per totam urbem „ circumiens, Dominum Jeſum ſecum ducebat; cùm propter arti- „ ficium ejus homines illum acceſſerent, ut portas ipſis, aut mulctralia, aut cribra, aut arcas conficeret : eratque cum ipſo Dominus Jeſus, quòcunque proficiſceretur. Quotieſcunque ergo Joſepho aliquid operis ſui, longius „ aut brevius, latius ſive anguſtius, „ faciendum eſſet, Dominus Jeſus „ manum ſuam versùs illud extendebat : ac ſtatim, prout vellet „ Joſephus, res ſuccedebat; ita ut „ opus non eſſet ipſi quidquam manu ſua perficere, quia nec admodum peritus erat artis fabrilis. „

(D) Imò capite 29., ſuprà pag. 88.

tinet Rythmus ille, quo inſignis Chriſti martyr Thomas Cantuarienſis delectatus fertur :

> " Gaude quia Deo plena,
> „ Peperiſti ſine pœnâ,
> „ Cum pudoris Lilio. „

Apud noſtrates autem Lilium iſtud uſitatiùs in poculo depingitur : apud Italos frequentiùs Sceptri loco Gabrieli in manus datur.

De hoc autem Archangelo Chryſoſtomus monet (63) volitantem illum exprimi, non quòd Deus pennatos Angelos condiderit, ſed ut eum ex ſupremo domicilio, & cæleſti collegio, ad terram & genus humanum deveniſſe intelligas.

(63) *Homil. III. de incommutabili Dei naturâ.*

Eſt & aliud in Picturâ Annunciationis, diligentiùs excutiendum, quòd ad hæreſim vergere videatur. De quo cùm difficultatem moverimus libro ſecundo (*E*), non tamen diſſolverimus, non inutile fuerit hìc eam iiſdem pœnè verbis repetere, & repetitam diſcutere atque examinare. Difficultas hæc eſt : Pingitur quibuſdam locis, in hiſtoriâ Annunciationis & Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti, Corpuſculum quoddam humanum, inter radios, quos Spiritus ſanctus diffundit, deſcendens ad uterum beatiſſimæ Virginis. Quæ pictura videtur præbêre occaſionem, non periculoſi ſolùm, ſed etiam hæretici erroris. Valentinus enim jam olim hæreticus eſt habitus ab Eccleſiâ, quia docuit Chriſtum corpus de cœlo attuliſſe, & per Mariam tamquam per tubum & fiſtulam tranſiiſſe. Quò reſpiciens ſanctus Antoninus (64), hanc picturam gravi cenſurâ damnavit. " Reprehenſibiles, „ ait, ſunt etiam Pictores, cùm pingunt ea quæ ſunt contra „ fidem : cùm faciunt Trinitatis Imaginem unam perſonam, „ cum tribus capitibus; quod monſtrum eſt in rerum natu„ râ : vel in Annunciatione beatæ Virginis, parvulum Pue„ rum formatum, ſcilicet Jeſum, mitti in uterum Virginis, „ quaſi non eſſet de ſubſtantiâ Virginis corpus ejus aſſum„ tum. „ In quem errorem impegit etiam Origenes, tractans illud Joannis (65) : " Non veni à meipſo ; „ innuit enim Ani-

E

(64) *Titulo VIII. tertiæ Partis Summæ hiſtorialis.*

(65) *Cap. VIII.*

(*E*) Cap. XXIII. pagg. 70. & 71.

mam Chriſti priùs fuiſſe in cœlo beatam, deinde à Patre miſſam in uterum Virginis (*F*).

Cæterùm à Pictoribus noſtris, per Corpuſculum illud, in hiſtoriâ Incarnationis Domini, non plus ſignificatur, quàm Anima Chriſti, quæ non poteſt commodè aliter figurari; unde ſic figurari ſolent Animæ Latronum, qui cum Chriſto ſunt (*G*): & Anima Lazari in ſinu Abrahæ. Significat igitur hæc pictura Chriſtum Dominum ab initio Conceptionis ſuæ animatum fuiſſe, animâ non quidem è cælo delapsâ, ſed à Deo infusâ. Vel, ſi non placet Animam intelligere, ſignificare poteſt Corpuſculum illud, ipſum Deum, qui de cælo deſcendit in uterum Virginis.

Quamquam longè malim omitti, cùm etiam noſtro ſæculo multi Sectarii, ac potiſſimùm Anabaptiſtæ nefariè ſentiant Chriſti Domini Corpus humanum, non ex Mariâ Virgine natum, ſed ex Patris ſubſtantiâ cœlitus allatum eſſe. Contra quos Petrus Caniſius per aliquot capita diſſerit lib. III. de Deiparâ Virgine Mariâ (66).

(66) *Cap. 14. & ſeqq.*

(*F*) Hanc opinionem, pridem (ùt expediebat) ſepultam, ſuſcitavit ævô noſtrô Petrus Roques, Calvinianæ Francorum Eccleſiæ in urbe Baſileâ Miniſter, anno 1748. defunctus, edito libello, cui titulus: *Diſſertation Théologique & Critique, dans laquelle on tâche de prouver que l'Ame de Jéſus-Chriſt étoit dans le ciel une Intelligence pure & glorieuſe, avant que d'être unie à un corps humain.* Adverſarios ille nactus eſt Armandum de la Chapelle, Wallonum Calvinianorum Eccleſiaſten Hagæ in Batavis, cujus Opuſculum prodiit Tomo XXIV. libri excuſi, titulo: *La Bibliothèque raiſonnée*: & N. des Roches, Tomo ſecundo Operis inſcripti *Défenſe du Chriſtianiſme, &c.* Errorem ſuum Petrus Roques tueri conatus eſt reſponſione inſertâ Gallico Diario Genevenſi an. 1740.

(*G*) In loco piorum animabus, ſub lege veteri, deſtinato, quem vulgò Limbum Patrum appellant.

APRILIS.

CAPUT XIV.

De Armaturâ Equeſtri Sancti Georgii.

MENSE SEQUENTI, cui ab Aperiendo nomen eſt, Natalem habet Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, die quarto. Sed quia Eccleſia tunc recolit aut Paſſionem, aut Reſurrectionem Domini Salvatoris, Romani Natalem transferunt ad diem, quô ordinatus eſt Epiſcopus, qui ſeptimus eſt menſe Decembri. Quos hac in parte ſequemur.

Sequitur itaque Miles (*H*) & Martyr GEORGIUS (*I*). *H I* De cujus Picturâ cùm aliqua ex Antiquitatis monumentis ſint libro ſecundo (67) allata, nonnulla tamen hìc addenda ſunt, quæ ad explicationem Armaturæ ejus Equeſtris pertineant. Hanc enim picturam in Eccleſiis ſuis non tantùm Latini, ſed & Græci Cretenſes, Corcyræi, & Veneti celebrant, ùt ad Poëtas Eccleſiaſticos annotatum eſt à litterato quidem, ſed corruptæ religionis Scriptore, Georgio Fabricio (*K*). *K*

(67) Cap. 14.

(*H*) Monendus es, Lector, Militem à Molano hôc capite intelligi, quem Virum Ordinis Equeſtris Latiniùs diceret: Gallicè *un Chevalier*, non verò *un Soldat.*

(*I*) De S. Georgii Martyrio & cultu conſtat cùm aliunde, tum ex *Epiſtolâ* LXVIII. Gregorii *Libro IV., indictione IV.*, ubi legitur ſanctus Pontifex Eccleſiam ejus, vetuſtate labefactatam, reſtituiſſe. Cæterùm nulla S. Martyris Acta ſuperſunt, fide digna: ſed plura commentitia, quædam etiam olim à Gelaſio reprobata *Decreto de Libris apocryphis, apud Gratianum Diſt. XV., Cap. Sancta Romana.* Fertur Cappadox fuiſſe, & ſub Diocletiano paſſus anno CCXC.

(*K*) Saxone Chemnicienſi, Gymnaſii Miſnenſis Rectore ab anno 1553. ad 1571, quo deceſſit è vivis III. eidus Julii, natus ann. LV. Poëticâ facultate valuit: ac multa, cùm propria, tum aliena, in lucem protulit; in his *Poëtarum veterum Eccleſiaſticorum Opera Chriſtiana, & Operum Reliquias ac Fragmenta, recenſita, & notis illuſtrata. Baſileæ, 1564. in-4°.* Ipſe à Maximiliano II. Imp. Poëticâ laureâ, & nobilitatis inſignibus auctus eſt. Omnium fortè primus à renatis literis, eam curam in Carminibus ſuis adhibuit, ut abſtineret ab omnibus vocabulis ac phraſibus, Idololatriam redolentibus.

Qui ibidem adjungit in Armaturâ Equeſtri, & Puellâ defenſâ, & Dracone Libyco interfecto, allegoriam venuſtam ineſſe, quæ explicata ſuaviſſimis verſibus ſit à Georgio Æmi-
L lio (*L*), & Joanne Stigelio (*M*). Sed nos priùs de Pictu-
M ræ hiſtoriâ agamus, quæ allegoriæ eſt anteponenda.

Cur cum Dracone pingatur, de quo triumphum ducit, explicari poteſt ex Encomiis Martyris, quæ in Menologio Simeonis Metaphraſtis exſtant. In quibus legitur, Georgium plurimos ex Draconis faucibus extraxiſſe, qui parem cum eo curſum tranſigentes, proprium ſanguinem Deo libârunt. E ſtatuâ quoque Apollinis, Crucis ſignô, Dæmonem ejeciſſe, quô ejectô Alexandra Imperatrix fidem ſuſcepit, & pro eâ gladii ſententiam tulit. Et hæc ex Hiſtoriâ deprompta ſunt. Pictores tamen minùs periti, Georgio adoleſcenti videntur potius teneram Virgunculam, quàm Reginam conjugatam, appingere.

Myſticè verò & allegoricè per hanc picturam docemur, ab omnibus Chriſtiani nominis Militibus laborandum eſſe, ut alios ad fidem trahant; & ut omnes fidei obedientes adverſùs Hæreticorum & ceterorum barbarorum injurias tueantur. Defendenda eſt in primis Eccleſia, quæ & Regina, & Virgo, & Sponſa eſt, cum Sponſo ſuo immaculato Agno, adversùs Diabolum, qui immanis & crudelis eſt Draco. Hæc cura Militis Georgii fuit: eandemque eſſe oportet omnium qui inſcripti ſunt in Militarem, ſive Equeſtrem Ordinem. Nam & Regulæ ſuæ ſtatutis, & oris ſui jurejurando, conſtringuntur pro fide Catholicâ corpus audacter exponere: ſanctamque Eccleſiam, ejuſque Miniſtros, à quibuſcumque graſſatoribus liberare.

(*L*) Mansfeldenſi, anno 1569. defuncto. Scripſit ille in caput Eſaiæ LIII.: Euangelicam Hiſtoriam digeſſit Carmine heroico: aliaque complura Poëmata in lucem emiſit, inter quæ *Imaginum in Apocalypſi Johannis Deſcriptio, cum Enarratione, quæ poteſt eſſe vice Commentarii, elegiaco carmine conditâ. Francoſ., apud Chriſtian. Egenolphum, 1540. in-4.*

(*M*) Hic Gothæ Saxonum natus an. 1515. decimâ tertiâ maii, denatus eſt undecimâ februarii 1562. Literas humaniores Wittenbergæ, Artem Oratoriam Ienæ profeſſus, Poëticâ Lauru donatus à Carolo V. Reliquit Orationes, Carmina, & Commentarios in Georgica Virgilii.

Quare placere non poteſt, quod in lib. III. de ratione Studii Theologici (68) legitur, Georgii confictam Hiſtoriam, atque Picturam, à ſanctis Patribus propriè in hunc uſum excogitatam eſſe, ut doceat quomodo Magiſtratus civilis gerere ſeſe debeat in juvandâ tuendâque Eccleſiâ, adversùs Draconem Diabolum, qui ſine intermiſſione, & mille modis, inſidiatur Virgini Eccleſiæ, ejuſque Sponſo Chriſto, Agno immaculato. Bona quidem eſt iſta doctrina : ſed ad ejus ſignificationem confictam eſſe à ſanctis Patribus Georgii picturam, nullus Catholicorum, niſi vehementer imprudens, dixerit. Et hæc contra Andream Hyperium (*N*) dicta ſunt: fortaſſis etiam contra Carmina Æmilii & Stigelii, à Fabricio laudata. Neque enim ea légi, ſed non lecta meritò ſuſpecta habeo, eò quòd eorum Auctores propter hæreſim ſunt à Cenſoribus Tridentinis in primâ claſſe notati (*O*).

(68) *Capite ſeptimo.*

N

O

(*N*) Andreas Gerardi, Hyperius, ſeu Iprenſis, è Catholico Calvinianus, & Calvinianæ Theologiæ Marpurgi Profeſſor, auctor eſt dicti Opuſculi *de ratione Studii Theologici*, quod repurgatum edidit Laurentius à Villa-Vicentio, Hiſpanus, Theologiæ Doctor Lovanienſis, ex Ordine Auguſtinianorum Eremitarum.

(*O*) Quæ fuerit origo pervulgatæ Imaginis S. Georgii, ſic aperit Joannes Gerardus Kerkherdere, Cæſareo-Regius Hiſtoriographus, Lovanii vitâ functus die 17. martii 1738., *pag. 163.* libri, cui titulum fecit *Monarchia Romæ Paganæ:* " Narrat Euſebius Conſtantinum ſe juſſiſſe pingi, ac Tabulam exponi ante Palatium, qui Draconem in mare dejiceret. Et hanc ipſam picturam, *Equitem qui Draconem dejicit*, gerit ejus Equeſter Ordo pro inſigni..... Ea ſcilicet Imago eſt, quam in Expeditione Cruciatâ majores noſtri viſam in Eccleſiâ S. Georgii in Palæſtinâ, pro Imagine hujus Martyris acceperunt, cùm eſſet Imago Conſtantini, qui Eccleſiam illam fundaverat, & apud Græcos & Orientales inter Sanctos colitur. De illâ Eccleſiâ vide Tilemontium notâ tertiâ ad S. Georgium." Locum Euſebii, *Lib. III. de Vitâ Conſtantini, cap. 3.*, ſuprà adduxit Molanus Lib. II. cap. LXIV. pag. 198. Tillemontius loco citato (*edit. Pariſ. Tomo V. 660.*) hæc habet : I°. *ex Actis Græcis S. Georgii, & Menæis*, juſſiſſe Sanctum Martyrem corpus ſuum in Palæſtinam deferri. II°. *Ex dictis Menæis*, Reliquias ejus adſervatas fuiſſe, ſeu adſervari creditas in templo admodum celebri, à Conſtantino, ùt perhibebatur, condito, eòque tranſlatas die 3. novembris, quâ hæc Deportatio ſolemni ritu celebratur : atque hoc templum aut Lyddæ fuiſſe, aut Ramæ, ſeu Ramulæ, quæ & Georgiopolis dicta, aut denique inter ambas urbes. III°. fuiſſe aliquod ejus templum ſæculo

CAPUT XV.

Marcus quare cum Leone pingatur.

SED A MILITE Georgio ad Euangeliſtas tranſeamus, MARCUM, cujus Natalis eſt die 25. Aprilis : & MATTHAEUM, qui etiam Levi dicitur. Quorum prior cum Leone pingitur : poſterior cum Homine. Ejus rei cauſſa eſt inquirenda. Et verò, cum beato Auguſtino (69), videntur probabilius aliquid attendiſſe, qui Leonem in Matthæo, Hominem in Marco, Vitulum in Lucâ, Aquilam in Joanne, intellexerunt ;

(69) *Lib. I. de Conſenſu Euangeliſtarum, Cap. 6.*

XVII. : ac Lyddæ olim repoſitum affirmari ſacrum caput Martyris. Ante Kerkherderum ſcripſerat Federicus Borromæus *Lib. II. de Picturâ ſacrâ, c. XI.* " De S.... Georgio fortia facta illa in Draconem nequaquam omnia idoneis teſtimoniis firmantur; licèt gratum & acceptum fuiſſe Deo Sanctum eum minimè negemus." Et ante Borromæum Baronius *Ad Martyrol. Rom. 23. April., Annot. A :* " Pictura illa S. Georgii, quâ effingitur Eques armatus, qui haſtæ cuſpide Draconem interficit, juxta quem etiam virgo poſita, manus ſupplices tendens, imploret auxilium, Symboli potiùs, quàm hiſtoriæ alicujus opinor expreſſam eſſe Imaginem. In nullis enim, quæ recenſuimus, S. Georgii Actis antiquis, quicquam ejuſmodi legitur : ſed à Jacobo de Voragine abſque aliquâ Majorum auctoritate ea ad hiſtoriam referuntur, quæ potiùs in virgine illâ typum exprimunt (more Majorum) Provinciæ, vel civitatis alicujus, quæ adversùs Diaboli vires tanti Martyris imploret auxilium. Symbolicas ejuſmodi picturas pingi à Chriſtianis olim conſueviſſe ſatìs docet Euſebius *in Vitâ Conſtantini Imp. Libro III. cap. 3.*, ubi agit de picturâ Conſtantini, deque Dracone ab eo medio ventre transfixo, & in mare projecto. Non imus inficias S. Georgium, ùt Equeſtris militiæ Militem, equeſtri Imagine referri conſueviſſe ; nam & de equo picto, S. Georgium geſtante, hinnitumque edente, mira habes, deſcripta à Nicephoro Gregorâ *Hiſtoriæ Lib. VIII. pag. 31. & 32.*" ſed inter fabulas reponenda.

Eſt apud eundem Baronium *ad an. 325. n. 206.* Nummus hac Inſcriptione, in anticâ : CONSTANTINVS MAX. AVG. : in poſticâ : SPES PVBLICA, ubi Serpens, ſive Draco, Labari cuſpide transfixus. Ibidem alter Nummus : DN. IVLIVS MAIORIANVS P. F. AVG., in cujus poſticâ Imperator ille Cruce innixus, ſiniſtrâ Victoriam geſtat, dextro pede Draconis caput percalcat. Inſcriptum hìc : VICTORIA AVGGG.

tellexerunt : quàm illi qui Hominem, Matthæo : Aquilam, Marco : Bovem, Lucæ : Leonem, Joanni tribuerunt (70). De principiis enim Librorum quandam conjecturam capere voluerunt, non de totâ Euangeliſtarum intentione, quæ magis fuerat perſcrutanda (*P*).

Dico igitur in explicandis quatuor Animalibus, de quibus Ezechiel (71) (*Q*) & Joannes (72) in ſacris Litteris meminerunt, locum habere, quod Auguſtinus Ezichio ſcribit (73) : " In divinorum Eloquiorum Authoribus, quibus „ noſtras intelligentias exercere Deo placuit, non ſolùm „ alius alio movetur acutiùs, eorum qui Scripturas ſanctas „ non improbabiliter tractant, ſed etiam quilibet unus eo„ rum, aliquando minùs, aliquando meliùs, intelligit. „ Quare quamvis beatum Auguſtinum hac in re Beda (74), ac alii quidam, Pictores tamen non minori probabilitate ſequuntur Hieronymi (75) & Gregorii (76) expoſitionem.

Neque abſurdum eſt initia tantùm attendere, cùm inde multi ſacri Libri nomina ſua habeant : ùt Geneſis, Exodus, Numeri. Ordo etiam Romanus iſta hunc in modum explicata habet (77). Verba ſunt iſta : "Filii chariſſimi, exponemus

(70) *Quod facit Irenæus Lib. III. cap. 11.*

P

(71) *Ezeck. I.* [&] *X.*

Q

(72) *Apoc. IV.*

(73) *Epiſt. LXXX.*

(74) *Beda, in Lucam, & Apocalypſin.*

(75) *Hier. in I.* [caput] *Ezechielis, & Prologo in Matthæum.*

(76) *Greg. Homil. IV. in Ezechielem.*

(77) *In denunciatione Scrutinii ad electos, fol. 37.*

(*P*) Boſſuetus *ad IV. Apocal.* ℣. 6. " *Par ces quatre Animaux myſtèrieux, on peút entendre les quatre Evangèliſtes ...... Dans les quatre Evangèliſtes, comme dans les principaux Ecrivains du Nouveau Teſtament, ſont compris tous les Apôtres & les ſaints Docteurs, qui ont éclairé l'Egliſe par leurs écrits.* „ Idem *ad* ℣. 7. " *On voit auſſi dans les quatre Animaux quatre principales qualités des Saints: dans le Lion, le courage & la force : dans le Veau qui porte le joug, la docilité de la patience : dans l'Homme, la ſageſſe : & dans l'Aigle, la ſublimité des penſées & des déſirs.* »

(*Q*) Obſcuriſſima ſunt, quæ de quatuor Animalibus leguntur apud Ezechielem. Ea Cherubinos eſſe liquet ex *capitis I.* comparatione cum cum *X.*, præſertim ℣. 20. Nomen Cherubini tribuit S. Propheta Regi Tyriorum *cap. XXVIII. 14.* Et Maldonatus (quô nemo mihi videtur iſtud argumentum doctiùs aptiùſque tractaſſe) hôc ænigmate ſignificari autumat, fore, ut poſt tempeſtatem Judæis imminentem, quatuor Regna quæ diu illis infeſta fuerant, nempe Chaldæorum, Aſſyriorum, Ægyptiorum, & Tyriorum, huc illuc convertantur, inque alios transferantur dominos. Lege, ſi lubet, ejus *Commentarios in Prophetas IV., &c.*, Moguntiæ editos an. 1611., *à pag. 339. ad 346.*

„ vobis quam rationem, & quam figuram unuſquiſque in „ ſe teneat, & quare Matthæus in ſe figuram Hominis habeat. „ Qui in initio ſuo nihil aliud agit, niſi nativitatem Salva„ toris pleno ordine generationis enarrat. Sic enim cœpit: „ Liber generationis Jeſu Chriſti filii David. Videtis quia non „ immeritò huic Hominis aſſignata eſt perſona, quando ab „ hominis nativitate initium comprehendit. „ Deinde lecto per Diaconum initio ſancti Euangelii ſecundùm Marcum, ſubdit Presbyter: "Marcus Euangeliſta, Leonis gerens figuram, „ à ſolitudine incipit, dicens: Vox clamantis in deſerto: „ Parate viam Domini. „

Significantur etiam Euangeliſtæ per quatuor Flumina. Quod pictura Nolanæ Eccleſiæ exprimebat, de quâ Paulinus ſcribit (78):

(78) *Epiſt. XII.* [&] *Epigram. X. Cyprianus ad Jubaianum.*

" Petram ſuperſtat ipſa Petra Eccleſiæ:
„ De qua ſonorè quatuor fontes meant,
„ Euangeliſtæ, viva Chriſti Flumina (*R*). „

Veneti Marci Imaginem, urbis Patroni (*S*), in vexilla retulere, ùt ſcribit Platina in Gregorio quarto (*T*).

(*R*) Indicatus à Molano Cypriani locus, hic eſt, *in edit. Pariſienſi 1666. pag. 124.*, " Eccleſia, Pa„ radiſi inſtar [id eſt, formam] „ exprimens, arbores fructiferas in„ tra muros ſuos intus includit; „ ex quibus quæ non facit fructum „ bonum, exciditur, & in ignem „ mittitur. Has arbores rigat qua„ tuor Fluminibus, id eſt, Euange„ liis quatuor, quibus Baptiſmi gra„ tiam ſalutaris cæleſti inundatione „ largitur. „

(*S*) Cujus corpus, Alexandriæ furtim ſublatum, anno circiter 815., in urbem ſuam detulere, quod etiamnum in ſplendidâ Ducis Venetorum ædiculâ quieſcere creditur. Hujuſce Tranſlationis memoriam illi recolunt prid. kal. Februarii. De Euangelio, ipsâ B. Marci manu conſcripto, quod iidem affirmârunt apud ſe adſervari, legendum Bernardi de Montfaucon *Diarium Italicum, Pariſ. 1702. pp. 55---62.*: in eo tamen allucinatus eſt vir doctus, quòd codicem è philyrâ, ſeu papyro Ægyptiacâ, confectum putaverit, cùm bombycinum eſſe, poſt ſedulam ejus inſpectionem, patuerit Cl. Viro Scipioni Maffæo.

(*T*) Monendi Pictores ac Sculptores, ne SS. Euangeliſtas, alioſve Novi ac Veteris Teſtamenti auctores, exhibeant in libro quadrato, noſtris ſimili, ſcribentes: ſed in volumine, ſeu libro convoluto, & aliquâ parte explicato. Quod bene ſervavit D. Ægidius Joſeph Smeyers, cùm quatuor Euangeliſtas in totidem tabulis exprimeret, ornando Sacello, de Portiunculâ dicto, ponè aram majorem Templi Recollectorum Mechlinienſium.

MAIUS.

CAPUT XVI.

Jacobum non pingendum eſſe facie Chriſto ſimillimum.

KALENDIS MAII occurrit Apoſtolus JACOBUS ALPHAEI, quem Pictores pingunt facie ſimillimum Chriſto. Quod cùm apud nullum gravem & fide dignum authorem legatur, non videtur in picturâ, ſaltem à Clero viriſque doctis, ſequendum. Habet tamen probabilitatem aliquam, & originem ſuam, ex Epiſtolâ (79) quæ Ignatio adſcribitur, in quâ legitur ad Joannem ſeniorem (*V*): " Similiter & illum venerabilem Jacobum, qui cognominatur Juſtus, quem referunt Chriſto Jeſu ſimillimum facie, & vitâ, & modo converſationis, ac ſi ejuſdem uteri frater eſſet gemellus. Quem, dicunt, ſi videro, video ipſum Jeſum ſecundum omnia corporis ſui lineamenta. „ (79) *Epiſt. II.* *V*

Craſſiùs verò errant, qui talem, in horto cum Chriſto, pingunt Jacobum Zebedæi.

CAPUT XVII.

De formâ Crucis Dominicæ.

TERTIUS DIES ob INVENTIONEM ſanctæ CRUCIS ſacer eſt (*X*). Itaque de formâ Crucis nonnihil hoc loco *X*

(*V*) Sed hanc Epiſtolam commentitiam eſſe ſola ejus lectio docebit omnes, non prorſus in Ecclesiaſticâ Antiquitate hoſpites.

(*X*) Ut minimùm à ſæculo VI, cùm ea Feſtivitas indicetur in Sacramentario Gregoriano. " Inventionis quoque ſanctæ Crucis Dominicæ Feſtum „ totidem vocibus memoratur in Legibus Erwigi Regis, inter Leges Viſigothorum *L. XII. cap. 6.* Hæc Inventio refertur ad annum 326. Facti veritatem omnium primi impugnârunt Centuriatores Magdeburgici *Centuriâ IV. cap. 14.* Secutus eos Clau-

diſſeramus. Cujus enim figuræ formæve Crux Dominica fuerit, a quibuſdam controvertitur.

" Quidam opinantur, divo Hieronymo nitentes, eam eſſe „ figuram veram, quæ palo retrò ſuperfigit ſtipitem, ad

---

dius Salmaſius, Calviniſta, tres Epiſtolas *de Cruce & Hyſſopo* dedit ad Thomam Bartholinum, anno 1646. Lugduni in Batavis editas, ubi totam Inventæ Crucis hiſtoriam puram putam fabulam eſſe pertendit, parerga multa Lectori obtrudens, & variis cavillis uſus, qui famæ ejus haud parum detrimenti attulerunt. Iis refellendis non lubet immorari. Utilius erit loca Veterum adducere, quæ rem ponunt extra controverſiam. Cyrillus Hieroſolymitanus, *Epiſtolâ ad Conſtantium Imperat.*: " Tempore Deo dilectiſſimi „ beatæque memoriæ Patris tui „ Conſtantini, ſalutare Crucis li- „ gnum Hieroſolymis inventum eſt; „ divinâ Gratiâ ei ..... etiam occul- „ torum ſanctorum locorum inven- „ tionem annuente. „ Ambroſius, *Oratione in funere Theodoſii*: " Vénit „ ergo Helena: cœpit reviſere lo- „ ca ſancta: infudit ei Spiritus, „ ut lignum Crucis requireret. Ac- „ ceſſit ad Golgotham, & ait: „ Ecce locus pugnæ, ubi eſt victo- „ ria? Quæro vexillum ſalutis, & „ non invenio. Ego, inquit, in „ regnis, & Crux Domini in pul- „ vere! .... Aperit itaque hu- „ mum: decutit pulverem: tria „ patibula confuſa reperit ...... In- „ certa hæret, ùt mulier: ſed cer- „ tam indaginem Spiritus ſanctus „ inſpirat, eò quòd duo latrones „ cum Domino crucifixi fuerint. „ Quærit ergo medium lignum...... „ Rediit ad Euangelii lectionem; „ invénit quia in medio patibulo „ prælatus titulus erat: Jeſus Naza- „ renus Rex Judæorum. Hinc col- „ lecta eſt ſeries veritatis: titulo „ Crux patuit ſalutaris. „ Ruffinus *Hiſtoriæ Eccleſ. Libro I. cap. 8.* " Accidit in eâdem urbe [Ieroſo- „ lymitanâ] primariam quandam lo- „ ci illius fœminam, gravi ægri- „ tudine confectam, ſeminecem ja- „ cere. Macarius per idem tem- „ pus Eccleſiæ illius Epiſcopus erat. „ Is, ubi cunctantem Reginam, at- „ que omnes pariter qui aderant, „ videt: Afferte, inquit, huc to- „ tas quæ repertæ ſunt Cruces: „ & quæ ſit, quæ portaverit Do- „ minum, nunc nobis aperiet Deus. „ Et ingreſſus, cum Reginâ pari- „ ter & populis, ad eam quæ de- „ cumbebat, defixis genibus, hujuſ- „ cemodi ad Deum precem profu- „ dit: Tu, Domine, qui .... „ adſpiraſti in corde ancillæ tuæ „ perquirere lignum beatum, in „ quo ſalus noſtra pependit, oſten- „ de evidenter ex his tribus, quæ „ Crux fuerit ad Dominicam glo- „ riam, vel quæ extiterit ad ſer- „ vile ſupplicium; ut hæc mulier, „ quæ ſemiviva decumbit, ſtatim „ ùt eam lignum ſalutare contige- „ rit, à Mortis januis revocetur „ ad vitam. Et cùm hæc dixiſſet, „ adhibuit primò unam ex tribus, „ & nihil profecit: adhibuit ſe- „ cundam, & ne ſic quidem ali- „ quid actum eſt: ùt verò admo- „ vit tertiam, repente adapertis

„ inſtar Græci Tau. Alii verò rectum palum tranſversô ſuprà medium illius traductô, ſic ut faſtigium recti pali ſuperiùs emineat, quaſique Titulum Chriſti complectatur, „ veram Domini Crucem repræſentare putant, authore Juſti-

„ oculis mulier conſurrexit : &, „ ſtabilitate virium receptâ, alacrior multò, quàm cùm ſana „ fuerat, totâ domo diſcurrere, „ & magnificare Dei potentiam cœpit. Sic evidenti indicio Regina „ voti compos effecta, Templum „ mirificum eo in loco, in quo „ Crucem repererat, Regiâ ambitione conſtruxit. „ Hæc eadem referunt Theodoretus *Libro I. cap. 18.*, Socrates *Libro I. cap. 13.*, & Sozomenus *Libro II. cap. 1.*; addit tamen hic : " Aiunt & virum mortuum eôdem modô revocatum „ ad vitam. „ Paulinus, *Epiſtolâ XI. ad Severum* : " In hiſtoriâ Crucis accipite magnum & verè divinum Miraculum. Regina illa „ venerabilis, ùt vénit Hieroſolymam .... Crucem Domini ſtudioſiſſimè perquirere adorſa eſt.... „ Itaque non ſolùm de Chriſtianis „ doctrinâ & ſanctitate plenos viros, ſed & de Judæis peritiſſimos, ut propriæ, quâ miſeri & „ gloriantur, impietatis indices exquiſivit, & accitos in Hieroſolymam congregavit. Tum omnium unâ de loco teſtificatione „ confirmata, juſſit illico, urgente „ ſine dubio conceptæ revelationis „ inſtinctu, in ipſum locum operam foſſionis accingi ...... Altâ „ egeſtione reſeratis terræ finibus, „ arcana Crucis patuerunt. Sed „ cùm tres pariter Cruces, ùt quondam fixæ Domino & latronibus „ ſteterant, repertæ fuiſſent, gratulatio repertarum cœpit anxiâ „ dubitatione confundi; juſtô piorum metu, ne forſitan, aut pro „ Cruce Domini patibulum latronis eligerent, aut ſalutare lignum „ pro ſtipite latronis abjiciendo „ violarent. Reſpexit pias fideliter æſtuantium curas Dominus : „ & ipſi potiſſimùm, quæ tam piæ „ ſolicitudinis princeps erat, hujus „ conſilii lumen infudit, ut aliquem recèns mortuum inquiri & „ inferri juberet. Nec mora, verbum factum, cadaver illatum eſt : „ deponitur : jacenti una de Crucibus admovetur : ſed earum „ ligna Mors ſprevit. Poſtremò „ Dominicam Crucem prodit reſurrectio : & ad ſalutaris ligni „ tactum, Morte profugâ, funus „ excuſſum, & Corpus erectum „ eſt : tremefactiſque viventibus, „ ſtetit mortuus : & funebribus, „ ùt Lazarus quondam, vinculis „ expeditus, illico inter exſpectatores ſuos redivivus inceſſit. Ergo Crux Domini, tot operta „ ætatibus, & Judæis in tempore „ Paſſionis abſcondita, neque Gentibus, in ædificatione fani terram ſine dubio ad ipſam fabricam egerentibus, revelata eſt. „ Nonne Divinâ manû latuit, ut „ nunc inveniretur, cùm religioſè quæreretur? Ita, ùt Crucem „ Chriſti decuit, experimentô reſurrectionis inventa, & probata „ Crux Chriſti eſt : dignoque mox „ ambitu conſecratur, conditâ in

(80) Aſterius Tryphonem.

„ no Martyre (80). Cui veru illud myſticum, quo typicus Agnus Paſchalis in Lege veteri aſſabatur, congruit & aſpirat, verum illum Paſchalem Agnum in Cruce torrendum adumbrans. Huic figuræ ſuffragatur vetuſtiſſimus uſus, orbe toto pingendæ, fingendæque Crucis paſſim vigens, accedentibus ubique ferè locorum antiquiſſimis Imaginibus,

Υ „ huic formæ aſtipulantibus (Υ). Profectò apud Ægyptios,

„ Paſſionis loco Baſilicâ, quæ auratis coruſca laquearibus, & aureis dives altaribus, arcano poſitam ſacrario Crucem ſervat; quam Epiſcopus urbis ejus quotannis, cùm Paſcha Domini agitur, adorandam populo, princeps ipſe venerantium, promit. „ Sulpitius Severus *Hiſtoriæ ſacræ Libro II.*, *edit. Lugduno - Batav. 1647. pagg. 390.---392.* “ Helena, primùm de loco Paſſionis certior facta, admotâ militari manu, atque omnium provincialium multitudine, in ſtudia Reginæ certantium, effodi terram, & contigua quæque ac vaſtiſſima ruinarum purgari jubet: mox pretium fidei & laboris, tres pariter Cruces, ſicut olim Domino ac Latronibus duobus fixæ fuerant, reperiuntur. Hìc verò major dignoſcendi patibuli, in quo Dominus pependerat, difficultas omnium animos menteſque turbaverat; ne errore mortalium forſitan, pro Cruce Domini, Latronis patibulum conſecrarent. Capiunt deinde conſilium, ut aliquem recèns mortuum Crucibus admoverent. Nec mora; quaſi Dei nutu, funeris [Lege *funus*, id eſt, Cadaver] extincti ſolennibus exequiis deferebatur: concurſuque omnium, feretro corpus eripitur. Duabus priùs fruſtra Crucibus admotis, ubi Chriſti patibulo attactum eſt, dictu mirabile! trepidantibus cunctis, funus excuſſum, & inter ſpectatores ſuos aſtitit. Crux reperta, dignoque ambitu conſecrata. „ Plura qui cupiunt, adeant Antuerpienſes Hagiographos *ad diem 3. maii*, *pp. 361---366.*, item *ad 18. auguſti*, *pp. 562---566.*

(Υ) Certè quadrilateram Crucem, inquit Lipſius, *de Cruce Lib. I. cap. 10.*, “ Conſtantinus Imp. in Labaro ſuo expreſſit: & Deus ipſe in aëre ei deformârat. In columnis ejuſdem Principis, quæ nunc in cognomine urbe [Conſtantinopoli, ...] Crux ejuſmodi  inſculpta viſitur, & utrimque ab alatis Geniis [Angelis] ſuſtentatur. Quid, quòd in Nummis plurifariam ſic apparet, quorum alibi [*Lib. III. cap. 16.*] damus typos. Nec, meo ſenſu, ambigi profectò poteſt in tam veteri Chriſtianorum ſenſu. » Senſum eum communem fuiſſe oſtendit Lipſius primùm ex loco Juſtini, de quo pleniùs alibi dicendum: deinde ex obviâ apud Patres Crucis comparatione cum variis rebus, quæ talem formam ſuadent: veluti cum quatuor mundi Cardinibus: cum Ave pennis expaſſis volante: cum Homine natante, vel extenſis

„ ac Veteres, ante nativitatem Chriſti, Crux erat quadran-
„ gula, quam in ſuis illis Imaginibus ad captandum cæli in-
„ fluxum, ùt opinabantur, efficaciſſimam inveniebant: velut
„ quatuor cæli cardines reſpicientem, ſcilicet, ortum, oc-
„ caſum, meridiem, & ſeptemtrionem, ùt tradit Platonicus
„ ille Philoſophus, Ficinius, in Libro de Vitâ cælitus com-
„ parandâ (81); ubi & inter cætera ſic ait: Ego verò, quod
„ de Crucis excellentiâ fuit apud Ægyptios ante Chriſtum,
„ non tam muneris ſtellarum fuiſſe arbitror, quàm virtutis
„ præſagium, quam à Chriſto fuerat acceptura. Probabile
„ igitur eſt, ut præſagio conſonet eventus, Crucem quoque
„ Domini non triangulam inſtar Græci Tau, ſed quadran-
„ gulam fuiſſe, quia elevatus à terrâ omnia ad ſe tracturus
„ eſſet Chriſtus; ſtipitibus videlicet Crucis in quatuor ter-
„ ræ cælique angulos porrectis. Sed cujuſcunque tandem
„ figuræ Crux Dominica fuerit, abſit nobis, ùt ait Apoſto-
„ lus (82), gloriari, niſi in Cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti.„
Hæc de Cruce D. Archiepiſcopus Fredericus à Tauten-
burg (83).

(81) *Cap. XVIII.*

(82) *Gal. VI. 14.*

(83) *In Libro de Imaginibus, capite III.*

Ad Hieronymi autem verba quæ objiciuntur, facilis eſt
reſponſio: Tau ſimilitudinem quidem eſſe ligni Crucis, ùt ex
Scripturâ conſtat: ſed neque ex Hieronymo, aut aliunde,
liquere, ipſum habere plenam ſimilitudinem Crucis, cùm aliud
hactenus ſit explicatum.

CAPUT XVIII.

Bernardinus cur in manu Solem geſtet, cum Nomine Jeſu.

TRANSEAMUS ad BERNARDINUM Confeſſorem, cujus
Natalis apud Minores die vigeſimâ Maii celebris eſt (*Z*). *Z*
Is paſſim depingitur gerens in manu Nomen JESU, inter radios
ſolares. Quod inconvenienter fieri videtur, propter ea, quæ
primo capite hujus Libri ex Divo Antonino attulimus (*A*). *A*

brachiis orante: cum Navis malo ſuâ antennâ inſtructo, & aliis pluribus. Tertiò profert nonnulla Veterum loca, quibus alia nos adjungemus ad Molani Lib. IV. cap. quintum. Ea hìc omittimus, ne bis idem dicere cogamur.

(*Z*) Quâ vir ſanctus obiit, anno Chriſti 1444., ætatis ſuæ 63.

(*A*) Suprà pag. 231.

Sed, ut ea ſeponamus, exſtat & alia picturæ illius explicatio, quam ex Tomo tertio Surii ſubjungam : " Erant igniti
„ ſermones ejus, & vita virtutibus illuſtris. In cujus argu-
„ mentum Solem in manu geſtans, pingi ſolet. Quod tamen
„ etiam aliâ ratione contigiſſe videtur. Cùm enim in quâdam
B „ amplâ civitate (*B*) tanto cum fervore ad populum con-
„ cionaretur, ut homines compuncti tabulas luſorias & teſſe-
„ ras confringerent, & flammis abſumerent: indignatus faber,
„ qui eas tabulas conficere ſolebat, ad beatum virum acceſſit,
„ conqueſtuſque eſt apud illum ſe jam ad inopiam deveniſſe.
„ Sciſcitante Bernardino, num aliud calleret artificium, illo-
„ que negante, Bernardinus circino circulum expreſſit, in
„ eoque Solem pinxit, & in medio ſolis ſacroſanctum Nomen
„ Jesu, cujus, ùt par erat, præcipuus fuit venerator &
„ cultor. Immò, ùt quidam affirmant, Romæ tam ſublimiter
„ de illo dulciſſimo Nomine concionatus eſt, ut quidam ejus
„ verba non capientes, hæreſim ei impingere voluerint : at
„ poſterâ die illo concionante, ut ſuperioris concionis veri-
„ tas miraculo indicaretur, Nomen Jesu in ejuſmodi formâ,
„ qualem eum pinxiſſe diximus, ſupra illum apparuit. Hanc
„ igitur effigiem juſſit illum fabrum deinceps ſuâ arte imitari.
„ Fecit ille, & dives effectus eſt. „

Exſtat autem ſancti Bernardini Sermo quadrageſimus nonus de duodecim Radiis Nominis Jeſu, in Opere de Euangelio æ-
C terno (*C*).

(*B*) Bononienſi, ùt habet Carolus Sigonius *Libro IV. de Epiſcopis ejus opidi.* Lege Waddingi *Annales Minorum, ad an. 1423.*

(*C*) Probroſum id opus eſt, Pariſienſis Univerſitatis juſſu crematum anno circiter 1254., conſarcinatumque ex erroribus Abbatis Joachimi, quos damnârat generale Concilium Lateranenſe anno 1215., & ſpecialiùs confixit Arelatenſis provinciæ Synodus, anno 1260., aut proximè ſequenti, celebrata. Docuerat ille Divinæ Trinitatis perſonas ſolâ collectione Deum unum eſſe, veluti plurimi cives ſunt unus populus. Docuerat præterea primam Legem, ſeu Moſaïcam, fuiſſe Patris : ſucceſſiſſe Legem Filii, ſeu Chriſti, anno 1260. interituram : tertiam verò, nimirum Spiritûs ſancti, ſeu Euangelium æternum, longè perfectiorem fore cæteris, & ad finem uſque mundi duraturam. Cæterùm & piè vixerat Joachimus, & piè obierat die 3. martii 1202. ætatis 72., monachus primùm Ciſtercienſis : & ejus Ordinis Abbas, in Calabriâ : deinde primus Abbas Florenſis monaſterii, idemque Auctor inſtituti Florenſis à Cæleſtino III. probati.

CAPUT

CAPUT XIX.

Urbanus Pontifex quare cum vite pingatur.

INTERMEDIIS NON multis diebus, occurrit Natalis URBANI PONTIFICIS (*D*). Qui cur à Vinitoribus colatur, & quare cum vite & uvis pingatur, ſæpius à me quæſitum eſt. Et pro clarâ reſolutione nihil eſt apud Damaſum, aut in geſtis Urbani, vel Cæciliæ Martyris hiſtoriâ : ſed inter hiſtorias, quas manu ſuâ ſcripſit religioſus Pater Rubeæ Vallis, Antonius Ghcens, Bruxellenſis, inveni, quarto nonas Aprilis, hiſtoriam ſancti URBANI, Epiſcopi LINGONENSIS, qui quieſcit in Divionenſi monaſterio in argenteâ capsâ. Ea autem hiſtoria habet varia miracula ſancti Urbani Lingonenſis, partim pro retentione, partim pro ereptione, vel recuperatione Vinearum. Ex quo ſuſpicor, per errorem æquivoci nominis, Vinitores, pro Urbano, Lingonenſi Epiſcopo, colere Urbanum Papam, quem in Kalendariis invenerunt; indeque etiam error is picturam invaſerit (*E*). Simili enim errore Molitores noſtri Lovanienſes in Eccleſiâ S. Quintini celebrârunt feſtum S. Victoris, velut Patroni ſui, decimo die Octobris, quo die Xanthis paſſus eſt S. Victor cum ſociis : ſed admoniti à Paſtore ſuo, colunt nunc Victorem Maſſilienſem, qui molâ contritus eſt. Ejus Natalis eſt 21. Julii ; quo etiam die eum celebrant Victorini, tum Pariſiis, tum aliis in locis.

Certè Ambroſius Novidius Fraccus, Ferentinas, in ſacris Faſtis, ad Paulum tertium, in quibus Ferias Opificum diligenter recenſet, ne meminit quidem Feſti ſancti Urbani : ſed Vinalia, vetus Feſtum, habet in feſto ſancti Martini : & Fe-

(*D*) Fuit Urbanus I. Pontiani filius, patriâque Romanus : ac Sedem Apoſtolicam rexit à 21. octobris 226. ad 25. maii 233., quâ die propter Chriſti confeſſionem capite obtruncatus eſt.

(*E*) Recta ſanè conjectura; nec jam opus erat ut Vinitorum conſuetudini quæreretur excuſatio. Quod enim incommodum, ſi fateamur ejuſmodi homines in re hiſtoricâ erraſſe ?

rias Vindemiatorum latè annotat in die ſanĉti Matthæi Apoſtoli, ubi inter cætera Apoſtolum ita alloquitur (84):

(84) Lib. IX. Crux in Vaſcâ ita locum vocant) acinis depingitur dimidiatis.

" Ne ſis ingratus, Martinum, & te inde vocabit :
„ Pinget & in multis nomina veſtra locis.
„ Dimidiiſque acinis, nigroque, alboque, notabit
„ Signa Dei : inque aderis cura ſecunda dape. „

Neque arbitror Pictores noſtros accepiſſe hanc Urbani picturam a Romanis. Quia, quantùm diligentiâ quorumdam cognoſcere potui, Romæ nulla exſtat ejuſcemodi Urbani Imago, quamquam nec ulla ferè alia. Nam in æde ſanĉtæ Cæciliæ Caput tantùm depictum eſt: in aulâ vero Pontificiâ, quæ Conſtantini dicitur, ob Imperatoris hiſtoriam ibidem in parietibus depictam, eſt Imago ejus, verùm nullo ferè diſcrimine ab aliis aliquot Pontificibus.

Ceterùm dum hæc apud doctos diſcutio, & eruendæ veritatis cauſsâ exagito, nolo cuiquam anſam præbere, ut, ea imprudenter effutiendo, Vinitorum mentes turbet, atque offendat. Nam ſi commendandus ſit eis Patronus, dici poterit duos eis eſſe ejuſdem nominis Patronos, unum Urbanum Epiſcopum, in Franciâ notiorem, qui circa Vineas varia præſtitit Miracula : alterum verò Urbanum, propter Pontificatum Urbis Romæ, & celebre Martyrium, per totum orbem Chriſtianum notiſſimum. Quem ſibi utriuſque Alemanniæ, fortaſſis & aliarum aliquot provinciarum, Vinitores in
F Patronum, & Defenſorem elegerunt (*F*).

Sed quid eos movit? Suggeſſimus paullo ſuperiùs, fortaſſis per errorem utrumque Urbanum commiſceri. Sed id non-

---

(*F*) Rectiùs elegiſſent S. Antoninum, nono ſæculo Abbatem Surrenti, quæ urbs eſt Neapolitani regni in terrâ Laboris, Torquati Taſſi natalibus clara. Is enim, ùt habet ejus Vita ſatìs antiqua *in Actis SS. die 14. febr. p. 789.*, " plantavit in terrâ incultâ vineam, „ quæ, capite ad atrium ſuæ Baſilicæ juncto, extremitatem in ipſo marinæ ripæ præcipitio terminat. Hæc vinum, virtute & ſapore mirabile, emittit, quod ſuo inventori Antonino etiamnum in proprio nomine monimentum ſervat ..... Ex hoc, quia celeberrimè prædicatur, Principibus & Magnatibus pro munere dato miſceri ſolet. Dicas ipſum Antoninum, ineffabili benignitate largum, hoc ſuis civibus in laudem & utilitatem contuliſſe, & in jugem ſui memoriam quaſi pignus reliquiſſe. „

dum reſolvimus, neque apud plebeïos reſolvi expedit. Quare videamus, quid adferri poſſit ad defenſionem inveteratæ conſuetudinis. Primùm ſcribit Bonaventura (85) beatum Franciſcum in Eremo Urbani, cùm naturæ ſuæ defectum ſentiret, & vinum deeſſet, aquam in vinum optimum convertiſſe. Quod in illâ eremo, propter honorem & meritum Urbani, unde nomen habet, factum eſſe præſumitur. Deinde cùm in primitivâ Eccleſiâ agri venderentur, & pretium ad pedes Apoſtolorum poneretur, Urbanus Decretalem (*G*) tulit, de fundis Eccleſiæ offerendis; quòd ex his, quàm ex pretio, plus utilitatis Eccleſiæ proveniat. Itaque non dubito, tum temporis ampliſſima Vineta ab iis, qui martyrium quotidie expectabant, Eccleſiæ oblata eſſe, ad peragenda divina myſteria, & ad Cleri pauperumque intertentionem. *G*

(85) *In fine capitis V.*

Sed hæc fortaſſis longè petita videbuntur. Itaque addamus etiam populares rationes. Vinitores conſtanter aſſerunt, & à Majoribus ſuis accepiſſe ſe dicunt, Urbanum inter Vineas latitaſſe in rabie perſecutionis. Quod etſi in geſtis Cæciliæ, aut alibi non legerim, fortaſſis tamen in geſtis ipſius Urbani, per Metaphraſtem ſcriptis, ſed nondum editis, latet, aut ex iis Italiæ locis, in quibus latuit, cognoſci poteſt. Nam nec Eremum Urbani agnoſceremus, niſi ejus Bonaventura meminiſſet. Quid igitur mirum eſt, ſi ab illo petatur Vinearum conſervatio, quem aliquando per Vineas ſalutem obtinuiſſe corporalem, conſtans eſt opinio (*H*)? *H*

Eſt & alia ratio. Germani pro Vino duos dies exoptant ſerenos, vigeſimum quinctum Januarii, qui eſt Converſionis ſancti Paulli: & primum diem æſtatis, qui Urbano ſacer eſt. Hinc alicubi lætitiæ ſigna exhibent, ſi dies illi obtingant ſereni: triſtitiæ verò, ſi ingrati. At verò Majores noſtri, tunc invocare ſolent Paullum & Urbanum. Unde Urbano in æſtate datus eſt Palmes virens, quem in hyeme Paullo dare non

(*G*) Sed notum eſt hanc, & cæteras uſque ad Siricium, ab Eruditis non admitti ùt genuinas.

(*H*) *Nous ne diſons rien des actions de ce Pape* [S. Urbain,] *parce que nous n'en trouvons rien d'aſsûré;* inquit Tillemontius *in Commentariis ad Hiſt. Eccleſiaſt.*, *T. III. edit. in-4°. p. 259.* Idem *pag. 686-689.* varias ejuſdem Pontificis Vitas expendit, oſtenditque nullius eſſe momenti.

potuerunt. Id poſtea in picturam tranſiit. Nunc pietas Majorum multùm refrixit, ut non ſit mirum Vineas multis injuriis obnoxias fieri. Imò pietas avita apud quoſdam in turpiſſimum abuſum degeneravit : “ Nondum, inquit Schenc„ kius (86), locis quibuſdam abolitum eſt, ut, ſcilicet, divi „ Paulli ac ſancti Urbani Imagines in profluentem projician„ tur, ſi forſan eorum dies feſtivi inciderint in cælum plu„ vium, aut fædam tempeſtatem. „ Eòdem pertinet, quod Joannes Bohemus Aubanus ſcripſit in Libro de Moribus gentium (87), agens de Franconiâ : “ In die, inquit, ſancti Urba„ ni, Vinitores in foro, aut alio publico loco, menſam locant: „ mappis, fronde, & plurimis redolentibus herbis inſtruunt: „ deſuper Statuam beati Pontificis ſtatuentes; quam, ſi dies „ ſerenus eſt, largo vino coronant, & omni honore proſe„ quuntur : ſi verò pluvius, id non ſolùm non faciunt, ſed „ lutum in eam projiciunt, & aquâ immodicâ perfundunt. „

(86) *De Imaginibus, cap. XIII.*

(87) *Lib. III. cap. 15.*

I Legitur verò inter antiquas Præfationes Benedictio Uvæ (*I*) in die Sixti Papæ & Martyris, hunc in modum : “ Intra „ quorum nos conſortium non æſtimator meriti, ſed veniæ, „ quæſumus, largitor admitte, per Chriſtum Dominum noſ„ trum. Benedic, Domine, & hos fructus novos Uvæ, quos „ tu, Domine, per rorem cæli, & inundantiam pluviarum, „ & temporum ſerenitatem, ad maturitatem perducere es di„ gnatus : & dediſti eos ad uſus noſtros cum gratiarum actio„ ne percipi, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Per

K „ quem hæc omnia ſemper bona creas (*K*). „ Hæc autem

(*I*) Eandem Benedictionem, iiſdem ferè verbis expreſſam, videas in Miſſali Lugdunenſi, die S. Sixti, quæ ſexta Auguſti : & in Gregoriano Libro Sacramentorum, quem edidit Hugo Menardus : præterea in antiquis Cluniacenſium Statutis *Lib. I. cap. 35.* (*Tomo V. Spicilegii Dacheriani.*) Eandem, & eodem die, Græci adhibent, ùt videre licet in eorum Euchologio, à Goare edito, *pag. 695.* (Ex Card. Bonâ, *Operum pp. 574. & 575.*, *edit. Antuerp. in-4°.*)

(*K*) Poſtrema hæc verba ſic exponit Petrus le Brun (*Explic. des Prières & des Cérèm. de la Meſſe, T. I. pp. 538. 539.*) *Toutes ces prières ont été expliquées en détail au neuvième ſiècle par Amalaire, Flore, & Rémi d'Auxerre. C'eſt par Jéſus-Chriſt, diſent-ils, que Dieu le Père à créé toutes ces choſes, le pain & le vin dévenus le corps & le ſang de J. C., non ſeulement en les créant au commencement du monde, mais en*

Præfatio non fuit commoda frigidis regionibus, in quibus uvæ tardiùs matureſcunt. Illæ verò an aliam habuerint Benedictionem, à ſe in die Urbani uſitatam, non eſt improbabile; etſi fortaſſis id difficulter, propter raritatem ſcribentium, doceri poſſit.

---

les renouvellant continuellement , & faiſant produire tous les ans à la terre de nouveaux grains & de nouveaux raiſins ; ce qui fait dire à J. C., ajoute Flore , Mon Père juſqu'aujourd'hui ne ceſſe point d'opèrer, & j'opère auſſi continuellement. *C'eſt en J. C., que ces dons offerts à l'autel déviennent les dons ſacrés, ſéparés de l'uſage commun,* SANCTIFICAS. *C'eſt par J. C., que Dieu les vivifie en les changeant au Corps & au Sang précieux , qui ſont la vraye nourriture de vie ,* VIVIFICAS. *C'eſt par J. C. ſanctifiant & vivifiant, que Dieu le Père répand ſur le Pain de vie les bènèdictions céleſtes : & qu'après l'avoir ainſi beni , il nous le donne pour étre en nous notre véritable vie ,* BENEDICIS ET PRÆSTAS NOBIS. Tum ſequentia notat : *Nous ſuivons ordinairement les explications des plus anciens Auteurs : & en cet endroit ſur-tout il étoit néceſſaire d'emprunter leur langage, parce que des Auteurs récens ont cru que ces paroles ,* Per quem hæc omnia , *n'ont été miſes dans le Canon que pour bénir de nouveaux fruits , ou un Agneau à Pâques. Ces Auteurs ſe trompent. Ils devoient dire ſimplement qu'autrefois en certaines Egliſes on crut devoir bénir les nouveaux fruits avant la fin des prières de la Consècration du Corps de J. C. qui attire la bènèdiction ſur toutes choſes , comme l'on bénit encore en cet endroit les ſaintes huiles le Jeudi Saint. Mais cette bènèdiction ne ſe faiſoit pas par ces paroles ,* Per quem hæc omnia : *elle conſiſtoit dans une prière particuliere , qui finiſſoit comme toutes les autres ,* Par Jéſus Chriſt notre Seigneur ; *ce qui les lioit ainſi aux paroles ſuivantes :* Per quem hæc omnia , &c. *qu'on diſoit toûjours , quoi qu'il n'y eût point de nouveaux fruits à bénir. Nous parlerons plus amplement ailleurs de cette nouvelle explication : & l'on peut remarquer par avance qu'il ſeroit aſſez étrange, que l'Egliſe eût toujours laiſſé dans le Canon , des paroles , qui ſelon cette nouvelle penſée n'auroient rapport qu'à certaines choſes , qu'on ne bénit plus qu'en très-peu d'endroits.* Ex recentioribus, qui hìc notantur, Scriptoribus fuit Nicolaus Petitpied , cujus etiam ſuperiùs *pag.* 113. *in Annot.* facta mentio ; ſic enim de ejus Liturgiâ illuſtriſſimus Epiſcopus Siſteronenſis, *Hiſt. de la Conſtit. Unigenitus* , Tomo III. pp. 153. 154. : *Au* Pater *on voyoit une ſeconde Elevation de l'Hoſtie conſacrée. De tems à autre , les Bènèdictions qu'il eſt ordonné de faire ſur le ſacré Corps & le Sang adorable de Notre Seigneur, ſe faiſoient ſur les fruits de la ſaiſon , qu'on avoit placés à côté du Calice. J'ai vu moi-même ; trois ans après* [anno 1721.] *dans la même Egliſe pratiquer la même choſe ſur un baſſin d'aſperges.*

J U N I U S.

C A P U T XX.

Joannis Baptiſtæ picturæ, cum exuviis & Agno.

OBSERVANDA SUNT etiam nonnulla de JOANNIS BAPTISTAE, Præcurſoris Domini, picturis. Et primùm quidem, quòd cum exuviis depingatur, dependente etiam exuviarum capite, ſive pellis cameli, ſacræ Euangeliorum L hiſtoriæ non ſatis conſonum videtur (*L*). Non enim Euangelia habent ipſum veſtitum fuiſſe pelle: ſed Matthæus ſcribit (88): "Ipſe autem..... habebat veſtimentum (&, ùt Græ- M „ ca habent, ſuum veſtimentum) de pilis camelorum (*M*)." Marcus verò (89): "Et erat Joannes veſtitus pilis cameli." Utebatur ergo Joannes veſte contextâ ex pilis camelorum: quæ vilis erat, & facilè parabilis; (abundat enim ea regio camelis.) Deinde etiam auſteritati pœnitentiæ, quam prædica- N bat, valde conveniebat (*N*). Neque putandum eſt divum

(88) *Matth. III. 4.*

(89) *Marci I. 6.*

(*L*) Hanc tamen imperitiam Pictorum, quod mirére, non obſcurè fovet acer cæteroqui Criticus, Ludovicus de Dieu, Calvini Batavus aſſecla: "Non enim, ait, pili „ multorum camelorum intelligun- „ tur, qui ab eorum velleribus re- „ vulſi, deinde texti fuerint: ſed „ unius cameli piloſa pellis intelli- „ gitur, quam corpori ſuo circum- „ jecit [Joannes Baptiſta] & pel- „ liceo cingulo firmavit."

(*M*) "Non dixit, de lanâ Ca- „ meli: ſed, de pilis Cameli ..... „ Quoniam autem non de lanâ „ Camelinâ, ſed de pilis Cameli „ habebat veſtimentum, ipſe Do- „ minus manifeſtat, dicens de Joan- „ ne: [*Matth. XI. 8.*] Quid „ exîſtis in deſerto videre? Ho- „ minem mollibus veſtitum?" Ita obſervat Auctor *Operis imperfecti.* Et certè ex lanâ, ſeu tenuioribus ac mollioribus pilis camelorum, additâ plerùmque lanâ ovillâ, texebantur olim panni, quos vulgò Camelottos vocamus: at ii nunc ex lanâ partim ovium, partim Orientalium caprarum, vel ex hâc & bombyce conficiuntur.

(*N*) Grotius *ad Matth. III. 4.* "Habitus [Johannis] haud dubiè „ ſeverior, victûs parſimoniæ con- „ gruens: qualem Catoni ſuo Lu- „ canus adſcribit ..... Apud He- „ bræos, in luctu, pilis veſtiri „ mos erat, ùt ex Joſepho *Libro*

Hieronymum ejus eſſe ſententiæ, quæ modò improbata eſt, dum Lætæ ſcribit, Joannem, in typum pœnitentiæ prædicandæ, tortuoſiſſimi animalis veſtiri exuviis. Hoc enim de contextis exuviis intelligendus eſt dixiſſe, ut neque à Scripturâ ſacrâ, neque à ſeipſo diſſentiat. Commentans enim in tertium caput Matthæi, diligenter inculcat ab Euangeliſtâ ſcriptum eſſe, veſtimentum ejus fuiſſe de pilis (*O*). O

Quòd autem nonnulli depingant Baptiſtam cum capite ab exuviis dependente, hoc plusquàm imperitè fit. Et fortaſ-

---

„ *XVI. Antiquitatum* diſcimus. Pla-
„ nè tales erant Hebræorum Na-
„ zaræi, ſive temporarii, ſive per-
„ petui. Nam & comam barbam-
„ que promittebant, & hirtâ togâ
„ induebantur, cui togæ nomen
„ erat אדרת, ùt nos docent He-
„ bræorum Magiſtri. Fuit autem
„ Johannes Nazaræus perpetuus, ùt
„ nos docet Lucas *I. 5.* Cùm ve-
„ rò & Elias deſcribatur nobis co-
„ mâ promiſsâ *II.* [*IV.*] *Reg. I.*
„ *8.*, & toga ipſius illo ipſo no-
„ mine אדרת vocetur *I.* [*III.*]
„ *Reg. XIX. 19.*, ſequitur aut hunc
„ quoque fuiſſe Nazaræum, aut
„ eundem fuiſſe habitum Prophetæ
„ & Nazaræi. Quod eò magìs cre-
„ dibile eſt, quia Zacharias *XIII.*
„ *4.* habitum Prophetæ vocat אדרת
„ שער togam hirſutam : & Scrip-
„ tor ad Hebræos, fortè & de aliis,
„ ſed de Prophetis præcipuè agens,
„ eos nobis deſcribit *ἐν μελωταῖς, ἐν*
„ *αἰγείοις δέρμασιν* [ovillis & capri-
„ nis indutos pellibus.] Clemens
„ autem Romanus, Scriptorem ad
„ Hebræos in multis imitatus, ùt
„ Veteres nos docent, *in Epiſtolâ*
„ *ad Corinthios*, de Prophetis, quos
„ inter & Johannem Baptiſtam no-
„ minat, ita loquitur : *Ἐν δέρμασιν*
„ *αἰγείοις, καὶ μηλωταῖς, καὶ τριχῶν κα-*
„ *μηλείων πλέγμασι περιεπάτησαν.* [Ca-
„ prinis & ovillis pellibus, textiſ-
„ que è camelinis pilis veſtibus
„ inceſſerunt induti.] Illud obſer-
„ vatu non indignum, factum Di-
„ vinâ providentiâ, ut qui venie-
„ bat in ſpiritu Eliæ, *Elias* prop-
„ terea à Prophetis nominatus,
„ etiam habitu exteriori Eliam re-
„ ferret. „ Hæc utì veritati conſonant, & Patrum ac recentium Catholicorum ſenſui : ita plurimùm diſcrepant à variorum & Lutheranorum, & Calviniſtarum figmentis, qui, pro ſuo in monaſticam auſteritatem odio, Johannis eremum in rus benè cultum, aut opidula Jordani adſita : veſtem hiſpidam in mollem, quam Camelottum vocamus : locuſtas, in marinos cancros commutârunt. Vide commodos illos morum Reformatores à Maldonato *in Matth. caput III.* ſtrenuè depexos.

(*O*) Cum Hieronymo & Molano ſenſit Paulinus, cujus hi verſus :

“ Veſtis erat curvi ſetis contexta
„ cameli,
„ Contra luxuriem molles duraret
„ ut artus,
„ Arceretque graves, compuncto
„ corpore, ſomnos. „

ſis corruptela hæc ortum ſuum habet ab alterâ picturâ, quæ Vetuſtati placuit: nec mihi minùs placere potuit, cùm animadverti. Pictura talis eſt: Joannes digito monſtrat Agnum Dei: pedibus autem Herodem, quem moriendo devicit, conculcat. Hujuſcemodi Imago exſtat Brugis in clauſtro Canonicorum divi Donatiani: quâ nullam putat eſſe Dominus Pamelius in totâ urbe vetuſtiorem. Similem obſervavi etiam Gandavi, dum Cathedralis Eccleſiæ Reliquias, & ſacra impoſitoria perluſtrarem. Itaque aſſeverare nolim Pictores caput Herodis in caput cameli, aut neſcio cujus beſtiæ, convertiſſe. Urgeo tamen eos, ut, quod erroneum eſt, corrigant: quod melius eſt, amplectantur.

Nec in picturâ negligenda eſt Zona, de quâ Marcus: "Et „ zona pellicea circa lumbos ejus, „ ſive, ſuos. Hujus enim ſpeciatim fit mentio, quòd gentibus illis in more erat, ùt & nunc pleriſque eſt, pretioſas geſtare zonas. Unde Proverb. ultimo (90) ſcribitur: "Sindonem fecit & vendidit: & cin- „ gulum tradidit Chananæo, „ id eſt, mercatori. Deinde quò vel ſic oſtenderetur Joannem Heliæ fuiſſe ſimilem, qui IV. Regum I. (91) deſcribitur piloſus, & zona pellicea circa lumbos ejus (*P*).

(90) *Verſic. 24.*

(91) *Verſic. 8.*

P

Pingitur etiam cum Agno, ſicut dictum eſt Libro II. cap. XI. Qui ut clariùs diſtinguatur à bruto Agno, appingunt nonnulli ad caput Aureolam, ſive Coronam Sanctorum: & in humeris, vexillum Crucis.

(*P*) Grotius, *ubi ſupra:* " *Ζώνην* „ *δερματίνην* [Zonam pelliceam.] „ Scripſerit Matthæus אֵזוֹר עוֹר, „ quod de Eliâ dicitur *II.* [*IV.*] „ *Reg. I. 8.* Etiam hoc ad ſeverioris vitæ profeſſionem pertinuit, „ cùm Judæi cæteri cinctum habe- „ rent de materie exquiſitiore, eum- „ que ditiores etiam auro & mo- „ nilibus variarent. „ Obſervat Maldonatus ſignatè dici ab Euangeliſtis, veſtem Johannis ex pilis camelorum, zonam autem pelliceam fuiſſe; quia veſtis pellicea non erat. " Zona igitur cùm ex crudâ „ piloſâque pelle fuerit, qualem „ fuiſſe veſtem credendum eſt, niſi „ horridum aculeatumque cilicium? „ Quem habitum ſemper pœnitentiæ fuiſſe ſcimus, [*III. Reg. XX. 31.*, *& XXI. 27.*, *IV. Reg. VI. 30.*, *I. Paral. XXI. 16.*, *Judith IV. 9.*, *Pſal. XXXIV. 13.*, *Jerem. IV. 8.*, *& VI. 26.*, *& XLVIII. 37.*, *& XLIX. 3.:*] poſtea in „ Eccleſiâ, tanquam arma (ùt ait „ Hieronymus) pœnitentiæ uſurpa- „ tum. „

Quod

Quod etiam in Romanâ Eccleſiâ obſervatur, dum AGNIS-DEI benedicit. Inter alia benedictionis verba (92), ſic loquitur ſummus Pontifex : " Te ſuppliciter deprecamur, ut „ noſtræ vocis exoratus officio, has cereas formas immaculatiſſimi Agni imagine figuratas, bene † dicere, & per invocationem tui ſancti nominis ſanctificare digneris ; ut per ejus tactum & viſum, fideles invitentur ad laudes : fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempeſtatum, ventorum rabies, infeſta tonitrua temperentur : fugiant, atque tremiſcant maligni Spiritus ante ſanctæ Crucis vexillum, quod in illis exſculptum eſt. „

(92) *Cerimoniarum Romanar. lib. I. ſect. 7.*

Horum Agnorum meminerunt etiam Alcuinus & Amalarius, de divinis Officiis perantiqui Scriptores (*Q*). Q

Apud Græcos tamen cum Agno non depingitur, propter octogeſimum ſecundum canonem Trullenſem, quô nonnulli arbitrantur eos ſugillare voluiſſe Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem. Unde hac de re conſultus a me Dominus Joannes Cornutus, Valencenenſis, qui annis aliquot Nicoſiæ (*R*) Græco Archiepiſcopo in Cypro cohabitavit, per litteras ita reſpondit : " Quid præ manibus loco Agni habeat apud Græcos „ divus Joannes, & memini : & in quibuſdam à me variis in „ locis adnotatis, ſcriptum inveni, manibus chartulam tene- „ re, in quâ Græco idiomate ſcripta ſunt hæc verba : Ego „ vox clamantis in deſerto : Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus. „ R

(*Q*) De Agnis-Dei agetur in Tractatu ſpeciali, huic Operi adjungendo.

(*R*) Vulgò *Famagoſta ;* urbs eſt inſulæ primaria.

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI III. CAPUT XX.

DE BAPTISMO DOMINI, ET DECOLLATIONE S. JOANNIS.

NULLUS IN DUBIUM revocare poteſt, quin Chriſtum Dominum ita baptizaverit Joannes, ut eum in Jordanem immerſerit. *Nam hoc ſignificat ipſa vox* Baptizare; *quapropter Matth. III. 16. legitur Jeſus, « poſtquam baptizatus fuit, aſcendiſſe de aquâ. » Nec aliâ de cauſâ baptizabat Joannes in Ænnon juxta Salîm, niſi « quia aquæ multæ illic erant. » Planè*

hoſpes eſt in Antiquitate Eccleſiaſticâ, quiſquis ignorat immerſione, & trinâ quidem, olim id Sacramentum adminiſtrari ſolitum in utrâque Eccleſiâ, Orientali, & Occidentali. Is ritus apud Latinos, etiam adulto ſæculo XIII., vigebat, quum B. Thomas Aquinas, qui anno 1274. vitâ functus eſt, Parte III. Summæ, q. LXVI. art. 8. *ſcripſerit graviter peccare Miniſtrum „ qui aliter quàm immergendo baptizat, quia ritum Eccleſiæ non obſervat. Quemadmodum tamen clinicis, aut aliis de vitâ periclitantibus, Baptiſma privatim, vel aſperſione, vel infuſione ſemper collatum fuerat: ita ritus iſti' faciliores in ſolemne ipſum Baptiſma ſæculo illo XIII. cœperunt introduci. De multis Galliarum Eccleſiis hoc teſtatur S. Bonaventura* in Quartum Sentent. Diſt. III. q. 1. *Et ipſe S. Thomas innuit* ubi ſup. art. 7., *docens tutius eſſe baptizare « per modum immerſionis, quia hoc habet uſus communior, » atque adeò non ubique obſervatus. A ſæculo XIV. obſolevit apud Latinos immerſio: ſed eam Græci retinuere, quanquam interdum etiam infundendo baptizent, ùt videre eſt in Jacobi Goaris Annotationibus ad Euchologion Græcorum,* editum Lutetiæ Pariſ. 1647., pp. 365. 366. *Quæ quum ita ſe habeant, mirari ſubit unde tanta Pictorum conſenſio fuerit in Baptiſmate Domini ſic exprimendo, ut Joannes aquam in ejus caput vel conchâ, vel nudâ manu infundat. A priſco more longiùs abiit nominatiſſimus ille Raphaël, quum Chriſtum pinxit, utroque poplite flexo, baptiſma ſuſcipientem.*

Eſt aliud, quod in illo Baptiſmate contigiſſe nonnulli Veterum exiſtimârunt. Juſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone, edit. Colonienſis, ſeu Lipſienſis 1686. p. 315. Καὶ τότε ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν,
„ ἔνθα ὁ Ἰωάννης ἐβάπτιζε, κατελθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ
„ Ἰορδάνῃ· καὶ ἀναδύνοντος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὡς περιστερὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπι-
„ πτῆναι ἐπ᾽ αὐτὸν ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ τούτου τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν. *Ac tum*
„ *cùm veniſſet Jeſus ad Jordanem amnem, ubi Joannes baptizabat, & deſcen-*
„ *diſſet Jeſus in aquam,* I G N I S *in Jordane accenſus eſt: & revertente*
„ *ipſo ex aquâ, Spiritum ſanctum, velut columbam, devolaſſe ſuper eum ſcrip-*
„ *ſerunt Apoſtoli hujus ipſius Chriſti noſtri.* „ *Viſus eſt Dodwello S. Martyr hunc fulgorem Jordanis ex traditione didiciſſe. Qui autem Juſtinum edidit Lutetiæ Pariſ. anno 1742., Maurini ſodalitii Monachus, exiſtimat fieri poſſe, ut S. Doctor id hauſerit ex libris apocryphis. Subdit hanc accenſi ignis hiſtoriam olim lectam fuiſſe in Euangelio, quo utebantur Ebionitæ, itemque in Libro, qui inſcribebatur* Pauli Prædicatio. *Exſtat utique* Parte III. Operum S. Cypriani, edit. Oxon. 1682., *Tractatus ignoti, ſed illi æqualis, Auctoris, à Rigaltio* in notis ad Cyprianum *primùm editus, ubi hæc lego pag. 26.*
“ *Qui originem jam exinde trahunt à Simone Mago, ... tentant... tractare, ſe*
„ *ſolos integrum atque perfectum, non ſicuti nos mutilatum & decurtatum,*
„ *Baptiſma tradere; quod taliter dicantur* [dicuntur] *adſignare, ut quàm*
„ *mox in aquam deſcenderunt, ſtatim ſuper aquam ignis appareat. Quod*
„ *ſi aliquo luſu perpetrari poteſt.... ſive naturale quid eſt, quo pacto poſſit hoc*
„ *contingere: ſive illi putant hoc ſe conſpicere: ſive Maligni opus & magicum*
„ *virus ignem poteſt in aquâ exprimere; illi tamen talem fallaciam & ſtro-*
„ *pham prædicant perfectum Baptiſma eſſe.... Eſt autem adulterini hujus, imò*
„ *interneciní, Baptiſmatis, ſiquis alius auctor, tum etiam quidam ab eiſdem*

„ *ipſis hæreticis propter hunc eundem errorem confictus Liber, qui inſcribitur* „ Pauli Prædicatio; *in quo libro.... invenies, Chriſtum..... cùm* „ *baptizaretur, ignem ſuper aquam eſſe viſum; quod in Euangelio nullo eſt* „ *ſcriptum.* „ *Grotius* ad Matth. III. 16. : " *In Ebionæorum Euangelio,* „ *quod idem erat Nazaræorum, præter ſi qua Ebion* ὑποθέσεως χάριν [*in gra-* „ *tiam ſuæ opinionis*] *interpolavit, ita legebatur :* [*Apud Epiphanium* Hæ- „ reſi XXX. n. 13.] Καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα. [*Et con-* „ *feſtim lux magna locum circumfulſit.*] *Et idem reperitur in Liturgiâ Syro-* „ *rum in hujus hiſtoriæ narratione circa Baptiſmum.* „ [*Apud Severum Alexandrinum* de ritibus Baptiſmi.] *Quid quod idem exſtet in veteri Codice Pariſienſis Monaſterii S. Germani de Pratis*, apud Martianæum nov. edit. Euang. ſecundùm Matth. ? " *Et cùm baptizaretur Jeſus, lumen magnum* „ *fulgebat de aquâ, ita ut timerent omnes, qui congregati erant, &c.* „ *Similiter in* Sacroſancto Euangeliorum Codice, Euſebii magni, Epiſcopi & Martyris, manu exarato, *qui* ex autographo Baſilicæ Vercellenſis ad unguem exhibitus.... in lucem *prodiit Mediolani anno 1748.* operâ & ſtudio Joannis Andreæ Irici, Tridinenſis, Collegii Ambroſiani Doctoris. *Sic enim ibi* Matth. III, col. 22. " *Tunc dimiſit eum & cum bap-* „ *tizaretur lumen ingens circumfulſit de aqua ita ut timerent omnes qui ve-* „ *nerant & baptizato Jħu confeſtim aſcēdit de aqua &c.* „ *Id quoque Calmetus* Diſſ. ſur le Baptême, Tomo VII. Commentariorum edit. ult. pag. 292., *elicit ex Juvenco, qui ita de Chriſto*, edit. Lugd. 1588. pag. 21. :

" *Hæc memorans, vitreas penetrabat fluminis undas :*
„ *Surgenti manifeſta Dei præſentia claret;*
„ *Scinditur auricolor cæli ſeptemplicis æthra :*
„ *Corporeamque gerens ſpeciem, deſcendit ab alto*
„ *Spiritus, aeream ſimulans ex nube columbam.* „

Ego certum habeo, ſin minùs ignis, ſaltem luminis copiam in Jordane circa Corpus Domini fulſiſſe, cùm baptizaretur : aut certè, cùm baptizatus ex aquâ aſcenderet. Id enim exiſtimo conſequi ex Matthæi III. 16. « *Et ecce* » *aperti ſunt ei cœli : & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, &* » *venientem ſuper ſe.* » *Phraſi ſimillimâ Livius* (*non* Libro XXXII., *ùt citat Grotius* in hunc locum : *neque XXI.*, *ùt Cellarius* Notitiâ Orbis antiqui, p. 460. edit. Batav., *ſed*) Lib. XXII. c. 1. *narrat* « *Faleriis cœ-* » *lum findi viſum, velut magno hiatu : quàque patuerit, ingens lumen efful-* » *ſiſſe.* » *Quare Lumen illud à Pictoribus minimè negligendum reor, quod, aptè expreſſum, haud parvam Imagini, de quâ loquimur, gratiam ac dignitatem conciliabit.*

Quòd autem Calviniſtæ quidam, & hos ſequutus Socinianus ille Clericus, negent Spiritum S. Columbæ ſpecie apparuiſſe : nec aliud velint allatis verbis ſignificari, quàm quòd cæleſtis ignis vel Columbinâ celeritate Chriſto ſit illapſus : vel, Columbam ruditer adumbrans, ejus capiti incubuerit, hæc novitiorum hominum figmenta ſunt, cum apertis Euangeliſtarum dictis pugnantia, nec minùs ab Antiquorum omnium ſenſu diſcreta.

Necem S. Joannis Baptiſtæ " *profanare videntur Pictores ineptiâ quâdam* „ *ſuâ; nam quidquid ferè Artis habent, conſumunt in pingendâ Matre, ſeu*

„ *Adoleſcentulâ ſceleratâ, quæ..... venerabile caput Johannis popoſcit. Cætera*
„ *Carnifices ſunt, & ſatellites, & ſeminuda fœminarum corpora. Atqui non*
„ *deerat honeſtior Arti ſanctiorque locus, ſi Artifices iſti oſtendere voluiſſent*
„ *vel tetrum horridumque Carcerem, in quo Sanctus ille jacuit : vel denun-*
„ *tiatam ei necem : formamque Decollationis : vel Diſcipulorum curam circa*
„ *Cadaver, Sepulturamque ejus.* „ (Fed. Borromæus, Lib. II. cap. x.)

CAPUT XXI.

Picturæ quædam Principum Apoſtolorum, Petri & Paulli.

SEQUITUR BIFESTUS dies Principum Apoſtolorum PETRI & PAULLI. Quos pingunt Pictores ad vivum, ut facilè ex ſolâ facie cognoſci poſſint. In quâ re Vetuſtatem imitantur. Sic enim ſcribit S. Germanus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, in ſeptimâ Synodo. " In ſeptimo hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro (93) „ Euſebius ſcripſit ſe Apoſtolorum Petri & Paulli Imagines „ vidiſſe. „ Aſſerit autem eâ ſpecie, quâ putantur, fuiſſe. Item Ambroſius de Gervaſio & Protaſio (94): " Tertiâ verò nocte, defecto jejuniis corpore, non dormienti, ſed „ ſtupenti (Gervaſius & Protaſius) cum quâdam mihi tertiâ „ apparuere perſonâ, quæ ſimilis eſſet beato Paullo, cujus „ vultum me pictura docuerat. Ac rurſus, Conſtantinus in „ Edicto donationis ſuæ (95) (*S*): Interrogare cœpimus eundem beatiſſimum Papam (Sylveſtrum) utrùm iſtorum Apoſtolorum Imagines expreſſas haberet, ut ex ipsâ picturâ diſceremus hos eſſe, quos revelatio docuerat. Tunc idem venerabilis Pater Imagines eorundem Apoſtolorum per Diaconum ſuum exhiberi præcepit : quas dum aſpicerem, & eorum, quos in ſomno videram, figuratos in ipſis Imaginibus cognoviſſem vultus, ingenti clamore, coram omnibus ſatrapis meis confeſſus ſum eos eſſe, quos in ſomno videram. „ Idem refert Adrianus primus in Synodo Nicenâ ſecundâ, Actione ſecundâ. Ambroſii verò citata verba allegat in Scripto de Imaginibus (*T*).

(93) *Capite XIV., apud Chriſtophorſonum* [Euſebii Latinum Interpretem.]

(94) *Ad Fratres per Italiam, 19. Junii.*

(95) *In Tomo I Conciliorum.*

S

T De CALVITIE autem, quam Petro appingunt, habemus

(*S*) Sed commentitio.

(*T*) Multa de antiquis S. Petri Apoſtoli Imaginibus videri poſſunt apud Fogginium *Exercitatione XX. de Romano D. Petri Itinere, & Epiſcopatu, &c.*

teſtimonium Clementis (96). Hieronymus enim in Epiſtolam ad Galatas, in illud (97): " Véni Hieroſolymam, videre Pe-„ trum. „ " Non ut oculos, ait, genas, vultumque ejus aſ-„ piceret, & utrùm frontem veſtiret comâ, an, ùt Clemens „ in Periodis ejus refert, calvitiem haberet in capite. „ Eſt & apud Claudianum Carmen (98), quod hujus meminit:

" Per cineres Paulli, per cani (V) limina Petri. „

(96) Tomo III. Concilior. fol. 218.

(97) Galat. I. 18.

(98) In Jacobum, Magiſtrum Equitum.

Cur autem beatus Petrus cum duabus Clavibus Regni cælorum pingatur, notum eſt ex ſacroſanctis Euangeliis. Sed à quibuſdam fortè obſervatum non eſt, quòd una clavis aurea pingatur: altera, argentea. Exempla multa exſtant in Eccleſiis Romanis, in portis aliquot civitatum Italiæ, & Romæ, & in inſigniis Pontificum. Per auream clavem, intelligo poteſtatem Abſolutionis: per argenteam, Excommunicationis; hæc enim inferior eſt, illa dignior (X).

V

Rectè etiam Corona in vertice pingitur, cùm eam geſtaverit in memoriam Paſſionis Dominicæ: ùt eſt apud Bedam, quinto Libro Hiſtoriæ Anglorum (99) (Y): & pue-

X

Y

(99) Capite XXII. Vide etiam Theoriam [rerum Eccleſiaſticarum] S. Germani, cap. XIV. non longè ab initio.

(V) An Molanus Canitiem & Calvitiem pro eodem habuit?

(X) Quid ſi Clavis aurea ſpiritualem ſummi Pontificis auctoritatem deſignet: argentea verò temporariam in ſubjectas ei ditiones, quas S. Petri Patrimonium, vel *Status Eccleſiaſticos*, appellant.

(Y) In Epiſtolâ Ceolfridi Abbatis ad Naitanum, Pictorum, ſive Scotorum, Regem, *Edit. Lovan. 1566. folio 236. verſo.* Hæc ejus verba: " Neque verò ob id tantùm in Coronam attondemur, „ quia Petrus ita attonſus eſt: ſed „ quia Petrus in memoriam Dominicæ Paſſionis ita attonſus eſt, „ idcirco & nos, qui per eandem „ Paſſionem ſalvari deſideramus, „ ipſius Paſſionis ſignum cum illo „ in vertice, ſummâ videlicet corporis noſtri parte, geſtamus. „ Sicut enim omnis Eccleſia ..... „ ſignum ſanctæ Crucis ejus in fronte portare conſuevit ..... ita „ etiam oportet eos, qui vel Monachi votum, vel gradum Clericatûs habentes, arctioribus ſe „ neceſſe habent .... continentiæ „ frænis adſtringere, formam quoque Coronæ, quam ipſe in paſſione ſua ſpineam portavit in „ capite, ... ſuo quemque in capite per Tonſuram præferre, „ &c. „ Germanus CPolitanus inſtitutam ait Clericalem Tonſuram, " ut imaginem referret venerandi „ Apoſtoli Petri; qui cùm miſſus „ eſſet ad prædicationem Domini „ & Magiſtri, ei tonſa eſt coma ab „ eis, qui ejus ſermoni non credebant, ut illuderetur ab ipſis. „ Eique Chriſtus Magiſter benedixit: „ & infamiam in honorem, illuſionem in gloriam convertit: „

rulo cuidam beatiſſimi Apoſtolorum Principes dignati ſunt apparere, Petrus detonſus, ùt Clericus : Paulus barbam ha-

Althelmus, ſeu Aldhelmus, Abbas, *Epiſtolâ inter Bonifacianas XLIV.* narrat " diverſas ob cauſas Petrum „ Apoſtolum hunc ritum primum „ ſumpſiſſe primitus, ut formam .... „ Chriſti in capite geſtaret, dum .... „ crucis patibulum ſubiturus .... ſpi- „ narum aculeis crudeliter corona- „ retur. „ Et ante hos Gregorius Turonenſis, *de Gloriâ Martyrum cap. VIII.* : " Petrus Apoſtolus, „ ad humilitatem docendam caput „ deſuper tondi inſtituit. „ At quum ille non dudum ante VI. ſeculum ſcripſerit, nec antiquorum ullus de iſto Petri facto loquatur, id ab hodiernis Criticis vocatur in dubium. Conſtat nihilominus vetuſtum admodum eſſe Tonſuræ uſum. Impius Scriptor Dialogi, qui *Philopatris* inſcribitur, Apoſtolorum, ùt creditur, temporibus æqualis, editusque inter Opera Luciani (*edit. Baſileenſis 1619. Tomo IV. p. 477.*) " Ἐπεδείξατό μοι τὶς κακοείμων, „ ἐξ ὀρέων παραγενόμενος, κεκαρμένος τὴν „ κόμην, ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναγεγραμμένον „ ὄνομα ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν. „ Id eſt, " Exhibuit mihi malè veſtitus „ quidam [Clericus,] è montibus „ veniens [ad Eccleſiam,] comâ detonsâ, nomen quoddam hiero- „ glyphicis literis ſcriptum, &c. „ Ammianus Marcellinus *Libro XII.* memorat, imperante Juliano, mulctatum extremo ſupplicio Theodorum quemdam, ædificandæ Eccleſiæ præfectum, eò quòd " cirros pue- „ rorum licentiùs detonderet, „ Clericatu videlicet initiandos. Queritur Gregorius Nazianzenus *Orat. in Maximum* nonnullos aliud nihil ad Epiſcopalem dignitatem contuliſſe, quàm quòd comam raſerint. Imperante Theodoſio ſeniore, S. Euthymium, priùs baptizatum, totondit Otreïus, Melitenſis Antiſtes, & in Lectorum Ordinem tranſcripſit, ùt eſt apud Cyrillum *in Vitâ Euthymii.* Concilium Carthaginenſe IV. *can. 44.* " Clericus nec „ comam nutriat, nec barbam ra- „ dat. „ Et Agathenſe *can. 20.* " Clerici, qui comam nutriunt, „ ab Archidiacono, etiamſi nolue- „ rint, inviti detondeantur. „ Tonſura, ſive Corona, nunc & olim in uſu apud Monachos. Nam Auguſtinus *de Opere Monachorum cap. XXXIII.* eorum aliquos acriter increpat, qui, miſsâ tonſurâ, comam alebant. Et, Sozomeno teſte *Hiſtoriæ Libro III. cap. I.*, Julianus Apoſtata " ἐν χρωτὶ κειράμενος τὸν τῶν „ μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον, id eſt, abra- „ sâ cute, vitam Monaſticam ſi- „ mulabat. „ Synodus quarta Toletana (an. IↃC. XXXIII.) *Canone 40.* " Omnes Clerici, vel Lectores, „ ſicut Levitæ & Sacerdotes, de- „ tonſo ſuperiùs capite toto, infe- „ riùs ſolam circuli coronam re- „ linquant : non ſicut hucuſque in „ Galliciæ partibus facere Lectores „ videntur, qui prolixis, ùt Laici, „ comis, in ſolo capitis apice mo- „ dicum circulum tondent. Ritus „ enim iſte in Hiſpaniis hucuſque „ hæreticorum fuit. „ Habes hìc priſcæ Clericorum Tonſuræ formam, à quâ non Latini ſolùm plurimi deſcivere : ſed omnium lon-

behs prolixam, ùt eſt apud eundem, Libro quarto capite xiv. (*Z*) *Z*

CAPUT XXII.

Annotatio in Crucifixionem Petri, Principis Apoſtolorum.

QUOD AUTEM attinet ad CRUCIFIXIONEM PETRI, Principis Apoſtolorum, nonnulli eum pingunt Funibus cruci alligatum, moti fortaſſis verbis Chriſti, malè intellectis (100): "Cùm ſenueris, extendes manus tuas, & „ alius te cinget, & ducet quò non vis. Quod dixit, ſigni- „ ficans quâ morte clarificaturus eſſet Deum.„ Nos tamen longè præferimus Clavos. Nam Chryſoſtomus (1) exclamat ad Beatum Petrum: " Beati Clavi, qui membra tua penetrâ- „ runt.„ Et infra: "Sit mihi Enſis Paulli pro coronâ, & „ Clavi Petri pro lychnitibus gemmis, infixis in orbem diade- „ matis.„ Quæ ſancti Doctoris verba annuè leguntur in Octavâ Apoſtolorum (2) abs Romanâ Eccleſiâ (*A*). Rurſus, *A*

(100) *Joannis ultimo* ℣. *18.*

(1) *In Encomio Petri & Pauli, apud Metaphraſtem.*

(2) *Lectione V. & VI.*

giſſimè Græci, tam Epiſcopi, quàm Monachi; hi enim latam rotundamque tonſuram in medio capite geſtant, ſubtus verò prælongos, ac ferè muliebres capillos. De Tonſurâ fusè diſſerunt Joannes Morinus *Commentario de ſacris Eccleſiæ Ordinationibus, Exercitat. XV., edit. 1695. pp. 203.--213.*, & Mabillonius in *Præfationibus ad Acta SS. Ord. S. Benedicti*, ſimul editis Rotomagi 1732., *pp. 106--111. & 356.*

(*Z*) " Primus omnium Pontifi- „ cum [Romanorum, Julius II., „ anno 1503. electus,] contra ma- „ jorum conſuetudinem barbam pro- „ lixam aluit, ut majorem intuen- „ tibus reverentiam incuteret: id- „ que reliqui poſt eum Romani „ Pontifices probaſſe uſu videntur.„ (Verba Ciaconii *in Vitâ Julii II.*) Duravit hic mos uſque ad Paulum V., & ejus fortè ſucceſſorem Gregorium XV. Urbanus VIII. & ſequentes exiguam tantùm barbæ particulam in mento, & ſupra labia ſervârunt: tandem barbam planè dimiſerunt omnes à morte Clementis XI.

(*A*) Sic hodie legimus: " Bea- „ ti clavi, qui ſancta illa membra „ penetrârunt. .... Sit mihi gla- „ dius ille [Pauli] pro coronâ: „ & clavi Petri, pro gemmis in- „ fixis in diademate.„ Cæterùm non ſapit Oratio illa Chryſoſtomum. Habet eam Savilius editionis ſuæ *Tomo VI. p. 267.* inter falsò adſcriptas S. Doctori.

(3) *Sermone CXLIX. de tempore.*

Divus Auguſtinus (3): " Crucifixus eſt Petrus: expertus eſt „ clavos: expertus eſt cruciatus. „ Euthymius præterea ad ultimum caput Joannis: " Alius te clavis adſtringet, ac du„ cet ad mortem. „ Quibus conſentit Simeon Metaphraſtes in Commentario de Vitâ Petri & Paulli. Accedit huc, veriſimile eſſe Romanis non alium fuiſſe crucifigendi modum, quam Judæis, à quibus Chriſtus cum Latronibus clavis eſt crucifixus. Teſtis Auguſtinus, ſcribens (4): " Pendentes in „ ligno crucifixi, clavis ad lignum pedibus manibuſque con„ fixi, productâ morte necabantur. „ Hieronymus præterea ſignificanter dicit Petrum cruci eſſe affixum; quod in clavos competere videtur. Quò etiam reſpexiſſe arbitror, inter Hiſpanos, Prudentium, ſcribentem, de Coronis (5):

(4) *Tractu XXXVI. in Joannem.*

(5) *Hymno XII.*

" Figitur ergo manus ſubter. „ ———

(6) *In hiſtoriâ Excidii Jeroſolymitani, Lib. II. cap. 2.*

Sic & Hegeſippus (6): A perſecutoribus, ait, cruci adju„ dicatus, popoſcit ut inverſis veſtigiis cruci affigeretur, quòd „ indignus eſſet, qui ſimili modo crucifigeretur, ut paſſus „ eſt Dei Filius (*B*). „ Ubi notandum in primis verbum (affigeretur.) Alligari enim non eſt affigi, niſi impropriè, ùt in Hiſtoriâ ſancti Andreæ, vitiô fortaſſis Interpretis. Quomodo vice verſâ impropriè ſcripſit Gregorius (7): " In cru„ ce, clavi manus pedeſque latronis ligaverunt. „

B

(7) *Lib. XVIII. Moralium cap. 23.*

Adverte deinde quòd inverſus voluerit cruci affigi, nè ſimili modô crucifigeretur, quô Dei filius (*C*). Sanè ſi non fuiſſet

C

(*B*) Non magnum eſt momentum in iſto Scriptore, quem vulgârunt Laurentius Berrenſis, & Cornelius Gualtherus. Vixit is exeunte ſæculo X., aut etiam ſeriùs; nam *Libro III. cap. V.* meminit Antiochiæ, Saracenis à Nicephoro Phocâ ereptæ; quod Cedrenus refert ad annum 968. Alius Hegeſippus longè antiquior fuit, qui " omnes, „ à Paſſione Domini uſque ad ſuam „ ætatem Eccleſiaſticorum actuum „ texens hiſtorias, multaque ad „ utilitatem legentium pertinentia „ hinc inde congregans, quinque „ libros compoſuit. [Hieron., *de* „ *viris illuſtr. cap. XXII.*] „ Sed hujus Operis pauca ſuperſunt fragmenta, collecta à Petro Halloix *Tomo II. Scriptorum Oriental. pp.* 703--715., & Joanne Erneſto Grabe *Spicilegii T. II. pp.* 205--213.

(*C*) Ambroſius, *in Pſ. CXVIII. octonario 21.*: " Non fuit opprobrio Petro Crux Chriſti, quæ „ tantum ei gloriæ dedit, ut in„ verſis Chriſtum honoraret veſti„ giis: metuens ne, ſi eâ ſpecie „ crucifixus eſſet, quâ Dominus, „ affectaſſe Domini gloriam videre„ tur. „ Idem *de interpellatione Job, lib. I. cap. 1.* " De Petro quid lo-

clavis

clavis affixus, fuiſſet ſatis magna diſſimilitudo à Crucifixione Chriſti. Et tamen Tertullianus (8) ſcribit Romæ Petrum Paſſioni Dominicæ adæquatum eſſe: ad illud, ni fallor, reſpiciens, quòd ad inſtar Chriſti Salvatoris, clavis ſit ad crucem affixus.

(8) *In Lib. de Præſcriptionibus Hæret.*

Edidit contra Pictores hac de re Judocus Badius, anno 1518., Libellum Petri Richardi, Parriſienſis Doctoris, & ſancti Petri Trecenſis Canonici. In quo Auctor ille non tantum auctoritate Hiſtoriarum, & ſanctorum Patrum, Pictores premit, ſed etiam per Reliquias. Urget enim Clavum divi Petri Chriſti fidelibus oſtendi Lemovicis, in Baſilicâ divi Martialis: ſe etiam alterum divi Petri Clavum vidiſſe in Mortaing, cœnobio Monialium ordinis Ciſtercienſium, in diœceſi Abrincenſi.

Denique accedunt Sculpturæ, & Picturæ. Romæ ad quatuor Clavos in cruce pendet in Tabernaculo lapideo Altaris ſui, ubi cum Coapoſtolo Paullo quieſcit. Eandem ſculpturam, affabrè elaboratam, habent valvæ æneæ ejuſdem Eccleſiæ, liberalitate Eugenii IV. erectæ. Similis pictura, ſed antiquior, viſitur in æde divæ Mariæ, quæ eſt in Capitolio, ad oſtium ſecundarium. Quare demus Petrum ſecundùm Hiſtoriam convenientiùs depingi clavis affixum: ob id tamen non reprehendamus ejus in cruce ad funes pendentis Imaginem. Nam ſtudioſè quidam videntur obſervaſſe, quòd, tum honoris, tum etiam majoris diſcriminis cauſsâ, ſolum Salvatorem noſtrum depinxerint clavis affixum: de aliis verò, ùt de Petro, & Latronibus, ſatis eis fuit exprimere, quòd in cruce ſint paſſi: malueruntque eis clavos adimere, nè eorum Imagines cum figurâ Salvatoris noſtri in cruce pendentis à ſimplicioribus imperitè confunderentur (*D*). Certè Majores noſtros noluiſſe hìc exactos eſſe, ſatis indicat Latronum crucifixio, quæ paſſim à manifeſtâ Hiſtoriâ diſcrepat: tum etiam antiquæ quædam picturæ, tam Romæ, quàm alibi, in quibus beatus Petrus *D*

„ quar, qui Crucem ſuam futurâ „ remuneratione arbitratus, inverſo ſuſpendi popoſcit veſtigio, ut „ aliquid paſſioni ſuæ adderet, cujus „ acerbare ipſe ſibi ſupplicia non „ timeret? „

(*D*) At profectò ſatius eſt res, ùt actæ ſunt, picturâ repræſentare: nec deſunt modi, quibus diſcernantur Chriſti & Petri crucifixio.

ſunibus cruci appendet. Tales Romæ eſſe intellexi, in æde Mariæ Trans-pontinâ, in Sancto ſanctorum Eccleſiæ Lateranenſis, & in Sacello Capitolino.

CAPUT XXIII.

Annotatio in Decollationem Paulli, Doctoris Gentium.

SIMILIS pœnè difficultas moveri poteſt de DECOLLATIONE PAULLI Apoſtoli; an videlicet depingi debeat ex ejus gutture fluxus ſanguinis, an lactis. Apparet de ſanguine, quia apud Metaphraſtem exſtant Chryſoſtomi verba: "Quiſnam „ locus tuum excepit ſanguinem, qui cruentavit quidem ex- „ teriorem tunicam barbari, qui te palo affixit: atram autem „ ejus animæ veſtem, dealbavit modo inexplicabili. „ Quò etiam ſpectat, quod Hieronymus Caſtruccio ſcribit: Paullum Apoſtolum Neronis gladium cruentaſſe.

In contrarium tamen eſt, apud Auguſtinum, Sermo de Sanctis viceſimus quintus, apud Ambroſium ſexageſimus ſextus; qui
E etſi fortaſſe neutrius eorum ſit (*E*), eſt tamen vetuſti Scriptoris. Idem habet Gregorius Turonenſis, Magni Gregorii
(9) *Capite XXVII.* æqualis, in Libro de Gloriâ Martyrum (9). Sed fortaſſis urgebis Gregorium Turonenſem, bonum quidem eſſe & ſanctum Hiſtoricum, qui tamen non ſatis comperta quædam de Apoſtolis conſcripſerit. In quibus locum habeat, quod Hilduinus
F in Areopagiticis Galeni (*F*) ſcripſit (10): " Parcendum
(10) *In Præfatione de Vitâ Dionyſii.* „ eſſe ſimplicitati viri religioſi, Gregorii Turonenſis Epiſcopi: „ qui multa (ſive potiùs quædam) [aliter,] quàm ſe veritas „ habeat, æſtimans, non calliditatis aſtu, ſed benignitatis, ac
G „ ſimplicitatis voto, litteris commendavit (*G*). „

(*E*) Exſtat in Appendice Tomi V. Operum S. Auguſtini, ex Benedictinorum editione, *pag.* 334. Nihil habet Sermo ille Ambroſianâ majeſtate ac fervore dignum. Epilogus, ab his verbis incipiens, " Ideo fratres, „ non cohæret ſuperioribus.

(*F*) Id eſt, in Hiſtoriâ ſuâ (fabuloſâ) S. Dionyſii Areopagitæ, à Matthæo Galeno primùm editâ Coloniæ an. 1563.

(*G*) De illo Hilduini judicio ſic Joannes Morinus *Opere de ſacris Ordinationibus*, *edit. Amſtelod.* 1695. *pag.* 35. " Non poſſum hìc non

Dicam igitur breviter, quæ ſit Romanæ Eccleſiæ hac in re conſuetudo. In Octavâ Apoſtolorum habet lectio ſexta, ex ſermone Joannis Chryſoſtomi : " Quiſnam locus tuum ſan„ guinem excepit, lactis ſpecie, in ejus qui te percuſſit (*H*) H „ tunicâ apparentem : qui animam illius barbari ſupra mo„ dum dulciorem reddens, fidelem effecit, cum ſociis?

Occurrit autem mox difficultas. Sermonem iſtum Romani Breviarii, eſſe Joannis Chryſoſtomi apud Metaphraſtem, apud quem contrarium legitur, ùt in initio capitis citatum eſt, interprete Gentiano Herveto. Locus ſanè perplexus, in quo diſcutiendo primùm fluctuare cœpi, & mecum diſputare, num alterutra lectio ſit illegitima : an verò Romani ſub finem ſextæ lectionis, relictis Chryſoſtomi verbis, ponendam judicârint ſententiam apud ſeſe receptiſſimam & indubitatam, & fortaſſis etiam picturis alicubi expreſſam. Sed periculoſæ ſunt

---

„ mirari Hilduini frontem, qui ſimplicitatis & ſtoliditatis Gregorium „ Turonenſem arguit, virum totâ „ Europâ celebrem : qui, cùm vi„ veret, Gallicorum Epiſcoporum „ lumen, non modò pietate, ſed „ etiam doctrinâ, habitus eſt : qui„ que eo nomine in Epiſcoporum „ Conciliis & conventibus primas „ ſemper tulit. Quem Fortunatus, „ ab Hilduino maximi factus, & „ dictus Scholaſticiſſimus, hoc eſt, „ doctiſſimus, maximis laudibus in „ cælum uſque evehit : cujus ma„ trem ob illum unum partum fe„ licitate æquat Machabææ, ſeptem „ filiorum, & omnium Martyrum, „ genitrici. Hilduinus, inquam, lit„ terarum planè rudis, ingenio in„ cultiſſimus, ſermone infantiſſimus, „ Hiſtoriæ prophanæ & Eccleſiaſti„ cæ imperitiſſimus : cujus Opus „ Areopagiticum perpetua eſt bar„ bariſmorum, ſolœciſmorum, in„ fantiæ, imperitiæ, & ἀνιστορησίας „ textura. Crepat equidem unum „ aut alterum Hiſtoricum Græcum, „ quaſi de rebus noſtris, contra con„ tinuam Majorum traditionem, & „ eorum illuſtria monumenta, legi„ timos teſtes. Verùm ſi teſtimo„ nium eorum perpendas, nihil „ dicto abſurdius : ſi teſtes, aut ſup„ poſititii ſunt, aut ipſis imponitur. „ Vix dicas in eo Hilduini Opere „ quid prævaleat, an ſermonis in„ condita, & ridicula barbaries : an „ Hiſtoriarum omnis generis cæca & „ bruta ignorantia. Si verò Autho„ rem compares, non dicam cum „ Antiquis, ſed cum æqualibus, Ca„ rolo Magno, Eginharto, Nithar„ do, Hincmaro, aliiſque ejuſdem „ ſeculi Scriptoribus, meritò judi„ cabis eum Scriptorum ſui ſeculi „ barbari retrimentum. „

(*H*) Græcè Τοῦ σὲ ἀνασκολοπίσαντος, id eſt, ejus qui te in crucem adegit ; quod neque veritati conſentaneum eſt, nec opinioni Chryſoſtomi, ultimo ad hoc caput ſcholio proferendæ.

I conjecturæ (*I*). Itaque nodum retuli ad Joannem Gravium, Lovanienſem, Presbyterum Societatis Jeſu, Romæ tunc agentem, ut is deſuper (*K*) Romanos conſuleret, quos nihil temerè hìc feciſſe non dubitabam. Ab eo autem benignum & eruditum reſponſum accepi: in codice Vaticano omnino ita inveniri, ùt Gentianus Hervetus in Tomis Aloyſii tranſtulerat, nullâ lactis factâ mentione: non aliter in Græco, quàm in Latino legi, apud Simeonem Metaphraſtem, qui juxta nomen ſuum quædam de ſuo ſæpius intermiſcuit: verum autem & purum Chryſoſtomi Sermonem exſtare in pervetuſto Codice variorum Sermonum ejus, apud illuſtriſſimum Cardinalem Sirletum, virum non minùs affabili humanitate, quàm eruditione, clarum. In eo autem libro, Sermo allegatus eodem modo legitur, ùt in Romano Breviario, niſi quòd librariorum errore ſcriptum videatur, " ſuper modum, „ pro " ſuper mel. „ Græca enim ſic habent: Ποῖος τόπος τὸ σοῦ ἐδέξατο αἷμα, τὸ γαλακτοειδὲς ὀφθὲν ἐν τῷ χιτῶνι τοῦ σε ἀσκελοπίσαντος, ὅπερ τὴν βαρβάρου αὐτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ μέλι γλυκαίναν πιστὸν παρησκευάσαι γενέσθαι. μετὰ τῶν συνεταίρων. Animadverſum eſt ab eodem Gravio, lac profluere in Decollatione, quæ exſtat Romæ in frontiſpicio Porticûs divi Petri.

Quod igitur à beato Hieronymo ſcriptum eſt, Paullum Neronis gladium cruentaſſe, hoc de albo cruore accipi poteſt: vel quòd & cruor & lac ex collo ejus profluxerint (*L*). Nam in Martyrio Paulli, quod Lino Pontifici & Martyri inſcriptum eſt (*M*), legitur, de corpore Apoſtoli unda lactis in veſtimenta militis exſiluiſſe, & poſtea ſanguis defluxiſſe (*N*).

(*I*) Facilè ſe extricaſſet Molanus, ſi ſciviſſet hanc Orationem Chryſoſtomi non eſſe; quod nunc in confeſſo eſt apud eruditos. Vide Tillemontium *Note I. ſur S. Paul, edit. Brux. in-12. T. I. part. 1. pag. 787.*

(*K*) Latinè dixiſſet, eâ de re. Id verò monere viſum eſt, quia multi è Belgis Scriptoribus idem hodieque peccant.

(*L*) Ex dictis & mox dicendis patet Hieronymum de rubro, ſeu nativi coloris ſanguine intelligendum.

(*M*) Inſulſum, fabuloſum, & S. Lino indignum eſt hocce *Martyrium*; quare nec Baronius eo uti voluit *ad an.* LXIX. *nn. 11. & 12.*, ubi tamen favet opinioni de lacte è collo Pauli profluo.

(*N*) Paulum Apoſtolum in cruce vitam poſuiſſe, narrat S. Gregorius Nyſſenus *Orat. VIII. de Beatitudinibus.* " Crucem, ait ille, Paulus

CAPUT XXIV.

Paullus quibus de cauſſis ſæpe à dextris Petri pingatur.

RESTAT NUNC Quæſtio, dudum agitata, an PAULLI Apoſtoli Imago rectè A DEXTRIS PETRI collocetur. Hoc enim à priſcâ Vetuſtate ad hæc uſque tempora obſervatum eſt in Apoſtolicarum litterarum ſigillis (*O*), & in Pon- *O*

„ excipit, gladium Jacobus, Lapi- „ des Stephanus, capite deorſum „ verſo crucifixionem Beatus Pe- „ trus. „ Sed gladio obtruncatum fuiſſe docent Petrus Alexandrinus *apud Beveregium in Pandectis Canonum, Tomo II. parte I. pag. 14.* Tertullianus *de Præſcriptionib. Hæreticor. cap. 36.* " Iſta quàm felix „ Eccleſia, inquit, cui totam doc- „ trinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo „ profuderunt : ubi Petrus Paſſioni „ Dominicæ adæquatur : ubi Paulus „ Joannis [Baptiſtæ] exitu corona- „ tur. „ Præterea Euſebius, *Hiſt. Lib. II. cap. 24.* ex interpretatione Chriſtophorſoni : " Paulum proinde „ Romæ, eo [Nerone] regnante „ ſecuri percuſſum, & Petrum etiam „ ſuffixum cruci, hiſtoriarum mo- „ nimentis proditum eſt. „ Chryſoſtomus *Homiliâ X. in ep. II. ad Timoth., ſub init.* " Neroni jam adſti- „ terat [Paulus,] & illæſus effuge- „ rat : ubi verò Pincernam ejus „ inſtituit, ac fidei ſacramentis inſ- „ truxit, tunc jam ipſum capite trun- „ cavit (τότε αὐτὸν ἀπέτεμεν.) „ Hieronymus, *de Scriptorib. Eccleſiaſticis cap. V.* " Hic [Paulus] ergo deci- „ mo quarto Neronis anno, eodem „ die, quo Petrus, Romæ pro Chriſ- „ to capite truncatus, ſepultuſque „ eſt in viâ Oſtienſi, anno poſt „ Paſſionem Domini XXXVII.; „ quod totidem verbis Græcè, libro ejuſdem tituli, dixerat Euſebius. Prudentius *peri Stephanωn, Hymno XII :*

" Evomit in jugulum Paulo Nero
„ fervidum furorem.....
„ Nec mora ; protrahitur, pœnæ
„ datur, immolatur enſe. „

Et ſanè vix aliter Paulus interfici potuit, qui civitatis Romanæ jure gaudebat.

(*O*) Non omnibus ; nam *Anulus Piſcatoris* ſolam præfert imaginem D. Petri, habitu piſcantis è naviculâ. De hoc Anulo " nihil ego „ legi antiquius, inquit Mabillonius, „ *de re Diplomaticâ Lib. II. cap. XIV.* „ §. *undecimo*, quàm quod refert „ Maſſonus in Clemente IV., qui „ anno 1264. Pontifex renuntiatus, „ epiſtolam ad Ægidium Groſſum, „ conſanguineum ſuum, ita conclu- „ dit : *Non ſcribimus tibi, nec con- „ ſanguineis noſtris ſub Bullâ, ſed „ ſub Piſcatoris ſigillo, quo Romani „ Pontifices in ſuis ſecretis utuntur.* „ Nondum quippe in Brevibus uſitatum erat iſtud Sigillum : ſed in „ Litteris privatis, in quibus modò Pontifices ſymbolis gentilitiis

tificio Sacello. Alibi etiam in picturis, & marmoribus, id ſæpius obſervare licet.

Ut igitur hanc Quæſtionem, quâ poſſim brevitate, expediam, conſtat in primis Petrum rectè Paullo præponi. Hoc enim à diverſis Pontificibus obſervatum fuit, & etiamnum hodie obſervatur in Romanâ monetâ. Idemque perſpicuum fit ex antiquiſſimâ Tabulâ, Conſtantini, ùt aiunt, tempore depictâ, quam ipſius Divi Petri Baſilicæ Canonici diligenter cuſtodiunt. Exſtantque pro hac picturâ diverſæ rationes, quarum nonnullas refert Mucantius: plures verò, Paris Craſſus, olim Piſaurienſis Epiſcopus, & Cerimoniarum Præfectus, decimo Leoni ſcribens. Quod verò è contrà Paullus Petro, qui dignior eſt, aliquoties præponatur, perquàm abſurdum videretur, niſi in ejus defenſionem pulcerrima occurrerent argumenta: quæ ſeptem referemus ex eruditiſſimo Tractatu, quem de Imaginibus Petri & Paulli, ad Gregorium XIII., ſcripſit Franciſcus Mucantius, Romanus J. C., & Cerimoniarum Magiſter. Neque tamen putandum foret priſcis illis Patribus rationem defuiſſe, etiam ſi illa à nobis ignoraretur. Nam & in rebus majoris momenti, ùt in Eccleſiaſticis Traditionibus, deſunt nobis aliquando liquidæ rationes: in quibus locum habet, quod ſub finem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ſcribit ſanctus
P Dionyſius (*P*): " Non noſtrâ ſcientiâ divina omnia circumſcribi: multaque eorum, quæ à nobis ignorantur, cauſas habere Deo digniſſimas, quas nos quidem ignoremus, cognitas autem habeant nobis ſuperiores Ordines. "

" utuntur. Certè quotquot vidimus ante id tempus minutas Pontificum Litteras, quantùmvis breves & exiles, Sigillum plumbeum habebant appenſum. Brevibus appoſitus eſt Anulus Piſcatoris, ſaltem ſæculo xv., qualia ſunt brevia Calliſti III. & Pauli II. ſub Anulo Piſcatoris. Anulus hic ceræ imprimitur, non plumbo, ùt alia Sigilla Pontificum. " Expendit eodem loco Mabillonius, quæ ſit veriſimilior opinio de origine Sigilli plumbei, quod imprimi ad Pontificum epiſtolas cœpiſſe ſub finem ſæculi VIII. tradit Polydorus Vergilius: ſub Gregorio I., Thomas Stubbius: ſub Silveſtro I., Dominicus Raynaldus, Cuſtos Vaticanæ Bibliothecæ. Quidquid eſt, Pontificum Romanorum Sigilla plumbea nunc ſunt Capita DD. Petri & Pauli, ſic impreſſa, ut Petrus lævam, Paulus dextram teneat:

(*P*) Rectiùs Pſeudo-Dionyſius, quinti ſæculi Scriptor.

Sed ad rationes veniamus, quarum prima ab antiquitate ſumitur. Hanc primo loco urget Petrus Damianus, Cardinalis, Epiſcopus Oſtienſis, qui ante annos Io. ſcripſit Deſiderio Abbati (11): " Occurrit mihi, quod ipſe à me quæſtione
„ propoſitâ ſæpenumero requiſiſti, cur videlicet in Imagini-
„ bus picturarum, per univerſas Romæ adjacentes provincias,
„ Petrus, qui primus eſt, ad ſiniſtram: Coapoſtolus autem ejus
„ Paullus conſtituatur ad dextram; cùm juxta vulgarem ſen-
„ ſum hoc rerum ordo depoſcat, ut Petrus, qui Senatûs
„ Apoſtolici Princeps eſt, dextrum Domini latus: Paullus
„ verò qui minor eſt, ſiniſtrum jure poſſideat. Sed durum
„ eſt valdè ùt opinemur, quia tam egregium, tamque famoſum
„ Apoſtolicæ diſpoſitionis ordinem, inconſultè atque inconſi-
„ deratè, devota Deo ac religioſa Vetuſtas admiſerit. Neque
„ enim credendum eſt, ut Conſtantinus Imp., imò Papa Sil-
„ veſter, totque poſt eos Principes & Sacerdotes, in Eccle-
„ ſiaſticæ diſciplinæ curâ pervigiles, atque ſolertes, hunc
„ ordinem tantorum Principum negligendum ducerent, ſi in-
„ crepatione aliquâ dignum exiſtimarent.

„ II. Ratio. Quia Benjamin Latinè ſonat filium dextræ.
„ Conſtat autem Paullum non tantùm de tribu Benjamin fuiſſe:
„ ſed & ipſum Benjamin, poſtremum inter filios Jacob, Paulli
„ typum geſſiſſe. Itaque rectè Paullus, filius dexteræ, à
„ dexterâ collocatur, cui Deus dexteræ ſuæ virtutem, plùs
„ quodammodo quàm aliis, eſt impartitus: quique contra
„ Gentes per fortem dexteram dimicavit.

„ III. Ratio. Quia dextera ſignificat vitam cæleſtem: ſiniſtra
„ autem, temporalem. Unde non immeritò dexter locus
„ Paullo tribuitur, qui vivens adhuc ad cæleſtia raptus eſt,
„ ubi arcana audivit, quæ non licet hominibus loqui: & ad
„ Apoſtolatum vocatus eſt, Deo jam glorificato.

„ IV. Ratio. Quia Petrus potiſſimùm fuit Apoſtolus Cir-
„ cumciſionis, Paullus autem Gentium, quæ relictâ Synagogâ
„ ad dexteram Dei ponendæ ſunt.

„ V. Ratio. Per Petrum præſens activa vita figuratur;
„ ideoque ei competit ſiniſtrum latus, quo actualis vita ex-
„ primitur. Has quinque rationes tradit Mucantius, ex Epiſ-
„ tolâ Petri Damiani, ad Deſiderium Abbatem. Mediam au-
„ tem, ſive tertiam, tradunt etiam Innocentius tertius (12),

(11) *In Epiſtolâ MS., & apud Mucantium.*

(12) *Sermone de Euangeliſtis.*

„ Thomas (13), Guilelmus Durandus (14), & alii. Sequen-
„ tes verò duas ſuperaddit Mucantius.

„ VI. Ratio. Petrus à ſiniſtris collocatur, ut inde documen-
„ tum ſumamus, ſummum Pontificem humilitate decoratum
„ eſſe oportere, ſicut ipſe Petrus fuit. Unde iſtud arbitror
„ obſervari in altari Sacelli Pontificii.

„ VII. Ratio. Dum Paullus Petro præponitur, ſignificari
„ poteſt Apoſtolos eſſe æquales meritis: quòdque nihil de-
„ beamus de ipſis ſentire diverſum, quos & electio pares, &
„ labor ſimiles, & finis fecit æquales. Nam & Scriptura
„ æqualitatem inter Filium & Patrem ſignificat, dum Filium
„ aſſerit ad dexteram Patris ſedere. Igitur: „

“ Biſſenos inter proceres duo Lumina, per quos
„ Roma potens magni ſuſtinet orbis onus:
„ Seu dextrâ, lævâque ſedent; par gloria utrique,
„ Par honor & laus eſt: ſtat bene quiſque loco. „

Addit Catanæus (15), ex Antonio Nebriſſenſi (16) Grammatico, Petrum in ſiniſtro collocari, quia læva pars pro digniori apud Antiquos eſt habita. Quod aſſumtum Mucantius non tantùm negat, ſed etiam doctè refutat (Q).

(13) *In I.* [*caput Epiſtolæ*] *ad Galatas.*

(14) *Libro ſeptimo Rationalis, cap. 44.*

(15) *Lib. de Gloriâ mundi, Parte III. conſid. 2.*

(16) *Nebriſſ. cap. III. Lavor. Scripturæ.*

(Q) Quod etiam conatus eſt Jacobus Boſius *Libro VI. de triumphanti Cruce*, *cap. 12.* Attamen cum Catanæo, ſeu potiùs Chaſſanæo, ſenſit Baronius *ad an. 325. n. 57.*, ubi poſtquam retulerat primum dexteræ partis locum Dioſcoro, Antiſtiti Alexandrino, hæreſeos infamato, tributum fuiſſe in Synodo Chalcedonenſi, id ita diſpoſitum judicavit “ ex antiquo & uſitato re-
„ rum ordine, nempe quòd factum
„ Patres ſciſſent in Nicæno Conci-
„ lio, CPolitano pariter, & Ephe-
„ ſino: „ tum *n. ſequenti* pluribus contendit ſiniſtram partem dexterâ digniorem eſſe exiſtimatam. Lege ejuſdem Annales *ad an. 213. nn. 5. 6. & 7.* Cui non ſatisfacient Baronii & Mucantii expoſitiones, is confugiet fortaſſis ad hanc obſervationem Antonii Caraccioli, quæ eſt apud Leonem Allatium *Lib. I. de Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis conſenſione*, *cap. VI.* §. 3. “ Sculp-
„ tores, ait ille, & Cælatores,
„ ex hallucinatione vitioque, in
„ ſcalptis à ſe formis, ſigillisque,
„ Petrum dextrâ, Paulum ſiniſtrâ
„ cælârunt: quod ſanè contrà fe-
„ ciſſe oportuit, ut ſuum quiſque
„ locum expreſſius in plumbo habe-
„ ret. Ea enim natura eſt Cæla-
„ turæ, ut quæ in typo formâque
„ dextra ſunt, evadant expreſſa ſi-
„ niſtra, & è contrario ..... Pri-
„ mus, qui ejuſmodi lævi & per-
„ turbati ordinis meminerit, fuit
„ Petrus Damiani, qui poſt mille-
„ ſimum vixit, ſcripſit. „ Addo

Quod

Quod verò Centuriones Magdeburgenſes aſſerunt, Paullum aliquando à dextrâ depictum eſſe à Veteribus, ut ſignificarent Petrum ceteris Apoſtolis non eſſe ſuperiorem, ſed parem; hoc commentum eſſe, & novitium, & hæreticum, nullus Catholicorum dubitare poteſt, apud quos Apoſtolicæ Sedis Primatus, à Petri Apoſtoli temporibus, hactenus refulſit, & fulgere non deſinet. Quò ſpectat etiam quòd nonnulli hæretici omnibus Apoſtolis in picturis tribuant Claves Regni cælorum, quas Eccleſia peculiariter Petro tribuit (*R*). *R*

---

ego multa talia fortuitum initium habuiſſe, ex arbitrariâ Sculptorum, ac Pictorum voluntate, quam Itali Gallique *capricium* appellant. Sic viri docti exiſtimant Lilia, quæ Chriſtianiſſimo Regi pro inſignibus ſunt, non aliunde profecta, quàm ex floribus neſcio quibus in Regiâ chlamyde, abſque certo conſilio, Artificis acu depictis.

(*R*) Illos imitatus eſt Martinus de Barcos, Baïonenſis, Joannis du Verger de Hauranne, Abbatis Sancirani, ſeu S. Cygirani, è ſorore nepos, & in eâ dignitate ſucceſſor, anno 1678. vitâ functus. Iſte Antonii Arnaldi *de frequenti Communione* Libro Præfationem admodum longam præfixit, in quâ obiter & prorsùs extra rem affirmabat SS. Petrum & Paulum eſſe duos Eccleſiæ vertices, unicum conſtituentes. Id ab eo factum narravit Arnaldus Steyartio, " ut tentaretur „ quo pacto Publicum eam rem „ acciperet, utque occaſio foret „ ſcriptis prolixioribus eandem ſtabiliendi. „ Cùmque recenti commento ſtrenuè contradiceretur, Barcoſſius anno 1645. duos in ejus defenſionem libros vulgavit, alterum: *De l'autorité de S. Pierre & de S. Paul, qui réſide dans le Pape, ſucceſſeur de ces deux Apoſtres*: alterum verò, titulo: *De la grandeur de l'Egliſe Romaine, établie ſur l'autorité de S. Pierre & de S. Paul, & juſtifiée par la doctrine des Papes*; utrumque Lutetiæ Pariſiorum, abſque loci, Auctoris, ac Typographi nomine editum. Secutæ ſunt Latinæ aliquot ejuſdem argumenti Epiſtolæ, typis excuſæ, plurimis adductis atque congeſtis SS. Patrum, ſummorum Pontificum, ſacrorum Conciliorum, & Doctorum locis. Eæ, cum prædictis Libris, die 24. januarii 1647. ab Innocentio X. P. M. damnatæ ſunt, qui ſimul enunciationem illam de Eccleſiâ bicipite, " ita explicatam, ut „ ponat omnimodam æqualitatem „ inter S. Petrum, & S. Paulum, „ ſine ſubordinatione & ſubjectio- „ ne S. Pauli ad S. Petrum, in „ poteſtate ſupremâ & regimine „ univerſalis Eccleſiæ, hæreticam „ cenſuit & declaravit. „ Cui damnationi plauſit Clerus Gallicanus in Comitiis 85. Epiſcoporum Lutetiæ habitis anno 1650. Paſchaſius Queſnellus, ùt parvi faciebat Apoſtolica Decreta, ſuorum erroribus infenſa, librum ingentem apparavit, cui titulum fecerat: *Les Dogmes, la Diſcipline, & la*

JULIUS.

CAPUT XXV.

Maria Magdalena abſque veſtium pompâ pingatur.

SEQUITUR JULIUS MENSIS, ſive Quinctilis, & in eo Natalis MARIAE MAGDALENAE. Hanc autem pœnituiſſe veſtitu non exprimunt Euangeliſtæ: ſed non eſt dubium, quin tam perfectæ pœnitentiæ exemplar, etiam habitum induerit, qui pœnitentem decebat. Ideoque indecenter à Pictoribus pingitur cum pompâ veſtium, pœnitentiam agens, aut Crucem provolutis genibus amplectens. Canit enim de ipsâ Eccleſia (17): " Regnum mundi, & omnem ornatum ſæculi „ contemſi, propter amorem Domini mei Jeſu Chriſti. „ Neque impudicè pingenda eſt, ùt peccatrix, ſed pudicè. Quod à multis, contra inſolentiam Pictorum, eſt notatum. Pulcrè Petrus Bacherius (18): " Malim, ait, Suſannam pingi ac delineari ingemiſcentem, ac lacrymis infuſam, ad cælum attollentem oculos, quàm ſeminudam ad lavacri aquas ſe ſtygmate perungentem. Majores enim tum faces ac ſcintillas ſubdet ad imitandum. Quod & de cæteris Divarum Imaginibus intelligi velim. Quis enim non videt, utiliorem eſſe Tabulam, quæ Magdalenam nobis refert ad Domini Jeſu pedes effusè lacrymantem, quàm eam quæ illam exhi-

(17) *Reſponſorio octavo.*

(18) *In Homiliis.*

Morale de l'Egliſe, inter ejus chartas repertum an. 1704., ubi pertendebat " S. Paulum Caput, Epiſcopum, ac Doctorem fuiſſe Urbis, „ quæ mundi caput eſt: Primatum „ Petri & Pauli unum eſſe è primariis Eccleſiaſticæ diſciplinæ articulis: Nominis Sauli in Pauli mutationem à Sanctis Patribus habitam fuiſſe, ùt ſingulare Pauli „ Privilegium, ac argumentum ejus „ cum Petro æqualitatis. „ Si fontem quæris iſtius doctrinæ, hunc tibi pandet Opus *de Republicâ Chriſtianâ*, auctore Marco Antonio de Dominis, olim Jeſuitâ, dein Archiepiſcopo Spalatenſi, tùm Apoſtatâ in Angliam profugo, denique Romæ poſt relapſum in carcere defuncto.

„ bet, qualis erat, dum ſeptem Dæmoniorum eſſet deditiſſima „ famula (*S*)? „ *S*

(*S*) Magdalena ſparſis comis, flexiſque genibus, ante Crucem in colliculo poſitam, ſculpitur in inſignibus Ordinis Equeſtris, cui ab illâ nomen eſt inditum. Hunc Ordinem anno cIↃ IↃC. XIV. inſtituit Ludovicus XIII. Francorum Rex, hortatu nobilis Britonis, Johannis Cheſnel, Toparchæ de la Chappronaye, ùt eſt apud Andream Favyn, *Théatre d'honneur & de Chévalerie*, *Paris*, *1620*. *Tomo I. pp. 871--873*.

Multæ ſunt Lutetiæ Pariſiorum Magdalenæ Imagines à primariis Artificibus depictæ: duæ à Carolo le Brun, apud Tereſianas Suburbani Jacobæi: altera converſionem ejus exhibet in domo Pharitæi: altera converſionis initia, cùm ſibi pretioſas veſtes detrahit; hæc præſtantiſſimum Bruni opus æſtimatur: utraque deinde æri inciſa eſt. Aliam videre licet apud Cæruleas Virgines vici Antoniani, ab ignotâ manu. Viſitur apud Carthuſianos ejuſdem opidi Magdalena Chriſtum redivivum adorans, ab Euſtachio le Sueur. In Cimeliarchio Ducis Aurelianenſis, quod eſt in Palatio Regio, quatuor ſunt Imagines Magdalenæ, prima Corregii, ſecunda Titiani, tertia Albani, quarta Guidi.

Non hujus loci eſt diſquirere num diſtinguenda ſit Lazari ſoror Maria à Magdalenâ, & muliere illâ peccatrice *Luc. VII. 37*. Monebo tantùm, errari paſſim in Peccatricis hiſtoriâ depingendâ. Nam infimum in mensâ locum Chriſto tribuunt, ut mulierem pedes ejus rigantem, tergentem, ungentem, collocent in anteriori menſæ parte: præterea proſtratam illam, aut ſaltem in genua provolutam, exhibent, quò commodiùs ad pedes Domini pertingat. At vix dubitari poteſt, quin Chriſtus, à Simone ùt Propheta habitus, primum in convivio locum occupaverit. Et pro certo habendum, accubuiſſe menſæ, pro more illorum temporum. Ex ipſo Lucæ Euangelio *VII. 38*. patet *ſtetiſſe* poſt eum mulierem, pedes ejus lacrymis rigantem. Ut ergò commodè, aptèque ad hiſtoriam, iſta exprimerentur, ſatius fuerat menſæ caput, ſeu partem ſupremam, admovere anteriori Tabellæ parti: Chriſtumque exhibere, dextro cubito innixum, & obversô ſpectantibus dorsô, vultum retorquentem ad mulierem, quæ honorificum illi obſequium præſtabat, ſtans utique, nec difficilè attingens accumbentis pedes, è lecto ad menſam poſito emergentes, & fortaſſe plus ulnæ ſpatio à ſolo ſemotos.

Rude quiddam habere ſolent Imagines Domini à mortuis redivivi, & Mariæ apparentis in horto. Vulgò enim inſtar Hortulani pingitur, lato galero tectus, & manu ligonem geſtans, nempe, quia, primo aſpectu, Maria exiſtimavit eum Hortulanum eſſe, *Joh. XX. 15*. Sed, ut illa ſic opinaretur, ſufficiebat probabiliter ei videri, ab Horti colono potiùs, quàm ab alio, ſublatum eſſe Chriſti corpus, quòd nemo liberiorem illuc haberet aditum.

CAPUT XXVI.

De pictura Jacobi Zebedæi, Annotatiuncula.

QUOD VERÒ ad ſanctum JACOBUM Compoſtellanum attinet, cum Baculo & Conchâ, quæ ſancti Jacobi dici ſolet, eum ob id pingi arbitror, quia ad Hiſpanias uſque ambulavit (*T*), ut ibi Apoſtolicâ legatione fungeretur:
T & Compoſtellæ corporaliter Patronus quieſcit (*V*), unde
V peregrinantes conchas hujuſmodi referunt.

(*T*) Hiſpanicum iter D. Jacobi magno ſtudio defendunt Hiſpani; in his Joannes Mariana, & Gaſpar Sanctius, ambo è Societate Jeſu: ille *Tractatu I. è ſeptem, Coloniæ 1609. editis, pp. 1--31.* : hic *Diſputatione de Prædicatione S. Jacobi .... in Hiſpaniâ, ſubjectâ ejus Commentario in Actus Apoſtolorum, Lugduni, 1616.* : Joſephus Saenz d'Aguirre, Benedictinus, S. R. E. Cardinalis, *Concilior. Hiſp. Tomo I., Diſſ. IX. excurſu 2. §. 15. p. 137.* : etiam Antuerpienſes Hagiographi *ad diem XXV. Julii Tomo VI. pp. 69.--- 114.* Nata creditur hæc opinio ſæculo VIII.: cœpit invaleſcere ſequenti: Græcos veteres & recentes latuit: eam anno 1215., in Lateranenſi 483. Epiſcoporum Synodo, tueri voluit Antiſtes Compoſtellæ, cui ſe oppoſuit Rodericus Ximenius, Archiepiſcopus Toletanorum: " Ego tantùm „ legi, inquiens, datam ei [S. Ja„ cobo] poteſtatem prædicandi in „ Hiſpaniâ: ſed interim, dum per „ Judæam & Samariam Divinam „ Legem prædicaret, ſub Herode, „ Hieroſolymis, truncato capite, „ exhalavit animam ..... Quomodo „ ergo prædicavit, qui nondum „ ingreſſus eſt? „ Subjunxit Rodericus, ſe de Jacobi adventu quiddam puerum inaudiiſſe " ab aliqui„ bus Monialibus, & religioſis vi„ duis. „ Non favet Hiſpanorum opinioni, quod ſcribebat Innocentius I. ad Decentium Eugubinum *Tomo II. Conciliorum, edit. Labbeanæ p. 1245.* " Manifeſtum eſſe in „ omnem Italiam, Gallias, Hiſpa„ nias ..... nullum inſtituiſſe Ec„ cleſias, niſi eos, quos venerabi„ lis Apoſtolus Petrus, aut ejus „ ſucceſſores, conſtituerint Sacerdo„ tes. Aut legant, pergit Ponti„ fex, ſi in his provinciis alius „ Apoſtolorum invenitur, aut legi„ tur, docuiſſe. Quod ſi non le„ gunt, quia nuſquam inveniunt, „ &c. „ Non favet, quod anno Chriſti LVIII., dudum à nece S. Jacobi, ſcribebat Apoſtolus *Rom. XV. 20--28.*, ſe brevi profecturum in Hiſpaniam, præfatus morem ſibi eſſe prædicare " non ubi nomina„ tus eſt Chriſtus, „ ne ſuper alienum fundamentum ædificaret, ſed ut Chriſtum intelligerent, qui de eo nihil audierant.

(*V*) Fertur impoſitum navigio Divi Jacobi corpus Iriam Flaviam

Alicubi cum Gladio pingitur; quæ pictura, etſi rarior ſit, priori tamen eſt præferenda, quòd ex ſacrâ Scripturâ (19) deſumpta ſit, & Martyrium ejus explicet. (19) Actor. XII. 2.

Errant autem Pictores nonnulli, qui dum feſti hujus Euangelicam lectionem depingunt, Matrem exprimunt, filios ſuos, veluti puerulos, manu ducentem: quaſi Chriſtus eos in tenerâ ætate vocaſſet ad Apoſtolatùs dignitatem; cùm illa ætas ex decreto Concilii Tridentini (20) ad nullum beneficium ſit idonea. (20) Seſſ. XXIII. cap. 6. Nos quidem non negamus Jacobum & Joannem tunc Pueros fuiſſe phraſi ſacræ Scripturæ, ſed puritate & ſimplicitate, non autem ætate. Quomodo de David, qui mortuus eſt ſenex, & plenus dierum, in Euangelio (21) legitur: " Et erexit cor- (21) Luc. I. 69.
„ nu ſalutis nobis in domo David pueri ſui (*X*). „ *X*

CAPUT XXVII.

Chriſtophori pictura multipliciter diſcutitur.

PLURA DICENDA ſunt de CHRISTOPHORO Martyre, cujus Natalis in eundem diem incidit (*Y*). Et in primis ſolent eum paſſim pingere in aulis ædium, & in templis, ut *Y*

---

delatum, inde Compoſtellam: poſtea, ſæviente perſequutione ſub humo occultatum, anno 816. detectum fuiſſe. (Baronius *ad an. 816. n. 52.*) Sed hæc nullo idoneo teſte narrantur. Venantius Fortunatus exiſtimabat, ætate ſuâ, id eſt, medio ſæculo VI., S. Apoſtoli exuvias in Palæſtinâ ſervari. Lege *Carminum* ejus *Lib. VIII. carm. IV.*, *edit. Moguntinæ pag. 190.*

(*X*) Cæterùm non propriè hìc ſignificatur David Puer fuiſſe puritate & ſimplicitate: ſed *Puer* pro Miniſtro accipitur, עבד *eved* à עבד *avad*, quod eſt ſervire. Quo ſenſu paſſim ea vox in Pſalmis, ac alibi quoque occurrit; Latinis prioribus eâdem mente uſurpata. Horatius *Lib. I. Ode XXXVIII.*

" Perſicos odi, Puer, apparatus. „

Etiam Græcis: Anacreon *Ode XXXVIII.*:

Ἐμοὶ κύπελλον, ὦ παῖ ..... φόρησον,

id eſt: Adfer, Puer, calicem.

(*Y*) « Celeberrimus hic Martyr » colitur à Latinis xxv. Julii; cujus quàm facile eſt probare cultum, & giganteæ imaginis myſteria explicare, tam difficile erit » ex fabuloſâ ejus Legendâ aliquid » certæ veritatis elicere. » (Papebrochius, ad Ephemerides Græco-Moſcas, *in Actis Sanctor. Tomo I. Maii*, *Prolegomenôn p. XXVI.*)

facilè conſpici poſſet. Imò audio in Alemanniâ multis locis depictum eſſe extra Templum, circa ingreſſum, aut in exteriore Templi pariete. Hujus autem cauſam indicant quibuſdam locis ſubſcripta carmina, qualia ſunt:

" Chriſtophori ſancti ſpeciem quicunque tuetur,
„ Iſtâ nempe die non morte malâ morietur.„

(22) Lib. II. c. XXXV. pag. 100. Verùm, cùm aliàs (22), dixerimus iſtud vanum eſſe meritò rectiùs facere cenſentur, qui alio decenti loco ejus Imaginem ſtatuunt, ut ex loco non poſſit hujus vani erroris occa-

Z ſio deſumi (Z).

" Sanctum quoque Chriſtophorum, „ ob vaſtam ipſius proceritatem, „ ad Templorum valvas pingere „ non deberent [Pictores.] Ac „ de eo inania pleraque & falſa referuntur. Phidiam utique „ veterem illum graviter fuiſſe objurgatum refert Strabo, quia Jovem Olympium ex marmore tantâ „ corporis mole feciſſet in templo „ aliquo, ut excipere ſeſe in pedes nequiret, temerè id ab Artifice illo fuiſſe factum Antiquitas „ exiſtimavit. Sed ille fortaſſe reſpexit Numinis magnitudinem, „ cujus nutu, & (ſicuti Homerus „ cecinit) motu ſuperciliorum regi „ cuncta arbitraretur, ut quod in „ aliâ fortaſſe ſtatuâ reprehendendum fuiſſet, arte non careret in „ illius ſtatuâ, quem Deorum Patrem & hominum appellarent, & „ cujus plena omnia dicebantur. „ (Fed. Borromæus, *de Picturâ Sacrâ*, *Lib. II. cap. XI.*,) qui tamen hallucinatur de Phidiâ objurgato, quum nihil ſimile legatur apud Strabonem; quem conſule, ſi lubet, *octavo libro* (*pagg. 542. 543. editionis Amſtelædamenſis 1707.*, ſeu *Caſaubonianæ Pariſienſis 1620. pag. 354.*)

(Z) " Non videmus, aiunt Antuerpienſes Hagiographi *Tomo VI. Julii, pag. 135.*, cur, ſicut iſta „ pictura, ita expoſita, occaſionem „ dare poteſt ſuperſtitioſo vulgi errori, ita alio modo adhiberi non „ poſſit, ut maneat uſus, ac tollatur abuſus. „ Serarius *Litaneutici Libro II. quæſt. 20.* (*Tomo III. Operum Theolog.*) eâ ſignificari putat, " ut Chriſtum Dominum feramus „ ipſi, ædes ingrediendum ſacras: „ ibi, tranſmiſſis tantiſperque ſepoſitis hujus mundi aquis, advocandum, & in humeros, vel „ animos potiùs, imponendum „ Chriſtum Dominum; per ſanctas „ nimirum preces, per Sacramentorum ſuſceptionem, per divini „ verbi auditionem. Huc etiam „ vulgare illud aſpicit Diſtichon:

„ Chriſtophore ſancte, virtutes ſunt
„ tibi tantæ;
„ Qui te manè videt, nocturno
„ tempore ridet.

„ Jucundus enim & felix ejus diei „ veſper, cujus à Deo matutinæ „ horæ inchoatæ, utì gentilium „ etiam exemplis docet *apud Gellium Lib. XIV. cap. 4.* Varro, „ Livius *Libro XXVI.*, D. Auguſtinus *Libro III. de Civitate Dei*,

Rurſus, Pictores pingentes in humeris Chriſtophori Chriſtum, & alia quædam ei appingentes, reſpexerunt ad id quod Legenda aurea habet (23), Eremitam quendam ei dixiſſe: "Cùm proceræ ſtaturæ ſis (*A*), & fortis viribus, ſi „ juxta fluvium eum reſidéres, & cunctos traduceres, regi „ Chriſto, cui ſervire deſideras, plurimùm gratum eſſet, & „ ſpero quòd ibidem ſe tibi manifeſtaret. „ Deinde multa plauſibiliter addit, quòd Puerum Chriſtum in humeris portaverit, & miratus ſit ejus pondus, dixeritque, fluvium transgreſſus: " In magno periculo, Puer, me poſuiſti: & adeò „ ponderaſti, quòd ſi totum mundum ſuper me habuiſſem, „ vix majora pondera perſenſiſſem. „ Ad quem Puer: " Ne mi„ reris, Chriſtophore; quia non ſolùm ſuper te totum mun„ dum habuiſti: ſed & illum, qui creavit mundum, tuis hu„ meris bajulaſti.„ Sed an hæc ſint certa, neſcio. Hoc ſcio, quòd aureæ Legendæ Author præmittat: " ùt in quibuſdam „ geſtis ſuis legitur: „ & quòd nihil tale habeat hiſtoria ejus manuſcripta, cujus pars in Eccleſiis legitur.

(23) *Legenda XCV.*

A

Itaque pictura, hæc exprimens, etſi numeranda ſit inter eas, quæ probabiles ſunt ſimplici populo, apud doctos tamen aut parum, aut nihil, probabilitatis habet; ac proinde ab iſtis non eſt extendenda. Principale tamen, videlicet Imago Chriſtophori cum Chriſto in humeris, videtur mihi à doctis extendi poſſe, aliò tamen referendo ſignificationem; ut dicatur Chriſtum in humeris portare, ad ſignificandum, quòd, ſicut nomine, ſic & re, fuerit verus Chriſtophorus, ſive Chriſtife-

---

„ *cap. 21.* „ Cur juxta Templorum fores Imago S. Chriſtophori poneretur, exiſtimo fluxiſſe ex opinione de procerâ ejus ſtaturâ, quæ eum eminus conſpicuum faceret. Sunt qui opinentur hunc morem in Carinthiâ natum à Sodalitio, quod in B. Martyris honorem illic inſtituit pietate celebris heros, Sigiſmundus Dietrichſtainius anno 1517. Nam inter Sodalitii leges una eſt, quâ jubentur ſodales, expoſitam ubivis locorum S. Chriſtophori Imaginem contuiti, Orationem Dominicam recitare: neglectum autem hujus orationis luere certâ ſtipe, in pauperes erogandâ. Lege Hieronymi Megiſeri *Chronicon Carinthiæ*.

(*A*) Etiam in Breviario Sleſwicenſi, anno 1512. edito, dicitur Chriſtophorus ſtaturæ fuiſſe proceriſſimæ. Bernardus quoque Bredenbachius *Parte I. Hieroſolymitanæ Peregrinationis*, *cap. de Reliquiis Venetis*, " os quoddam magnum „ S. Chriſtophori memorat.

rus. Sicut enim Agnes, quia ſecundùm nomen ſuum Agna, id eſt, caſta, erat, cum Agno apparuit, ideoque etiam cum Agno pingitur: eum in modum Chriſtophorus non ſolùm in ſuo pectore Chriſtum portavit: ſed, ùt Martyrologia habent (24): " Niceta & Aquilina ejus prædicatione ad Chriſ„ tum ſunt converſæ. „ Imò, ſi rectè citetur in Aureâ Legendâ (25), Ambroſii in Præfatione verba ſunt: " Chriſto„ phoro tantæ virtutis cumulum & doctrinæ gratiam, Do„ mine, contuliſti, ut XLVIII. millia hominum de Gentilitatis „ errore ad Chriſtiani dogmatis cultum, coruſcantibus mira„ culis, revocaverit. „ Quid igitur mirum eſt ab eo in picturis portari Chriſtum, qui ſecundùm nomen ſuum Chriſtum multis modis portavit?

(24) *Calendas Auguſti.*

(25) *Legendâ XCV.*

" De tranſlatione porrò per mare, & aliis, quæ appingun„ tur, ſcribit Wicelius (26), nullam ſyllabam légi (*B*). „ Et tamen jam pridem ea excuſata ſunt ab Hieronymo Vidâ, Cremonenſi Poëtâ. Is enim non inelegantem ſcripſit Hymnum Chriſtophoro Martyri, hunc in modum.

(26) *In Hagiologio.*

B

" Chriſtophore, infixum quòd eum uſque in corde gerebas,
„ Pictores Chriſtum dant tibi ferre humeris:
„ Quem geſtans quoniam multa es perpeſſus amara,
„ Te pedibus faciunt ire per alta mari.
„ Id quia non poteras, niſi vaſti corporis uſu,
„ Dant membra immanis quanta gigantis erant,
„ Ut te non capiant, quamvis ingentia, templa,
„ Cogeris & rigidas ſub Jove ferre hiemes.
„ Omnia quòd victor ſuperaſti dura, virentem
„ Dant manibus palmam, quâ regis altus iter.
„ Quod potis, Ars tibi dat, nequeat cùm fingere vera;
„ Accipe cuncta bono tu bonus iſta animo. „

Quòd ſi aſſumas hæc longè petita eſſe, non inficior. Sed

(*B*) Serario obſervante " Adduntquidam interdum Pictores „ Eremitam, qui Cucuphates nomi„ natur. Sed is non Eremita, ve„ rùm verus Martyr eſt, in Diocle„ tiani perſecutione martyrio lau„ reatus. Cujus quia anniverſa„ ria memoria in feſtum S. Chriſto„ phori diem incidit, error & Fic„ toribus, & Pictoribus arreptus. „ Certè ſatìs conſtat B. Cucufatem, nec Eremitam, nec ſenem fuiſſe: præterea alio tempore paſſum, videlicet anno 303., aut ſubſequenti.

memineris

memineris aliter tractandam eſſe obſcuram & raram Picturam, aliter Imaginem ubique notiſſimam : &, ùt non facilè hujuſmodi damnanda eſt, ſic potiùs benignè eam interpretandam eſſe, quamvis non niſi longè petitâ expoſitione id fieri poſſit (*C*). Sed hæc hactenus. C

Abſit autem ut hinc ſuſpicemur Chriſtophori picturam tantùm eſſe hominis Chriſtiani imaginem, ſeu ſchema : nullum autem fuiſſe eo nomine Martyrem. In quem errorem præ-

---

(*C*) Serarius, *ubi ſuprà* : " Cir-
„ cumfertur, inquit, Sancti hujus
„ Imago, quædam Auguſtæ Vindeli-
„ corum pulchrè ſatis & eleganter
„ inciſa ; cui hæc à Novatore quo-
„ dam Stigelio (*), Lutherum
„ ſuum, *in Sermone de S. Chriſtopho-*
„ *ro* (*apud Aurifabrum in Sympo-*
„ *ſiacis cap. 53. pag. 363.*) imitato,
„ adſcripta Carmina, quæ laudavit
„ *in Hagiologio ſuo* Wicelius, ex-
„ ſcripſit *in Onomaſtico* Chytræus: „
„ Tu quis es? Ingenuè Chriſtum pro-
„ fitentis imago;
„ Cui nomen Puer hic, quem fero,
„ dulce dedit.
„ Quis Puer hic? Chriſtus. Quæ mo-
„ les tanta Gigantis,
„ Exigui Pueri cùm leve portet
„ onus?
„ Omnibus in ſpeciem parvus Puer
„ iſte videtur;
„ Quo tamen eſt toto majus in
„ orbe nihil.
„ Hinc opus eſt animis, ut ſint &
„ corpore fortes,
„ Qui Chriſtum populi ferre per
„ ora volunt.
„ Cur tamen, ingrediens tumidi per
„ marmora ponti,
„ Arboreâ infeſtas mole repellis
„ aquas?
„ Per mare quod calco, perverſum
„ intellige mundum;
„ Ille animis præbet ſæva pericla
„ piis.
„ Arbore nil aliud, niſi ſanctum in-
„ tellige Verbum,
„ Rebus in adverſis quod pia cor-
„ da regit.
„ Hôc etenim inſtructi, ruimus per
„ ſaxa, per ignes,
„ Qui Chriſti meritum grande do-
„ cemus opus.
„ Dic tamen hoc etiam : Quid pen-
„ dens Mantica tergo :
„ Quid ſibi, cum liquido Piſce,
„ Placenta velit?
„ Certa piis numquam deſunt alimen-
„ ta Miniſtris:
„ Quique Deo fidunt, ſervat alit-
„ que Deus.
„ Porrò quis inſignis canâ procul ille
„ ſenectâ,
„ Prævius accenſâ qui face monſ-
„ trat iter?
„ Fax præmiſſa refert venturi ora-
„ cula Chriſti:
„ Significat Vates, qui cecinere,
„ ſenes.
„ Huc ades, ô hoſpes: tuque, ô Puer
„ optime Chriſte,
„ Mecum habita; tecum vivere
„ ſola ſalus. „

(*) De quo ſuprà, pag. 278. Annot. *M.*

(27) In Apologiâ Confeſſionis Auguſtanæ. ceps ruit Philippus Melanchthon, cujus (27) hæc ſunt verba: " Chriſtophorum pinxit aliquis vir prudens, ut ſignificaret per allegoriam, magnum oportere animi robur eſſe in his, qui ferrent Chriſtum, hoc eſt, qui docerent Euangelium, aut confiterentur; quia neceſſe ſit ſubire maxima pericula. Deinde ſtolidi Monachi apud populum docuerunt invocare Chriſtophorum, quaſi talis Polyphemus aliquando exiſtitiſſet (*D*). „ Majori cum modeſtiâ, etſi pari
(28) Centuriâ IV. cap. 12. ferè errore, ſcriptum reliquerunt Centuriatores: " Chriſtophorus, Eunuchus, ab Eremitâ quodam juſſus eſt migrare ad fluvium: ac per eum, quia ingenti eſſet ſtaturâ, peregrinantes tranſportare, &c. Hæc narratio pervulgata eſt, ſed quam hiſtoriam nos eſſe non affirmamus: cogitationem tamen pii alicujus eſſe hominis putamus de Eccleſiâ. „

Quæ omnia magnam haberent probabilitatem, niſi aliunde erroris ſui convincerentur. Nam, ut geſta ea omittamus, quæ paſſim in antiquis exſtant Eccleſiarum Breviariis: &, ut
(29) Lib. V. cap. 27. prætereamus Nicephori Calliſti teſtimonium (29), qui eum ſub Decio Martyrem factum prodit, nonne Francia, tempore Remigii ſui Apoſtoli, habuit Eccleſiam ſancti Chriſtophori Martyris? Habuit. Teſtis eſt enim ejus rei locuples Hincmarus, Epiſcopus Remenſis (*E*). Et in Germaniâ laudatur à Rothgero (30) (*F*), Bruno, Colonienſis Archiepiſcopus,
(30) Octobris die XI. Ottonis Imperatoris frater, quòd Chriſtophori pretioſas Reliquias, ad ſuæ Eccleſiæ ſedem, unico ambitu attraxerit. Quid quòd inter eoſdem Germanos, nomen ejus à multis ſæculis in Litaniis fuerit lectum? Reperitur enim in Litaniâ Francofurti reperta (*G*), quam in uſu Eccleſiarum tempore

(*D*) Ejuſdem generis convitia repetunt Raynoldus *Lib. I. de Roman. Idol.*, Kemnitius *Parte III. Examinis Concilii Trid.*, aliique è grege Proteſtantium.

(*E*) Vetuſta eſt Eccleſia & monaſterium S. Chriſtophori ad Bætim in conſpectu Cordubenſis urbis in Hiſpaniâ. Aliud Monaſterium SS. Vincentii & Chriſtophori in Caſtellâ memorat Mabillonius *Annalium Bened. Tomo II. pag.* 324. S. Theodorus Siceota, qui anno 613. obiit, Elpidiæ aviæ ſuæ auctor fuit " ut in ſancti Martyris Chriſtophori monaſterio [Siceoni in Galatiâ propinquo] maneret; „ quemadmodum in Vitâ Theodori legitur ab hujus diſcipulo Eleuſio conſcriptâ.

(*F*) Sive Ruggero, Fuldenſi, è quo ſuam epitomen hauſit Georgius Wicelius in *Hagiologio*.

(*G*) Exſtat adhuc ibidem in Tabulario Eccleſiæ S. Bartholomæi.

Ludovici Pii fuiſſe, qui eam perleget, ambigere non poterit (31). Habuit & Italia anno 743. baſilicam beati Chriſtophori ad quinquageſimum à Ravennâ lapidem. De quâ Sigonius, Libro tertio de Regno Italiæ, mentionem ingerit: & jam antea Monaſterium ſanċti Chriſtophori (*H*), cujus Gregorius primus meminit (32). In Græciâ porrò fuiſſe Oratorium & Monaſterium Chriſtophori Martyris, cognoſcitur ex hiſtoriâ Theodori, Siceorum Archimandritæ, à Georgio ejus diſcipulo deſcriptâ. Quæ exſtat in Tomis, ſecundo Hiſtoriarum, & tertio Conciliorum, apud Surium. His verò teſtimoniis, quæ, ex quatuor diſtinċtis & celeberrimis orbis Chriſtiani provinciis, à nobis non longâ obſervatione ſunt annotata, non dubito quin, majori diligentiâ adhibitâ, plura ſuperaddi poterunt (*I*).

(31) *Wicelius in Exercitat. pietatis,* [an. 1555. editis.]

H

(32) *Libro VIII.* [in edit. Benedictin. *X.*] *epiſt.* 33.

I

Itaque concludimus Chriſtophori piċturam non eſſe cogitationem pii alicujus hominis de Eccleſiâ, aut typum docentis vel confitentis Euangelium, ùt ab adverſariis eſt annotatum: ſed eſſe veri Martyris, qui fortiter & conſtanter Chriſtum in tormentis confeſſus eſt, veram Imaginem; cui tamen per allegoriam, quam Vidæ carminibus explicuimus, non pauca ſunt admixta. In eâdem explicandâ non inelegans eſt Laurentius Xereſanus (*K*), in libris quos reſtituit de Ratione ſtudii Theologici, quamquam per imprudentiam (quæ facilè obrepit in Hæreticorum ſcriptis purgandis, dum illi lenociniis verborum ſua molliter & plauſibiliter dicunt) ſcriptum reliquerit, confiċtam Chriſtophori piċturam adumbrare Euangelii Præconem. Neque enim hæc verba Catholici ſunt Scriptoris, ſed Hæretici, in quibus latens venenum à Theologo opus recognoſcente non eſt animadverſum. Verba apud eum hæc ſunt (33): " In declamationibus exponetur quid ſibi velint „ piċturæ, & confiċtæ quædam hiſtoriæ, veluti piċtura

K

(33) *Lib. III. cap.* 7.

(*H*) " Quod in veſtrâ diœceſi „ eſt conſtitutum, „ ait, ſcribens Secundino, Epiſcopo Tauromenitano, apud Siculos, *Ep.* 33. *Libri X.*, *Tom. III. col.* 1063.

(*I*) V. g. Bedæ, Adonis, & Uſuardi, *in ſuis Martyrologiis*, *ad XXV. julii.* Menologii Græcorum, ad diem VII. eidus maïas, &c. Lege *Acta Sanctorum*, *ad diem* 25. *julii.*

(*K*) Sive Laurentius à Villa-Vicentio, de quo ſuprà *pag.* 279. *Annot. N.*

„ Chriſtophori, quæ adumbrat Euangelii Præconem, qui dum „ Chriſtum extollit & circumfert viſendum, cognoſcendumque omnibus, periclitatur in procellis & fluctibus hujus „ mundi: atque à malis hominibus, tamquam monſtris, ac „ belluis marinis, undique infeſtatur: ſed tamen indefeſsè „ reſpectans ad lucernam verbi Dei, quam ſancti Patres, „ Prophetæ, & Apoſtoli, de Eccleſiâ prodeuntes, accenſam „ oſtentant ac protrudunt: nixus præterea ſpe jucundiſſimorum fructuum in poſterum, vel poſt hanc vitam recipiendorum, (quos Baculus ſupernè virens & florens promittit) „ & contentus tenui ſorte, victu nimirum, & veſtitu (teſtantur id in perâ Panis, & Piſciculus, vili parabiles, item „ veſtis curta, & minimè laciniosa) tandem ad littus & ſtationem contendit, ubi quiete & gloriâ æternâ cum Chriſto, „ quem geſtavit, fruetur. „ Hæc apud Xereſanum leguntur: & ad explicandas allegoricas Chriſtophori picturas multum conducunt. Sed, quæ jam inculcata ſunt, pertinent ad Martyrem Chriſtophorum: nec tolerandum arbitror, quòd ab hæreticis trahantur ad adumbrandum Euangelii Præconem, quaſi tota hiſtoria Martyris Chriſtophori, velut fabula & figmentum, ſit rejicienda.

Viderit etiam Joannes Hunæus, cùm in eundem lapidem, ſibi per ſuæ gentis ſpurios Scriptores poſitum, incautus offenderit, qui allegoriam de ſancto Chriſtophoro, Chriſtiano & Catholico quidem ſpiritu, conſcripſit: duriùs tamen eam tractat, & nimis in Adverſariorum partes propendére videtur, dum inter alia ſcribit:

“ Hæc ſub Chriſtophori monſtravit imagine, quiſquis
„ Figmenti exſtiterit primus mortalibus auctor:
„ Cùmque nihil fidei contra-pia fabula-dicat,
„ Sub quovis ſanè tolerari judice quibit. „

CAPUT XXVIII.

De Familiâ ſanctæ Annæ depictâ.

SEQUENTI DIE multis in locis celebris eſt divæ ANNAE, Aviæ Salvatoris noſtri, memoria. Cujus pictura cum tribus Mariis, & tribus maritis, & filiarum prolibus, deſumta eſt ex hiſtoriâ, quæ vulgò probabilis eſt.

Tres enim Marias, & totidem maritos, defendunt Petrus Sutor, Carthuſianus (34), & Natalis Beda (35). Sed qui hanc hiſtoriam inter recentiores collegerunt, indicant ſe magis ſecutos eſſe probabilem quandam, ipſorum judiciô, è ſacrâ Scripturâ & Scriptoribus conjecturam, quàm ſolidam à Majoribus acceptam Traditionem.

Docti verò quædam ex eis, tanquam manifeſtè erronea, aut incerta, rejiciunt, ùt quòd tertius maritus dictus ſit Salome, & filia ejus Maria Salome: & nepotes ejus ac conſobrini Domini, Jacobus & Joannes; cùm ex Euangelio clarè conſtet Salome nomen eſſe matris Zebedæorum: & Jacobus Alphæi dictus ſit Frater Domini, id eſt, cognatus, ad diſtinctionem Jacobi Zebedæi. Rursùs, Mariam matrem Jacobi, Simonis, & Judæ, Apoſtolorum, malunt quidam dictam eſſe Sororem Matris Domini (ſicut Joſeph dictus eſt Pater Domini, & ſicut fratrum uxores dici ſolent ſorores) quia fuit uxor Cleophæ, quem fratrem fuiſſe Joſephi habet ex Hegeſippo Euſebius (36).

Sententiam itaque de unicâ Annæ filiâ, tanquam probabiliorem, amplectuntur Euthymius Zigabonus, Græcus vetuſtus Auctor (37), Cornelius Janſſenius (38), Petrus Caniſius (39), Melchior Canus (40), Judocus Clichthoveus, Jacobus Faber Stapulenſis (41), & alii nonnulli; quibus, ex damnatis Auctoribus, qui à fide naufragaverunt, accedit Henricus Cornelius Agrippa, in Libro quem conſcripſit, quamvis nimis licenter, de Beatiſſimæ Annæ Monogamiâ, ac unico puerperio. Quare non eſt apud doctos certum & evidens omnino, an B. Anna duos maritos habuerit: minùs verò certum, an tres habuerit conjuges, & ex eis tres filias. Cùm ergo non expe-

(34) *In Libro de triplici Connubio Annæ.*
(35) *Contra* [Jacobum] *Fabrum* [Stapulenſem.]
(36) *Libro III. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, capite XI. ſed X.* [verſionis] *Ruffini.*
(37) *In decimum nonum Joannis.*
(38) *Cap. 143. in Concordiam Euangelicam.*
(39) *Lib. de Mariâ, cap. IV.*
(40) *Libro XI. de Locis Theologicis, capite V.*
(41) *In Libris de tribus Annis & unâ.*

diat, ut docti in picturâ certis apertè incerta miſceant, ſufficiat eis, ſi placet, pingere beatam Annam cum Filiâ & Salvatore, &, ſi velint, cum Joachim & Joſeph. Reliqua verò in Imaginibus poſitis, & in ponendis à plebe, ipſi tolerent,
L quamdiu legitima poteſtas ea non improbat (*L*).

CAPUT XXIX.

Martha cum Aſpergillo cur ſculpatur.

M EODEM MENSE (*M*) colunt Romani Natalem MARTHAE; quæ pingitur cum Aſpergillo, & aquâ benedictâ. Cujus cauſſam tradit Clichthoveus: "Cùm, ait (42), in Aquenſi adhuc territorio diverſaretur, erat ſuper Rhodanum fluvium, inter Arelatem & Avenionem, Draco immenſæ molis, interdum ſub aquis latitans, & aliquando ſuper terram gradiens: qui & navibus naufragium plerùmque intulit, & viatoribus exitium. Rogata autem beata Martha, crucis ſignô illi oſtenſô, & aquâ benedictâ in illum reſperſâ, manſuetum

(42) *Homiliâ de Marthâ.*

(*L*) Beatiſſimæ Virginis Mariæ parentes fuiſſe JOACHIM, & ANNAM teſtantur vetuſti aliquot Scriptores, apocryphi illi quidem, ſed quorum omninò intererat in his nominibus non mentiri. Quare mirandum non eſt, ſi ſequaces habuerint, è Græcæ Eccleſiæ Patribus, Epiphanium *editionis Petavianæ pag. 1062.*: Euſtathium Antiochenum, ſeu alium *in Hexaëmeron, pagg. 70--75.*: Joannem Damaſcenum, alios. Joachimi meminit Fauſtus Manichæus, ab Auguſtino productus *Libro* in eum ſcripto *XXIII.*, *cap. 4.* Lege etiam Hieronymum *adversùs Helvidium*, *cap. VII.*

Ædem ſacram, B. Annæ titulo, CPoli conſtruxit Juſtinus I. ſub medium ſexti ſæculi: alteram in eâdem Urbe Juſtinianus ſecundus, ſub initium octavi. Joachimi & Annæ hiſtoriam Leo III. Papa depingi juſſit in ornamento quodam Eccleſiæ Romanæ S. Pauli. Hæc Tillemontius *Annot. II. ad Vitam B. M. V.*, *edit. Brux. in-12. Tomo I. Parte I. pp. 265--267.* Cæterùm de ſanctorum illorum Conjugum vitâ nihil ad nos tranſmiſſum eſt, quod pro authentico haberi queat.

(*M*) Die 29. At Uſuardus, aliique, feſtum ejus, & Lazari fratris, alligant diei 17. decembris. Græci ſororum Marthæ & Mariæ memoriam celebrant quartâ junii.

„ & innoxium reddidit. Quod cernens populus, lanceis & „ lapidibus mox Draconem perémit. Hoc autem Miraculum „ repræſentatur per effigiationem Imaginis ſanctæ Marthæ „ fieri ſolitam (*N*). „

N

(*N*) Id ita refertur in Officio Avenionenſi, ad Romani Breviarii normam ultimùm emendato, *Lectione IV. ultimæ diei Octavæ :* " Mirabilia opera, quibus B. Marthæ & vitam „ & mortem illuſtrare Deus voluit, piâ perennique memoriâ „ Taraſconenſis Eccleſia olim coluit, „ & teſtatiſſimâ traditione ad hanc „ ætatem propagavit. Illud inter „ reliqua nobile : immanis Draco, terrarum aquarumque pernicies, tenebricoſum nemus ad „ Rhodani ripam obſederat. Illinc „ quaſi ex inſidiis, aut in aggere „ publicum iter agentibus repentinus ingruens, aut in flumen navigiis improviſus ſubiens, eaque „ ſubvertens, humanas prædas agebat. Fecerat monſtro venerationem timor, & religio erat tangere, quod horror erat audire. „ Sed ùt illuc Martha advénit, divini ſecura præſidii, monſtrum „ adorta eſt, ipſumque, ſacrâ perſperſum aquâ, ita edomuit, ut, „ muliebri vinctum zonâ, audienti „ jam populo, & illudendum tradiderit, & mactandum. „ Eò reſpicit Hymnus ad Laudes in eodem Officio, ubi legitur :

" Tu monſtra noſtris exiges
„ Terris.——— „

Exſtat ibidem elegans Hymnus ad primas Veſperas, quem referre non pigebit :

" Quidquid ſuperna civitas
„ Cavo recondit ambitu,
„ Hoc, Martha, claudis ædibus,
„ Cùm Jeſus illuc advenit.
„ Beata ter cænacula,
„ Menſæ, cibi, ſedilia,
„ Quæ corpus illud attigit,
„ Quod cuncta tactu conſecrat.
„ Beatior ſed Hoſpita,
„ Quæ paſcis à quo paſceris :
„ Mentemque reples Hoſpite,
„ Dum membra curas Hoſpitis.
„ Quàm te juvat turbatio,
„ Cui talis imminet quies!
„ Quàm recreant negotia,
„ Quæ tanta præbent otia!
„ Da, Martha, da fidelibus
„ Sic membra Chriſti paſcere,
„ Ut pectus impleant Deo,
„ Mundi nec æſtus ſentiant.
„ Fac, dulcis Hoſpes mentium,
„ Nos, Hoſpitæ ſuffragio,
„ Cæli quieto civium
„ Gaudere contubernio. „

Nititur antè relatum Miraculum opinione vulgari de appulſu Lazari ac ſororum ad portum Maſſilienſem ; cui adjecta altera de S. Marthæ exuviis Taraſcone in Gallicâ Provinciâ repertis anno 1187. Sed hæc omnia incerta ſunt, nec idoneus eorum teſtis adfertur. Lege Tillemontium, *Tomo II., parte I., pp. 57--59. edit. Bruxell.* Vide etiam Hagiographos Antuerpienſes *Tomo I. Maii p. 34.,* & *Tomo V. Julii, pp. 213 -- 216.,* ubi Gallo-Provincialium Traditionem probant ab Anglis receptam fuiſſe ſæculo XI.: ſed nihil afferunt, quod eam oſtendat primis ſæculis innotuiſſe.

AUGUSTUS.

CAPUT XXX.

Laurentii Imago quàm convenienter Nummis imprimatur.

SUNT AUTEM, ut ad Auguſtum menſem tranſeamus, quædam picturæ ex hiſtoriis ſatis notæ (*O*). Qualis eſt Do-
O

MINICI,

(*O*) Qualis in primis eſt Imago S. PETRI, IN VINCULIS detenti. Hanc detentionem recolit Eccleſia Romana calendis Auguſti. Eo die factam in Urbe perhibent Dedicationem Baſilicæ S. Petri ad vincula; quam conſtruxiſſe dicitur Eudoxia, Valentiniani III. conjux, in eâque repoſuiſſe alteram è duabus Petri Catenis, à matre Eudoxiâ, Theodoſii junioris uxore, CPolim allatam Hieroſolymis an. 439. Hæc Baronius *ad dictum annum* multis adſtruere conatur, ſed priſcis monumentis deſtitutus. Ex variis Juſtiniani, poſtea Imp., & Hormiſdæ, ac S. Gregorii Pontificum Epiſtolis, patet in magno honore fuiſſe Petri Catenas, de quibus eodem ſæculo VI. ſic Arator Diaconus *fine Libri primi :*

—— His eſt tibi, Roma, Catenis
" Perpetuata ſalus : harum circumdata nexu
„ Libera ſemper eris; quid enim non Vincula præſtent,
„ Quæ tetigit, qui cuncta poteſt abſolvere ? cujus
„ Hæc invicta manu vel relligioſa triumpho
„ Mœnia non ullo penitus quatientur ab hoſte.
„ Claudit iter bellis, qui portam pandit in aſtris.

Eſt hic Lovanii Petri Vinculis dicatum Sacellum Collegii à Petro Vandale fundati.

Ut autem noverint Pictores, quâ ratione clauſum in carcere Principem Apoſtolorum pingere debeant, obſervent eum militari cuſtodiæ commiſſum fuiſſe, quâ ſolebat captivus dexterâ manu alligari manui ſiniſtræ militis cuſtodis : interdum etiam ſic unâ manu uni, alterâ alteri militi colligari, ut fugam arripere, niſi cum militibus illis, non poſſet. Sic intellexit Chryſoſtomus *Homil. IX. in cap. 2. Matthæi, edit. ultimæ T. VII. pag. 131.*, ubi de Petro : " Τῶν θυρῶν ἀποκεκλεισμένων, „ καὶ τῶν ἁλύσεων ταῖς χερσὶ τῶν φυ„ λαττόντων συμβεβλημένων· καὶ γὰρ „ ἦσαν αὐτοῦ συνδεδέμενοι. Id eſt, Ja„ nuis clauſis, & Catenis cuſto„ dientium manibus colligatis; erant „ enim [hi] cum illo vincti. „ Seneca *Epiſt. V., edit. Genev. 1646. T. II. pag. 529.* : " Quemadmo„ dum eadem catena & cuſtodiam

MINICI, Patriarchæ Prædicatorum, cum Catulo qui faculam ardentem gerit (**) : LAURENTII Archidiaconi, cum Craticulâ (*P*). Sed quædam ſunt, quæ aliunde egeant obſervatione, ac illuſtratione. Exempli gratiâ, paucis notum eſt, quòd antiquitùs Roma, Bononia, & Viterbum, Laurentii Imaginem ſolent monetæ imprimere, ùt habet Deſiderius, Langobardorum Rex, in ſuo Edicto, quod Viterbinis tulit, & à Joanne Annio Viterbenſi annotationibus eſt illuſtratum. Quale aliquid etiam Leander refert in Italiâ ſuâ. Hoc autem Majores feciſſe puto, ut tanti viri exemplô diſceremus pecunias diſpergere, & dare pauperibus. *P*

(**) ☞ *Prima editio ſic habebat :* DOMINICO appingitur Catulus cum faculâ ardente; quia mater, cùm eum contineret alvo, viſa eſt ſe continere Catulum ferentem in ore facem ardentem (43) : ex quo intellexit qualis Dominicus poſtea futurus eſſet, orbis videlicet totius lumen. ☜

(43) *Initium Vitæ per Joan. Garzonem.*

CAPUT XXXI.

Pictura Claræ cum Euchariſtiâ.

FORTASSIS PORRÒ offendet quoſdam, quòd CLARA pingatur cum Euchariſtiâ in manu. Cauſſà patet ex ejus hiſtoriâ, quam, jubente Alexandro quarto, qui eam Sanctorum

„ & militem copulat, ſic iſta, &c.„ Et, ad eundem morem reſpiciens *Libro de Tranquill. animi*, *T. I. pag. 532. :* " Omnes cum Fortunâ copulati ſumus. Aliorum aurea catena eſt, & laxa : aliorum, arcta „ & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia univerſos circumdedit : alligatique ſunt etiam qui „ alligaverunt. „ Vide Joſephum *Antiq. Lib. XVIII. cap. 8.* Cogita etiam Paulo Romam abducto permiſſum fuiſſe *Act. XXVIII. 16.* " manere ſibimet [id eſt, ubi liberet,] „ cum cuſtodiente ſe milite. „ Ad hanc conſuetudinem alludens Auguſtinus *in Pſalmum CXXVIII.* " Ligantur, ait, duo, & mittuntur „ ad Judicem, latro, & colligatus: „ ille ſceleratus, iſte innocens : „ unâ catenâ ligantur, & longè „ ſunt à ſeſe.„ Adi Lipſium *Commentario ad Taciti Annalium Lib. III.*, *edit. Pariſ. 1606. pag. 73.*

(*P*) In quâ uſtus eſt 10. auguſti 258.

catalogo inſcripſit, anonymus author conſcripſit. Capite enim XIV. ait: "Clara, cùm Saraceni, qui ſanguinem ſitiunt „ Chriſtianum, & omne nephas impudentiùs audent, Aſſiſium „ irruiſſent, & intra clauſtrum virginum confluerent, jubet „ ſe infirmam duci ad hoſtes, præcedente eam capsâ argenteâ „ intra ebur inclusâ, in quâ ſacroſanctum Corpus devotio-
Q „ ne (Q) ſervabatur: & prece fusâ liberationem impetravit „ & cœnobii, & civitatis.„ Item cap. XVIII. " In gravi infir- „ mitate filabat delicatiſſimos pannos, de quibus ultra quin- „ quaginta paria Corporalium faciens, & ea ſericis, vel pur- „ pureis thecis includens, per plana & montana Aſſiſii variis „ Eccleſiis deſtinavit.„ Ex his ſatis apparet, quantam animi devotionem Clara erga Sacramentum Euchariſtiæ exhibuerit.

Sic etiam beatus CHERUBINUS, Spoletinus, Ordinis Minorum, Aſſiſii ſepultus, cum Hoſtiâ & Calice pingitur (R),
R quia erga venerabile Sacramentum fuit devotiſſimus.

CAPUT XXXII.

Aſſumptio beatæ MARIÆ, quomodo pingenda.

AD MEDIUM menſis occurrit celebritas ASSUMTIONIS SANCTISSIMAE DEIPARAE VIRGINIS. In quâ, quòd ei, dum moritur, item dum ſepelitur, Apoſtoli omnes, præter Thomam, adeſſe pingantur, referendum videtur inter eas picturas, quæ populari pietate univerſaliter receptæ ſunt (**): non abſque teſtimonio multorum Græcorum, &
S aliquot Latinorum (S). Cui picturæ abſit, ut refragari velim, cùm ſciam vulgatam hanc hiſtoriam, Joannis Damaſceni
T verbis, annuè legi (T) in reſtituto Romanæ Eccleſiæ Breviario.

(Q) Bollandiſtæ legunt: " devotiſſimè; „ cætera etiam paullùm aliter, ſed eâdem ſententiâ.

(R) De quo Arturus du Monſtier *in Martyrologio Franciſcano ad diem IV. Auguſti*, tantùm non ei tribuens Sanctorum honores, quos Antverpienſes Hagiographi non audent ei adſcribere.

(S) Sed nimis recentium, quàm ut eis tutò credi poſſit.

(T) Die XVIII. Auguſti, Lectio-

(**) ☞ *Prima editio ſic pergebat:* Magìs, quàm ex ſolidâ ſacræ Scripturæ, aut ſolidi Doctoris authoritate. Nota quidem fuit hæc hiſtoria Græcis quibuſdam poſterioribus, ùt Nicephoro Calliſto Lib. II. capp. 21. 22. & 23., Simeoni Metaphraſtæ, & (apud eundem) Joanni Presbytero Damaſceno, item Michaeli Syncello, in Vitâ Dionyſii: & inter Latinos Gregorio Turonenſi, in Libro de Gloriâ Martyrum, cap. IV. Sed hæc videntur & putantur originem ſuam habere ex apocrypho ſcripto, de quo apud Hieronymum legitur (44): "Si venerit „ in manus veſtras illud Apocryphum de Tranſitu Mariæ, „ dubia pro certis non recipiatis (*V*).„ Quod multi pietatis amore, & ſtudio legendi, chariùs amplectuntur. Opinatur autem, &c. ☜

(44) *Sermone de Aſſumptione, quem tribuunt Sophronio, Tomo IV.*

V

Opinatur autem Joannes Eckius Mariam obdormientem, ſeu è vitâ migrantem, non eſſe pingendam habitu morientis. Loquens enim de Collectâ diei: "Veneranda nobis, Domine, „ hujus diei feſtivitas opem conferat ſempiternam, in quâ „ ſancta Dei genitrix mortem ſubiit temporalem, nec tamen „ mortis nexibus deprimi potuit:„ ſic ſcribit: "Collectam „ aiunt feciſſe Gregorium: &, ſecundùm hanc, ſine dolore „ mortua eſt; non igitur pingi illa debet habitu & facie „ ægrotantis (*X*).„ Judocus verò Clichthoveus, in Libro de Aſſumtione Mariæ, pauló ulteriùs progreditur. Sic enim *X*

---

ne quartâ Matutini Officii. Verùm, obſervante Tillemontio: *Le temps où il a vécu* [S. Jean de Damas,] *& ſa facilité à recevoir toutes ſortes d'hiſtoires, font qu'il n'a pas grande autorité*, nempe quum de rebus hiſtoricis agitur; nam aliud eſt de Theologicis. Cæterùm manifeſtus eſt lapſus ejuſdem Tillemontii, *Annot. XIV.* ſcribentis: *L'Egliſe Latine, en faiſant la fête de la mort & de l'Aſſomption de la Vierge, n'a voulu mêler dans ſon Office aucune circonſtance hiſtorique.*

(*V*) Id ſcriptum oſtendit Baronius *ad an. 48. n. 13.* nec Hieronymi eſſe, neque Sophronii: ſed egregii impoſtoris, " qui, ad promerendam fidem, Hieronymi, „ Paulæ, & Euſtochii nomina eo „ eſt opere nundinatus. „

(*X*) In Miſſali Gothico, quod ante annos 900. ſcriptum affirmabat Cardinalis Bona, de B. Virgine dicitur: « Tenuit puritatem in » moribus, quam perceperat, An- » geli benedictione, viſceribus: nec, » per Aſſumptionem, de Morte » ſenſit inluviem, quæ vitæ porta- » vit Auctorem .... Dominum im- » ploremus, ut, ejus indulgentiâ,

(45) *Cap. ſexto.* habet (45) " Tam fuit à dolore carnis extranea, quàm à cor„ ruptione fuerat aliena. Crediderim eam non decubuiſſe „ lecto, more ægrotantium, & qui morbo preſſi claudunt „ hanc vitam (cum veniâ Pictorum & Sculptorum;) cùm ne„ que infirmitate vexata credi potiùs debeat, neque debili„ tate proſtrata : ſed, flexis reverenter genibus, & ſublatis in „ cælum manibus, inter orandum, acceptiſſimum Deo ſpiritum „ commendâſſe ; quemadmodum Paulum primum Eremitam „ obiiſſe tradit Hieronymus (*Y*). „

Y

At poſtquam Maria aſſumta eſt in cælum, Regina cælorum facta (46), ei quoque Reginalem ſtatuam erigendam eſſe putavit Eccleſia, in modum de quo ſcribitur in Apocalypſi (47), ubi divus Joannes vidit Reginam hanc amictam ſole, & lunam ſub pedibus ejus, in capite geſtantem Coronam ſtellarum duodecim. Eſt enim coronata Maria novem Chororum Angelicorum privilegiô : ſimul & trium ordinum prærogativâ dotata, ſcilicet Virginum, Martyrum, & Confeſſorum. Hæc quoque eſt illa Regina, de quâ David ait (48) : " Aſtitit Regina à „ dextris tuis, circumamicta varietate, „ ſcilicet donorum cæleſtium (*Z*). Locum hunc Apocalypſis de B. Mariâ explicant Auguſtinus (49), & Bernardus integro Sermone (50). Et quamvis alii de Eccleſiâ interpretentur (*A*), rectè tamen citatis locis, & in Eccleſiarum picturis, per eminentiam, Deiparæ applicatur, quæ etiam ipſa figuram in ſe ſanctæ Eccleſiæ demonſtravit.

(46) *Fred.* [Schenckius] *de Imaginibus, Cap. VII.*

(47) *Apoc. XII. 1.*

(48) *Pſal. XLIV. 10.*

Z

(49) *Initio quarti Tractatûs de Symbolo ad Catecumenos.*

(50) *Poſt Sermones de Aſſumtione.*

A

Nec incongruè Angeli pinguntur circa effigiem ſuperbene-

» illuc defuncti liberentur à Tartaro, » quò B. Mariæ tranſlatum Corpus » eſt de Sepulcro. » (*Apud Mabillonium, Liturgiæ Gallicanæ pag. 212.*)

(*Y*) Hæ ſunt piorum Meditationes de morte glorioſiſſimæ Dei Parentis, ſed ad rei geſtæ hiſtoriam non transferendæ. Lege Notationem XIV. Tillemontii de B. Virgine, cui titulum fecit : *Qu'on ne ſçait aucune particularité de la mort de la Vierge.* Notatione præcedenti ſuadet Matrem Domini clauſiſſe vitam Epheſi, ubi celebre templum extitit, ejus nomine inſignitum, in quo habita Synodus generalis Chalcedonenſis.

(*Z*) Certum videtur & Pſalmum illum, & Canticorum Librum, de Eccleſiâ, tam Judaïcâ, quàm Chriſtianâ (nam Chriſtus fecit utraque unum) intelligendos eſſe : ſic tamen ut de Salomonis quoque conjugio utrobique agatur, veluti Dei cum Synagogâ, & Chriſti cum Eccleſiâ, conjunctionem adumbrante.

(*A*) Rectiſſimè ſanè ; & de eâ quidem ſolâ agitur ſenſu literali.

dictæ Virginis, ubi ad cælum aſſumitur, quaſi admirabundè dicentes (51): " Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, „ ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & „ univerſi pulveris pigmentarii?„ Non enim putandum eſt Angelorum occurſus, & miniſteria defuiſſe, quando Mater Domini ad cælos aſſumta eſt, ſuper omnes choros Angelorum exaltanda. Imò crediderim, cum Anſelmo (52), omnes illius patriæ cives adfuiſſe in adventu Matris Domini ſui.

(51) *Cant. III. 6.*

(52) *De excellentiâ Virginis, cap. 8.*

Romæ verò, ubi hæc pictura in diverſis eccleſiis viſitur, obſervavit, mihique communicavit, Joannes Gravius, adjungi Chriſtum, qui glorioſiſſimam Virginem Matrem ſuam manibus defert in cælum: eam quoque picturam per Alemanniam frequentari. Ad quæ etiam à nonnullis adaptatur illud Abacum (53): " Super excelſa mea deducet me victor, in pſal„ mis canentem.„ Chriſtus enim victor eſt Diaboli, Mortis & Inferni. Rurſus quod in libris Regum legitur (54): " Sur„ rexit Rex in occurſum matris, adoravitque eam: & ſedit „ ſuper thronum ſuum: poſituſque eſt thronus matri regis, „ quæ ſedit ad dexteram ejus.„ Et apud Hieronymum (55) legitur in Tractatu de Aſſumtione beatæ Mariæ (*B*): " Cre„ ditur quòd Salvator omnium, ipſe, quantùm datur intelli„ gi, per ſe totus feſtinus occurrit, & cum gaudio eam ſe„ cum in throno collocavit. Aliàs autem quomodo imple„ viſſe creditur, quod in Lege ipſe præcepit: Honora pa„ trem tuum & matrem tuam?„

(53) [Sive Habacuc,] *cap. III. 19.*

(54) *III. Reg. II. 18. 19.*

(55) *In Appendice Operum.*

B

Addit Conradus Brunus (56): " Eadem quoque Mater Do„ mini, aſſumta in cælum, rectè ita pingetur, ut à ſuperbe„ nedictâ Trinitate, tanquam Regina cælorum, coronetur.„

(56) *In Libro de Imaginibus.*

CAPUT XXXIII.

Cur Mariæ ſub pedibus Serpens pingatur.

HUC ETIAM pertinet DEIPARAE, Virginis, & Dominæ noſtræ, pictura, CUM Diabolo, aut DRACONE SUB PEDIBUS. Ipſa eſt enim, quæ Evæ maledictionem abſtulit,

(*B*) Quem Hieronymi non eſſe, Critici demonſtrârunt.

& maximâ gloriâ Diabolum vicit. De quo occurrit illud
(57) *Eſaia XXVII. 1.* Eſaiæ (57): " In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo du-
„ ro, & grandi, & forti, ſuper Leviathan, ſerpentem, vec-
„ tem, & ſuper Leviathan, ſerpentem tortuoſum. „ Pingi-
tur autem nigro colore, turpis, & tenebroſus, ſicut decet
amatorem turpitudinis, & Principem tenebrarum figurari.
Dum verò eum a Deiparâ Virgine conteri video, in mentem
(58) *Gen. III. 15.* revoco, quod in initio Pentateuchi habetur (58): " Inimi-
„ citias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſe-
C „ men illius: ipſa conteret caput tuum (*C*). „
Scribit præterea Richardus à Waſſebourch, Archidiaconus
(59) *Lib. II. Antiquit. Belgicarum.* Virdunenſis (59), & ex eo Antonius Demochares (60), Pul-
chronium, Epiſcopum Verdunenſem, ſancti Lupi diſcipulum,
(60) *De Sacrificio Miſſæ.* interſuiſſe Concilio Calchedonenſi ſexcentorum & triginta
Epiſcoporum, in quo ordinatum eſt, in Eccleſiis cantari de-
bere hoc eulogium: " Gaude, Maria Virgo, cunctas hæreſes
D ſola interemiſti (*D*). „ Addit eum Eccleſiam ſanctæ Mariæ
conſtruxiſſe, in quâ Imaginem Beatæ Mariæ appoſuit, in quâ
Serpens ſub pedibus ejus pingitur, ſignificans hæreticos, &
adverſarios ejus, condemnatos in Concilio Calchedonenſi,
(61) *In Homiliâ de duodecim ſtellis.* cui interfuerat. Pulcrè Bernardus (61): " Totius, ait,
„ ſtultitiæ Princeps, qui verè mutatus ut luna, ſapientiam
„ perdidit in decore ſuo, ſub Mariæ pedibus conculcatus &
„ contritus, miſeram patitur ſervitutem. Nimirum ipſa eſt
„ quondam à Deo promiſſa Mulier, Serpentis antiqui caput
„ virtutis pede contritura: cujus planè calcaneo in multis

(*C*) Relege, ſi placet, annotationem *H*, ſuprà pagg. 62. 63.

(*D*) Quis ſit hujus Eulogii ſenſus, inquirit Sylvius *Oratione XIII. inter editas Duaci*, 1621. Mihi videtur ſignificari Mariæ gloriam, ab omnibus (id eſt, ferè omnibus) Hæreticis impugnatam, à nullo expugnatam fuiſſe. Certè perpetuam ejus Virginitatem adorſi ſunt Cerinthiani, Eunomæi, Apollinariſtæ, Antidico-Marianitæ, & Helvidius cum ſuis. Dei genitricem fuiſſe diverſis rationibus negârunt Valentiniani, Ariani, Neſtoriani, Anabaptiſtæ, multique alii. Infectos Idololatriâ, atque adeò ingratos illi honores exhibuere Collyridiani. Imaginibus ejuſdem bellum indixerunt Iconoclaſtæ. Ludicras icones illi poſuerunt Albigenſes. Legitimum ei cultum denegârunt Calviniani, Lutherani, cæterique exorti ſæculo XVI. Hæretici. Aliquâ ſui parte eundem imminuére quidam è recentiori Novatorum agmine.

„ verſutiis inſidiatus eſt, ſed ſine cauſsâ. Sola enim contri-
„ vit univerſam hæreticam pravitatem. Alius non de ſub-
„ ſtantiâ carnis ſuæ Chriſtum ediđiſſe dogmatizabat : alius
„ Parvulum non peperiſſe, ſed reperiſſe, ſibilabat: alius Dei
„ Matrem audire non ſuſtinens, magnum illud nomen Theo-
„ tocos impiiſſimè ſugillabat : ſed contriti ſunt inſidiatores,
„ conculcati ſupplantatores, confutati derogatores, & bea-
„ tam eam dicunt omnes generationes. Denique & conti-
„ nuò per Herodem Draco inſidiatus eſt parienti, ut naſcen-
„ tem excipiens filium devoraret, quòd inimicitiæ eſſent in-
„ ter ſemen Mulieris & ſemen Draconis. „

Quomodo autem ipſa Deipara Virgo Maria, ex ſanctorum veterumque Scriptorum ſententiâ, non tantùm Serpentem, ſed & ſemen ejus, univerſam hæreticam pravitatem, contriverit, doctè & eleganter contra Sectariorum calumnias aſſerit Petrus Caniſius, Societatis Jeſu Theologus, in libro quincto, de Mariâ (62).

(62) *Capite nono.*

CAPUT XXXIV.

Pictura ſanctæ Helenæ.

Decima octava die Natalem habet Helena, multarum Eccleſiarum fundatrix. Quæ pingenda eſt mulier grandæva (*E*), alacris, fortis, magnanima, procera, Crucem portans intra ulnas. *E*

Injuriam illi faciunt qui pingunt eam cum Coronâ regali; fuit enim Auguſta (*F*). *F*

Porrò quòd Constantini magni, mariti ejus (*G*), ſtatua, alterâ manu globum cum infixâ Cruce contineat, ſymbolum eſt, orbem terrarum ei per Crucem ſubjectum eſſe. Quod Nicephorus Calliſtus, ad Andronicum Palæologum, ſeniorem, ſcribit in initio Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. *G*

(*E*) Vixit annos lxxx., defuncta anno 328., aut circiter.

(*F*) Utpote uxor Conſtantii Chlori, & quidem legitima (tametſi Beda cum aliis quibuſdam diſſentiat :) humili tamen, ùt videtur, genere nata.

(*G*) Imò filii, & quantùm apparet, unici.

SUPPLEMENTUM

De S. BERNARDO, Abbate Clarævallensi,

Qui, rebus maximis pro Dei Eccleſiâ geſtis, & miraculis quamplurimis editis, in Domino obdormivit anno ætatis LXIV., Chriſti M. C. LIII. Is, juſtiſſimo titulo, MELLIFLUUS DOCTOR *vulgò nuncupatur, ne repugnantibus quidem heterodoxis. Certè Calvinus* Inſtitutionum Lib. IV. cap. x. n. 17. « *pium & ſanctum Scriptorem* » *eum appellat. Et Daniel Heinſius, qui Scribæ partes egit in Synodo Dordracenâ :* « *Quis,* » *ait* Oratione tertiâ, *ſuaviùs Bernardô ſcribit? Cujus ego Meditationes* » *rivum Paradiſi, ambroſiam animarum, pabulum Angelicum, medullam* » *pietatis vocare ſoleo.* »

Quod ad ejus Imagines pertinet, non rarò pingitur inſtrumenta Dominicæ Paſſionis ulnis complectens, tum quòd frequens fuerit in Meditandis Chriſti tormentis, tum quia jugi ſui corporis afflictatione adimplevit ea, quæ deerant paſſionum Chriſti.

Solet etiam, ob tenerrimam in Virginem Dei parentem pietatem, ejus ubere, inſtar cariſſimi filii, paſtus exprimi; non ineptâ ſanè allegoriâ, quidquid aut imperiti, aut profani homines in contrarium garriant. Non tamen diffiteor hac in re decóri rationem à vetuſtioribus vel Sculptoribus, vel Pictoribus, interdum haud ſatis eſſe obſervatam.

Eſt alius exhibendi Bernardi modus, ſed mihi nuſquam in Belgio viſus, cujus meminit Federicus Borromæus, de Picturâ ſacrâ Lib. II. cap. XI. « *S.* » *Bernardus, inquit, pingitur ligans Dæmonem; in quo falluntur Pictores,* » *cùm Bernardum hunc Claravallenſem eſſe Abbatem putent. Fuit enim alter* » *nominis ejuſdem Sanctus, ex Canonicorum Regularium Ordine, qui ſolitariam propè vitam egit, Montemque incoluit illum magnum, qui nomine* » *ipſius appellatur, & inclytum ibi Monaſterium habuit. De Anachoretâ* » *hoc Bernardo memorant, quòd increpuerit ipſe Dæmonum audaciam, qui* » *tractus illos furore ſuo infeſtarent; indeque locus opinioni datus eſt, Dæmonas ab ipſo fuiſſe ligatos.* »

Quis porrò vultus Bernardi noſtri, quis corporis habitus fuerit, ediſſerit Vitæ *ejus Scriptor Gaufridus* Lib. III. cap. I. « *Corpus omne tenuiſſimum,* » *& ſine carnibus erat : ipſa quoque ſubtiliſſima cutis, in genis modicè rubens..... Cæſaries ex flavo colorabatur, & candido. Barba ſubrufa, circa* » *finem vitæ ejus reſperſa canis. Statura, mediocritatis honeſtæ, longitudini* » *tamen vicinior apparebat.* »

Ejuſdem effigiem in æs inciſam, ac viri ſancti os aptè exprimentem, proferunt Bollandiani Socii Tomo IV. Auguſti, pag. 224.

CAPUT

CAPUT XXXV.

De Imaginibus ſancti Barptolomæi.

SUNT ET quædam de ſancto Apoſtolo BARPTOLOMAEO obſervanda. Hunc enim quidam velut nobilem depingunt in Cœnâ Dominicâ, & alibi. Quod deſumtum eſt ex verbis Dæmonis, apud Pſeudo-Abdiam, ubi & plura de Barptolomæo mentitur : Quòd Angeli non permittant eum eſurire, aut fatigari : quòdque purpurâ & gemmis veſtiatur. Quis credat Apoſtolum, dum, poſt acceptum Spiritum ſanctum, Apoſtolicâ legatione fungebatur, noluiſſe purpuream veſtem ob nobilitatem ſuam deponere : & quòd propterea (ùt quidam majori temeritate addunt) debuerit propriâ ſua pelle excoriari? Chriſtus dicit (63) : " Confiteor tibi, Pater, Domi„ ne cæli & terræ, quòd abſcondiſti hæc à ſapientibus & pru„ dentibus, & revelaſti ea parvulis (64). „ Et Petrus, Apoſtolorum primus, nomine omnium (65) : " Ecce nos reliqui„ mus omnia, & ſecuti ſumus te : quid ergo erit nobis? „ Atqui abſurdum eſt omnino, quòd Doctor humilitatis & contemtus, veſtitu contrarium docére videretur. Quare valeat obſcurum figmentum de veſtitu purpureo Barptolomæi, tempore Apoſtolatùs ejus.

(63) *Luc. X. 21.*

(64) *I. Cor. I. 25. 26. 27.*

(65) *Matth. XIX. 27.*

Valeant etiam Libri decem de Apoſtolici Certaminis hiſtoriâ, qui ex Germaniâ nuper prodiêre, titulo Abdiæ, Oporini typis excuſi (*H*) : quos, ùt fide indignos, Paullus Papa quartus inter ſcripta à ſe damnata rejecit (66).

H

(66) *Sixtus Senenſis, Lib. II. Bibliothecæ ſanctæ.*

(*H*) Anno 1551. in-fol. : recuſi deinde Lutetiæ Pariſ. anno 1566. & Coloniæ Agripp. 1569., utrobique in-8°. : pòſt etiam inſerti Bibliothecæ Patrum. Primus illos edidit Wolfgangus Lazius, Viennenſis, Auſtrius, Ferdinandi I. Medicus & Hiſtoriographus, è codice Oſſiacenſis in Carinthiâ monaſterii, alteroque cœnobii S. Truthberti in Hercyniâ ſilvâ : ac tanti eos fecit, ut dubitare ſe affirmet, an ea, in quibus cum Lucâ conſentit, hauſerit Abdias ex ejus Euangelio, an potiùs Lucas ex Abdiâ. Sed hunc merum Impoſtorem fuiſſe, res eſt ſole meridiano clarior. Scribit *Libro VI.* ſe fuiſſe unum è LXXII. diſcipulis Domini, deinde Simonis & Judæ in Perſidem abeuntium aſſeclam, à

Nimium verò craſsè & laſcivè depingitur alicubi Barptolomæus totus excoriatus, velut monſtrum quoddam, & vir ſylveſtris, gerens in baculo cutem ſuam, quaſi ſic, ùt quidam ineptiſſimè nugantur, Romam cucurriſſet.

Nec multùm ab hac Picturâ diſtat, quòd Michaël Angelus Romæ in ſecretiori ſacello Pontificio, quod Xiſti quarti dicitur, Barptolomæum in Extremo Judicio pinxerit, cutem
I ſuam manu geſtantem (*I*).

CAPUT XXXVI.

De picturis ſancti Auguſtini.

CIRCA AUGUSTINUM etiam, præcipuum Eccleſiæ Doctorem (*K*), calamus nonnihil eſt exſerendus, quòd pic-
K turas quaſdam habeat controverſas.

Primùm quærunt nonnulli, cur pingatur COR ſuum manu geſtans. Dicam quod obſervavi. Cùm alios exhortatus ſit ad cor Deo offerendum, non dubium eſt, quin optimus Ec-

---

quibus factus ſit Epiſcopus Babyloniæ: interim Hegeſippum Hiſtoricum laudat, quem, Juſtino & Athenagoræ æqualem, conſtat floruiſſe ſub M. Antonino Vero & L. Aurelio Commodo. Multa Pſeudo-Abdiæ commenta refellit Joannes Heſſelius *cap. X. Cenſuræ*, ad calcem Uſuardi, à Molano vulgatæ. Gerardus Jo. Voſſius autumat innotuiſſe Auguſtino, qui *Lib. contra Adimantum cap. 17.* ait à Manichæis legi « ſcripturas apocryphas.... » ubi ſcriptum eſt Apoſtolum Thomam maledixiſſe homini » non multò pòſt à leone dilaniato; quam fabulam & Abdias refert *Libro IX.*, ſed faſſus ſe ex antiquiori libro deſcripſiſſe, quæcumque de geſtis D. Thomæ memorat. Caſimirus Oudin exiſtimat Impoſtorem, de quo agimus, ſæculo X. vixiſſe, multaque ex Uſuardo & Adone in opus ſuum tranſtuliſſe.

(*I*) Non video quid hac in re peccaverit inſignis ille Artifex. Certè Martyres aptiſſimè pinguntur cum inſtrumentis obiti pro Chriſto ſupplicii. Cultrum ergo geſtet Bartholomæus: &, quum eô non ſatìs deſignetur ejus martyrii genus, addatur detracta cutis, eaque ſuper brachium dexterum expanſa. Fateor incertis monumentis niti, quæ de revulsâ pelle narrantur: at non hoc eſt, quod reprehendit Molanus. Niſi verò pervulgatam opinionem ſequantur Pictores & Sculptores, neſcio quæ ſuperſit hujus Apoſtoli depingendi ratio.

(*K*) Vitâ functum ætatis anno 77., Chriſti 430., die 28. Auguſti.

cleſiaſtes, verbo & opere docére volens, Cor ſuum Deo obtulerit. "Audi, inquit (67), quid tibi dicat ex ore Sapientiæ Charitas (68): Da mihi, Fili, cor tuum. Da mihi, inquit. Quid? Fili, cor tuum (*L*). Malè erat, quando à te erat; per nugas enim & amores laſcivos, pernicioſoſque trahebaris. Da mihi, inquit, cor tuum. Sit mihi, & non perit tibi." Recentiores autem non ſolùm cum Corde pingunt, ſed cum Corde jaculis transfixo. Cui picturæ occaſionem videtur dediſſe, quod idem ait Libro IX. Confeſſionum (69): "Sagittaveras tu cor noſtrum charitate tuâ, & geſtabamus verba tua transfixa viſceribus."

(67) *De Diverſis, Sermone II.*
(68) *Prov. XXIII. 26.*
(69) *Capite II.*

Alicubi ad pedes ejus invenias PUERUM, qui è mari in parvum puteum conetur omnem aquam colligere. Quod deſumtum videtur ex Epiſtolâ decimâ ſeptimâ, quæ, in Appendice ad ſecundum Tomum Divi Auguſtini, inſcribitur: "Divi Auguſtini ad Cyrillum, Hieroſolymitanum Epiſcopum, de admirandis Hieronymi præconiis." Habet enim ea, Hieronymum in die & horâ exitûs ſui apparuiſſe Auguſtino Hippone, in cellulâ ſuâ avidè cogitanti, qualis ineſſet animabus Beatorum, qui cum Chriſto gaudent, gloriæ & lætitiarum quantitas: atque hac occaſione Auguſtino dixiſſe: "Auguſtine, Auguſtine, quid quæris? Putaſne brevi immittere vaſculo mare totum? Potiùs totum mare in arctiſſimo clauderetur vaſculo, quàm gaudiorum & gloriæ, quibus Beatorum animæ ſine fine potiuntur, minorem intelligeres particulam, niſi, ùt ego, experientiâ docereris?" Deinde ſubdit Author: "Pluribus itaque horis illa glorioſiſſima anima ibidem mecum manens, Trinitatis ſanctiſſimæ unitatem, & unitatis Trinitatem, Filii à Patre generationem, Spiritûs ſancti à Patre & Filio proceſſionem: Angelicas Hierarchias & Ordines, & eorundem Spirituum myſteria: Beatarum etiam animarum gaudia, & alia utilia, & gravia (*M*) humanis intellectibus, quàm ſubtiliter, quàm evidenter, quàm mirabiliter, & delectabiliter mihi

(*L*) Vulgata editio: "Præbe, fili mi, cor tuum mihi;" id eſt, dictis meis attende, & pare.

(*M*) Ardua, difficilè invenienda: Belgicè Germanicèque 𝔖𝔱𝔲𝔢𝔯𝔢𝔫; unde conjicias Impoſtoris patriam.

„ pateſecerit avido, ſi omnium hominum linguis loquerer, „ non explicarem ſermone.„ Hæc plauſibilia quidem ſunt, ſed quorum primus author eſt barbarus Impoſtor, qui de Laudibus Hieronymi literas confinxit Auguſtini ad Cyrillum, & Cyrilli ad S. Auguſtinum; in quibus non ſolùm multa maniſeſtiſſimè de Hieronymo mentitur: ſed etiam Hæreſiarcham vocat Sabianum quendam, quia in Chriſto duas aſſerebat Voluntates: & Hieronymum dicit Epiſtolam ſuper hujus erroris deſtructione paulò ante ſuum obitum edidiſſe. Quo quid ineptius, quidque à Catholico doctore magis alienum? Quis autem credat, quòd humilis doctor Auguſtinus hæc diſſimulaſſet? qui (70) docet Miracula certa non eſſe celanda: quique libros, quos de Trinitate conſcripſit quindecim, ita concludit: "Domine Deus unus, Deus Trinitas, quæcunque dixi „ in his libris de tuo, agnoſcant & tui: ſi quæ de meo, & „ tu ignoſce, & tui. Amen.„ Neque hac de re ſileret Poſſidius, Calamæ civitatis Epiſcopus, in eo Libro, quô Præceptoris ſui Auguſtini Vitam graviſſimè conſcripſit: quique ab eo didicit Miracula certa celanda non eſſe.

(70) *Libro XXII. de Civitate Dei.*

Alii quidam Recentiores, ſicut falſitas facilè variat, paulò aliter narrant: Puerum videlicet Jeſum ei apparuiſſe, dum meditaretur Libros de Trinitate: & quod Puer è mari omnem aquam colligere conabatur in parvum puteum. Addit Jacobus Philippus Bergomenſis, quòd hæc dicantur contigiſſe ad
N Liburnum, portum Piſanorum (*N*). Sed, ut ut hæc referan-

(*N*) Figmentum iſtud, Antiquis ignotum, habent Petrus de Natalibus *Catalogi Sanctorum Libro VII.*, *cap. 128.* Ambroſius Staibano, *cap. 8. Templi Auguſtiniani*, ex compluribus medii ævi Scriptoribus: Ludovicus Torellus in *Sæculis Auguſtinianis* Italicè, *ad an. 388.*, *n. 12. & 13.*, aliique è Recentioribus, qui volunt rem contigiſſe in litore proximo Centumcellis, quæ nunc *Cività vecchia*: refertque Torellus in quâdam Eccleſiâ inſcriptum: "SI„ VE VIATOR ES, SIVE INQUILI„ NUS, EREMITARUM VENERARE „ DOMUM, VENERARE SACELLUM, „ UBI PERFULGIDUM ILLUD ECCLE„ SIÆ CHRISTI LUMEN AUGUSTI„ NUS EGREGIUM TRINITATIS O„ PUS INCHOAVIT, QUOD MIRIFI„ CO CÆLESTIS PUERI, JUXTA BER„ TALDI LITUS APPARENTIS, ORA„ CULO INTERMISSUM, IN APHRI„ CA TANDEM JAM SENEX ABSOL„ VIT.„ Quæ inſcriptio, ùt ſtilus indicat, haud multò antiquior ſæculo XVI., ſatìs innuit receptam apud Auguſtinianos opinionem.

tur, magis plauſibilia ſunt rudi populo, quàm veritati innixa. Unde hujuſmodi picturam, quæ non eſt celebris in Eccleſiâ, tolerandam quidem puto à Clero, ubi poſita eſt: nullo autem modo extendendam (*O*). O

(Ex Joanne Solerio *in Actis SS.*, *Auguſti Tomo VI. pp. 357. 358.*)

Dum verò dictæ opinionis fontem inveſtigo, occurrit altera vel Fabula, vel Hiſtoria, quæ priori fortaſſis originem præbuit. Agit illa de Alano, Inſulenſi, è Pariſienſi Doctore Monacho Ciſtercii, vitâ defuncto anno Domini 1294. Is *Parabolarum* Librum conſcripſit, cui anonymus Interpres Proœmium adjecit, in quo hæc narrat. " Auctor iſtius libri vocabatur Alanus, de quo legitur quòd, cùm quadam die ſtuderet Pariſiùs, ſciens ſeptem Artes Liberales, nec non Leges atque Decreta, ſuam ſcientiam propoſuit exponere, & in aliquem fructum redigere, ſeu explicare. Et cùm in craſtinum de totâ Trinitate prædicare vellet ſcientiam, ac notitiam veram de illâ cunctis audientibus exhibere, ipſo pergente ad ſpatium prope quamdam ripariam, cogitans qualiter opus propoſitum complere poſſet, quemdam Puerum reperit, qui tenens unum coclear in manu, fecerat unam parvam foveam modicùm procul ab aquâ: & hauriens aquam cum ſuo cocleari, portabat ad foveam, quam fecerat: & inſtanter, ſicut Puer appoſuerat aquam in foveam, aqua in terram intrabat, quia locus erat arenoſus. Quod videns Alanus, dixit puero: O puer, quid hìc agis? Et Puer reſpondens dixit: Totam iſtam ripariam in foveam meam ponere propoſui: nec ceſſabo, quouſque propoſitum meum adimplevero. Cui Alanus: Quando putas feciſſe opus tuum? Licèt puerile, tamen eſt impoſſibile tibi. Cui Puer: Hoc citiùs fecero, quàm tu propoſitum tuum adimpleveris. Et Alanus reſpondens dixit: Quid enim propoſui facere? Et puer dixit: Tu propoſuiſti declarare cras totam Trinitatem per tuam ſcientiam in Prædicatione; quod eſt magìs impoſſibile tibi. Quod audiens Alanus, multùm territus reverſus eſt domum: &, dicta Pueri in ſe memorans, multùm dolens & triſtis, ſuam præſumptionem ſive arrogantiam recognovit. Adveniente vero die craſtinâ, & horâ Prædicationis, ubi multitudo magna populi fuerat congregata, Alanus aſcendens Cathedram, dixit loco thematis: Sufficiat vobis vidiſſe Alanum. Quibus verbis dictis, deſcendit de Cathedrâ, & abiit. Quod videns populus, non modicùm ſtupefactus fuit. Hoc facto, Alanus verecundiâ perfuſus, pergere nolens Pariſiùs, tranſivit Burgundiam, & in quâdam Abbatiâ, Ciſtertium nomine, paſtor ovium fuit, deinde Converſus ipſius Abbatiæ ad modum Laïci. „ (*Apud Buzelinum*, *Gallo-Flandriæ pp. 543. 544.*)

(*O*) Extenſa tamen eſt, & poſt Molani obitum alibi ſculpta, alibi

Eſt etiam agitata aliquando controverſia de NIGRA divi Auguſtini CUCULLA. Pro quâ Ambroſius Choriolanus, Romanus, Generalis Auguſtinenſium, in eorundem Defenſorio ad Sixtum IV. (71) "In primâ, ait, Eccleſiâ Chriſtianorum, ſcilicet S. Joannis Laterani : in Capellâ D. Papæ in ſuo palatio : in Eccleſiâ ſancti Petri de Româ : in Eccleſiâ D. Mariæ Majoris de Roma : in Eccleſiâ ſanctæ Sophiæ Conſtantinopolis : in Epiſcopatu Lucano, Piſano, Florentino, Senenſi, atque Papienſi, Imagines ſancti Auguſtini cum cucullâ nigrâ, atque ſcapulare apertè videntur, &c." Addit eandem Imaginem ante annos CCCC. erectam eſſe Mediolani ſuper portam Cumanam, cùm ſanctus Galdinus civitatis muros inſtaurari fecit : & anno abhinc CCC. XCIII. Venetiis ad S. Marcum. Hæc ille. Similiaque fertur antea congeſſiſſe Paullus Bergomenſis.

(71) *Cap. ſecundo, Auctoritate XI. Cap. 8.*

Sed uterque adverſarium habuit Euſebium Conradum, Mediolanenſem, ex auctoritate Capituli ſui Lateranenſis, qui multa congeſſit, ut evincat Auguſtinum non fuiſſe Ordinis Eremitici : nec geſtaſſe, ùt Eremitani Auguſtinenſes, cucullam nigram. Picturis autem, quas ipſi poſuerunt, opponit alias picturas, Romæ & Mediolani conſpicuas. Similiter Jacobus Wimphelingus (72) ex adverſo urget, multis in locis, ùt Romæ in ſanctæ Mariæ Majoris baſilicâ digniſſimâ, Imagines ſancti Auguſtini videri ſub Canonici ſpecie. His accedit, quòd Joannes Mamburnus, Bruxellenſis, in Libro, quem ſui Ordinis Venatorium inſcripſit, multùm premat Auguſtinenſes Eremitanos hæc defendentes. Quibus præter dictum Euſebium, ſanctum quoque Antoninum (73), & alios objicit Theologos, & Juriſconſultos : imò & rationes, ex Poſſidio & Auguſtino petitas. Sed his puto nunc non refragari doctos Auguſtinenſes.

(72) *De Integritate, cap. 31.*

(73) *Antonin. Parte II., de ſpiritu ſuperbiæ.*

Nemo tamen dicat (quod aliquando factum eſt :) Ergo mendax, deteſtabilis, & execranda eſt dicta pictura. Aliud enim eſt mendacem eſſe picturam, aliud rudem. Nam ſi Auguſtinus pingatur cum habitu, non quem geſſit, ſed quo eum

---

depicta ; velut in Cathedrâ concionatoriâ PP. Auguſtinianorum Lovanii, & juxta aram primariam Auguſtinianarum Virginum in Banco, vulgò ter Banck, prope Lovanium.

Auguſtinenſes veſtire cupiunt, quia patronum eum habent, hîc ruditas, & ſimplicitas admitti poteſt, quam ego tolerare malim, quàm turbare; ſed mendacium non agnoſco. Verùm alios qui putârunt Sermones ad Fratres in eremo, Auguſtini eſſe, aſſeres cucullam ei nigram dediſſe in picturis, ut ſignificarent eum ſic veſtitum fuiſſe. Putârunt hoc illi, ideoque picturæ ſuæ ſignificationem erroneam habuerunt. Sed levis hîc fuit error, ut non debeat vocari deteſtabile & execrandum mendacium.

Noſtra autem ſententia ex ſuperioribus intelligitur; rudem eſſe eam Picturam, & nobis minùs placere: ſi tamen commodè tolli non poſſit, nos corrigere malle ſignificationem, imò etiam diſſimulare, quàm infirmiores lædere.

Et hæc ſic à nobis dicta accipiantur, nt neque verbis ipſi contendere velimus, neque ulli cauſſam contendendi præbere. Nam in Chronicis Ordinis ſancti Auguſtini, quæ Onuphrius inchoavit, & Signinus Epiſcopus perficit Joſephus Pamphilus, annotatum eſt, anno 1484. Xiſtum quartum præcepiſſe, ſub pœnâ excommunicationis latæ ſententiæ, nè fiat contentio & diſputatio inter Auguſtinianos, & Canonicos Regulares, de habitu ſancti Auguſtini, & ſub quâ figurâ debeat depingi. Bullam addit extare in Camerâ Apoſtolicâ, libro ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo, folio 307. (*P*) *P*

(*P*) Eam vide in *Actis SS.*, *Tomo ultimo Auguſti pp. 248. 249.* Notant illic Hagiographi, poſteriores Pontifices Eremitis Auguſtinianis, utì & Canonicis Regularibus, licentiam dediſſe defendendi opinionem ſuam; quam licentiam Abrahamus Bzovius (*in Annal. ad an. 1484. n. 5.*) & Gabriel Pennottus (*Præfat. in Hiſt. tripartitam Canonicor. Regularium*) putant ad omnes extenſam eſſe. Hinc factum, ut controverſia, quæ ſopita fuerat, recrudeſceret, parte utrâque firmiſſimis argumentis nixam ſeſe contendente. Pro Eremitis acriter ſcripſit Chriſtianus Lupus, S. Th. Lovanii Doctor: pro Canonicis, Petrus à S. Trudone, Prior Canonicorum Regularium ad S. Martinum in eodem opido; hunc anteceſſerat Petrus Heligerius: ſequuti verò Nicolaus Deſnos in ſuo *Canonico ſeculari & Regulari*, & N. le Large in *Diſquiſitionibus de Canonicorum Ordine*, quæ tacito Auctoris nomine prodierunt. Pro Eremitarum cauſsâ rurſum certârunt, ex eorum ſodalitio, Henricus Noriſius, S. R. E. Cardinalis, Jacobus Hommey, & Dominicus Antonius Gandolfus. Idem argumentum tractârunt externi Tillemontius, Baluzius, Thomaſſinus, Natalis Alexander, & Benedicti-

Quòd ſi Xiſtus omnibus diſputationem & contentionem inhibuiſſet, non incidiſſet Wimphelingus in eam difficultatem, de quâ ad Matthæum Herbonum ſcribit Joannes Trithemius (74): " Jacobus Wimphelingus, ait, Argentinæ eſt, „ gravem a Fratribus Eremitis divi Auguſtini ſuſtinens perſe„ cutionem, propterea quòd in quodam opere ſuo, de Integri„ tate prænotato (75), ſcripſit ipſum Auguſtinum non exſti„ tiſſe Monachum, ſive Cucullatum. Compatior homini, „ pœne ultra vires moleſtiam ferenti, cujus nobile ingenium „ jam ſeneſcentis ad jurgia compellitur Juriſtarum. Nam in „ propriâ perſonâ illum citari ad Sedem Apoſtolicam cu„ râ runt. Cujus Apologiam, centum verſiculis editam, cum „ litteris meis ad te miſi (Q). „

(74) *Lib. II. epiſt.* 42. [datâ anno 1505.]

(75) *Capitibus XXXII. & XXXIII.*

Q

SEPTEMBER.

CAPUT XXXVII.

Ægidii pictura examinatur.

R IN SEPTEMBRI, ipſis Kalendis occurrit ÆGIDIUS, Athenienſis (*R*). Qui cur cum Cervâ pingatur, notum eſt ex Hiſtoriâ, & tertiâ Lectione Romani Breviarii.

Pingitur etiam, Carolo Martello manûs impoſitionem, ſive abſolutionem tribuens: aut, ùt aliæ habent picturæ, Angelus nunciat Carolo remiſſionem peccatorum, adjecto etiam carmine:

S " Ægidii merito, Caroli peccata dimitto (*S*). „

---

ni Editores Operum S. Auguſtini. Antuerpienſes autem Hagiographi huicce diſceptationi, nimio aliquando calore ventilatæ, miſcere ſe noluerunt.

(*Q*) Idem Trithemius Wimphelingo, an. 1507.: " Tribulationi„ bus, quas pateris, ex corde fi„ deliſſimo compatior. Unum hoc „ ſolum te moneo, promptulus ne „ ſies inantea negotiis & rebus te „ occupare Clauſtralium, quia quod „ extra te ac conditionem ſtatûs „ tui, nihil ad te. Quid enim ad „ te, Auguſtinus cucullatus fuerit, „ an togatus? „

(*R*) Obiit circa annum 581.

(*S*) Jam hoc retulit Molanus Libro II. cap. XXIII., *ſuprà pagg.* 72. 73.

Quod

Quod quidam hoc modo explicant : Angelo revelante, ad preces Ægidii dimiſſum eſſe Regi Francorum facinus magnum, quod nulli auſus fuerit confiteri, ſi tamen deinceps ab illo deſiſteret. Sed hæc expoſitio impia eſt, ſacræ Scripturæ & Eccleſiaſticæ Traditioni contraria, quæ Sacramentalem exigunt abſolutionem (*T*). *T*

Abutuntur & Hæretici quidam hâc picturâ, qui ex eâ aſſerunt falsò dici Carolum Martellum apud inferos pœnas ſacrilegii dependere, quia ex opibus templorum commilitonibus mercedem laborum dabat. Nos itaque dicimus per dictam

---

(*T*) En ipſa Actorum S. Ægidii verba, quæ Joannes Stiltingius, prævio ad illa Commentario, licèt utcunque antiqua, nec ſcripta, ùt ei videtur, poſt IX. ſæculum, agnoſcit tamen fabulis eſſe reſperſa : “ Inter cætera fortè ſalutis colloquia, rogavit eum [Ægidium] Rex [Carolus Martellus] ſuppliciter, ut pro ſe dignaretur orare. Fecerat namque quoddam turpe facinus, quod nemini umquam, nec ipſi Sancto, fuerat auſus confiteri. Proximâ .... die dominicâ, dum vir ſanctus, Miſſam de more celebrans, pro jam dicto Rege Dominum in Canone deprecaretur, apparuit ei Angelus Domini, ſuper altare ſcedulam ponens, in qua deſcriptum erat ordine & ipſum Regis peccatum, & Ægidii precibus ei eſſe dimiſſum, ſi pœnitens tantùm ab illo deſiſteret. Adjunctum quoque cernere erat in fine, quòd quiſquis ſanctum Ægidium pro quolibet invocaret commiſſo, ſi tantùm ab illius perpetratione ceſſaret, remiſſum eſſe ſibi à Domino procul dubio crederet. Quam videns Famulus Dei, grates Domino reddidit : &, Officiô peractô, Regi legendam tradidit. Recognoſcens igitur Rex ſcelus, quod fecerat, ad pedes illius procedit, flagitans ut apud Dominum ſuis precibus patrocinaretur. Quem vir Domini orationibus Deo commendavit : &, ne illud commiſſum ampliùs iteraret, interminando benignè commonuit. „ Molani in Theologicis Magiſter Joannes Heſſelius, *in Cenſurâ de quibuſdam Sanctorum Hiſtoriis, cap. 9.*, mox allegata verba pronunciârat eſſe “ contraria fidei Catholicæ : „ at laudatus Stiltingius Catholicè exponi poſſe putat, eâ ferè ratione, quam infrà, ante verba Eccleſiaſtici, Molanus proponit; quô ſenſu etiam intelligendus videtur Auctor anonymus *Compilationis Chronologicæ* à Piſtorio editæ *Tomo I. Scriptorum rer. Germanicarum*, *pag. 727*. Sic ille : “ S. Ægidio Deus revelavit occultum quoddam peccatum, quod Carolus „ [Magnum is intelligit, Ægidii mortem conſignans anno 815., cùm illa dudum ante contigerit] “ erubuit confiteri : quô ſibi manifeſtatô, mox Carolus confeſſus pœnituit dignè de illo enormi exceſſu. „

divi Ægidii Picturam, non plus rudi populo ingeri, quàm quòd Martellus merito S. Ægidii acceperit propoſitum firmum confitendi peccatum ſuum, à quo antè abhorrebat, parùm memor dicti Sapientis (76): " Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam: " aut quòd Martello ſuffecerit abſolutionem peccati ſui petere, Deo, meritô ſancti Ægidii, remittente ei gravem pœnitentiam, quam alioqui perſolvere debuiſſet.

(76) *Eccleſiaſtici IV. 25.*

CAPUT XXXVIII.

Imagines Divi Hadriani.

CUM NATIVITATE beatæ Mariæ concurrit memoria HADRIANI Martyris. Qui cum INCUDE pingitur, quia manus ei ſuper incudem abſciſſa eſt: ſimiliter & pedes inciſi. Uxorque ſancta Natalia, quæ eum fortiſſimè ad Martyrium animabat, non ſolùm præſens eſſe volebat, tempore ſupplicii: ſed & manum & pedes ſancti mariti ſuper incudem ponebat, & tenebat.

Cur LEO ei adjungatur, nuſquam legi: nec Monaſterium ſancti Hadriani in Gerardimonte habet rationem. Quare ad myſticam rationem confugio, quòd ſcilicet Leonino animo perſecutionem ſuperârit; donec alia ratio ſuppetat (*V*).

(*V*) Vera ratio eſt, quòd S. Hadrianum, cujus Reliquiæ ad Gerardi-Montanos anno 1081. tranſlatæ ſunt, acceperint illi pro alio ſynonymo, qui " Cæſareæ in Palæſtinâ... " in perſecutione Diocletiani, juſſu " Firmiliani Præſidis .... Leoni objectus, deinde gladio jugulatus " eſt, ùt habet Martyrologium Romanum tertio Non. Martii. Sic nodum ſolvit Benedictus Ruteau, Dionyſianus in Hannoniâ Monachus, *Vie & Martyre de S. Adrien, 1637. in-12., pagg. 175. 177.*

Pingitur etiam Hadrianus ille Gerardi-Montanus utroque pede, & manu alterâ truncus, alterâ verò ſuper incudem protensâ, flexo poplite: vel humi jacens, & dexteram ſuper incude tenente Nataliâ.

CAPUT XXXIX.

Imagines ſancti Michaëlis Archangeli.

MICHAEL ARCHANGELUS cum LIBRA pingitur, ut ſimplices, inquit Eckius (77), intelligant eum poteſtatem habere animas hominum ſuſcipiendi, eorumque merita ponderare. Quod quidem non ita intelligendum eſt, quaſi ii conſequantur vitam æternam, in quibus bona opera præponderant malis : illi verò Diabolo relinquantur, in quibus mala bonis præponderant. Quale quid habere videtur incerti Scriptoris ſermo, in Appendice tomi X. Auguſtini (78) (*X*). Hæc enim abſurdiſſimè dicerentur, cùm nihil coinquinatum introire poſſit in regnum cælorum : & qui offenderit in uno, factus ſit omnium reus.

(77) *Homilia XVIII.*

(78) *Sermone LIX.*

Sed ſignificatur hâc picturâ, quòd debeamus depoſuiſſe omne pondus & circumſtans nos peccatum, ut ſignifer ſanctus Michaël repræſentet nos in lucem ſanctam, quæ olim Abrahæ, & ſemini ejus promiſſa eſt. Significatur quòd in æquitate erit judicium de nobis ; ſæpius enim in Scripturâ inculcatur, quòd Deus judicabit orbem in æquitate. Sed & Stateræ hujus mentio fit in Scripturâ ſacrâ, Danielis quincto, [℣. 27.]: " Appenſus es in ſtaterâ, & inventus es minus habens. „ Job capite XXXI. [℣. 6]: " Appendat me in ſtaterâ juſtâ, & ſciat „ Deus ſimplicitatem meam. „ Quâ phraſi etiam Patres utuntur. Dionyſius [vulgò] Areopagita (79) Divinis lancibus vitam ſuam ſubjicit. Beatus Auguſtinus (80) : " Interroget „ ſe unaquæque anima, & videat ſi injuſtè patitur: proferatur ſtatera juſtitiæ. „

(79) *Capite IV. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ.*

(80) *In Sermone de tempore barbarico.*

Appingunt etiam nonnulli ad lancem, in quâ eſt Anima, Diabolum eam deprimentem. Quo ſignificatur, quòd ipſe ſit Calumniator (*Y*), & Accuſator fratrum, & rigidus exactor omnium eorum quæ malè egimus.

(*X*) De hac re jam dixit Molanus Libro II. cap. XXIII., *ſuprà pagg. 71. 72.*

(*Y*) Hoc ſignificat vox ipſa *Diabolus*, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν, id eſt, *calumniari.* Gloſſa *in cap. 1. Tit. 1.*

Celebrior eſt autem Michaëlis contra Diabolum pugnantis
(81) *Apoc. XII. 7--10.* pictura (81). " Factum eſt enim prælium magnum in cælo:
„ Michaël & angeli ejus præliabantur cum Dracone, & Draco
„ pugnabat, & angeli ejus : & non valuerunt, neque locus
„ inventus eſt eorum ampliùs in cælo : Et projectus eſt Draco
„ ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur Diabolus & Sa-
„ tanas, qui ſeducit univerſum orbem : & projectus eſt in
„ terram, & angeli ejus cum illo miſſi ſunt. Et audivi vo-
„ cem magnam in cælo dicentem : Nunc facta eſt ſalus, &
„ virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti ejus; quia
„ projectus eſt Accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat
Z „ illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte (*Z*). „ Iſte
eſt cæleſtis militiæ Princeps, qui olim pugnavit contra Prin-
A cipem regni Perſarum, pro populo Dei (*A*). Nunc autem
B Eccleſiæ Dei Protector habetur (*B*). Unde & Archangelus

---

libri I. Decretalium : " Dicitur [Diabolus] Criminator : & eſt Græcum „ vocabulum. „ Bene hactenus : at ridiculum, quod continuò ſubjicit : " Derivatur autem à *dia*, quod eſt „ duo, & *bolus*, quod eſt morſellus; „ quia duos bolos tantùm de corpore & animâ quærit facere. „

(*Z*) Boſſuetus, aliique hoc prælium, & ſecutam victoriam referunt ad Conſtantini tempora, qui debellatis Imperii Romani competitoribus Ethnicis, Chriſtianam Religionem annis CCC. impugnatam, palàm à Deo adjutus, Idololatriæ victricem effecit.

(*A*) Ut legitur *Dan. X. 13. 20. 21.* Regem illum Perſarum Origenes, Chryſoſtomus, Iſidorus Peluſiota, Hieronymus, & alii Angelum interpretantur, cui commiſſa à Deo Perſidis cuſtodia. Caſſianus, ac Theodoretus, Angelum reprobum, qui Babylonici exilii finem, quantum poſſet, remoraretur. Sunt qui Cyrum intelligunt, evertendæ Chaldæorum poteſtati deſtinatum quidem à Deo, ſed ad periculoſam arduamque illam expeditionem ægrè ſe accingentem.

(*B*) B. Michaëlem, ùt olim Judaïcæ, ſic modò Chriſtianæ Eccleſiæ Tutorem eſſe, non recens eſt opinio : ſed Apoſtolicorum temporum doctrina. Nam in tertio libro Paſtoris, ſeu Hermæ, [ejus, ùt creditur, quem ſalutari jubebat Apoſtolus *Rom. XVI. 14.*] ſic legitur *octavâ Similitudine poſt init.* " Arbor hæc magna, quæ campos tegit ac montes, totamque terram, „ Lex eſt Dei, in totum orbem „ terrarum data. Hac autem Lege „ Filius Dei prædicatus eſt in omnibus finibus orbis terræ. Populi verò ſtantes ſub umbrâ, ii „ ſunt, qui audierunt prædicationes ejus, & crediderunt. Nuncius [Angelus] autem ille, magnificus, & bonus, Michaël eſt, „ qui populi hujus habet poteſtatem, & gubernat eos. „

dicitur, non quòd ſit de ordine Archangelorum (*C*), ſed quia omnium Angelorum Caput, & Dux eſt. *C*

Cur autem Proceres Franciæ hanc Imaginem geſtent ad aureum collare, explicat Claudius Paradinus (82): " Memorabi- „ lis, ait, belli eventus Gallicanis heroibus decus conciliavit: „ & ei, quem ſancti Michaëlis Ordinem nuncupant, auctore „ Ludovico undecimo Galliarum Rege, dignitatem peperit, „ anno 1469. Ad aureum collare dependet aurea Imago ſancti „ Michaëlis, pectus inſigniens. Sumtum id, adeoque deinceps „ ſancitum in ſingulos Reges, ab illuſtri, ùt aïunt, miraculo, „ ſeu viſo divi Michaëlis, in prælio ad pontem Aurelianæ „ civitatis, urbem à dirâ oppugnatione Anglorum libe- „ rantis (83). „

(82) *In Symbolis heroicis.*

(83) *Hiſtoria Virginis Aurelianenſis.*

(*C*) Id eſt, è penultimâ beatorum Spirituum claſſe, utì ſenſerunt aliqui, quos confutat Eſtius *in libri II. Sententiarum Diſt. X.* §. *5. & 6.* Legendus idem *in Diſt. IX.*, ubi novem Angelicorum Ordinum Hierarchiam, à Pſeudo-Dionyſio Areopagitâ primùm excogitatam, pro virili ſuâ tuetur. Mihi perplacet Auguſtini modeſtia, de Angelis ſcribentis *Enchiridii cap. 58.* " Quomodo ... ſe habeat beatiſſima „ illa & ſuperna Societas: quæ „ ibi ſint differentiæ perſonarum, „ ut cùm omnes, tanquam generali „ nomine, Angeli nuncupantur ..... „ ſint tamen & illic Archangeli: „ & utrùm iidem Archangeli nominentur Virtutes: & quid inter „ ſe diſtent quatuor illa vocabula, „ quibus univerſam ipſam cæleſtem „ Societatem videtur Apoſtolus eſſe „ complexus, dicendo: Sive Sedes „ [*Vulg. editio :* Throni,] ſive „ Dominationes, ſive Principatus, „ ſive Poteſtates: dicant, qui poſ- „ ſunt, ſi tamen poſſunt probare „ quod dicunt: ego me iſta ignorare „ confitebor. „ Iterum *cap. XI. Libri ad Oroſium, contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas :* " Ait Apoſ- „ tolus: Sive Sedes, ſive Domi- „ nationes, ſive Principatus, ſive „ Poteſtates. Et eſſe itaque Sedes, „ Dominationes, Principatus, Po- „ teſtates, in cæleſtibus apparati- „ bus, firmiſſimè credo: & dif- „ ferre inter ſe aliquid, indubitatâ „ fide teneo. Sed, quò me con- „ temnas, quem magnum putas eſſe „ doctorem, quænam iſta ſint, & „ quid inter ſe differant, neſcio. „

CAPUT XL.

De pictura Angelorum, & cur Statuæ eorum ad Altaria ponantur.

CETERUM feſtum Michaëlis non eſt unius Michaëlis, ſed ſimul omnium ANGELORUM. Quare de Angelorum picturâ aliquanto plura ſunt conſideranda. Pulcrè de eis Conradus Brunus (84): “ Jam igitur quales olim ab hominibus „ viſæ ſunt Imagines cæleſtium Spirituum, tales & hactenus „ ſancta mater Eccleſia ad eruditionem ſimplicium, non quidem temere, & novo, aut ab hominibus nuper ficto, ſed „ vetuſtiſſimo, & à ſimplici illâ ac multiformi ſapientiâ Dei, „ per Spiritum ſanctum tradito exemplo, depingere conſuevit. „ Quod infinita per ambitum totius orbis Chriſti [Chriſtiani] „ Imaginum ſanctorum Angelorum exempla demonſtrant; „ quibus nimirum Angeli in formâ humanâ, ùt quæ inter „ omnes homini magis perceptibilis eſt, juvenes, aſpectu fulgenti, veſtitu candido induti, diſcalceati, zonis circa pectus & lumbos præcincti, lapidibus pretioſis ornati, & duabus alis pennati, & ſuffulti, nubibus circumdati: inſtrumenta Dei, vel iræ, ùt Gladium: vel miſericordiæ, ùt Crucem, & alia Paſſionis Dominicæ inſignia, in manibus geſtantes, hominum conſpectui exhibentur. „ Quorum omnium myſticam ſignificationem tractat dictus Brunus capp. VI. VII. VIII. & IX. libri de Imaginibus.

(84) *In Libro de Imaginibus, capite VI.*

HUMANA SPECIES eis affingitur, ut intelligant fideles quàm propenſi ſint in humanum genus, & quàm parati ad miniſteria Domini (85) exſequenda. Omnes enim adminiſtratorii Spiritus ſunt, propter eos qui hereditatem capiunt ſalutis (86).

(85) *Catechiſmus Parochorum.*

(86) *Hebr. I. 14.*

ALÆ eandem promptitudinem miniſterii ſignificant, quam non ſolùm exhibent Deo ſuo & noſtro, ſed & nobis, quantùmcumque miſeris homuncionibus, potiſſimùm tamen Deum timentibus. De his enim peculiariter dictum (87): “ Angelis „ ſuis mandavit de te, ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis. „ Item (88): “ Immittet (ſive, ùt Hebraica habent, caſtra metabitur) Angelus Domini in circuitu timentium eum. „

(87) *Pſal. XC. 11.*

(88) *Pſal. XXXIII. 8.*

Thuribula eorum ſignificant quòd orationes noſtras Domino offerant, & recitent: ùt eſt apud Tobiam (89). Cui conſonat illud Apocalypſis (90): "Et alius Angelus venit, „ & ſtetit ante altare, habens thuribulum aureum, quod eſt „ ante thronum Dei. Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum omnium, de manu Angeli coram Deo.„ In Thuribulo autem, noſtris orationibus, ut eæ gratiores ſint, adjungit procul dubio eorum charitas & ſuas; ſicut nos edocet primum caput Zachariæ.

(89) *Tob. III., 24. 25. & XII. 12.*
(90) *Apoc. VIII. 3. 4.*

Obſervandum eſt etiam cur Eccleſia libenter in columnis Altarium (*D*) Angelos ſtatuat, nempe ut ſignificet tremendis illis myſteriis Angelicos ſpiritus coram & præſentes aſſiſtere. " Non enim dubites, ait Ambroſius (91), aſſiſtere Angelum, „ quando Chriſtus aſſiſtit, Chriſtus immolatur.„ Similia habent Gregorius magnus (92), Bernardus (93), & Innocentius tertius (94). Chryſoſtomi verò os aureum frequenter admodum hæc inculcavit; cujus loca diligentiſſimè citavit Claudius Eſpencæus, libro I. de Adoratione Euchariſtiæ, cap. 4. Citat enim homiliam primam in Eſaiam, vigeſimam-primam in Acta, ſermonem de Euchariſtiâ in Encæniis, homiliam vigeſimam-ſextam ad Corinthios & trigeſimam-ſextam, ſexageſimam-primam ad populum Antiochenum, tertiam & decimam-quartam ad Epheſios, quadrageſimam-quinctam in Joannem, decimam-quinctam ad Hebræos, tertiam contra Anomœos, & librum ſextum de Sacerdotio. Aſſiſtunt autem, ùt ex Patrum verbis colligitur, nobiſcum & pro nobis orantes. Itaque excutiamus à nobis omnem irreverentiam & teporem, dum in Imaginibus contemplamur, quantâ reverentiâ Angelicæ poteſtates in Altaribus conſpectui Divinæ Majeſtatis aſſiſtant, & ſimul apud eandem pro nobis intercedant.

D

(91) *In primum caput Lucæ.*
(92) *Libro IV. Dialogorum, cap. 58.*
(93) *Sermone de vitio ingratitudinis.*
(94) *Libro ſecundo de ſacro Altaris Myſterio, cap. 24.*

(*D*) Et in ipſis Altaribus ad utrumque cornu, ùt in Arâ primariâ Baſilicæ Marianæ, quæ Cathedralis eſt Pariſina: item, ùt nobis ſolemne, ab utroque latere ſacri Tabernaculi.

* * * * *

CAPUT XLI.

Sanctorum Angelorum picturæ pleniùs explicantur.

VERUM, ut pleniùs aliquanto de picturis ANGELORUM agam, adſcribam quæ, Petro Thyræo præſide, de iiſdem Moguntiæ in Collegio Societatis Jeſu diſputata, ac anno 1582. ibidem excuſa ſunt, in fine Diſputationis de Apparitionibus Spirituum: " In bonorum Angelorum Imaginibus, & exte-
„ rior forma, & corporis habitus, & cum eis conjuncta, ad-
„ vertenda ſunt. Forma duplex eſt, quoniam aut integro
„ perfectoque corpore depinguntur: aut ſolo, & quidem
„ alato capite figurantur; utrobique verò ſpeciem humanam
„ referunt: fulgentique adſpectu, & liberali, atque adoleſcen-
„ tis formâ, animos intuentium ad ſe rapiunt.

„ Habitus corporis quandoque omnino nullus eſt, ùt cùm
„ ſine veſtibus nudi exhibentur: quandoque ipſis dignus.
„ Et hic nunc militaris eſt, & ad pugnandum accommoda-
„ tus: nunc qui pacis ſit argumentum; ùt cum veſtitu can-
„ dido induti, zonis circa pectus & lumbos præcincti, lapi-
„ dibus pretioſis ornati, duabus alis pennati, & nubibus cir-
„ cumdati, ſed tamen diſcalceati, conſpiciuntur. Conjuncta
„ cum his ſunt Gladius verſatilis, Crux, Flagella, Cithara,
„ aliaque cùm Dominicæ Paſſionis, tum Muſica inſtrumenta;
„ Virga item regia, Bilibris, Thuribula, & his ſimilia. Om-
„ nibus his occaſionem dedit partim Scriptura, quæ ipſos hoc
„ ferè modo apparuiſſe demonſtrat: partim totius Antiqui-
„ tatis conſenſus: partim Ratio, quæ vel ornatum in his
„ quærit, vel mentem inſtituit, & confirmat.

„ PERFECTÆ ipſorum FORMÆ auctoritatem identidem
„ dant ſacræ Litteræ, quæ quotieſcunque Spiritus illos ocu-
„ lis noſtris objiciunt, ſub humanâ, & quidem perfectâ, appa-
„ ruiſſe multis argumentis inſinuant: Sed & perfectam ha-
„ buiſſe ſpeciem videntur, quos in ipſo Templi ſacrario aſſer-
„ vari voluit Deus (95): & quos ex lignis olivarum fabrefac-
„ tos, atque auro tectos, in medio interioris Templi conſti-
„ tuit Salomon (96).

(95) *Exodi XXV. 18.*
(96) *III. Reg. VI. 23. 27. 28.*

„ IMPER-

„ Imperfecta forma ex ſolâ videtur ratione pendé-
„ re. Docet non membra in Angelis eſſe quærenda, ne ipſos
„ corpora ſuſpicaremur (*E*): ſed duplici virtute excellere, *E*
„ vi ſcilicet intelligendi, cujus argumentum Caput eſt, &
„ promtitudine quàm celerrimè divina mandata exſequendi,
„ quod quidam in Alis obſervant.
„ Sed & Alarum levitas Dionyſio (97) ſignificat, quòd,
„ terreni corporis ſarcinâ liberi, toti abſque admixtione vel

(97) *De cæleſti Hierarchiâ, cap. V.*

(*E*) Angelis Corpora tribuerunt Veteres nonnulli, quorum verba profert Dionyſius Petavius *Lib. I. de Angelis, cap. 15.* Rem pro incertâ habuit Auguſtinus, & poſt eum Bernardus. Etiam dubitant è recentioribus Sixtus Senenſis *Biblioth. ſanctæ Libro V. annot. 8.*, & Bartholomæus Carranza *ſcholio ad Synodi VII. actionem V.* Quæſtionem hanc ab Eccleſiâ definitam eſſe negant Dominicus Bañes *in I. Partem q. V. art. 1.* & Guilielmus Eſtius *in II. Sentent. Diſt. VIII. §. 4.* : ambo tamen temeritatis eos arguunt, qui, poſt magnum Lateranenſe Concilium, Angelos incorporeos eſſe diffitentur. Docet enim Synodus iſta *cap. 1.* “ Deum, om-
„ nipotenti ſuâ virtute, ſimul, ab
„ initio temporis, utramque de ni-
„ hilo condidiſſe creaturam, ſpiri-
„ tualem & corporalem, Angeli-
„ cam videlicet & mundanam. „ Grotius *ad Pſalmi CIII.* ℣. 4. “ Sunt, ait, Angelorum alii aërei,
„ alii ignei : qui, tam boni, quàm
„ mali, dicuntur Seraphim. „ [Hoc non fidenter affirmatum, ſed ſolidè probatum oportebat.] “ Eſſe Ange-
„ lis corpora, ſed ſubtiliſſima, non
„ Pythagoræ tantùm & Platonis
„ ſchola ſenſit, ſed & Judæi vete-
„ res & veteres Chriſtiani. „ [Pythagoram & Platonem non moramur : de veteribus Judæis & Chriſtianis ſic generatim dictum, falſum eſt; nam Judæorum doctiſſimus Philo, *Libro de Caïn & Abel* : “ An-
„ geli, inquit, Militia ſunt Dei,
„ corporis expertes, & animæ bea-
„ tæ (*ἀσώματοι, καὶ εὐδαίμονες ψυχαί.*) „ Idem ſenſerunt Eſſeni, teſte Joſepho *de Bello Jud. Lib. II. cap. 12.*, & *Lib. VII. cap. 25.* E Patribus Angelos corpore carere pronuntiant Gregorii quatuor, Thaumaturgus, Nyſſenus, Nazianzenus, Magnus : præterea Titus Boſtrenſis, Chryſoſtomus, Theodoretus, Damaſcenus, aliique à noſtris adducti, quibus jungendi Euſebius *Demonſtrat. Euang. Lib. IV. cap. 1.*, & Lactantius *Inſtit. Lib. VII. cap. 21.*] Pergit Grotius : “ Intelligentiarum ab
„ omni materiâ ſecretarum faber eſt
„ Ariſtoteles, quem nimis *προπετῶς*
„ in rebus Theologicis multi ſe-
„ quuntur. „ [Sed Ariſtotelem parvi fecerunt allegati mox Veteres, & ſententiæ ſuæ fundamentum habuere Scripturam obvio ſenſu intellectam, ùt habent etiamnum innumeri Theologi, nequaquam addicti ſcholæ Peripateticæ.]

„ pondere ad cœleſtia ferantur, & in divinarum rerum con-
„ templatione jugiter occupentur.

„ FULGENTEM ADSPECTUM obſervatum eſſe in ipſis
„ Apparitionibus, trepidatio illorum, quibus ſe exhibuere,
„ demonſtrat. Sed & Ratio eundem poſtulare videtur; ſiqui-
„ dem in illorum ſocietatem aſſumendi, fulgebunt ſicut ſplen-
„ dor firmamenti. Et beatus Auguſtinus non alio, quàm ful-
„ genti adſpectu, Gabrielem ad Virginem ſalutandam ingreſ-
„ ſum eſſe, apertè fatetur (98).

(98) Sermone XIV. de Nat. Domini.

„ JUVENILIS ÆTATIS plurima argumenta præbet Scrip-
„ tura, quæ Juvenes vocat. Sed & officiorum ratio, & vi-
„ tæ conditio hanc poſtulare videbantur. Vitæ quidem con-
„ ditio, nè tempore putares ſeneſcere, & ætate conſumi: offi-
„ ciorum verò ratio, nè, ſi infantis aut ſenis perſonam refer-
„ rent, ad munia ſua exſequendum judicarentur inepti.

„ NUDITAS in hominibus verecundiam parit: in Angelis
„ virtutis argumentum eſt; ſanctitatis, inquam, caſtitatis,
„ immortalitatis, atque innocentiæ. Quibus etiam primi illi
„ parentes veſtiti, nec ipsâ nuditate confundebantur, cùm
„ non eſſet in corpore, cui verecundia deberetur: nec quid-
„ quam putabant velandum, quia nihil ſentiebant refrænan-
„ dum (*F*).

F

„ In HABITU MILITARI Angelum proponit hiſtoria
„ Machabæorum (99). Apparuit, inquit, præcedens eos
„ Eques in veſte candidâ, armis aureis, haſtam vibrans. Si-
„ mili modo jam olim ante annos octingentos & eo ampliùs
„ depictum fuiſſe poſſumus animadvertere, qui Aſſyriorum
„ centum octuaginta [octoginta] quinque millia unâ nocte

(99) II. Mach. capite XI. 8.

(*F*) Atqui cautelâ hìc opus eſt; nec leviter à Pictoribus interdum peccatur in exprimendis, præſertim grandiori formâ, ſive Angelis, ſive primis noſtris Parentibus. " Pingunt enim in Paradiſo nuda penitùs corpora; in quo Michaël etiam Angelus [cognomento Buonarota] manifeſtè lapſus, dedit pœnas; alieno enim penicillo tegi nuditatem eam oportuit, unà cum Artificis illius errore. Neque excuſatio admittenda eſt dicentium Evam & Adamum, innocentiæ ſuæ tempore, nudos fuiſſe: parique nuditate pingenda eſſe corpora Paradiſi, quia nullus ibi rubori ſit locus. Nam qui corpora ea intuentur, non ſunt ipſi nunc in eo innocentiæ ſtatu: poſſuntque & erubeſcere, & cogitare multa. " Fed. Borrom. *de Picturâ ſacrâ*, *L. II. cap. XI.*

„ trucidavit; quam, ex cerâ fuſilem, picturam, pietate ple- „ nam, ſe vidiſſe teſtatur, & amâſſe, beatus Chryſoſtomus.

„ Vestitus candidus & innocentiæ & gaudii ſignum „ eſt; quocirca & Angeli hôc ipsô vitæ ſuæ integritatem „ teſtantur : atque item gaudium, quod tum ipſi habuerunt, „ tum homines concipere oportebat, ſi quando in hoc ha- „ bitu conſpecti ſunt. Neque tamen ita candidum eis habi- „ tum tribuimus, ut quemcumque alium damnemus. Seve- „ rum quemdam hæreſiarcham arguit Joannes, Gabalôn Epiſ- „ copus, quòd putaverit non decere Angelos purpureas, ſed „ albas, veſtes. Ignorat, inquit, ſanctis Poteſtatibus non eſſe „ curæ, quo veſtitu veſtiantur. Et candido quidem habitu „ non quocumque, ſed ſacerdotali pinguntur; quia ſcilicet „ Sacerdotum quaſi munus ſubeunt, quando & pro nobis „ preces fundunt, & noſtram cauſſam apud Deum agunt, & „ hominum ſalutem variis rationibus & modis promovent.

„ Zona, quâ præcincti hominibus apparent, expeditos „ & aptos ad miniſteria exſequenda declarat (100) : ſed & „ continentiæ atque caſtitatis eſt argumentum; quæ quia non „ corporis ſolùm, verùm etiam mentis, invenitur in Angelis, „ fit ut circa pectus & circa lumbos præcincti (G) conſpi- „ ciantur.

(100) *Gregorius, Libro XXVIII. Moralium, cap. 8.*

G

„ Lapidum & pretioſarum Gemmarum ornatus, par- „ tim ex ipſa Antiquitate, ſed tamen ex Ratione præcipuè „ videtur eſſe profectus. Et hæ quidem gemmæ non pa- „ rum faciebant ad ornatum : ſed tamen variarum quoque „ virtutum ſplendorem teſtabantur; non ſecus atque duodecim „ illæ, quatuor ordinibus diſtinctæ (1), Sacerdotem ſummum „ ſui officii commonefaciebant. Nempe, ut pauca de pluri- „ bus aſſignemus, Sapphirus cærulei coloris, ipſorum caſti-

(1) *Exodi XXVIII. 17.*

(*G*) Hìc alluditur ad verba Domini *Lucæ XII. 35.* " Sint lumbi „ veſtri præcincti, &c., „ quæ S. Gregorius de *Caſtitatis* ſtudio intellexit: " Lumbos enim præcingimus, ait „ *Homil. XII. in Euangelia*, cùm „ carnis luxuriam per continentiam „ coarctamus. „ Quòd nempe lumbi pro ſede libidinis habeantur. Sed eo loci Chriſtus ad ſolam *Vigilantiam* reſpexit : allegoriâ ductâ à more, etiamnum apud Orientales vigente, qui longâ veſte induti, eam ad lumbos uſque reducunt, & zonæ alligant, ut ad ſolita opera ſint expeditiores. Hinc etiam Latina phraſis : Operi accingi.

„ tatis argumentum eſt (2): Cryſtallus, qui, ùt habet Baſi-
„ lius, cum aëre contendit, & ei ſimilis in perſpicuitate vi-
„ detur, puriſſimæ ſubſtantiæ. Hyacinthus rubens, cæleſtis
„ converſationis: Smaragdus viridiſſimus, virentis ſemper &
„ nunquam deficientis naturæ.

„ ALARUM jam olim meminit Chryſoſtomus: monetque
„ Gabrielem volitantem à pictoribus delineari, nobiſque re-
„ præſentari; non quòd Deus illum pennatum condiderit:
„ ſed ob ſublimes & excelſas naturæ vires: atque ut illum è
„ ſupremo domicilio & cæleſti collegio ad terram noſtrâ cauſsâ
„ deveniſſe gratis animis reputemus.

„ NUBIBUS plerumque circumdantur, vel quia in cælis
„ eorum propria eſt ſedes: vel quòd Dei in nubibus aliquan-
„ do perſonam ſuſtinuerunt: vel quia, ſicut ſolis ſplendor ad
„ humanum adſpectum per interpoſitas nubes transfertur, ita
„ lux divinæ veritatis, quam illi reverenter ſuſcipiunt, in
„ mortales pro cujuſque captu ſecundâ derivatione trans-
„ funditur.

„ DISCALCEATI figurantur. Nam ſic Patriarchis olim ap-
„ paruiſſe credi poteſt. Sed & Dei Miniſtros hoc modo mitti
„ familiare eſt, quemadmodum docent exempla Eſaiæ, Moyſis,
„ Apoſtolorum. Accedit, quòd ſanctos viros, quorum ſtu-
„ dium eſt in terris angelicam vitam vivere, calceis abſtinuiſſe
„ legamus (3). Denique hôc ſignificatur, eos qui commune
„ cum Angelis officium habent, ſolutos eſſe debere à pravis
„ affectibus, ut faciliùs ſpirituale iter aggrediantur.

„ INSTRUMENTA quoque ſanctis Spiritibus ars Pictorum
„ affinxit. Illa verò partim Dei vel iram, vel miſericordiam,
„ vel juſtitiam ad mentem nobis revocant: partim Angelo-
„ rum teſtantur auctoritatem, officium & vitæ conditionem.
„ Paſſionis inſignia teſtes ſunt divinæ miſericordiæ; Gladius
„ verſatilis, iræ; juſtitiæ, Libra, cum qua ſanctus Michaël
„ pingitur. Ipſorum verò poteſtatem declarant Virga regia;
„ officium, Tuba; conditionem, Inſtrumenta muſica. Omni-
„ bus his auctoritatem Sacræ Litteræ dare videntur. Vide-
„ bimus Signum filii hominis, in illo die, utique Angelorum
„ miniſterio, deferri. Poſtquàm ejectus Paradiſo fuit primus
„ parens, conſtitutus eſt Cherub, qui gladio flammeo atque
„ verſatili aditum ad ipſum prohiberet. Appenſus in ſtaterâ

(2) *In Hexameron Homil. II.*

(3) *Joſue V. 13--16. Exodi III. 5. Matth. X. 9. 10.*

„ Balthaſar dicitur, & inventus minùs habere. Virgâ uſus eſt „ Angelus, qui Gedeoni auctor fuit belli contra Madian ſuſ„ cipiendi. Tubâ canet, qui à quatuor mundi partibus mor„ tales, ad ſtudiorum ſuorum fructus percipiendos, evocabit. „ Inſtrumenta muſica inſignem voluptatem, quâ perpetuò „ perfunduntur, ſignificant (*H*). Et Thuribula illis tribuun- *H*
„ tur, ut intelligamus noſtras Deo preces offerre.

„ Et IN COLUMNIS ALTARIUM conſtituuntur, ut ſigni„ ficetur tremendis Miſſæ Sacrificiis præſentes aſſiſtere, quem„ admodum egregiè declarant Ambroſius, Chryſoſtomus, & „ Innocentius tertius (*I*). „ *I*

(*H*) Rariùs iſta Pictores recentiores Angelis appingunt. Si faciant, aptiùs exhibebunt ea, quibus olim uſi Levitæ (citharam, nablum, tubam, organum pneumaticum, cinyram,) quàm hodierna *Violina*, quæ Cantum Eccleſiaſticum honeſtant interdum ac juvant, ſæpius etiam conturbant.

(*I*) Revolve dicta Libro ſuperiore ad finem capitis XVIII. *pag.* 63., & lege Sophronii *Pratum ſpirituale*, *cap. IV.*, ubi egregio exemplo ſuadetur unicuique Altari conſecrato Angelum aliquem adeſſe. Simul obſerva laudabili conſuetudine, utì SS. hominum, ita SS. Angelorum, maximè Divi Michaëlis, & Angeli Cuſtodis, Imagines in ſacris proceſſionibus deferri. An & id expediat in illis, quibus ſanctiſſimum Domini Corpus adjungitur, acriter aliquando diſceptatum eſt, præſertim verò anno 1674., poſtquam Alphonſus de Bergis, Mechlinienſis Archiepiſcopus, vetuiſſet, in annuâ ac ſolenni Supplicatione, quæ Bruxellæ fieri ſolet feſtâ die S. Michaëlis, urbis Patroni, unà cum Venerabili Sacramento beati Archangeli effigiem, priſco ritu, circumferri. Eo mandato ita commota eſt univerſa civitas, ut & Civium Ordines, & Magiſtratus ipſi in dictâ ſupplicatione comparere noluerint, donec integraretur antiqua conſuetudo. Ipſe Belgii Prorex Archiepiſcopo reſtitit, populi perturbationem veritus, & Reginæ matris reſcripto munitus. Quamobrem ad illum directa prodiit Gallica Præſulis *Apologia*, cujus Auctor *numeris* 18. & 19. ita loquitur. « *Au reſte*, » *Monſeigneur*, *outre toutes ces rai-* » *ſons*, *qui ſont générales pour ex-* » *clure les Images des Proceſſions*, » *où eſt le Vénérable*, *il y en a en-* » *core de particulières pour S. Mi-* » *chel*, *qui n'étant qu'un eſprit*, *&* » *n'ayant jamais eu de corps*, *NE* » *PEUT ÊTRE REPRÉSENTÉ*. *Auſſi* » *la ſainte Egliſe*, *parlant des Ima-* » *ges*, *dit :* Imagines Chriſti, Bea» tæ Mariæ Virginis, & Sancto» rum : *jamais*, Angelorum : *moins* » *encore*, Dei. » Temerarii ſcriptoris calamum cohibere debuerat antiqua Eccleſiæ hac in parte diſciplina, ſuperiùs à Molano *Libro II.* *cap. X.*, *fol. hujus editionis* 48., aſſer-

CAPUT XLII.

De picturis ſancti Hieronymi.

CLAUDIT ſeptimum menſem HIERONYMUS Presbyter. Cujus pœnitentis pictura ſumta eſt ex Epiſtolâ ipſius ad Euſtochium (4), in qua ſic ait : " O quoties ego ipſe in eremo conſtitutus, & in illâ vaſtâ ſolitudine, quæ exuſta ſolis ardoribus horridum Monachis præbebat habitaculum, putabam me Romanis intereſſe deliciis! Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant ſacco membra deformia : & ſqualida cutis ſitum Æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus : & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nudâ humo vix oſſa hærentia collidebam. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum, tali me carcere ipſe damnaveram, ſcorpionum tantùm ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, & mens deſideriis æſtuabat in frigido corpore : &, ante hominem ſuum jam carne præmortuâ, ſola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio deſtitutus, ad Jeſu jacebam pedes, rogabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inediâ ſubjugabam. Non depudeſco infidelitatis meæ : quin potiùs

(4) *Hieron. Euſtochio de cuſtodiâ virginitatis.*

---

ta : ipſaque in primis œcumenicæ Synodi ſeptimæ Sententia, quam recitavi *in Supplemento Libri I.*, *pag. 25.*, *ad an. 787.* Relege, ſi placet, dicta *ſup. p. 98. Notat. y.*

Antequam ſanctos Angelos dimittam, hoc adjicio, nullius eorum ſingularem, ſive ſolitariam, effigiem mihi viſam, præterquàm B. Michaëlis. Vidi tamen æri inciſam Imaginem, quâ tres Angeli, in ſacris Literis nominati, ſtantes exhibebantur : MICHAEL, ùt ſolet, Cacodæmonem calcans : GABRIEL, inſtar Legati, ſceptro, ſeu virgâ Regiâ, inſtructus : RAPHAEL, piſcem præferens, ex Tobiæ cap. VI.

ANGELI CUSTODIS Imagine, non ſingularem Angelum, ſed, Logicorum more, Angelum hominum Tutelarem *in genere* repræſentamus. Comes huic ſemper adjungitur Ephebus, in cælum ducendus. Inſignem ejus, è vetuſto lapide, effigiem cernere eſt Leodii in æde ſacrâ PP. Societatis Jeſu, cum hac inſcriptione : DABAM PALATINUS ELECTOR.

„ plango me non eſſe, quod fuerim. Memini me clamantem „ diem crebrò junxiſſe cum nocte, nec priùs à pectoris ceſ- „ ſaſſe verberibus, quàm rediret, Domino increpante, tranquil- „ litas. Ipſam quoque Cellulam meam, quaſi cogitationum „ mearum conſciam, pertimeſcebam: &, mihimet iratus & ri- „ gidus, ſolus deſerta penetrabam. Sicubi concava vallium, „ aſpera montium, rupium prærupta cernebam, ibi meæ ora- „ tionis locus: ibi illud miſerrimæ carnis ergaſtulum: &, „ ùt ipſe mihi teſtis eſt Dominus, poſt multas lacrymas, poſt „ cælo inhærentes oculos, nonnunquam videbar mihi intereſſe „ agminibus Angelorum. Si autem hoc ſuſtinent illi, qui „ exeſo corpore ſolis cogitationibus oppugnantur, quid pati- „ tur puella quæ deliciis fruitur? „

Pictores autem de ſuo adjiciunt LAPIDEM, quo pectus tundit.

Eidem inter ſtudia verſanti libenter appingunt CANDELAM, quia ad lucernulam, furtivis noctium horis, quædam dictavit, etiam in ſenectute ſuâ. Unde eidem Euſtochio ſcribit (5): “ Accedit ad dictandi difficultatem, quòd, caligantibus oculis „ ſenectute, & aliquid ſuſtinentibus beati Iſaac, ad noctur- „ num lumen nequaquam valeamus Hebræorum volumina re- „ legere; qui, etiam ad ſolis dieique fulgorem, litterarum „ nobis parvitate cæcantur. „

(5) *Præfatione Libri ſeptimi in Ezechielem.*

Appingunt etiam Imaginem CRUCIS, & CALVARIAM, ſive mortui hominis caput, quia frequens fuit in meditatione Crucis, & Mortis, atque Judicii (*K*). *K*

Quod autem ad locum & SITUM ejus attinet inter quatuor Doctores (*L*): ſicut parum refert, an in Litaniis, juxta re- *L*

(*K*) Ob quod etiam illi appingitur Angelica TUBA, index tremendæ diei.

(*L*) Quandonam BB. Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, & Gregorius dici cœperint *quatuor Eccleſiæ Doctores*, nondum comperi: hoc ſcio, Bonifacium VIII., Diplomate dato Anagniæ XII. kal. octobris 1295. (*Apud Raynaldum Tomo XIV. pag. 487.*) præcepiſſe, ut quatuor illorum feſtivitates “ ſub „ Officio duplici per univerſas Orbis Eccleſias ſolemniter „ celebrarentur. Habentur autem illi, nec immeritò, veluti quatuor præcipui Doctores Eccleſiæ Latinæ. Totidem ex Eccleſiâ Græcâ coluntur Officio Romano, videlicet SS. Athanaſius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, & Joannes Antiochenus, cognomento Chryſoſtomus. Aliis in eodem

(6) *Statuta Carthuſianorum.* centiorum quorundam (6) obſervationem, præponatur Ambroſio & Auguſtino: an verò, juxta vetuſtiorem obſervationem, poſtponatur: ſic etiam parum intereſt, an inter Doctores quatuor Eccleſiæ, ſecundo loco pingatur, an quarto; cùm poſterius Vetuſtati magis ſit conſonum, ùt notum eſt ex Hieronymo (7) & Auguſtino (8): Prius verò magis convenit cum conſuetudine noſtri temporis, quô Cardinales presbyteri & diaconi ante Epiſcopos locum obtinent.

(7) *Hieron. ad Euagrium, & Epiſt. XIV. apud Auguſtinum.*

(8) *Auguſt. Lib. II. contra Julianum, cap. ult.*

Hìc jam quæras, cur ùt CARDINALIS, & cum LEONE pingatur, cùm Marianus Victorius nullam faciat ejus rei mentionem, qui tamen Vitam, ex ejus ſcriptis fideliter collectam, primus edidit? Reſpondeo: Si ſint fictitia, aut fabuloſa, aut minùs certa (quod nunc non diſcutio) ad quæ pictores, dum ita pingunt, reſpexerunt, corrigatur ſignificatio. Significet Cardinalitius veſtitus Beatum Hieronymum id officii habuiſſe apud Damaſum Pontificem, quod nunc habent Illuſtriſſimi DD. Cardinales. Sic enim de ſeipſo ſcribit in Epiſtolâ (9) ad Ageruchiam: "Ante annos plurimos, cùm in chartis Eccleſiaſti„ cis juvarem Damaſum, Romanæ urbis Epiſcopum: & Orien„ tis atque Occidentis Synodicis Conſultationibus reſponde„ rem (*M*)." Nec dubito quin huc reſpexerit (10) auctor

(9) *Epiſt. XI.*

M

(10) *Capite XXI.*

Officio Doctoris titulus adſcribitur, ſed Latinis tantùm: Hilario, Iſidoro, Leoni, Anſelmo: Inter Doctores Scholaſticos is honor delatus eſt Thomæ Aquinati, & Bonaventuræ. Poterat aliis tum Patribus, tum Scholaſticis Theologis indíci; neque enim ii ſoli Doctores fuere, qui Doctores ibi dicuntur: ſed quicunque Eccleſiæ fidem ac diſciplinam ſcriptis illuſtrârunt, in quibus inſignem haud dubiè locum obtinet ſanctus Abbas Bernardus. Quam vulgò dicunt *Aureolam Doctorum*, ea quoque dabitur piis omnibus, qui ſive Catechiſtæ, aut Parochi, ſive Concionatoris, aut Miſſionarii, ſeu demum Eccleſiaſtici Scriptoris munere ritè functi fuerint: verbo, qui ad juſtitiam erudierint multos, ùt eſt Danielis XII. 3.

(*M*) At non inde conſequitur Hieronymum fuiſſe Cardinalem, "cùm „ de S. Proſpero, auctore Gennadio (*de Viris illuſtr. cap. 84.*) „ certum ſit, in eodem miniſterio „ uſui fuiſſe S. Leoni Pontifici, „ nec tamen Cardinalem extitiſſe." Sic Baronius *ad an. 382. n. 25.*, ubi ſimul eos refellit, qui Cardinalitiam Hieronymo dignitatem ideò adſcribebant, quòd ipſe *Epiſt. 99.* ſe dixerit, omnium penè judicio, dignum aliquando ſummo ſacerdotio habitum: vel quòd ad eum *epiſt. 97. inter Hieronymianas* B. Auguſtinus ſcripſerit: "Quanquam ſecun„ dùm honorum vocabula, quæ

Micrologi

Micrologi (*N*), quando Hieronymum vocat Presbyterum Cardinalem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, qui ſub beato Damaſo Eccleſiaſticis inſtitutis diligentiſſimè invigilavit. Et eòdem referenda eſt docta diſputatio de Hieronymi Cardinalatu, quam Cornelius Scultingus, Theologus Colonienſis, conſcripſit. *N*

Significet Leo quòd ſeceſſerit in vaſtam Syriæ ſolitudinem; ubi quadriennium in lectione divinorum librorum, cæleſtiſque beatitudinis contemplatione, conſumſit, aſſiduâ ſe abſtinentiâ, vi lacrymarum, & corporis afflictione diſcrucians. Leonem enim beatus Hieronymus Marco tribuit, qui Euangelium ſuum à ſolitudine incipit. Cui etiam congruit, quod Ordo Romanus habet in Scrutinio ad electos (11): "Marcus „ Euangeliſta, Leonis gerens figuram, à ſolitudine incipit, dicens: Vox clamantis in deſerto. „ Sanè de Macario ſcribit Ruffinus, libro undecimo (12), quòd Leænæ ſpeluncam habuerit apud ſuam cellulam. Et ipſe Hieronymus teſtis eſt, mortuo Paullo Thebæo, Principe Eremiticæ vitæ, duos Leones, ex interioris eremi parte currentes, ei humi pedibus locum ſepulcri ſcalpſiſſe (*O*). *O*

(11) *Pag.* 37.

(12) *Capite IV.*

„ jam Eccleſiæ uſus obtinuit, Epiſ„ copatus Presbyterio major ſit: ta„ men in multis rebus Auguſtinus „ Hieronymo minor eſt. „

(*N*) Hunc jam conſtat eſſe S. Ivonem, Epiſcopum Carnotenſem. Ignotum ita perſtrinxit Baronius, *ubi ſup. n.* 26.. "Quantùm calluerit „ (Micrologus) res ejuſdem Hie„ ronymi, ex eo intelliges, dum „ ait ipſum perveniſſe uſque ad „ Sixtum Pontificem, quem conſtat „ diem obiiſſe ſub Bonifacio, Con„ ſulibus Theodoſio octavùm atque „ Conſtantio. „ Inibi caſtigat Eccleſiaſticorum Annalium parens, & Impoſtorem dici vult, Auctorem *Sermonum ad fratres de Eremo*, qui ſic Auguſtinum inducit loquentem *Serm. XXIV.*: "Legimus enim, fra„ tres cariſſimi, ſanctum Patrem „ Hieronymum Cardinalem fuiſſe in „ Eccleſiâ ſancti Laurentii Marty„ ris, &c. „ Et certè recentem ſe prodit Auctor ille vel unâ voce *Legimus.*

(*O*) Vulgaribus B. Hieronymi picturis initium dedit Joannes Andreæ, celebris ævo ſuo Juriſconſultus Bononienſis. Is jam multa pro ejus cultu præſtiterat, quum anno 1346., aut circiter, ſcripſit *Hieronymianum* ſuum, id eſt Vitam ſancti hujus Doctoris, prolixam illam, & multis erroribus aſperſam; in quâ ſic loquitur: "Dictavi formam, „ quâ nunc in Cathedrâ ſedens pin„ gitur [S. Hieronymus] cum Ca„ pello, quo nunc Cardinales utun„ tur, depoſito: & Leone man„ ſueto; ſic in locis diverſis ipſius „ multiplicando picturas. „ Fabu-

Iam de Cardinalatu primus invexerat Sebaſtianus, Benedictini inſtituti monachus, ſæculo ſeptimo non anterior, fortè poſterior octavo; cujus eſt fabuloſa Vita Hieronymi, *hujus Operum Tomo V.* à Martianæo vulgata. Ibi de S. Doctore, *col. 509.* legitur: " Romanam adiit Urbem, " in quâ..... Chriſti veſtem ſuſci- " piens, Presbyter quoque Cardi- " nalis ibidem eſt ordinatus. " Alius Scriptor, qui ſæculo, fortè XII. aut XIII., novam Hieronymi Vitam conſcripſit, *eodem Tomo, col. undecimâ* editam, idem affirmat his verbis: " Per congruos Eccleſiaſticos " gradus, ad Cardinalatûs dignita- " tem conſcendit. "

Suprà nominatus Sebaſtianus etiam auctor eſt fabulæ de Leone, *Tomo V. dictæ editionis, col. 513--516.* enarratæ, quam ulteriùs propagavit mox adductus Anonymus Scriptor. Originem ea traxiſſe videtur ex confuſis Hieronymi Geraſimique nominibus; nam Joannes Moſchus, *cap. CVII. Prati ſpiritualis* aliquid non abſimile perhibet obtigiſſe S. Geraſimo, cœnobii cujuſdam haud procul à Jordane Abbati, qui fato functùs dicitur an. 475. III. Non. martii. Sic autem antè-dictam Fabulam refert Joannes de Voragine *in Legendâ aureâ, edit. Lugdun. 1521. folio CXI.* " Quadam verò die adveſ- " peraſcente, cùm Hieronymus cum " fratribus ad ſacram lectionem au- " diendum ſederet, ſubitò Leo qui- " dam claudicans monaſterium in- " greſſus eſt. Quo viſo, cùm cæteri " fratres fugerent, Hieronymus ei " quaſi hoſpiti obviavit. Leo igitur " dum pedem ſibi læſum oſtenderet, " vocatis fratribus, pedes ſibi [illi] " præcepit ablui, & diligenter ejus " plagam inquiri. Quod cùm factum " fuiſſet, invenerunt Leonis plantam " à ſentibus vulneratam. Adhibitâ " igitur diligenti curâ, Leo conva- " luit: & omni feritate depoſitâ, in- " ter eos, quaſi domeſticum animal, " habitavit. Tunc Hieronymus vi- " dens quòd non tam pro ſanitate " ſui pedis, quàm pro eorum uti- " litate, Dominus Leonem miſiſſet, " de fratrum conſilio, eidem hoc " injunxit officium, ut aſinum, quem " habebant, qui ligna de nemore " deferebat, ipſe Leo ad paſcua du- " ceret, & ductum ibidem cuſtodi- " ret. Quod factum eſt. Nam in- " junctâ Leoni aſini curâ, more " paſtoris induſtrii, eundo ad paſ- " tum, ſocius inceſſanter itineris " rure paſcendo, undecumque de- " fenſor tutiſſimus erat. Verumta- " men, ut ſe cibaret, & aſinus ſoli- " tum perficeret opus, conſuetis " ſemper horis cum eo domum re- " dibat. Quadam igitur vice, paſ- " cente aſino, & Leone graviter " ſoporato, mercatores cum came- " lis inde tranſeuntes aſinum ſolum " viderunt, & eum quàm citiùs " rapuerunt. Expergefactus itaque " Leo, cùm ſocium non inveniret, " rugiendo huc illucque ibat. Quem " tandem non inveniens, ad portas " monaſterii triſtis, adytum intus, " ùt ſolitus erat, præ verecundiâ " ingredi non præſumpſit: & vi- " dentes fratres quòd tardiùs more " ſolito, & ſine aſino, veniſſet, " putaverunt quòd fame compulſus " aſinum comediſſet: &, nolentes ei " annonam tribuere conſuetam, dice- " bant: Vade, & reliquam partem " aſini, quæ tibi remanſit, mande: " & tuam ingluviem reple. Hæſi- " tantes tamen utrùm hoc malum " perpetraſſet, exierunt ad paſcua, ſi " fortè aliquod mortis indicium in-

„ venirent. Et nihil invenientes, „ hoc Hieronymo retulerunt. Tunc, „ monitis ejus, officium aſini Leoni „ injungunt, & ligna cædentes Leo- „ ni imponunt. Quod cùm Leo pa- „ tienter ferret, quadam die, expleto „ opere, agrum exiit, hac illacque „ diſcurrit, ſcire deſiderans quid de „ ſuo fuiſſet ſocio factum. Et ecce „ vidit in longè negociatores, cum „ onuſtis camelis præcedente aſino „ venientes. Mos enim illi regioni „ eſt, ut, quando cum camelis lon- „ giùs gradiuntur, cameli, ut direc- „ tiùs vadant, præcedentem & collo „ funiculum geſtantem aſinum ſub- „ ſequantur. Recognito igitur Leo „ aſino, cum ingenti rugitu ſuper „ eos irruit, & omnes homines in „ fugam convertit. Et Leo terri- „ biliter rugiens percutiebat caudâ „ fortiter terram: præteritoſque ca- „ melos, ſicut erant onuſti, ante ſe „ ad cellam ire coegit. Quod cùm „ fratres vidiſſent, & Hieronymo „ nunciaſſent, ille ait: Hoſpitibus „ noſtris, fratres chariſſimi, pedes „ abluite, eſcas præbete: & ſuper „ hoc voluntatem Domini expectate. „ Tunc Leo per monaſterium cœpit, „ ùt ſolebat, lætus diſcurrere: ſingulo- „ rum fratrum veſtigiis ſe proſter- „ nens, & quaſi de perpetratâ, quam „ non fecerat, culpâ, caudâ alludens, „ veniam poſtulabat. Hieronymus „ autem, futurorum præſcius, ait fra- „ tribus: Ite, fratres, & venientibus „ hoſpitibus neceſſaria præparate. „ Adhuc eo loquente, nuncius ad „ eum venit, annuncians ante fores „ hoſpites adeſſe, qui Abbatem vel- „ lent videre. Ad quos cùm ille „ iviſſet, protinus illi ejus pedibus „ provolvuntur, pro culpâ veniam „ poſtulantes. Quos ille benignè „ elevans, præcepit ut ſua recipe- „ rent, & aliena non uſurparent. „ Rogabant igitur illi beatum Hie- „ ronymum, ut medietatem olei pro „ benedictione accipiat. Quibus vix „ aſſentiens, tandem coactus ſuſcipi „ jubet. Promiſerunt autem ſe an- „ nuatim eandem olei menſuram „ fratribus ipſis daturos, & à ſuis „ dari heredibus præcepturos. „

OCTOBER.

CAPUT XLIII.

De ſancti Franciſci Stigmatibus.

FRANCISCUS, Patriarcha & Fundator Ordinis Minorum, notiſſimâ de causâ pingitur cum STIGMATIBUS. Jam enim & Bonaventura habet cap. XIII. Vitæ S. Franciſci, * & continua traditio ad nos tranſmiſit, * multique oculati teſtes, Inclusa aſteriſcis ** delenda erant.

P inter quos & Romani Pontifices (*P*), & continua traditio ad nos tranſmiſerunt.

(13) *In Miraculo tertio poſt mortem.*

Apud eundem verò Bonaventuram (13) habetur duplex Miraculum circa Imaginem ſancti Franciſci. Cùm enim Matrona quædam doleret in depictâ, quam habebat, Imagine Franciſci, ſacra illa Stigmatum ſigna deeſſe, die quâdam apparuerunt Signa illa mirifica in Picturâ, ſicut in aliis ipſius Sancti Imaginibus pingi ſolent. Subintravit poſtmodum cor mulieris dubitatio noxia, ne ſic fuiſſet Imago à principio conſignata. At Dei virtus, ne primum contemneret miraculum, addidit & ſecundum. Continuò namque, diſparentibus ſignis, nudata privilegio Imago remanſit, ut per ſequens ſignum fieret probatio præcedentis.

Cæterùm ùt fulgorem novi & ſanctiſſimi Ordinis invidi Q quorumdam (*Q*) oculi ferre non potuerunt: ſic etiam ſacra Stigmata Franciſci, & calumniam, & graviſſimam pertulere injuriam. Fuerunt enim in Regnis Caſtellæ & Legionis Religioſi & ſæculares, qui in Imaginibus Stigmata hæc paſſim deleverunt, injungendo Pictoribus nè deinceps ea depingerent; quorum inſaniam Alexander IV. compeſcuit litteris datis ad omnes utriuſque Regni Epiſcopos (14).

(14) *Exſtant in Firmamento Ordinis Minorum.*

Poſtea, cum multorum etiam offendiculo, nonnulli Paullum Apoſtolum, Doctorem gentium, & Catharinam Senenſem, ſororem ordinis ſancti Dominici, cum impreſſione Stigmatum

---

(*P*) Gregorius IX. anno 1237., *apud Waddingum, ad eum annum, initio:* & Alexander IV., *apud Raynaldum ad annum 1255. p. 27.* Rem eandem an. 1279. firmavit Nicolaus III. Anno verò 1304. B. Benedictus, Papa ejus nominis XI., horum Stigmatum feſtum celebrari, demum Paulus V. etiam Officium recitari conceſſerunt.

(*Q*) Imprimis Guilielmi de S. Amore, Sequani, Sorbonæ Doctoris, ac Bellovacenſis Eccleſiæ Canonici, qui è vivis abiit an. 1272., idibus ſeptembris. Scripſit ille librum *de periculis noviſſimorum temporum*, Richeriſtarum operâ Conſtantiæ, ùt præfert titulus, reipſa Lutetiæ Pariſiorum, editum anno 1632., quô negabat fas eſſe cuiquam omnia bona ſua ſponte relinquere: affirmabat Monachos, ſtipem emendicantes, non eleemoſynâ dignos eſſe, ſed pœnâ: atque Canonem *Omnis utriuſque ſexûs* ab iis violari, qui peccata confitentur Cœnobitis, etiam ab Epiſcopo, vel Romano Pontifice approbatis. Librum ejus ſolenni decreto confixit Alexander IV.: deditâ operâ confutârunt BB. Thomas Aquinas & Bonaventura.

depinxerunt. Et de Paullo occaſionem ſumſerunt, quia ſcribit (15) ſe portare Stigmata Domini Jeſu in corpore ſuo. Sed is error facilè repreſſus eſt.

(15) *Galat. VI. 17.*

Circa Catharinam autem multi pertinaces fuerunt, contra Apoſtolica ſcripta excuſationem aliquam prætexentes. Unde Sixtus IV. pluribus litteris (16), & ſub pœnâ excommunicationis, prohibuit, ne, præterquam Franciſci, ullius Sancti aut Sanctæ, Beati aut Beatæ (his enim vocibus utitur) Imago cum Stigmatibus habeatur, abſque ſpeciali conſenſu Sedis Apoſtolicæ. Urget autem Sixtus, nec in Proceſſu, nec in Canonizationis litterâ, de Stigmatibus Catharinæ legi, ubi maximè oportebat Privilegii illius mentionem fieri (*R*). *R*

(16) *In Firmamento.*

(*R*) *Pro* [vulgaribus] *D. Catharinæ Senenſis Imaginibus* prodiit Antverpiæ ex Officinâ Plantinianâ, 1611. in-8°., *Diſputatio R. P. F. Vincentii Juſtiniani Antiſtii, Valentini, Ordinis Prædicatorum, S. Theologiæ Profeſſoris*, Michaëli Bonello Alexandrino, S.R.E. Cardinali Epiſcopo Albano è S. Dominici familiâ aſſumto, dicata an. 1597., editaque ſtudio Joannis Boucquetii, itidem Dominicani, ad calcem librorum Joannis Nider *de Reformatione Religioſorum*, *pp. 393 -- 465.* In eâ *Diſputatione* referuntur poſteriores Literæ Sixti IV., datæ 3. octobris 1478., pœnas abs ſe latas revocantis. Ibidemque *pagg. 433. 434.* emanaſſe narratur Innocentii VIII. decretum 6. julii 1490., quo, ſub excommunicationis pœnâ, prohibetur, ex B. Catharinæ Imaginibus, ad eum uſque annum, tam antè, quàm poſt interdictionem Sixtinam, depictis, Vulnerum notas expungi, vel deleri; has enim Innocentius ſervari volebat: qui autem eas in poſterum depingerent, donec id per ipſum liceret, minabatur à piorum communione repellendos. Secutæ ſunt literæ Clementis VIII., 27. novembris 1599. vetantis, ne Franciſcani, aliive, quidquam innovent circa Stigmatum S. Catharinæ negotium, donec ea controverſia in Congregatione ſacrorum Rituum deciſa fuerit. Liti finem impoſuit Urbanus VIII., dum Romano Breviario hæc inſeruit *ad diem 30. aprilis*: " Hanc „ gratiam amantiſſimus Dominus novâ gratiâ cumulavit, ut ſentiret „ dolorem, illapsâ vi Vulnerum: „ & cruenta ſigna non apparerent. „ Quod ita contigiſſe cùm Dei famula Confeſſario ſuo Raymundo „ retuliſſet, ut oculis etiam repræſentaretur, radios in Imaginibus „ B. Catharinæ, ad dicta quinque „ loca pertingentes, pia Fidelium „ cura pictis coloribus expreſſit.„

" SANCTUM Patrem Franciſcum pro „ certo habemus fuiſſe cum acuto „ Cucullo: talemque Cymmabos (*) „ Florentiæ fecit anno 1240.: ad

(*) « Extat adhuc hæc S. Franciſci Imago, ad » vivum, dum in vivis degeret, expreſſa: & in » Eccleſiâ S. Crucis colitur; » inquit A. F. Gorius, *ad Borromæum pag. 87.* Id ſi verum eſt, errant qui Pictorem Cymmabon, ſeu Cimabue, narrant obiiſſe ſeptuagenarium anno 1300.

„ eamque formam Imago divini Pa„ tris trans Tiberim Romæ cerni„ tur : & ea fortaſſe eſt, quam „ Paula matrona faciendam Imagi„ nem curavit. Nec differt alia, „ quam Giottus Aſſiſiis fecit : ta„ liſque, ſi rectè memini, in Sanctæ „ Mariæ Majoris opere muſivo eſt. „ [*Fed. Borromæus, de Picturâ ſacrâ, Lib. II. cap. XI.*] De Veſte ejuſdem S. Franciſci hæc habet B. Angelus à Clareno, ſine *Chronicorum de ſeptem Tribulationibus Ordinis ſui*, apud Waddingum *in Annalibus Minorum ad an. 1208. n. 8., Tomo I. p. 38.* " Quoad materiam, docuit „ S. Franciſcus, quòd eſſet de pan„ no vili, & coloris cinericii, vel „ pallidi, corporis Chriſti mortifi„ cationem repræſentantis : etiam „ talis groſſitiei, quòd corpus fo„ veret : & poſſet fratri ſano una „ tunica ſufficere, intus & foris re„ peciata, tantæ longitudinis, quòd „ ſuccincta, abſque omni collectio„ ne ſupra cingulum, terram non „ tangeret : longitudo manicarum „ uſque ad extremitates digitorum „ perveniret, ita quòd manus ope„ riret, & longitudinem manuum „ non excederet : latitudo mani„ carum eſſet tanta, quòd manus „ liberè exire poſſent, & intrare : „ Capucium quadrum, & tantæ lon„ gitudinis, quòd faciem operiret. „ Ex his, præter alia, liquet S. Franciſcum non atrâ, non fuſcâ, ſeu nigricante, ſed leucophæi, vulgò *griſei*, coloris veſte indutum fuiſſe. Atque ita pictum à peritâ manu videre eſt Lovanii in aulâ primariâ Presbyterorum Oratorii.

APPENDIX

De S. BRUNONE, Cartusiani Ordinis institutore.

IS ex S. Cuniberti in patriâ urbe Coloniâ Agrippinâ Canonico, Remenſis Eccleſiæ Scholis Præfectus, ſive Theologalis Canonicus erat, quando ipſo præſente contigit " *exemplum illud celebre, à quo cœpiſſe dicitur* » *Ordo Cartuſianorum. Mortuus eſt quidam magnæ reputationis Magiſter* (*) » *apud Scholaſticos : parantur exequiæ in templo : venit vox*, Juſto Dei » judicio accuſatus ſum. *Dilata eſt ſepultura in diem alterum ; tunc audita eſt vox*, Juſto Dei judicio judicatus ſum : *tertiâ die, in quam dilatio ſepulturæ iterum facta extitit, inſonuit vox*, Juſto Dei judicio con» demnatus ſum. „ *Verba ſunt Joannis Gerſonis* in Tractatu de Simplificatione cordis, Notulâ XXII. *Idem narrat S. Antoninus* Parte II. Hiſtoriæ, tit. XV., cap. 22. *Secuti recentiores bene multi. Et res in Romanum Breviarium olim inſerta fuit : ſed expuncta, cùm illud Urbani VIII. juſſu corrigeretur. Atque hæc emendatio occaſionem præbuit Joannis Launoii, Pariſienſis Theologi, Libello, cui titulus :* De verâ cauſâ Seceſsûs S. Brunonis in eremum : ſeu defenſa Rom. Breviarii correctio circa Hiſtoriam S.

(*) *Raimundum Diocrem vocatum fuiſſe, Recentiores quidam affirmant.*

Brunonis. *Quæ Diſſertatio, curante hæretico homine Germano, Georgio Serpilio*, ad editionem Pariſienſem tertiam A. 1662., auctiorem, & correctiorem, recuſa *eſt* Francofurti apud Jo. Zach. Seidel, an. 1720. *in-4°. pp. 92., Prolegomenis, XXXII. pagellas implentibus, aucta; in quibus epiſtolæ quædam Launoii ad Jo. Albertum Portner, Lutheranum, urbis Ratisbonenſis Senatorem. Toto opere pugnat Launoïus adversùs enarratam mox apparitionem. Cum eo Critici non pauci ſentiunt, inficiali ferè argumento nixi, quòd nemo hujus miraculi meminerit ante Gerſonem, anno circiter 1420. ſcribentem, quum Bruno deceſſerit anno 1101. Præterea, quòd aliam Brunoniani ſeceſsûs cauſſam, ſeriam nempe vanarum hujus mundi divitiarum ac delectationum, verorumque æternæ vitæ gaudiorum conſiderationem, antea protuliſſent Guibertus, Abbas Novigentinus, & Petrus, cognomento Venerabilis, Abbas Cluniacenſis, atque ipſe imprimis Beatus Bruno* Epiſtolâ ad Radulphum Viridem, Remenſem Præpoſitum. *Demum quòd à ſe mutuò diſcrepent antè-dicti prodigii Narratores. Mihi non videntur iſta peremtoria: neque ſatis conſtat rem, de qua agitur, à Gerſone primùm eſſe literis mandatam. Etenim Cæſarius, Heiſterbacenſis in Colonienſi diœceſi monachus, ac penè ſuppar Brunoni*, Libro XI., de morientibus, cap. 49.: « *Fuit,* » *ait, in regno Franciæ Clericus quidam, nobilis, & dives.... qui cùm* » *mortuus eſſet, & in feretro poſitus, multitudine populi circumſedente, tam* » *ex clericis, quàm ex laïcis, ipſe ſe erexit, cunctis audientibus, in hæc ver-* » *ba prorumpens:* Juſtus judex judicavit, judicatum condemnavit, con- » demnatum tradidit in manus impiorum. *Quibus dictis, ſe reclinans,* » *iterum non obdormivit: ſed de requie tranſivit ad laborem, de deliciis ad* » *miſeriam.* » *Hæc narratio cum Gerſonis & Antonini dictis ita congruit, ut nequaquam turbandi videantur Patres Cartuſiani in poſſeſſione pingendæ Imaginis, hoc Miraculum repræſentantis.*

CAPUT XLIV.

Cur Dionyſius Areopagita caput manu geſtet.

PAUCIS intercurrentibus diebus, occurrit Natalis DIONYSII AREOPAGITÆ, Parriſiorum primi Epiſcopi (*S*), qui *S*

(*S*) Planè diſtinguendum eſſe DIONYSIUM AREOPAGITAM à cognomine Antiſtite PARISIENSI, inter eruditos hodie propè omnes convenit. Areopagitæ memoriam Græci Latinique univerſi olim celebrârunt Octobris die tertiâ. Fuit ille primus Athenarum Epiſcopus, ùt conſtat ex Dionyſii Corinthiorum Epiſcopi teſtimonio *apud Euſebium Lib. III. cap. 4.*: habuitque ſucceſſores BB. Publium & Quadratum. Vitam pro Chriſto profudiſſe affirmant S. Sophronius *epiſt. ad Honorium Papam*, & in Martyrologiis ſuis Uſuardus & Ado. Imperante Domitiano

pingitur CAPUT ſuum manibus PORTANS. “ Nam ad decla-
T „ randa Martyris, & Galliarum primi (*T*) Sacerdotis, merita

---

paſſum eſſe, admodum veriſimile. Sunt, qui igne crematum tradidere.

DIONYSIUS alter, annis propè ducentis poſterior, “ Epiſcopus à „ Pontifice Romano ad Gallias di„ rectus, ut prædicationis operam „ populis, à fide Chriſti alienis, „ exhiberet, tandem Pariſiorum ci„ vitatem devénit. Ibi per aliquot „ annos ſanctum opus fideliter & „ ardenter executus, à Præfecto „ Feſcennino Siſinnio comprehenſus, „ & cum eo ſanctus Presbyter Eleu„ therius, & Ruſticus Diaconus, „ gladio animadverſi, martyrium „ compleverunt. Ita S. Adonis Mar„ tyrologium *ad diem VII. Idus* „ *Octobris.* „ Probabile eſt hunc Dionyſium ſub Valeriano paſſum. De eo S. Gregorius Turonenſis *Hiſtoriæ Eccleſ. Francorum Lib. I. c. 30.*, *editionis Pariſ. 1610. pp. 19. 20.: Ruinartianæ itidem Pariſienſis c. 28.*, *col. 23.* : “ Sub Decio verò Impera„ tore multa bella adverſùm nomen „ Chriſtianum exoriuntur..... Hujus „ tempore ſeptem viri, Epiſcopi „ ordinati, ad prædicandum in „ Gallias miſſi ſunt, ſicut Hiſtoria „ Paſſionis ſancti Martyris Saturnini „ denarrat; ait enim: Sub Decio „ & Grato Conſulibus, ſicut fideli „ recordatione retinetur, primum ac „ ſummum Tholoſana civitas ſanc„ tum Saturninum habere cœperat „ ſacerdotem. Hi ergo miſſi ſunt: „ Turonicis, Gratianus [*al.* Gatia„ nus] Epiſcopus: Arelatenſibus, „ Trophimus Epiſcopus: Narbonæ, „ Paulus Epiſcopus: Tholoſæ, Sa„ turninus Epiſcopus: Pariſiacis, „ Dionyſius Epiſcopus: Arvernis, „ Stremonius Epiſcopus: Lemovi„ cinis, Martialis eſt deſtinatus „ Epiſcopus. De his verò beatus „ Dionyſius, Pariſiorum Epiſcopus, „ diverſis pro Chriſti nomine ad„ fectus pœnis, præſentem vitam „ gladio imminente finivit. „ Paſſionem S. Saturnini, hìc indicatam, videſis in *Actis ſinceris Martyrum* à Theodorico Ruinartio vulgatis, *edit. Amſtelædam. 1723., pp. 129-133.* Ibi *pag. 130.* “ Ante an„ nos L., ſicut Actis publicis, id „ eſt, Decio & Grato Conſulibus, „ ſicut fideli recordatione retinetur, „ primum & ſummum Chriſti To„ loſæ civitas ſanctum Saturninum „ habere cœperat Sacerdotem. (*) „ Advertendus quoque animus ad hæc verba S. Sulpitii Severi *Hiſt. ſacræ Libro II., edit. Leydenſis 1647. pp. 382. 383.* : “ Poſt Adrianum, An„ tonino Pio imperante, pax Eccle„ ſiis fuit. Sub Aurelio deinde, „ Antonini filio, Perſecutio quinta „ agitata: ac tum primùm intra „ Gallias Martyria viſa, ſeriùs trans „ Alpes Dei religione ſuſceptâ. „

(*T*) Nempe primæ, ſeu primariæ Urbis Epiſcopi; quo titulo ſe Primates *Franciæ* dicunt Archiepiſcopi Pariſienſes: Senonenſes verò, quòd Pariſiorum civitatem ſibi ſubjectam habuerint ante erectum

(*) Idem Ruinartius *Scholio ad Gregorium Turon. col. 23. D.* fatetur abs ſe nimis incautè Saturnini Paſſionem, relatam ad annum CCXLV., quo circiter ille in Gallias advenerat « cùm nonniſi » Decio & Grato Coſs., id eſt anno CCLI., » Toloſæ inſtitutus ſit Epiſcopus. »

lico

„ glorioſa, beatiſſimi Dionyſii ſe cadaver erexit, ſanctâque „ manu caput, à corpore dolabrâ lictoris truncatum, Angelico ductu greſſum regente, & luce cæleſti circumfulgente, „ pendulis cœpit brachiis vectitare. Et facta eſt comes multitudo cæleſtis exercitùs exanimi ejus corpori, caput proprium ab ipſo monte, ubi fuerat decollatus, per duo ferè „ millia deportanti, uſque ad locum, in quo nunc, Dei diſpoſitione, requieſcit humatum.„ Hactenus Hilduinus, Abbas S. Dionyſii, qui Martyrium ejus, annis ab hinc plùs minùs octingentis, ad Ludovicum Imperatorem graviter conſcripſit, & ex vetuſtiſſimis authoribus fideliter collegit (*V*) : potiſſimùm tamen ex conſcriptione Visbii, qui fuit oculatus Martyrii teſtis (*W*). Et hæc geſtatio capitis tam celebriter nota

---

Lutetiæ Archiepiſcopatum : Remenſes, quòd primum *Franciæ* Regem Chriſtianum S. Remigius ad Religionem noſtram adduxerit : Lugdunenſes, quòd eorum ſit vetuſtiſſimus in *Galliis* Epiſcopatus : Arelatenſes, quòd Archiepiſcopatus.

(*V*) Aliter planè de illo Hilduini Opere cenſent hodierni Critici. Morini Judicium *ſuprà* dedimus *pagg. 306*--*307.* Huic adſtipulatur Hadrianus Valeſius, *Valeſianorum pp. 160*--*176.*, præterea Claudius Fleury, & Sebaſtianus Tillemontius. Rem prope confectam vide in Syntagmate, cui titulus : *Joannis Launoii*, *Conſtantienſis*, *Theologi Pariſienſis*, *varia de duobus Dionyſiis*, *Athenienſi & Pariſienſi*, *Opuſcula*; *quorum fronti Jacobi Sirmondi Diſſertatio de eâdem materiâ præfigitur ; ubi ex occaſione multa*, *ad Gallicanæ Eccleſiæ originem ſpectantia*, *tractantur. Acceſſit de veteribus Baſilicis Pariſienſibus Diſquiſitio. Pariſiis*, *apud Edmundum Martinum*, *1660.* in-12., pp. 188. & 571.

(*W*) Supereſt adhuc ea *Conſcriptio* Visbii, à Morino vulgata *pagg. 32. 33. Operis de ſacris Ordinationibus*, *edit. 1695.* In eâ ſic legitur : “ Ego Visbius, Lisbii filius, „ [credo] Chriſtum Jeſum, quem „ nobis prædicavit Dionyſius Ionicus, qui appellatur Macarius, „ Deum eſſe, de Spiritu ſancto, ex „ dignâ Mariâ, quæ nunquam fuit „ aliter niſi virgo, conceptum : & „ hominem ſine ullâ maculâ natum: „ & paſſum ac mortuum pro hominum ſalvamento....... Dono illi, „ & tibi, bonus Miniſter Maſſo „ Presbytero, ſchopos omne poſtliminium meum, cum illo quod „ eſt in urbanio hujus. Illi reſpuo, „ quod Dionyſius Macarius à patre „ meo comparavit ad domum baptiſmalem faciendam, quia dicebat „ Deum Jeſum in locato natum, „ & de ejus pretio captivorum ſepulturam comparatam : & remanſit mihi de matre meâ Larciâ, „ quæ prodidit patrem meum, à Macario Dionyſio Chriſtianum, Feſcennino Siſinnio. Sed poſt nimias „ torturas, cataſtatas, & catenas, „ & militum terniones, & beſtias „ manſuetas, & clibana extincta, vi-

fuit in Eccleſiâ, ut Græci authores ejus quoque meminerint, veluti Simeon Metaphraſtes, & alius vetuſtus Scriptor, à Perionio cum Operibus Dionyſii tranſlatus.

Quare non debuit Joannes Œcolampadius hanc geſtationem, velut anilem fabulam, deridere. Verba ejus adſcribam, quia ex ejus, aut potiùs ex Chryſoſtomi verbis, non imperitè deſumi poteſt ſecundaria ratio hujus picturæ S. Dionyſii: Citat imprimis verba Chryſoſtomi (17) à ſe tranſlata. "Etenim ſicut milites vulnera, quæ in præliis inflicta regi monſtrantes, fidentes loquuntur: ita & illi in manibus abſecta capita geſtantes, & in medium adferentes, quæque voluerint apud Regem cœlorum impetrare poſſunt.„ Deinde in hæc verba Chryſoſtomi ſic commentatur: "Hæc pro ſimpliciorum captu craſſiùs dicta ſunt. Sicut & de Matre Chriſti dicimus, quòd Ubera monſtret Filio: & de Chriſto, quòd Vulnera Patri oſtentet. Neque enim tam craſſa ſpectacula ſunt in cælo. Hanc cauſſam ſuſpicor, quare apud Lutetiam D. Dionyſius, & apud Maguntiacum Albanus Martyr, depicti, videantur capita geſtare in manibus. Neque enim facilè mihi perſuaſerit quiſpiam anilem fabulam, quòd decollati tantum itineris confecerint. Sancti capita geſtantes ferme in hunc modum tacitè loqui mihi videntur: Videte capita noſtra: charitas veſtra nos coëgit ut hæc deſecari voluerimus (18). Ecce capita noſtra in manibus noſtris ſunt (*X*):

(17) *Homiliâ in Juventinum & Maximum.*

X

(18) *Jud. XII. 3., 1. Reg. XIV. 5., & XXVII. 21. Job. XIII. 14., Pſ. CXVIII. 109.*

„ deret, in carcere Glaucini, Macarium Dionyſium Dominicas celebrantem, lumen, quod tale non vidit homo, ſuper omnes qui per illum crediderunt, cùm in frangendo pane Jeſum Dominum multitudinem albatorum illi dediſſe, & audiſſe dicentem: Accipe hoc, care, munus, quod mox complebo tibi unà cum Patre meo..... Et ſic cùm, cæsâ cervice, vidiſſet caput ſuum illum cum grandi luce portare, clamavit ſe eſſe Chriſtianam, & occiſa eſt. Ego namque Romam ductus, Domitiano ejus Pilato, per tres Cæſares militavi. Nunc, quia mihi promittis, juſta deſero: & Jeſu Deo milito cum Dionyſio Macario, & juſtificatis Ruſtico & Eleutherio, & patre, & matre, & omnibus, qui diligentes Jeſum mortui ſunt.„ Habes, Lector, *oculatum* Atticumque Dionyſiani Martyrii teſtem: habes limpidum fontem, è quo prodierunt elegantiſſima illa Areopagitica. Quid naſi, quid cordis habuit Hilduinus, quum tali nugarum ſuarum auctore ſe jactaret adversùs D. Gregorium Turonenſem?

(*X*) Locis omnibus in margine citatis, non caput, ſed anima, ſeu

„ neque capillus capitis perit :" & ſimilia. „ Hactenus Œcolampadius, tradens ſecundarias aliquot rationes, cur Dionyſius pingatur geſtans caput ſuum : errans tamen, ùt dixi, graviſſimè, quòd primariam rationem velut anilem fabulam rejiciat. Quò etiam ſpectat marginalis Notatio ad Abbatem Urſpergenſem (Y) : " Nota animas in manibus habere. Hinc „ picturæ Divorum aliquot, quibus nec vita chara fuit amo- „ re Chriſti. „ Y

vita, dicitur in manibus portari, id eſt, propinquis objici periculis. Simile iſtud Gregorii, *Homil. XI. in Euangelia* : " Deprædari ergo „ deſiderat, qui theſaurum publicè „ portat in viâ. „

(*Y*) Id eſt, ad Chronicon, cujus Auctor Conradus de Lichtenaw, Urſpergenſis in Auguſtanâ diœceſi Abbas, circa annum 1240. defunctus.

APPENDICULA

De S. LUCA, Euangelii Scriptore.

Hic, notâ de cauſsâ, pingitur ac ſculpitur, adjuncto Vitulo, ſeu juvenco, alis inſtructo: & Euangelicam hiſtoriam conſcribens, ſive in quadratâ tabellâ, ſive (quod ætatis illius mori conformius) in libro convoluto, atque cilindri formam referente.

Pingi poſſet habitu Medici ; nam eum eſſe, quem Paulus ad Coloſſ. IV. 14. *Medicum chariſſimum appellat, Euſebius, Hieronymus, ac veterum cæteri docent. Quare non ineptè Pictores quidam in ejus ſcribentis cubiculo diſponunt ordine vaſcula, recondendis pharmacis deputata. Rectè quoque eum ſibi Patronum adſcivere Medici.*

At non pari jure gloriantur eo Patrono Pictores, qui Lucam interdum exhibent pingendo B. Mariæ vultui intentum. Nemo enim vetuſtiorum id factum ab illo prodidit, primuſque ſexto ſæculo affirmavit Theodorus, cognomine Lector, Hiſtoriæ Libro I., pag. 551. editionis Valeſianæ, ſeu Pariſienſis an. 1673.

CAPUT XLV.

De pictura Quintini, & Wolfgangi.

Z OCTOBREM claudunt Natales QUINTINI Martyris (*Z*), & WOLFGANGI Epiſcopi. Prior in quibuſdam noſtratibus Eccleſiis, & in pluribus Franciæ depingitur Diaconus (**). Quod obiter noto, quia dum Pictores ex Imaginibus, ùt Baſilius loquitur (19), Imagines depingunt, tradunt aliquando poſteritati, quod hiſtoriæ Scriptor omiſit (*A*).

(19) *Homil. XIX.*

A B De Epiſcopo verò Wolfgango exſtant hi verſus in libro (*B*) de Monaſteriis Germaniæ :

" Wolfgangum quoties Divum veneranda Vetuſtas
„ Pinxit

C (**) ☞ *Prima editio ſic* : S. Quintinus Martyr Lineaci (*C*) in parochiâ S. Quintini pingitur ùt Diaconus. Et D. Paſtor loci, cùm hoc annotarem, dicebat mihi ſimiliter eum pingi in vicinis eccleſiis. ☜

(*Z*) In Calendario, quod præfixum eſt novo Breviario Rotomagenſi, ponitur 31. Octobris " Commemoratio S. Quintini, apud Auguſtam Veromanduorum Epiſcopi, & Martyris anno 287.„ De ejus Epiſcopatu ſilent Martyrologium Romanum, Baronius, Tillemontius, *Tomo IV. Commentarior. ad Hiſt. Eccleſ., edit. Pariſ. p. 703.* & Bailletus *Tomo III. Vitarum SS., edit. in-fol., col. 445--450.* Notandum ex Mabillonio *Præf. in III. Sæculum Benedictinum, n. 37.* quoſdam olim ob munus Euangelicæ Prædicationis *Epiſcopos* dictos eſſe, cùm tamen Epiſcopi non eſſent.

(*A*) Id applicare licet B. Joannæ, uxori Chuſæ procuratoris Herodis, atque uni earum mulierum, quæ Chriſto Magiſtro miniſtrabant de facultatibus ſuis, ùt eſt apud Lucam *verſic. 3. Capitis VIII.* Solet enim ſancta hæc femina pingi, laguncuIam ferens in caniſtro ; unde colligas vini curam habuiſſe in miniſterio Domini.

(*B*) Auctore Gaſpare Bruſchio, Egrano, Poetâ Laureato, & Comite Palatino, qui & verſiculos hoſce compoſuit. Exſtant *pag. 160.* editionis renovatæ an. 1682. in-4°., cui titulus : *Chronologia Monaſteriorum Germaniæ præcipuorum, ac maximè illuſtrium ; in quâ origines, Annales, ac celebriora cujuſque monumenta bonâ fide recenſentur.* Bruſchius vitam clauſit an. 1559., ætatis 42., ab infenſis ſibi nobilibus in aditu ſilvæ cujuſdam interemtus.

(*C*) Qui Brabantiæ vicus eſt, vulgò *Lennich* dictus, medius ferè inter Bruxellam & Gerardi-montium Flandriæ. Ex eo decerpta eſt anno 1515. altera parochia, quæ dicitur Lineacum S. Martini.

„ Pinxit, ita hunc pinxit, geſtaret ut ipſe ſecurim
„ Dextrâ, ſed lævâ templum cum turre decorum.
„ Hâc Picturâ equidem voluit nihil ipſa Vetuſtas
„ Significare aliud, quàm quòd Paſtoris honeſti,
„ Pontificiſque pii, ſummum eſt ſuper omnia munus.
„ Is ſemper Templum debet geſtare (*D*), ſibique *D*
„ Commiſſum populum doctrinâ paſcere ſanâ,
„ Nec curas alias animo geſtare priores;
„ Deinde ſecuri etiam ſordes reſecare pudendas (*E*): *E*
„ Quidquid & arboribus teneris, plantiſque, nocére
„ In vitâ poſſet, ſtudio delebit eodem. „

(*D*) Quòd ſiniſtrâ Templum geſtet, eo fortè deſignatur conditum ab eo inſtitutumque ſacrarum Virginum cœnobium, quibus ſe aggregavit ipſa Ducis Bavariæ filia, nomine Brigida. Obiit S. Wolfgangus anno 994. die 31. octobris.

(*E*) Securi illâ fortè ſignificentur abuſus ejus operâ reſecti, præſertim in Reformatione Monaſterii S. Emmerani, cui digniſſimum Abbatem præfecit B. Romualdum, cùm jam pridem id ab Epiſcopis Ratisbonenſibus adminiſtrari ac poſſideri ſoléret, non abſque gravi monaſticæ diſciplinæ detrimento. At ſimplicius videtur, eam Securim referre ad ſtructuram vel cœnobii, vel Templi.

N O V E M B E R.

SUPPLEMENTUM

DE PURGATORIO, ET ANNUA COMMEMORATIONE FIDELIUM DEFUNCTORUM.

ORATIONES *& Sacrificia pro fidelibus in pace Eccleſiæ mortuis ab ipſo Chriſtianæ Religionis exordio oblata fuiſſe, patet ex Auguſtini* Sermone XXXII. de verbis Apoſtoli : « *Hoc, inquit, à Patribus » traditum univerſa obſervat Eccleſia, ut pro eis, qui in Corporis & Sanguinis Chriſti communione defuncti ſunt, cùm ad ipſum Sacrificium loco ſuo » commemorantur, oretur : ac pro illis quoque id offerri commemoretur. » Tradit alibi S. Doctor non eſſe prætermittendas « Supplicationes pro ſpiritibus » mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Chriſtianâ & Catholicâ ſocietate » defunctis, etiam tacitis nominibus quorumcumque,* SUB GENERALI COM» MEMORATIONE *ſuſcepit Eccleſia; ut, quibus ad iſta deſunt parentes, aut*

» *filii, aut quicumque cognati, vel amici, ab unâ eis exhibeantur piâ matre » communi.* » *Sic ille* Libro de curâ pro mortuis, cap. IV.

Sed diem ſpecialem, huicce generali Commemorationi deputatam, in antiquis Eccleſiæ monimentis nullam reperimus. Primus id excogitaſſe anno 998. vulgò creditur ſanctus Odilo, Cluniacenſis Abbas, & ſui ſæculi ornamentum; ita enim refert ad eum annum Sigebertus. Beatus verò Petrus Damiani : « *Venerabilis, inquit, Pater Odilo per omnia monaſteria ſua conſtituit generale Decretum, ut, ſicut primo die menſis novembris, juxta univerſalis » Eccleſiæ regulam, omnium Sanctorum ſolemnitas agitur : ita ſequenti die in » Pſalmis, & eleemoſynis, & præcipuè Miſſarum ſolemniis, omnium in Chriſto » quieſcentium memoria celebretur.* » *Non deſunt tamen, qui hanc inſtitutionem tribuant vel Bonifacio IV. Papæ, qui è vivis exceſſit an. 615., vel Joanni XVI., Odilonis precibus excitato. Lege Cajetani Mariæ Merati Additamenta ad Gavantum* Tomo II. Parte 1. pag. 547. : *ſed & pondera hæc Amalarii verba, qui anno 810. florebat :* « *Poſt Officium Sanctorum, ait* » de ord. Antiphon. cap. 65., *inſerui Officium pro Mortuis ; multi enim » tranſierunt de præſenti ſæculo, qui non illico Sanctis conjunguntur, pro » quibus* SOLITO MORE *Officium agitur.* »

Nititur autem, ùt patet, iſta Commemoratio fide Eccleſiæ, nunc, ùt olim, ex verbo Dei ſcripto traditoque docentis « PURGATORIUM *eſſe* „ : *Animaſque* « *ibi detentas, fidelium ſuffragiis, potiſſimùm verò acceptabili Altaris Sacrificio » juvari.* » (Syn. Trident. Seſſ. XXV.)

Verùm « *quis ſit, & ubi locus ille : quodve pœnarum genus Animæ illic » ſuſtineant; an tantùm triſtitiæ cujuſdam & doloris, ob dilatam beatitudinem: » an quòd obſcuro quodam & caliginoſo carcere recludantur : vel igne corpo- » reo torqueantur, quo excoquitur ac purgatur quidquid in ipſis ſordium ſu- » pereſſe poteſt; pariter quæ ſit menſura, quis modus, quæ duratio, quis » miniſter hujus pœnæ, Eccleſiâ ſilente nec definiente, certò affirmare nec poſ- » ſumus, nec debemus;* » *ùt rectè obſervat Honoratus Tournely* Tract. de Deo, &c. Quæſt. XII. art. 2. ſub init. *Et ipſi Tridentini Patres* ubi ſup. « *incerta* [de Purgatorio] *evulgari ac tractari* » *vetant.*

Cæterùm, Tournelio non diſſimulante, eò propendet communior opinio Theologorum, ut exiſtimet vero igne Animas illas torqueri. Addo ego ita receptam eſſe apud plebem in universâ Eccleſiâ Latinâ, ut minimè ferendus eſſet Pictor, qui Purgatorium oculis exhibens, piaculares ab illo flammas excluderet. Quid præterea obſervari hac in re expediat, his verbis edocet Auctor à me frequenter adductus : « *Imago Purgatorii ita fieri debebit, ut dolor ſimul & » ſuavitas quàm maximè exprimantur, Animarum ſcilicet, quæ cruciantur ibi, » & ſeſe evaſuras ſciunt. Affectus iſti diverſi, egregiè expreſſi, cernuntur ex cerâ » inter Bibliothecæ noſtræ* [Ambroſianæ] *ſigna, & tabulas; quarum una totidem capitibus deſperationem Inferorum, Purgatorii luctum, & Paradiſi » gaudia oſtendit. Poterunt etiam Purgatorii pœnis inſeri figuræ aliquæ Angelorum, qui vel conſolentur animas, vel ad ſupplicia ipſas deducant, vel » inde eximant. Sed ſatius erit, juxta meliorem ſententiam, removere à Purgatorio figuram omnem Dæmonum; cùm ſatìs ibi ſupplicii ſit, etiam abſque » horum ſævitiâ & fœditate.* » [Fed. Borromæus, de Picturâ ſacrâ, Lib. II. cap. x.]

SUPPLEMENTUM ALTERUM

DE S. HUBERTO, EPISCOPO LEODIENSI,

CUJUS MEMORIA celebratur tertiâ die Novembris. Ejus hiſtoriam omnium ad hanc diem accuratiſſimè tractavit Joannes Robertus, ſive Roberti, è Soc. Jeſu Doctor Theologus; ex cujus calculis HUBERTUS anno 656. natus, anno 683., inter venandum, conſpectâ Chriſti crucifixi, infrà Cervi cornua, imagine, ad Dominum convertitur. Anno 685. gignit S. Floribertum, quem poſtea ſucceſſorem habuit, & uxore orbatur. Tungrenſium, ſeu mavis Trajectenſium, Epiſcopus creatur an. 697. B. Lamberti, deceſſoris ſui, corpus, unàque ſedem Epiſcopalem, Leodium transfert anno 709. Demum in villâ ſuâ Furæ Ducum, vulgò ter Vueren, *in Brachbanto moritur an. 727.*

Geſta ab illo in Epiſcopatu literis mandavit anonymus quidam ei ſynchronus, à Surio primùm editus: cætera ſcriptores recentiores, quorum unus, capite primo è tribus ab Joanne Roberti vulgatis, pag. 7. *ſic habet: « FERTUR autem quòd quadam die ſolemni, quando alii Chriſtiani, ſeu vicini » ejus, pergebant ad Eccleſiam, ipſe, vanitatibus mundi deditus, pergebat ad » venationem. Et ecce, apparuit ei quidam Cervus, qui infra cornua ſua » geſtabat ſignum S. Crucis. Audivit inſuper quamdam vocem, dicentem ſibi: » Niſi convertaris ad Dominum per ſanctæ vitæ propoſitum, deſcendes velo- » ciùs ad infernum. Quo audito, deſcendit ilicò de equo ſuo, adorans Do- » minum qui ſibi apparuerat, & promptum ſe exhibens ad faciendum quod » monuerat. » Memorat inde Scriptor ille, ùt, Ebroïni tyrannidem fugiens Hubertus, relictâ Franciâ Sequanorum, ad mitiorem Principem Pipinum in Auſtraſiam venerit. Editor verò Robertus,* Quæſtione tertiâ Hubertinâ, *viſos ait ſibi veteres & optimæ fidei codices mſs., idem Cervi Miraculum referentes, quod & diuturnâ Traditione, & ſculptis ac pictis Iconibus, & denique Principum Regumque donariis, poni extra dubitationis aleam arbitratur. Optandum tamen foret id argumentis efficacioribus adſtrui. Robertinos enim illos codices, Traditionem, Icones, Donaria, undecimo ſæculo vetuſtiora eſſe, unde probabis? Si libri illi melioris notæ fuiſſent, quam is, è quo Miraculum exſcripſi, eos haud dubiè præ iſto Robertus edidiſſet. Atqui populari dumtaxat rumore nixum eum qui editus eſt, Auctor ipſe indicat voculâ* Fertur, *narrationi ſuæ præfixâ. Et erratum ab eo, quum ait Cervum in Sequanis conſpectum, pertendit ipſe Robertus, quòd conſtet Hubertum in Auſtraſiâ educatum fuiſſe. « Nam, inquit* pag. 348., *præter quàm quòd mſſ. codices id paſſim tradunt, » rectiùs etiam cum eo cohæret, quòd ad S. Lambertum inſtruendus mittitur, » qui utique apud Auſtraſios agebat, procul à Sequanis. »*

Ut ut eſt, B. Hubertus Venantis habitu pingitur, eumque ſibi Tutelarem, ante annos plùs IϽCC., Venatores Arduennates elegerunt, jam tum ſoliti ſancto Pontifici quotannis & Venationis primitias, & decimam prædæ partem offerre. Alibi, dicatâ ejus cultui die, ſummo mane, Sacra peragi laudandâ conſuetudine curant, quibus ante venatum interſunt.

CAPUT XLVI.

De numero & picturâ Coronatorum Martyrum.

CORONATORUM porrò quatuor Feſtum incidit in Octavas omnium Sanctorum : ſimul etiam quinque Martyrum, CLAUDII, NICOSTRATI, SYMPHORIANI, CASTORII, atque SIMPLICII (*F*).

Sed circa hos Sanctos duplex eſt Sculptorum & Cæmentariorum quorumdam error. Unus quòd ſuos Patronos vocent Quatuor Coronatos, cum ſint quinque prædicti, à quatuor Coronatis (*G*) diverſi, ùt ex Geſtis & Breviariis conſtat. Quare ſi moleſtius plebeiis foret quinque Martyrum nomina exprimere, vocent Patronos ſuos, aut Coronatos, aut Quinque Coronatos : non autem falsò, Quatuor Coronatos.

Alter error ex dictis dependet. Pingunt enim quatuor Coronatos cum inſtrumentis Sculptorum & Cæmentariorum, cùm ea forent quinque prædictis Martyribus applicanda. Itaque qui in errore verſantur, eundem, ùt nimis manifeſtum, agnoſcant & corrigant.

CAPUT XLVII.

Pictura Martini veſtem ſcindentis.

A CORONATIS ad MARTINUM, ſanctiſſimum Epiſcopum (*H*), tranſeamus, cujus chlamydem dividentis

(*F*) Paſſi ſunt ſub Diocletiano, anno 303. (*Baron. ad hunc an.*, *n.* 115.)

(*G*) Hi biennio pòſt interfecti: eorum nomina Severus, Severianus, Carpophorus, & Victorinus. *Baronius*, *ibid.*, qui & obſervat Artem Statuariam illo tempore collapſam eſſe, quòd ejus facultatis opifices, propemodum omnes ad Chriſtianam fidem converſi, neque Deos, neque Diis ſacranda vellent exſculpere. Unde factum, ut quæcunque Romæ viſuntur, imperante Diocletiano facta Simulacra, rude quiddam & informe referant.

(*H*) De anno mortis ejus gravis eſt controverſia : veriſimile obiiſſe circa 397.

pictura,

pictura, non ſolùm Ambianis, ubi eam diviſit, celebris eſt, ſed per totum orbem Chriſtianum. Factum autem illud deſcribit ſanctus Severus Sulpicius (20) : " Quodam tempore, „ cùm jam nihil præter arma, & ſimplicem militiæ veſtem, ha- „ beret, mediâ hyeme, quæ ſolito aſperior inhorruerat, adeò „ ut pleroſque vis algoris extingueret, obvium habuit in „ portâ Ambianenſis civitatis pauperem nudum; qui cùm „ prætereuntes, ut ſui misererentur, oraret, omneſque mi- „ ſerum præterirent, intellexit vir Deo plenus, ſibi illum, „ aliis miſericordiam non præſtantibus, reſervari. Quid ta- „ men ageret? Nihil præter CHLAMYDEM (*I*), quâ indutus „ erat, habebat. Jam enim reliqua in opus ſimile conſumſe- „ rat. Arreptô itaque ferrô quô accinctus erat, mediam „ dividit, partemque ejus pauperi tribuit : reliquâ rurſus in- „ duitur. Interea de circumſtantibus ridere nonnulli, quia „ deformis eſſet, & truncatus habitu videretur. Multi tamen, „ quibus erat mens ſanior, altiùs gemere, quòd nihil ſimile „ feciſſent, cùm, utique plus habentes, veſtire pauperem ſine „ ſuâ nuditate potuiſſent. Nocte igitur inſecutâ cùm ſe ſo- „ pori dediſſet, vidit Chriſtum chlamydis ſuæ, quâ paupe- „ rem texerat, parte veſtitum. Intueri diligentiſſimè Domi- „ num, veſtemque quam dederat jubetur agnoſcere. Mox „ ad Angelorum circumſtantium multitudinem audivit Jeſum „ clarâ voce dicentem : Martinus, adhuc catechumenus, hac „ me veſte contexit. Verè memor Dominus dictorum ſuo- „ rum, (qui ante prædixerat (21) : Quamdiu feciſtis hæc uni ex

(20) *Initio Vitæ*, [cap. II.]

I

(21) *Matth. XXV. 40.*

(*I*) Notent Pictores eam albi coloris fuiſſe. Venantius Fortunatus *Lib. I. de Vitâ S. Martini*, (*Biblioth. PP. edit. 1677. Tomo X. p. 598.*)

" Hac ſe veſte tamen tectum obtu-
„ lit ipſe Creator :
„ Martinique chlamys texit velami-
„ ne Chriſtum.
„ Nulla Auguſtorum meruit hunc
„ veſtis honorem :
„ Militis ALBA CHLAMYS plus eſt
„ quàm purpura regis. „

Hic enim habitus fuit eorum apud Romanos militum, quos ſtaturæ proceritas & forma commendabat : qui in pugnâ Imperatorem circuibant ac defendebant, candidâ veſte conſpicui. Hinc dicti Candidati apud Ammian. Marcellinum *Lib. XV. cap. 5.*, & alibi. Docet Vegetius " Candidatos milites dictos, principales, „ quique privilegiis muniuntur. „ Inſcriptio Romæ in Baſilicâ S. Petri ad vincula : HIC. POSITUS. EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRIMICER. [Ex Cangii *Gloſſario mediæ & infimæ Latinitatis.*]

„ minimis iſtis, mihi feciſtis,) ſe in paupere profeſſus eſt
„ veſtitum fuiſſe: & ad hoc confirmandum tam boni operis
„ teſtimonium, in eodem ſe habitu, quem pauper acceperat,
„ dignatus eſt oſtendere.„

(22) *Lib. X. Carminum variorum.* Succinctiùs idem narrat ſanctus Fortunatus (22):

" Ambianis tremulum cernens Martinus egenum,
„ Dimidiæ chlamydis mox ope membra tegit.
„ Sed coram Angelicis turmis ſe hanc, nocte ſilente,
„ Pauperis in ſpecie, Chriſtus habere refert. „

CAPUT XLVIII.

Pictura Eliſabeth, cum tribus Coronis.

K Die decima nonâ Natalem habet Eliſabeth, Regis Hungarorum filia (*K*), xenodochiorum & pauperum amantiſſima. Hæc pingitur cum tribus Coronis, ut ſignificetur vitam ſanctiſſimè tranſegiſſe in ſtatu virginali, maritali,
L & viduali (*L*); quomodo hanc picturam explicat Jodocus Clichthoveus integro Sermone, quem unicum edidit de Natali hujus ſanctiſſimæ Viduæ; in quo pro themate aſſumit illud
(23) *Cap. XLV. 14.* M Eccleſiaſtici (23): " Corona aurea ſuper caput ejus (*M*).„

CAPUT XLIX.

In picturam Præſentationis beatæ Mariæ.

In Præsentationis autem Beatæ Mariæ Imagine, certum eſt, quod principaliter per eam ſignificatur: videlicet, beatiſſimam Virginem voviſſe virginitatem; ſicut ex
(24) *Lucæ II. 34.* ejus verbis (24): " Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non
(25) *In Libro de ſanctâ Virginitate, cap. IV.* „ cognoſco? „ multi annotaverunt; ùt Auguſtinus (25),

(*K*) Mortua an. 1231., ætatis 25.

(*L*) Quod idem præſtitit alia Eliſabeth, Regina Portugalliæ, defuncta IV. julii 1336.

(*M*) Ubi tamen legitur: " Super „ mitram ejus. „

Gregorius Nyſſenus (26), Beda (27), Bernardus (28), & Hugo de ſancto Victore (*N*) (29).

(26) *In Homiliâ de Chriſti Nativitate.*
(27) *In Lucam.*
(28) *Homiliâ IV. ſuper: Miſſus eſt: & in Sermone ſuper: Signum magnum apparuit in cœlo.*

Conantur etiam nonnulli exprimere ex Libello de ortu beatæ Mariæ, qui eſt apud Hieronymum, quòd triennis abſque ductu aſcenderit per QUINDECIM GRADUS TEMPLI (*O*). Verùm quæ dicuntur de quindecim gradibus Templi, planè incerta eſſe annotavit Reverendiſſimus D. Janſenius in Pſalmum CXIX.

N O

Neque omninò certum eſt an TRIENNIS fuerit Præſentata; quamvis hoc pauló plus probabilitatis habeat ex Græcis aliquot Scriptoribus, apud Metaphraſtem. Quibus adde Nicephorum Libro primo, cap. ſeptimo (*P*).

(29) *Cap. 1. de perpetuâ Virginitate Mariæ.*

P

(*N*) " *Tous les Pères & les Interprètes Catholiques établiſſent par ce paſſage* [Luc.II. 34.,] *contre Calvin & les autres, un propos, une volonté déterminée, un vœu même ſelon quelques Pères, de garder ſa virginité.* " Boſſuet, *Seconde Inſtruct. Paſtorale ſur le N. T. de Trévoux*, edit. Pariſ. 1703. p. 54.

(*O*) Habet hæc *Euangelium de Nativitate Mariæ n. 6.*, *Codice Apocrypho N. T.*, ab Joh. Alb. Fabricio vulgato, *pp. 26--28.* Et *Proteuangelium Jacobi*, *num. 7.*, *ibidem*, *paginis 83--85.*

(*P*) Et *Libro ſecundo*, *capite III.*, ubi locum allegat, velut ex S. Euodio, Epiſcopo Antiocheno, toti Antiquitati ignotum, atque ideò à Baronio, aliiſque rejectum. Eadem propè habet *Homiliâ citatâ* Nyſſenus, qui & apocrypham quandam hiſtoriam profert. Item *Tragœdia Chriſti patientis*, cum Nazianzeno edi ſolita. Cæterùm ſatis antiquam eſſe apud Græcos Præſentationis Marianæ ſolemnitatem, oſtendunt Emmanuelis Comneni Imp. Conſtitutio *apud Balſamonem*, *in Nomocanonem Photii*, *tit. VII. cap. 1.*, & Sermones B. Germani, Patriarchæ CPolitani, ac Georgii, Epiſcopi Nicomedienſis, quos Latinè redditos exhibet Surius *Tomo VI. Novembris*, & Græcè manuſcriptos vidit Baronius, legendus *ad Martyrol. Roman. XXI. Novemb. Annot. A.* Dictus Germanus ait B. Virginem in Sanctis Sanctorum habitaſſe: " Ubi non ſæpe, ſed ſemel ſolùm in anno, Sacerdos ingrediens peragebat cultus myſticos: illuc Virgo, ut ibi perpetuò manéret, à ſuis adducitur parentibus. " Quod ita fortè intelligere poſſis, ut B. Maria, non in ipſo loco ſanctiſſimo, ſed in proximâ cellâ habitaverit. Alioqui Germanum ægrè concilies cum Paulo ſcribente, *Hebr. IX. 7.* " in ſecundo [Tabernaculo, ſeu in Sancta Sanctorum] ſemel in anno SOLUM Pontificem introiſſe. "

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI III. CAPUT XLIX.

De S. CÆCILIA, Virgine et Martyre,

Hæc una eſt ex quatuor illis, quarum nomen antiquitus in Miſſæ Canonem inſertum. De ejus vitâ nihil exploratum habemus, præter hæc excerpta ex Libro Sacramentorum *S. Gregorii Papæ* Præfat. ad Miſſam S. Cæciliæ, Tomo III. Operum edit. Pariſ. 1705. col. 141. « *Cujus* [*Dei*] » *munere beata* Cæcilia *in virginitatis propoſito, & in fidei confeſſione* » *ſic roborata eſt, ut nec ætatis lubrico ab intentione mutaretur, nec blandi-* » *mentis carnalibus demulceretur, nec tormentorum immanitate vinceretur: ſed,* » *ſervando corporis ac mentis integritatem, cum virginitatis & martyrii palmâ* » *æternam mereretur adipiſci beatitudinem.* » *Nam Acta beatæ Cæciliæ, à Surio edita, tametſi Bedæ ſuperent ætatem, parum tamen habere veritatis & veriſimilitudinis cenſent Tillemontius* (*) *& Joannes Garnerius: idem ſentient Antuerpienſes Hagiographi, ùt facilè colligitur ex iis, quæ jam ſcripſerunt, agentes* ad 14. Aprilis *de SS. Valeriano ac Tiburtio, tum* ad 25. Maii *de S. Urbano Pontifice.*

In Actis autem illis hæc leguntur: « *Venit dies, in quo thalamus col-* » *locatus eſt. Et, cantantibus organis, illa* [Cæcilia] *in corde ſuo ſoli* » *Domino decantabat, dicens: Fiat cor meum & corpus meum immaculatum,* » *ut non confundar: &, biduanis ac triduanis jejuniis, orans commenda-* » *bat Domino, quod timebat. Invitabat Angelos precibus, lacrymis inter-* » *pellabat Apoſtolos, & ſancta omnia Chriſto famulantia exorabat, ut ſuis* » *eam deprecationibus adjuvarent, ſuam Domino pudicitiam commendantem.* » *Nemo dubitaverit hinc excerptas eſſe Romani Breviarii Antiphonas, quarum prima:* " *Cantantibus organis, Cæcilia Domino decantabat, dicens: Fiat cor* » *meum immaculatum, ut non confundar.* »

Porrò ex his pravè intellectis fluxit conſuetudo Pictorum, Cæciliam, organa pneumatica digitis errantibus pulſantem, exhibentium: fluxit conſuetudo Muſicorum, eam, ùt Patronam ſuam, invocantium. Errârunt hi & illi. Nam, ut omittam incertam fidem Actorum antè recitatorum, & vagam ſignificationem vocis Organa, *quælibet inſtrumenta complectentis, nuſquam omninò legitur B. Cæcilia Muſicam ſeu calluiſſe, ſeu tractaſſe. Nec aliud ex ejus Actis elicies, quàm quòd eâ die, quâ parabantur illi carnales nuptiæ, pulſata ſint excitandæ lætitiæ organa, à quibus caſtiſſima virgo, perinde ùt à nuptiis ipſis, abhorruit.*

Supereſt, ut ne Pictores in poſterum Organa muſica Cæciliæ apponant, niſi fortè pedibus ejus calcanda: item ut aliud ſibi Patrocinium advocent è cælo

(*) Mém. pour ſervir à l'Hiſt. Eccléſ., *edit. Pariſ. T. III. p. 689.*

Muſici ; quale non difficilè reperient , quandoquidem è Cælitibus multi operam eorum arti navârunt : in primis, Rex idem & Propheta , DAVID , qui " ſtare fecit » Cantores contra altare , & in ſono eorum dulces fecit modos , » ùt loquitur Siracides Eccli XLVII. 11. *Deinde GREGORIUS MAGNUS , qui Scholam Cantorum in Eccleſiâ Romanâ inſtituit ac rexit* (**) *: S. GERMANUS Epiſcopus , qui paria fecit in Eccleſiâ Pariſienſi* (***) *: S. ODO , è Turonenſis Eccleſiæ Cantore Cluniacenſis Abbas , qui ad vitæ uſque finem operibus Muſicis incubuit : S. ALDRICUS , ex Præcentore Metenſi Cenomanorum Epiſcopus ; hic , admodum juvenis , « Cantum Romanum , atque Grammaticam , » ſive divinæ Scripturæ ſeriem , humiliter diſcere meruit , quibus pleniter atque » doctiſſimè inſtructus eſt ; „ ita enim Vitæ illius ſcriptor* tomo tertio Miſcellaneorum Baluzii. *Longam aliorum ſeriem adjungere poſſem : ſed , ut brevitati conſulam , unicum ſubjicio S. DUNSTANUM , Cantuarienſem Archiepiſcopum , de quo Osbernus* in ejus Vitâ, Actis Sanct. *inſertâ* Tomo IV. Maii, pp. 361. 362. : " *Sicut David..... vaſa cantici* [*id eſt muſica inſtrumenta*] „ *habuit , quia uſum illorum non niſi in divinis laudibus expendit.* „ *Et ibidem :* " *Quamvis omnibus his* [*Philoſophicis*] *Artibus magnificè polleret* „ [*Dunſtanus ,*] *ejus tamen multitudinis , quæ Muſicam inſtruit , eam videlicet , quæ inſtrumentis agitatur , ſpeciali quadam affectione , ſcientiam vendicabat : ſicut David , Pſalterium ſumens , Citharam percutiens , modificans* „ *Organa , Cymbala tangens.* „ *Rurſum :* " *Cùm videret dominum Regem* „ *ſæcularibus curis fatigatum , pſallebat in tympano , ſive in citharâ , ſive* „ *alio quolibet muſici generis inſtrumento ; quo facto tam Regis , quàm omnium* „ *corda principum , exhilarabat.* „ .

Ut autem ingenuè fatear , per quem profecerim , materiam hujus Supplementi magnâ ex parte ſuggeſſit Auctor libri , cui titulus : Varietés Hiſtoriques , Phyſiques , & Litteraires : Paris , 1752., Tom. III. Part. 1. pp. 242-270.

(**) *Vide* ſuprà , pag. 264. Notat. I.

(***) *Obiit ſanctus Antiſtes , propè octogenarius , anno 576. De illo Venantius Fortunatus* Libro II. Poemate XI.

« *Celſa Pariſiaci Cleri reverentia , pollens*
» *Eccleſiæ genius , gloria , munus , honor :*
» *Carmine Davidico divina poëmata pangens , ..*
» *Curſibus aſſiduis dulce revolvit opus.*
» *Inde Sacerdotes , Leviticus hinc micat ordo.....*
» *Illi jam ſenio , ſed & hi bene veſtibus albent ,*
» *Ut placeat ſummo picta corona Deo.*
» *In medio GERMANUS adeſt Antiſtes honore ,*
» *Qui regit hinc juvenes , ſubrigit inde ſenes.*
» *Levitæ præeunt : ſequitur gravis ordo Canentûm ;*
» *Hos gradiendo movet , hos moderando trahit :*
» *Ipſe tamen ſenſim incedit , velut alter Aaron ;*
» *Non de veſte nitens , ſed pietate placens.....*
Pervigiles noctes ad prima crepuſcula jungens ,
» *Conſtruit Angelicos turba verenda choros.*
» *Pontificis monitis Clerus , Plebs pſallit , & infans ;*
» *Unde , labore brevi , fruge replendus erit.*
» *Sub duce Germano felix exercitus hic eſt :*
» *Moſes , tende manus , & tua caſtra juva.* »

CAPUT L.

De beatæ Catharinæ Imagine.

DE SANCTISSIMA porrò Dei Martyre CATHARINA, notum eſt, quòd pingatur patrem pedibus ſuis conterens, quia de eo per Martyrium triumphavit. Sed vulgo perſuaſum eſt eum eſſe Maxentium, Romanorum Imperatorem: cùm docti viri aſſerant Maxentium Imperatorem nunquam Alexandriæ tyrannidem exercuiſſe. Ideo Romanum Breviarium patrem quidem Maxentium vocat (Q), ſed nullâ tituli digni- Q

(Q) In hodierno Breviario nulla Maxentii mentio eſt: nulla patris Catharinæ, quem alii Coſtum vocant, & Alexandriæ Regem faciunt. Cæterum Actis ejus nullam deberi fidem, una vox eſt omnium eruditorum. Heſſelius in *Cenſurâ Paſſionalis Sanctorum*, *folio 1°. poſt Hh v.* " Vita S. Catharinæ, quæ incipit.... Tradunt Annales, ſuſpecta eſt mihi, etſi Martyrem venerer. Dicit enim cap. 12. Platonem de Chriſti majeſtate dixiſſe, quòd ſignum ejus eſt circumrotundatum, & decuſſatum; quaſi ipſe noverit Chriſtum crucifigendum. Et cap. 13., &c. " Molanus *ad Uſuardum*, *edit. Lovan. 1568. Cc. iij. verſo*: " Paſſio beatæ Catharinæ, quæ paſſim habetur: Tradunt Annales, &c. extat impreſſa nomine Rabbani Abbatis. In eâ tamen, ſicut & in Simeonis metaphraſi de Æcaterinâ, magnis viris nonnulla diſplicent; ut hìc locum habeat Gelaſii admonitio: Nos tamen, cum ſanctâ Romanâ Eccleſiâ, omnes Martyres, & eorum glorioſos agones, qui Deo magis quàm hominibus noti ſunt, omni devotione veneremur. " Baronius *ad Martyrol. Rom. 25. Nov.*, *Annot. A.* " In Actis ejus [Catharinæ] haberi aliqua, quæ corrigantur, nullus, qui illorum temporum res geſtas noverit, inficias ierit; ùt inter alia illud de Maxentio, cujus loco Maximinus reſtitutus eſt. " Antuerpienſes Hagiographi *in Ephemeridibus Græco-Moſcis*, *Tomo primo Maii præfixis*, *p. LI.* " Hæcatherinam Græci, Latini Catharinam appellant. Acta apud utroſque, quantum habent admirabilitatis, tanto etiam plus difficultatis patiuntur ad obtinendam fidem. Nihilo levior objicitur moleſtia circa ſacri corporis ad montem Sinai tranſlationem, indubitabilem illam quidem quoad ſubſtantiam; ſed, quoad auctores ejus ac tempus, perquam obſcuram. " Tillemontius, *Mem. pour ſervir à l'Hiſt. Eccleſ.* edit. Pariſ. T. V. p. 447., de eâdem agens:

tate additâ. Quare ego potiùs laudârim patrem non depingi ùt Imperatorem, quàm, ex vulgi opinione, Romani Imperii Auguſtum.

Nous ſommes contraints d'avouer que nous n'avons pas un ſeul point de ſon hiſtoire, que nous puiſſions dire être aſſuré. Joannes Baptiſta Ladvocat, Sorbonæ Doctor, *Diction. hiſtorique portatif, Paris 1760.* T. I. pp. 260. 261. *On n'a rien de certain touchant Sainte Cathèrine Vierge & Martyre: & l'on n'en parle qu'au commencement du IX. ſiècle, à l'occaſion du corps d'une fille, trouvée ſans corruption dans la montagne de Sinaï en Arabie. Les Chrêtiens de ce pays prirent ce corps pour celui d'une Sainte Martyre, qu'ils nommèrent,* Cathèrine, *c'eſt-à-dire* pure *&* ſans tâche, *& lui rendirent un culte religieux, qui paſſa aux Grecs & aux Latins.* Ultra has metas progreſſus erat Joannes Launoius, vir, ùt notum eſt, immodicæ criſi deditus, de quo refertur ab Adriano Valeſio: (*) *M. de Launoy, Docteur en Théologie, avoit rayé de ſon Calendrier Sainte Cathèrine Vierge & Martyre. Il diſoit que ſa vie étoit une fable: & pour montrer qu'il n'y ajoutoit aucune foi, tous les ans, au jour de la fête de cette Sainte, il diſoit une Meſſe de* Requiem. *C'eſt de lui-même, que je tiens cette particularité.* Quòd B. Catharinæ meminiſſe Bedam & Adonem affirmet Baronius *ubi ſup.*, vanum eſt, quum adſcriptum Bedæ Martyrologium illo longè recentius ſit, & Catharinæ mentio nulla exſtet in genuino Adone, ſed tantùm in additamentis ei obtruſis.

Cæterùm legitur in Græcorum Menologio: " Commemoratio ſanctæ „ magnæ Æcatherinæ. „ Et beatam Martyrem ſingulari veneratione proſequebatur S. Paulus, Anachoretes è Stilitarum (ſeu in columnis degentium) claſſe, anno 956. vitâ functus. Sic enim fidelis ejus vitæ ſcriptor *apud Baronium ad dictum an.*, *n. 6.* " Aliorum quidem Sanctorum memoriæ hilaritatis anſam Paulo dabant: Martyris verò „ Æcaterinæ, non ſolùm voluptate „ Sanctum replebat, ſed propemodum exultatione & tripudio. „ Etenim celebrabat illam non corporis tantùm ſenſu, ſed admixtâ „ ſimul ſpirituali lætitiâ: aut potiùs præcipuum id erat, quod „ ſpiritui dabat. „ Idem Baronius *ad an. 307. n. 31.* Catharinam, non expreſſo nomine, deſignari putat ab Euſebio *Hiſt. Eccleſ. Lib. VIII. cap. 27.* (**) cujus verba recitat ex verſione Chriſtophorſoni. (***) Vetus ille Scriptor, enarratâ Maximini Tyranni avaritiâ, temulentiâ, ac projectâ libidine, immanem ejus in Chriſtianos ſævitiam depingit, quam, qui viri erant, " ferre maluerunt, quàm „ Dei cultum cum Idolorum vene„ ratione commutare. „ Mox ſubjicit: " Atque ex mulieribus, „ non minùs ipſis viris à doctrinâ „ divini verbi animatis, roborati„ ſque, pars, eadem cum viris

(*) *Valeſiana*, *pag. 36.*
(**) In editione Henrici Valeſii *cap. 14.*, *pag. 255.*
(***) *Edit. Colon. 1570.*, *pagg. 208. 209.*

CAPUT LI.

De Cruce ſancti Andreæ.

MENSE NOVEMBRI poſtremus eſt ſanctus ANDREAS, vocatione inter Apoſtolos primus: cujus Crux religioſiſſimè aſſervatur ad ſanctum Victorem. Ex quâ conſtat nonnihil in ejus picturâ aberrare Domum Burgundicam; quod tamen cum bonâ ejus veniâ dictum ſit. Robertus enim Cænalis, Epiſcopus Arboricenſis (*R*), (30) ob hanc diſcrepantiam aliquoties notat Burgundiæ Principes inſigne ſuum Crucis falsò appellare divi Andreæ (*S*), ubi interſectio fit ad angulos

R (30) *In Libris de re Gallicâ.* S

„ certamina ſubeuntes, æqua virtutis præmia reportârunt: pars „ ad corruptelam, & obſcænam „ libidinis turpitudinem invitæ attractæ, vitam citiùs internecioni, quàm corpus dedecori „ tradere inſtituerunt: Sola namque mulier quædam Chriſtiana, „ inter alias à Tyranno adulterii „ labe turpificatas, ex Alexandrinis „ mulieribus nobiliſſima ſplendidiſſimaque, Maximini animum, libidine furentem, & laſcivientem „ intemperantiâ, magnitudine quàm „ altiſſimi animi devicit: quæ quanquam aliis rebus, ùt opibus, „ generis ſplendore, & exquiſitâ „ doctrinâ inſignis fuit, tamen iſta „ omnia præ pudicitiâ poſtputavit. „ Iſtam quidem Maximinus, licèt „ ſæpe oraſſet utì ipſius cupiditati „ obſequeretur, eaque denegâſſet, „ ſeque mori paratam oſtenderet, „ tamen interficere non potuit „ (quippe libido potiùs, quàm „ iracundia mentis ſuæ tenebat imperium:) ſed illam fugâ mulctatam omnibus facultatibus ſpoliavit. „ Fatendum ſanè plura hìc eſſe, quæ in Catharinam aptè quadrant: pauca quæ minùs congruunt.

Hæc, juſto fortè longiora, claudo brevi obſervatione de Sanctæ Virginis Imaginibus. Rota cur illi apponatur, eaque gladiis armata, notiſſimum eſt: at quum in Romano Breviario SECURI percuſſa dicatur, miror ENSEM in ejus dexterâ collocari, vel etiam gladio demendum illi caput exprimi, ùt factum in eleganti picturâ, quam videre eſt Leodii in eccleſiâ ejus nomine inſignitâ.

(*R*) Imò Abrincenſis, in inferiore Normanniâ. Obiit in patriâ urbe Lutetiâ Pariſiorum an. 1560.

(*S*) Nempe decuſſatam Crucem; nam, ùt Hieronymus *ad Jeremiæ caput XXXI.* " Decuſſare, eſt per „ medium ſecare; veluti ſi duæ „ regulæ concurrant ad ſpeciem litteræ X., quæ figura eſt Crucis. „ Quo ſchemate Patriarcha Jacob " impoſuit, & intermutatis

gulos partim obliquos, partim acutos : cùm Crux Andreæ ad ſanctum Victorem Maſſiliæ eandem cum Cruce Chriſti figuram habeat (*T*); lignum enim ligno affixum eſt ad angulos rectos (*V*). *T* *V*

,, manibus [Joſepho] benedixit, ,, & quidem ita tranſverſim obliquatis inter ſe, ut Chriſtum ,, [crucifixum] deformantes, jam ,, tunc portenderent benedictionem ,, in Chriſtum futuram. ,, (Tertullianus, *de Baptiſmo, cap. VIII.*) Frequens eſt forma hujus Crucis in ſymbolis gentilitiis, & Gallis dicitur *Sautoir.*

(*T*) Conſtat ſaltem Andream crucifixum fuiſſe, primùm ex Sophronii *additamentis ad Hieron. de Scriptorib., cap. 2.* : dein ex Fauſto Manichæo *apud Auguſtin. L. XIV. in eum ſcripto, cap. 1.* : præterea ex Petri Chryſologi *Sermone CXXXIII.*, *edit. Rotomag. 1640. p. 466.* : denique ex veteri *Hymno*, Damaſi nomine edito, *Biblioth. PP. edit. Pariſ. 1644. Tomo VIII, p. 844.* Fixum ad arborem olivæ rectam (ἐπὶ ἐλαίας ὄρθιος) narrat Pſeudo-Hippolytus *Auctuario II. ad Biblioth. PP., Pariſ. 1648., p. 832.* Etiam in crucem actum, & biduum in eâ pependiſſe, ſcribunt Presbyteri & Diaconi Eccleſiarum Achaïæ *in epiſt. ad univerſas Eccleſias* editâ *Tomo I. hiſtoriarum Aloyſii Lipomani*, & in collectione Surii, 30. novemb., *edit. Colon. 1618. p. 653. & ſeqq.* Sed huic Epiſtolæ multa fidem detrahunt, ut videre eſt apud Tillemontium *Note II. ſur S. André, edit. Brux. T. I. parte III. pp. 1058---1063.*, ubi rem accuratè diſcutit.

(*V*) Hìc ſe hoſpitem in Geometriâ Molanus oſtendit; quum Crucis decuſſatæ tam recti poſſint eſſe anguli, quàm vulgaris, ſeu immiſſæ.

DECEMBER.

CAPUT LII.

De Malleo ſancti Eligii, & Calice ſanctæ Barbaræ.

MENSE DECEMBRI, qui Alemannis dicitur menſis Chriſti, ipſis Kalendis occurrit ELIGIUS Epiſcopus (**), qui cum MALLEO pingitur, quia fuit Aurifaber ante Epiſcopatum (*X*) : &, inter cætera bonorum inſignia, multa Sanctorum, auro, argentoque, & gemmis, fabricavit ſepulcra : quæ recenſet S. Audoënus libro primo (31) Vitæ ejus (***).

(31) *Capite XXXII.*

(**) ☞ *Prima editio* : Eligius, Noviomenſis Epiſcopus (*Y*), & Flandriæ (*Z*) Apoſtolus. ☜

(***) ☞ *Prima editio addebat* : Cujus librum manuſcriptum (*A*) cùm nunc ad manum non habeam, adſcribam verba Meieri (32), qui ſic eos recenſet : D. Eligium, Tornacenſem Epiſcopum, lego Sanctorum Dionyſii, Ruſtici, Eleutherii, Martini, Brixii, Germani, Severini, Piatonis, Quintini, Luciani, Genoveſæ, Columbæ, Juliani, Chryſolii, Criſpini, ac Criſpiniani, ſepulchra auro & gemmis, Dagoberti Regis impenſis, (erat enim Aurifex) exornaſſe. ☜

(32) *In Annalibus Flandriæ, An. 665.*

(*X*) Deinde & Regiæ Monetæ Præfectus. Exſtant etiamnum aurei nummi, Lutetiæ ſub Dagoberto & Chlodovæo cuſi, nomen Eligii præferentes. Adi le Blanc, *Hiſtoire des Monnoyes de France*, *pp.* 50. & 54.

(*Y*) Unà cum S. Audoëno conſecratus an. 640., Dominicâ ante Litanias, ſeu Rogationes, hoc eſt die 21. maii.

(*Z*) Quæ tum ſubjecta diœceſi Noviomenſi, cum Tornacenſi conjunctæ ab annis plus C., nempe ab obitu S. Medardi. Porrò Euangelium nunciavit Eligius Flandrenſibus, ſeu Brugenſibus : item Andoverpenſibus, Friſonibus (nunc fœderati Belgii trans Moſam incolis,) Suevis Corturiaco vicinis, ac pleriſque maritimæ Belgarum oræ accolis. Obiit, ſeptuagenario major, kalendis decembris, anno (ùt creditur) 654.

(*A*) Is editus eſt operâ Surii *ad* 1. *decembris* : rurſum à Lucâ Dacherio *Spicilegii Tomo V.* (*primæ edit.*) *p.* 147. & *ſeqq.*

Pridie autem Nonas apud multos celebris eſt BARBARA. Quæ pingitur aliquando cum CALICE, & Corpore Domini in manu. Conſtat enim eam multis ſuccurriſſe, ne abſque Viatico, ſive Sacramento Corporis Dominici, diſcederent.

Uſitatiùs cum TURRI pingitur, & TRIBUS FENESTRIS; notiſſimâ de cauſsâ. Nec ineptè nonnulli, ut utrumque exprimant, ad oſtium turris Calicem cum Corpore Domini pingunt (*B*). *B*

Quid autem hìc ſit vitandum, potiſſimùm iis qui ſceleratè vivunt, dictum eſt Libro ſecundo, ex decretis Synodi Cameracenſis (33).

(33) *Cap. XXXVI.* [imò XXXV., pag. hujus edit. 100.]

CAPUT LIII.

De picturis ſancti Nicolai.

INTRA TRIDUUM ſequitur feſtum NICOLAI (*C*). Qui pingitur cum TRIBUS PUERIS, ſed tam obſcurè, ut vix ſciam, quònam referenda ſit ea pictura. Tres Juvenes milites naufragium paſſos à ſententiâ Judicis liberavit, qui eos ob furtum injuſtè ad necem damnaverat; tunc enim temporis Leges furtum non puniebant nece. Tres Filias proſtituendas ſuâ clancularià munificentiâ in pudicitiâ conſervavit. Tres militiæ Principes, apud Conſtantinum falsò accuſatos, eripuit *C*

(*B*) De B. Barbarâ ſic Hagiographi Antuerpienſes *Tomo I. Maii, in Prolegomenis p. LIV.* : " Sancta hæc „ Martyr, quàm apud Græcos La- „ tinoſque ævi ſequioris eſt cele- „ bris, tam fuit ignota antiquiori- „ bus, æquè ac S. Catharina; quicum „ hoc etiam commune habet, quòd „ Acta valde incertæ ſint fidei. Sed „ minimè incerta obſcuraque ſunt „ Miracula, in favorem moribun- „ dorum, ad ejus invocationem pa- „ trata. „ Adi Tillemontium *Hiſt. des Empereurs*, *Note 1. ſur la Perſécution de Maximin : Tomo III. edit. in-4°. p. 690.*

(*C*) De cujus Imagine jam dictum aliquid ſuprà, *Lib. II. cap. XV. pag. 57.*

à pernicioſo jugulatu (**). Fertur etiam à plebeiis, mulierem quamdam veſperi tres pueros occîdiſſe, & in vaſe pro ſalitis carnibus repoſuiſſe: eoſque demum à Nicolao reſuſcitatos eſſe. En quatuor ternaria. Sed ad quod eorum Pictores
D reſpexerint, nondum exprimere valeo (*D*). In Proſâ de ſancto Nicolao legitur:

" Vas, in mari merſum, patri
„ Redditur, cum filio. „

Et huc

(**) ☞ *Prima editio*: Paſſim etiam Nicolao appinguntur tres illi Juvenes naufragium paſſi, quos Nicolaus à ſententiâ Judicis liberavit, ... Leges furtum non puniebant morte. Miratus verò ſæpe ſum, cur iſti tam obſcurè Nicolao appingantur, ut vix animadverti poſſit, quales ſint: ſed putarim majores noſtros id ſtudiô feciſſe, ut & alia per hanc picturam intelligi poſſint. Nam & tres filias..... conſervavit. Tres quoque militiæ principes..... eripuit à pernicioſo jugulatu. Scribitur præterea mirabile quid de Imagine S. Nicolai, quam in Chriſticolæ domo repererat barbarus Telonarius. Quod, quia prolixius eſt, legat qui volet apud Aloyſium (34). ☜

(34) *In Vitâ Nicolai, Scholio 17.*

(*D*) Haud dubium, quin plerique ad quartum ternarium reſpexerint. Erat is, ùt eſt adhuc, in ore vulgi: ſolebatque feſtivis dramatibus exhiberi; quorum unum, Lector, accipe deſcriptum e codice XIII. ſæculi, ad Floriacenſe S. Benedicti Cœnobium pertinente. Debeo illud Auctori libri, hoc titulo editi: *Variètés hiſtoriques, Phyſiques, & Littèraires, &c. Paris, 1752. Tomo III. Parte 1. pp. 184--188.*

PRIMUS CLERICUS.

Nos, quos cauſa diſcendi Litteras
Apud gentes tranſmiſit exteras,
Dum ſol adhuc extendit radium,
Perquiramus nobis hoſpitium.

SECUNDUS CLERICUS.

Jam ſol equos tenet in litore,
Quos ad piſces merget ſub æquore:
Nec eſt nota nobis hæc patria;
Ergo quæri debent hoſpitia.

TERTIUS CLERICUS.

Senem quemdam, maturum moribus,
Hìc habemus coram luminibus:
Forſan, noſtris compulſus precibus,
Erit hoſpes nobis hoſpitibus.

Simul OMNES ad Senem dicunt.

Hoſpes care, quærendo Studia,
Huc relictâ venimus patriâ;
Nobis ergo præſtes hoſpitium,
Dum durabit hoc noctis ſpatium.

SENEX.

Hoſpitetur vos Factor omnium;
Nam non dabo vobis hoſpitium;
Nam nec mea in hoc utilitas
Nec eſt ad hoc nec (*) opportunitas.

CLERICI ad Vetulam.

Per te, Cara, ſit impetrabile,
Quod rogamus, etſi non utile:

(*) Fortè: *Nunc.*

Et huc eos reſpexiſſe non dubito, ad ſignificandum quòd ſanctus Nicolaus ſit Patronus Nautarum & naufragantium, qui ejus adhuc viventis & abſentis auxilium invocaverunt. Sed cur tres pinguntur in vaſe, cùm unius tantùm filii mentio fiat?

Longè itaque præfero alteram Nicolai picturam, quæ Romæ eſt, & per Italiam alibi. Habet in unâ manu Pedum, in

---

Forſan propter hoc beneficium,
Vobis Deus donabit puerum.

MULIER ad Senem.

Nos his dare, Conjux, hoſpitium,
Qui ſic vagant quærendo Studium,
Sola ſaltem compellat caritas:
Nec eſt damnum, nec eſt utilitas.

SENEX.

Acquieſcam tuo conſilio,
Et dignabor iſtos hoſpitio.

SENEX ad Clericos.

Accedatis, Scholares, igitur;
Quod rogaſtis, vobis conceditur.

SENEX [ad uxorem,] *Clericis dormientibus.*

Nonne vides quanta marſupia?
Eſt in illis argenti copia:
Hæc à nobis, abſque infamiâ,
Poſſideri poſſet pecunia.

VETULA.

Paupertatis onus ſuſtulimus,
Mi marite, quamdiu viximus:
Hos ſi morte donare volumus,
Paupertatem vitare poſſumus.....
Evagines ergo jam gladium;
Namque potes, morte jacentium,
Eſſe dives quamdiu vixeris:
Atque ſciet nemo quod feceris.

NICHOLAUS.

Peregrinus feſſus itinere,
Ultrà modò non poſſum tendere:
Hujus ergo per noctis ſpatium,
Mihi præſtes, precor, hoſpitium.

SENEX ad Mulierem.

An dignabor iſtum hoſpitiò,
Cara conjux, tuô conſiliô?

VETULA.

Hunc perſona commendat nimiùm:
Et eſt dignus ut des hoſpitium.

SENEX.

Peregrine, accede propiùs;
Vir videris nimis egregius;
Si vis, dabo tibi comedere:
Quidquid voles, tentabo quærere.

NICHOLAUS, ad menſam.

Nihil ex his poſſum comedere:
Carnem vellem recentem edere.

SENEX.

Dabo tibi carnem quam habeo;
Namque carne recente careo.

NICHOLAUS.

Nunc dixiſti planè mendacium;
Carnem habes recentem nimiùm:
Et hanc habes, magnâ nequitiâ,
Quam mactari fecit pecunia.

SENEX & MULIER.

Miſerere noſtri, te petimus;
Nam te ſanctum Dei cognoſcimus:
Noſtrum ſcelus, abominabile,
Non eſt tamen incondonabile.

NICHOLAUS.

Mortuorum afferte corpora,
Et contrita ſint veſtra pectora:
Hi reſurgent per Dei gratiam:
Et vos flendo quæratis veniam.

Orationes NICHOLAI.

Pie Deus, cujus ſunt omnia,
Cælum, tellus, aër, & maria;
Ut reſurgant iſti, præcipias:
Et hos, ad te clamantes, audias.

Et poſt omnis Chorus dicat: Te Deum laudamus.

alterâ Librum, & ſuper eum TRES MASSAS AURI, quibus filiarum trium pudicitiam conſervavit. Quam etiam picturam videre licet in Nummis quibuſdam expreſſam. Eandemque
E nonnulli obſervârunt uſitatam eſſe in inſulâ Corfu (*E*), quæ Nicolaum ſummâ cum veneratione colit. Agnoſcit eandem Germania. Joannes enim Keiſersbergenſis Sermones ſuos de Vitâ monaſticâ, quos, ad Sorores ſancti Nicolai in undis, Argentinæ habuit anno 1496., hunc in modum exorſus eſt: " Sanctus Nicolaus (cujus hodie dies feſtus agitur per totam „ Chriſtianitatem, præcipuè autem in hoc, & in aliis locis, „ ubi Patronus eſt) depingi ſolet cum tribus Pomis aureis: „ & hoc ob notiſſimam eleëmoſynam, quam fecit in pauperem patrem trium filiarum, quas proſtituere deliberaverat, quatenus inde ſibi victum acquirerent. „

Fuit & tertia Nicolai pictura ABSQUE MITRA, apud Italos. Sic enim ſcribit (35) Petrus Equilinus: (**) " Fertur beatum Nicolaum jam ſenem Concilio Niceno interfuiſſe: „ & ſe quemdam Arianum, fidei zelô, in maxillam percuſſiſſe: „
F ob idque (*F*) à Concilio Mitrâ & Pallio privatum exſtitiſſe. Propter quod ùt plurimùm ſine Mitrâ pingitur. „ Sed dum aliquando Miſſam Beatæ Virginis, cujus erat devotus, in Pontificalibus celebraret, & privationem Mitræ „ ac Pallii defleret, quaſi zelo nimio fidei ablatam, ecce, „ cunctis videntibus, duo Angeli eidem aſtiterunt, quorum „ unus Mitram, alius Pallium, ſibi divinitus reſtituerunt. „ Verùm nihil tale habet hiſtoria à Joanne Diacono ſcripta: nec Petrus Equilinus affirmat, ſed ferri dicit. Quare non
G immeritò poſterioribus Italis ea pictura diſplicuit (*G*). (***).

(35) *In Sanctorum Catalogo.*

(**) ☞ *Prima Editio:* NICOLAUS pingitur quibuſdam locis abſque Mitrâ; de quo ſic habet Petrus de Natalibus (36): Fertur, &c. ☜

(36) *Lib. I. Catalogi, cap. 33.*

(***) ☞ *Prima Editio:* Verùm iſtud non videtur valde certum; nihil enim tale habet hiſtoria S. Nicolai, à Joanne Diacono conſcripta: nec inter Concilii Niceni Patres Nicolaus

(*E*) Seu Corcyrâ, Venetis ſubditâ.

(*F*) Veluti violatorem Paulini præcepti, quo vetatur Epiſcopum eſſe " percuſſorem. „

(*G*) Extra dubium eſt cultus B.

recenſetur (*H*): & Petrus Equilinus non affirmat, ſed dicit ferri. Simeo tamen Metaphraſtes, & ex eo Breviarium Romanum, Pii Quinti juſſu editum, habent, Nicolaum Epiſcopum Niceno Concilio interfuiſſe: ibique, cum trecentis illis decem & octo Patribus, Arrianam hæreſim condemnaſſe. Verùm, ſive ei Concilio interfuerit, maxillam Arriani percutiens: ſive (quod potiùs crediderim) hoc modo non interfuerit, videtur mihi Nicolaus, cujus ſolius Feſtum celebramus ex Orientalis Eccleſiæ Epiſcopis (*I*), rectiſſimè pingi abſque Mitrâ, ad ſignificandum populo, quòd omnes ferè Orientales Eccleſiæ ab obedientiâ Romanæ Sedis, ac à fidei integritate defecerint; propter quod nunc premuntur dominio & imperio Turcarum. Illud enim diligenter inculcandum eſt, in locis potiſſimùm hæreſi infectis, ut aliorum exemplo doceantur, quanto ſuo malo à fide naufragent: deinde ut rogemus Dominum Deum, ut tandem aliquando Eccleſias Orientales, Catholicæ Eccleſiæ ereptas à Turcis, qui in ſuâ feritate confidunt (37), Catholicis reſtituere dignetur. Nam & propter hoc Campanæ in meridie ſignum dant fidelibus. Unde Platina, de Caliſto III. loquens: " Mandavit præterea, ut aſſiduo

H — *I* — (37) *Oratio Eccleſiæ contra Turcas.*

Nicolao exhibitus, etiam pluribus ſæculis antè, quàm ſacrum ejus corpus Barium in Apuliâ transferretur, quò perveniſſe conſtat 9. maii an. 1087. De Miraculis, eo apud Deum intercedente, patratis, haud minùs liquet. Sed de geſtis ab illo dum in vivis ageret, nihil certi ad nos pervénit, niſi quòd Myrenſis in Lyciâ Epiſcopus, ſeu Metropolita fuerit. De ætate, quâ vixit, hoc unum ſcimus, obiiſſe ante Juſtinianum Imp., qui nomine ejus inſignivit ædem ſacram, abs ſe juxta CPolim in Blachernis exſtructam. Probabile eſt B. Nicolaum anno 325. Nicenæ Synodo interfuiſſe.

(*H*) Scriptor Libri, cui titulus: *Hiſtoire des Conciles généraux.... avec des Notes d'éclairciſſement & de critique, &c.* editi *Lutetiæ Pariſ. 1692. in-4°.*, de Nicenâ Synodo agens *pag. 39.* ait: *Nous avons perdu, avec les Actes de cette fameuſe Aſſemblée, la liſte même des noms des ſaints Evéques, qui la compoſoïent. Pour réparer en quelque manière cette perte, il a fallu avoir récours aux Hiſtoriens Ecclésiaſtiques du IV. & du V. ſiècle, qui nous ont conſervé la mémoire des Pères de ce Concile, les plus diſtinguez par leur mèrite & par leur ſainteté. Et c'eſt dans leurs ouvrages, que nous avons pris, ce que nous allons dire là-deſſus en peu de mots.* Tum *pag. 45.* inter eos Antiſtites recenſet S. Nicolaum; teſtem in margine proferens *Methodium in Actis S. Nicolai.*

(*I*) Craſſius hic error eſt, quem in ſecundâ editione jure Molanus expungi voluit.

„ rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis ſignum dari „ fidelibus omnibus, ut orationibus juvarent, qui contra „ Turcas dimicabant. „ Quod ipſum etiam clariùs patet ex Caliſti ſuper hôc editâ Bullâ, quæ manuſcripta extat Lovanii in Collegio Pontificio Hadriani Sexti.

CAPUT LIV.

Cur Ambroſius cum Flagello pingatur.

K PROXIME apud Romanos ſequitur feſtum AMBROSII (*K*). Quem beatus Vincentius, Prædicator, notat in Lombardiâ cum FLAGELLO pingi, propter ingenuam loquendi libertatem, quâ nec Theodoſio Imperatori pepercit. Quæ narratio nota eſt ex Hiſtoriis eccleſiaſticis Theodoriti, & aliorum.

Addi poteſt ſecunda ratio, quia, quod Doctorem fidei decuit, Arianam perfidiam expulit ex Italiâ.

Eſt & tertia ratio, eaque, ùt apparet, primaria, quòd Mediolanenſes, ipsô invocatô, ad Parabiagum victoriam ſint adepti, anno Domini 1338. Ex quo tempore religioſa Civitas, haud immemor accepti beneficii, Divum Ambroſium cum Flagello depictum, in æternam ejus rei memoriam, habere voluit : ùt habet Lectio tertia Ambroſianæ Eccleſiæ, in feſto S. Ambroſii pro Victoriâ, quod eſt 21. die Februarii menſis.

APIARIUM, ſive alvearium, nonnulli ad pedes appingunt, propter miraculum examinis Apum, quod Paulinus refert initiô Vitæ ejus.

(*K*) Ac etiam in variis Eccleſiis, proprio Breviario utentibus, ex. gr. in Rotomagenſi. Hac autem die (7. decembris) in Epiſcopum ordinatus eſt anno 374. Obiit verò die 4. aprilis 397., ætatis 58.

CAPUT

CAPUT LV.

De picturâ Conceptionis beatæ Mariæ.

OCTAVO DIE ſequitur celebritas CONCEPTIONIS Beatæ Mariæ. Quam ex oſculo conceptam eſſe, fabuloſum eſt & obſcurum quorundam figmentum. Unde memini me legiſſe apud Robertum de Licio, Epiſcopum Aquinatem (38), (**) acrem reprehenſionem Imaginis, in quâ Anna & Joachim ſub aureâ portâ ſe mutuò oſculantur, cum ſubſcriptâ rubricâ: " Taliter concepta eſt Beata Maria. „ Videntur mihi hujus erroris occaſionem deſumſiſſe ex apocrypho Libro, qui inſcribitur Proteuangelium D. Jacobi, in quo ſic habet impreſſum in Germaniâ exemplar: " Et ſtabat Anna in portâ, vi„ ditque Joachim venientem cum gregibus ſuis: & accurrens „ appenſa eſt à collo ejus, dicens: Nunc cognoſco quòd Do„ minus Deus benedixit mihi vehementer, quia quæ eram ſte„ rilis, in utero habebo. „ Ubi ipſi videntur mihi, pro (habebo) legiſſe (habeo.) Hoc aut ſimile quid eos reſpexiſſe putârim. Unde S. Epiphanius (39): " Tametſi enim hiſtoria „ Mariæ, & traditiones habent, quòd dictum eſt patri ipſius „ Joachim in deſerto: Uxor tua concepit; tamen non quòd „ ſine conjugio hoc factum, neque ſine ſemine viri: ſed fu„ turum Angelus miſſus prævaticinatus eſt, ut nè qua hæſi„ tatio fieret, propter id quod jam ex Deo ordinatum eſt, „ & à Deo promiſſum. „

(38) *Serm. IV. de laudibus ſanctorum.*

(39) *Hæreſ. LXXX. contra Collyridianos.*

Porrò ſicut Canticorum Liber rectè applicatur Beatæ Virgini: ſic etiam ſuavis adinventionis eſt ea Virginis Imago, in quâ ei

(**) ☞ *Prima Editio*: Memini me in Oliverii Mailardi (*L*) Sermonibus légiſſe acrem reprehenſionem, &c. ☜ L

(*L*) Oliverius Maillard Aremoricus fuit, ex Minore Conventuali Obſervantinus, obiitque die 13. junii 1502., Brugis aliquandiu commoratus, ùt eſt apud Sanderum in deſcriptione Brugarum. Claruit ſuis Concionibus, in quibus, pro more ævi ſui apocrypha & ludicra certis & ſeriis non pauca miſcuit.

quâ ei appinguntur, Sol, Stella, Luna, Porta cæli, Lilium inter ſpinas, Speculum ſine maculâ, Hortus concluſus, Fons ſignatus, Civitas Dei, & ſimilia, adſcriptis etiam verbis: " Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te: Electa ùt ſol: Pulchra ùt luna: Stella maris: Porta cæli: Sicut lilium inter ſpinas, &c. (*M*). "

M

(*M*) Hanc typis ligneis expreſſam vidi in fronte libri cujuſdam, ab Jodoco Clichtoveo ſcripti, editique Lutetiæ Pariſiorum an. 1513. Quærit Fed. Borromæus, *de Picturâ ſacrâ Lib. II. cap. V.* quâ ratione ſit pingenda Conceptio B. Mariæ, reſpondetque: " Nos cenſemus fieri poſſe adoleſcentulam unam, tectam amictu ſuo, in magno aliquo ſplendore ſedentem: eique ſplendori circumvolitantes Angelos majores, & minores. Figuramque ipſam, & Angelos leviter tantummodo adumbratos faceremus, ita ut ſuperveniente cælitus fulgore illuminarentur, atque inter cæleſtes eoſdem ſplendores apparerent tres Perſonæ divinæ, ipſæ quoque adumbratæ leviter. " Mihi præ cæteris probatur inventa pictaque ab Antonio Coypel, ab aliis verò ſæpiùs æri inſculpta, Imago; cujus partem infimam occupat immanis Draco, orbi inſidens, ac ſubſtratus Mariæ pedibus, quam exſerto ore mordere, aut & vorare, fruſtra laborat. Supernè Deus Pater, nube lucidâ vectus, dextram protendit, imponitque Mariæ vertici, quæ decuſſatis manibus, & inclinato capite, divinæ gratiæ influxum accipere ac percipere videtur.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI III. CAPUT LV.

De S. LUCIA, Virgine et Martyre.

" *Sancta Lucia pingitur cum aliquo ejuſmodi inſigni, ex quo intelligatur, præeſſe ipſam valetudini oculorum. Rectè id ſanè, quòd Virginis hujus opem adversùs oculorum morbos invocamus. Oſtenderit enim ipſa fortaſſe res, & multis reddita ſalus, quòd Virginis ejus auxilium præſto ſit laborantibus. Sed potuit fortaſſe etiam mos iſte inde ortus eſſe, quòd ab ſuperſtitione Gentium abduci Chriſtianos oporteret. Cùm enim ſalutare oculis numen eſſe Lucinam Deam Antiquitas exiſtimaret, ſubditum Martyris Luciæ nomen ei vano Numini fuit: &, abrogatâ priore appellatione, retenta Virgo*

„ *iſta & Martyr.* „ *Ita Federicus Borromæus* de Pictûrâ ſacrâ, Libro II. cap. XI.

At mihi veriſimile non eſt natam Gothicis ſæculis popularem pietatem, à vetere Mythologiâ, plebi tum prorſus ignotâ, originem ducere. Quapropter accedo ſententiæ Theophili Raynaudi, rem ſic explicantis, Opuſculo de Titulis cultûs Sanctorum ſpecialis, puncto VI., Operum Tomo VIII. pag. 514. : “ *S. Lucia Syracuſana, quia ejus nomen à* Luce *petitum eſt, coli* „ *ſolet ad lucis uſuram ſanatione ægrorum exorandam. Errant verò Pictores,* „ *& errorem ſuum plebeculæ imponunt, pingentes hanc ſanctam Luciam evul-* „ *ſis oculis; quos illi in diſco exhibent, quaſi eam oculorum effoſſionem à* „ *Tyranno ſubiverit; & idcirco adversùs oculorum ægritudines privilegio divi-* „ *no gaudeat; cùm tamen ea oculorum evulſio non cadat in S. Luciam Sy-* „ *racuſanam, ſed in aliam multis ſæculis ſubſecutam; quæ ut procum delirum* „ *à ſe averteret, auditô quòd is maximè caperetur oculorum ejus pulchritudi-* „ *ne, ultrò evulſos ſibi manu ſuâ oculos ad amaſium tranſmiſit. Quod in-* „ *ſigne factum, relatum à Spinello* in Tractatione de Virginibus [num. 6.,] „ *ex Jacobo de Vitriaco & Vincentio* [*Belvacenſi*,] *eleganti carmine deſcripſit* „ *Raderus* [cap. III. §. 2. Partis II. Viridarii Sanctorum] *agens de Cæcis* „ *ſanctis.* „ *Fuit hæc Lucia Virgo Dominicani inſtituti. Syracuſana ſub Diocletiano mortem paſſa eſt anno Chriſti 304.*

CAPUT LVI.

De ſitu ſancti Thomæ inter duodecim Apoſtolos.

NATALITIA feſta quincto die antecedit THOMAS, Apoſtolus Jeſu Chriſti. Quem Pictores quidam in ordine Apoſtolorum inter ultimos ponunt: cùm Marci III. ponatur octavo loco: Matth. X. Luc. VI., ſeptimo: in Actis verò, ſexto: & ſimiliter in Canone Miſſæ, ubi legitur: “Petri, Pauli, Andreæ, Jacobi, Joannis, Thomæ.„

Non facerem autem hujus ſitûs mentionem, niſi putarem Pictores ex pravo quodam judicio minorem exiſtimationem habere de ſancto Thomâ, quia de Reſurrectione Chriſti dubitavit (40) (*N*). Unde etiam nonnulli ſatis contemtibiliter & irreverenter dicere ſolent: “ Tu es de progenie ſancti „ Thomæ, „ quando aliquem notare volunt tarditatis in cre- (40) *Joan. XX. 25.* *N*

(*N*) Infidelem fuiſſe negavit S. Gaudentius, Brixienſis Epiſcopus, *Tractatu XVII.* (*edit. Brixienſ. 1738. p. 337.*) ſed paucos vel nullos habuit adſentientes, ipsâ Joannis hiſtoriâ *cap. XX. 24--29.* apertè refragante.

dendo : cùm in omni honore habendi ſint Apoſtoli, tanquam Patres, columnæ, & fundamenta orbis terrarum : &, dum præcipuos Apoſtolos cecidiſſe legimus, cogitandum ſit id propter noſtram inſtructionem Dominum permiſiſſe. Unde Gregorius ait (41) : " Plus nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quàm „ fides credentium diſcipulorum, profuit. „

(41) *Homil. XXVI. in Euang.*

Eſt & aliud, quod ſanctus Antoninus ſic reprehendit (42): " Nec etiam laudandi ſunt Pictores, cùm apocrypha pingunt, „ ùt Obſtetrices in Partu Virginis : & Thomæ Apoſtolo cingulum ſuum à Virgine Mariâ, in Aſſumtione ſuâ, propter „ dubitationem, dimiſſum : & hujuſmodi. „

(42) *In Parte III., tit. VIII. cap. 4. §. 11.*

CAPUT LVII.

De picturâ Nativitatis Christi.

SEQUITUR ſolennitas NATIVITATIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Circa quam multa notanda eſſent, niſi præcipua quæque jam antea explicâſſemus. De PUERPERIO enim

O MARIÆ exſtat Libro ſecundo caput (*O*).

P SENIUM JOSEPH attigimus Libro eodem, capite 30. (*P*):

Q prolixiùs de eodem, Libro tertio cap. 12. (*Q*)

NUDITATEM LASCIVAM circa Infantem Jeſum vitandam eſſe,

R explicuimus ſubſequenti cap. XXXI. (*R*) Libri ſecundi. Quæ, quòd dicta ſint, non repetemus, ſed eis pauca ſubjiciemus.

Et in primis notat Petrus Richardus (43) Pictores quoſdam, contra hiſtoricam veritatem, OBSTETRICEM divæ Virginis amiſſis manibus pingere, cùm non habuerit obſtetricem.

(43) *In Libro de Paſſione Petri Apoſtoli.*

De BOVE autem & ASINO circa Præſepe Domini, Eraſmus (44) : " A priſcis uſque ſæculis, inquit, manavit ad nos „ pictura, quæ Jeſu Præſepi addit bovem & aſinum. Quod „ tamen in ſacris literis non eſt apertè proditum : ſed occa„ ſio ſumta videtur ex Iſaiæ prophetiâ, quæ dicit (45) : Cog„ novit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepe Domini. „ Hæc

(44) *Ad Hymnum Prudentii in Natalem Domini.*

(45) *Eſaiæ I. 3.*

(*O*) Ordine viceſimum ſeptimum, *ſuprà pag. 78.* Vide etiam *pp. 70. & 71.*

(*P*) Imò Capite 29., *ſuprà paginis 87. & 88.*

(*Q*) *Suprà, p. 271.*

(*R*) Imò Capite XLII., *ſuprà pp. 119. & 120.*

Eraſmus. Allegari etiam ſolet ex Abacuc (46), juxta Septuaginta duos interpretes : " In medio duorum animalium „ cognoſceris. „ Sed hæc nonnulli tantùm myſticè intelligunt. Quare ad apertam ſcripturam refero, quod Bonaventura ſcribit (47) : De bove & aſino circa Præſepe Domini, non haberi auctoritatem, niſi antiquitatem picturæ, quæ vocatur ſcriptura laicorum (*S*).

(46) *Capite III.* ỳ. 2.

(47) *In ſecundum* [caput] *Lucæ.*

S

(*S*) Bovem & Aſinum in Præſepi Domini fuiſſe, negant Iſaacus Caſaubonus, Sebaſtianus Tilmontius, & hunc, ùt in ejuſmodi aſſolet, ſecutus Auguſtinus Calmet. Verùmtamen & res ſuâpte naturâ probabilis eſt, & de eâ Patres non allegoricè tantùm, " ſed „ etiam fide Hiſtoricâ „ locutos eſſe pertendit Calviniſta Baſnagius *Annal. Politico-Eccleſ. ad an. ante Dom. V.* §. *21.* Certè Gregorius Nazianzenus *Orat. XXXVIII., edit. Pariſ. 1630. T. I. p. 623.* : " Bethleem „ honora ... & Præſepe adora .... „ Cognoſce, ùt bos, poſſeſſorem „ (Eſaïas te admonet) &, ùt aſi- „ nus, Præſepe Domini ſui. „ S. Hieronymus *Epiſt. XXVII., ad Euſtochium cap. 4.* : " Inde Bethleem „ ingreſſa (Paula,) in ſpecum in- „ troïens, vidit .... Stabulum, in quo „ agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & „ aſinus præſepe Domini ſui, ut il- „ lud impleretur, quod in eodem „ Prophetâ ſcriptum eſt : Beatus qui „ ſeminat ſuper omnes aquas, ubi „ bos & aſinus calcant. „ S. Petrus Chryſologus *Sermone CLIX., Biblioth. PP. edit. 1677. T. VII. pp. 966.* " Regem Chriſtum, appoſi- „ tum ante duo prophetica illa ju- „ menta, duorum videlicet popu- „ lorum typum figuramque geſtan- „ tia, intuentur, admirantur, agnoſ- „ cunt (Magi.) „ S. Gaudentius, Brixienſis Epiſcopus, *Sermone X. Brixienſis editionis 1738. pag. 295.* " Tanquam ſi diceret (Eſaïas:) Quo- „ niam cognoverunt olim bruta „ animalia Gentilium populorum „ Regnatorem cæli, ſuumque poſſeſ- „ ſorem ac Dominum, humanorum „ peccaminum pannis involutum, & „ in anguſto Judææ præſepio collo- „ catum (*). „ Prudentius *Cathe-*

(*) Ad quem locum ſic notat clariſſimus Editor Angelus Maria Quirinus : « Conſentit non paucis » ex antiquis Patribus, qui ad interpretandum iſtud » Iſaïæ teſtimonium allegoriâ uſi ſunt. Cùm autem » animadverteret hunc Gaudentii locum Johannes » Antonius Vulpius, Bergomas, vir multiplici lit- » terarum, tum Græcarum, tum Latinarum gene- » re inſtructus, dum amicè Patavii colloqueremur, » appoſitè dubitavit, num ex eo aliquod ſibi præ- » ſidium petere poſſent Recentiores ii, qui, præeun- » tibus Caſaubono, & Tillemontio, ex conſenſu » antiquorum in explicandis myſticè illis Iſaïæ ver- » bis : Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus » præſepe Domini ſui, putaverunt confici poſſe, » nullo modo verba hæc Prophetæ hiſtoricè de » Bove & Aſino, ad Præſepe Domini adſtantibus, » eſſe accipienda ; ac proinde totam illam narra- » tionem, cujus auctoritate Bruta hæc animantia » cunis Domini proxima appinguntur, fabellam eſſe » malè conſutam. Nihil tamen, ubi cætera paria » eſſent, obſtare opinabatur, quin Prophetæ ver- » ba hiſtoricè etiam intelligi poſſent, quamvis à » Patribus fuerint ſatis unanimi conſenſu myſticè » explicata. Quid enim frequentius apud antiquos, » & præcipuè apud Gaudentium noſtrum, quàm » ut hiſtorica Chriſti geſta, ipſaſque Euangelicas » narrationes, ad allegoriæ ſenſum trahant ? Sub- » debat (etiam ſatis ingenioſè, ni fallor) non prop- » terea Pictoribus ſuccenſendum ; etiamſi facti fi- » des, tot ſeculorum credulitate fulta, nullo mo- » do conſtaret. Potuerunt enim hujuſmodi bruta » animantia tamquam figuræ, ac ſymbola Judaïci, » Gentiliſve populi, ex unanimi Eccleſiæ placito, » cunis Domini naſcentis apponi, ut monſtraretur, » Iſaiæ Vaticinium, nato Chriſto, ſub hoc ſigno » fuiſſe impletum. Placuit viri docti opinio, eam- » que ideo huic loco cenſui ſubſcribendam. »

T Habuit denique Nativitas Domini noſtri aureum (*T*) Præſepium Conſtantinopoli; de quo Chryſoſtomus (48): " O ſi „ mihi liceret videre illud Præſepe, in quo Dominus jacuit! „ Nunc nos Chriſtiani, quaſi pro honore tulimus luteum, „ & poſuimus argenteum: ſed mihi pretioſius illud eſt quod „ ablatum eſt. Non condemno eos, qui honoris causâ fece„ runt. Neque enim illos condemno, qui in templo fecerunt „ vaſa aurea: ſed admiror Dominum. Qui Creator eſt mun„ di, non inter aurum & argentum, ſed in luto naſcitur (*V*). „ V

(48) *Homiliâ II. in Lucam.*

CAPUT LVIII.

De picturâ Joannis Euangeliſtæ.

PENULTIMO loco dicendum eſt de JOANNE EUANGELISTA. Quem etiam Romani IMBERBEM pingunt: apud quos tamen, eorum more, cum barbis cernuntur Auguſtinus, Hieronymus, Ambroſius, Franciſcus, & alii Sancti. Hujus igitur picturæ dandæ ſunt rationes. Neque enim unam, ſed plures collegit Petrus Sutor, Carthuſianus Pariſienſis (49): " Dicimus, inquit, Adverſarium inaniter Pictores vellicare, „ quòd Joannem juvenem, imberbem, & inelegantem (*X*), X

(49) *In Libro de triplici Connubio divæ Annæ, cap. 5.*

---

merin. Hymno XI. verſibus 77--84.

" O ſancta Præſepis tui,
„ Æterne Rex, cunabula:
„ Popliſque per ſeclum ſacra,
„ Mutis & ipſis credita!
„ Adorat hæc brutum pecus,
„ Indocta turba ſcilicet:
„ Adorat excors natio,
„ Vis cujus in paſtu ſita eſt. „

Breviarium Rom. " O .... admirabile Sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum, jacentem in præſepio. „ Ergo allegorica Patrum interpretatio " in Hiſtoriâ nititur „ ùt obſervat ſuprà laudatus Baſnagius, cui tamen hæc certam fidem non poſſunt facere.

(*T*) Veriùs argenteum, ex loco Chryſoſtomi mox auferendo.

(*V*) Neque naſcens in purpuram excipitur, ùt Græci Imperatores, eam ob cauſſam dicti *Porphyrogenetæ*.

(*X*) Nullam cauſſam adfert Sutor, cur inelegans ævô ſuô (nam id nunc exolevit) pingeretur Joannes Euangeliſta. Puto factum, ut credibilius fieret ſanctum Apoſtolum Virginem permanſiſſe; nam, ùt canit Poëta:

" Lis eſt cum Formâ magna Pu-
„ dicitiæ. „

Sed eam Litem divina Gratia facilè componit.

„ depingere ſoleant. Siquidem Pictores ipſi in hac parte potiùs laudandi ſunt; quippe qui depingant prudenter, aptè, & accommodatè, Joannem juvenem & imberbem, partim propter ætatem, quia adoleſcens erat tempore cœnæ: partim propter perpetuam virginitatem: partim denique ad proponendum juvenibus exemplum, ut inſtar Joannis florem juventutis Chriſto conſecrare, & divinis obſequiis ſeipſos dedere ſtudeant. „

Calicem in manu habet, partim propter Verbum Chriſti: " Calicem meum bibetis (50): partim etiam, quia, ùt ſanctus Iſidorus ſcribit (Y) (51): " Bibens letiferum hauſtum, „ non ſolùm evaſit periculum, ſed eòdem proſtratos poculò „ in vitæ reparavit ſtatum. „ Quò etiam pertinet, quod in Soliloquiis apud Auguſtinum (52) legitur: " Pro tuâ dulcedine guſtandâ, veneni poculum intrepidus Joannes potavit (Z). „ Quodque Albertus Caſtellanus, in Sacerdotali Romano, habeat Benedictionem vini, contra venenum, in feſtô ſancti Joannis Euangeliſtæ uſitatam.

(50) *Matthæi cap. XX. 23.*

Y

(51) *In Libro de Partibus Novi Teſtamenti, cap. LXXIV.*

(52) *Capite XXII.*

Z

(Y) Veriùs Pſeudo-Iſidorus, ùt infrà Pſeudo-Auguſtinus.

(Z) Idem habet commentitius Abdias *Libro V. art. 10.*, ad quem obſervat Joannes Albertus Fabricius *Codice Apocr. N. T.*, *pag. 576.* " Romæ ante Portam Latinam adhuc oſtenditur Calix, ex quo venenum Apoſtolo propinatum ferunt. „ Sed horum omnium tam levis eſt auctoritas, ut neque Baronius, neque Tillemontius iſtud miraculum vel uno verbulo dignati fuerint. Cæterùm quum hæc Fabula origo ſit vulgarium Imaginum S. Joannis, non pigebit eam prolixiùs recitare ex *Legendâ aureâ*, *edit. Lugdun. 1521. foliolo X. verſo*, *& ſequente:* " Cùm autem Beatus „ Joannes per totam Aſiam prædicâſſet, cultores Idolorum, ſeditionem in populo concitantes, „ Joannem ad Templum Dianæ „ trahebant, cogentes eum ſacrificium offerre. Quibus Joannes „ hanc disjunctionem propoſuit, ut „ aut ipſi ad invocationem Dianæ „ Eccleſiam Chriſti everterent, & „ ipſe Idolis ſacrificaret: aut ipſe ad invocationem Chriſti Templum Dianæ everteret, & ipſi „ in Chriſtum crederent. Huic ergo ſententiæ cùm major pars populi conſenſiſſet, exeuntibus cunctis de Templo, oravit Apoſtolus: „ & funditus Templum corruit, & „ Dianæ imago penitus comminuta „ eſt. Ariſtodemus autem, Pontifex Idolorum, in populo ſeditionem maximam concitavit, ita „ ut una pars contra aliam ad prælium pararetur. Cui Apoſtolus: „ Quid tibi vis faciam, ut placeris? Cui ille: Si vis ut credam „ in Deum tuum, dabo tibi venenum bibere: & ſi nullam in te

Quòd autem non debeat PUER pingi apud matrem ſuam, à Chriſto petentem quod neſciebat, ad Natalem ſancti Jacobi, fratris ejus, notavimus (53).

(53) Libro III. cap. 26.

Quidam etiam pingunt eum SPONSUM in nuptiis habitis IN CANA, oppido Galilææ. Quod quàm parum nobis probetur, quarto Libro (54) dicemus.

(54) Capite XX.

CAPUT LIX.

A B

De picturâ Sabini (A), Epiſcopi Spoletini (B).

DIE TRIGESIMA ultimi menſis, Natalis eſt, Spoleti, ſancti SABINI Epiſcopi. De quô memorabile eſt quod

„ læſionem intulerit, verus Deus „ Dominus tuus apparebit. Cui Apoſtolus: Fac ùt locutus es. Et „ ille: Volo ut alios inde morientes videas, ut ſic ampliùs pertimeſcas. Pergens igitur Ariſtodemus ad Proconſulem, duos viros „ decapitandos petiit, & eis coram omnibus venenum dedit; qui „ mox, ùt venenum biberunt, ſpiritum exhalârunt. Tunc Apoſtolus, Calicem accipiens, & ſigno „ Crucis ſe muniens, totum venenum bibit, & nullam læſionem „ incurrit; quapropter Deum omnes laudare cœperunt. Ariſtodemus autem dixit: Adhuc mihi „ ineſt dubietas: ſed ſi veneno mortuos ſuſcitaveris, abſque dubio verè credam. Apoſtolus ei tunicam „ ſuam tribuit. Cui ille: Cur mihi tunicam tuam dediſti? Cui „ Apoſtolus: Ut, ſic confuſus, à „ tuâ infidelitate diſcedas. Cui ille: „ Numquid tunica tua credere me „ faciet? Et Apoſtolus: Vade, & „ mitte eam ſuper corpora defunctorum, dicens: Apoſtolus Chriſti „ me miſit ad vos, ùt in Chriſti „ nomine exurgatis; quod cùm feciſſet, illico ſurrexerunt. Tunc „ Apoſtolus Pontificem & Proconſulem, credentes, cum omni parentelâ ſuâ, in Chriſti nomine „ baptizavit; qui in honorem beati Joannis Eccleſiam conſtruxerunt. „

(*A*) Sive, Savini.

(*B*) Ejus Acta dedit Stephanus Baluzius *Miſcellaneorum Tomo II. pp. 47--55.*, & ad ea ſic præfatur in Adnotationibus, *pp. 463. 464.* “ Acta iſta, quorum fragmentum „ edidit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis, „ nos invenimus integra in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ. Sunt autem ſinceriſſima „ & optima, ùt monuit idem Baronius, & digna quæ veniant in „ manus hominum eruditorum. Cujuſnam porrò civitatis Epiſcopus „ fuerit Savinus, variæ ſunt inter „ ſcriptores Italos ſententiæ; qui-

referam

referam ex Paullo Diacono, Langobardorum Hiſtorico (55). Ariulphus, dux Spoleti gentilis, in bello Camerino contra Romanos, vidit quendam ſtrenuè pugnantem, & clypeô ſuô adverſæ partis ictus à ſe avertentem. Peractô præliô, rogavit ſuos, quis præ aliis fortiùs bellaſſet. Reſponderunt ſe illic nullum fortiùs bellantem, quàm ipſum Ducem, vidiſſe. Ille ait : " Certè multò per omnia me meliorem ibi alium „ vidi. Cùmque Dux adveniſſet prope baſilicam Sabini, in„ terrogabat, cujus illa tam ampla domus eſſet. Reſponſum„ que eſt ei à viris fidelibus, Sabinum ibi Martyrem quieſ„ cere, quem Chriſtiani, quoties in bello contra hoſtes irent, „ præſidium haberent : ac eum propterea in auxilium vocant. „ Ariulphus, adhuc gentilis, reſpondit: Et poteſt fieri, ut ho„ mo mortuus aliquod viventibus auxilium præſtet? Qui cùm „ hoc dixiſſet, equo deſiliens, baſilicam conſpecturus intravit: „ aliiſque orantibus, ipſe picturas mirari cœpit : cùmque fi„ guram Martyris Sabini depictam vidiſſet, mox cum jura„ mento affirmavit, talem omnino eum virum, à quo in bello „ protegebatur, formam, habitumque habuiſſe (C). „ C

(55) Libro IV. cap. 1.

„ buſdam eum Aſſiſinatem Epiſco„ pum fuiſſe cenſentibus: aliis Spo„ letinum : nonnullis etiam, Clu„ ſinum, & Faventinum. Baronius „ eum vocavit Epiſcopum Spoleti„ num, non aliam, ùt opinor, ob „ cauſam, quàm quòd martyrium „ conſummaverit in civitate Spole„ tinâ. Et Baronium quidem prop„ terea reprehendit Philippus Fer„ rarius *in Catalogo Sanctorum Ita„ liæ, pag. 761.* quòd, contra fi„ dem Actorum, ſcripſerit eum Spo„ letinæ Eccleſiæ præfuiſſe. Sed „ Ferdinandus Ughellus (*) *in Ca„ talogo Epiſcoporum Spoletinorum*, „ *pag. 170.* ait Ferrarium halluci„ natum fuiſſe : & Savinum con„ tendit Sedis illius cathedram ve„ rè tenuiſſe : ſed eundem tamen „ Aſſiſinatibus, Cluſinis, Faventinis, „ aliiſque vicinis Eccleſiis vel præ„ fuiſſe, vel Euangelium prædicaſſe; „ quod etiam repetit *in Catalogo „ Epiſcoporum Aſſiſienſium.* Mihi, „ qui partium ſtudio non ducor, „ ea verior videtur eſſe ſententia, „ quam Acta confirmant; nimirum „ illum fuiſſe Aſſiſinatem Epiſcopum, „ ſed Spoleti occiſum nomine Chriſ„ ti. „ [Anno Æræ vulgaris 303., Chriſtianos perſequente Maximiano Auguſto.]

(C) *Paul Diacre nous apprend* [Lib. IV. cap. 17. Hiſt. Lomb.] *que les ſoldats Chrêtiens avoient coutume d'invoquer S. Sabin, lorſqu'ils alloient à la guerre. Mais il nous faut une autre autorité que la ſienne, pour nous perſuader de ce qu'il dit*

(*) Monachus Ciſtercienſis Ordinis, Auctor *Italiæ ſacræ.*

Ad hujuſmodi triumphum reſpexit Mediolanenſis Eccleſia, quando ob victoriam, Parabiagi obtentam meritô Ambroſii Patroni ſui, eum in perpetuam rei memoriam cum Flagello deinceps depinxit.

D Eòdem pertinet, quòd Mechlinienſes LAMBERTUM (*D*),
E F Leodienſem Epiſcopum (*E*), & Martyrem (*F*), ſuum verò
G Apoſtolum (*G*), peculiariter depingant, cum militari habitu
ſub Epiſcopali, & GLADIO in manu; quia, ejus meritô,
H Danos à ſeſe fugatos agnoſcunt (*H*).

---

de l'aſſiſtance, qu'Ariulfe, Duc de Spolète, tout Payen qu'il étoit, reçut de lui à Camerin, où il faiſoit la guerre contre les Romains. Sic Baillet, *Vies des Saints*, edit. Pariſienſis 1701. in-fol. Tomo III., menſis Decemb. col. 415.

(*D*) Veteribus Landebertum, Landibertum, aut Landtbertum.

(*E*) Rectiùs Tungrenſem, vel Trajectenſem, conſecratum anno circiter 670., ætatis, ùt minimùm, 32., ùt ſummùm, 37.: ſub Ebroïno Tyranno pulſum anno circ. 674.: à Pipino Heriſtallo reſtitutum anno 681., vel ſequente.

(*F*) Anno 709., ùt videtur Antuerpienſibus Hagiographis.

(*G*) De Apoſtolatu illo non conſtat, maximè quòd tunc aut nondum condita eſſet Mechlinia (ſive Malina,) aut ignobilis dumtaxat vicus foret. Fieri tamen poteſt, incumbentem convertendis Taxandris (hodiernæ Campiniæ incolis) Lambertum, prædicationem extendiſſe ad ea loca, ubi nunc exſtat inclyta civitas, mox appellata. De ſancti Epiſcopi geſtis ad Hoffſtadium & Muſenam, vicinos Mechliniæ pagos, pia quædam Traditio ſupereſt, quam optarem vetuſtis monimentis adſtrui.

(*H*) Vulgaria Mechlinienſium Chronica, ante annos dumtaxat cc. aut ccc. conſcripta, hoc adſcribunt meritis B. Lamberti viventis. At nulla Danorum, ſeu Nortmannorum, in Belgium impreſſio fuit ante IX. ſæculum. Cæterùm aliæ rationes hujuſmodi picturæ (*) poſſunt adferri, primùm quòd eo habitu B. Lambertus à Leodienſibus aliquando exhiberetur ob victoriam Steppenſem, quam *ſuprà* tetigi *pag. 99*. Deinde quòd fortaſſe Mechlinienſes aliquando exiſtimârint, majores ſuos non ſpirituali tantùm, ſed temporario quoque jure S. Lamberto obnoxios fuiſſe, quemadmodum ſucceſſoribus ejus fuerunt ab anno 915., quo Mechlinienſe dominium Epiſcopo Stephano Carolus Simplex indulſit (**). Notum enim eſt Epiſcopis, qui iidem Principes ſunt, Gladii, ſimul & Mitræ, uſum ac ſymbola competere.

(*) Qualem habet Baſilica Rumoldina in ſacello, Gladiatorum pietati credito.

(**) Hinc Mechlinienſis Opidi Statutis anno 1304. inſerta jurandi formula, quâ Civitate donandi pollicebantur ſe *Domino ſancto Lamberto, Dominæ ſanctæ Mariæ* [Leodienſis Eccleſiæ Patronis,] *Regi, & Urbi fideles fore.* Lege *Acta SS.*, *Tomo V. Septemb. pp. 535. 536.*

FINIS LIBRI TERTII.

DE

SACRARUM IMAGINUM HISTORIA

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De Vultu Chriſti.

POSTQUAM abſolvimus duodecim anni menſes, reſtat ut poſtremô librô quædam notemus ad Feſta mobilia, & communia Sanctorum. Quâ in re auſpicabimur ab ipſo Salvatore noſtro.

In formandâ igitur FACIE CHRISTI, Pictor operam dabit, ut ipſam ſpecioſam faciat. Nam viſu gratioſiſſimus fuiſſe traditur Chriſtus, ùt Joannes Chryſoſtomus teſtatur (1) (*A*): & , ſicut Hieronymus ſcribit (2): " Fulgor ipſe, & majeſtas

(1) *Homiliâ XXVIII. in Matthæum.* *A*

(2) *Hier. in* [cap.] *IX. Matth.*

(*A*) Cujus hæc verba: " Neque „ enim ſolùm erat in edendis prodigiis admirabilis, ſed & omnino „ multâ gratiâ abundabat ad aſpectum: idque ipſe Propheta ſignificans, multò antè clamaverat: „ Specioſus pulcritudine ſuper filios „ hominum. Quod autem dicit „ Eſaïas: Non habebat ſpeciem, „ neque pulcritudinem, aut quoniam ad Deitatis ejus ineffabilem „ gloriam, aut quia Paſſionis cruentam deformationem, & lividos „ tumores reſpexit, id ita dixit: vel „ etiam, quia tenui eum & victu & „ veſtitu uſurum ſignificare voluit.„

B „ Divinitatis occultæ.... etiam in humanâ facie relucebat (*B*).„ Meminit ejuſdem ſplendoris Damaſcenus, Lib. IV. de Fide, C cap. 17. (*C*)

(*B*) Idem *in cap. XXI. Matthæi :* " Igneum quiddam atque ſidereum „ radiabat ex oculis ejus : & Divinitatis majeſtas lucebat in facie.„ Rurſum *Epiſt. ad Principiam* : " Niſi „ habuiſſet & in vultu quiddam, „ oculiſque, ſidereum, nunquam „ eum ſtatim ſequuti fuiſſent Apoſtoli : nec qui ad comprehendendum „ eum venerant, corruiſſent.„ Quæ ſumſiſſe videtur ex *Tractatu XXXV.* Origenis *in Matthæum.* Denique *in caput LIII. Iſaiæ :* " Hinc erit majus miraculum, quòd inglorius „ erit inter homines aſpectus ejus ; „ non quò formæ ſignificet fœditatem : ſed quò in humilitate venerit & paupertate. „

(*C*) Ubi narrat, miſſum à Rege Abgaro Pictorem, ut Chriſtum pingeret, ſplendore ex vultu ejus emicante, ſic eſſe perculſum, ut coactus fuerit à propoſito diſcedere : tum verò Chriſtum, ut pio principi gratificaretur, arreptâ Pictoris telâ, ſuam in eâ faciem impreſſiſſe. Idem refert Nicephorus Calliſtus *Hiſt. Eccleſ. Lib. II. cap. VII.* Sed neuter fidem invenit apud hodiernos Criticos.

Et Corporis pulcritudinem Chriſto Domino abjudicavit unus è LXXII. ejus diſcipulis, Thaddæus, memorans " exiguitatem, vilitatem, & „ abjectionem, quæ inerat exteriori „ ejus humanitati, *apud Euſebium, Hiſt. Eccl. Lib. I. cap. 13.* " Vilem „ corporis formam„ eidem tribuit Clemens Alexandrinus *Lib. VI. Stromatum : Pædagogi* verò *Lib. III. cap. 1.* affirmat " facie deformi na- „ tum. „ Tertullianus, *Libro de Idololatriâ*, Chriſtum vocat " vultu „ & aſpectu inglorium : „ *Libro adversùs Judæos, cap. XIV.*, " ne aſpectu „ quidem honeſtum : „ & *Libro de Carne Chriſti, cap. IX.* " Adeò, inquit, nec humanæ honeſtatis Corpus fuit (Chriſto,) nedum cæleſtis claritatis. „ Cyrillus Alexandrinus *Lib. I. Glaphyrorum in Exodum :* " Nemo dubitaverit, quin „ pulcritudo (Chriſti) intelligatur „ de eâ, quæ eſt in gloriâ, & naturâ deitatis omnia ſuperantis ; „ quandoquidem carnis gloriationes „ nemo adſcripſerit Chriſto, neque „ in gloriam ipſius cenſuerit. Abſit „ hoc. Totum enim myſterium Incarnationis ipſius eſt exinanitio & „ humiliatio, ſicut ſcripſit de ipſo „ Propheta Iſaïas.„ Gemina habent Iſidorus Peluſiota *Lib. III. epiſt. 130.*, & Auguſtinus *in Pſalmos XLIV., CXVIII. & CXXVII.*

Fluctuavit Origenes, qui *Libro VI. contra Celſum, edit. ultimæ Tomo I. pag. 689.* objicienti Philoſopho, coli à Chriſtianis hominem puſillum ac deformem, reſpondit : " Fatemur „ quidem ſcriptum de Jeſu Corpore „ deſpicabili : quamvis non habeatur „ apertè adſcriptum, parvum fuiſſe ac „ vile. Eſt autem locus apud Eſaïam, „ prædicentem, venturum eum, non „ ſupra modum decorâ ſpecie, nec „ eximiâ pulcritudine. „

Quidquid eſt, nihil pro elegantiâ formæ corporeæ Domini erui poteſt ex Pſalmo XLIV. 3., ubi " ſpecio-

Longè autem eſt pulcerrima ipſius forma nunc in cælis, ùt in quem Angeli etiam proſpicere deſiderant (3). Ac tali etiam poſt reſurrectionem fuit in terris. Nam ſi juſti fulgebunt, ſicut ſol, in regno Patris ſui (4): quantò major claritas Chriſti fuit, cùm reſurrexit? ſed quæ ab oculis diſcipulorum abſcondita fuiſſe potiùs, quàm defuiſſe credenda eſt; de quo legatur apud Cyprianum Sermo de Reſurrectione Domini. Vide etiam Chryſoſtomum, homiliâ LXXXVI. in Joannem, ad illud: " Manifeſtavit ſe iterum diſcipulis. „

(3) *I. Pet. I. 12.*

(4) *Matth. XIII. 43.*

At in Paſſione ſuâ non habuit ſpeciem neque decorem (5) (*D*). Unde Deipara ad Chriſtum patientem, apud Gregorium (*E*):

(5) *Eſaïæ LIII. 2.*

D *E*

" O lepidiſſimum aſpectum, ô deſideratam
„ Venuſtatem ineffabilem, quæ excellit totum genus ho-
„ minum!
„ Imago, non picta, non picti item Exemplaris,
„ Ut nunc tetro es aſpectu! Nequeo ferre, dum con-
„ templor te. „

Idem præterea num indicet Romæ Venerabilis Vultus Domini, ſcire velim ab iis, qui eum attentiùs aut propinquiùs aſpexerunt. De quo Catharinus ait (6): " Et nos Romæ „ Vultum ſanctum, quem Veronicam vocant, in Templo beati „ Petri adoramus, & veneramur (*F*). „

(6) *Catharinus de Imaginibus.*

F

„ ſus formâ dicitur præ filiis hominum. „ Nam locum illum de Chriſti virtutibus ac ſupernis dotibus intelligunt Chryſoſtomus, Theodoretus, Baſilius, Auguſtinus, ac Hieronymus. Et, ſi corporis pulcritudinem ſignificare Pſalmographus voluerit, hoc ad Salomonem, ùt Chriſti typum, referendum eſt.

(*D*) Sic interpretatur Chryſoſtomus *in Pſalmum XLIV.*, *Tomo V. edit. Bern. de Montfaucon*, *p. 163.* " Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. „ Quomodo ergo dicit alius Propheta: Vidimus ipſum, & non habuit ſpeciem nec pulcritudinem? „ Non dicit de deformitate; abſit: „ ſed de ejus contemtione. „ Et mox audivimus Hieronymum, eodem ferè ſenſu explicantem quod ſcriptum eſt Iſaïæ LII. 14.: " Inglorius erit inter viros aſpectus ejus. „ Similiter exponit Theodoretus.

(*E*) In *Tragœdiâ de Chriſto patiente*, quæ Gregorii (Nazianzeni) non eſt, ſed (ùt creditur) Apollinaris, Epiſcopi Laodiceni, ducis Apollinariſtarum.

(*F*) At ejuſmodi Imaginum exigua eſt in rebus hiſtoricis auctoritas. " Aliquas reipſa Imagines Chriſti depictas, excìſas aliquas Statuas „ fuiſſe, negari non poteſt: ſed „ qualis vultu ac ſpecie Chriſtus

CAPUT II.

De Vultu Chriſti ſancto, qui Romæ aſſervatur.

SED quia de VULTÛS CHRISTI picturâ diſſero, mentioque incidit Imaginis, quæ Romæ percelebris eſt, cujuſque exemplar paſſim habetur, paullò ampliùs de eo dicere conemur.

Si igitur quæras, unde Imaginem hanc Roma habeat, putârim ex novâ Româ, ſive Conſtantinopoli, allatam eſſe. Fuit enim Imago Chriſti in mantili impreſſa, primùm Edeſſæ, deinde Conſtantinopoli, valde celebris. Nam Feſtum hujus Imaginis ſic annotatur in Græcorum Menæis, Menſe Auguſto,

„ fuerit, inde certò reſcire jam non „ poſſumus, „ ait Honoratus Tournely *de Incarnat. Quæſt. X. art. 4.*, additque : " De Imaginibus autem „ Chriſti, quæ Abgari & Veronicæ „ fuiſſe memorantur, ſileo, quòd „ à multis non ſine causâ revocan- „ tur in dubium. „ Auguſtinus Calmet *Diſſert. ſur la beauté de J. C.* Iſaïæ præfixâ, edit. ultimâ ejus Commentarior. T. V. p. 598. *Je ne parle pas ici des Tableaux qu'on nous vante, ni des Suaires, où l'on voit la face du Sauveur repréſentée.... Ces ſortes de monumens ſont fort ſuſpects aux Savans, & l'antiquité n'en eſt nullement avouée. Les Suaires ne peuvent paſſer pour des Portraits, dont on puiſſe tirer des inductions ni pour, ni contre la beauté de J. C. On n'y remarque que des traits peu marquez, & fort ſuperficiels ; quand il ſeroit vrai que ces reliques fuſſent d'une auſſi grande antiquité, qu'on le prétend.* Et infra : *Les deſcriptions de Nicèphore* [Lib. II. c. 40.] *& d'autres ſemblables ne ſont d'aucune autorité. Les Peintures, les Suaires, les Médailles mêmes, ne décident point en faveur de ſa beauté* (de J. C.) *ni de ſa difformité. On n'a aucune Peinture bien ancienne, aucune deſcription authentique, aucun monument certain, qui nous ayent conſervé la figure, & la taille du Corps de J. C. La ſtatue érigée par l'Hémorrhoïſſe : & celle qu'Alèxandre, fils de Mammée, conſervoit dans ſa chapelle domeſtique : le portrait envoyé au Roi Abgare par J. C. même : celui que Marcelline la Carpocratienne montroit, & faiſoit adorer ; tout cela eſt à notre égard comme n'étant point, puiſque nous n'en avons plus rien, & qu'aucun Ecrivain ne nous en a laiſſé la deſcription.* De his revolve dicta *ſuprà pp. 41. & 42.*, & lege elegantem Franciſci Vavaſſoris Diſſertationem *de Formâ Chriſti, Operum ejus Amſtelædami 1709. editorum pagg. 317--341.*

die decimâ ſextâ : "Deportatio, ab urbe Edeſsâ, non manu-
„ factæ Imaginis Domini noſtri Jeſu Chriſti (*G*). „ Neque G
quemquam turbet, quòd Græci ferè dicant Imaginem hanc Abagaro Toparchæ miſſam eſſe à Chriſto : Romani verò aſſerant eam linteo Veronicæ impreſſam eſſe, cùm crucem ſuam
bajularet (*H*). Fatetur namque Conſtantinus Imp., cogno- H

(*G*) Anno Domini 944. Bollandiſtæ *in Ephemeridibus Græco-Moſcis T. I. Maii præfixis, p. XXXIX.* " Memoria Imaginis Chriſti non manufactæ. Ita Interpres Belgicus (*dictarum Ephemeridum.*) Poſſevino dictatum eſt nomen *Beatæ Veronicæ.* Sed quæ eo nomine appellatur Imago, ſervaturque Romæ, ùt impreſſa ſudario, ab ſanctâ iſtius nominis muliere (de quâ nos multis 4. *februarii* (*)) Chriſto crucem portanti oblato, diverſa eſt. Hìc de eâ agitur, quam, ſuâ item expreſſam è facie, Avgaro Edeſſæ Regi, ipſum ad ſe invitanti, miſiſſe Chriſtus creditur. Quomodo ea CPolim tranſlata ſit, habemus à Baſilio Imperatore deſcriptum. Ipſa nunc creditur extra muros Genuenſes ſervari in Eccleſiâ, quæ olim Armenorum Monachorum fuit, ad ejus cuſtodiam adductorum. De ἀχειροποιήτοις verò iſtiuſmodi *Imaginibus* inſignem tractatum ſcripſit noſter Gretzerus. „ Iidem Bollandiſtæ *ad 16. Auguſti*, *pag.* 262. " *Imaginis*, *ſine manu factæ*, *Domini & Dei ac Salvatoris noſtri J. C. ex Edeſſâ Deportatio* ad urbem CPolitanam, ἤτοι τοῦ ἁγίου Μανδηλίου, id eſt (inquiunt) *ſive ſancti Mantilis*, vel Sindonis, memoria extat in *Typico*, quod vocatur *S. Sabbæ*; de quâ etiam agunt Menæa magna excuſa, ac Menologium Sirleti. „ Obſervant porrò hallucinari eos, qui poſtrema verba intellexere de viro Sancto, cui nomen fuerit *Mandelius.* Ita enim acceperant Molanus noſter in *Addit. ad Uſuardum*, *edit.* 1573. 16. *Aug.* : & Caſtellanus in Indice nominum Sanctorum ad ſuum *Martyrologium univerſale* : ac Ferrarius *in Catalogo Sanctorum*, qui non ſunt in Martyrologio Romano. Monent deinde plura petenda ex Baronio *ad an.* 31. *n.* 61., & Combeſiſio *in Scripto ſubjecto Diatribæ Leonis Allatii de Simeonum ſcriptis*, *p.* 75. *&c.*

(*H*) Theodoricus Ruinart *Scholio B.* ad Gregorii Turonenſis *de Gloriâ Martyrum Libri I. caput XXII.* cui titulus : *De Judæo*, *qui Iconicam Chriſti furavit & transfódit*, docet in ipſo capite legi ab aliis *Iconiam*, ſeu *Iconam*, à Baleſdens *Iconem* : ſed retinendam eſſe vocem *Iconicam*, quam vetuſtiores editiones, & Scriptores exhibent. " Sic enim, addit, illi Auctores ſcribebant ad deſignandam Imaginem, ùt ſuprà *in Capitis titulo*, & *in Vitis Patrum* [eodem Gregorio auctore] *cap.* 12. Hinc manavit conſuetudo ſacram Chriſti Imaginem

(*) *Tomo primo*, *paginis* 449--457., ubi Henſchenius quamplurima undique de Veronicâ Hieroſolymitanâ corraſit, ſed ſecum invicem pugnantia, nec ab ullo Oedipo concilianda. Aliæ duæ ſunt Veronicæ, altera Martyr Antiochena, altera in Meſopotamiâ, cujus memoria 15. aprilis.

mento Porphyrogenitus, in tempore, & circumſtantiis hujus non manufactæ Imaginis, aliquam eſſe ſententiarum diverſitatem: ſed in eo quod præcipuum eſt, omnes conſentire. "In „ eo, ait (7), quod præcipuum eſt in hac re, omnes conſentiunt: & confitentur, ex Facie Dominicâ admirabiliter in „ linteo fuiſſe formam expreſſam: in nonnullâ autem rei circumſtantiâ, ſeu in tempore, differunt. Quod quidem nihil „ lædit veritatem, ſeu prius factum ſit, ſeu poſterius. „ Iſta itaque varietas Græcorum à Latinis non lædit præcipuam veritatem Imaginis (*I*). Nunquam enim dubitatum eſt, quin ſit Vultus Chriſti, ab ipſo Chriſto linteo impreſſus. Quem etiam conteſtatis claruiſſe miraculis, qui volet, animadvertet ex iis, quæ de hac divinâ Imagine ſcripta leguntur, tam in ſeptimâ ſynodo, & Eccleſiaſticâ Hiſtoriâ Euagrii (*K*), quàm apud Metaphraſtem, in Oratione Conſtantini Porphyrogeniti.

(7) *Ad diem XVI. Auguſti.*

„ *Veronicam*, quaſi veram Iconicam „ appellandi, ùt ex compluribus „ Auctoribus probat noſter Mabillonius *Itineris Italici pag. 88. & 89.*; quam tamen vocem nonnulli, mulieris eſſe nomen poſtea „ exiſtimantes, Veronicam finxerunt piam feminam, quæ Chriſto „ ad Calvariæ montem aſcendenti „ obviam occurrens, ejus ſacræ faciei quam exterſerat, effigiem „ in ſudariolo impreſſam receperit. „ Unde nomen Sanctæ Veronicæ „ in aliquot Martyrologia invectum „ eſt: ſed ne in Romanum admitteretur, obſtitit Baronius cum „ aliis viris eruditis. Hinc mirari „ ſubit, Bollandianis crimini datum „ fuiſſe à Carmelitis, quòd de Veronicâ muliere quaſi dubitanter „ locuti fuerint. Et quidem Nicolaus, aliique complures Pontifices Romani, ipſam Chriſti Domini Imaginem vulgò *Veronicam* appellari teſtati ſunt. Vide Papebrochii Reſponſionem ad Exhibitionem errorum Sebaſtiani à S. „ Paulo. „

(*I*) Negligi poſſet iſta varietas, ſi in rebus leviuſculis verſaretur. At hìc primaria hiſtoriæ capita ſic à ſeſe diſcrepant, ut nullum certæ veritatis ſuperſit criterium. Quare ſummam ipſam narrationis ſuſpectam habent Tillemontius, & Claudius Fleury: ille *Mémoires pour ſervir à l'Hiſt. Eccleſ. T. I. Parte III. edit. Brux. p. 994.*, ubi breviter: *Ce n'eſt pas ici le lieu d'examiner cette pièce. Il ſuffit d'y remarquer l'amour des nouveaux Grecs pour les fables : & qu'ils n'avoient rien de bien aſſuré pour l'origine de cette Image.* Hic verò *Hiſt. Eccléſ. Tome XII. Liv. LV. n. 30.*, ubi Conſtantini Porphyrogenetæ narrationem compendio refert: nec alia recipit, quam quæ ille ſuâ ætate geſta commemoravit.

(*K*) Qui primus hanc Hiſtoriam conſcripſit exeunte ſæculo ſexto.

Pulcrè

Pulcrè ſanè Archidiaconus Pamelius(8): " Effigies Chriſti, quam
" Veronicæ in Sudario dediſſe traditio eſt (*L*), etiamnum
" exſtat, tantâ in veneratione, ut de illâ dubitare poſthac,
" non modò miracula non permittant, ſed nec adſpectus
" ipſe (*M*). " Cujus interim fit mentio olim apud Albericum in ſuo Dictionario, ante annos ſubhinc ferè trecentos, anno Domini 1350. Et exſtat in Bibliothecâ Vaticanâ ejus Imaginis, Romam ſub Tiberio advectæ, hiſtoria, graviter conſcripta, & antiquiſſimis characteribus; quam totam ſe perlegiſſe mihi retulit cariſſimus Theologus Thomas Stapletonus, Anglus.

(8) *In caput XII. Apologetici Tertulliani.*

L

M

(*L*) Quam ab anno ſaltem 1101. receptam fuiſſe patet ex Mariani Scoti *Libro ſecundo Chronicorum, ad annum Chriſti 39.* Adfert ille pro hac cauſsâ Methodium, celebrem illum (ùt videtur) Tyriorum Antiſtitem, & Martyrem: ſed, judicibus Henſchenio, Tillemontio, Jacobo Hyacintho Serry, aliiſque, prorſus indigna tanto viro ſunt, quæ ejus nomine Chronographus allegavit. Porrò Veronicam aiunt Romæ obiiſſe, & corpus ejus ibidem etiamnum jacére. Inter Sanctas aliqui cenſent: ejuſque feſtum alii quartæ februarii, alii aliis diebus alligant. Nonnulli eandem putant cum S. Veniſâ, quæ in diœceſi Rotomagenſi colitur. Neutra reperitur in Martyrologio Romano. Sunt qui pro Veronicâ Berenicen dixere, vocabulo apud Judæos magìs uſitato. Multi hodie nunquam exſtitiſſe *Veronicam* autumant: & id nomen uſurpatum pro *Verâ Icone* Chriſti. Sic ferè Tillemontius *Note XXXIII. ſur J. C., edit. Brux. in-12. T. I. Parte 1. pp. 242 243.*

(*M*) Quid ejuſmodi *aſpectus* in re hiſtoricâ momenti habeat, alii viderint. Miraculis Divina bonitas potuit, ac (ùt credimus) voluit, fidelium pietatem remunerari potiùs, quàm vulgarem narrationem teſtatam facere; id quod in aliis multis locum habere viri docti exiſtimant.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT II.

DE JESU DUODENNI, INTER DOCTORES INVENTO.

NOTISSIMA eſt hiſtoria ex cap. II. Lucæ 40--49. Facti memoriam celebrârunt Eccleſiæ quædam Aprilis die XV., aliæ die IV. Maii, & XXIX. Auguſti. Proprium huic Myſterio Officium profert Cornelius Schultin-

gius Eccleſiaſticæ Bibliothecæ Tomo tertio, parte ſecundâ, *cum Miſsâ incipiente ab illo Cant. III. 2.* " *Surgam, & circuibo civitatem : per vicos* „ *& plateas quæram quem diligit anima mea.* „

Cur ego meminerim, in cauſsâ eſt inſcitia Pictorum, qui Divinum Puerum in ſublimi Cathedrâ ſtantem, ſeu e pulpito dicentem, ac Doctorum coronâ cinctum, exhibent. Nam quod " *in medio Doctorum* „ *ſediſſe legitur, idem eſt ac ſi legeretur* " *inter Doctores.* „ *Hebraïſmus hìc eſt, ùt Gen. XXIII. 10., ubi Ephron dicitur habitaſſe* " בתוך *in medio filiorum Heth:* „ *& Joan. I. 26., ubi de Chriſto Præcurſor ejus :* " *Medius autem veſtrûm* „ *ſtetit, quem vos neſcitis.* „ *Et Lucæ XXII. 27., ubi Chriſtus ipſe :* " *Ego* „ *autem in medio veſtrûm ſum, ſicut qui miniſtrat.* „ " *Nec enim, ùt opinor,* „ *ſignificatur in loco Doctorum conſediſſe, ùt quidam intelligunt. Nam nec* „ *Euangeliſta, tanquam Doctorem, ſed tanquam diſcipulum ſediſſe indicat :* „ *cùm audîſſe tantùm & interrogaſſe dicit ; quæ diſcipuli ſunt partes. Nec* „ *id tanta illa Scribarum & Phariſæorum ſuperbia, quos Euangeliſta Docto-* „ *res vocat, profectò tuliſſet. Sed in medio Doctorum ſediſſe dicitur; quia* „ *credibile eſt Doctores in orbem, juxta parietes, editiore ſediſſe loco : audi-* „ *tores verò in medio, humilioribus ſubſelliis; ùt multis etiam locis fieri vide-* „ *mus.* „ *Sic Joannes Maldonatus. Similiter Franciſcus Lucas, Brugenſis :* " *Non ſedit cum Doctoribus, occupans locum Doctoris, tanquam unus Doc-* „ *torum : ſed inter, ſeu apud, Doctores, in ſubſellio, aut potiùs humi in pa-* „ *vimento nattâ ſtrato (nam ùt diſcipulum ſe gerebat) cùm Doctores ſederent* „ *in cathedris.* „ " *Quia parvulus erat, inquit Origenes* Homil. XIX. in Luc., „ ult. edit. T. III. p. 955. *invenitur in medio, non eos docens, ſed interrogans ;* „ *& hoc pro ætatis officio, ut nos doceret, quid pueris, quàmvis ſapientes & eru-* „ *diti ſint, conveniret ; ut audiant potiùs magiſtros, quàm docere deſiderent :* „ *& ſe vanâ oſtentatione non jactent.* „ *Gregorius* de Curâ Paſtorali, Parte III. admonit. 26. *:* " *Vigilanti conſideratione penſandum eſt, quòd, cùm* „ *Jeſus annorum duodecim dicitur in medio Doctorum ſedens, non docens,* „ *ſed interrogans invenitur. Quo exemplo ſcilicet oſtenditur, ne infirmus* „ *docere quis audeat, ſi ille Puer doceri interrogando voluit, qui per divi-* „ *nitatis potentiam verbum ſcientiæ ipſis ſuis Doctoribus miniſtravit.* „ *Eadem habet ille* Homil. II. in Ezechielem.

CAPUT III.

Annotatio ad hiſtoriam Chriſti in Horto exiſtentis.

CIRCA Paſſionem autem Domini Salvatoris, dum non pauca notanda occurrunt, exordiar ab hiſtoriâ ejus orantis IN HORTO. Quidam enim Hæreſiarcha (9) graviter traducit Pictores noſtros, velut profanos, eò quòd ad-

(9) *Beza in caput XXVI. Matth.*

duſti illis verbis, " Tranſeat à me calix iſte, „ CALICEM depingant ejus formæ, quô in ſacrificio Miſſæ utimur. Vult enim Ποτήριον eò loci non Calicem, ſed poculum transferri (*N*): &, ex Hebræorum idiotiſmo, ſignificare iram Dei, & ſupplicium pro peccatis noſtris; ac proinde ad execrandum Antichriſti Sacrificium, ùt impurus ille loquitur, non pertinere. Cui paucis verbis reſpondeo, nullum tam rudem eſſe inter Pictores, qui putet Chriſtum locutum eſſe de Calice ſacro, quo in Sacrificio Miſſæ utimur. Sed quia Chriſtus Dominus, figuratâ locutione, petiit Calicem, ſive Paſſionis ſuæ poculum à ſe tranſire, idem Pictores, figuram in picturâ ſervantes, exprimunt. Maluerunt autem illam formam Calicis vel poculi aſſumere, quæ poſtea ad ſolos uſus Sacrificii tranſiit, eò quòd Chriſtus non vulgare poculum biberit, ſed ſacroſanctum. Sacroſancta enim fuit ejus Paſſio, in quâ ſeipſum pro nobis Deo Patri hoſtiam obtulit. Unde & Interpres videtur prætuliſſe nomen Calicis, quòd hæc vox auguſtius & ſacratius quid ſignificet, ex uſurpatione Chriſtianorum, quanquam ex Grammaticâ ſignificatione ſynonyma ſit cum poculo. A Majoribus autem accepimus, ùt ex picturis conſtat antiquioribus, Angelum Calicem in manu ſuâ geſtâſſe (*O*). Quô

N *O*

(*N*) Poculum & Calix idem ſunt, vaſculum nempe, è quo convivæ in orbem alter poſt alterum bibebant. Siquis bibere nollet, iſtud iiſdem, queis Chriſtus verbis, in alium tranſcribebat. Calices, quibus ad menſam utebantur Hebræi, Euchariſtico noſtro Calici fuiſſe ſimillimos, ſuadent, aut & perſuadent, qui ſculpti ſuperſunt in nummis Aſſamonæorum. Metaphorico Calicis nomine tormenta ſibi imminentia Chriſtum deprecatum fatemur: nec id à Bezâ didicimus. In eorundem tormentorum memoriam, Euchariſticum Calicem, Chriſti juſſu, bibunt Sacerdotes Catholici, quoties ad aram faciunt. Quidni ſimilem huic adhibeant Pictores? Niſi fortè religioſius exiſtimet Beza, ſi talis Angelo appingatur, qualis uſurpatur in popinis.

(*O*) Non una eſt ſolatorem Angelum pingendi ratio. Plerùmque Calicem geſtat manu, quem Chriſto mœrenti vel tradit, vel monſtrat: hìc illabens è cælo, iſthic jam illapſus, & Dominum propiùs alloquens. Sunt qui Calicem in luce ſupernâ collocant, necdum apparente Angelo, velut à Deo Patre propoſitum: nec deſunt, qui Angelos complures exhibent, alia torquendi Chriſti inſtrumenta præferentes:

" Hic Clavos, alius Spinas, hic
„ Pocula lethi
„ Porrigit. Heu rerum ſic Vitam
„ occumbere morti!

ſignificatur, quòd petenti, ut calix tranſiret, Angelus apparuerit, conſortans eum.

Sunt autem, qui imperitiſſimè depingunt Jacobum, in Horto cum Chriſto exiſtentem, ipſi Chriſto ſimillimum. Cujus erroris fontem tractavimus Lib. III. cap. 16. (*)

(*) [Suprà p. 283.]

„ Interea, tanto manans certami-
„ ne, ſudor
„ Sanguineis ſtillat guttis: homi-
„ nemque fatetur
„ Iſte pavor, virtuſque deum;
„ dum corpore cedit,
„ Mens ſuperat, junctoque haurit
„ de numine vires.

Hos enim verſiculos egregiæ cuidam iconi adſcriptos olim legi. Fortè non inſcitum fuerit, nec abludens ab Artis genio, ſi pingatur Angelus, ſanguineum Domini ſudorem reverenter abſtergens. Ad conjecturas enim eundum eſt, quando præſtiti ſolatii modum Euangeliſta ſiluit.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT III.

De transitu Christi per TORRENTEM CEDRON, ejusque FLAGELLATIONE.

Hierosolymis egreſſus à ſupremâ Cœnâ Dominus, abiit cum diſcipulis, trans Torrentem Cedron, *in montem Oliveti, ubi proditus à Judâ, captuſque à prætoriâ Romanorum militum cohorte, & miniſtris, quos perfidus diſcipulus à Pontificibus & Phariſæis impetrârat, eumdem Torrentem, ducendus ad Annam, rurſum tranſiit. Fluit iſte inter montem dictum, & urbem, per vallem altam ac obſcuram; inde haud dubiè dictus* קדרון, *id eſt, obſcurus, ſeu tenebricoſus.* Sur le bord de ce myſtèrieux torrent, *inquit Joannes Boucher* (*), ſe voyent encore à préſent quatre veſtiges de ſes pieds (*de N. S. J. C.*,) miraculeuſement imprimez dans le roc, afin d'accomplir la Prophètie, & la figure, de David tout enſemble. Car l'Ecriture dit que David paſſa ce torrent à pied nud. Et Jéſus en a fait tout de même; ce qui ſe voit par les marques de ſes pieds imprimez ſur la pierre, qui ſont marques d'un pied nud, & non chauſſé. Et puis il a fait cela pour accomplir la Prophètie du même David, qui parlant du Meſſie, dit que *Juſtitia ante eum ambulabit, & ponet in viâ greſſus ſuos.* Les miniſtres & officiers de Juſtice chemineront devant luy,

(*) Bouquet ſacré, ou Voyage de la Terre Sainte, *edit. Rotomag.*, 1743. *pp.* 323. 324.

le conduiſant à la mort : & il imprimera ſes pas dans la voye. *Idem referunt, qui ſcribunt de* Stationibus urbis ſanctæ ; *nam ſtatio quædam fieri ſolet apud mox indicata veſtigia ; quorum & Baronius meminit* Annal. Tomo I. ad ann. 34. n. 66. " *Accepimus, inquit, ab his qui hæc viderunt, etiam in „ imo vallis, quam Torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipſis, ejuſdem „ Chriſti D. N. veſtigia pedum impreſſa remanſiſſe, hactenuſque ſervata eſſe.* „

At verò qui impreſſa illa veſtigia viderunt, imprimi non viderunt : nec ullum è primis ſæculis acceſſunt hujus miraculi teſtem. Traditione ſe nixos obtendent : ſed nullam nos Traditionem admittimus, quæ Veterum teſtimonio careat. Et aliunde novimus, multa de ſacris Palæſtinæ antiquitatibus, haud temerè credenda, circumferri; quale eſt, quod allegatus J. Boucher pag. 413. *narrat de Eccleſiâ S. Crucis ab Helenâ conditâ M. paſſibus ab Hieroſolymis, eo, inquit, loco, ubi nata olea, è cujus ligno Crux Domini fabrefacta eſt. Quam autem adfert vir ille, cætera doctus, interpretationem ultimi commatis è Pſalmo LXXXIV., refutatione dignam non exiſtimo.*

Paullò veriſimiliùs agunt, qui in eandem rem allegant ultimum verſiculum Pſalmi noni ſupra centeſimum. Eſt in his Franciſcus Lucas, Brugenſis, qui ad Johan. XVIII. 1. " *Hujus Torrentis (ait) meminit Euangeliſta, non ſolùm „ ob hiſtoriæ certitudinem, verùm etiam ob myſterium ; ut memineris tum fi- „ guræ, quæ præceſſerat in Davide, qui in perſecutione filii ſui Abſalom, „ egreſſus civitate Jeroſolymorum, mœſtus, tranſgreſſus eſt cum comitibus ſuis „ torrentem Cedron, quod ſcribitur II. Reg. XV. 23. : tum prophetiæ, quæ le- „ gitur Pſal. CIX. ℣. 7. : De torrente in viâ bibet.* „ *Sed paucis probatur hæc interpretatio. Munſterus (quem ſequuti ſunt Iſidorus Clarius, Vatablus, & Caſtalio) ait illo ℣. innui,* " *tantum effundendum ſanguinis, in hoſtibus Chriſti, „ ut hinc, veluti ex torrente, Chriſtus ipſe bibere poſſet : ſignificari autem per „* bibere hoſtilem ſanguinem, *perfectam conſequi victoriam ; juxta illud :* San- „ guinem occiſorum bibet, *Num. XXIII. 24.* „ *Favet huic expoſitioni Janſe- nius, Gandavenſis Antiſtes, hâc maximè ratione ductus, quòd Propheta hìc perſtet in metaphorâ, quâ cœpit Chriſti victoriam deſcribere, ſub ſimilitudine victoriæ, quam victor Rex de inimicis ſuis reportet. Mihi diſplicet hæc explicatio, ob voculas*, in viâ : *deinde quòd nuſquam in ſacris Literis Torrens*, ἁπλῶς *poſitus, cruorem ſignificet. Multò probabiliùs Hugo Grotius :* " De torrente „ in viâ bibet; *deſcriptio [eſt] Bellatoris alacris, qui dum hoſtes perſequitur, non „ quærit diverſoria aut cauponas, ut vino ſe refoveat : ſed aquâ contentus eſt, „ quam obiter ſumit ex quovis, quem reperit, non fluvio tantùm, ſed & tor- „ rente. Sic Chriſtus nullum tempus omiſit, quò opera Diaboli deſtruere poſ- „ ſet.* „ *Eâdem mente Moſes Amyraldus :* " *Ut nihil deſit ad victoriæ pleni- „ tudinem, nulluſque hoſtium fugâ ſalutem conſequatur, eos omnes perſequetur „ celeritate incredibili, nec illis momentum ullum temporis dabit ad reſpiran- „ dum ; adeò ut vix ipſe ſibi hoc indulgeat, ut in eorum perſecutione, levatâ „ aliquantiſper galeâ, aquam è torrente hauſtam properantiſſimè bibat.* „ *Veteres omnes, Torrentis nomine, vel rigidam ac laborioſam Chriſti vitam intelligunt, vel dolores ac tormenta, quæ illi ſubeunda fuere, ut intraret in gloriam ſuam. Sic Judæi, ab exilio Babylonico revertentes, Pſalmo CXXIII. 4. :* Torrentem, *inquiunt*, pertranſivit anima noſtra, &c. *Et notum, quid paſſim* Aquæ *deſignent in Libro Pſalmorum.*

Hæc, ùt quidem arbitror, ſufficient improbandæ expoſitioni primo loco allatæ, indeque ortæ narrationi, quâ Chriſtum à militibus captum vinctumque, è ponticulo dejectum ferunt in ſubjectum Torrentem Cedron. Quam narratiunculam libellis precatoriis non ita paucis inſertam légi. Ex eâ verò nata eſt Imago, toleranda quidem, at, ùt videtur, non extendenda, quæ utcunque frequens eſt, & Lovanii cùm alibi viſitur, tum in Oratorio FF. Minorum, quos à longiori capitis integumento Capucinos appellant. Jam pergamus ad alterum hujuſce Supplementi membrum.

Dimisso Barabbâ, " *Pilatus volens populo ſatisfacere, ùt legitur „ Marci XV. 15., tradidit illis* JESUM FLAGELLIS CÆSUM, *ut „ crucifigeretur.* „ " *Sciendum eſt enim, inquit Hieronymus* in caput XXVII. „ Matthæi, *Pilatum Romanis legibus miniſtraſſe, quibus ſancitum erat, ut qui „ crucifigeretur, priùs flagellis verberaretur.* „ *Sic, teſte Joſepho* de Bello Judaïco Lib. II. cap. 14., *Florus nobiles quoſdam Judæos, cives Romanos, verberibus cæſos in crucem ſuſtulit* : & Libro VI. cap. 12. *capti à Tito poſt pugnam alii Judæi, primùm verberibus cæſi, deinde acti ſunt in crucem. Et apud Livium* Libro VI. decade tertiâ : " *Producti Campani omnes, virgiſque „ cæſi, ac ſecuri percuſſi ſunt.* „

Erat hæc ſervilis pœna; nam, docente Macro J. C., L. In Servorum 10. π. de Pœnis : " *In quibus cauſſis liber fuſtibus cæditur, in his ſervus flagellis cædi, & domino reddi, jubetur.* „ *B. Vincentius Ferrerius*, Serm. de Chriſti Paſſione, *ait Chriſtum primò flagellatum fuiſſe ſpinis & vepribus acutiſſimis: ſecundò, flagellis aculeatis : tertiò, catenis hamatis;* " *Unde, in„ quit, Euſebius & Chryſoſtomus per illa verba* [*Iſaïæ LIII. 5.*] Diſci„ plina pacis noſtræ ſuper eum, *dicunt quòd iſta diſciplina fuit triplex; „ dura, quia virgis & ſpinis : durior, quia flagellis nodatis : duriſſima, quia „ catenis ferreis Chriſtus fuit cæſus.* „ *Hæc fruſtra quæras apud Euſebium aut Chryſoſtomum : fundamentum tamen aliquod habent in Veterum moribus; flagella enim interdum inſitis talis, aut oſſiculis, exaſperabant, ùt ex Athenæo, Plutarcho, Euſtathio, & Apuleïo probat Lipſius* Libro II. de Cruce, cap. 3., *ubi ſimul oſtendit, non virgis, quæ civium erant, ſed loris, Dominum ſubjectum fuiſſe. Ex opinione S. Vincentii originem habuiſſe videntur Picturæ quædam, flagellatum Dominum exhibentes.*

Nemo porrò exiſtimet, Chriſtum, quum id ſupplicii pateretur, humi proſtratum fuiſſe. Hic mos erat Judæorum, qui, quem dignum viderant plagis, proſternebant, & coram ſe faciebant verberari, ex lege Deut. XXV. 2. Sed Romanorum alia fuit conſuetudo : neque dubitandum, quin Chriſtus AD COLUMNAM *verberatus fuerit, licèt Evangeliſtæ de eâ ſileant. Prudentius* in Enchiridio Vet. ac Novi Teſtamenti :

———————" *Atque columnæ*
" *Adnexus, tergum dedit, ùt ſervile, flagellis* „

Hieronymus in Epitaphio Paulæ : " *Oſtendebatur illi Columna, Eccleſiæ „ porticum ſuſtinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, & „ flagellatus.* „ *Hunc locum explicans Marianus, docet ejus Columnæ partem Romæ oſtendi in Templo S. Praxedis. Pſeudo-Beda*, de locis ſanctis cap. 3.,

" *In ſuperiori montis Sion planitie, monachorum cellulæ frequentes Eccleſiam magnam circumdant, illic, ùt perhibent, ab Apoſtolis fundatam; eò quòd ibi Spiritum ſanctum acceperint, ibique ſancta Maria obierit* (**); *in quâ etiam locus Cœnæ Domini oſtenditur. Sed & Columna marmorea in medio ſtat Eccleſiæ, cui adhærens Dominus flagellatus eſt.* " *De eâdem Prudentius* ubi ſuprà:

" *Perſtat adhuc, templumque gerit veneranda Columna.* "

" *Ad hanc Columnam multi, fide pleni, accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circumdant; quas rurſus pro benedictione recipiunt, diverſis infirmitatibus profuturas.* " *Verba ſunt B. Gregorii Turonenſis* Libro I. de Gloriâ Martyrum, cap. 2. *Joannes Boucher*, ubi ſup. pag. 240., *loquens de Altaribus Sacelli Latinorum in Eccleſiâ Hieroſolymitanâ S. Sepulcri :* Le ſecond, *ait*, qui eſt à main droite, eſt orné de la Colomne, à laquelle le Sauveur du monde fut indignement lié, & cruellement flagellé. *Et paullò pòſt :* Elance tes yeux, ô mon ame, ſur..... la partie de cette Colomne précieuſe, dont l'autre moitié eſt à Rome en l'Egliſe de ſainte Praxède. *Repugnat his Emundus Merillus, J. C.*, Notis philologicis in Paſſionem Chriſti, pag. 595. editionis Crenii (***) : " *Alii, inquit, Chriſtum columnæ alligatum fuiſſe exiſtimant, facie ad columnam verſâ, ut tergo cæderetur; idque Prudentius.... innuere voluit.... Sed veſtigia cruoris, quæ ſunt in Sindone ſacrâ, ùt expreſſa ſunt à Philiberto Pingonio, teſtantur, Chriſtum non tantùm à tergo, aut non tantùm averſum, ſed & adverſum, verberatum fuiſſe; quod ſignum utique conjecturis prævalet. Alii Chriſtum Columnæ longiori alligatum fuiſſe exiſtimant. Sed, ut hinc & inde cædetur, ſolvi debuit, & iterum alligari; præſertim ſi craſſior columna fuerit, ùt quæ Eccleſiæ porticum poſtea ſuſtinuerit. Probabilius eſt breviorem fuiſſe columnam, aut certè minùs craſſam, ut faciliùs hinc & inde Chriſtus verberari poſſet; quo modo verberatum fuiſſe ſignant Sindonis veſtigia.* " *Verùm ex Calmeto* (****) *jam vidimus, parum, aut nihil, hiſtoricæ veritatis ex illis Sindonibus elici poſſe.*

In Gemblacenſi Benedictinorum cœnobio, quod Brabantiæ vetuſtiſſimum eſt (*****), *colitur* IMAGO FLAGELLATI DOMINI, *è ligno adfabrè ſculpta, & excitandæ ſpectantium pietati cumprimis idonea. Claruit illa variis miraculis, quorum aliqua Joannes Wachtendonckius, Namurcenſis Epiſcopus, legitimè probavit annis 1660. 1661., &c.*

(**) *Veriſimilius obiiſſe Epheſi.*
(***) *Qui hoc Opuſculum inſeruit* Faſciculo *ſuo* tertio, Roterodami, 1693.
(****) Suprà, pag. 406.
(*****) *A S. Guiberto Comite, ac dein Abbate, conditum anno 922.*

CAPUT IV.

In picturam Crucifixionis Chriſti.

DESCENDAMUS autem ad Salvatoris noſtri CRUCIFIXIONEM. Circa quam primùm notetur omnino incertum
P eſſe, an ſit cruci affixus ANTE, an POST ERECTIONEM (*P*),

(*P*) Uterque modus olim obtinuit : ſed poſterior frequentior. S. Martyr Pionius " ultrò ſe veſtimentis ſpoliavit, &c.... ſuper ligno ſcipſum extendit : militique tradidit, ut clavis configeret; cùmque jam confixus eſſet.... eum.... ligno ſuffixum erexerunt. „ Sic habent ejus Acta poſteriora *apud Bollandum die 1. Februarii*, *pag.* 46., ex Metaphraſte priùs edita à Lipomano & Surio. Acta priora, *apud eundem Bollandum*, *pag.* 42. " Poſt hæc Pionium, & Metrodorum, Presbyteros, cum eis, in quibus fixi erant, ſtipitibus, erexerunt. „ Et ſanè facilius fuit hominem ſupinum affigere, quàm in erectam crucem tollere, pendulum, labentem, ac fortè reluctantem. Frequentius tamen, ùt dixi, fuit, in crucem antè erectam ſuffigere. *1. Eſdræ VI. 11.* Cyrus Rex : " A me poſitum eſt decretum : ut omnis homo, qui mutaverit hanc juſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo. „ Cicero *Lib. V. in Verrem :* " Quid attinuit, cùm Mamertini, more atque inſtitutô ſuô, crucem fixiſſent poſt urbem in viâ Pompeïâ, te jubére figere in viâ quæ Rhegium ſpectat ? „ Et *Oratione pro Caïo Rabirio*, *ante med.* " In campo Martio... crucem ad civium ſupplicium defigi & conſtitui jubes. „ Cuidam inclamanti ſe civem Romanum eſſe, Galba " multò præter cæteras altiorem, & dealbatam, crucem ſtatui juſſit, „ ùt narrat *in hujus Vitâ cap. IX.* Suetonius. Apud Joſephum, *de Bello Lib. VII. cap. 25.*, *edit.* 1635. *p.* 982., " Baſſus crucem figi juſſit, tanquam in eâ ſuſpenſurus mox Eleaſarum. „ In his omnibus, ùt patet, erectio fixionem anteceſſit; hinc phraſes : *Agere*, *ferre*, *tollere*, *dare*, *excurrere*, *aſcendere*, *ſalire in crucem.* Chryſalus *apud Plautum*, *Bacchidum Actu II. ſcenâ III. v. 128.*

" Facietque extemplo Cruciſalum
„ me ex Chryſalo. „

Iiſdem phraſibus uſi quoque Patres, de Chriſto loquentes : Chryſoſtomus *Homil. III. in 1. ad Corinth.* " Dei in crucem aſcenſus. „ Auguſtinus *Tract. III. in Joannem :* " Filius Dei ſe permiſit in crucem levari. „ Rurſum *Sermone II. ad Catechumenos :* " Aſcendat Sponſus noſter thalamum ſui ligni. „ Vide & Gregorium Magnum *ad illud Cant. VII.* " Aſcendam in palmam, &c. „

Nonnus *in Paraphraſi :*

" Εἰς δόρυ τετράπλευρον ἐπήϛρον, ὑψόθε
„ γαίης
„ Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν.

„ In ſtipitem quadratum, excelſum, ſupraque terram, rectum extenderunt. „ Hæc ferè ex Lipſio.

ideoque

ideoque non referre utro modo iſtud exprimatur, cùm in hujuſcemodi locum habeat illud Poëtæ:

" Pictoribus, atque Poëtis,
„ Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. „

Vulgatior tamen eſt ſententia Franciſci Fabricii Ruremundani, medici Aquiſgranenſis, qui Gregorium Theologum (10) hoc modo tranſtulit:

(10) *In Chriſto patiente*, [quæ Tragœdia Gregorii non eſt, ùt ſæpe monui, ſed fortè Apollinaris Laodicenſis.]

——" Feri ilicò (ùt canes venatici,)
„ Apparitores inſilire, ſternere,
„ Longique ſummo ſtipitis faſtigio
„ Corpus ſupinum, veſtibus nudum omnibus,
„ Imponere: ac clavis pedes trabalibus
„ Affigere: hinc per alterum, orthogonicôs
„ Connexum ei lignum, trahentes brachia,
„ Utrimque palmam utramque clavô ferreô
„ Firmare, ſublimemque in æthera tollere. „

Notanter autem dico hanc ſententiam eſſe Franciſci Fabricii (*Q*), qui paulò liberior fuit in transferendo. Nam ipſe Gregorius, ejuſque Tragœdiæ alii interpretes, Claudius videlicet Roilletus, Gabriël Tarraconenſis, & Sebaſtianus Tigurinus, manifeſtè habent Chriſtum cruci affixum eſſe poſt erectionem. Neque etiam Græcè habetur, pedes clavis, aut clavis trabalibus, affixos eſſe; ſed tantùm: *Q*

Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ. (*R*). *R*

(*Q*) De Fabricio illo, & Roilleto, dixi in Opere, cui titulus: *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire Littèraire des XVII. Provinces des Pays-Bas, &c.* Tomo XIV. (editionis in-8°.) pagg. 179. & ſeqq.

(*R*) Latinè: " Pedes autem affixerunt impacto ligno. „ En locum Tragœdiæ:

Ἀυτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος·
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίξετο.
Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον ευθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum verſuum hæc ſententia: " Ductum & ſubductum in altam „ crucem, ad extremum ejus finem: rectum ita ſtatutum: tum „ ad tranſverſarium lignum manus „ fixas, denique & pedes ad ſtipitem defixum. „ (Lipſius.) Roilletus ita reddit:

" Statim caterva molis ingentis
„ crucem,
„ Cælo minantem, egere ſurſum
„ perditè:
„ Egere ſurſum, & ſuſtulere
„ ultimum.
„ At ille clarum rectus os in
„ æthera

Poſtmodum autem meminit ipſe Nazianzenus Joſephi, deponentis Chriſtum ex ligno τριστήλῳ, hoc eſt, ex ligno cum tribus clavis.

Crucifixus eſt autem (ac proinde pingi debet) dorſo versùs Hieruſalem & Orientem, facie reſpiciens AD OCCIDENTEM, dexterâ ad Aquilonem, ſiniſtrâ ad Meridiem, ùt docet Sedulius (11), & Beda in Lucam (12) ſcribens, & Damaſcenus Lib. IV. cap. 13. Quali poſitione etiam aſcendit, oculos ſuos ad Occidentem vertens, & ſuper Romanam Eccleſiam, in Occidente poſitam; ad quam Petrum & Paulum, præcipuos Apoſtolos erat miſſurus: & ubi pactum, cum Petro initum, erat cuſtoditurus. Quod Joannes Heſſelius, & Petrus Montanus, Dominicæ Paſſionis interpretes, inculcant (*S*).

(11) *Sedul. libro IV.*
(12) *Beda, cap. 93. Tomo tertio.*

NUDUM etiam crucifixum eſſe Chriſtum, quales naſcimur, iidem, & multi alii in Paſſionem Domini ſcribentes, diligenter annotârunt (*T*). Hinc, non ſolùm in Græcis Eccleſiis

„ Eſt actus: uno item altero ramo arboris
„ Dextram & ſiniſtram extenſus, & fixus manus
„ Clavis acutis, parteque infimâ pedes. „

(*S*) Sed debilibus argumentis nixi.

(*T*) Ex antiquis ita ſenſiſſe videntur Cyprianus, *Epiſt. LXIII. ad Cæcilium* (*edit. Philippi Priorii, ſeu Pariſienſis 1666.*, *pag. 101.*) "Invenimus, inquit, . . . circa ſacramentum, in Noë hoc idem præcurriſſe, & figuram Dominicæ Paſſionis illic extitiſſe; quòd vinum bibit: quòd inebriatus eſt: quòd in domo ſuâ nudatus eſt: quòd fuit recumbens nudis & patentibus femoribus: quòd nuditas illa patris à medio filio denotata eſt, & foràs nunciata: à duobus verò, majore & minore, contecta, &c. „ Athanaſius (aut ſi quis alius) *Sermone de Paſſ. & Cruce, edit. ult. T. III. pp. 96. 97.* "Exuit veſtimenta; decebat enim eum, cùm hominem introduceret in Paradiſum, tunicas exuere, quas accepit Adam, cùm ex Paradiſo exturbaretur. „ Cyrillus Ieroſolymitanus, recèns baptizatos alloquens *Catecheſi Myſtagogicâ ſecundâ ſub initium*: "Ita exuti, eratis nudi, imitantes & in hoc eum, qui in cruce nudatus fuerat, Chriſtum..... O rem admirandam! nudi fuiſtis in conſpectu omnium, & non vos pudebat; revera enim in hôc protoplaſti Adam ferebatis exemplum, qui nudus in Paradiſo fuit, & tamen nullo afficiebatur pudore. „ Ambroſius, *Libro X. in Lucam, editionis Benedictinorum S. Mauri, §. 110. pag. 1527.* "Refert conſiderare qualis aſcendit [in crucem.] Nudum video. Et talis aſcendit, quales nos, auctore Deo, natura formavit. Talis in Paradiſo pri-

Chriſtum in cruce pendére cum veſtibus, ſed etiam apud noſtrates in multis antiquis Imaginibus, ſimpliciores quidam multùm Euangelio contrarium mirantur. Nam à doctis in Hannoniâ viris intellexi, multos iſthic eſſe, qui rideant Lovanienſes, apud quos in primariâ Eccleſiâ, & in ipſo Paſtoralis officii Altari, veneranda Imago crucifixi Chriſti, quæ in publicis Proceſſionibus, arduas ob cauſſas indictis, ex avito & religioſo more, à duobus Sacerdotibus circumfertur, VESTITA cernitur (*V*): mirarique vehementer iſtud non corrigi in tam celebri Studiorum, ſive (ùt eſt Judicum I. [ỳ. 11.]) Literarum civitate (*X*). Sed ii non legerunt quod Gregorius *V* *X*

„ mus homo habitavit: talis ad „ Paradiſum homo ſecundus intravit. „ Idem *in Pſalmum XLIII.* §. *69. pag. 915.* " Quæ autem „ confuſio Chriſti, niſi crux; quòd „ pependit in eâ? „ Auguſtinus, *Libro XVI. de Civitate Dei*, *cap. 2. poſt init.*: " Non ſolùm qui ſunt „ apertiſſimè ſeparati, verùm etiam „ omnes, qui Chriſtiano vocabulo „ gloriantur, & perditè vivunt, „ non abſurdè poſſunt videri mediô Noë filiô figurati; Paſſionem „ quippe Chriſti, quæ illius hominis nuditate ſignificata eſt, & annuntiant profitendo, & malè agendo exhonorant..... Sem verò „ & Japhet, tanquam.... Judæi & „ Græci, ſed vocati & juſtificati, „ cognitâ quoquo modo nuditate „ patris, quâ ſignificabatur Paſſio „ Redemptoris, ſumentes veſtimentum, poſuerunt ſupra dorſa ſua, „ & intraverunt averſi, & operuerunt nuditatem patris ſui, nec viderunt quod reverendo texerunt. „ Idem *in Libro XII. contra Fauſtum*, *cap. XXIII.* " Illud, quòd de vineâ... inebriatus, Noë nudatus „ eſt in domo ſuâ, cui non apparea Chriſtus paſſus in gente ſuâ? „ Tunc enim nudata eſt mortalitas „ carnis ejus, Judæis ſcandalum, „ Gentibus autem ſtultitia.... Proinde in duobus filiis, maximo & „ minimo, duo populi figurati, „ unam veſtem à tergo portantes.... „ nuditatem patris velant, neque „ intuentur, quia in Chriſti necem „ non conſentiunt, &c. „

(*V*) Exſtat adhuc ea Imago, & conſueto more colitur. Brachium dexterum à Cruce revulſum, ac protenſum eſt; quod miraculo contigiſſe ferunt: aliaque à plebe narrantur, de quibus idonea teſtimonia cuperem proferri.

(*X*) Sic vocata eſt urbs *Dabir*, etiam dicta *Cariath-Senna*, & *Cariath-Sepher*. Poſtremum nomen Civitatem Litterarum, vel Libri, vel Computûs ſignificat; " ex quo probabiliter colligi poteſt, inquit „ Bonfrerius, eam fuiſſe Chananæorum Academiam, in quâ literæ „ & bonæ artes docerentur. „ Non minùs probabiliter conjicias urbem fuiſſe, in quâ tributa penderentur, aut in quâ aſſervarentur libri publicarum rationum.

(13) *In Libro de Gloriâ Martyrum*, c. 22. [edit. Ruinartii cap. 23. col. 745. 746.] Turonenſis ſcribit (13): eſſe apud Narbonenſem urbem in Eccleſiâ ſeniore (*Y*), quæ Geneſii Martyris Reliquiis plaudit, picturam, " quæ Dominum noſtrum quaſi præcinctum linteo „ indicat crucifixum. Quæ pictura, dum aſſiduè cerneretur „ à populis, apparuit cuidam Baſileo presbytero per viſum „ perſona terribilis, dicens: Omnes vos obtecti eſtis variis „ indumentis, & me jugiter nudum aſpicitis. Vade quanto- „ ciùs, cooperi me veſtimento. „ [Et presbyter, non intelligens viſionem, datâ die nequaquam ex eâ re memoratus eſt. Rurſumque apparuit ei: ſed & illud parvipendit. Poſt tertium autem diem ſecundæ viſionis, gravibus excruciatô eô verberibus, ait: Nonne dixeram tibi ut operires me veſtimento, ne cernerer nudus: & nihil ex hoc à te actum eſt? Vade, inquit,] " & tege linteo picturam illam, in quâ cru- „ cifixus appareo (*Z*). „ Sicut ergo veſtis Chriſto Reſur-

(*Y*) Eccleſia ſenior hìc appellatur, quæ aliis Major, item Cathedralis, vel Matrix. Quibus vocibus utitur Paulus, Emeritenſis Diaconus, *Libro de Vitâ & Miraculis Emeritenſium Patrum.*

(*Z*) " Ne tibi velox ſuperveniat „ interitus. At ille commotus, & „ valde metuens, narravit ea Epiſ- „ copo; qui protinus juſſit deſuper „ velum expandi. Et ſic obtecta „ nunc pictura ſuſpicitur. Nam et- „ ſi parumper detegatur ad contem- „ plandum, mox demiſſô velô con- „ tegitur, ne detecta cernatur. „ Hactenus S. Gregorius Turonenſis, quem de ligneâ & nudâ prorſus Imagine Crucifixi locutum exiſtimo, ſed primùm exiguo lino velatâ. Molanus itaque ſolidè probavit, Antiquitatis exemplo non deſtitui Crucem Lovanienſem: & imus iſtud probatum uberiùs. Dubito tamen utrùm Hannonibus ſuis ſatisfecerit. Non enim (puto) volebant illi planè nudas exſculpi Crucifixi Imagines. Sed nec eas, quæ togâ veſtitum exhibent, aut Pictoribus ac Sculptoribus facilè perſuadebitur, elegantes eſſe: aut Criticis, eleganti ſæculo natas.

Cæterùm ad ea, quæ ex Gregorio Turonenſi retulimus, obſervat Ruinartius hinc fortè manâſſe conſuetudinem " ut Chriſtus Dominus, „ in cruce pendens, veſtitus depin- „ geretur. Certè (pergit) me non „ ſemel vidiſſe memini Crucifixum „ Dominum, veſte talari indutum, „ apud Remos in eccleſiâ collegia- „ tâ ſanctæ Balſamiæ, ſeu, ùt vocant, „ S. Nutricis (hæc enim beatum „ Remigium enutriviſſe dicitur.) „ Alias ejuſmodi imagines ſe vidiſ- „ ſe teſtatur Mabillonius *Præfatione* „ *ad Acta SS. Ord. Bened. Sæc. IV. Parte I. num.* 47., & *Itin. Italici* „ *pag.* 133. „ Auctor Libri cui titulus: *Voyages Liturgiques de France*, agens de Lutetiâ Pariſiorum, *pag.* 260. ait: *Dans l'Egliſe du Sépulcre on voit tout au fond, & même au-delà de l'aile droite, un Crucifix qui*

genti, aut ad Judicium venienti, appingitur : & ſicut lintea-mina habent, qui ibidem ex ſepulcris ſuis reſurgentes pinguntur ; ſic etiam Salvator noſter in cruce pendens, propter noſtram in præſenti vitâ miſeriam, qui in Adam innocentiam perdidimus, non pingitur omnino nudus, ſicut cruci ab iis, quos Pſalmiſta (14) canes vocat, eſt affixus : ſed pingitur aut veſtitus, aut CINCTUS LINTEO. (14) *Pſal. XXI. 17.*

Poſtremum eſt nunc frequentius, partim quia hujuſcemodi Imago magis videtur excitare devotionem mentis, quàm altera Chriſti in cruce veſtiti : partim verò, quia nonnulli putant Chriſtum in cruce linteo tectum fuiſſe. Quod tamen magis opinantur, quàm ſciunt : & diverſimodè etiam narrant. Birgitta enim libro IV. Revelationum (15) : " Mox, „ ait, juſſus veſtes ponit, parvumque linteum verendis „ prætexit (*A*). „ Dialogus verò quidam, qui inſcribitur (15) *Capite LXX.* *A*

eſt tout habillé : de même que dans l'Egliſe de S. Coſme & S. Damien à Rome, où il eſt revêtu d'une robe longue juſqu'aux talons : & on le voit à demi couvert d'une eſpèce de tablier dans les Egliſes de Senlis & de Caſal, entre le Chœur & la Nef. Veſtitam etiam Crucifixi effigiem videre eſt in uno è ſacellis monaſterii S. Dionyſii in Franciâ : aliamque apud Ruguenſes in Pontivo, Picardiæ pago, quam illi à Chriſti diſcipulo, Nicodemo, confectam putant.

A prototypo ſuo vocantur hæ Imagines *Sanctus Vultus de Lucâ*, Gallicè *le ſaint Voult de Luques*, & plebeïo ſermone *Saint Vaudelu*, ſcil. ab Icone togatâ Crucifixi, Lucæ conſpicuâ in templo cathedrali S. Crucis ; quam iconem etiam volunt opus eſſe Nicodemi. Meminere Lucas Tudenſis *Libro II. contra Waldenſes, cap. XI.*, aliique à Cangio memorati *Tomo VI. Gloſſarii, edit. 1736. col. 1733.* Eadmerus ſæpius narrat Willelmum Angliæ Regem " per ſanctum Vultum „ de Lucâ „ jurare conſueviſſe. Lege Jacobum Malbranck *de Morinis Lib. VII. c. XI. & Lib. VIII. c. X.*, Baronium *ad an. 1099. n. 40.*, & Curtium *de Clavis Dominicis, edit. Antuerp. 1634. pp. 58---67., & 90. 91.* ; quibus tamen de remotâ harum Imaginum antiquitate Critici ægrè aſſentientur.

(*A*) De ſimilibus ſanctarum mulierum revelationibus Papebrochius agens, *Reſp. ad Artic. XX. à P. Sebaſtiano objectum, n. 1.*, cenſet " in „ talibus nihil eſſe præſidii ad Quæſ- „ tiones purè hiſtoricas, ſeu ſacræ „ illæ, ſeu profanæ ſint, prudenter di- „ rimendas ; proinde nihil ipſis Sanc- „ tis detrahi, cùm talium veritas, ci- „ tra ullum ad illas reſpectum, „ vocatur in controverſiam, aliun- „ de probanda vel infirmanda. „ Ludovicus Antonius Muratori, *Libro I. de Ingeniorum moderatione, cap. 17.* : " Etſi Revelationes quarum- „ dam ſanctarum mulierum, Brigit- „ tæ, Catharinæ Bononienſis, & „ Catharinæ Senenſis, Angelæ Ful-

Mariæ, & Anſelmi, de Paſſione Domini, & ſolenniter in-
B teemiſceri ſolet Prædicationi Dominicæ Paſſionis (*B*), ùt annotat Dionyſius à Richel, Carthuſianus, ſic habet, loquente Mariâ: "Panniculum capitis mei circumligavi lumbis „ ejus. „

(16) *De Paſſione Domini, Artic. XIV.*

Franciſcus poſtremò Polygranus (16), (ut reliquas opiniones omittam) "Nudus crucifixus eſt Chriſtus: quanquam „ pium opinor credere, obſequiò alicujus, velata pudenda:
C „ tum quòd natura etiam horreat hoc facinus (*C*), tum

„ ginatis, Hildegardis, Gertrudis, „ & aliarum, aut laudaverit, aut „ toleraverit Eccleſia: nemo tamen, Theologiæ melioris conſcius, hucuſque fuit, qui certitudinem Fidei Catholicæ ipſis additam „ fuiſſe autumârit: immò non affirmârit, Concilia & Eccleſiam univerſam auctoritate carére ſimilia „ decernendi, tanquam indubitata „ & certiſſima dogmata, Chriſtiano „ populo credenda.... Quæ verò viſiones ac revelationes de Chriſti „ ac Deiparæ geſtis, dum in vivis „ eſſent, circumferuntur, ideò toleratæ, quòd nihil ſacris Scripturis, „ ac Traditioni antiquiſſimæ contrarium per eas adferebatur. Ceterùm ab iis, in ſacram doctrinam „ invehendis, atque adhibendis, „ perpetuò abſtinuere ſapientiſſimi „ Pontifices, ac ſancti Patres, atque „ Scriptores eximii; qui etiam Revelationes veras à falſis difficilè „ diſtingui poſſe aiunt, & longè ab „ eâ opinione fuerunt, ut id genus „ facta ſine dubitatione accipienda „ crederent. Eam in rem omnium „ præcipuè legendus magnus Univerſitatis Pariſienſis Cancellarius „ Joannes Gerſon. „ Legendæ quoque *De Revelationibus*, *Viſionibus*, *& Apparitionibus privatis*, *Regulæ tutæ*, *ex Scripturâ*, *Conciliis*, *SS. Patribus*, *aliiſque Auctoribus collectæ*, *explicatæ*, *& exemplis illuſtratæ à R. D. Euſebio Amort*, *Canonico Regulari Lateranenſi Pollingæ*, *Eminentiſſimi Cardinalis Lercari Theologo. Auguſtæ Vindelic.* 1744. in-4°. 2. vol., pp. 283. & 587.

(*B*) Dialogus iſte, fabulis reſperſus, jam neque plebi inculcatur, nec à quoquam legitur.

(*C*) Aliter omnino philoſophatur Lipſius *Lib. II. de Cruce*, *cap. 7.* "Receptum hoc, inquit, in pleriſque ſuppliciis, velut Naturæ ſuaſu, quæ nudos induxit in vitam, „ & educit. „ Tum profert locum Artemidori, *Oneirocriticôn Lib. II. cap. LVIII.* "Crucifigi bonum „ eſt pauperi; nam ſublimis eſt, „ qui crucifixus eſt: noxium verò „ diviti, quia nudi crucifiguntur „ (Γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται.) „ Non tantus fuit apud Veteres, etiam Chriſtianos, quantus apud nos, nuditatis horror. Theodoretus quinto ſæculo ſcribebat, *Quæſtione XXVIII. in Geneſin:* "Nautæ, nudi navigantes: & qui lavantur, dum „ ſe nudos mutuò conſpiciunt, hoc „ pudore ibi non ducuntur. „ Gretſerus, *Libro I. de Cruce*, *cap. 22.* „ Ex fide dignis, inquit, intellexi, „ Auguſtæ Vindelicorum exſtare Imaginem Crucifixi, nudam penitùs

„ quòd Chriſtus ipſe, in cujus erat voluntate quòd patere-
„ tur, coram caſtiſſimâ Matre, aliiſque ſanctis mulieribus,
„ non credendus eſt invelatus voluiſſe apparere : tum demum
„ quòd erat in cruce ſummus Pontifex (17) & Hoſtia (*D*). „

(17) *Exod. XXVIII.* 42. [ubi jubentur confici feminalia linea, quibus Aaron & filii ejus operiant carnem turpitudinis ſuæ.]

„ abſque ullo velo. Similem ſpectari aiunt Landishutæ in Bavariâ „ inferiore. „ Quod majorum ſimplicitate fortaſſis excuſari potuit : ſed ultrà ferendum non eſt.

(*D*) Aquiſgranenſes Marianæ Baſilicæ Canonici, inter ſacra Cimelia, quæ palàm exponunt ſingulis ſeptenniis veneranda, quæque non omnia æqualibus nituntur veritatis momentis, oſtendunt Linteum, quo Dominum in cruce præcinctum ferunt. Et leguntur apud eos picti, ſeu ſculpti, hi verſus, olim à Sebaſtiano Brant, JConſulto compoſiti, editique inter ejus Carmina, titulo : *Pro Reliquiis Aquiſgrani conſervatis.*

“ Advena, ſiſte pedem. Locus hic tibi „ (mira relatu)
„ Chriſtiferæ oſtendit Virginis „ Induſium:
„ Subligarem & Pannum, quo noſtræ „ membra ſalutis
„ In Cruce carnigeri tecta fuere „ Dei :
„ Panniculi &, quibus eſt Puer ad „ præſepe volutus,
„ Factus & immunis frigoris Om- „ potens :
„ Adde etiam Pannum, Baptiſtæ „ morte ſacratum.
„ Septenni ſpacio hæc cernere „ quiſque poteſt.
„ Karolus à Græcis noſtram hæc „ advexit ad urbem,
„ Hôc poſuitque loco. Laus tibi, „ ſumme Deus. „

Unum eſt, quod hic addam, de Crucifixi Imaginibus ex Hadriano Valeſio. *De tous les excellens Peintres anciens & modernes, il n'y en a pas un juſqu'à préſent, qui ait réüſſi à repréſenter comme il faut Notre Seigneur en Croix. Ils ont cru faire merveille, de lui donner un coloris de chair mourante, ſans aucune playe, que celle du côté, des pieds, & des mains; en quoi ils ſe ſont grandement trompez. Car quand Notre Seigneur fut attaché en Croix, il venoit d'être flagellé cruellement par tout le corps, & l'avoit par conſèquent tout déchiré de coups & tout en ſang. Car le tems qu'il fut à porter ſa Croix du lieu, où il avoit été flagellé, juſqu'au Calvaire, n'étant pas ſuffiſant pour fermer des playes ſi récentes, il eſt inconteſtable, que quand les Juifs l'attachèrent en Croix, ſon corps étoit encore tout couvert de playes & de ſang dépuis les pieds juſqu'à la tête. Il eſt donc ridicule de repréſenter Jéſus-Chriſt mourant en Croix avec une chair pâle & jaunâtre, comme pourroit être celle d'une perſonne qui meurt dans ſon lit. Puiſque ſon corps étoit déchiré, & que le ſang couloit de tous les côtez, pourquoi le repréſenter ſans bleſſures? Il eſt vrai que cela paroîtroit nouveau à bien des gens, & feroit même horreur : mais cependant voilà la ſeule manière, dont il faudroit le peindre.* Hactenus ille, *Valeſianorum pp.* 131. 132. Sed me latet, unde acceperit Chriſtum toto corpore flagellatum fuiſſe; quum ubique mos habuerit, habeatque, dorſum, non pectus, aut alia corporis loca flagris cædere.

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI IV. CAPUT IV.

Num Christus, in Crucem sublatus, Equuleo insederit?

Pendet hæc Quæſtio à legitimâ intelligentiâ locorum, quæ continenter adfero ex Juſtino, Irenæo, Tertulliano. Primus Dialogo cum Tryphone, edit. Colonienſis, ſeu Lipſienſis, 1686. pag. 318., *exponens illud Deut. XXXIII. 17.* " *Cornua rhinocerotis, cornua illius :* „ Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα (inquit) οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχει ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου, ὃ τὸν ςαυρὸν δεικνυσιν. Ὄρθιον γὰρ τὸ ἓν ἐςὶ ξύλον, ἀφ᾽ οὗ ἐςι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται· καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον, ὡς κέρας, καὶ αυτὸ ἐξέχον ἐςὶν, ἐφ᾽ ᾧ ἐποχοῦνται οἱ ςαυρουμενοι, καὶ βλέπεται ὡς κέρας, καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι συνεσχηματισμένον, καὶ πεπηγμένον. " *Unicornis enim cornua non alterius cujuſpiam rei, aut figuræ,* „ *aliquis dicere & demonſtrare queat ſimilia eſſe, quàm notæ ejus, quæ Cru-* „ *cem deſignat. Directum namque eſt unum lignum, unde ſumma pars in* „ *cornu ſuſtollitur, quum aliud ei lignum adaptatur : & utrimque, ùt cor-* „ *nua, uni cornu adjunctæ ſummitates apparent : & id, quod in medio fi-* „ *xum eſt, ùt cornu, & ipſum eminet, in quo vehuntur inſidentque crucifixi :* „ *& formam cornû præ ſe fert iſtud ipſum quoque, cum aliis cornibus confor-* „ *matum, & compactum [lignum.]* „ *Irenæus* Lib. II. adv. Hæreſes, cap. 42., edit. Oxonienſis 1702. pag. 166.: " *Et ipſe habitus Crucis, fines &* „ *ſummitates habet quinque : duos in longitudine : & duos in latitudine : &* „ *unum in medio, in quo requieſcit qui clavis affigitur.* „ *Tertullianus* Libro I. ad (*) Nationes, edit. Pariſ. 1675. pag. 49. : " *Pars Crucis, & qui-* „ *dem majus, eſt omne robur, quod de rectâ ſtatione defigitur. Sed nobis* „ *tota Crux imputatur, cum antemnâ ſcilicet ſuâ, & cum illo ſedilis exceſſu.*„ *Idem* Libro adversùs Judæos cap. X. : " *Benedicitur in hæc verba Joſeph.....* „ *Cornua ejus.... Chriſtus in illo ſignificabatur...... cujus cornua eſſent crucis* „ *extima. Nam & in antemnâ navis, quæ crucis pars eſt, extremitates hu-* „ *jus cornua vocantur : unicornis autem, e medio ſtipitis palus.* „ *Quæ totidem prope verbis repetit* Libro III. adversùs Marcionem, cap. XVIII.

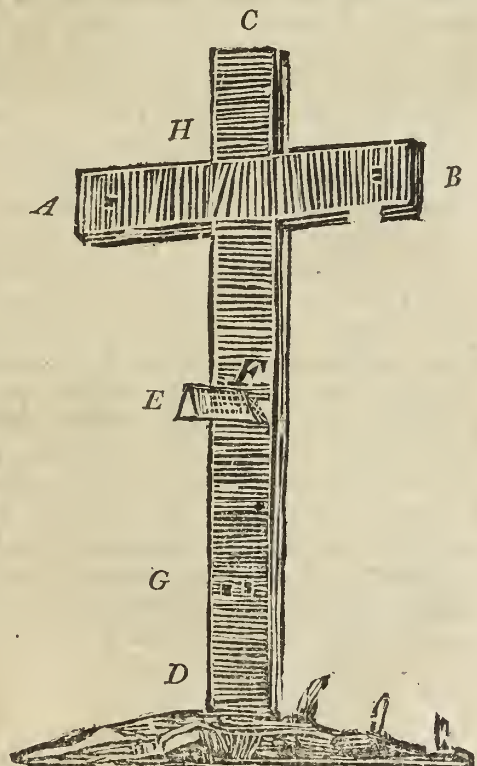
Hæc omnia (demto, quem non viderunt, loco tertio) ad SUPPEDANEUM *retulerunt Jacobus Gretſerus* De Cruce, Lib. I. cap. XXIV., *& Cornelius Curtius* Libro de Clavis Dominicis, edit. Antuerp. 1634. pag. 205.& ſeqq. *Fluctuat Lipſius* Lib. II. de Cruce, cap. X. : " *Fateor, inquit, [Irenæi]* „ *verba huc ire : nec temere contenderim de alienâ mente.* „ *Mox, recitatis Juſtini verbis, de ligno, quod in medio fixum eſt :* " *Cornu id appellat, ait,*

(*) *Non* ſecundo adversùs nationes, *ùt malè citat Calmetus. Hi Libri abſunt ab Editione Pamelii, aliiſque, primùm editi ab Jacobo Godofredo, qui deceſſit è vivis an. 1652. ætat. 65.*

„ *& notare*

„ *& notare vult : quomodo aptè in planâ hac* TABELLÂ „ [*ſive plano Suppedaneo?*] “ *Videndum, pergit Lipſius, ne uterque ille ſcriptor aliud intellegat* „ *à jam dicto ſenſu. Dividunt Crucem in quinque fines* (*Apices Tertullianus* „ *ſcitè appellat:*) *quattuor illos, qui noti ſunt & incurrunt : quintum, quem* „ *in mediâ cruce collocant, ubi lignum tranſverſum ſcindit tranſitque ſtipitem* „ *defixum. Hac conſideratione, quinque ſunt fines : & unus ille ſtipes* (*ſed* „ *ſectus*) *facit ternos.* „ *Iſta ſic accipio, ut quintum finem Lipſius invenerit in fruſto ligni, cui horizontaliter* (*ùt vulgò dicimus*) *impoſitæ fuerint plantæ pedum Domini; ſic enim fruſtum iſtud, Crucis truncum ſecans, ære exprimendum curavit. At nemo non videat, aptiùs illum, à Veteribus indicatum, finem quintum exhiberi Equuleô, de medio trunco prominente. Et evidens eſt, Lipſianâ Tabellâ, Crucem pertranſeunte, adeòque antè & retrò exſiliente, non ternos dumtaxat, verùm etiam quaternos fines in ſolo trunco conſtitui.*

Recitata Lipſii verba ſic fortè intelligas, ut, ſtipitem arrectarium à ſummo deorſum intuendo, finem ejus unum ſtatuat eo loco, ubi Crucis brachia ſtipes attingit, H*: alterum, in quo ſecari hunc fingit exiguo ligno, pedes Crucifixi ſuſtentante,* G *: tertium, in terrâ ad imam partem ſtipitis,* D. *Sed hanc interpretationem non admittunt Juſtinus & Irenæus, qui fines Crucis Cruci non committunt : ſed ita comparant cum extremitatibus Cornuum, ut, ex eorum mente, unus in terram,* D *: cæteri in aërem proſiliant,* A B C E *: & quintus quidem* F E *de medio trunco promineat ad inſtar cornû Rhinocerotis. Sunt ergo, ſecundùm illos, fines iſti :* 1. *ima pars Crucis, humi defixa,* D *:* 2. *Vertex ejus ſupremus,* C *:* 3. *&* 4. *extrema brachia,* AB *:* 5. *Equulei, mediæ Cruci infixi, ſummitas, non ea, quæ truncum attingit* F, *ſed oppoſita* E.



Audiamus porrò Lipſium : “ *Quod* „ *autem aiunt* [*Juſtinus & Irenæus*] „ invehi & requieſcere, *verum eſt.* „ *Corpus acclinatur ei, & quaſi innititur à tergo. Auguſtinus hôc ſenſu ſcripſit* [in Pſalmum CIII., & alibi] longi- „ tudinem crucis à terrâ ſurgentem, cui corpus erat infixum. *An totum* „ *corpus? imò pedes tantùm, quod liquet. Sed adfixum innixumque intelle-* „ *git : nec ſcio an* innixum *ſcripſit.* „ *At quis, quæſo, rectè dixerit hominis ſtantis corpus invehi ac requieſcere in ligno ponè erecto, nec ullam in partem inclinato? Rectè dixit Auguſtinus corpus infixum longitudini crucis, etſi ſolis*

pedibus ad truncum terebratis: & nos hominem, adactô per ventrem gladiô, transfoſſum eſſe, quotidiano ſermone dicimus, ne cogitantes quidem id à quoquam acceptum iri de ſingulorum membrorum transfoſſione. Innixum nuſquam ſcripſit Auguſtinus, hac de re agens, ſi quidem fidamus editis libris, etiam cum variis lectionibus. Sed legamus extrema Lipſii: " Tamen in picturis ſculpturiſ„ que etiam priſcis veſtigium TABELLÆ hujus exſtare audio; non ergo temerè „ ſpreverim: non certè à Chriſti cruce: de aliis, audaciùs. Quod enim veſ„ tigium in Scriptoribus antiquis?„ Ad hæc ſua verba Veſtigium hujus TABELLÆ exſtare audio, ſic deinde notat: " Imò video: ac miſit ad me Dio„ nyſius Villerius..... ectypon nummi Græcanici veteris, qui aureus aſſervatur „ in monaſterio Lætienſi in Hannoniâ...... Miſſus is nummus cum variis do„ nariis eſt ab Henrico, Imperatore tunc CPoli, anno Chriſti ∞. CC. VIII.„ Et ſubjicit oculis Nummi formam, quam & videas licet apud Corn. Curtium, ubi ſup., p. 118.

Hic, repudiatâ Lipſii ſententiâ de fine ſtipitis arrectarii, à tranſverſario ſecti, aliam, de EQUULEO, ſic exponit, &, quantùm pote, refellit: " Scaliger, „ ut aliquid novi adferat, & indictum ore alio, in Animadverſionibus ad „ Euſebium, aſſerit ac defendit in medio defixum lignum apud Juſtinum „ eſſe illud, quod Japones in crucis ſuæ medio inſigunt, veluti vehiculum, „ cui crucifixi quaſi inequitant. Cum eodem ſentit Boſius, de Cruce trium„ phanti Libro I. cap. 6. Conſentit etiam Clariſſimus vir Erycius Putea„ nus. A quorum ſententiâ ego nollem diſſentire, ſi alicujus vetuſti Scripto„ ris auctoritas idem diceret, aut docéret antiquæ Imaginis Nummive veſtigium. „ At verò TABELLAM SUPPEDANEAM oſtendunt Picturæ, & Nummi: ſcri„ bunt Auctores: Ratio non adverſatur.„ Sic ille.

Cui reponi poteſt ab EQUULEI defenſoribus, hoc tormenti genus, niti in primis auctoritate SS. Juſtini & Irenæi, ac deinde Tertulliani, tantò hac in re majori, quòd vixerint eo tempore, quo vigebat Crucis ſupplicium, à Conſtantino demùm ſub imperii extrema ſublatum. Nam, ſi loca ex tribus his Scriptoribus allegata ſedulò perpendas, videbis neque cum ſectione Lipſii, neque cum aliorum Suppedaneo ſine violentiâ poſſe componi: cùm è diverſo facillimè intelligantur, ſi Equuleum admiſeris. Hunc etiam nullô negotiô compones cum voto illo Mecænatis, apud Senecam, Epiſt. CI., " quô & de„ bilitatem [id eſt, mutilationem] non recuſat, & deformitatem, & noviſ„ ſimè acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur:

" Debilem facito manu:
„ Debilem pede, coxâ:
„ Tuber adſtrue gibberum:
„ Lubricos quate dentes;
„ Vita dum ſupereſt, bene eſt,
„ Hanc mihi, vel ACUTÂ
„ Si ſedeam CRUCE, ſuſtine.„

Locum hunc Lipſius, de Cruce Lib. I. cap. VI., primùm conjecit accipi poſſe de PALO, ſeu ſtipite, per anum adacto, & per os aut collum emergente (**). At idem poſtmodum, Annot. ad hoc ſuum caput, Conjecturam iſtam retractâſſe videtur ac refutaſſe: " Ambiguè profero, inquit, quia etſi Mecænatis verba „ nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans ſubdit: Suffigas

(**) Cujus tormenti meminit Seneca Conſolat. ad Marciam, cap. XX. « Video iſtic » Cruces, non unius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas; alii capite converſos in terram

„ licèt, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, „ & patibulo pendére diſtrictum. *Atqui* pendére, *&* patibulo *quidem*, *vix* „ *eſt ut conveniat in noſtram ACUTAM. Niſi ſi tamen patibulum etiam de* „ *uno ligno, in quo homo quomodocumque expanſus; quod haud nimis ve-* „ *lim ſperni. Si diſplicet, alia interpretatio quærenda ſit crucis hìc ACUTÆ.* „ *An ideo talis, quia cum dolore acri necat, ùt morbi quidam acuti Medicis?* „ *Lentè probem: & mavelim opinari genus aliquod crucium triſte, rarum,* „ *in quo ſtipes, cui homo acclinatur, ſtimulis claviſque acutis ſit præfixus:* „ *ut, cùm acquieſcere vellet* (ſeſſuri *vox in Senecâ*) *pungeretur ac ſcindere-* „ *tur in corpore averſo. Nihil ſuper hoc légi, fateor; commentum eſt merum,* „ *niſi ſi quid juvat illa Reguli machina, quæ ſic armata, & in eam ipſe in-* „ *cluſus. Quæ etſi noſtra crux non fuit* (*armarium potiùs quoddam, & arca*) „ *tamen &* crucem *Senecà appellavit* Epiſtolâ XCVIII., *itemque* Libro de „ Providentiâ cap. III. *Certè quidem ACUTÆ vocem, in Mecænatis verſi-* „ *bus, non ſic leviter & in ventum additam, ipſe indicat Seneca, qui eam* „ *attollit ac repetit* (*tu vide,*) *quaſi in eâ ſententiæ momentum.* „ *En, ùt ſe torſit Lipſius, ſenſum quærens iſtis verſiculis, quos ipſe Seneca ſic expli-cat* epiſtolâ illâ CI. “*Invenitur, qui velit, ADACTUS AD ILLUD INFELIX* „ *LIGNUM, jam debilis, jam pravus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris* „ *tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant, trahere* „ *animam tot tormenta tracturam?* „ *Expende, Lector, & confer cum adacto PER corpus ſtipite, & aliis Lipſii divinationibus.*

Jam univerſa in unum collige: Lignum in medio fixum, & ùt cornu eminens, quô invehuntur crucifixi: ſummitas, ſeu finis in medio quintus, in quo requieſcit, qui clavis affigitur: ille ſedilis exceſſus: ille è medio ſtipitis palus: acuta crux, in quâ ſedet adactus ad infelix lignum; cui rei conveniunt aptiùs iſthæc omnia, quàm equuleo, de medio crucis trunco prominenti, cui velut inequitet cruci-fixus? Sic puto ſatisfactum Cornelio Curtio, veterum auctoritatem exigenti.

Quod ille poſtulat antiquæ Imaginis, Nummive veſtigium, *præſtare nec poſſum, nec debeo. Nempe Chriſtianæ pietati, quum Domini crucifixi nuditatem obtexit, Equuleum, ùt patebit conſideranti, ſimul obtegere neceſſe fuit.*

Videamus, quid porrò Curtius adversùs Equuleum excipiat. “ *Argumen-* „ *tum, inquit, uſitatæ apud Japones crucifixionis nihili duco. Nam lego* „ *quoque eoſdem lignum ſuppedaneum dare crucifixis: & ſolis funibus aut* „ *manicis ferreis reos adſtringere, non clavis figere: pedes ligno ſuppedaneo* „ *adligare: veſtitos in crucem tollere, &c. Cur Antiquitatis reliquias agnoſcam* „ *potiùs in illo vehiculo, cui crucifixi inequitant, quàm in aliis, quæ à com-* „ *muni & Chriſti fixione diſcedunt?* „

Premant iſta Scaligerum, aut ſiquis alius urgeat Japonum conſuetudinem: mihi ſufficiunt loca ex Veteribus adducta. Nec abnuo Suppedaneum, quod cum Equuleo facilè conciliem ac conjungam.

Curtius: “ *Neque movet me verbum Græcum* ἐποχοῦνται, *quod* invehun- „ tur *ſignificat; nemo enim ignorat in triumpho Romano vectos fuiſſe*

„ *in terram ſuſpendére, alii per obſcæna ſtipitem egerunt, alii brachia patibulo explicuerunt* „ *Errat igitur Franciſcus Bellenger in Libro, cui titulus:* Eſſais de Critique ſur les Ecrits de M. Rollin, Amſt. 1740. pag. 82. & ſeqq., *cùm innuit hoc ſupplicii genus à Turcis ex-cogitatum fuiſſe.*

„ ——— Stantes in curribus Æmilianos. „

Sed aliud eſt currû vehi *ſtantem* : *aliud* cornu prominenti invehi, requieſcere, ſedere, &c.

Curtius : “ *Minùs quoque nihilo turbat me, noſtrum hunc crucifigendi modum nimis accuratum atque delicatum videri Criticorum Coryphæo* [Lipſio „ in Lib. II. de Cruce c. 10.] *Nam dic, amabo te, ſeriò : an non molliùs* „ *meliùſque fulciri tibi videntur, qui ligneo huic vehiculo inſident, & quaſi* „ *inequitant, quàm qui in Tabellam clavatis pedibus innituntur? Certè ita* „ *ſentiet, quiſquis ſenſu communi non caruerit.* „

Gravis haud dubiè dolor eſt ſic innixorum in Tabellam : gravis etiam (ſiquid communis ſenſûs mihi ſupereſt) inſidentium Equuleo, ſupernè ſcilicet ACUTO, *ſeu, ut Gallicè loquar,* taillé en vive arrête : *ſic poſitis dolorem auget femorum divaricationi adjuncta coïtio pedum diſtentorum, atque in ipſo trunco, aut in ſubjectâ tabellâ, fixorum.*

Equuleum noſtrum, ſeu medium ſedile, admittit Jacobus Hyacinthus Serry Exercitat. LIII. de Chriſto, ejuſque Virgine Matre, n. 6. *Nec reſpuit Proſper Lambertinus,* de Feſtis Parte I. n. 277.; *hallucinatus tamen, cùm ſcriberet :* “ *Lamy* Diſſert. de Cruce, *S. Juſtini uſus auctoritate,* § 5. *ſedile* „ *quidem probat, ſuppedaneum rejicit.* „ *Lege, ſi placet hujus* Commentarium in Harmoniam, edit. 1699. pp. 578. 579.

CAPUT V.

De formâ Crucis Chriſti.

(18) *D. Lindanus, Panopliæ Lib. IV. cap. 97.*

VARIÆ ſunt autem Crucis ſpecies. “ Eſt enim (18) quæ „ literâ Tau effigiatur : eſt, quæ ſtipite caput attollit, „ Chriſti quaſi Titulum complexa : eſt, quæ decuſſata crucem „ exprimit, quam vulgò Burgundicam, ſive D. Andreæ, ap„ pellant. Eſt præterea, quæ Jeroſolymitana : eſt, quæ Hiſ-
E „ panica dicitur (*E*). „ Verùm, inter tam varias, niſi una verè eſt CHRISTI CRUX : atque una tantùm eſt Chriſti Domini inſigne atque tropæum, de quâ in præſens quæritur. Sunt (19) qui eam putent veram Dominicæ Crucis figuram, quæ palo recto tranſverſum non infigit, ſed ſuperfigit, ſtipitem (*F*);
F

(19) [In his] *D. Thomas, de eruditione Principum, Lib. I. cap. 53.*

(*E*) Sunt aliæ complures, à variis regionibus appellatæ, veluti Sabaudica, Lotharingica, Græca. Aliæ nomen ſortiuntur ab ipſâ ſuâ formâ, vel ab ornamentis additis; ùt quæ Francis dicuntur *Croix pattée, ancrée, guivrée, fourchetée, pommetée, bréteſſée, cléchée, péronée, lozangée, frettée, alèzée, trefflée, échiquetée, potencée, fleurdeliſée, écottée, récercelée,* & cæteræ, de quibus conſulendi, qui Artem Scuti gentilitii tractârunt.

(*F*) Opinioni Beati Thomæ favere videntur adducti à me Lucia-

quod Græcum Tau ad vivum, ſicut & Samaritanum, antiquumque Hebraicum T, exprimit. Quod liquére arbitrantur ex Hieronymi verbis (20): " In antiquis Hebræorum „ literis, quibus uſque hodie utuntur Samaritani, extrema „ Tau litera Crucis habet ſimilitudinem, quæ in Chriſtianorum frontibus pingitur, & frequenti manûs inſcriptione „ ſignatur (G).

(20) *In Ezechielis caput IX.*

G

---

nus ac Tertullianus *ſuprà pag.* 254. Ad locum è poſtremo citatum Nicolaus Rigaltius: " Hoc ipſum, inquit, imitati videntur Patres „ noſtri, dum in Miſſalibus antiquis, initiô Canonis, in literâ T, „ ubi legitur, *Te igitur, clementiſſime Pater*, ſolent pictam exhibere Crucem Chriſti; in cujus „ hodie locum ſucceſſit ipſa Crucis imago paginâ proximè præcedenti.„ Quod etiam obſervat, ſed alio fine, Molanus *infrà cap. VI.*

(G) Explicat iſthic Hieronymus vexatiſſimum Ezechielis locum è cap. IX. ℣℣. 4. 5. 6., de quo juvabit audire doctiſſimum Antiſtitem Huetium *Demonſtrationis Euangelicæ Propoſitione IX.*, *editionis Pariſ. 1690. pagg. 614. 615.*: " Crucis Chriſti non rudem aliquam & „ obſcuram informationem, ſed expreſſam effigiem dedit Ezechiel (*a*), „ ſeu potiùs apud Ezechielem Deus „ ipſe, cum piorum hominum frontes ſignari juſſit literâ Thau: interfici verò eos, qui eâ notati non „ eſſent. Illo tempore priſcis elementis Samariticis Ebræi utebantur; Samaritæ verò litteras ſingulas multiplici formâ depingebant. Et Thau quidem, quæ „ poſtrema erat, præter alias formas, crucis ſpeciem obtinebat; „ non ejus dumtaxat, in quâ lignum „ tranſverſum ſuſtinet ſtipes arrectarius, ſed alterius etiam quæ „ χιειδὴς (*ſimilis literæ* X) eſt, ſive „ decuſſata. Utramque crucis formam habet litera Thau in vetuſtis „ Ebræorum ſiclis, qui ſervantur in „ eruditorum loculis, & in illorum „ libris pinguntur. Unde à Scaligeri (*b*) animadverſione defenditur Origenes, qui hoc Ezechielis teſtimonium exponens, accepiſſe ſe ſcribit ab Ebræo quodam, „ Chriſti doctrinam amplexo, in „ antiquis elementis Ebræorum Thau „ formam crucis habere. Antiqua „ elementa appellat ἀρχαῖα ςοιχεῖα, „ Samariticas literas; quas ab Ebraicis recentioribus, ſeu potiùs „ Babylonicis, quibus poſt Babylonicam captivitatem uti cœperunt „ Judæi, accuratè diſtinguit his verbis, quæ è veteri Catenâ in Pſalmos excerpſimus: Καὶ ἐν τοῖς νῦν „ ἀκριβέσι τῶν ἀντιγράφων ἑβραϊκοῖς ἀρχαίοις γράμμασι γέγραπται, ἀλλ᾽ οὐχὶ „ τοῖς νῦν. Φασὶ γάρ τὸν Ἔσδραν ἑτέροις „ χρήσασθαι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. *Et* „ *in accuratioribus exemplaribus ſcriptum eſt vetuſtis literis Ebraicis, non* „ *hodiernis. Narrant enim Eſdram* „ *poſt captivitatem aliis eſſe uſum.*

(a) *Thau Samariticum ςαυροειδὲς, Ezechieli memoratum, Crucis Chriſti ſymbolum.*
(*b*) Scalig. in Euſebii Chron.

„ Hieronymus (*c*) Thau Ezechielis *perfectam in viris gementibus & dolentibus ſcientiam demonſtrare* ſuſpicatur, conjecturâ ductâ à voce תם, quæ *perfectum* ſonat: vel notari obſervationem Legis, quæ תורה dicitur; quam expoſitionem Ebræis adſcribit. Tum ſubjicit: *Et ut ad noſtra veniamus, antiquis Ebræorum literis, quibus uſque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet ſimilitudinem, quæ in Chriſtianorum frontibus pingitur, & frequenti manûs inſcriptione ſignatur.* At cùm Origeni & Hieronymo fidem detrahere nititur Scaliger, audacter facit & inconſultè: audaciùs etiam, cùm ad ſiclos provocat, qui præcipitem ipſius temeritatem arguunt, & Origeni ac Hieronymo faciunt fidem. Probabile quidem eſt poſt Chriſti mortem Samaritas, ſubdolam gentem, ut Chriſtianorum cauſam hôc Ezechielis teſtimonio nudarent, literæ Thau figuram σαυροειδῆ (*crucis ſimilem*) rariſſimè uſurpâſſe; alias vero literæ ejuſdem formas in libris ſuis adhibuiſſe. Itaque in Grammaticis libris Samaritarum, quos conſuluerat Scaliger, unica fuit forma literæ Thau, à crucis ſigno diverſa. Verùm qui vel R. Azariam, vel Angelum è Roccha adiverit, & in conſilium adhibuerit, Scaligeri errorem deprehendet. Huc adde, Thalmudicos magiſtros aſſeverare, Sacerdotum ſuorum, cùm ungerentur, frontibus formam χιειδῆ (*ſimilem literæ* X) ſacro chriſmate fuiſſe illitam. Porrò non apud Samaritas ſolùm, & veteres Ebræos, ſed ipſos etiam Pœnos, proindeque & Tyrios: apud Æthiopes quoque: necnon & apud Græcos & Latinos, Thau caret illo vertice ſupra lignum tranſverſum eminente, in quo αἰτία (*cauſſa*) ſive titulus noxii ſcribebatur; quem verticem Thau aliarum gentium retinet. Quanquam & in veteribus Græcorum libris, & inſcriptionibus nonnullis, Thau cum apice nonnunquam viſitur. Apud Coptos Dau ſimile eſt Thau Græci ſine apice; ſed penultima litera, quæ eſt Dei, prorſus ſimilis eſt Æthiopici & Samaritici Thau, quod verticem gerit. Quamobrem & Salebdei nominari aiunt, hoc eſt, *Dei cruciforme.* Crucem enim *Saleb* appellant. Ergo Copti Dau ſuum habuere à Macedonibus Alexandrinis: at Dei litera videtur eſſe Ægyptiacæ originis. Sed & Ægyptii à vetuſtis temporibus Cruci dederunt locum inter Hieroglyphica ſua, in quibus Iſis, aliique Dii, crucem manu tenentes, exhibentur. Utcunque eſt, ex hac diſſertatione colligimus, ſingulas has gentes, apud quas præcipuè Chriſti doctrina propagata eſt, in literis ſuis reperire, unde vaticinium Ezechielis Chriſti Crucem prænuntiare comprobetur.

„ Scio pleroſque תו Ezechielis, non Thau literam, ſed *ſignum* interpretari. Sic Septuaginta, & Jonathan; ſic Syrus, & Arabs; ſic Aquila, & Symmachus, juxta Hieronymi teſtimonium. Sic Cyprianus (*d*): *Apud Ezechielem*, inquit, *dicit Deus: Notabis ſignum ſuper frontes virorum.* Rurſum: *Omnem autem, ſuper quem ſignum*

(*c*) Hieron. in Ezech. VII. 4.

(*d*) Cypr. Lib. II. Teſt. adv. Judæos, c. 22.

„ *ſcriptum eſt.* Matthæus quoque Ezechielem reſpexiſſe videtur, cùm diceret (*e*) : *Et tunc parebit ſignum filii hominis in cælo.* Apertiſſimè verò Johannes in Apocalypſi (*f*) : *Et præceptum eſt illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem; niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.* Verùm aliter Theodotion, qui literam Ebraicam Thau expreſſit, teſte Hieronymo (*g*); quod & ab Aquilâ factum docet Origenes, cujus verba repræſentat Romana editio Scripturæ ſacræ. Tertullianus quoque Thau reddidit, vel, quod potiùs reor, in veteri interpretatione Latinâ ſic redditum exſcripſit : at Samariticæ linguæ imperitus Tau Græcum, & T Latinum ab Ezechiele præſignari cenſuit (*i*). *Ipſa eſt enim*, inquit, *littera Græcorum Tau, noſtra autem* T, *ſpecies crucis; quam portendebat futuram in frontibus noſtris, apud veram & Catholicam Jeruſalem.* Atqui vetus illa Latina interpretatio, unde hæc ſumſit Tertullianus, excuſa erat ad editionem Septuaginta Senum. Quamobrem facilè ducor ad ſuſpicandum, pro eo, quod apud illos vulgò legitur : Ε'πὶ δὲ πάντας, ἐφ' οὓς ἐςι τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε. *Ad eos omnes, ſuper quos eſt ſignum, ne accedatis*, legendum eſſe : Ε'πὶ δὲ πάντας, ἐφ' οὓς ἐςὶ ταῦ σημεῖον. *Ad eos omnes, ſuper quos eſt Thau ſignum, ne accedatis.* Proindeque & paulò ſuperiùs emendandum erit : Καὶ δὸς ταῦ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταςεναζόντων. *Et da Thau ſignum ſuper frontes virorum gementium.* Quod ad Matthæum & Johannem attinet, propoſitum non habuerunt ipſa Ezechielis verba rependere, ſed ad ſententiam tantùm alluſerunt. „

De eâdem re ſic loquitur alius vir eruditus in *Bibliothecâ Criticâ*, quam Richardus Simonius, adſcito nomine Domini de Sainjore, vulgavit an. 1708., Tomo II. pp. 415--417. *Avant que de finir ma diſſertation, j'ajouterai deux mots ſur l'ancien Thau des Hébreux, lequel a la figure d'une Croix ; au moins de ce qu'on appelle Croix de S. André. Scaliger, qui en jugeoit par l'Alphabet Samaritain, tel qu'il a été imprimé par Guillaume Poſtel, & qu'il ſe trouve dans les livres des Samaritains, tels que nous les avons préſentement, ſe récrie contre Origène & contre S. Jérôme, comme s'ils avoient avancé une fauſſeté manifeſte.* Nihil falſius dici poteſt, *dit ce Critique*, (*) quàm Thau habuiſſe Crucis figuram. *S'il avoit conſulté l'Alphabet Samaritain, que R. Azarias a fait imprimer au chap. 56. de ſon* Imré bina (**), *il n'auroit pas été ſi déciſif. Car il y auroit vû deux figures de cette lettre : & une de ces deux figures a la forme d'une Croix de S. André*, X. *Jérôme Aléander envoya au P. Morin deux ſicles, où le Thau avoit la figure de Croix. Ce Savant cherchant la raiſon pourquoi elle n'avoit point cette figure dans les livres des Samaritains, il juge que ce changement vient de ce que les Samaritains, pour écrire plus vîte, ont*

(*e*) Matth. XXIV. 30.
(*f*) Apoc. VII. 4.
(*g*) Hieron. in Ezech. IX. 4.
(*h*) Tertull. adv. Jud. cap. 11.

(*i*) Tertull. adv. Marc. l. III. c. 22.
(*) Scalig. in Euſeb.
(**) אמרי בינה Verba intelligentiæ.

Alii verò arbitrantur in literâ Tau non plenam eſſe ſimilitudinem Crucis Chriſti, ſed eam quadrangularem fuiſſe. Pro quâ ſententiâ diximus nonnulla Capite XVII. lib. præcedentis (*H*). Quibus nunc addo eandem eſſe ſententiam Irenæi & Auguſtini. Irenæus enim (21): "Ipſe habitus Crucis, „ inquit, fines & ſummitates habet quinque; duos in longitudine, & duos in latitudine, & unum in medio, ubi „ requieſcit qui clavis affigitur." Beatus verò Auguſtinus non ſolùm meminit quatuor finium Crucis Chriſti; id, quod ab ipſo tranſverſo ligno ſursùm versùs eminet, latitudinem vocando: ſed etiam myſterium iſtarum quatuor partium explicat. Citatis enim Apoſtoli verbis (22): "Ut poſſitis „ comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & „ longitudo, & ſublimitas, & profundum:" ſubdit, ad Paulinam ſcribens (23): "Ego hæc verba Apoſtoli Pauli ſic intelligere ſoleo; in latitudine, bona opera charitatis: in longitudine, perſeverantiam in bonis uſque in finem: in altitudine, ſpem cæleſtium præmiorum: in profundo, inſcrutabilia judicia Dei, unde iſta gratia Dei in homines venit; „ & hunc intellectum coaptare etiam ſacramento Crucis." Similia habet Epiſtolâ centeſimâ-decimâ-nonâ, capite decimo-quarto: in Pſalmum centeſimum-nonum, Concione primâ; de Sanctis, Sermone decimo-nono; Libro ſecundo de Trinitate, cap. 42. (*I*)

(21) *Lib. III. cap. 42.*

(22) *Epheſ. III. 18.*

(23) *Epiſt. CXII. cap. 13.*

---

formé cette lettre d'un ſeul trait de plume; ce qui paroit aſſez vraiſemblable. Voici les propres termes d'Aléander dans une de ſes lettres au P. Morin: Perſpicies in utrâque nummi facie literam Thau, in ſimilitudinem Crucis effictam. Et mirum ſanè videri poteſt, quòd, cùm antiquitus hoc modo ſcriberetur, X, poſterioribus temporibus in eum N degeneravit. Verùm ſcribendi celeritatem in causâ fuiſſe exiſtimo. Ut enim unico ductu calami efformaretur, ita videtur exarari cœpta N; quemadmodum nos, literam Romanam X conſimiliter ſcribentes, ſic pingere ſolemus, *x*. Ex quo poſtea orta recentior illa Samaritana N. Quidquid ſit, mirum non eſt characterum figuras tractu temporis variari. *Il n'étoit point néceſſaire qu'Aléander ſuppoſât, que pour former le Thau Samaritain, tel qu'il eſt préſentement dans leur Alphabet, il y fût arrivé deux changemens; car de la manière qu'il eſt aujourd'hui, il s'écrit facilement d'un ſeul trait de plume, & ſans lever la main.*

(*H*) Suprà, pagg. 284--287.

(*I*) Gregorius Nyſſenus *Oratione I. in Reſurrectionem Domini:* " Partes illius [Crucis] ſingu- „ las

„ las propriis nominibus appella-
„ vit [Apoſtolus.] Eam enim, quæ
„ à medio deorſum vergit, pro-
„ fundum vocat: quæ autem ſur-
„ ſum, altitudinem: latitudinem
„ verò & longitudinem, illas, quæ
„ utrimque tranſverſæ protendun-
„ tur; ut quæ hinc à medio pro-
„ ducitur, latitudo: quæ autem
„ illinc, longitudo nominetur. „
Auguſtinus, præter allegata à Molano, hæc habet *Tract. XVIII. in Joannem*, § 5.: " Lata [Crux] eſt in
„ tranſverſo ligno, quo extendun-
„ tur pendentis manus: longa eſt
„ à tranſverſo ligno uſque ad ter-
„ ram, ubi dorſum pedeſque fi-
„ guntur: alta eſt in cacumine,
„ quo tranſverſum lignum, ſurſum
„ versùs exceditur. „ Et *in Pſalmum CIII.* " Erat latitudo, in quâ
„ porrectæ ſunt manus: longitudo,
„ à terrâ ſurgens, in quâ erat
„ corpus infixum: altitudo, ab illo
„ divexo ligno ſurſum, quod emi-
„ net: profundum, ubi fixa erat
„ Crux; & ibi omnis ſpes vitæ
„ noſtræ. „ Sedulius *libro III.*:

" Neve quis ignoret ſpeciem Cru-
„ cis eſſe colendam,
„ Quæ Dominum portavit, ovans
„ ratione potenti,
„ Quattuor inde plagas quadrati
„ colligit orbis:
„ Splendidus Auctoris de vertice
„ fulget Eous:
„ Occiduo ſacræ lambuntur ſi-
„ dere plantæ
„ Arcton dextra tenet: medium
„ læva erigit axem. „

Iſidorus Hiſpalenſis *in caput V. Judicum*, *edit. Pariſ. 1580. Tomo II. fol. 42. verſo*: " Iſte trecento-
„ rum [Gedeonis militum] nume-
„ rus in T litterâ continetur, quæ
„ Crucis ſpeciem tenet; cui ſi ſu-
„ per tranſverſam lineam id, quod
„ in Cruce eminet, addetur, non
„ jam Crucis ſpecies, ſed ipſa Crux
„ eſſet. „ Joannes Damaſcenus, *de Fide orthodoxâ libro IV. cap. XI.*, *edit. Mich. le Quien Tom. I. p. 264.*: Τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται, καὶ συςφίγγονται. " Quatuor extremæ Crucis
„ partes per medium centrum inter
„ ſe cohærent & conſtringuntur. „
Crucis immiſſæ, & quaternis clavis inſtructæ, formam olim in Galliarum & Hiſpaniarum Eccleſiis uſitatiſſimam fuiſſe demonſtrant ea, quæ Lucas Tudenſis adversùs Albigenſes, hac in re minimè ſibi conſtantes, diſſerit *libro II. cap. 9.*

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI IV. CAPUT V.
De TITULO Crucis Domini.

Joannis XIX. 19. 20. : « Scripſit autem & Titulum [Pilatus,]
» & poſuit ſuper crucem. Erat autem ſcriptum :
„ IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.
„ Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt ; quia prope civitatem erat » locus, ubi crucifixus eſt Jeſus : & erat ſcriptum Hebraïcè, Græcè, & La- „ tinè. » Latinè jam legimus : Hebraïcè fuiſſet :

ישוע הנוצרי מלך יהודים

Quod paullùm immutatum fuerit, ut corruptæ Syriſmô linguæ adaptaretur. Græcè Joannes ita repræſentat :

ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩΡΑΙΟΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

Titulus hic oſtendebat imputatum Domino crimen, ſeu, ùt S. Matthæus loquitur, « cauſam ipſius ſcriptam. » Cauſſam enim Tituli nomine Romani deſignabant, maximè Juriſconſulti ; quâ mente Ovidius dixit :

« Et poteris titulum mortis habere meæ ? »

Apud Dionem Libro LIV. *ſervus quidam per forum crucifigendus agitur* μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων, *id eſt, cum inſcriptione, mortis cauſam aperiente. Suetonius de Caligulâ* cap. 28. *« Romæ, publico » epulo, ſervum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confeſtim » tradidit, ut, manibus abſciſſis, atque pendentibus pedibus, præcedente ti- » tulo, qui cauſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. » Idem*, in Nerone cap. 45. : *« Collo & aſcopera deligata, ſimulque titulus : » Ego quid potui ? sed tu culleum meruisti : » Denique* in Domitiano : *« Patremfamilias, quòd Thracem, Myrmilloni parem, Mune- » rario imparem dixerat, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus objecit, » hoc titulo : Impiè locutus Parmularius. » Apud Euſebium* Hiſt. Eccleſ. Lib. V. cap. 1. *Martyr « per amphitheatrum circumactus, tabellâ » ipſum præeunte, in quâ Latinè ſcriptum : Hic est Attalus Chris- » tianus. »*

Nam in tabellâ ſcribi ſolebat titulus ; & ita cum Chriſto actum. Utrùm autem ea ſuper Crucem ejus, an in ſupremo ipſo ligno fixa fuerit, incertum eſt, & Pictores utrâque ratione repræſentant. Priorem innuit Ambroſius Libro X. in Lucam : *« Meritò, inquit, ſupra crucem Titulus ; quia licèt in cruce » erat Dominus Jeſus, ſupra crucem tamen Regis majeſtate radiabat. » Poſteriori modo favet Auctor* Sermonis de Sina & Sion, *cum Cypriani operibus editi : « Pilatus, ait ille, accepit tabulam, & titulum ſcripſit tribus lin- » guis : & in capite ligni clavis tribus tabulam, cum nomine Regis Ju- » dæorum, confixit. »*

Totum hoc argumentum prolixè deductum eſt Opuſculo, primò ſub an.

1647. edito, cujus hæc epigraphe : Titulus ſanctæ Crucis ; ſeu Hiſtoria & Myſterium Tituli ſanctæ Crucis Domini noſtri Jeſu Chriſti. Libri duo ; authore Honorato Nicqueto e Societate Jeſu. *Quod recuſum* Lugd. Batav. apud Petrum van der Aa, M. DC. XCV. in-16°., pp. 224. *Libri I. brevem analyſin Lectori non ingratam fore confido.* Cap. 1. *Varia acceptio vocis* Titulus ; *nunc Militem ſignificat : nunc Monumentum, ſepulcrum, columnam, & affinia : nunc Vexillum, aut inſigne, ſive Regium, ſive privatum : interdum, Eccleſiam : propiùs ad rem noſtram, Crimen, ſeu cauſam mortis. Hôc libro accipitur pro Inſcriptione poſitâ ſuper caput Chriſti.* Cap. 2. *conatur Auctor perſuadere, Titulum hunc oraculis Prophetarum prænuntiatum, & figuris præſignatum fuiſſe ; quam in rem adducit Pſalmorum* LVI. LVII. LVIII. *&c. inſcriptiones, cum Auguſtini expoſitione : tum illud Iſaiæ XIX. 19.* « *In die illâ erit Altare Domini in medio terræ Ægypti, & Titulus* » *Domini juxta terminum ejus* (*). » *Figuras eruit ex Ezech. XXXIX. 15., ubi de ſepulturâ Gog, & II. Reg. XVIII. 18., ubi de titulo, quem ſibi Abſalon erexerat in valle Regis* (**). Cap. 3. *ſuadet è quercu, arbore in Judæâ frequenti, fuiſſe Domini & Crucem, & Titulum.* Cap. 4. *Pilatus ſententiam, quam tulit in Chriſtum, dictavit : & Titulum non ſcripſit ipſe, ſed ſcribi mandavit.* Cap. 5. *Non eſt autem in chartâ ſcriptus (ùt Lyranus exiſtimavit :) ſed exſculptus excavatuſque in ligno, eoque* Cap. 6. *dealbato. Teſtis Sozomenus, qui Titulum ait fuiſſe* ἐν τάξει λευκώματος. Cap. 7. *ſingulæ ejus literæ miniatæ, ſeu purpureo colore exaratæ fuerunt.* Cap. 8. *Non aliis verbis conceptus eſt, quàm quæ ſuprà indicavimus.* Cap. 9. *His deſignabantur Chriſti nomen, patria, & cauſa mortis.* Cap. 10. *Tribus linguis expreſſus eſt, ut ab omnibus legi poſſet. Solebant Romani res majoris momenti Latinè & Græcè ſcribere ; ſic C. Julius Cæſar Decreta ad Hircanum Pontificem ſpectantia* (Joſ. Antiq. XIV. 17. :) *ſic Marcus Antonius Edictum ad Tyrios miſſum.* Cap. 11. *in Titulo locum ſupremum obtinuit lingua Hebraica, medium Græca, Latina infimum.* Cap. 12. *Totus Titulus Hebræorum more ſcriptus eſt, qui manum ducunt à dextrâ ad lævam, etſi ſingulas literas ſcribant à lævâ ad dextram. Latinæ literæ accuratè expreſſæ ſunt, ab homine (ùt videtur) Romano : Græcæ peſſimè conformatæ, fortaſſis ab homine Hebræo.* Cap. 13. *Hebrææ, ſeu Hebræo-Syriacæ, characteribus Syriacis exaratæ fuerunt : & iis quidem* Cap. 14., *qui reſpondent Chaldaïcis* ישוע. Cap. 14. *Non* Nozeri (נוזרי) *ſcriptum fuit (quæ vox* κατ' ἔτυμον Sanctum, *aut* Segregatum, *aut* Intactum *ſignificat :) ſed* Notſeri (נוצרי) *quaſi* Floridus, *vel* Cuſtodiens, *vel* Germinans. *Sequenti* capite 16. *Nicquetus Titulum Romæ adſervatum, quoad vocem* NAZAPENOYC, *defendit rationibus jam à Gretſero prolatis, quibus oſtenditur occurrentem hìc literarum permutationem non ſemel ab Antiquis uſurpatam eſſe : ſubdit, vocem eam ſic ab homine fortè Hebræo ſcriptam, qui ſe Latinæ pronunciationi accommodaverit ; nam aliunde conſtat Romanos* V *ſuum ita ſolitos efferre, ùt Græci ſuum* OY *efferunt.* Capp. 17. 18. *Titulus nec in Prætorio ſcriptus, ne-*

(*) *Sed myſtica tantùm eſt allegata Auguſtini expoſitio : & iſtud Iſaiæ vaticinium ſine dubio referendum eſt ad Templa, Leontopoli, Bubaſtæ, ac alibi fortaſſis, in Ægypto à Judæis conſtructa, de quibus Joſephus* Antiq. XII. 15., & XIII. 6.

(**) *Verùm hæc iterum myſtica, nec admodum ſcitè accommodata.*

que cum Cruce bajulatus à Chriſto, ſed in ipſo Calvariæ monte, clavis affixus eſt. Hinc potuere tot Clavi Crucis Dominicæ variis in urbibus oſtendi, quum & alii, præter eos, qui manus pedeſque terebrârunt, adhibiti fuerint immittendæ Cruci, figendo Suppedaneo [*vel & Equuleo, &c.*] Cap. 19. *Affixus eſt Titulus poſt Chriſti conſcenſum in Crucem, & ante diviſas ejus veſtes.* Cap. 20. *Titulos etiam habuere cruces duorum Latronum, etſi hoc diſertè negent Chryſoſtomus* Homil. LXXXIV. in Joannem, *& hunc ſequuti, de more, Euthymius ac Theophylactus.* Cap. 21. *Cur à Pilato, Tituli verba mutari petierint Judæi, cauſſæ fuere 1. odium eorum in Chriſtum, quem* REGEM *nominari videbant. 2. invidia in eumdem. 3. exiſtimatio, ſe deluſos à Præſide. 4. ſtimulus ignominiæ, ſic eis ab illo impactæ,* (*ex Auguſtino* in Pſal. LVI.) [*Mirum hìc non allegari à Nicqueto Pilati dictum :* Regem veſtrum crucifigam ?] Cap. 22. *Quidquid aliqui repugnent, potuit Pilatus, per leges Romanas, mutare Tituli verba. Noluit, quia, teſte Philone, homo erat iracundus, rigidus, pervicax : adde, quòd Judæis infenſiſſimus, & quòd ei perſuaſum revera Jeſum eſſe Regem Judæorum* (Aug. Tract. XV. in Joan.,) *etſi non eo modo, quo Cæſarem.* Capp. 23. & 24. *agitur de Titulo in Urbe reperto.* Cap. 25. *de ejus particulis, alibi, ùt fertur, adſervatis.* Cap. 26. *In Arcu tam edito, atque adeò in ſupremo Baſilicæ vertice, repoſitus fuiſſe videtur, ut Barbaros latéret, qui toties Romam vaſtârunt, & ſuſdeque verterunt. Accipe jam paucis inventi Tituli hiſtoriam ac deſcriptionem :*

« *Anno .... 1492., ultimâ Dominicâ menſis januarii, dum Petrus* [*Gondiſalvius de Mendozâ, Primas Toletanus,*] *Tituli ſanctæ Crucis in Hieruſalem Cardinalis, ... eandem Eccleſiam* [*Romæ*] *digno ornatu reparari faceret, in altiori parte teſtudinis dictæ Eccleſiæ repertus* [*fuit*] *Titulus Hebraïcis, Græcis, & Latinis* [*literis conſcriptus,*] *qui ſupra caput D. N. Jeſu Chriſti, dum in ligno ejuſdem ſanctæ Crucis pendebat, appoſitus extitit : & ipſe Titulus nunc in eâdem Eccleſiâ debitâ cum veneratione* [*obſervatur, & cuſtoditur.*] » *Sic Alexander ſextus in Bullâ, datâ Romæ anno 1496. IV. kal. Auguſti, relatâ ab eodem Nicqueto* pp. 156--159. *Quo etiam teſte,* pagg. 7. 164. & 165., *tempore Innocentii VIII. legebantur omnes Tituli literæ tribus linguis. Pars aliqua anno 1564. erat abraſa : anno verò, quo ipſe vidit, 1647., ſupererant, præter imos literarum Hebraïcarum apices, hæ dumtaxat Græcæ :*

N A Z A P E N ʊ C B

Latinæ autem :

N A Z A R E N V S R E

Qui ectypon Tituli circa initium XVII. ſæculi jam edendum curârat Marcus Velſerus, Auguſtanus Duumvir, obſervavit, ex eodem fragmento « conſtare, Titulum fuiſſe ligneum, ferro ſculptum, non calamo exaratum, characteribus rudibus, ùt in re ſubitâ : Hebraïcarum literarum reliquias exiguas viſi : & ex Græcis Latiniſque unicum vocabulum NAZARENUS, *unà cum unâ vel alterâ litterâ ſequentis dictionis. A dextrâ ad ſiniſtram Latinæ & Græcæ voces, æquè ac Hebraïcæ, formatæ ſunt ; qui ſcribendi modus in his duabus linguis rarus.* » *Ita Gretſerus* Lib. I. de S. Cruce, c. 29., *ubi etiam Pleſſæum refellit, qui repertum Romæ Titulum pro commentitio habebat, eò quòd in illo* NAZAPENOYC *barbarè ſcriptum ſit.*

CAPUT VI.

De numero Clavorum Chriſti.

PORRÒ quod ad CLAVOS attinet, paſſim habentur multæ veteres Imagines Chriſti, crucifixi QUATUOR CLAVIS (*K*), quales etiam Lovanii, & paſſim alibi, non paucas extare frequenter obſervavi. Sed & Jacobus Pamelius (24) annotavit, ad ea Canonis Miſſæ verba: " Te igitur clementiſſime Pater, „ ſicut plerique codices habent hanc litteram T, loco Crucis Dominicæ: ita etiam quoſdam habere, hôc ipsô ſignô T, effigiem Salvatoris, quatuor Clavis affixam.

K

(24) *Ad Gregorii Magni Sacramentorum Librum, in Liturgicis, Tomo II.*

Meminerunt & alii nonnulli quatuor Clavorum. Habet enim Sermo de Paſſione Domini apud Cyprianum, Clavis ſacros pedes Chriſti terebratos fuiſſe (*L*). Gregorius quoque Turonenſis (25): " Unum ex quatuor Clavis [Helena] deponi jubet in pelago. „ Et Innocentius tertius (26): " Quatuor Clavi ſunt quatuor principales virtutes. „ Gabriel Biel (27): " Quatuor Clavi, quatuor ſunt cardinales virtutes, quibus debemus nos cum Chriſto Cruci affigere. „ Birgitta (28): " Et ecce malleus, & quatuor Clavi. „ Et (29): " Pedes deorſum tracti, & duobus clavis perfoſſi, non habebant aliud ſuſtentaculum, niſi clavos (*M*). „ Secuti ſunt autem

L

(25) *De gloriâ Martyrum cap. VI.*

(26) *Sermone de uno Martyre.*

(27) *Sermone de Exaltatione Crucis.*

(28) *Lib. IV. Revelationum, cap. 70.*

(29) *In Extravagantibus, Revelatione LI.*

M

(*K*) Aliquarum ectypa dedit Cornelius Curtius *Libro de Clavis Dominicis*, Monachii & Antuerpiæ edito.

(*L*) Pamelius *ad hunc locum*: " Fuit igitur Auctor in eâ ſententiâ, „ quòd non unico, ſed duobus cla- „ vis pedes Chriſti terebrati fuerint. Certè confirmatur id ipſum „ vetuſtiſſimis picturis quibuſdam. „

(*M*) His jungendi Ruffinus *Eccleſ. Hiſtor. Libro IV.*, ubi de Helenâ: " Clavos quoque, quibus corpus „ Dominicum fuêrat affixum, portavit ad filium; EX QUIBUS ille „ frænos compoſuit, quibus uteretur ad bellum: & EX ALIIS galeam, nihilo minùs belli uſibus „ aptam, fertur armâſſe. „ Quæ de tribus tantùm clavis aptè dici non poſſunt. Nonnus *in caput XIX. Joannis*, de Chriſto:

Δουρατέου θανάτοιο ταθεὶς τετράζυγι δεσμῷ.

Id eſt, " Mortis in ligno extenſus quadrijugi vinculo. „ Auctor *Meditationum*, ſub *Auguſtini* nomine

iſti non hiſtoriam, ſed conjecturam, quæ eis videbatur magìs probabilis, quamque etiam tunc picturæ, ùt credo, exprimebant. Cùm enim duo pedes non poſſint commodè ligno affigi unô clavô, probabilius eis viſum eſt Salvatorem
N noſtrum quatuor clavis crucifixum eſſe (*N*). Quibus etiam accedit, quòd S. Bonaventura ſcribat Franciſcum (30) " in „ manibus & pedibus habuiſſe ſigna clavorum, capitibus ro- „ tundis & nigris in interiori parte manuum, & ſuperiori „ pedum, apparentibus: & acuminibus, ex adverſo. „ Huc pertinent etiam Reverendiſſimi D. Wilhelmi Lindani verba. Is enim (31) ſic habet: " Chriſtum Dominum, unâ noſtri cau- „ sâ crucifixum, non tribus fuiſſe clavis fixum, utì hodie „ vulgò habent Imagines, ſed quatuor, verius crediderim, „ non ex vetuſtiſſimis tantùm Lovanii, Pariſiis, & per Ger- „ maniam Imaginibus, ſed tabellis etiam antiquiſſimis, in „ Græciâ pridem fabrefactis; quod inſcriptiones Dominici „ Tituli, & Θεοτόκου, & Ιωάννου θεολόγου, aliaque arguebant; utì „ noſtrum Muſæum, iſtiuſmodi nonnullis emblematibus inſ- „ tructum, demonſtrat. (32) Huc quoque faciat & ille in „ Pſalmos Commentarius, qui D. Hieronymi nomine cir- „ cumfertur. „ Hæc Lindanus. Audio etiam, Romæ, & Jeroſolymis, in primariâ Calvariæ Eccleſiâ, Cruces eſſe cum quatuor Clavis. Eas quoque videre licet in Græcorum Horologiis. Non ſunt igitur veteres illæ Imagines reprehendendæ.

(30) *Capite XIII.*

(31) *Citato Panopliæ cap. XCVII.*

(32) *Vide Tavorinum.*

Sed nec reprehendo, quòd Chriſtus nunc conſtanter TRI-

---

vulgatarum, *cap. 6.* " Immaculata „ Chriſti veſtigia diris confixa clavis. „ Etiam quatuor clavos admiſit Hrabanus Maurus, ex Abbate Fuldenſi, Moguntinus Archiepiſcopus, anno 856. defunctus. Quod patebit inſpicienti *Operum* ejus *Tomum primum*, *ex editione Colonienſi an. 1627.*, *pag. 282.*, ubi expreſſa eſt artificioſa Crucifixi Domini Imago, pedibus ſejunctis: eaque prorſus ad mentem Auctoris, ùt oſtendunt literæ medio inter pedes ſpatio legendæ.

(*N*) Conjecturam firmat quaternio militum (Joan. XIX. 23.,) quorum unuſquiſque clavos ſuos videtur adegiſſe, ùt in ſimili negotio Seneca loquitur (*de beatâ vitâ*, *cap. 19.*) Accedit, Chriſti pedibus unico clavo perfoſſis, fieri vix potuiſſe, quin os comminueretur ex eo, atque adeò falſi argueretur typicum vaticinium, ab Joanne memoratum cap. XIX. v. 36.

BUS CLAVIS Cruci affigatur (*O*): cùm enim, ùt Gabriel Biel (33) annotavit, incertum ſit, utrùm duobus clavis, an uno, pedes Chriſti ſint affixi, parum refert utro modo pingatur. Unde etiam vetuſtiſſimæ picturæ utrumque modum exprimunt (*P*). Nec dubito quin ſententia de tribus clavis ſuam etiam habeat probabilitatem: quòdque non temerè in poſterioribus omnibus picturis quartus relinquatur. In quam ſententiam paulò ante Gregorii Theologi (*Q*) teſtimonium attulimus.

O (33) *In Paſſionem.* P Q

De Clavis hoc addo, quòd olim in honore fuerint, ſicut ſatis ſuperque expreſſit D. Ambroſius, [qui] Orationem de obitu Theodoſii habens (34), Judæos Chriſti æmulos induxit loquentes: " Ecce & Clavus in honore eſt: & quem ad mor„ tem impreſſimus, remedium ſalutis eſt: atque inviſibili „ quâdam poteſtate Dæmones torquet. Clavum crucis ejus „ diademati ſuo præferunt Imperatores (*R*). „ Quare mirari non oportet, ſi ſimplicium pietas erga Domini Clavos peculiari devotione afficiatur.

(34) *Sub finem.* R

Porrò SUSTENTACULI illius, quod, in vetuſtiſſimis

(*O*) Hodie minimè raræ ſunt Imagines Chriſti, quatuor clavis confixi. Belgis *Francici Crucifixi* dicuntur; haud dubium, quia vulgares apud Gallos. Etiam apud Italos tales jam pridem fuiſſe, conjicio ex Scuto gentilitio gentis Machiavellicæ, ubi cærulea Crux in campo argenteo, & ad quatuor crucis angulos totidem clavi concolores.

(*P*) Proferendæ illæ fuerant, aut ſaltem indicandum quis memoret.

(*Q*) Imò, quod ſæpe monui, Apollinaris Laodicenſis, aut ſaltem rudis & indocti Poëtæ.

(*R*) Innocentius Papa ſextus anno 1353. Lanceæ & Clavorum Domini feſtivitatem inſtituit, quam deinde ratam habuit Martinus V. Prioris diploma hæc habet; " Regis Caroli IV. ſupplicationibus „ inclinati, Apoſtolicâ auctoritate „ ſtatuendum duximus, atque etiam „ ordinandum, quòd, ad ipſius Salvatoris laudem & gloriam, DE „ præmiſſis LANCEA ET CLAVIS, „ & ſub eorum vocabulo proprium „ Feſtum, cum ſpeciali Officio, „ per aliquos præclaros Catholicos, „ & alios divinæ Paginæ peritos, „ quos idem Rex ad hoc eligendos „ ducet, ordinando, ſextâ feriâ „ poſt octavas Reſurrectionis Domini, annis ſingulis à Chriſti „ fidelibus, in eiſdem Alamanniæ „ & Bohemiæ partibus perpetuò „ ſolemniter celebretur. „ Id ſolemne eſt præſertim apud Equites Ordinis Teutonici. Belgicæ quædam Eccleſiæ, cum Germanicis pleriſque, celebrant.

S Imaginibus (*S*), Chriſti pedibus ſupponitur, meminiſſe videtur Martyr Irenæus (35), dum meminit quinque finium Crucis Chriſti, duorum in longitudine: duorum in latitudine: & unius in medio, ubi requieſcit qui clavis affigitur. Clariùs verò ejuſdem meminit Gregorius Turonenſis (36): " Clavi Dominici, inquit, duo affixi erant in palmis; & „ duo in plantis. Sed quæritur, cur plantæ affixæ ſint, quæ „ in cruce ſanctâ dependére viſæ ſunt potiùs, quàm ſtare? „ Sed in ſtipite erecto foramen factum manifeſtum eſt. Pes „ quoque parvulæ tabulæ in hoc foramine inſertus eſt: ſuper „ hanc verò tabulam, tanquam ſtantis hominis, ſacræ „ affixæ ſunt plantæ (*T*). „ T

(35) *Lib. II. cap. 24.* [*i. nò 42.*]

(36) *In Libro de gloriâ Martyrum, cap. VI.*

(*S*) Unam ex Lipſio memoravi *ſuprà pag. 426. ſub init.*, apud Lætienſes adſervatam in Hannoniâ. Circùm legitur hæc Inſcriptio: ΚΟΣΜΟΥ ΤΟ ΛΥΤΡΟΝ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΘΥ (Θεῖου) ΛΟΓΟΥ, id eſt, *Mundi redemti pretium, Sanguis divini Verbi.* Cornelius Curtius *de Clavis Dominicis, pag. 83. edit. Antv. 1634.*, aliam Crucifixi Imaginem profert, in ipſo veræ Crucis ligno incisſam, & in Apoſtolico Sacrario Romæ repoſitam, inſtructam itidem Suppedaneo. Quod etiam animadvertas, *pag.* iſtius Opuſculi *201.*, in ectypo vetuſti Crucifixi, quem in cellâ ſuâ habebat Curtius: &, *pag. 112.*, in altero argenteæ Imaginis, quam olim Carolus Magnus dedit Baſilicæ S. Petri.

(*T*) Idem voluiſſe videtur Innocentius III. *Sermone primo de uno Martyre:* " Fuerunt, ait, in Cru„ce Dominicâ ligna quatuor: ſtipes „ erectus, & lignum tranſverſum, „ truncus ſuppoſitus, & titulus ſu„perpoſitus. „ Non enim placet interpretatio Lipſii, qui " truncum „ ſuppoſitum „ intelligit, vel obliquum ſuſtentaculum, fulciendæ cruci in imo appoſitum: vel truncum ſub Cruce in terram impactum, cui rectus ſtipes immiſſus fuerit, ut firmior ſtaret. Addit, fortaſſe non in mediâ ſemper manûs volâ clavos cruciariis fixos, ſed ſuperiùs paullò, quà cum brachio coït. Sed hoc in Chriſto locum habuiſſe non facilè crediderim; nam illi fixæ manus, non brachia, fuerunt ex Joan. XX. 25. 27. Cæterùm idem Lipſius meritò arbitratur, fixas manus toti corporis moli ferendæ pares fuiſſe; " duras quippe, & nervoſas partes, ac lentas frangi. „ Rationibus ex Anatomiâ petitis idem firmat Nicolaus Fontanus *Reſponſo ad Jo. Jac. Chiffletium.* (*) Certè clavus, mediam trajiciens manum, incidit aliquanto ſupra medium ligamentum volæ, quod eo loco digitorum tendines firmat: ultrà occurrit unus tendinum quatuor, quibus flectitur tertium digiti medii internodium: occurrit & rotundus

(*) Edito Lugduni Batav. 1695. cum Bartholini *Hypomnematis de Cruce Chriſti.*

CAPUT

CAPUT VII.

De Coronâ Chriſti in cruce pendentis.

CORONAM porrò SPINEAM in capite habet Imago Chriſti in cruce pendentis, ut ſignificetur in eâ pendére, ſpinis (*V*) paulò ante coronatus, verus Rex Judæorum, id eſt, noſter. Alii enim " dicunt ſe Judæos eſſe, & non „ ſunt, ſed ſunt ſynagoga Sathanæ „ inquit Joannes (37). Quod etiam, quantùm ad regnum attinet, Titulus ſignificabat; in quo propterea Eccleſia gloriatur, ponens eum cum Cruce in Templis; nam intelligit myſterium, cur petentibus Judæis titulum mutari, reſponſum ſit: Quod ſcripſi, ſcripſi (38).

V

(37) *Apoc. II. 9.*

(38) *De quo Auguſtinus, in Joannem Tractatû CXVII.*

Significare etiam poteſt ſpinea Corona in capite Chriſti ad crucem affixi, quòd eam in patibulo pendens habuerit. Hoc

tendo ad primum os ejuſdem digiti decurrens, iſque firmatus viciniâ duorum è quatuor muſculis lumbricalibus; quæ partes, ut reliqua omittam, ambientis cutis ope ſic ſibi mutuò cohærent, ut totum corporis onus ſuſtentare ſolæ poſſint: multo etiam faciliùs, dum id pondus fixurâ pedum magnâ ex parte diminutum eſt.

(*V*) Quibus è ſpinis contexta fuerit illa Chriſti Corona, ſi quærant Pictores, credo ex Rhamno, qui Gallis *Nerprun* vel *Bouc-épine.* Adducor his verbis Petri Belonii, Libro cui titulus: *Les Obſervations de pluſieurs ſingularités, &c.* cap. 88., editionis Plantinianæ 1555. pp. 259. 260. " *Cherchant les plantes entournoyant les murs de Jéruſalem, „ avons veu d'une eſpèce d'hyoſciame, „ qui ne croiſt point en Europe: „ & en les examinant diligemment, „ pour ce que deſirions ſçavoir quelles „ eſpines trouverions, pour entendre „ de quelque eſpèce eſtoit celle, dont „ fut faite la Couronne de noſtre Seigneur: & n'y ayants trouvé rien „ d'eſpineux, plus fréquent que le „ Rhamnus; dont nous a ſemblé que „ ſa Couronne fuſt d'un tel arbre. „ Car nous n'y avons veu croiſtre „ nulles ronces, ou autre choſe eſpineuſe; il y a bien quelques Capriers „ eſpineux. Parquoy voyants que les „ Italiens appellent vulgairement le „ Rhamnus,* Spina Santa (*& principalement entour Macerata, & à „ Pezaro, auquel lieu avons trouvé „ les haies n'eſtre faictes d'autres arbres, comme auſſi en Jéruſalem*) „ *l'avons bien voulu mettre en ce paſſage; joinct, que les anciens Arabes nomment l'arbre, duquel fut „ faite la Couronne,* Alhanſegi, *que „ les Interprètes tournent en Latin „* Corona ſpinea. „

enim, licèt omnino certum non ſit, tamen multùm probabile eſt, cùm id habeant Chriſtus Patiens Gregorii, cognomento Theologi (*X*), & Oratio Gregorio Magno adſcripta (39): " O Domine Jeſu Chriſte, adoro te in cruce pendentem, & „ coronam ſpineam in capite geſtantem. „ Tertullianus quoque videtur eò reſpexiſſe, dum (40) ſcribit: " Inhærens „ cornibus crucis Corona ſpinea, in capite ejus circumdata (*Y*). „

X

(39) *Orat. I. de Paſſione Domini.*

(40) *In Libro contra Judæos.*

Y

(41) *Epiſtolâ XII.*

At verò de aliâ Coronâ loquitur S. Paulinus in Epigrammatibus, quæ picturis adſcripſit baſilicæ Nolanæ, ubi ait (41):

" Cerne coronatam Domini, ſuper atria Chriſti,
„ Stare Crucem..... „

Sequentibus tamen verbis ſeipſum explicat; addit enim:

————„ Duro ſpondentem celſa labori
„ Præmia, tolle Crucem, qui vis auferre Coronam. „

Fuiſſe autem hujuſcemodi Coronam ex floribus contextam, indicat aliud ibidem Epigramma:

" Ardua floriferæ Crux cingitur orbe Coronæ,
„ Et Domini fuſo tincta cruore rubet.
„ Quæque ſuper ſignum reſident cæleſte Columbæ,
„ Simplicibus produnt regna patére Dei. „

Ubi, præter hanc Coronam florigeram, nota etiam, Paulini ætate, depictam fuiſſe Crucem Chriſti, rubentem fusô cruore Domini. Veteres autem quædam Imagines non habent in capite Chriſti Coronam. Aliquæ habent Regalem Coronam; qualem perantiquam & grandem Nivellæ vidi ad ſanctam Gertrudem, refectam & renovatam anno 1428. (*Z*) Hac

Z

(*X*) Seu potiùs Apollinaris, Epiſcopi Laodiceni, utì jam aliquoties dictum.

(*Y*) Junge Origenem, qui *Tractatu XXXV. in Matth.* " De Chlamyde ſcriptum eſt, quoniam denuò ſpoliaverunt eum Chlamydem coccineam: de Coronâ autem ſpineâ nihil tale Euangeliſtæ „ ſcripſerunt, eò quòd & nos „ quærere voluerunt exitum rei de „ Coronâ ſpineâ, ſemel impoſitâ, „ & nunquam detractâ. „

(*Z*) Regalem etiam Coronam geſtat effigies Crucifixi cedrina, quæ Siroli prope Anconam viſitur, opus ùt illic putant, S. Lucæ. Imagini quoque Lucenſi, de quâ *ſuprà pag.* 400., " Corona ex puro putoque auro eſt, tanto Rege digna. Supra „ ipſam elementa hæc Græca, Α & „ Ω. Immò & calceatus hìc pendet Chriſtus: calcei autem argentei ſunt, aureis laminis incruſtati, „ & Crucis ſigno inſigniti. „ Curtius *de clavis Dom.*, *edit. Antv. p.* 61.

autem pictura paulò clariùs exprimere voluerunt, quòd Salvator noſter non ſit tantùm metaphoricâ, aut philoſophicâ, locutione Rex : ſed verus Rex, & Rex Regum, Dominus Dominantium (42), cujus regni non erit finis (43).

Urgent autem nonnulli, errare Pictores, dum Coronam ſpineam pingunt, cranium penetrâſſe & cerebrum Chriſti, eò quòd Scriptura habeat : " Os non comminuetis ex eo (44). „ Sed fortaſſis Prophetia hæc eò non eſt extendenda. Nam à Tertulliano, qui Apoſtolorum temporibus vicinus fuit, ſcriptum eſt (45), ſpinis Coronæ tempora Domini & fædata eſſe, & lancinata.

(42) *Apoc. XIX. 16.*
(43) *Luc. I. 33.*
(44) *Joan. XIX. 36.*
(45) *De Coronâ Militis, ſub finem.*

CAPUT VIII.

De Lapſu Deiparæ Virginis ſub cruce. Item de picturâ Eccleſiæ & Synagogæ ſub eâdem cruce.

De Simone Cyrenæo, portante crucem poſt Jeſum, diximus libro II. cap. 30. (*A*) Ubi & alia quædam huc pertinentia retulimus. Quare tranſeamus ad Salvatoris noſtri benedictam Matrem. *A*

Eam quidam ſub cruce pingunt DELIQUIUM patientem, aut in terram corruentem (*B*), juxta illud Revelationum *B*

(*A*) *Suprà*, *pag. 91.* Indicatus iſthic Hieronymi locus ita habet : " Intelligendum eſt, quòd egrediens „ de Prætorio Jeſus ipſe portaverit „ crucem ſuam : poſtea obvium „ habuerint Simonem, cui portan- „ dam Crucem impoſuerunt. „

(*B*) Obviæ etiamnum hujuſmodi Picturæ. Unam videas Lovanii in Sacello B. Mariæ Virginis, prope portam Thenenſem, ad aram primariam. Aliam vidi, è fiſſili lapide non ineleganter ſculptam, in ædibus amici Collegæ R. D. van Molle, S. T. Lic., Cantoris & Canonici ad S. Petrum. Virgini parenti deliquium tribuére, Filio vel bajulante crucem, vel ex eâ pendente, vel denique depoſitô, Pſeudo-Bernardus, *Opuſculo de Lamentatione Virginis :* S. Bonaventura, *capp. 77. & 78. de Vitâ Chriſti*, ubi tamen nulla mentio lapsûs : S. Laurentius Juſtinianus, *de triumphali Chriſti agone :* Dionyſius Cartuſianus, *ad Joan. caput XIX. :* Ludolphus Saxo, etiam Carthuſianus, *Vitæ Chriſti Parte II. capp. 64. & 70.* Auctor *Dialogi de Paſſione Domini*, quem Anſelmo abjudicat Theophilus Raynaudus *in edit. Operum Lugdunenſi an. 1630.*, & meritò, ùt fabulis conſperſum, & vel in re, de

(46) Libro IV. cap. 70. ſanctæ Birgittæ (46) : " Tunc ego exinanita corrui in terram (*C*). "

C

Sed plerique alii improbant hanc picturam, cùm Joannes dicat (47) : " Stabat juxta crucem Jeſû mater ejus. " Stabat, inquit Pater Guardianus Petrus Montanus, corpore, quæ ſtabat corde per fidem (quæ non vacillavit in eâ, ſicut in Apoſtolis) & per virilem conſtantiam firmato : ſtabat, nihil impotentis animi præ ſe ferens, nec in terram labens, nec capillos lacerans, neque pectus tundens : ſtabat, etiam pro ſalute humani generis, ait Ambroſius (48), mori parata. " Et Judocus Clichthoveus (49) : " Verùm ſtabas, optima Mater, juxta crucem Filii tui, non ſolùm corpore, ſed & mentis conſtantiâ : neque ullum immodeſtiæ ſignum vultu prodebas. Dolor planè tuus, animo contectus, exteriùs non innotuit geſtibus, aut motu, niſi pallentis vultûs triſtitiâ, & uberrimis lacrymis. " Lege, contra iſtud Deliquium, ſi placet, Tractatum Thomæ Caietani, de Spaſmo beatæ Mariæ Virginis, qui eſt inter Opuſcula ejus poſtremus, Tomo II. (*D*). His accedunt Matthæi Galeni

(47) Joan. XIX. 25.

(48) In Lucæ [cap.] XXIII.

(49) In Homiliâ de Statione Virginis juxta crucem.

D

---

quâ agimus, Anſelmo contrarium. Petrus Doré, Aurelianenſis, inſtituto Dominicanus, Libro, Gallicè non ſemel excuſo, cui titulus : *L'Image de Vertu, démonſtrant la perfection & ſaincte Vie de la B. Vierge Marie, &c.* Quod amplius eſt, Ordo Marianus, ab Annunciatione dictus, proprium *Officium* habuit, poſtridie ejus Dominicæ, quæ Paſſionis vocatur, canendum, quo colebatur *Feſtum Spaſmi, ſeu Martyrii B. Mariæ Virginis* : & alterum quartâ pòſt die, *ſeptem Dolorum* ejuſdem. Sed in Officiis hujus Ordinis, Antverpiæ 1626. recuſis, prius illud appellatur *Feſtum Martyrii, ſive intimi doloris B. M. V.*, eſtque duplex ſecundæ claſſis. In eâ porrò emendatione reſpectum eſt ad Bullam Julii II., ſexto idus Jan. 1506. largas indulgentias concedentis iis, qui " aliquam Eccleſiam domorum Regulæ B. Mariæ viſitaverint, durante Feſto piæ recordationis intimi doloris B. Mariæ tempore Paſſionis Chriſti. " Qui de *Stationibus* Hieroſolymitanis ſcripſere, quintam *Viæ doloroſæ*, Sacello, à S. Helenâ, ùt volunt, exſtructo, decoratam, Italicè nuncupari aïunt : *Il Spaſmo della Madonna*, id eſt, Dominæ noſtræ Deliquium.

(*C*) Ad quem locum exiſtimat Conſalvus Durantus, *in Scholio*, ſentiri poſſe, Virginem Matrem Spaſmum paſſam, & in terram corruiſſe.

(*D*) Scriptus ab eo Romæ an. ſuprà dicto 1506., ubi quærit, an id, quod de Spaſmo B. Mariæ dicitur, ſit Canonicum : reſpondetque non Canonicum eſſe, ſed indecens

verba (50): " Quis ferat, inquit, Pictorum, vel quorum-
„ dam malè feriatorum hominum, penè dixerim impietatem,
„ qui vulſiſſe comas, caput defædaſſe, pectus contudiſſe, col-
„ lapſam, ſpaſmum paſſam, & tantùm non exanimatam, alie-

(50) *Catechesi XVII.*

& improbabile. Cum illo ſentiunt, præter indicatos à Molano, Theologi bene multi, quorum aliquot enumerat Georgius Colvenerius *T. I. Kalendarii Mariani, p. 218. & ſeqq.* In his Simeon Metaphraſtes, rectè docens *apud Surium 15. Aug., cap. 35.* Virginem Matrem " ab initio „ uſque ad finem ſe fortiter & conſ- „ tanter geſſiſſe: honeſtè quidem, „ & non indecorè utentem motu „ animi: factis tamen oſtendentem „ ſe eſſe matrem, ſed omnino ma- „ trem illius, qui amicô mortuô „ [Lazarô, ni fallor,] & oſtendit „ amorem, & motum animi certis „ finibus continuit. „ Guiardus, ſæculo XIII. Cameracenſis Epiſcopus, *Sermone II., apud Colvenerium mſ., de Paſſione Domini:* " Has mœroris „ anguſtias, mœſta quidem, ſed ſal- „ vâ ſui honeſtate [Maria] ſuſtinuit, „ nec crines dilanians, nec rictibus „ lacrymoſis ora deformans: illæ- „ ſam in omnibus patientiam conſer- „ vavit. „ Sciendum eſt, ait Joannes Gerſon, *Parte II. Paſſionis, in explicatione Textûs IV.*, " B. Virgi- „ nem tunc nullos feciſſe planctus, „ aut indecentes geſtus, quæ non „ convenirent ejus dignitati, & ſtu- „ dioſæ bonitati. „ Petrus Caniſius, *de Deiparâ lib. IV. cap. 28.*: " Quis „ ſapiens ineptos, aut etiam ſto- „ lidos, concionatores defendat ac „ probet? Sicut nec illos qui- „ dem excuſamus, qui vel pin- „ gunt, vel docent, Matrem Do- „ mini juxta Crucem fuiſſe collap- „ ſam, Syncopi ſtupefactam, do- „ lore prorſus exanimatam, illa- „ rumque mulierculariun ſimilem, „ quæ, fractæ doloribus, palàm „ ejulant, pectus pugnis contundunt, „ capillos lacerant, genas unguibus „ decerpunt, ſeque demum clami- „ tant infelices. Hæc enim aliaque „ id genus, quæ honeſtas etiam „ matronas dedecorant, & pruden- „ tes offendunt, ad graviſſimos „ materni cordis angores exprimen- „ dos & explicandos, non decet „ effingere, ubi de Mariâ, juxta „ Filii crucem dolente, agitur; ut „ quæ affectum humanum ſpiritûs „ robore coercuit, nihil tale deſig- „ nans, quod cum ſanctâ modeſtiâ, „ & debitâ gravitate, pugnaret. „ Bartholomæus à Medinâ, *in tertiam Partem S. Thomæ q. 27., art. 4.* multis negat B. Mariæ ſpaſmum: aitque " temerarium, ſcandaloſum, „ & periculoſum eſſe, „ hujuſmodi motus *inordinatos* ei tribuere, ſive in amiſſione Filii duodennis, ſive in ejus Paſſione, aut morte. Quin affirmat Concionatores, Virgini Spaſmum aut lapſum affingentes, juſſu ſacræ Inquiſitionis, ad palinodiam in Hiſpaniis cogi, veluti derogantes magnanimitati & fortitudini Marianæ. Et Joannes de Carthagenâ *Lib. XII. homil. XVII.* teſtatur, in Urbe, ſe præſente, mandatô Magiſtri ſacri Palatii, expunctas amotaſque picturas, quæ B. Virginem, ob mortem Filii, præ doloris vehementiâ collapſam, exhibebant.

„ niſque fultam brachiis, ùt quamlibet è vulgo matrem, pro-
„ ponunt? Quantò gravius eſt Ambroſii talibus verbis pro-
„ latum teſtimonium (51): Maria, nec minor quàm Chriſti ma-
„ trem decebat, fugientibus Apoſtolis, ante crucem ſtabat:
„ & piis ſpectabat oculis filii ſui vulnera, quia exſpec-
„ tabat (52) non Pignoris mortem, ſed mundi ſalutem. „ Le-
ge eundem Ambroſium de Inſtitutione virginis, cap. 7. Pulcrè
denique S. Anſelmus : " Inter tot preſſuras Filii ſui, conſtan-
„ ter ipſa ſola ſtabat, in fide firma : & pulcrè ſtabat, ùt de-
„ cet pudicitiam virginalem : non ſe laniabat in tantâ amari-
„ tudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam
„ hoſtium à Deo petebat : ſed ſtabat diſciplinata, verecun-
„ da, Virgo patientiſſima, lacrymis plena, doloribus immer-
„ ſa. „

Quod autem de ſitu Mariæ ſub Cruce in Mariali annotavit Bernardinus Buſtius, id magis inter opiniones referendum eſt, quàm ſolido nitatur fundamento. Refert Parte tertiâ (53) beatam Mariam juxta crucem depingi debere ad ſiniſtram Chriſti; ſtabat enim ad aquilonem, orans pro peccatoribus, non autem ad dexteram, ùt putat : citando Alexandrum de Hales in Pſalmos, & illud Pſalmi (54) : " Conſiderabam ad
„ dexteram, & videbam, & non erat qui cognoſceret me. „

Eſt & aliud, à multis non animadverſum, diligenter tamen à beatô Thomâ notatum (55). Scribit enim " in locis qui-
„ buſdam, à dexteris Crucifixi, depingi PUELLAM, hilari
„ vultû, pulcrâ facie, & coronatam, quæ ECCLESIAM de-
„ ſignat, & Sanguinem Domini reverenter in calice ſuſcipit.
„ Quia fidelis anima, cor mundum vulneribus Chriſti appli-
„ cans, ſanguinem ejus ſpiritualiter, cum omni devotione,
„ ſumit. Unde lumen, & cordis gaudium, & æternæ gloriæ
„ coronam, acquirit. A ſiniſtris autem pingitur Synagoga,
„ oculis panno ligatis, triſti facie, inclinans caput, & coro-
„ nâ decidente; quæ ipſum ſanguinem fundit, & fuſum con-
„ temnit. In quo figuratur, quòd hæc & omnis mortaliter
„ peccans, tria bona perdit, lumen gratiæ, gaudium con-
„ ſcientiæ, & coronam gloriæ. Hinc dicitur Threnorum
„ quincto (56) : Væ nobis quia peccavimus; ideo obtene-
„ brati ſunt oculi noſtri : mœſtum factum eſt cor noſtrum :

(51) *Exemplo LXXXII. in fine.*

(52) *Pro ſpectabat; frequens Auguſtino.*

(53) *Serm. VI. parte III. R.*

(54) *Pſal. CXLI. 5.*

(55) *In Opuſc. (LVIII.) de Sacramento Altaris cap. 31.*

(56) [Verſſ. „ 16. 17., ubi „ verba pau„ lùm aliter „ habent.]

„ cecidit corona capitis noſtri (*E*). „ *E*

Et quia in mentionem picturarum Eccleſiæ incidimus, placet ea adjicere, quæ huc ſpectantia à Georgio Wicelio (57) ſunt obſervata. Vidit is Wormatiæ, ad Templi primarii fores, typum raræ antiquitatis, Reginam veluti triumphantem, & jumento quadricipiti lætam inſidentem, ad terrorem partis adverſariæ vivaciter effigiatam. Hanc autem Reginam

(57) *In Exercit. pietatis.*

(*E*) Quæ de ſervitute Babylonicâ dixerat Jeremias, aptavit Angelicus Doctor exſilio, quod, ob abjectum occiſumque Chriſtum Ducem, patitur, & ad extremum uſque patietur abjecta viciſſim ab eo Synagoga. " Porrò Imagini hìc „ deſcriptæ congruunt iſta Ambroſii „ *Lib. VII. Commentar. in Lucam, ad* „ *cap. XI.* Lucerna illa, quam „ matutinis, veſpertiniſque tempo„ ribus, ritu veteri, Judæorum „ Princeps Sacerdotum ſolebat ac„ cendere, velut ſub modio ſita „ Legis, evanuit. Et Civitas illa Je„ ruſalem, quæ in terris eſt, quæ „ occîdit Prophetas, quaſi in con„ valle fletûs poſita deliteſcit. Il„ la autem Jeruſalem, quæ in „ cælo eſt, in quâ militat fides „ noſtra, in illo altiſſimo omnium „ locata monte, hoc eſt, Chriſto, „ non poteſt tenebris & ruinis hu„ jus mundi abſcondi: ſed, ful„ gens candore Solis æterni, luce „ nos gratiæ ſpiritalis illuminat. „ Baronius *ad ann. Chriſti 73.* " Hoc anno Titus, cum manubiis „ Judæorum, ex Ægypto Romam „ veniens, de partâ gloriosâ vic„ toriâ nobiliſſimum triumphum „ egit, qui à Joſepho [*de Bello* „ *Jud. lib. VII. c. 24.*] deſcribi„ tur.... Ducti ſunt in triumphum „ Joannes & Simon, illarum fac„ tionum, quarum cauſâ tot mala „ ſunt oborta & conſummata, præ„ cipui duces: & cum his alii in„ ſuper ſeptingenti viri, electi ro„ bore, & formâ præſtantes, ad „ hoc delecti, atque ſervati. Hinc „ videre eſt, in antiquis compluri„ bus Numiſmatibus (*), Titi Imp. „ Trophæum, cum duobus Capti„ vis aſſidentibus, effigiatum: ſimi„ liter & triumphalem Quadrigam, „ quam duo itidem Captivi præce„ derent. Sunt & alia, Veſpaſiani „ ſignô notata, Numiſmata, quo„ rum aliis ineſt Muliebris figura, „ ſedens humi ad trophæum: aliis, „ eadem Mulieris effigies, mœſtæ „ ſedentis ſub palmâ, (quæ [palma] „ erat Judææ provinciæ hieroglyphicum;) hac inſcriptione ſignatis: „ IVDAEA CAPTA S. C. (**)..... „ Quis.... iſta videns, conſideranſ„ que Judææ, ſub mœrore confec„ tæ formâ Mulieris, imaginem „ repræſentari, non continuò illud „ Hieremiæ lamentationis in memo„ riam revocet de Hieroſolymâ ab „ hoſtibus captâ [Thren. I.] *Quo*„ *modo ſedet ſola Civitas plena popu*„ *lo! facta eſt quaſi vidua domina* „ *gentium, &c.*? „

(*) Collegit & edidit Adolphus Occo, *Libro de Rom. Impp. numiſm.*
(**) Ectypa ſubjicit Baronius, apud eum videnda.

Eccleſiam eſſe Catholicam dubitari non poteſt; quia quatuor illa capita, & correſpondentes pedes, exprimebant (notiſſimô per orbem typô, & jam olim ab Ezechiele deſcriptô) quatuor Euangeliſtas.

Addit deinde Wicelius, ſanctam Abbatiſſam Hildegardim, ad quam Epiſtolarum immenſa vis ſcripta eſt, & ad quam audiendam ac videndam S. Bernardus ex Galliis iter fecit, dictâſſe in Apocalypſim ingens volumen, adjunctis miris Imaginibus, inter quas Eccleſia, formâ Reginæ picturata, liberali perſtat vultû, cum inſcriptione: " ME OPORTET CONCIPERE, ET PARERE. "

Vidit & Fuldæ, in vetuſtiſſimo aulæo, inter Prophetas & Apoſtolos eam conſiſtentem, tamquam Reginam in veſtitu deaurato, gemmeoque pectorali inſigniter exornatam, habentem in ſchedâ ſcriptum: " EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI. "

Meminit denique ſe Wirceburgi, multis antea annis, vidiſſe ſculpturam tam Eccleſiæ quàm Synagogæ, ligneam, in Eccleſiâ Teutoniſtarum. De quâ alibi mentionem fecerit.

CAPUT IX.

Latronem Bonum à dextris Chriſti ponendum.

PRORSUS verò ad opiniones (*E*) refero, quòd Hadrianus Junius, Hornenſis, velit Bonum Latronem à ſiniſtris Chriſti pependiſſe. Sic enim ſcribit (58):

(58) *Ad Dominum Præſidem Viglium, in Anaſtauroſi, ſive Paſſione Servatoris.*

" Dexter latro convitiis,
" Diriſque Chriſtum lancinat:
" Pacem ſiniſter expetit,
" Atque invenit facillimè.
" Palmis decuſſatis Jacob (59)
" Heredii ſic jus dedit
" E liberis lævo.... "

(59) *Geneſ. XLVIII. 13. 14.*

(*F*) Poterat in hallucinationibus cenſeri, quod abſonâ nititur allegoriâ. Cæterùm nulla eſt auctoritas Hadriani Junii, viri quidem in Medicinâ non rudis, in Literis verſatiſſimi, ſed Theologiæ prorſus imperiti, è Catholico Calviniſtæ, aut (quod multò pejus) *Politici.*

Habent

Habent quidem Hieronymus (60) & Damaſcenus (61), quòd Jacob, benedicendo filiis Joſeph, manibus cancellatis, ſignum Crucis expreſſerit: ſed dum uterque dicit eum filiis benedixiſſe, apertè indicant filios iſtos non fuiſſe typum Latronum, cùm alter tantùm Latronum à Chriſto benedictionem acceperit. Quorum verò typus uterque fuerit, apertè indicant Hieronymi verba (62): " Ephraim, ait, in typo „ eſſe potiſſimùm populi de gentibus congregati, Scriptura „ teſtatur; fuit enim poſterior filius Joſeph, & ſurripuit pri- „ mogenita Manaſſe, qui naturâ primitivus erat. Sed in „ myſterio Crucis decuſſatis manibus, qui ſtabat ad ſiniſtram „ Jacob, dextræ manûs ejus ſuſcepit benedictionem: & qui „ ſteterat ad dextram, ſiniſtrâ benedictus, in ſecundum re- „ dactus eſt gradum: & quomodo Jacob Eſau, ſic Ephraim „ Manaſſe rapuit primogenita. „

(60) *In* [*ca-put*] *XXXI. Jeremiæ, Tomo V.* [Operum.]

(61) *Libro IV. de orthodoxâ Fide, cap. 12.*

(62) *In cap. XXXI. Jeremiæ.*

Quòd ſi de Latronum SITU ex Vetuſtate aliquid ſit obſervandum, non ſolùm Nicodemi apocryphum Euangelium habet, bonum Latronem, qui ibi Diſmas dicitur (G) (tametſi legatur alibi: G

" Diſmas damnatur, Giſtas ad aſtra levatur (*H*), „ *H*

à dextris pependiſſe: ſed graviſſimi authores, Auguſtinus & Leo, annotârunt Chriſtum, cum latronibus pendentem, figu-

(*G*) Seu Dimas, ùt legit Joh. Albertus Fabricius *Codice Apocrypho N. Teſt., pag. 258.*: Alter ibidem Geſtas vocatur. In Pſeudo-*Euangelio Infantiæ*, quod pervetuſtum eſt, *n.* 23., *pag. 186. ejuſdem Codicis*, Latrones appellantur Titus, & Dumachus: in *Floribus*, venerabili Bedæ adſcriptis, Matha, & Joca. Nihil horum fide dignum eſt.

(*H*) Andreas Favyn, Pariſienſis Cauſſidicus, *Tomo I. pag. 1371.* libri, cui titulus: *Théatre d'Honneur & de Chévalerie*, editi Lutetiæ an. 1620., hæc habet: *Le plus haut & dernier des treize Hermitages, qui ſont ſur la Montaigne de Montſerrat en Cataloigne, eſt celui du Bon Larron, appellé* Saint Diſmas: *l'autre étoit nommé* Geſtas. *Les anciens* [Intellige medii ævi homines] *croyoient que ces trois vers rimez:*

Imparibus geſtis, pendent tria corpora ramis:
Diſmas, & Geſtas: medio ſedet ima poteſtas:
Geſtas damnatur: Diſmas ad aſtra levatur,

eſcrits ſur un morceau de parchemin, raclez: & la racleure miſe, & détrempée dans le vin, ou eau de vie, baillée en breuvage aux condamnez à la Geſne [à la Torture,] *les rendoit inſenſibles aux tourments, & leur ſervoit de charme de ſilence.*

ram expreſſiſſe Judicii extremi, in quo Chriſtus Judex bonos conſtituet à dextris, malos à ſiniſtris. Auguſtinus (63): " Ipſa Crux, ſi attendas, tribunal fuit; in medio enim Judice conſtituto, unus latro, qui credidit, liberatur: alter, „ qui inſultavit, damnatus eſt. Jam ſignificabat quod facturus eſt de vivis & mortuis, alios poſiturus ad dextram, „ alios ad ſiniſtram. Nihil ergo medium erit. Similis ille latro futuris ad ſiniſtram, ſimilis alter futuris ad dexteram. „ Leo quoque ter ſanctus (64): "Jeſus Chriſtus, ait, filius „ Dei, cruci, quam etiam ipſe geſtârat, affixus eſt, duobus „ Latronibus, uno ad dextram ipſius, alio ad ſiniſtram, ſimiliter crucifixis: ut etiam in ipſâ patibuli ſpecie monſtraretur illa, quæ in Judicio ipſius omnium hominum eſt facienda „ diſcretio, cùm & ſalvandorum figuram fides credentis Latronis exprimeret, & damnandorum formam blaſphemantis impietas prænotaret. „

(63) *In ſeptimum caput Joan. Tractatu XXXI., Tomo IX.*

(64) *Serm. IV. de Paſſione Domini.*

Sed & alii Veterum Latronem bonum à dextris pependiſſe agnoſcunt: inter quos mihi in-præſentiarum occurrunt Cæleſtinus Pontifex (65), Hieronymus (66), Rabanus (67), & ſanctus Hilarius, qui (68) in dextro Latrone omnes fideles intelligit: in ſiniſtro verò, omnes infideles. Denique Radulphus etiam Ardentius, qui (69), dum tractat, Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini: "Eſt, ait, Crux ſiniſtri Latronis, qui pro peccatis ſuis invitus patitur, nec „ emendatur; in quâ non eſt unde glorietur. Eſt & crux „ dextri Latronis, &c. „ Nec diſſimiliter Anſelmus (70), per dextrum Latronem intelligit figurari eos, qui ob juſtitiam patiuntur: & per ſiniſtrum, Pſeudo-Martyres, qui abſque charitate patiuntur. Itaque hi, & qui plures obſervari poterunt, conſtanter præſupponunt bonum Latronem à dextris pependiſſe (*I*).

(65) *Epiſt. II.*

(66) *In Matthæum.*

(67) *Libro II. de inſtitutione clericorum, cap. 30.*

(68) *Ultimo canone in Matthæum.*

(69) *Sermone de Inventione Crucis.*

(70) *In Sermone de Paſſione Domini.*

(*I*) Sancti Latronis memoriam colunt Græci die XXIII. Martii: alii, aliis diebus. Tacito nomine, eum Romana Eccleſia Martyrologio ſuo inſeruit ad diem XXV. dicti menſis, quâ nempe crucifixum & mortuum eſſe Dominum multis ſæculis exiſtimatum eſt. Officium proprium celebrat, præter alias, Eccleſia Mechlinienſis: & hæc quidem ritu duplici, Dominicâ à Paſchate quartâ, fundatum à Diſmâ de Briamont, S. Th. Lic., Rumoldinæ Baſilicæ Canonico graduato, ac Pœnitentiario, qui vetuſtiori ejuſdem urbis Baſilicæ Marianæ Canonicorum

CAPUT X.

De Clavis Latronum.

DICTOS AUTEM Latrones, CLAVIS fuiſſe crucibus affixos, non tantùm aſſerunt Auguſtinus (71), Chryſoſtomus (72), Gregorius (73), Alcimus Avitus (74), aliique nonnulli. Sed & idem notum eſt ex Rufino (75), & ceteris (76), qui de Inventione ſanctæ Crucis ſcribunt. (*J*) Qui etiam aſſerunt patibula hæc ejuſdem omnino formæ fuiſſe cum patibulo Salvatoris noſtri. Cum quibus Italiæ picturas convenire intelligo. Pictores noſtrates ferè eos FUNIBUS in diverſæ formæ patibulis ligant. Quod majoribus placuiſſe videtur, ut latronum Picturæ & Statuæ cum Chriſto crucifixo non facilè confundantur (*K*).

(71) *Tractatu XXXVII. in Joannem.*
(72) *Homiliâ de Cruce & Latrone.*
(73) *XVIII. Moralium Libro, cap. 23.*
(74) *In fine Libri tertii.*
(75) *Ruf. Lib. X. cap. 7.*
(76) *Ambroſius de Obitu Theodoſii. Paullinus, Epiſt. XI.*
J K

Collegium addidit, ac primus ejus Præpoſitus fuit, ibidem in Sacello, nomine S. Diſmæ Boni Latronis ære ſuo ſub an. 1653. conſtructo, ſepultus.

In Suidæ Lexico, voce *Φόρος*, Cruces amborum Latronum, olim ab Helenâ repertæ, leguntur " in-„ fra forum (Conſtantinianum) „ defoſſæ : unàque vaſculum un-„ guenti, quo unctus eſt Chriſtus; „ & alia multa, ſignis prænotata „ (*σημειοφορικὰ,*) poſita quidem à „ Conſtantino magno, munita ve-„ rò & firmata (*ἀσφαλισθέντα*) ſub „ magno Theodoſio (*). „ Lege Gretſerum *de Cruce*, *Operum T. I. pp. 171. 172.*, ubi & hæc invenies: " Crux boni Latronis adhuc exſtat „ in Cypro, in templo quodam „ montano, non procul ab urbe „ Nicoſiâ, ùt teſtatur [*in* ſuo „ *Itinerario*] Felix Fabri, qui il-„ lam cum multis aliis vidit : „ ſed quædam de eâ narrat, ægrè fidem ab eruditis impetratura.

(*J*) Quod ipſum ex Euangelio ſat certò colliges, Matth. XXVII. 38. " Tunc crucifixi ſunt cum eo „ duo latrones. „ Nam crucifigere, eſt clavis figere ; quamobrem Auguſtinus de Chriſto, *in Pſalmum LXVIII.* " Niſi clavis fixus eſſet, „ crucifixus non fuiſſet. „

(*K*) Non placet hæc ratio. Quid enim neceſſe fidem hiſtoricam violare, quum & ſitu (nempe medio loco,) & titulo, & coronâ ſpineâ, aliiſque rebus facillimum ſit Crucem Domini à reliquis diſtinguere. Non ſolet enim S. Latro ſeorſim pingi.

(*) En ejus verba ex edit. Cantabrigienſi, 1705.: *Κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο σταυροὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου, ὃ ἠλείψατο ὁ Χριστός, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μέγαλου, ἀσφαλισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου.*

CAPUT XI.

Cur nonnulli ſub Cruce pingant Adæ Calvariam.

HAbet verò probabilitatem, quòd nonnulli pingant ſub Cruce Chriſti CALVARIAM, ſive Cranium, quod ADÆ eſſe notavit Albertus Magnus (77). Adam enim ſub cruce ſepultum eſſe, receptiſſima fuit apud Veteres ſententia. Quam Paula & Euſtochium, in Epiſtolâ ad Marcellam (78), narrant tanquam habitantium ore celebratam (*L*). Eamdem habet Sermo de Reſurrectione Chriſti, apud Cyprianum (*M*), & qui ibidem à Domino Pamelio citati, Epiphanius (*N*),

(77) *Ad XXIII. caput Lucæ.*
(78) *Epiſt. XVI.* [inter Hieronymianas vett. editionum.]
L
M N

(*L*) In *Epiſtolâ* autem *ad Paulam & Euſtochium & Marcellam, quæ inter Hieronymianas olim XVII.*, legitur: " Hac urbe, imò in hoc „ Calvariæ loco, & habitâſſe dici- „ tur, & mortuus eſſe Adam. Un- „ de & locus, ubi crucifixus eſt „ Dominus noſter, Calvaria appel- „ latur; ſcilicet quòd ibi ſit antiqui „ Hominis Calvaria condita, ut „ ſecundus Adam.... primi Adam.... „ peccata dilueret. „

(*M*) *Editionis Pariſienſis 1666. pag. 340.* " Ita nos ad Chriſtum „ pertinentes; cujus ſanguine con- „ ſperſa creditur Adam Calvaria, „ qui ſub loco, quô Crux Domini „ fixa eſt, humatus traditur ab An- „ tiquis, &c. „

(*N*) Epiphanius *contra Tatianum Hæreſi XLVI., edit. Petavianæ T. I. p. 394.* " Eſt profectò quod intel- „ ligenti mirum videatur, id quod „ è Librorum monimentis didici- „ mus: Dominum noſtrum Jeſum „ Chriſtum in Golgotha eſſe cruci- „ fixum, nimirum in eo potiſſimùm „ loco, in quo Adami corpus ja- „ céret. Hic enim è Paradiſo di- „ grediens, diu ex adverſo illius „ habitavit. Deinde longo poſtea „ tempore in illum, quem dixi, Hie- „ roſolymorum locum ſeceſſit: ubi „ & vitâ functus, in Golgotha ſe- „ pultus eſt. Qua ex re meritò „ locus ipſe nomen accepit, ut „ Calvariæ interpretando diceretur. „ Cujus appellationis nulla in eo „ loco ſimilitudo cernitur. Nam „ nec in clivo aliquo ſitus eſt, ut „ propterea Calvariæ vocabulo no- „ minetur; cujuſmodi capitis in hu- „ mano corpore ſedes eſt: neque „ figuram habet editæ cujuſpiam „ ſpeculæ; ac ne cæteris quidem „ circumjacentibus locis altiùs con- „ ſurgit. Quippe ex adverſo eſt „ Oliveti mons editior, ſed impri- „ mis arduus eſt Galbaonis mons „ octavo inde lapide diſtans. Poſ- „ tremò clivus etiam ille, qui in „ Sione quondam extitit, ſed exci-

Origenes (*O*), Athanaſius (*P*), Ambroſius (*Q*), Chryſoſtomus (*R*), Theophylactus, Euthymius, & Auguſtinus (*S*). *O P Q R S*

„ ſus hodie eſt, fuit Golgothæ illo „ loco ſublimior. Undenam igitur „ Calvariæ nomen obtinuit? Quòd „ nimirum primi Hominis illic calvaria reperta ſit, ejuſque reliquiæ „ defoſſæ, ob id Calvariæ locus „ appellatus eſt. „

(*O*) Origenes *Tractatu XXXV. in Matthæum, editionis Caroli de la Rue T. III. p. 920.*: " Locus autem Calvariæ dicitur non qualemcumque diſpenſationem habere, „ ut illic qui pro hominibus moriturus fuerat, moreretur. Vénit „ enim ad me Traditio quædam „ talis, quòd corpus Adæ primi ibi „ ſepultum eſt, ubi crucifixus eſt „ Chriſtus, ut, ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic in Chriſto „ omnes vivificentur. „ Ex Catenâ mſ. Græcâ eadem breviùs recitat Editor, quæ ſic Latinè ſonant: " De Calvariæ loco pervénit „ ad nos Traditio Hebræorum, „ corpus Adam eſſe ibi ſepultum, „ ut ſicut in Adam omnes moriuntur, rurſus in Chriſto omnes vivificentur. „

(*P*) Athanaſius, aut alius quiſpiam, *Sermone de Paſſione Domini, inter Athanaſii Opera, edit. Benedictin. T. II. p. 90.* " Non alio loco cruci „ affigitur [Chriſtus,] quàm in Calvariæ loco, quem Hebræorum „ Magiſtri aïunt fuiſſe Adami ſepulcrum; ibi namque illum poſt „ maledictionem ſepultum fuiſſe aſſeverant. Quòd ſi ita ſe res habet, „ miror ejus loci proprietatem. Oportebat enim Chriſtum, cùm primum Adamum renovare vellet, „ in eo pati loco, ut, ejus abolito „ peccato, univerſo illud hominum „ generi auferret. „

(*Q*) Ambroſius, *Epiſtolâ LXXI.*; *edit. Benedictinor. T. II. col. 1070.* " Hæc eſt anima Euangelica..... „ quam ſuſcepit in Golgotha Chriſtus. Ibi Adæ ſepulcrum; ut illum „ mortuum ſuâ cruce reſuſcitaret. „ Ubi ergo in Adam mors omnium, „ ibi in Chriſto omnium reſurrectio „ Idem *Libro X. in Lucam, T. II. col. 1528.* " Ipſe autem Crucis locus, vel in medio [Orbis,] „ ut conſpicuus omnibus, vel ſupra „ Adæ, ùt Hebræi diſputant ſepulturam; congruebat quippe ut ibi „ vitæ noſtræ primitiæ locarentur, „ ubi fuerant mortis exordia. „

(*R*) Chryſoſtomus *Homiliâ LXXXV., olim LXXXIV., in Joan., edit. Benedictin. T. VIII. p. 504.* „ Et vénit in Calvariæ locum. Quidam dicunt Adamum ibi mortuum „ eſſe, & jacére: & Jeſum, ubi „ Mors regnaverat, ibi tropæum „ erexiſſe. „ Chryſoſtomum de more ſequuntur ad eundem Joannis locum Theophylactus & Euthymius.

(*S*) Auguſtinus *Sermone LXXI. de Tempore*: " Antiquorum relatione „ refertur, quòd Adam primus homo in ipſo loco, ubi fixa eſt „ Crux, fuerit aliquando ſepultus: „ & ideo Calvariæ locum dictum „ eſſe, quia caput humani generis „ ibi dicitur eſſe ſepultum. „ Idem *Libro XVI. de Civitate Dei, cap. 32.* " Hieronymus Presbyter ſcripſit, „ ſecretiſſimè à ſenioribus Judæorum

T His adde Baſilium in cap v. Iſaïæ (*T*), & apud Metaphraſtem, Vitam Theodoſii (79) (*V*).

(79) XI. Januarii.

V X Hieronymus quidem in caput XXVII. Matthæi (*X*), rejicit hanc ſententiam, quia Joſue XIV. [℣. ult.] habetur, Adam

---

„ cognoviſſe, quòd ibi immolatus „ ſit Iſaac, & Adam ſepultus, ubi „ poſtea Chriſtus eſt crucifixus. „

(*T*) *Edit. Pariſ. 1618. Tomo I. p. 937.* " Obtinuit fama quædam, „ in Eccleſiâ per opinionem non „ ſcriptam ſervata, quæ talis eſt: „ Quòd prima utique Judæa incolam habuerit hominem, Adamum, „ poſt ejectionem à Paradiſo, in „ eâ collocatum ad mitigandum jacturam eorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam hominem „ mortuum excepit, Adamo iſthic „ explente ſuæ damnationis ſententiam. Novum itaque videbatur „ illius ætatis hominibus ſpectaculum, Calvariam, defluente carne, „ nudam. At illi recondentes Calvariam in illo loco, Calvariæ locum appellârunt. Probabili quoque ratione potuit Noë non ignorâſſe ſepulcrum principis hujus „ & mortalium omnium primigenii; „ ſiquidem hac de re fama à Diluvio mox per orbem propagata eſt „ ab ipſo & dimanavit; eòque „ Dominus, excuſſâ origine humanæ mortis, in loco, qui dicitur „ Calvariæ locus, paſſus eſt, ut „ quo in loco corruptio, ſive Mors „ hominum, initium accepit, illic „ vita regni ſuum ſumeret exordium: &, quemadmodum Mors „ invaluit in Adam, ita & in Chriſti „ morte inefficax redderetur & „ peſſum iret. „

(*V*) Ac etiam Pſeudo-Tertulliani *Carmen adversùs Marcionem, Lib. II.*

" Golgotha locus eſt capitis, Calvaria quondam....
„ Hìc hominem primum ſuſcepimus „ eſſe ſepultum. „

In *Scholiis ad Sulpitium Severum* à Georgio Hornio collectis, *edit. Leydenſi 1647.*, hæc lego *pag. 193.*: " Vaniſſimum eſt, & exſibilari debet, quod Rabbi Elieſer *in Capitulis ſuis*, ex communi Judæorum opinione, prodidit, Montem, in quo ædes Ieroſolymitana „ ſtetit, hunc ipſum eſſe, in quo „ primus hominum parens Adamus „ ſacra fecit: atque ibidem mox „ Abelum Caïnumque munera ſua „ Numini obtuliſſe. Rurſus verò „ & Noachum illic altare poſuiſſe, „ cùm ex arcâ egrederetur: & Abrahamum, cæleſtibus monitis, „ huc profectum fuiſſe, utì filium „ mactaret. Ejùſdem generis eſt, „ quod in *Bereſchit Rabba, in Paſuk* ויצר, & in *Thalmudis Hieroſolymitani Tractatu, qui* נזיר *inſcriptus èſt, cap. XXIII.* legitur, „ Adamum ex pulvere illius montis eſſe conditum: atque rectè „ dictum à ſapientibus veteri verbo eſſe שנברא ממקום כפרתו, „ *Creationem ejus in illo loco contigiſſe, ubi peracta ejus expiatio eſt.* „

(*X*) *Edit. Martianæi Tomo IV., col. 137.* " Audivi, inquit, quemdam expoſuiſſe Calvariæ locum, „ in quo ſepultus eſt Adam: & „ ideo ſic appellatum eſſe, quia

maximum ſitum eſſe in Hebron. Sed in quintum ad Epheſios, ad illud : " Surge qui dormis , ,, hæc utrùm vera ſint , nec ne , lectoris arbitrio derelinquit (*Y*); forte quia advertit *Y* locum ex Joſue allatum non convincere. De quo Melchior Canus Locorum Theologicorum libro undecimo (80). (80) *Cap. V.* [Reſp.] *ad octavum* [argumentum.]

Porrò non eſt neceſſarium per Calvariam depictam Adami Cranium intelligere : ſed ſuffecerit per ea intellexiſſe quod Euangeliſtæ exprimunt , Chriſtum crucifixum eſſe in loco , qui Hebraicè dicitur Golgotha , quod eſt interpretatum , Calvariæ locus (81) (*Z*). Quamquam quibuſdam in locis (81) *Joan. XIX. 17. Marci XV. 22.* *Z*

,, ibi antiqui Hominis ſit conditum ,, caput , & hoc eſſe quod Apoſtolus dicat : Surge qui dormis, & ,, exurge à mortuis, & illuminabit ,, te Chriſtus. Favorabilis interpretatio , & mulcens aurem populi : nec tamen vera. Extra urbem enim, & foràs portam loca ,, ſunt, in quibus truncantur capita ,, damnatorum : & Calvariæ, id ,, eſt, decollatorum ſumſere nomen. ,, Propterea autem ibi crucifixus eſt ,, Dominus, ut ubi priùs erat area ,, damnatorum, ibi erigerentur vexilla Martyrii...... Adam verò ſepultum juxta Hebron & Arbee , ,, in Jeſu filii Nave volumine legimus. ,, Ubi videtur Hieronymus ad Epiphanii antè citata verba reſpicere.

(*Y*) *Edit. ejuſdem T. IV. col.* 385. " Scio me audiſſe quemdam ,, de hoc loco [Surge qui dormis, ,, &c.] in Eccleſiâ diſputantem ; ,, qui, in theatrale miraculum, nunquam antè viſam formam populo ,, exhibuit, ut placeret. Teſtimonium hoc , inquiens, ad Adam ,, dicitur in loco Calvariæ ſepultum, ubi crucifixus eſt Dominus. ,, Qui Calvariæ idcirco appellatus ,, eſt , quòd ibi antiqui hominis ,, eſſet conditum caput. Illo ergo ,, tempore , quo crucifixus Dominus ,, ſuper ejus pendebat ſepulchrum, ,, hæc Prophetia completa eſt, dicens : Surge, Adam, qui dormis, ,, & exurge à mortuis : & non ùt ,, legimus : ἐπιφαύσει σοι Χριςὸς, id eſt, ,, orietur tibi Chriſtus : ſed, ἐπιψαύσει ,, id eſt , continget te Chriſtus. ,, Quia videlicet tactu ſanguinis ipſius , & corporis dependentis, viviſicetur , atque conſurgat : & ,, tunc typum quoque illum veritate compleri, quando Eliſæus mortuus mortuum ſuſcitavit. Hæc ,, utrùm vera ſint, nec-ne Lectoris ,, arbitrio derelinquo; certè tunc in ,, populo dicta placuerunt, & quodam plauſu de tripudio ſunt excepta. ,,

(*Z*) Calvariâ, ſeu Craniô , Crucifixi Domini pedibus ſubjectô , etiam ſignificatur Chriſtus & ſibi, & nobis, Mortem deviciſſe ; de quo ſcriptum Oſee XIII. 14. " Ero mors ,, tua, ô Mors. ,, Confer 1. Cor. XV. 29., II. Tim. I. 10., Heb. II. 14., 1. Pet. III. 22. Sanctiſſimus ille Trappenſis Monaſterii Reformator, cùm leto proximus eſſet, unà cum Imagine Crucifixi, Cranium adjectum oſculatus eſt eo fine, ut teſtaretur quàm

non Calvaria, ſed ipſe Adam, ſub cruce, per quam ſalvatus eſt, pingitur procumbens. Quâ etiam ratione inter Patres (*A*), quos Chriſtus è Limbo deducit, primo loco non malè exprimitur. Ipſe enim ſalvatus eſt; quod multi Veteres contra ſuorum temporum hæreſes (*B*) annotârunt. Sapientia

libenti animo paréret Divino decreto, quo ſtatutum eſt hominibus ſemel mori. Cruce deinde Sacerdoti cuidam ac Monacho redditâ, animadvertit hunc figuræ Chriſti, non etiam figuræ Cranii, oſculum porrigere. Tum elatiori (ùt in talibus ſolebat) voce: " Cur, inquit, „ Cranium non deoſcularis? Oſcu- „ lare, Pater, oſculare intrepidus „ Mortis imaginem, qui Mortem „ ipſam non debes reformidare. „ Ea finis eſt exilii, ac omnis mi- „ ſeriæ noſtræ: per eam itur ad „ Chriſtum Jeſum. „ *Ex Vitâ Gallicè conſcriptâ ab Jac. de Marſollier, pp.* 234. 235.

(*A*) Irenæus *Libro I. adversùs Hæreſes, cap.* 31., *& Libro III. capp.* 34--39., ubi de Encratitis: " Con- „ tradicunt quoque ejus ſaluti, qui „ primus plaſmatus eſt: idque re- „ cens eorum commentum eſt, Ta- „ tiano quodam primo hanc intro- „ ducente blaſphemiam. „ Euſebius *Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. cap.* 27.: Epiphanius *Hæreſi* XLVI.: Auguſtinus, *de Hæreſibus, n.* 25.: Philaſtrius *de Hæreſibus, edit. Quirinianæ, ſeu Brixienſis* 1738. *p.* 36., ubi breviter: " Poſt Decii autem perſecu- „ tionem fuit Tatianus quidam, „ diſcipulus ſancti Juſtini Martyris, „ qui receſſit à veritate poſt paſſio- „ nem ipſius: doctrinamque tanti „ ac tam beati Martyris, & Magiſtri „ contempſit in omnibus, dicens „ Æonas quoſdam de cælo fuiſſe „ prolatos. Addens etiam hoc: „ Adam, patrem noſtrum protoplaſ- „ tum, non ſalvari. Æonas autem „ nuncians, ſicut Marcion deliravit. „ Qui etiam generationem hominum „ execratur, & jus nuptiarum le- „ gitimum abjicit, idque juris à Deo „ ſtatutum non confitetur. „

(*B*) Tatiani, &c, qui ab eo orti ſunt, Encratitarum, ſive Continentiam affectantium; de quibus legendus Tillemontius *Mém. pour ſervir à l'Hiſt. Eccléſ., Tomo II. parte III., edit. Bruxell. pp.* 15--29., & erudita Ludovici du Four de Longuerue *Diſſertatio in Tatianum*, Oxoniæ vulgata an. 1700. *in-8°. pp.* XXVII., *ad calcem Tatiani & Hermiæ.* Adiri poſſunt etiam Ittigius, *de Hæreſiarchis, pp.* 206. *& ſeqq.*: Samuelis Andreæ, *Diſſertatio de ſalute Adami: Voſſii Theſes Theologicæ, Diſſert. II. Theſi* 11. *p.* 50. Eidem errori de æternâ Adami damnatione favet Rupertus Abbas *Commentarior. in Geneſin Libro III. cap.* 31., ubi & Librum Sapientiæ, pridem ab utrâque Eccleſiâ ſuſceptum, audet è Canonicorum numero tollere. Sufficiat, illi Veterum opponere ſententiam, quam ita exponit Auguſtinus *epiſt. ad Euodium, quæ in edit. Lovanienſium eſt* XCIX.: " De illo „ quidem primo homine, patre ge- „ neris humani, quòd Chriſtus, „ cùm deſcendit ad inferos, inde „ eum liberaverit, Eccleſia ferè to- „ ta conſentit. Quod eam non inaillum,

" illum, qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarum,
„ cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodivit, & eduxit eum à de-
„ licto ſuo: & dedit illi virtutem continendi omnia (82). „
Et Chriſtus deſcendens ad infernum, " in ſanguine teſta-
„ menti ſui eduxit eum de lacu. „

(82) Sapientiæ Cap. X. 1. 2.

Conſpicitur etiam ad quaſdam Crucifixi Chriſti Imagines, in inferiori parte, depictus AGNUS, ut is meditationem injiciat, Chriſtum eſſe Agnum Dei, qui in cruce tulit peccata mundi. Quod in veteribus Crucis Imaginibus, quæ à Carolo Magno in quibuſdam cathedralibus Francorum Eccleſiis erectæ ſunt, animadvertiſſe ſe ſcribit Contius (83).

(83) In Notis ad Gratianum de Conſecr. diſt. III.

CAPUT XII.

In Chriſtum de cruce depoſitum, Obſervationes. Et erronea pictura Ferentinatum, qui Chriſtum mortuum eſſe negabant.

CHRISTUM autem DE CRUCE DEPOSITUM aliqui pingunt abſque omni plagâ & livore: ſed hoc non eſt ſolidum. Deſumtum eſt verò ex Libello, qui inſcribitur apud Dionyſium (*) Dialogus Mariæ & Anſelmi: inter Opera autem Anſelmi inſcribitur: Anſelmus de Paſſione Domini. In eo Dialogo dicit Maria: " Poſt depoſitionem Filii mei à cruce, & an-
„ te ſepulturam, glorificatus eſt Filius meus, ita quòd nulla
„ plaga, aut livor, in corpore ejus apparuerit, præter quin-
„ que vulnerum cicatrices. „ Hunc Libellum Dominus Dio-

(*) Richelium, ſeu Carthuſianum.

„ niter credidiſſe credendum eſt,
„ undecunque hoc traditum ſit,
„ etiamſi Canonicarum Scripturarum
„ hinc expreſſa non proferatur auc-
„ toritas. Quanquam illud, quod
„ in Libro Sapientiæ cap. x. ſcrip-
„ tum eſt: Hæc illum, qui primus
„ factus eſt à Deo.... eduxit à de-
„ licto ſuo....: hoc, inquam,... ma-
„ gìs pro hac ſententiâ, quàm pro
„ ullo alio intellectu facere videa-
„ tur. „ Adami & Evæ feſtivitatem, ſeu commemorationem celebrat Eccleſia Græca die XIX. decembris, vel Dominicâ antecedente Nativitatem Domini. Quareſmius *Elucidationis Terræ ſanctæ Tomo II. p. 481. & ſeqq.* deſcribit Oratorium, in Calvariæ monte, S. Adami nomine inſignitum. Miniſtrant huic Oratorio Græci ſacerdotes, turi tamen parcentes in publicis ſupplicationibus, ne Adamum in primâ cælitum claſſe reponere videantur.

(84) *Articulo 14.* nyſius Carthuſianus examinat, tractans de paſſione Domini (84): ſed modeſtiæ causâ non fert ejus cenſuram (*C*).
C Popularis autem pietas (*D*) delectatur depoſitione Chriſti
D in ſinum Matris (*E*): de quo non pauca habet Poëſis Gre-
E gorii Theologi (*F*). Et huc pertinet illud Bernardi, ex
F perſonâ glorioſæ Matris (85): " Amplectar brachiis, & de-
„ poſitum de cruce oſculabor filium, Deum & Dominum
„ meum. „ De eodem Tractatum ſcripſit Hemericus de Cam-

(85) *Sermone II. ſuper Euangelium: Stabat juxta crucem.*

(*C*) At nunc Eccleſiaſticâ Hiſtoriâ in clariori luce poſitâ, talia licet abſque modeſtiæ detrimento rejicere, & uti fruique criticis tot piorum ac doctorum virorum lucubrationibus, tanquam Dei beneficio noſtris temporibus conceſſo.

Monuit Fed. Borromæus *Lib. II. cap. X.* non debere ſanctum illud Chriſti ſepeliendi Corpus " eſſe „ abſque aliquâ verberum notâ, „ macieque, & ſqualore, quem „ tum acerbiſſimæ necis tormenta „ afferre potuerunt, tum injuriæ „ noctis, quæ necem ipſam ante„ ceſſit. „ Eodem quoque monente, " non faciet Pictor depoſitum è Cru„ ce Salvatorem inter Angelorum „ ulnas: ſed inter Matris potiùs, „ eorumve, qui ſacrum exanime „ pondus deduxere ligno: Joſephuſ„ que, vel Nicodemus, id tene„ bunt. Quòd ſi Angelum immi„ ſcere aliquem volent, id ita fiet, „ ut motu, ſive miniſterio nonnul„ lo circa membra Salvatoris occu„ petur. „ At mihi non multùm probatur poſtremum iſtud, quaſi Poëticum, figmentum, è quo rudes facilè colligant Angelum viſibili formâ huic rei interveniſſe.

(*D*) Et recta quidem, ſed ad mentem Eccleſiæ ita frequentanda, ut per res ſenſibiles ad ſpiritalia mens fidelium veluti manu ducatur.

(*E*) Qui vulgò ſextus dicitur inter *ſeptem Dolores* Beatiſſimæ Virginis. Frequentia ſunt in Belgio Dolorum illorum Sodalitia, an. 1482. inſtituta his locis à Maximiliano Auguſto, ſuaſore, ni fallor, ejus Confeſſario Michaële Franciſci ab Inſulis, Ordinis Dominicani ſacerdote, qui libellum hac de re conſcripſit. Alterum, juſſu Caroli V., vulgavit Joannes de Coudenberghe, Decanus Abbenbrocenſis, Georgii Colvenerii curâ, Duaci recuſum an. 1619., & Gallicè Belgicèque typis redditum. Sic autem loquuntur Coudenbergius & Colvenerius, quaſi natæ primùm apud Belgas fuerint hæ piæ Congregationes. At in Romano Breviario die XXIII. Auguſti legitur S. Philippus Benitius, qui è vitâ migravit anno 1285., " per „ univerſam penè Europam, mag„ namque Aſiæ partem, quam Euan„ gelicis prædicationibus obivit, So„ dalitia ſeptem Dolorum Dei Ma„ tris inſtituiſſe. „ Quare miror hujus facti nullam eſſe mentionem, neque in prolixâ viri ſancti Vitâ ab Antuerpienſibus Hagiographis editâ, neque in illorum ad Vitam eandem Annotationibus.

(*F*) Seu illi falsò adſcripta *Tragœdia Chriſti Patientis.*

po, Doctor Theologus Lovanienſis (*G*), quem inſcripſit, De Imagine Chriſti de cruce depoſiti, & in ſinu matris funerali linteo involuti : ſed ex eo nihil allego, quia titulum tantùm vidi in Catalogo Opuſculorum ejus (*H*). G H

Viguit autem aliquando error inter Ferentinates (86), ut in Chriſto negarent animam creatam, ſed vices ejus aſſererent divinitatem ſuppleviſſe : nec in cruce mortuum, ſed vivum permanſiſſe aſſerebant. Quare, dum eum in cruce pingebant, apertis oculis effigiabant, ùt & hodie Viterbi in quibuſdam imaginibus Ferentiâ (*I*) eò allatis, videre eſt. Contra quos, Viterbenſes, fidei zelo moti, cùm ſæpius de errore moniti I

(86) *Leander* [Albertus] *in Italiâ, libro de Tuſciâ.*

(*G*) Vitâ functus anno 1460., olim in Academiâ Colonienſi Philoſophiæ Profeſſor, Gymnaſiarcha Laurentianus, ad Synodum Baſileenſem ablegatus, & Procancellarius. Multa ſcripſit, partim Philoſophica, partim Theologica, quæ recenſui in Opere Gallico de Scriptoribus Belgii, *T. V. edit. in-8°. p. 134. & ſeqq.*

(*H*) Obſerva, de hac in ſinu Matris depoſitione altum eſſe in Euangeliis ſilentium : ac probabili tantùm opinione niti Imagines id repræſentantes. Idem cenſendum de uno, alterove alio è *ſeptem Doloribus*. " Pictores, inquit Proſper Lambertinus, ſeu Benedictus XIV., *Parte II. de Feſtis n. LVI.*, ut dolores B. Virginis exprimant, SEPTEM GLADIIS trajectam pingunt. Quærit [Franciſcus Hieronymus] Saxius, *Parte II. de Laudibus Mariæ, pag. 168.*, id unde profectum ſit : & ad ſeptem Ordinis Servorum Fundatores refert, qui Dolorum B. Mariæ contemplationi vacantes, eos in ſeptem diviſere, quorum aliqui habentur in Euangelio, cæteri PROBABILI ratione & auctoritate VERISIMILES fiunt. " Idem Lambertinus exiſtimat Feſtum *Spaſmi*, ſeu *Anguſtiæ & doloris B. M. V.*, primùm inſtitutum fuiſſe in provinciali Synodo Theodorici, Colonienſis Archiepiſcopi, habitâ anno 1423. (*apud Labbeum, Concilior. T. XII. p. 365.:*) idque factum " ad Huſſitarum hæreticorum comprimendam audaciam, qui ſanctiſſimas Jeſu Chriſti, & B. Virginis dolore confoſſæ, imagines ſacrilego furore fœdabant. "

(*I*) Rectiùs *Ferentino*. Cave, Lector, intelligas de hujus nominis Civitate Epiſcopali in Latio poſitâ, Anagniæ vicinâ, & Româ quinque & quadraginta M. P. abjunctâ versùs Euronotum. De alio Ferentino hìc agitur, eoque in Etruriâ ſito, cujus meminere Horatius, *Lib. I. Epiſt. XVII. v. 8.* : Plinius *Lib. III. Hiſt. Naturalis, cap. 5.* : Suetonius, *in vitâ Othonis, cap. 1.* : Vitruvius, *Lib. II. cap. 7.*, qui Municipium Ferentis appellat : & Frontinus, qui Coloniam Ferentinenſem. Aiunt hujus ruinas & nomen haud procul à Flaſcone ſeu *Monte-Fiaſcone* ſupereſſe, M. P. quinquaginta quatuor ab Urbe Româ ad Caurum.

obedire nollent, gravi obſidione contumaces cinxerunt, cinctos expugnaverunt, & occidione ferè deleverunt. Et dignitates Eccleſiaſticas Pontificis permiſſu ad ſe tranſtulerunt (*K*).

K

CAPUT XIII.

Annotatio in picturas Reſurrectionis Chriſti.

UT AUTEM ad CHRISTI RESURRECTIONEM tranſeamus, circa ea in primis obſervandum eſt, quod Judocus Clichthoveus notavit (87) : " Clauſo exiit ſepulcro, ſicut & januis clauſis intravit ad diſcipulos : neque credendum eſt Pictoribus, qui pingunt Dominum amoto lapide exire de ſepulcro : ſicut & cuſtodes pingunt dormientes, quos veriſimilius eſt tunc fuiſſe vigiles, aliàs non potuiſſent eſſe teſtes factæ reſurrectionis, ſicut fuerunt apud Phariſæos. " Hæc autem ex hiſtoriâ Euangelicâ clariora

(87) *Sermone primo in diem Paſchæ.*

(*K*) Ferdinandus Ughellus *Italiæ ſacræ* (*2da edit.*) *Tomo I. col. 1402.*, de urbe Viterbienſi : " Scribunt alii ſub Clemente III. Epiſcopali decore fuiſſe dignatam, an. 1189...... Alii contendunt, ùt Platina, Sabellicus, Leander Albertus, à Cæleſtino III. ejuſmodi dignitatem Viterbium obtinuiſſe anno 1191.; qui tamen manifeſtè falli videntur, cùm Viterbii Tuſcanellæque Præſules reperiantur in quibuſdam inſtrumentis ſubſcripti ab anno 1106., ſub Paſchali II., & deinceps. Quamobrem dicendum videtur auctores illos in illam ſententiam ex eo prolapſos eſſe, quòd Cæleſtinus III. Pontifex dirutas civitates illas Tuſcanellam, Bledum, ac Centumcellenſem [*Cività vecchia*] gliſcenti Viterbienſi opportunè junxiſſet. "

Idem *ibidem coll. 1403. 1404.* " Genſonus, al. Gerſonus, Epiſcopus Viterbienſis [ùt minimùm ſeptimus, cum ſex eo vetuſtiores ibi numerentur,] ab Eugenio III. poſt diutinam vacationem anno 1149. electus..... Hujus etiam Epiſcopi temporibus, Viterbienſis populus hoſtili incurſu excîdit, diruitque Ferentum : ejuſque majorem, melioremque, incolarum partem coëgit demigrare Viterbium. "

Et *col. 1401.* " Viterbium .... confluxere exciſi Ferentii incolæ : ſenſimque oppidum in juſtæ civitatis evaſit magnitudinem, ſic ut in Patrimonii pulchrioribus civitatibus poſſit hoc tempore numerari. "

ſunt, quàm ut probatione egeant. Quare admonitionem feciſſe ſatis ſit (*L*). *L*

Ipſum autem SEPULCRUM, ex quo Dominus devictâ morte reſurrexit, quomodo ſit pingendum, edocet libellus Adamanni, de Locis ſanctis ſcriptus: qui eſt apud Bedam, libro V. hiſtoriæ gentis ſuæ capite 17. (*M*). *M*

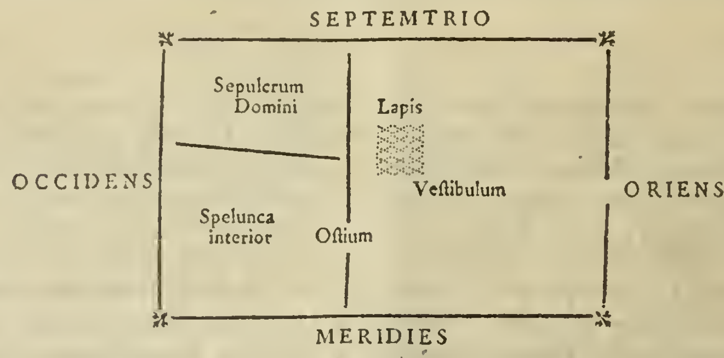
(*L*) In faciendâ.... ſacri ſepulcri imagine, nequaquam placet Lapidem adhiberi politum & terſum; " ſicuti ferè adhibetur. Id enim „ repugnat hiſtoriæ ipſius veritati „ & Euangelio, cujus hæc verba „ ſunt, Matth. XXVII. 60. Et poſuit illud in monumento ſuo novo, „ quod exciderat in petrâ. Atque „ ita potiùs antri alicujus faciem „ imitandam eſſe cenſemus. Sed „ turpiùs etiam peccari videmus in „ pingendâ Reſurrectione Salvatoris. Namque redivivum ab tumulo Chriſtum ita faciunt, ut „ perculſi, attonitique re ſubitâ milites ſeſe abjiciant humi, & proſternant. Id falſum, mendoſumque eſt. Prodiit enim ex tumulo Salvator ita, ut vigiles illi „ nihil ſentirent. Poſtea, interjecto aliquo temporis ſpatio, cùm „ Angelus monumenti faciem evolveret, excitati ſtrepitum ſenſere, „ territique fuerunt. Peccant etiam „ in eo Pictores, quòd hiantem „ aperientemque ſeſe Tumulum faciant, ut prodeunti Salvatori via „ ſic pandatur. Non enim egent „ beata corpora viâ exituque tali: „ Lapidemque ab Angelo eſſe remotum, Euangeliſta tradit. „ Fed. Borromæus, *de Picturâ ſacra*, *Lib. II. cap. IV.*

(*M*) En locum Adamanni, ſeu Adamnani: " Infra.... locum Dominicæ Crucis, exciſa in petrâ Crypta eſt.... Hujus quoque ad occaſum Eccleſiæ, Anaſtaſis, hoc „ eſt, Reſurrectionis Dominicæ rotunda Eccleſia, tribus cincta parietibus, duodecim columnis ſuſtentatur... Hujus in medio Monumentum Domini rotundum, petrâ exciſum eſt; cujus culmen intrinſecus ſtans homo manu contingere „ poteſt: ab Oriente habens introitum, cui lapis ille magnus „ appoſitus eſt, quod intrinſecus „ ferramentorum veſtigia uſque „ in præſens oſtendit; nam extrinſecus, uſque ad culminis ſummitatem, totum marmore tectum eſt.... In hujus ergo Monumenti aquilonari parte Sepulchrum Domini in eâdem petrâ „ exciſum eſt, longitudinis ſeptem „ pedum: trium menſurâ palmorum, pavimento altiùs eminet: „ introitum habens à latere meridiano, ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor „ intra Sepulchrum, octo ſupra „ in margine dextro. Lapis qui „ ad oſtium Monumenti poſitus „ erat, nunc fiſſus eſt; cujus pars „ minor, quadratum altare, ante oſtium nihilominus ejuſdem „ Monumenti ſtat: major verò „ pars, in orientali ejuſdem Eccleſiæ loco, quadrangulum aliud „ altare, ſub linteaminibus exſtat.„

Ceterùm Deipara Maria non numeratur ab ullo Euangeliſtarum inter Mulieres, quæ ibant ad Chriſtum ungendum: qua-

---

„ Color autem ejuſdem Monumenti, „ & Sepulchri, albo & rubicundo permixtus videtur. „ Hæc, & quæ ſequuntur, illuſtrabit adjecta figura.



Patet Monumentum, in rupe excavatum, ab Oriente in Occidentem, pedes Gallicos XVI. & dimidium. Veſtibulum, ſeu ſpelunca prior, habet longitudinem pedum IX. & dimidii, ſimiliter ab ortu ad occaſum: latitudinem pedum IX. à Septemtrione in Meridiem. Altera Spelunca, Sepulchro S. propior, patet ab oriente in occidentem pedes VI., ac totidem in fundo ab aquilone in auſtrum: ſed pedes dumtaxat quinque cum dimidio, in anteriori parte, ubi eſt oſtium, olim clauſum lapide cui inſedit Angelus, cùm ſanctas mulieres alloqueretur. Hinc ultro colliges menſuram Sepulcri, in quo Corpus Domini poſitum, capite ad orientem verſo. Altitudo Speluncæ eſt octo pedum: portæ anterioris, ſex aut ſeptem: poſterioris, trium & pollicum duorum ac ſemis.

Sunt autem hæc omnia in rupe inciſa, ſeu potiùs rupes ipſa ad Sepulcrum, & cryptam utramque formandam, excavata eſt, ne quis objicere poſſet ad tumulum Magiſtri per ſubterraneos meatus penetratum à diſcipulis fuiſſe, ac ſuffoſsâ humo Corpus ejus ſubtractum. Nam non tantum otii, vel audaciæ, fuit Apoſtolis, ut per duram ſilicem tam longos agere cuniculos poſſent: & manifeſta in exciſâ rupe manſiſſent furtivi operis indicia, nullâ unquam arte à Chriſtianis celanda. Turpiſſimè ſe dedit Claudius Salmaſius *Annot. in Solinum pag. 1209. & ſeq.*, quum in horto, cui inerat Domini monumentum, rupem fuiſſe negavit ullam, ſed ſubactam humum, & naturâ ſuâ frugibus ferendis idoneam. Temeritatem hominis pro merito caſtigavit, & rei veritatem in apertâ luce collocavit illuſtriſſimus Antiſtes Huetius *Demonſtrationis Euang. propoſitione IX., edit. Pariſ. 1690. pp. 639..643.*

re nec in pictura eis eſt adjicienda (*N*). Sicut annotatum eſt in Libro de Paſſione Domini apud Bernardum (88), in quo legitur: " Maria, quæ ſola benedicta eſt in mulieribus, „ ſola per illud triſte ſabbatum ſtetit in fide, & ſalvata fuit „ Eccleſia in ipsâ ſolâ; propter quod aptiſſimè tota Eccleſia, „ in laudem & gloriam ejuſdem Virginis, diem ſabbati per „ totius anni circulum celebrare conſuevit (*O*). Verè & ſin-

N

(88) *Capite ſecundo*

O

(*N*) Quanquam ita opinatus ſit Gregorius Nyſſenus *Oratione II. de Reſurrectione*, *edit. Pariſ. 1638. Tom. III. p. 403.* " Atque altera „ quidem Maria (hanc autem Deiparam fuiſſe credere conſentaneum eſt; quoniam nec à Paſſione quidem abfuit, ſed ſtabat juxta crucem, ut Joannes memoriæ prodidit: quam etiam decebat ea, quæ ad gaudium pertinebant, annunciare....) Mandatum Domini [ſeu Angeli, Matth. XXVIII. 7.] exequens, diſcipulis omnino propoſuit. „ Sedulius item, cujus hi verſus, *Operis Paſchalis Libro V.*:

————" Hôc luminis ortu,
„ Virgo parens, aliæque ſimul
„ cum munere matres
„ Meſſis aromaticæ, nocta venére gementes
„ Ad tumulum, &c. „

Conſentiunt Nicephorus Calliſtus, *Lib. III. cap. 33.*, & Theophylactus *in caput XXVII. Matthæi.* Sed hi, cum Nyſſeno, hallucinari videntur, dum *alterius Mariæ* nomine *Matth. XXVII. 61.* Dei parentem indicari putant: cùm ſignificetur Maria Jacobi, jam appellata ℣. *56.* Sunt qui in gratiam ejuſdem ſententiæ proferunt Gregorii Nazianzeni *Orationem XLII*, in quâ hæc dumtaxat lego, *edit. Pariſ. 1630. Tomo I. pag. 693.* " Si Maria quædam ſis, „ ſi alia Maria, ſi Salome, ſi Joanna, diluculo lacrymas profunde. „

(*O*) Non ſunt iſta Bernardi, cui tamen abſque hæſitatione tribuit Auguſtinus Wichmans *Sabbatiſmi Mariani pagg. 23. & 24.* Ejuſdem commatis ſunt hæc è *Sermone de Lamentatione V. Mariæ*, itidem Bernardi nomine falsò vulgato: " In ipſâ ſolâ, in triduo illo, fides Eccleſiæ „ ſtabat: & dum unuſquiſque hæſitabat, hæc, quæ fide concepit, „ fidem, quam à Deo ſemel ſuſcepit, nunquam perdidit: ſpeque „ certiſſimâ, Domini reſurgentis „ gloriam reſpectavit. „ Pſeudo-Bernardo aſſentitur Durandus *Rationalis Lib. IV: cap. 1.* § *32.*, *edit. Lugd. 1612. foliis 91. 92.* Is, recitato miraculo, admodum ſuſpecto, velut origine Officii Sabbatini B. Mariæ dicati: " Alia etiam, inquit, „ ratio [hujus Officii] eſt, quia, „ Dominô crucifixô & mortuô, & „ diſcipulis fugientibus, & de reſurrectione deſperantibus, in eâ ſolâ „ tota fides in ſabbato illo remanſit. „ S. Thomas *Opuſculo quarto*: " Servamus Sabbatum in veneratione Virginis glorioſæ, in quâ „ remanſit tota fides tali die in morte Chriſti. „ Idem *in tertii Sententiar. diſtinctionem III.*, *Quæſt. 1.*

„ gulariter benedictus palmes, qui à ſuâ vite nullo potuit „ timore præcidi. Abſciſſi ſunt viri, qui dicunt: Nos autem „ ſperabamus, quòd ipſe redemturus eſſet Iſraël. Abſciſſæ „ ſunt mulieres: quæ quamvis piè præveniunt mortuo hu„ manitatis ſervitium exhibere, tamen illum reſurrecturum

nequaquam

---

art. 2. quæſt. 2. ad 1. " In tempo„ re Paſſionis Domini, in eâ man„ ſit fides firmiſſima, etiam Apoſ„ tolis dubitantibus. „ S. Bonaventura *in Officio de Compaſſione Mariæ, ad Completorium*, (*Operum Tomo VI. parte 2.:*) " Sepultô Do„ minô, diſperſiſque diſcipulis, fi„ des univerſalis Eccleſiæ ſolùm in „ Matre Domini manebat. „ Et *Serm. 1. inter Sermones de Sanctis in communi*, (*Operum Tomo III. :*) " In Paſſione Dominicâ, totâ defi„ ciente Eccleſiâ primitivorum in „ fide, ſola Domina noſtra firma „ in fide permanſit, ùt petra. „ Et *in tertii Sententiar. Diſtinct. III. Parte I. art. 2. q. 3. ad 2.:* " Diſci„ pulis non credentibus, & dubi„ tantibus, ipſa fuit, in quâ fides „ Eccleſiæ remanſerat ſolida & in„ concuſſa; & ideo diem ſabbati „ ſolemnizat in honorem ejus om„ nis Eccleſia. „ S. Gertrudis *Inſinuationum divinæ pietatis Lib. III. c. 46.* " Ad veſperam lauda me in „ fide illâ conſtantiſſimâ, quâ B. „ Virgo ſola, tempore mortis meæ, „ recedentibus Apoſtolis, & deſpe„ rantibus univerſis, in verâ fide „ perſtitit immobilis. „ Adſtipulantur Jacobus de Voragine *Sermone II. in ſabbato poſt Cineres*, & Joannes Herolt, *Sermone CLXIV. de tempore.* S. Antoninus *Parte IV. tit. XV. cap. XXIV. §. 3.:* " Præter „ Officium parvum B. Virginis..... „ addidit quoque Eccleſia omnibus „ ſabbatis, cùm vacant, eam in „ Miſſis, vel Officio toto, hono„ rari ſolemniter..... quia illâ die, „ mortuô Filiô, & fide extinctâ „ de ejus divinitate in omnibus diſ„ cipulis, & aliis, ſola cognitio „ divinitatis in eâ, [Mariâ] re„ quievit in illâ die. „ Lege, ſi „ lubet, idem docentes Alexan„ drum Alenſem *Tertiâ Parte, Quæſt. ultimâ, membro II. artic. 2.* Item *eâdem parte, quæſt. ult., membro V. art. 1.* & Joannem de Turrecrematâ *Lib. I. de Eccleſiâ, cap. 30., & Lib. III. cap. 61.* Hi rem iſtam aiunt ſignificari illâ Candelâ, quæ, triduo ante Paſcha, ſola accenſa ſervatur in Officio nocturno. Et adeò levi ductus argumento Turrecremata, dicere audet: eſſe contra fidem univerſalis Eccleſiæ, aſſerere, non in ſolâ B. Virgine manſiſſe fidem in die Paſſionis Domini (*). Meritò diſplicent iſta Bellarmino, *Lib. III. de Eccleſiâ militante, cap. ultimo*, ac hodiernis paſſim Theologis, tum quòd magni periculi ſit Eccleſiam, vel unius diei ſpatio, prope exſtinctam fingere: tum quòd illæ vetuſtiorum Scholaſticorum opiniones univerſæ Antiquitati fuerint ignotæ, nec ullius momenti ratione fulciantur. Ante Bellarminum eas rejecerat Bartholomæus à Me-

(*) Etiam ultima candela ſolebat exſtingui tempore Ruperti, ineunte ſæculo XII. Vide Librum ejus quintum *de divinis Officiis, capp. 26. & 28.*

„ nequaquam credebant. Et fortaſſe propterea (quod tamen „ non aſſerendo dico, ne videar novas aſſertiones introdu- „ cere) illa Mater, quæ plus habuit pietatis, cum aliis ad „ unguendum non vénit Corpus Chriſti ſepultum; quia fruſ- „ tra putabat eum ungi, quem reſurrecturum ſciebat. „

Plerique autem Recentiorum (*P*) arbitrantur Chriſtum Dominum primò apparuiſſe Matri ſuæ; ideoque inter apparitiones hanc primo loco ponunt: cùm tamen clarè innuere videatur Scriptura, quòd in conſolationem omnium pœnitentium ſe primò oſtenderit Magdalenæ (*Q*), dicente Marco Euangeliſtâ (89): " Surgens autem mane primâ ſabbati, ap- P Q (89) *Marc XVI. 9.*

---

dinâ, *in tertiam Partem S. Thomæ q. LV. art. 1.* Et ante Medinam Alphonſus Toſtatus, Epiſcopus Abulenſis, *Prologo in Matth., quæſt. XIV.*: Et ante Toſtatum Æneas Sylvius, ſeu Pius II., qui in *Commentario de geſtis Concilii Baſileenſis*: " Nec vulgari, inquit, nonnullo- „ rum opinioni conſentio, qui, „ tempore Dominicæ Paſſionis, ſo- „ lam Virginem aïunt in fide per- „ ſtitiſſe. Unde audent aliqui (**) „ dicere, ſic extenuari fidem poſ- „ ſe, ut ad unam ſolam aniculam „ revertatur. „ Quam opinionem ibidem inſanam appellat.

(*P*) Cornelius Janſenius, Gandavenſis Epiſcopus, *ad cap. CXLV. Concordiæ Euangelicæ, edit. Antuerp. 1613. pag. 1064.*, qui tamen adverſam opinionem non rejicit. Alter ejuſdem nominis, Epiſcopus Iprenſis, & Franciſcus Lucas, *ad Marci XVI. 9.* Joannes Maldonatus, *ad Matth. XXVIII. 1.* Franciſcus Toletus, *in Joan. X.* Franciſcus Feuardentius *ad Irenæi Lib. V. cap. 31.* Baronius, *ad an. XXXIV. num. 183.* Franciſcus Suarez, *in tertiam Partem Diſp. XLIX., ſect. 1.* Sebaſtianus Barradas, *in Concordiam Euang., edit. Antuerp. T. IV. p. 358.* Benedictus Papa XIV., *de Feſtis, Parte I. n. 385.* Antonius Sandinus, *Hiſt. Familiæ ſacræ, pag. 228. editionis 1755.*, Alii.

(*Q*) Sic ſenſit Molani Præceptor Joannes Heſſelius. Graviter, pro more ſuo, Guilielmus Eſtius *in Marci XVI. 9.*: " Quale eſt, ex quibuſ- „ dam rationibus congruentiæ velle „ probare, Chriſtum à morte redi- „ vivum primò ſuæ Matri apparuiſ- „ ſe; cùm Scriptura tam clarè di- „ cat eum apparuiſſe primò Mariæ „ Magdalenæ, nec unquam alibi di- „ verſum inſinuet? Quòd ſi ſecun- „ dùm hujuſmodi ratiunculas proce- „ dendum ſit, oportebit, ut Chriſtus „ etiam matrem ſuam adhibuerit Cœ- „ næ noviſſimæ: eamque primo lo- „ co, honoris cauſſâ, collocaverit: „ & ei primùm Corpus & Sangui- „ nem ſuum diſtribuerit. „ Dudum ante eum Petrus Bleſenſis *Epiſtolâ L.* " Chriſtus exſurgens à mortuis, non „ ſuæ Matri, Virgini benedictæ, „ ſed Mariæ, Peccatrici, de quâ „ ſeptem ejecerat Dæmonia, priùs „ dignatus eſt apparere; ùt puto. „

(**) Veluti Joannes Gerſon.

„ paruit primò Mariæ Magdalenæ, de quâ ejecerat ſeptem „ dæmonia. „ Rupertus tamen, Tuitienſis Abbas, reſpondens huic ſcripturæ, alteram opinionem probabiliter tuetur (90) (*R*). Et Auctor Theſauri novi multo plures affert rationes (91). Quam etiam Pater Ignatius Loiola in Exercitiis ſui Ordinis amplectitur (92). Sed ex vetuſtis Scriptoribus allegantur in hanc ſententiam, ex Latinis, Ambroſius (*S*), Sedulius (*T*), Anſelmus (*V*): ex Græcis, Gregorius Nyſſenus (*X*), & Simeon Metaphraſtes. Quare nullâ ratione popularis pietas hic reprehendenda, aut turbanda eſt: ſed potiùs cum modeſtiâ, quæ Chriſtianos decet, defendenda.

(90) *In Libro ſeptimo de divinis Officiis.* *R*

(91) *In Sermone dici Paſchatis.*

(92) *Caniſius, de Mariâ, Libro IV. cap. 26., & Lib. V. cap. 1.* *S T V X*

CAPUT XIV.

De picturâ Aſcenſionis Chriſti.

QUADRAGESIMO die ſequitur ASCENSIO CHRISTI Salvatoris: " Quam rememorat, ait Guilhelmus, Mimatenſis Epiſcopus (93), Imago Salvatoris in Scalarum „ aſcenſu depicta. „ Sed quia metaphora ea utcumque rudis eſt, cùm commodè ſignificantiùs & elegantiùs Chriſti Aſ-

(93) *Libro I. Rationalis, cap. 3.*

(*R*) *Capite XXV.*

(*S*) *Libro III. de Virginibus, edit. Pariſ. 1686. pag. 217.* " Vidit ergo „ Maria Reſurrectionem Domini, „ & prima vidit, & credidit. Vi„ dit & Maria Magdalena, quam„ vis adhuc iſta nutaret. „

(*T*) *Libro quinto Operis Paſchalis, verſu 362.*

" Quæ cùm clarifico ſemper ſit
„ nomine Mater,
„ Semper Virgo manet. Hujus ſe
„ viſibus, adſtans
„ Luce palàm, Dominus priùs ob-
„ tulit; ut bona Mater,
„ Grandia divulgans miracula, quæ
„ fuit olim
„ Advenientis iter, hæc ſit redeun-
„ tis & index. „

(*V*) *De Excellentiâ Virginis, cap. 6.* Junge Scriptorem *Tragœdiæ de Chriſto patiente, apud Gregorium Nazianzenum, edit. Pariſ. 1630. Tom. II. pag. 289.*, ubi Deipara ad Filium:
" Offer parentis te videndum aſ-
„ pectui. „
Cui Magdalena:
" Citiùs videbis, ùt putâ, quàm ce-
„ teræ. „

(*X*) Hujus teſtimonium invenire non potui.

cenſio depingi poſſit eo modo, quo nunc paſſim pingitur, non mirum, ſi ea Imago extra uſum ſit.

Pulcrè autem Chriſto in cælum aſcendenti appinguntur Angeli, de quibus David (94): "Currus Dei decem millibus (94) *Pſal. LXVII. 18.*
„ multiplex, millia lætantium: Dominus in eis, in Sina, in *19.*
„ ſancto (*Y*): Aſcendiſti in altum, cepiſti captivitatem. „
In quem locum, cùm D. Heſſelius prælegeret tertiam diſtinc- *Y*
tionem Libri ſecundi Sententiarum, ita ejus verba excepi:
" Hic Propheta de Chriſti Aſcenſione in cælum agit (*Z*). *Z*
„ Et eſt ſenſus: Non fuit Chriſtus in cælum aſcendens in-
„ glorius, aut ſine honore: ſed cum magno honore, gloriâ
„ & triumpho, aſcendit. Habuit currus multos, multùm-
„ que magnificos, innumerabiles ſcilicet Angelorum exerci-
„ tus. Dominus in eis in Sinai, in ſancto. Vult dicere (95), (95) *Deut. XXXIII. 2.*
„ quòd, ſicut olim Deus, multis ſtipatus Angelorum millibus,
„ deſcendit in montem Sinai, populo ſuo Legem daturus,
„ ita etiam aſcendit Chriſtus in cælum. Appellat autem
„ David Angelos ſæpe Currus, quia Deus illis utitur ad bel-
„ landum, & triumphandum (*A*); ſicut Reges in bellis, & *A*
„ triumphis, magnificis curribus utebantur: quomodo etiam
„ de Eliſeo legitur (96): Ecce mons plenus equorum, & cur- (96) *IV. Reg. VI. 17*
„ ruum igneorum, in circuitu Eliſei. Qui utique Angeli erant.
„ Diligenter autem divus Auguſtinus in hunc Pſalm. LXVII.
„ notavit, Myriadem conſtare ex decem millibus, & illam
„ vocem hic poni. Currus Dei decem millibus multiplex:
„ Myriades lætantium, &c. Omnes erant in ſummâ lætitiâ. „

(*Y*) Literali ſenſu: Currum Dei, id eſt, Arcam (quâ Deus, ùt Imperator, ſeu Dux populi ſui, vehebatur) ſtipat ingens Iſraëlitarum exercitus. In medio eorum ambulat Dominus in Arcâ ſuâ ſanctâ, qui Legem dedit patribus eorum, deſcendens " coram omni plebe ſuper „ montem Sinai, „ poſitis terminis circa montem, ne propiùs accederent. Exodi XIX. 11. 23. Quod ſequitur: Aſcendiſti in altum, cepiſti captivitatem, intellige de clade Philiſtæis à Davide illatâ in Baal Pharaſim, & à Gabaâ ad Gezer, II. Reg. V. 25. Dicitur in Pſalmis Deus *aſcendere*, *exaltari*, *regnare*, *&c.* quandocumque populum ſuum victorem hoſtium efficit.

(*Z*) Allegorico ſenſu, quem indicavit Apoſtolus Epheſ. IV. 8.:

(*A*) Seu potiùs, quia adſculpti erant Arcæ fœderis duo Cherubini, qui ipſi Currus & ſolium Dei dicuntur, veluti famuli Majeſtatem ejus ſuſtentantes. Sic Regem ſuum Naaman IV. Reg. V. 18.

Aſcendens porrò Chriſtus BENEDIXIT Apoſtolis, manibus ſuis elevatis (97). Quod fecit, aut ritû Aaronico, extenſis ſuper ipſos palmis, uti Judaïci ſacerdotes hodie temerè benedicunt: aut ritu Chriſtiano, quo Epiſcopi benedicunt (*B*). Poſterius, tanquam probabilius, exprimunt Pictores.

(97) Lucæ XXIV. 50. Lindanus Apologetici Tomo III. cap. 46. Levit. IX. 22. III. Reg. VIII. 22., & 54. 55.

B

Chriſtum autem Dominum ſacra ſua VESTIGIA in loco Aſcenſionis impreſſa reliquiſſe, non ſolùm habet ſanctus Paulinus, Nolæ Epiſcopus (98) (*C*): ſed idem refert Beda Presbyter (99) (*D*), ex oculato loci teſte, Adamanno

(98) Epiſt. XI.

C

(99) Lib. V. Hiſtoriæ ſuæ, capite 18.

D

(*B*) Epiſcopi, & Sacerdotes inferiores non alio ritu hodie benedicunt, quàm dextrâ ad frontem uſque erectâ, deinde dimiſsâ, mox *horizontaliter* ductâ, ut Crucis formam exprimant, converſo ad populum manûs latere, quod digito minimo proximum eſt. Alium ritum adhibent Romani Pontifices, quem in vetuſtioribus Dei Patris imaginibus frequenter obſervavi, quemadmodum & in argenteis illis Manibus, quibus Eccleſiæ plures, v. g. Leodienſis, utuntur in Proceſſione Rogationum ad indicandam Divinam in agros benedictionem. In his dextera Crucis inſtar conformata eſt, plicatis digitis duobus infimis, ſublatis indice & digito medio, pollice divaricato, volâ plebi obversâ. Fallor, aut, primo ſæculo Apoſtoli, cæterique Epiſcopi manibus expanſis populo benedixere, more à Judæis accepto Geneſ. XLVIII. 14. &c.

(*C*) En ejus verba: " In baſilicâ „ Aſcenſionis, locus ille tantùm, „ de quo in nube ſuſceptus aſcendit „ [Chriſtus in cælum,].... ita ſacratus divinis veſtigiis dicitur, ut „ nunquam tegi marmore, aut paviri, receperit, ſemper excuſſis, „ ſolo reſpuente, quæ manus, adornandi ſtudiô, tentavit apponere. Itaque, in toto baſilicæ ſpatio, ſolus in ſui ceſpitis ſpecie „ virens permanet: & impreſſam „ divinorum pedum venerationem, „ calcati Deo pulveris, perſpicua „ ſimul, & attigua venerantibus, „ arena conſervat. „ Quæ Paulinus accepit à Melaniâ, Hieroſolymis Romam redeunte, & Nolæ ad eum divertente.

(*D*) Itemque Scriptor Libri Bedæ adſcripti *de Locis ſanctis*, *cap. 7.*: " In ejus [Montis Oliveti] „ ſummo vertice, [eoque medio, „ nam triceps eſt,] ubi Dominus „ cælos aſcendit, Eccleſia rotunda „ grandis ternas, per circuitum cameratas, habet porticus, deſuper „ tectas. Interior namque domus, „ propter Dominici corporis meatum, camerari & tegi non potuit: „ altare ad orientem habens, auguſto culmine protectum, in cujus medio ultima Domini veſtigia, cælo deſuper patente, ubi „ aſcendit, viſuntur. Quæ, cùm „ quotidie à credentibus terra tollatur, nihilominùs manent: eandemque adhuc ſpeciem ſui, velut „ impreſſis ſignata veſtigiis ſervant...

Presbytero. Colligitur autem ex dictis pedum veſtigiis, Salvatorem ad cælum aſcendiſſe, tergo versus Jeruſalem, facie

„ In die Aſcenſionis Dominicæ, „ per annos ſingulos, Miſſâ peractâ, „ validi flaminis procella deſurſum „ venire conſuevit, & omnes, qui „ in eccleſiâ fuerint, terræ proſternere. „ Eccleſiam illam Infideles poſtea delevere : ſuperſunt tamen priſtinæ magnificentiæ ſigna. Ædicula nunc eſt, non patula & aperta, ſed laqueari contecta, in quâ ſpectatur impreſſum ſiniſtri pedis veſtigium; dextri enim pedis alterum aliò aſportatum eſt. Lege Quareſmium *Elucidationis Terræ ſanctæ*, *Tomo II. Lib. IV. cap. 7. & ſeqq.* Baronius *ad an. 34. n. 234.* : " Lapidem illum, ait, qui Domini „ continebat impreſſa veſtigia, Chriſ„ tianæ fidei hoſtium invidiâ inde „ ſublatum, in portâ orientali ejus „ eccleſiæ, ab eis clauſâ, poſitum „ eſſe, Recentiores, qui eadem lo„ ca ſancta deſcripſerunt, teſtati „ ſunt. „ Montem Oliveti vocat Joannes Boucher (*) *le lieu terreſtre, qui a été honoré des derniers attouchemens viſibles, & veſtiges ſenſibles de ſon corps précieux* (de N. S. J. C.;) *où il y a une Egliſe, qui ſert de Moſquée aux Turcs, & d'Oratoire aux Chrétiens. L'Egliſe eſt en forme circulaire, contenant environ 60. pas en ſon circuit, haute de 20. coudées, ou environ, & bien voûtée; quoi que l'on die qu'elle n'ait jamais voulu ſouffrir de couverture.*

Porrò de ſacris illis Domini veſtigiis Veteres alii, præter Paulinum & Bedam, egerunt. Optatus Milevitanus, *Lib. VI. de Schiſmate Donatiſtarum, edit. Dupin pag. 93.*, memorat ſancta Chriſti veſtigia apud Orientales impreſſa. Auguſtinus *Tractatu XXXVII. in Joannem, n. 4.* : " Ibi ſunt veſtigia ejus : modò „ adorantur ubi noviſſimè ſtetit, „ unde aſcendit in cælum. „ Sulpitius Severus *Hiſt. ſacræ Lib. II., edit. Leydenſis 1647. pp. 389. 390.*: " Illud mirum, quòd locus ille, in „ quo poſtremùm inſtiterant divina „ veſtigia, cùm in cælum Dominus „ nube ſublatus eſt, continuari pa„ vimento cum reliquâ ſtratorum „ parte non potuit; ſiquidem quæ„ cumque applicabantur, inſolens „ humana ſuſcipere, terra reſpueret, „ excuſſis in ora apponentium ſæ„ pe marmoribus. Quin etiam cal„ cati Deo pulveris adeò perenne „ documentum eſt, ut veſtigia im„ preſſa cernantur : & cùm quoti„ die confluentium fides certatim „ Domino calcata diripiat, damnum „ tamen arena non ſentiat : & ea„ dem adhuc ſui ſpeciem, velut „ impreſſis ſignata veſtigiis, terra „ cuſtodit. „ Doctus Auctor Libri *de Locis Hebraïcis in Actibus Apoſtolorum, inter Opera Hieronymi, edit. Francofurtenſis 1684., Tomo III. pp. 193. 194.* : " Mons Oliveti ad orien„ tem Hieroſolymæ, torrente Ce„ dron interfluente, ubi ultima veſ„ tigia Domini, humo impreſſa, „ hodieque monſtrantur. Cùmque „ terra eadem quotidie à credenti„ bus hauriatur, nihilominus tamen „ eadem ſancta veſtigia priſtinum „ ſtatum continuò recipiunt. Deni-

(*) *Bouquet ſacré; Rouen, 1743. p. 339.*

E versùs Occidentem (*E*). Ad idem Damaſcenus (100) citat verba Angelorum (1) : " Hic Jeſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum (*F*). „ Nam, ùt ipſe Dominus dixit F

(100) *Lib. IV. cap. 13.*
(1) *Act. I. 11.*

„ que cùm Eccleſia, in cujus medio „ ſunt, rotundo ſchemate, & pulcherrimo opere conderetur, ſummum tantùm cacumen, ùt perhibent, propter Dominici corporis meatum, nullo modo contegi, & concamerari, potuit : ſed tranſitus ejus à terrâ ad cælum uſque patet apertum [apertus. „] Ipſe Baronii adverſarius Caſaubonus *Exercitatione XVI.*, § *154.* : " Miraculum „ de ſanctis Domini Veſtigiis, priſtinum ſtatum continuò recipientibus (quicquid homines moliren„ tur) propter conſenſum tot Scriptorum, & in his magni Hieronymi, qui fuit oculatus teſtis, mihi „ quidem videtur fide digniſſimum. „ Heterodoxus alter Georgius Hornius, *Scholio ad Sulpitium Sever.*, *ubi ſuprà*, relatum ab eo miraculum, unam cenſet " ex fabulis illis, „ quas poſterior ætas, contra ſeculorum ſuperiorum fidem, vel confinxit, vel arripuit. „ Quaſi verò non ſatìs antiquos ac fide dignos teſtes protuliſſemus. Audiamus porrò Hornium : " Euſebius, cùm „ exactiſſimè ſtructuram Templi in „ monte Oliveti deſcribat, nullo „ verbo hujus miraculi meminit, „ haudquaquam prætermiſſurus rem, „ ſi fuiſſet vera, memorabilem, „ & confutandis Ethnicis magnum „ uſum præbituram. Credo errorem ex his verbis, malè intellectis, ortum. De Helenæ in „ Judæam adventu agens, dicit : „ *Ὡς δὲ τοῖς βήμασι τοῖς σωτηρίοις τὴν πρέπουσαν ἀπεδίδου προσκύνησιν.* (**) „ *III. Vitæ Conſtantini*, *41.* Hæc „ in genere de Judæâ dicuntur, ubi „ Chriſtus verſatus : non de Oliveti monte, ubi adſcendit. Deinde, „ ubi ipſam Templi ſtructuram enarrat *cap. 42.*, altum de Miraculo „ Sulpiciano ſilentium eſt. Et quid „ opus futile commentum multis „ refutare? quod ne quidem Socrates, Theodoritus, Sozomenus, „ & fabularum pater Nicephorus, „ qui tamen de Crucium inventione „ tam ſplendidè nugantur, tradere „ auſi fuerunt. „ Eadem recoxit Hermannus Witſius, Profeſſor Trajectenſis, *Sacrarum Exercitationum vigeſimâ, n. 13.* Sed Criticorum nemo neſcit, quàm parum valeant conjecturæ, quàmque infirma ſit inficialis argumentatio, dum præſertim nonnullorum Scriptorum ſilentio aliorum teſtimonia opponuntur, qui & majoris ponderis ſunt, & rem, in controverſiâ poſitam, diſertis verbis affirmant.

(*E*) Hoc poſtremum notat Adrichomius *Deſcr. urbis Hieroſol.*, *n. 192.* : ſed non addit Chriſtum obvertiſſe tergum Hieroſolymis; quæ duo inter ſe pugnare patebit conſideranti ſitum urbis & Oliveti.

(*F*) Damaſcenus *eod. capite* : « Chriſtus, cùm in cælum reci„ peretur, ad ortum efferebatur. „ Incertum an de ſitu aſcendentis loquatur, an loci unde aſcendebat.

(**) Id eſt : Poſtquam autem Servatoris noſtri veſtigiis debitam adorationem exhibuit.

(2): " Quemadmodum fulgur egreditur ab Oriente, & pa- (2) Matth. XXIV. 27.
„ ret uſque ad Occidentem, ſic erit adventus filii hominis„„ (3) Pſal. LXVII. 34.
qui (3) " aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem (G). „ G

CAPUT XV.

Annotatio in Pentecoſtes, ſeu Spiritûs ſancti, Feſtum.

IN PENTECOSTES hiſtoriâ appingunt Pictores (H) COLUMBAM: non ut ſignificetur SPIRITUS SANCTUS ſuper Apoſtolos deſcendiſſe in tali ſpecie: ſed quia aliàs (4) in ejuſcemodi ſpecie apparuit: & quia per columbam pulchrè deſignantur operationes Spiritûs ſancti. Columba enim animal eſt, quod, præ omnibus volatilibus cœli, homines amat, & contubernale eſt, ac manſuetum: innocenſque & fœcundum, & domeſticum: quod verſatur, quieſcit, & habitat, in domibus noſtris. Hæc Chryſoſtomus (5). Poſſentque ex ſacrâ Scripturâ & Patribus multò plures colligi rationes, ob quas Spiritus ſanctus Columbæ convenienter aſſimiletur.

H

(4) Matth. III. 16.

(5) Chryſoſt. Homiliâ ſecundâ, de Pentecoſte.

Verba autem Euangeliſtæ (6): " Et cùm complerentur „ dies Pentecoſtes, erant omnes pariter in eodem loco, „ Hæreſiarcha quidam (7) libenter, ratiunculis aliquot adhibitis, traheret ad ſolos Apoſtolos. Sed cùm ex iis non plus

(6) Actorum II. 1.

(7) T. B. [Theodorus Beza] in [caput] II. Actor.

(G) Cælo redditum Hominem ac Deum Jeſum, apud Patrem Mediatoris officio pro nobis defungi, nemo Chriſtianorum ignorat. Sed irrepſit aliquando pravus mos id ipſum depingendi. Nam anno 1487. " ſecundâ martii, proponen-„ te Decano [Facultatis Theolo-„ gicæ Colonienſis] abuſum Picto-„ rum, vel Statuariorum, qui „ Chriſtum Dominum, poſt Aſ-„ cenſionem ad cœlos, flexis ge-„ nibus ante Patrem ſuum orantem „ repræſentant: hic abuſus prorſus „ tollendus, & inhibendus judi-„ catus fuit. „ Hartzheim, *pag. 9. Prodromi Hiſtoriæ Univerſitatis Colonienſis, ex Annalium S. facultatis Theolog. Tomo primo.* Hanc, aut non multùm abſimilem, Iconem jam reprehenderat Molanus *ſuprà Lib. II. cap. XXVIII., pag. 83.* Vidi tamen, etiam poſt ejus tempora depictam, & in locis ſacris expoſitam.

(H) Non omnes: multis ſufficit Spiritum ſanctum cæleſti lumine, & ignitis linguis exprimere.

concludat, quàm ſe opinari, manè, cùm Apoſtoli ſoli eſſent, geſta eſſe, quæ Lucas commemorat, initio ſecundi capitis, in Actis : nos opinionem illam & adinventionem, quam Majores noſtri & ſancti Patres ignoraverunt, libenter ipſi relinquamus : & paululum intueamur, anne antecedentia & con-
I ſequentia concordem Majorum noſtrorum (*I*) ſententiam nobis commendent.

(8) *Actor. I. 4. 13. & ſeqq., II. 1. & ſeqq.* Apoſtoli, quibus Salvator conveſcens præceperat (8) nè ab Hieroſolymis diſcederent, ſed exſpectarent Spiritum ſanctum non poſt multos dies, " cùm introiiſſent (Hieroſoly-

(*I*) Cypriani *Sermone de Spiritu ſancto, edit. Pariſ. 1666. pag. 347.* " Nec tantùm Apoſtolis collata eſt „ hæc gratia : ſed multitudini cre- „ dentium idem Spiritus ſuperfuſus „ eſt, intus ardentibus, extrà lo- „ quentibus.„ Joannis Chryſoſtomi, *Homiliâ IV. in Acta :* " Quid au- „ tem ? an in duodecim vénit tan- „ tùm [Spiritus ſanctus,] non „ etiam in cæteros ? Nequaquam : „ ſed vénit etiam in illos centum „ viginti.... Vénit non ſolùm ſuper „ Matthiam, ſed etiam ſuper Bar- „ ſabam.... Cùm & Apoſtoli eſ- „ ſent illic præſentes, haudqua- „ quam dixiſſet *Omnes*, niſi ceteri „ quoque fuiſſent participes. Alio- „ qui cùm illos antea ſeorſim ac „ nominatim ſit allocutus, nunc „ non conjunxiſſet illos in eodem „ negotio, niſi fuiſſet omnium „ commune. „ Lege eundem *Homiliâ LXXIV. in Matthæum*, ubi docet illabenti Spiritui ſancto adfuiſſe mulieres. Hieronymi, *Epiſt. XXVII., ad Euſtochium :* " Monſ- „ trabatur locus, ubi ſuper centum „ viginti credentium animas Spiri- „ tus ſanctus deſcendiſſet, ut Joë- „ lis vaticinium compleretur. „ Et *Epiſt. CIII., ad Paulinum Preſbyterum :* " Joël deſcribit, poſt „ everſionem prioris populi, effu- „ ſum iri Spiritum ſanctum ſuper „ ſervos Dei & ancillas, id eſt, „ ſuper centum viginti fidelium „ nomina ; qui effundendus erat „ in cænaculo Sion. „ Auguſtini, *Tractatu XCII. in Joannem :* Vé- " nit enim die Pentecoſtes Spi- „ ritus ſanctus in centum viginti „ homines congregatos, in quibus „ & Apoſtoli omnes erant, qui, „ illo adimpleti, cùm linguis om- „ nium gentium loquerentur, &c. „ Paria legas *Sermone ejus CLXXVI. de tempore, Tractatu II. in Epiſt. Joannis*, & *Libro L. Homiliar. Homiliâ XXIII. cap. II.* Conſentiunt Gregorius Magnus *Libro XXXV. Moralium, cap. VII.*, Theodoretus *Quæſt. XI. in librum Judicum*, & Beda *in hunc locum Actorum.* Solus, aut penè ſolus, è Catholicis ab Antiquorum ſententiâ diſceſſit Bartholomæus Petri, Duacenſis Profeſſor. Is *Commentario in Acta, pp. 34.-36.* variis ſeſe ratiunculis tuetur, quas refellere promtum quidem, ſed longum & inutile foret.

mam (9),

„ mam (9),) in cœnaculum aſcenderunt, ubi manebant...... (9) *Lucæ XXIV. 52.*
„ perſeverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, &
„ Mariâ matre Jeſu, & fratribus ejus. In diebus illis exſur-
„ gens Petrus in medio fratrum, ferè centum viginti, dixit
„ oportere impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus ſanc-
„ tus per os David de Juda (10) : Epiſcopatum ejus accipiat (10) *Pſal. CVIII. 8.*
„ alter. Et ſtatuerunt duos, Joſeph, & Matthiam. Et oran-
„ tes dederunt ſortes eis, & cecidit ſors ſuper Matthiam.
„ Et cùm complerentur dies Pentecoſtes (hoc eſt, cùm jam
„ adeſſet dies quinquageſimus à reſurrectione & Paſchate
„ Chriſti) erant in eodem loco pariter (ſive, ut ſignifican-
„ tiùs eſt Græcè, unanimiter) omnes „ Non additur, Apoſtoli : ſed, Omnes; videlicet unanimes in oratione : unanimes in exſpectatione Spiritûs ſancti, quoaduſque induerentur virtute ejus ex alto : unanimes, propter hanc exſpectationem, in gaudio magno, quamvis nubes Dominum elevatum ſuſcepiſſet ab oculis diſcipulorum : unanimes poſtremò in ſuaviſſimo colloquio de tempore promiſſi Paracleti. Veriſimile eſt autem, dum unanimiter orabant & meditabantur, eis ſic Dominum aperuiſſe ſenſum, ut intelligerent jam jam mittendum eſſe Spiritum ſanctum, die videlicet quinquageſimô à Paſchate & Reſurrectione Domini, eò quòd Pentecoſte Judæorum typus fuerit hujus lætiſſimæ, quam exſpectabant, miſſionis.

Sequitur : “ Et factus eſt repentè de cælo ſonus, tanquam
„ advenientis ſpiritûs vehementis, & replevit totam domum
„ ubi erant ſedentes. „ Nota, repletam eſſe totam domum,
ubi erant ſedentes. “ Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ (*K*) *K*

(*K*) Διαμεριζόμεναι, præſenti tempore. Quamobrem à Francis interpretibus rectè tranſlatum : *Ils virent paroître comme des langues de feu, qui SE PARTAGÈRENT, & s'arrêtèrent ſur châcun d'eux.* Commodùm intelligas, primùm in uno quaſi acervo fuiſſe confertim, ùt frondes in arbore : deinde ita diviſas, ut ſingulæ ſingulorum capitibus inſederint. Quod autem in Præfatione Romanæ Miſſæ, die ſolenni Pentecoſtes, canitur, Spiritum S. Apoſtolis “ innumeris linguis „ apparuiſſe, ita intelligi poteſt, ut, præter flammulas ſingulorum capitibus inſidentes, aliarum copia ſuperiori loco hærere viſa ſit, cæleſtia dona, in alios porrò fideles diffundenda, portendens. Bartholomæus Petri, *ubi ſup. p. 39.*, inſpecta ſibi ait Miſſalia manu deſcripta, ubi non *innumeris* legebatur, ſed *in variis*.

L M „ tanquam ignis (*L*), ſeditque (*M*) ſuper ſingulos eo-
N „ rum (*N*), & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto. „ Non
O igitur coarctemus hanc hiſtoriam ad ſolos Apoſtolos (*O*).

(*L*) *Ignis* hìc in caſu gignendi; ὡσεὶ πυρὸς: nec ulla diverſa lectio in editione Millii. Ergo *velut linguæ igneæ.* An revera ex igne elementari, & noto? Negat Calmetus: & ante eum Gaſpar Sanctius, obſervans linguas non dici *ignis*, ſed *tamquam ignis;* ex quo profectò nihil efficias, cùm Joh. I. 14. viſa dicatur à diſcipulis gloria Chriſti, *quaſi unigeniti à Patre;* unde minimè ſequitur eum non fuiſſe Unigenitum. Fateor tamen incertùm eſſe è quâ materiâ fuerint eæ linguæ. Pictoribus ſufficit, colore ac formâ linguas igneas retuliſſe.

(*M*) Quid ſedit? An *ſpiritus vehemens?* Nimiùm diſtat ab hoc verbo: nec vento, præſertim vehementi, congruit *ſedere*, ſed tranſire. An *Spiritus ſanctus?* Is necdum nominatus eſt: & ea expoſitio verbum ſedendi non continuat cum phraſi præcedente; quod faciendum eſſe monet adjecta conjunctio. An *linguæ?* Repugnat Latina Grammatica: patitur Græca, ſed ferè dum nomen, in numero multitudinis poſitum, generis eſt neutri: Hebraïca, & affinium idiomatum, abſque ullâ vi, admittunt. Quo factum, ut Syrus hìc verteret: ויתבו *Sederuntque.* An *ignis?* Sic accepit Cyprianus *in III. Teſtimon. adversùs Judæos cap. 101.* " Et viſæ „ ſunt, ait, illis linguæ diviſæ, „ quaſi ignis, qui & inſedit in „ unumquemque illorum. „ Ego poſtremas duas interpretationes accipio, & conjungo; nam perinde eſt, ſive linguas igneas, ſive ignem diſpartitum, & linguas referentem, dicas adſtitiſſe diſcipulorum capitibus. Neque neceſſe eſt ad linguas ſectiles, aut (fulminis inſtar) multifidas confugere; " nec „ enim conſtat, inquit Gagneius, „ an ſectæ fuerint linguæ illæ: at „ conſtat diſpertitas ac diſtributas „ in eos fuiſſe, qui aderant. „

(*N*) Ergo ſuper eorum capita; nam hic obvius eſt ſenſus particulæ *ſupra:* firmat mos, antiquus & conſtans, ita pingendi. Quapropter audiendos non puto, qui pectori, vel ori, vel humeris linguas inſediſſe ſuſpicantur. Nec eos juvat, ùt expendenti patebit, Cyrillus Hieroſolymitanus, qui *Catecheſi XVII.* ſcripſit id factum, " ut „ novæ coronæ ſpirituales, per „ linguas igneas, imponerentur ca- „ piti [diſcipulorum.] „ Quòd autem Jacobus Hyacinthus Serry *Exercitatione LXII. num. 9.* tam inſigne miraculum eò redigat, ut omnes, in cænaculo præſentes, hianti ore obſtupuerint, eorumque linguæ velut igneæ ac diſpertitæ apparuerint, id commentum eſt Hiſtoriæ ſacræ repugnans, hauſtum ex Laurentio Vallâ, inter hujus Grammatici (ut mitiſſimè dicam) ſingularia linquendum, & refutatione indignum.

(*O*) Utì poſt Bezam fecit alter Calviniſta Joannes Piſcator *Commentar. in N. T. Tomo II. pagg. 736. 737.*, neſcio quâ logicâ id

Nam & Petrus ſubjungit (11) : “ Non, ſicut vos æſtima-
„ tis, hi ebrii ſunt, cùm ſit hora diei tertia : ſed hoc eſt
„ quod dictum eſt per Prophetam Joël (12) : Super ſervos
„ meos, & ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de
„ Spiritu meo. „

(11) *Chryſoſt. Homilià IV. in Acta.*
(12) *Joël. II. 29.*

---

extrudens è verſibus hujus capitis 14. & 15. Nobiſcum ſentit Anglicanæ religionis aſſecla, Joannes Lightfootus *Horis Hebraïcis in Acta Apoſt., Tomo II. Operum, edit. Ultraj. 1699. pag. 693.* : “ Ἦσαν
„ ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν, &c. (*) Jam
„ quinam illi ἅπαντες (**) ? Quid
„ obſtat, quin dicas : iſti centum
„ & viginti, quorum mentio cap.
„ I. 15. ? Et bene quadrat con-
„ nexio cum hiſtoriâ præcedenti.
„ Aderant illi omnes ſimul, cùm
„ proponeretur electio duodecimi
„ Apoſtoli, & cùm ille erigere-
„ tur. Et, quare vox ἅπαντες hoc
„ etiam in loco non ſit ad eundem
„ numerum referenda, quis ratio-
„ nem reddiderit ? Hæc ratio, in-
„ quies, poteſt reddi, quòd omnes,
„ qui jam erant unà, dotati ſunt
„ dono linguarum. At num conci-
„ piendum, omnes centum & vi-
„ ginti ita dotatos ? Credimus,
„ hiſce ducti rationibus : I°. Quòd
„ reliqui prædicaturi erant in ex-
„ teris regionibus, æquè ac Apoſ-
„ toli ; opus igitur iis æquè exte-
„ ris linguis. II°. Idem donum im-
„ pertierunt Apoſtoli per impoſi-
„ tionem manuum iis, quos in-
„ ſtituerunt miniſtros in particula-
„ ribus Eccleſiis. Abſurdum ergo
„ videretur, ſi egregii hi viri,
„ qui fuerant de ipſo ſodalitio
„ Chriſti & Apoſtolorum, & qui
„ futuri erant Concionatores in
„ variis regionibus, non eodem
„ dono locupletarentur. III°. Di-
„ citur de ſeptem Diaconis, quòd
„ erant πλήρεις Πνεύματος ἁγίου (***),
„ etiam antequam ad illud munus
„ eligerentur, cap. VI. 3. ; quod
„ adeò convenit cum eo, quod
„ dicitur in hâc hiſtoriâ : Ἐπλήσ-
„ θησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου (****)
„ v. 4., ut nec tempus conve-
„ nientius, nec locum convenien-
„ tiorem excogitaveris, in quibus
„ Diaconi ita repleti, quàm cùm
„ Apoſtoli ita repleti, ex deſcen-
„ ſione Spiritûs. IV°. Dignitas &
„ prærogativa Apoſtolorum ſupra
„ reliquos diſcipulos parum con-
„ ſtitit in dono linguarum iis ap-
„ propriato : ſed in hoc inter alia,
„ quòd ipſi donum iſtud largiri
„ potuerunt; quod non potuerunt
„ alii. Philippus Diaconus abſque
„ dubio variis loquutus eſt linguis:
„ aſt largiri Samaritanis minimè
„ potuit, ut illi etiam variis lo-
„ querentur : reſervatum illud Pe-
„ tro & Joanni Apoſtolis. V°. Si
„ Spiritus ſanctus in dono lingua-
„ rum illapſus fuit in omnes au-
„ dientes ſermonem Petri in domo
„ Cornelii, cap. X. 44., minùs
„ mirum videbitur, ſi & in hos
„ omnes etiam, de quibus nos jam
„ loquimur. „ Idem Lightfootus *Commentario in Acta Apoſt.*,

(*) *Erant omnes pariter, &c.*
(**) *Omnes.*
(***) *Pleni Spiritu ſancto.*
(****) *Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto.*

Subjungit prædictus Hæreſiarcha ridiculè facere eos, qui cùm hanc hiſtoriam pingunt, ſolent Mariam Matrem Domini in medio Apoſtolorum collocare, nimirum ut Apoſtolici eam collegii Principem faciant; quod ſanctiſſimæ illi Virgini nuſquam in mentem vénit. Cui reſpondeo, quòd hæretici libenter obſcurent gloriam ſanctiſſimæ Virginis, non tam proprio, quàm Serpentis illius inſtinctu, qui ùt vidit ſe projectum in terram, perſecutus eſt Mulierem (13), quæ Maſculum a quo devictus eſt peperit; ut illius dicti veritas probaretur: "Inimicitias ponam inter te & mulierem (14)." At verò Catholici libenter cum Damaſceno dicunt (15), eam verè honoratam ſupra omnem creaturam: cum Chryſoſto-

(13) *Apoc. XII. 13.*
(14) *Geneſ. III. 15.*
(15) *Damaſc. Lib. III. cap. 12.*

---

ubi ſuprà pag. 763. : " Plures " equidem (ſi non univerſus iſte " cœtus, qui è centum & viginti " viris conſtitit) Spiritu ſancto, " & linguarum donis, ad Pentecoſten ornati erant, & non " Apoſtoli dumtaxat. Etenim I°. " Euangeliſta numerum iſtum ab " initio ſuppoſuit, quaſi hiſtoriæ " ſubſtratum: etiamſi ſanè duodecim Apoſtolos ſpeciatim magìs " reſpexerit, prout, in hiſtoriâ " Apoſtolorum, cum Petro & " Paulo præſertim rem habet. II°. " Quid, amabo, rei eſſet, de quâ " reliqui centum & octo (nunc " temporis præſertim) ſeorſim ab " Apoſtolis ſatagerent? Dictum " eſt eos fuiſſe *commoratos*, *& perdurantes unanimiter, eòdem loci* " cap. I. 13. 14.; quod idem eos " feciſſe, uſque dum hoſtium rabie diſſipati eſſent, è filo narratiunculæ ſat conſtat, cap. 8. " Et mirum ſanè eſſet, ſi in iſto " die potiſſimùm, die Pentecoſtes " perquàm celebri, die Dominico, Sabbati nempe Chriſtianis " recèns facti, die quo inſigne illud Patris promiſſum non ſine " juſtâ ſpe & expectatione inhiabatur: mirum, inquam, eſſet, " ſi in iſto die à ſociis ſegregarentur, & non hiſce exoptatiſſimis ſolennibus intereſſent. " III°. Perpendamus modò ſeptem " Diaconos, cujuſmodi dotibus ornati erant. Quàm Spiritu ſancto onuſti! Actor VI. 3. Quantis miraculorum virtutibus polluit Stephanus, quantâ ſapientiâ, " ſpirituque quàm invincibili! ℣. " 8. 19. Quantâ donorum largitione geſtiit Philippus Actor. VIII. " 6.! Dic itaque, ſodes, ubi, & " quando, & quâ ratione ſupponi " poſſit iſtiuſmodi viros donis adeò " magnificis imbutos fuiſſe, niſi " tam die Pentecoſtes, quàm junctim etiam cum duodecim Apoſtolis? Inquient fortaſſis nonnulli, hæc eos ab ipſo Chriſto accepiſſe, cùm is apud vivos agens, " Diſcipulos ad Euangelium promulgandum dimitteret, Luc. X. " 17. At, cum pace eorum, unde " interim linguarum donis imbutus " eſſet Barnabas, niſi in illo die, " quo Spiritus ſanctus adeò ubertim effuſus fuerat? "

mo (16) prædicant eam honoratiorem Cherubim, & incomparabiliter glorioſiorem Seraphim (17): cum Germano Epiſcopo, eam quâvis viſibili & inviſibili creaturâ ſuperiorem reputant: cum Eccleſiâ denique, exaltatam canunt ſuper choros Angelorum. " Hoc enim, habet Bernardus (18), mihi „ de illâ cantat Eccleſia, & me eadem docuit decantare. „ Hac de cauſsâ Pictores, tam alibi, quàm in hiſtoriâ Pentecoſtes, libenter Mariam honoratiori loco depingunt: tum etiam quia non dubitant, quin Apoſtoli maximâ in reverentiâ beatiſſimam Deiparam habuerint. Quid enim nobilius Dei Matre? Quid ſplendidius eâ, quam ſplendor elegit (19)? Hinc Lucas Euangeliſta, cùm dixiſſet: " Apoſtoli omnes erant per- „ ſeverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, hono- „ ris gratiâ adjecit (20): Et Mariâ matre Jeſu: „ perinde loquens, ac ſi Maria non eſſet mulier, ſed plus quàm mulier (*P*). Omnes enim Apoſtoli eam velut matrem reverebantur, memores ultimæ voluntatis Domini ſui, qui uni eorum dixerat (21): " Ecce mater tua. „ Qui etiam ob id eam " accepit in ſua (*Q*): „ hoc eſt, in Apoſtolicum collegium, in quo nemo aliquid ſuum eſſe dicebat. In eo autem collegio humilem Virginem nihil ſibi principatûs aut regiminis vendicâſſe colligit ex Scripturis ſanctus Præſul Epiphanius (22), ſcribens contra Collyridianos, Mariæ offerentes (*R*).

(16) *Chryſ. in Liturgiâ.*
(17) *Actione IV. Synodi ſeptimæ.*
(18) *Epiſtolâ CLXXIV.*
(19) *Ambr. Lib. II. de Virginibus.*
(20) *Actor. I. 14.*
P
(21) *Joan. XIX. 22. Aug. Tractatu CIX. in Joannem.*
Q
(22) *Hæreſi* [LXXVIII. &] *LXXIX.*
R

(*P*) Locum hunc rectè interpretantur Joannes Druſius, & Hugo Grotius, heterodoxi ambo, ſed mitioris ingenii homines, & antiquitatis Eccleſiaſticæ reverentes. Ille: " *Cum mulieribus, & Ma-* „ *riâ matre Jeſu*] Locutio eſt, „ ùt [Marci XVI. 7.] *Dicite diſ-* „ *cipulis ejus, & Petro.* Sic [III. „ Reg. XI. 1.] *Rex Salomon ama-* „ *vit mulieres alienigenas, & filiam* „ *Pharaonis* „ [quæ nempe primaria ejus uxor, ùt Turcarum Imperatoris Sultana.] Grotius verò: " *Mariâ matre Jeſu*] Quæ, „ ùt eximia, ſingulariter memo- „ rari merebatur. Vide (pergit) „ quæ diximus ad Marc. XVI. 7. „

(*Q*) Id quidam *in jus ſuum*, alii *in curam ſuam* interpretantur. Omninò intelligendum *in ædes ſuas*, ſive *in domicilium ſuum*, quodcumque, & ubicumque foret. Sic enim illud Εἰς τὰ ἴδια accipitur Eſtheris V. 10. & VI. 12.: atque in ipſo Joannis Euangelio cap. XVI. 32. Et ſic exponunt Cyrillus Alexandrinus *Lib. XII. in Joan.*, *edit. Pariſ. 1638. Tomo IV. p. 1065.*, & Petrus Chryſologus *Serm. XLIX.*, *Tomo VII. Biblioth. PP. edit. Lugd. 1677. pag. 884.*

(*R*) *Editionis Petavianæ pagg. 1054. 1055. 1058.* " Admirati ſu-

CAPUT XVI.

De picturâ Trinitatis ſacroſanctæ.

OCtavo die poſt Pentecoſtem, Feſtivitas eſt ſacroſanctæ & glorioſæ Trinitatis. De cujus picturis duo capita ſcripſimus Libro II. (*S*). Quibus hic pauca adjiciemus. Occurrit enim (quod eo in loco non notavimus) famoſa & injuria illa pictura, quâ Coſroës Rex Divinæ Majeſtati illuſit. Quam ex Caroli Sigonii ſecundo libro de Regno Italiæ adferemus: " Coſroïs Regis ductu, inquit, Perſæ, cum ingenti „ armatorum numero Judæam ingreſſi (23), Jeroſolymis captis (*T*), nonaginta millia Chriſtianorum occiderunt (*V*): „ atque inde abeuntes Zachariam Patriarcham captivum adduxerunt, & ligna (*X*) Dominicæ Crucis abſportârunt. „ Adjiciunt etiam, qui Rituales libros compoſuerunt, Coſroëm, ut ſanctiſſimæ Trinitati in contumeliam Chriſtiano-

(23) *Anno* 615.

„ mus, cùm... audiviſſemus alios „ ita deſipere, ut in tractatione „ de ipsâ, ſemper ſanctâ, Virgine, „ pro Deo hanc introducere ſtuduerint, & adhuc ſtudeant, & „ furore quodam ac amentiâ ducantur. Narrant enim, quòd „ quædam mulieres in Arabiâ, è „ partibus Thraces, hanc vanitatem invexerunt, ut in nomen „ ſemper Virginis collyridem quandam [libi genus] ſacrificent: & „ ſimul congregentur: & in nomen S. Virginis ultra modum „ quid tentent aggredi, nefariò ac „ blaſphemò negotiò: & in nomen ipſius ſacra celebrent per „ mulieres. Quod totum impium „ eſt & nefarium, alienum à prædicatione ſancti Spiritûs. „ Rurſum: " Quædam enim mulieres „ currum quendam, ſive ſellam „ quadratam, ornantes, expansô „ ſuper ipſam linteô, in quâdam „ illuſtri die anni, per aliquot „ dies, panem proponunt: & offerunt in nomen Mariæ. Omnes autem panem participant, „ &c. „

(*S*) Tertium & quartum, *ſuprà pagg.* 32--38.

(*T*) Menſe Junio anni 615.

(*V*) Non occiderunt Perſæ, ſed Judæi, quibus illi captivos Chriſtianos vendiderant. Lege Theophanem *pagg.* 250. 251. 252. *editionis Regiæ Pariſienſis.*

(*X*) Τὰ ξύλα. Sic loquuntur veteres omnes, qui de relatâ è Perſide ſanctâ Cruce egerunt; unde colligas eam in plures partes diviſam fuiſſe.

„ rum illuderet, domum cælo ſimilem in Perſide conſtruxiſ-
„ ſe : atque à dextrâ parte, crucem : à lævâ, gallum : in
„ medio ſemetipſum ſtatuiſſe: ac ſe Patrem eſſe, qui medius
„ inter Filium & Spiritum ſanctum ſederet, dixiſſe (*Y*). „ *Y*
Hæc Sigonius. Sed tanta blaſphemia impunita non remanſit. Legimus enim annuè, die decimâ-quartâ Septembris, Crucem, quatuordecim annis poſtquam venerat in poteſtatem Perſarum, receptam eſſe (*Z*), & Jeroſolymam ſolenni celebritate relatam (*A*), Coſdroâ per filium (*B*) necato. *Z* *A* *B*

Præterea conſuluit me litteris, ex Antuerpiâ ſcriptis, doc-

(*Y*) Cedrenus *ad an. XIII.*, *pag. 412. editionis Regiæ Pariſ.*, hæc tantùm : " Heraclius [Perſas] inſequens, bellatores interficit, fugientes diſſipat, urbemque Gazacoten capit. Eâ in urbe fuit Fanum Solis, Theſaurus Crœſi Lydorum regis, & impoſtura carbonum. Ingreſſus autem in eam, abominandum offendit Coſrhoïs Simulacrum, & effigiem ejus in globi formam, referente palatii tholo tanquam in cælo ſedentem. Circùm erant Sol, Luna, & Aſtra, quibus ille ſuperſtitioſus tanquam Diis ſerviebat, circumſtantibus ſe Angelis ſceptrigeris. Machinas porrò impius paraverat, quæ eo ex loco guttas, pluviæ inſtar, emitterent, ſonitumque tonitrû æmulum ederent. Hæc omnia, ipſamque Ignis ædem, totamque urbem combuſſit Heraclius. „ Non plura Theophanes *An. 1.*, *pag. 258.*

(*Z*) Anno 628., ac primùm CPolim delatam. Cuſus eſt eâ occaſione Nummus, in cujus poſticâ effigies Imperatoris, diademate cincti, cruculâ antrorſum eminente. Circùm epigraphe : D N. HERACLIUS PPA, id eſt, *Dominus noſter Heraclius perpetuus Auguſtus*, vel *Pater Patriæ*, *Auguſtus*. In anticâ Crux patibulata, cui inſcriptio circumponitur : VICTORIA AUGUSTA, & infra CONOB.; quod Joannes Chriſtophorus Battellus explicabat CONSTANTINOPOLI OBSIGNATA. Lege hujus *Diſſertationem*, Romæ an. 1704. editam : *Ephemerides Trivoltinas*, *menſe Auguſto ejuſdem anni* : *Diarium Literatorum* Italicè *1715. Tomo XXII.* : Proſperum Lambertinum *de Feſtis*, *Parte I. n. 603. & ſeqq.* : &, qui nummum hunc paullùm aliter exhibet, Baronium *ad an. 627. n. 29.*

(*A*) Anno ſequenti, 629.

(*B*) Primogenitum, cui nomen Syroes, vel Syrouye. Is ægerrimè ferens, quòd pater Madarſem, ſeu Maderſanem, aut Mardazanem, è Syrâ dilectâ conjuge natum, in Imperii ſocietatem advocare tentaſſet, captum apud Seleuciam Coſrhoen in vincula conjici juſſit ; ubi " panîs parum & aquæ tribuentes, eum fame necabant. Aiebat enim Syroës filius : Comedat aurum, quod incaſſum collegit, propter quod etiam multos fame necavit mundum-

tus quidam Paſtor, de Imagine Trinitatis Eccleſiæ ſuæ datâ, num erigenda eſſet, eò quòd in ſinu Patris exprimeret nudum & mortuum Corpus Chriſti, tranſverſim poſitum, & brachiis Patris hinc inde ſuſtentatum. Cui in primis reſpondendum fuit, deciſionem ab Ordinario petendam eſſe, cùm Synodi Tridentinæ decretum ſit (24), nemini licére, ullo in loco, vel Eccleſiâ, etiam quomodolibet exemtâ, ullam inſolitam ponere, vel ponendam curare Imaginem, niſi ab Epiſcopo approbata fuerit. Deinde adjéci, me eam Imaginem non probare, tum quia in Eccleſiâ Dei inuſitata eſt (C),

(24) *Seſſ. XXV.*

C

„ que delevit. Porrò miſit idem „ Syroës Satrapas, ad eum injuriis impetendum, & conſpuendum. Et ductum Mardazanem, „ quem coronare volebat, filium „ ejus, ante ipſum occidit: & ſic „ reliquos filios ejus in conſpectu „ ipſius peremerunt. Et miſit „ omnes, qui inimici ejus eſſent, „ ut eum injuriis afficerent, percuterent, atque conſpuerent. „ Denique per quinque dies hôc „ factô, juſſit Syroës ipſum arcubus interficere: ſicque paulatim „ in malis nequiſſimam animam „ ſuam tradidit.„ Hæc Theophanes, qui *ſuprà*, *pag.* 270. Incidit nex Choſroæ in an. 628. prid. cal. Martii, ùt docet Epiſtola Heraclii ad Byzantinos, inſerta *Chronico Paſchali*, *ſeu Alexandrino*, *Regiæ edit. pag.* 398.

(C) Talis Lovanii ſpectatur exeuntibus per portam Dieſtenſem, eaque Molani ætate, ùt quidem videtur, haud recentior. Affines eæ ſunt, ubi ſedet Pater æternus: ſuper hunc volitat, aut ejus humero, vel pectori inſidet, uſitatâ Columbæ formâ, Spiritus ſanctus: Filius pendet è Cruce, cujus brachia, vel Patris genibus innixa, vel ab Angelis utrimque ſuſtentata. SS. Trinitatem, præter alios, ita pinxit inſignis Artifex Italus, Guido Reni, Gallis dictus *le Guide*, anno 1642. æt. 68. defunctus. Ectypon vide in Breviario Rotomagenſi, *edit.* 1736., *Partis Æſtivæ pag.* 155. Poſterioris hujus generis Imagines conſtat ante Molanum in uſu fuiſſe. Duas adhuc videre eſt Lovanii vitro appictas in clauſtris Carthuſianorum, & alteram quidem cum notâ anni 1525. Talem hæc ſcribens habeo præ oculis, typo ligneo impreſſam in *Legenda aureâ Lugduni editâ anno* 1521. *folio* XVII. ad Vitam S. Pauli Heremitæ. Talem Bernardus de Montfaucon exhibet *Monarchiæ Francicæ Monumentorum Tomo II.*, *paginâ poſt* 328., expreſſam è libro Gallicè ſcripto an. 1352., quo continentur Statuta Equeſtris Ordinis, *à Nodo*, ſeu *Spiritu recti deſiderii* nuncupati, quem eodem anno inſtituerat Ludovicus Andinus, Rex Siciliæ ac Hieroſolymorum. Quæ pictura, ut obiter notem, Chriſtum repræſentat ſpinis coronatum, Cruci, ſuppedaneo inſtructæ, quatuor clavis affixum, ac præcinctum linteo, ferè ad genua uſque pendulo.

tum

tum quia Chriſtus nuſquam in ſpecie mortui Corporis apparuiſſe legitur, etſi ſciam Divinitatem ejus à Corpore mortuo ſeparatam non fuiſſe.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT XVI.

Ex Epiſtolâ BENEDICTI XIV. *ad Joſephum, Epiſcopum Auguſtanum, datâ Romæ die* 1. *Octobris* M. DCC. XLV. (*)

" NEC ULTERIÙS progrederetur Epiſtola noſtra, niſi alia quædam
„ Litteris tuis nobis indicanda judicaſſes; inter quæ præcipuum lo-
„ cum obtinet, quod ſcribis, de publicatis, latèque diffuſis quibuſdam
„ Imaginibus, SPIRITUM SANCTUM ſub ſpecioſi JUVENIS FORMA referen-
„ tibus, ſubſcriptis verbis *Veni Sancte Spiritus.* De quibus Imaginibus, utpo-
„ te ſtatim undequaque ſparſis, atque multiplicatis, duo potiſſimùm inqui-
„ renda ſunt; primùm an Soror Creſcentia eas invenerit, vulgaverit,
„ approbaverit: alterum, an, prætermiſſâ indagine de earum auctore,
„ hujuſmodi Iconum uſus, expreſſio, & veneratio, ſive intra Eccleſias,
„ ſive extra illas admitti poſſit.

„ Nos autem de primâ Quæſtione minimè verba faciemus.....

„ De alterâ verò Quæſtione dicturi, primùm omnium, Apoſtolicum Fra-
„ ternitatis tuæ zelum, quo hujuſmodi Imagines huc illuc ſparſas, & per
„ cœnobium, per Eccleſiam, per Chorum palàm expoſitas, auferri, &
„ removeri juſſiſti, laudamus, atque probamus; Te hortantes, immò
„ etiam auctoritate, quâ fungimur, Tibi mandantes, ut, in ſuſcepto pro-
„ poſito firmiter conſtanterque perſeverans, nullo pacto permittas hu-
„ juſmodi Icones ulteriùs multiplicari: quaſcumque verò ullibi exiſtere
„ compereris, eas omnes & ſingulas de medio tollas; adhibitis iis auc-
„ toritatis ſimul, prudentiæque Tuæ, remediis, quibus optatum finem ſine
„ turbâ, ac tumultu, conſequi poſſe judicaveris.

„ Neminem profectò latet, impium atque ſacrilegum errorem fore,
„ Divinæque naturæ injurioſum, ſiquis ſe putaret Deum Optimum Maxi-
„ mum, ſicuti in ſe eſt, coloribus exprimere poſſe. Quum enim illius
„ Imago depingi, atque oculis ſubjici nequeat, niſi tanquam materialis

(*) Exſtat in ejus Bullarii, Romæ anno ſequentè editi, Tomo I. pp. 562--569. Hanc Epiſtolam « obſervationibus ſuis ineptè vellicavit Chriſtianus Erneſtus Windheim: [ſed eam] » egregiè propugnavit V. C. Lud. Ant. Muratorius in *Apologiâ ejuſdem Epiſtolæ.* Videnda » eſt etiam *Diſſertatio Theologica de eo quod licitum eſt circa Picturam Imaginum SS. Trinitatis*, edita Tubingæ 1746. auctore Jo. Philippo Eſſich. » (Ant. Franc. Gorius, *Annot. ad Fed. Borromæi de Picturâ Sacrâ Lib. II. cap. 1.*)

„ alicujus ſubſtantiæ, corporeâ figurâ & partibus præditæ; ſiquis has „ qualitates Divinæ Naturæ tribueret, is profectò in Anthropomorphitarum errorem incideret.

„ Repræſentatur tamen Deus eo modo, eâque formâ, quibus in Scripturis Sanctis legimus ipſum mortalibus apparere dignatum eſſe. Licèt „ enim id ab Heterodoxis Scriptoribus improbè reprehendatur, inter quos „ Simonem Epiſcopium vidimus, ſuarum *Inſtitutionum Theologicarum Lib. IV. Sect. II. cap. 10.* aſſerentem, non licére Deum pingere, ne ſub eâ quidem formâ, quâ ſe hominibus videndum exhibuit: ex noſtris verò, „ etiam Durandus opinatus fuerit hujuſmodi Imaginum uſum minimè expedire: & Joannes Heſſelius, Catholicus itidem Scriptor, *Catechiſmi ſui Lib. I. cap. 65.*, huic opinioni favere videatur, dum ait innocuas „ quidem fore hujuſmodi picturas, ſi à doctis tantummodo Viris „ conſpici deberent: ſed, quum ſapientium & inſipientium oculis „ expoſitæ eſſe debeant, facilè evenire poſſe, ut indoctis per eas „ malè de Deo credendi occaſio præbeatur: nihilominus communiter Catholici Theologi aliter docuere. Petavius *Theologicorum Dogmatum Lib. XV. de Incarnatione, cap. 14.*, ùt videre eſt ipſius *Operum Tomo VI.*, „ licitum eſſe demonſtrat, Deum ſub eâ formâ depingere, quâ ipſum „ accepimus ſemetipſum conſpiciendum præbuiſſe: " Communi Catholicorum aſſenſu inveteravit opinio, nimirum ut eatenus figurari Deus poſſit, „ quà ſub externâ aliquâ ſpecie aſpectabilem ſe præbuit hominibus. „ „ Molanus, doctus auctor, *Hiſtoriæ ſacrarum Imaginum Lib. II. cap. 3.* „ hanc ipſam ſententiam confirmat: eandemque Quæſtionem duo alii „ clari nominis Theologi egregiè illuſtrârunt, nimirum Suarez *in III. Part. D. Thomæ Tom. I. Quæſt. XXV. art. 3. Diſput. LIV. ſect. II. pag. 793.*, & Valentia *Tom. IV. ſuorum Operum pag. 384.* Quibus addendi „ ſunt duo S. R. E. Cardinales, Bellarminus, & Gotti, à Nobis aliàs „ citati in Opere noſtro *de Canonizatione Sanctorum Lib. IV. Part. II. cap. 20. num. 2.*

„ Imagines Deum ita repræſentantes minimè reprobat ſacra Tridentina Synodus *Seſſ. XXV. de Invocatione, veneratione, & Reliquiis Sanctorum, & ſacris Imaginibus*: ſed Epiſcopis mandat, ut populos edoceant, „ per hujuſmodi Picturas erudiri & confirmari Gregem Chriſti in articulis Fidei commemorandis, & aſſiduè recolendis. Si quis verò privatus hujuſmodi Imaginum uſum opinione ſuâ reprobare auſus eſt, „ Eccleſiaſtico judicio damnatus fuit, ùt indicat Propoſitio XV. inter damnatas à fel. rec. Prædeceſſore Noſtro Alexandro Papâ VIII. die 7. decembris 1690., quæ ſic habet: " Dei Patris ſedentis ſimulacrum nefas eſt Chriſtiano in templo collocare (**). „

„ Et profectò quum in Sacris Litteris legatur, Deum ipſum ſub hac, „ aut illâ formâ, hominibus ſe videndum exhibuiſſe, cur ſub eâdem formâ eundem pingere non licebit? " Si ergo Litteræ legentibus permittuntur; cùm tamen ſacræ Litteræ in maximâ veneratione habeantur,

(**) Propoſitionem hanc, ex vulgatis apud nos Alexandrini decreti editionibus, paullùm aliter exſcripſi in ſcholio *B.*, *ſuprà pag. 34.*

„ cur non etiam Imagines permittentur? “ Verba ſunt Alphonſi de Caſ-
„ tro *Lib. VIII. adverſùs Hæreſes*; quo etiam argumento ſtrenuè uſus eſt
„ Cardinalis de Richelieu in ſuo Tractatu *de faciliori ratione reducendi eos,*
„ *qui ſe ab Eccleſiâ ſegregârunt*, *Lib. III. pag. 439.*

„ His poſitis principiis minimè dubiis, facilè patebit, quâ ratione Ima-
„ go Spiritûs Sancti à Pictoribus efformari debeat, & quænam ipſius
„ Imagines approbari debeant, aut reprobari. In ſanctis Euangeliis à
„ BB. Matthæo, Marco, & Lucâ conſcriptis, ubi Baptiſmus enarratur,
„ quem Dominus Noſter Jeſus Chriſtus à Joanne accipere voluit, legi-
„ tur, apertum fuiſſe cælum : & Spiritum Sanctum corporali ſpecie, ſi-
„ cut Columbam, ſuper eum deſcendiſſe. Quod cur factum fuerit, mi-
„ rificè explicat Dionyſius Alexandrinus *in Epiſtolâ adverſùs Paulum Sa-*
„ *moſatenum*, quæ extat *in Collectione Conciliorum Labbei Tom. I. pag.*
„ *867.*, ita : “ Cur verò in ſpecie Columbæ Spiritus Sanctus deſcendit?
„ ſcilicet ut nos doceret, qui miſit illum, quique eum, quem miſit,
„ accepit. Sicut enim Noë dimiſit ex arcâ Columbam, & ipſe illam
„ recepit; ad eam ſimilitudinem intelligendum nobis eſt, ipſius Chriſti
„ eſſe Spiritum Sanctum coæternum, & quod erat ipſius, hoc dediſſe
„ nobis; dividens, & effundens ſuper omnem carnem credentium, quia
„ Deus eſt & Dominus, qui diviſit nobis ſuum Sanguinem & Spiri-
„ tum. „

“ Non hìc opus eſt in eam controverſiam ingredi, quæ inter eruditos
„ Criticos agitur, ſuper illius Columbæ naturâ. De hac olim egimus
„ in Noſtro Tractatu *de Feſtis Domini Noſtri Jeſu Chriſti*, *editionis Pata-*
„ *vinæ* § *LIV.*, quâ editione abſolutâ, recentiorem quamdam ſuper hoc
„ argumento vidimus Diſſertationem inter *Diſcurſus Hiſtorico-Criticos ad*
„ *illuſtrationem Veteris & Novi Teſtamenti* typis editos *Hagæ Comitum*, *an.*
„ *1737. pag. 148.*

„ Quod autem ad præſentem Quæſtionem attinet, quum Spiritus Sanc-
„ tus in Columbæ ſpecie olim viſibiliter apparuerit, profectò illius Imago
„ ſub eâdem ſpecie depingi debet. Quâ in re vetus Eccleſiæ diſciplina
„ noſtrorum temporum conſuetudini adſtipulatur. De eâ ſiquidem teſta-
„ tur S. Paulinus, Epiſcopus Nolanus, qui, ſæculo Chriſti quinto ineunte,
„ *in Epiſtolâ ad Severum*, deſcribens Picturas in Baſilicâ S. Petri jam
„ tunc exiſtentes, ita cecinit :

“ Pleno coruſcat Trinitas myſterio;
„ Stat Chriſtus Agno : Vox Patris cælo tonat:
„ Et per Columbam Spiritus ſanctus fluit. „

„ Pariter, Chriſti anno DXVIII., Antiocheni Clerici & Monachi, in
„ precibus Joanni Patriarchæ, & Synodo adversùs Severum congregatæ
„ exhibitis, hæc habent, *apud Labbeum Conciliorum Tomo V. pag. 159.*:
„ Columbas aureas & argenteas, in figuram Spiritûs Sancti, ſuper Divi-
„ na Lavacra & Altaria appenſas, unà cum aliis, ſibi appropriavit; di-
„ cens, non oportere in ſpecie Columbæ Spiritum Sanctum nominare. „
„ Damnatus etiam fuit in Concilio Nicæno ſecundo, habito anno Do-
„ mini DCC. LXXXVII., Xenaïas Catechumenus, quum auſus eſſet aſſere-

„ re, non licere Spiritum Sanctum ſub Columbæ formâ repræſentare : „ Inter cætera autem dicebat, & hoc eſſe puerilis animi factum, fingere „ in Columbæ Idolo ter adorabilem Spiritum Sanctum : ùt videre eſt „ *in Collectione Conciliorum*, *Regiâ nuncupatâ*, Pariſiis impreſsâ anno 1644. „ *Tomo XVIII. pag. 458.*, & apud Cardinalem Baronium *ad annum* „ *Chriſti 485.*

„ In Opere quoque Italicâ linguâ ſcripto Philippi Bonarotæ, Senato- „ ris Florentini, quod inſcripſit *Obſervationes in antiqua vitrea vaſa*, ex „ Urbis Cœmeteriis effoſſa, *pag. 125.*, plures afferuntur Imagines Spiri- „ tûs Sancti ſub Columbæ ſpecie in nobilibus illis ſacræ Antiquitatis frag- „ mentis expreſſæ. Cùm verò recentiores Sectarii, Calvinus, Luthe- „ rus, Zuinglius, mox relatum Severi errorem renovare contenderint, „ neminem latet, quid de illorum deliriis Eccleſia judicaverit; quorum „ ampla refutatio videri poteſt apud Gretſerum *in Tractatu de Sacris* „ *Imaginibus*, *cap. 9.* impreſſo in *Tomo XVII. noviſſimæ editionis ipſius* „ *Operum.*

„ Legitur inſuper in ſacris Novi Teſtamenti paginis, quòd quum poſt „ Chriſti in cælum Aſcenſionem congregati eſſent Apoſtoli & Diſcipuli, „ unà cum Mariâ Matre Jeſu, ſolemni die Pentecoſtes, apparuerunt illis „ diſpertitæ linguæ, tanquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum : & „ repleti ſunt omnes Spiritu Sancto. „ “ De quo Myſterio fusè egimus „ in prædicto Opere Noſtro *de Feſtis Domini Noſtri Jeſu Chriſti*, §. 480. „ *& ſequentibus*, editionis Patavinæ; ubi *ſub* §. 492. docuimus, licere „ Pictoribus, ad repræſentandum id, quod in ſolemniis Pentecoſtes ab „ Eccleſiâ recolitur, Apoſtolos pingere, alioſque cum iis in Cænaculo „ congregatos: & flammulas ignis in linguarum figuram è cælo demiſſas, „ eorum omnium capitibus impluentes; quoniam in ſacrâ Apoſtolicorum „ Actuum hiſtoriâ *cap. 2.* refertur Paraclitum Spiritum Sanctum hôc viſibili „ ſigno adventum ſuum eâ occaſione hominibus manifeſtaſſe. Verùm ſi „ quis extra hanc occaſionem eumdem Spiritum Sanctum pingere velit, „ non aliter ipſum, quàm Columbæ formâ poterit repræſentare; ùt etiam „ rectè monuit eruditus Auctor Ayala *in Tractatu, cui titulus eſt : Pictor* „ *Chriſtianus*, ubi *Lib. II. cap. 3. num. 7.* ſcribit : “ Cùm verò Spiritus Sanc- „ tus depingendus venit, non aliâ ſpecie pingendus eſt, niſi illâ, quâ „ in Jordane nimirum apparuit, quamque docet Divinus Textus his ver- „ bis : Et deſcendit Spiritûs Sanctus corporali ſpecie ſicut Columba in » ipſum. „ In *Catechiſmo* autem, auctoritate ſacri Concilii Tridentini edito, „ ſuper eo Decalogi præcepto : “ Non habebis Deos alienos coram me : „ „ ubi agitur de pingendis Divinis Perſonis, hæc habentur : “ Columbæ „ verò ſpecies, & Linguæ tanquam ignis, in Euangelio, & Actis Apoſ- „ tolorum, quas Spiritûs Sancti proprietates ſignificent, multo notius eſt, „ quàm ut oporteat pluribus verbis explicari.

„ Quòd ſi dicatur, minimè reprobari, immò libenter admitti uſum pingen- „ di Spiritum Sanctum in Columbæ ſpecie : verùm id agi, ut præterea poſſit „ ſub ſpecioſi Juvenis, aut Viri, formâ repræſentari; Nos contrà jure reſpon- „ deri poſſe contendimus, quòd quum aliter non liceat Divinæ Perſonæ Ima-

„ ginem humanis oculis intuendam exhibere, quàm ſub eâ formâ, ſub quâ in
„ Scripturis Sanctis narratur eandem Perſonam ſe olim hominibus aſpectabilem præbuiſſe; ſequitur inde, non modò licitum eſſe Spiritum Sanctum, vel die Pentecoſtes in myſticâ figurâ Linguarum ignis ſuper Apoſtolos deſcendentium; vel aliàs, in Columbæ ſpecie, depingere; propterea quòd uterque ejuſdem pingendi modus in Divini Textûs hiſtoriâ & auctoritate fundantur: ſed hoc inſuper rectè colligitur, minimè licére, eundem Spiritum Sanctum ſub Adoleſcentis, aut Viri ſpecie figurare; quum nullibi inveniatur in Divinis Scripturis, ipſum ſub hujuſmodi formâ hominibus apparuiſſe.

„ Huic autem rationi addenda eſt auctoritas ſacroſanctæ Tridentinæ Synodi, quæ *loco ſuperiùs citato* prohibet, Fidelium oculis exhiberi ullas falſi dogmatis Imagines, aut rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes: & generaliter, ullam inſolitam poni, aut ponendam curari Imaginem, tam in Eccleſiis, quàm in aliis quibuſcumque locis, diſtrictè vetat. Imago autem, de quâ agimus, præterquàm quòd inſolita eſt, impium etiam, atque damnatum à Patribus errorem in animos intuentium revocare poſſet; eorum videlicet, qui aſſeruerunt, Divinam Spiritûs Sancti Perſonam humanæ conditionis naturam aſſumpſiſſe; de quibus loquitur S. Cyrillus, Hieroſolymitanus, *Catecheſi XVI. Tomo quarto Bibliothecæ maximæ SS. Patrum Lugduni impreſſæ anno 1677. pag. 523.*, S. Iſidorus Peluſiota *Libro I. epiſt. 243.*, *ejuſdem Bibliothecæ Tomo VII.*, præter Auctorem Notarum ad Concilium Conſtantinopolitanum I. *in collectione Conciliorum Labbei, Tomo II. pag. 976.*

„ Equidem ex Epiſtolâ Fraternitatis Tuæ ſatìs intelleximus, hujuſce argumenti vim ab iis quoque agnitam fuiſſe, qui de præſenti Quæſtione apud Te verba fecerunt; qui tamen eam ſe declinare poſſe putârunt, adductis exemplis quarumdam Imaginum SS. Trinitatis, quibus ea ſub figurâ trium hominum æqualis, & undequaque ſimilis, aſpectûs repræſentatur. Id quod alterius diſquiſitionis occaſionem nobis aperit; ut ſcilicet examinemus, an liceat Sanctiſſimam Trinitatem coloribus pingere: &, quatenus id licitum ſit, quænam illius Imagines damnatæ ſint: quænam haud omnino reprobatæ: quænam demum approbatæ, & permiſſæ: denique an ex hujuſmodi Picturis ullum argumentum trahi poſſit, ut Imago Spiritûs Sancti, de quâ nunc agimus, vitio carere oſtendatur.

„ Porrò licére SS. Trinitatem coloribus pingere, communis eſt Theologorum opinio, quam copioſè propugnant Valdenſis, Molanus, Catharinus, Conradus Brunus, Nicolaus Sanderus, Franciſcus Turrianus, Suareſius, Vaſquez: quos ſequitur Theophilus Raynaudus *in Libro, cui titulus: Heteroclita ſpiritualia Cæleſtium, & Infernorum, pag. 23. inter ipſius Opera Tomo XV.*, ita ſcribens: " Ex uſu Eccleſiæ, & ex conſenſu potiorum Tchologorum, fas eſt pingere SS. Trinitatem, „ ubi etiam Durandum impugnat, inter Scriptores Catholicos contrà opinantem. Thuanus quidem *Lib. XVIII.* refert Decretum quoddam, cujus auctorem Eſpencæum fuiſſe aſſerit: " Ut Sanctæ Trinitatis effigies,

„ tanquam Sacræ Scripturæ, Conciliis, & veterum Patrum teſtimoniis
„ prohibita, tollatur. Ac reprehendit Decanum Collegii Theologici Pa-
„ riſienſis Nicolaum Malardum, eò quòd hujuſmodi decreto obſtitiſſet.
„ Verùm hac in re Thuani dicta refellit Gretſerus *in Thuano Pſeudo-*
„ *Theologo, pag. 57. Tom. XVII. noviſſimæ editionis Ratiſponenſis Ope-*
„ *rum ejuſdem Gretſeri.* Chriſtianus Lupus, vir non vulgaris eruditionis,
„ *in Notis ad Canones ſeptimæ Synodi, cap. V.*, admittens piam conſuetu-
„ dinem pingendi SS. Trinitatem, quærit quo tempore eadem intro-
„ ducta fuerit: ſeque id reperire non potuiſſe ingenuè fatetur; quod
„ idem Nos quoque pari ſinceritate profeſſi ſumus *Libro IV. de Canoni-*
„ *zatione Sanctorum p. 2. cap. XX. n. 3.*

„ Illud tamen à Theologis noſtris communiter traditur, minimè per-
„ mittendum eſſe Pictoribus, ut SS. Trinitatem quâlibet formâ pro ip-
„ ſorum libito repræſentare audeant: quin adversùs eorum licentiam
„ invehuntur Vaſquez *Tomo I. pag. 676.*, & Cardinalis Bellarminus
„ *Controverſiarum Tomo II. cap. 8. de Imaginibus Sanctorum*, ſic ait: " No-
„ tandum, non debere ejuſmodi Imagines multiplicari, nec tolerandum
„ eſſe, quòd Pictores audeant ex capite ſuò confingere Imagines Trini-
„ tatis; ùt, cùm pingunt unum hominem cum tribus faciebus, vel unum
„ hominem cum duobus capitibus, & in medio eorum Columbam: iſta
„ enim monſtra quædam videntur, & magìs offendunt deformitate ſuâ,
„ quàm juvent ſimilitudine. „ Eademque docet Sylvius *Tomo IV. in ter-*
„ *tiam Partem D. Thomæ, Quæſt. XXV. art. 3. quæſt. 2. pag. 111. editio-*
„ *nis Antuerpiæ anni 1714.*

„ Inter reprobatas Imagines SS. Trinitatis ea procul dubio recenſen-
„ da eſt, quam pluribus inſectatur Joannes Gerſon *Tomo III. ipſius Ope-*
„ *rum Antuerpiæ editorum anno 1706.*, quamque narrat ſe vidiſſe in quâdam
„ domo Regularium, ubi nimirum repræſentabatur Deipara Trinitatem
„ ipſam in utero gerens, quaſi verò tota Trinitas humanam carnem ex
„ Virgine aſſumſiſſet. Addit verò Molanus *Hiſtoriæ SS. Imaginum Libro*
„ *II. cap. IV.* ſe nunquam ſatìs intellexiſſe id, quod apud Gerſonem
„ legerat, donec hujuſcemodi Sanctæ Trinitatis Imagines in Belgio plu-
„ ribus locis expoſitas, conſpexerit; quas quidem ſe quoque damnare
„ & reprobare profitetur.

„ Humani corporis figuram tribus capitibus inſtructam, tanquam Ima-
„ ginem SS. Trinitati repræſentandæ aptam, tueri quodammodo conatur
„ Valentia *Tomo II. ipſius Operum pag. 389.* Verùm ſuper hujuſmodi
„ Imaginibus ſolenne judicium fel. record. Urbani Papæ VIII. prædeceſ-
„ ſoris noſtri prodiiſſe referunt Macri in *Vocabulario Eccleſiaſtico, verbo*
„ *Icona*, & Epiſcopus Sarnellus *Epiſtolarum Eccleſiaſticarum Tomo IV.*
„ *epiſt. 13.* Qui teſtantur prædictum Urbanum comburi juſſiſſe Picturas
„ quaſdam, Sanctiſſimam Trinitatem exhibentes ſub ſpecie hominis, tri-
„ plici facie inſtructi: idque factum fuiſſe die XI. auguſti anno 1628.
„ Sed & longè ante ipſius Urbani, & Bellarmini ſuprà laudati, tempora,
„ S. Antoninus *in Summâ Theologicâ, Parte III. tit. VIII. cap. 4. § 2.*,
„ ita ſcriptum reliquit: " Reprehenſibiles etiam ſunt (Pictores videlicet)

„ cùm pingunt ea, quæ ſunt contra fidem; cùm faciunt Trinitatis Ima-
„ ginem unam Perſonam cum tribus capitibus; quod monſtrum eſt in
„ rerum naturâ.

„ Sequitur ut videamus, quid ſentiendum ſit de Imagine, Sanctiſſimam
„ Trinitatem exhibente in tribus Perſonis, ſtaturâ, ætate, omnibuſque
„ aliis lineamentis omninò æqualibus. Thomas Valdenſis *ſuorum Ope-*
„ *rum Tomo III. tit. XIX. de Sacramentalibus, cap. 151.* hujuſmodi Pictu-
„ ram approbare non dubitat. Nec diſſentit Molanus *Hiſtoriæ SS. Ima-*
„ *ginum Libro II. cap. 3.* Verùm Ayala in aliam abire videtur ſenten-
„ tiam *in præcitato Opere, Pictor Chriſtianus, Libro II. cap. III. n. 8.*, de
„ eâ Imagine ſic loquens: " Aliam alicubi conſpeximus pingendæ SS.
„ Trinitatis rationem, hanc ſcilicet: depingebantur in tabulâ tres Viri
„ perquam ſimilibus faciebus, æquali prorſus ſtaturâ, & æqualibus atque
„ omnino ſimilibus coloribus, veſtibus, ac lineamentis. Non quidem
„ hoc tam abſurdè: ſed tamen non omnino rectè; etſi enim hac ratione
„ ſervetur repræſentatio æqualitatis & coæternitatis divinarum Perſona-
„ rum, deficit tamen character & notio, ut ita loquamur, divinæ Per-
„ ſonæ; præterquam quòd in his rebus, quæ ſunt dignitate ſuâ graviſſi-
„ mæ, vitanda & fugienda eſt omnis & quæcumque novitas. „

„ Ut autem variarum hujuſmodi opinionum fundamenta paullò accu-
„ ratiùs exploremus, innititur ſententia Valdenſis apparitioni Abrahæ
„ factæ, quæ *Geneſ. cap. 18.* refertur his verbis: " Apparuit ei Dominus
„ in convalle Mambre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui, in ipſo fervore
„ diei. „ Statimque ſubjicitur: " Cùmque elevaſſet oculos, apparuerunt
„ ei tres viri ſtantes prope eum, quos cùm vidiſſet, cucurrit in occur-
„ ſum eorum de oſtio tabernaculi, & adoravit in terram. „ Poſt quæ
„ animadvertere licet, quòd Abraham unum tantummodo alloquitur.
„ Et dixit: " Domine, ſi inveni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſer-
„ vum tuum. „ Atque viciſſim unus dumtaxat Abrahamo reſpondet: " Di-
„ xit autem Dominus ad Abraham, &c. „ In hac itaque Apparitione S.
„ Auguſtinus *Libro XI. de Trinitate cap. 20., Tomo VIII. pag. 784. Edi-*
„ *tionis Monachorum S. Mauri*, agnoſcit Sanctiſſimæ Trinitatis Imaginem;
„ ita ſcribens: " Cùm verò tres Viri ſunt: nec quiſquam in eis vel
„ formâ, vel ætate, vel poteſtate major cæteris dictus eſt; cur non
„ hìc accipiamus viſibiliter per creaturam viſibilem inſinuatam Trinitatis
„ æqualitatem, atque in tribus Perſonis unam eandemque ſubſtantiam? „
„ Auguſtini opinionem amplexi ſunt Rupertus *Libro V. Commentariorum*
„ *in Geneſin, capite XXXVII.*, Suarez *de Angelis Libro VI. cap. 20.*
„ *num. 10. & ſeqq.*, Cornelius à Lapide, & Du Hamel *in idem caput*
„ *XVIII. Geneſeos*, aliique.

„ Sunt tamen, à quibus eadem S. Doctoris interpretatio non recipi-
„ tur. Prætermiſſâ ſiquidem Hebræorum opinione, qui putant tres illos
„ Abrahamo viſos, non alios fuiſſe, quàm Angelos Michaëlem, Gabrie-
„ lem, & Raphaëlem, quorum primus, Dei partes gerens, venerit, ut
„ inquireret in ſcelera Sodomæ, & juſtum in meritam civitatem ſupplicium
„ ſtatueret: at reliqui duo, juſſu prioris, civitatem ipſam everterint,

„ Lot verò liberaverint; utì narratur *ſequenti capite ejuſdem libri Geneſeos XIX.;* quam Hebræorum opinionem referentes Toſtatus atque „ Tirinus, in eandem propendére ſe oſtendunt, ùt videre eſt in ipſorum „ *Commentariis in* præmiſſum *Geneſis caput XVIII.*; ſanè non pauci ex „ SS. Patribus exiſtimârunt, duos ex tribus, qui tunc Abrahamo apparuerunt, Angelos exſtitiſſe, tertium verò fuiſſe Filium Dei, ſecundam „ nimirum ſanctæ Trinitatis Perſonam. Atque hanc ſententiam frequenti „ Expoſitorum calculo comprobatam, ab ipsâ Eccleſiâ adoptatam fuiſſe putat Auguſtinus Calmet: idque deducit ex iis verbis, quæ, licèt non „ habeantur in ſacro Textu, in Divinis tamen Officiis leguntur, videlicet: " Tres vidit, & unum adoravit„. Videatur ipſe Calmet *in præcitatum Geneſis caput XVIII.*, nec non *Diſcurſus XVII. in idem caput XVIII. Geneſis*, inter *Diſcurſus Hiſtorico-Criticos Theologico-Morales in Vetus, & Novum Teſtamentum, Antuerpiæ editos anno 1736., Tomo II.*

„ His itaque præmiſſis, quoniam potiſſimum fundamentum pro ſuſtinendâ Imagine Spiritûs Sancti, ſub humanâ Juvenis ſpecie, in uſu prædictarum Tabularum ſtatuitur, quæ SS. Trinitatem exhibent in tribus „ Perſonis, ſtaturâ, vultu, & lineamentis æqualibus: harum verò Tabularum legitimus uſus deſumitur ex trium Virorum apparitione Abrahamo factâ, de quâ *Geneſis capite XVIII.*, juvat nunc ita ratiocinari: „ Aut uſus pingendi SS. Trinitatem in tribus Perſonis undequaque ſimilibus, canonicus eſt, & in Eccleſiâ pacificè receptus; ſicuti etiam ſententia de indicato Trinitatis myſterio in tribus Viris, qui Abrahamo „ apparuerunt, ſatìs tuta eſt, & ſolidis rationibus innixa. Aut uſus hujuſmodi Tabularum, ùt nonnulli putant, canonicus non eſt, nec ab „ Eccleſiâ probatus; & relatæ pariter opinionis fundamenta nutant, ùt „ aliqui ſuperiùs citati arbitrantur.

„ Si nec canonicus eſt uſus memoratæ Imaginis, nec opinio de figurato „ in prædictâ Apparitione Trinitatis myſterio tuta eſt, nec ſolidis rationum momentis ſuffulta; nequaquam permitti poteſt, ut ſuper debilibus „ hiſce infirmiſque fundamentis tanquam certum ſtabiliatur, quòd licitum „ ſit ſub Viri aut Juvenis ſpecie Spiritûs Sancti Imaginem exhibere (***).

„ Quòd ſi uſus pingendi SS. Trinitatem in tribus Perſonis æqualibus „ & ſimilibus, canonicus eſſet, legitimus, & ab Eccleſiâ probatus: atque etiam tutiſſima foret præfata opinio, quòd Apparitio trium Angelorum Abrahamo facta Myſterium adorandæ Trinitatis ſignificaverit; „ nil aliud ex his inferri poſſet, niſi prædictum Trinitatis repræſentandæ „ modum, hoc eſt, pingendi tres Viros æquali ſpecie, & ſimili vultu,

(***) Aliquas ejuſmodi Imagines indicavi *ſuprà pag. 35. Annot. C.* Tres alias hic addam: una eſt in feneſtrâ pictâ clauſtri Carthuſiæ Lovanienſis: altera in Ædiculâ B. M. V. ad portam Thenenſem ejuſdem opidi, eaque in ſummâ parte picturæ, quâ ejuſdem beatæ Virginis funus repræſentatur. Tertiam deſcribunt Angelus Rocca, *Commentario de vivificæ Crucis ligno, cap. 3.*, & Cornelius Curtius *de Clavis Dominicis, edit. Antv. pp. 80-86.* Hæc Romæ adſervatur in Sacrario Apoſtolico, in ipſo veræ Crucis ligno inciſa: « Pars Iconis ſuprema lamellam habet ex auro obryzo: ſub eâ lamellâ, & ſupra Crucifixi caput, « tres humanæ effigies ſanctiſſimam Trinitatem Græco more repræſentant; quod ipſum per » literas Roxolanas, ſive Ruthenicas: *Suueta Troiſa*, id eſt, *Sancta Trinitas*, inſinuatur.» Verba ſunt mox appellati Curtii.

licitum

„ licitum eſſe & tolerandum (****); nunquam verò ex iiſdem rite colligeretur, licere Spiritum Sanctum, ſeorſim à duabus aliis Perſonis, humanâ facie, & ſub ſpecioſi Juvenis formâ depictum exhibere. Nec enim Apparitio Abrahamo facta unius Angeli fuit, ſed trium: nec ullibi in ſacris Literis narratur, Spiritum Sanctum in formâ Viri, aut Juvenis, ſeorſim à duobus aliis, qui reliquas duas Trinitatis Perſonas repræſentarent, hominibus apparuiſſe. Singulas verò SS. Triadis Perſonas non alio modo pingi poſſe, quàm quo earum quælibet hominum ſe aſpectibus exhibuerit, jam ſuprà à nobis probatum eſt: idemque in Catechiſmo Romano, *loco ſuperiùs citato*, his verbis traditur: " Nemo tamen propterea contra Religionem, Deique Legem, quicquam committi putet, cùm SS. Trinitatis aliqua Perſona quibuſdam ſignis exprimitur, quæ tam in Veteri, quàm in Novo Teſtamento apparuerunt. „

„ Denique Imago Spiritûs Sancti, de quâ eſt quæſtio, inſolita eſt, & inuſitata in Eccleſiâ; & conſequenter nullo modo recipienda: juxta mentem ſacræ Tridentinæ Synodi ſuprà relatæ, & Conciliorum Provincialium poſt Tridentinum coactorum, quorum Decreta collegit Thiers in ſuo Tractatu *de Superſtitione*, *Tomo I. Libro II. capite 1. pag. 214.*

„ Pingitur Imago SS. Trinitatis, Patris, Filii, & Spiritûs Sancti, repræſentando vel Patrem juxta Filium, vel Filium in ſinu Patris: ſimulque cum iis, Spiritum Sanctum in Columbæ formâ, ùt antè diximus. Pingitur & Pater ſolus, ſeorſim ab aliis Perſonis, quoniam vocem Domini Dei deambulantis in Paradiſo audivit Adam, *Geneſ. cap. III.* Innixus myſticæ Scalæ, viſus eſt Jacob, *Geneſ. XXVIII. 13.* Moyſi quoque miro modo conſpiciendum ſe præbuit, *Exod. XXXIII. 23.* Tum etiam Iſaiæ, tanquam Rex in ſolio ſedens, *Iſaiæ VI. 1.*: & Danieli, veluti Senex albo veſtimento amictus, *Dan. VII. 9.* Pingitur æternus Filius ſeorſim à Patre & Spiritu Sancto, quoniam is homo factus, in diebus carnis ſuæ cum hominibus converſatus eſt: atque etiam, poſtquam à mortuis reſurrexit, non ſemel Apoſtolis aliiſque manifeſtus apparuit. Repræſentatur idem, cruci, quam pro nobis pertulit, affixus; quam quidem Crucifixi effigiem nec impius Lutherus è medio tolli poſſe putavit: & Eliſabetha, Angliæ Regina nuncupata, Henrici VIII. & Annæ Bolenæ filia, licèt ſacris Imaginibus bellum indixerit, eum tamen in Regio ſuo Oratorio retinere voluit; ùt videre eſt apud Boſſuetum, Meldenſium quondam Epiſcopum, *Tomo II. ipſius Operum, Gallico Auctoris idiomate, Venetiis editorum anno 1738. pag. 137.*, *& pag. 460.* Pingi quoque conſuevit in formâ Agni; atque huic Imagini fundamentum præbet Prophetia Iſaïæ, teſtimonium Baptiſtæ,

(****) Ne ſic quidem, *immediata* trium Divinitatis perſonarum Imago effingeretur: ſed earundem Imaginis Imago: Sic ubi S. Franciſcus pingetur ligneam Crucifixi iconem amplectens, ſi accuratè loquamur, inter ulnas beati viri, non Chriſti, ſed hujus imaginis imaginem à Pictore fieri dicemus.

„ Euangeliſtarum dicta, Apocalypſis Joannis Apoſtoli (*****), & Epiſto-
„ la prima Beati Petri (******). Quapropter eandem Salvatoris noſtri
„ Imaginem approbat Hadrianus Pontifex in Epiſtolâ ad Taraſium conſ-
„ criptâ, quæ lecta eſt in Synodo ſeptimâ, *Actione II.*; & vetuſtiſſima
„ occurrunt hujuſmodi Picturarum exempla, in ſacris Cœmeteriis, & in
„ Baſilicis hujus noſtræ Romanæ Urbis, expreſſa. Pingitur denique Spi-
„ ritus Sanctus, vel tanquam de cælo deſcendens die Pentecoſtes in fi-
„ gurâ Linguarum ignis, vel aliàs in Columbæ ſpecie, ſeorſim pariter
„ ab aliis Divinis Perſonis; quia ſub his figuris factæ ſunt ejuſdem Ap-
„ paritiones, quarum Scriptura meminit: nuſquam verò invenire eſt in
„ ſacris Literis, tertiam Perſonam, abſque aliarum conſortio, in ſimilitu-
„ dinem Viri, aut Juvenis apparuiſſe. Quapropter argumenti ſuperiùs
„ expoſiti vis immota manet; nimirum quòd, etiamſi per tres Angelos
„ Abrahamo viſos Divina Trinitas repræſentata fuerit, non ideo tamen
„ Spiritus Sanctus ſeorſim à duabus aliis Perſonis, humanâ ſpecie, ſeu
„ Viri, ſeu Juvenis, depingi poteſt. „

(*****) Cap. V. ℣. 6. & ſeqq., toto cap. VI. &c., ubi de Agno librum, fractis ſigillis, aperiente. Quà in re notandus Pictorum error, qui librum *quadratum* ita ſeptem ſigillis occluſum exhibent, ut nulla ejus pars, niſi ruptis, aut ſolutis, omnibus ſigillis legi poſſit: quum repræſentandus foret convolutus liber, ſigillis dependentibus, eorumque ligaminibus è membranâ per diſcretas æquis intervallis fiſſuras ſic erumpentibus, ut, primo ſigillo diſcerpto, pars aliqua voluminis explicari ac legi poſſit: pars ulterior, ſecundo diffracto: ultima, rupto ſeptimo. Obiter addo, nec ſolére, nec decére, Chriſtum Leonis formâ depingi; quamvis Apoc. V. 5. vocetur « Leo de tribu Juda. »

(******) Adjungi poterant Exodus capp. XII. & XIII., ubi de Paſchalis Agni immolatione, & Pauli dictum 1. Cor. V. 7.: « Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. »

CAPUT XVII.

D *In Feſtum Corporis Chriſti, picturarum obſervatio (D).*

E IN COENÆ porrò DOMINICÆ picturâ quidam negligunt pingere PANES AZYMOS (*E*).

(*D*) Hic primùm arguenda occurrit inſcitia Pictorum prope omnium, qui Chriſtum cum Apoſtolis aſſidentes menſæ, non accumbentes, exhibent, quum de hâc cœnâ disertè ſcriptum ſit Matth. XXVI. 20. « Veſpere autem facto, » DISCUMBEBAT [Jeſus] cum duo- » decim diſcipulis ſuis. » Hinc ſponte fluxit incongrua poſitio B. Joannis, qui tum recumbebat « in ſi- » nu Jeſu » Johan. XIII. 23. Is enim, non ùt moris, partim ſedens, partim jacens, exprimendus eſt: ſed accumbens accumbenti Chriſto proximus, & corpore toto in ſiniſtrum latus ita inflexo, ut occipite pectus Domini contingat. Etiam artificum quorumdam ignorantiam produnt eæ picturæ, in quibus Salvator noſter ſacram Euchariſtiam in os Petri immittit, qui haud dubiè diſcumbenti in dextram tradidit.

(*E*) Id eſt, albicantes, ac propè cinerei coloris: non rubentes, non

Quòd autem in communione Apoſtolorum plerumque pingantur tredecim fragmenta, ſive partes panis azymi, una videlicet in manu Domini, & duodecim in paropſide (*F*): hoc fit ad ſignificandum, quòd in ultimâ cœnâ Dominus Salvator Corporis ſui Sacramentum diſtribuerit, & ſibi (25) ipſi, & omnibus Apoſtolis, etiam JUDÆ (*G*). De quo multa dici poſſent: ſed huic loco ſufficiat, quòd hac in re ſequantur probabilem ſententiam, quam inter alios (26) tuetur ſanctus Thomas in tertiâ parte Summæ, quæſtione octuageſimâ [octogeſimâ] primâ.

F

(25) *Chryſoſt. Homiliâ LXXXIII. in Matth., &c.*

G

(26) *Hieronymus Quæſt. II. ad Hedibiam, Turr. in Lib. III. cap. 14.*

Pingunt etiam Pictores ſæpe unum Apoſtolorum velut NOBILEM, BARPTOLOMÆUM videlicet; quod alibi (27) refutavimus: ſicuti & (28) laſciviam pictorum, qui PETRUM malunt tanquam POTOREM exprimere, quàm devotum & religioſum Cœnæ Dominicæ convivam.

(27) *Libro III.* [cap. 35., ſuprà p. 337.]

(28) *Libro II.* [cap. 42., ſuprà p. 122. ſub med.]

Quia verò ſacroſancta Euchariſtia non tantùm eſt Corpus Domini: ſed etiam ejuſdem figura, exemplar, antitypum (*H*), ac proinde etiam imago (29); hoc præterea annoto, tam antiquum eſſe uſum ROTUNDI PANIS, qui in Corpus Domini conſecratur, ut ejus etiam meminerit ſanctus Epiphanius in Ancoratu. " Et videmus, inquit, quòd non æquale eſt,

H

(29) *Heſſelius de Euchariſtiæ veritate, cap. 54.*

---

turgidos: ſed planos, & manu, non cultro, dividendos. Nec enim Hebræis mos fuit panem ſcindere, ſed frangere.

(*F*) Rudis, & jam obſoleta, eſt hæc ſacri Panis diviſio.

(*G*) In Libro cui titulus: *Lettres Critiques ſur diffèrens points d'Hiſtoire & de Dogme..... par M. le Prieur de St Edme* [id eſt à D. Petro Collet,] *Turin*, *1751. in-12.* exſtant *paginis 327-357.* Epiſtolæ duæ, inſcriptæ: *Lettres ſur la Communion de l'Apôtre perfide;* in quarum priore Clariſſimus Auctor, Veterum complurium, præſertim S. Hilarii, auctoritate, multiſque rationibus, contendit, opinionem eorum, qui Proditoris diſcipuli communionem Euchariſticam in dubium vocant, ùt minimùm æque gravibus, ac oppoſitam ſententiam, niti momentis.

(*H*) Sic Euchariſticum panem appellat Baſilius *in Liturgiâ*. Origenes *Tomo XI. in Matth., ſeu ad Matthæi XV. 11.*, eundem vocat *Typicum & ſymbolicum Corpus*. Adeò verò non pugnant iſta cum Eccleſiæ Romanæ de Euchariſtiâ ſenſu, ut è diverſo plurimùm eum juvent; quemadmodum egregiè demonſtrârunt illuſtres viri Boſſuetus & Huetius: ille libello inſcripto: *Explication de quelques difficultez ſur les Prières de la Meſſe*, *n. 47.* Hic in *Origenianis*, & in *Epiſtolâ ad Sam. Bochartum*, *inter Gallicas Diſſertationes, vulgatas ab Abbate de Tilladet, edit. Florentinæ 1738. Tomo I. pag. 147. & ſeqq.*

„ neque ſimile, non imagini in carne, non inviſibili Deitati, „ non lineamentis membrorum. Hoc eſt enim rotundæ formæ. „

Quamvis autem in azymis panibus conſecrandis, quos imperiti Hoſtias (*I*), alii Miſſæ panes (*K*) vocant, plerùmque Chriſti crucifixi pictura exprimatur (*L*), hoc tamen non ubique ſervatur. Sed aliquando exprimitur ſolùm Maria cum prole, aut Aſſumtio Mariæ (*M*), aut Reſurrectio, vel Aſcenſio Chriſti, aut miſſio Spiritûs Sancti (*N*). Quam varietatem etiam apud majores noſtros fuiſſe, ex hiſtoriâ venera-

(*I*) Tropum hìc video : imperitiam non agnoſco. *Le pain qu'on met ſur la patène*, inquit eruditus P. le Brun, (*) *s'appelle Hoſtie, c'eſt-à-dire, victime ; à cauſe qu'il eſt deſtiné à être changé au Corps de J. C., qui eſt l'Hoſtie & la victime du Sacrifice.* Mox Amalarium, noni ſæculi Scriptorem, adducit, qui *Præfat. II. in librum de Officiis Eccleſ.* de Sacerdote ſic loquitur : « Facit » eam [Oblatam] tranſire, per » ſuam ſecretam orationem, ad no- » men Hoſtiæ, ſive Muneris, Doni- » ve, vel Sacrificii, ſeu Oblationis.» In Chartâ anni 1257., è Tabulario S. Mariani Antiſſiodorenſis, à Cangio prolatâ *Gloſſarii T. III. edit. 1733. col. 1213.* hæc leguntur : « De- » di & conceſſi unum ſextarium fru- » menti boni & laudabilis, pro » Hoſtiis in dictâ Eccleſia faciendis.» *Ibidem* adducuntur ſtatuta Nicolai Gelant, Epiſcopi Andegavenſis, anno 1263. prohibentis " ſingulis Sacer- » dotibus Parochialibus, ne ipſi » Parochianis ſuis die Paſchatis To- » ſtas, ſeu Hoſtias, loco Panis be- » nedicti miniſtrent, nè ex ejus mi- » niſtratione, ſeu acceptione, eru- » beſcentiam evitare videantur. »

(*K*) Sic Belgæ Miſſebroodt : nec ineptè varia Sacramentaria *Oblatas* vocant ; unde Gallorum vox *Oublie*, panem quemdam tenuiſſimum deſignans. Ab iiſdem Gallis Hoſtiæ non conſecratæ minùs congruè appellantur *Pains à chanter.*

(*L*) Id uſu receptum apud Latinos ineunte ſæculo XIV., patet ex miraculo, quod S. Julianæ de Falconeriis, in extremo agóne, obtigiſſe narrant Vitæ ejus Scriptores, & ex iis Breviarium Romanum ad XIX. junii. Apud Græcos Crux imprimitur Pani, nunc rotundo, nunc quadrato, interdum Crucem referenti. Supra Crucis brachia formantur Literæ $\overline{IC}$ $\overline{XC}$: infra eadem, Ñ K̃ ; nempe ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΝΙΚΑ, id eſt, JESUS CHRISTUS VINCIT (**).

(*M*) Parum aptè, ùt mihi quidem videtur.

(*N*) Interdum etiam Agnus, Crucis vexillum præferens : vel ſanctum Nomen JESU, literis IHS, cum Cruce mediæ literæ incumbente.

(*) *Explication des Cérém. de la Meſſe, Tome II. pag. 387.*

(**) Le Brun, *ubi ſuprà, Tomo primo pag.* 302.

bilis Euchariſtiæ, quæ Amſtelredami in loco ſacro ſacratiſſimam habet memoriam, agnoſci poteſt: cujus compendium Natalibus [Sanctorum] Belgii inſerui ad diem decimam ſextam Martii.

Pendet præterea SUPRA ALTARE EUCHARISTIA in antiquis quibuſdam eccleſiis (*O*), vetuſtiſſimo more, quem etiam Baſilium obſervaſſe, in Vitâ ejus (30) annotat S. Amphilochius (*P*). Appendebat enim Euchariſtiam in columbâ ex auro puro. *O* (30) *Tomo I. Inſt. Surii.* *P*

(*O*) *Dans l'Egliſe Collègiale de S. Julien* (d'Angers) *le ſaint Ciboire eſt ſuſpendu en haut, au-deſſus de l'Autel, ſans pavillon: il y a une colombe au-deſſus; comme encore aujourd'hui à S. Maur des Foſſez proche Paris, à S. Liperche au diocèſe de Chartres, & à S. Paul de Sens, & autrefois dans l'Egliſe de Clugny.* (*Voyages Liturgiques de France, Paris 1718. pag. 103.*) Talis Columba fuerit an. 496. in primariâ Remenſium Baſilicâ, cùm S. Remigius Baptiſmatis, Confirmationis, & Euchariſtiæ ſacramenta Chlodovæo miniſtravit eo modo, quem aptè exprimit icuncula *Libro XXX. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ* Claudii Fleury præfixa. Atque hinc fortaſſis orta, quæ de *ſacrâ Ampullâ*, ad Regem illum inaugurandum è cælo demiſsâ, primus Hincmarus, vergente ad finem IX. ſæculo, narravit. Pictam ſculptamve, quaſi pendentem è templi tholo, Columbam interpretatus fuerit Spiritum S. è cælis illapſum: & roſtro ejus affixam phialam, Catechumenorum, ùt vocant, oleum continentem, exiſtimaverit ungendo in Regem Chlodovæo fuiſſe allatam. Vulgarem Francorum opinionem tueri conatus eſt Renatus Aubertus de Vertot *Diſſertatione Gallica de ſacrâ Ampullâ, inſertâ Commentariis Academiæ Regiæ Inſcriptionum ac elegantiorum Literarum, Tomo IV. edit. Amſtelod. 1719. pp. 350--369.* Sed iſte nihil attulit, quo rem credibilem faciat exteris Criticis.

(*P*) Meminit earumdem Columbarum Synodus V. generalis, *Actione V.* Meminerunt S. Paulinus *Epiſt. XXXII.*, Perpetuus, Turonenſis Epiſcopus *in Teſtamento*, & Conſuetudines Cluniacenſes *Lib. I. c. 9.*, ac *Lib. II. c. 30.* Hoc ex antè citato *Liturgicorum Itinerum* auctore, qui & obſervat in memoratâ S. Juliani Andegavenſis eccleſiâ, (atque item in cæteris Collegiatis ejuſdem opidi, variiſque eccleſiis Rotomagenſibus,) excavatum eſſe in pariete, ad cornu Euangelii, armarium, quod *Sacrarium* vocant, aſſervando Corpori Domini ad uſum Parœciæ. In variis Belgii diœceſibus, ùt Mechlinienſi, ſolent vetuſtiora templa, Euchariſtiæ adſervandæ, ſtructam habere ad latus aræ primariæ Turriculam, plerumque æneam. Id olim etiam uſitatum in diœceſi Leodienſi: ſed jam exolevit. Engelbertus des Bois, Namurcenſis Epiſcopus, habitâ Synodo an. 1639. *Tit. XI. cap. 1.*, juſſit, ut " omnia Tabernacula " Venerabilis Sacramenti illico re- " ponantur in medio ſummi alta- " ris. "

Denique mirari non oportet, cur ANGELOS fere ſtatuamus circa tremendum Euchariſtiæ Sacramentum. Hujus enim typus præceſſit in Cherubim, qui vultibus intuebantur perpetuò Propitiatorium; ad ſignificandum, Angelos ſemper intueri Chriſtum Propitiatorem noſtrum, tanquam Deum ſuum: ſemperque deſiderare ut propitiationem noſtri perficiat. Quâ de re conſule Commentarium Domini Heſſelii ad illud Petri (31): " In quem deſiderant Angeli proſpicere. „ Erant autem illis Imagines Cherubim, ex utrâque parte Oraculi, quæ ſcientiam Dei velatam ſacerdotibus & Miniſtris ejus templi deſignabant. Addit autem Catharinus (quod opinionibus annumero) per duos illos Cherubim, Chriſtum & Matrem deſignatos eſſe. " Creditur enim, addit, traditione acceptum, „ illos Cherubim fuiſſe humanæ formæ : ſed alterum marem, „ alterum verò fœmellam : ſponſum ac ſponſam, puerum ac „ puellam (Q). „

(31) I. Pet. I. 12.

Q

(Q) Calmetus ad Exodi XXV. 18. : *Il nous paroit certain qu'il eſt impoſſible de fixer sûrement la forme qu'avoient les Chérubins.... Ni Joſeph, ni Philon ne nous les dépeignent point. Les Juifs n'ont aucune tradition ſur cela.* Et paulo ſuperiùs : *Les uns* (de Commentatoribus loquitur) *nous les dépeignent, comme des Enfans aîlés, dont les aîles, étendues en devant d'une manière contraire à la ſituation ordinaire des aîles des oiſeaux, ſe réuniſſent par-deſſus l'Arche à une hauteur raiſonnable, & y forment une eſpèce de trône. D'autres les décrivent, ſur le modèle de ceux d'Ezéchiel & de Saint Jean dans l'Apocalypſe, comme des animaux à quatre faces, qui ſont celle de l'Homme, celle du Lion, celle de l'Aigle, & celle du Bœuf, avec des pieds de Veau, & de grandes aîles. D'autres enfin les font comme de ſimples têtes, environnées de ſix aîles, qu'ils étendent de manière, qu'elles ſe réjoignent par-deſſus le Propitiatoire. Il eſt certain que les Chérubins, dont nous parle Moyſe, ne pouvoient être de toutes ces figures. Mais qui oſeroit rejetter toutes ces deſcriptions, ou ſe déterminer à l'une des trois, à l'excluſion des autres?*

CAPUT XVIII.

De Ludis, qui ſpeciem quamdam Imaginum habent, in quibuſdam anni ſolennitatibus.

JAM ET LUDI ſpeciem quamdam Imaginum habent, & ſæpe pios fidelium affectus, magis quàm oratio ipſa, commovent. Et ad hunc ſanè modum, adhibitis Imaginibus quarumdam euangelicarum Hiſtoriarum, SPECTACULA certis anni temporibus exhiberi ſolent. Quale eſt quòd, in die Dominicâ Palmarum Pueri, inductâ Imagine Salvatoris aſino inſidentis, laudem Domino cantant, ramos arborum projiciunt, & veſtimenta ſua in viam proſternunt.

Quòd item in ſabbato Paſchæ, poſt medium noctis, Presbyter, Imaginem Crucifixi ex ſepulcro recipiens, templum circuit, & portas ejuſdem clauſas pulſat, dicens (32): " Attollite portas, principes, veſtras, & elevamini portæ æternales: & introibit Rex gloriæ. „ Ac interrogante eo, qui in portis excubat: "Quis eſt iſte Rex gloriæ? „ Presbyter rurſus reſpondet: " Dominus fortis & potens in prælio: Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ. „

(32) Pſal. XXIII. 7. 8. 9. 10.

Similiter quòd, in die Reſurrectionis Dominicæ, manè poſt matutinas preces, Angeli, in candidis veſtibus, in ſepulcro ſedentes, advenientes mulieres ac plorantes interrogant, dicentes: "Quem quæritis, Mulieres, in hoc tumulo, plorantes? Non eſt hic quem quæritis: ſed, euntes citò, nunciate diſcipulis ejus: Venite & videte locum, ubi poſitus erat Dominus. „

Et quòd eodem die Imago Domini, vexillum victoriæ geſtantis, in publicâ Proceſſione circumfertur, & in Altari populo ſpectanda locatur.

Item, quòd in die Aſcenſionis Domini, populo ſpectante, in medio templi Imago Domini ſurſum ducitur, & in cœlum aſſumi oſtenditur: interim circa Imaginem ipſam Domini, imagunculis alatis Angelorum, candelas ardentes in manibus geſtantibus, ſurſum & deorſum volitantibus, ac Sacerdote aliquo cantante (33): " Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum: „ & Clero ſuccinente: " Deum meum, & Deum veſtrum; „ ſubſequente Hymno: " Feſtum nunc celebre, „ & Reſponſorio: " Ite in orbem, &c. „

(33) Joan. XX. 17.

Et quòd, in die Pentecoſtes, imago Columbæ in medio templi ſupernè dimittitur : & mox cùm eâ ignis decidit cum ſonitu aliquo, qualis bombardarum eſſe ſolet, Sacerdote canente : " Accipite Spiritum Sanctum, &c. Quorum remiſeritis peccata, &c : „ & Clero ſuccinente : " Apparuerunt „ Apoſtolis diſpartitæ linguæ, &c. „

Quibus nimirum, aliiſque id genus Spectaculis, iiſce præſertim, quæ Paſſionem Domini repræſentant, nihil aliud agitur, quàm ut hiſtoriæ ſacræ iis, qui ob ignorantiam literarum eas legere non poſſunt, exhibitis etiam Spectaculis demonſtrentur. Et hæc hactenus de Ludis ex Conrado Bruno, Cancellario Landeshutenſi apud Bavaros (34).

(34) *In Libro de Imaginibus, cap. 17.*

Habes hujuſmodi Spectaculorum defenſionem in Apologetico ad Germanos Wilhelmi Lindani, Reverendiſſimi Ruræmundenſis Eccleſiæ Epiſcopi, ubi inter cætera ait (35) : " Quid enim ſunt aliud Spectacula iſta, quàm vivæ laïcorum „ hiſtoriæ? quibus multò efficaciùs humanus movetur affectus, quàm ſi idem privatim legeret, aut ab alio lectum „ publicè audiat. An enim ad ſeriam Chriſtiano homini pœnitentiam perſuadendam, & agendam, cupidèque ſuſcipiendam, aliquid valeat efficaciùs, quàm quòd Majores noſtri „ aliquot locis, initio Quadrageſimæ, vivam Adæ pœnitentis voluére peccatoribus, Adæ peccatoris æmulis, imaginem exhibere? Fuit enim hoc moris publici non paucis „ in locis. Cujus clara veſtigia etiamnum noſtrâ ætate perdurare in Eccleſiâ Halberſtadienſi, quæ eſt in Saxonibus, „ teſtatur Beatus Rhenanus in Admonitione de Tertulliani „ dogmatis (36) (*R*). „

(35) *Tomo tertio cap. LV.*

(36) *Sub finem Tertull.*

R

(*R*) Eâdem mente Velum, à Dominicâ Septuageſimæ uſque ad Paſcha, in variis Galliarum Eccleſiis, & in Cathedrali Leodienſi, ſanctiori Baſilicæ parti oppanditur. Ideò quoque Altaria per Quadrageſimam ubique colore fuſco veſtiuntur : & Sanctorum Imagines obteguntur extremis diebus. Jam ſeptimo ſæculo mos erat ſplendidiora Eccleſiarum ornamenta velandi tempore Quadrageſimæ, veluti luctui ac pœnitentiæ dicato. Nam *in Vitâ S. Eligii capp. 39. 40.* legimus Repam (umbellæ genus eſt) ex auro argentoque confectam, quam beati Antiſtitis ſepulcro Regina Bathildis addiderat, ſolere per Quadrageſimam integi linteo bombycinis figuris decorato.

SUPPLE-

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT XVIII.

De Piis variarum olim Gentium Spectaculis.

Nullus dubito, quin exhibita congruis modis Dramata, Ludi, Spectacula varia, ſive ab hominibus ſacris, ſive in locis Deo dicatis, ſeu alibi, & à Laicis quidem hominibus, ſed piis, & pia repraſentantibus, ad ignorantiæ depulſionem, ad morum emendationem, denique ad ipſius religionis incrementum, ſæpe contulerint, ac etiamnum conferre poſſint. Sed magiſtra rerum experientia docuit ingentia quoque incommoda, & ſcandala, frequenter in hanc rem incurrere; quorum hiſtoriam, cauſſas, effecta, ſi deſcribere velim, non brevi articulo res abſolvatur, ſed grandioris molis volumine opus fuerit. Ergo ex immensâ ſilvâ hìc pauca velut ligna colligam.

Coloniæ Agrippinæ prodierunt an. 1609. Joannis Marianæ è Societate Jeſu Tractatus VII., *quorum tertius* de Spectaculis, *in 25. capita diviſus. Capiti VII. titulus eſt:* Comœdias Divorum cultui non convenire. *Viſum eſt ex eo delibare ſequentia*, pagg. 139. & ſeqq.: " *Difficile eſt pravam conſuetudinem convellere, longo tempore, magnoque aſſenſu multitudinis „ confirmatam, celeberrima Feſta Comœdiis actitandis celebrare ſolitæ: ac periculum eſt, ne Divorum cultum hac diſputatione imminuere voluiſſe videamur, non ſine aliquâ impietatis ſuſpicione. Conandum eſt tamen; quoniam „ nuſquam graviùs peccatur, quàm ineptâ religione ſuſceptâ. Ordiar autem, „ unde faciliùs adverſarios convinci poſſe putabam.*

„ *Dico oportere Deum immortalem, Divoſque omnes, omni lætitiæ ſignificatione colere, votis, ſacrificiis, cantu, floribus, feſtâ fronde, ramalibus, „ opere topiario: nihilque omninò prætermittere eorum, quæ religionem, & „ pietatem, in animis mortalium augent: qui, quoniam ſenſibus ducuntur, „ externo rerum apparatu, ornatu, pompâ, capiuntur maximè. Contendo „ tamen Hiſtriones à Feſtis populi Chriſtiani, & Templis exterminari penitùs „ debere.* „ *Pluribus deinde Mariana laudat Ariſtidem, Smyrnenſibus olim conatum perſuadere, Deorum Feſtis Comœdias non expedire: & prolata à Philoſopho illo argumenta compendio recitat.*

Tum ex Auguſtini Lib. II. de Civitate Dei, cap. 13. *hæc ſubjicit:* " *Sed „ reſpondeatur mihi, quâ conſentaneâ ratione homines Scenici ab omni honore pelluntur: & Ludi ſcenici Deorum honoribus admiſcentur? Illas „ Theatricas artes diu virtus Romana non noverat, quæ etſi ad oblectamentum „ voluptatis humanæ quærerentur, & vitiô morum reperent humanorum, Dii „ ea ſibi exhiberi petiverunt. Quomodo ergo abjicitur Scenicus, per quem*

„ *colitur Deus : & theatricæ illius turpitudinis quâ fronte notatur actor, ſi*
„ *adoratur exactor ?* „

Pergit Mariana : " *Sed & aliquando à Romanis Hiſtriones Templis fuiſſe* „ *prohibitos, quaſi Deorum cultui non convenientes, Tacitus* Libro XIV. [An„ nalium, n. 21.] *his verbis indicat :* " *Ac ne modica quidem ſtudia plebis* „ *exarſere; quia, redditi quanquam ſcenæ, Pantomimi certaminibus ſacris* „ *prohibeantur.* „ *Quâ ergo fronte Hiſtriones, de foro raptos, è publicis* „ *diverſoriis in Templum Chriſtiani inducunt, ut per eos ſacra Feſtorum lætitia augeatur, quos Eccleſiaſticæ leges,* Diſt. XXXIII. Can. Maritum, *à* „ *ſacris Ordinibus repellunt?....*

„ *Sed objicis fortaſſe eos in Templis, non in turpibus argumentis verſari :* „ *ſed ſacras hiſtorias referre, aut ex divinis Libris petitas, aut ex Sanctorum* „ *hominum hiſtoriis. Quod utinam verum eſſet, & non potiùs ad movendum* „ *populi riſum obſcœniſſima quæque actitarent! Et eſt acerbiſſimum negare non* „ *poſſe, quod ſit turpiſſimum confiteri. Scimus ſæpe ſanctiſſimis Templis, præſertim inter Fabulæ actus, chori ad inſtar, adulterorum furta, amores turpes* „ *recitari; ut honeſtiſſimus quiſque ea Spectacula vitare debeat, ſi decóri & pudori conſultum velit. Et putabimus tamen, quæ à modeſtis hominibus fugiuntur, ea cæleſtibus eſſe grata? Ego putârim potiùs, quaſi ſordes & religionis ludibria, hos omnes Ludos à ſanctiſſimis Templis eſſe exterminandos,* „ *præſertim à publicis Hiſtrionibus actitatos. Nam cùm turpi vitâ ſint, religionem fœdare potiùs ſuâ ipſorum ignominiâ videntur: &, aſſueti turpibus,* „ *etiam in ſanctiſſimis locis odorem, quo imbuti ſunt, ore, oculis, & toto* „ *corpore exhalant: ac neſcio an aliquando fabulam agant, quin verba turpia* „ *vel imprudentibus ſæpe excidant. Et hos tamen contendemus divinis celebritatibus adhibere!*

„ *Sed fac, quod nunquam accidiſſe probabis, Hiſtriones, ſeverâ aliquâ* „ *lege conſtrictos, intra modeſtiæ fines contineri poſſe, ac ſacras tantùm hiſtorias cum dignitate referre : contendo non minùs eum morem Religionis ſanctitati fore exitialem, neque minus dedecus Reipublicæ afferre. Quî enim conveniat ab hominibus turpibus Divorum res geſtas referri : eoſque Franciſci,* „ *Dominici, Magdalenæ, Apòſtolorum, ipſius etiam Chriſti perſonas ſuſtinere?* „ *An non id ſit cœlum terræ, aut cœno potiùs, ſacra prophanis miſcere?* „ *Imagines in templis magnâ honeſtate depingi jubetur : & impudicam fœminam Mariæ aut Catharinæ : probroſum hominem Auguſtini, aut Antonii* „ *perſonam repræſentare patiemur! Quod Arnobius certè,* Libro IV. contra „ Gentes extremo, *ab Antiquis factitatum reprehendit, ut Hiſtrionibus Deorum perſonæ imponerentur, illis verbis :* " *Nec ſatìs hæc culpa; etiam mimis & ſcurrilibus ludicris ſanctiſſimorum perſonæ interponuntur Deorum: &,* „ *ut ſpectatoribus vacuis riſus poſſit, atque hilaritas excitari, jocularibus feriuntur cavillationibus Numina : conclamant & aſſurgunt Theatra : caveæ* „ *omnes concrepant fragoribus atque plauſibus.* » *Idem Tertullianus accuſat* in „ Apologiâ cap. XV. : " *Quid, inquiens, quòd imago Dei veſtri ignominioſiſſimum caput & famoſum veſtit? Quòd corpus impurum, & ad iſtam* „ *artem effœminatione productum, Minervam aliquam vel Herculem repræſentet?* „ *Nonne violatur majeſtas, & divinitas conſtupratur, laudantibus vobis?* „

„ *Quæ verba ad noſtros mores transferas licet : atque in antiquis vitiis inter-*
„ *preteris , noſtrorum licentiam & turpitudinem accuſari.*

„ *Itaque , ſi duorum optio danda eſſet , mallem ab Hiſtrionibus prophanas*
„ *fabulas agi , quàm ſacras hiſtorias , quibus Divorum perſonæ cum decore*
„ *atque honeſtate referri debent ; quod eos facere non poſſe perſuaſum habeo ,*
„ *tum ob eorum vilitatem & dedecus , tum ob fœdiſſimos mores , paremque*
„ *actionum levitatem & turpitudinem....*

„ *Sed quid hoc loco diutius hæſitamus ? Cùm lege Eccleſiaſticâ vetitum*
„ *ſit Ludos theatrales in templis agere ; quæ lex incipit* Cùm Deorum , *de*
„ *Vitâ & honeſtate Clericorum :* " *Interdum , inquit , Ludi fiunt in Eccleſiis*
„ *theatrales : & non ſolùm ad ludibrium* (*ſic lego*) *Spectaculi introducuntur*
„ *in eis monſtra larvarum : verùm etiam in aliquibus feſtivitatibus , Diaconi ,*
„ *Presbyteri , ac Subdiaconi . inſaniæ ſuæ ludibria exercere præſumunt.* „ *Quæ*
„ *utraque legis Conditor Innocentius III. deinde fieri prohibet , cujus Inter-*
„ *pretes tamen de profanis Spectaculis interpretantur.* „

Pag. 142. " *Quoniam Innocentius larvas à templis arceat , crediderim tri-*
„ *pudia , quæ more Hiſpanico , magno ſtrepitu , & fragore tympani , modos*
„ *plauſu pedum modulante , concitantur à larvatis hominibus , removenda eſſe ;*
„ *Quid enim , niſi perturbationem orantibus privatim , & publicè canentibus ,*
„ *afferunt ? Eſt quidem provinciali lege cautum , ne templa ingrediantur ,*
„ *priuſquam precibus & divinis laudibus finis ſit impoſitus. Verùm id non*
„ *ſatìs ſervari compertum eſt , cùm circùm templa , circùmque chorum ubi ca-*
„ *nitur , eum ſtrepitum edant , qui non minori impedimento ſit , quàm ſi pe-*
„ *nitùs irrumperent.* „

Ibidem : " *Addam etiam , modos muſicos accuratiores , quos paſſim in cele-*
„ *brioribus feſtis uſurpari videmus , additis omne genus inſtrumentis , contra*
„ *legem Eccleſiaſticam invectos eſſe ; quæ lex Joannis XXII. inter* Extrava-
„ gantes *refertur , de Vitâ & honeſtate Clericorum , cujus initium eſt :* Docta
„ Sanctorum. *Quæ eò pertinent , non ut moveamus ſuſceptam pridem ab om-*
„ *nibus fermè conſuetudinem ; ſed ut indicemus quantâ cautelâ opus ſit , quan-*
„ *tâque moderatione uſurpari debeant , quæ à Majoribus reprobata fuiſſe non*
„ *poſſumus ignorare : debereque eos , quorum intereſt , curare atque efficere , ut*
„ *ſimilia ſerviant pietati : neque populus , cujus cauſa hæc ſuſcipiuntur , ad*
„ *templa non ſecus concurrat , atque ad Spectacula , Ludos , & celebritates alias*
„ *profanas ; quæ maxima corruptela morum eſt , & ſanctiſſimæ Religionis labes.*
„ *Neque turpes Cantilenæ audiantur , aut quæ turpitudinis memoriam exci-*
„ *tent , ad obſcænarum modos , mutatis quamvìs verbis , decantatæ ; quod gra-*
„ *ve crimen eſt , omni ſupplicio vindicandum.* „

Ibid. & pag. 143. *Relatis Valentiniani ac Theodoſii legibus* Cod. Lib. XV. tit. v. de Spectaculis &c. " *Non cenſebant , inquit , Imperatores Ludis*
„ *ſcenicis divinum Numen coli competenter , quos diebus feſtis fieri vetabant.*
„ *Nunc vide quanta perverſitas , ratio quàm præpoſtera ! Hiſtriones impuros*
„ *in Templa vocamus : neque ſatìs celebrem diem feſtum fore putamus , niſi*
„ *Mimi veſte inſolenti , & rugoſis ſinibus , feſtiva lætitia augeatur.* „ *Habes , Lector , ex Hiſpano ſcriptore , guſtum eorum , quæ acta ſunt in HISPANIIS. Ad GALLIAS divertamus.*

De uſitatis olim in eâ gente Spectaculis ſic Nicolaus Boileau Deſpréaux :

Chez nos dévots Ayeux, le Théatre abhorré
Fut longtems dans la France un plaiſir ignoré.
De Pélerins, dit-on, une troupe groſſière
En public à Paris y monta la prémière :
Et, ſottement zélée en ſa ſimplicité,
Joua les Saints, la Vierge, & Dieu par piété.
Le ſçavoir, à la fin diſſipant l'Ignorance,
Fit voir de ce projet la dévote imprudence.
On chaſſa ces Docteurs, prêchans ſans miſſion.
On vit renaitre Hector, Andromaque, Ilion.

Facile eſſet, ſi id hìc ageretur, perverſum Poëtæ judicium caſtigare, qui Græcorum fabulas mavult, quàm ſacras Hiſtorias, in Theatris repræſentari. Quid, quæſo, Francis Chriſtianis cum Ilio, totâque fictorum Numinum farragine? Anne viri cordati Joannis Racine Athaliam *cæteris ejuſdem Tragœdi dramatis poſtpoſuerunt? Nihil ergo peccatum ævo medio, quòd argumenta, in ſcenam inducenda, è Divinis codicibus, aut Eccleſiaſticis monimentis depromta fuerint : ſed quòd, Artis ignoratione, ruditer, imperitè, ſæpe & ridiculè, fuerint illa à Scriptoribus & Interlocutoribus tractata. Recitavi* ſuprà *Fabulam de B. Nicolao, actam, ùt apparet, in aliquo Franciæ cœnobio. Abſurdiùs etiam contexta ſunt dramata, hoſce titulos præferentia : I.* Le Myſtere de la Réſurrection de Noſtre Seigneur Jheſu-Chriſt ; composé par Maiſtre Jehan Michel (*), & joué à Angiers triumphamment devant le Roy de Cécile (**). Imprimé à Paris pour Anthoine Vérard (*circa an. 1490.*) in-fol. feuïllets 133. *II.* Le Myſtère de la Paſſion de N. S. J. C., joué à Paris derrenièrement ceſt an 1490.; imprimé par Anthoine Vérard. In-fol. feuïllets 206., *ab incerto Auctore compoſitum, à dicto Jo. Michel recognitum, ac ſplendidè exhibitum Auguſtoriti Pictonum an. 1486. : tum eodem anno, quatuor diebus conſequentibus, Juliomagi Andium, Chriſti perſonam agente Decano S. Martini, celebratâ in ipſo exhibitionis loco Miſſâ ſolenni. Legitur hodieque in rationibus ejus Opidi, conſcriptis à Procuratore Joanne Binel : " Pro Myſterio Paſſionis Jeſu Chriſti, anno præſentis compoti* [1486] *Andegavi per Perſonnagia manifeſtato, data fuit, ex parte Nationis, ſumma decem librarum, ad onera hujuſmodi Myſterii ſupportanda. » Eadem porrò dramata, cùm aliàs recuſa fuere, tum an. 1507. hôc titulo :* Le Myſtère de la Conception & Nativité de la glorieuſe Vierge Marie ; avec le Mariage d'icelle : la Nativité, Paſſion, Réſurrection, & Aſcenſion de Noſtre Sauveur & Rédempteur Jéſus-Chriſt. Jouée à Paris l'an de grace 1507. : imprimé audict lieu par Jehan Petit, Geoffroy de Marnef, & Michel le Noir. In-fol. feuïllets 352., *cum iconibus ligno inſculptis.*

(*) *Fuit is, ex Andegavenſi Medico, Caroli VIII. Francorum Regis Archiater, & in Curiâ Pariſienſi Senator : obiitque anno 1495. die 22. auguſti. Errant Joannes Baptiſta Ladvocat, & quicunque horum dramatum auctorem faciunt Joannem Michel, Andegavenſem Epiſcopum, vitâ functum an. 1447. 12. decembris. Lege Joannis Franc. Niceron* Mémoires pour ſervir à l'Hiſt. des hommes ill., *Tomo XXXVII. pag. 395. & ſeqq.*

(**) *Coram Renato, cognomine Bono, Siculorum Rege, qui obiit an. 1480.*

Ab aliâ manu prodiere hæc : Le Myſtère de la Paſſion de N. S. J. C., lequel fut joué à Angiers moult triumphamment, & dernièrement à Paris ; avec le nombre des perſonnages, qui ſont à la fin dudict livre, & ſont en numbre cent quarante & ung ; *editum Lutetiæ 1541.* in-4°. Le prémier volume des Catholiques Oeuvres & Actes des Apoſtres, redigé en eſcript par ſainct Luc, Evangèliſte, & Hiſtoriographe député par le ſainct Eſprit..... Le tout veu & corrigé bien & deuement ſelon la vraye vérité, & joué par perſonnaiges à Paris en l'Hoſtel de Flandres l'an 1541.; avec Privilège du Roy, &c. In fol. *Item* le ſecond volume du magnifique Myſtere des Actes des Apoſtres, continuant la narration de leurs faicts & geſtes ſelon l'Eſcripture ſaincte ; avecques pluſieurs hiſtoires en iceluy inſèrées des geſtes des Céſars ; veu & corrigé..... ainſi que le Myſtère eſt joué à Paris ceſte préſente année 1541.

Juvabit in obſoletis illis dramatis obiter notare falſarum aliquot Reliquiarum, aut Antiquitatum, originem. Dans les repréſentations Chrêtiennes, *inquit Claudius Franc. Meneſtrier* (***), qui ſe faiſoient, il y a deux ou trois ſiècles, dans les Proceſſions, & dans les places publiques, ſur des Théatres dreſſés aux fraix du public, ou établis par des fondations particulières de quelques perſonnes pieuſes..... on repréſentoit la Paſſion du Fils de Dieu, & les hiſtoires du Vieux & du Nouveau Teſtament. Et parce que l'on gardoit dans des Egliſes, ou dans des Monaſtères, les meubles & les habits, qui ſervoient à ces repréſentations, on a cru dans la ſuite des temps, qu'ils étoient les mêmes, qui avoient ſervi dans des temps plus reculés aux perſonnes, dont on repréſentoit les actions en ces ſpectacles. Ainſi l'on voit encore, ſur la face extèrieure d'une ancienne égliſe de Vienne en Dauphiné, ces paroles écrites : ICY EST LA POMME DU SCEPTRE DE PILATE : & on montre à S. Dénis la Lanterne de Judas. C'eſt ainſi qu'à Aix en Provence on a le Veau d'or, les Articles du Symbole des Apôtres, la Harpe de David, & cent autres choſes ſemblables, qui ſervent aux repréſentations, qui s'y font tous les ans le jour de la fête du S. Sacrement : & qu'il ſeroit ridicule de vouloir attribuer à des temps auſſi reculés, que le ſont les évènemens, qui font les ſujets ordinaires de ces repréſentations.

Nihilo elegantiores agebantur apud GERMANOS *fabulæ.* Celles qu'on y repréſentoit, *inquit recens ex eâ gente Scriptor* (****), dévenoient également ridicules & par le plan & par l'exècution. On n'y voyoit jamais une époque de la vie, un évènement développé ; c'étoient toujours des hiſtoires, quelquefois de pluſieurs ſiècles : les règles du dramatique y étoient tout-à-fait inconnues, & les Comédiens donnoient une pleine carrière à leur imagination. Une Comèdie, qu'on jouoit le plus univerſellement étoit Adam & Eve, ou la Chûte du prémier homme. Elle n'eſt pas encore tout-à-fait proſcrite, & je me ſouviens de l'avoir vû repréſenter à Strasbourg. Quelques endroits du Poëme de Milton pouvoient avoir fait naitre l'idée de cette pièce. On y voyoit

(***) La Déviſe du Roy juſtifiée, &c. Paris, 1679. in-4. *pagg. 69. 70.*
(****) Progrès des Allemands dans les Sciences, &c. 1752. in-12., page 194.

une groſſe Eve, dont le corps étoit couvert d'une ſimple toile, couleur de chair, exactement collée ſur la peau, avec une petite ceinture de feuilles de figuier; ce qui formoit une nudité très-dégoutante. Le bon homme Adam étoit fagotté de même. Le Père éternel paroiſſoit avec une vieille robe de chambre, affublé d'une vaſte perruque, & d'une grande barbe blanche. Les Diables faiſoient les bouffons & les mauvais plaiſans. *Tranſeamus ad* BELGAS.

Henricus d'Oultreman, Hiſt. de Valenciennes Partie II. chap. 16., *poſt relata quædam de prophanis Ludis, qui in opidis Tornacenſi, Inſulenſi, ac Valencenenſi acti fuerant ſæculo XIV. & XV., ſic pergit pag. 391. & ſeqq.* En l'an 1548. fut ſolemniſée la Feſte de la Principauté de Plaiſance à Valenciennes le Dimanche... 13. de may, à laquelle furent conviés tous les Gentilshommes, Prélats, & villes voiſines; ſi bien que le nombre des conviés arriva juſques à 562. Chaſcun eut deux vaiſſeaux d'argent, l'un pour le vin, & l'autre pour la bière.... Le Magiſtrat eſtoit ſi porté à ſemblables jeux, que l'on treuve encore dans les régiſtres de la Maiſon de ville, environ l'an M. CCCC. XC., diverſes ſommes d'argent données du public à certain perſonnages, pour avoir eſté à Douay, à la Feſte aux Aſnes, jouer ſur des chariots: à Bouchain, à la Feſte du Prévoſt des Eſtourdis: à Monſieur le Prince de la Plume, au Capitaine de Joyeuſe entente, au Capitaine des Hubins, à la Compagnie de la Fille Dame oyſeuſe, & autres ſemblables grimauderies.

Ces niaiſeries-là, & ces folles deſpenſes euſſent eſté aucunement tolèrables, ſi l'honneur de Dieu n'y euſt point eſté intèreſſé: voyre mais le Diable, dont les intentions ne viſent qu'à jouer des tragèdies, honteuſes à Dieu, & lamentables aux hommes, prétendoit par ces fadaiſes d'ouvrir la porte aux ſacrilèges de Luther, & de Calvin; lardant ces Comèdies & Spectacles d'Entre-jeux & farces profanes, qui mettoient au rabais la dignité des choſes ſacrées, & des Miniſtres de l'Egliſe. En ceſte Feſte de Plaiſance parut l'Abbé du Plat-d'argent du Queſnoy, accompagné de trente-cinq galans, reveſtus de blanc comme des Moines, montez ſur des chevaux d'oſier, qu'ils allèrent abbreuver dans l'Eſcaut, y entrant juſqu'à la ceinture. L'Abbé des Pau-pourveus d'Ath amena vingt-cinq béliſtres, veſtus pareillement, à la monachale, de blanc & de noir; avec leſquels il alla benir un puids, y emploïant mille traicts, dignes du fagot, ſi la ſimplicité du tems ne les euſt aucunement adoucis. Les meſmes profanations ſe faiſoient par les rues de ceſte ville le jour de S. Jacques & de S. Chriſtofle, auquel vous euſſiés dit que les Ménades & Satyres des Poëtes eſtoient reſſuſcitez; tant le peuple faiſoit de folies, comme auſſi tout le temps de Carnevales, où les jeux ne pouvoient eſtre aggréables, ſi les noms des Saincts, & les offices des Eveſques & Abbez n'y appreſtoient à rire. Le zèle des Prédicateurs & Religieux en a raclé de noſtre temps les dernières réliques: mais le Dieu Créateur avoit balié le plus gros par les guerres, priſes, pillages, peſte, famine, deſchet du trafic, & autres verges, qui ont affligé du depuis le Pays-Bas, & nommément ceſte ville, qui a eu juſques à pré-

ſent prou de peine de furnir aux fraix néceſſaires, ſans ſe charger de debtes par ſemblables folles & inutiles deſpenſes.

Je ne puis pourtant blaſmer l'eſtude & le travail, que l'on employa à repréſenter ſur le théatre les principaux Myſtères de la Vie de N. S.; veu que le ſubject eſtoit pieux, les Acteurs gens de bien & d'honneur, & que le tout fut veu, examiné, & approuvé par les Théologiens & autres députez de Monſeigneur de Cambray.

Aux Feſtes de Pentecoſte de l'an M. D. XLVII. les principaux bourgeois de la ville repréſentèrent ſur le théatre, en la maiſon du Duc d'Arſchot (où eſt à préſent la cour de derrière de la maiſon de l'Aucteur,) la Vie, Mort, & Paſſion de N. S., en vingt-cinc journées, en chaſcune deſquelles l'on fit paroiſtre des choſes eſtranges, & pleines d'admiration. Les ſecrets du Paradis & de l'Enfer eſtoient tout à faict prodigieux, & capables d'eſtre pris par la populace pour enchantemens. Car l'on voyoit la Vérité, les Anges, & divers autres perſonnages, deſcendre de bien haut, tantoſt viſiblement, autrefois comme inviſibles, puis paroiſtre tout à coup; de l'Enfer Lucifer s'eſlevoit, ſans qu'on viſt comment, porté ſur un Dragon. La Verge de Moyſe, de ſèche, & ſtérile, jettoit tout à coup des fleurs, & des fruicts: les ames de Herodes, & de Judas eſtoient emportées en l'air par les Diables: les Diables chaſſés des corps: les hydropiques & autres malades guéris; le tout d'une façon admirable. Icy, Jéſus-Chriſt eſtoit eſlevé du Diable, qui rampoit le long d'une muraille plus de quarante pieds de haut: là il ſe rendoit inviſible: ailleurs, il ſe transfiguroit ſur la montaigne de Thabor. On y viſt l'eau changée en vin, mais ſi myſtèrieuſement, qu'on ne pouvoit le croire; & plus de cent perſonnes de l'Auditoire voulurent gouſter de ce vin: les cinc pains & les deux poiſſons y furent ſemblablement multipliés, & diſtribués à plus de mille autre perſonnes, non obſtant quoy, il y en eut douze corbeilles de reſte. Le Figuier, maudit par noſtre Seigneur, paruſt ſèché, & les feuilles fleſtries en un inſtant. L'Eclipſe, le terre-tremble, le briſement des pierres, & les autres miracles, advenus à la mort de noſtre Sauveur, furent repréſentés avec des nouveaux miracles. La foule y fut ſi grande, pour l'abord des eſtrangers, qui y vindrent de France, de Flandre, & d'ailleurs, que la recepte monta juſqu'à la ſomme de quattre mille ſix cens & quattrevingts livres, combien que les ſpectateurs ne payaſſent qu'un liard, ou ſix déniers, châcun. Les vers furent du dépuis imprimés à Paris, ſans le nom des Aucteurs.

Solemnem LOVANIENSIUM NUNDINARUM PROCESSIONEM, *quæ ſingulis annis agitur Dominicâ primâ Septembris, repetit Lipſius* (*) *ab incunabulis opidi, id eſt à pulſis Nortmannis, in loco, qui dicitur Loven* (**), *ſeu Lovonnium* (***), *anno 885. caſtra metatis. Fudit hos Arnulphus Imp. anno demum 895.* (****), *& ita fudit « ut ex innumerabili multitudine „ vix reſiduus eſſet, qui ad claſſem [Andoverpis, ùt videtur, relictam] nun-*

(*) Lovanii ſui Libro I. cap. v.
(**) *Regino.* (***) *Annales Fuldenſes.* (****) *Idem Regino.*

„ *cium reportaret.* „ *Victor* “ *eodem in loco... Leitanias... celebrari præcepit: & ipſe* „ *cum omni exercitu, laudes Deo canendo, proceſſit.* „ *Hactenus Annales Fuldenſes. Mihi dubium, an ab eo tempore inſtituta ac repetita quotannis fuerit Supplicatio, cujus veſtigium nullum in antiquis Monimentis reperio. Quare donec allata fuerint, è quibus dedocear, dictæ Supplicationis originem referam ad jus Nundinarum huic urbi conceſſum anno* 1377. *Ritum conſtat inſtitutum anno* 1490. *Aliqua deinde adjecta, longè plura reſecta ſunt, ùt patebit ea, quæ nunc aguntur, conferenti cum hac deſcriptione, quam, demtis Annotatiunculis, depromſi è Libro Flandrico Guilielmi Boonen, Graphiarii quondam Lovanienſis, in Curiâ Civium adſervato, abſolutoque anno, ùt in fine Operis legitur,* 1594. 16. ſeptembris. *Procedebant è primariâ D. Petri Baſilicâ hoc ordine:*

Opidi Tabellarius, ſive Nuncius, virgam rubram dextrâ præferens. Fabri Ferrarii. Murarii. Tignarii. Laniones. Piſcarii. Coriarii. Sutores. Cerdones. Molitores. Tinctores colore cæruleo. Fabri, magnum, ùt vocant, Opificium conſtituentes. Fullones. Textores. Aulæorum Textores. Pannorum Tonſores. Sartores. Longiorum Braccarum Sutores. Sartores veteramentarii. Aromatopolæ. Muliebrium Crumenarum Artifices. Olei, aliarumque rerum pinguium Venditores. Tectores tegularii. Tectores ſtramine. Olitores. Barbæ Tonſores.

Poſt hos Juvenis aliger, S. Michaëlem exhibens, Romano ſago cæruleo, ac ejuſdem coloris tibialibus, ſeu caligis, indutus: dextrâ Crucem, Archiepiſcopali ſimilem, geſtans, rubro, &, Cruce candidâ diſtincto, vexillo inſtructam: ſiniſtrâ, parmam vexillo conformatam. Ante eum, eique alligatus, juvenis alius, Cacodæmonem repræſentans, viridi ac bicorni capite: rubrâ & adſtrictâ veſte: cingulo cæruleo, è quo tintinnabula pendebant: dextrâ harpagonem ferens, unco triplici minacem.

Currus, ùt ferè cæteri, bijugis: equis altero poſt alterum ligatis: in curru Adam & Eva, Paradiſo excluſi, Cherubino pellente.

Sequebantur illuſtriores perſonæ, ex hiſtoriâ veteris Teſtamenti accerſitæ, ſumtus actoribus conductis miniſtrante quâlibet Opificum claſſe: ac primò, Lanionum curâ, Familia Abrahæ, ex Geneſ. XVI.

A tenuioribus Mercatoribus exhibebantur Eliezer, Rebecca, &c. Geneſ. XXIV.

A Sartoribus, Lia, Dina, Simeon & Levi. Gen. XXX.

A Sutoribus, Rachel, Joſeph, Benjamin. Gen. XXXI.

Rurſum à Lanionibus, Thamar, princeps paſtorum Judæ, Agricolæ aliquot. Gen. XXXVIII.

A Braccarum Sutoribus, Aſcenez, Manaſſes, Ephraïm, Ægyptiæ mulieres quatuor. Gen. XLI.

A Tectoribus tegulariis, Maria ſoror Moſis, Virgines Hebrææ. Exodi XV.

A Piſcariis, Therbis, Mauri & Mauræ aliquot. Ex hiſtoriâ Scholaſticâ in Exodum.

A Barbæ Tonſoribus, Moyſes, Sephora filium circumcidens, Angelus. Exodi IV.

A Piſtoribus, Rahab, & Exploratores. Joſue II.

A pinguium

A pinguium rerum Propólis, Caleb, Othoniel, Axa. Joſue XV.

A magni Opificii fabris, Debora, cum aliquot Orphanis ac Viduis feminis. Ex Judic. IV.

A Ferrariis fabris, Barach, Jahel, Siſara. Indidem.

A Tectoribus, Noëmi. Ruth. I.

A Tectoribus ſtramine, Booz & Ruth. Ruth II.

A Veteramentariis Sartoribus, Elcana, Anna, Phenenna. I. Reg. I.

Ab Alutariis, ſeu Pellionibus, Saül & Michol. I. Reg. XIX.

A Coriariis, Abigaïl. I. Reg. XXV.

A Tinctoribus, Joab, & mulier Thecuitis. II. Reg. XIV.

A Cereviſiæ coctoribus, Joab, mulier de Abela, caput Sebæ. II. Reg. XX.

Ab Olitoribus, Adonias, Bethſabée. Ex III. Reg. II.

A Murariis fabris, Abiſag, nuncii Davidis. Indidem.

A Tignariis, Jonas cum piſce, Elias, vidua Sareptana. III. Reg. XVII. &c.

A Vietoribus, Uxor & liberi Abdiæ. IV. Reg. IV.

A Fullonibus, Eliſeus, Gieſi, mulier Sunamitis. IV. Reg. IV.

Ab Oenopolis, Aſtyages, & ejus filia. Ex Juſtini Hiſtoriar. Lib. I.

A Pictoribus opere Phrygionico, Tobias, Sara, Angelus Raphaël. Tobiæ VI.

A Pictoribus, Suſanna, Sedecias, Achaz, Joachim. Dan. XIII. &c.

Ab Artificibus vitrorum ſpecularium, Tobias ſenior, & Anna. Tob. X.

A Pannorum Tonſoribus, Judith & Joachim. Judith XIII.

Ab Artificibus marſupiorum, Eſther & Mardochæus. Eſth. IV. & V.

Ab Aulæorum Textoribus, Fratres Machabæi, eorumque mater, & Rex Antiochus. II. Machab. VII.

Sequebantur quinque Currus, in quibus I. Radix Jeſſe, ſive Arbor genealogica B. Mariæ Virginis. II. Præſentatio ejuſdem. III. Annunciatio. IV. Viſitatio. V. Chriſti nativitas.

Deinde Reges Magi, ſinguli in camelo ſedentes.

Septem Cameli monſtroſi, totidem puellis inſidentibus.

Quatuor alii Currus, & in iis I. Chriſtus redivivus, Matri Virgini apparens. II. Adventus Spiritûs ſancti. III. Aſſumtio beatæ Mariæ. IV. Chori Angelici, quaſi in turre triſtegâ compoſiti, vehentibus equis tribus. Poſt hæc Cœnobitarum Ordines, nimirum :

Capucini, quibus prælata Crux abſque lanceis, cætera ſimilis hodiernæ.

Franciſcani Obſervantes, at nondum recollecti, *cinerei coloris habitu, latioribus manicis : præit frater, Crucis bajulus, indutus ſuperpelliceo : ſic alii ante duos Ordines, qui ſequuntur.*

Auguſtiniani Eremitæ.

Dominicani.

Gertrudani, Canonici, nigrâ veſte, regulares : hos præcedit laïcus homo, pedum Abbatis geſtans : Religioſi ſuperpelliceo tecti : Abbas, necdum infulatus, indutus dalmaticâ, & ſuper dalmaticam trabeâ, ſeu cappâ, cujus oras gemini utrimque ephebi ſuſtentant.

Parcenſes Norbertini, Pedo Abbatis ſimiliter antelato : Abbas infulatus, cætera ut Gertrudanus, demto colore tunicæ. Prior quadrato bireto tectus : Religioſi abſque ſuperpelliceo, bireto, capucio.

Vlierbacenſes Benedictini, etiam antecedente laïco, Pedum geſtante : Abbas, exceptâ tunicâ, ùt Parcenſis. Monachi neque biretum geſtantes, ùt nunc : neque pelliceam epomidem, ùt ante annum 1749. : neque ſuperpelliceum cum almutio in ſiniſtrum demiſſo brachium, ùt faciunt ab illo circiter anno : neque brevem comam alentes, ùt ab anno 1768.

Clerus Eccleſiæ primariæ S. Petri : antecedunt Pueri, dicti Petriſtæ, *ſinguli parvum vexillum geſtantes : hos comitantur Ludimagiſter, & Scholarcha ſuperpelliceo & pileo quadrato indutus, ùt Canonici : Cruces deinde ferunt bini* Chorales, *exteriùs amicti ſuperpelliceo, interiùs tunicâ, alter rubrâ, alter viridi. Sequuntur* Cappellani, *tum Canonici ſuis almutiis ornati : demum quatuor trabeati, quos intelligo binos Succentores, Cantorem, & Decanum : Cantor ſub trabeâ geſtat almutium.*

Imago B. Mariæ, è Tabernaculo, inſtar armarii, ſtructo, conſpicua, valvis inſculpta utrimque ejuſdem ſanctiſſimæ Virginis myſteria oſtendentibus. Poſitam in tenſâ geſtant adoleſcentes numero XVI., præcedentibus quatuor viris faces portantibus, & totidem Muſicis, quorum unus utrem inflat, alius harpam, *alius Hiſpanicam citharam* (guitarre,) *quartus* violinum *digitis tangunt.*

Proceres Academici, vulgò Regentes ſuperiorum Facultatum Univerſitatis. *Præcunt Accenſi, ſeu* Bedelli *ſex. Tum Rector, ab hodierno nihil diſcrepans : poſtea Doctores Theologiæ, mox Juris & Medicinæ, ſolis collaribus inter ſe diſcreti, quæ Theologis plana, cæteris, ùt illâ ætate, corrugata. Omnes ab hodiernis differunt bireto planiori, & epomidis colore, qui tunc vulgaris violæ, hodie ruber, aut rubro proximus.*

Immanis Equus ligneus, cui impoſiti quatuor filii Aimonis : antecedit eum Utricularius : ſequitur vir Carolum Magnum referens:

Gigantea Herculis effigies, equo nigro inſidentis.

Effigies Megæræ, ejus conjugis, inſidentis equo candido, & ſiniſtrâ Pſittacum tenentis : ponè ludit Simiola (*).

Armatorum Gildæ, *ſeu Collegia, quatuor, ac primò* Bombardariorum : *horum in medio, vir ingentibus è ligno cruribus inſiſtens, ac S. Chriſtophorum repræſentans, cui comes it Eremita Cucufas. Sagittarii utentes arcu leviori. Alii, arcubus ſcapo inſtructis utentes, vulgò Arcu-balliſtarii. Sagittariorum, itidem arcu-balliſtâ utentium, Collegium majus.*

Decania, *ſive octo Decani Pannificum, cum Secretario ſuo, & duobus nunciis.*

Alii duo nuncii : Scriptores publici, quos Clericos Regiſtri *vocant : Quæſtores quatuor : Opidi Secretarii ſex.*

Unus & viginti Jurati, qui Opido à conſiliis.

Judices urbani, vulgò Scabini, *ſeptem : Opidi Prætor, vulgò* Major, *olim* Villicus, *turgidis braccis diſtinctus, inter duos* Burgi - Magiſtros *procedens ; horum à tergo publici Satellites, ſive Apparitores.*

Agmen claudebant immanis Draconis effigies : Puella B. Margaritam, juvenis S. Georgium exhibentes.

Addidit Guilielmus Boonen proſpectum Theatri, in foro erecti, ubi exhibitum Judicium Salomonis. III. Reg. III.

(*) *Ejuſmodi Gigantea ſimulacra hodieque ſpectanda quotannis exhibentur in publicis Proceſſionibus variorum Brabantiæ, Flandriæque opidorum : item Namurci, & alibi. Non feruntur in diœceſi Leodienſi, ubi Supplicationes nihil admitunt profanum.*

Inter Feſta Cathedralis Eccleſiæ Tullenſis in Lotharingiâ, ſæculo XV., Articulum de Feſto & Epiſcopo Innocentium *antecedebat in Rituali Articulus, hoc titulo inſcriptus : SEPELITUR ALLELUIA. Is autem ſic habebat : " Sabbato Septuageſimæ in Nonâ conveniant pueri chori feriati in magno veſtiario, & ibi „ ordinent Sepulturam Alleluia. Et expedito ultimo Benedicamus, procedant cum crucibus, torciis, aquâ benedictâ, & incenſo : portantesque glebam ad modum funeris, tranſeant per chorum, & vadant ad clauſtrum „ ululantes : ibique aſpersâ aquâ, & datô incensô ab eorum altero, redeant „ eodem itinere. Sic eſt ab antiquo conſuetum. „ Legeſis Amalarium* de Ordine Antiphonarii, cap. 30. *Collecta hujus Sepulturæ hæc erat : " Oremus. Deus, qui nos concedis Allelujatici Cantici deducendo ſolemnia celebrare, da nobis, in æternâ Beatitudine, cum Sanctis tuis Alleluja cantantibus, perpetuum feliciter Alleluja poſſe cantare. Per Dominum. „*

In Spectaculorum cenſum referendi CHORI, ſeu SALTATIONES, quæ in ſacris locis peraguntur, olim in Galliâ, Italiâ, Hiſpaniâ frequentes, nunc multò rariores. Durandus Rationalis Libro XVI. cap. 83. *de Solemnitate Paſchæ, ſæculo XIII. ſcribebat : " In quibuſdam locis hac die : in aliis, in Natali, „ Prælati cum ſuis Clericis ludunt vel in Clauſtris, vel in domibus Epiſcopalibus, ita ut deſcendant etiam ad ludum Pilæ, vel etiam ad Choreas & „ Cantus. „* Ordo Cabilonenſis, *editus ab Edmundo Martène, Libro* de antiquâ Eccleſiæ diſciplinâ, pag. 543. : *In feſto Pentecoſtes, " poſt Completorium fit Chorus in prato. Decanus Cantionem, Veni ſancte Spiritus : „ cæteri ſuas dicant, qui voluerint, Latinè tamen. „ Veſuntione Sequanorum, die ſancto Paſchæ, " finito prandio, poſt Sermonem, finitâ Nonâ, fiunt „ Choreæ in Clauſtro, vel in medio navis Eccleſiæ (ſi tempus fuerit pluvioſum,) „ cantando aliqua Carmina ; ùt in Proceſſionariis continetur...... Finitâ „ Choreâ, fit Collatio [Cœnula veſpertina] in Capitulo, cum vino rubeo & „ claro, & pomis vulgò nominatis* des Capendus. *„ Sic Rituale Capituli S. Mariæ Magdalenæ, editum anno 1582. En principium unius è dictis Carminibus :*

" Fidelium ſonet vox ſobria.
„ Convertere, Sion, in gaudia.
„ Sit omnium una lætitia,
„ Quos unica redemit gratia.
„ Convertere, &c. „

Ex Libro N. Bonnet, cui titulus : Hiſtoire de la Danſe, *docemur in more poſitum eſſe Lemovicibus, ut in Eccleſiâ Cathedrali, B. Martialis, eorum Apoſtoli, nomine inſigni, quâ die feſtum illius agitur, plebs, in choro congregata, ſaltationem orbicularem inſtituat, ac ſingulos Officii veſpertini Pſalmos claudat, non conſuetâ doxologiâ, Gloria Patri, ſed hoc epiphonemate :*

Saint Marceau, pregas per nous :
Et nous épingaren per vous.

Quod eorum linguâ ſonat : " Sancte Martialis, ora pro nobis : & nos ſaltabimus pro te. „

A noſtris diœceſibus exſulant hæ Saltationes, quas cum Divini Officii dignitate componere, & ab omni levitatis ſpecie liberare non adeò promtum eſt. Longè verò manifeſtiùs Eccleſiaſticam gravitatem offendebat abſurda FESTIVITAS FOLLORUM, *ſeu Fatuorum, in quibuſdam olim Galliæ ac Belgii civitatibus uſitata, de quâ alii totis libris egerunt.*

Affinis iſti fuit FESTIVITAS ASINI, *quam in nonnullis Galliarum Eccleſiis olim celebratam reperio. Utramque in multis diœceſibus ſeptem ſæcula duraſſe, utramque obtinuiſſe in pleriſque Occidentis Eccleſiis, gemina ſunt commenta Franciſci Mariæ de Voltaire: tertium is addit, Aſinum, in dictâ mox feſtivitate, quadrato pileo ornatum fuiſſe, quo Pſeudo-Hiſtoricus iſte ſuam in fingendo audaciam prodit. Contrà certum eſt: 1°. ineptas iſtas ſolemnitates undecimo, aut duodecimo, ſæculo natas, decimo quinto deſiiſſe: 2°. neutram in majori numero Eccleſiarum fuiſſe receptam, ac poſteriorem quidem, dumtaxat Auguſtoduni, Bellovaci, Rotomagi, apud Senonas, & in paucis fortè aliis opidis: 3°. utramque adeò diſplicuiſſe Eccleſiæ, ut ipſa ſemper iis abolendis incubuerit; quod videre eſt, tum ex Epiſtolis Innocentii III., tum ex iis, quæ in Galliâ conſtituit Petrus Capuanus, primæ Sedis Apocriſiarius: Denique nullum in universâ Europâ quadratum eâ ætate pileum confectum eſſe; quod genus indumenti ſeriùs excogitatum fuit.*

Cæterùm id propoſitum erat Aſini feſtivitatem inſtituentibus, ut rudi populo ruditer exhiberetur vel Fuga Domini in Ægyptum, vel reditus ab illo exſilio, vel denique recèns nato Chriſto parata à Magis munera. Bellovaci, ornata virgo, ornatum puellum brachiis complexa, aſino vehebatur in templo primario. Auguſtoduni, impoſitum jumento ephippium ſuſtentabant Canonici quatuor, illo ad locum deſtinatum pergente. Ad valvas Baſilicæ Senonenſis primùm canebantur hi verſus:

« *Lux hodie, lux lætitiæ. Me judice, triſtis*
» *Quiſquis erit, removendus erit ſolemnibus iſtis.*
» *Sint hodie procul invidiæ, procul omnia mœſta;*
» *Læta volunt, quicumque colunt Aſinaria feſta.* »

Dein, procedente Aſino per navim Eccleſiæ, concinebatur à Choro:

« *ORientis partibus*
» *Adventavit Aſinus,*
» *Pulcher & fortiſſimus,*
» *Sarcinis aptiſſimus.*
Plebs verò ſuccinebat:
Hez, Sire Aſnes, car chantez,
Belles bouches rechingnez;
Vous aurez du foin aſſez,
Et de l'avoine à plantez.
» *Hic in collibus Sichem*
» *Enutritus ſub Ruben,*
» *Tranſiit per Jordanem,*
» *Saliit in Bethlehem.*
Hez, Sire Aſnes, &c.
» *Ecce magnis auribus*
» *Subjugalis filius:*
» *Aſinus egregius,*
» *Aſinorum Dominus.*
Hez, Sire Aſnes, &c.
» *Saltu vincit hinnulos,*
» *Damas, & capreolos:*
» *Super dromedarios*
» *Velox Madianæos.*
Hez, Sire Aſnes, &c.

» *Aurum de Arabiâ,*
» *Thus & Myrrham de Sabâ*
» *Tulit in Eccleſiâ*
» *Virtus Aſinaria.*
Hez, Sire Aſnes, &c.
» *Dum trahit vehicula,*
» *Multâ cum ſarcinulâ,*
» *Illius mandibula*
» *Dura terit pabula.*
Hez, Sire Aſnes, &c.
» *Cum ariſtis hordeum*
» *Comedit & carduum:*
» *Triticum à paleâ*
» *Segregat in areâ.*
Hez, Sire Aſnes, &c.
» *Amen dicas, Aſine,*
» *Jam ſatur ex gramine:*
» *Amen, Amen itera:*
» *Aſpernare vetera.* »
Hez va, hez va, hez va, hez,
Bialx Sire Aſnes, car allez:
Belle bouche, car chantez.

C A P U T XIX.

Annotatio in picturas Fugæ Chriſti in Ægyptum.

UT ETIAM circa Euangelicas hiſtorias aliquid annotemus. Quòd in FUGA CHRISTI AD ÆGYPTUM appingatur CASUS IDOLI, deſumtum eſt ex illo Iſaïæ (37): " Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem levem, & ingredie- „ tur Ægyptum, & commovebuntur ſimulacra Ægypti á „ facie ejus. „ Hunc enim locum ad Idolorum lapſum referunt Cyrillus Alexandrinus (38), Anſelmus (39), Sozomenus (40). Quem etiam ſequitur Nicephorus Calliſtus (*S*).

(37) *Iſaiæ XIX. 1.*

(38) *In Iſaiam.*

(39) *In caput II. Matthæi.*

(40) *Libro II. Hiſtoriæ cap. 20.*

(*S*) Eâdem ratione hoc vaticinium quidam explicant *apud Hieron. in Matth. cap. II.*, itemque Theodoretus, & Procopius Gazenſis, ſexti ſæculi Rhetor, *in Iſaiæ cap. XIX.*: præterea Euſebius *Demonſtrationis Euangelicæ Libro VI. cap. 20.*: & Chryſoſtomus *Homiliâ IX. in Matthæum*. Et, adveniente Jeſu in Ægyptum, univerſa gentis illius idóla ſponte prolapſa in terram, fractaque fuiſſe, nonnulli contendunt: atque in hanc rem adducunt Origenem, ſeu quiſquis auctor eſt *Homiliæ tertiæ in diverſos*: Athanaſium *de Incarnat. Verbi*: Auctorem *Operis imperfecti in Matthæum*: Cyrillum Hieroſolymitanum *Catecheſi X.* Sed Veteres illi fortaſſis ita intelligi poſſunt, ut potiùs de Chriſtianiſmi, quàm de Chriſti (ſeu Pueri Jeſu) in Ægyptum adventu fuerint locuti. Quâ ratione etiam explicandi videntur, qui Meſſiæ adventum probârunt ex Ethnicorum Oraculum defectu. Lege Huetium *Prop. IX. c. 29. n. 4.*, Wittaſſe *de Incarn., edit. Venetæ p. 173.*, &c. Quidquid eſt, Hieronymus cum turbâ recentiorum, caput XIX. Iſaiæ totum exponunt de bellis Aſſyriorum, ſeu Chaldæorum, adversùs Ægyptios. (*) Janſenius, Gan-

(*) De irruptione Sennacheribi in Judæam & Ægyptum, præter Rabſacen IV. Reg. XIX. 24., egerunt Herodotus *Libro II. cap. 141.*, & Beroſus *apud Joſephum Antiq. X. 1. 2.*)

CAPUT XX.

In Nuptiis Canæ, nec Joannem pingendum ſponſum : nec Magdalenam ſponſam.

(41) *Tit. I. c. 21. Summæ* [immò Parte III. titulo XXI. §. 3.]

T

U

(42) *Ad verba : Tu me ſequere.*

In nuptiis Canæ ſunt qui Mariam Magdalenam sponsam pingunt, & Joannem Apoſtolum sponsum. Prius, cujus mentio eſt apud beatum Antoninum (41), omnino rejicio, velut obſcurum figmentum (*T*).

Poſterius verò de Joanne à multis aſſeritur Scholaſticis, & recentioribus Auctoribus. Sed infirma eſſe eorum argumenta, paucis ſubjiciam. Allegant, vel Hieronymi nomine, vel Auguſtini, id quod in incerti, licèt vetuſti, Scriptoris Præfatione (*U*) legitur : "Hic eſt Joannes Euangeliſta, ... quem de „ nuptiis, volentem nubere, vocavit Deus. „ Deinde addunt, Bedam habere (42) : "Tradunt hiſtoriæ, quòd eum de nuptiis, volentem nubere, vocaverit. „ Hæc duo habent argumenta. Verùm neutro loco aſſeritur, Joannem de nuptiis in Canâ vocatum eſſe : aut de nuptiis, cùm eſſet ſponſus : ſed, nubere volentem, vocatum eſſe de nuptiis. Igitur iſtud non contigit in Canâ, quia ibi Chriſtus nuptiis & interfuit, & benedixit. Itaque hinc Synodus Epheſina, aliique Patres, nuptias defendunt, contra multorum hæreticorum colluviem, qui nuptias damnârunt.

---

denſis Epiſcopus, *in Concordiæ Euang. caput XI.*, *edit. Antv. 1613. p. 82.* " Quæ dicuntur de ſimulachris Ægypti collapſis ad corporalem „ ingreſſum Chriſti, aliiſque mira- „ culis à Chriſto in Ægypto editis, „ fabuloſa planè videntur, ex loci „ hujus [Iſaiæ] malo intellectu „ deſumpta. „

(*T*) Antoninus ſolùm ait exiſtimâſſe nonnullos ſponſam fuiſſe Mariam Magdalenam ; quæ, proptereà quòd ſponſo eſt privata, libidini ſe mancipârit. Nihilo verius eſt ſponſum fuiſſe S. Simonem Apoſtolum ; hoc fabulatur Nicephorus Calliſtus *Hiſt. Eccleſ. Lib. VIII. cap. 30.* " Helena, inquit, Conſtantini ma- „ ter, in Canâ Galilææ, ubi Simo- „ nis Cananæi nuptiæ celebratæ ſunt, „ ſacram ædem ædificavit. „

(*U*) Joannis Euangelio præfixâ in variis Bibliis Latinis, v. g. in iis quæ Joannes Benedicti, Pariſienſis Theologus, Lutetiæ edidit an. 1565. *Parte III. pag. 82.* Incipit verbis à Molano recitatis : deſinit his : *Et Deo magiſterii doctrina ſervetur.*

Dico igitur nullum diſcipulorum Chriſti ſponſum fuiſſe in Canâ : ſed ipſos cum Chriſto ad illas nuptias vocatos eſſe. Cum Auguſtino (43) dico, Joannem nullas expertum eſſe nuptias : & cum Epiphanio (44), Joannem fuiſſe virginem, nec nuptias contraxiſſe. Neque aſſerere auſim Joannem unquam, nubere volentem, vocatum eſſe de nuptiis. Beda tantùm habet : "Tradunt hiſtoriæ." Non ex propriâ ſententiâ loquitur : ſed refert quod legerat, vel in jam dictâ Græci Præfatione, vel in apocryphis Apoſtolorum hiſtoriis, quas titulo Abdiæ excuſas habemus (*V*). Ubi confingitur Joannes ter à nuptiis revocatus. Quaſi non fuerit ſingularis virgo, ſed lubricus aliquando procus, cui Chriſtus Virginem Matrem moriturus commendavit. Majoris momenti videtur, quòd docti nonnulli urgeant Hieronymum ejuſdem eſſe ſententiæ, libro primo contra Jovinianum. Quibus reſpondeo, me id negare. Verba ejus agnoſco : "Petrus Apoſtolus eſt, & Joannes Apoſtolus : maritus & virgo." Sed ſenſus eſt : Maritus, Petrus : & virgo, Joannes. Comparat enim eò loci Petrum, qui uxorem habuerat : & Joannem, quem fides Chriſti virginem invénit, & qui virgo permanſit. Et enumerat multa privilegia, quæ Joannes præ Petro habuit, quia virgo permanſit (*X*) (**).

(43) *De bono Conjugali cap. 21.*

(44) *Hæreſi LVIII.*

V

X

(**) ☞ *Prima editio* : In Nuptiis Canæ (45) Joannem non pingendum eſſe Sponſum, ſuperiùs admonui. Eſtque Pſeudo-Abdiæ figmentum (46), Chriſtum eum tertiò à nuptiis revocâſſe. Ipſe Joannes dicit, Matre exiſtente in Canâ, illuc ad nuptias vocatum eſſe Jeſum & diſcipulos ejus. Præterea in Synodo Epheſinâ lecta eſt, & approbata, Synodica Epiſtola Concilii Alexandrini, Ægyptiacæ diœceſis; quæ habet Chriſtum tunc nuptiis benedixiſſe, cùm in Canâ Galilææ cum ſanctis vocatus fuit Apoſtolis. ☜

(45) *Joann. II. 2.*

(46) *Abdias Libro X. cap. 18.*

(*V*) De his dixi *ſuprà pag. 337. ſcholio H.*

(*X*) Perpetuam S. Joannis Euangeliſtæ Virginitatem ſuadet Scriptura, teſtatur antiqua Præfatio Miſſæ in ejus veneratione celebratæ, agnoſcunt Patres Ambroſius, Chryſoſtomus, Epiphanius, Hieronymus, Auguſtinus, Paulinus, Caſſianus, quorum loca conſuli poſſunt, indice Tillemontio *Mém. pour ſervir à l'Hiſt. Eccleſ., edit. Brux. in-12. T. I. Parte III. pp. 912. 913.* Vide etiam Baronium *ad an. 31. nn. 30. & 31.*

In his nuptiis Pictores pro ſuâ devotione pingunt Chriſtum & Deiparam, loco honoratiori. Nec malè etiam pinguntur SEDENTES AD MENSAM, ſicut & in hiſtoriâ Magdalenæ ungentis Chriſtum. Quod enim tunc pauló aliter fiebat,
Y hoc hic more nunc vulgato exprimitur. (Y). Tunc erat uſus Tricliniorum, in quibus, mulieribus exceptis, quæ ſedere ſolent, cubantes epulabantur, & cœnabant. Unde nuptiis in Canâ Galilææ præerat Architriclinus. Qui autem Antiquitatis amans, vetuſtum uſum Tricliniorum ſcire cupit, legat Annotationes Guilielmi Philandri Caſtillionii, in Vitruvii de Architecturâ ſextum librum cap. v., & Petrum
Z Ciacconum in Libello de hac re ſcripto (Z) (***).

(***) ☞ *Prima editio addebat :* Quod ad HYDRIAS, ſive Aquales, attinet, Coloniæ ad ſanctam Urſulam oſtenditur una, quæ putatur eſſe de numero ſex iſtarum Hydriarum : multique Pictores, in depingendis Hydriis, ejus formam
A exprimunt (A). ☜

(Y) At ego non rectè pingi exiſtimo, quidquid mores refert à rei geſtæ tempore alienos. Excipe, niſi pudoris obſtet ratio, quod hìc locum non habet. Alioqui bene pictam dicas Trojanam obſidionem, tormentariis machinis, quales apud nos adhibentur, in urbis muros directis : nec malè exprimi Romanos Impp., aut ferro à capite ad calcem armatos, aut noſtratibus *ſtapedis* & *ſclopetis* munitos.

(Z) Cui titulus : *De Triclinio Romano ; ſive de modo convivandi apud Romanos, & Conviviorum apparatu, liber ſingularis. Cum appendice Fulvii Urſini.* Prodiit is Romæ an. 1588. in-8°. Rurſum Amſtelodami an. 1589. in-16., cum *Diſſertatione Hieronymi Mercurialis de Accubitûs in Cœnâ antiquorum origine.* Adiri etiam poſſunt Joannes Roſinus *Antiquitatum Romanarum Libro V. cap. 28. (edit. Steph. Gamoneti 1611. pp. 260--262.)* Julius Cæſar Bulengerus *de Conviviis (Tomo XII. Antiquitatum Romanarum Grævii)* Henricus Kippingius *Antiquitatum Romanarum Libro IV. cap. 3. (edit. Lugduno-Batav. 1713. pp. 500--522.)* Et recuſus cum illo *Juſti Lipſii Tractatus de ritu conviviorum apud Romanos ; ibidem, pagg. 607--611.*

(A) Ludovicus Iſaacus le Maiſtre, vulgò de Saci, ad Johan. cap. II. ℣℣. 6. 7. *Ces grands vaiſſeaux.... étoient des urnes de pierre, dont les unes contenoient.... 56. pintes, ou environ, meſure de Paris, & les autres.... 84. pintes. On en voit une à Paris dans l'égliſe du monaſtère du Port-Royal, qu'on prétend avoir été apportée de la Terre-Sainte, & donnée par le Roi S. Louis.* Continet urna iſta prope 52. pintas

CAPUT

CAPUT XXI.

De Diabolo Chriſtum tentante.

VERUM EX Nuptiis ad Quadrageſimam tranſeamus, cujus Dominicâ primâ, proponit Eccleſia DIABOLUM, Chriſtum Dominum TENTANTEM. Is autem, quòd ſe libenter transfiguret in Angelum lucis, acceſſit ad Dominum, veriſimiliter ſub ſpecie boni viri. Hac de cauſſâ, cùm Henricus Agrippa eum alicubi depictum vidiſſet cum cucullâ, velut Monachum, aut Eremitam (*B*), in eo Libro, quem vanè conſcripſit de Vanitate Scientiarum (47), gaviſus eſt plurimùm reperiſſe ſe in picturâ, quod in ſacris Litteris invenire non potuerat, Diabolum ſcilicet fuiſſe primum Cucullæ autorem. Hanc autem talem argumentatiunculam, cujus infirmitatem etiam pueri agnoſcunt, contra Catholicos jactare eum non puduit, quia ſpiritum habuit illius Angeli, qui ſubjacet pedibus S. Michaëlis: quem Scriptura ſacra vocat Patrem mendacii (48), & Calumniatorem, & fratrum Ac-

B

(47) *Capite XXV.*

(48) *Joan. VIII. 44.*

Pariſienſes, teſte Claudio Lancellotto in Chronologiâ ſacrâ, magnis Bibliis, ab Antonio Vitré excuſis, præfixâ. Vidit eam Calmetus, aitque *ad Johann. cap. II. 6.* è marmore candido eſſe, atque adeò gravem, ut vix duo viri vacuam loco movere poſſint. Aliam ex illis urnis oſtentat Malanodenſe Benedictinarum Virginum in diœceſi Pariſienſi cœnobium, de quâ Huetius inter *Diſſertationes*, *Abbatis de Tilladet operâ vulgatas*, *edit. Florentinæ Tomo I. pag. 187.* Sed is urnam illam, itidem ex albo marmore exciſam, habet pro incertæ ætatis monumento. Idem de aliis duabus ſentiendum arbitror, utì & de pleriſque ejuſmodi cimeliis, è Palæſtinâ poſt undecimum ſæculum allatis.

(*B*) Non defuere pii ſcholiaſtæ, qui Diabolum Anachoretæ ſpecie Chriſto apparuiſſe ſuſpicarentur. " Acceſſit in formâ viſibili & humanâ, inquit Dionyſius Carthuſianus *in Matthæi IV.*, & fortè „ in formâ hominis religioſi, ut, „ ſimulatâ ſanctitate circumdatus, „ citiùs falleret, &c. „ Aïunt habitu Carmelitæ depictum eſſe in atrio quodam Hubertini monaſterii. Nec veri diſſimile, voluiſſe primâ tentatione aut Eſſenum, aut Rechabitam aliquem, videri. Sed nimis bardum ſe oſtendiſſet, ſi formam hanc ſervaſſet alterâ tentatione, dum regna omnia Chriſto polliceretur.

cuſatorem (49): quique tam temerariè mendax eſt, ut etiam ipſum Dominum majeſtatis tentans, ſi filius Dei eſſet, auſus fuerit pervertere Scripturam, de omni juſto dictam. Dixit enim (50): “Si filius Dei es, mitte te deorſum (*C*); ſcrip„tum eſt enim: Quia Angelis ſuis mandabit de te: & in „manibus tollent te, nè fortè offendas ad lapidem pedem „tuum.„ Omiſit verò verba intermedia, quæ advertebat propoſito ſuo omnino contraria. Nam poſt illa verba, “Man„davit (51) de te,„ ſequitur: “ut cuſtodiant te in om„nibus viis tuis.„ Deinde tacuit verſum ſequentem, qui contra eum (*D*) dictus eſt: “Super aſpidem & baſiliſcum „ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.„ O Diabole, in tui & tuorum confuſiònem cantat Eccleſia quotidie hunc Pſalmum nonageſimum, in quo Deus ad ſe confugienti promittit Angelorum cuſtodiam. Quare habitantes in adjutorio Altiſſimi, & in protectione Dei cæli, qui nos liberat à laqueo venantium, & à verbo aſpero, non movemur iis, quæ, pervertendo ſenſum ſacrarum Scripturarum, aut etiam Picturarum, opponunt membra tua membris Chriſti: perfidi, fidelibus: ſacrilegi, religioſis: hæretici poſtremò, Catholicis: neque miramur ſi tui Miniſtri, operarii ſubdoli, transfigurent ſe velut Miniſtros juſtitiæ. Sed ſcimus, eos ſæpe tam obtuſos, ut, cùm ſe putant transfiguratos eſſe in Miniſtros juſtitiæ, tunc inſipientia eorum omnibus manifeſta fiat (52).

(49) *Apoc. XII. 9. 10.*

(50) *Lege* [Vincentium] *Lirinenſem. c. XXXVII. XXXVIII.*

(51) *Mandabit.* [Sic Biblia quædam edita, & mſs.]

(52) *II. Tim. III. 9.*

(*C*) E pinnaculo Templi; quod pinnaculum imperitè Palacius *in Matth. cap. IV.* interpretatur laminam è levi metallo, quæ, tectis impoſita, motu ſuo ventorum flatus indicat; Luſitanis *Grimpa*, Gallis *Girouette*. Nec minùs abſurdè Pictores varii Chriſtum in ejuſmodi laminâ collocârunt. Ponendus erat in uno è quatuor angulis, quos Templi tectum habebat, celſum illud & planum: *In angulo domatis*, ùt Prov. XXI. 9. “Δῶμα in „Orientalibus provinciis ipſum di„citur, quod apud Latinos tec„tum. In Palæſtinâ enim & Ægyp„to.... non habent in tectis cul„mina, ſed domata; quæ Romæ „vel Solaria, vel Mæniana vo„cant, id eſt, plana tecta, quæ „tranſverſis trabibus ſuſtentantur.„ Hieronymus *Epiſtolâ*, (*in vett. edit. CXXXV.*) *ad Suniam & Fretelam*. Lege Commentatores ad Deut. XXII. 8. & Matth. X. 27.

(*D*) Allegorico ſenſu, non literali.

Quòd ſi Agrippa, ſepoſitis mendaciis, quæ contra ſectas
Monaſticas, ùt ipſe loquitur (53), collegit, Monaſticam (53) *Capite LXII.*
vitam experiri voluiſſet, atque in eâ ſe religioſè exercere,
non potuiſſet aliud de Monachis dicere, quàm quod, à ſancto
Ephræm dictum, tota laudat Eccleſia: "Paradiſus, ait
„ Ephræm (54), fructibus lætitiæ ac variis floribus plenus, (54) *De Compunctione cordis, capite II.*
„ multitudo eſt Monachorum, in id ipſum adornata in di-
„ lectione Dei. Quaſi fons bonus, & aquis exundantibus
„ multitudinem arborum irrigans, multitudo eſt Monacho-
„ rum, in id ipſum Pſalmorum cantus lacrymis irrigantium.
„ Sicut civitas murata, & munitionibus circumſepta, multi-
„ tudo eſt Monachorum, in id ipſum alterutrum conſpiran-
„ tes in dilectione Dei. Diadema contextum lapidibus pre-
„ tioſis, & ſplendidis margaritis, multitudo eſt Monachorum,
„ in id ipſum in omne opus bonum ornata. Navis repleta
„ regalibus opibus, multitudo eſt Monachorum, in id ip-
„ ſum plena Domini charitate. Oliva ſpecioſa ac fertilis,
„ multitudo eſt Monachorum, in id ipſum confirmata in di-
„ lectione Dei. Imago regalis, habens admirabilem hiſtoriam
„ ex omnibus electis coloribus, & florum varietate depicta,
„ multitudo eſt Monachorum, in id ipſum diverſis virtutibus
„ adornata. Caſtra ſanctorum Angelorum, multitudo eſt Mo-
„ nachorum, habitans in id ipſum, mentem ſuam ſemper
„ habentes ad Deum. „ Hæc & alia Ephræm, Eremita Sy-
rus. "Vani autem ſunt omnes homines (55), (& vanè de (55) *Sap. XIII. 1.*
„ vanitate ſcribunt) in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. „

CUCULLÆ uſus fuit apud Ægyptios illos Monachos (56), (56) *Caſſianus, de Inſtitutis Monachorum, cap. IV.*
de quibus Eſaïas Propheta prædixerat (57): "Cognoſcetur
„ Dominus ab Ægypto, & cognoſcent Ægyptii Dominum (57) *Eſaiæ XIX. 21.*
„ in die illâ, & colent eum in hoſtiis, & muneribus: &
„ vota vovebunt Domino, & ſolvent (*E*). „ *E*

(*E*) De *Cucullá* fusè tractat Auguſtinus Calmet *Commentario Gallico ad Regulam S. Benedicti*, *Tomo II. pp. 217. & ſeqq.*, è quo pauca hæc accipe. Cuculla purioribus Latinis vocabatur *Cucullus*, quibuſdam *Cucullio*, & *Bardocucullus.* Erat capitis indumentum, in Galliis præſertim & Romæ, uſitatum pauperioribus, opificibus, ac ſervis, maximè ruri & in itinere. Caſſiano teſte *Lib. I. cap. 4.* Ægyptii Monachi ſæculo V. "Cucullis perparvis,
„ uſque ad cervicis humerorum-
„ que dimiſſis confinia, quibus
„ tantùm capita contegunt, in-

(58) *Lib. II.* [cap. 1)., ſuprà pag. 64.]

Diximus autem aliàs (58), parum referre, an Diabolus pingatur LAPIDES manu deferens, an digito monſtrans.

CAPUT XXII.

De imagine Myſteriorum Paſſionis Domini.

TEMPORE autem Quadrageſimalium dierum, quando Altaria teguntur, in multis Eccleſiis ante ſummum altare, & quædam alia, obvia eſt Imago de Myſteriis Paſſionis Domini. Quæ unde originem ſuam acceperit, deſcribit Joannes Franciſcus Picus, Mirandulæ Dominus, & Concordiæ Comes, in Heroïco carmine de Myſteriis Dominicæ Crucis, nuper in Germaniam delapſis (*F*), quod ſcripſit ad Maximilia-

F

„ deſinenter diebus utuntur ac „ noctibus. „ Purpuream Cucullæ crucem aſſuebant diſcipuli S. Pachomii, ùt eſt apud Palladium *Hiſt. Lauſiacæ cap. 28.* Benedictini ab initio geſtârunt " Cucullam in hie„ me villoſam, in æſtate puram, „ aut vetuſtam, „ *Regulæ cap. 55.* Poſtea ſagum, ſeu pallium, adjecere Cucullo, qui ideò Cappa, ſeu Caſula, dictus fuit. Ætate S. Benedicti Anianenſis, id eſt nono ſæculo, " nonnullis uſque ad talos Cucullæ „ pendebant, „ quemadmodum in ejus Vitâ legitur. Fuldenſes eas ad genua tantùm uſque demittebant; quod & Anianenſis in Monaſteriis ſibi ſubjectis obſervari juſſit. Cuculla S. Remacli, quam Stabulenſes adſervant, veterem Caſulam refert, undique clauſam, manicis carentem, & capitio inſtructam non diſſimili ab eo, quo Cartuſiani caput operiunt. Apertæ deinde utrimque fuerunt ejuſmodi Caſulæ, & retinaculis ab utroque latere conſtrictæ: deinde & manicas admiſerunt ſaltem ab initio XII. ſæculi. Exſtat adhuc apud Caſſinates " Veſ„ tis Deſiderii, Abbatis cucullati, „ talari veſtimento undique clauſo, „ nec admodum ſinuoſo, manicis „ non amplis; „ ſic enim loquitur Angelus de Nuce *ſcholiis in Theodemari Epiſtolam ad Carolum magnum.* Plura de Cucullo dabit Anſelmus Solerius, ſive Theophil. Raynaudus, *Lib. de Pileo, Sect. XV.*

(*F*) Joannes Nauclerus *Chronici pag. 992. edit. Colon. 1543.* " An„ no ſalutis noſtræ 1501. miranda „ ſanè, horrenda, & inaudita oſten„ dit Deus hominibus; ſiquidem, „ ùt ſcribit Regi Romanorum Ma„ ximiliano Leodienſis Epiſcopus „ [Joannes Hornanus,] à Feſtis „ Paſchalibus, ſingulis diebus, in „ uno vel alio loco diœceſis Leo„ dienſis, apparuit publicè & ino„ pinatè, aliquando in eccleſiis, ali„ quando in domibus, & in ipſis „ etiam cubiculis, ſignum Domini„ cæ Crucis perfectum: & fuit fre„ quenter nigrum, aut rubicundum;

„ ita etiam ut in aliquibus putaretur „ eſſe verus ſanguis, cum medullâ „ & ſanie effuſus. Et fuerunt ple- „ rùmque Cruces ſimplices : aliquan- „ do tamen duplices, in formâ ſigni „ Sepulchri Dominici. Apparent au- „ tem (inquit) ùt in plurimum ſu- „ per capita mulierum, & maximè „ puellarum, in earum peplis, ſu- „ premo vertice. Et refert idem, „ ſe deſuper inquiſitionem ſolertem „ feciſſe, ita quòd nec dolus, nec „ fraus intervenire potuerit. Scri- „ bit quoque de muliere quâdam, „ ejuſdem diœceſis, 22. annorum, „ valde honeſtâ, quòd die quodam „ compererit, admonita à matre, „ ſignum Crucis magnum & amplum „ in peplo, coloris aurei: atque, ad „ ſingulos quatuor ejus angulos in- „ teriores, Crucem unam parvam „ ejuſdem coloris, perinde atque „ arma ſunt Hieroſolymitani Regis : „ inque medio, majorem Crucem „ aliam ſanguinolentam. Territa „ inde mulier, cum reverentiâ pe- „ plum illud ad locum mundum „ repoſuit, & aliud mundum capiti „ impoſuit; mox in eodem Crux „ grandis apparuit. Accurrunt ho- „ mines multi ex admiratione, in „ quorum conſpectu iterum & ite- „ rum pepla mutaverat, ita ut no- „ vem diebus pepla tredecim cruce „ ſignata fuerint. Inſuper dum qua- „ dam vice quamplurimi cum eâ de „ præmiſſis colloquerentur, vide- „ runt adſtantes inter colloquendum „ exoriri in ejus mento Crucem, „ latitudinis unius digiti, coloris „ & ſaporis mellei, cujus ſtipes à „ gutture in inferius labrum aduſ- „ que dentes exurgebat: per brachia „ verò protendebatur ex adverſo „ inter mentum ipſius & labrum „ prædictum, quanta eſt oris ampli- „ tudo. Quæ, cùm ad adſtantium „ admonitionem levare manum dex- „ tram conaretur, apparuit conſimi- „ lis crux in eâdem : retractâ ad „ ſinum manu, cùm utraque ſigna „ duabus ferme horis perſtitiſſent, „ demum, prout advenerant, ita „ diſparuerunt. Sed poſt hæc non „ ſolum ſignum Crucis apparuit; „ quin & veluti haſta quædam, ac „ deſuper nonnulli characteres, „ cruenta quidem omnia, conclude- „ bantur in circulo viridi, totum „ contingente caput : protulitque „ inde acumina ad modum ſpinarum. „ Apparuerunt & ſigna, in camiſiis „ mariti, Crucis ſanguinolenta. Hor- „ tatus eſt mulierem Curatus ſuus, „ ut, cùm Jubilæus eſſet in Trajecto „ ſuperiori, ubi fuit Epiſcopus, „ quòd iret cum illo, & confitere- „ tur : aſſenſa ivit, & ad S. Ser- „ vatium confeſſa eſt magno Theo- „ logo. Juſſa poſt hæc ivit in cho- „ rum, & propter reliquias ducta „ eſt in Sacriſtiam. Allato ei peplo „ nitido, rogata eſt, quòd capiti „ imponeret, nè cum tanto horrore „ per plateas incederet. Aſſumens „ ipſa novum, quem [quod] capiti „ applicuit, mox erupit in ipsâ pe- „ pli parte anteriori ſanguinis tanta „ copia, ut confeſtim in extremam „ uſque fimbriam, ad unius digiti „ longitudinem, & prope duorum „ latitudinem, deflueret; unde adeò „ conſpicientes ſunt attoniti, ut è „ Canonicis unus protinus caderet. „ At, illâ inde diſcedente, publicè „ viſa eſt in ipſo recenti peplo, „ ad ſcapulam dextram, magna vis „ ſanguinis, in figuram quaſi Crucis „ ſe porrigens, atque amplificans. „ Cum quibus demum ſignis ipſa „ ad eundem Epiſcopum ducta eſt, „ recenti & madido cruore, ut in

num Auguſtum, Romanorum Regem. Ubi inter alia legitur (59) (G):

G (59) *In Stauroſticho.*

" Sanguinolenta Crucis, clari memoranda triumphi
„ Effigies latè ſpectatur: Spongia, Flagra,
„ Viſuntur: Tunica inconſutilis intima: Clavi
„ Cernuntur, multo madefacti ſanguine: Telum,
„ Quod ſacram ſævo diſcreverat impete coſtam,
„ Pingitur: excubitor criſtâ ſpectabilis Ales,
„ Tergeminique micant Tali, quos inclyta Chriſti
„ Jecerat innocui ſortitus tegmina miles.
„ Non ignota cano; Cæſar monſtravit, & ipſi
„ Vidimus: innumeros promſit Germania teſtes,
„ Quà Rhenus tenui Rhetis ex Alpibus orſu
„ Funditur, & major ſuppoſtis influit arvis. „

Quia autem hac Imagine Deus homines ad pœnitentiam provocare voluit, ideo mox valdè convenienter in diebus
H pœnitentiæ eſt in Eccleſiæ picturis populo propoſita (*H*).

„ præſentiâ ſuâ, ſicut ſcribit, at- „ trectatus digito adhæreret, multis „ videntibus & admirantibus. Hæc „ ſcripſit idem Epiſcopus Regi noſ- „ tro Maximiliano, 18. die menſis „ maii anni currentis [1501.] „ Simile quiddam tractat Alphonſus Ciaconius Opuſculo *de Signis SS. Crucis, quæ diverſis Orbis regionibus, &, nuper anno 1591., in Galliâ & Angliâ divinitus oſtenſa ſunt: & eorum explicatione.* Romæ, 1591. in-8°., paginis 187.

(*G*) „ Hìc demiſſa recèns po-
„ pulis myſteria, mirum!
„ Attoniti inſpectant homines: paſ-
„ ſimque ſtupentes,
„ Inſcribunt purô delapſa inſignia
„ cælô.
„ Sanguinolenta crucis, &c. „

(*H*) Cæterùm non deſunt, qui ſimilia phyſicis rationibus explicari poſſe autument. Lege librum, cui titulus: *Diſſertation ſur les tremblemens de terre, & les eruptions de feu, qui firent échouer le projet formé par l'Empereur Julien, de rebâtir le Temple de Jéruſalem, &c. traduite de l'Anglois de M. Warburton par M. Mazéas. Paris, le Mercier, 1754. 2. vol. in-12.* Auctor, ubi Miraculum iſtud, ab Ethnicis perinde ùt à Chriſtianis, narratum, extra omnem aleam poſuit, obſervat neceſſariò contingere, ut, peractô miraculô, legibus naturæ ſuperiore, ſequantur aliqua phænomena, iiſdem legibus conſona; ex quo efficitur, conſectaria miraculi non eſſe miracula. Sic naturaliter accidiſſe vult, quæ S. Gregorius Nazianzenus, relatô illô prodigiô, ſubdit *Orat. II. in Julianum, edit. Colon. 1570. p. 594.* " Proferant nunc quoque veſtes „ ſuas, qui hujus Miraculi ſpec- „ tatores & diſcipuli extiterunt: „ illas, inquam, Crucis notis tunc „ conſignatas; ſimul enim atque

CAPUT XXIII.

In hiſtoriam Lazari & divitis Epulonis, depictam, Obſervatio.

CUM PRINCIPE Dæmoniorum partem ſuam in æternum retinet infelix ille dives Epulo, qui prodigus fuit, tametſi vulgò vocetur, die Ryche Vrecli, Dives Avarus. Circa quam narrationem quæri poteſt an Lazarus in Leproſariis rectè pingatur cum Scuto, & Coronâ Sanctorum: quam ſolùm appingendam eſſe diximus iis, quos Eccleſia Sanctos habet: ſive an rectè imagini ejus adjiciatur, SANCTE LAZARE, ORA PRO NOBIS. Sepoſitâ omni contradictione, aut refutatione (quæ longior foret) verborum Theophylacti, qui de hac narratione auſus fuit ſcribere (60): " Parabola

(60) *In Lucæ* [caput] *XVI.*

„ quiſpiam hæc commemorabat „ (ſive noſtræ doctrinæ eſſet, „ ſive à religione noſtrâ abhorreret) aut commemorantes audiebat: ſtatim hoc Miraculum vel „ in ſeipſo experiebatur, vel in „ proximo fieri perſpiciebat; ſtellatus nimirum ipſe, notiſque „ diſtinctus: vel illum talem in „ veſtimentis intuens, omnem textorii artificii elegantiam, ambitioſèque elaboratam picturam „ varietate ſuperantem. Quæ res „ ſpectantium animis tantum terroris injecit, ut omnes fermè, „ quaſi ex ſigno uno atque unâ „ voce, Chriſtianorum Deum invocarent, eumque multis laudibus precibuſque placare ſtuderent: multi etiam non in longius rem extrahentes, ſed eodem ipſo tempore, quo hæc „ acciderunt, ad Sacerdotes noſtros accurrentes, multùmque „ obſecrantes & obteſtantes, in „ Eccleſiam admitterentur, ſublimioribuſque myſteriis imbuerentur, ſacro Baptiſmate purificati, „ ac timoris beneficiô adjuti, utilitatemque conſecuti. „ Confert cum eâ re Warburtonus figuras Crucis in plurium Anglorum corpore tum impreſſas, cùm fulmine quaſſa eſſet ædes Cathedralis Wellenſis, ùt notavit ejus Antiſtes Joannes Still, referente *in Adverſariis ſuis* Caſaubono. Et quod ex Kirchero recitat Richardus Boyle, anno 1660., poſt flammarum è Veſuvio eruptionem, Cruces apparuiſſe in lineis veſtibus, & ſtragulis itidem lineis, eruptionis tempore ſub dio expanſis. Nimirum è ſublatis in aëra vaporibus miræ ſubtilitatis ignis oritur, qui variis admixtus materiis ſtupenda ſigna procreat, in fulmine maximè conſpicua. Sic ille.

I „ eſt hæc, & non, ùt quidam opinati ſunt, hiſtoria (*I*): „ reſpondeo eſſe quidem parabolam (61); unde multæ Eccleſiæ, inter quas etiam Romana, præmittunt huic Euangelio: In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis parabolam hanc: ſed addo ſimul eſſe veram hiſtoriam, ſecundùm Auguſtinum (62), Ambroſium, Chryſoſtomum, Gregorium (63), & alios. “ Ab his columnis difficilè avellor, „ inquit Bernardus (64), loquens tantùm de Ambroſio & Auguſtino. His accedant Ambr. Catharini contra Cajetanum verba: “ Ipſe Lazarus, tanquam Domini voce canonizatus, ubique terrarum ùt ſanctus Dei celebratur, & colitur: & ejus nomi-

(61) *Feriâ VI. poſt* [*Dominicam*] *Reminiſcere.*

(62) *Lib. XXI. de Civitate Dei, cap. 10., & Epiſt. XCIX.*

(63) *Greg. homiliâ, XL. Alios, in* [*cap.*] *XVI. Lucæ.*

(64) *Bernardus, Epiſt. LXXVII.*

(*I*) De hac quæſtione veteres, perinde ùt recentiores, inter ſe committuntur. Hiſtoriam eſſe putârunt Irenæus, Tertullianus, Ambroſius, Gregorius Magnus, Euthymius, ac fortè Chryſoſtomus. Parabolam cenſuêre Theophilus Antiochenus, Cyrillus Alexandrinus, Eucherius, ac præſertim Theophylactus, qui aliter opinantes ἀνοήτους (fatuos) vocat. Mediam viam init Maldonatus *ad Lucæ XVI. 19.* “ Credo ego, inquit, nec ſolam hiſtoriam, nec ſolam parabolam eſſe, ſed mixtum quoddam ex utrâque, qualis apud Poëtas Tragicomœdia dicitur.... Nam quòd dives ille, & Lazarus fuerit: quòdque ille in inferno ſepultus, hic ab Angelis in ſinum Abrahæ portatus fuerit, hiſtoria eſt. Quòd autem dives ille cum Abraham locutus fuerit, eumque rogaverit ut Lazarum ad ſe mitteret, qui guttâ aquæ linguam ſuam refrigeraret, parabola eſt hiſtoriæ adjuncta.... nec enim qui in inferno ſunt, Sanctos rogare ſolent. „ Maldonato præiverat Auctor *Quæſtionum & Reſponſionum ad Orthodoxos*, Juſtini nomine vulgatus, *quæſt. LX., edit. Lipſienſis 1685. pag. 427.* « Quæ de Lazaro & divite „ inſtituta eſt narratio, neque parabola eſt, neque hiſtoria. Nam „ Parabola eſt oratio continens „ ſimilitudinem rei præteritæ cum „ futurâ: Hiſtoria autem, oratio „ continens narrationem rei præritæ. Neque enim ante Reſurrectionem contingit retributio „ operum, à quolibet in vitâ peractorum: neque poſt Reſurrectionem verum eſt hoc: *Habent „ Moyſen, & Prophetas, audiant „ eos.* Eſt verò narratio de Lazaro „ & divite oratio docens, ac velut oculis ſubjiciens, poſt animæ diſceſſum à corpore, non „ poſſe homines, ullâ providentiâ „ aut ſtudiô, opem aliquam conſequi. „ Auguſtinus, cautè pariter & modeſtè, *Libro VIII. de Geneſi ad litteram, cap. 5.*: “ Quomodo „ intelligenda ſit illa flamma inferi, ille ſinus Abrahæ, illa lingua „ divitis, ille digitus pauperis, illa ſitis tormenti, illa ſtilla refrigerii, vix fortaſſe à manſuetè „ quærentibus, à contentiosè autem „ certantibus nunquam invenitur. „

„ ne pau-

„ ne Pauperes Sanćti Lazari dicuntur, qui ulceribus fœdati „ ſunt (*K*). „ Sed hac de re plura lege apud Feuardentium in Annotationibus ad quartum librum Irenæi (65). *K* (65) *Capite IV.*

Addam etiam aliqua de INFERNI imagine, quòd communis interpres eum in inferno ſepultum eſſe ſcribat. Job Infernum, ùt habet Brunus (66), deſcribit (67), ut ſit "terra tenebroſa, & operta mortis caligine: terra miſeriæ & „ tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo; ſed ſempiternus horror inhabitat (*L*). „ Propterea Ezechiel Lacum *L*

(66) *Capite XIII.* (67) *Job, X. 21. 22.*

(*K*) Colebatur à Francis, populari ſermone dićtus *Saint Laſdre;* unde illis *Ladreries*, &, Latinè ſcribentibus, *Lazareta*, (aliis *Leproſariæ*) domus eæ, in quibus alebantur ſumtu publico Leproſi, frequentes admodum in Europâ à ſæculo XII. ad finem decimi ſexti. Morbus vel à Judæis, per Europam ſparſis, exortus: vel, ùt veriſimilius, è Palæſtinâ addućtus ab iis, qui bellis ſacris interfuerant. Ægrorum addićta ſolatio fuere Noſocomiorum (ſi Matthæo Pariſio credimus) undeviginti millia, condita plerumque in ſuburbanis, ac poſtmodùm in alios uſus converſa; ùt Leodienſe in otioſorum ergaſtulum, & Lovanienſe (ad *Bancum*) in cœnobium Virginum Auguſtiniani inſtituti. Cogebantur enim Leproſi, ne alios inficerent, ſeorſim habitare, ac ſignis quibuſdam diſcerni: interdum etiam tintinnabula, Gallicè tum *Cliquettes* appellata, geſtare, quæ à Sacerdote conſecrata iis tradebantur, ùt eſt in Rituali Leodicenſi ſub Erneſto Bavaro. Alibi lagunculas (*Barrils*) in viâ deferebant.

Porrò non adeò generalem fuiſſe ſanćti iſtius Lazari cultum arbitror, quàm eum Catharinus aſſeverat. Et quidem communiorem Leproſis Patronum conſtat fuiſſe ſanćtum Patriarcham Jobum (*), cujus nomine inſignita fuere innumera Altaria, Oratoria, & loca, hujuſmodi ægrorum curationi aut vićtui deputata. Lege Baillet, *Vies des SS. de l'Ancien Teſtament, 10. de May.*

(*L*) Multis veriſimilius eſt Jobum generatim agere de loco ſtatuque naturali mortuorum. Eſt enim hìc " Mortis & Sepulcri poëtica valde „ ac tragica deſcriptio. Caligo, umbra, tenebræ, nоćtis profundæ & „ æternæ chaos, ſempiternus horror, „ quæ ſub terrâ penitùs, cui mandatum corpus, omnia quodammodo „ ſtabulant, „ ait *in hunc locum* Vavaſſor, qui & ita παραφράζει:

——" Ergo meum mœrere dolo-
„ rem
„ Me ſine, & in lacrymas (ſi quis
„ favor) ire tepentes.
„ Pòſt, deſerta volens atque irre-
„ meabilis oræ

(*) Quem eodem, aut affini, morbo laboraſſe, plerique exiſtimant. Calmetus *Diſſertatione de morbo Jobi*, putat eum venereâ lue, Cacodæmonis malitiâ, afflićtum fuiſſe. Sed eruditi complures Medici pernegant infamem hanc ægritudinem uſquam gentium eſſe animadverſam ante extremos annos ſæculi à Chriſto nato decimi quinti.

(68) *Ezech. XXXII. 30.* appellat (68) : “ Portaverunt, inquit, confuſionem ſuam „ cum his, qui deſcenderunt in lacum (*M*). „ Alius Pro- *M*
(69) *Eſaias, V. 14.* pheta (69) os immenſum tribuit Inferno : “ Propterea, in„ quit, dilatavit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum „ abſque ullo termino. „ Et ad hanc formam Eccleſia depingere ſolet Infernum, nempe immaniſſimæ belluæ os in immenſum dilatatum, & in eo ubique erumpentem caliginoſum ignem, & flammas ita obſcuras excutientem, ut tenebras
N & umbram magis, quàm lucem in his intueri liceat (*N*).

CAPUT XXIV.

De picturâ extremi Judicii.

UT AUTEM Inferni inexplicabiles pœnas, de quo jam egimus, evitemus, clangat in auribus noſtris Tuba

---

„ Antra petam, tenebroſa antra,
„ & caligine ſemper
„ Merſa Necis ; rerum unde quies,
„ unde exulat ordo
„ Lucidus : inque locum noctes,
„ æternaque fata
„ Succeſſere, umbræque leves, ac
„ peſtifer horror.

(*M*) Neque hìc de Damnatorum rogo diſertè agitur, ſed de Sepulcro, vel ſede mortuorum. Ingenioſa & notatu digna animadverſio Maldonati *ad hujus capitis v. 22.* “ *Ibi* „ *Aſſur & omnis multitudo ejus : in* „ *circuitu illius ſepulchra ejus.*] Quaſi „ dicat : Omnes eodem mortis ge„ nere, nempe gladio, peribunt. „ Ita loquitur [Ezechiel,] ùt ſi, „ qui eodem modo moriuntur, eo„ dem in Inferno loco ſepelirentur; „ ùt declarat verſu ſequenti (*) : „ & perinde atque ſi in Inferno ſe„ pulchra eſſent ; ſicut Chriſtus „ dixit : *Mortuus eſt dives, & ſepul*„ *tus eſt in Inferno.* „

(*N*) Infernus iterum hìc regio eſt vitâ functorum ; comparatur cum apertâ voragine, mortales omnes ad ſe alliciente ; quemadmodum Prov. XXX. 15. 16. “ Tria ſunt „ inſaturabilia.... Infernus, &c. „ Hinc dictus Hebraïcè שאול à שאל *Poſcere.* De vocum *Infernus*, Α῞δης, שאול poteſtate diligenter ſcripſit Martinus Antonius Delrio *Adagialium ſacrorum, Lugduni 1612. editorum, paginis 208--250.* Legendus quoque Lamindus Pritanius, ſeu Ludovicus Antonius Muratori, *de Ingeniorum moderatione in Religionis negotio, Lib. III. cap. IX., edit. Venetæ 1741. pagg. 236--244.*

(*) „ *Quorum data* [poſita] *ſunt ſepulchra in* „ *noviſſimis laci : & facta eſt multitudo* [collocatus eſt exercitus] *ejus per gyrum ſepulchri ejus :* „ *univerſi interfecti, cadenteſque gladio, qui dederant quondam formidinem in terrâ viventium.* „

EXTREMI tremendi JUDICII, ubi unuſquiſque recipiet ſecundùm opera ſua (*O*). *O*

In hoc Judicio ARCUS, cui Dominus inſidet, deſumtus eſt ex Ezechielis verbis (70): " Et ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis, intrinſecus ejus per circuitum, à lumbis ejus & deſuper, & a lumbis ejus uſque deorſum, vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu: velut aſpectum arcûs, cum fuerit in nube in die pluviæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum: hæc viſio ſimilitudinis Domini. " In quem locum pulcrè Gregorius (71): " Arcum omnipotens Deus inter ſe & homines in ſigno poſuit, ut ultrà mundum diluvio non deleret, dicens (72): Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram. Cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiſcum. Unde & in arcu eodem color aquæ & ignis ſimul oſtenditur; quia & ex parte eſt cæruleus, & ex parte rubicundus, ut utriuſque Judicii teſtis ſit, unius videlicet faciendi, & alterius facti. "

(70) *Ezech. I. 26-28. & II. 1.*

(71) *Hom. VIII. in Ezechielem.*

(72) *Geneſ. IX. 13.*

Appingunt verò nonnulli genua flectentes MARIAM & BAPTISTAM. Quod à multis reprehenditur, inter quos Clichoveus. Sic enim ſcribit in ſeptimum fidei Articulum: " Ne-

(*O*) Quæ ſit utilitas imaginis ultimi Judicii, cenſe, Lector, ex uno exemplo: Bogaris, Bulgarorum Rex Idololatra, venationi impensè deditus, eâ " oblectare ſe ſtudebat.... etiam quando otioſus eſſet domi; idque per animalium pictas figuras. Conſtructâ novâ domo, Methodium quemdam monachum, arte Pictorem, juſſit domum illam ornare. Verùm, quaſi divinâ quâdam providentiâ ductus, non præſcripſit definitè quænam & qualia pingeret animalia: verùm, quæcumque ipſe vellet, juſſit pingere; terribilia tamen eſſent, quæ pingerentur, ut ſpectantibus terrorem & metum incuterent. Ille autem, nihil aliud terribilius noſcens ſecundo Chriſti adventu, hunc ibi deſcripſit. Cùmque jam finitâ eſſet illa pictura, conſpicatus Princeps, ex alterâ parte juſtorum cœtum coronari, ex alterâ verò impios puniri: & à Pictore perceptâ picturæ mente, ſtatim propriam ejurat religionem.... imbutuſque divinis myſteriis, intempeſtâ nocte ſacrum percepit Baptiſma. " (Baronius *ad an. 845. n. 10.*, ex Curopalatâ, Cedreno, &c.)

„ que tunc beata Virgo Maria genua flectet ante Judicem,
„ oſtendens illi ubera ad rogandum pro peccatoribus: neque
„ beatus Joannes Baptiſta tunc etiam procumbet ad genua,
„ ut intercedat pro hominibus, quemadmodum Pictores de-
„ pingunt formam Judicii. Sed, & beata Virgo, & beatus
„ Joannes, tunc aſſidebunt ſupremo Judici, ut etiam judicent
„ mundum tamquam aſſeſſores. Tunc enim amplius miſeri-
„ cordiæ non erit locus, ſicut nunc, ſed ſolummodo juſti-
„ tiæ. „

Poſſent tamen quædam in hujus picturæ excuſationem adferri non incommodæ rationes; nempe quòd Maria & Baptiſta, & reliqui Sancti tunc gratias acturi ſint Chriſto pro adventu Regni ejus, & pro aliis innumeris acceptis beneficiis.

(73) II. Tim. I. 18. Item, quòd tunc Sancti rogabunt pro quibuſdam, ut (73) det illis Dominus invenire miſericordiam in illâ die & horâ extremâ: non autem quaſi damnati ſalvandi eſſent, quod Origenes voluit.

Rurſus, pictura hæc ſignificare poteſt, quòd neque Maria, neque Joannes, orans pro damnatis exaudiretur: ac poſtremò, homines etiam tam perfectos tremere juſtitiam Judicis. Sanè cum picturâ de quâ agitur, & cum ſecundâ quam dedi ratione, non malè convenit, quod Prudentius

P ſcribit, claudens Hymnum decimum περὶ ϛεφανῶν (*P*):

“ Vellem ſiniſter inter hœdorum greges,
„ Ut ſum futurus, eminus dignoſcerer:
„ Atque, hôc precante, diceret Rex optimus:
„ Romanus orat; transfer hunc hædum mihi:
„ Sit dexter agnus: induatur vellere. „

Etſi verò hæc in dictæ picturæ defenſionem à nobis prolata ſint, longè tamen præfero alias picturas, in quibus Maria & Baptiſta non cernuntur genubus provolutis.

Quod autem ad RESURGENTES attinet, examinent picturarum Eccleſiaſticarum ſtudioſi, anne expediret nullos in infantili & puerili, aut ſenili ætate depingi, ſed in juvenili

Q & perfectâ (*Q*). Modeſtus eſt hac in parte, ex ſuo more,

(*P*) Ubi de S. Romano, Martyre.

(Q) De hac, & affinibus Quæſtionibus, adi Calmetum *Diſſertatione*

divus Auguſtinus : "Reſurgent, ait (74), omnes tam magni corpore, quàm vel erant, vel futuri erant in juvenili ætate. Quamvis nihil oberit etiam, ſi erit infantilis vel ſenilis corporis forma, ubi nec mentis nec ipſius corporis ulla remanebit infirmitas. Unde etiam ſi quis in illo corporis modo, in quo defunctus eſt, reſurrecturum unumquemque contendit, non eſt cum illo laborioſâ contradictione pugnandum (*R*)."

(74) *Libro XXII. de Civit. Dei, cap. 16.*

R

---

de Reſurr. mortuorum, *præfixâ ejus Commentario in Epiſt. ad Galatas*, *ult. edit. Gallicæ Tomo VIII. pp. 380. & ſeqq.* Eo rectè monente : *Jéſus-Chriſt dans l'Evangile nous dit que les corps des Bienheureux ſeront comme les Anges de Dieu : & S. Paul nous aſſure que nos corps ſeront immortels & incorruptibles. Les Pères nous enſeignent que les corps reſſuſcités ſeront revêtus de gloire*, *tranſparens*, *legers*, *lumineux. C'eſt à peu près tout ce que l'on peut dire de certain ſur cela*, *& à quoi l'on peut s'en tenir.* Cæterùm Pictoribus ſuadendum, ut, probabiliorem opinionem ſecuti, Juſtos ad beatam vitam reſurgentes liberent à quibuſcunque corporis vitiis : "Nulla erit ibi difformitas, inquit Auguſtinus *Lib. XXII. de Civitate Dei*, *cap. 19.*, ubi & quæ prava ſunt, corrigentur : & quod minus eſt quàm decet, unde Creator novit, inde ſupplebitur : & quod plus eſt quàm decet, materiæ ſervatâ integritate, detrahetur." Expedit etiam ut Reſurgentium corpora tam hujus, quàm illius ſexûs, exprimant, ſed accuratè ſervatâ pudoris ratione. Denique ut univerſos pingant in ætate perfectâ : "Credibilius, ait idem Auguſtinus, plenas ætates reſurrecturas, ut reddatur munere, quod acceſſurum erat tempore." Non ex Ethnicorum fabulis, ſed è Chriſtianâ Theologiâ, hauſit Fenelonius, quæ de Heroum, in campis Elyſiis agentium, corporibus adeò vividè ac diſertè ſcripſit *in* ſuo *Telemacho ſub initium Libri XIX.* Quare vel hinc licebit Pictoribus glorioſorum corporum formam elicere.

(*R*) Antequam hoc argumentum dimittamus, juvat obſervare, & Orbis conflagrationem, & extremum Judicium, & generalem Reſurrectionem Ethnicis innotuiſſe [haud dubiè ex primitivâ ac univerſali Traditione,] atque ab eorum Sapientibus non paucis ad poſteritatem fuiſſe tranſmiſſa. Ovidius *Metamorphoſeôn Libro I. v. 256. & ſeqq.*

"Eſſe quoque in fatis reminiſcitur, adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret."

Numenius, Apameenſis Syrus, altero poſt Chriſtum ſæculo clarus, Pythagoræ ac Platonis conciliator, *Libro primo de Bono*, *apud Euſebium Præparation. Euangelicæ Libro XV. num. 18.*, *edit. Pariſ. 1628. pag. 820.* : Ἀρέσκει γὰρ τοῖς Στοϊκοῖς τὴν ὅλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, οἷον

εἰς σπέρμα· καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἵα τὸ πρότερον ἦν. Καὶ *τοῦτο τὸ δόγμα τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως οἱ πρῶτοι καὶ πρεσβύτατοι προσήκαντε, Ζήνωντε, καὶ* Κ*λεάνθης, καὶ* Χ*ρύσιππος.* “ Placet enim Stoïcis
„ univerſam ſubſtantiam in ignem
„ converti, velut in ſemen, è quo
„ rurſum, qualis antè fuerat, per-
„ fectus illius exſiſtat ornatus.
„ Quod quidem dogma vetuſtiſſimi
„ ſectæ hujus principes approbârunt,
„ Zenonem dico, & Cleanthem,
„ & Chryſippum. „ Seneca *Libro III. Quæſtionum Naturalium, cap. 29., edit. Genev. 1646. T. I. pag. 720.* “ Beroſus, qui Belum inter-
„ pretatus eſt.... arſura.. terrena
„ contendit, quando omnia ſidera,
„ quæ nunc diverſos agunt curſus,
„ in Cancrum convenerint. „ Idem, *Conſolat. ad Marciam, cap. 26., T. I. pag. 622.* : “ Cùm tempus adve-
„ nerit, quô ſe renovaturus Mun-
„ dus exſtinguat, viribus iſta ſe ſuis
„ cædent, & ſidera ſideribus incur-
„ rent: &, omni flagrante materiâ,
„ uno igne, quidquid nunc ex diſ-
„ poſito lucet, ardebit. „

Origenes *Homiliâ VII. in Leviticum, edit. Caroli de la Rue Tomo I. pagg. 226. 227.* : “ Et iterum eſt
„ alius, vel ex his, qui extra reli-
„ gionem noſtram ſunt, vel ex his,
„ qui nobiſcum ſunt, qui dividunt
„ quidem ungulas, & ita incedunt
„ in viis ſuis, ut actus ſuos ad fu-
„ turum ſæculum præparent. MUL-
„ TI enim ita & EX PHILOSOPHIS
„ ſapiunt, & FUTURUM ESSE JUDI-
„ CIUM credunt. Immortalem nam-
„ que animam ſentiunt, & remune-
„ rationem bonis quibuſque poſitam
„ confitentur. Hoc & Hæreticorum
„ nonnulli faciunt, & quantùm ex-
„ petit [*fortè* expedit,] timorem
„ futuri Judicii gerunt, & actus
„ ſuos, tanquam in divino examine
„ requirendos, cautiùs temperant.
„ Sed horum uterque non ruminat,
„ nec revocat ruminationem; non
„ enim ea, quæ in lege Dei ſcrip-
„ ta ſunt, audiens, meditatur....
„ ſed, ſtatim ùt audierit aliquid,
„ aut contemnit, aut deſpicit, nec
„ requirit qui in vilioribus verbis
„ pretioſus lateat ſenſus. „

Seneca *Epiſt. XXXVI., Tomo II. p. 589.* “ Mors.... intermittit vitam,
„ non eripit. Veniet iterum, qui
„ nos in lucem reponat dies. „ Hinc lux affulget Actor. capiti XVII. v. 32. “ Cùm audîſſent [Athenienſes]
„ Reſurrectionem mortuorum [à
„ Paulo prædicari,] quidam quidem
„ irridebant [videlicet Epicurei :]
„ quidam verò [utique Stoïci, di-
„ centem non ſpreverunt, ſed] dixe-
„ runt : Audiemus te de hoc ite-
„ rum. „

Vitam æternam, probis felicem, improbis miſerrimam deſtinari, tam apertè docuerunt Ethnici, ut nec à Pueris Poëticam diſcentibus id ignoretur. Purgatorii doctrinam diſertiſſimè tradit Virgilius *Æneidos lib. VI. verſu 735. & ſeqq.*

CAPUT XXV.

In Picturam Moſis & Decalogi, Notatio.

DUORUM autem ratio habebitur in illo extremo Judicio: miſericordiæ, & præceptorum. Tanti enim faciet Judex Chriſtus opera miſericordiæ, quòd, quæ facta erunt pauperibus miſeris, & afflictis, etiam minimo fratri, ſibi facta eſſe, coram toto mundo atteſtabitur. Ad cujus expreſſiorem ſignificationem quidam eos, quibus OPERA MISERICORDIÆ exhibentur, in ſpecie Chriſti depingunt (**).

Exigetur etiam exacta ratio Præceptorum Decalogi, quæ Moſes in duabus Tabulis à Deo accepit. Unde de Moſe, & ejus Tabulis, quædam addemus.

Aloyſius Lipomanus, doctiſſimus Epiſcopus (75): "Non „ habetur, inquit, in contextu Hebraico, faciem Moſis fuiſ- „ ſe cornutam, ſed radiantem, &c. „ Ex hoc ergo poteſt „ emendari prava vulgi conſuetudo, qui DUOBUS CORNIBUS „ pingunt MOSEM. Non enim cornua è fronte egrediebantur: ſed & frons, & naſus, & os, & mentum, radiabant. Rident itaque nos, & execrantur Judæi, quoties „ Moſem in noſtris templis cornutâ facie depictum aſpiciunt, quaſi nos eum Diabolum quemdam, ut ipſi ſtultè „ interpre-

(75) *In Catenâ ad XXXIV. caput Exodi. Idem ante Aloyſium notavit Auguſtinus Steuchus, Epiſcopus Chiſamenſis, ad eumdem locum.*

(**) ☞ *Prima editio :* In Operibus miſericordiæ quidam pingunt Chriſtum, cui exhibetur miſericordia, ad clariùs picturâ exprimendum, quod Chriſtus verbis & dixit, & dicet (76): " Eſurivi, & dediſtis mihi manducare, &c. „ (*S*). ☜

(76) *Matth. XXV. 35.*

S

(*S*) Rarior eſt hodie pictura horum Operum. Unam vidi recenti albario (*à freſque*) depictam in Refectorio monachorum Florinenſium Ordinis S. Benedicti.

T „ interpretantur, eſſe putemus „ (*T*). De eodem ſanctus
(77) II. Cor. III. 7. Thomas, ad illud Apoſtoli (77): “ Quòd ſi miniſtratio mor-
„ tis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloriâ, ita ut

---

(*T*) Locus Exodi XXXIV. 29. ſic habet : “ Cùmque deſcenderet „ Moyſes de monte Sinai, tenebat „ duas Tabulas Teſtimonii : & ig„ norabat quòd cornuta eſſet facies „ ſua ex conſortio ſermonis Domi„ ni. „ De quo ſic diſſerit Jacobus Bonfrerius *pag. 564. Commentarii in Exod.* : “ *Ignorabat quòd cor„ nuta eſſet facies*] Eugubinus [ſeu „ Aug. Steuchus] hìc parum vere„ cundè noſtrum Interpretem repre„ hendit, eique errorem in verſio„ ne impingit, quòd verterit cornu„ tam fuiſſe faciem Moyſis, hìc, ver„ ſu ſequente, & infrà verſu ultimo: „ eique errori occaſionem dediſſe „ [credit] vocem ambiguam in He„ bræo, quæ, diverſis punctis lec„ ta, diverſa ſignificet; nam קרן „ *Keren* Cornu ſignificat : קרן *Kâ„ ran*, radiare; quomodo in He„ bræo legitur, & Septuaginta haud „ dubiè legerunt, qui verterunt, „ *Glorificatus fuit adſpectus faciei „ ejus* : & hinc etiam natum er„ rorem Pictorum, qui Moyſen „ cornutum pingunt. Sed ſolus, „ dum nimiùm ſapere vult, ſolus „ fallitur Eugubinus; non enim In„ terpres noſter legit קרן *Keren*, „ ſed קרן *Karan*, ùt ſatìs indicat, „ quia per præteritum legit, *Cor„ nuta eſſet* : ſi autem legiſſet קרן „ *Keren*, vertendum illi fuiſſet : „ *Ignorabat quòd cornu facies ſua.* „ Deinde Eugubinus, ad reprehen„ dendum pronior, non animadver„ tit קרן *Keren* & קרן *Karan* ſigni„ ficatione convenire; ùt enim „ קרן *Keren* Cornu ſignificat, קרן „ *Karan* ſignificat *Radios quaſi Cor„ nua emittere*, utì ipſemet Rabbi „ Salomon, radios hos *cornua mag„ nificentiæ* appellans, Pagninus, „ Forſterus, Caïetanus, Lipomanus, „ Lyranus, Abulenſis, Hebraïcè „ periti, vel Hebraïcè peritis uſi, „ explicant. Addo verò, ſicuti „ magna radiorum & cornuum eſt „ affinitas, prout & Pictores in So„ le, & Salvatoris Nomine expri„ munt, ita & verbum illud קרן „ *Karan*, non tantùm ſignificat, in „ morem cornuum radiare : ſed „ etiam, cornua, craſſa nimirum „ illa & oſſea, emittere. Sic Pſal. „ LXVIII. verſ. 32. vitulus dici„ tur מקרין *Makrîn* cornua pro„ ducens. Contrà verò Habacuc „ III. verſ. 4., ubi nos habemus, „ *Cornua in manibus ejus*, Hebraï„ cè קרנים *Karnajîm*, Rabbi Da„ vid, Rabbi Abraham, Rabbi „ Salomon *ſplendores* interpretantur „ apud Pagninum; quos & Pagni„ nus ſequitur, pro *Cornua, ſplen„ dores* vertens. Quin & Nonnus „ in Dionyſiacis Solem vel Phœ„ bum κερασφόρον nominat; quidni „ à radiis? Et in Leodienſi meâ „ Patriâ, cùm Sol ſubitò lucere „ deſinit, dicitur *cornua retrahere* „ (*). Et verò quid minùs Radii „ per metaphoram ab Hebræis Cor„ nua vocentur, quàm à Græcis

(*) Metaphorâ ductâ à Limace, ſeu Cochleâ, quæ carcere *cornua* frænat; ſic enim *oculos* ejus vulgò appellant.

„ non

„ non poſſent intendere filii Iſraël in faciem Moyſi propter „ gloriam vultûs ejus. „ Sic habent verba ejus : “ Apoſto- „ lus argumentatur ex hoc, quod habetur Exodi xxxiv., „ ubi littera noſtra habet, quòd Moſes habebat faciem cor-

---

„ digiti dicantur ? Unde & *ῥοδοδάκτυλος Ἠώς*, Aurora roſeis digitis „ *ἀπὸ τοῦ σχήματος τῶν χειρὸς δακτύλων*, „ inquit interpres *à figurâ digitorum manûs.* Et idem Homerus „ Solem à multitudine radiorum „ *ἑκατόγχειρον Centimanum* vocat. Vel „ cur minùs radii Cornuum nomine cenſeantur, quàm ſagittarum? „ At conſtat Solis radios à Lucretio dici *Lucida tela Diei*, & Apollini ob radiorum vim Arcum „ cum ſagittis attribui. Rurſum „ cur minùs hi radii Cornua appellentur, quàm pennæ, ſiquidem & „ Malach. IV. v. 2. pennæ Solis „ pro ipſius radiis ponuntur ? Et „ ut Eugubinus intelligat hunc non „ eſſe Hieronymi errorem, audiat „ quæ ipſe Hieronymus habet in „ Amos cap. VI. : *In Exodo*, inquit, „ *juxta Hebraïcum & Aquilæ editionem legimus : Et Moyſes neſciebat,* „ *quia cornuta erat ſpecies vultûs ejus.* „ Non ſolus igitur Hieronymus, „ ſed & Aquila ſic Hebraïcam vocem vertit; quos duos in Hebraïcæ linguæ peritiâ nemo æquus „ æſtimator non Eugubino prætulerit. Addit autem & Hieronymus ita haberi in Hebræo, nimirum quia & hoc, ùt oſtendi, vox „ ſonet Hebraïca. Non eſt igitur „ cur Eugubinus exiſtimet bovina „ vel arietina cornua à noſtro Interprete Moyſi appingi, ſed radios, „ qui cornuum ſpeciem referrent. „

Paucis, opinor, approbabitur opinio Jacobi Martin, Benedictini è Sodalitio Maurino, qui (**) Cornua, Moyſi ab Interprete noſtro tributa, interpretatur ipſos ſancti Legiſlatoris crines, ſurſum in cuſpidem deſinentes, & aureis ramentis conſperſos (*relevés ou retrouſſez en pointe... & ſemés de poudre d'or.*) E variis, quæ fulciendæ huic expoſitioni profert, argumentis, nullum alicujus ponderis apparet, hôc unô exceptô : *Josèphe... dit en termes exprès : Que ceux de ſa nation portoient les Cheveux longs, & avoient grand ſoin tous les jours de les ſemer de poudre d'or, dont l'éclat éblouïſſoit les yeux.* In margine citatur Joſeph. *Antiq. Jud. Lib. 8.* Ψῆγμα δὲ χρυσίου καθ' ἡμέραν αὐτῶν ἐπέσηθον ταῖς κόμαις, ὡς ςίλβειν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, τῆς αὐγῆς τοῦ χρυσίου πρὸς τὸν ἥλιον ἀνταναклωμένης. Locum quæſivi, qui eſt *dicti Libri octavi cap. Latinè V., Græcè II., editionis Genevenſis 1635. pag. 271.*, ac deprehendi non agere iſthic Joſephum generatim de Judæis (*de ceux de ſa nation*) ſed de flore juventutis, equitatum Salomonis conſtituente, procerâ ſtaturâ, promiſſiſque capillis conſpicuo, ac tunicis è ſarranâ purpurâ induto. Abſurdum porrò videtur id ad univerſam gentem, ad omnes ejus ætates, & denique ad Moſem transferre.

(**) *Explication de pluſieurs textes difficiles de l'Ecriture, Paris 1730., Partie I., pages 74. 75.*

„ nutam, ita quòd non poſſent, &c. Alia littera habet faciem ſplendidam; quòd meliùs dicitur. Non enim intelligendum eſt eum habuiſſe cornua ad litteram, ſicut quidam eum pingunt : ſed dicitur cornuta propter radios,
V „ qui videbantur eſſe quaſi cornua (*V*). „

Quod ad TABULAS ejus attinet, rectiſſimè Pictores, ſententiam ſequentes, quæ in Eccleſiâ (78) celebris eſt, in priori Tabulâ ponunt tria Præcepta Deum concernentia : in alterâ reliqua ſeptem. De quo Auguſtinus Quæſtione LXXI.
X ſuper Exodum, & Concione primâ in Pſalmum XXXII. (*X*)

(78) *Catechiſmus Parochorum.*

(*V*) Hrabanus Maurus bina Moſis cornua refert ad duo Teſtamenta; “ Sermo quippe Legis, inquit „ *Libro IV. in Exodi cap. XXI.*, „ *Operum T. II. p. 167.*, habet Scientiæ gloriam, ſed ſecretam : habet „ & cornua duorum Teſtamentorum, quibus contra dogmata falſitatis incedit armata. „ Unde colligas, nono ſæculo, receptum fuiſſe morem illum ſculpendi ac pingendi ſancti Legiſlatoris. Frequens fuit in choris eccleſiarum ejus Statua geminas Tabulas ante pectus geſtantis. Erat illa pro pulpito, ad quod *Prophetiæ* cani ſolebant, cùm in aliis pulpitis, ùt fit etiamnum, canerentur Epiſtolæ, & Euangelia. Supereſt eadem Statua in variis eccleſiis : “ ſed, ex Canonicorum ignorantiâ, aliis uſibus deputatur, inquit Lazarus Andreas Bocquillot *Traité de la Liturgie ſacrée*, *pp. 78. 79*. Sic etiam Aquila ærea, Joannis Euangeliſtarum coryphæi ſymbolum, & Euangelio canendo deſtinata, nunc Matutinis lectionibus adhiberi ſolet. Cæterùm excogitata ſunt ejuſmodi Pulpita, poſt exſtructos vægrandes illos Ambones, univerſam chori faciem operientes, quorum utique incommodus erat aſcenſus, ac deſcenſus. Primis enim temporibus, ex ambone Euangelia, Epiſtolæ, Prophetiæ, aliaque plurima populo vel prælegebantur, vel præcinebantur.

(*X*) Decalogum Veteres aliter alii diviſere : Joſephus *Antiq. Lib. III. cap. 6.* “ In hanc Arcam repoſuit Moſes Tabulas, decem „ præcepta continentes : in utrâque „ quina, & in ſingulis paginis duo „ cum dimidio. „ Philo, *Libro de Decalogo*, *ante medium*, *ex verſione Sigiſmundi Gelenii*, *edit. Lugdunenſis 1555. pagg. 632. 633.* : “ In quina „ dividuntur [decem Præcepta,] „ inſcripta duabus Tabulis. Prior „ quinarius.... de Monarchiâ loquitur, quâ mundus regitur : „ de Statuis, ſimulacriſque, & id „ genus manufactis operibus : de „ non aſſumendo in vanum Dei „ nomine : de obſervatione religioſâ diei ſeptimi : de honorandis parentibus & ambobus & ſingulis. Itaque una hæc Tabula incipit à Deo, Patre Conditoreque rerum omnium : definit in „ parentes, qui ad illius imitationem gignunt particulariter. Alter quinarius ex interdictis conſtat; vetans adulterium, homicidium, furtum, falſum teſtimo-

Scio Sectarios, qui contradictionibus gaudent, dum initio Geuſiani Antuerpiam ingreſſi tumultuabantur, non ſolùm contra Catholicos, ſed & contra ſe mutuò de harum Tabu-

---

„ nium, concupiſcentiam. „ Sic & Irenæus *Libro II. adversùs Hæreſes cap. 42., edit. Oxonienſis 1702. pag. 167.* " Unaquæque Tabula, quam „ accepit [Moyſes] à Deo, Præ- „ cepta habebat quinque. „ Contrà Origenes *Homiliâ VIII. in Exodi caput XX., editionis ultimæ Tomo I. pag. 157.* " Si eo modo di- „ rimatur, quo & nos in ſuperiori „ pronunciatione diſtinximus, inte- „ ger decem Mandatorum numerus „ apparebit. Eſt ergo primum Man- „ datum : Non erunt tibi alii Dii „ præter me : ſecundùm verò : Non „ facies tibi idólum, neque ullam „ ſimilitudinem, &c. „ Origeni conſentit Clemens Alexandrinus *Stromatum Libro VI., edit. Lipſienſis 168. pag. 687. A.* Ὁ δὲ πέμπτος ἑξῆς ἐστι λόγος περὶ τιμῆς πατρὸς καὶ μητρός. Id eſt, " Quintum autem ſe- „ quitur Præceptum de honorando „ Patre & Matre. „ Qui tamen antè tria tantùm Præcepta numeravit, & decimum docet (*pag. 688. B.*) eſſe " de omnibus cupiditati- „ bus. „ Conſentit quoque Ambroſius *in caput VI. Epiſtolæ ad Epheſios* : item Procopius & Heſychius, ambo *in caput XX. Exodi;* qui omnes quatuor Præcepta collocant in priore Tabulâ, ſex in poſteriore. Commodior apparet Auguſtini diſtributio, quam Latini prope omnes approbârunt. Ea concinnè ſeparat caritatem Dei, & caritatem proximi, in quibus, Domino teſte *Matth. XXII. 36--40.*, " uni- „ verſa lex pendet, & prophetæ : „ cùmque, omnium conſenſu, mœchia & furtum duobus vetentur præceptis, par eſt, itidem duobus, ſcelerum eorum deſideria vetari; quod iſtâ diſtributione obſervatur. Habet eam Auguſtinus locis à Molano deſignatis : & *Libro XV. contra Fauſtum Manichæum, cap. IV.* " Quæ duo Præcepta [dilectionis „ Dei, & dilectionis proximi] ſunt „ decem : tria pertinent ad Deum, „ & ſeptem ad proximum. „ Tum *Confeſſ. Lib. III. cap. 8.* " Vivitur „ malè, adversùs tria & ſeptem, „ Pſalterium decem chordarum, De- „ calogum tuum, Deus altiſſime & „ dulciſſime. „ Rurſum *Tractatu III. in Johan., ante fin.* : " Non „ accipies in vanum nomen Do- „ mini Dei tui, & nobis præcipi- „ tur ; quod eſt ſecundum Præcep- „ tum. „ Ergo iſta : " Non fa- „ cies tibi ſculptile, &c. „, Exodi XX. 4. 5. 6., Auguſtinus non habuit pro Præcepto, ſed pro acceſſione primi Præcepti; quod etiam obſervat, & amplectitur Hugo Grotius *Voti pro Pace, edit. 1642. pag. 104.*, acceſſionem iſtam ſic exponens : " Tu, Iſraëlita, ne facito „ tibi ullam effigiem eminentem (id „ enim eſt פסל) quod Simulacrum „ ſit ſive aſtri alicujus, ſive ani- „ malis, volucris, terreſtris, aut „ aquatici. Quòd ſi & alius tale „ Simulacrum fecerit, tu certè ne- „ que corpus tuum coram eo flec- „ tito, neque victimas, neque li- „ bum, neque vina apud id offer- „ to... Præcepto [ſeu Præcepti

larum pictura, acriter verbis contendiſſe. Verùm evanuerunt ibidem eorum cogitationes. Quare, nec referendo, nec refutando, eorum pugnantes contradictiones attingam.

„ primi auctario] ſic ſecundùm verba & uſum explicato, videt quilibet id eſſe POSITIVUM, & ex eorum genere, quæ Iſraëlitas quàm longiſſimè à ritibus vicinarum gentium arcebant; quò magìs à ſuperſtitione earum ſibi caverent..... In Euangelio nihil nobis de Imaginibus præceptum eſt; ſunt ergo licita ea omnia, quæ non natura ipſa, & recta ratio docent eſſe illicita; quale eſt per imaginem exprimere velle naturam Dei, quæ eſt inconſpicua: aut etiam Imagines alloqui.„ Quòd autem Lutheranorum & Calvinianorum plerique dictum auctarium voluerint alterum eſſe Præceptum, hoc ideò factum ab illis, ut Sanctorum Imagines cum Idólis Gentium, & Imaginum cultum unà cum Idololatriâ prohibita à Deo fuiſſe, orbi perſuaderent.

TYPOGRAPHI, quòd nullum habeant Sanctis adſcriptum, qui Artem ſuam (recentiùs inventam) ſit profeſſus, PATRONOS alios alii ſibi adſcivere: Franci, Lothareni, Leodienſes, S. JOANNEM IN ferventis OLEI DOLIO poſitum, ob oleum, quo ipſi utuntur ad conciliandum typis nitorem: Mechlinienſes, Prophetam DANIELEM, literas occultas Balthaſſari interpretatum: Lovanienſes, B. LUCAM, Euangelii & Actorum Apoſtolicorum Scriptorem: Bruxellani, S. HIERONYMUM: Gandavenſes & Antuerpiani, S. AUGUSTINUM, ùt inſignes Scriptores. Convenire omnes poſſent in ſanctum Prophetam & Legiſlatorem MOYSEN, cujus commemoratio fit in Martyrologio Romano prid. Non. Septembris. Is enim & Scriptorum omnium, qui ad nos pervenerint, vetuſtiſſimus eſt: & inſcriptas, ſeu inſculptas, Dei digito Legis Tabulas accepit; quod non parvam habet cum Arte Typographicâ affinitatem.

DE SYMBOLI APOSTOLICI IMAGINE, SCHOLION.

IMAGO SYMBOLI ab Apoſtolis editi, in qua ſuus cuilibet Apoſtolo articulus adſcribitur, fundamentum aliquod habet in his Leonis Magni verbis, Epiſt. XXXVII. ad Pulcheriam Auguſtam: " *Ipſius Catholici Symboli* „ *brevis & perfecta Confeſſio, quæ duodecim Apoſtolorum totidem eſt ſignata* „ *ſententiis.* „ *Quanquàm ita hæc intelligi poſſint, ut ſolùmmodo ſignificetur, quot Apoſtolos, tot eſſe ipſorum Symboli Articulos. Ad idem probandum attulere nonnulli* Sermones duos, *olim Auguſtini nomine inſcriptos: at Benedictini Editores utrumque velut ſuppoſititium in Appendicem ſuam rejecerunt, ubi locum occupant CCXL. & CCXLI.*

CAPUT XXVI.

De communi Sanctorum (Y), picturâ.

RESTANT communes SANCTORUM picturæ. Et primùm pinguntur cum CORONA in capite, quia perceperunt immarceſcibilem coronam gloriæ, & vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe (79).

Lumen additur, & RADII quidam ignei, è capitibus eorum in modum Circuli undequaque emicantes, juxta illud (80): "Vos eſtis lux mundi." Pulcrè Durandus (81): "Omnes Sancti pinguntur coronati. Juſti enim accipient „ regnum decoris, & diadema ſpeciei, de manu Domini (82)." Corona autem hujuſmodi depingitur in formâ Scuti rotundi, quia Sancti Dei protectione divinâ fruuntur. Unde cantant gratulabundi (83): "Domine, ùt ſcuto bonæ voluntatis „ coronaſti nos." In dictum autem Pſalmi locum ſic commentatur ſanctus Thomas Aquinas: "Innuit Pſalmiſta, quòd „ voluntas Dei bona eſt, ſicut Scutum, contra omnia mala;

(79) *I. Pet. V. 4. Jacob. I. 12. Apoc. II. 10.*

(80) *Matth. V. 14.*

(81) *Lib. I. Rationalis, cap. 3.*

(82) *Sap. V. 17.*

(83) *Pſalm. V. 13.*

(Y) Federicus Borromæus *de Picturâ ſacrâ Lib. II. cap. 2.*: "Sanctorum... nominibus, inſcriptionibuſque corruptela nuper... irrepſit, minimè, ùt arbitror, admittenda. Siquidem, repudiatâ *Sancti* appellatione, hac voce paſſim *Divi* nuncupantur. Pro *Sancto Sebaſtiano*, *Sanctove Laurentio*, *Divum Laurentium*, *Divum*que *Sebaſtianum* ſcribunt, ſculpuntve, ſive incídunt: idque faciunt, tanquam contaminandæ linguæ Latinæ religione, ac metu. Quæ ſanè lingua poterat abſque puerilibus hiſce ineptiis exerceri, ſi nihil aliud obſtaret. Vox iſta *Divorum*, præterquàm quòd inanibus Diis, & Imperatoribus addi ſolita ſit, rectius erit, in appellatione Sanctorum, titulum cuſtodire eum, quo, ceu proprio & ſuo, ſemper uſa eſt Eccleſia: *Sanctum*que *Sebaſtianum*, & *Sanctum Laurentium* ſimpliciter & innoxiè nuncupare." Vera hæc: at eos, qui pro *Sanctis Divos* appellant, damnare non auſim. Nam ultimum hoc vocabulum etiam quibuſdam in Conciliis adhibitum invenio: & frequentiſſimum eſt, non elegantiæ affectatoribus ſolùm, ſed vulgaribus etiam Scholaſticis, *Divum Thomam* ſcribere. Oblitus ipſe ſuæ doctrinæ Borromæus Libro I. capite 9. *Divum Johannem*, & Libro II. cap. 8. *Divum Clementem* nuncupat.

„ Secundi Regum cap. XXIII. : Dominus ſcutum & robur „ meum. Vel, eſt hic, ùt Scutum protegens : in patriâ verò, ùt Scutum coronans. „ Conſuetudo namque fuit Romanis antiquis uti ſcutis rotundis, & in illis habebant ſpem victoriæ : vel, quando triumphabant, illomet ſcuto utebantur ùt coronâ. Et inde Sancti pinguntur cum Scuto rotundo in capite; quia, de hoſtibus adepti triumphum, ſcutum rotundum, ad inſtar Romanorum, gerunt in capite pro coronâ.

Verumtamen CHRISTI CORONA per crucis figuram à Coronis Sanctorum diſtinguitur. In Italiâ tamen, & potiſſimùm Romæ, (quod etiam in Imaginibus inde allatis obſervavi) Deo Patri appingitur ſcutum triangulare, quod ſignificat fidem ſanctæ Trinitatis, ùt interpretatur, ad Pſalmum quintum, Anonymus Pſalterii interpres (*Z*).

Z

Animadvertendum eſt etiam quòd hujuſmodi Corona nemini debeat appingi, niſi iis quos Eccleſia canonizavit, ſive coronavit; hoc eſt, iis, quos Eccleſia habet pro Sanctis.

Pinguntur PALMÆ in manibus propter illud Apocalypſis (84) : " Palmæ in manibus eorum : „ & illud Pſalmiſtæ (85) : " Juſtus ùt palma florebit. „ Significant autem palmæ victoriam. " Hinc eſt, ait Durandus, qui floruit anno 1286., „ quòd qui de Jeroſolymis veniunt, palmas in manibus ferunt, in ſignum quòd illi Regi militârunt, qui Jeroſolymis cum palmis honorificè receptus eſt: & poſtmodùm, ibidem cum Diabolo pugnans, victor exſtitit : & cœli palatium „ cum Angelis triumphans intravit. „ Commodè etiam per Palmam & alia quædam intelliguntur. Eraſmus enim exponens Pſalmum, Beatus vir (86) : " Palmeta, inquit, Martyribus „ tribuuntur, quòd hæc arbor perpetuò vireat, & omnium „ ſola impoſito onere ſurſum nitatur, & fructum ferat longè ſuaviſſimum. „ Sanctus Auguſtinus attendit quoque (87) Palmæ celſitudinem & rectitudinem : quòdque radicem aſperam habet in terrâ, ſed comam pulcram ſub cælo.

(84) *Apoc. VII. 9.*

(85) *Pſal. XCI. 13.*

(86) *Tomo V.* [Operum.]

(87) *In* [cap.] *XXIX. Job, Tom. IV., & in Pſalmum LXI., Tomo VIII.*

(*Z*) Quem hodie novimus eſſe Michaëlem Aiguanum, ſive Angrianum, ortu Bononienſem, profeſſione Carmelitam, Ordinis ſui Miniſtrum generalem anno 1379. electum, mortuum an. 1400., die 16. nov.

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT XXVI.

De Corona, Sanctis appingi solita,

Ex Anſelmi Solerii, ſeu Theophili Raynaudi, Libro DE PILEO, *Sect. XVIII.*
(Edit. Amſtelod. 1671. pp. 358---379.)

" QUOD... HIC exponendum ſuſcipimus, ſpectat ad tegmina, quæ
,, paſſim videmus apponi capitibus Sanctorum in picturis ac ſta-
,, tuis. Paſſim quippe exhibentur capitibus Umbellâ radiante opertis,
,, veluti ſcuto fulgente contectis. Eſſeque hoc tegmen Sanctis peculiare
,, uſus docet. Nam quod Alemannus *in Diſſertatione de Lateranenſibus*
,, *parietinis cap. 9.* negat eam eſſe ſanctitatis notam, difficilè ſuadetur.
,, Et quod unum opponit, de imaginibus Conſtantini & Salomonis, quo-
,, rum neuter eſt probatæ in Romanâ Eccleſiâ ſanctitatis, facilè enoda-
,, tur. Nam Conſtantinum Græci paſſim, & Latinorum plerique, ha-
,, bent pro Sancto. Salomonem quoque S. Ambroſius diſertè Sanctum
,, nominat, cui omnino multi, ejus pœnitentiam habentes ratam, ſunt
,, adſtipulati. Itaque ex eâ ſententiâ potuit orbiculatum diadema appin-
,, gi Romæ Conſtantino, iis locis, quos notavit autor Operis *de Sancti-*
,, *tate Illyrianâ*, cùm de Conſtantini rebus diſſerit. Et ex eodem ſenſu,
,, Romæ in Sacello S. Sylveſtri, ad ædem SS. quatuor Coronatorum,
,, potuit Salomon eo orbiculato diademate inſignis exhiberi, tanquam
,, Sanctus in eorum qui ſic exhibebant ſententiâ.

,, De hoc ergo capitis Sanctorum tectorio, Joſephus Scaliger *in Ca-*
,, *talecta Virgilii, pag. mihi 475.*, approbante Henrico Salmuthio *in notis ad*
,, *Panciroli Vetera deperdita*, *cap. de Fibulâ*, exiſtimavit, aliud non eſſe,
,, quam μηνίσκον, ſive umbellam lunatam, capitibus ſtatuarum impoſitam
,, apud Ethnicos, ne avium ſtercoribus inquinarentur. Quod damnum
,, ſibi ab albis corvorum ſtercoribus imprecabatur Horatianus Priapus.
,, Adducit in eam rem Scaliger locum Ariſtophanis *in Avibus*, ubi
,, Scholiaſtes ita expreſſit hanc vocem; tametſi (quod notavit Henricus
,, Stephanus *in Theſauro*, *V.* Μηνίσκος) apud Ariſtotelem, Polybium, He-
,, ſychium, & alios, vox illa non ſonet quod ex Ariſtophane præmiſi-
,, mus. Hunc uſum, brevi umbellâ contegendi ſtatuarum capita, à ſtatuis
,, extantibus, ad imagines, pictorum errore & Catholicorum (ſcilicet,)
,, ruditate, tranſîſſe, pronunciant prædicti Sectarii, ſugillantes Eccleſiam,
,, quæ, tanquam honoris causâ, approbet, vel ſinat apponi ſuper Sancto-
,, rum capita, quod à Gentilibus inductum primò eſt ad avertendam
,, idolorum ſuorum inquinationem, per avium ſtercora.

„ Negari non poteſt, quin aliquando Patres Ethnicis exprobraverint „ eam ſimulachrorum fœdationem per avium ſtercora. Lactantius *II.* „ *Inſtit. cap. 4.* aves, quas Ethnici terrore falcis, alteriuſve Priapo ad- „ juncti, abigi exiſtimarent, ſimulachro illi fabrefacto, ac cæteris inſide- „ re, & ibi nidificare, ſordeſque egerere, ſubſannans dixit. Arnobius „ item *Lib. VI.* " Non videtis ſub iſtorum ſimulachrorum caſis, ſtellio- „ nes, ſorices, mures, blattaſque lucifugas nidamenta ponere, atque ha- „ bitare? Spurcitias huc omnes, atque alia uſibus accommodata condu- „ cere, ſemiroſi duritias panis, famis oſſa in ſpem tracta, pannos, la- „ nuginem, chartulas, nidulorum in mollitiem ſcilicet, & miſerorum „ fomenta pullorum? Non in ore aliquando ſimulachri ab araneis ordiri „ retia, atque inſidioſos caſſes, quibus volatus innectere ſtridularum „ poſſint, impudentiumque, muſcarum? Non hirundines denique, intra „ ipſos ædium circumvolantes tholos, jacularier ſtercoris plenas; & „ modò ipſos vultus, modò Numinum ora depingere, barbam, oculos, „ naſos, aliaſque omnes partes, in quaſcunque ſe detulerit deonerati „ proluvies podicis? Erubeſcite ergo vel ſerò: atque ab animantibus mu- „ tis vias rationis accipite: doceantque vos eadem nihil numinis ineſſe „ Simulachris, in quæ obſcœna dejicere neque vitant; leges ſuas ſequentia, „ & inſtincta veritate naturæ. „ " Eò igitur ſpectaſſe vult Scaliger „ operculum illud, capitum Statuis appoſitum, ut arceretur inquinatio ab „ avibus: & inde manâſſe ad Chriſtianos abuſionem, ſimilis tegminis ca- „ pitibus Sanctorum, non expreſſis tantùm, ſed etiam pictis, apponendi.

„ Hoc ſtercoreum ſpurciloquium procul amandandum eſt. Neque „ enim vel Ethnici tegmen Statuis impoſuere ad abigenda ab avibus con- „ ſpurcamenta: vel ullus Catholicorum cogitavit unquam de hac capi- „ tis Sanctorum tutelâ, ad arcendas ſordes ab avibus prætervolantibus, „ aut inſidentibus. De Ethnicis res eſt perſpicua; quia, ſi id intendiſſent, „ oportuiſſet eos non ſummo duntaxat vertici tegmen adhibere, arcens „ avicularum fœculentias: ſed etiam toti faciei, ac reliquo corpori indu- „ cere aliquid aptum tegendo ſimulachro, quod undecumque conſpurcari „ contingebat, ùt modò ex Arnobio audivimus. Deinde, ùt notavit S. „ Iſidorus *Lib. XIX. Orig. cap. 31.*, Ethnici circellum illum dixere NIM- „ BUM. Id quod etiam habet Servius *ad illud tertii Æneidos:*

" Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat. „

„ Idem habet *ad Librum II. ejuſdem operis*, ubi de Pallade Tritoniâ, „ quæ ſummas arces jam inſederat, nimbo effulgens, & Gorgone ſæva. „ Spectabant ergo, in eo circello adhibendo, Ethnici expreſſionem nimbi „ effulgentis, ut ætherium & cæleſte quippiam inſinuarent: non autem „ ut ſpurcitias à ſimulachris prohiberent. Quomodo verò umbella ſu- „ perponi potuit, aut debuit, ad avertendas ſordes à capite ſtatuæ, in illo „ Idolo, quod S. Auguſtinus *Tract. VII. in Euang. Joannis* ait fuiſſe pi- „ leatum? Idolum quippe fuiſſe conſtat, quia habebat Sacerdotem; & „ ita rectè agnoſcunt *ad eum locum* Lovanienſes. Qui, quod *paleatum* „ putant legendum, id eſt, è paleis contectum, vel paleis opertum, non „ conſonat cum vetuſtis codicibus: ùt nec lectio ingeſta ab aliquibus,

„ qui

„ qui volunt legi, *Palatum*, id eſt, cælum, ex uſu quorundam Latinorum, „ de quo D. Auguſtinus *Lib. VII. de Civitate Dei cap. 8.*; ita ut ſenſus „ ſit, Sacerdotem Palati, id eſt, Dei cæleſtis Afrorum, ſeducere ſimplices; „ fingendo, bene Deo ſuo cum Chriſto convenire. Quâ ratione, Idolum, „ de quo D. Auguſtinus agebat, non fuiſſet pileatum. Sed, ùt dixi, „ ea lectio diſſonat omnibus antiquis codicibus, qui conſtanter legunt „ *pileatus*, vel, per Librarii errorem, *pilleatus*. Capiti itaque Idoli pileati „ non timebatur conſpurcatio per aves; ac proinde non eguiſſet ad eum „ finem umbellâ Scaligeri: ſed aliquis alius erat uſus operculi, ſtatuis „ Numinum apud Ethnicos appoſiti. Liquida verò præſertim eſt inanitas „ Scaligeriani commenti in imaginibus, non extantibus ſive eminentibus, „ cujuſmodi ſunt imagines pictæ, quibus ridiculè apponeretur hujuſmodi „ aliquod capitis tegmen. Accedit quòd, in templis rite obſeratis, non „ plus timendum fuiſſet capitibus idolorum à ſtercoribus avium, quàm „ nunc timeamus operculis capitis noſtrarum ſtatuarum ſacrarum; quæ „ opercula quis unquam queſtus eſt conſpurcari ab avibus?

„ Quod ergo notavit Lazius *Lib. IX. Commentar. Reipub. Rom. cap. 19.*, „ apponebant Ethnici Statuarum capitibus Circulum, ſpecie dimidiæ ſphæ„ ræ, tanquam Coronam. Sic enim in hanc rem philoſophatur, deſcri„ bens varias formas Statuarum: " Cum aheneâ ſphærâ Statuæ, ùt hodie „ ſimulachra Sanctorum exprimuntur, ſupra quorum capita circulus ſemi„ ſphæram referens nectebatur; quod & ipſum erat Coronationis Statua„ rum genus, à Chriſtianis poſtmodum receptum, & ſimulachris, quæ Mar„ tyribus & Sanctis Dei, ob merita in religionem, ponebantur, impo„ ſitum. „ Meminit Marcellinus *Lib. XVII.*, de Obeliſco è Thebis Ro„ mam perlato à Conſtantino, ſic locutus: " Per arduum inane proten„ tus, diuque penſilis, hominibus millibus multis tanquam molendarias „ rotantibus metas, caveâ locatur in mediâ: eique Sphæra ſuperponitur „ ahenea, aureis laminis nitens; quâ confeſtim vi ignis divini contactâ, „ ideoque ſublatâ, facis imitamentum in figurâ æreum, itidem in auro im„ bracteatum, veluti abundanti flammâ candentis. „ Idem *Lib. XXV. ſub* „ *finem*: " Antiochiam vénimus, ubi per continuos dies, veluti offenſo „ Numine, multa viſebantur & dira, quorum eventus fore luctificos „ gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam Maximiani Statua Cæſa„ ris, locata in veſtibulo Regiæ, amiſit repente Sphæram æneam, for„ matam in ſpeciem Solis, quam geſtabat. „ Ad hujuſmodi Coronas, „ ſive Solares, quibus majores noſtri Sanctos Dei expreſſerunt, alludit „ etiam Velleïus Paterculus, his verbis de Octavio Cæſare ſcribens (*): " Cui adventanti Romam immanis amicorum occurrit frequentia. Et „ cùm intraret urbem, Solis orbis ſuper caput ejus, curvatus æqualiter, „ rotundatuſque, in colorem Arcûs, velut Coronam tanti mox viri capiti „ imponens, conſpectus eſt. „ " Et ſic patet cauſa, (concludit Lazius,) „ quamobrem in hodiernum diem Sanctorum imagines cum tali Semicir„ culo & pinguntur & ſculpuntur. „

„ Prædictum ergo morem Ethnicorum piè æmulatam eſſe Eccleſiam, „ Sanctorum capitibus Radios aut Coronas ſuperponentem, cenſet Lazius.

(*) [Lib. II. n. 60., edit. Lugduno-Bat. 1653. pp. 193. 194.]

„ Neque enim refugit Eccleſia, ſicubi deprehendit inter ſordes Ethniciſmi „ aliquid honeſtum & utile, exprimere illud imitatione: vel potiùs ab „ iniquis poſſeſſoribus repetere ea, quibus illi abutebantur, & in uſum „ pium convertere; quod multis exemplis illuſtrat Baronius *ad annum* „ *Chriſti 44. ſub finem*, & Martinus à Roa *Lib. de die Natali cap. 1.*

„ Teguntur itaque Sanctorum capita tectorio referente Coronam glo- „ riæ, quâ potiuntur. Si enim reducibus è navigatione imponebatur „ Corona ſalutis, de quâ Paſchalius *Lib. II. de Coron. cap. 9. ſub finem*; „ quanto juſtiùs coronantur Sancti, tot perfuncti periculis in hujus vitæ „ mari? Planè hæc eſt "Corona felicitatis," de quâ idem *Lib. VII. cap. 7.* „ & "Corona gloriæ," ac "Diadema ſpeciei," apud Iſaiam: nec non Corona, „ Cruci olim circumpingi ſolita, ex S. Paulino *Epiſt. XII.*; ad quem lo- „ cum multa & bene Roſvedius. Significabat autem ea Crucem cingens „ Corona poſteriores glorias, ad quas per Crucem pertingitur. Et quia „ Umbella capitis Sanctorum, cæleſtem Coronam ſignificat, idcirco ea „ Corona appingitur radiata, ut inſinuetur gloriæ ſplendor, quo Sancti „ potiuntur ex Dei viſione, & perventione ad optatam requiem, poſt „ labores. Sicut enim pleriſque Sanctorum, jam ex hac vitâ, dum in „ tantis tenebris reptarent, facies radiavit, perſpicuo argumento ſplendo- „ ris interni (ùt variis exemplis declarat Boſius *Lib. XV. de ſignis cap. 5.*; „ eſtque manifeſtum de Moyſe, cujus facies cornuta, id eſt, radians „ viſa eſt, ex conſortio & familiaritate cum Deo:) ita iiſdem Sanctis, „ in plenâ jam luce conſtitutis, meritò appingitur ea gloriæ emphaſis, „ quæ capitibus coronatis & radiatis continetur. Et verò fuiſſe Deitatis „ teſſeram quandam, radiare tempora, & habere Coronam radiatam, de „ Ethnicorum etiam ſententiâ, tradit Dauſqueius *ad Lib. III. Silii Italici*, „ ad illum verſum:

" Siderei juxta radiabant tempora nati. „

„ Ubi obſervat, Domitianum affectatorem Deitatis, capite radiato, „ (quod Deorum inſigne erat,) pingi ac effingi amâſſe, ùt ex antiquis „ nummis docet. Ejuſdem vanitatis Perſarum Reges inſimulat Petrus „ Chryſologus *Serm. XX.*, tractans dictum Apoſtoli, Rom. XII.: "Nolite „ configurari huic ſæculo." Ait enim, vetari præter cætera ab Apoſtolo: " ne ſimus ùt Perſarum Reges, qui, ſubjectâ nunc pedibus ſuis Sphærâ, „ ut polum ſe calcare per vices mentiantur: nunc, radiato capite, ne ſint „ homines, Solis reſident in figurâ: nunc, impoſitis ſibi cornibus, quaſi „ viros ſe eſſe doleant, effœminantur in Lunam: nunc varias velut Sy- „ derum ſumunt formas, ut hominis perdant figuram, & nihil ſupernæ „ claritatis acquirant." Vallaris item corona erat radiata, ùt ex Livio „ *Lib. X. & XXX.* habetur. Quare Corona radiata perbellè quadrat in „ Sanctos, vallum mortalitatis magno impetu ac violentiâ tranſgreſſos.

„ Cæterùm minùs aptè Troilus Malvetius *Lib. de SS. Canonizatione*, „ *dub. 1. num. 19. & 20.* diſtinguit inter *Radios* & *Coronam*: ſive (ùt „ vocat) *Diadema*; affirmans, Radios appingi Beatis, iis ſcilicet, quo- „ rum æterna felicitas nondum eſt Eccleſiaſticâ vindicatione planè com- „ perta: Coronam verò tribui Sanctis, id eſt, iis, qui donati ſunt cano- „ niſmo. Quam, minùs congruam, Beatorum & Sanctorum diſtinctionem,

„ nullo uſu probatam, cumulat idem Author grammaticali ineptitudine, „ quâ eam Sanctorum Coronam *Diadema* dici ſupponens, addit nomen „ eſſe ductum à *dia*, quod eſt *duo*, & *demo*, quia caret perfectâ rotun- „ ditate, ob dimidietatem circuli adeptam. Has notationis inſulſæ gerras, „ Grammaticis converrendas & eventilandas permitto.

„ Maluere alii Umbellam, capitibus Sanctorum ſuperpoſitam, interpre- „ tari Scutum, ſeu Clypeum. Quò pertinere poteſt, quod [narrat] Pau- „ linus, deſcribens extrema S. Ambroſii tempora, cùm, dictante S. Antiſtite, „ Paulinus ipſe exciperet ultimam, ideoque incompletam, lucubrationem „ ejus *in Pſalmum XLIII.* : “ Subitò, in modum Scuti brevis, ignis caput „ ejus cooperuit: atque paulatim per os ipſius, tanquam in domum habita- „ tor, ingreſſus eſt: & facta eſt facies ejus velut nix: poſtea verò rever- „ ſus eſt vultus ad ſpeciem ſuam. „ Symbola hæc erant ſanctimoniæ „ B. Ambroſii, & afflatûs Spiritûs Sancti. Dimiſſis verò cæteris, inſiſta- „ mus Scuto, quod capiti hominis Dei viſum eſt incubare. Neque abs „ re Sanctorum capitibus impoſitus Clypeus dicitur, quia Sancti Dei „ protectione Divinâ fruuntur; unde cantant gratulabundi: Domine, ùt „ ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Verba ſunt Guilielmi Durandi, „ de hac Sanctorum Umbellâ diſſerentis *Lib. I. Rationalis cap. III. num. 20.*, „ idemque habet S. Thomas, niſi quòd Scutum denique reducit ad Coro- „ nam, diſtinguitque de Scuto. Tractans enim illud *Pſalmi quinti*: “ Do- „ mine, ùt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos „, cùm præmiſiſſet, „ bonam Dei voluntatem eſſe velut ſcutum contra omnia mala, addit: “ Vel, eſt hìc, ùt ſcutum protegens, in patriâ verò ùt ſcutum coronans. „ Conſuetudo namque fuit Romanis antiquitus, uti ſcutis rotundis; & in „ illis habebant ſpem victoriæ: &, quando triumphabant, illomet ſcuto „ utebantur, ùt coronâ. Et inde Sancti pinguntur cum Scuto rotundo in „ capite; quia, de hoſtibus adepti triumphum, Scutum rotundum, ad inſtar „ Romanorum, gerunt in capite pro Coronâ. Dicit ergo: Scuto bonæ „ voluntatis tuæ coronaſti nos; quaſi dicat: Pro ſcuto coronationis noſtræ, „ habemus bonam voluntatem tuam, quæ nos hìc defendit, & ibi coro- „ nat. „ Subſcribit *ad eundem Pſalmi V. verſiculum* Ayguanus, & Mola- „ lanus *Lib. IV. de Imaginibus cap. 26.*

„ Scriptor per omnia eruditus, Laurentius Pignorius *in Tabulæ Iſiacæ* „ *expoſitione*, (*pag. mihi 23.*) hodiernum Diadematis nomen penès ſo- „ lum Deum & Sanctos locum habere demonſtrans, quorſum Beatis cœ- „ leſtibus appingatur, rationem reddit ex uſu antiquo Orbem capiti cir- „ cumſcribendi, venerationis ac majeſtatis indicem. Obſervaſſe namque „ ſe ait, Imperatoribus, quos ſupra mortalitatem elatos ſtatuebant, Pro- „ vinciis item ac Urbibus primariis, & Deorum animalibus circumpoſi- „ tum hujuſmodi Orbem. Domitiani radiatum caput Plinius *in Trajani* „ *Panegyrico* ſubſannat. Erat autem id Statii pro Domitiano votum; „ ſic enim accipit Bernartius illud ex *I. Thebaïdos*:

“ Ipſe tuis alte radiantem crinibus arcum
„ Imprimat. „

„ Adulatur enim Papinius Domitiano, cui, ex inſano Veterum uſu

„ Principum ſtatuis apponendi quæ ſunt Deorum propria, Arcum radiantem, id eſt, Coronam radiantem, apprecatur; qualis Auguſto appoſita eſt, ùt nummi plerique docent. Suetonius item *in Auguſto* his verbis ſuffragatur. “ Sequenti nocte, ſtatim videre viſus eſt filium, mortali ſpecie ampliorem, cum fulmine ac ſceptro, exuviiſque Jovis Optimi Maximi, ac radiatâ coronâ. „ Antonini & Conſtantii numiſmata, quæ exhibet Pignorius, tali circulo circundata capita præferunt. Juſtiniani & Theodoræ Auguſtæ imagines, Ravennæ in æde S. Vitalis hodieque muſivo opere reſiduæ, eodem circulo ambiuntur capita. In *Notitiâ utriuſque Imperii*, & in *Tabulâ itinerariâ* per M. Velſerum editâ, viſuntur Provinciarum & Urbium imagines, ſic diadematæ. Eâdemque ſpecie exhibetur Pavo, quem Æternitas manu geſtat, in antiquo nummo Fauſtinæ Auguſtæ. Ægyptii eum orbem ſummo capiti ſimulachrorum ſuorum circumdabant. Ab illis id mutuatos Romanos, &, habitâ decoris ratione, variaſſe, quòd capiti, cui Divinum quid ineſſe putabant, eo ſitu Corona aptaretur, conjectat Pignorius: addens eum ornatum, inſequentium Principum moderatione, tacitoque omnium conſenſu, Deo & Sanctis ejus in totum ceſſiſſe, retento antiquo *Diadematis* nomine. Abſunt iſta à ſtercoreis Scaligeri ſectarii, de Sanctorum Umbellâ, cogitationibus quàm longiſſimè. „

CAPUT XXVII.

De communi Apoſtolorum picturâ.

(88) *Lib. I. cap. 3.* PATRIARCHÆ & PROPHETÆ pinguntur, ùt notat Guilhelmus Durandus (88), cum Rotulis (*A*) in manibus, nempe quia ante adventum Chriſti fides figurativè oſtendebatur, & quoad multa ad ſe implicita erat (*B*).

Apoſtolorum verò Chorum in Templis frequentem eſſe non eſt mirum; nam iſtud præfiguratum fuit. Unde Author Catenæ in Geneſim (89): “ Salomon in mari æneo poſuit „ duodecim boves. Si tunc licuit duodecim boves ſculpere, „ cùm magìs eſſet de idololatriâ timendum, cur non licebit „ duodecim Apoſtolos pingere, quorum illi duodecim boves „ figuram gerebant? „ & Beda (90): “ Si licuit duodecim

(89) *III. Reg. VII. 25., II. Par. IV. 3. 4.*

(90) *De Templo Salomonis Cap. XIX.*

(*A*) Seu voluminibus, libris convolutis, Gallicè *des Rouleaux*.

(*B*) De Prophetis rectiùs dixiſſet, quia volumina ſacra ſcripſere plerique, cæteri ſaltem meditati ſunt. Patriarchis, Moſe vetuſtioribus, id inſigne tribuendum non video; niſi fortè Enochum demſeris.

„ boves facere, qui, mare ſuperpoſitum ferentes, quatuor „ mundi plagas terni reſpicerent : quid prohibet Apoſtolos „ depingere, vivâ, ut ita dixerim, præ oculis omnium pic- „ turâ (*C*)? „ C

Pinguntur autem Apoſtoli ſimplici habitu PALLIATI. Pallium enim quale fuerit, ſatis patet (ùt poſt Rhenanum Pamelius annotavit) tum ex picturis ſculpturiſque ſuperioris veſtis Apoſtolorum Chriſti, quæ etiamnum exſtant, tum ex libro Tertulliani de Pallio; qui, cùm Chriſtianus factus reprehenderetur, quòd, togâ rejectâ, pallio veſtiretur, Pallii ſimplicitatem & facilitatem commendavit; quòd unico circumjectu corpus operiat, nec artifice ſit opus, qui rugas formet, & inde deducat in tibias : addens quòd Togæ plus læſerunt Remp. quam Loricæ, & è contrario Pallio nihil aliud curæ ſit, quàm ne curet. Poſtremò, pro defenſione ſimplicitatis Chriſtianorum, docet non modò Philoſophiam, ſed etiam Artes alias pallio veſtiri.

Pinguntur quoque Apoſtoli à nonnullis NUDIPEDES; quod docti etiam quidam videntur probare. Sanctus enim Bonaventura habet Epiſtolam (91) de eo, quòd Chriſtus, & Apoſtoli, & diſcipuli ejus inceſſerint diſcalceati. Sic Gregorius Nazianzenus (92), inter exercitia Monachorum, ponit pedes nudos, Apoſtoliciſque ſimiles (*D*). Et Conradus Bru- D

(91) *Tomo I. Opuſculorum, fol. 300.*

(92) *Oratione I. de Pace.*

(*C*) Monendi primùm Pictores ne ſanctis Apoſtolis, cum Chriſto agentibus, ſenilem ætatem tribuant; quos omnes veriſimile eſt illi æquales, aut juniores, aut certè non multo ſeniores fuiſſe : parum alioquin ad miniſterium Euangelicum futuros idoneos. Deinde ne torvos illis, ùt ſolent, oculos, hiſpidam barbam, diros myſtacas, ac denique barbaricum toto vultu quiddam affingant; quod profectò alienum eſt ab eorum erga divinum Magiſtrum veneratione, ac docilitate : nec puto aliunde conceptum à Pictoribus, quàm ex Herculis, aliorumve prophanæ antiquitatis heroum, ſtatuis, quas illi plerumque imitandas ſibi proponunt.

(*D*) " Apoſtoli Soleas gerunt, „ quarum uſus teſtimonio Clemen- „ tis Alexandrini (*Pædagogi lib. II. cap. XI.*) comprobatur : credi- „ bileque eſt Pontificum pleroſque „ retinuiſſe Soleas; id quod ve- „ tuſtiſſimæ imagines teſtantur. Nec- „ dum uſus ille exoleverat ad æta- „ tem, quâ Sancti Gregorii effigies „ picta eſt; nam Pontificis illius „ Calcei referunt ex parte commu- „ nes noſtri temporis calceos, ex „ parte verò Soleas ipſas. Quin „ etiam Pontificis ejus Mater, in „ Sancti Andreæ æde picta juxta

(93) Capite ſexto. nus (93) : " Legimus viros ſanctos ab uſu calceorum abſti-
(94) Hereſi LXXVIII. „ nuiſſe; quod de Jacobo Apoſtolo tradit Epiphanius (94) : „ & procul dubio idem etiam cæteri Apoſtoli ſervârunt, „ Chriſti præceptum ſequentes, quod eſt apud Matthæum
(95) Matth. X. 9. 10. „ (95) : Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque „ pecuniam in zonis veſtris : non peram in viâ, neque duas
(96) D. Janſenius, Concordiæ cap. LV. „ tunicas, neque calceamenta (96). Verùm Marcus, veluti „ præcavere volens, ne, quod Matthæus ſcripſit, malè in- „ telligeretur, ſcripſit ſandalia Apoſtolis conceſſa; ſed cal-
(97) Marc. VI. 9. „ ceatos ait (97) ſandaliis. Rectè igitur dicitur cum Au- „ guſtino, ea calceamenta Matth. & Lucæ 10. prohibita „ fuiſſe, quæ totum pedem tegerent : ſandalia verò con- „ ceſſa, quæ plantam quidem pedis defenderent ab occur- „ rentibus viæ incommodis, verùm ſuperiorem pedis par- „ tem ſinerent nudam. Hujuſmodi enim calceamenti genus „ vocari ſandalia & ſoleas, indicat Auguſtinus (*E*). Quia
E „ ergo Chriſtus & Apoſtoli, ùt eſt veriſimile, pro more il- „ lius regionis, maximè à pauperibus recepto, utebantur ſan- „ daliis, noluit Dominus ſuos, jam profecturos, mutare ſan- „ dalia : &, quemadmodum itinerantes ibi facere ſolebant, „ calceamenta aſſumere, quæ totum defenderent pedem. De
(98) Matth. III. 11. Marc. I. 7. „ Chriſto dicit Baptiſta (98) : "Fortior me eſt, cujus non „ ſum dignus portare calceamenta ; cujus non ſum dignus „ procumbens ſolvere corrigiam calceamentorum ejus. „ Pe-
(99) Actor. XII. 8. „ tro dicit Angelus (99) : " Calcea te caligas (*F*) tuas : „
F

„ filium, calceos habet : oſtendit- „ que, id muliebre & molle fuiſſe „ geſtamen. Calceamenti autem „ forma iſtius vetuſtiſſima apud Gen- „ tiles fuiſſe videtur : eſtque cer- „ nere ſtatuas, partim nudo, par- „ tim tecto pede, prout cuique pla- „ ceret. „ Fed. Borromæus *de Pictura ſacrâ lib. II. cap. XI.*

(*E*) *Libro II. de Conſenſu Evangeliſtarum, cap. 30.* : " Marcus, di- „ cendo calceari eos ſandaliis vel „ ſoleis, aliquid hoc Calceamentum „ myſticæ ſignificationis habere ad- „ monet, ut pes neque tectus ſit, „ neque nudus ad terram. „ Plura de his Salmaſius *ad Tertulliani librum de Pallio, Lutetiæ 1622. pp. 355. 356.*, & Benedictus Balduinus, *de Calceo antiquo, Amſt. 1667. capp. XII. & XXVI.*

(*F*) *Le terme* Caligæ, *dans ſa ſignification littèrale, a plus de rapport à ce que l'on appelle Sandales, qu'à ce qu'on nomme* Calceus, *le ſoûlier.* Calceus *couvroit tout le pied, &* Caligæ *ne le couvroit qu'en partie, ayant une ſemelle de bois,*

„ ubi Græcè eſt, ſandalia. Ad Epheſios VI. [14. 15.] dicit „ Apoſtolus : " State calceati pedes in præparationem Euangelii pacis. „ Quare non eſt veriſimile, Apoſtolos omnino „ nudis pedibus inceſſiſſe : ſed, nudis pedibus inceſſiſſe, hoc „ eſt, uſos eſſe ſandaliis, & non calceis. Nam & Tertul- „ lianus (100), ſignificat calceos totum tegere pedem, ac „ ſuo tempore Chriſtianos ferè ſine calceis inceſſiſſe nudis „ pedibus; aſſerens parum virile eſſe, calceos geſtare. „

(100) *In Libro de Pallio.*

---

ou de cuir, à laquelle les Soldats mettoient ordinairement des cloux pardeſſous : & par-deſſus étoient attachées des courroyes diverſement diſpoſées, qui enveloppoient le pied & le bas de la jambe ; comme on le voit dans les anciennes ſtatues, & dans les bas-reliefs conſervez à Rome & ailleurs (a). *La Calige étoit une chauſſure militaire, d'où vient qu'on donna au jeune Caïus, fils de Germanicus, le ſurnom de* Caligula, *à cauſe de cette chauſſure qu'il portoit dans le Camp.* Caligulæ nomen caſtrenſi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur, *dit Suètone* (b). *Pline parle en quelques endroits des cloux, qu'on mettoit ſous les caliges* (c) : Caligarii clavi. *On voit de ces cloux bien marquez dans quelques bas-reliefs..... L'Abbé S. Equice portoit des Caliges avec des cloux* (d) *:* Vir Dei clavatis calceatus caligis. *Nous avons vû ci-devant la deſcription que Sidoine-Apollinaire nous a donnée des courroyes de la calige....* (e) *Les peuples d'Italie avoient ordinairement les jambes nues, & les pieds nuds ; ils ſe contentoient de porter des chauſſures ouvertes, ou des caliges.... Les Religieux d'Egypte alloient abſolument nuds pieds, & mépriſoient toute chauſſure, comme condamnée dans l'Evangile : ſeulement lorſque la maladie, ou l'excès du froid, ou de la chaleur, ne leur permettoit pas de marcher déchauſſez, ils prénoient des caliges :* (f) Tantummodo caligis ſuos muniunt pedes (G).

(a) *Voyez l'Antiquité expliquée du R. P. de Monfaucon, T. III. p. 66.*
(b) Sueton. in Caïo, cap. 9.
(c) Plin. L. IX. c. 18., L. XXII. c. 22., & L. XXXIV. c. 14.
(d) Greg. L. I. Dialog., c. 4.
(e) Carm. II. ỳ. 400.
« Perpetuo ſtat planta ſolo : ſed faſcia primos
„ Siſtitur ad digitos : retinacula bina cothurnis
„ Mittit in adverſum vincto de fomite pollex,
&c. „
Et Lib. VIII. Epiſt. 11. :
« Si veſtigia faſciata, nudi
» Per ſummum digiti, regant citatis
» Firmi greſſibus, &c. »
(f) Caſſian. Lib. I. c. 10.

(G) Calmet, *Commentaire ſur la Règle de S. Benoît, Tome II. pagg. 241. 242.*

SUPPLEMENTUM

AD LIBRI IV. CAPUT XXVII.

De priscorum Christianorum Calceamentis,

Ex S. Clementis Alexandrini Pædagogo Lib. II. cap. xi.

(edit. Lipſienſis 1688. pp. 205. 206.)

" IN Calceamentis ſuperbæ arrogantesſque fœminæ magnam quoque „ oſtendunt mollitiem. Verè ergò turpia ſunt illa ſandalia, in qui- „ bus ſunt aurea veluti donaria : quin etiam circumcirca clavos ſoleis „ infigere, æquum cenſent. Multæ autem eis quoque amatorios impri- „ munt complexus, ut, vel per terram numerosè incedentes, meretri- „ cios ſpiritus in inceſſu inſculpant. Valere ergò jubendum eſt au- „ reorum & gemmeorum ſandaliorum vana artificia, cum crepidis Atti- „ cis & Sicyoniis, cothurniſque, & Perſicis, & Hetruſcis.

„ Recto autem ſcopo, ùt veritati noſtræ mos eſt, propoſito, id, quod „ eſt ſecundùm naturam, eligendum eſt. Calceorum enim uſus hic qui- „ dem eſt ad tegendos pedes : alius autem ad propulſandas offenſiones, „ & à montanis aſperitatibus plantam pedis conſervans. Sunt itaque mu- „ lieribus albi concedendi calcei, niſi iter ineant : tunc autem eis unctis „ utendum eſt. Clavis autem perforatis opus habent ſoleis, quæ viam „ conficiunt : quamvis illis ùt plurimùm calceis utendum eſt. Neque „ enim fœminam decet pedem oſtendere : & alioqui mulieri tener eſt „ ſenſus, ut facilè lædatur.

„ Viro autem pulchrè convenit nullos habere calceos, præterquàm „ ſi militet. Ὑποδεδέσθαι [*Sub-ligatum eſſe*] enim non parvam habet affi- „ nitatem cum δεδέσθαι, quod eſt, eſſe ligatum. Optimum quidem eſt „ exercitationis genus, nudis uti pedibus, & ad ſanitatem, & ad expe- „ ditam facilitatem, ubi non prohibeat neceſſitas. Quòd ſi iter non „ ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati poſſimus, ſoleis uten- „ dum eſt : eas autem Attici vocabant κονίποδας, quòd pedes, quantum „ ego conjicio, pulveri appropinquare facerent. Tenuis ac ſimplicis „ Calceaturæ teſtis ſufficit Joannes, qui dicebat, ſe non eſſe dignum ſol- „ vere corrigiam calceorum Domini. Non enim curioſos aut ſuperfluos „ is habebat calceos, qui veræ philoſophiæ typum Hebræis oſtende- „ bat (*). Hoc autem nunquid aliud ſignificet, alibi oſtendetur. „

(*) Luc. III. 1--18.

CAPUT

CAPUT XXVIII.

Jacobus, frater Domini, & Jeroſolymorum Epiſcopus, non eſt pingendus extra numerum duodecim Apoſtolorum.

PRÆTEREA, ſi quis vellet JACOBUM, FRATREM DOMINI, & Jeroſolymorum Epiſcopum, qui fuit à Judæis de Templo præcipitatus, ejicere de numero duodecim Apoſtolorum, diſtinguendo ab eo Jacobum Alphæi: is quidem magnâ videretur niti, non ſolùm probabilitate, ſed etiam certitudine: potiſſimùm ſi omnia in unum colligeret, quæ pro hac opinione habent (1) doctorum quorundam libri, qui noſtrâ ætate conſcripti ſunt. Quare ſi quis, his motus, in picturis vellet Jacobum fratrem Domini conſtituere quidem Apoſtolum, ſed extra numerum duodecim, is meritò compeſceretur authoritate Epiſcopi, juxta decretum Concilii Tridentini. Eſt enim hæc ſententia non ſolum contraria receptiſſimæ ubique ſententiæ, & omnium Eccleſiarum Officiis, ſed etiam Euſebio (2), & Hieronymo (3). Ac, ut paucis dicam, arbitror omnino hanc ſententiam ex nullo ſanctorum Patrum & Doctorum Eccleſiæ poſſe ſuſtineri (G).

(1) *Bovius in Clementinas Conſtitut., Libro II. cap. 59. Victorius in Hieronymi Epiſtol. LXII. Tomo II.* [Operum.] *Adam* [Sasbout] *in* [caput] *1. ad Galatas, &c.*

(2) *Euſeb. lib. II. cap. 1.*

(3) *Hieron. contra Helvid., & ad Galatas.*

G

Objiciunt S. Clementem Libro I. Recognitionum, & in Conſtitutionibus Apoſtolicis Libro II. cap. 59., Lib. VI. cap. 14., & alibi. Quibus reſpondeo, quòd allegent Clementem corruptum, etiam iiſdem locis. Nam ibidem in Recognitioni-

---

(*G*) At multis Veterum teſtimoniis, aliiſque argumentis, eam defendit Godefridus Henſchenius *in Actis Sanctorum, Tomo I. Maii pp. 24. & ſeqq.* Quem datâ operâ confutat Seb. Tillemontius *Mém. pour ſervir à l'Hiſt. Eccléſ., Note 1. ſur S. Jacques le Mineur*, edit. Brux. in-12. T. I. parte III. pp. 1118-1125., ubi pertendit Jacobum Alphæi filium, eundem eſſe ac Jacobum Minorem, Jacobum fratrem Domini, Jacobum Antiſtitem Hieroſolymorum. *Notatione II.* ſuadet ei matrem fuiſſe Mariam Cleophæ, ſic dictam, ſeu quòd Cleophæ filia eſſet: ſive quòd hujus uxor, ſed primùm Alphæi: ſeu denique unico viro nupta fuerit, qui & Alphæus & Cleophas (eodem fortè diverſis dialectis nomine) vocaretur. *Notatione III.* refellit eos, qui Jacobum Minorem S. Joſephi filium dixere.

bus, manifeſto errore dicitur : " Poſt quem Barnabas, qui ,, & Matthias. ,, Libro ſexto verò Conſtitutionum (4) annumeratur Apoſtolis in unum convenientibus Jacobus Zebedæi, qui multò ante decollatus erat.

(4) *Capite* 14.

Si alleges Synopſim S. Dorothei, quæ Jacobum fratrem Domini ponit poſt Apoſtolos inter diſcipulos : Reſpondeo, libellum hunc vertiſſe & emiſiſſe Wolfgangum Muſculum, qui, ùt Catholicis notum eſt, in vertendo fuit parum ſyncerus. Dico eum apocryphum eſſe, ac proinde Martyri Dorotheo non eſſe tribuendum. Inter Apoſtolos enim recenſet tantùm unum Jacobum, filium videlicet Zebedæi : tres ponit inter eos Simones, Petrum, Apoſtolorum coryphæum : Zelotem, Brettaniæ crucifixum : & alium Simonem Judam, ſub Traiano, ætatis 120., cruci alligatum, in Oſtracinâ civitate Ægypti. Quid autem his inſulſius? cùm Matthæi x. capite, Marci III., Lucæ VI., & Actorum primo, ac in Canone Miſſæ, tam clarè recenſeantur, in duodenario Apoſtolorum numero, duo Jacobi : & non tres, ſed duo tantùm Simones.

Secutus eſt autem in hac re apocryphum Euangelium Hebraïcum ſecundùm Matthæum, quo Ebionitæ uſi ſunt, & ſic habet apud Epiphanium (5) : " Ingreſſuſque eſt Jeſus in ,, domum Simeonis, appellati Petri : &, aperto ore ſuo, ,, præteriens ſtagnum Tiberiadis, dixit : Elegi Joannem & ,, Jacobum, filios Zebedæi, & Simonem, & Andream, & ,, Philippum, & Barptolomæum, & Judam, & Thadæum, ,, & Thomam, & Simonem Zelotem, & Judam Iſcariotem : ,, & te Matthæum ſedentem in telonio vocavi, & ſecutus ,, es me. Vos igitur volo eſſe duodecim Apoſtolos in teſtimonium Iſraël. ,, Valeat igitur obſcurus ille Author, qui tam apertè indicat ſe duodenarium Apoſtolorum numerum ignoraſſe.

(5) *Hæreſi* XXX., *quæ eſt Ebionitarum.*

Ut autem non mireris Clementem hac in parte corruptum eſſe, memineris, ex eodem Epiphanii loco, in Circuitionibus Petri à Clemente ſcriptis, Ebionem omni nequitiâ refertum multa corrupiſſe, & pauca vera reliquiſſe. Contra hujuſmodi ergo opinatores, quorum etiam Hieronymus meminit (6), retineamus, quod Beda ſcribit in primum caput Actorum : " Putant quidam duos fuiſſe Apoſtolos, Jacobi vocabulo nun-

(6) *In Eſaiæ* [caput] XVII. *Tomo* V.

„ cupatos, Jacobum videlicet Zebedæi, & Jacobum Alphæi: „ tertium verò Jacobum fratrem Domini, non Apoſtolum „ fuiſſe, ſed Epiſcopum Hieroſolymorum. Quod nequaquam „ verum eſt: ſed, juxta Euangeliorum fidem, eundem Jaco- „ bum, filium Alphæi, Apoſtolum, Hieroſolymis præfuiſſe „ ſciendum eſt, qui Frater Domini dictus eſt. „ Sed hæc tractando, video me nimium evagari: & tamen necdum omnem difficultatem de Jacobis abſolviſſe.

Unicum adhuc addo, Victorium Reatinum (*H*); qui cùm II
hujus fuerit opinionis, in Epiſtolam LXII. Hieronymi ſcribens: in Indice tamen ſex tomorum, priorem ſententiam retractavit. "Erat, inquit, quorundam opinio, inter quos „ Nicephorus Calixtus eſt, tres fuiſſe Jacobos: primum, Ze- „ bedæi filium: ſecundum, Alphæi; ambos ex duodecim „ Apoſtolis: tertium deinde, cognomento Juſtum, Fratrem „ Domini dictum, extra numerum duodecim, & ita deci- „ mum tertium Apoſtolum. Quam opinionem hìc Hiero- „ nymus refert. Alia tamen, ac verior, Eccleſiæ ſententia „ eſt, quæ duos tantùm Jacobos agnoſcit: majorem, Zebe- „ dæi filium, cui Julii 25. diem feſtum agit: minorem, fra- „ trem Domini, cujus Natalem unà cum Philippi Natali ce- „ lebrat, die primo menſis Maii. De tertio autem nuſquam „ meminit. Quam ſententiam Hieronymus in Libro contra „ Helvidium multis defendit, aſſerens duos tantùm fuiſſe Ja- „ cobos, non tres. „

(*H*) Marianus Victorius, decimi ſexti ſæculi Scriptor doctiſſimus, vix Biographis innotuit. Græcè & Hebraïcè peritus, Latinè eloquens: in Antiquitate Eccleſiaſticâ non modicè verſatus: Scriptis Patrum, in primis Hieronymi, magnam lucem affudit. Reliquit etiam in ſchedis Etruſca Carmina, & libros quatuor de Reatinâ Sabinorum civitate, quæ illi patria obtigerat. A S. Pio Papâ V. Epiſcopus Amerinus, ſeu Amelienſis, in Umbriâ renunciatus eſt an. 1571. die 17. decembris: mox ab eodem ad Reatinam Eccleſiam tranſlatus, confirmatuſque à Gregorio XIII. 2. junii 1572., obiit ejuſdem menſis die 29.; à probitate, non minùs quàm à doctrinâ, poſteris laudandus. Ex Ughelli *Italiâ ſacrâ*, 2ª *edit. T. I. pp.* 303. *&* 1214.

CAPUT XXIX.

De communi Epiſcoporum picturâ.

TRANSEAMUS ab Apoſtolis ad EPISCOPOS. Qui ſolent pingi & ſculpi SEDENTES; per quod judiciariam eorum poteſtatem intelligo.

Pinguntur etiam MANU ELEVATA, ùt apparet, ad benedicendum, aut ad prædicandum. Atque omnino arbitror, ſi non utrumque, ſaltem alterutrum, per hanc manûs elevationem ſignificari.

MITRA Epiſcopalis quid ſignificet, indicant verba, quæ in conſecratione dicuntur: "Imponimus, Domine, capiti hujus „ Antiſtitis & Agoniſtæ tui, galeam munitionis & ſalutis; „ quatenus decoratâ facie, & armato capite, cornibus utriuſ- „ que Teſtamenti terribilis appareat Adverſariis veritatis: &, „ te ei largiente gratiam, impugnator eorum robuſtus exiſtat.„ Quare mitra in capite ſancti Epiſcopi ſignificat, quòd in
I hoc laudabiliter ſe vivens exercuerit (*I*).

(*I*) MITRA, frequens apud veteres, cùm ſacros, tum profanos Scriptores, vocabulum, deſignat integumentum quoddam capitis, nunc utrique ſexui commune, nunc feminis proprium, idque variis temporibus varium. Quod ad mores Eccleſiaſticos pertinet, Mitras ſacræ Virgines in Africâ geſtabant ſæculo quarto, in Hiſpaniis, octavo. Primorum ſæculorum Epiſcopi aut cæteris communi capitis tegmine uſi ſunt, aut nullo. Cùm eorum indumenta recenſet quarta Synodus Toletana, anno 633. habita, *cap. 28.*, memorat Orarium, hodie Stolam, Annulum, & Baculum, ſeu Pedum Paſtorale: de Mitrâ nullum verbum. Nulla item hujus mentio in antiquis Liturgiis, in Sacramentariis Gelaſii & Gregorii, in veteribus Ordinibus Romanis: nulla in libris Amalarii, Hrabani Mauri, aut iis, qui, Alcuini nomine, *de divinis Officiis* editi ſunt, ubi de ordinatione Epiſcoporum agitur, eorumque enumerantur ornamenta. In Actis S. Theodardi, Narbonenſis Epiſcopi, qui nono ſæculo floruit, Epiſcopi quidam " truncatis in conſpectu om- „ nium, ac penitùs ſciſſis, Epiſco- „ palibus indumentis: Baculiſque „ ſuper eorum capita confractis: „ nec non Annulis ſingulorum ab „ eorum digitis, dedecore cum ma- „ gno, avulſis, ab omni Ordine

Baculus, ſive Pedum, ſignificat ejus officium, & onus paſtorale. Sic enim dicitur Epiſcopo : “ Accipe Baculum paſ-

---

„ Clericatûs penitùs dejecti ſunt, „ ac depoſiti ; „ ubi vides altum de Mitrâ ſileri.

Apparet tamen, aliquod Mitræ genus ab initio IV. ſæculi in uſu fuiſſe, quod alii Phrygium, alii Coronam, vel Petalum (*a*), vel denique Cidarim, aut Laminam appellarent. Balſamone teſte (*b*), B. Cyrillo, Patriarchæ Alexandrino, Phrygium miſit S. Cæleſtinus Papa I., quod Baronius *ad an. 430. n. 26.* Pallium, ſeu Omophorium, fuiſſe, perperam interpretatur (*c*). “ Pontificale Petalum „ geſtaſſe dicitur S. Sulpitius, cognomento Pius, patriâ Biturix, & Biturigum Antiſtes ab anno 624. ad annum 644. (*d*), quo ceſſit è vivis XIII. kal. februarias. In vetere Ordine Romano jubentur Epiſcopi, dum canitur Euangelium, neque Coronâ, neque alio tegmine, caput operire. In antiquo codice Elnonenſi pictus eſt B. Amandus, Trajectenſis Antiſtes, habitu Pontificali, mitrâ humili & ſupernè clausâ (*e*), qualem ante annos DCC. geſtabant Epiſcopi complures.

Mitram, hodierno ſenſu acceptam, id eſt, bifidam, ſeu bicornem, à fine ſaltem octavi ſæculi, uſitatam fuiſſe conſtat ex Theodulfi Aurelianenſis *Libro III. Carm. III. v. 610.*, ubi de Epiſcopali capitis ornamento :

“ Aurea Pontificis cingebat Lamina frontem,
„ Quâ bis binus apex nomen herile dabat. „

Hoc eſt, quæ, gemino apice, geminum Pontifici jus afferebat, ſpirituale videlicet, ac temporarium. Nam aliunde notum eſt Epiſcopos, cùm alibi, tum in Francorum regno, dudum etiam ante Theodulfum, qui anno circiter 821. obiit, magnâ in rebus publicis ac civilibus auctoritate potitos fuiſſe, ac jus quoque armorum exercuiſſe. Quamobrem Claudius Fleury *Hiſt. Eccleſ. Libro XXXIX. n. 50.* agens, ſub annum 674., de S. Leodegarii ad Auguſtodunenſes ſuos reditu, B. Geneſii Lugdunenſis Antiſtitis ope ac viribus procurato : *On voit ici*, inquit, *que les plus ſaints Evêques, prènoient dès lors en France grande part aux affaires publiques : & que dans les tems d'hoſtilité, ils marchoient avec des troupes de gens armez, comme les autres Seigneurs.*

Hæc de Mitræ bicornis origine, ac ſignificato. Ejus uſum omnibus ac ſingulis Epiſcopis non fuiſſe communem intelligimus ex privilegio Leonis Papæ IV. (*f*) S. Anſchario, Hammaburgenſi Pontifici, conceſſo; quo ipſi, ejuſque ſucceſſoribus, præter uſum Pallii, tribuit “ ornari „ caput ejus Mitrâ, portari ante ip„ ſum Crucem „; quod argumento

(*a*) « Aurea lamina in fronte reſplendeat, quod » Petalum appellatur ». Origenes *Homiliâ IX. in Exodum, edit. ult. Tomo I. p. 165. C.*

(b) *In Nomocanonem Photii Titulo VIII. c. 1.*

(*c*) S. Iſidoro *Originum Libro XIX. cap. 31.* Phrygium eſt « Pileus, caput protegens. »

(d) *Acta SS. Ord. S. Benedicti, ad hunc ann. n. 37.*

(*e*) Vide Mabillonii *Annales Bened. T. I. p. 528.*

(*f*) Is conſecratus eſt anno 847. tertio idus aprileis.

„ toralis officii, & ſis in corrigendis vitiis piè ſæviens : ju-
„ dicium ſine irâ tenens, in fovendis virtutibus auditorum

---

eſt, id non cuivis Epiſcopo, citra
privilegium, licuiſſe. Sic Mabillo-
nius. “ Certè (pergit idem) Trajec-
„ tenſes ad Rhenum Epiſcopi, ſal-
„ tem à ſæculo VIII. ad XII., non
„ uſi ſunt Mitrâ, ùt teſtatur Johan-
„ nes à Leidis, & poſt eum Johan-
„ nes de Bekâ. Nam relatâ Dano-
„ rum ſtrage, hæc ille ſubdit *in*
„ *Chronici Belgici Lib. IV. cap. 2.* :
“ Quapropter Eccleſia Trajectenſis,
„ cum ſuâ diœceſi ſpoliata, tam
„ egeſtuoſa facta eſt, ut contra Ar-
„ chiepiſcopum Colonienſem viſita-
„ re Curiam Romanam, ac proſequi
„ non valebat pro Archiepiſcopali
„ benedictione : & ipſi Trajectenſes
„ paupertate compulſi ſunt accipere
„ ſimplicem benedictionem ab Ar-
„ chiepiſcopo ſuo proximiori : &,
„ quemadmodum Abbates, longo
„ tempore Miſſam celebraverunt
„ ſine Infulâ, id eſt, Mitrâ Epiſco-
„ pali, uſque videlicet ad tempora
„ Eodualdi [Lege *Godualdi* (g)]
„ Epiſcopi.... „ “ Quod Auctor iſte
„ rejicit in Trajectenſis Eccleſiæ
„ inopiam, id ego referendum puto
„ in antiquum morem, quòd non
„ omnibus, citra privilegium, Epiſ-
„ copis Mitræ uſus olim competeret.
„ Et quidem Alexander Papa III.
„ Godewaldo, Epiſcopo Trajecten-
„ ſi, hunc uſum impertit quaſi gra-
„ tuitò, ùt apparet ex hujus litte-
„ ris ab eodem Auctore relatis *in*
„ *Lib. XVI. cap. 10.* (h) „

Non rara Mitræ mentio eſt in XI. ac XII. ſæculi Scriptoribus, veluti Petro Damiani qui anno 1073. obiit, *Sermone I. de Dedicatione* : Gilleberto, Lunicenſi Epiſcopo, *Epiſt. ad Epiſcopos Hiberniæ, apud Uſſerium* : Brunone Signienſi, *Lib. de Conſecr. Eccleſiæ* : Honorio, vulgò Auguſtodunenſi dicto, &c. Legitur S. Leo, Papa IX., cujus mors incidit in an. 1054. XIII. kal. maïas, Mitram indulſiſſe Eberhardo, Trevirorum Archiepiſcopo, pro inveſtiturâ ipſius Primatûs. B. Anſelmo, Lucenſi, S. Gregorius VII. tranſmiſit “ Mi-
„ tram capitis ſui, tanquam poteſta-
„ tem ſuam ligandi & ſolvendi ; „
ùt memorat ex Vitæ ejus auctore Baronius *ad an. 1085. pag. 577.*

(g) Alii Godeboldum, Godebaldum, & Godelboldum vocant.

(h) Beka ſic, *edit. 1643. pag. 45.* : « Gode-
» boldus.... ſanctitatem ſummi Pontificis humiliter
» exoravit, quatenus, pro reverentiâ ſanctæ Tra-
» jectenſis Eccleſiæ, ſibi ſuiſque ſucceſſoribus in-
» dulgeret uſum Pontificalis Inſulæ, quo præde-
» ceſſores ſui fruſtrati ſuerant longo tempore. A-
» lexander autem... tertius prædilecti ſui Godelbol-
» di Præſulis deſideratam epiſtolam gratanter acce-
» pit : &, pro mutuæ dilectionis affectu, ſupplica-
» tionem ſuam clementer admiſit. » Ubi notat Buchelius : « Hic (Alexander tertius,) anno demum
» 1160. [Emenda, *1159.*] Pontifex R. creatus,
» diu poſt mortem Godelbaldi. Proinde reſtituen-
» dum *Calixtus II.*, qui eo tempore..... Concilium
» Remenſe.... celebrabat ; in quo & Godelboldo
» conceſſum eſt geſtare Mitram & infulam.......
» Quod & *Chronici Magni Belgici* Auctor vidit &
» mutavit. » Heda verò *ejuſd. edit. pag. 148.* :
« Godelboldo Calixtus, Romanus Pontifex, ex
» Concilio Remenſi,.... petenti pro ſe & ſucceſſo-
» ribus, conceſſit Mitram ac infulam, quâ Epiſcopi
» Trajectenſes, ob clades paſſas, multis antè annis,
» uſi non ſunt. » Refertur *eâdem & ſequenti pag.* Calixti decretum, in hæc verba deſinens : « Præ-
» terea, pro commiſſæ tibi Eccleſiæ reverentiâ, &
» noſtræ diutinæ ad invicem dilectionis affectu,
» Epiſcopalem Mitram tibi, tuiſque ſucceſſoribus,
» conferendam concedimus. Datum Remis III.
» kal. novemb., indict. XIII. (id eſt) anno 1120. »

„ animos demulcens : in tranquillitate ſeveritatis cenſuram „ non deſerens. „ Abbati verò dicitur : “ Accipe Baculum

edit. Plantinianæ. Itidem ablatam de capite ſuo Mitram Innocentius II. capiti S. Malachiæ, Armachani Præſulis, impoſuit anno 1139., ùt eſt *in ejus Vitâ* à S. Bernardo conſcriptâ *cap. 16.*

“ Cardinalibus, etiam non Epiſ„ copis, Mitræ uſum jam dudum „ conceſſum fuiſſe patet tùm ex „ Chartâ Compendienſi anni 1214., „ cui appendent tria ſigilla Cardi„ nalium, in his Guidonis, Tituli „ S. Nicolaï in carcere Tulliano „ Diaconi Cardinalis, cum mitrâ : „ tum ex Litteris Gerardi, Epiſco„ pi Sabinenſis, & Benedicti, S. „ Nicolai in carcere Tulliano Dia„ coni Cardinalis, anno 1290. da„ tis, quibus, ob ſententiam inter „ Archiepiſcopum & Capitulum Re„ menſis Eccleſiæ ab ſe pronuntia„ tam, decernunt, ut ſuæ amborum „ imagines argenteæ.... fiant, ſupra „ majus Altare, ſingulis ſolemnibus „ feſtivitatibus exponendæ, & am„ bæ ipſæ imagines ſint mitratæ. „ Mabillonius *Præf. in Sæc. IV. Bened. n. 184.* Cœptus eſt mos iſte, S. Leone IX. Pontifice: deſiit an. 1244., cùm ruber galerus Cardinalibus eſt attributus. De S. Alberto, Leodienſi Antiſtite (*i*), Ægidius, Abbas Aureæ vallis, *cap. 61.* : “ Conſ„ tituit eum ſummus Pontifex S. R. E. „ Cardinalem : &, impoſitâ mitrâ ca„ piti ejus, inter Cardinales ſummos „ fecit eum [necdum ſacerdotem] „ ſedere. „ Is Pontifex erat Cæleſtinus III., qui &, Alberti precibus, Abbati Lobbienſi mitræ uſum conceſſit (*k*).

Nam & ad Abbates tranſierunt ornamenta Pontificalia, conquerentibus Epiſcopis non paucis, & Abbatibus modeſtioribus, in primis Hugone Cardinale, Petro Bleſenſi, & S. Bernardo, qui *de Officio Epiſcop.*, *cap. 9.* exclamat : “ Quò „ iſta, o Monachi! Ubi timor men„ tis? Ubi rubor frontis? Quis „ unquam probatorum Monachorum „ tale aliquid aut verbo docuit, aut „ reliquit exemplo? „ Sed fruſtra fuit; Ciſtercienſes enim, ùt cæteri, Mitram appetiere. Obſervat Mabillonius, *Præfat. in VI. ſæculum Bened. n. 32.*, ex *Spicilegii Dacheriani Tomo V. pag. 142. primæ edit.*, anno 970. Theodoricum, Metenſem Epiſcopum, à Joanne Papâ XIII. obtinuiſſe, ut Abbas S. Vincentii Metenſis dalmaticâ & ſandaliis uteretur. Sandaliorum etiam uſum Leo IX. Gervino, Abbati Centulenſi (*l*), obtulit, qui id honoris noluit ſibi deferri. *Spicilegii T. IV. p. 597.* Et, annis exinde circiter LXXX., legitur *in Chronico Caſinenſi, Lib. II. cap. 81.*, Richerius Abbas, Romam profectus, à Leone IX. privilegium ſibi, ſuiſque ſucceſſoribus, impetrâſſe, utendi ſandaliis, dalmaticâ, & chirothecis ad Miſſarum ſolemnia in præcipuis feſtis. Eadem, exceptis Chirothecis, idem Pontifex attribuit Fulconi, Abbati Corbeien-

(*i*) Qui anno 1192. die 24. novembris Martyrii palmam aſſecutus eſt non longè à Durocortoro Remorum.

(*k*) Fiſen, *Hiſt. Eccleſ. Leod.*, *ult. edit. T. I. p. 264.*

(*l*) Seu S. Richarii, Gallicè *de S. Riquier*, in Picardiâ.

„ paſtoralis officii, quem præferas catervæ tibi commiſſæ, ut „ ſis in corrigendis vitiis piè ſæviens : &, cùm iratus fueris,

„ miſericor-

ſi, & Warino, Abbati S. Arnulfi Metenſis. Uſum autem Mitræ Abbatum nulli datum invénit Mabillonius, ante Egelſinum, monaſterii S. Auguſtini prope Cantuariam Abbatem, cui Alexander II. eum impertivit, " ob ipſius ſcilicet Romanorum „ alumni, & Anglorum Apoſtoli, „ dignitatem (*m*). „ Frequentior is mos fuit Urbano II. Pontifice, qui eodem honore Oderiſium Caſinenſem, & Hugonem Cluniacenſem, affecit. De S. Petro, Abbate Cavenſi, *in Actis ejus ad diem VII. aprilis* ita refertur : " In Synodo „ [Beneventanâ] ei, more ſuo capite nudo reſidenti, ſanctæ memoriæ Papa Urbanus [ſecundus] „ Pontificalem Infulam miſit; quam „ utique vir Domini &, pro ſummi Pontificis reverentiâ, venerabiliter recepit, & officioſiſſimè „ ſalutavit : & tamen ejuſdem ſacerdotalis Mitræ uſum, etiam rogante Papâ, contempſit. Quod „ non ob aliud feciſſe creditur, niſi „ ut quorumdam arrogantiam humilitatis exemplo condemnaret; qui, „ dum ſe inaniter extollunt, indebitos ſibi ſanctæ Eccleſiæ honores „ non metuunt uſurpare. „ " Par „ modeſtia fuit Lantelmi, Caſæ-Dei „ Abbatis, cui Lucius III. ex obedientiâ injunxit, ut Mitram geſtaret..... Hunc uſum non probat „ Thomas Cantipratenſis, quem „ uſum non niſi in pauciſſimis & „ ſpecialiſſimis quibuſdam Galliæ „ monaſteriis, ùt in monaſterio S. „ Dionyſii & Cluniacenſi, antiquis „ temporibus inoleviſſe tradit (*Lib. I. cap. 6.*) Denique Paulus Langius, è noſtris, magnopere indignatur Hermanno, ſui monaſterii „ Citizenſis Abbati ejus nominis ſecundo, qui hæc inſignia à Bonifacio IX., prece ac pretio, ſibi „ ſuiſque ſucceſſoribus comparaverat; ubi ſimilium Abbatum vanitatem carpit, qui ejuſmodi inſignia „ ex ambitione affectabant......

Præmonſtratenſes, in generali Abbatum conventu, Pontificalia ornamenta in perpetuum à ſe alienanda quondam decrevere, " nè forſan, in „ quiebant, ex ipſis ſupercilium elationis quis aſſumat, aut ſibi videatur „ ſublimis, cùm his uti ſe viderit, quæ „ Pontificibus & majoribus Eccleſiarum Prælatis à Sede Apoſtolicâ ſunt „ conceſſa. „ Quod decretum ab Innocentio III. confirmandum curârunt, ùt liquèt ex ejus *Epiſtolarum Libro I. pag. 118.*

„ Poſtremis hiſce temporibus, „ jus ferè commune Abbatum evaſit, quod à medio ſæculo XI. peculiare privilegium erat. Nondum hoc privilegium obtinuerant „ Laubienſes, cùm venerabilis Goſvinus ad ejus loci regimen electus eſt. Reſtitanti expoſuit Magiſter Werimbaldus, præclarus eo „ tempore Orator, illius monaſterii „ dignitatem, divitias, potentiam, „ viros ſcientiâ illuſtres : addiditque „ Rectorem loci minùs quidem Epiſcopo, ſed eſſe plus Abbate : " cujus in Miſſarum ſollemniis ornaret anulus manum, ſandalia pe-

(*m*) Guilielmus Thornus, an. 1059.

„ miſericordiæ memoreris. „ Hinc in octavâ Synodo (7), cùm Photius baculo innixus ingrederetur, Marinus, Vica- (7) *Actione ſeptimâ.*

„ des, corpus tunica univerſum. „ Verùm hæc potiùs ad dehortandum, quàm ad convincendum virum ſanctum, valuere.

„ Cæterùm, cùm offenderentur „ Epiſcopi, quòd in Conciliis & „ Synodis Abbates, quibus geſtandæ Mitræ jus erat, ab Epiſcopis „ non diſtinguerentur, ſtatuit Clemens IV., *cap. 6. de Privilegiis*, „ *in ſexto*, ut " Abbates, & alii, „ quibus Mitræ uſus eſt ab eâdem „ Sede [Apoſtolicâ] conceſſus, „ Exempti quidem in Provincialibus „ Conciliis, & Epiſcopalibus Synodis, Mitris tantummodo aurifriſiatis [id eſt, aureo limbo, Gallicè *Orfroy*, ornatis,] non tamen „ aureas vel argenteas laminas aut „ gemmas habentibus, uti poſſint: „ Non Exempti verò ſimplicibus, & „ albis, ac planis, utantur: in aliis „ verò locis, Exemptis, & non „ Exemptis, Mitris liceat illis uti, „ prout conceſſa ab eâdem Sede „ indulta permittunt. „

Præter Cardinales, Epiſcopos, & Abbates, inferiores quidam Clerici Mitram olim & nunc geſtare ſolent. Nam, referente Matthæo Pariſio (*n*), cùm lis inter Epiſcopum Lincolnienſem, & Robertum, Abbatem S. Albani, de ornamentis Abbatum Pontificalibus, aliiſque rebus verteretur, Pictavenſis in Galliâ Archidiaconus in gratiam Abbatis fertur dixiſſe: " Meus Vicarius, in Eccleſiâ beati „ Hilarii, incedit mitratus in omnibus præcipuis anni ſolemnitatibus: nec derogat Mitra Epiſcopali dignitati. „ Æneas verò Silvius *Hiſtoriæ Bohemicæ cap. XXII.*, *edit. Colon. 1524. pag. 47.*, hæc memorat: " Mortuus eſt per „ idem tempus [an. 1086.] Joannes, Moravorum Epiſcopus; cujus Eccleſia, inſtante Gebardo, „ Pragenſi unita eſt. Quæ res illi „ majoris inſolentiæ fomentum fuit, „ adeò ut, præſente Rege [Vratiſlao,] intereſſe divinis minimè „ dignaretur. Ob quam cauſam „ Vratiſlaus, indulgente Alexandro „ Papâ III..., Collegium Canonicorum Regularium in arce Pragenſi „ erexit; in quo dum res agitur „ divina, non Præpoſitus tantùm, „ ſed Decanus, & Sacerdos, Diaconuſque, & Subdiaconus, rem „ divinam facientes, Epiſcopalibus „ ornamentis utuntur. „

Quid, quòd hæc laïcis etiam permiſſa fuerit? Ac primùm dicto Vratiſlao, tunc Bohemiæ Duci, ad quem S. Gregorius ſeptimus *Libro I. epiſt. 38.*: " Longa jam temporis „ intervalla tranſacta ſunt, ex „ quo & Nobilitas tua beato Petro, „ Apoſtolorum Principi, non modicæ devotionis animum ſpopondit, & ſtudium: & tibi in Apoſtolicâ Sede inter cæteros Principes „ larga benignitas, præ multis etiam „ ſingularis, & egregia fuit adſtricta „ charitas. Cujus rei fidem & indicium, ex benevolentiâ Domini „ Anteceſſoris noſtri Alexandri Papæ [tertii] ſatìs percepiſſe potes, „ qui petitionibus tuis non unquam „ ſine ſuâ & filiorum ſuorum ſanctæ

(n) *In Vitis..... Offarum...... Cœnobii S. Albani Fundatorum &c. edit. Londin. 1639. p. 80.*

rius Romanus, juſſit eum auferri, dicens : " Baculus ſignum „ eſt dignitatis paſtoralis, quod hic habere nullatenus debet, „ Romanæ Eccleſiæ ſollicitudine & „ labore condeſcendit : & ad ſignum „ intimæ dilectionis (quod laïcæ „ perſonæ tribui non conſuevit) Mitram, quam poſtulaſti, direxit. „ Hoc porrò privilegium ſanctus Pontifex confirmat ; cujus exemplo Lucius II. Rogerio, Siculorum Regi, conceſſit " Virgam, & Anulum, „ Dalmaticam, & Mitram, atque „ Sandalia, „ teſte Ottone Friſingenſi *Lib. I. de geſtis Friderici, cap. 28.* Et Innocentius III. Mitram indulſit Petro II., Arragonum Regi, *apud Rainaldum, ad an. 1204. n. 71.*

Fuit autem Epiſcoporum, & Abbatum, Mitra quondam haud paullo, quàm nunc, humilior; quòd tum ex veteribus eorum monumentis apparet, tum ex Mitris antiquis, etiamnum adſervatis. Vidi anno 1768. in Oigniacenſi Canonicorum Regularium cœnobio ad Sabim tumulum Jacobi de Vitriaco, Epiſcopi Aconenſis ac Tuſculani, nec non S. R. E. Cardinalis, è nigro marmore, nunc ad auſtrale latus Baſilicæ poſitum : cum venerabilis viri effigie, ſculptâ in capite Mitrâ, velut unionibus utrimque decoratâ, vix quinque pollices altâ (*o*). Vidi, in ſacro ejuſdem Eccleſiæ Diaconico, geminas, quibus ille utebatur, Mitras, haudquaquam altiores ; utraque è pelle agninâ eſt, ſive pergameno ; & altera quidem pictis figuris inſignis, altera verò candido ſerico, ſed penè conſumto, intecta.

Romanis Pontificibus uſuarium capitis integumentum olim fuit CAMELAUCUS, id eſt, interprete Bedâ *Lib. III. de Tabernaculo, cap. 8.*, « Pileus, in modum parvulæ caſſi» dis, extenſus ſupra ſummitatem » capitis ; » non diverſus, opinor, à purpureo, quo nunc etiam utuntur, pileolo. Anaſtaſius, *in Conſtantino Papâ*, magnificum ejus in urbem CPolim (anno 711.) ingreſſum deſcribens : « Pontifex, in» quit, & ejus Primates, cum Sel» laribus Imperialibus, ſellis & » frænis inauratis, ſimul & map» pulis, ingreſſi ſunt civitatem : » Apoſtolicus Pontifex cum came» laügo, ùt ſolitus eſt Romæ procc» dere. » Uſitata Papis jam olim fuit oblonga Mitra, in acumen deſinens ad inſtar ſaccarei panis, qualis adhuc viſitur in lapideâ S. Petri effigie, ad portam Baſilicæ S. Petri Corbeïenſis, ab ipſius monaſterii, ùt videtur, origine, id eſt, ab annis prope mille, erecta. Eandem Pontificiæ Mitræ formam (*apud Ughellum*) exhibet effigies Joannis Papæ XV., exeunte ſæculo X. Acceſſit huic Mitræ Corona in limbo inferiori ; unde Mitra ipſa REGNUM dicta eſt. Alexandrum III., qui in Sedem Apoſtolicam evectus fuit anno 1159., Scriptor illius ætatis, *apud Baronium, ad an. 1159. n. 33.*, ait « Regno de more inſignitum, » Mitrâ turbinatâ ſcilicet cum co» ronâ. » « Romanus Pontifex, » inquit Innocentius III., *Serm. in* » *feſto S. Silveſtri*, in ſignum Im» perii utitur Regno, & in ſig-

(*o*) Peſſimè ea repræſentata eſt in icone, *Actis SS.* inſertâ, *Tomo IV. Junii pag. 678.*

„ quia Lupus eſt, & non Paſtor. „ Habet itaque Epiſcopale pedum ſuperiùs uncum ad trahendum, & inferiùs acu-

» num Pontificii utitur mitrâ. » Ex quo ſponte fluit, non antè uſitatam eam coronam fuiſſe, quàm Pontifices Romani ditiones aliquas temporario jure ſibi ſubjectas haberent. Urbanum V., anno 1362. electum, mortuum anno 1370., omnium primum tiaram geſtâſſe, TRIPLICI CORONA circumdatam, ſcribit Nicolaus Alemannus *Libro de Lateranenſibus Parietinis*, *cap. 13.* (*p*), cujus hæc verba: « Tiaram triplicis » coronamenti ex Pontificibus pri- » mus geſtavit..... Urbanus V.: » duplicis verò, Bonifacius VIII. » Nam ſuperiorum Pontificum tia- » ras, in vetuſtis imaginibus ac mo- » numentis, unius coronamenti, & » Romæ cernimus, & Sugerius de- » ſcribit, [de Innocentio IV. ſic „ loquens:] Capiti ejus phrygium » ornamentum Imperiale, inſtar ga- » leæ, circulo aureo concinnatum » imponunt. » « Pontificum Maxi- » morum, (inquit Fed. Borromæus, » *de Picturâ ſacrâ Lib. II. cap. XI.*) » propria eſt Infulæ forma, quæ » *Regnum* dicitur. Ea tribus cir- » cumdata eſſe coronis debet ob » ſummam auctoritatem: taleque » geſtamen in antiquâ Lege fuerat » ſummo Sacerdoti: & triplicem » ibi coronam fuiſſe Joſephus (*Lib.* » *III. Antiquit. cap. 8.*) teſtatur. » Nonnulla tamen vetus pictura, » etiam ſine triplici coronâ, præfert » Regnum, cum unicâ circa ex- » tremam oram faſciâ; ſicut ani- » madvertiſſe videmur Aſſiſii in pal- » lio altaris Honorii Papæ. In » Lateranenſi quoque xyſto, cùm » ea adhuc maneret, ex quâ nimi- » rum Pontifex populo benedice- » bat, vidi Pontificiam mitram cum » unicâ coronâ in extremâ parte » circa caput: eratque mitra tur- » binatim acuta, cum apice au- » reo. »

« Omnes Orientales Prælati An- » nulis & Mitris Pontificalibus non » utuntur: ſed Baculos Paſtorales » portant in manibus, ùt legitur in » *Epitome Bellorum ſacrorum*, *apud* » *Caniſium Tom. VI.*, & *apud Ja-* » *cobum à Vitriaco in Hiſtoriæ Orien-* „ *talis cap. 78.*, tametſi Abbates » & Priores [Latini,] Patriarchæ » Jeroſolymitano ſubjecti, Mitras, » Anulos, & Sandalia in uſu ha- » bent. » Poſtea tamen Alexan- » der Papa IV. Patriarchæ Jeroſo- » lymitano, Apoſtolicæ Sedis Le- » gato, « propter honorem loco- » rum Dominicorum „ indulſit uti „ inſignibus Papæ convenientibus „ in Cypri & Armeniæ regnis, „ Principatu Antiochiæ, partibus Sy- „ riæ, & inſulis, ſeu Provinciis „ adjacentibus, & in omni parte „ Orientali, „ ubi Legationis offi- „ cium exercebat; quod nullus alius „ Legatus ſibi tribuerit, niſi fuerit „ S. R. E. Cardinalis, ùt legitur „ in Regiſtro Epiſtolarum Papa- „ lium, cujus copia à V. Cl. An- „ tonio Wione Herovallio mihi fac- „ ta eſt. „ Mabillonius, *Præf. in IV. ſæculum Bened.*, *n. 182.*

(p) *Tomo VIII. Antiquit. & Hiſtoriar. Italiæ, à Grævio editarum, Parte IV. pag. 48.*

leum ad urgendum; quoniam in utroque ſtrenuum ſe debet exhibere. Inde verſiculi facti:

" In Baculi formâ, Præſul, datur hæc tibi norma;
„ Attrahe per primum, medio rege, punge per imum.
„ Attrahe peccantes, age juſtos, punge vagantes:
K „ Attrahe, ſuſtenta, ſtimula, vaga, morbida, lenta (*K*). „

(*K*) Baculi Pastoralis, ſeu Cambutæ, quam nunc Pedum appellare ſolemus, originem ab uſque B. Petro, Apoſtolorum principe, nonnulli derivant, ſed idoneis teſtimoniis carentes. Priſcos ejus in Pontificatu ſucceſſores conſtat uſos eſſe Ferulâ. Auctarium Luitprandi *Libro VI. cap. XI.* (*a*) de Benedicto V. Papâ (ſub an. 964.) " Poſt hæc Pallium ſibi abſtulit, „ quod ſimul cum Pontificali ferulâ, „ quam manu geſtabat, Domino „ Papæ [vel Antipapæ] Leoni [Octavo] reddidit; quam ferulam „ idem Papa fregit, & fractam populo oſtendit (*b*). „ Silveſter ſecundus, quadriennis Pontifex, an. 999. electus, legitur " Apoſtolicam „ ferulam „ tradidiſſe ſancto Bernewardo (*c*). Anonymus Vaticanus, ſeu Pandulfus Piſanus, de Paſchalis II. electione loquens *apud Baron. ad an. 1100., edit. Plantin. T. XII. pag. 3.:* " Data eſt ei ferula in manu. „ Cencius de Sabellis, cognomento Camerarius (*d*), *in Cæremoniali* (*e*): " Ubi verò ventum eſt ante Baſilicam [S. Silveſtri].... Electus [in Pontificem] ſedet ad dexteram in ſede „ porphyreticâ; ubi Prior Baſilicæ „ S. Laurentii de Palatio, dat ei „ ferulam, quæ eſt ſignum regiminis & correctionis, & claves ipſius baſilicæ, &c. „ Nulla in his Baculi Paſtoralis mentio, quo nec uſi olim Romani Pontifices fuere, nec utuntur modò, " tum » propter hiſtoriam, inquit Innocentius III. (*f*), tum propter „ myſticas rationes. „ Ego has præteribo: quod ad *hiſtoriam* attinet, indicare videtur Innocentius Acta S. Martialis Lemovicenſis, ab Aureliano, ejus ſucceſſore, ùt quidem ferebatur, conſcripta, nunc ab eruditis omnibus exploſa. In illis narrabatur B. Petrus Apoſtolus Martialem in Germaniam cum S. Materno miſiſſe: hôc in itinere defuncto " rediit Collega ad Petrum. „ Et Petrus ait: Accipe baculum: „ &, tangens eum [Maternum,] „ dic, ut in nomine Domini ſurgat, & prædicet. Et ivit: & „ quadrageſimo die à tempore mortis tetigit eum. Et reſurrexit, „ & prædicavit. Et ita Petrus removit à ſe baculum; & dedit » ſubditis. „

Decimus quartus Ordo Roma-

(a) *Tomo IX. Concilior. edit. Labbei, col. 659.*
(*b*) Sic & Reginonis Appendix *ad an. 964.*
(*c*) Lege hujus Vitam *Sæculo VI. Bened. Mabillonii, Parte I. pag. 215.*
(*d*) Eò quod à cubiculis fuerit Cæleſtino III. Pontifici, anno 1191. electo.
(e) *Apud Baronium, ad an. 1191. n. 5.*
(f) *In Cap. Unico, extrà, de ſacrâ Unctione.*

Dictis addo, quòd baculo Epiſcopali non ſit addendum Sudarium, ſive Orarium : ſed Abbatiali. Per hoc enim diſtingui-

---

nus *Muſæi Italici* (g) *Tomo II. pag. 288.* : " Cambutâ, ſeu Baculo Paſtorali, non utuntur ſummi Pontifices, nec Epiſcopi Cardinales in Romanâ Curiâ. "

Omnium primi Cambutam geſtâſſe videntur Abbates, & pluribus quidem ſæculis antè, quàm illis inſignia Pontificalia communicarentur. Hinc Bernardus, aliique, communicationem eam improbantes, de Cambutâ ſilent, quam Epiſcopi potiùs ab Abbatibus, quàm hi ab illis acceperunt.

Porrò ſaltem à ſexto ſæculo eâ, & quidem pretiosâ, uſos Epiſcopos fuiſſe liquet è *Teſtamento S. Remigii* (*h*), inter cætera ab illo relicta, memorante " argenteam Cambutam figuratam. " De Cambutâ, ùt ſigno Epiſcopalis auctoritatis loquitur Joannes VIII. in Synodo Trecenſi, anno 878. celebratâ (*i*).

Baculus autem tum demum Paſtoralis erat, cùm ei Cambuta ſuperponeretur, longa plerumque duos treſve dumtaxat pedes, ùt eburnea illa venerabilis Jacobi de Vitriaco, quam videre mihi licuit in cœnobio Oigniacenſi. Atque vel hinc facilè colligas & ipſam Cambutam ab initio baculum ſimplicem fuiſſe ſupernè recurvum, infernè acutum, vel cuſpide armatum, ad ſolam ambulantis commoditatem : pretioſiorem deinde factam, & cuſpide deſtitutam fuiſſe, ut eâ inſtructo baculo adderetur (*k*) : qui poſtquam & ipſe pretioſus evaſit, tum Cambutæ quaſi pars factus eſt, nec ſemper ab illâ ſeparatus. Excogitatæ ſubinde fuerunt rationes myſticæ, quales hìc refert Molanus, & qualem exhibet notus verſiculus :

" Curva trahit mites, pars pungit acuta rebelles. "

Etiam Baculi Paſtoralis uſus eſt, & quidem admodum antiquus, apud Græcos, alioſque Orientales. " A cunctis tum Pontificibus, tum Monaſteriorum Præfectis, manibus fertur, inquit Jacobus Goar (*l*) : illoque, utpote breviori, & minùs pretiosâ materiâ conſpicuo (raró namque argenteus eſt : ſæpius autem ebore & ebeno ſolùm variegatur) per viam gradientes ſe ſuſtentant [ferè ſcilicet, ùt Franciſcani Recollecti Provinciæ S. Joſeph :] illoque, ùt poteſtatis in inferiores exercendæ ſymbolo, ab Imperatoribus quondam donari ſolitos Patriarchas, & alios præcipuos animarum præfectos ſcribit Codinus *cap. 20.* ; Patriarcham quidem his verbis : " Patriarcha deinde, in ſuggeſtum conſcendens, è manu Imperatoris Pedum Paſtorale accipit. " Vide Iconem præfixam Tomo XXII. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Claudii Fleury, ſive ſecundo ejuſ-

(*g*) A Mabillonio vulgati. Hujus Ordinis Auctor eſt Jacobus Gaytanus, ſeu Gaïetanus, S. R. E. Cardinalis, ſub Clemente VI. mortuus, adeoque inter annos 1342. & 1352.

(h) *Apud Flodoardum Lib. I. cap 18.*

(i) *Tomo II. Capitularium*, *col. 274.*

(*k*) Credo hinc factum, ut thecæ, vix duos pedes longæ, recondendis cambutis aptarentur, in ſymbola etiam gentilitia receptæ. Thecam ejuſmodi, quæ Gallis *Etui de croſſe*, pro inſignibus habent Epiſcopi Baſileenſes.

(l) *Ad Euchologium Græcorum, Pariſ. 1647. in-fol., pag. 313.*

L tur ab Epiſcopali (*L*). Item, quòd Baculus Archiepiſcopi non habet ſuperiùs uncum, ſed crucem : Patriarchæ autem, habet ſuperiùs duplicem crucem : Supremo Patriarchæ, ſive
M Romano Pontifici, quidam dant pedum cum triplici cruce (*M*),

---

dem continuatæ ab Joanne Claudio Fabre, Oratorii Berulliani Presbytero. Exhibetur iſthic Georgii Scholarii, ſeu Gennadii, in Patriarcham CPolitanum electi, inauguratio, à Mahomete II., Turcarum Imperatore, peracta an. 1453., narrata eodem Tomo *Lib. CX. n. 122.*, *edit. Bruxell. pp. 592. 593.*

(*L*) Benedictus Haeftenus, *Diſquiſitionum Monaſticarum Libro III., tractatu V., diſput. 5.*, ait hoc Sudarium in ſignum ſubjectionis appendi, quemadmodum mulieri datur velamen ſupra caput, ſubjectionis indicium ſub viro. Quamobrem & Abbatiſſæ hodie Baculo hujuſmodi velamen appenſum habent. Sed Abbates exemti illud prætermittunt. Subdit Haeftenus : " Significat porrò hoc Sudarium, multo labore & ſudore Dominicum gregem paſci. " Non ineptè fortaſſis addatur, Sudariô deſignari piam ac modeſtam conditionem Monachorum, qui ipſi ſe Converſos, flentes, pœnitentes, ac lugentes nuncupant ac profitentur. Lege S. Bernardi *Apologiam ad Guilielmum, S. Theodorici Abbatem.*

(*M*) Duplex olim Crucis genus Romano Pontifici prælatum fuit. Alia *Stationalis* nuncupata, ad Stationes & Litanias ſeu proceſſiones eunti : alia ſimpliciter dicta *Crux*, aut *vexillum Dominicæ Crucis*, quum per Urbem incederet. De priore loquuntur Anaſtaſius *in vitâ Leonis III. & IV.* ac *Benedicti III.* : Benedictus Canonicus *in Ordine Romano XI., nn. 10. 29. & 57.* : & Baronius *ad an. 847. n. 14.* Cruces ſtationales ſeptem videntur fuiſſe pro numero ſeptem regionum eccleſiaſticarum Urbis. Qui eas geſtarent, BAJOLOS appellari conjicit Cangius, cùm in vulgato *Ordine Romano* dicitur : " Poſt Epiſcopos Preſbyteri, deinde Monachi, deinde Schola, deinde Milites Draconarii, id eſt, qui ſigna portant, poſt eos Bajoli, poſt eos Ceroſtatarii " [ſeu Cereorum geſtatores.] De Cruce ante Pontificis equum præferri conſuetâ, dum per Urbem iret, ſic Anaſtaſius *in Leone IV.* : " Fecit idem.... Crucem auream, noviter : & ipſa Crux, UT MOS ANTIQUITUS EST, Subdiaconi manibus ferebatur ante equum prædeceſſorum Pontificum; quam... in auro, & argento, ac gemmis meliùs renovavit. "

Crucem Archiepiſcopis præferri, jam olim conceſſum. Ravennati non modò in Provinciâ ſuâ, ſed in peculiari etiam Romani Pontificis Provinciâ uſque ad tertium Urbis milliarium; quod privilegium confirmavit Honorius III. anno 1224. Trevirenſem Ravennati Benedictus VII. adæquavit an. 975. Joanni, Ticinenſi, ſeu Papienſi, Epiſcopo, ejuſque ſucceſſoribus, hunc honorem concedens Joannes VIII. anno 878. : " Pallium quoque ſimili-

ad redarguendum eorum cœcam, & diuturnam ambitionem, qui ſe contra Romanam Eccleſiam, omnium matrem, erexerunt, volendo Patriarcham Conſtantinopolis, quæ tunc nova

---

„ ter concedimus, addit Pontifex: „ nec non album equum coopertum equitare in Ramis Palmarum, & ſecundâ feriâ poſt Paſcha. „ *In Vitâ S. Porphyrii, Gazenſis Epiſcopi*, Marcus ejus Diaconus (*a*), hæc refert: " Quum fuiſſet autem mane, accepto SIGNO venerandæ CRUCIS, QUOD NOS PRÆCEDEBAT, egreſſi ſumus cum hymnis ad antiquam Eccleſiam. „ Eidem B. Antiſtiti, circa annum 402. CPoli Gazam reduci, cives Majumæ " OCCURRERUNT.... habentes SIGNUM VENERANDÆ CRUCIS, & ipſi pſallentes (*b*). „ Anaſtaſius *in Johanne primo*, §. 3. " Dum appropinquaſſet civitati [CPolitanæ] milliario XV., ipſe Rex [ſeu Imp. Juſtinus I.] & omnis civitas obviam vénit cum ceris & CRUCIBUS, quaſi B. Petrus præſentialiter adeſſet. „ Memorabile, quod narrat Guilielmus Neobrigenſis *de Repub. Anglorum Lib. II. cap. 16.* " Curiam ingreſſus eſt Thomas [Sanctus ille Cantuarienſis Archiepiſcopus,] Crucem argenteam, ante ſe portari ſolitam, propriâ manu bajulans: volentibuſque quibuſdam, qui aderant, miniſterium portandæ ante Metropolitanum proprium Crucis ſuſcipere, abnuit: nec alium in illo conventu publico Crucis bajulum, quantùmcumque rogatus, admiſit. „

Legati Apoſtolici hoc jure gaviſi fuerunt à ſæculo IX., utì *ſuprà pag. 549.* de S. Anſchario, Hammaburgenſi Archiepiſcopo, vidimus. Apparet non aliis Archiepiſcopis id licuiſſe, quàm quibus & *Pallium* indultum. Nam S. Anſelmus Cantuarienſis ad Samuelem, Dublinii Archiepiſcopum, ſcribebat *Lib. III. ep. 72. & Lib. IV. ep. 28.* " Audivi quòd facis portari Crucem ante te in viâ. Quod ſi verum eſt, mando tibi ne hoc ampliùs facias; quia non pertinet niſi ad Archiepiſcopum à Romano Pontifice Pallio confirmatum. „ Crucis præferendæ privilegium Metropolitæ petendo obtinebant ſæculo XII., mox etiam abſque petitione. Et anno 1213. generale Concilium Lateranenſe tertium Patriarchis CPolitano, Alexandrino, Antiocheno, & Hieroſolymitano hanc facultatem dedit, exceptâ tamen Urbe Româ, & ubicunque adeſſet aut Romanus Pontifex, aut ejus Legatus inſignibus Apoſtolicæ poteſtatis utens.

Gregorius XI. anno 1371. Patriarchis, Primatibus, & Archiepiſcopis inhibuit, ne Crucem præferrent, præſentibus S. R. E. Cardinalibus Sedis Apoſtolicæ ſive Legatis, ſive Nunciis. Hæc ex Dominici Georgii Rhodigini Opere *de Liturgiâ Romani Pontificis*, *edito Romæ 1731. Tomo I. pp. 45--56.*

CRUX PECTORALIS, quæ Græcis Ἐγκόλπιον, inter Indumenta Epiſco-

(a) *Apud Bollandum, die 26. febr., Tom. III. pag. 648. n. 20. & 655. n. 58.* Vide *& n. 77. p. 657.*

(*b*) Idem ab Arelatenſibus S. Cæſario factum ait Dominicus Georgius, citatque *Baronium ad an. 519.* Ego rem fruſtra quæſivi, tam in *Baronio*, quàm in *Actis SS.*

quoque Roma dicebatur, univerſalis Patriarchæ titulo inſigniri, & ejuſdem omnino poteſtatis eſſe cum veteris Romæ Pontifice.

N Annuli ſignificationem habent quoque conſecrationis verba, dum dicitur: "Accipe Annulum, fidei ſcilicet ſignaculum, „ quatenus ſponſam Dei, ſanctam videlicet Eccleſiam, inte- „ meratâ fide ornatus illibatè cuſtodias (*N*). „ Sicut ergo

---

pis propria ſæculo XIII. numerari cœpit, ex Durandi Pontificali (*c*). Nuſquam iis in conſecratione traditam reperias. Geſtârunt S. Gregorius Turonenſis, S. Willibrordus Trajectenſis, & Rothadus Sueſſionenſis Epiſcopi: ſed eorum ætate etiam Laïci bene multi. Nunc communis eſt & Abbatibus quibuſcunque, & variis Prioribus Canonicorum Regularium: item Præpoſitis Capitulorum ſæcularium, & multis denique Canonicis, præſertim nobilibus. Eodem ornamento inſigniri petierunt, ante annos ferè viginti, Canonici Tornacenſes, etſi non nobiles, & obtinuerunt ab Auguſtiſſimâ Imperatrice: ſoli ad hanc diem in Belgio. Pluribus hoc argumentum excutit Cardinalis Bona *Rerum Liturg. Libro I. cap. XXIV. n. 10.*, & ad eum Robertus Sala *Tomo II. pagg. 243--245.*

(*N*) Annulum Epiſcopalem non ubivis receptum nono ſæculo fuiſſe, colligitur ex ſilentio Alcuini, Hrabani Mauri, Amalarii: non Romæ quidem, quum ii de Romano ritu loquantur. Tamen Annuli mentio eſt in priſcis Sacramentariis, in Vitâ S. Birini, qui primus Epiſcopus Dorceſtrienſis fuit ante medium ſæculi VII., & in quartâ Synodo Toletanâ, anno 633. habitâ, *capitulo 28.* Lege Bocquillot, *Liturgie ſacrée, pagg. 168---170.* Cùm anno 1627. efferrentur Reliquiæ S. Ebregiſili, Meldenſis Epiſcopi, circa an. 724. defuncti, repertus ejus Annulus gemmam exhibebat cum cælatâ effigie S. Pauli, primi Eremitæ, ante Crucifixum genuflexi, corvo capiti ſuperpoſito (*a*). Annulis ſignatoriis muniebantur Literæ, quas publicè dabant Epiſcopi quarto quintoque ſæculo, ùt videre eſt ex Epiſtolâ Auguſtini ad Victorinum, quæ in veteribus editionibus eſt CCXVII., item ex Chlodovæi Præfatione ad primam Synodum Aurelianenſem.

In Pontificalibus ornamentis nunc cenſentur Chirothecæ, quæ Gothicis ſæculis aliquando Wanti vocabantur; unde Francicum *Gants.* Earum uſum ab Apoſtolicâ traditione fluxiſſe negat Cardinalis Bona *Rerum Liturgic. Libro I. cap. XXIV. n. 12.*, quòd nullum hujus indumenti veſtigium in Antiquorum libris appareat, nec id unquam uſurpaverint Orientales. In veteribus quidem Ordinibus Romanis, itemque in Sacramentariis Gregorianis, mentio eſt *Manicarum*, quibus Epiſcoporum, dum conſecrarentur, tegebantur supernè manus & brachia:

(*c*) *Apud Martène de antiquis Eccleſiæ ritibus Lib. I. cap. IV. art. 12. pag. 577.*

(*a*) Mabillonii *Annales Bened.*, *T. I. pag. 456.*

Reges

Reges iis, quibus in vitâ dederunt aureum Vellus, iterum poſt mortem, ſi rectè ſe geſſerint, idem dant in teſtimonium bonæ vitæ : ita Eccleſia Epiſcopos, quos in numero Sancto-

---

de Chirothecis altum ſilentium. Veriſimile has manicis, tanquam arcendo frigori commodiores, eſſe ſubſtitutas. Sic Lazarus Andreas Bocquillot *Liturgiæ ſacræ pp. 165. 166.*

Epiſcoporum aliquot, & omnium nunc Archiepiſcoporum indumentum eſt PALLIUM; quo nomine non chlamys, vulgò *Mantellum*, intelligitur : ſed inſigne quoddam Epiſcopalis dignitatis, ita dictum, quòd [ſit] Pallii propriè dicti, ſive chlamydis, ornamentum : ipſi etiam cappæ, ſeu pluviali, caſulæque impoſitum : ac, proportione aliquâ, id ipſum in re Eccleſiaſticâ ſignificans, quod Torques in militaribus, aut Regiis, Ordinibus. Conſtat id ex faſciis, tres circiter digitos latis, quibus ſcapulæ circumdantur : pendent ex iis faſciis duæ laciniæ, altera ante, retrò altera, palmum unum longæ, quarum extrema plumbeis lamellis, in rotundum ductis, ac nigro ſerico opertis, muniuntur. Faſcias ornant cruces hodie ſex, eæque nigræ : olim quatuor, ac plerumque rubræ; quales, opere muſivo pictæ, complures in Urbe ſpectantur : veluti Paſchalis I., S. Cornelii, S. Calliſti, ac S. Leonis.

Pallium in Latinâ Eccleſiâ dare poteſt (& ſolet) unus Pontifex Romanus, ſolis Primatibus ac Metropolitis, qui id inſtanter petiere. Interdum conceditur Epiſcopis, vel ſolitariis, vel unâ cum eorum ſucceſſoribus; cujus rei exemplum ſuppeditant geſta Actardi, Epiſcopi Nannetenſis, & Theodulphi Aurelianenſis. B. Siagrio, Auguſtodunenſium Antiſtiti, ejuſque ſucceſſoribus, poſtulante ipſo & Reginâ Brunichilde, Pallium indulſit Gregorius Magnus, ùt liquet ex ejus *Regiſtro Lib. VII. epiſt. 5. indictione I., & epiſt. 113. indict. II.* : & quidem eâ lege, ne extra Eccleſiam, & ſacrorum Myſteriorum celebrationem geſtaretur : ſimul adjecta præceſſio in cæteros ejuſdem provinciæ Epiſcopos. Idem ſanctus Pontifex *Lib. VII. indict. XI. ep. 54.* Joannem, Ravennatenſem Antiſtitem, increpabat, quòd, præter univerſalem conſuetudinem, aliis temporibus, aut locis, Pallio ſe ornaret. Ubilibet eo amiciri, Papæ ſervatum eſt.

Habetur autem Pallium, ceu ſacræ Metropolitarum juriſdictionis ſymbolum; quamobrem *ſexto Libro Capitularium, cap. 79.* legitur : " Dignum eſt, ut Metropolitanus, qui „ eſt Pallio ſublimatus, honoretur, „ & cæteros admoneat. „ Et Hincmarus, *epiſt. XXVI., edit. Sirmondi Tomo II.*, docet Joannem VIII. Romanum Pontificem graviter conqueſtum eſſe, quòd nonnulli Francorum Antiſtites, ante obtentum Pallium, obire ſua munia auderent.

Quod ad primam ejus originem attinet, nullus Pallii uſus videtur fuiſſe tribus primis Eccleſiæ ſæculis : ſed tum denique adſumtum, quando Epiſcopi, Sacerdotes, Diaconi, veſte diſcreti ſunt : & Eccleſiaſticarum provinciarum diſtributio peracta. Levia ſunt, quæ doctiſſi-

rum habet, iiſdem ornat ornamentis pontificalibus, quibus in hac vitâ ornati fuerunt; ad ſignificandum quòd laudabiliter ſe geſſerint in omnibus iis, quæ per ea ornamenta ſigni-

mus Lupus *cap. 13. de Africanæ Eccleſiæ Romanis Appellationibus* adducit, ut hoc ornamentum ad priora tempora pertinere ſuadeat. Nulla tum *Omophorii* mentio, nulla *Polyſtaurii* (quibus vocibus Græci Pallium deſignârunt,) nulla *Superhumeralis.* A S. Marco, non integri anni 336. Pontifice, inſtitutum ait Liber Pontificalis " ut Epiſcopus „ Oſtienſis, qui conſecrat Epiſcopum „ Urbis, Pallio uteretur. „ Quod ſi non recipiatur, ob minùs certam libri iſtius auctoritatem, non longè ſaltem à Marci Pontificatu Pallium in uſu fuiſſe conſtat ex Epiſtolâ Symmachi (*b*) ad Theodorum, Laureacenſem Antiſtitem. En verba Pontificis : " Diebus vitæ tuæ Pallii „ uſum, quem ad ſacerdotalis officii „ decórem, & ad oſtendendam una„ nimitatem, quam cum B. Petro „ Apoſtolo univerſus grex Domini„ carum ovium, quæ & [nobis] com„ miſſæ ſunt, habere dubium non „ eſt, ab Apoſtolicâ Sede, ſicut „ decuit, popoſciſti. Quod, utpote „ ab eiſdem Apoſtolis fundatæ Ec„ cleſiæ MAJORUM MORE, liben„ ter indulſimus; ad oſtendendum te „ Magiſtrum, & Archiepiſcopum : „ tuamque ſanctam Laureacenſem „ Eccleſiam Provinciæ Pannonio„ rum ſedem fore Metropolitanam. „ Idcirco Palliô, quod ex Apoſto„ licâ caritate tibi deſtinamus, quo „ uti debeas SECUNDUM MOREM „ ECCLESIÆ TUÆ, ſolerter admo„ nemus, pariterque volumus, ut „ intelligas, quia ipſe veſtitus, quo „ ad Miſſarum ſolemnia ornaris, „ ſignum prætendit Crucis; per „ quod ſcito te cum fratribus de„ bere compati, ac mundialibus il„ lecebris in affectu crucifigi, &c.„ Etiam Pallii meminit Iſidorus Peluſiota, mortuus ineunte anno 440.; *Epiſtolâ* quippe *Libri I. CXXXVI. ad Herminum Comitem* (*Bibliothecæ PP. Lugdun. Tomo VII. pag. 548.*) " Id autem AMICULUM, inquit, „ quod Sacerdos humeris geſtat, „ atque ex lanâ, non ex lino, con„ textum eſt, ovis illius, quam „ Dominus aberrantem quæſivit, in„ ventamque humeris ſuis ſuſtulit, „ pellem deſignat. Epiſcopus enim, „ qui Chriſti typum gerit, ipſius mu„ nere fungitur : atque ipſo etiam ha„ bitu illud omnibus oſtendit, ſe „ boni illius ac magni Paſtoris imi„ tatorem eſſe; qui gregis infir„ mitates ſibi ferendas propo„ ſuit. „

Ex his revincitur hallucinatio, an mendacium? Rodolphi Hoſpiniani, Zuingliani, qui *Hiſtoriæ Sacramentariæ Libro III., pagg. 191. & 200.*, Pallii uſum in Miſsâ Pontificali ſub Gregorio primo primùm ait obtinuiſſe : revincitur & craſſior inſcitia, aut malitia Gilberti Burneti, Pſeudo-Epiſcopi Salisburienſis, qui in *Hiſtoriâ Anglicanæ Reformationis, edit. Gallicæ pag. 509.*, auſus eſt effutire " inanem Pallii honorem à „ Paſchali II. (*c*) primùm excogi„ tatum fuiſſe. „

(b) *Tomo IV. Conciliorum editionis Labbei, columnâ 1311.* Symmachus primam Sedem conſcendit anno 498.: moriens vacuam reliquit an. 514.

(c) Qui Pontifex electus eſt anno 1099.

ficantur, & quorum in vitâ per ea admonebantur. Quod igitur Poſſidius ſcribit (8) Divum Auguſtinum nunquam Annulum geſtaſſe, interpretor, extra divinum Officium eum nunquam fuiſſe annulatum (O). (8) Capite XXIV. O

Pallium eandem apud Græcos & Latinos formam habuiſſe videtur ante ſæculum X. Priſcam illam, e muſivo quodam opere, exhibet Abbas Bacchinius *Tomo I. Agnelli* ſui *Ravennatis*, *pag. 308.* : quam iconem Pictores conſulere poterunt, & cum eâ conferre, quæ de Gregorii Magni Pallio deſcripſi ex Joanne Diacono *ſuprà*, *pagg. 167. 168. ſcholio D.* Juvabit etiam intueri priſcas Græcorum Patrum Icones, ſeu earum ectypa Operibus illorum in variis editionibus præfixa, v. g. S. Chryſoſtomi, in editione Pariſienſi anni 1621.

De his plura qui cupit, adeat Nicolai de Bralion, Oratorii Preſbyteri, *Pallium Archiepiſcopale*, excuſum an. 1640. in-8°. : Petri de Marca *Concordiam Sacerdotii & Imperii* : Baluzium *variis Operum locis* : Papenbrochii *Propylæum Maii*, *Parte I. pag. 208.*, & *Tomum VII. Maii*, *in Paralipomenis pag. 94.* : Caroli du Cange *Gloſſarium mediæ & infimæ Latinitatis*, *v. Pallium* : Joannis Garnerii *Diſſertationem*, ordine *tertiam*, *de uſu Pallii ad Librum Diurnum Romanorum Pontificum*, abs ſe vulgatum (*d*) : Theodorici Ruinartii *Diſquiſitionem hiſtoricam de Pallio Archiepiſcopali*, *Tomo II. ejus & Mabillonii poſthumorum Operum Lutetiæ anno 1724. editorum* : Robertum Salam *in Additamentis ad Card. Bonam*, *Operum hujus ult. edit. Tomo II. pp. 275--278.*

Extat apud Euſebium *Hiſt. Eccleſ. Lib. X. cap. 4.* " Oratio panegyrica, pro Eccleſiarum [poſt perſecutiones] exædificatione recitata, & Paulino Tyriorum Epiſcopo dedicata. „ Incipit his verbis in verſione Chriſtophorſoni : " Amici Dei, & Sacerdotes, qui ſacroſancto poderâ indumento, cæleſti gloriæ CORONA, divinâ unctione, & ſacratâ ſancti Spiritûs ſtolâ circumveſtiti, &c. „ *Ces paroles ſemblent montrer*, inquit Claudius Fleury, Hiſt. Eccl. L. X. n. 3., *que dès lors les Evêques portoient quelques ornemens, au moins dans les Egliſes : d'autant plus qu'il eſt ſouvent parlé de leur couronne.*

(*O*) Nec quidquam cogit, ut annulatum dicamus fuiſſe in ipſo Officio.

(*d*) Recuſa eſt Lipſiæ 1733. in-4°. *Tomo II. paginis 250--268. Novæ Scriptorum collectionis, editæ ſtudio Chriſt. Godofredi Hoffmanni.*

SUPPLEMENTUM
AD LIBRI IV. CAPUT XXIX.

De communi Presbyterorum pictura.

In Officio Romano, Sancti Presbyteri, qui Pontifices non fuere, communi cum Laïcis Martyribus, aut Confeſſoribus, ritu coluntur. At nonnullæ Galliarum Eccleſiæ diverſo planè Officio celebrant Natalem Presbyteri, & Natalem Laïci : nec ineptè profectò ; cùm longiùs diſtent Sacerdotes à Laïcis, quàm ab Epiſcopis.

Quod ad veſtes Presbyteris appingendas pertinet, etſi res nota ſit omnibus Eccleſiaſticæ conſuetudinis utcunque peritis, frequens tamen hac in parte Pictorum ac Sculptorum lapſus eſt. Obſervent ergo illi primùm nullâ à cæteris diſtinctâ veſte uſos eſſe Sacerdotes, alioſve Eccleſiæ Miniſtros, ante quartum ſæculum : atque adeò, cùm ea repræſentabunt, quæ ab illis in hac mortali vitâ geſta fuere, ſatius eſt ut ne Sacerdotalia eis indumenta tribuant ; quæ in ſolitariis tamen ſtatuis apponi ipſis poſſunt, itemque in picturis, aut anaglyptis, quæ ad illorum in cœlis gloriam referuntur.

A ſæculo quarto ad decimum quintum, aut circiter, appingenda eſt Preſbyteris CASULA*, ſive Planeta* (*)*, quæ, uno injectu induta, totum corpus à collo ad pedes ambit, manus ipſas obvolutura, niſi in cubitos utrimque ab imo reduceretur, aut fibulâ cohiberetur. Ea verò vel ex bombyce, vel aliâ levi materiâ confici ſolebat, nec phrygionico opere, aliiſve adſcititiis ornamentis onerari, quò ſemper eſſet mobilis ac verſatilis. Simplex iſtud indumentum, ipsâ ſinuum errantium multitudine, longè plus decóris ac majeſtatis habebat, quàm quæ nunc adhibentur Caſulæ, utrimque reſectæ, decurtatæ, rigidæ, nec omnium ſtaturæ accommodatæ. B. Perpetuus, Turonenſis Epiſcopus, moriens an. 474., Teſtamento, quod refert Dacherius* Spicilegii Tomo V. p. 106., *reliquit* " *Amalario... Presbytero Capſulam* [lege *Caſulam*] *unam communem de ſerico.* " *Communem dicit, quæ Miniſtris Eccleſiæ, Epiſcopô inferioribus, inſerviret ; Epiſcoporum enim Caſulæ ornatiores erant : & in veteribus monumentis, velut in Teſtamento Riculfi, Helenenſis Epiſcopi*, apud Baluzium, Append. ad Reginonem p. 606., *Caſulæ Epiſcopales nuncupantur. Caſulæ item in ſacris Officiis adhibitæ meminit Auctor Vitæ S. Cæſarii Arelatenſis, cujus hæc verba* cap. 9. : " *Caſulam, quâ in Proceſſionibus utebatur, & Albam Paſchalem, profert, datque egeno, jubetque ut vendat uni ex Clero.* " *Liptinenſe Concilium, in diœceſi Cameracenſi celebratum anno* IↃCC. XLIII. *Kal. Martiis, jubet ut* " *Presbyteri & Diaconi, non ſagis, Laïcorum more, ſed Caſulis utantur, ritu ſervorum Dei.* " *Geſtata porrò eſt veſtis ea tum in Templis, tum in uſu communi, à Presbyteris &*

(*) *Etiam dicta olim* Caſubula, Caſibula, Phelone, Phelonion, & Penula.

Diaconis, etiam IX. ſæculo: nec videtur Eccleſiaſtico miniſterio reſervata ante ſæculum X. Plura de hoc indumento lege apud Bonam Rerum Liturgic. Lib. I. c. XXIV. n. 8., *&* in Scholiis ad eum *Roberti Salæ. Lege item Lazari Andreæ Bocquillot* Liturgiam ſacram, pp. 157--162., *è quo hæc ſpeciatim notanda:* Après ce que nous avons dit de l'ancienne figure de la Chaſuble [*nempe, quòd rotunda eſſet, & collo adſtricta, totumque corpus, excepto capite, operiret;*] il eſt aiſé de voir, qu'on ne pouvoit agir ſans la retrouſſer. C'eſt apparemment cette difficulté, qui a fait penſer à échancrer la Chaſuble des Prêtres par les côtés: & à donner des Tuniques aux Diacres, & aux Soudiacres, afin qu'ils euſſent les bras libres pour leurs fonctions.

Animadverti etiam poteſt, nullum iis, de quibus ago, temporibus, bireti; ſeu quadrati pilei, uſum fuiſſe.

Sed alia fuere Preſbyteris indumenta, Epiſcopis communia, & apud horum paucos hodie reſidua; CAMPAGI nempe, tibialium genus, ita dictum à Græcâ voce Καμπὴ, *quâ crus deſignatur: & SANDALIA, primùm* Caligis (*de quibus actum* extremo ſcholio ad cap. XXVII.) *ſimillima: deinde affinia Calceis, quibus utuntur auſteriores Franciſcani, quoſque Romani* feneſtratos *appellabant.* Capitularium Lib. V. cap. 371. *edictum ut* " *Presbyteri Miſſas* „ *cum Sandaliis celebrent.* „ *Etiam Diaconis quarumdam Eccleſiarum, veluti Romanæ, ac Meſſanenſis, annuerunt olim ſummi Pontifices uſum Campagorum; ùt videre eſt ex* epiſtolâ *Gregorii Magni* XXVIII. Libri ſeptimi. *Ex his id unum ſupereſt, quòd Epiſcopi, item Abbates nonnulli, dum ſacris ſolemnibus operantur, ornatiores ſolito calceos induant: quòdque variis in locis Capucini, Recollecti, alii ſeverioris vitæ Cœnobitæ, pro feneſtratis calceis alios ad Miſſam aſſumant, pedibus accuratiùs obtegendis.*

Si pingendus ſit Sacerdos aliquis poſtremorum ſæculorum, habenda erit ratio Bireti, quod planum admodum fuit ſæculo XVI., & multo quàm nunc altius ab anno circiter 1620. ad 1670., quo intervallo qui vixere, breves quoque myſtacas, & barbæ particulam in mento geſtârunt. Sæculo XVI., & aliquanto pòſt, uſi ſunt Presbyteri togâ, cujus oræ anteriores utrimque in modum cilindri reducebantur, & ad unius pedis longitudinem ultra vel ſupra cervicem ita eminebant, ut è ſupremo ſuperpellicei limbo emergerent. Talis toga appingenda ſæcularibus Presbyteris è numero BB. Martyrum Gorcomienſium: talem adhuc geſtant Doctores Theologi Lovanienſes.

CAPUT XXX.

De Communi Doctorum, & Confeſſorum.

DOCTORES & CONFESSORES habent etiam ſua inſignia, quæ illis à ſanctis Patribus ex divinis Scripturis tribuuntur (9): Quorum multa Gregorius (10) commemorat. Egò omnium maximè ſplendorem & lucem illis conve-

(9) *Brunus, Capite XVI.*

(10) *In Ezechielem Homil. XXII. & XXII.*

nire arbitror; ac propterea non ineptè STELLÆ vel RADII LUMINIS eorum imaginibus appinguntur, juxta illud Prophetæ (11): "Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor „ firmamenti: & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi „ ſtellæ in perpetuas æternitates (*P*). „

(11) *Daniel XII. 3.*

P

CAPUT XXXI.

De Coronâ Virginum.

VIRGINUM Imaginibus CORONAM ex floribus conſertam imponimus (12), quia & virginitatis eſt florem carpere, & ex eo favum & mel componere, de quo dicitur (13): "Favus diſtillans labia tua, Sponſa: mel & lac „ ſub linguâ tuâ. „ Cyprianus etiam virginitatem ipſam florem appellat, in Tractatu ad Demetrianum (*Q*).

(12) *Brunus, capite XVI.*
(13) *Cant. IV. 11.*

Q

CAPUT XXXII.

Concluſio Operis.

POSTREMÒ, ut me cum aliis brevi admonitione exhorter, utamur Imaginibus ad eruditionem, & compunctionem. Non malè exclamat quidam Catechiſtes (14): "Obſecro, quis eſt qui, dum intrat templum, ac cernit effigiem divi Petri, cogitat claves, ingerere ſacramentalium „ clavium recordationem? „ Nec minùs eleganter Joſephus (15): "Si poſſit in picturam aliquam manus hu-

(14) [Matth.] *Galenus, Catecheſi LX.*
(15) *In Libro de Machabæis.*

(*P*) Par eſt etiam ſanctis Doctoribus adjicere Librum, quum nulli titulum illum Eccleſia decreverit, qui ſuis eam ſcriptis non docuerit.

(*Q*) Etiam Virginibus appinguntur manu geſtanda LILIA, caſtitatis indices: & LAMPADES ACCENSÆ, ex Parabolâ Domini Matth. XXV. 1-13. Utroque ſymbolo decorata eſt B. Hiltrudis effigies, anno 1770. ex ligno argentoque fabrefacta, & ſanctæ illi Virgini poſita Lovanii in baſilicâ principe, quum eò deferretur pars aliqua ejus reliquiarum, è monaſterio Lætienſi advecta.

„ mana deſcribere, & victorum omnium pœnarum genus „ in poſterum ceris, ùt geſtum conſtitit, explicare, ſine „ lacrymis nemo tranſiret: omnis multitudo conflueret, ſuf- „ fragarentur plurimi: & multa videretur donaſſe, qui, in „ gloriam ſummi Dei, talia ſtratagemata depinxiſſet. Et ſi „ quis ſculpendi artifex, hanc figuram aſpectu miſerabilem „ ſepulcro intriverit, aut ædibus illocaverit, ab omni tetrâ „ peſte eſſet alienus, æternâque felicitate indubiè frueretur (*R*). „ Quæ tamen poſtrema verba commodè ſunt accipienda (*S*). Nam meminiſſe nos oportet, quod ex ſancto Amphilochio citat Epiphanius in ſeptimâ Synodo: " Curæ nobis ſit virtutes bonorum virorum eligere, & operum il- „ lorum meminiſſe, & politiam illorum imitari. Ipſis enim „ templa fabricari, aut imaginem illorum in tabulis circum- „ ferri, contemnendo interim illorum virtutes, haud qua- „ quam laudabile eſt. Nemo enim laudaverit virum, quem „ videt virtutes Sanctorum averſantem, & quotidie illorum „ imaginem circumferentem: aut templa illis ædificantem, R S

(*R*) Non videntur hæc eſſe Joſephi; leguntur quidem *pag. 1100. ejus Operum, editionis Genevenſis 1635.* in verſione Latinâ Tractatûs hôc titulo inſcripti: *Flavii Joſephi de Macchabæis, ſive de Imperio Rationis, Libellus; à Deſ. Eraſmo Rot. in ſermonem Latinum* παραφραστικῶς *tranſlatus.* Sed hæc peſſima eſt verſio, olim à Rufino adornata, è Latino codice Collegii SS. Machabæorum apud Colononienſes ab Eraſmo primùm edita, cui Græcus codex ad manum non erat: ideoque is è Latinis Græca conjectans, mutavit nonnulla, ſed non admodum multa, ùt ipſe præfatur. In exemplari Græco, pro verbis à Molano citatis, alia habentur, quæ ſic accuratiùs interpretére: " Quòd ſi liceret, velut „ in tabellâ oculis legendam, Pie- „ tatem coloribus ac penicillo de- „ pingere, nonne horror quidam ac „ ſtupor eos inceſſeret, qui ſeptem li- „ berorum Matrem ad mortem uſ- „ que diverſa illata ſupplicia ſuſti- „ nere viderent. Meritò utique, „ & in ipſo tumulo, in Gentis „ monumentum, iſtud tituli adſcri- „ beretur: HEIC ELEAZARIS „ MAGNI, PIÆ MATRIS, SEPTEM- „ QUE PUERORUM CURATUM FU- „ NUS; OB TYRANNI VIM, HOC „ SATAGENTIS, UT HEBRÆORUM „ INSTITUTA LEGESQUE EVERTE- „ RET: QUI ET GENTIS VINDICES „ EXTITERE, IN DEUM ASPICIEN- „ TES, ATQUE AD MORTEM US- „ QUE TORMENTA SUSTINENTES. „ Nihil hìc, aut in conſequentibus, de Sculpendi Artifice, nihil de figurâ ædibus illocatâ, de immunitate à peſte, de æternæ felicitatis adeptione.

(*S*) Vel rejicienda potiùs, ùt ſuperſtitionem olentia.

„ aut vaſa comparantem illis : ſui ipſius autem templum „ divinis virtutibus non ornantem. Multas cruces in ædiculâ figurare, & præcepta Dei contemnere, imitationiſque Paſſionis illius obliviſci, extrema dementia eſt. Sine „ operibus enim fides mortua eſt. „ Sic & ſanctus Ephræm (16) : “ Vis eſſe templum Dei caſtum, ſanctum, & immaculatum? fac habeas illius imaginem in corde tuo jugiter. „ Dei verò illam imaginem intelligo, quæ per bona opera, „ videlicet jejunia, continentiam, rectè facta, vigilias, „ orationeſque purè ac jugiter pingitur. „

(16) *Serm. de Virginitate.*

“ Pictus es ergo, Ambroſio teſte (17), ô homo, & pictus à Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fucô, ſed veritate fulgentem : non cerâ expreſſam, ſed gratiâ. „

(17) *Libro VI. Hexaemeri.*

Huc accedit & illud Chryſoſtomi : “ Opulenti, qui cupiditate pecuniarum inſaniunt, aſſiduè veſtes ſuas, ne tineis „ corrodantur, excutiunt : tu verò, quum Oblivio, omnibus „ tineis pejor ac major peſtis, animam tuam devoret, non „ accedes ad libros, non excuties tineas, non ordinabis animam tuam, non aſpicies continuè imaginem Virtutis, nec „ membra ejus, & caput conſyderabis? Habet enim certè „ caput & membra, omni muliere formosâ multò venuſtiora, ac pulcriora. Quod igitur caput Virtutis eſt? Humilitas certè, „ & reliqua apud Joannem Chryſoſtomum Homiliâ XLVIII. in 13. Matthæi. Qui etiam, Homiliâ XIII. in priorem ad Corinthios Epiſtolam, explicat Paulum, perfectam Chriſti imaginem, eum imitando, in ſe depinxiſſe. Quod & nobis concedat Deus, qui eſt benedictus in ſæcula. Amen.

F I N I S.

ADDENDA

ADDENDA.

Ad pag. 83. *paullo poſt med.*

" PICTOR etiam ille inſulsè egit, „ qui cùm ſedentem in ſterquilinio, „ ulceribuſque plenum, & manan- „ tem ſanie JOBUM feciſſet, adje- „ cit Uxorem ejus, habitu tam- „ quam miſereretur. Non enim „ miſericordia ulla tetigit ejus mu- „ lieris pectus, ob tantam mariti „ cladem: ſed potiùs deluſit ho- „ minem, ultroque irriſit.„ Hæc Fed. Borromæus *Lib. II. cap. X.* Addo ego, quemadmodum rectè Molanus arguit Pictores, qui Jobi Amicos Scurras faciebant, ita repre- hendendos eos, qui Uxori ejus, viri utique potentis, magni inter omnes Orientales, ac denique veri Regis, affingunt veſtem, & os, & geſtum mulierculæ de trivio, ac plebe infimâ. Quæ illa in virum protulit, Job. II. 9., " triſtitiæ potiùs, „ & graviori rationis turbationi, „ etiam partim à Diabolo excitatæ, „ quàm contumaciæ, adſcribenda„ putabat R. P. Wilhelmus Smits (*) *Proleg. in Lib. Job, p. LVI.*

(*) Franciſcanus Recollectus, ſuis in ſacra Biblia Commentariis, ac novâ eorundem verſione Belgicâ, prope ad medium perductâ, celebris. Antuerpiæ, paucis antequam hæc ſcriberem diebus, vitâ functus ipſis kal. decemb. 1770.

Pag. 91. *ad finem. Prima editio, fol.* 54. *verſo, addebat:*

Rurſus quod ad clavos attinet, paſſim habentur multæ veteres Imagines Chriſti crucifixi quatuor clavis; quales etiam Lovanii extant in eccleſiâ S. Michaëlis (1) ſupra portam (quam Michaëlium vetuſto more dicere poſſumus,) & alibi, in feneſtris, ac ſuper altaria.

(1) *Cur Baſilica S. Michaelis ubique ferè in alto conſtituatur, habet Beleth cap.* 154. *Rationalis.*

Eâdem paginâ adde:

Singulare eſt, quod habet Lipſius in *Fragmento Tractatûs de Crucis ſupplicio apud Romanos uſitato*, editi cum *Antiquitatibus Romanis Kippingii* Lugduni Batavorum an. 1713. *pag.* 627. " Forma Crucis, ùt dicitur, „ ſatìs nota eſt (†): lignum verò „ illud tranſverſum (—) dicebant „ propriè *Patibulum*, quod reus ipſe „ cogebatur portare ex urbe ad lo-

„ cum deſtinatum, ubi in terrâ lignum illud oblongum (|) erat fixum, qui [quod] propriè *Crux* dicebatur. Ergo Pictores, ignari prorſus Antiquitatis, perperam Chriſtum, lignum illud tranſverſum conjunctum oblongo, id eſt, patibulum cruci conjunctum, ferre pingunt. „ Plautus: " Patibulum ferant per urbem, & cruci affigantur. „ Hinc ſatis illa perſpicua. „

Ad pag. 96.

Supple ſequentia, ex Libello periodico, cui titulus: *Journal Eccléſiaſtique, ou Bibliothèque raiſonnée des Sciences Eccléſiaſtiques. Par M. l'Abbé Dinouart. Tome XXXIV. part. III. Mars 1769. pag. 271. & ſeqq.*

DISSERTATION

Sur le mot PRISIO.

VOICI un article des Statuts de l'Egliſe de Nevers, imprimés dans le 4e tome des Anecdotes de D. Martene, col. 1070. Inhibemus etiam ſub eâdem pœnâ (*il s'agit d'excommunication*) ne priſiones Canonicorum Clericorum, ſeu ſervientium ipſorum, quas inter Paſcha & Pentecoſten aliqui veſtrûm uſu deteſtabili quandoque faciunt, de cætero non (*a*) faciatis. *Les Auteurs de l'édition du Gloſſaire, croient qu'il s'agit là d'une capture que l'on faiſoit des Eccléſiaſtiques, qui paroiſſoient en public: & que ceux qui arrêtoient ainſi les Chanoines ou Clercs, eſſayoient en cela d'imiter les Juifs qui couroient ſur les Apôtres après la Paſſion de Notre Seigneur, quand ils les rencontroient: mais comme les Apôtres évitoient par la ſuite, le malheur d'être pris, les Eccléſiaſtiques de Nevers rachetoient par une certaine ſomme la véxation injuſte.* Hoc divinando, *diſent ces Auteurs avec leur modeſtie ordinaire. Ces Statuts Synodaux de Nevers, ſont de l'an 1246. Il eſt donc queſtion d'un mauvais uſage du XIII. ſiecle. Je crois en pouvoir donner l'explication par un Canon d'un Concile de Nantes, poſtérieur de près de deux cents ans; car ce qui ceſſoit dans un lieu, continuoit ſouvent dans un autre. Les abus n'étoient réprimés que ſelon l'étendue du zele de ceux qui s'y oppoſoient. Voici ce que dit ce Canon, ainſi qu'on le trouve dans les Conciles de la Province de Tours:* In Craſtino Paſchæ, clerici Eccleſiarum & alii, ad domos adjacentes & alias accedunt, cameras intrant, jacentes in lecto capiunt, & nudos ducunt per vicos & plateas, & ad ipſas Eccleſias, non ſine magno clamore: &, ſuper altare & alibi, aquam ſuper ipſos projiciunt; ex quibus ſequitur divini Officii turbatio, corporum læſio, & membrorum quandoque mutilatio: inſuper quidam alii, tam clerici quàm laïci, primâ die Maii, de mane ad domos aliorum accedunt, & capiunt, & cogunt per captionem veſtium, ſeu aliorum bonorum, & ſe redimere

(*a*) Tollenda eſt hæc particula negans, quam nec habet Edmundus Martène.

oportet. *Ce Concile de Nantes, eſt de l'an 1431. Un autre tenu à Angers, l'an 1448.* (b), *raporte les mêmes folies; & même en parlant de ceux qu'on prenoit dans leur lit, les Fêtes de Pâque, il dit à l'Egliſe, tout nuds*, nudos penitùs.

Il paroît que les priſes *qu'on faiſoit à Nevers, du temps de S. Louïs, devoient être des priſes de même nature. On entroit de grand matin chez les Eccléſiaſtiques qui reſtoient au lit: & on leur faiſoit faire apparemment quelqu'une des cérèmonies ci-deſſus marquées, & que le Statut traite d'uſage déteſtable. Ainſi ces priſes ne ſe faiſoient pas dans les rues, comme on l'a penſé, mais dans les maiſons mêmes & dans les lits.*

Mais par quelle raiſon en uſoit-on ainſi, & cela entre Pâque & la Pentecôte? La myſticité ſeroit déplacée pour expliquer l'origine de cet uſage; ne viendroit-il pas de la frayeur continuelle où étoit les ſéculiers que les vignes & les arbres ne fuſſent endommagés par les gelées qui peuvent arriver les matinées d'après Pâques? Les laïques obligeoient les Prêtres de ſe lever, & de faire des Prieres ou des Proceſſions matutinales. Les Paroiſſes d'Auxerre, où la dévotion eſt plus grande, ne les ont pas encore diſcontinuées, & elles en font régulièrement depuis Pâques juſqu'aux Rogations. Dans les villages ont fait lever les Curés encore plus matin.

Les Payens Romains avoient la Proceſſion des Robigailles, *vers le 25. d'Avril; c'étoit pour la préſervation de leurs héritages: mais elle ne duroit qu'un jour, & il ſemble qu'il n'étoit queſtion chez eux que des terres à bled, & non des vignes. Dans les pays de vignoble, on eſt bien plus ſouvent dans la crainte. On ſait combien il y a de Jours dans le Calendrier populaire, qui ſont marqués comme critiques. Nos ancêtres les nommoient par ces diminutifs*, Georget, Marquet, Jacquet, Croiſet, Colinet, Peregrinet, Urbinet. *Rabelais a oſé dire que de Dinteville, Evêque d'Auxerre, avoit eu la penſée de transfèrer tous ces ſaints Geliſs, dans le temps de la canicule, & de mettre en place la mi-Août au mois d'Avril, &c.*

Cette mauvaiſe plaiſanterie pouvoit être permiſe à un homme tel que Rabelais: mais ce qu'on a ſouvent pratiqué en certains lieux de la France, eſt très-criminel. Les habitants de Ville-neuve-ſaint-George, proche Paris, eurent la hardieſſe de jetter, le 23. Avril, l'image de leur S. Patron dans une petite riviere voiſine de la Seine, parce que ce jour-là leurs vignes avoient gelé. A Verriere, Paroiſſe du Diocèſe de Châlons, près S. Ménéhould, on fit autrefois la même choſe & pour la même raiſon, de l'image de S. Didier, Patron du lieu. La Tradition porte que ceux de la Roche-Guyon ſur Seine,

(b) *Statuta Concilii Provincialis Andegavenſis, die XVII. Julii, anno Domini M. CCCC. XLVIII., edit. J. Harduini Tomo X. coll. 1343. & 1344. Art. VI. de Ludis prohibitis.* « Cùm verò ſit » aſſerendum illos eſſe noxios ludos, quorum ex- » perientiâ perniciosâ occaſio vertitur in Eccleſiæ » opprobrium, & animarum inducitur periculum: » & in quibuſdam eccleſiis & locis Provinciæ Tu- » ronenſis audiverimus fuiſſe hactenus, corruptis ſi- » quidem & non honeſtis moribus, obſervatum, » quòd in craſtino Paſchæ Clerici eccleſiarum, & » alii ad domos adjacentes accedant, & alias ca- » meras intrent: jacentes in lectis & nudos peni- » tùs ducant per vicos & plateas ad ipſas eccleſias » & non ſine magno clamore, & alibi aquam ſuper » ipſos projiciant: ex quibus ſequitur divini Ser- » vitii perturbatio, corporum læſio, & membro- » rum quandoque mutilatio: inſuper quidam, tam » Clerici quàm laici, in primâ die maii de manè » ad domos aliorum accedunt, & ipſos capiunt, » & cogunt per captionem veſtium, & aliorum » bonorum ſuorum ſe redimere; hujus igitur ſacri » Concilii approbantes inſtitutionem, ſtatuimus ut » omnes de cetero à talibus abſtineant: Quòd ſi » contrà fecerint, eoſdem per illos, ad quos ſpec- » tant, animadverſione debitâ puniri præcipimus.»

Diocèſe de Rouen, jetterent dans l'eau la relique de S. Samſon, leur Patron, à cauſe que la pluie ne ceſſoit point, quoiqu'ils l'euſſent portée en Proceſſion pour ce ſujet. On raconte la même choſe de quelques Paroiſſes, où S. Serenie, dit Selerin, eſt célèbré le 7. du mois de mai. On faiſoit encore pis dans certaines Provinces Méridionales. On peut conſulter le volume de D. Martene, que j'ai cité : & on y verra, p. 733., parmi les additions aux Statuts Synodaux des Egliſes de Cahors & de Rodez, du XIII. ſiecle (c), *qu'on y menace des Sentences de l'Officialité, ceux qui profanent, pour les raiſons que je viens de dire, les images des Saints. On y lit que dans ces pays, ſi la ſaiſon étoit contraire, s'il s'élevoit des ouragans, ſi le tonnerre faiſoit du dégât, on traînoit par les rues, on faiſoit paſſer à travers les haies & les épines, on battoit à coups de verges, on jettoit dans l'eau les Croix, on mettoit en piéces les ſtatues de la ſainte Vierge & des autres Saints.* Abuſum deteſtabilem horrendæ indevotionis illorum, qui Cruces, B. Mariæ aliorumque Sanctorum imagines, ſeu Statuas, irreverenti auſu tractantes [equis cùm ceſſent à divinis in aliquâ eccleſiâ, vel] (*d*) cùm eſt intemperies aëris vel tempeſtatis, vel fulgura cadunt, in terrâ protrahunt, in hurticis & ſpinis quæ ſupponunt, verberant, dilaniant, percutiunt & ſubmergunt, penitus reprobantes, &c. *Tout cela prouve que la crainte des malheurs temporels, portoit à commettre beaucoup d'impiétés. On étoit ennemi des Eccléſiaſtiques dormeurs, par raiſon d'intérêt : on leur déclaroit la guerre : on s'en prenoit à eux, lorſque ne continuant pas après Pâques de venir à Matines, de faire des Proceſſions, les vignes geloient; & afin que pas un n'y manquât, on prenoit ceux qu'on trouvoit dans leurs lits, & on s'en ſaiſiſſoit. Telles étoient, ſi je ne me trompe, les priſes de ceux de Nevers, que les Statuts réprouvent.*

(*c*) Imò *du XIV.*, nimirum anno 1393.
(*d*) Uncinis incluſa ſupplevi ex inſpectione loci allegati.

Ad pag. 164., *ſcholio Z.*

De Christi D. Imagine.

Incidit nuper in manus meas æri inciſa Imago Chriſti, nomine Chalcographi non adſcripto, ſed, ùt apparet, ante annos C. confecta ex deſcriptione Nicephori Calliſti, quæ his verbis iconi ſubjicitur: " Nicephorus ex Epiphanio Eccleſiaſticæ hiſtor. lib. primo cap. 40. „ Fuit Dñs noſter Jeſus Chriſtus „ egregio vividoque vultu : ſtaturâ „ corporis ad palmos ſeptem. Cæ„ ſariem habuit ſufflavam, ac non „ admodum denſam, leniter quodam„ modo ad criſpos declinantem : „ ſupercilia nigra, non perinde in„ flexa. Ex oculis ſufflaveſcentibus „ mira prominebat gratia : acres „ ii erant : & naſus longior. Bar„ bæ capillus flavus, nec admodum „ demiſſus : capitis Capillos tulit „ prolixiores. Collum fuit ſenſim „ declive. Nec rotundam aut acu„ tam habuit faciem, ſed longiorem „ ac modicè rubicundam : gravita-

„ tem atque prudentiam cum leni- „ tate conjunctam, placabilitatemque „ iracundiæ expertem præ ſe feren- „ tem. Perſimilis denique per om- „ nia fuit divinæ & immaculatæ „ ſuæ Genitrici. „

Pag. 269. *ad finem ſcholii.*

Et *Juſti* titulum, quem Joſepho tribuit Matthæus, à Chryſoſtomo ſic acceptum eſſe, ut virum Dei mandata ſervantem ſignificet, manifeſtum eſt ex his verbis *Homiliæ ſecundæ*, *ibidem pag.* 26. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀπὸ φυλῆς οὐκ ἐξῆν ἑτέρας. ἀλλ' οὐ δὲ ἀπὸ πατριᾶς ἑτέρας, τοῦτ' ἔςι συγγενείας, γαμεῖν. Ὥςε ἄν τε τῇ παρθένῳ τὸ ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυὶδ ἁρμόσωμεν, ἕςηκε τὸ εἰρημένον· ἄν τε τῷ Ιωσὴφ, δι' ἐκείνου καὶ τοῦτο κατασκευάζεται. Εἰ γὰρ ἐξ οἴκου Δαυὶδ καὶ πατριᾶς ἦν ὁ Ιωσὴφ, οὐκ ἂν ἄλλοθεν ἔλαβε τὴν γυναῖκα, ἢ ὅθεν καὶ αὐτὸς ἦν. Τί οὖν εἰ παρέβη τὸν νόμον, φησί; διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐμαρτύρησεν, ὅτι δίκαιος ἦν ὁ Ιωσὴφ, ἵνα μὴ τοῦτο λέγῃς· ἀλλὰ μαθὼν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν, κἀκεῖνο εἴδῃς, ὅτι οὐκ ἂν παρέβη τὸν νόμον. “ Non modò enim „ non licebat ex aliâ tribu uxorem „ ducere; ſed neque ex aliâ fami- „ liâ, id eſt, ex aliâ cognatione. „ Itaque ſi illud, ex domo & fa- „ miliâ David, Virgini aptemus, „ dictum illud conſtabit: ſi Joſepho, „ illud ipſum conſequitur. Si enim „ ex domo & familiâ David erat „ Joſeph, non aliunde accepit uxo- „ rem, quàm ex cognatione ſuâ. „ Quid verò, inquies, ſi Legem „ tranſgreſſus ſit? Sed idcirco præ- „ occupans teſtificatus eſt, Joſeph „ fuiſſe juſtum, ut ne hoc diceres: „ ſed, illius virtutem edoctus, nôſ- „ ſes Legem ab ipſo non fuiſſe „ violatam. „

Cæterùm in medii ævi tenebris invaluit apud plebem ſiniſtra illa de B. Joſephi ſimplicitate opinio. Legitur enim *in Additamentis Molani ad Uſuardum*, *VII. idus Aprilis*: “ Item in Eifliâ, monaſterio Stein- „ felt [Ordinis Præmonſtratenſis] „ ſanctæ memoriæ Hermanni, qui „ & Joſeph PROPTER SIMPLICITA- „ TEM dictus eſt. „

Pag. 304. *Annot. C.*

Ambroſio jungendus Origenes, qui *Tomo III. Expoſitionum in Geneſin*, *edit. ult. Tomo I. pag.* 24. Πέτρος.... ἐπὶ τέλει ἐν Ρώμῃ γενόμενος, ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν. “ Petrus ad ex- „ tremum Romam veniens, cruci „ ſuffixus eſt capite demiſſo; ſic „ enim ut in cruce collocaretur, „ oraverat. „ Lege Euſebium *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. cap.* 1., ubi locum illum Origenis adducit.

Pag. 343. *in ſcholio P. col.* 2.

Quem Librum ibi, Bollandiſtas ſecutus, adſcripſi N. le Large, alii tribuunt Genovevano Canonico, nomine Chaponel.

Ad pag. 493. *Adde ſcholio P. ad finem*:

De variis adſervandæ Euchariſtiæ modis agit Mabillonius *Commentario in Ordinem Romanum, T. II. Muſæi Italici, ad calcem, pag.* CXXXIX.

Ad pag. 510. *circa med., poſt ea verba* : Volentem nubere vocavit Deus, *prima editio Molani, fol.* 79., *addebat*:

Suſpicor autem hæc eum habere ex apocryphis ſcriptis Hæreticorum, qui Nuptias damnaverunt : & eorum, qui ſui ipſius mutilationem licitam eſſe defenderunt. Apud alios enim Hiſtoricos, aut veteres Scriptores, neutrum facilè re-
A peries. Dicit autem Nicolaus Zegerus in Præfatione (*A*) No-
B vi Teſtamenti (*B*), quod ipſe caſtigavit, ſe has Præfationes offendiſſe in vetuſtiſſimis Bibliis, ante annos plus mille, adſcriptas, etiamſi incerti ſint Auctoris.

(*A*) Seu potiùs in Epiſtolâ nuncupatoriâ ad Paulum IV., datâ Lovanii an. 1558. menſe ſextili. Verbis à Molano citatis addit : " Qui „ quiſquis fuit homo, nec indoctus fuit, nec indignus ab eruditâ „ illâ Antiquitate habitus, cujus dictata literis adjungerentur omnium „ ſacratiſſimis; ut ne interim dicamus quòd fortaſſe idem fuerit, „ qui Interpretem, vel certè Recognitorem veteris verſionis [Italicæ, ſeu prioris Vulgatæ Latinæ] egit. „

(*B*) Hôc titulo editi : *Novum Jeſu Chriſti Teſtamentum, juxta veterem Eccleſiæ editionem, ex probatiſſimis, eiſdemque vetuſtiſſimis, tum Scriptoribus, tum exemplaribus, ſuæ fidei atque integritati reſtitutum : brevibuſque illuſtratum adnotatiunculis. Diſpice, Lector, & vide rationes in Caſtigatore* (*) : *& probabis* [experiere] *nullum hactenus prodiiſſe caſtigatius unquam. Lovanii, ex officinâ Stephani Valerii, Typogr. Jurat. Anno* 1559. In-24. 2. vol., T. I., pagg. duplicatis 227.: T. II., 151.

(*) Liber eſt, quem Tacitus Nicolaus Zegerus anno 1555. vulgârat, hac inſcriptione : *Epanorthotes. Caſtigationes in Novum Teſtamentum, in quibus depravata reſtituuntur, adjecta reſecantur, & ſublata reponuntur.*

Ad pag. 515. *in fine, poſt verba* : Et ſolvent, *prima editio, folio* 153., *addebat* :

“ Ex Argenteis triginta, quibus Salvator venditus eſt „ (ut hoc pro Pictoribus adjiciam) “ ſcio, inquit Budæus (1), „ hodie in Eccleſiâ D. Joannis Lateranenſi [Lateranenſis : Gallicè vulgò *du Temple*] Pariſiis oſtendi unum, qui ex illis „ eſſe dictitatur, quos Judas in Templum abjecit, charactere- „ rem diverſum à Denario Romano habentem. Habet enim „ effigiem, non luſcam, eminente alterâ malâ (ùt Romana „ nomiſmata viſuntur) ſed adverſam & integram : & á ter- „ go, floſculum (*C*).

(1) *Libro V. de Aſſe.*

C

(*C*) Caſpar Waſerus *de antiquis Numis Hebræorum, &c. Libro II. cap.* 4., *in Criticorum ſacrorum Tomo VIII.* (Londini 1660.) *coll.* 992. 993. “ Æſtimabimus triginta illos „ numos argenteos [quibus venditus eſt Chriſtus] unciis argenti „ xv., hoc eſt, totidem thaleris „ Imperialibus.... ſive 20. florenis, „ quos vocant, Germanicis... Etenim „ liquidò conſtat fuiſſe numos illos „ ex argenti metallo percuſſos; quo „ ex metallo etiam Sicli cuſi, & „ Argentei propterea dicti fuerunt; „ ùt vox כסף vel כספא, quâ Propheta Zacharias, & Syrus Interpres: item vox ἀργύρου, vel ἀργύρια, „ quâ Symmachus, Aquila, & Euangeliſtæ utuntur, ſatìs ſuperque „ docent...... Præterea ſacros fuiſſe „ Siclos, non profanos.... hinc patet, quòd videlicet ii, quibus „ Siclus ſacer peculiariter à Deo „ commendatus fuerat, nempe primarii Sacerdotes, dicantur cum „ Judâ de pretio conveniſſe & tranſegiſſe; ad quos idem etiam, mox „ pœnitens, hanc pecuniam retulit.... Accedit quòd Euſebius.... „ hoſce Argenteos diſertè ϛατῆρας „ tranſſcripſit Libro x. Ἀποδείξεως. „ Atqui ϛατῆρας fuiſſe tetradrachmos, eodem videlicet cum Siclo „ ſacro pondere, adnotatum eſt. „ Et idem confirmat Joſephus, qui „ voce Ἀργυρίων non tantùm pro „ Siclis palàm eſt uſus (ùt liquet „ ex Lib. IX. c. 2., ...) ſed etiam „ pro Siclis tetradrachmis, ùt ipſe „ diſertè dicit Antiq. L. III. c. 9..... „ Hinc ergo juſtè & probabiliter „ videtur inferri iſtos XXX. Numos Siclorum ſacrorum ſpeciem „ geſſiſſe. Quod indicio eſt non „ levi, ſingulos Argenteos non (ùt „ quidam interpretantur) pretii fuiſſe x. denariorum...... multo minùs Argenteum, qui Romæ adhuc..... in Templo S. Crucis in „ Hieruſalem..... oſtenditur : nec „ qui Pariſiis, in Templo [S.] Johannis Lateranenſis, trans vitrum „ ſpectandus conceditur, ex numero xxx. iſtorum Numorum fuiſſe; ſiquidem is nec titulis, nec „ imaginibus, nec pondere (Didrachmus enim eſt....) cum ſacro illo Siclo tetradrachmo ſimi-

„ litudinis affinitatiſque quicquam „ habet..... Quin nec Hieroſolymis, nec in Judæâ..... ſed in „ Inſulâ Rhodo cuſum eum fuiſſe „ Græca vox ΡΟΔΙΟΝ ei inſculpta „ notat, in quâ, more priſcorum „ Græcorum, ultimum O parvum „ eſt. Habet autem unâ parte hominis caput.... adverſum & integrum, & radiatum quidem caput.... Coloſſi Rhodienſis: alterâ autem florem.... quem.... Roſam quidam volunt eſſe: alii florem.... qui Italis *Tornaſole* vocatur: alii Anemonem, vulgò papaver erraticum: alii alium quempiam florem interpretantur. „

Videri poteſt hujus Rhodii Nummi figura apud eundem Waſerum; *dictæ edit. pag. ante col. 929.*: apud Calmetum *ad finem Dictionarii Biblici*, alioſque: nominatim apud Andream Favyn *Théatre d'honneur & de Chevalerie pag. 1611.* Is unum ejuſmodi habuit, æſtimatque Gallicis aſſibus duodecim, cum uno liliardo, ſeu aſſis quadrante. Ego alios duos vidi, quorum alter oſtenditur apud Cæleſtinos Heverleenſes, putaturque ab iis eſſe ex Argenteis illis, quibus venditus eſt Dominus. Æquat autem ferè pondere numum Francicum, qui reſpondet Brabantinis Schellingis duobus cum dimidio.

JOANNIS

JOANNIS MOLANI
ORATIO
DE AGNIS DEI,

Recuſa ad editionem ſecundam, quæ Lovanii prodiit è typis Franciſci Simonis anno M. DC. XXXV.

PRUDENTISSIMO ET INTEGERRIMO

D. JOANNI STEMPELIO,

CONSULI GOUDANO,

JOANNES MOLANUS S. P. D.

MITTO tibi, obſervande Domine cognate, Orationem de Agnis Dei, quæ ſemel mihi per adverſarios publico incendio Gandavi periit. Quare ſecundò eam ſcripſi : & quæ deperdita erant, ùt potui, recollegi. Quæ cùm jam typis æneis publicetur in mille & quingentis exemplaribus, non facilè eandem injuriam pati poterit : ſed, utì ſpero, ædificationi & utilitati quorundam ſubſerviet. Eſt autem Oratio hæc partim mea, partim, ùt videre licet capite XI. & XII., Reverendi & clari Theologi Gerardi Buſæi, Neomagenſis, Canonici & celeberrimi Eccleſiaſtis Xanthenſis, cujus fratres Buſæos, & cognatos Caniſios, in Societate JESU, *noſſe te ſcio. Qui etſi præ modeſtiâ, mortuô Illyricô, ea edere noluerit, quæ contra eum vivum meditatus erat, cùm tamen in ea inciderim apud clientem ipſius Joannem Xanthenſem, quem Lovanii in ſacris ſtudiis alebat, & nunc in fundatione ſanctæ Helenæ Auguſtæ* (*) *Canonicum habet, confido me non peccare in amicum, etſi ei quædam ex eo docto Opere, ipſo inſcio, cum meis evulgata remittam. Charitas enim non agit perperam* (**). *Adjunxi de Decimis Orationes duas, unam de dandis, alteram de defendendis; quæ non modò filiis tuis Canonicis Colonienſibus, ſed & multis aliis Eccleſiaſticis & laicis uſui eſſe poterunt. Dominus Deus Bataviam noſtram (ex quâ ultra tredecim annos propter Chriſtum cum conjuge & liberis exulas) ad avitæ religionis & obedientiæ ſplendorem citò reducere dignetur. Bene vale cum totâ familiâ. Lovanii, anno 1585., kalendis Maii.*

(*) Id eſt, in Ordine Canonicorum Regularium S. Crucis, non ab Helenâ Auguſtâ, non à ficto Pontifice Romano Quiriaco, ſeu Cyriaco (ùt ævo Molani putabatur :) ſed à Theodoro de Cellis [pagus eſt prope Dionantum in ditione Leodicenſi] fundato ſub annum 1211., ac primùm in urbe Huenſi ad moſam locato.

(**) *1. Cor. XIII. 4.*

JOANNIS MOLANI
DE
AGNIS DEI
ORATIO.

CAPUT I.

De Maledictionis & Benedictionis efficaciâ.

EXTAT APUD Auguſtinum, ultimo libro de Civitate Dei (1), horrendum exemplum Maledictionis maternæ. Memorat enim, decem Fratres (quorum ſeptem erant mares, tres fœminæ) maledictô matris, quæ, recenti patris eorum obitu, deſtituta, injuriam ſibi ab eis factam acerbiſſimè tulit, tali pœnâ divinitus coërcitos eſſe, ut horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum. In quâ fœdiſſimâ ſpecie, cùm oculos ſuorum civium non ferrent, quaquaverſum cuique ire viſum eſt, toto penè vagabantur orbe Romano. Quo horribili exemplo de duobus admonemur: primùm, à filiis multùm metuendam eſſe parentis execrationem, etſi ea ex

(1) *Capite VIII.*

impatientiâ effundatur : deinde, à contrario colligitur, de Eccleſiaſticis Benedictionibus non niſi optimè ſentiendum eſſe. Nam ſi privatæ mulieris maledictio tantam, Dei judiciô, efficaciam habuerit, quid ſentiendum eſt de Benedictionibus Presbyterorum, qui, dum benedicunt, ſeſe Dei & Eccleſiæ ejus Miniſtros exhibent? Verùm non conſtitui in-præſentia-
A rum de Benedictionibus generatim agere (*A*), aut ſpecie-
B rum varietatem (*B*) ingredi : ſed tantùm agere de Agnis

(*A*) De quibus Libros duos, & tertium de Maledictionibus, edidit Jacobus Gretſerus, *Operum Tomo V.*, *edit. Ratiſponenſis pp. 170--305.* In ultimo, præter exemplum à Molano adductum, aliud habet *cap. 3.*, nempe maledictionis, à S. Jacobo Niſibeno, Eremitâ, adversùs impudentes quaſdam Puellas prolatæ, ex Theodoreti *Philotheo*, ſeu *Hiſtoriâ religiosâ* : dein aliud ex Gregorii Magni *Dialogor. Libro III. cap. 15.* de maledictione à Florentio monacho prolatâ in quatuor interemtores urſi, quem is habuerat ovium ſuarum cuſtodem. *Capiti 6.* Gretſerus inſeruit maledictiones, quas S. Ephræm in ſuo Teſtamento conjecit in Hæreticos, & Apoſtatas à fide. Alia complura maledictionum exempla & effecta congerit *capp. 7.* & *8.* *Capite ſequenti* oſtendit, etiam res rationis expertes fuiſſe aliquando maledictioni à viris ſanctis ſubjectas (utique non propter ſe, ſed propter homines:) nucem arborem à S. Eligio: malos item arbores, à S. Brigidâ, virgine Hibernâ : corvum, à S. Coëngino, &c. *Capite 10.* punitos narrat, qui maledici fuerant in Sanctos. Ultimo, ſeu *XI. capite* expendit utrùm per maledictionem divinam, Geneſ. III., Serpentis natura fuerit mutata : reſpondetque cum Delrio, quæ Serpenti à naturâ competebant, hæc eadem Deum illi in pœnam & ſupplicium vertiſſe. Porrò Maledictionem, ſeu imprecationem, aliquando licitam eſſe adſtruxerat Gretſerus exemplis Dei Geneſ. III. V. XII., Deut. XXVII. XXVIII., Num. V.: Chriſti Domini, Marci XI.: Noë Patriarchæ, Gen. IX.: Jobi, Job. III. : Hieremiæ, Hierem. XX.: Davidis, Pſ. CVIII. His addere poterat ritum Diſcalceati, Deuter. XXV. 9. 10.

(*B*) Variæ enim res in Eccleſiâ Catholicâ benedici, ſeu conſecrari ſolent, de quibus ſingillatim agit Gretſerus Operis allegati *Libro II.*: Aqua, Sal, Oleum, Panis, Cerei, (præſertim Paſchales,) Agnus cereus, Novi Fructus, Vinum (in feſto S. Joannis Euangeliſtæ,) Cineres (in capite Jejunii Quadrageſimalis,) Roſa aurea, ramuſculo conſerta (in Dominicâ *Lætare* (*)) Palmæ, Agnus Paſchalis, (ſeu carnes, ova, lac, & mel in feſto Paſchæ,) Vaſa & ornamenta Eccleſiaſtica, Campanæ, Zonæ, ſeu cingu-

(*) De hac exſtat inter Opera Theophili Raynaudi Tomo X. pp. 401---530. *Roſa mediana, Romani Pontificis benedictione conſecrata; Ritus ſacer Dominicæ quartæ Quadrageſimæ, enucleatus: Incentiva explendi quadragintadiale Jejunium, illuſtrata.*

Dei, qui à Romano Pontifice benedicuntur, & per Catholicam Eccleſiam ubique diſtribuuntur.

CAPUT II.

De Eulogiis, ſeu Panibus benedictis.

PRIMUM itaque meminerimus Majores noſtros, Panes benedictos, quos Græci Eulogias vocabant, in ſymbolum mutuæ amicitiæ, communionis, & benedictionis, ſibi mutuò, etiam longè diſſitis, tranſmiſiſſe. Cujus rei occurrunt conjuncta aliquot teſtimonia Paulini Epiſcopi in Tomo ſecundo Operum beatiſſimi Auguſtini (*C*). Scribit enim Auguſtino Paulinus, Epiſcopus Nolanus (2): "Panem unum, quem „ unanimitatis indicio miſimus charitati tuæ, rogamus acci- „ piendo benedicas. „ Et rurſus ad Alipium Epiſcopum (*D*) (3): "Panem unum ſanctitati tuæ, unitatis gratiâ, miſimus, „ in quo etiam Trinitatis ſoliditas continetur. Hunc pa- „ nem, eulogiam eſſe tu facies, dignatione ſumendi. „ Præterea, in aliâ Epiſtolâ (4), ad Romanianum ſcriptâ, in quâ congratulatur Hipponenſi Eccleſiæ, quòd Auguſtinum meruerit habere Epiſcopi Collegam: "Ne vacuum, inquit, fra- „ ternæ humanitatis officium videretur, de buccellato Chriſ- „ tianæ expeditionis (5), in cujus procinctu quotidie ad „ frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi, pari- „ ter & filio noſtro Licentio, miſimus. Non enim potui- „ mus à benedictione ſecernere, quem cupimus eâdem no- „ bis gratiâ penitus annectere. „ Huc pertinet etiam quod

C

(2) *Epiſt. XXXI.*

D

(3) *Epiſt. XXXV.*

(4) *Epiſt. XXXVI.*

(5) [Ammianus] *Marcellinus Lib. XVIII. ſcribit Buccellatum fuiſſe frumentum, ad usûs diuturnitatem excoctum.*

---

la, & ſimilia. Omiſit autem Gretſerus Gladium & Pileum, à ſummo Pontifice conſecrari ſolitos, & mitti ad eos Belli Duces, qui rem Chriſtianam ſtrenuè promoverunt, aut tuiti ſunt. Hunc ritum illuſtravit Theophilus Raynaudus libro, cui titulus: *Natale Domini, Pontificiâ Gladii & Pilei initiatione ſolemne; Lucubratio, quâ ſplendorum naſcentis Chriſti emblematica inſignia, appoſitè ad incendendam tanti myſterii pietatem, petitis ex ſacrâ & humanâ literaturâ ſubſidiis, illuſtrantur:* Exſtat *Operum ejus Tomo X.*, *paginis 531. & ſeqq.*

(*C*) Editionis Lovanienſium, ſive Plantinianæ, quam magnâ ex parte Molanus accuravit.

(*D*) Tagaſtinum.

E Auguſtinus Paulino reſcripſit (*E*) : “ Panis, quem miſimus, „ uberior benedictio fiet, dilectione accipientis veſtræ be-
F „ nignitatis (*F*).

Ex ejuſdem verò divi Auguſtini libro ſecundo de Peccato-
(6) *Capite XXVI.* rum meritis & remiſſione (6) notum eſt, hunc Panem ſacrum & benedictum Catechumenis datum eſſe. Qui hodie,
(7) *Capite VII.* quod Alanus [Copus] Dialogo quarto (7) notavit, non communicantibus datur. Lindanus quoque in Apologetico
G ſcribit, Græcis Ἀντίδωρον (*G*), Gallis linguâ ſemilacerâ, *le Pain beni* dici, quaſi dicas Panem benedictum : qui Dominico die ad Miſſam fidelium conſecratur in illorum uſum, qui ſacræ
H Menſæ tunc non ſunt participes (*H*); quemadmodum Pari-

(*E*) Epiſtolâ XXXIV., in editione Benedictinorum XXXI.

(*F*) Leo IV. Papa *Homiliâ de curâ Paſtor.*, circa annum 850., ad Parochos : “ Eulogias poſt Miſſas, „ in diebus feſtis, plebi diſtribuite. „ Ex Marculfi *Formulis*, *Libro II. capp.* 42. 44. 45., liquet, ejus ætate, id eſt, exeunte ſeptimo ſæculo, ſolitos Epiſcopos mutuò ſibi mittere Eulogias Feſtis Paſchalibus & Natalitiis. Earum utilitatem laudavit S. Germanus, Patriarcha CPolitanus. Eulogiarum quoque meminerunt Balſamon *ad ſecundum Canonem Antiochenum :* Joannes Cantacuzenus *Libro I. cap.* 41. Nicephorus CPolitanus *cap. XIX.* Codinus *de Officiis Aulæ CPolitanæ :* Cabaſilas *ad Liturgiam.* Ex quibus diſcimus Græcos, ad finem Liturgiæ, Eulogias multâ cum veneratione ſuſcipere à Sacerdote, ejuſque dextram oſculari. Stant autem eas ſuſcipiendo, & deinde eas in ipsâ Eccleſiâ comedunt, etiam qui ſacræ Euchariſtiæ participes fuere : ad abſentes non deferuntur hæ quidem Eulogiæ in Liturgiâ ſacratæ, ſed aliæ, quæ diebus Sabbati, & in pervigiliis Feſtorum ſacrantur veſperi. Lege Jacobum Goar *ad Euchologium Græcorum*, *pag.* 154.

(*G*) Quaſi dicas : *Donum pro Dono.* Obſerva ſacram Euchariſtiam in Græcis Liturgiis frequenter appellari DONUM, vel DONA.

(*H*) *Tant que dura la ferveur des Chrétiens pour la ſainte Communion, comme ils offroient & communioient tous à la Meſſe, l'on ne penſa point aux Eulogies. Mais quand ils commencèrent à ſe contenter d'offrir & d'aſſiſter au Sacrifice ſans y communier, l'Egliſe crut qu'au moins il falloit les porter à communier ſpirituellement, & les y exciter par quelque Signe ou Symbole extèrieur, qui repréſentât la Communion Sacramentale. Rien n'étoit plus propre à ce deſſein, que les reſtes de pain & de vin, que l'on avoit offèrts, mais qui n'étoient pas conſacrés. On leur diſtribua donc les oblations non conſacrées, ou après la Communion du Clergé & de ceux qui s'étoient préſentés à la ſainte Table : ou tout-à-fait après la Meſſe, mais avant que le Diacre donnât le congé. Comme ces Eulogies étoient une eſpèce de ſupplément de l'Eucha-*

ſiis per Eccleſias Parochiales ſolenni uſu obſervari vidit (8) (*I*).

(8) *Apologetici parte II. cap.* 49.

I

Videtur autem harum Eulogiarum uſus ab Apoſtolicis temporibus dimanâſſe. Pio enim Pontifici, qui Apoſtolorum temporibus proximus fuit, Decretum, in Tomo primo Conciliorum, & Libro quinto Decretorum Burchardi tribuitur, quô conſtitutum erat, ut fideles, qui communicare non fuerunt parati, poſt Miſſarum ſolennia, Eulogias omni die Domi-

---

riſtie, on les diſtribuoit avec les mêmes cérèmonies extèrieures. L'Evêque ou le Prêtre célèbrant donnoit le pain, & le Diacre préſentoit la coupe. Les Fidèles les recevoient avec reſpect, baiſant la main du Prêtre qui les diſtribuoit. Chacun recevoit ce pain béni dans ſa main, & on faiſoit ſur ſoi le ſigne de la Croix avant que de le porter à ſa bouche. Il falloit étre à jeun pour en manger : & ceux qui le recevoient dans la main, après avoir mangé, le donnoient à ceux qui étoient à jeun auprès d'eux, pour le manger dans l'égliſe même. On en envoyoit aux abſens : & les chefs de familles en emportoient à ceux de leurs maiſons, qui n'avoient pû ſe trouver à l'aſſemblée. On n'en donnoit point aux Infidèles, ni à ceux des Fidèles, qui étoient excommuniés. Ce qu'on donnoit aux Catèchumènes, que S. Auguſtin appelle Eulogie, & une eſpèce de Sacrement, étoit le Sel béni, qu'on leur mettoit dans la bouche. Pour ce qui eſt des Eulogies dont nous parlons, S. Auguſtin les appelle ailleurs Eulogies de pain, pour les diſtinguer des autres choſes, qu'on béniſſoit auſſi par la prière, & que pour cela on nommoit Eulogies. Bocquillot, *Liturgie ſacrée*, pp. 435. 436.

(*I*) Idem fit in aliis Galliarum Eccleſiis. Rotomagi editur panis ille, ùt ſacræ Communionis ſupplementum : & aliquot ejus particulæ in domos deferuntur ad eos, qui Miſſæ ſacrificio non potuerunt adeſſe. Jubet autem Miſſale ac Rituale ejuſdem Eccleſiæ, diſtribui Eulogias à Clericis, non à Laïcis, nedum à feminis. (*Voyages Liturgiques, pag.* 422.) In eâdem diœceſi ſtatutum, ùt Sacerdos, peractâ pro conjugio Miſſâ, " conjugalis convictûs ſymbo„ lum, ſponſo & ſponſæ panem „ diſtribuat vino intinctum „ : à meridie, aut ſub veſperam, idem ſacerdos, poſtquam, Æditu comite, nuptialem thalamum aquâ luſtricâ aſperſit, & preces congruas recitavit, rurſum pani benedicit & vino, ac mox intinctum vino panem recèns conjugatis præbet, ùt in fine Miſſæ. (*Ibid. pagg.* 420. 421.) Inhibuit autem Concilium Rotomagenſe, anno 1581. habitum, *de Curatorum & aliorum Presbyteror. offic.*, *can.* 34., " in Dominicalibus Chari„ tatum, atque aliarum fraternita„ tum, Miſſis, aquam & panem be„ nedici, aut conciones haberi : „ ſed ea [voluit] ſervari Parœciali „ Miſſæ, à quâ, inquit, populos „ avertunt. „

nico, & in diebus feſtis accipiant, à Presbyteris benedic-
K tas (*K*).

CAPUT III.

De efficaciâ Eulogiarum.

L

(9) *Cap. 9. in Tomo III. Conciliorum.*

IDEM DECRETUM extat in Concilio Nannetenſi (9), in Galliis habito (*L*); ubi ſubjungitur, ut Presbyter, Eulogias daturus, antea his verbis eis benedicat: "Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, benedicere digneris „ hunc Panem tuâ ſanctâ & ſpirituali benedictione, ut ſit „ omnibus ſalus mentis & corporis: atque contra omnes morbos, & univerſas inimicorum inſidias tutamentum (*M*); per „ Dominum noſtrum JESUM Chriſtum, filium tuum, Panem vitæ, qui de cælo deſcendit, ac dat vitam & ſalutem „ mundo, & tecum vivit, & regnat, per omnia ſæcula ſæculorum. „

M

Sanè per hanc Panum ſpiritualem benedictionem ſæpe Dæmones expulſos eſſe, aliaque Miracula contigiſſe, ex Eccleſiaſticis hiſtoriis non eſt obſcurum. Fortunatus, Epiſcopus Pictavorum, ſcribit in Vitâ ſancti Germani (10), Epiſcopi Pariſiorum (*N*), eum curâſſe conjugem illuſtris viri Vulfarii de Steſiâ, penè exanimem, adapertis violenter dentibus, & Eulogiis in os transjectis.

(10) *Cap. XII. & XLII. ad 28. Maii.*

N

O Scribit idem, in Villâ Pariſienſis Eccleſiæ, quæ Methe (*O*)

(*K*) Sed nullus ante decimum ſæculum hujus Decreti meminit; quod ne in falſarum quidem Decretalium numero reperitur.

(*L*) Circa annum 800. Lege Scholia Jacobi Sirmondi, & Baluzii Præfationem ad Reginonem, qui Concilium hoc inſeruit primo ſuo Libro *de Eccleſ. diſciplin. cap.* 332.

(*M*) Ut rectè dixeris de Pane benedicto, quod de Sale Catechumenis diſtributo ſcribebat Auguſtinus *Libro II. de Peccatorum meritis & remiſſione, cap. 26.*: "Quod „ accipiunt, quàmvis non ſit Corpus Chriſti, ſanctum eſt tamen, & „ ſanctius quàm cibi quibus alimur; „ quoniam Sacramentum eſt „ (ſeu, ùt hodie loquimur, *Sacramentale.*)

(*N*) Qui deceſſit anno 576. die 28. maii, ferè octogenarius.

(*O*) Antuerpienſes Hagiographi dicitur,

dicitur, cùm omnes præter unum gravi tædio laborarent. Germanum eulogias eò miſiſſe : &, primô eulogiarum guſtu, turbam illam, cum eſcâ, ſanitatem manducaſſe.

Porrò illuſtris matrona, Deoque dicata, Auſtreberta, panem habebat à beato Auſtregiſilo, Epiſcopo Bituricum (*P*), benedictum, & ſibi pro eulogiis tranſmiſſum. Hunc autem ſervabat, ut ſi quis malè affectus videretur, illi integrâ fide ſumendum præberet. Unde piſtori ſuo, Leodemaro, invito in os ingeri curavit : moxque ille malum omne, quo cruciabatur, evomuit. Quod ejus temporis Scriptor in Vitâ Auſtregiſili (11) poſteritati tradidit. Cæterùm hæc pauca exempla, ne prolixior ſim, ſufficiant.

P

(11) *Ad diem 20. Maii.*

Meminerimus interim tanti Majores noſtros benedictionem feciſſe, ut aliquando diſputatum ſit an Sacerdotes poſſint benedicere; ſicut videre licet in Tractatu de ſeptem Ordinibus, qui in Hieronymi Operibus aliquoties eſt excuſus, & in Opuſculo Bernonis Abbatis, de Officio Miſſæ (12). Putabant enim nonnulli benedicendi poteſtatem penès ſolos eſſe Epiſcopos. Quorum ſententia, ùt eſt manifeſti erroris convicta, ſic hoc etiam conſtanter ab omnibus retinetur, ampliorem benedicendi poteſtatem penès eos eſſe, qui perfectiùs Chriſti perſonam gerunt, & quibus majus in Eccleſiâ Dei miniſterium eſt concreditum.

(12) *Berno, cap. 22.*

CAPUT IV.

De Benedictionibus ſancti Petri.

UNDE SUMMI Pontificis Benedictiones ſemper in Chriſti Eccleſiâ pluris habitæ ſunt, quàm cæterorum Epiſcoporum, aut inferiorum Sacerdotum. Has autem Pontificias

legunt (*) : " Quæ dicitur Inethe " : nec exponunt ubi fuerit hæc Villa, ſive *Poſſeſſio* Eccleſiæ Pariſienſis. An fortè in loco, qui nunc *Igny*, Lutetiâ diſſito circiter XII. M. P. ad Africum ?

(*P*) Cui ſucceſſit anno 624. B. Sulpitius, cognomento Pius, de quo ſuprà *pag. 549.*

(*) *Tomo VI. Maii, pag. 783., n. 26.*

Eeee

benedictiones non unius fuiſſe generis, ex ſolis Gregorii Magni Epiſtolis animadverti poteſt. Is enim, cum ſuis literis, pro benedictione ſancti Petri, inter alia, tranſmiſit ca-
Q R S miſias (*Q*), oraria (*R*), pallia Aquitanica (*S*), cucullam,
T tunicam, paraturam (*T*) unam, caballum, nummos, & ſæpiſſimè clavim ad collum ſuſpendendam.

Nos ex multis locis pauca tantùm ſeligemus, è quibus clarè cognoſcatur, quid de Benedictionibus dictis ſit ſentiendum. Scribit ad Anaſtaſium, Patriarcham Antiochenum (13): " Amatoris veſtri, beati Petri Apoſtoli, vobis claves tranſ„ miſi; quæ, ſuper ægros poſitæ, multis ſolent miraculis „ coruſcare. „ Ad Joannem autem, Exconſulem: & iiſdem verbis ad Andream de Debiriâ (14): " Sanctiſſimam clavem „ à beati Petri, Apoſtolorum principis, corpore, vobis tranſ„ miſi, quæ ſuper ægros multis ſolet coruſcare miraculis. „ Nam etiam de catenis ejus interiùs habet. Eædem igitur „ catenæ, quæ illa ſancta colla tenuerunt, ſuſpenſæ, colla „ veſtra ſanctificent. „ Rurſus ad Conſtantiam Auguſtam (15): " Quia ſereniſſimæ Dominæ religioſum deſiderium vacuum „ eſſe non debet, de Catenis, quas ipſe ſanctus Paulus Apoſ„ tolus in collo & in manibus geſtavit, ex quibus multa mi„ racula in populo demonſtrantur, partem aliquam vobis „ tranſmittere curabo, ſi tamen hanc tollere limando præ„ valuero. Quia dum frequenter ex catenis eiſdem multi „ venientes benedictionem petant, quibuſdam petentibus, „ diu per catenas ipſas ducitur lima: & tamen, ut aliquid „ exinde exeat, non obtinetur. „ Scribit ad Childebertum,
V Regem Francorum (*V*) (16): " Claves ſancti Petri, in „ quibus de vinculis catenarum ejus incluſum eſt, Excellen„ tiæ veſtræ direximus: quæ collo veſtro ſuſpenſæ, à malis

(13) *Lib. I. Epiſt. 25.*

(14) *Lib. I. Epiſt. 30. & 2.*

(15) *Lib. III. Epiſt. 30.*

(16) *Libro V. Epiſt. 6.*

(*Q*) Interulas, ſeu induſia: Gallicè *Chemiſes.*

(*R*) Sudaria, ori tergendo: nunc Stolas appellamus.

(*S*) Santonicos fortè Bardocucullos, notos ex Martiale, *Lib. XIV. epig. 138.*

(*T*) Veſtis ornamentum è filis argenteis, vel aureis contextum: Gallicè *une garniture d'or ou d'argent.*

(*V*) Nomine tenùs; nam tota auctoritas tum fuit penès Pipinum Heriſtallium. Obiit Childebertus III. an. 711., à piâ munificentiâ laudatus alteri Gregorio, Turonum Antiſtiti.

„ vos omnibus tueantur. „ Ad Theoctiſtum autem, & Andream (17): “ Benedictionem ſancti Petri Apoſtoli, clavem „ à ſanctiſſimo ejus corpore tranſmiſi; quam quidam, quia „ ſancti Petri clavis eſſet, deſpiciens, ſed pro eo quòd au- „ ream eam vidit, facere ſibi ex illâ aliquid aliud „ volens, eduxit cultellum ut eam incideret. Qui mox cul- „ tellum, quo eam per partes mittere voluit, arreptus per „ ſpiritum, ſibi in guttur defixit, eâdemque horâ defunc- „ tus cecidit. Ipſam ergò veſtræ Excellentiæ tranſmittere „ ſtudui, per quam omnipotens Deus ſuperbientem & perfi- „ dum hominem peremit; ut per eam vos, qui eum timetis, „ & diligitis, & præſentem ſalutem, & æternam habere va- „ leatis. „ Rurſus ad Recharedum, Regem Viſegothorum (X) (18): “ Clavim parvulam à ſanctiſſimo Corpore beati „ Petri Apoſtoli, pro ejus benedictione tranſmiſſurus, in „ quâ ineſt ferrum de catenis ejus incluſum, ut quod collum „ illius ad Martyrium ligaverat, veſtrum ab omnibus pecca- „ tis ſolvat. Crucem quoque dedi latori præſentium, vobis „ offerendam (in qua lignum Dominicæ Crucis ineſt, & ca- „ pilli beati Joannis Baptiſtæ;) ex quâ ſemper ſolatium noſ- „ tri Salvatoris, per interceſſionem Præcurſoris ejus, habea- „ tis. Præterea, tranſmiſimus aliam clavim à ſacratiſſimo bea- „ ti Petri Apoſtoli corpore, quæ cum digno honore repoſi- „ ta, quæquæ apud vos invenerit, benedicendo multipli- „ cet. „ Præterea, Eulogio, Patriarchæ Alexandrino (19): “ Tranſmiſimus crucem parvulam, in quâ de catenis amato- „ rum veſtrorum, ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum, „ inſerta eſt benedictio; quæ oculis veſtris aſſiduè ſupponа- „ tur, quia multa per eandem benedictionem miracula fieri „ conſueverunt. „ Denique, ne in congerendo nimius ſim, ſcribit quoque Libertino, Expræfecto (20): “ Peto ne in- „ juriosum ducatis, quòd viginti annuos veſtitus ad Pueros „ veſtros per Romanum Defenſorem ſcripſimus præberi; quia „ de beati Petri Apoſtoli rebus, quàmvis parva ſint quæ „ offeruntur, pro magnâ ſemper benedictione ſuſcipienda

(17) *Libro VI. Epiſt.* 23.

X

(18) *Libro VII. Epiſt.* 126.

(19) *Libro XXI. Epiſt.* 47.

(20) *Libro I. Epiſt.* 31.

(*X*) Eumque religioſiſſimum, cujus operâ gens Gothorum, ejuratâ hæreſi Arrianâ, Catholicam fidem amplexa fuerat. Data eſt hæc epiſtola anno 599.

„ ſunt. „ Ex his apparet, ex tanti Pontificis judicio, Apoſtolicæ Sedis benedictiones magni faciendas eſſe (*Y*).

Y

Nam ipſe etiam, cum gratiarum actione, Epiſcoporum benedictiones recepit : à Carthaginenſi Epiſcopo (21), benedictionem ſancti Agilegi Martyris (*Z*) : ab Alexandrino (22), eulogias ſancti Marci (*A*) ; quas tamen alibi (23) mavult Petri Apoſtoli, quàm Marci Euangeliſtæ, benedictionem appellare, eò quòd Marcus Petri fuerit diſcipulus, & ab eo Alexandriam miſſus ſit.

(21) *Libro X. Epiſt. 1.*

Z

(22) *Libro XI. Epiſt. 47.*

A

(23) *Libro VII. Epiſt. 29.*

CAPUT V.

Cur ſummi Pontificis benedictiones dicantur ſancti Petri.

NOTANDA eſt verò humilis Majorum noſtrorum loquendi Phraſis. Epiſcopi ſuas benedictiones, non ſuas, ſed pro ratione Eccleſiarum, & Sanctorum, quorum patroci-

---

(*Y*) Obſervat ex Theophilo Raynaudo Proſper Lambertinus, ſeu Benedictus Papa XIV. (*), quemadmodum Miſſæ Sacrificium, etſi paris ſit fructûs *ex opere operato*, à quocunque ſacerdote celebretur, tamen *ex opere operantis* fructuoſius eſt à pio, quàm ab improbo, celebratum : ſic meritò pluris à fidelibus fieri, ac majoris paſſim utilitatis cenſeri cereas Agnorum formas à pio, aut etiam ſancto, Pontifice conſecratas. Ita præ aliis æſtimari audivi, quæ præferebant effigiem S. Pii V., Innocentii XI., Clementis XI.; quod tamen abſque alíus cujuſquam Pontificis injuriâ dictum volo.

(*Z*) Seu Agilei, " in cujus die „ natali S. Auguſtinus de eo, ad „ populum, tractatum (ſeu concio„ nem) habuit ; „ ùt refert Martyrologium Romanum idibus Octobris, ex Poſſidii *Indice*, *cap. 9*. Ejus Reliquias Dominicus, Carthaginienſis Epiſcopus, ad Gregorium Magnum ſubmiſit. Vide hujus *Regiſtrum*, *Lib. X. epiſt. 1.*

(*A*) Alexandrinæ, ſeu Ægyptiorum Eccleſiæ primi conditoris ; ùt ex Euſebio, Hieronymo, Epiphanio, Eutychio, aliiſque conſtat. Eò ſe Marcus contuliſſe videtur anno Chriſti XLIX., Claudii IX., quo hic Judæos omnes (& eodem nomine notos Ethnicis Chriſtianos) Româ pepulit.

(*) *Lib. IV. de Servor. Dei Beatif. &c., parte I. cap. 5. nn. 13.14.15. ; edit. 1749. pp. 73-75.*

nium venerabantur, nunc Marci Euangeliſtæ, nunc Agilegi Martyris, nunc aliter eas nominabant.

Romanus autem Pontifex, eulogias, quas mittebat, ſemper ſancti Petri benedictionem appellabat, tum quòd ab eo dabantur, qui in Cathedrâ Petri Eccleſiæ Catholicæ præerat: tum etiam, ac potiſſimùm, quia ad earum virtutem & efficaciam multùm merita Principis Apoſtolorum conferunt. " Si „ quid enim, inquit magnus & ter ſanctus Leo Pontifex (24), „ rectè à nobis agitur, rectèque diſcernitur : ſi quid à miſericordiâ Dei quotidianis ſupplicationibus obtinetur, illius „ eſt operum atque meritorum, cujus in Sede ſuâ vivit poteſtas, excellit authoritas. „

(24) *Sermone II. in ſuum Anniverſarium.*

CAPUT VI.

De Agnorum-Dei antiquitate.

INTER multiplices autem Romani Pontificis, ſeu mavis, ſancti Petri benedictiones, multùm celebrantur AGNI-DEI; de quibus non poſſumus non præclarè loqui, & ſentire, ſi eorum antiquitatem, ſi cæremonias, ſi efficaciam, ſi ſignificationem, denique ſi pium inter Chriſtianos hujus Amuleti (*B*) uſum conſideremus. *B*

Antiquitatem commendant divinorum Officiorum ſcriptores, Alcuinus Abbas (25), Caroli Magni famoſiſſimus Præceptor (*C*), ejuſque diſcipulus Amalarius (26), Præſul Trevirorum (*D*). Scribunt enim, Sabbatho ſancto manè, Ar- *C* *D*

(25) *Alcuinus, cap. de Sabbatho ſancto.*

(26) *Amalarius Lib. I. cap. 17.*

(*B*) Amuletum, Remedium eſt adversùs mala, quæ timentur : Gallicè *Préſervatif.* Dictum, opinor, ab amoliendo.

(*C*) Alcuinus, qui & Flaccus Albinus, Eboracenſis apud Anglos Eccleſiæ Diaconus fuit : dein à Carolo Magno non unius monaſterii Abbas conſtitutus, in Turonenſi S. Martini cœnobio vitam clauſit an. 804. die maii 19. Opus *de divinis Officiis*, ejus nomine vulgatum, ejus non eſt, quum in illo mentio fiat Hilperici, qui ſæculo X. vixit : ac multa contineat is liber, ævo Alcuini minimè congrua.

(*D*) Amalarius Fortunatus, Trevirorum Antiſtes, obiit anno 814., poſtquam à Carolo Magno ad Michaëlem Balbum, Græcorum Im-

chidiaconum fundere ceram in vaſe mundo, & miſceri in eâ oleum, & fundi ſimilitudinem Agnorum, eoſque ſervari in loco mundo. In Octavis verò Paſchæ dari eos Agnos poſt communionem populo, ad fumigandum in domibus ſuis pro quacunque neceſſitate, ſeu ad ponendum in agris & vineis propter illuſiones Diabolicas, ſive contra fulgura, & tonitrua.

(27) *Ad Novum Teſtamentum Syriacum, Dilingæ excuſum typis Syriacis.*

Scribit præterea Widmanſtadius, Cancellarius Auſtriæ (27), ſacræ Ceræ illius imagines, quas Agnos-Dei appellant, in Vaticanæ Baſilicæ apſide teſſellati operis, aræ Pontificiæ imminente, ex Conſtantiniani operis ſtructurâ extare: quas ei olim Marcellus II., Pontifex Maximus, ſanctiſſimuſque, jam tum privatus, veluti argumentum cæremoniæ, ante Conſtantini Magni imperium uſitatæ, oſtenderit (*E*). Per mul-

E

---

peratorem, ablegatus fuiſſet, cum Petro Abbate Nonantulæ. Scripſit ille *librum de Sacramento Baptiſmi*, inter Alcuini Opera editum Lutetiæ an. 1617. Alius ab eo eſt Amalarius, Metenſis Eccleſiæ Diaconus, exin Abbas, anno 840. ſuperſtes. Hic, Ludovici Pii juſſu, *libros quatuor de divinis Officiis* contexuit, magnâ, ùt ætas illa ferebat, eruditione refertos. De hujus Opere Molanus agit.

(*E*) En verba Joannis Alberti Widmanſtadii, Juriſconſulti, & Orientalis Auſtriæ ſub Ferdinando I. Cancellarii: " Dominicæ Reſur„ rectionis dies à Syris *Magnus*: & „ octavus ab eo, *Novus*: dieſque la„ bentis inter utrumque ſeptimanæ, „ *Candidatorum* vocantur; non aliâ „ profectò ratione, quàm Latina „ Eccleſia Sabbathum, & hunc ip„ ſum Dominicum diem, *in Albis* „ appellat. Nam cùm olim Chriſ„ tianæ militiæ Sacramento obli„ gandi, per hoſce tantùm dies, „ & ab Epiſcopis tantùm, ſacro „ fonte abluerentur, linteiſque tu„ nicis candidis, & cucullatis, profeſ„ ſionem ſuam teſtarentur, hôc die „ Dominico Epiſcopo ſeſe offerre, „ veſtes candidas ponere, ac, ſiqui „ Romæ baptizati fuiſſent, à Pon„ tificibus Max. cerea ſigilla, ve„ xilliferi Agni figurâ expreſſa, & „ aquæ, Chriſmatis admixtione con„ ſecratæ, immerſa, tanquam ſym„ bola Baptiſmatis, amuletaque ſa„ cra, accipere conſueverunt: at„ que adeò Miniſtros Baptiſmi, „ baptizatoſque, Candidatos eſſe de„ bere receptum fuit, ut Epiſcopi, „ quibus tum ſolis baptizandi mu„ nus deferebatur (ne, obvenien„ te neceſſitate, officio ſuo deeſſe „ uſpiam poſſent) abſque linteâ tu„ nicâ candidâ in publicum nun„ quam prodirent.... Sacræ porrò „ ceræ illius imagines, quas *Agnos* „ *Dei* appellant in Vaticanæ Baſi„ licæ apſide teſſellati operis, aræ „ Pontificiæ imminente, ex Conſtan„ tiniani operis ſtructurâ extant: „ quas mihi olim Marcellus II., „ Pont. Max. ſanctiſſimusque, jam

tas itaque annorum centurias Romana Eccleſia cereos Agnos conſecravit.

„ tum privatus, veluti argumentum ceremoniæ ante Conſtantini „ Magni imperium uſitatæ oſtendit. „

Argumentum extremis Widmanſtadii verbis contentum rejicit Theophilus Raynaudus. (*) Nam " quid „ (ait) Agnis lapideis ad cereos? „ Confutat idem quæcunque varii Scriptores recentiores attulerunt, ut Agnorum cereorum originem ad prima ſæcula referrent; quales Franciſcus Feuardentius, *in Commentariis ad Irenæi Lib. I. cap. VIII. n. 5.* : Auguſtinus Valerius, Cardinalis, & Epiſcopus Veronenſis, *Diſſertatione de Benedictione Cerei Agni, ad Gregorium XIV.* : Alphonſus Cicarellus de Menaviâ, *Tractatu mſ. de origine, benedictione, conſecratione, & virtutibus Agnorum Dei* : Joannes Lorinus, *Commentario in Acta Apoſtolor. cap. VIII.* ℣. 32., alii. Idem Raynaudus nihil autumat vetuſtius de cereis illis Agnis adferri poſſe, quàm *Ordinem Romanum*, ab Amalario productum, adeòque ipſo antiquiorem.

At Proſper Lambertinus *de Servor. Dei Beatificatione &c. Libro IV. Parte II. cap. 21. n. 12.* " Antiquus „ eſt, ait, horum cereorum Agnorum „ uſus; anno quippe 1544. „ Romæ effoſſus eſt tumulus Mariæ „ Auguſtæ, conjugis Honorii „ Imp., & filiæ Stilichonis [quæ „ ante medium ſæculum V. obiit:] „ & præter cætera in tumulo inventus eſt cereus Agnus Dei; „ ita ut infirma omnino videatur „ opinio Panvinii, qui, *de Baptiſmate Paſchali pag. 148.*, credit uſum „ Agnorum conſecrandorum à Romanis Pontificibus inductum ad „ retinendam memoriam ſolemnis „ Baptiſmi, qui primis Religionis „ Chriſtianæ ſæculis ſolo Paſchæ „ & Pentecoſtes tempore peragebatur; ideoque eamdem conſuetudinem non invaluiſſe ante ſæculum IX., quo ferè ſæculo deſiit ſolemnis ille Baptiſmus celebrari. Magìs veri ſimilis eſt „ Cardinalis Auguſtini Valerii ſententia, qui Agnorum benedictionem ad initium ſæculi quinti refert: aut altera Molani, qui „ Agni cerei primordia ætati Conſtantini Magni tribuit, & ideo „ ſæculo Chriſti quarto. „

Verùm, ut ego ab opinione Panvinii, & Raynaudi, non recedam, adducit me ſilentium omnium Scriptorum, qui inter octingentos, à Chriſto annos vixere. Mirum profectò, ſi Agnorum cereorum uſus ab ævo Conſtantini repetendus eſſet, tacituros fuiſſe de illis adeò multos, qui conſcripti, editique ſuperſunt, à quarto ad nonum ſæculum, libros. Non diffiteor imbelles fore negantis hujus argumenti vires adversùs repertum in Mariæ Auguſtæ tumulo cereum Agnum, ſi hac de re certò conſtaret. At credo eam niti teſtimonio

(*) Capite XIII. Libri, cui titulum fecit : *Agnus cereus, Pontificiâ benedictione conſecratus. Symbolum Chriſtiani, per Baptiſmum, ex Chriſto Patre & Eccleſiâ Matre, Filii Dei; expoſitum à R. P. Theophilo Raynaudo Societatis Jeſu* : Habes *Operum Tomo X. pp. 267—400.*

unius Sebaſtiani Munſteri, aut & ejus exſcriptorum. Sic verò ille *Coſmographiæ univerſalis pag. 148.*, *edit. Baſileenſis 1559.*: " In Vaticano, anno Chriſti 1544. in februario, haud procul à Tiberi, cùm in ſacello S. Petri fundamenta foderentur, inventa eſt marmorea arca, longitudine pedum octo & ſemis, latitudine quinque, & ſex altitudine; in quâ condita fuit Maria, Honorii Imp. conjunx, quæ Virgo migravit ex hac luce, præventa inopinatâ morte ante quàm ab Imperatore accepta eſſet. In eâ arcâ, corpore abſumpto, aliquot tantùm dentes ſupererant, capillique, ac tibiarum oſſa duo: præterea veſtis & pallium, quibus tantum auri fuerat intextum, ut ex his combuſtis auri pondo 36. collecta ſint. Erat inſuper capſula argentea, longa pedem unum in ſemiſſem, latitudine digitorum 12., in quâ Vaſcula multa ex cryſtallo, nonnullaque ex achate perpulchrè elaborata. Item Annuli aurei 40., variis gemmis adornati. Erat & Smaragdus auro incluſus, in eoque ſculptum caput, quod creditum eſt ipſum Honorium referre: is 500. aureis noſtratibus æſtimatus eſt. Præterea Inaures, monilia, aliaque muliebria ornamenta, in quibus BULLA EARUM, QUAS HODIE AGNUS DEI VOCANT, per cujus ambitum inſcriptum erat, MARIA NOSTRA FLORENTISSIMA: Laminaque ex auro, & in eâ hæc nomina: MICHAEL, GABRIEL, RAPHAEL, URIEL, græcis literis. Item veluti Racemus, ex ſmaragdis aliiſque gemmis conſertus: & Diſcriminale ex longitudine 12. digitorum, inſcriptum hinc, DOMINO NOSTRO HONORIO: hinc, DOMINA NOSTRA MARIA. Ad hæc inerat ſorex ex chelidonio lapillo, cochleaque, & patera ex cryſtallo: item pila ex auro, luſoriæ ſimilis, ſed quæ in duas partes dividi potuit. Innumeræ penè aliæ inerant gemmæ, quarum etſi plurimæ vetuſtate corruptæ, nonnullæ tamen recentem admirandamque pulchritudinem retinebant. Et hæc omnia Stilico filio dedit pro dote. Sunt autem hodie in Vaticano horti Rom. Pont. " Expendat lector, num ſignificet Munſterus in arcâ illâ repertam bullam iis ſimilem, in quibus hodie Agni cerei reconduntur: an verò bullam, quæ talem Agnum contineret: præterea num ejuſmodi cerea imago mille annis, abſque prodigio, conſervari potuerit.

Mabillonius *Lib. II. de Liturgiâ Gallicanâ pag. 141.* poſtquam oſtendit eos falli, qui ex Prudentio colligunt, quarto jam ſæculo viguiſſe morem benedicendi Cerei Paſchalis, eum tamen ineunte ſaltem ſæculo ſexto receptum fuiſſe probat ex Ennodio, qui Ticinenſis ante annum 520. Epiſcopus fuit. Geminam ille ſcripſit Cerei Paſchalis Benedictionem: & in utrâque teſtatur, ex Cereo benedicto decerptas à Fidelibus fuiſſe particulas contra Procellas. " Inde (pergit Mabillonius) Agnorum Dei cereorum origo. " Fac veram eſſe hanc opinionem; non hinc efficies ritum Pontificium eos conſecrandi ante octavum aut nonum ſæculum invaluiſſe. Nam in diœceſibus Leodienſi, Namurcenſi, Tullenſi, Sueſſionenſi, Silvanectenſi, & aliis quibuſdam,

buſdam, viget conſuetudo partes è Cereis in Purificationis Feſto benedictis decerpendi, quas in Crucis formam effictas ruris præſertim incolæ domum adferunt, ac plerumque externæ caminorum oræ applicant, velut in ædium loco maximè conſpicuo : neque tamen exiſtimo tam veterem eſſe hunc morem, quàm Cereorum in dictâ Feſtivitate benedictionem.

Cæterùm opinioni Mabillonii præiviſſe Baronius aliquatenus videtur, quum *ad annum Chriſti 58. n. 76.* ſcriberet : " Hac noſtrâ ætate complura.... conſtat edita eſſe Miracula ex ceris illis; quæ, ex Cereo acceptæ Paſchali, aliiſque puris admixtæ, & ſacro Chriſmate delibutæ, ac benedictione ſanctificatæ ſunt : quæ & eò, quòd Agni, Chriſti typum præ ſe ferentis, haberent impreſſam imaginem, Agnus-Dei dici conſueverunt; quas recèns baptizati ſuſpenſas ferrent ad collum. Nam cùm ſuis infantibus Gentiles bullas, ad avertendas faſcinationes, ùt docet Varro (**), re turpiculâ conſignatas, vel aliter ſuperſtitionibus auctas, collo appenderent : ad eas abolendas (ùt de multis aliis accidit) placuit, ſuperſtitione in religionem mutatâ, ex ejuſmodi ſacris ceris bullas confici, quas, Agni Chriſtum præ ſe ferentis imagine inſignitas, geniti in Chriſto geſtarent. "

(**) Varro *de Linguâ Latinâ, Lib. VI.*

CAPUT VII.

Quo ritu Agni cerei conſecrentur.

QUO AUTEM ritu id fiat, explicatum eſt in libro Cæremoniarum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ (28). Neque enim quivis, aut quovis tempore, Agnis cereis benedicit : ſed Romanus Pontifex, tempore Paſchali, anno primo ſui Pontificatûs, & deinde ſingulis ſeptenis annis (*F*). Primò,

(28) *Lib. I. in fine ſectionis VII.*

(*F*) Quod vel ex eorum Inſcriptionibus patet, quarum aliquas mihi viſas hìc ſubjicio :

I. In Anticâ : ECCE A. DEI QUI TOL. P. MUND. Sub Agno : AN. I. 1677. INNOCEN. XI. PONT. MAX.

In Poſticâ : S. FRANCISCUS BORGIA SOCIETATIS I. Et ſub hujus effigie : INNOCEN. XI. PONT. MAX.

II. ECCE A. DEI QUI TOL. P. MUNDI. Sub Agno : INNOCEN. XI. PONT. M. A. VII. 1683. In parte aversâ : SANCTUS DOMINICUS. Sub hujus effigie : INNOCEN. XI. PONT. MAX. ANN. VII.

III. ECCE AGN. DEI QUI TOL. P. MUNDI. Sub Agno : CLEMEN. XI. PONT. MAX. AN. XIV. 1714. Retrò : S. PATER BENEDICTUS.

Pontifex benedicit aquæ : Secundò, aquæ per modum crucis infundit Balſamum, & ſacrum Chriſma (*G*) : Tertiò, multas preces & benedictiones fundit ſuper cereas formas Agnorum : Quartò, cum ſolemnitate, Cubicularii in pelvibus argenteis Agnos Pontifici deferunt, quos ipſe in aquam immergit : aſtantes autem Prælati decenter extrahunt, & ut

---

O. P. N. Infrà : CLEMENS XI. PONT. MA. XIV. 1714.

IV. ECCE AGN. DEI QUI TOL. P. MUNDI. Infrà : CLEMENS XI. P. M. A. XIV. 1714. In poſticâ, effigies B. Mariæ V. cum puero Jeſu, cælo illabentis, & ſub eâ Neophytorum turba invocans; circùm: BEAT. ME. DICENT. OMN. GENER. Infrà : ROMA.

V. ECCE AGN. DEI QUI TOLLIT PEC. MUNDI. Infrà : CLEMENS XII. PON. MA. AN. I. 1731. In averſâ parte : Mater Dei cum Filio, ambo Roſarium tenentes.

VI. ECCE AGN. DEI QUI TOLLIT PEC. MUNDI.

CLEMENS XII. P. M.
ANNO I.

Retrò : S. ALOY. GONZAG. S. I. S. STANISL. KOSTK. S. I.

VII. ECCE AGN. DEI QUI TOL. PEC. MUN.

CLEM. XII. P. M.
AN. I.

Retrò : S. PIUS V. PONT. MAX.

VIII. ECCE ANG. (*ſic*) DEI Q. TOL. PEC. MUNDI.

BENEDIC. XIV.
P. M. AN. I.
1741.

In parte averſâ : S. THEODORUS MARTYR.

BENED. XIV. PON. M.

IX. ECCE AGNUS DEI QUI TOL. PEC. MUN.

BENEDICTUS XIV.
P. M. ANNO.....

Retrò : S. JULIANA FALCONERIA ORD. SERV. B. V.

X. ECCE AGN. DEI QUI TOL. PEC. MUN.

CLEMENS XIII.
AN. I.

Retrò : S. JOANNES NEPOMUCENUS MARTYR.

Sunt autem omnes hi Agni cerei formæ ovalis, ſed diverſæ magnitudinis : ac retrò appictam, ùt legiſti, habent alicujus Sancti vel Sanctæ figuram. Dubitatum eſt aliquando num illic exprimi poſſet effigies Beatificati, non Canonizati. Reſpondit Proſper Lambertinus nihil huic rei obſtare (*) : atque Innocentio XIII. exhibuit Agnum cereum, in quo expreſſa fuerat imago B. Pii Papæ V., cùm is necdum in Sanctorum numerum eſſet relatus.

(*G*) Primùm Aqua dumtaxat adhibita ceræ : pòſt additum ſacrum Oleum cum Balſamo. Olim etiam benedictio materiæ commiſſa Archidiacono, qui hanc Sabbato ſancto peragebat, & Agnos cereos diſtribuebat Dominicâ in Albis : nunc ipſe Pontifex benedicit.

(*) *Vide Librum ejus quartum de Servor. Dei Beatif. & Beator. Canonizatione, edit. Romanæ 1749. pag. 774. n. 13.*

ſiccentur, reponunt, uſque ad Sabbathum in Albis (*H*). H
Sabbatho autem hôc, peractâ communione, Pontifex competenti ritu Agnos (*I*) diſtribuit, primùm Cardinalibus, & I
Epiſcopis in eorum mitras, dum illi manum ejus, hi autem genu dextrum, oſculantur: poſtea Protonotariis, & reliquis, in manus, qui ad pedis oſculum provolvuntur (29).

(29) *Libro III. Cærimon. ſect. II.* [cap. 6.]

C A P U T VIII.

De efficaciâ benedictorum Agnorum.

CÆTERUM efficaciam ipſa benedictionis verba explicant. Orat enim Pontifex (30): "Deus omnium ſanctificationum, Dominator Dominus, cujus pietas ſine fine ſentitur, has cereas formas, innocentiſſimi Agni imagine figuratas, benedicere, & per invocationem tui ſancti nominis ſanctificare & conſecrare digneris; ut per ejus tactum, & viſum, fideles invitentur ad laudes: fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempeſtatum, ventorum rabies, infeſta tonitrua temperentur: fugiant, atque tremiſcant maligni ſpiritus ante ſanctæ Crucis vexillum, quod in illis exſculptum eſt. Omnipotens ſempiterne Deus, ſicut ille Agnus, de cujus ſanguine poſtes & ſuperliminaria domûs linebantur, immolatus, populum tuum à perſecutione Ægyptiacâ, mediâ nocte, liberavit: & quem-

(30) *Ibidem Lib. I. Cærimoniarum.*

(*H*) Dies ſequens in Ordine Vienneſi Galliæ, ab annis Io. vulgato dicitur *Dominica in Albis depoſitis*: Rothomagi, *Dominica poſt Albas*: ſic etiam vulgatus Alcuinus, & vetus Ordo Romanus. Ratio patet ex antè dictis.

(*I*) In lance oblatos à Subdiacono, canente: *Pater Sancte, iſti ſunt Agni novelli, qui annunciaverunt vobis Alleluia: modò venerunt ad fontes, repleti ſunt claritate. Alleluia.* Quod ad recèns baptizatos manifeſtè pertinet. Pulcrè de illis Paulinus *Epiſtolâ XII.*

"Læta novos geminis ut Mater Eclesia partus
„ Excipiat finibus, quos Aqua protulerit.....
„ Inde parens ſacro ducit de fonte Sacerdos
„ Infantes, niveos corpore, corde, habitu:
„ Circumdanſque rudes feſtis altaribus Agnos,
„ Unde ſalutiferis imbuit ora cibis.
„ Hinc ſenior ſociæ congaudet turba catervæ:
„ Alleluia novis balat Ovile choris."

„ admodum ille Agnus innocens, tuâ voluntate immolatus „ in arâ crucis, Jesus Chriſtus, Filius, Protoplaſtum noſtrum „ de Diabolicâ poteſtate eripuit : ſic iſti Agni immaculati „ virtutem illam accipiant, quos conſecrandos offerimus in „ conſpectu divinæ majeſtatis tuæ. Tu eos benedicere, ſanc- „ tificare, & conſecrare digneris, ut, tuâ largâ benedic- „ tione ſanctificati, eandem virtutem accipiant contra omnes „ Diabolicas verſutias, & fraudes maligni ſpiritûs; ut illos „ devotè ſuper ſe ferentibus nulla tempeſtas prævaleat, nulla „ adverſitas dominetur, nulla aura peſtilens, neque aëris „ corruptio, nulluſque morbus caducus, nulla maris pro- „ cella, & tempeſtas, nullum incendium, neque ulla iniqui- „ tas, dominetur eis: neque prævaleat homo: partus cum „ matre incolumis conſervetur; per interceſſionem unigeniti „ filii tui, Domini noſtri, Jesu Chriſti. Ita iſtos Agnos be- „ nedicere, ſanctificare, & conſecrare digneris, quatenus eos „ devotè deferentes, ob reverentiam & honorem nominis „ tui, liberentur ab omni inundatione aquarum, & ab omni „ fluctuatione Diabolicæ tempeſtatis, & à morte ſubitaneâ; „ per virtutem Paſſionis Jesu Chriſti, Filii tui benedicti. „ Quæſumus, Domine, hos Agnos, quos de cerâ virgineâ in „ tuum honorem formavimus, ſacrâ & perenni undâ, Bal- „ ſamoque ſacri Chriſmatis perfuſos, benedicere, ſanctificare, „ & conſecrare digneris; quatenus à te benedicti, virtutem „ accipiant contra omnia Diabolica tentamenta: & omnes „ portantes, tuti eſſe poſſint inter adverſa & proſpera, ut, „ tuâ conſolatione acceptâ, nullum periculum timeant, nul- „ lamque formident umbram: nulla ſævitia Diabolica, aut ver- „ ſutia humana, eis noceat: ſed, fortitudine tuæ virtutis ro- „ borati, tuâ conſolatione glorientur, qui verè Paracletus „ diceris, & in Trinitate perfectâ vivis & regnas. Sic eos „ deferentes tuearis, protegas, & defendas ab omni pe- „ riculo incendii, fulguris, procellæ, & tempeſtatis: & ab „ omni adverſitate cuſtodi, per myſterium Paſſionis tuæ: „ & ſic eos digneris ab omnibus periculis, & in puerperio „ laborantes, ſicut matrem tuam ab omni periculo liberaſti, „ & Suſannam de falſo crimine, & beatam Theclam, Virgi- „ nem & Martyrem tuam, ab incendiis, & Petrum, à vincu- „ lis abſolutum, illæſum abire feciſti: ita nos ab hoc ſæculo

„ illæſos abire facias, ut tecum ſine fine vivere valeamus. „ Hactenus ex ipſis precibus diximus efficaciam Agnorum-Dei (*K*).

K

Nullus autem ex Catholicæ Eccleſiæ filiis ignorat, quid tribuendum ſit Aquæ per Presbyterum benedictæ. Hìc verò concurrunt, non per Presbyterum, ſed per ſummum Sacerdotem, benedicta Aqua, benedictum Balſamum, benedictum Chriſma, benedictus Agnus. Nunquam ad ejus benedictionem, quod jam antè ex Leone diximus, merita Petri deeſſe credendum eſt. Orante præterea, & benedicente Capite Eccleſiæ, longè aliter concurrunt vota Catholicæ Eccleſiæ, quàm in Presbyteri benedictione. Quis igitur non animadvertat multum tribuendum eſſe Agnis-Dei, ſolenniter à Romano Pontifice benedictis? Celebris eſt in ſacrâ Theologiâ Heſychii (*L*) ſententia (31): " Non propriâ virtute Sacer-

L

(31) *Libro II. in IX. Levitici caput.*

(*K*) Eam ita exponit Ordo Romanus undecimus (*) *apud Mabillonium, Muſæi Italici Tomo II. paginis 144. 145.* " Sabbato de Albis.... dum Primicerius cum ſcholâ cantat Agnus Dei, Domnus „ Apoſtolicus expendit [Pontifex „ diſtribuit] Agnos per populum „ hac ratione, ut ſicut filii Iſraël, „ in Ægypto poſiti, præceptô Do„ mini, de ſanguine immaculati „ Agni in liminibus domorum ſcrip„ ſerunt hoc ſignum T, ne ab An„ gelo percuterentur: ita & nos, de „ ſanguine Paſſionis immaculati Ag„ ni Chriſti, debemus hoc ſignum „ ſcribere in limine domorum noſ„ trarum per fidem, ne à Diabolo „ & à vitiis percutiamur, & [ut] „ à poteſtate Diaboli liberemur. „ Aliud propter Infantes noviter „ baptizatos, in Eccleſiâ deponen„ tes veterem tunicam, qui annun„ ciant Alleluia, id eſt, gloriam „ beatitudinis cæleſtis patriæ. Ter„ tium, quia quicumque habuit de „ cerâ prædictorum Agnorum, & „ ex eâ in domo ſuâ crucem ha„ buerit, vel ſecum portaverit, „ non lædetur ab aliquo phantaſtico „ ſpiritu, & à tonitruo. „ Ea totidem prope verbis leguntur in *Ordine duodecimo, ibid. pp. 202. 203.*, cujus Auctor Cencius ille, de quo ſuprà *pag. 556.*

(*L*) Varii fuerunt Heſychii. Qui in Leviticum ſcripſit, Presbyter Hieroſolymitanus fuit, ac videtur ſæculo ſeptimo claruiſſe; nam Vulgatâ verſione Latinâ utitur, quod Veterum nemo fecit ante Gregorium Magnum: & ejus meminere ſæculi noni ſcriptores Amalarius ac Hrabanus Maurus; præterea probabile eſt illum eſſe, cujus Homilias duas allegabat octavo ſæculo Photius *Bibliothecæ codd. 269. & 275.*

(*) Cujus auctor Benedictus, S. Petri in Urbe Canonicus. Is Ordo ſcriptus eſt ad Guidonem de Caſtello, qui Cæleſtinus Papa ſecundus factus eſt anno 1143.

„ dotes benedictionem præſtant : ſed, quia figuram ferunt „ Chriſti, poſſunt propter eum, qui in ipſis eſt, præſtare „ benedictionis plenitudinem. „ Pleniùs autem Chriſti figuram gerunt ejus in terrâ Vicarii, Romani Pontifices; & proinde, ad eorum benedictionem, non dubium quin copioſior ſanctificatio deſcendat.

Sicut igitur duo circa benedictam Aquam conſideranda ſunt, ſimiliter eadem circa Agnos-Dei conſiderentur. Aqua benedicta vim habet ratione conſecrationis, quæ diſtinguenda eſt ab intentione ac devotione aſpergentis, aut ejus qui aſpergitur. Secundò, qui eam accipit, eâque aſpergitur, is, veluti factô, orat ſeſe aſpergi & mundari ab eo, qui eſt fons & largitor omnis benedictionis. Eundem in modum Agnus, ratione ſuæ benedictionis, ſingularem habet efficaciam. Qui autem hoc Amuleto ſeſe ex fide munit, is externô illô ſymbolô orat, ut ei fiat ſecundùm fidem ſuam, & ſecundùm eas preces, quas Pontifex Maximus in Agni conſecratione effudit. Itaque ſicut plus eſt habere communionem Eccleſiæ, quàm ſeorſim orare : ita qui ſeſe aquâ benedictâ aſpergit, aut à Sacerdote aſperſionem accipit : & qui ſecum Dei-Agnum geſtat, is non eſt cenſendus ſeorſim orare :. aut, quod flagitat, & impetrat, flagitare & impetrare ratione & vi ſuæ orationis; ſed potiùs per virtutem benedictionis, & communium Eccleſiæ precum, quibus ſuas preces devotè adjungit.

Inſtituit enim ideò Eccleſia benedictionem Aquæ, Agnorum, & conſimilium rerum, ut Chriſtiani in noſtris neceſſitatibus, non ad vanitates & ſuperſtitiones, ſed ad orationes Eccleſiæ, aut ad æquivalentia ſigna confugiamus. Sicut enim Chriſtus aliquando ſolo nutu & verbo ægros ſanavit, aliquando autem externum ſignum adhibuit : ſic Eccleſia, ſui Sponſi imitatrix, fidei nonnunquam ſolam orationem, nonnunquam æquivalens ſignum adhibuit (*M*).

(*M*) Aquam benedictam, Agnos cereos, & quæ ſimilia pietatis inſtrumenta, Scholaſtici Theologi *Sacramentalia* vocant. “ Sanctus Thomas [Aqui- „ nas] minùs deditâ operâ de his „ egit, inquit Steyartius (*), quia „ Hæreſes ea rejicientes nondum „ ſurrexerant. „ Parum adhuc de

(*) *Aphoriſmor. Theologiæ practicæ Parte IV. Sect. 1. § 14.*

illis agunt vulgares Theologiarum Scriptores, utì & de tot variis, quæ nunc in uſu ſunt, externæ pietatis exercitiis; ideò fortè, quòd commodius ſit actum agere, quàm non tractata tractare. Addit Steyartius: " Effectum ſuum habent.... Sacramentalia, non *ex opere operato*, ſicut Sacramenta: ſed partim ex precibus Eccleſiæ, partim ex devotione adhibentis, adeòque per modum impetrationis; quo pacto dum in eo, cui adhibentur, excitati ſunt aliquando motus boni, ſequi poteſt deinde, *ex opere operantis*, remiſſio peccatorum, gratiæ augmentum, &c. Atque hoc de iſtis hactenus, quæ in Eccleſiâ ſunt communia: poſt quæ tandem ſequuntur particularium Eccleſiarum, Ordinum, Sodalitiorum, magìs privatæ Obſervationes, Sacramentalibus iſtis ſuo modo affines, de quibus proinde cenſendum cum proportione.„ Conveniunt illa cum dictis S. Thomæ *Parte III. Sum. Theol. Quæſt.* LXXI. *art.* 3. *ad* 2. " De ratione Sacramenti eſt, quòd perficiat principalem effectum, qui eſt Gratia remittens culpam „ vel ſupplens aliquem hominis defectum. Quod quidem non fit per ea, quæ aguntur in Exorciſmo, ſed ſolùm hujuſmodi impedimenta tolluntur; ET IDEO non ſunt Sacramenta, ſed Sacramentalia quædam. „ Et *ibid. Quæſt.* LXV. *art.* 1. objicit ſibi ſanctus Doctor: " Videtur quòd ſint plura Sacramenta; Sacramenta enim dicuntur, quaſi quædam ſacra ſigna. Sed multæ aliæ ſanctificationes fiunt in Ecclesiâ ſecundùm ſenſibilia ſigna, ſicut Aqua benedicta, Conſecratio altaris, & alia hujuſmodi. Ergo ſunt plura Sacramenta quàm ſeptem. „ Ad quod reſpondet: " Aqua benedicta, & aliæ Conſecrationes, non dicuntur Sacramenta, quia non perducunt ad Sacramenti effectum, qui eſt Gratiæ conſecutio: ſed ſunt diſpoſitiones quædam ad Sacramenta, vel removendo prohibens [obſtacula tollendo,] ſicut Aqua benedicta ordinatur contra inſidias Dæmonum, & contra peccata venialia: vel etiam idoneitatem quandam faciendo ad Sacramenti perfectionem & perceptionem, ſicut conſecratur Altare, & Vaſa, propter reverentiam Euchariſtiæ. „ Vellem apertè dixiſſet Angelicus Doctor an Sacramentalibus inſit virtus propria, ſeu, ùt Schola loquitur, *cauſalitas ex opere operato*, quam iis abnegat Steyartius, tribuunt alii, v. g. Jacobus Gretſerus *Tomi I. de Cruce Libro* IV.

CAPUT IX.

De Significatione Agnorum-Dei.

QUALE AUTEM ſignum ſit, & ad quem nos confugere doceat cereus & benedictus Agnus, manifeſtum eſt ex impreſſâ formâ, quæ Agno adſculptum habet vexillum

Crucis : & ex ipsâ benedictione, in quâ ſæpe inculcatur, nos non aliò confugere, niſi ad illum Agnum, qui, innocens immolatus in arâ Crucis, nos de Diabolicâ poteſtate eripuit: qui, occiſus, nos redemit in ſanguine ſuo, atque poſtes pectoris noſtri, & frontis noſtræ, ſuo cruore linivit. De quo
(32) *In Proſâ Paſchali.* in Canticis Eccleſiæ legitur (32) : " Agnus redemit oves : „ Chriſtus innocens Patri reconciliavit peccatores. „ Ad quem etiam in Litaniis, & in jugi ac tremendo Miſſæ Sacrificio, acclamatur : " Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, „ miſerere nobis. „

Symbolum itaque hoc, ex virgineâ & candidiſſimâ cerâ,
N quam Punicam dicunt (*N*), confectum, nomen habet ab eo cujus eſt ſignum. Chriſtus verò multis de cauſis Agnus Dei rectè intelligitur. Agnus enim dicitur propter ſummam
(33) [Verſic. 19.] manſuetudinem Jeremiæ undecimo capite (33) : " Ego quaſi Agnus manſuetus, qui portatur ad victimam. „ Agnus
(34) *1. Pet. I. 19.* dicitur propter innocentiam. Unde Petrus Apoſtolus (34) redemptos nos ſcribit pretioſo ſanguine Chriſti, quaſi Agni immaculati, & incontaminati. Agnus dicitur propter voluntariam ad mortem obedientiam : " Sicut Agnus, ait Eſaias
(35) *Cap. LIII. v. 7.* „ (35), coram tondente ſe obtumeſcet. „ Denique Agnus dicitur, quia in Veteri Teſtamento per Agnos, potiſſimùm autem per Paſchalem Agnum, fuit præfiguratus.

Agnus verò Dei intelligitur, quia Agnus divinus, ſive ipſe Deus. Rurſus, quia Agnus à Deo olim promiſſus. Quia Agnus, à Deo Patre traditus in oblationem pro peccatis noſtris. Quia Agnus, Deo in oblationem deputatus. Denique per Agnum Dei, Hebræâ phraſi, nobiliſſimus Agnus
(36) *Pſal. XXXV. 7. & LXXIX. 11.* intelligi poteſt. Quicquid enim eximium, & præſtans eſt, id Hebræi Dei eſſe dicunt. Unde apud Pſalmiſtam " Montes
O „ Dei, „ & " Cedri Dei „ leguntur (36) (*O*).

(*N*) A Pœnis, ſeu Carthaginienſibus ; quemadmodum, teſte Pompeïo Feſto, Punicum libum Romani appellabant, quod probum eſſet, ac cæteris ſuavius : & Puniceum panem, pro optimo, habet Plautus *Menæchmor. Actu V. ſcenâ V. verſu 19.*

(*O*) Quoties ita uſurpatur in vulgatâ editione vox *Dei*, obſerva primùm Hebraicè legi אל, nullâ conjunctione præfixâ : ſecundò, nullum huic voci aut præcedenti epithetum uſquam adjungi. Hinc ruit Hæretica explicatio loci Gen. XIV. 18. " Melchiſedech.... „ Princeps Dei, ſive celſiſſimus ; „ ubi reddendum cum noſtro Interprete : " Sacerdos Dei altiſſimi. „

CAPUT

CAPUT X.

Agnorum-Dei ſecundaria ſignificatio.

QUAMQUAM & alia videatur eſſe horum Amuletorum ſignificatio. Subdiaconus enim Apoſtolicus, dum, die Sabbato in Albis, ad Pontificem Agni in lance deferuntur, ter cantat: "Pater ſancte, iſti ſunt Agni novelli, „ qui annuntiaverunt vobis; alleluia. Modò veniunt [ve-„ nerunt] ad fontes: repleti ſunt claritate; alleluia (37)." Sicut igitur Chriſtus eſt lux mundi, & fundamentum Eccleſiæ, eadem tamen participativè Apoſtolis tribuuntur: ſic non abſurdè Eccleſia Agnis cereis duplicem tribuit ſignificationem; primariam, quâ ſignificent Chriſtum Agnum pro nobis in Cruce immolatum: & ſecundariam, quâ nobis in memoriam revocetur, quòd per Baptiſmatis Sacramentum ſimus velut Agni novelli, ſuper nivem dealbati: quòdque à nobis ſollicitè agendum ſit, ut veſtem innocentiæ, quam, cùm baptizabamur, accepimus, uſque ad diem Judicii candidam reſervemus (*P*). *P*

(37) *Ceremoniarum Romanæ Eccleſiæ Lib. III. ſectione II. cap. 6.*

Potuiſſet in cereâ formâ imprimi Leonis imago; "Vicit" enim "Leo de tribu Juda (38)." Sed magis conveniebat formam Agni recenter baptizatis proponere, qui adhuc candidati, & in albis conſtituti, eo ipſo proteſtarentur ſeſe, per lavacrum regenerationis, ab omni ſorde eſſe mundatos.

(38) *Apoc. V. 5.*

Itaque Agnus eſt Chriſtus: & per eundem Agnum Agni ſunt etiam, quicunque ei tanquam capiti membra cohærent in fide, ſpe, dilectione, & vitæ innocentiâ. Inter quos non incelebrem locum in hac militante Eccleſiâ obtinent recenter baptizati, renati, abluti, & ſanctificati, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritûs Sancti. His enim Chriſtus dedit poteſtatem filios Dei (39), & divinæ naturæ

(39) *Joan. I. 12.*

(*P*) Ceremoniæ omnes clamant hanc primariam & originalem (non ſecundariam) eſſe cereorum Agnorum ſignificationem, ut ſint quaſi collati Baptiſmi numiſmata.

(40) 1. *Pet.* I. 4. consortes (40) ſieri : & ſunt per Baptiſmatis Sacramentum ab omni peccatorum ſorde emundati (*Q*). Quâ etiam de causâ, cùm parentes ſanctæ Agnetis, Virgunculæ & Martyris, ad ejus tumulum aſſiduis pernoctationibus vigilarent, viderunt, quod Ambroſius ſcribit (41), in medio noctis ſilentio exercitum Virginum, quæ omnes auro intextis cycladibus indutæ, cum ingenti lumine præteribant. Inter quas beatiſſima Agnes ad dextram Agnum nive candidiorem habebat. Ex hoc autem ſymbolo intelligitur eam & vitâ & caſtitate candidiſſimam, ſequi Agnum quòcunque ierit (42).

Q

(41) *In Sermone de S. Agnete.*

(42) *Apoc. XIV.* 4.

Pertinet etiam ad recenter baptizatos, quòd Widmanſtadius ſcribat (43) Syros in ſeptimanâ Candidatorum, ſi qui Romæ baptizati fuiſſent, à Pontificibus Maximis cerea ſigilla, vexilliferi Agni figurâ expreſſa, & aquæ Chriſmatis admixtione immerſa, tanquam ſymbola Baptiſmatis, Amuletaque ſacra, accipere conſueviſſe (*R*).

(43) *Ad Novum Teſtamentum Syriacum.*

R

CAPUT XI.

Forma aliqua pietatis in uſu hujus Amuleti.

SI IGITUR ſcire cupias formam aliquam pietatis, quam Catholici in Amuleti hujus uſu ſervent, breviter accipe (44).

(44) *Ex Gerhardi Buſci non edito Libro contra Illyricum.*

Primò, pius quiſque cogitet Abelem in ipſo mundi exordio Deo mirum in modum placuiſſe, quòd primitias gregis ſui, Agnos videlicet, Deo conſecravit, & obtulit (45). Et hôc exemplô conſoletur ſe, etiamſi per invidiam à Chriſtianis fratribus multa ferre debeat. Admoneatur quoque cum Abele Agnos ſpirituales, hoc eſt, vitam innocuam, animum patientem, mores manſuetos, & converſationem plenam fructibus Spiritûs, Deo conſecranda & offerenda eſſe. Innocentiâ enim, patientiâ, manſuetudine, & multâ utilitate Agnos æmulari, oviculis Chriſti convenit.

(45) *Gen. IV.* 4.

(Q) Relege ſcholion *I*, ſuprà, *pag.* 595.

(*R*) Locum dedi ſuprà *pag.* 590, *ſcholio E.*

Deinde in mentem pii cujuſque veniat, quòd filii Iſraël poſt liberationem à novem plagis Ægyptiacis, ſanguine Agni poſtibus illinito (46), à decimâ plagâ mortis improviſæ & ſubitaneæ liberi & intacti permanſerunt, & pauló pòſt ab omni Tyrannide Ægyptiacâ mirabiliter liberati ſunt. Et in hac meditatione, admonitus ſuò Amuleto, attentiùs oret Dominum, ut & illum, & quotquot Agni-Dei Amuletis, piâ hujuſmodi cogitatione utuntur, tum à ſimilibus plagis, tum maximè à ſubitaneâ & improvisâ morte: denique à variis perſecutionibus Ægyptiorum, id eſt, Diaboli, & eorum qui ejus caſtra ſequuntur, potenti ſuâ manu, & virgâ ſanctæ Crucis liberare: & per mare rubrum, ſanguinolentum & turbulentum hunc mundum, ſicco pede, & puris affectibus, in terram promiſſionis, & vitam æternam perducere velit.

(46) *Exod. XII.*

Denique, veritatem cum figurâ conjungens, expendat quidnam ſignificaverit, quòd Moyſi præceptum fuerit Agnos immaculatos in juge holocauſtum pro peccatis offerre. Expendat quoque, quidnam myſterii habeat, quòd filiis Iſraël in celebratione Agni Paſchalis tam multa & tam varia præcepta data ſint. Atque ex hac meditatione accendatur animus, optetque in ſe ſpiritualiter impleri ea, quæ in Veteri Teſtamento corporaliter fiebant, tum in Agnorum immolatione, tum in ipſius Agni Paſchalis manducatione; hoc eſt, ut verum Agnum, Chriſtum Jeſum, qui pro noſtris peccatis in Cruce tanquam holocauſtum quoddam immolatus eſt, ſuavi memoriâ jugiter in ſuo corde circumferat; nunquam gratias deſinens agere, quòd Filius Dei ſemetipſum totum & integrum dederit pro peccatis noſtris.

Quòd ſi Sacerdos eſt, cogitet prohibitos fuiſſe Sacerdotes ab Agni immolatione, qui non erant ſanctificati, & mundi (47). Itaque piô quodam timore & tremore abſterreatur, nè irruat ad ſanctum Altare, niſi ſanctificatus ſit; id eſt, niſi conſcientiam à peccatis & vanis hujus ſæculi diſtractionibus, malarum quoque cupiditatum lenociniis expurgaverit: & animum piis meditationibus, Paſſionis præſertim Dominicæ, inſtructum & erectum ad Deum habuerit.

(47) *II. Paralip. XXX. 1-3.*

Quemadmodum enim filii Iſraël, in celebratione Agni Paſchalis, recolere jubebantur beneficium liberationis ex Ægyptiacâ ſervitute: ita noverunt pii quique verum Agnum Dei, Chriſ-

tum videlicet, in ipſo Sacramento nobis eſſe relictum, ut, quoties offertur & ſumitur, grato quoque animo recolamus beneficium Redemptionis à peccato, Diabolo, & morte æternâ, quod, Chriſti & veri Agni immolatione, nobis in arâ Crucis eſt partum.

Quemadmodùm autem Sacerdotes jubentur ad ipſam celebrationem mundi & ſancti accedere, & in ipſâ oblatione beneficium hoc æternæ Redemptionis recolere: ita quoque plebeii quique probare ſeipſos jubentur, num in fide ſint, num conſcientiam puram, & tantis myſteriis dignam habeant. Jubentur quoque, quoties ad hoc Sacramentum accedunt, imò quoties celebrationi interſunt, Redemptionis, Mortis, & Paſſionis Chriſti habere memoriam.

His certè cogitationibus animus pii Catholici inflammatus, non poteſt non vehementer accendi in amorem hujus Amuleti, per quod tam præclara Dei beneficia in memoriam illi revocantur; beneficia, inquam, Crucis & Paſſionis, in quibus tota ſalus noſtra conſiſtit. Quamobrem Crucis quoque ſignum Amuleto inſculptum eſt.

In hac cogitatione ſuaviter pergens pii Catholici animus, optet ſpiritualiter habere, quod filiis Iſrael in Agni manducatione præceptum eſt. Quia in unâ domo comedere Agnum jubentur, ipſe expendat, quantô animæ ſuæ detrimentô à tam multis hominibus Agnus hic extra domum illam, è qua Amuletum hoc prodit, proh dolor! fruſtrà comeditur. Extra hanc, D. Hieronymo teſte (48), quicunque Agnum comederit, profanus eſt: hoc eſt, extra communionem fidei Romanæ Eccleſiæ. Quia fermentum habere prohibentur, attentiùs oret ut à fermento malæ doctrinæ & malitiæ, animum ejus incorruptum ſervet, ut in ſinceritate vitæ, & veritate fidei, ad Chriſti Sacramenta poſſit ſemper accedere. Quia renes jubentur accingere, ſummis votis exoptet, malas, præſertim carnis, cupiditates ita reſtringi, ut conſenſum nullum extorqueant (*S*). Quia calceamenta habere jubentur in pedibus,

(48) *Ad Damaſum, Epiſtolâ LVII.*

S

(*S*) Rectiùs (ùt mihi videtur:) Quia renes jubentur accingere, perpetuò vigilet, ut promptus & expeditus ſit ad ambulandum in viis Domini. Quid ſit renes accingere, dixi ſuprà *pag. 355.* Porrò dubium eſt an Judæi *ſtantes* ederint Agnum Paſchalem, quod Lex Exodi XII.

affectus ſuos à pulvere peccatorum liberos ſervari oret, Chriſti, Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, & reliquorum Sanctorum exemplis, & vitâ. In baculis quos habebant in manibus, hoc unum ſibi eſſe neceſſarium ad Agni manducationem intelligat, ut, ſecundùm præcepta Dei & Eccleſiæ, vitam omnem dirigat. Denique, quia feſtinanter comedere jubentur, ſciat ad verum AGNUM manducandum non admitti nauſeantem aut remiſſum : ſed illum tantùm, qui ſingulari zelo pietatis accenſus eſt.

Plurane bona in uno Amuleto deſideras, Illyrice (*T*), quàm quæ nunc tibi adumbravimus? An ſummam poſthac vocabis blaſphemiam, quòd quis boni aliquid illi Agno adſcribit, qui precibus & benedictione ſummi Pontificis conſecratus, omnis boni recordationem ingerit? Quid igitur prohibet, quò minùs iiſdem propè verbis, quibus Joannes Chryſoſtomus de Crucis Signo ſcripſit (49), & nos dicamus : Neminem pu- *T*

(49) *Homiliâ LV. in Matthæum.*

11. non diſertè præcipit. At ita vulgò pingunt : & primâ vice ſic factum eſſe ſuadent baculus in manibus, toga ad lumbos reducta, feſtina comeſtio. Quamdiu hi ritus obſervati ſint, incertum eſt. Diſcubuiſſe Chriſtum, cùm Agnum ederet in ſupremâ cœnâ, certum videtur; incommodat autem diſcumbentibus baculus : incommodant & calcei, quos Romani ante cœnam ponebant, ùt notum eſt Antiquariis.

(*T*) Matthias Flach Francowitz, ſeu Matth. Flacius Illyricus, Albonæ in Iſtriâ natus 3. martii 1520., bonis literis imbutus Venetiis ab Joanne Baptiſtâ Egnatio, ac ſubinde novam doctrinam amplexus, Theologiæ ſtuduit in urbe Baſileâ ſub Simone Grynæo, pòſt Wittebergæ ſub Luthero ac Melanchthone. Magdeburgi deinde *Centurias* illas inchoavit, quæ ab eâ urbe appellantur, infinitis mendaciis adversùs Catholicam Eccleſiam reſperſas. Anno 1557. ob abſurdam de peccato originali ſententiam Ienâ pulſus, Ratisbonam profúgit, ubi ſcriptitandis libris perrexit inſudare. Decennio lapſo, Confeſſionem Auguſtanam vénit Antuerpienſibus obtruſum. Sed & hinc migrare coactus, Argentinam petiit, mox Francofurtum ad Mœnum, ubi quinto Idus martii 1575. " diem ſuum obiens, ab omnibus „ deſertus, ſolum in domo manſit „ cadaver, quoad vicini, illius fœ„ torem non ferentes, à Magiſtra„ tu ſartores aut cerdones aliquot „ vicinos homines, qui jam putreſ„ cens corpus ad caninam, vel equi„ nam, aut aſininam ſepulturam „ efferrent, obtinerent „ (*).

(*) Poſtrema hæc excerpſi è Franc. Coſteri *Apologiâ adversùs Lucam Oſiandrum*, pag. 103. : cætera ex J. F. Niceron *Mém. pour ſervir à l'Hiſt. des hommes ill.*, &c. Tomo XXIV. pag. 1. & ſeqq.

deat ſalutis noſtræ ſignorum, ſed veluti coronam, ſic læto animo Amuletum Agni circumferamus? Omnia enim quæ ad ſalutem noſtram conducunt, per Agnum, quem Paſchalis Agnus præſiguravit, & Præcurſor Joannes monſtravit, conſummantur.

Quapropter liberè domi, foriſque, noctu, & interdiu, Agni hujus ſignum circumferamus. Faciamus hoc, non ſuperſtitione aliquà, quaſi per ſe hoc quicquam ſine vero valeat Agno, qui Chriſtus eſt: ſed, magnâ fide, priùs menti noſtræ verum illum Agnum inſculpamus, cumque hoc Amuleto ſemper excitemus: omniaque myſteria, & Judaïci, & veri Agni, expendamus & revolvamus. Si ex hujuſmodi verà animi pietate hoc Amuleto uſi fuerimus, Lupus ille infernalis ab Agno illo, & à te quoque, ſibi vehementer metuet. Videbit enim hoſtem ſuum, cujus morte contritus eſt.

C A P U T XII.

De Miraculis factis per Amuletum Agni-Dei.

HOc Amuleto, ùt Urbanus V. Pontifex, ad Imperatores Græcorum ſcribens, teſtatus eſt: "Fulgura de furſum „ fugiunt: Prægnans ſervatur: proles ſine vi generatur: à „ fluctibus undæ multi liberantur.„ Dic mihi, Illyrice, quâ fronte Pontifex tale quid auſus fuiſſet ſcribere ad Imperatores, niſi quotidianâ didiciſſet experientiâ Deum optimum maximum piô hoc ſignô tam admiranda beneficia impendere? Quemadmodum enim per Crucis Signum admirabilia patrantur, dicente Chryſoſtomo (50): " Hoc ſignum, & priſcis, & „ noſtris temporibus, clauſas januas reſeravit, venenorum „ vires reſtinxit, cicutæ vim diſſolvit, morſus curavit.„ Et quemadmodum Chriſtiani hôc ſigno adverſùs Dæmonum inſidias utuntur, dicente eodem Chryſoſtomo (51): " Si hoc „ victoriæ inſigne faciei tuæ impreſſeris, nullus ſceleſtorum „ Dæmonum, cùm haſtam videat, quâ lethale vulnus accepit, congredi tecum audebit:„ ita omninò credendum eſt, & experientia docet, hôc Agni Amuleto, in quo etiam Crucis ſignum exſculptum eſt, multos, Diaboli laqueos, & varia

(50) *Homilia LV. in Matthæum.*

(51) *Ibidem.*

hujus vitæ incommoda declinari [declinare,] à periculis vitæ liberos reddi, ſanitati priſtinæ reſtitui. An verò hìc Illyricus Deo leges præſcribet? Apoſtolus Paulus Dei Euangelium, quod prædicaturus erat Romanis, vocat (52) virtutem Dei in ſalutem omni credenti. Verbum quoque Crucis, quod pereuntibus ſtultitia eſt, veris fidelibus virtus Dei eſt (53). Quid verò verbum, aut Euangelium, ſi externa tantùm ſpectes ſigna, quæ auribus percipiuntur, aliud eſt, quàm vox nuda? Si ergò illi ſigno, quod auribus hauritur, tanta virtus à divo Paulo adſcribitur, quomodo abſurdum eſſe poteſt, quòd ſigno Crucis, aut Agni Amuleto, quod oculis videtur, ſimilis virtus adſcribatur?

(52) *Rom.* I. 16.

(53) I. *Cor.* I. 18.

Quòd ſi Adverſarius hac in parte Catholicis fidem non accommodet, ut ſuæ factionis hominibus ſaltem credat, bonâ fide referam, quid annis ſuperioribus cuidam Hiſpano, Amuletum Agni in collo geſtanti, contigerit.

Anno 1568., cùm Princeps Auraïcus numeroſo exercitu in Brabantiam irrumpere tentaret, in agro Juliacenſi, propè Trajectum ad Moſam, quendam Hiſpanum captivum habuit; quem capitis damnatum, milites arbori alligatum, ſclopetis vel bombardis trajicere conabantur. Verùm fruſtra in illum ſua emiſerunt tormenta ænea. Tantum enim abfuit, ut illum ſic arbori alligatum bombardis tranſverberare, ut nec creberrimis emiſſionibus ipſum lædere potuerint. Quo viſo, ipſi obſtupefacti, cœperunt eum ſuis ſpoliare veſtibus; arbitrantes hominem occultis quibuſdam armaturis communitum, quas vis tormentorum penetrare non potuerit. Verùm nihil præſidii ab ipſis inventum fuit, præter dependens ex collo Amuletum Agni; quo eidem ſublato, primo ictu bombardæ extinctus occubuit. Hoc inſigne Miraculum, eodem anno, die decimâ Octobris, ex ore Principis Auraïci narravit Clariſſimus vir Dominus Henricus à Weze, illuſtriſſimi Principis Juliacenſis & Clivenſis Conſiliarius, & poſtea Cancellarius, tunc temporis ad dictum Auraïcum Legatus deſtinatus, vir omni fide digniſſimus (54).

(54) *Haeſtenus Buſæus.* (*)

Sanè noſtrâ tempeſtate, per Agnos Dei, Antuerpiæ in-

(*) De Gerardo Buſæo, ejuſque fratribus Petro & Joanne, Soc. Jeſu Presbyteris, dixi Tomo I. Operis Gallici de Scriptoribus Belgii.

cendium extinctum eſſe : in Divi Audomari urbe, frequenter in partu laborantes, & matres, & proles liberatas eſſe : in mari tempeſtatem ſedatam eſſe : aliaque contigiſſe miracula, per teſtes graviſſimos probari poteſt. Sed dolendum eſt, hujuſmodi honorifica Dei opera non diligenter conſignari & publicari, ad præſentem, & futuram, perpetuamque rei
V memoriam (*V*).

(*V*) Idem olim doluit Auguſtinus, qui, *Libro XXII. de Civitate Dei*, *cap. VIII.*, de Miraculis Chriſti loquutus : “ Etiam nunc, ait, „ fiunt Miracula in ejus nomine, „ ſive per Sacramenta ejus, ſive „ per Orationes, vel Memorias, Sanctorum ejus : ſed non eâdem claritate illuſtrantur, ut tantâ, quantâ illa, gloriâ diffamentur. Canon „ quippe ſacrarum Litterarum, quem „ diffamatum eſſe oportebat, illa „ facit ubique recitari, & memoriæ cunctorum inhærere populorum : hæc autem, ubicunque fiunt, „ ibi ſciuntur vix à totâ ipſâ civitate, vel quocunque commanentium loco. Nam plerumque etiam „ ibi pauciſſimi ſciunt, ignorantibus „ cæteris, maximè ſi magna ſit civitas : & quando alibi aliiſque „ narrantur, non tanta ea commendat auctoritas, ut ſine difficultate, vel dubitatione credantur, „ quamvis Chriſtianis fidelibus indicentur. „ *Eodem capite*, narratâ prodigioſâ cancri in religioſiſſimâ fœminâ curatione, Carthagine peractâ, ſubdit : “ Cùm.... vehementer ſtomacharer, in illâ civitate, „ atque in illâ perſonâ, non utique „ obſcurâ, factum tam ingens miraculum ſic latére, hinc eam & „ admonendam, & penè objurgandam putavi.... Et... feci, ut.... totum ex ordine, quemadmodum „ geſtum fuerit, indicaret. „ Adhuc *eodem cap.* “ Si enim miracula „ ſanitatum, ut alia taceam, ea tantummodo velim ſcribere, quæ „ per.... glorioſiſſimum Stephanum „ facta ſunt in coloniâ Calamenſi, „ & in noſtrâ [Hipponenſi,] plurimi conficiendi ſunt libri : nec „ tamen omnia colligi poterunt : „ ſed tantùm de quibus libelli dati „ ſunt, qui recitarentur in populis. „ Id namque fieri voluimus, cùm „ videremus, antiquis ſimilia, Divinarum ſigna virtutum etiam „ noſtris temporibus frequentari : „ & ea non debere multorum notitiæ deperire. „

De hac re ita diſſerit Petrus Nicole *Epiſtolâ XLV.* (*) : *Faut-il... examiner, ſi ce qu'on dit de la ſœur Séraphine, eſt vrai ou non? Je parle de cet enlèvement extraordinaire devant toutes ſes ſœurs. Si on le trouvoit faux, cela nuiroit au Monaſtère : ſi on le trouvoit vrai, cela ſerviroit à l'Egliſe. Que faut-il faire dans cette eſpèrance, & dans cette crainte? Je dis qu'il le faut examiner. Si on n'examine aucune des choſes extraordinaires, que Dieu fait en ce tems, & qu'il fait ſans doute à deſſein qu'elles ſoient utiles : elles ſont toutes inutiles, non ſeu-*

(*) *Lettres de feu M. Nicole, Lille, 1718. in-12., Tomo I. pagg. 201--207.*

lement

lement aux gens de bien, mais à toutes les perſonnes ſenſées.... Toutes choſes extraordinaires, non examinées, & non prouvées, deviennent inutiles : & plus elles ſont grandes, plus elles ſe tournent facilement en ridicule. Il faut donc avoir un ſoin extraordinaire de les bien établir quand on le peut; car quand on les néglige, c'en eſt fait. Je me ſouviens ſur ce ſujet, qu'ayant lû dans la Vie d'un certain Carme Déchauſſé, nommé le Père Dominique, qu'il fut élevé en l'air devant le Roi d'Eſpagne, la Reine, & toute la Cour: & qu'il n'y avoit qu'à ſouffler ſon corps, pour le remuer comme une bouteille de ſavon, je fis ce recit chez Madame de Longueville pour la divertir. Diverſes perſonnes de fort bon eſprit ne manquèrent pas de tourner mon recit en ridicule : & leur principale raiſon étoit, que ce miracle étant la choſe la plus éclatante du monde, & la plus importante pour la Religion, on en auroit dreſſé des actes authentiques, on en auroit fait bâtir quelque monument pour le conſerver à la poſtèrité. Cette raiſon n'eſt pas fort certaine; car il y a dans les hommes une négligence extrème à donner à la vérité l'autorité qu'elle doit avoir : mais elle ſuffit pour faire voir que les plus grandes choſes du monde déviennent non ſeulement inutiles, mais ridicules, faute d'être pouſſées juſqu'à la certitude.

Ne vous imaginez pas de même, que ce ſoit une petite choſe, que ce que l'on dit être arrivé à la ſœur Séraphine : d'avoir été enlevée enſorte, que quatre perſonnes, la tirant en bas, n'en purent venir à bout. Cela ne prouve rien du tout pour elle : mais la choſe, bien vérifiée, prouve Dieu & le Diable, c'eſt-à-dire, toute la Religion. Auſſi ceux, à qui l'on rapporte ces faits, ne les mépriſent point comme n'étant rien, mais comme étant faux : & ils prennent même la négligence, que l'on a eue à les vérifier, comme une marque de fauſſeté. Auſſi ſi j'euſſe eu quelque autorité au lieu, où l'on dit que cela eſt arrivé, j'aurois bien pouſſé la choſe plus loin : & j'aurois cru rendre ſervice à Dieu, en portant ce fait juſqu'à la dernière évidence.

Il eſt vrai qu'il y a beaucoup de difference entre la vérification d'une viſion, & celle d'un évènement extèrieur; car une viſion prouve peu, quoique vérifiée : & un évènement extèrieur prouve beaucoup. C'eſt pourquoi, comme il y a moins à gagner & plus à perdre, on y doit être plus rétenu. Il y a pourtant quelque choſe à conclure de toutes les differentes vûes, que Monſieur de Leefdael a eues : & pourvû que cet examen ſe fît avec prudence, comme il eſt poſſible, il ne ſeroit nullement impoſſible d'éviter ce que l'on craint, & de profiter de ce qu'on trouveroit de certain & d'aſſuré.

Il n'y a rien de ſi facile que de ſe tromper en ce point : & de penſer que ce qui nous eſt certain, le ſera auſſi aux autres : & de négliger ſur cela d'en apporter les preuves. Le Cardinal Jacques de Vitry, homme de poids & de mérite, fait, par exemple, dans la Vie de Marie d'Ognies, le recit des choſes extraordinaires, arrivées à une ſainte Fille encore vivante de ſon tems, que l'on appelloit Chriſtine l'Admirable. Il étoit Confeſſeur d'un Monaſtère, où elle étoit, & apparemment le ſien : & ſur cela, il s'eſt imaginé que l'on l'en croiroit. Cependant de quelque poids que ſoit ſon autorité, ce qu'il en dit, eſt ſi extraordinaire, que l'on s'en moque, quand on le rapporte : & M. d'Andilli s'eſt cru

obligé de le retrancher de la Vie de Marie d'Ognies, qu'il a donnée en François.

Si ce Cardinal eût ſait autrement, & qu'au lieu de nous payer de ſon témoignage, il eût pris la peine de vérifier les faits par de bons témoins, & de bien circonſtancier les choſes, on en jugeroit tout autrement : & ces hiſtoires ne ſeroient pas inutiles à l'Egliſe, comme elles le ſont préſentement.

Ne feriez-vous pas bien-aiſe, Madame, que les bons Chanoines de Cracovie, qui étoient du tems de S. Staniſlas, euſſent dreſſé des procès verbaux bien authentiques de ce mort de trois ans reſſuſcité, qui vint rendre témoignage au Roi Boleſlas d'une verité de fait, ſur laquelle ce Saint étoit calomnié, après quoi le mort fut remis dans ſon ſépulcre : & de cet autre fait, qui n'eſt pas moins étrange, que les membres de S. Staniſlas, jettés par morceaux dans les champs, furent reconnus à une certaine lumière, & remis en leur place, enſorte qu'il n'y parut aucune cicatrice, comme nous le liſions il y a peu de tems dans le Bréviaire? Mais, faute de l'avoir fait, ce que l'on en dit, ne convainc perſonne. Vous me direz peut-être : Quel ſi grand bien peut-on eſpèrer de la vérification entière & ſans réplique d'un corps élevé en l'air un eſpace notable, & que quatre perſonnes ne peuvent rabaiſſer; comme on dit qu'il eſt arrivé à la ſœur Séraphine?

C'eſt ce que les bonnes gens comme vous ne comprènent pas : & je ne le comprens point du tout auſſi, par rapport à moi; car je n'ai que faire du tout de ce miracle. Mais quand je conſidère de certaines gens dont le monde eſt plein, j'en juge tout autrement.

Il faut donc que vous ſachiez que LA GRANDE HÈRÈSIE DU MONDE N'EST PLUS LE CALVINISME, OU LE LUTHÈRANISME : QUE C'EST L'ATHÉISME : *& qu'il y a de toutes ſortes d'Athées, de bonne foi, & de mauvaiſe foi, de déterminés, de vaillans, & de tentés. C'eſt être trop dur, que de dire qu'il ne faut point avoir égard à une ſi méchante diſpoſition. Tout homme vivant étant ſuſceptible de la grace de Dieu, il ne faut déſeſpèrer du ſalut d'aucun, ni le priver des moyens extèrieurs qui y peuvent contribuer. Les raiſons ſpèculatives peuvent peu ſur l'eſprit de ces gens-là : elles n'y font qu'une impreſſion ſombre. Il n'en eſt pas de même d'un miracle; ils n'en conteſtent d'ordinaire que la vérité. Car ils ne ſont pas aſſez fins, pour dire qu'un corps peut être naturellement élevé en l'air un quart d'heure : ils diſent nettement que cela n'eſt pas.*

Que gagnera-t'on, me direz-vous, quand on aura prouvé que ce fait eſt vrai? Vous gagnerez tout; car vous les forcerez de conclure qu'il y a un Diable & un Dieu; & c'eſt tout ce qu'ils ne croyent pas. Ils ne s'amuſent pas à chicaner ſur le reſte. Cela ne conclut donc rien pour la ſœur Séraphine : mais cela conclut tout pour l'Egliſe contre ces ſortes de perſonnes. C'eſt pourquoi je vous aſſûre que ſi j'avois eu quelque autorité au lieu où l'on dit que cela eſt arrivé, j'aurois pouſſé les choſes plus loin.

La plupart du monde ne ſonge qu'à ſoi, ou à ceux qui les environnent : ils jugent inutile tout ce qui ne leur ſert pas : mais il faut étendre ſes vûes plus loin. Il faut regarder le gènèral de l'Egliſe, & toute la poſtèrité : & les petits inconvéniens particuliers paroiſſent peu de choſe, quand on eſt occupé de ces vûes plus éten-

dues. Faute d'avoir ces vûes générales, on laiſſe perdre & diſſiper pour l'Egliſe tout ce que Dieu y a fait, toutes les marques de ſa préſence dans le monde & dans l'Egliſe.

Mais on ne voit point, direz-vous, qu'on ait jamais pris ces ſoins de vérifier tout juſqu'à la dernière exactitude. Il eſt vrai : mais vous en voyez l'effet; c'eſt que tout dévient incertain, & inutile à l'Egliſe : & ſe tourne enfin en ridicule. Que ſavez-vous auſſi ſi cette négligence, qui paroit déraiſonnable, n'eſt point un jugement de Dieu ſur ceux, qui méritent d'être aveuglés, que Dieu veut par-là priver de lumières, qui les pourroient redreſſer ?

CAPUT XIII.

Carmina de Agnis-Dei.

CARMINA autem quæ, cum tribus Agnis-Dei, Urbanus quintus (*X*) ad Græcorum Imperatorem (*Y*) miſit, octo ſunt, quibus ſummatim efficacia explicatur (55).: *X Y*

(55) *Lib. I. Cæremoniarum S. R. E., ſect. 7.*

“ Balſamus, & munda cera, cum Chriſmatis undâ,
„ Conficiunt Agnum; quod munus do tibi magnum:
„ Fonte velut natum (*Z*), per myſtica ſanctificatum. *Z*
„ Fulgura deſurſum depellit, & omne malignum:
„ Peccatum frangit, ùt Chriſti ſanguis, & angit:
„ Prægnans ſervatur, ſimul & partus liberatur:
„ Donaque fert dignis: virtutem deſtruit ignîs:
„ Portatus mundè, de fluctibus eripit undæ. „

Ceterùm, quia hi verſus (quales ea ætas dare ſolet) rudiores ſunt, hæc ipſa à Guilhelmo Eſtio, Theologo, & Canonico Lovanienſi (*A*), hunc in modum elegantiùs tractata, accipe : *A*

(*X*) Creatus anno 1362., quinto kal. novembris : mortuus Avenione octavo kal. octobris 1370.

(*Y*) Joannem Palæologum, qui propter formæ venuſtatem Calo-Joannes dictus eſt. Is Andronico, cognomine Juniori, patri ſuo, novennis ſucceſſerat an. 1341., obiitque an. 1391., Catholicam fidem Romæ profeſſus die 18. octobris 1369.

(*Z*) Velut regeneratum ex aquâ, ſeu baptizatum. Hanc Pentemimeridem Eſtius malè omiſit in ecphraſi, mox ſubjiciendâ.

(*A*) Eſtius præbendam hìc obtinuit ad S. Petrum die 18. aprilis 1579. Duacum migravit exeunte anno 1582.

Hhhh 2

„ Quale ſit, & quâ vi venerabile polleat Agni
„ Σταυροφόρου (56) ſignum, carmine diſce brevi.
„ Punica cera ſubeſt, mixtumque opobalſamon undâ,
„ Chriſmaque, Pontificis cuncta ſacrata prece.
„ Pellitur hôc ſigno tentatio Dæmonis atri:
„ Et pietas animo ſurgit, abitque tepor.
„ Hoc aconita fugat, ſubitæque pericula mortis:
„ Hôc & ab inſidiis vindice, tutus eris.
„ Fulmina ne feriant, ne ſæva tonitrua lædant,
„ Ne mala tempeſtas obruat, iſtud habe.
„ Undarum diſcrimen idem propulſat, & ignîs;
„ Ullaque ne noceat vis inimica, valet.
„ Hôc facilem partum tribuente, puerpera fœtum
„ Incolumem mundo proferet, atque Deo.
„ Unde rogas, uni tam magna potentia ſigno?
„ Ex Agni meritis, haud aliunde, fluit, „

(56) *Staurophorus, Latinè Cruciferus.*

Quòd ſi cui hæc non ſufficiunt, legat prolixiora Andreæ Fruſii carmina (57).

(57) *In Inſtitutionibus Societatis B. Mariæ.*

CAPUT XIV.

Defenditur qui de Agno-Dei ſcripſit: " Peccatum „ frangit, ùt Chriſti ſanguis. „

ILLYRICUS autem ex illis antiquis verſibus, in quibus legitur, " Peccatum frangit, ùt Chriſti ſanguis, „ cùm
B ſe in diſputationem (*B*) privatim ingeſſiſſet coram Balthaſare Abbate Fuldenſi, Principe clementiſſimo, aliiſque plurimis viris auctoritate & nobilitate claris, affirmare non erubuit,

(*B*) Eam puto, de quâ Franciſcus Coſterus *Apologiâ contra Franc. Gomarum*, *Colon.* 1604., *pag.* 154., ubi hæc ſcribit: " Illyricus, Centuriatorum caput, anno 1566. Antuerpienſibus tradidit fidei ſuæ confeſſionem: poſtea Fuldæ à duobus Societatis noſtræ Sacerdotibus, Chriſtiano Halverio, & Oſwaldo Redlingio, coram multis, errorum convictus: & de conſtanti veritate Confeſſionis prædictæ interrogatus: palàm, cum multorum Lutheranorum ſcandalo, faſſus eſt ſe modò ea omnia non audere tueri, quæ illic ſcripſerat. „

& per ſummam blaſphemiam, quam poſtea etiam in publicum edidit, in Patres Societatis Jesu invehere; quòd doceant cerulam illam, quæ vulgò Agnus-Dei dicitur, ab homine geſtatam, perinde nos mundare, ùt mundat ſanguis Chriſti. Quod nullus Catholicus unquam docuit. Scimus enim Amuletum Agni, omnem virtutem, quam habet, precibus & benedictione ſummi Pontificis, accipere à ſanguine Chriſti: non tamen æqualem.

Quod igitur in Libro Cæremoniarum legitur, " Peccatum „ frangit, ùt Chriſti ſanguis, „ hoc ex Urbani, aut cujuſcunque auctoris, ſententiâ intelligendum eſt, quòd effectus Sanguinis Chriſti, & Agni, etiam ſigno ipſi tribuatur. Abſit verò, ut dicat perinde tribui ſigno, quemadmodum ſignato, hoc eſt, eâdem ratione. Noluit enim Verſificator iſte Agnum benedictum æquiparare cum virtute Paſſionis & Mortis Chriſti: ſed ſignificat, ſicut Chriſti benedictus ſanguis peccatum frangit, ſic etiam per meritum & ſanguinem Agni-Dei, hunc typicum & conſecratum Agnum virtutem aliquam frangendi peccatum habere: etſi virtus ea multis paraſangis à virtute & efficaciâ mortis Chriſti diſtet. Quo modo, etſi infinita ſit inæqualitas perfectionis noſtræ ab eâ, quæ Dei eſt: Chriſtus tamen, in primâ ſuâ concione, perfectos nos eſſe voluit, ſicut & Pater ejus cæleſtis perfectus eſt (58). In hujuſcemodi enim locutionibus, aliud eſt ſimilitudo, aliud æqualitas (C).

(58) Matth. V. 48.

C

(C) Sufficit hoc reſponſum ad argumentum Illyrici. Sed, etſi daremus haud ſatìs accuratè dictum fuiſſe, quod hìc defenditur, quid hinc obtinerent Hæretici? Poëta quarti decimi ſæculi ſecuriùs loquebatur, nondum natis Lutheranis, ùt in Pelagianorum cauſsâ ſcripſit Auguſtinus de antiquis Theologis. Nec quidquam eſt, quô cogamur iſtos verſiculos propugnandos ſuſcipere, quos neque Pontifex ad univerſæ Eccleſiæ Antiſtites direxit, neque hi judicio ſuo comprobâſſe uſpiam leguntur: imò qui ne pro ſolius quidem Romani Pontificis Decreto haberi poſſunt, ſed ad ſummum pro privatâ Urbani V. ſententiâ. In talibus locum habet illud Melchioris Cani, addictiſſimi cæteroquin Apoſtolicæ Sedi ſcriptoris (*): " Qui ſummi „ Pontificis omne de re quacumque „ judicium temerè, ac ſine delectu, „ defendunt, ii Sedis Apoſtolicæ „ auctoritatem labefactant, non fo„ vent: evertunt, non firmant. „

(*) *Libro V. de Locis Theol., cap. V., concluſ. 3.*

CAPUT XV.

De blaſphemiâ, quæ contra Agnos-Dei legitur in Apiario Romanæ Eccleſiæ.

SED ALIUS quidam aliam ſuperaddit blaſphemiam. Scribit enim, in locum Vituli aurei, quem Aaron conflavit, Pontificem conſecrare Agnum. O horrendum, & inverecundum mendacium! Populus ille furibundus, congregatus adversùs Aaron (59), voluit ſibi fieri Deos, qui eos præcederent: cùmque Aaron, eorum importunitate preſſus, conflâſſet Vitulum, mox, quantùmcumque ille reſiſteret, vitulum conflatilem adoraverunt: atque immolantes ei hoſtias, dixerunt: " Iſti ſunt Dii tui, Iſraël, qui te eduxe-„ runt de terrâ Ægypti. „ Quis non videt (niſi ſenſu indigeat, aut verberibus) quàm ſit Agnorum, quibus Pontifex benedicit, & quibus Chriſtiana pietas ùt Amuletis utitur, non autem ùt Diis abutitur: quàm ſit, inquam, diſpar cauſa à Vitulo, qui egreſſus eſt, cùm Aaron populi inaures in ignem projeciſſet, quem mox ùt Idolum, imò ùt Deum, populus duræ cervicis coluit? Et tamen inſanienti populo, qui vinum fornicationis & impietatis, quàm calicem ſalutaris doctrinæ, potare mavult, hæc & ſimilia obtruduntur, & perſuadentur.

(59) Exodi XXXII. 1-8.

Prodiit enim inter Gueſicæ factionis homines, inter varios magnæ impietatis libros, Liber quidam inſcriptus: " A-„ piarium Romanæ Eccleſiæ. „ Qui Flandrico idiomate frequenter, & propemodum per innumera exemplaria, Embdæ, Dordraci, & alibi, in eum uſum eſt excuſus, ut hominibus inſanire volentibus, quibus aures ad omne malum pruriunt, propinetur ſentina omnium mendaciorum, quæ contra Catholicam Eccleſiam evomi poſſunt. In eo opere, inter cæteras impietates, id legitur, quod de Agno-Dei dixi.

Quamquam autem hic Liber à multæ lectionis & doctrinæ Viro videri poſſit editus eſſe, eò quòd multa in eo citentur: qui tamen animadvertit, quàm multa Auctor per ſingulas paginas mentiatur, & falsò ac irreverenter citet, depravet,

& detorqueat, facilè intelliget eum non tantùm inter Catholicos, ſed etiam inter adverſarios convinci poſſe, aliud non eſſe quàm ſcurram, & deriſorem. Quod quàm ſit verum, non eſt hìc dicendi locus. Ipſam tamen inſcriptionem libet examinare. Dicitur Liber Apiarium Romanæ Eccleſiæ, cum manifeſtâ irriſione. Apes enim, ſummâ cum diligentiâ, & ingenio, ex floribus ſolent mel & favum colligere, & in ſua alvearia deferre. Hic verò, more aranearum, quicquid veneni contra Romanam Eccleſiam ex floribus, & carduis, ſugere potuit, id ſuxit, & in hoc Libro evomuit. Secunda irriſio eſt in litera H; Titulus enim Libri eſt: Den Bien = Corf der H. Roomſche Kercke. Sicut autem litera S, dum Romanæ Eccleſiæ à Latinis præponitur, ſignificat eam Sanctam eſſe: ita litera H idem ſignificat, apud Catholicos, in Flandrico ſermone; Dicimus enim die Heylighe Roomſche Kercke. Sed hic deriſor paſſim in Libro ſuo Eccleſiam Romanam, unius literæ mutatione, vocat die Hellighe Roomſche Kercke, quod Latinè ſonat Infernalem Romanam Eccleſiam; ut facilè advertas quid veneni lateat in inſcriptione Libri, in litera H. Neque enim Sanctam confiteri poteſt Eccleſiam, quam paſſim Infernalem eſſe tam impiè blaſphemat. Additur Auctoris nomen: " Per Iſaac Rabbotenu Lovanienſem, Li-
„ centiatum in Pontificalibus Juribus. „ Omnia ficta. Hollandi putant ſe nomen Auctoris (*D*) ſcire: ſed ille erubeſcens *D* de tam turpi fœtu, ſuum eſſe negat. Itaque irriſoriis titulis inſcriptus eſt Rabbino Lovanienſi, Licentiato in Pontificalibus Juribus, cujus proprium nomen ſit Iſaac. Verùm hoc fictitium nomen ſibi Auctor ſubſtituit; ſignificare volens, ſe non aliud in hoc Opere eſſe, quàm irriſorem, qui aliis riſum movere cupiat. Quomodo Sara, natô Iſaac, ad no-

---

(*D*) Is fuit Philippus de Marnix, à dominio dictus *de S*^te^ *Aldegonde;* origine Sabaudus, patriâ Bruxellenſis, qui Guilielmi, Principis Arauſicani, partes amplexus, Batavorum rebellionem miro ſtudio fovit ac promovit. Variis legationibus in hanc rem defunctus, multiſque politicis, ac polemicis ſcriptitationibus notior, quàm clarior, extremum diem obiit Lugduni Batavorum anno 1598. die 15. decembris, annos natus ſexaginta. Ejus *Apiarium*, opus Calvinianis cerdonibus accommodum, Joannes Coens, Parochus Cortracenſis, aliique Catholici, confutârunt.

(60) Gen. XXI. 6. men ejus alludens, dixit (60): Riſum fecit mihi Deus. Sed (61) Galat. VI. 7. Deus non irridetur (61): neque impunitus ſemper erit Religionis deriſor. Parata ſunt deriſoribus judicia, & mallei (62) Prov. XIX. 29. percutientes ſtultorum corporibus (62).

CAPUT XVI.

An ſexta Synodus Agnorum figuram prohibuerit.

CÆTERUM alia difficultas oritur ex Canone 82. Concilii E ſexti (*E*) (63), quod Conſtantinopoli in Trullo eſt (63) In Tomo II. Conciliorum. habitum. Etſi enim inibi inter venerabilium Imaginum picturas Agnus nominetur, qui digito Præcurſoris monſtratur, ſtatuitur tamen, ne deinceps in figurâ humanâ pingatur: Ut ergo, inquiunt, " quod perfectum eſt, colorum „ expreſſionibus, omnium oculis ſubjiciatur, ejus qui tollit „ peccata mundi, Chriſti Dei noſtri, inſtar hominis characterem, etiam in Imaginibus, deinceps pro veteri Agno ſtatui jubemus. „ Propter hanc autem Conſtitutionem, apud Græcos, Præcurſor Domini non habet Agnum in manu, ſed ejus loco chartulam, in quâ Græcè ſcriptum eſt: " Ego „ vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini; rectas facite ſemitas ejus. „ Apparet proinde Romanum Pontificem in Concilii generalis Canonem impingere, qui cereæ imagini benedicit, in quâ Chriſtus ſub formâ Agni exprimitur.

Verùm hæc difficultas prorſus evaneſcet, ſi advertamus quæ ſit doctorum hominum de illis Canonibus, in Trullo habitis, cenſura. Dicunt enim, & probant, eos non eſſe

(*E*) Aliis Quini-ſexti, quaſi Appendicis Conciliorum generalium quinti & ſexti. Adfuerunt Concilio, de quo agitur, Epiſcopi CCXI. Habitum fuit anno 692. in *Trullo*, id eſt, in atrio Palatii Imperialis, ſupernè in hemiſphærii formam concamerato; quod Galli *dans le Dôme*, Itali *ſotto la cupola* dixerint. Multa probanda, quædam illaudabilia continet. Nunquam receptum fuit ab Eccleſiâ Romanâ, etſi id Græci magnopere expetierint. Lege Baronium *ad an. 692. n. 43. & ſeqq.*, item *ad an. 705. nn. 4. & 5.*

ſextæ

ſextæ Synodi: ſed Græcorum quorundam, qui multò poſt (*F*) ſextam Synodum convenerunt, è quibus nonnulli ſchiſmatico ſpiritu quædam decreta interjecerunt. Quod manifeſtum eſt ex iis Canonibus, in quibus ſunt craſſi errores, & Romanæ Eccleſiæ acerbæ reprehenſiones (*G*). Ut facilè mihi perſuaſerim eos in Romani Pontificis ſugillationem ſtatuiſſe, ne deinceps Chriſtus ſub Agni figurâ formaretur. F G

Quidam molliùs reſpondent, fortaſſis quoſdam inter Græcos ex hac picturâ concepiſſe, quòd Chriſtus in ſpecie Agni aliquando apparuerit; ideòque, ad ejus erroris abolitionem, damnatam eſſe apud eos picturam. Sed non video hujus conjecturæ ullam probationem: & Canon manifeſtat aliam rationem. Vult enim figuras & umbras, præſente veritate, ceſſare. Hinc, ùt collegit Bartholomæus Carranza, Archiepiſcopus Toletanus (64), prohibuerunt, Spiritum Sanctum ſub Columbâ figurari: & Chriſtum, ſub veteri Agno. Cæterùm Græcos hìc nec accuſandos, nec defendendos ſuſcipio (*H*). H

(64) *In Summâ Conciliorum.*

(*F*) Annis undecim.

(*G*) Præſertim *canone XIII.*, ubi de conjugiis eorum, qui ad Diaconatum aut Presbyteratum aſpirant: & *canone LV.*, ubi de Jejunio Sabbathino in Quadrageſimâ. Singulare eſt, quod *can. XL.* permittatur decennibus pueris Monaſticen profiteri: & quòd *can. LXI.* ſexennio canonis, ſive ſex annorum pœnitentiæ, ſubjiciantur, qui urſas ad ludum, & ſimpliciorum noxam, circumducunt.

(*H*) Hæc Molani verba refert approbatque Zegerus Bern. van Eſpen (*): ac pro ratione ſubdit: " Sciebat quippe vir eruditus poſſe „ uno tempore, & certis locis, „ picturas aliquas jure prohiberi ob „ periculum erroris, in quem rudis „ populus earum occaſione prolapſurus timetur; quæ alio tempore „ & alio loco, ubi populus ſat inſtructus fuerit, vel periculum erroris aliunde ceſſat, permitti & „ exponi poſſunt; utì de imagine „ ſanctiſſimæ Trinitatis idem Molanus docet *Lib. II. Hiſt. SS. Imag.*, „ *cap. 4.* „ Hæc vera, ſed parum ad rem facientia. Audiamus porrò Eſpenium: " Nequaquam ergo Canon contrariatur conſuetudini Romanæ Eccleſiæ, Agnos Dei effigurantis, & per Romanum Pontificem ſolemniter benedicentis..... „ cùm hac in re varia poſſit eſſe, „ ſalvâ Fidei integritate, Eccleſiarum diſciplina. „ Sed ſi Canon Trullanus effingi Chriſtum Agni ſpecie prorſus inhibuerit, non capio ego, quomodo non adverſatus ſit Eccleſiæ Romanæ praxi, quæ Chriſtum jam pridem ita repræſentabat, ùt ex Paulino, & aliunde notum eſt. Non capio pariter, cur magìs licuerit aliis temporibus, aut locis,

(*) *Scholio in can. Trullanum LXXXII., edit. Colon. 1755. pag. 433.*

Hoc tamen conſtanter retineri volo, Romanam Eccleſiam nihil in his formis inveniſſe, cur eas cum Græcis quibuſdam improbet. Neque urgendum eſt periculum erroris; dum enim Agni forma vexillum Crucis in humeris gerit, facilè apparet verum illum Agnum in typo figurari, qui peccata mea in humeris ſuis portavit. Hujus ſanè typi creberrimam mentionem facit diſcipulus ille, quem diligebat Jesus, in ſuâ Apocalypſi (65). Cùm enim in Pathmo poſt nobilem confeſſionem exularet, multiplices de Chriſto ſub ſpecie Agni habuit viſiones. Quæ cùm omnibus obviæ ſint, nemo, niſi mente & judicio captus, hìc refractarius eſſe poteſt (*I*).

(65) *Cap. V. & deinceps.*

I

---

hanc imaginem efformare; cùm, fatente *paullo ſuperiùs* Eſpenio, cauſſa prohibitionis fuerit, quòd Patres " Trullani voluerint ceſſare typos, „ præſente veritate.„ Atqui non præſentior fuit ea veritas apud Græcos, quàm apud Latinos: aut ſeptimo ſæculo, quàm poſterioribus. Itaque nunquam & nuſquam Agni formâ Chriſtus exhibendus fuiſſet.

Quapropter aut rejiciendus eſt Canon ille (**), cum aliis ejuſdem Synodi non paucis; quod licere *ſuprà* oſtenſum eſt: aut alius ei ſenſus adſcribendus. Ego, re attentè expenſâ, exiſtimo Trullanam Synodum non prohibuiſſe, ne Chriſtus Agni figurâ repræſentaretur: ſed tantùm ab eâ prælatam fuiſſe ejus imaginem humanâ ſpecie, quæ & in poſterum exprimi juſſa: atque huic decreto occaſionem præbuiſſe picturas velut hiſtoricas, in quibus Joannes Præcurſor, nativâ formâ exhibitus, digito exſerto Agnum Moſaïcum oſtendebat; cujuſmodi effigies parum congrua videri poterat, quandoquidem Joannes Chriſtum in propriâ formâ præſentem indicaverit, quum auditoribus diceret Joh. I. 29.: " Ecce Agnus Dei, &c.„ Confer huc animadverſa à Molano de vetere picturâ Joannis apud Brugenſes, *ſuprà pag.* 296., & de ejuſdem Imagine apud Græcos, *pag.* 297.

(*I*) Querelæ multo gravioris anſam arripuere Græci ex quâdam Latinorum conſuetudine, quæ Judaïci ritûs ſpeciem aliquam referre illis videbatur; præſcripta ſcilicet in vulgato *Ordine Romano*, Agni (animalis) benedictio, facienda die Reſurrectionis. Mos iſte annis mille antiquior eſt, & hodie uſque in locis nonnullis obtinet. Ejus meminit anonymus Scriptor Vitæ S. Udalrici, Auguſtenſis Epiſcopi anno 973. defuncti. Sic enim *cap. VI.*,

(**) « In nonnullis venerabilium imaginum picturis, Agnus, qui digito Præcurſoris monſtratur, » depingitur, qui ad gratiæ figuram aſſumptus eſt, » verum Agnum per Legem Chriſtum Deum noſtrum præmonſtrans. Antiquas ergo figuras & » umbras, ùt veritatis ſigna, & characteres Eccleſiæ » traditos, amplectentes, gratiam & veritatem » præponimus, eam ùt Legis implementum ſuſcipientes. Ut ergo quod perfectum eſt, vel colorum expreſſionibus, omnium oculis ſubjiciatur, » ejus qui tollit peccata mundi, Chriſti Dei noſtri » humanâ formâ characterem etiam in Imaginibus » deinceps, pro veteri Agno, erigi ac depingi jubemus: ut per ipſum, Dei Verbi humiliationis » celſitudinem mente comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne converſationis, ejuſque » Paſſionis, & ſalutaris Mortis deducamur, ejuſque, » quæ ex eo facta eſt, mundo redemptionis.»

inter Opera Marci Velſeri, pag. 530.: " Sanctiſſimo Paſchali die advenien- „ te....... Miſſâ... devotiſſimè religio- „ ſiſſimèque decantatâ.... ad cibum „ acceſſit [Udalricus].... Sanctifica- „ to... cibo, carnes agni, & parti- „ culas lardi, inter Miſſarum ſollen- „ nia benedicti, omnibus diſpenſavit: „ & tunc demum cibum cum eis om- „ ni gaudio ſumpſit. „ Hæc (inquam) conſuetudo locum dedit criminationi Græcorum adversùs Latinos. Objiciebant, à nobis Agnum, ſabbato ſancto, ſimul cum Chriſti Corpore & Sanguine, ſuper altare poni, & more Judæorum offerri (*). Walafridus Strabo, ſeu Strabus, qui anno 849. è vitâ ceſſit, eundem ritum improbavit *Libro de rebus Eccleſiaſticis cap. 18.*, pertendens eum de Judaïcarum ſuperſtitionum ſeminario natum, quorumdam ſimplicium errore, ad ſua uſque tempora perſeveraſſe. „ (**) Walafrido ſuppares fuerunt Æneas, Pariſienſis Epiſcopus, & Ratramnus, Corbeïenſis monachus, quorum poſterior Libros *quatuor* edidit *contra Græcorum oppoſita.* Ambo Græcos non aliter in hac parte confutârunt, quàm factum negando. Et certè nunquam Agnos Eccleſia Latina aut ſuper altare collocavit, aut ſimul cum ſacrâ Euchariſtiâ obtulit, ſeu benedixit. Sed Agni benedictionem ſeorſum peragebat, ùt ex dicto *Ordine Romano* intelligimus; non ut Deo Agnus ille offerretur: ſed ut carnium eſus cum Eccleſiæ benedictione reſumeretur. Quamobrem aliarum etiam carnium benedictio in eodem libro habetur. Itaque ſi hanc dumtaxat benedictionem improbaſſent Græci, rem quidem veram, ſed gratìs, impugnaſſent: at, cùm objiciebant ſuper altare Agnum à Latinis offerri, hæc mera fuit calumnia. Vide Mabillonium *Præf. in IV. ſæculum Benedictinum, nn. 161. 162.*, & *Commentario in Ordinem Romanum, Tomo II. Muſæi Italici, ad calcem, pag. XCIX.*

(*) « Nicolaus Papa eidem [Hincmaro,] & cæte- » ris Archiepiſcopis & Epiſcopis in regno Caroli con- » ſtitutis, non ſolùm tranſmiſit, innoteſcens [nuncians] » præfatos Græcorum Imperatores, ſed & Orien- » tales Epiſcopos, ſanctam Romanam Eccleſiam » damnare, imò omnem Eccleſiam, quæ Latinâ » utitur linguâ: quòd jejunamus in Sabbatis..... » quòd in Paſchâ, more Judæorum, ſuper altare, » pariter cum Dominico Corpore, Agnum bene- » dicimus, & offeramus; ſuccenſentes etiam nobis, » quia Clerici apud nos barbas ſuas radunt, &c. » Frodoardus *Hiſt. Remenſis Eccleſiæ, Lib. III. cap. 17.*

(**) En locum Walafridi Strabonis editi *in Speculo antiquæ devotionis circa Miſſam, Moguntiæ, 1549. pag. 88.* « Unde quorundam ſimplicium er- » ror, de Judaïcarum ſuperſtitionum ſeminario na- » tus, & ad noſtra uſque tempora quædam ve- » tuſtatis extendens veſtigia, jam ex magnâ parte, » ſapientium ſtudio, compreſſus eſt. Et ſicubi » adhuc pernicioſum hujus peſtis germen revi- » reſcere fuit comprobatum, mucrone ſpiritali » radicitus eſt amputandum. Illum dico errorem, » quo quidam Agni carnes in Paſchate, juxta, » vel ſub altari eas ponentes, benedictione pro- » priâ conſecrabant: & in ipsâ Reſurrectionis » die, ante cæteros corporales cibos, de ipſis » carnibus percipiebant. Cujus benedictionis ſe- » ries adhuc à multis habetur. Quod quàm ſit » ſupervacuum, & à Sacramentis Chriſtianæ per- » fectionis abhorrens, facilè perſpicit, qui ve- » raciter intelligit quòd Paſcha noſtrum immola- » tus eſt Chriſtus: & vult epulari, non in fermento » veteri, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis. »

CAPUT XVII.

De fragmentis Agnorum.

PORRO INTER Catholicos dubitant aliquando rudiores, an Agni confracti, vel partes Agnorum, maneant benedicti: & parem vim atque efficaciam habeant cum integris Agnis-Dei. Inſtituendi proinde ſunt, eos, qui magnos Agnos habent, non plus habere, quàm qui parvos habent: & qui partes aut fragmenta habent, pares eſſe cum reliquis; adeò ut ex charitate liceat aliquando Agni figuram dividere, ut amico aliquid tribuatur. Quomodo de ſacro-ſancto Euchariſtiæ Sacramento à Divo Thomâ Aquinate ſcriptum eſt (66):

(66) *In Sequentiâ feſti.*

" Fracto demum Sacramento,
„ Ne vacilles: ſed memento
„ Tantum eſſe ſub fragmento,
„ Quantum toto tegitur.
„ Nulla rei fit ſciſſura:
„ Signi tantùm fit fractura:
„ Quâ nec ſtatus, nec ſtatura,
„ Signati minuitur. „

Hæc enim, etſi non parva ſit differentia, Agnis, & Agnorum fragmentis, adaptari in ſenſu commodo poſſunt. Et, in Urbani Pontificis Carminibus, quidam codices ultimo loco addunt:

" Parſque minor tantum tota valet, integra quantum. „

Quia tamen infirmitas humana integros Agnos, quàm fragmenta, habere mavult, Presbyteri Societatis JESU, in quibusdam Collegiis, opportunè formulam habent, in quâ Agni confracti reformentur.

CAPUT XVIII.

Gregorii XIII. Conſtitutio ne Agni-Dei benedicti minio inficiantur, aut venales proponantur.

EST ALIUS inter Catholicos quoſdam ſcrupulus, an Pictor Agnos-Dei poſſit coloribus exornare. Ad quod reſpondendum eſt, Sedem Apoſtolicam id prohibuiſſe.

Sed novi inter Cæleſtinos, in Heverlenſi, Croïanæ familiæ, Monaſterio (*K*), pium Presbyterum, in his depingendis induſtrium, qui, propter ſacrum Chriſma, arbitratus ſit id prohibitum eſſe Pictoribus, eò quòd laïcis Chriſma attingere non liceat : ideòque ad Sacerdotes prohibitionem non eſſe extendendam. *K*

Verùm, cùm id diceret, nondum ei ſanctiſſimi Domini noſtri Gregorii XIII. Conſtitutio innotuerat. Quæ talis eſt : " Gregorius Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam „ rei memoriam. Omni certè ſtudio & operâ à nobis procu„ randum eſt, ut ea tollantur, quæ non conveniunt: ac „ noſtrum, aliorumque bonorum piorumque Chriſti fide„ lium, animos offendunt. Itaque providè conſiderantes cer„ tas formas, innocentiſſimi Agni Imagine figuratas, & per Ro„ manos Pontifices ſtatis temporibus conſecrari ſolitas, ſicut „ Agni puri & mundi à ſummo Pontifice benedicuntur : ita „ ab omnibus poſtmodum immaculatas, non autem auro aut „ coloribus ullis depictas, ſed in ſuâ albedinis munditie ſanc„ tificatas congruenti cum reverentiâ teneri & conſervari „ debere ; ſtatuimus & ordinamus, ac ſub pœnâ excommu„ nicationis, ipſo facto incurrendâ, prohibemus & inter„ dicimus, ne quiſpiam, ſive vir, ſive mulier ſæcularis, „ aut Eccleſiaſtici, etiam regularis ordinis, ille ſit, & quo„ cunque gradu, conditione, ſtatu, nomine, dignitate, & „ honore præcellat, poſthac in perpetuum Agnos-Dei, per „ Romanum Pontificem pro tempore exiſtentem benedictos, „ depingere, inficere, minio notare : vel aurum aùt colo„ rem aliquem eis imponere, aut quicquam aliud ſuperin„ ducere: neque depingi aut miniari facere : nec illos ve„ nales proponere, ſeu tenere, quovis prætextu, quâli-

(*K*) Sive Cœmeterio; nam Chori ac Sanctuarii pavimentum, latera, Sedes chorales, muros, & partem fornicis implent illuſtris illius gentis Epitaphia, inſignia, tumbæ in primis pretioſæ, cenotaphia, & diverſi generis monimenta tam multa, ut nullam ædem ſacram in Belgio, pauciſſimas alibi reperias, tot hujuſmodi ornamentis, ſi tamen ornamentis, refertas.

„ betve de cauſa audeat : verùm eos albos & mundos, Ag-
„ num illum purum & innocentem repræſentantes, qui
„ occiſus pretioſiſſimo ſanguine ſuo nos redemit, decenter
„ ac reverenter à cunctis haberi, deferri, & cuſtodiri præ-
„ cipimus : & ita ab omnibus fieri & cenſeri debere, decer-
„ nimus. „

F I N I S.

JOANNIS MOLANI
RESPONSIO QUODLIBETICA
AD TRES QUÆSTIONES,
QUARUM PRIMA EST:

Utrùm ſacrarum Imaginum uſus legitimus ſit, & retinendus (*).

II. *An liceat orare pro iis, qui nunc Martyres moriuntur.*

III. *An damnato ad mortem liceat negare Euchariſtiam.*

Dicta Lovanii in Scholis Artium Anno [15]68. à Joanne Molano, ſacræ Theolog. Licentiato: Præſide Quæſtionum, ex Porcenſi Pædagogio, D. Nicolao à Meiden, Buſcoducenſi, ejuſdem ſacræ Theologiæ Licentiato.

(*) Hanc Molani Reſponſionem hôc loco prætermittimus; quòd ex eâ deinde conflatus ſit Liber primus de Hiſtoriâ ſacrarum Imaginum, quem ſuprà tibi, Lector, dedimus.

JOANNIS MOLANI
RESPONSIO QUODLIBETICA....

Ad ſecundam Quæſtionem reſpondetur,

QUOD LICEAT ORARE PRO MARTYRIBUS NOSTRI TEMPORIS.

PRior Quæſtiuncula eſt: An liceat orare pro iis, qui nunc Martyres moriuntur. Pro cujus diſcuſſione juvant nos verba Innocentii tertii, libro tertio (1) Decretalium, Titulo, De celebratione Miſſarum. Proponitur ei ab Archiepiſcopo Lugdunenſi: Quare in Secretâ beati Leonis, in modernis Sacramentariis, habeatur: " Annue „ nobis quæſumus, Domine, ut interceſſione beati Leonis hæc „ nobis proſit oblatio: „ cùm antiquiores codices habeant: "Annue nobis, Domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc proſit oblatio. „ Reſpondet inter alia Innocentius, ſacræ Scripturæ authoritatem dicere, quòd injuriam faciat Martyri, qui orat pro Martyre: idemque eſſe, ratione conſimili, de aliis Sanctis ſentiendum.

(1) *Cap. Cùm Martha.*

In quâ Innocentii reſponſione, priori loco, animadvertendum eſt, quòd, dum celebrem illam de Martyribus ſententiam vocat authoritatem ſacræ Scripturæ, non ſignificet hanc ſententiam haberi in Canonicâ Scripturâ: ſed ſignificare voluit, eam haberi in ſcriptis ſanctorum Patrum. Hæc enim comprehenduntur aliquando nomine ſacræ Scripturæ: apud Petrum

Petrum Lombardum in Sententiis (2), & ejus ætatis alios Scriptores. Habetur verò hæc ſententia in Scriptis Sanctorum Doctorum, apud B. Auguſtinum, in Sermone, qui nunc eſt de verbis Apoſtoli XVII., Bedæ autem tempore erat octuageſimus tertius, ùt manifeſtum eſt ex ejus citatione, in ſextum ad Romanos. Injuria eſt, inquit Auguſtinus eo ſermone, pro Martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari. Porrò hanc ſacram Scripturam, ſive ſcriptam apud D. Auguſtinum ſententiam, meritò Innocentius authoritatem vocat; eſt enim multo majoris authoritatis, quàm eæ ſententiæ, quæ in his ſcholis Maximæ vocari ſolent. Habet enim authoritatem ſuam non tantùm ab Auguſtino, ſed à totâ quoque Eccleſiâ. Totius enim Eccleſiæ conſenſu receptiſſimum eſt, quòd injuriam faciat Martyri, qui pro Martyre orat. (2) *Lib. 1. diſt. 26. b.*

Sed, ut nodus quæſtionis ſolvatur, an non liceat ergo orare pro iis qui nunc Martyres moriuntur? Dico licére. Et id duabus rationibus probo.

Primò, Innocentius tertius dicit, id quod de Martyribus dicitur, conſimili ratione de aliis Sanctis ſentiendum eſſe. Sed nullus putat ſe injuriam aliquam facere, ſi pro ſuis parentibus, vel amicis, vel confratribus, quantumcunque ſanctiſſimis, fundat aut petat conſuetas Eccleſiæ preces: imo ſcimus exequias pro eis omitti non poſſe, ob quantamcunque ſanctitatis opinionem. Non ergo, orando pro noſtris Martyribus, qui plerumque ſunt valde imperfecti Martyres (*A*), impingimus in eam ſententiam, Injuriam facit Martyri, qui pro Martyre orat. Nam cùm hoc omnibus Sanctis commu- *A*

(*A*) At profectò non defuerunt ævo Molani, neque ſequenti, qui priſcorum Martyrum fortitudinem æmularentur in Angliâ, Galliâ, Germaniâ, Belgio, Indiâ, Chinâ, Japoniâ, Americâ. Tales in primis fuere BB. Martyres, vulgò Gorcomienſes dicti, prope Brilam in Batavis interemti die 9. julii 1572., juſſu Guilielmi à Marcâ, Comitis Lummæi. Tales Galli Sacerdotes & Monachi apud Occitanos & Aquitanos, agente præſertim Franciſco de Beaumont, Barone des Adrets, crudeliſſimè necati. Tales in Angliâ ſub Henrico VIII. Thomas Morus, & Johannes Fisherus: pòſt ibidem permulti ſub Eliſabethâ Miſſionarii, inter quos eminuit Edmundus Campianus. Tales in Japoniâ BB. Paulus Michi, Joannes de Gotho, & Jacobus Chiſai, Jeſuitæ,

ne eſſe dicatur, manifeſtum eſt hæc intelligenda tantùm eſſe de iis, qui judicio Eccleſiæ declarati ſunt eſſe aut Martyres, aut Sancti.

Secundò, ſanctus Auguſtinus citato ſermone, valde eruditè urget Eccleſiaſticam diſciplinam, dum dicit Injuriam eſſe pro Martyre orare, cujus nos debemus precibus commendari. Sed Eccleſiaſtica diſciplina non habet, quòd nos commendemus precibus eorum Martyrum, qui judicio Eccleſiæ non ſunt declarati Martyres: imò eadem Eccleſiaſtica diſciplina habet, quòd pro eis oretur. Unde pro celeberrimis
B illis Carthuſianis in Angliâ Martyribus (*B*) totus Ordo Carthuſiæ, per orbem Chriſtianum diffuſus, conſuetas pro defunctis preces ad Dominum fudit. Idemque aliis multis exemplis declarari poteſt. Igitur pro noſtri temporis Martyribus abſque injuriâ oratur.

---

cum ſex Franciſcanis, & Laïcis XVII. Talis ad oram Braſiliæ B. Ignatius Azevedius cum XXXIX. ſociis; ut alios quamplurimos omittam. Veriſſimè de ſuæ Societatis hominibus, ante annos CXXX., cecinit elegans Poeta Jacobus Balde:

"Clauſtra Sinarum, Braſilæque cannæ,
„ Africæ ſaltus, Alemanna caſtra,
„ Angliæ pingues maduere noſtro
„ Sanguine campi.
„ Sternimus victi, ſuperamus imi:
„ Surgimus plures, toties cadendo:
„ Rubra majoris métimur futuri
„ Semina meſſis. „

(*B*) De his, præter alia, exſtat *Hiſtoria Martyrii octodecim Cartuſianorum Anglorum, ſub Rege Angliæ Henrico VIII. anno Domino 1535. 1537. & 1541. crudeliter interfectorum; à Reverendo Patre Domino Arnoldo Havenſio, Cartuſiæ Gandenſis Priore digniſſimo, nunc meliori ſtilo recenſita, atque in lucem prolata. Paginis 111. in-12.* Adhæret hæc opella alteri, cui titulus: *Hiſtorica Relatio duodecim Martyrum Cartuſianorum, qui Ruræmundæ, in Ducatu Geldriæ, anno M. D. LXXII.* [die 25. julii] *Agonem ſuum fœliciter compleverunt. Auctore Vener. P. D. Arnoldo Havenſio, SS. Theologiæ Doctore, Cartuſiæque Gandenſis Priore. Acceſſit ejuſdem Exhortatio ad Cartuſianos de Obſervantiâ diſciplinæ regularis, vitæque Solitariæ commendatione.* [Coloniæ Agripp.] *1608. in-12. pagg. 77.*

Tertiæ quæſtioni reſpondetur,

NEC MISERICORDIÆ DEI, NEC SACRIS CANONIBUS, NEC PRINCIPUM PIORUM CONSTITUTIONIBUS EOS SATISFACERE, QUI DAMNATIS AD MORTEM NEGANT SACRÆ EUCHARISTIÆ COMMUNIONEM.

TERTIA QUÆSTIO erat, An damnato ad mortem liceat negare Euchariſtiam (*C*)? Ad hanc reſpondet Judocus Damhouderius, J. U. conſultiſſimus Doctor, in Enchiridio rerum criminalium, hunc in modum, Cap. 150.: " Hæc quæſtio, Au- C
„ guſtiſſimi Imperatoris Caroli Quinti, de Capitalibus Judiciis, „ benignâ & Chriſtianâ conſtitutione ſoluta eſt, 79. articulo: „ ubi reo miſero & plectendo, petenti & deſideranti, Eucha„ riſtia conceditur. Cap. Quæſitum, XIII. 4. 2.: De furtis, Cap. „ Fures: & in C. Si quis, de Pœn. diſt. VII. Quem morem, lau„ dabilem quidem & probandum, ſequuntur hodie pleræque „ Romani Imperii civitates, aliique pii & devoti Magiſtra„ tus. Atque hanc conſuetudinem probatiorem puto, & „ Chriſtianis Magiſtratibus digniorem. „

Dominus verò Ruardus, Præceptor meus pientiſſimæ memoriæ, hujus almæ Univerſitatis Cancellarius digniſſimus, habuit anno [15] 20., exiſtens ſacræ Theologiæ Profeſſor, Quæſtionem in hac ſcholâ, quæ typis impreſſa habetur, de effectibus, quos Conſuetudo operatur in foro conſcientiæ. In quâ ſic reſolvit: " Judex ſecularis temerariè & injuſtè impedit „ Sacramentum Euchariſtiæ dari ſceleratis; quia qui non „ prohibetur accedere ad menſam Domini à diſpenſatore do-

---

(*C*) Singulari Tractatu hoc argumentum perſecutus eſt Joannes Chiffletius, Canonicus Tornacenſis, Joannis Jacobi, Regii Archiatrorum in aulâ Bruxellenſi Comitis, filius. Liber Bruxellæ, typis Mommartianis, excuſus eſt anno 1644. in-12., grandiori charactere, pagellis 89., hôc titulo: *Conſilium de Sacramento Euchariſtiæ, ultimo ſupplicio afficiendis non denegando iis locis, in quibus contraria obtinet conſuetudo.* Juvenile opus eſt, non copioſæ lectionis, non ſubacti judicii præ ſe ferens indicium.

„ mûs, ſed magis à Domino (Chriſto) vocatur, & à diſpen-
„ ſatore domûs, qui etiam indicat in multis ſuis Canonibus
„ eum nolle impediri, injuſtè prohibetur & temerariè à con-
„ ſervo. Quia iſte conſervus vendicat ſibi officium ſpirituale:
„ & aſſimilatur Oziæ Regi (3), qui uſurpavit ſibi officium
„ ſacerdotale, & propterea à Domino leprâ percuſſus eſt.
„ Nec Judex poteſt per conſuetudinem à mortali peccato
„ excuſari. Quia præter hoc, quòd uſurpat ſibi officium Ec-
„ cleſiaſticum, injuſtum impedimentum adfert, ne alii jure
„ ſuo utantur in re magni ponderis, & inæſtimabilis com-
„ moditatis ſpiritualis. Quod verè Chriſtianus, maximè illo
„ articulo tanti æſtimat, ut nihil majus; eò quòd tunc ſin-
„ gularior pugna immineat ab Hoſte humani generis, qui
„ atrociùs & callidiùs calcaneo noſtro inſidiatur, ſciens quod
„ modicum tempus habet (4). „ Hactenus clariſſimi Domini
Ruardus, & Damhouderius.

(3) *II. Paralip. XXVI. 16--20.*

(4) *Apoc. XII. 12.*

Quia vero uterque negationem Synaxis dicit eſſe contra ſacros Canones, prior autem ipſos non citat, poſterior verò quoſdam tantùm citat, & non ex originalibus locis; ideo nos ſuccinctâ brevitate quoſdam Canones indicemus. Concilii Wormatienſis Canon 80. (5), qui eſt de ſuſpendendis in patibulo, ſic habet: " Si omnibus, de peccatis ſuis puram con-
„ feſſionem agentibus, & dignè pœnitentibus, communio in
„ fine ſecundùm Canonicum juſſum danda eſt, cur non etiam
„ eis, qui pro ſuis peccatis pœnam extremam perſolvunt?„
Concilium Triburienſe c. 31.: "Furibus & latronibus, ſi ex-
„ ſpectatione mortis deſperati putantur, atque reconciliari ſe
„ myſteriis ſacroſanctis deprecantur, communionis gratiam
„ non (inquit) negamus tribuendam. In Niceno (enim) mag-
„ no Concilio legimus. Si quis egreditur è corpore, ultimo &
„ neceſſario viatico minimè privetur. „ Quæ verba Synodus
Nicena habet Canone (*) 12., & vocat ea antiquæ legis regulam. Ad ejuſdem confirmationem citat Triburienſe Concilium verba Innocentii primi, quæ habet tertiâ Epiſtolâ, capite ſecundo. In eâ ſanctiſſimus ille, & toties à B. Hieronymo laudatus, Exuperius Tholoſanus Epiſcopus, quærit quid de his obſervari oporteat, qui poſt baptiſmum omni tempore incontinentiæ & voluptatibus dediti, in extremo vitæ ſuæ pœnitentiam ſimul & reconciliationem communionis ex-

(5) *Tomo III. Conciliorum*, & [apud Gratianum] *XIII. quæſt. 2.*

(*) 13.

poſcunt: Reſpondet Innocentius: " Poſtquam Dominus noſter „ pacem Eccleſiis ſuis reddidit, jam, depulſo terrore, commu- „ nionem dari abeuntibus placuit: & propter Domini miſeri- „ cordiam, quaſi viaticum profecturis. Tribuetur ergo cum „ Pœnitentiâ extrema communio, ut homines hujuſmodi vel „ in ſupremis ſuis, permittente Salvatore noſtro, à perpetuo „ exitio vindicentur. „

Huc etiam pertinet illud Leonis Pontificis (6): " His qui in „ tempore neceſſitatis, & in periculi urgentis inſtantiâ, præſi- „ dium Pœnitentiæ, & mox reconciliationis implorant, nec „ ſatisfactio indicenda eſt, nec reconciliatio deneganda, quia „ miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tem- „ pora definire. „ Plures particularium Conciliorum Canones his addi poſſent: ſed ii meritò innituntur authoritati præcedentium Canonum, & potiſſimùm Canonis Niceni. Quare plura ex aliis adducere non eſt neceſſe.

(6) *Epiſtolâ XCI.*

Si dictis objicias: Quibuſdam locis ab Eccleſiaſticis Præfectis approbari eam conſuetudinem, quæ, ut irreverentia vitetur, damnatis ad mortem negat ſacram communionem.

Quod ad irreverentiam attinet, reſpondeo ex D. Ruardi Quodlibeto, non eſſe hìc aliquam irreverentiam: quia etſi damnatus ob ſcelera ſua, abſtinere poſſit ex humilitate, dicendo cum Centurione (7), " Domine non ſum dignus ut intres ſub tectum meum: „ & cum Petro (8), " Exi à me Domine, quia homo peccator ſum, „ regulariter tamen Deo patri noſtro gratius eſt, quòd de Agno Paſchali propter nos occiſo epulemur: nobis quoque idem utilius eſt & ſalubrius: nec dedignatur qui pro nobis in patibulo ſuſpenſus eſt, ſacramentaliter venire ad ſuſpendendum, qui jam per Sacramentum Pœnitentiæ factus eſt templum Spiritûs ſancti, & totius ſacroſanctæ Trinitatis.

(7) *Matth. VIII. 8.*
(8) *Lucæ V. 8.*

Quòd verò ad conſuetudinem attinet, ita reſpondet doctiſſimus ille Dominicus à Soto, Segobienſis, in quarti ſententiarum Diſt. XII. (9) " De illâ Hiſpanorum conſuetudine, qui „ condemnatis ad mortem Euchariſtiam non miniſtrant, aliæ „ nationes obmurmurant; quoniam nulla apparet cauſa cur, „ ſi ſint verè pœnitentes, tanto beneficio priventur: præ- „ cipuè cùm, ſecundùm Canonum ſanctiones, eadem illis com- „ munio ſit danda. Et revera forſan ſatius eſſet, ut conſue-

(9) *Quæſt. I. artic. II.*

„ tudo hæc noſtra non ſervaretur: præſertim, cùm ſæpe per „ hoc Sacramentum homo fiat ex attrito contritus, & ſuſcipiat gratiam, quam non recepit in Pœnitentiâ. Excuſare „ verò hanc conſuetudinem per ignorantiam non poſſumus; „ nam ſatis Curia Hiſpaniæ Canones novit. Sed dicere debent, „ non uſque adeo ejuſmodi Canones obligare, quin poſſint „ per contrariam conſuetudinem abrogari. „

Intelligitis ex his, benevoli Auditores, quid alii in ſui excuſationem adferant, & quantâ animi modeſtiâ ab eis Dominicus Sotus recedat. Et certè excuſatio eorum non videtur admittenda; nimis enim inhumana eſt ea conſuetudo, quæ morituro negat id, quod Dei miſericordia ei annuit, & quo ſacri Canones eum privari nolunt: imò ob immenſam, quam ſecum adfert utilitatem, neceſſarium ei Viaticum nuncupant. Quare iſtorum conſuetudini opponimus quod ex Codice Gratianus citat, II. diſtinctione: " Conſuetudinis uſûſque longævi non vilis authoritas eſt: verùm non uſque „ adeò valitura memento, ut aut rationem vincat, aut legem „ ſcriptam. „ Item & illud, quod ex Cypriani ad Antolianum Epiſtolâ habet Auguſtinus Lib IV. contra Donatiſtas cap. 4.: " Fruſtra quidam, quia ratione vincuntur, conſuetudinem „ nobis objiciunt, quaſi conſuetudo major ſit veritate. „ Rurſus, & illud ejuſdem Auguſtini lib. III. cap. 6.: " Quis dubitet veritati manifeſtatæ debere conſuetudinem cedere? „

Huc etiam pertinet quod Clemens V. in Viennenſi Concilio (10) vocet damnabilem abuſum, cùm, contra ſtatuta Canonica, ultimo ſupplicio deputandis negatur, (etiam) ſi petant, Pœnitentiæ Sacramentum. In quem locum gloſſemata ſcribentes, dicunt, idem dicendum eſſe de Euchariſtiâ, ob paritatem rationis; quamvis textus Clementis id non expreſſerit.

(10) *Clementinarum Libro V. de pœn. & remiſ.*

Si ſecundò objicias: Concilium Wormatienſe, Cap. Quæſitum, non tantùm Communionem negari prohibet, ſed & Sepulturam eccleſiaſticam. Sed Judex ſecularis contrarium per conſuetudinem obtinuit de Sepulturâ: ergo idem per conſuetudinem obtinere poteſt de Euchariſtiâ.

Reſpondeo ex D. Ruardo, quòd " Judex ſecularis poteſtatem habet non minorem in corpus mortuum, quàm habebat priùs in vivum; & ideo ſuo jure & poteſtate utitur. Secundò dico, quòd non eſt præceptum, nec un-

„ quam fuit : & fortaſſis nec præcipi poſſet Judici ſeculari „ ne corpora ſceleratorum detineat in patibulo, non magìs „ quàm ut non fiat juſtitia ſceleratos interficiendo. Solùm di- „ citur in Cap. Quæſitum, quòd poſſunt ſepeliri. Et ideo „ falsò aſſumitur, quòd Judex ſecularis per conſuetudinem „ excuſatur, detinendo corpora. Excuſatur quidem, ſed jure „ ſuo utendo, non per conſuetudinem. Si dixeris : Sepul- „ tura eſt res Eccleſiaſtica ; ergo de ea non poteſt diſponere „ Judex ſecularis. Reſpondeo, quòd poteſt indirectè, jure „ ſuo utendo. Et præterea, Sepultura Eccleſiaſtica eſt juris „ Eccleſiaſtici, non quælibet. „

Ex dictis concludo damnatis ad mortem non eſſe negandam Euchariſtiam, ſi eam petant : nec eos miſericordiæ Dei & ſacris Canonibus ſatisfacere, qui damnato oſtendunt & oſculandum porrigunt Corpus Domini (*D*). *D*

(*D*) Duplex eſt hodie Catholicarum Eccleſiarum hac in re praxis; altera Gallicanæ, quæ reis capite damnatis beneficium quidem abſolutionis impendit, ſed ſacram Euchariſtiam negat : altera cæterarum, ſaltem apud Latinos, Eccleſiarum, quæ utrumque concedunt.

Ut rem ab initio repetam, rariſſimè puto tribus primis à Chriſto ſæculis contigiſſe, ut Chriſtianus ullus extremo ſupplicio, propter patratum ſcelus, afficeretur. Datâ Eccleſiæ pace, haud dubiè reis, de quibus agimus, & ſolennis abſolutio, & Euchariſtia negatæ fuere. Priſcum illum rigorem omnium prima mitigavit, aut mitigari optavit, Remenſis Synodus, à Sonnacio Archiepiſcopo celebrata anno 625., cui adfuerunt Epiſcopi è Chlotarii Regno ſupra XL. Sic verò illa *Statuto XI.* (a) : “ Cur ad mortem „ condemnatis renuitur Euchariſtia, „ cùm iis maximè conducat ad ſpem „ & ſecuramen certi deceſſûs, & „ præſentis agónis ? „ Quamdiu, aut quàm multis in locis, hæc mitigatio recepta ſit, ignoro : at conſtat inſequentibus ſæculis ad antiquam diſciplinam reditum eſſe. Ei favebat Robertus Pullus, Cardinalis, qui vixit ætate S. Bernardi ; contendebat enim (*b*) “ non eſſe morte plectendis adminiſtrandam Euchariſtiam, „ neque dedecorandam, aut privandam jure liberandi damnatos. „ Cùm enim (inquiebat) illud jus „ Eccleſiæ materiali competat, multo magìs debetur Euchariſtiæ. „ En Euchariſtiam duodecimo ſæculo negatam, ùt videtur, in Galliis, ubi Pullus ſtuduit, & in Angliâ, ubi Oxonienſem Academiam inſtauravit. In iiſdem Galliis Guido de Monte Rocherii *Manipulum* ſuum

(*a*) Exſtat in *Appendice ad Flodoardum, ad calcem editionis Colveneriana, Duaci 1617. in-12.* (Vide ibi *pag. 159, n. XI.*) & *Tomo V. Conciliorum editionis Labbei*, *columnâ 1694.*

(*b*) Apud Proſperum Lambertinum *de Sacrif. Miſſæ, Sect. II. art. 176.*

Curatorum anno 1333. ſcribebat, in quo hæc leguntur (*c*) : " Damnatis „ etiam ad mortem pro criminibus „ ſuis, niſi de gratiâ ſpeciali, non „ datur unquam Corpus Chriſti; ſi- „ cut illis, qui ſuſpenduntur, vel „ ſubmerguntur, vel comburuntur, „ vel quomodolibet aliter interfi- „ ciuntur. Illis autem, qui pro cri- „ mine hæreſis comburuntur, ſi cum „ devotione, humilitate, & reve- „ rentiâ petant, debet eis dari Cor- „ pus Chriſti; ùt habetur *Extra de* „ *Hæreſi*, *Cap. ſuper eo*, *Lib. VI.* „ Imò negandæ tum Euchariſtiæ, tum Sacramentalis Abſolutionis, conſuetudinem in Galliis, ad extremos uſque ſæculi XIV. annos, perduraſſe teſtatur Joannes Morinus *Libro X.* grandis Operis *de Pœnitentiâ*, *cap. 1.* (*d*) " Ac primus, inquit, hunc „ morem, multorum procerum Ec- „ cleſiaſticorum, & virorum prin- „ cipum, precibus perſuaſus, abro- „ gavit Carolus VI. Edicto Pariſiis „ dato IV. non. Februarii ann. 1396.„ Sed perrexit Euchariſtia negari. Quam in rem Robertus Gaguinus *Libro X. de Geſtis Regum Francorum*, *edit. Pariſienſis 1521. folio* CCLXXV. *recto*, de Ludovico Luxemburgo, Franciæ *Coneſtabili*, Majeſtatis reo, & capite truncato 19. decemb. 1475., hæc refert: " Quatuor Theo- „ logi, magni nominis Doctores, „ ùt conſtitutum fuerat, reum „ adeunt, ſalutaribus illum monitis „ conſolaturi. Confeſſione more „ Chriſtiano expletâ, orat Viaticum „ Chriſti Corporis ſibi miniſtrari; „ quod non obtinuit. Res tamen di- „ vina, quam Miſſam appellamus; „ coram illo facta eſt: & panis be- „ nedictus oblatus, quem religioſè „ manducavit. „ Eundem rigorem, quoad Euchariſtiam, etiamnum in illo regno obtinere teſtantur Scriptores Galli Bonus Merbeſius (*e*), Joannes Grancolas (*f*), Gaſpardus Juenin, Carolus Witaſſe, Honoratus Tournely, Petrus Collet, aliique.

Similiter actum in Hiſpaniâ ſæculo XVI. ad medium perducto, demonſtrat recitatus à Molano locus Dominici Soti. Nec ab eo more diſceſſiſſe Hiſpanos Jueninus (*g*) & Tournelius (*h*) affirmant : dubitat Witaſſius (*i*) : alii verò jure diffitentur. Nam Euchariſtiam concedi reis morte damnatis edixit Philippus ſecundus anno 1567., cujus Edicti meminit Franciſcus Zypæus *de Juriſd. Eccleſ. & Civili cap. XXXII. n. 13.* Rem urſerat apud Catholicum Regem S. Pius V., ſeu ejus Nuncius, Archiepiſcopus Roſſanenſis : & Pontificis Epiſtolam refert Franciſcus Goubau *Libro II. n. 2.* Lege ejuſdem ſancti Pontificis Conſtitutionem XCI. an. 1569., ad Hiſpanias pertinentem, ubi de Sacramento Euchariſtiæ : " Id Nos minimè „ eſſe denegandum cenſemus; cùm „ Chriſtianæ charitati magìs conve- „ niat eos [Reos nempe,] ad re- „ ſiſtendum tali tempore fortiùs „ Diabolicis tentationibus, ſacrâ „ Communione muniri; ut, peritu- „ ro corpore, ſaluti animæ, quan- „ tum fieri poteſt, ſubveniatur. „ Denique in Americâ Hiſpanicâ primum Concilium Limanum, præſide

(c) *Tractatu IV. cap. 9., editionis Pariſ. apud Petrum Levet, 1489. in-4. folio* XXXIII. *verſo.*

(d) *Edit. Antuerpienſis, ſeu Hollandicæ, pag. 720.*

(e) *Summæ Chriſtianæ Parte III., quæſt.* XVII.

(f) *In Vet. Eccleſiæ Sacramentario, Parte I. pag. 290.*

(g) *De Euchariſtiâ, Diſſert. IV. quæſt.* VI.

(h) *De Euchariſtiâ, Quæſt. V. art. 3., edit. Colon. pag. 409.*

(i) *De Euchariſtiâ, pag. 467. editionis Venetæ 1738.*

S. Turibio

S. Turibio, celebratum an. 1582., ac Sedi Apoſtolicæ probatum, ita ſanxit *cap.* 22. (*k*) : " Ii, qui propter facinora commiſſa capitis damnati ſunt, pridie quàm ad patibula à Magiſtratu ducantur, Communione Corporis Chriſti muniantur; quò patienter, & cum ſalute animæ, pœnas corpori debitas ferant. „ Teſtantur eundem Hiſpaniæ morem Franciſcus Suarez, Ægidius de Coninck, Franciſcus Silvius, & infra appellandus Henricus Lancelottus.

De Italiæ diſciplinâ conſtat, cùm aliunde, tum ex Synodo quintâ Mediolanenſi, S. Carolo præſide, celebratâ, ubi *Titulo ſexto* : " Reus capitis damnatus, quo die pro Viatico ſanctiſſimum Domini Corpus ſumpſit, Chriſto Redemptori, qui pro illius etiam animâ ſanguinem in arâ crucis profudit, à piis Judicibus Magiſtratibuſque, illo ipſo ſanguine, tribuatur, ut ne eo die ſupplicio afficiatur; ùt multis locis piæ & laudabilis conſuetudinis eſt. „ Quare Benedictus XIV. *Libro ſeptimo de Synodo diœceſanâ, cap.* XI. *n.* 3. Epiſcoporum partes eſſe docet " hanc diſciplinam in ſuis diœceſibus invehendam curare, ut delinquentibus ultimo ſupplicio afficiendis Euchariſtia præbeatur : idque in Synodalibus conſtitutionibus inſerere. „

Apud Germanos nullo tempore ſacrum Viaticum Reis damnatis ac pœnitentibus negatum fuiſſe multi cum Joanne Molano pertendunt : idque liquére cenſent ex adductâ ab illo Synodo Wormatienſi, anno 868. habitâ : cui totidem verbis præiverat Moguntina anno 841. *canone* 27. Verùm alii in Synodis iſtis exiſtimant agi, non de Communione Corporis Domini, ſed de eâ, quæ Excommunicationi opponitur. Tamen à tempore Caroli Quinti benignior in Imperio diſciplina paſſim obtinuit, poſtquam videlicet Imperator ille Criminali edicto, circiter an. 1525. promulgato, decrevit *art.* 79. Reis permittendum, tribus ante extremum ſupplicium diebus, ut peccata Sacerdoti confiteantur : inhibuitque, ne ſacra Euchariſtia, ſi eam poſtulent, à Judicibus negetur. Quapropter Agenda Colonienſis *Tit. de Sacramento Euchariſtiæ*, *n.* 17. : « Quin & facinoroſis, extremo ſupplicio afficiendis, adminiſtrandum hoc eſt Viaticum: idque pridie ejus diei, quo capitalem ſubituri ſunt ſententiam, aut minimùm quinque horis ante ſupplicii momentum.» Nondum id ineunte ſæculo XVII. uſitatum erat in diœceſi (ſaltem totâ) Leodienſi, quæ Colonienſis eſt ſuffraganea, diuque uni cum Colonienſibus Epiſcopo paruit; ſic enim legitur in Joannis Mantelii, Auguſtiniani Eremitæ, *Haſſeleto*, Lovanii 1663. edito, *pag.* 139. « Anno 1602. noſtris [videlicet Auguſtinianis Haſſelenſibus] Henricus Lancelottus, S. Th. D., præerat : cùmque ex depravatâ conſuetudine damnatis ad mortem, etiam juſſu Prætoris non daretur ſacra Communio, illud fieri ex ratione probatiſſimâ obtinuit. *Proprio enim motu*, ùt ipſe ſcribit in Exegeſi ſuâ in verſum 8. Pſalmi quarti, documento II., *Pius V. ſummus Pontifex ſtrictè mandavit, ut omnes prorſus Rei, extremo ſup-*

(k) *Tomo IV. Concilior. Hiſpaniæ, edit. Cardinalis de Aguirre, pag.* 238.

» *plicio afficiendi, modò pœnitcant,* » *dignoſque ſe præbeant, communicent.* » *Idem quoque Regiâ auctoritate in* » *Hiſpaniis, ubi depravata antè obti-* » *nebat conſuetudo, ſanctum. Quare* » *monendi Magiſtratus, ne iſtud im-* » *pediant. Canones autem, qui Com-* » *munione tales privant, ſunt revoca-* » *ti, ùt patet Capit. Super eo, de* » *Hæreticis in ſexto.* Hæc ille. Quod » opus anno 1641. Antuerpiæ cùm » imprimeretur typis Martini Bi- » narti, ille ſibi id Haſſeleti conti- » giſſe mihi aſſeruit: noſtrique » deinceps ipſius ſecuti veſtigia. »

In Belgii diœceſibus, Remenſi Metropoli quondam ſubditis, nempe Cameracenſi, Tornacenſi, Atrebatenſi, Morinenſi, credibile eſt Euchariſtiam, ſeptimo, & ſequentibus aliquot ſæculis, ex voto Sonnacii, Reis capite damnatis conceſſam fuiſſe: multæ tamen adſunt dubitandi cauſſæ, quas hìc recitare longum foret. Quidquid eſt, indubitatum videtur, neque Caroli V. auctoritate, neque Tapperi, Damhouderii, Molanique votis, effectum eſſe, ut reis illis ſacrum Viaticum adminiſtrari paſſim Judices paterentur ſæculo XVI. Joannes Hauchinus, Archiepiſcopus Mechlinienſis, id concedi juſſit in Paſtorali ſuo, quod prodiit anno 1588. kalendis decembris: “ Damnatis „ (inquit) ad mortem debet dari „ Euchariſtia: ſed id fiat ante diem „ ſupplicii. „ Sic & Paſtorale Henrici Cuyckii, Ruræmundenſis Epiſcopi, anno 1598., aliaque, ex Pii V. Conſtitutione, quæ in margine citatur. Sed necdum obtemperatum à Judicibus. Rem denique confecit Synodus Mechlinienſis anni 1607., *Tit. VII. de Euchar. Sacramento, cap. 6.* ſic ſtatuens: “ Ultimo ſupplicio afficiendis tempeſtivè de ſacrâ Euchariſtiâ provideatur; quod „ ut fieri jubeant, rogentur Sereniſſimæ Suæ Celſitudines Albertus „ & Iſabella. „ Annuére piiſſimi Principes, ùt liquet ex eorum Decreto prid. kal. ſeptembris 1608. edito (*l*), cujus Articulus decimus (*m*) ita Latinè ſonat: “ Jubebemus pariter univerſos Noſ- „ tros, & Vaſallorum Noſtrorum, „ Adminiſtros ac Judices operam „ dare, ut Rei, capite plectendi, „ de ſalute ſuâ tempeſtivè moneantur: iiſque ſanctum Altaris Sa- „ cramentum adminiſtretur; eo minimè obſtante, quòd ID IN USU „ NON FUERIT USQUE AD HANC „ DIEM. „

(*l*) Exſtat in ult. editione *Synodorum Mechlinienſium*, medio libello, pp. 103--116.

(*m*) Ibid. pag. 107.: *Bevelen insſgelycke allen onſen Officieren ende Rechteren, ende dien van onſe Vaſſalen, ſorge te dragen, dat de miſdadige, die ter doot verweſen ſullen zyn, in tyts van hunne ſaligheydt vermaent mogen worden: ende dat ſy geadminiſtreert worden van het H. Sacrament des Autaers; niet tegenſtaende dat van ſulcks tot noch toe geen gebruyck en is geweeſt.*

FINIS.

INDEX
RERUM
TOTO VOLUMINE CONTENTARUM.

Quæ charactere recto, ſeu parvo Romano, deſcripta, MOLANI *ſunt : quæ inclinato, ſeu Italico,* SCHOLIASTÆ.

A

ABDIAS.

ABDIAM de Vitis Apoſtolorum, eſſe Pſeudo-Abdiam, & fide indignum. pag 337., *& ibid. H.* Reprehenditur, ſcribens de Bartholomæo. 168. & 337. de Joanne. 511.

ABGARUS.

An ei Chriſtus ſuam imaginem miſerit. 406. F. 407. G.

ABRAHAM.

Abrahæ imaginem in larario habuit Severus Imperator. 131. *Tres viri ei apparentes, qui fuerint, & quid repræſentaverint. 487--489.*

ABUSUS IMAGINUM.

Eos vehementer cupit Synodus Tridentina prorſus aboleri, ſiqui ſint. 31. Cur Synodus addat: ſiqui ſint. 227. 228. Quare ſint tollendi. 31. In tollendis, cavendum ſcandalum puſillorum. 74. 75. De Abuſibus Imaginum judicandum à ſolis Epiſcopis. 29. 30. Ob abuſus, Imaginem, privatâ authoritate, & illegitimè, & periculosè aboleri. 73. 74. Si Abuſus difficilis, & dubius, ſit exſtirpandus, quid agendum. 74. Abuſus Imaginum non eſſe ab Hæreticis nobis objiciendos. 227. Eos paucos & raros eſſe, quibuſdam tantùm locis. Ibid.

ADAM.

Rectè pingi edentem de malo, etſi alii tradant ficum fuiſſe. 90. 91. Ejus pictura Paradiſum exeuntis. 62. Limbum exeuntis. 456. Verenda tegentis. 50. Ejus Calvaria cur ſub Cruce pingatur. 452. & ſeqq. *Vide ibi Scholia.* Salutem æternam obtinuit. 456. 457. *& Ibid. A. B. Ejus, & Evæ feſtivitatem celebrant Græci. 457. B. Oratorium, ejus nomine inſignitum. Ibid.*

ADJUTOR.

Nomen variorum Sanctorum. 153. M.

ADORATIO HONORARIA IMAGINUM.

Eſt traditionis Apoſtolicæ. 138.

ÆGIDIUS. (S.)

Ejus pictura, Carolo-Martello manum imponentis, aut ſimilis, quid non ſignificet. 72. 73. 345. Quid ſignificet. 346. Quare cum Cervâ pingatur. 344.

ÆGYPTII.

Idólorum cultores, omnium ſuperſtitioſiſſimi. 171. H.

ÆMILIUS (Georgius)

De eo quædam. 278. L.

ÆNIGMATA.

Ægyptii Ænigmata pingebant. 38.

ÆTHIOPES.

Aïunt Patrem, Filium, & Spiritum S. eſſe tres Vultus. 37. 38. *An ideò Hæretici? 38. F.*

AFFABILIS.

Valde affabilis fuit Maria. 164.

AGESILAUS SECUNDUS.

Rex Spartanorum, noluit pingi. 193. O. P.

AGGRAVATIO CESSATIONIS A DIVINIS.

Non facienda, proſternendo Imagines & Reliquias, eaſque urticis & ſpinis ſupponendo. 98. & ſeqq. *Id olim Leodii, in Galliâ, & alibi factum. Ibid. Z.*

AGILEUS (S.) Martyr.

De eo quiddam. 588. Z.

AGNES.

Cur cum Agno pingatur. 257.

AGNI.

Romæ benedicti feſto S. Agnetis, è quorum lanâ fiunt Pallia Pontificalia. 257. B. Quo ritu id fiat. Ibid. Agnus, ſub Cruce depictus. 457. *Agnus Apocalypticus, malè à Pictoribus expreſſus. 490. ſcholio primo. Agnorum (animalium) apud Latinos benedictio, die Paſchatis. 618. Q. 619. Hunc morem, ceu ritum Judaïcum, increpabat Walafridus Strabo. 619. Græci hinc anſam arripuere Latinos calumniandi. 618. Q. 619. Quis ſenſus verus illius benedictionis. 619.*

AGNI-DEI.

Eos, cum vexillo Crucis, in cerâ exſculpit & benedicit Romana Eccleſia. 297. *Pluris æſtimati, cum à pio Pontifice benedicti; ex Benedicto XIV. 588. Y.* Eorum antiquitas. 589. & ſeqq. *Agnos-Dei in apſide Baſilicæ Vaticanæ repertos ait Widmanſtadius, operis Conſtantiniani. 590. E. Non hinc probatur cereorum Agnorum antiquitas. 591. in ſcholio. Eam probatam voluit Proſper Lambertinus ex effoſſo tumulo Mariæ, conjugis Honorii. Ibid. At non videtur id argumentum peremtorium, obſtante Veterum ſilentio. Ibid. & incertitudine rerum in hoc tumulo inventarum. 592. Neque probatur hæc antiquitas ex Cerei Paſchalis antiquitate. 592. Agni cerei, collo appenſi, & ſubſtituti bullis Ethnicis. 593. in ſcholio.* Quo ritu conſecrentur. 593. & ſeqq. *Quorumdam inſcriptiones. 593. F. 594. Retro appictam habent Sancti, vel Beati, effigiem. 594. in ſcholio. Aqua ſola cereis Agnis primùm adhibita. Ibid. G.* Eorum efficacia, ex Oratione iis benedicendis adornatâ. 595. 596. *Item ex Ordine Romano XI. & XII. 597. K.* Agnorum Dei ſignificatio. 599. & ſeqq. Eorundem ſignificatio ſecundaria. 601. *Veriùs primaria, nempe quòd ſint veluti collati Baptiſmi Numiſmata. Ibid. P.* Formula pietatis in eorum uſu. 602. & ſeqq. Miracula patrata ope Agnorum-Dei. 606-611., *& 593. in ſcholio.* Verſiculi de Agnis-

Dei, ab Urbano V. ad Imp. Græcorum miſſi. 611. Defenditur illud dictum de Agnis Dei : Peccatum frangit, ùt Chriſti Sanguis. 612. & ſeqq. Agnorum-Dei fragmenta parem vim habent cum integris. 620. Agnos Dei minio infici, aut vendi, prohibuit Gregorius XIII. 620--622.

ALABANDENÆ GEMMÆ.

Unde ſic dictæ. 48. Z.

ALANUS DE RUPE.

Quæ ei fides habenda. 72. R.

ALANUS INSULENSIS.

De eo quædam. 341. N.

ALBANUS (S.)

Maguntinus, caput geſtat in manibus. 370.

ALBIGENSES.

B. Mariam V. pingebant monoculam. 166. A.

ALCUINUS.

De eo quædam. 589. C.

ALDEGONDE (Phil. Marnix de Ste)

De illo quædam. 614.

ALDRICUS (S.)

Muſicus. 381.

ALEXANDER Magnus.

Ejus imaginem ad pileum geſtantes redarguit Chryſoſtomus. 174. Quidam in eâ ſpem ſalutis ponebant. 175. Se à ſolo Apelle pingi, & à ſolo Lyſippo ſculpi voluit. 194. Et cornutus, ut videretur filius Jovis. Ibid. *Divini honores illi exhibiti. 175. P. 176.*

ALLEGORIÆ.

Allegoricæ explicationes Hiſtoricam veritatem non excludunt. 397. ſcholio infimo.

ALPHONSUS DE BERGIS.

Archiep. Mechlinienſis. Ejus Apologiſtæ, circa Imagines Angelorum, audax, & ſupina, ignorantia. 357. I.

ALTARIUM.

Altari tempore Sacrificii imponebatur imago. 113. Crux imponebatur. 45. Cùm Donatiſtæ dicerentur imaginem quandam in Altario Catholicorum poſituri, priuſquam Sacrificium offerretur; Chriſtianorum animi perculſi ſunt, & linguæ commotæ. 112. *Imagines ab Altaribus removerunt ævi noſtri Novatores. 113. Q.*

AMALARII DUO.

Alter Trevirenſis Epiſcopus, alter Diaconus Metenſis. 589. D.

AMBROSIUS (S.)

Ejus pictura cum Flagello exponitur. 392. Cum Alveario. Ibid. *Ordinatio, non verò Natalis ejus, in ſeptimam decembris incidit. Ibid.*

AMICITIA.

Ejus Imago, apud Chryſoſtomum. 185.

AMOR.

Ejus Imago. 181.

AMORE (Guil. de S.)

Franciſcani Ordinis oſor. 364. Q. Ejus Opuſculum à Richeriſtis editum. Ibid.

AMPULLA SACRA REMENSIS.

Quæ videatur origo vulgatæ de illâ Francorum opinionis. 493. O.

AMULETUM.

Quid, & unde dictum. 589. B.

ANABAPTISTÆ.

Nefariè ſentiunt Chriſti Corpus è Patris ſubſtantiâ cælitus allatum. 276.

ANASTASIUS IMP.

Dejectam à Philippico ſex Synodorum Imaginem reſtituit. 4.

ANASTASIUS (S.) Martyr.

In ſomnis viſus, ſicut in templo depictus erat. 55.

ANDREAS (S.)

Ejus effigies quomodo pingenda. 167. *Vide Scholion C. Ibid.* Apparens, agnitus eſt ex picturæ ſimilitudine. Ibid. Malè pingitur ejus Crux, ùt decuſſata. 384. *Crucifixus tamen eſt. 385. T.*

ANGELI.

Corporei, ex Veterum quorumdam ſententiâ. 353. E. Sed non omnium, quod malè docuit Grotius. Ibid. Hæc quæſtio ad fidem non pertinet. Ibid. Quomodo pingantur. 352. Picti perfectâ formâ. 352.

imperfectâ. 353. Cur fulgenti aſpectu. 354. Cur juvenes, nudi, militari habitu. Ibid. *Cautelâ opus circa nuditatem eis affingendam. Ibid. F.* Cur veſte candidâ. 355. Cur cum Zonâ. Ibid. Cur ornati gemmis. Ibid. Cur nube circumdati, & Diſcalceati. 356. Cur Inſtrumenta geſtantes. 356. 357. *Qualia expediat ea inſtrumenta eſſe. 357. H.* Eis non eſſe curæ, quo veſtitu pingantur. 48. Angeli quatuor ex argento, in Lateranenſi eccleſiâ poſiti à Conſtantino. 48. Angeli cur appingantur in Aſcenſione Chriſti. 467. Cur in Aſſumptione Mariæ. 332. 333. Angelorum ſtatuæ cur ad Altaria collocentur. 63. 350. 357. & *351. D.* Eorum Alæ, & Thuribula, quid ſignificent. 350. 351. 353. 354. 356. 357. Angeli cur humanâ ſpecie pingantur. 350. Angeli imaginem, percutientis 185. millia Aſſyriorum, amat Chryſoſtomus. 48. *Angelorum Hierarchiam, ſeu Novem Choros quis primus docuerit. 349. C. Quid eâ de re ſenſerit Auguſtinus. Ibid. Num Angelorum Imagines poſſint in ſupplicatione ſolenni deferri cum ſacrâ Euchariſtiâ. 357. I. Raró ſolitarii pinguntur, vel ſculpuntur. 358. I. Angeli Cuſtodis Imago explicata. Ibid. Angelus, Chriſti in Horto ſolator, quî pingi poſſit. 412. in ſcholio.*

ANIMA.

Animam in manibus portare, quid. 370. X.

ANIMALIA QUATUOR.

In Apocalypſi quid ſignificent. 281. P. Quid apud Ezechielem. Ibid. Q.

ANNA (S.)

Ejus pictura cum maritis, prolibus, & nepotibus. 325. 326. *De ejus Vitâ nihil authenticum ſupereſt. 326. L.* Ejus pictura ad auream portam. 393.

ANNULI.

Ornati imagine Meletii. 57. Annulus Auguſtini exprimebat faciem hominis attendentis in latus. 57. *Annulus S. Ebregiſili, effigiem Pauli Eremitæ. 560. N.* Annulis quale ſignaculum imprimi velit Clemens Alexandrinus, & quale imprimi nolit. 173. Annulus Epiſcopi quid ſignificet. 560. *Uſitatus fuit ſaltem ab initio ſæculi VII. Ibid. N. Annulus Piſcatoris, cujus antiquitatis. 309. O. Quandonam Brevibus Pontificiis appoſitus. 310. O.*

ANNUNCIATIO DOMINI.

Ejus hiſtoriam in veſte aureâ obtulit Nicolaus I. S. Petro. 43. In Annunciationis hiſtoriâ cur Lilium appingatur. 274. In quibuſdam picturis Corpuſculum, inter radios Spiritûs ſancti deſcendens, quid non ſignificet. 275. 276. Quid ſignificet. 276.

ANONYMUS IN PSALMOS.

Eſt Michaël Aiguanus, Carmelita. 534. Z.

ANSER.

Indigena Flandriæ. 238. in Suppl.

ANTHROPOMORPHITÆ.

Deum corporeum faciebant. 38. *Non tamen ita pingebant, aut ſculpebant. Ibid. G.*

ANTIDORON.

Sic à Græcis vocatur Panis benedictus. 582., *& ibi G.*

ANTIQUATÆ IMAGINES.

Et Picturæ, quomodo ſint renovandæ. 125. & ſeqq.

ANTIQUITAS.

Antiquitatis Imagines venerandæ. 39. Exempla recenſentur Lib. II. cap. VI. & ſeqq. pp. 40. &c.

ANTIQUITATES.

Quanta earum ignorantia apud pleroſque Pictores. 86. 87.

ANTITYPUM.

Sic rectè Euchariſtia vocatur, citra præjudicium Præſentiæ realis. 491. H.

ANTONIUS (S.)

Cur Ignis ei appingatur, & Porcus, & Nola, & Liber, & Thau ſignum Crucis. 248. & ſeqq. Imago ejus cur ad oſtia domûs ponatur. 249. Geuſii [ſeu Belgæ Calviniani] duo, igne S. Antonii tacti, qui ejus imaginem fregerant. Ibid.

Quanti Signum Crucis fecerit Antonius 254. De formâ Crucis, quam geſtat. Ibid. *Quando obierit. 248. K. Quis ſit Ignis S. Antonii. Ibid. L. Quando, & quâ occaſione fundati Monachi S. Antonii. 249. L. Etſi Litterarum expers, Antonius nonnulla ſcripſit. 251. N. An ejus ſit Regula nomen ipſius præferens. Ibid. Quàm varias Tentationes expertus ſit. 252. O. Quantùm luſerint Pictores in eis deformandis. Ibid. ad fin. De Hippocentauro ei viſo. 253. P. Crux S. Antonii qualis. 254. Q. An ab Ægyptiis accepta. Ibid. R. Num rectè appingantur S. Antonio Pontificalia ornamenta. Ibid. S. Quæ fuerit veſtis S. Antonii. Ibid. Quæ ſit Antonianorum. 255. S.*

APELLES.

Calumniam paſſus, Calumniam pingit. 177. Ab Alexandro Pictor ejus electus. 194. Ab Apelle Proverbium: Ne Sutor ultra crepidam. 211. *Hujus explicatio. Ibid. T.*

APIARIUM ROMANÆ ECCLESIÆ.

Liber impius & ſcurrilis. 613. 614.

APOCALYPSIS.

Duæ ejus imagines ex Vetuſtate recenſentur. 148. 149. Soli ferè docti Apocalypſis imagines intelligunt. 68. *Apocalypſeos loca quædam explicata. 22. G. 69. Q. 198. T. 281. P. 348. Z.*

APOCRYPHA EUANGELIA.

Ex Apocrypho de Infantiâ Salvatoris Libro, aut de Nativitate Mariæ, quædam depingi. 93. 94. Quorum tamen quædam aliunde habent probabilitatem. 94. Quorumdam autem ſignificatio aliò referri poteſt. 88. 89.

APOSTOLI.

Apoſtolos duodecim pingi in Templis; ex Paulino & Bedâ. 51. Id præfiguratum fuiſſe in Templo Salomonis. 540. Apoſtolos in Eccleſiâ Lateranenſi à Conſtantino erectos eſſe; ex Damaſo. 51. Apoſtolorum Imagines in Cucurbitis vaſculorum; ex Hieronymo. 133. Apoſtoli cur pingantur Nudipedes, aut cum Sandaliis. 541. & ſeqq. Apoſtoli ſeni cur utrimque claudebant conditorium Conſtantini. 51. Apoſtolorum ſtatuas vetuſtas renovavit Sergius Pontifex. Ibid. Apoſtolos XII. Romæ depinxit Gregorius II. ad parietes Altaris S. Petri. Ibid. Et Gregorius III., cum Chriſto. 58. Apoſtolorum apocryphum Catalogum habere Dorothei Synopſin, & Euangelium ſecundùm Matthæum, quo Ebionitæ uſi ſunt. 546. *Apoſtoli non torvo & barbaro vultu pingendi. 541. C. Soleas, non calceos, geſtârunt. 541. D. 542. E.*

AQUA.

Aquâ Edeſſenos aſperſiſſe Chriſti imaginem, citra omnem ſuperſtitionem. 96. Vide SICCITAS. Aquam Maris cæruleam pingi: fluminis, pallidam: laci, candidam, advertit & laudavit Ariſtoteles. 210. *Quî id explicari poſſe videatur. Ibid. S.*

AQUILA ÆREA.

In Templis, cui rei deſtinata. 530. V.

ARCUS.

Cur pingitur in extremo Judicio. 523.

ARGENTEUS.

Pariſiis qualis, quo putatur Chriſtus divenditus. 575. *Alii ſimiles alibi. 577. Sunt Nummi Rhodii, hinc Apollinem, inde papaver erraticum, aut non abſimilem florem, exprimentes. 576. 577.*

ARIETES.

Machinæ ad quatiendos urbium muros, quando primùm adhibitæ legantur. 144. E.

ARISTOTELES.

Ejus error de obſcænâ picturâ Deorum. 121. Ariſtoteles exſerto brachio pingebatur in Gymnaſiis, & Areopagis. 177.

ARNOBIUS.

Vixit anno CCC. 103. 104. Arnobii non eſt Liber octavus contra Gentes: ſed eſt Octavius Minutii [Felicis.] 44.

ARS PICTORIA.

De eâ qui ſcripſerint. 209. *& 212-224.* Vide PICTURA ARS, & PICTORES.

ARTES.

Fœlices fore, ſi ſoli Artifices de iis judicarent. 77.

ARTIFICES.

Quid in pingendo vitare debeant. 123-125.

ARTIFICIUM.

Magnum artificium in pictura Euphemiæ explicat Aſterius. 58. 59.

ASCENSIO CHRISTI.

Quomodo pingenda. 466. & ſeqq. An facta, eo ad Occidentem verſo. 469. 470. 471. *Et 470. E. F.* Ejus Ludus in templo. 495.

ASINUS.

Aſinum pro Deo coli à Judæis & Chriſtianis, fingebant Ethnici. 76. V. Feſtivitas Aſini. 508. 509.

AVARI.

Illis oſtendit Eccleſia Imagines Matthæi & Zachæi. 60.

AUGUSTINIANI EREMITÆ.

Eorum diſputatio cum Canonicis Regularibus de Monachatu S. Auguſtini. 343. P. 344.

AUGUSTINUS (S.)

Quandonam obierit. 338. K. Ejus pictura cum Corde transfixo, unde ſumpta. 338. Auguſtino non appingendum Puerum, qui in puteum aquam omnem colligit. 339-341. *Quinam è recentioribus eam fabulam vulgârint. 340. N. Unde orta videri poſſit. 341. N. Poſt Molanum etiam picta & ſculpta. Ibid. O. 342.* Auguſtini Imagines cum Cucullâ & Scapulari. 342. & ſeqq. Auguſtinus indicat, ſuo tempore pluribus locis fuiſſe Imagines. 50. Auguſtini non eſſe Sermonem primum in Vigiliâ Pentecoſtes. 71. Nec Librum de Eſſentiâ Divinitatis, Tomo quarto: ſed hunc eſſe S. Eucherii. 35.

AUREA VESTIS.

Aureâ veſte apparuit S. Agnes. 257.

AURUM.

Auro & Argento cur ornentur Imagines, & Templa. 114. Ex his quando ſubveniendum pauperibus. 115. 116.

B

BACCHUS.

Ejus effigies à Cornelio Snecano, ad ebrietatis deteſtationem, expoſita. 179. 180.

BACULUS EPISCOPALIS.

Quid ſignificet. 549. & ſeqq. Quomodo ab eo differant Baculi Abbatum, Archiepiſcoporum, & Patriarcharum. 557. & ſeqq. *Romani Pontifices nunquam uſi Baculo Paſtorali. 556. K. 557. Vide CAMBUTA.*

BAPTISMA.

Quomodo olim conferretur. 297. in Suppl. Quando deſierit immerſione conferri. 298. Græci id etiam infundendo interdum conferunt. Ibid. In Baptiſmate Domini Ignem apparuiſſe è Jordane emergentem, Veteres aliqui credidere. Ibid. & 299. Lux ſaltem viſa. 299.

BAPTIZATI.

Ad illos pertinent ea, quæ canuntur in benedictione Agnorum-Dei. 595. I. De recèns Baptizatis, verſus aliquot S. Paulini. Ibid.

BARBA.

Barbam radi à Clericis vetuit Concilium Carthaginenſe quartum. 302. in ſcholio. Pontificum Romanorum primus Julius II. longam barbam aluit. 303. Z. Poſt Clementem XI. omnes Romani Pontifices barbam poſuerunt. Ibid.

BARBARA (S.)

Ejus pictura cum Calice, Turri, & tribus feneſtris. 387. *Acta ejus fabuloſa, miracula certa. Ibid. B.*

BARCOS (Martinus de)

De eo quædam. 313. R. Ejus error de Eccleſiâ bicipite, ab Eccleſiâ damnatus. Ibid. A Queſnello ſuſcitatus. Ibid. Unde hauſtus. 314. in eod. ſcholio.

BARLAAM (S.,) Martyr.

Ejus Imago, Pictoribus à Baſilio Magno commendata. 56.

BARTHOLOMÆUS

BARTHOLOMÆUS (S.)

Eum pingentes, quid vitare debeant. 168. 337. 338. Pictus à Michaële Angelo, Cutem geſtans in extremo Judicio. 338. *An malè? Ibid. I.*

BARUCH.

Baruchi locus exponitur. 118.

BASILÍUS (S.)

Baſilii, & in terrâ proſtratorum, jejunantiumque, Imago ſolet luxurioſis, & mollibus, oſtendi. 61.

BEHEMÔTH.

Quid ſit. 69. Q.

BELLARMINUS.

Quare nollet pingi. 192. N.

BENEDICTIO.

Chriſti. 467. *Epiſcoporum & Sacerdotum. Ibid. B.* Imaginum. 138. Uvæ. 292. *Ejuſmodi benedictionis explicatio. 292. K. Quomodo abuſi ſint hac benedictionis formâ Novatores quidam. 293. in ſcholio.* Benedictionis & Maledictionis efficacia. 579. & ſeqq. *Res variæ, quibus Eccleſia benedicit. 580. B. 581.* Aliquando quæſitum, an Sacerdotes poſſint benedicere. 585. Benedictiones S. Petri, ſeu ſummi Pontificis. 585. & ſeqq. Benedictiones ſuas Epiſcopi referebant ad Sanctos Eccleſiæ ſuæ fundatores. 588. 589. Benedictiones ſummi Pontificis, cur dictæ S. Petri. Ibid. Pluris faciendæ, quàm aliorum Sacerdotum. 597. 598. *Benedictio Agni, die Paſchatis, ad reſumendum eſum carnium. 618. Q. 619.*

BENEDICTUS XIV.

Ejus Epiſtola de picturâ quâdam S. Spiritûs, ubi multa de Imaginibus SS. Trinitatis. 481--490.

BERNARDINUS (S.)

Unde pingatur cum Nomine JESU. 231. 232. 287. 288. *Quando obierit. 287. Z.*

BERNARDUS (S.)

Ab ipſis Hæreticis laudatus. 336. Cur pingatur amplectens inſtrumenta Paſſionis Domini: cur lacte B. Mariæ paſtus. Ibid. Ejus forma qualis. Ibid. Malè pingitur Dæmonem ligans, quum id alteri Bernardo conveniat. Ibid.

BESTIA, Apoc. XIII. 13.

An Antichriſtus. 22. G. An potiùs Julianus Apoſtata. Ibid. Beſtia Apocalyptica erat Roma Ethnica, ex mente veterum Chriſtianorum. 198. T.

BIBERE.

Poſt menſalem Gratiarum actionem bibentibus Indulgentia conceſſa. 80. Y.

BIRETUM.

Seu quadratus Sacerdotum pileus, quando inventus, & quæ diverſæ ejus formæ. 565.

BIRGITTA (S.)

Ejus Liber Revelationum citatur. 421. 444. *Quid de eo ſentiendum. 421. A.*

BOGARIS.

Rex Idololatra, quomodo ad fidem Chriſtianam converſus. 525. O.

BOGOMILI.

Iconomachi. Horum duces ab Alexio Imp. interfecti. 9. R.

BOLLANDISTÆ.

Seu Hagiographi Antuerpienſes. Quàm utilis eorum labor. 238. I.

BOURDALOUE (Ludovicus)

Noluit pingi. 192. 193. N.

BRACCATI.

Fuere Perſæ, à longiſſimo tempore. 245. C.

BREVIARIUM ROMANUM.

Quædam ex eo, poſt Molanum, expuncta. 94. S.

BRIGIDA (S.,) Hiberna Virgo.

Cur pingatur cum virente Ramo. 88. *Nonnihil de ejus vitâ. Ibid. I.*

BRUNO (S.)

Quid de Canonici, in ejus hiſtoriâ famoſi, miraculo ſentiendum. 366. 367. in Append.

BRUSIUS (Petrus)

Ejus in S. Crucem impietas. 9. R.

C

CÆCILIA (S.)

Illuſtris Martyr Romæ. 380. Acta ejus, fabulis reſperſa. Ibid. Muſicam neque calluit, neque exercuit. Ibid. Sed Muſicam

pro nuptiarum ſuarum apparatu inſtitutam abominata eſt. Ibid. Ergo Muſicorum Patrona nullo titulo. Ibid.

CÆLATURA.

Sive Chalcographia, Ars. 210. R.

CÆNALIS (Robertus)

De eo quiddam. 384. R.

CALCEI.

Calceos olim ferè ſolæ feminæ geſtabant. 541. D. Calceis egent feminæ. 544. Viros, niſi militent, expedit ab iis abſtinere; ex Clemente Alexandrino. Ibid. Sacerdotum & Epiſcoporum Calcei, dicti olim Campagi, & Sandalia. 565.

CALICES SACRI.

Habebant picturam Chriſti, tempore Tertulliani. 22. Angelus Calicem habens in manu, apud Bohemos Huſſitas. 226. *Quid Calix ſignificet in Scripturis. 411. N.* Non malè appingitur Calix, Euchariſtico ſimilis, Chriſto oblatus in Horto. 410. 411. *& Ibid. N.*

CALIGA.

Sandalii, quàm Calcei, ſimilior. 542. F. Eâ Milites præſertim uſi. 543. F. Caligarum retinacula, ſeu corrigiæ, ex pollicis utriuſque pedis ſomite, ſeu thecâ coriaceâ, prodibant. 543. ſcholio E.

CALVITIES.

Calvities, S. Petro appicta, in quo fundetur. 301.

CALUMNIA.

Ejus Pictura, ab Apelle Calumniam paſſo. 182.

CAMBUTA.

Seu Pedum Paſtorale, uſitatum Abbatibus, priùs quàm Epiſcopis. 557. in ſcholio. Pretioſâ uſi ſunt Epiſcopi. Ibid. Olim ſimplex baculus supernè curvus, infernè acutus. Ibid. Longa 2. vel 3. tantùm pedes, ac ſuperponenda baculo. Ibid. Quali utantur Orientales. Ibid.

CAMELAUCUS.

Papalis capitis integumentum. 554.

CAMELOTTI.

Quâ ex materiâ confecti. 294. M.

CAMPAGI.

Priſcorum Sacerdotum & Epiſcoporum calcei. 564.

CAMPANA.

Cur in meridie pulſetur. 391. 392.

CAMPO (Hemericus de)

De eo quædam. 459. G.

CANDELABRA.

Per modum Coronarum, vetuſtiſſimi uſûs. 118. Aurea tempore S.Laurentii. 119.

CANDIDATI.

Dies Candidatorum qui vocentur. 590. in ſcholio.

CANDIDATI MILITES.

Apud Romanos præcipui. 377. I.

CANDYS.

Quale indumentum. 245. C.

CANON MISSÆ.

Quando conceptus, & editus. 263. H. Hunc typis editum, & uſu tritum, unà cum aliorum librorum quiſquiliis proſanari, indignantur pii viri. 128. G.

CANONICI REGULARES.

Cum Auguſtinianis Eremitis de S. Auguſtini monachatu decertant. 343. P. 344.

CANTABRA.

Quid ſint. 44. S.

CANTHARA.

Quid ſint. 128. I.

CANTICUM SALOMONIS.

Quâ de re agat. 332. Z.

CANTUS ECCLESIASTICUS.

Quàm ſolennis Lutetiæ Pariſiorum ſub Germano Epiſcopo. 381.

CARDINALES.

A quibus Galerum, & reliqua inſignia acceperint. 67. *& ibi ſcholio N. Quando Eminentiſſimi dicti. Ibid. M.*

CARLOSTADIUS (Andreas)

Primus è Lutheranis Iconoclaſtes. 9. R.

CARMINA.

Carminibus picturas Eccleſiæ ornavit Paulinus. 56. 57.

CAROLINI LIBRI.

Adverſùs Imagines. Quid de illis ſentiendum. 13. Z.

Carolus Magnus (S.)
A Leone III. Romanorum Imperator coronatus. 14. *In quibus Eccleſiis colatur.* 258. *Quando obierit. Ibid. Antiqua ejus effigies. Ibid. Quo vultu, quâ corporis ſpecie fuerit. Ibid. & 259. Quali veſte uteretur. Ibid.*

Carolus Martellus.
Ex opibus Templorum Commilitones compenſabat. 345. Quid de ejus abſolutione à S. Ægidio. 72. 73. 345. 346.

Carpocratiani.
Habebant Chriſti Imaginem, ſed eâ abutebantur. 42. *& Ibid. M.*

Cassianus (S.) Martyr.
Ejus Imago; ex Prudentio. 56.

Casula.
Caſulæ, profano modo venales; abuſu intolerando. 128. G. Caſula Sacerdotum, cujus olim formæ. 564. Etiam extra Templa nono ſæculo geſtabatur. Ibid. & 565. Quæ ratio eam utrimque reſecandi. 565.

Catharina (S.) Virgo & Martyr.
Ejus pictura. 382. Non filia Maxentii. Ibid. *Acta ejus fabuloſa. Ibid. Q. 383. Verè tamen exſtitit. 383. Q. Veriſimiliter ab Euſebio memorata. Ibid. & 384. An cum Gladio pingenda. Ibid. in ſcholio Q.*

Catharina (S.) Senenſis.
An pingenda cum Stigmatibus. 365.

Catholicus.
Verus, quis ſit. 163.

Cedron.
Torrens iſte, unde dictus. 412. in Suppl. Ibi dicuntur impreſſa Domini veſtigia. Ibid. An Chriſtus in eum è ponticulo dejectus fuerit. 413. 414.

Cera.
Ex Cerâ fuſilem picturam, pietate plenam, amat Chryſoſtomus. 48.

Cereus Paschalis.
Ejus benedictio ſaltem ab initio ſæculi VI. 592.

Cervulus, vel Cervolus.
Cervulum facere, vetus abuſus kal. januariis. 236.

Charitas.
Fuit Martyr ejus nominis. 188--190.

Cherubini.
Eorum Imagines. 48. 49. Quid ſignificârint circa Propitiatorium. 494. De eis opinio Catharini. Ibid. *Dicti Solium Dei. 467. Z. Eorum formam determinare, impoſſibile. 494. Q. Quid Cherubini Ezechielis I. 281. Q.*

Cherubinus, Minorita.
Quare cum Calice & Hoſtiâ pingatur. 330.

Childebertus III.
Rex Francorum, nomine tenus. 586. V.

Chirothecæ Episcopales.
Ornamentum non valde antiquum. 560. N.

Chosroes, Perſarum Rex.
Ejus impietas in SS. Trinitatem. 478. 479. *Quomodo perierit. 479. B.*

Christophorus (S.)
Cur pingatur, Chriſtum gerens in humeris. 319. 320. Quare pingi ſoleat loco maximè conſpicuo. 317. 318. Circa imaginem ejus vitanda ſuperſtitio. 100. 318. *Modus eam vitandi, intactâ picturâ & verſibus adjectis. 318. Z. Giganteam ejus formam quædam ſuadent. 319. A.* Chriſtophorus, nomen appellativum. 319. 320. Verè tamen exſtitit S. Martyr Chriſtophorus. 321. & ſeqq. Quid ſignificet ejus tranſitus per mare. 320. *Fabuloſa eſt ejus Legenda. 317. Y. 318. Cur ejus Imago Templorum foribus appoſita. 319. Z. Unde hic mos. Ibid.*

Christus.
Quomodo hoc Nomen Antiqui formaverint. 234. F. Chriſti effigies, ab Euſebio viſa. 52. Qualis fuerit. 166. *Picta ad deſcriptionem Nicephori Calliſti. 572. 573.* Chriſti facies pingenda gratioſiſſima. 403-405. *Pulcritudini corporeæ Chriſti Veteres aliqui favent. 403. A. 404. B. 409. D. E. Plures adverſantur. 404. C.* Chriſti Vultus Romæ. 406. & ſeqq. Chriſti Imago inter radios ſolares. 231. 232. 287.

288. Chriſti, ſedentis in throno, Imagines à Conſtantino poſitæ. 42. Chriſti celeberrima Imago, Beryti; ex Athanaſio. 40. *Sed non magno Athanaſio. Ibid. I.* In Edeſſâ. 41. *De eâ quid cenſeant Critici. Ibid. L., 406. F. 407. G. Nulla antiqua & certa Chriſti Imago ſupereſt, unde de ejus formâ conſtet. 406. F.* Chriſti imago, ab Hæmorrhoïſſâ erecta. 41. Deturbata à Juliano. Ibid. Confractam à Paganis Chriſtiani collegerunt, & in templo poſuerunt. Chriſtus antiquitus pictus eſt ùt Paſtor. 42. *& Ibid. N. & 92. O.* Ut Agnus. 49. 296. *297. 490. in ſcholio. An ita depingi vetuerit Synodus Trullana. 618. H.* Cur Chriſtus dicatur Agnus Dei. 600. *Pictus aliquando, Orphei formâ. 92. O.* Ad Chriſti Imaginem ſacerdos converſus, caput inflectit; ex Liturgiâ Chryſoſtomi. 41 *Si tamen id Liturgiæ aſſutum non eſt. Ibid. K.* Chriſti Imago, cum procumbentibus ante eum Apoſtolis & Martyribus. 41. Chriſti anima non fuit in cælo ante Incarnationem. 275. 276. *Hic Origenis error ævo noſtro ſuſcitatus. 276. F.* Chriſti Annunciatio, Præſentatio, & Seſſio inter Doctores, in veſte, aureô opere intectâ, offertur à Nicolao I. S. Petro. 43. *Chriſtus, inter Doctores duodennis, non pingendus in Cathedrâ. 409. in Suppl. 410.* Chriſti Nativitas in veſte, ex auro tectâ, datur à Zachariâ. 43. Chriſtum pingens, velut Jovem, punitus. 164. Pagani pinxerunt eum, auribus aſininis, tempore Tertulliani. 76. Chriſti Imagines, per colores depictæ: item ex auro & argento, habitæ à Carpocratianis. 42. Quibus abuſi ſunt, collocando cum Imaginibus Philoſophorum: & Gentium Myſteria circa eas perficiendo. Ibid. Chriſtus cur pingatur, manu tenens Orbem, ſuperpoſitô ſignô Crucis. 62. Chriſtum, qui certaminibus præeſt, inſcribi petit Baſilius tabulæ, continenti martyrium Barlaam. 56. Depictum fuiſſe in martyrio Theodori, ſcribit Gregorius Niſſenus 54. Chriſti in Horto mœrentis Imago. 410. Chriſto Crucem ferenti non appingendi aſſeres clavati. 81. 82. Crucem ferenti non improbabiliter Crucem diverſimodè appingi. 91. *& 443. A. & 569. 570.* Chriſti ſuper petram ſedentis Imago. 92. *Unde hæc ſumi potuerit. Ibid. O.* Chriſtus, ſuper petram ſtans, Nolæ pictus, ùt petra Eccleſiæ. 282. Chriſtum in Cruce rectiùs expanſum pingi, quàm languidum. 92. Vide Crucifixus. Chriſtum, de Cruce depoſitum, non pingendum abſque omni plagâ & livore. 457. 458. Chriſtus non pingendus, orans coram Patre, flexis genibus ſuper patibulum Crucis. 83. *Neque flexis genibus Patrem orans in cælo. 471. G.*

CHYMICE.

Vide FUSORIA (*Ars*)

CILICIUM.

Vocat Hieronymus Arma Pœnitentiæ. 296. P.

CIRCUMCISIO DOMINI.

Ubi, & à quo peracta. 236. Abuſus olim vigentes die, quo illa colitur. 235.

CLARA (S.)

Cur cum Euchariſtiâ pingatur. 329. 330.

CLAUDIUS, Epiſc. Taurinenſis.

Iconomachus. 9. Q. 16. D. 27.

CLAVIS.

Clavis S. Petri, pro benedictione miſſa. 52. Clavium ejus altera aurea, altera argentea. 301. *& ibid. X.* Claves Petri ingerunt memoriam Clavium Sacramentalium. 566.

CLAVUS.

Clavorum Chriſti quatuor qui meminerint. 437. 438. *Vide ibid. Scholia.* Trium meminiſſe Nazianzenum. 418. *Seu potiùs Apollinarem Laodicenum. 417. in margine.* Clavos carneos quatuor habuiſſe S. Franciſcum. 438. Clavus Chriſti in honore eſt. 439. *& Ibid. R.* Clavis non lædendæ Imagines ſacræ. 130.

CLEMENS (S.,) Papa I.

Clementem corruptum eſſe ab Ebione

545. 546. Loca corrupta. Ibid. *Recognitionum ei adſcriptarum exigua auctoritas. 208. L.*

CLERICUS (Joannes)

Socinianus, ſolitus omnia Scripturæ miracula evertere. 142. in ſcholio. Ejus figmentum de Metamorphoſi Uxoris Loth. 141. A. 142. Alterum de Columbâ viſâ in Baptiſmo Domini. 299.

CŒMETERIUM.

Picturis ornavit Cæleſtinus Papa. 148.

CŒNA DOMINICA.

Ejus pictura cur habeat XIII. fragmenta panis azymi. 491. *Ea pictura exolevit. Ibid. F. Panes azymi, ùt pingendi. 490. E. Apoſtoli ſupremæ Cœnæ, non aſſidentes, ſed accumbentes pingendi. 490. D.*

COLLYRIDIANÆ MULIERES.

Mariæ Virgini ſacrificabant 95. 96. 477. *& ibi R.*

COLOBIUM.

Qualis veſtis fuerit. 168. E.

COLUMBA.

Columbas aureas & argenteas, in formâ Spiritûs ſancti, ſuper Lavacra, & Altaria, ſuſpendiſſe Veteres. 46. 493. *De Columbâ viſâ in Baptiſmo Domini, Calviniſtarum quorumdam, & Joannis Clerici, figmenta. 299.* Columba cur appingatur in hiſtoriâ Pentecoſtes. 471. Ea, appicta Cruci, ſimplicibus prodit regna patére Dei. 442. Columba inſpiratrix, appicta B. Thomæ Aquinati. 262. Et Gregorio Magno. 265. *Columba expreſſa Romæ in cryptis arenariis quid ſignificaret. 184. B.*

CONCEPTIO MARIÆ.

Ejus pictura. 393. Et fabuloſa hiſtoria. Ibid.

CONCILIA.

Non quidquid continent, ad fidem pertinet. 40. I.

CONCILIABULUM ICONOCLASTARUM.

Quando & ubi habitum. 7. H. I. Quot Epiſcopi ei adfuerint. Ibid. K.

CONCILIUM generale SEPTIMUM, ſeu ſecundum Nicénum.

Quando habitum. 25. Quæ ejus definitio de habendis ac honorandis ſacris Imaginibus: Ibid.

CONCILIUM generale OCTAVUM.

Quando habitum. 14. B. & 28. Iconomachos damnat. 28.

CONCILIUM ROMANUM.

A Conſtantino Papâ indictum, non fuit adversùs Iconomachiam, ſed contra Monothelitas. 10. S.

CONCORDIA.

Ejus pictura. 118.

CONFESSORES.

Pro SS. Imaginibus paſſi. 21. E.

CONFLAGRATIO ORBIS.

Innotuit Ethnicis. 525. R. 526.

CONSTANTINUS IMP.

De loco ejus Baptiſmi, controverſia. 49. A. Ejus Donationis Edictum, commentitium. 52. B. Ejus, & liberorum, effigies, ad pectus uſque, in velamine pendebant ſub Crucis inſigne. 198. Statuam Romæ habere noluit, niſi cum haſtili in manu ad formam Crucis. 198. Imago ejus, cum Cruce ſupra caput, & Diabolo ſub pedibus. Ibid. Cum Cruce in globo manu geſtando. 335. Sculpebatur in Nummis, fundens preces, panſis manibus. 199. Item Draconem transfigens. 198. *& 280. in ſcholio. Hinc origo Imaginis S. Georgii. 279. O. 280.* Eum Romani poſt mortem pinxerunt in Nummis, ad cælum adſcendentem : & in tabellâ, in æthereo cœtu quieſcentem. Ibid.

CONSTANTINUS PAPA.

Ejus zelus adversùs Imp. Philippicum, Monothelitam. 10.

CONSUETUDO.

Conſuetudines optimæ plantandæ ſunt. 203. Conſuetudo, optima Legum interpres. 228. Conſuetudo iniqua, convaleſcens, fit Lex. 194.

CONTENDENTES.

Orent, ut inter eos veritas vincat. 30.

CONVIVIA.

Scriptores quidam de Conviviis Romanorum. 512. Z.

Copronymus (Conſtantinus,) Imp.
Iconomachus, & Perſecutor Catholicorum. 6. 7. *Item* 24. 25. *Quando factus Imperii Collega* 6. *F. Quandonam obierit.* 7. *M. Morientis voces. Ibid. Corpus ejus exhumatum & combuſtum.* 8. *M. Vide etiam pp.* 24. 25.

Cornelius Centurio.
Pictus, ùt Eucratio Pictori apparuit; ex Metaphraſte. 168.

Corona Christi.
Ex Rhamno contexta fuit. 441. *V.* Corona Spinea cur appingatur Chriſto in Cruce pendenti. 441. & 442. *Y.* Quòd ea pingatur, Cranium & cerebrum penetrâſſe, videtur nonnullis contra Scripturam. 443. Coronam Regalem habere quaſdam Imagines Chriſti in Cruce pendentis. 442. *Et Ibid. Z.* Quaſdam verò nullam. 442. Corona florigera, & Columba, cur addita Cruci Chriſti à Paulino. Ibid.

Corona Sanctorum.
Corona, ſive Aureola, Sanctis in capite appingitur. 533. Solis Canonizatis. 192. Idem factum eſt tempore Gregorii. 192. Cur Radii addantur. 533. *Eſt Sanctitatis nota.*535. *Ortam ab Ethnicis, qui Idolorum ſtatuis apponebant, ne ſtercoribus avium inquinarentur, exiſtimavit Joſephus Scaliger. Ibid. Ethnicos id non intendiſſe, latè probatur.* 536. 537. *Quâ mente appingatur Sanctis.* 538. 539. 540. Corona Chriſti, per modum Crucis, differt à Coronâ aliorum Sanctorum. 534. Corona, ſeu Tonſura in vertice S. Petri. 301. & *ibid. ſcholio Y. Corona, quâ uſi ſunt priſci Epiſcopi.* 549. *I.* 563. *N. Corona una, duæ, tres, ad Mitram ſummi Pontificis adjectæ.* 554. 555. *in ſcholio.*

Coronati (SS.,) Martyres.
Quinque numero, iique Sculptores. 376. Alii quatuor, quos Sculptores ac Cæmentarii falsò putant ſuos eſſe Patronos. Ibid. *Quando hi & illi paſſi. Ibid. F. G.*

Corporalia.
Filabat S. Clara pro eccleſiis; ſericis, vel purpureis, ea thecis includens. 330.

Cosmas et Damianus.
Eorum Imagines. 55. Eâ, quâ pinguntur, formâ, lecto aſſiſtunt. Ibid. Imagines eorum in omnibus ædium ſuarum parietibus depinxit torminibus agitata. Ibid.

Cranium.
Sub crucifixo ſculptum oſculatus Abbatiæ Trappenſis Reformator, & quarè. 455. *Z.* 456.

Credendi facilitas nimia.
Quàm pernicioſa; ex Bernardo. 182.

Crepitus ventris.
Pro Deo habitus ab Ægyptiis. 172. *H.*

Criptica Ars.
Quid ſit. 210.

Cruces Cereæ.
Ex Cereis in Purificationis feſto benedictis confectæ, & uſitatæ in variis diœceſibus. 592. 593.

Cruciferi Canonici.
A quo fundati. 578. *in ſcholio.*

Crucifixio Domini.
Quomodo pingenda. 416. & ſeqq. *Vide ibid. Scholia.*

Crucifixus Christus.
Pingendus, dorsô versùs Jeruſalem. 418. *Res dubia. Ibid. S. An pingendus colore pallido: an potiùs lacer, & ſanguine reſperſus.* 423. *D.* Crucifixi Chriſti Imagines veteres multas, non malè habere quatuor Clavos. 437. 438. Nec recentes malè, tres. 438. & ſeqq. *An Chriſtus crucifixus Equuleo inſederit.* 424. *& ſeqq.* Crucifixum cur nonnulli veſtiant. 419. 420. Alii linteo tegant. 421. 422. *Crucifixi Imagines veſtitæ, non pulcræ.* 420. *Z. Earum exempla. Ibid. &* 421. & 419. *V. Dictæ Sanctus Vultus de Lucâ, & quarè.* 421. *Z. Crucifixi imago in Hoſtiis Euchariſticis.* 492. *L.*

Crucis Signum.
In fronte formatum, à peſte liberavit

Turcas. 44. 45. Crux frontes terit; ex Tertulliano. 45. Ubinam ſculpenda non ſit. 130. Crux pellit omne malum; ex Prudentio. 46. Crucis ſignum eſt murus inexpugnabilis Dæmonibus. 252. Dæmones, id videntes, procul fugiunt. 46. 253. Crucis ſignaculô, duobus dexteræ digitis, ſe munit Mater Gregorii depicta. 191.

CRUX.

Apud ipſos Gentiles, inſcios, variis modis figurata. 44. *R.* *Crux ſæpius erecta erat ante crucifixionem.* 416. *P.* *Et ſic videtur Dominus crucifixus. Ibid. & 417.* Crux Chriſti, ætate S. Paulini, pingebatur rubens fuſo cruore Chriſti. 442. Crux antiquitus habebat etiam pendentem Hominem. 44. *Sed hìc Molanus hallucinatur. Ibid. R.* Crucis, & Chriſti in eo pendentis, Imago in medio templi erat antiquitus. 45. In Altari. Ibid. Crucis ſignô quomodo, & cur, Labarum ſuum expreſſerit Conſtantinus. 43. 44. Crucis variæ formæ. *254. Q. R.* 284. & ſeqq. 428. & ſeqq. *Vide ibid. Scholia.* Crux Chriſti fuit quadrangula. 285–287. 432. *Et ibid. I.* Cur non talis appingatur S. Antonio. 254. Crucis ſuſtentaculum ſub pedibus. 439. 440. Crux apparet Conſtantino in Galliis. 43. *& ibid. P.* Pingitur in Nummis. 43., *& ibid. O.* In Vexillis, & Regum Coronis. 43. 44. In Globo Imperiali, orbem exprimente. 335. In Corporibus brutis, malè affectis. 45. In foro, & ubique. Ibid. Crux argentea fertur in Supplicatione ab Auguſtino, Anglo. 45. *Dudum antè id uſitatum in Supplicationibus. 559. in ſcholio.* Crucis ſimilitudinem repræſentant Chriſtiani, orando manibus expanſis; ex Tertulliano. 45. Crucem Aſterius vocat ſignum, quod conſuetudo eſt Chriſtianis adorare, & depingere. 59. Crucem Pontifex, & alii, oſculantur in die Paraſceues; ex Alcuino. 45. Crux Chriſti unde XV. pedes longa pingatur. 84. *Crucis lignum tranſverſum, dicebatur Patibulum: & illud ferebat reus. 569. 570.* S. Crucis Inventio. 283. & ſeqq. Crucis in Perſidem aſportatio. 478. & ſeqq. *Erat tunc in plures partes diviſa. Ibid. X.* Cruces, in veſtibus, & in corpore hominum, apparentes in Germaniâ. 516. & ſeqq., *& ibi F.*

CRUX PECTORALIS.

Quâ utuntur Epiſcopi, Abbates, quidam Canonici, &c. 559. 560.

CRUX PRÆLATA PONTIFICIBUS.

Duplex Papæ prælata, alia Stationalis, alia ſimpliciter dicta Crux. 558. M. Crux jam olim Archiepiſcopis prælata. Ibid. Sed iis ſolis, qui Pallii jure gaudebant. 559.

CUCULLA.

Ejus uſus. 515. *Plura de Cucullâ, præſertim Benedictinorum. Ibid. E.*

CUCUPHATES (S.)

Martyr ſub Diocletiano, non eſt Eremita S. Chriſtophori comes. 310. B.

CUPIDO, falſum Numen.

Ejus Imagines explicârunt Pius II., & Petrus Hæduus. 180.

CUSTODIA MILITARIS.

Ei commiſſi captivi alligabantur cum Cuſtode, vel Cuſtodibus. 328. O.

CYRILLUS.

Is, qui inſcribitur, apud Auguſtinum, de Laudibus Hieronymi, eſt Monothelita, & Impoſtor. 340.

D

DABIR.

De eâ civitate quiddam. 419. X.

DÆMONES.

Eos Crux poteſt fugare. 137. 254. Vide CRUX, & DIABOLUS.

DAMASCENUS (S. Joannes)

Egregius Defenſor cultûs SS. Imaginum. 15. 16. *Minor eſt ejus auctoritas in rebus Hiſtoricis. 331. T. Quid ſentiendum de miraculo manûs ei reſtitutæ. 16. C.*

DAMIANUS (S.)

Ejus Imagines. 55.

DAMNATI AD MORTEM.

An eis concedenda ſit Euchariſtia. 627. & ſeqq. *Non una eſt hac in re Eccleſiarum praxis. 631. Quæ primis ſæculis fuerit. Ibid. Synodus Remenſis ſub Sonnacio Euchariſtiam reis illis conceſſit. Ibid. Poſtea negata eſt eis in Galliâ, ac pergit illic negari. Ibid. & 632. Imò Sacramentalis abſolutio iiſdem negata eſt in eo regno uſque ad an. 1396. Ibid. In Hiſpaniâ olim negata Euchariſtia, conceſſa ſub Philippo II. 632. 633. Conceditur in Italiâ. 633. Et in Germaniâ, à tempore Caroli V. Ibid. Non conſtat ibi conceſſam ſæculo IX. Ibid. Quid in diœceſi Leodienſi. Ibid. In Belgio paſſim negata ante an. 1608. pag. 634.*

DANIEL.

Ejus, cum Leonibus, Imago, auri laminis ſplendeſcens, tempore Conſtantini. 51.

DAVID (S.,) Rex & Propheta.

Egregius Pſaltes in Iſraël. 381.

DECRETALES.

Anteriores anno 385., non authenticæ. 128. H.

DEFUNCTI.

Fidelium Defunctorum Commemoratio, antiquiſſima in Eccleſiâ. 373. 374. in Suppl. Quando, & à quo, ei dies aſſignatus. 374.

DEITAS.

Deitatem non poſſe figurari. 32. 33.

DEUS.

Dei membrorum, quæ ei dat Scriptura, myſticam expoſitionem dare S. Eucherium. 35. Dei Patris forma humana, ſenectus, & ſimilia, quid ſignificent. Ibid. *Deum, ùt in ſe eſt, pingere velle, impium. 481. 482.* Sed licet eum pingere, ùt hominibus apparuit. 34. & 482. *Etiam fatentibus Lutheranis quibuſdam. 34. Y.* Deum quomodo Humaniformii pinxerint. 38. Vide TRINITAS. Deum Ægyptii, ænigmatum artifices, pinxerunt Oculum ſuper baculum. 38. Singularis acceptio vocis *Dei*, patrio caſu. 600. *Quid circa hanc acceptionem notandum. Ibid. O. Deum effigiari non poſſe, viderunt Ethnici prudentiores. 33. A. Dei Symbola Eccleſia non generatim improbat. 38. H. Deum Chriſtianorum Ononychitim dixerunt Ethnici; quo ſenſu. 76. V.*

DEUS PATER.

Olim in Imaginibus, per manum è nube prodeuntem, deſignatus. 36. D. Ejus imago, quando recepta. 34. B. A nonnullis Catholicis improbata. Ibid. A quibuſdam Lutheranis admiſſa. Ibid. Ei nunc obſtrepere nefas. Ibid. An ei Statuam ſolitariam ponere deceat. Ibid.

DEXTER LOCUS.

Aliquando præpoſitus Siniſtro, ùt vult Baronius. 312. Q.

DEXTROCHERIUM.

Quid ſit. 175. O.

DIABOLUS.

Ludicrum hujus vocis etymon. 347. Y. 348. Cur pingatur cum Cornibus, Caudâ, & Ungulis, & ignem evomens. 69. *Diaboli, Ventorum formâ. 70. in ſcholio.* Cur Morienti appingatur Diabolus. 94. Cur, tentans Chriſtum, pingatur, Lapides in manu habens. 64. An formâ Anachoretæ Chriſto apparuerit. 513. *& ibi B.* Deprimens lancem, S. Michaëli appictam, in quâ eſt Anima. 347. *Quomodo repræſentatus in Supplicatione Lovanienſi. 504.*

DIADEMA.

Sic vocatur Corona Sanctorum. 539.

DII FALSI.

Eorum picturas parum utilitatis adferre. 179. 180. Qui de eis tractent. 177. & *178. R.* Eorum Imagines ne intueri quidem permittit Clemens Alexandrinus. 173. 176. Eorum Statuas deridet Minutius Felix, quoad formam & habitum. 178. *Quàm incongruè appicti aliquando Imaginibus Chriſtianis. 172. I. Eorum Imagines tolerandæ, ſed cum cautelâ. 173. K.*

DIONYSIUS (S.) Areopagita.

A Molano confuſus cum S. Dionyſio Pariſiorum Apoſtolo, qui duobus ſæculis poſterior eſt. 367. S. 368.

DIONYSIUS (S.,) Epiſcopus Pariſienſis.
Cur Caput in manibus geſtet. Ejus primaria cauſa, & aliquot ſecundariæ. 367. & ſeqq.

DISCORDIA.
Ejus Imago. 181.

DISMAS.
Nomen inditum bono Latroni. 449. Quo fundamento. Ibid., *& ſcholiis G. H.*

DOCTORES.
Quatuor Eccleſiæ Doctores, quandonam ſic dici cœperint. 359. L. Ex Eccleſiâ Græcâ & Latinâ, qui colantur in Officio Romano. Ibid. Aliis Sanctis titulus Doctoris dari poterat. 360. L. Sanctorum Doctorum inſignia, Radii, & Stellæ. 565. 566. *Et Liber in manu. 566. P.*

DOMINICA IN ALBIS.
Unde ſic dicta. 590. E. A quibuſdam dicitur Dominica in Albis depoſitis, vel, poſt Albas. 595. H.

DOMINICUS DIES.
Unde nunc Solis dicatur. 89.

DOMINICUS (S.)
Ejus pictura cum Catulo facem gerente. 329.

DOMINIS (Marcus Antonius de)
De eo quædam. 314. in ſcholio.

DONARIA.
Donaria Oculorum, Brachiorum, Pedum, & ſimilium, etiam ex auro, appendi ſolent ad Memorias Martyrum, manifeſta adeptæ ſanitatis indicia; ex Theodoreto. 139. 140.

DONUM.
Dona nec exigua dedignatur Dominus, metiens ea pro ferentis facultate. 140.

DOROTHEUS (S.)
Ei adſcriptam Synopſin, habere apocrypha. 546.

DRACO.
A Michaële expugnatus, Apoc. XII., quid ſignificet. 348. Z.

DUNGALUS.
SS. Imaginum defenſor. 16. D. 27.

DUNSTANUS (S.)
Egregius Muſicus. 381.

E

ECCLESIA CHRISTIANA.
Myſticè picta. 446. 447. 448.

ECCLESIA ſeu TEMPLUM.
Eccleſiæ cur parciùs ornatæ Imaginibus ante Conſtantini tempora. 150. Eccleſias miræ magnitudinis erexerunt Silveſter, Marcus, & Julius [Romani Pontifices] depictas tam in muſivo, quàm in cæteris hiſtoriis, cum ſacris Imaginibus. 148. 149. Eccleſia Arrianorum dedicari debuit, allatis reliquiis Sebaſtiani & Agathæ. 149. *Eccleſia ſenior, quid ſit. 420. Y.*

ECCLESIASTICÆ CONSTITUTIONES.
Non ſunt dicendæ humanæ. 161.

ELIAS.
De ejus veſte quiddam. 295. N. 296. P.

ELIBERRINUM CONCILIUM.
[Seu Illiberitanum,] *vigente Perſecutione habitum. 146. I. In quâ urbe. 145. H.* Ejus Canon triceſimus ſextus exponitur. 145. *Aliæ ejuſdem Expoſitiones. 145. 146. 147. I.*

ELIBERIS.
Ubi fuerit hæc civitas. 145. H.

ELIGIUS (S.)
Ejus pictura cum Malleo. 386. Fuit Aurifaber. Ibid. *Et Regiæ monetæ Præfectus. Ibid. X. Quando Epiſcopus. Ibid. Y. Quibus prædicaverit. Ibid. Z. Quando obierit. Ibid.*

ELISABETH (S.) Hungara.
Quare tres Coronas habeat. 378. *Ei Synonyma, & virtutis ejus æmula, Eliſabetha Luſitana. Ibid. L.*

EMBLEMATA.
Apud Scriptores recentiores. 186. *& Ibid. C. D. E. Qualia apud veteres Chriſtianos. 184. B. Eorum origo in SS. Scripturis. 185. B. 186. E.*

ENCAUSTICE.
Gallicè : la Peinture en émail. *210. R.*

ENCRATITÆ.
Eorum Hæreſis, & Auctor. 456. A. B.

EPIPHANIA.
Quid ſignificet. 239. K. Epiphaniæ Domini pictura. 239. & ſeqq.

EPIPHANIUS (S.)
Quid ei ſit aſſutum contra Imagines. 157. 158. *Etſi nil aſſutum ſit, nihil ejus factum proderit Iconomachis. Ibid. S. & 157. T.*

EPISCOPI.
Cur ornentur Baculo, Mitrâ, & Annulo. 548. & ſeqq. Cur poſt mortem iiſdem ornentur SS. Epiſcopi. 548. Sunt ſapientibus & inſipientibus debitores. 108. 110. Sancti Epiſcopi cur ſedentes pingi ſoleant. 548. Cur pingantur manu elevatâ. Ibid. *Epiſcopi magnâ jam auctoritate in rebus civilibus gaviſi ſæculo VII. 549. I. Speciales veſtes in Eccleſiâ geſtârunt ab initio ſæculi IV. 561. in ſcholio.*

EPULO (Dives)
Ejus hiſtoriam, Lucæ XVI., & Parabolam eſſe & hiſtoriam. 519. 520. *Vide ibidem ſcholia.*

EQUULEUS.
An Chriſti Cruci additus. 424. & ſeqq. Uſitatus in Japoniâ. 426. 427. Supernè acutus. 428.

ERASMUS, Roterodamus.
Ejus de Imaginibus errores refutantur. 90. 154. & ſeqq. 161--163. *Palàm favit Hæreſi Lutheranæ. 154. O.*

EREMITA, CHRISTOPHORI COMES.
Alius à S. Cucuphate, Martyre. 310. B.

ERROR.
Quomodo cavendus. 29. 30. Cum caritate & veritate corrigendus. 30. Errorem ſuum intelligere, eſt vincere. Ibid. *Quis modus graves in Theologiâ errores ſemper vitandi. 147. in ſcholio.*

ESPEN (Zeg. Bern. van)
An rectè explicuerit canonem 82. Synodi Trullanæ. 617. H. 618.

ESTHER.
Ejus Imago; ex Paulino. 51.

ETHNICÆ LOCUTIONES.
A Chriſtianis, præſertim in rebus ſacris vitandæ. 170. G.

ETHNICÆ PICTURÆ.
Notantur. 170. & ſeqq.

EUANGELISTÆ.
Per quatuor Animalia deſignati. 281. P. Viva Chriſti flumina. 282. *& Ibid. R. Non pingendi ſcribentes in Libro quadrato. Ibid. T.*

EUANGELIUM ÆTERNUM.
Probroſus Liber. 288. C.

EUCHARISTIA.
Eam in columbâ aureâ ſervavit Baſilius. 46. Quibuſdam locis pendet, vetuſtô more, ſupra Altare. 493., *& ibi O. P.* Eſt etiam imago. 491. Conſecrabatur ſub ſpecie panis rotundi, tempore Epiphanii. Ibid. Ejus circumgeſtationem ridentes, multo pejores eſſe ipſâ Michol: & inviti tandem flectent genua. 102. *Euchariſtiam in Armario reponunt aliquæ Eccleſiæ. 493. P. Non alibi, quàm in ſummo altari reponenda, ex decreto Synodi Namurcenſis. Ibid. Varii modi eam adſervandi. 574.* An dari debeat damnatis ad mortem. Vide DAMNATI.

EUGUBINUS (Aug. Steuchus)
Reprehendens Vulgatam editionem circa Moſis cornua, refutatur. 528. 529. T.

EULOGIÆ.
Seu Panes benedicti. Has ſibi mutuò Veteres mittebant in ſignum communionis. 581. Dabantur olim Catechumenis. 582. Nunc iis, qui Sacro præſentes, Euchariſtiam non ſuſcipiunt. Ibid. *& ſch. H. Quomodo has Græci ſuſcipiant. Ibid. F. Sponſo & Sponſæ poſt Miſſam, & à meridie traduntur in diœceſi Rotomagenſi. 583. I. Eulogiarum efficacia. 584.*

EUPHEMIA (S.)
Ejus Imago artificioſiſſimè deſcripta. 58. 59. Mortua favet Chalcedonenſi Synodo. 59.

EURYPIDES.
Tragœdiarum Scriptor, quî ſe ad eas

componendas præpararet. 230.

EXACTIO.

Exactio nova, Antiochiæ ſeditionis cauſa, ſub Theodoſio Pio. 200.

EXTERNUS APPARATUS.

Quàm utilis excitandæ & conſervandæ Religioni. 159. *in Suppl.*

EYCK (Joan. van)

Repertor olei Picturis adhibendi. 210. *R.*

EZECHIELIS LOCUS.

De ſigno Thau, explicatus. 429. *& ſeqq. Vide ANIMALIA.*

F

FABIANUS (S.)

Pontifex Romanorum electus, indicio Columbæ. 256. *Quando paſſus martyrium. Ibid. Y.*

FABRICIUS (Georgius)

De eo quædam. 277. *K.*

FANUM.

Fani vocabulum pro Eccleſiâ. 107.

FELICIA (S.)

Ejus corpus quieſcit Labiani. 96. Quid circa id vitandum in Proceſſione. Ibid.

FELIS.

Hujus animalis uno loco meminit Scriptura. 155. *Q.*

FENESTRÆ.

In iis pingitur Crux; ex Chryſoſtomo. 45. Vide & 43.

FERENTINI.

Eorum error de morte Chriſti. 459. 460. *Ferentinorum Opidum duplex.* 459. *I.*

FERULA.

Quâ uſi olim Romani Pontifices in ſignum Regiminis. 556. *K.*

FESTIVITAS ASINI.

Quamdiu, quo ritu celebrata, & apud quos. 508. 509.

FIDES.

Efficit pretioſa, quæ per ſe vilia ſunt. 116. Fidem reſpiciunt oculi Domini. Ibid. Fuiſſe Martyrem, cui nomen Fides. 187-189. *Quid de eâ ſenſerunt Auctor Chronici Orientalis, Baronius, & Bollandiſtæ.* 189. *G.*

FLAGELLATIO.

Flagris Romani cædebant crucifigendos. 414. *Chriſtus quibus flagris cæſus. Ibid. An in dorſo tantùm cæſus.* 415. *&* 423. *extremo ſchol. D. Miraculoſa Chriſti Flagellati Imago apud Gemblacenſes.* 415.

FLAVIANUS.

Antiochenis ſeditioſis veniam deprecatur à Theodoſio. 200.

FLORES.

Floribus Nepotianus ornavit templum. 127.

FONTANA (Annibal)

Pictor Mediolanenſis, pius. 230.

FORTUNATUS (S. Venantius)

A cæcitate liberatus, adhibito oleo lampadis ad S. Martini imaginem accenſæ. 134. *in ſcholio.*

FRANCISCUS (S.)

Ejus pictura cum Stigmatibus, uſitata tempore Bonaventuræ. 363. 364. Quibuſdam ex invidiâ refragantibus. 364., *& ibid. Q. De ejus veſtibus, quædam.* 365. *R.* 366.

FREDERICUS ÆNOBARBUS.

Ejus controverſiæ cum Hadriano IV., unde ortæ, & quomodo ſopitæ. 202. *Non tamen exſtinctæ. Ibid. E.*

FRONS.

Signanda Cruce. 46. Frontem trivére primi Fideles ſignô Crucis; ex Tertulliano. 45.

FRUCTUS.

Adamo vetitus, qualis fuerit, Conjectura. 91. *N.*

FUGA CHRISTI IN ÆGYPTUM.

Ei Pictores unde addant jumentum. 64. Et caſum Idóli. 509.

FURTUM.

Ob Furtum injuſtè ad necem damnatos liberat Nicolaus. 387. 388.

FUSCÆ IMAGINES.

Has expediret renovare. 129. *K. Vana de iis credulitas plebeculæ. Ibid.*

FUSORIA ARS.

Quid ſit. 209. 210. *Ejus Operatio à recenti Poetâ deſcripta. 210. Q.*

G

GABRIEL.

Ejus pictura. 48., *& 358.* Cur volitans in Annunciatione pingatur. 275.

GALLI.

Eorum pietas in ſacras Imagines. 16.

GANZÆ.

Id eſt, Anſeres; apud Plinium. 238. in Suppl.

GEMMÆ.

Gemmis Alabandenis ornati Angeli. 48.

GENOVEFA (S.)

Cur pingatur, Candelam habens in manu, & ad pedes Dæmonem. 237. *Num rectè pingatur ovium cuſtos, & ruſtica. Ibid. H. Genovefa Palatina. Quid de hujus hiſtoriâ ſentiendum. 238. in ſcholio.*

GEORGIUS (S.)

Uti pictus erat, apparuit Elpidiæ. 56. Explicatur ejus Armatura Equeſtris. 277. & ſeqq. *Aperitur Imaginis ejus origo. 279. O. 280.* Verè exſtitit S. Georgius. 279. & ſeqq. *Item 277. I.*

GERMANUS (S.)

Patriarcha CPolitanus, pro Imaginum cultu paſſus. 21. E. 24.

GERMANUS (S.) alter.

Epiſcopus Pariſienſis, Cantûs Eccleſiaſtici mirus fautor. 381.

GERTRUDIS (S.)

Quare cum Gliribus pingatur, rationes duæ. 267. *Quandonam obierit. 266. P.*

GIEZID.

Saracenorum Princeps Iconomachus. 23.

GIRALDUS CAMBRENSIS.

De eo quiddam. 266. O.

GOLTZIUS (Hubertus)

De eo quædam. 228. Z.

GRÆCI.

Nomina adſcribunt Imaginibus ſacris. 151. L. Quâ Tonſuræ formâ utantur eorum Sacerdotes. 302. 303. in ſcholio.

GREGORIUS I., Magnus, ſeu Papa.

De eo. 263. & ſeqq. Cur pingatur celebrans ante Imaginem Pietatis. 264. 265. Cur ſui viventis Imaginem reliquerit in monaſterio Gregoriano. 191. 192. Qualis ea fuerit. Ibid. *& 167. D.* Cur cum Columbâ pingatur. 265. A Stomachi infirmitate orans liberatur. 149. *Cantûs Eccleſiaſtici formator. 381. Quando electus, mortuus, &c. 263. G. An Latinæ Liturgiæ conditor. Ibid. H. Variæ editiones ejus Sacramentarii. 264. H. Pueros ad Cantum ipſe efformabat. Ibid. I.*

GREGORIUS II. Papa.

Zelus ejus in Iconomachos. 10. 11. An à Græcorum Imperio ſe ſubduxerit. 11. V. Pro cultu Imaginum laborat. 24.

GREGORIUS III. Papa.

Zelus ejus adversùs Iconoclaſtas. 10. 11.

GREGORIUS (S.) Nazianzenus.

Ejus Imago loquendi facultatem reſtituit. 57.

GREGORIUS (S.) Turonenſis.

Gregorii Turonenſis Cenſura. 306. *Iſtius Cenſuræ Cenſura ab J. Morino. Ibid. V.*

GRETSERUS (Jacobus)

Noluit pingi. 192. 193. N.

GROTIUS (Hugo)

De Imaginum cultu ſentit cum Catholicis. 155. P. Confutantur ejus dicta de corporibus Angelorum. 353. E.

GUDULA (S.)

Quare cum Lucerna, & Dæmone, pingatur. 246. De Capitulo Bruxellenſi S. Gudulæ. Ibid.

H

HADRIANUS I. Papa.

Quanta egerit pro SS. Imaginum cultu. 12. 13. 14. 148. & ſeqq.

HADRIANUS (S.,) Martyr.

Cum Incude pingitur. 346. & cum Leone. Ibid. *Quâ de cauſſâ. Ibid. V.*

HÆRESES.

Hæreſes ſingulæ novo fulgore illuſtrant Eccleſiam. 39. 40.

HÆRESIARCHÆ.

Eorum Imagines non malè prohiberentur. 32.

HÆRETICI.

Sunt fratres Cham, deridentis nuditatem patris. 224. Imò eo pejores. Ibid. Habent facies diverſas, ſed ad invicem colligatas. 69. Sunt noviſſimi temporis Illuſores. 75. Gaudent nactâ occaſione calumniandi Catholicos. 224. Quid interdum obrepat eorum libros emendantibus. 323. Studiô criminandi, ad convitium Catholicorum cuncta componunt. 224. Gaudent Imaginibus hæreticis & blaſphemis. 224. & ſeqq. Hæreticorum Lutheri, Melanchthonis, Bezæ, &c. Imagines ambitiosè circumlatæ. 227. Hæreticorum effigies non conſervandas. 174. *Forſan in hac re juſto ſeverior eſt Molanus. 176. Q.* Hæreticis Statuas quales poni Theodoſius juſſerit. 177.]

HEGESIPPI DUO.

Alter antiquus, alter ſæculi X. vel XI. ſcriptor. 304. B.

HELENA (S.)

Quomodo pingenda. 335. *Quando obierit. 335. E. Uxor Conſtantii Chlori, mater Conſtantini. Ibid. F. G. Non eſt fundatrix Cruciferorum. 578. in ſcholio.*

HELPERUS.

Cognomen Salvatoris Teutonicum. 153.

HERACLIUS IMP.

Perſarum victor. 479. Y. Crucem Domini recuperat. Ibid. Z. Nummus eâ occaſione cuſus. Ibid.

HERODIAS.

Illaudabilis ejus pictura. 122.

HESYCHIUS.

Scriptor in Leviticum, quis. 597. L.

HIERONYMUS PRAGENSIS.

Non fuit Iconomachus. 9. R.

HIERONYMUS (S.)

Ejus pœnitentis Imago, unde ſumpta. 358. Cui Pictores Saxum addunt. Ibid. Cur appingant Lapidem, Candelam, Crucem. 359. Cur Caput mortui hominis. Ibid. *Cur & Tubam. Ibid.* Quare pingatur, ùt Cardinalis. 67. 360. 361. *& Ibid. M. N. O.* Et Cardinalitio habitu, qui ejus tempore non fuit in uſu. Ibid. Rectè pingitur cum Leone, & rectè ùt Cardinalis. Ibid. Quo loco pingendus inter Doctores Eccleſiæ. 359. 360. *Vulgaribus ejus Imaginibus initium quis dederit. 361. O. Fabularum de ejus Cardinalatu, & Leone familiari, quis Auctor. 362. in ſcholio. Fabula de Leone, ex Legendâ aureâ. Ibid.*

HIEROSOLYMA.

Ejus Obſidio ab Ezechiele deſcripta. 142--144. Ex eâ venientes cur Palmam conferant. 534. Ejus rei meminiſſe Guilh. Durandum anno 1286. Ibid.

HILDEBERTUS (S.)

Abbas Gandavenſis, pro cultu Imaginum Martyr. 17.

HILDUINUS.

Abbas S. Dionyſii in Franciâ, S. Gregorium Turonenſem nimiæ ſimplicitatis temerè arguit. 306. G. Barbarè ſcribit. Ibid. Ejus Areopagitica, fabuloſum opus. 369. V.

HILTRUDIS (S.) Virgo.

Ejus Reliquiæ in baſilicâ S. Petri Lovanii. 566. Q.

HINCMARUS, Archiep. Remenſis, *SS. Imaginum defenſor. 16. D.*

HIPPOCENTAURUS.

S. Antonio viſus. 253. P. Hippocentaurum melle conditum vidit Plinius. Ibid.

HIPPOLYTUS.

Ejus Imago; ex Prudentio. 56.

HISTORIA PENTATEUCHI ET JOSUE.

Picta Nolæ. 62.

HOMO.

A Deo pictus eſt; ex Ambroſio. 568.

HOSTIA.

Sic rectè vocatur panis conſecrandus. 492. I.

HUBERTUS (S.)

Ejus Chronologia. 375. Venatorum Patronus. Ibid. Quo fundamento. Ibid.

Humaniformii.
Deum corporeum faciebant. 38.
Hus (Joannes)
Non fuit Iconomachus. 9. R.
Hydria.
E Nuptiis Canæ, Coloniæ. 512. *Aliæ alibi oſtenduntur, incertæ omnes. Ibid. A.*
Hyperius (Andreas Gerardi)
De eo quædam. 279. N.

I

Jacobus, frater Domini.
Non fuit extra numerum duodecim Apoſtolorum. 545. & ſeqq. *Contrà tamen ſenſit Henſchenius. 545. G.* Non eſt pingendus ſimilis facie Chriſto. 283.
Jacobus de Vitriaco.
Ejus tumulus in cœnobio Oigniacenſi. 554. in ſcholio. Ejus Mitræ, & Cambuta, ibidem adſervatæ. Ibid. & 557. in ſcholio.
Jacobus Zebedæi.
Non pingendus Puer, petens ſedere à latere Chriſti. 72. 317. Non pingendus in Horto, ſimilis Chriſto facie. 283. Cur cum Conchâ pingatur. 316. Alicubi, & meliùs, pingitur cum Gladio. 317. *De Itinere ei adſcripto in Hiſpaniam. 316. T. De ejus Corpore Iriam Flaviam, ùt fertur, delato. Ibid. V.*
Jansenii Sectatores.
Sacras Imagines, Crucem, &c. ab Altaribus removerunt. 113. Q. Quas illi Romani Pontificis Imagines effinxerint. 76. T. Heroum ſuorum Imagines ſollicitè ſibi comparàrunt. 174. N.
Japonia.
Japones crucibus addunt Equuleos medios. 426. 427.
Iconomachia.
Qui primi ejus auctores. 23.
Idololatria.
Eſt magnum inſcientiæ Bellum. 195. *Ejus origo obſcura. Ibid. Q.*
Idolum,
Et Imaginem nullo modo eſſe ſynonyma. 209. *Quid propriè ſignificet Idólum. 208. M.* Idóla quanto zelo Chriſtiani deſtruxerint, acceptâ poteſtate. 171. Idólum unum, Simiæ videlicet ſimulacrum, cur non confractum Alexandriæ. Ibid. Idolorum nomina non memoranda ultrà. 173. Idola an lapſa in Ægypto, Puero Jeſu illuc adveniente. 509. *& ibi S.*
Jesu Nomen.
Rectè pingi in radiis Solaribus. 231. 232. Cur id aliquando prohibuerit Martinus V. Papa. 232. Cur præ reliquis Nominibus magìs honoretur. 233. 234. Frequens apud Pſalmiſtam. 235. Non inſcribendum cordi Ignatii. 260. Tametſi id non ſit damnandum. 261. Vide Nomen.
Jesus.
Non pingendus totus nudus. 119. 120. Nec cum tabulâ literarum; ex Antonino. 71.
Ignatius (S.) Martyr.
Ejus pictura. 259. Quo ſenſu Theophorus dicatur. 260. *Quando obierit. 259. C. Apocrypha eſt Epiſtola ei adſcripta ad Joannem. 283. V.*
Ignis.
Cujus rei ſymbolum apud veteres Chriſtianos. 185. B. An è Jordane emerſerit in Baptiſmo Domini. 298. 299. Ignis S. Antonii, quid. 248. L. Ignis in Spiritûs S. deſcenſu viſus. 474. L.
Illyricus (Matth. Flacius.)
Vitæ ejus compendium. 605. Vide & 612. B.
Imagines.
Inſpectæ, conſolantur peregrinationem noſtram. 57. Eæ potiſſimùm obſervandæ, quæ ad peccatorum deteſtationem movent. 60. Earum inſpectio quantùm etiam Ethnicos ad virtutem accenderit. 183. Imagines Sanctorum cur Parochus demonſtrabit. 60. Imaginibus ſenſum ineſſe nullus Chriſtianorum putat. 155. 156. Qui hoc putàrunt Pagani, obtuſiores erant muribus, araneis, & noctuis. 154. 155. *& hìc ſcholio P.* Imaginum uſum nullum Sanctorum improbâſſe. 162. Eum non pertinere ad imperfectionem. 156.

157. *Imagines Judæis poſitivo præcepto, non naturali, prohibitæ; ex Grotii ſententiâ. 531. 532. in ſcholiio.* Imago una, unde, præ aliâ ejuſdem Sancti, magìs honoretur. 100. Imaginum perſecutio. 4. & ſeqq. 39. 40. Imagines ſolidæ, quæ ex ſolidis hiſtoriis. 61—63. Imagines falſi dogmatis quas vocet Concilium Tridentinum. 84. Imagines periculoſi erroris, quæ. 70. Tales nullas eſſe in Eccleſiâ. Ibid. Quamvis quædam tales eſſe videantur. Ibid. Sed tales non eſſe, explicantur. 75. 76. Imagines periculoſi erroris habent Hæretici. 75. 76. Imagines habere errores quoſdam, qui periculoſi non ſunt. 81. Imagines in aquam injicere, vel conſpurcare, aut comminuere, grave ſcelus. 96. 292. 572. Quid circa eas tolerandum, quid cavendum. 81—85. Quid cavendum à doctis. 74. 75. 85. Imagines non frangendæ inconſiderato zelo. 73. 74. Imagines Ethicæ, frequentiores apud Chriſtianos, quàm apud Ethnicos. 184. *Ethicas imagines, Gentilibus uſitatas, an liceat in Templis noſtris ponere. 181. V.* Imaginum exiguarum uſum pervetuſtum eſſe. 57. *Quid in parvis Iconibus collocandis cavere expediat. 145. G.* Imaginem perfectam Chriſti, eum imitando, in ſe depinxit Paulus. 576. Imaginum honori addenda bona vita. 567. 568. Imagines Apoſtolorum, Prophetarum, & Martyrum, in omnibus eccleſiis erigi & adorari, ex Baſilio. 147. 148. Imagines pingendæ abſque laſciviâ. 102. & ſeqq. Sic ut non referant vultus viventium. 103. *Horrendus hac in re abuſus. 111. M. Sed quem ſcitè quidam Epiſcopus antevertit. 103. F.* Imagines conſervandæ ſunt à nimiâ vetuſtate. 125. & ſeqq. A ſitu & ſordibus. Ibid. Tempori renovandæ. Ibid. Non ſunt eò loci ponendæ, ubi clavi figuntur. 130. Rectè ponuntur in Viis publicis, Navibus, Poculis, & Libris. 131—133. Imagines prophanas non eſſe ponendas in Templis. 107. & ſeqq. Nec in Monaſteriis. Ibid. Imagines ſumptuoſæ quare habeantur in Eccleſiâ. 108. Eas in Monaſteriis vix permittit S. Bernardus. 108. Multo minùs monſtroſas. 109. *Imaginum, ex Antiquitatis ignoratione, abſurdarum exempla. 87. in Suppl.* Imagini rectiſſimè, vetuſto more, appingi eum qui dedit. 111. Imaginibus, non improbando affectu, conſervari memoriam parentum, & majorum, qui virtutibus claruerunt. 191. Hoc feciſſe S. Gregorium patri ſuo, & matri, & ſibi. 191. 192. Imaginem ſui qui exprimi cupit, docetur ex Ammiano [Marcellino] Ethnico. 193. *Imaginem ſuam quâ cautelâ Pictores poſſint Tabulæ ſacræ adjungere. 103. F.* Imagine ſuâ quandoque lapidatâ, quid egerit Conſtantinus. 200. *Pulcrum eſt Imagines in ſeriem diſpoſitas cernere. 131. M. Quàm laudabile, ſacras Imagines ponere in privatis ædibus, & cubiculis, & lectis. 133—135. R. Imagines quamobrem rariores primis Eccleſiæ ſæculis. 150. K. Imagines non expedit adeò citò venerandas proponere Idololatris converſis. Ibid. Quales hodie ſpectentur in Templis Anglorum Proteſtantium. 174. N.*

IMAGINUM SACRARUM CULTUS.

Qui eum impugnaverint. 4—9. *Item* 23—27. Qui defenderint. 10—17. *Item* 23—28. Quàm ſolidis fundamentis nitatur. 17—23.

IMPERATORES.

Eorum Statuæ. 197. & ſeqq.

INDULGENTIA.

An verè conceſſa bibentibus poſt menſalem gratiarum actionem. 80. Y.

INFERNUS.

Ejus pictura. 139. 521. 522. *Non rogum damnatorum, ſed ſtatum naturalem, vel ſedem, mortuorum ſæpe ſignificat Infernus in Scripturis. 521. 522. in ſcholiis.*

INQUISITIO.

In ejus contumeliam fractum Simulacrum Pauli IV. à Romanis. 201. Cujus veniam condonavit Pius IV. Ibid.

INQUISITORES FIDEI.

Eos non poſſe ferre judicium de Quæſtionibus dubiis, vel obſcuris. 73.

INSCRIPTIONES.

Sacris Imaginibus additæ; ex Ambroſio. 153. Nummorum Inſcriptiones. 195. In Eccleſiis antiquæ. 153. *Inſcriptio Santolii in Crucifixum. 132. Inſcriptio in picturam Præſepis Bethleemitici. 153. N. Inſcriptiones in Templis ponendæ, potiſſimùm è Scripturâ promendæ. Ibid.*

INSIGNIA GENTILITIA.

Vanitas eorum, qui ſacras Baſilicas iis implent. 110. M. 153. N. 173. L.

INVENTIO S. CRUCIS.

Quandonam Feſtô coli cœpta. 283. X. Aſſeritur veritas hujus Inventionis. Ibid. & ſeqq.

INVIDIA.

Ejus Imago. 181. *Ejus vivida deſcriptio, carmine Gallico. 181. T.*

JOACHIM ABBAS.

De eo quædam. 288. C.

JOACHIM (S.)

Ejus picturæ quædam, unde ſumptæ. 83. Joachim & Annæ pictura ad auream portam. 393. *De eorùm Vitâ nil ſupereſt authenticum. 326. L.*

JOANNA (S.)

Videtur, in miniſterio Chriſti, vini curam habuiſſe. 372. A.

JOANNES BAPTISTA (S.)

Ejus Imagines. 49. Cum Agno. 49. 296. Agnum oſtendens. 296. *& 616-618.* Herodem calcans. 296. A dextris Mariæ. 41. 135. Quibus ſolet oſtendi ejus Imago. 49. 61. Non pingendus cum exuviis. 294., *& ibid. L. Veſtis ejus, & victûs auſteritas. 294—296. in ſcholiis. Ejus necem Pictores ſæpe profanant. 299. 300.* Pictura ejus in Judicio. 523. 524.

JOANNES EUANGELISTA (S.)

Non pingendus Sponſus in Canâ. 510. Nec ùt Puer, petens ſedere à latere Chriſti. 72. 317. Quare imberbis pingatur. 399. *Cur & olim inelegans. 398. X.* Quare cum Calice. Ibid. *Fabula, quæ huic picturæ ortum dedit. Ibid. Z.* Impia Joannis pictura. 122. *Quo ſenſu Mariam dicatur accepiſſe in ſua. 477. Q. An fuerit ſemper Virgo. 511. X.*

JOB.

Verè exſtitit in rerum naturâ. 187. F. & ſeqq. Ejus Imago; ex Paulino. 51. Amici ejus non pingendi, velut viles Luſores. 83. *Unde Pictores hanc ideam acceperint. Ibid. E. Job Leproſorum Patronus. 521. K. Quo morbo laboraverit. Ibid. ſcholio infimo.*

JOCELINUS.

Auctor Vitæ non tutiſſimæ S. Patritii. 266. N.

JONAS. Epiſc. Aurelianenſis,

SS. Imaginum defenſor. 9. Q. 16. D. 27.

JONAS PROPHETA.

Ejus imago ſymbolica. 184. B.

JOSEPH PATRIARCHA.

Joſeph, Patriarchæ caſti, Imago turpi errore detentis oſtendi ſolet. 61.

JOSEPH (S.)

Pater Chriſti. 271. *Videtur ante Chriſti mortem obiiſſe. 89. K.* Cur pingatur, Jeſum ad manum, aut latus, habens. Ibid. Unde pingatur à nonnullis Senex. 88. 89. 269. & ſeqq. Cum Securi. 87. 88. Cum virente Ramuſculo. 88. Non pingendus ſimplex Homuncio. 269. *Hæc opinio in tenebris medii ævi apud plebem invaluit. 573. Ei temerè favet Richardus Simonius. 269. T. Non favet Chryſoſtomus. Ibid. & 573.* Non pingendus Joſeph, ùt grandævus Senex. 269. & ſeqq. Rectè cum Securi pingitur. 88. Virens Ramuſculus in manu ejus quid ſignificet, & quid non ſignificet. 88. *De Arte, quam exercuit, Veterum opiniones. 263. C. 264. An de illo agat Iſaïas cap. LXII. 5., 270. V. An Mariæ Sponſus, non Conjux fuerit, dum eam dimittere volebat. 271. Z. Fabulæ veteres de ejus conjugio cum B. V. Mariâ. 272. B.*

JOSUE.

JOSUE.

Ejus hiſtoria picta Nolæ. 62.

ISAAC.

Ejus immolatio depicta, Gregorio Niſſeno excutit lacrymas. 50. Tot locis depicta, ut oculos diſſimulantes feriret; ex Auguſtino. Ibid. Artificioſiſſimè per partes depicta, laudatur à Cyrillo. Ibid.

ISAÏAS.

Explicatur pars capitis ejus XIX. 509. S.

ITALUS POPULUS.

Octavo ſæculo Cultum Imaginum ſtrenuè defendit. 16.

JUDÆA CAPTA.

Exhibetur in Nummis Titi & Veſpaſiani. 447. E.

JUDÆORUM REX.

Quo ſenſu dicatur Chriſtus. 441.

JUDAS PRODITOR.

An Euchariſtiam acceperit in ultimâ Cœnâ Domini, dubium. 491. G.

JUDICIUM EXTREMUM.

Ejus pictura. 522. *Picturæ iſtius utilitas. 523. O.* Maria, & Baptiſta, inibi flectentes, quid non ſignificent. 523. 524. Quid ſignificent. 524. *Judicium extremum innotuit Ethnicis. 526.*

JUDITH.

Ejus Imago; ex Paulino. 51.

JULIANUS Deſertor (ſeu Apoſtata.)

Ejus Statua de cælo igne tangitur. 41. *Eſt Beſtia Apocal. XIII. 13. pag. 22. G.*

JULIUS II.

Primus Paparum aluit barbam prolixam. 303. Z.

JUNIUS (Hadrianus.)

De eo quiddam. 448. F.

JUNO.

Vaccinis oculis picta. 178. S.

JUPITER.

Adulterium committens depingebatur ab Ethnicis. 123. Ea pictura libidinem provocabat. Ibid. Hæc fabula Pueris non eſt prælegenda. Ibid.

JUS.

Quo jure, Divino, Naturali, an Eccleſiaſtico & mutabili, aliquid vetitum eſſet, veteres Epiſcopi non examinabant. 146. 147. in Scholio.

JUSTITIA.

Quomodo pingi ſoleat. 181.

K

KALENDARIA VULGARIA.

Solent Aſtrologiæ Judiciariæ favere. 77. X.

KILIANUS [S.]

Epiſcopus, & Martyr. De eo quædam. 195. R.

L

LABARUM CONSTANTINI.

Quid fuerit. 43. 44. & 44. Q.

LACRYMÆ.

Lacrymas excutiunt Picturæ. 50. Lacrymas excutit Synodo ſeptimæ narratio de Imagine Chriſti in Beryto. 40.

LAMBERTUS (S.)

Militari habitu pictus Mechliniæ. 402. *Quare. Ibid. H. Ejus Chronotaxis. Ibid. E. F. An Apoſtolus Mechlinienſium. Ibid. G.*

LANCEA.

Lanceæ & Clavorum Chriſti Feſtivitas. 439. R.

LANCES.

In iis ab Ethnicis cælata Idola. 133.

LATRONES (cum Chriſto crucifixi.)

Eorum nomina incerta. 449. G. Eos Clavis affixos fuiſſe in Cruces ejuſdem formæ, cujus erat Crux Chriſti. 82. 451. *Et ibid. J. Eorum Cruces quò tranſlatæ. 451. I. Superſtitio per carmina de Latronibus illis ſcripta. 449. H.* Latronis, Paradiſum intrantis, pictura. 62. Cur à dextris Chriſti pingatur. 449. 450. Non pingendus à ſiniſtris. 448. & ſeqq. Fuit typus bonorum, in extremo Judicio judicandorum. 449. 450. *Ejus memoria in Eccleſiis Græcâ & Latinâ. 450. I.*

LAURATA.

Quid ſint. 198.

LAURENTIUS. (S.)

Ejus imago Nummis convenienter impreſſa. 328. *Quando paſſus ſit. 329. P.*

LAZARUS.

Lazari ulceroſi pictura. 519. Num Imago hæc hiſtorica, an parabolica. Ibid. & 520. *ibique I. Patronus Leproſorum. 521. K.*

LAZIUS (Wolfgangus)

Editor Pſeudo-Abdiæ. 337. H.

LECTOR.

Lectorem pium, liberum correctorem deſidero. 30. Nec ſibi deditus ſit, nec mihi. Ibid.

LEGENDA AUREA.

Ejus cenſura. 84.

LEMOVICES.

Eorum ritus in feſto S. Martialis. 507.

LEO.

Quare Marcum ſignificet. 280. *Leones in ingreſſu Templorum, quid ſignificarent. 185. B. Leonis formâ Chriſtus non pingendus. 490. Scholio primo.*

LEO ARMENUS, IMP.

Iconoclaſtes. 26. Occiditur. 27.

LEO ISAURUS IMP.

Iconomachus. 4. Dirus Catholicorum perſecutor. 4. 5. 6. *Item 24. Quandonam Imperium capeſſiverit. 4. D. A quibus inductus ad Iconomachiam Ibid. E. Edictum ejus adversùs Imagines. Ibid. Quandonam obierit. 6. G. Vide & pag. 24.*

LEO IV., ſeu Chazarus, IMP.

Iconomachus, & Perſecutor Catholicorum. 8. 9. *Item 25. Principatûs initio pius. 8. N. Quando obierit. 9. O. 25.*

LEO (S., tertius, Papa.)

Carolum Magnum coronat Romanorum Imperatorem. 14. *Quando electus. 26. Quando mortuus. 27.*

LEPROSI.

In Europâ olim frequentes. 521. K. Domus iis alendis deputatæ. Ibid. Eorum Patroni Lazarus & Job. Ibid.

LEVIATHAN.

Quid ſit. 69. Q.

LIBIDO.

Quod eam provocat, vitandum eſt in picturis. 119. & ſeqq. Etiam ſi è ſacrâ Scripturâ ſumantur. 122.

LIBRA.

Accipitur in Scripturâ & Patribus pro examine bonorum & malorum operum. 347. *Libra S. Michaëlis à Diabolo (ſi Alano de Rupe credas) depreſſa, & per Roſarium ſublevata. 72. R.*

LIBRI.

Libri ſacræ Scripturæ, & Doctorum, antiquati, quomodo tractandi. 127. 128. Libros, vetuſtiſſimo more, Imaginibus decorari. 133.

LINGUÆ.

Linguæ igneæ in Pentecoſte viſæ. 474. L. Quomodo ſuper Apoſtolos ſederint. Ibid. N.

LINTEUM.

Aquiſgranenſes oſtendunt Linteum, quo credunt Chriſtum in cruce obtectum fuiſſe. 423. D.

LINUS (S.) Papa.

Ei adſcriptum Martyrium Pauli, ſancto Papâ indignum. 308. M.

LITANIÆ.

Litanias quomodo, ſuo more, cecinerint Auguſtinus Anglus, & ſocii. 45. 97.

LITERARUM CIVITAS.

Pro Univerſitate. 419. *Vel fortè pro urbe, in quâ tributa penderentur, &c. Ibid. X.*

LITURGIA.

Mozarabica, quæ. 241. R. Nova à Nicolao Petit-pied inſtituta. 113. Q. & 293. in ſcholio. Gothica favet anticipatæ Reſurrectioni B. Mariæ Virginis. 331. X.

LOCUS.

Loci habendam rationem in collocandis Imaginibus. 129. & ſeqq. Sed non anxiè quærendo ordinem Sanctorum. 134. & ſeqq. Loca cur locis præponantur in celebrandis Sanctis. 100. & ſeqq. *Quàm multis in Locis olim poſitæ ſint Imagines. 129. L., 135. R.*

LOCUTIONES HÆRETICORUM.

Eas aliquando ignoranter imbibi. 209.

LOQUI.

Loquebatur pauca admodum, eaque

neceſſaria, Maria Deipara. 164. Loquuntur cum Imaginibus Pagani, brutis obtuſiores: ſed nulli Chriſtiani. 154–156.

LOTHARIUS III.

Seu ſecundus. Ejus Coronationis pictura, malè intellecta, turbas excitat inter eum & Innocentium ſecundum. 201. *Et ibid. Z.*

LOVANIENSES.

Eorum Supplicatio annua in Nundinis. 503. 504. Quomodo peracta circa 1594. 503--506.

LUCAS (S.)

Quomodo pingendus. 371. in Append. Fuit Medicus. Ibid. An & Pictor. Ibid.

LUCIA (S.)

Pingitur oculos erutos in diſco gerens, quia confuſa eſt Martyr Syracuſana cum Virgine Dominicanâ. 394. 395. in Suppl.

LUDI.

Ludi, ſpeciem Imaginum habentes. 495. 496.

LUMBOS PRÆCINGERE.

Caſtitatis ſtudium, ſeu potiùs Vigilantiam, deſignat. 355. G.

LUMINARIA.

Cur accendantur ante Imagines. 116–118. *Hujus moris Antiquitas. 117. T. & 133. 134. R. Etiam in privatis ædibus. Ibid.*

LUTHERUS.

Ejus Imago, Divi Martini titulo prænotata. 227. Qualem Imaginem Romano Pontifici poſuerit. 225. *Quomodo hanc Imaginem deſcribat Sleidanus, & quàm ridiculè eam excuſare nitatur. Ibid. V. Prophetam agere voluit Lutherus. 226. in ſcholio. Quo ſucceſſu. Ibid. Lutheri genuina Imago. 227. X. Ejus nomini Lutherani præponunt literam B. Ibid.*

M

MACHABÆI FRATRES.

Eorum virtus, & memoria; ex Flavio Joſepho. 566. 567. *& ibi R.*

MAGI (Adoratores Chriſti.)

Eos rectiſſimè Reges pingi. 240. & ſeqq. Rectiùs candidos pingi, quàm unum eorum Æthiopem. 239. 240. 244. Ætatis, quam nonnulli aſſignant, rationem in pingendo non eſſe habendam. 239. *Nec nominum iis inditorum. Ibid. L.* Tres tantùm fuiſſe. 245. *Vulgaris eorum pictura unde orta. 239. L. Reges eos fuiſſe docet Prudentius. 240. M. Idem docent S. Maximus, Druthmarus, Walafridus Strabus, & alii. 241. S. Quid ſit Oriens, unde venerunt. 243. Y. Picti ſunt aliquando habitu plebeïo, & pileati. 244. B. Stella, quæ eos ad Præſepe Chriſti duxit, Ethnicis nota. 245. F. 246.*

MAJESTAS.

Sic vocata Imago, poſita initio Miſſalis. 133. Q.

MAILLARD (Oliverius)

De eo pauca. 393.

MALEDICTIO.

Ejus efficacia. 579. 580. *Vide 580. A.*

MANDELIUM.

Error de hujus vocis ſignificatione. 407. G.

MARCUS (S.)

Cum Leone rectiſſimè pingitur. 280. Non pingendus abſque pollice. 136. 137. Ejus forma. 167. Venetorum Patronus. 282. *Quando ejus reliquiæ Venetias tranſlatæ. Ibid. S. Quid de ejus Euangelio ibi adſervato. Ibid. Conditor Alexandrinæ Eccleſiæ. 588. A.*

MARIA DEIPARA.

Ejus præ aliis honor. 476. 477. Qui ejus viventis mores. 164. 165. An triennis præſentata fuerit in Templo. 379. *An Virginitatem voverit. Ibid. N. An in Templo educata. Ibid. P.* Ejus Puerperium quomodo pingendum. 78--81. *Quo ſenſu Serpentem contriviſſe dicatur. 62. H.* Quæ ejus viventis effigies. 164. 165. *Quàm parum fidendum iis, qui ejus formam deſcripſere. 165. A. An menſtruorum fluxui obnoxia fuerit, non inquirendum. Ibid. Ejus pulchritudine neminem ad libidinem provocatum. 166. in ſchol. Videtur B. Maria obiiſſe Epheſi. 332. Y.*

Cætera de ejus morte, incerta. Ibid. Ejus baſilicam, quæ S. Maria Major, vel ad Præſepe, dicitur, quis conſtruxerit. 148. *Maria, ex multorum Scholaſticorum opinione, ſola fidem ſervavit triduo poſt mortem Chriſti.* 463. *O.* 464. 465. *Turrecremata vult id ad fidem pertinere, ſed immeritò. Ibid. Meritò id alii reſpuunt. Ibid.* Unde Chriſtus reſurgens ei primò apparuiſſe pingatur. 465. 466. *Et ibi Scholiis P. Q. S. T. V.* Hæreſes omnes interemiſſe cantatur. 334. *Quo ſenſu. Ibid. D.*

MARIÆ IMAGO,

Ut Reginæ, cum Coronâ duodecim ſtellarum. 332. Mariæ Imago, ex Canticis ſumpta. 393. 394. A Lucâ depicta. 46. 47. (*An id recipiendum.* 47. *X.*) Geſtantis Jeſum. 47. Cum Diabolo ſub pedibus. 62. 63. *& ibi H.* 333-334. Conceptionis. 393. 394. *Et in ſcholio.* 394. *Nativitatis.* 65. *L.* Præſentationis. 83. 378. 379. Annunciationis. 43. 65. 274. & ſeqq. Aſſumptionis. 330. Maria cum Diademate & collari aureo. 47. Sub Cruce. 443. & ſeqq. *Sæpe picta deliquium patiens.* 443. *A. Quo fundamento. Ibid. &* 444. *& ſeqq.* Hanc imaginem multi improbant. 444. & ſeqq. *Vide ibid. ſcholio. Etiam in Hiſpaniâ & Romæ damnârunt.* 445. *in ſcholio.* Mariæ Imago ſupplicanti ſine dubio magna retribuit. 47. E manu pictâ unguenta ſcaturit. 47. Mariæ Imaginem, ſi noles te mecum luctari, cave ampliùs adores; dixit Dæmon. 47. Mariæ pictura, Ubera oſtendentis. 92. 93. Recipientis Filium è Cruce in ſinum. 458. *Et* 459. *H. Septem ejus Dolorum Sodalitium unde ortum.* 458. *E. Quæ origo Imaginis Mariæ, ſeptem Gladiis trajectæ.* 459. *H.* Mariam in deſcenſu Spiritûs S. Pictores non malè collocant in medio Apoſtolorum. 476. & ſeqq. 477. *P.* Mariæ picturæ quædam ex populari devotione magìs, quàm ex ſacrâ Scripturâ, aut ex Patribus. 90. 330. 331. Mariæ filantis pictura, unde ſumpta. 83. 84. Mariam unde quidam putent pingendam à ſiniſtris Crucis Chriſti. 446. Non pingendam inter ungentes Chriſtum 83. 462. & ſeqq. *Mariæ turpem formam Albigenſes affinxere.* 166. *in ſcholio.*

MARIA MAGDALENA (S.)

Pœnitens, non pingenda cum pompâ veſtium. 314. Nec ùt Sponſa in Nuptiis Canæ. 510. *Inſigniores ejus picturæ, Lutetiæ.* 315. *S.* Rectè pingitur ad pedes Chriſti decumbentis. 512. *Imò non ſatìs rectè. ibid. &* 315. *S. Rudis pictura Chriſti ei apparentis in horto. Ibid. Ordo Equeſtris, nomen ejus geſtans.* 315. *S.*

MARTHA (S.)

Cur ſculpatur cum Aſpergillo. 326. Impia ejus pictura. 122. *Miraculum ab eâ vivente, ùt fertur, patratum.* 327. *N. Hymnus in ejus laudem. Ibid. De ejus, Lazari, & Magdalenæ, appulſu Maſſiliam incerta feruntur. Ibid.*

MARTIN (Jacobus)

Malè explicat, quæ de cornutâ Moſis facie habet Vulgatus interpres. 529. *T.*

MARTINUS (S.)

Ejus Imago, chlamydem dividentis. 376. & ſeqq. Quid moriens dixerit Diabolo, quem videbat. 94. 95. *Quando obierit.* 376. *H.* Ejus Imaginem in Baptiſterio poſuit Severus, petens Paulini Epigramma. 57. *Chlamys ejus alba pingenda.* 377. *I.*

MARTYRES.

Martyrum vetuſtæ Imagines. 53. & ſeqq. Eorum Templa magnifica. 139. 140. *Pro SS. Imaginibus paſſi.* 21. *E.* 26. 27. *Martyres primi in Galliâ, ſub Aurelio Antonini F. paſſi.* 368. *S. Fas eſt orare pro Martyribus noſtri temporis.* 624. *& ſeqq. Fuere complures, priſcorum æmuli, ſæculis XVI. & XVII.* 625. 626. *A.*

MATTHÆUS (S.)

Ejus, relinquentis avaritiam, Imago avaris oſtendi ſolet ab Eccleſiâ. 60. Cur cum Homine pingatur. 280. & ſequent.

MATTHIAS (S.)
Unde ejus pictura cum Securi. 261. in Append.

MAUNOIR (Julianus)
Alter Aremoricorum Apoſtolus ſæculo XVII. 156. R.

MECHLINIENSES.
An eorum Apoſtolus S. Lambertus. 402. G. Olim jure temporario ſubditi Epiſcopo Leodicenſi. Ibid. H.

MEDICI.
Eorum Patronus S. Lucas, & quidem rectè adſcitus. 371. in Suppl.

MELCHISEDECH.
Sacerdos Dei altiſſimi, Gen. XIV. 18., rectè appellatur in Vulgatâ verſione. 600. O.

MELETIUS (S.)
Ejus Imago in Annulis, Poculis, Thalamis, ubique, pingi ſolet; ex Chryſoſtomo. 57.

MERCURIUS (S.) Martyr.
Ejus Imaginem fixiùs reſpexit Baſilius. 56.

METAPHORÆ.
Eas in Imaginibus, etiam à plebe, multas intelligi. 67. 68. Quaſdam pro ſolis doctis pingi. 68. *Multa ſunt, quæ ſine Metaphorâ pingi vix poſſunt. 68. P.*

MICHAEL BALBUS IMP.
Iconoclaſtes. 27.

MICHAEL (S.)
Ejus pictura. 147. & ſeqq. Cum Librâ, quid ſignificet. 71. 72. 347. Quid non ſignificet. 347. *Eccleſiæ Dei Protector, ex Hermâ. 348. B.* Pugnans contra Diabolum, unde ſumtum. Ibid. Michaëlis Eccleſia dicitur Michaëlium: & cur ejuſmodi Eccleſiæ in alto ferè conſtituantur. 569. Ordo Equeſtris S. Michaëlis in Galliâ. 349.

MICROLOGUS.
Liber de divinis Officiis, à quo ſcriptus. 361. N.

MILES.
Ævo medio, pro Viro Equeſtris Ordinis. 277. H.

MILITARIS CUSTODIA.
Ei commiſſi captivi, quomodo detenti. 328. O.

MINUTIUS FELIX.
Vide ARNOBIUS.

MIRACULA.
Miracula certa non celanda. 340. *Miraculi conſectaria non ſunt miracula. 518. H.* Miracula, quæ Deus identidem operatur, dolendum non diligentiùs conſignari. 607. 608. *Hoc olim doluit Auguſtinus. 608. Petri Nicole hac de re Diſſertatio. 608–611. Miracula pro cultu Imaginum patrata. 22. F.*

MISSA XXX. dierum.
A S. Gregorio celebrata pro Monacho, flammis piacularibus detento. 265.

MITRA EPISCOPALIS.
Quid ſignificet. 548. *Eâ non ſunt uſi ſex vel ſeptem primorum ſæculorum Epiſcopi. 548. I. Uſi tamen capitis integumento, quod Coronam, Cidarim, Phrygium, Laminam, vel Petalum vocabant. 549. in ſchol. Mitra bicornis, uſitata ſaltem à fine ſæculi VIII. Ibid. Deſignabat in Epiſcopo jus temporale & ſpirituale. Ibid. Non omnibus conceſſa. Ibid. & 550. Trajectenſi Epiſcopo conceſſa anno 1120. 550. Aliis ſæculo XI. Ibid. Etiam Cardinalibus, uſque ad an. 1244. 551. Item Abbatibus, repugnante S. Bernardo, aliiſque. Ibid. & 552. Nulli Abbati ſcitur conceſſa ante Egelſinum, Abbatem prope Cantuariam, an. 1059. 552. Multi pii Abbates recuſârunt oblatam. Ibid. Præmonſtratenſes olim à ſuo Ordine alienârunt. Ibid. Nunc Mitræ jus ferè commune Abbatibus. Ibid. Mitram Abbatialem Clemens IV. ab Epiſcopali diverſam eſſe jubet. 553. Mitra inferioribus Clericis conceſſa. Ibid. Etiam Laïcis principibus. Ibid. & 554. Mitra Epiſcopalis olim humilior. 554. Mitris non utuntur Orientis Præſules. 555. Mitra ſummi Pontificis turbinata. 554. 555. Regnum dicta, cùm ei acceſſit Corona in limbo. 554. Quid adjecta Corona ſignificet. Ibid. & 555. Bonifacius VIII. uſus*

duplici Coronâ : Urbanus V., triplici. 555. Triplicem Coronam à Judæorum Pontifice traductam vult Fed. Borromæus. Ibid.

MODESTIA.

Sine ejus detrimento licet hodie rejicere apocrypha Opera, SS. Doctoribus adſcripta. 458. C.

MOLITORES.

Quem Victorem Patronum habeant. 289.

MONACHI.

Monachus ſi peccet, tegendum eſt ejus peccatum; exemplo Conſtantini. 224. Monachorum multitudo in idipſum adunata, qualis; ex S. Ephræm. 515.

MONASTERIA.

Nec ſumptuosè ornanda, nec monſtruosè, aut ridiculè, ex Bernardo. 108. 109. Monaſterium non debet à militibus fieri diverſorium. 167.

MORIENS.

Morienti cur Diabolus appingatur. 94.

MORS.

Mortis Imagini quid non ſubſcribendum. 139. *Mortis Imago, Chriſti Crucifixi Imagini ſubjecta. 455. Z.* De Morte Chriſti Ferentinatum error. 459.

MORTUI.

Mortuis quidam Imagines ponentes, quomodo in Idololatriam inciderint. 194. 195.

MOSCOVITÆ.

Eorum canon de Imaginibus vetuſtate deformatis, aut conſumtis. 128. 129. *Vide RUSSI.*

MOYSES.

Moyſi pictura. 527. Ejus Libri quinque depicti; ex Paulino. 62. Cur cornutus exhibeatur. 527. & ſeqq. *Vide ibi Scholion T. Bicornis pictus IX. ſæculo. 530. V. Ejus ſtatua pro pulpito in Templis. Ibid. Hunc meritò ſibi Patronum eligant Typographi. 532. in ſcholio V.*

MOZARABES.

Qui fuerint. 241. R.

MULIER AMICTA SOLE.

Apoc. XII. 1. Quæ illa ſit. 332. A.

MULTITUDO IMAGINUM.

Eam non referendam eſſe inter abuſus. 144. & ſeqq. *Quanquam interdum incommoda ſit. Ibid. G.*

MURES.

Agris & regionibus infeſti. 267. 268.

MUSICI.

Malè ſibi Cæciliam in Patronam elegerunt. 380. Alii Sancti, quos eligere poſſunt. 381.

MUSIVUM OPUS.

Quid ſit. 14. A. 210. R.

N

NATIVITAS DOMINI.

Nullam habuit Obſtetricem. 78—81. 396. Quomodo Maria in eâ ſit pingenda. 78—81. Cur appingantur Bos & Aſinus. 396. 397. *Bovem & Aſinum verè adfuiſſe, Patres aliqui docent. 397. S.* Intra Feſtum Nativitatis Domini, & Purificationis Mariæ, cur quibuſdam locis veſcantur carnibus. 79. 80. *An ea conſuetudo legitima. 79. Y. Bulla Adriani VI. eam in Belgio permittentis. 80. Ibid.* Nativitas Chriſti aureum [*ſeu potiùs argenteum.*]Præſepium habuit CPoli. 398. *& ibid. T.* In veſte ex auro textâ acupicta, dono Zachariæ Papæ. 43.

NATIVITAS MARIÆ.

Nativitatis Mariæ Tractatum [ſeu Euangelium] apocryphum eſſe, & Hieronymo indignum.

NAVES.

In iis rectè ponuntur ſacræ Imagines. 132. *Deorum Imagines in Navibus ab Ethnicis poſitæ. 132. O.*

NAVICULA.

Priſcum Eccleſiæ ſymbolum. 185. B.

NAZARÆI.

De eorum veſte, quiddam. 295. N.

NEGLIGENTIA.

Eſt Ignorantiæ noverca. 81.

NICEPHORUS CALLISTUS.

Videtur Imagines SS. Trinitatis damnare. 34. Malè à Typographis Catholicus dictus. 34. 35. Ejus error de formâ S. Pauli. 166.

NICEPHORUS [S.]

Patriarcha CPolitanus, SS. Imaginum defenſor. 26. 27.

NICOLAUS I. PAPA.

Quàm ſtrenuè reſtiterit Iconomachis. 14. Veſtem pretioſam obtulit S. Petro, ubi acupicta Annunciatio, Purificatio, & Chriſtus inter Doctores. 43.

NICOLAUS (S.)

Ejus pictura, cum tribus Militibus. 387. & ſeqq. Et cum tribus Pueris, qui diverſis modis explicantur. Ibid. Etiam cum tribus maſſis auri. 389. 390. Facie rubicundâ apparuit S. Nicolaus, & cano capite, quo modo ejus Imago paſſim circumfertur. 57. Cur multis locis abſque Mitrâ pingatur. 390. 391. Quòd eadem pictura aliter poſſit intelligi. Ibid. *De tribus Clericis, à S. Nicolao (ùt fertur) ſuſcitatis, Drama. 388. 389. Quàm pauca de vitâ ejus ſciantur. 390. G. 391. Adfueritne Synodo Nicenæ. 391. H.*

NIMBUS.

Sic vocatur Corona radiata. 536.

NOBLETS [D. le]

Aremoricorum Apoſtolus ſæculo XVII. 156. R.

NOMEN (S.) JESU.

NOMINIS JESU Feſtum, eſt Feſtum JESU. 232. 233. Nomen Dei, id eſt, Deus. Ibid. Nomen Chriſti, floribus inſcriptum, ſedavit Terræ motum Antiochiæ. 233. An rectè pingatur in radiis ſolaribus. 231. 232. 287. 288. *Officium SS. Nominis JESU. 232. B. In hoc Nomine myſterium invénit Ven. Beda. 233. Additum Salutationi Angelicæ Indulgentiis ornavit Urbanus IV. 234. E. Jeſu nomen qui geſtârint, & cur nemo jam geſtet. Ibid. F.*

NOMINA.

Imaginibus minùs notis utiliter adſcribi: idque Veteres feciſſe. 151. & ſeqq. *Imaginibus omnibus adſcribunt Græci & Ruſſi. Ibid. L.* Nomina monſtroſa baptizandis obtruſa. 190. *Nomina profana affectant varii nobiles, quàm ridiculè. 190. H.*

NOVISSIMA.

Quatuor Noviſſimorum Imago pro ſacrâ habenda. 139. Y.

NOVITAS.

Novitas omnis diligenter in Picturis eſt examinanda, antequam approbetur. 136. *Interdum laudabilis. 137. X.*

NUDITAS.

Nudæ Veneris, ac ſimilium, & aſpectus deponendus eſt, & auditus. 124. *Nuditas nec omnis, nec ſola, obſcœnam facit Imaginem. 125. 126. Eam Ruſſi in Imaginibus non ferunt. 120. X. Nec olim Romani Ethnici, ſed Græci. 124. D. Minùs probroſa fuit apud Veteres Nuditas, quàm nunc eſt. 422. C.*

NUDITAS PEDUM.

Nudipedes quomodo inceſſerint Apoſtoli. 541. Nudi pedes, inter exercitia Monachorum; ex Nazianzeno. Ibid. *Et ex Caſſiano. 543. F.*

NUDUS.

An Chriſtus crucifixus, planè nudus fuerit. 418. & ſeqq. *Vide ibid. ſcholia.*

NUMMI, ſeu NUMISMATA.

Nummis impreſſa figura Crucis à Conſtantino. 43. 195. Ab aliis Imago Patroni. Ibid. In Nummis Imperatorum Imagines rectè poni. 195. 198. Quomodo in eis Conſtantinus ſculpebatur in vitâ, & poſt mortem. 198. *Chriſtianorum Principum & Pontificum Numiſmata, Religioni aſſerendæ utilia. 196. S. Uſus hodiernus ſacrorum Numiſmatum. Ibid. in Suppl. Ea olim relata ab iis qui Romam adierant. 197. Suppl. Sacrorum Numiſmatum æreorum Auctor S. Pius V. Ibid.*

NUMMI, ſeu PECUNIA.

Nummos fundit in picturâ Paulinus. 192.

NUPTIÆ.

Nuptiarum in Canâ pictura. 510.

O

OBLATA.

Sic vocatur panis conſecrandus. 492. K.

OBLATIONES.

Quales tempore S. Laurentii. 119.

OBLIVIO.

Peſtis animæ. 568.

OBSCÆNÆ IMAGINES.

Eas prohibendas eſſe. 119. & ſeqq. Eaſdem, & obſcænè ſculpta quæcunque, non permittenda vendi. 31. Ea legibus, per Magiſtratum, prohiberi vult Ariſtoteles. 121. *Quæ Imagines obſcænæ cenſendæ. 105–107.*

OBSIDIO.

Obſidio Jeruſalem, in latere, ſeu tegulâ, picta ab Ezechiele. 142–144. *Ad eam primùm adhibiti Arietes. 144. E.*

ODO (S.)

Cluniacenſis Abbas, Muſicus. 381.

OFFICINÆ.

In Officinis, Romæ finitimis, paſſim exiguam S. Simeonis Stilitæ Imaginem collocârunt; promittentes inde ſibi cuſtodiam quandam & ſecuritatem. 57.

ONONYCHITIS.

Deus Chriſtianorum ita dictus ab Ethnicis, unde, & quo ſenſu. 76. V.

OPERA MISERICORDIÆ.

Eorum pictura. 527.

ORARE.

Quomodo Chriſtus pro nobis oret. 83.

ORARIUM.

Quid ſit. 586. R.

ORBIS TERRARUM.

In Aaronis podére. 183. 184. *& ibid. Z.*

ORDO EQUESTRIS.

S. Mariæ Magdalenæ. 315. S. Nodi ſeu Spiritûs recti deſiderii. 480.

ORGANA.

Vox πολύσημος. 380.

ORIGENES.

Erravit, docens Animam Chriſti ante Incarnationem in cælo fuiſſe. 275. 276.

ORNAMENTA PRETIOSA.

Appingi poſſunt ſanctis Virginibus, etiam quæ modeſtiſſimæ fuerunt. 115. R. In his Ornamentis judicio opus eſt. 116. S.

ORPHEUS.

Ejus formâ, Chriſtus aliquando repræſentatus. 92. O.

P

PALÆOLOGUS (Joannes)

Græcorum Imp.; de illo quædam. 611.

PALI SUPPLICIUM.

Gallicè Empalement. *Hujus meminit Seneca. 426. Non ergo à Turcis inventum, ùt innuebat Franc. Bellenger. 427.*

PALLIUM PONTIFICALE.

E quâ materiâ fiat. 257. B. Quid eſt, & cujus formæ. 561. in ſcholio. Datur à ſolo Papâ Archiepiſcopis petentibus. Ibid. Intra Miſſam geſtandum. Ibid. Videtur quarto ſæculo primùm uſitatum. Ibid. & pag. ſeq. Hoſpiniani hallucinatio, & Burneti mendacium, de origine Pallii. 562. Unde priſcam ejus formam doceantur Pictores. 563. Qui de Pallio ſcripſerint. Ibid.

PALMA.

Cur pingatur in manibus Sanctorum. 534. Quæ ſignificet. Ibid. Palmeis virgis cæſi viri XL. ob fidem Catholicam. 247. Palmam pro Buxo vocant Flandro-Belgæ; unde? 247.

PANIS.

Apud Hebræos, non ſcindi, ſed frangi ſolebat. 491. E.

PARABOLÆ.

Quid obſervandum in earum expoſitione; ex Chryſoſtomo. 66.

PARATURA.

Quid ſit. 586. T.

PARIETES.

Cur aliquando prohibitum eos ornare. 145.

PASSIO.

Ejus Myſteriorum Imago, in Quadrageſimâ expoſita, unde ortum habeat. 516-517.

PATIENTIA.

Ejus Imago apud Tertullianum. 184. 185.

PATRIARCHÆ (SS.)

Eorum Imagines Veteres habuerunt. 50. Pinguntur cum Rotulis. 540. *Et ibid. A. B.*

PATRICIUS (S.)

Ejus Imago, cum Serpentibus. 265. *An ejus meritis tribuenda Hiberniæ à ſerpentibus immunitas. 266. M. De Vitâ ejus, auctore Jocelino, quid ſentiendum. Ibid. N.*

PATRONI (SS.)

Eorum Imago Nummis inſculpta. *Patroni ſuis clientibus retrò appicti. 111. N.* Patroni Sculptorum, Quinque Coronati. 376. Molitorum, S. Victor Maſſilienſis. 289. Vinitorum, S. Urbanus Lingonenſis. Ibid. *Pictorum, S. Lucas. 371. Medicorum, idem, & meliori jure. Ibid. Venatorum, S. Hubertus. 375. Typographorum, varii. 532. V. Nautarum, S. Nicolaus, S. Petrus Gonzales. 132. P. Leproſorum, Lazarus & Job. 521. K. Muſicorum, varii, ſed non Cæcilia. 380. 381.*

PAVIMENTUM.

Pavimento non eſſe inſculpendas Imagines, nec Crucem. 130.

PAULINUS (S.)

Adhuc vivens, depictus eſt in Baptiſterio nummos fundens. 192.

PAULUS (S.) Apoſtolus.

Ejus, ſpirantis minas, Imaginem habuit Chryſoſtomus. 52. Perpetuò erat ejus Imago ante Chryſoſtomum. Ibid. Paulus apparuit cum prolixâ barbâ. 302. Non pingendus cum Stigmatibus. 364. 365. Errat in eo deformando Nicephorus Calliſtus. 166. *Meliùs fortè eum pinxit Ethnicus Scriptor Dialogi, titulo : Philopatris. 166. 167. B.* In ejus Converſione cur Equus appingatur. 64. *& ibid. K.* An pingendus, emittens è cervice lac, dum decollatur. 306--308. Ejus Imago non projicienda ſuperſtitiosè in aquam. 96. *Non in cruce, ùt ſcripſit Nyſſenus, ſed gladio vitam poſuit. 308. N. 309.* Vide PETRUS & PAULUS.

PAULUS (S.) I. Eremita.

Buxô veſtitur à Pictoribus, pro Palmâ. 247. *Quando ad deſerta fugerit. Ibid. G. Monachi S. Pauli in Hungariâ. 248. I.*

PAULUS LECTOR.

Patriarcha CPolitanus. 25.

PAVO.

Imago ſymbolica apud Veteres Chriſtianos. 184. B.

PECCATUM.

Peccati Imaginem, ſub ſpecie Mulieris, & cum plumbo in ore, vidit Zacharias. 144. Eam exponit Nicetas. Ibid. *De quo peccato agat Propheta. Ibid. F.* Alia Peccati Imago; ex Chryſoſtomo. Ibid.

PENTECOSTE.

Pentecoſtes hiſtoriæ cur addatur Columba. 471. Rectè in eâ Mariam pingi loco honoratiori. 476. 477. *& ibi P.* Non ſolos Apoſtolos in eâ pingendos eſſe. 474. & ſeqq. *Vide ſcholion O.*

PEREGRINATIO PIA.

Peregrinationis abuſus caſtigatus Waufriæ. 95.

PEREGRINI.

Hieroſolymitani brachio impreſſa referunt ſanctæ Civitatis inſignia. 197. Suppl. Quomodo ea imprimantur. Ibid.

PERSÆ.

Quanti Magos facerent. 241. Q. 242. V. 243. Z. Eorum regni Princeps, Dan. X., quis intelligendus. 348. A.

PETRUS (S.)

Antiquæ ejus Imagines. 300. T. Petrus, in Imagine, ſuſcipit patrem S. Gregorii. 191. Petro Claves cur appingantur, & Corona, ſeu tonſura, in vertice. 301. 302. Cur Calvities. 301. Impiè pingitur exſiccans cantharum. 122. *In vinculis detenti memoria quâ occaſione inſtituta. 328. O. Quomodo pingendus in carcere. Ibid.* Unde Chriſtus pingatur ei apparere in

lapideo antro. 84. Petri, ubi è carcere ab Angelo educitur, depicta in pallio Altaris hiſtoria. 52. Petri crucifixio. 303. & ſeqq. Eam clavis factam, & capite ejus inverſo. Ibid. & 573.

Petrus & Paulus (SS.) Apoſtoli.

Eorum Imagines, cum Chriſto, pluribus locis; ex Auguſtino. 52. Ad vivum effigiantur. 166. Eorum effigies eâ ſpecie, quâ putantur fuiſſe. 52. 163. 164. 166. 300. Apparuerunt ſæpius, ſicut pingi ſolent. 51. 52. Petrum à ſiniſtris Pauli rectè, vetuſto more, poni; etſi ejus rei ratio non ſatìs conſtet. 136. 309-313. *Vide ſcholion Q. 312.* Malè Petro Paulum & alios Apoſtolos æquant nonnulli Proteſtantes. 313. *Quos imitatus eſt Martinus de Barcos. Ibid. R., & hunc ſecutus Queſnellus. Ibid.*

PETALUM.

Quid ſit. 548. I. & c.

PETITPIED (Nicolaus.)

Novæ Liturgiæ conditor. 113. Q. & 293. in ſcholio.

PHARAÏLDIS (Sancta.)

Quomodo pingatur. 236. in Suppl. Capitulum Gandenſe ejus nomine inſignitum. Ibid.

Philippicus Bardanes Imp.

Monothelita, ſex Synodorum generalium Imaginem deleri juſſit. 4. *An Sanctorum Imaginibus infeſtus fuerit. 4. B. Quandonam Juſtinianum jugulaverit. Ibid. A. Quando excæcatus, & Imperio privatus. Ibid. C.*

PHILIPPUS IMP.

An Chriſtianus. 256. Y.

Philosophi.

Philoſophorum picturæ. 177.

PHRYGIUM.

Quid ſit. 549. I.

Pictores.

Non quidlibet iis audendum. 31. Non licet pingere Feſtô die. 228. *Hoc vetitum in Synodo Meldenſi. Ibid. Y.* Pictores interdum neceſſariò aliquid addere, quod in hiſtoricâ narratione deeſt. 66. *Cavere debent ab ornamentis ſuperfluis in Campo Picturæ. 65. L. Nec illuſtriori loco ponere, quæ ſunt acceſſoria. Ibid. Pietas neceſſaria pingentibus res ſacras. 228. A., & Supplemento ſequenti. Pictorum an S. Lucas Patronus. 371. in Suppl.*

Pictura (Ars)

Ea loquitur. 54. 56. Eſt Scriptura. 39. 85. Eſt viva Scriptura. 31. 60. Eſt Poëſis tacens. 56. bis. Non minùs afficit, quàm Scriptura. 31. Imò magìs. 120. 121. Etiam doctos. 156. *Ejus perfectio, perinde ùt Poëſeos, à motibus animi pendet.* 229. 230. Clariùs eam exprimere Martyrium, quàm Hiſtoriam ſcriptam; ex Baſilio. 56. Quæ Artes illam comitentur. 209. 210. *In quibus materiis olim, & nunc, exercita. 210. R. Librorum de Picturâ, & cognatis Artibus, Indiculus. 212—224.*

Picturæ, ſeu pictæ Imagines.

Sunt idiotarum Libri. 31. Etiam Libri doctorum & ſanctorum. 60. In iis prohibendum, quod in Libris prohibetur. 31. Picturæ Ethicæ. 181. & ſeqq. In Picturis aliquando corrigendam eſſe ſignificationem, non picturam. 88. In iis, non omnium quærendam eſſe ſignificationem. 66. Eadem earum ratio, quæ Parabolarum. Ibid. In iis multa apponi, non ſignificandi gratiâ, ſed ad complementum debitum. Ibid. *Picturæ ſymbolicæ, utiliter à Catechiſtis adhibitæ. 156. R. Picturæ planæ præ Statuis olim à quibuſdam admiſſæ. 204. H.*

PIETAS.

Neceſſaria Pictoribus rerum ſacrarum. 228. A., & Supplemento ſequenti. Pietas infimâ Latinitate pro Commiſeratione. 264. K.

Pileus.

Ad Pileum gerendi Imaginem mos vetuſtus. 174.

PINNACULUM.

Non eſt lamina ventorum index, ſed plani tecti angulus. 514. C.

PLASTICA ARS.

Quæ illa ſit. 209.

PLATO (S.) Martyr.

Apparens agnoſcitur à captivis, ex præcognitâ Imagine. 55.

POCULA.

In iis rectè ſculpuntur ſacræ Imagines. 133.

PODER.

Tunica ſuperhumeralis. 183. Y.

POLEMON PHILOSOPHUS.

Ejus imago nefariam mulierem à crimine retrahit. 183. X.

PONTIFEX ROMANUS.

Qualem ei Imaginem fecerit Lutherus. 225. *Qualem, temporis noſtri Novatores. 76. T.* Qui Pontifices, quas Eccleſias exornârint ſacris Imaginibus & Picturis. 148. & ſeqq. *De R. Pontificis auctoritate in definiendis fidei controverſiis quid ſenſerint S. Bernardus, Univerſitates Pariſienſis, Lovanienſis, Duacenſis, & Clerus Gallicanus. 20. D. De ejus Mitrâ, ſeu capitis integumento, vide MITRA, & CAMELAUCUS.*

POPULARIA STUDIA.

Iis non acriter obſiſtendum in his, quæ, licèt non ſint abſolutæ pietatis, tamen non ſunt cum impietate conjuncta. 90.

PORCUS.

Ex Arrianâ eccleſiâ, cùm dicaretur, exiens. 250. *Porcus cur appingatur S. Antonio. 250. in ſcholio.*

PORPHYROGENETÆ.

Unde ſic dicti Impp. CPolitani. 398. V.

PRÆDICARE.

S. Bernardinus, prædicando, ſolebat in parvâ tabulâ oſtendere picturam NOMINIS JESU. 232. 287. 288.

PRÆFATIONES IN EUANGELIA.

Tomo IX. Hieronymi [in editione Victorii,] quàm ſint antiquæ. 574.

PRÆPUTIUM CHRISTI.

Quæ Eccleſiæ ſe habere putent. 236.

PRÆSENTATIO B. MARIÆ V.

Ejus pictura. 83. 378. 379. *Præſentationis Feſtum quando inſtitutum. 379. P.*

PRESBYTERI (SS.)

Presbyteri & Laïci Natalem diverſis Officiis celebrant nonnullæ Galliarum Eccleſiæ. 564.

PRIMATUS.

In Galliâ diverſis rationibus videtur competere Archiepiſcopis Pariſienſi, Senonenſi, Lugdunenſi, Arelatenſi. 368. T.

PRINCIPES.

In Statuis honorari ſolent. 197. & ſeqq. Principum quorumdam clementia in eos, qui ipſorum Statuas fregerant. 200.

PRISCILLIANISTÆ.

Fatalibus Stellis hominum ſortem alligabant. 77.

PRISIO.

Vox barbara ſignificans captionem Sacerdotum non ſat diligentium in ſurgendo. 570-572. Hunc abuſum, in Galliis olim frequentem, variæ Synodi damnârunt. Ibid.

PROBABILIA.

Ea, ùt in ſcriptis, ſic & in picturis relinqui. 94. Probabiliter in picturis appoſita, quid ſignificent. 65.

PROCESSIONES SACRÆ.

Earum vetuſta exempla. 95. *& 559. in ſchol.* De modo eas agendi ſcripſiſſe Dionyſium Carthuſianum. 98. *Scripſerunt & alii. Ibid. Y.* Proceſſionem Collyridianorum cur damnârit Eccleſia. 95. 96.

PROPHETÆ (SS.)

Eorum Imagines Veteres habuiſſe. 50. Pinguntur cum Rotulis. 540. *Et Ibid. A. B.*

PROPHETIÆ.

In Templis olim lectæ ad Statuam Moſis; ùt pulpitum. 530. V.

PSALMI.

Pſalmus XLIV. Eructavit, &c. quâ de re agat. 332. Z. Pſalmi LXVII. verſus 18. 19. explicantur. 467. Y. Vide TORRENS.

PUER.

Quid ſignificet in Pſalmis. 317. X.

PUERILIA.

Vitanda in ſacris Imaginibus. 105. K. 122. Z.

PUERPERII DOLORES.

Malè hos tribuit Eraſmus Dei parenti. 81. B.

PULPITA.

In Templis erecta, poſt exſtructos vægrandes & incommodos Ambones. 530. V.

PUNICA.

Vocantur optima quæque in ſuâ ſpecie, cera, libum, panis. 600. N.

PURGATORIUM.

Ejus veritas in Eccleſiâ ſemper recapta. 373. 374. in Suppl. Quid & ubi ſit locus ille, &c. incertum. Ibid. De eo incerta prædicari vetuit Synodus Trid. Ibid. Pingendum tamen, ùt locus igne repletus. Ibid. Ab eo excludendi Cacodæmones. Ibid. Innotuit Ethnicis. 526.

PURIFICATIO B. MARIÆ V.

Ejus Imago. 43.

Q

QUADRAGESIMÆ TEMPUS.

Per illud velantur ornamenta pretioſiora Eccleſiarum. 496. R.

QUESNELLUS (Paſchaſius.)

Petro Paulum æquavit in regimine Eccleſiæ. 313. 314. R. Unde hauſtus hic error. 314. R.

QUINI-SEXTUM CONCILIUM.

Unde ſic dictum, & cujus auctoritatis. 616. E.

QUINTINUS (S.)

Eum pluribus locis pingi Diaconum. 372. *An fuerit Epiſcopus. Ibid. Z. Joannes Quintinus, Hæduus, quis. 104. H.*

R

RAPHAEL.

Ejus imago. 358.

RAULINUS (Joannes.)

De eo quiddam. 255.

RECHAREDUS.

Rex Viſigothorum, piiſſimus. 587. X.

REGIONARIUS.

Quid ſignificet. 191. K.

RENOVATIO PICTURÆ.

Quomodo facienda. 126. *Romanorum Pontificum hanc in rem ſedulitas. Ibid. F.*

REPA.

Quid ſignificet. 496. R.

REPOSITORIA.

Repoſitoria pretioſa habebant Chriſtiani tempore perſecutionum, eademque ſacris Imaginibus depicta; in quibus incruenta Sacrificia peragebant. 113.

RESURGENTES.

Quomodo pingendi. 524. 525. *Pauca de modo Reſurrectionis certa. 525. Q. Beati veriſimiliùs reſurgent abſque vitiis corporeis, & plenâ ætate. Ibid. Reſurrectionem generalem innotuiſſe Ethnicis. 526. R.*

RESURRECTIO CHRISTI.

Pingenda eſt clausô Sepulcrô. 82. 460. Deipara non eſt pingenda inter ungentes Chriſtum. 462. & ſeqq. *Et 463. N.* Cur Chriſtus Reſurgens pingatur primò apparere Matri ſuæ. 465. 466. *Et ibi P. Q.*

REVELATIONES PRIVATÆ.

Cujus ſint auctoritatis. 421. A. 422.

ROMANA ECCLESIA.

Non vult ſuas conſuetudines omnibus aliis præferri. 203.

ROQUES (Petrus.)

Origenis errorem de animâ Chriſti ſuſcitat. 276. F.

RUSSI.

Eorum cura circa Imagines antiquatas. 128. 129. *Nuditatem non ferunt in Imaginibus. 120. X. Omnibus volunt adſcribi nomina. 151. L. 152. Obſtrepunt Sanctorum Statuis. 207. in ſcholio.*

S

SABBATUM.

Sabbato cur celebretur memoria Virginis Mariæ. 79. 80. 463. *An Belgis liceat carnibus veſci, Sabbatis poſt Nativitatem Domini. 79. Y.*

SABINUS (S.)

Sive Savinus, à militantibus invocatus.

401. Ariulpho adhuc gentili opem tuliſſe dicitur à Paulo Diacono. Ibid. *An verè. Ibid. C. Ejus Acta ſincera. 400. B. Spoletinus, an Aſſiſienſis, Epiſcopus fuerit. Ibid.*

SACERDOS.

Si peccet, paterna ejus verecundia eſt tegenda. 224. 225.

SACRÆ IMAGINES.

Quàm latè ſe extendat hæc appellatio. 137. Sacræ ſunt Imagines, quia rem ſacram ſignificant. Ibid. Aliquando benedicuntur, & chriſmate unguntur. Ibid.

SACRAMENTALIA.

Quid de iis Steyartius, & S. Thomas. 598. M. 599.

SALMASIUS.

Ejus cavilli contra hiſtoriam inventæ Crucis Domini. 283. X. 284. & de Sepulcro Domini, quod negabat in rupe inciſum. 462. M.

SAL METALLICUM.

Et ſciſſile, ubi reperiatur. 141. A.

SALTATIONES.

In locis ſacris. 507. 508.

SALVATOR MUNDI.

Ejus, in throno ſedentis, aureæ Imagines à Conſtantino poſitæ. 42. Cur pingatur, manu tenens Orbem terrarum. 62.

SANCTI.

Pro me apud Deum ſupplicant; ex Baſilío. 148. Sanctos Eccleſia non fabricavit ex Virtutum ſchematibus. 186. *Sancti non appingendi Myſteriis Domini, quibus non adfuerunt. 85. 86. in Suppl.*

SANDALIA.

Sive Soleæ, quid differant à Calceis. 542. E.

SAPIENTIA (S.)

Martyr, ejuſque filiæ Spes, Fides, & Charitas. 188—190.

SARABARA,

Capitis integumenta. 244. *Vel Saraballa, idem quod ſemoralia. Ibid. C.*

SAXOFERRATUS.

*Pictor ejus eximia pietas. 229. in ſcholio (**.)*

SCANDALUM.

Vitandum in corrigendis picturis. 110.

SCRIPTURA SACRA.

Eâ ad jocos uti, eſt genus blaſphemiæ. 122. Scripta SS. Patrum interdum vocantur Scriptura ſacra. 624. 625.

SCULPTILIA.

Sculptilium nomenclatura cur non ſit tribuenda ſacris Statuis. 205. & ſeqq.

SCULPTORES.

Frequentes in Belgio, à quo tempore. 203. G.

SCULPTURA.

Ineunte quarto ſæculo Romæ collapſa. 376. G.

SCUTUM.

Coronam Sanctorum aliqui Scutum interpretantur. 539.

SEBASTIANUS (S.)

Quid innuant ſagittæ, queis confoſſus pingitur. 255. Cur invocetur adversùs Peſtem. Ibid. *& ſcholio X. Quandonam obierit. Ibid. V. Non eſt pingendus juvenis. 256. in ſcholio. Multo minùs procaci vultu. Ibid. Sic tamen pictus à F. Bartholomæo. Ibid.*

SEDITIO.

Antiochiæ ob exactionem. 200. In eâ quomodo ſe flagellis juſtis Principis oppoſuerit Flavianus Epiſcopus. Ibid. Quomodo Theodoſius ſe permiſerit à Flaviano ſuperari. Ibid. In eâ Seditione quomodo Monachi & Sacerdotes apud Judices interceſſerint. 201.

SEMPERVIVUM.

Quid, & cujus rei ſymbolum. 185. B.

SEPULCRA.

Darii, Alexandri, Auguſti, & ſimilium, ignorari aut obſcura eſſe; ex Theodoreto. 139.

SEPULCRUM DOMINI.

Quomodo pingendum. 82. Item 461. 462., *& ibi ſcholiis L. M.*

SEPULTURA.

Sepulturæ licitè imprimi Signum Crucis. 130.

SERPENTES PENNATI.

Verè exiſtunt in rerum naturâ. 53. *E.*

SEVERUS IMP.

In Larario ſuo poſuit Statuas Chriſti & Abrahæ. 131.

SICCITAS.

Siccitatis tempore, Imaginem Sancti in aquam projicere ad habendam pluviam, ſuperſtitioſum eſſe. 96.

SIGILLUM.

Sigillum plumbeum, Romani Pontificis. 310. *O.*

SIGNA XII. ZODIACI.

Eorum Imago, quæ cum Almanack imprimitur, non eſt damnata ab Auguſtino, aut Leone. 76. 77.

SIGNUM CRUCIS.

De eo varia teſtimonia apud Bellarminum. 46. *V. Vide CRUCIS SIGNUM.*

SIMEON (S.,) Stilita.

Romæ paſſim depictus in officinis. 57.

SIMON CYRENÆUS.

Quomodo Crucem Domini bajulârit. 91. *An ei appingendi calcei clavis armati.* 82. *C.*

SIMONIDES.

Poeta Græcus. 56. *F.*

SIMONIUS (Richardus.)

Quàm temerè ſtupidam B. Joſepho ſimplicitatem affinxerit. 269. *T., & præſertim pag.* 573.

SIMULACRUM.

Eam vocem pro IMAGINE cur ament Hæretici. 207. *Etſi olim idem ſignificaverit, quod Imago, non idem hodie ſignificat.* 207. *I.*

SINENSES.

Eorum ſuperſtitio circa Majorum Imagines. 47. *X.*

SITARCIÆ.

Quid ſint. 52. *C.*

SOLIS DIES.

A vero Sole nunc nomen habet. 89. *Dies Solis, Dies Lunæ, voces Ethnicæ Auguſtino diſplicebant.* 89. *M.*

SOMNUS.

Hunc præcedat figura Crucis ad frontem, & cor. 46.

SPECTACULA PIA.

Poſſunt utiliter exhiberi. 497. *Non per Hiſtriones. Ibid. & ſeqq. In Hiſpaniâ qualia. Ibid. Qualia olim in Galliâ.* 500. *In Germaniâ.* 501. 502. *In Belgio.* 502-506.

SPES.

Fuit ſancta Martyr ejus nominis. 188-190.

SPIRITUS SANCTUS.

Antiquæ ejus Imagines aureæ & argenteæ. 46. In iis adſervabatur Euchariſtia. Ibid. Spiritus S. in Pentecoſte quomodo pingendus. 471. & ſeqq. Non in ſolos Apoſtolos deſcendit. 474. & ſeqq., *& ibi O. Non pingendus formâ ſpecioſi Juvenis; ex Epiſtolâ Benedicti XIV.* 481-490. *Pingi poteſt formâ Columbæ.* 483. 484. *Et linguarum ignearum.* 484. 485. *Non aliâ ullâ. Ibid. Olim deſignatus in Imaginibus per Columbam Cruci ſupervolantem.* 36. *D.*

STATUÆ.

Earum tantam fuiſſe Romæ copiam, ut alter populus lapideus adeſſe diceretur. 177. Statuam habere, inter minima & ſpernenda eſt collocandum. 193. Statua Victorino Grammatico erecta eſt, ob inſigne magiſterii. 199. *Etiam aliis, ut Eraſmo. Ibid. X.* Statuæ Sanctorum cur Romæ ſint rariores. 202. & ſeqq. *Non ampliùs ibi raræ.* 203. *F.* Statuæ Principum. 197. & ſeqq. Statuam habuit Michol. 102.

STATUÆ SACRÆ.

Aliquando minùs aptè ornantur. 116. *S. Statuæ ſacræ ægrè admiſſæ, etiam ab iis, qui Picturas planas admittebant.* 204. *H.* 205. 206.

STATUARIA ARS.

Quod ejus opus. 209.

STELLÆ.

Cur appingantur Doctoribus. 566. *Stella, dux Magorum ad Præſepe Chriſti, Ethnicis nota.* 245. *E.*

STEPHANUS (S.)

Ejus Imago pulcerrima, divinitus allata tempore Auguſtini. 53. 54.

STIGELIUS (Joannes.)

De eo quædam. 278. *M. Carmen ejus de S. Chriſtophoro, non uſquequaque probandum.* 311. *C.*

STIGMATA.

S. Franciſci, à variis Pontificibus aſſerta. 364. *P. S. Catharinæ Senenſis, quibus controverſiis agitata.* 365. *R.*

STOMACHI INFIRMITAS.

Eâ laborans Gregorius Papa, orans cum Eleutherio pro ejus liberatione, pariter ſunt exauditi. 149.

SUAREZ [Franciſcus.]

Noluit pingi. 192. 193. *N.*

SUDARIA CHRISTI.

Quæ hodie dicuntur aſſervari, incertæ auctoritatis monumenta ſunt. 406. *in ſchol. & 415.*

SUDARIUM.

Pedo Abbatiali additum, quo fine. 558. *L.*

SUPPEDANEUM.

Sive Suſtentaculum Chriſti in Cruce. 424. 426. 427. 439. 440. *Non fuit neceſſarium ſuſtinendo Chriſti corpori.* 440. *T.*

SUPERSTITIONES.

Quæ tollendæ in ſacro Imaginum cultu. 95. & ſeqq. Superſtitioſi ſunt, qui certò pollicentur non ex hac vitâ migraturos ſine pœnitentiâ, vel Sacramento, qui hunc vel illum Sanctum colunt. 100. *Superſtitio circa Imaginem B. Mariæ V., quam à Lucâ pictam credebatur.* 47. *X. Superſtitio Sinenſium circa Majorum imagines. Ibid. Superſtitio circa ſchedam de tribus Regibus Magis* 100. *D. Per Carmina de bono Latrone.* 449. *H.*

SURIUS (Laurentius.)

In Vitis Sanctorum imprudenti conſilio ſtilum mutavit. 238. *I.*

SUSANNA.

Ejus Imago incontinentibus oſtendebatur. 61.

SUTOR.

Ne ultra crepidam judicaret, ab Apelle Pictore in proverbium vénit. 78. 211.

SWANTOVITUS.

Idólum Rugiorum. 150. *K. Quæ ejus origo, & forma. Ibid. &* 151.

SYMBOLUM APOSTOLICUM.

Ejus imago, in quâ ſuus cuilibet Apoſtolo Articulus adſcribitur. 522. *ad finem.*

SYNAGOGA.

Seu Eccleſia Judaïca. Ejus Imago ſculpta. 448. *De Synagogæ ruinâ verba Ambroſii.* 447. *E.*

T

TABELLÆ.

Tabellæ pro curatione obtentâ, in templis poſitæ, & quinam in hac re abuſus. 140. *Z.*

TABULÆ MOYSI.

Eas rectè pingi. 530. & ſeqq. *Quot præcepta in quâque earum contenta, ambiguum apud Veteres.* 530. *X. & ſeqq. Commoda Auguſtini diviſio.* 531. *in ſcholio. Cur eam rejiciant Proteſtantes.* 532. *Scholio X.*

TAPETES.

Tapetibus ornatum Templum in die Aſſumptæ Virginis, xv. Auguſti. 130.

TARASIUS [S.]

Patriarcha CPolitanus, Imaginum defenſor. 25. 26.

TATIANUS.

Auctor hæreſis Encratitarum. 456. *A. B.*

TECTA.

Apud Orientales plana. 514. *E.*

TEMPLUM.

Figura quædam eſt & imago Cælorum. 114. Templum, & quæcunque in eo erant, munda ſervabat Nepotianus. 127. Templa apud Græcos paſſim ornari ſolent per Fabros, Latomos, & Pictores.

54. Templi nulla ratio, quod non ornatur imagine. 161. Quæ de xv. gradibus Hieroſolymitani Templi feruntur, incerta eſſe. 379.

TENTATOR.

Cur ùt Monachus pingatur, Chriſtum tentans. 513.

TESTAMENTUM UTRUMQUE.

Teſtamenti Veteris & Novi hiſtoriis repleri ſolent parietes. 62. *Qui mos perſeverat in clauſtris Monachorum. Ibid. G.*

THAU.

Litera Græca, & Samaritana, figura Crucis. 429. An accuratè Crucem exprimat. 428. & ſeqq. *Vide ibid. Scholia. Samaritanum Thau nullam Crucis formam, judice Scaligero, referebat; quem egregiè confutant Huetius. 429. G. 430. 431., & Richardus Simonius. 431. 432.*

THEODORA IMPERATRIX.

Femina ſanctiſſima, Iconoclaſmum extinxit. 9. Q.

THEODORUS (S.) Martyr.

Ejus Imago; ex Niſſeno. 54. 55.

THEODOSIUS ABBAS.

Ejus viventis Statua miraculum operatur. 57.

THEODOSIUS IMP.

Hæreticorum ſtatuas, humi deſidentes, ad ludibrium ſculpi juſſit. 177. Quid de ſuis Imaginibus ſenſerit. 198. Seditio Antiochenorum in ipſum. 200. Poteſtatem facit Idoli deſtruendi Alexandriæ. 171.

THEOPHILUS IMP.

Quando obierit. 9. Q. 27. Iconoclaſtes. 27.

THOMAS (S.) Apoſtolus.

Non pingendus inter ultimos Apoſtolos. 395. Non objiciendum eis, quibus tardè aliquid perſuadetur, quòd ſint de progenie S. Thomæ. Ibid. Non pingendus cum Cingulo Mariæ. 396. *An infidelis fuerit. 395. N.*

THOMAS (S.) Aquinas.

Ejus pictura, cum Calice. 262. Cur ante Crucifixum, ei dicentem: Bene ſcripſiſti de me. Ibid. *Quâ occaſione ei Chriſtus hoc dixerit. Ibid. F.* Cur cum inſpiratrice Columbâ. Ibid.

TILLEMONTIUS (Lud. Sebaſt.)

Ejus lapſus circa Officium Latinum Aſſumtionis B. M. V. 331. T.

TILLET [Joh. du]

Editor Carolinorum librorum. 10. Z.

TITULUS.

Varia ſignificatio hujus vocis. 435. Cauſſam mortis exprimebat apud Romanos. 434.

TITULUS CRUCIS DOMINI.

De eo latè tractatur. 434. & ſeqq. Romæ inventus anno 1492. 436.

TOBIAS.

Ejus Imago; ex Paulino. 51.

TOLERARE.

Toleranda quædam in Imaginibus, quæ non ſunt periculosè erronea. 84. Sicut in Libris multa tolerat Eccleſia. 84. 85.

TONSURA CLERICORUM, ET MONACHORUM.

Quæ ejus origo, diſcutitur. 301. Y. 302. 303. Quæ ſit hodie Græcorum Tonſura. 302. 303. in ſcholio.

TORELLUS [B., Anachoreta.]

Pictus, qualis apparuit à morte. 168. F.

TORRENS.

Explicatur locus Pſalmi CIX.: De Torrente in viâ bibet. 413.

TRADITIONES.

Traditionum quarumdam ſignificationes à nobis non intelligi. 310.

TRANSITUS MARIÆ.

Liber de eo, apocryphus. 331. V.

TRINITAS (Sacro-ſancta)

Quomodo pingenda. 33. *Ejus imagines eſſe licitas. 485. 486. Vetitas fuiſſe Sorbonæ decreto, figmentum eſt Thuani. 485. 486. Variæ Imagines SS. Trinitatis licitæ. 489.* Imagines iſtæ rudi populo explicandæ. 34. Eas damnaſſe videtur Nicephorus Calliſtus, Auctor Schiſmaticus. 34. 35. Qualem Trinitatis Imaginem habuerit

habuerit Nola, tempore Paulini. 36. Eam, ſpeciebus trium Hominum rectiſſimè effigiari. 35. *Hanc Molani, & aliorum quorumdam opinionem diſcutit Benedictus XIV. 487—489. Exempla ejuſmodi Imaginum. 35. C. & 488. in ſcholio.* Trinitatem in utero Virginis ſculpi, improbat Gerſon. 37. *486.* Ea non pingenda, velut unus Homo cum tribus capitibus, aut faciebus. 37. *486.* Hujuſmodi Imaginem S. Antoninus Monſtrum vocat in rerum naturâ. Ibid. *Eam damnavit Urbanus VIII. 37. E.* Quid hujuſmodi Imago ſignificet. Ibid. SS. Trinitatis impius deriſor Choſroës. 478. 479. *Quâ de re tamen ſilent Cedrenus & Theophanes. 479. Y.* Trinitatis Imago, in quâ Chriſtus mortuus pingitur, an toleranda. 480. *& ibi C. Frequens eſt jam olim, in quâ comparet Chriſtus crucifixus. Ibid. C. Trinitatis Imagines, ubi tres figuræ humanæ, adhuc exſtant. 35. C. Improbandæ videntur. Ibid. Imaginis, à S. Paulino SS. Trinitati poſitæ, explicatio. 36. D.*

TRULLANUM CONCILIUM.

Unde ſic dictum, & cujus auctoritatis. 616. E. In quibus præcipuè ſugillet Latinos. 617. G. Non videtur prorſus inhibuiſſe, Chriſtum Agni formâ repræſentari. 618. H.

V

VALLARIS CORONA.

Quid ſit. 538.

VASA SACRA.

Propter pauperes & captivos, ab Auguſtino fracta & conflata. 116.

UDALRICUS (S.)

Ejus patrocinium adversùs murium infeſtationem. 267. Q. 268.

VELUM.

Velum Sanctuario oppanſum Quadrageſimæ tempore. 496. R.

VERITAS.

Non ſemper odium parit. 30.

VERONICA.

Veronica Romæ. 405. *item 407. G. H. & 409. L. Quibuſdam videtur nomen formatum ex* Verâ Iconicâ. *407. H. Variæ de S. Veronicâ opiniones, & hiſtoriæ, haud facilè ſecum invicem conciliandæ. 407. ſcholio (*), & 409. L.*

VESTIGIA PEDUM CHRISTI.

Dicuntur ſpectari in Torrente Cedron. 412. 413. in Suppl. Item in loco, unde aſcendit in cælos, & quidem ſolidiori multò fundamento. 468. 469. 470. C. D.

VESTIS.

Veſte Palmeâ S. Pauli utebatur S. Antonius in die Paſchæ & Pentecoſtes. 248. Veſtes ſacræ ornabantur Imaginibus ante tempora Conſtantini. 151.

VEXILLUM.

Vexillum, Cruci appoſitum, ſignificare Victoriam. 139. Vexillum Venetorum habet Imaginem Marci, Patroni ſui. 282.

VIÆ PUBLICÆ.

Rectè habent Imagines. 131. In iis quid clamet Crux Domini. Ibid. Viæ Comites, imò Duces, petebantur Sancti, tempore Theodoreti. 140.

VICTORINUS.

Afer, Grammaticus. De eo quædam. 199. V.

VICTORIUS (Marianus.)

Doctus Scriptor, & Antiſtes, Biographis vix notus. 547. H.

VIGINTI QUATUOR SENIORES APOCALYPTICI.

Eorum Imagine Leo Magnus decoravit Baſilicam S. Pauli. 149.

VILLA-VICENTIO (Laurentius à)

Emendator Hyperii de ratione ſtudii Theologici. 279. 323.

VINITORUM PATRONUS.

S. Urbanus Papa. 289. Vel potiùs S. Urbanus Epiſcopus Lingonenſis. Ibid. *Rectè eligerent S. Antoninum, Abbatem Surrenti. 290.*

VIRGINES (SS.)

Habent Coronam ex floribus. 566.

Item Lilia, & Lampades accenſas. Ibid. Q. Virginum cum Mariâ pictura, Romæ. 58.

VIRTUS.

Ejus Imago caput habet & membra. 568. Virtutum ſchemata Eccleſia non convertit in fictitios Sanctos. 187. Virtutum & Vitiorum picturæ, apud Rob. Holcot. 186.

VISBIUS.

Inſulſiſſimus de S. Dionyſio, Pariſiorum Apoſtolo, Scriptor. 369. W.

VITERBIUM OPIDUM.

Ejus Incrementa, & Epiſcopalis dignitas. 460. K.

VITES.

Earum pampinis, & arborum comis, & diverſis floribus, ornabat Nepotianus eccleſiam. 127.

VOLTAIRE (Franc. Maria de)

Ejus Hiſtoria generalis quâ mente conſcripta. 118. V. Ejus impia temeritas ad illudendum Cantico Salomonis. 155. Q. & 156. Ejus figmenta & ignorantia circa Feſtivitatem Aſini. 508.

URBANUS (S.,) Epiſc. Lingonenſis,
Ejus Miracula circa Vites. 289.

URBANUS (S.,) Papa.

Quando electus, & mortuus. 289. D. De ejus Vitâ, nil certi. 291. H. Cur cum Vite pingatur. 289–291. Ejus Imago non projicienda ſuperſtitiosè in profluentem. 96. 292. *Ei adſcripta Decretalis, non ejus eſt. 291. G.*

UTERUS.

Uterum B. Mariæ Virginis an Chriſtus naſcendo patefecerit. 82. D.

UVA.

Uvæ Benedictio. 292., *& ibid. I.*

VULNERA CHRISTI.

Ea ſeorſum pingit, Deo non ingrata, popularis ſimplicitas. 93. *Vulnerum Chriſti Corona, ab Alexandro VII. laudata. Ibid. R.*

VULTUS CHRISTI.

Is, qui Romæ depictus adſervatur. 405. *Sanctus Vultus de Lucâ, quid. 421. Z.*

UXOR LOTH.

Ejus Statua. 141. *Ejuſdem metamorphoſis aſſerta. Ibid. A. Statua, in quam mutata eſt, ubi fuerit, quamdiu duraverit, an fœminam referret, an menſtruo fluxui obnoxia, ùt Irenæus & Pſeudo-Tertullianus dixere. 142. 143. in ſcholio.*

W

WALDENSES.

An Iconomachi. 9. R.

WICLEF (Joannes.)

An Iconomachus. 9. R.

WIMPHELINGUS (Jacobus)

Negavit Auguſtinum cucullatum fuiſſe. 344. Quo fructu. Ibid.

WOLFGANGUS (S.)

Cur pingatur cum Securi. 372. 373., *& hìc E. Cur pingatur Templum geſtans. 373. D.*

X

XENAÏAS.

Iconomachorum Anteſignanus. 23.

XYLANDER (Guilielmus.)

De eo quiddam. 207. K.

Y

YEZID.

Vide GIEZID.

Z

ZACHÆUS.

Ejus Imago avaris oſtendi ſolet. 60.

ZEGERUS (Tacitus Nicol.)

Ejus editio Novi Teſtamenti, & Epanorthotes. 574.

ZELUS.

Diſcretione eſt condiendus. 74. Quod fecit Deputatio Tridentinæ Synodi in Indice Librorum prohibitorum ſub Paulo IV. 84. 85.

ZISCA.

Ejus Imago apud Bohemos Huſſitas. 226.

FINIS.

E R R A T A.

Quæ craſſiora ſunt, indicantur aſteriſco (*). Rogo te, Lector, ut hæc ante Operis lectionem emendes.

* *Pag.* 42. *lineâ primâ in ſcholiis*, p. 944. *Corrige* : p. 994.
Pag. 113. *in Scholio lin. quartâ à fine*, Cœlatæ. *Corrige* : Cælatæ.
* *Pag.* 140. *ad fin.* Affinxerunt. *Corrige* : Effinxerunt. (*quamquam primæ editiones habeant ùt illic exhibui.*)
Pag. 142. *In Scholio lineâ primâ ſecundæ columnæ*, LXVIII. *Corrige* : XLVIII.
Pag. 147. *In orâ ſupremâ* Caput XXXV. *Corrige* : Caput LII.
Pag. 167. *Extremâ lin. Scholii* B., *tolle punctum poſt* Ingreſſus eſt.
Pag. 193. *Scholio* O. *ante finem*, Reſcripſit. *Corrige* : Reſcripſit :
Pag 196. *Lineâ primâ Supplementi*, *dele virgulam ante* Accenſeri.
Pag. 198. *In Scholio*, Conſtantini mente, fuiſſe,. *Corrige* : Conſtantini, mente fuiſſe,
Pag. 210. *Scholii* Q *lineâ ſextâ*, *tolle punctum in fine.*
Pag. 221. *Numero* 104., in-14. *Corrige* : in-12.
* *Pag.* 238. *Appendiculæ lin. decimâ*, Circa anno. *Corrige*: circa annum.
* *Pag.* 244. *Scholii* B. *lineâ primâ*, etiam hodie. *Corrige* : non amplius hodie.
* *Pag.* 249. *In ſcholio primæ columnæ lineâ primâ*, que. *Corrige* : aut denique.
Ibid. lin. 10., de S. Viennois. *Dele iſtud* S.
Pag. 281. *Scholio* Q. *col.* 2. *lin.* 4., *dele voculam* cum *male repetitam.*
* *Pag.* 315. *Scholii columnâ ſecundâ circa medium*, dextro cubito. *Corrige*: ſiniſtro cubito.
Pag. 321. *Scholio* C. *lin. tertiâ. Tolle virgulam poſt vocem* Imago, & *pone ante* pulchrè.
Pag. 343. *Lineâ* 14., nt : *Corrige* ùt.
Pag. 383. *In ſcholio, columnâ primâ circa medium*, Launoïus, vir ùt. *Corrige* : Launoïus, vir, ùt.
Pag. 384. *Scholiorum col. primâ poſt initium*, *Voculæ* Sola *præpone punctum.*

Pag. 397. *Scholii col.* 2. *lin.* 7., pp. *Corrige* : pag.
* *Pag.* 442. *Scholio* Z. *ante medium*, pag. 400. *Corrige* : pag. 421.
Pag. 445. *Scholii col.* 2. *in medio* : *Adde duplicem virgulam voci* pugnaret, *& expunge præfixas duabus lineis ſubſequentibus.*
Pag. 446. *Dele virgulas præfixas extremæ Annotationi.*
Pag. 447. *Scholii col.* 1. *dele virgulas duplices, quæ antecedunt vocem* Lucerna.
* *Pag.* 456. *Literam* (A) *transfer poſt lineam quartam.*
* *Pag.* 479. *Scholio* Y. *lin.* 7., Rrœſi. *Corrige* : Crœſi.
Pag. 482. *Lineâ* 4. *à fine*, formà. *Corrige* : formâ.
Pag. 489. *Scholio infimo*, Ne ſic quidem,. *Corrige* : Ne ſic quidem *ſublatâ virgulâ.*
Pag. 490. *Scholio* D. *col.* 1. *lin. ult.*, non ùt. *Corrige* : non, ùt.
Pag. 491. *Scholio* H. *lin. penult.*, Florentinæ. *Corrige* : Florentiæ.
Pag. 502. *ante med.*, à certain. *Corrige* : à certains.
Pag. 503. *poſt med.*, mille autre. *Corrige* : mille autres.
* *Pag.* 509. *Scholii* S. *col.* 2. *poſt med.*, Oraculum. *Corrige* : Oraculorum.
Pag. 513. *Scholiorum col.* 1. *poſt med.*, *exciderunt initiales literæ duarum linearum* : i *& l.*
* *Pag.* 531. *Scholii col.* 1. *circa med.*, 168. *Corrige* : 1688.
Pag. 552. *Col.* 2. *Scholii*, *ante medium pagine*, Ne forſan, in. *Corrige* : Ne forſan, in-
* *Pag.* 591. *Scholii col.* 2. *poſt med.*, qui inter octingentos. *Corrige* : qui intra octingentos.
Pag. 625. *Orâ ſupremâ*, NOSTRI TEMPORIS? *Corrige* : AN ORANDUM PRO MARTYRIBUS NOSTRI TEMPORIS?
* *Pag.* 631. *Scholii* D. *col.* 1. *lin. penult.* Sic verò illa. *Corrige* : Lege ejus Canonem IX. Sic verò ille *in Statutis*,
* *Pag.* 633. *Col.* 1. *paulò poſt med.*, illo ipſo ſanguine. *Adde* : redemtis.

APPROBATIONES.

SUBSIGNATIO LIBRI De Sacris Picturis.

Opus pium, Catholicum, & eruditum: quod ob id dignum prælo judico. 27. Decembris, Anno 1569.

Cunerus Petri, Epiſcopus Lewardienſis.

Eximii & Clariſſimi Viri, D. & M. N. JOHANNIS MOLANI, *De Picturis & Imaginibus* Opuſculum prælo dignum cenſeo.

Henricus Cuyckius, Pontificius & Regius Librorum Cenſor.

Idem & ego cenſeo, hac 17. Auguſti 1616.

Bartholomæus Petrus, S. Th. Doct. & in Acad. Duac. Prof.

CENSURA THEOLOGORUM LOVANIENSIUM.

Libros ſequentes, nempe JOAN. MOLANI, *De Canonicis tres*: ejuſdem Orationes tres, quæ ſunt, I. *De Agnis Dei*, II. *De Decimis dandis*, III. *De Decimis defendendis*, judico magnâ cum utilitate Reipublicæ excudi poſſe. Lovanii, Anno 1582. Julii 29.

GUILIELMUS ESTIUS.

SUBSIGNATIO RESPONSIONIS QUODLIBETICÆ.

Hæc Quæſtio Quodlibetica Domini Licentiati M. JOANNIS MOLANI, admodum erudita eſt, & utilis. Datum Lovanii 23. Decembris, 1569.

Thomas Gozæus.

DE NOVA EDITIONE
JUDICIUM

Eximii Viri, D. ac M. N. JOANNIS JOSEPHI GUYAUX, S. Theol. in Academiâ Lovanienſi Doctoris, ac Regentis, Cæſareo-Regii SS. Litterarum Profeſſoris, Collegii Pontificii Præſidis, &c. &c.

OPus Eximii Domini JOANNIS MOLANI, S. Theologiæ Doctoris, & Profeſſoris Lovanii, &c. *de Hiſtoria SS. Imaginum & Picturarum, pro vero earum uſu contra abuſus*, cum ejuſdem adjuncto Tractatu *de Agnis Dei*, &c., ac frequentibus Notis ſelectis, verè doctis & eruditis Eruditiſſimi Domini J. N. PAQUOT, S. T. Lic., Linguæ Sanctæ Interpretis Buſlidiani, Hiſtoriographi Regii, Bibliothecæ Academicæ Præfecti, &c., quibus nonnulla errata corriguntur, varii difficultatum nodi acutiſſimè diſſolvuntur, plurimæ obſcuritates feliciter elucidantur, & multa nova ad ſubjectam materiem pertinentia utiliſſimè proponuntur; iſtud, inquam, Opus hac novâ Editione, & omnis conditionis hominum lectione digniſſimum cenſeo. Dabam Lovanii hac 6. martii anno 1771.

J. J. GUYAUX, S. Fac. Th. Doctor Regens, SS. Litterarum Profeſſor Cæſareo-Regius.

APPROBATIO
EJUSDEM EDITIONIS.

HÆC *Hiſtoria ſacrarum Imaginum*, & Opuſcula adjuncta, ab Eximio Viro JOANNE MOLANO, ſacræ Theol. Doctore & Profeſſore in Univerſitate Lovanienſi, & Prædeceſſore meo digniſſimo in munere Cenſoris Apoſtolici & Regii Librorum per Germaniam inferiorem, non indigent novâ Approbatione; cùm à duobus ſæculis, omnium Eruditorum, & Catholicorum virorum elogiis & approbationibus munita ſint. Verùm cùm Eruditiſſ. D. PAQUOT Supplementis & Notis eamdem *Hiſtoriam* ampliaverit, per hoc, novum decus huic Operi adveniſſe cenſeo. Dabam Lovanii hac 16. februarii 1771.

F. JACQUES, dic. JACOBI, S. T. L., Apoſtolicus Regius Librorum per Germ. inferior. Viſitator & Cenſor, inſignis Eccleſiæ Collegiatæ S. Petri Canonicus, Collegii Trilinguis Præſes.

Special
89-B
19538

THE GETTY CENTER
LIBRARY